

A
11
119

6v-1

~~2-a-3-1~~

7 400 40 MADE IN U.S.A.

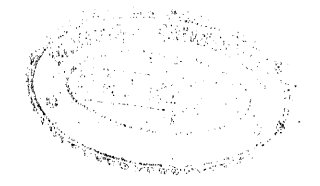

50

20740325

R. 3000

(A)

del 17 p. 2

AD LECTOREM.

STVDIOSE considerantibus omnium istorum Opusc. D. Aquinatis ordinem: & compositionem: mirum forsitan apparere poterit; quomodo in lucem editus, diuersis caracteribus sit liber iste impressus. At cum inter omnes una constaret sententia: ut aliqua opusc. minime Aquinatis doctrinam saperent neque stylum, neque ordinem tanto Doctori consueti retinerent; neque ea maiestate tractarentur, ut Aquinatis ingenium redolerent, sed supposititios ferus esse uiderentur: atque ab auctore non tanti acuminis composita: ea propter curauimus, ne laude huius nominis, imperitos aliquos, ornaremus, aut Sanctum Doctorem quorundam opusc. gloria priuaremus: ut in diuersis caracteribus, legitima a Nobis, & Germana, ab Apocryphis distincta prodirent: secundum D. Antonini Archiepiscopi Florentini diuisionem & censuram; intelligerent que omnes, quod omnia opusc. maioribus caracteribus impressa, nec a puritate Thomistica doctrina subtrahi citra iniuriam: nec eis suspecte fidei notae iniici: possunt aut debent. Que uero minoribus caracteribus: inter incertorum, & dubiorum classe fuisse reiecta: ut sicut de illis dubitare nephas esset: ita ex istis aliquod D. Tho. impingere in commodum uideretur: atque molestum. Omnia tamen opusc. in hoc libro cetera pijs candidique lectores habebunt: & pro ingenij felicitate discurrent: & ne quid inuidie tandem subeamus, aut criminis relinquemus libentissime etiam, suo cuique iudicio esse utendum. Vale.

INCIPIUNT

INCIPIT EI VSD EM DOCTORIS OPVSCVLVM XLI. DE NATVRA ACCIDENTIS.

VONTIAM omnis cognitio humana a se su incipit, sensus autem propria obiecta sunt accidentia, ideo & accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est, ut dicitur de anima. de accidente igitur, & eius origine aliquid breuiter dicemus, quod facilius intellectus in quidditate rei doceat. Sciendum igitur est, quod accidens dicitur dupliciter, naturaliter, scilicet & logice. Naturaliter, sicut accidens dicitur contra substantiam, & hoc continet nouem genera accidentium. Logice uero dicitur accidens unum de quinque uniuersalibus, de quibus loquitur Porphyrius: ideo primo modo dicitur sequi naturam rei. Accidens uero secundo modo dicitur sequitur operationem intellectus, qui facit uniuersalitate in rebus, ut dicitur Commentator 1. de anima. Cum autem natura rei precedat actum intellectus, ideo primo est de accidentibus primo modo dicto agendum. Sciendum est igitur quod ens non dicitur de accidente hoc modo dicto, nisi mediante substantia, de qua per prius dicitur. Hec enim est natura omnis analogi, quod illud de quo primo dicitur, erit in ratione omnium que sunt post, sicut sanus quod prius dicitur de animali quam de urina, uel medicina: et ideo sanitas animalis cadit in definitione utriusque sanitatis. Urina enim dicitur sana in quantum est signum sanitatis in animali, & similiter medicina, quia est causa sanitatis animalis. Per quem modum cum ens dicatur per prius de substantia quam de accidente, ideo ratio entis in substantia necessario cadit in definitione entis in accidente. Dicitur enim quantitas ens, quia est mensura per se entis, scilicet substantie: & qualitas, quia est dispositio per se entis, dicitur ens, & sic uniuersaliter de aliis. Et quia esse est actus entis, hoc autem uerbum, inesse, est designans inherentiā accidentis, ideo inesse rei perfectæ est esse accidentis, quod extraneum a rei natura esse necesse est. Non enim significat per hoc inesse, quod accidens esse sit in ipso esse substantie, cum esse sit formalissimum eius rei. Et ideo esse, solum per se existens tibus conuenit, sed natura accidentis est inesse, siue inherere ipsi rei. Et hoc quidem manifestum est, quia quedam accidentia sunt, quibus tantum hoc conuenit. Inesse rei per se esse quod in hoc solum consistit, uerum tamen eorum subiectum proprium non est esse substantiale ipsius rei, sed accidens aliquod, sicut quantitas est subiectum qualitatis. Constat igitur quod esse qualitatis est inesse quantitati, hoc est reperit sine subiecto substantie, ut in sacramento altaris. Quantitas autem in rebus natura est primum & proximum accidens substantie naturalis, cum tamen sit extraneum ab ipsa natura rei, cum non sit de constitutione ipsius substantie, sicut sunt sua naturalia principia, licet non sit mensura extranea, sicut sunt locus & tempus, sed intranea, & tantum una eiusdem rei, quod non est uerum de loco, cum una res multa loca mutet, nec erit ut in subiecto in ipso esse rei quod est maxime intimum rei, sed in ipsa re cuius esse est actus. Hoc enim esse est substantiale, non accidentale, cuiusmodi est esse quo designat ens esse secundo modo, & non primo, ut dicitur 5. mer. Et ideo hoc esse formaliter se habet ad re constituentem in genere entis, quam ipsa forma rei que hoc ipsum esse dat, uel materia cui datur, ex quibus compositum resultat, cuius est hoc esse ut entis. Incipimus ergo ad rem ipsam que est ens inter omnia est ipsum esse eius, & post ipsum ipsa forma rei qua res habet ipsum esse. Et ultimo ipsa materia que licet sit fundamentum in re inter omnia, ab ipso tamen esse rei magis distat, cui propinquissimum est ipsa res, ut cuius esse, cum per se in se & forma, & materia, nisi in homine ubi esse forme comunicatur toti, & illud esse est forma ut a qua est, quia ipsa est principium ipsius esse, & ultimo est ipsius materia ut eius in quo recipitur. Materia igitur rei cuius est esse, plus a re distat quam ipsa forma a qua est esse, & ideo materia non est ens de sua natura, sed per ipsum compositum, uel per ipsam formam. Cum igitur esse accidentis, & omne accidens a principijs rei extraneum sit & alterius nature, primum inter omnia accidentia, scilicet quantitas materia que a re maxime distat sequetur, & reliqua ipsa mediantem, licet quedam aliorum naturam forme magis sequi uideantur, sicut sunt qualitates, in quantum sunt media ad aliquas actiones. Omnis enim actio rei formam sequitur, cum idem sit principium essendi & operandi, uel agendi. Quomodo igitur quantitas sequatur materiam, considerandum est a parte formarum, que nata sunt materiam informare, cum materia non sit scibilis nisi per analogiam ad formas, ut dicitur 1. phys. Ad huius igitur euidentiā sciendum est, quod in una eadem materia nata sunt inesse quedam forme generales, & quedam speciales, quarum natura est in materia facere quicquid forme generales nata sunt facere, & adhuc amplius, ut dicitur Boet. Forma autem nihil est nata facere, nisi id quod ad actum pertinet, & ideo si quod fuerit sequens esse materie in ordine ad aliquam formam distinctam in

essentia sua ab alia forma, si hoc non pertinet ad esse adu ipsius materie per ipsam formam, non sit id nisi per aliam formam certam. Verum puta, in materia est potentia ad formam aliquam generalem, sicut ad formam corporeitatis, quæ dat esse corpus, cum introducta fuerit materia ad illam transmutata, hoc idem facit forma perfectior, & adhuc amplius, hoc enim ad actum pertinet. Quod autem ad materiam refertur, non fiet ab utraque forma indifferenter: hoc enim esse actualitatis non est, nec ad esse pertinens, sed ad ipsam suam essentiam. In materia namque est potentia ad formam corporis, ut dictum est, & hoc facit in illa cum ei infuserit: hoc est facit forma perfectior, ut dictum est. Sed forma perfectior licet faciat id quod facit forma generalis, non tamen eandem perficit potentiam, quæ perficeret forma generalis si inesset: et hoc manifestum est. Nam materia sub forma perfecta existens, est impotentia ad tale formam, quod non contingeret, si eius potentia ad illam formam esset perfecta per aliam formam. Id igitur quod potest fieri in materia per diuersas formas, indifferenter se habet ad plures, & ad unam perfectam: hoc enim spectat ad ipsum constitutum ex materia & forma, cuius est esse actus, in quo cum non possint esse plures esse substantiales sub una forma, quam sub aliqua alia forma, per unam formam sequuntur omnia que in diuersis per diuersas formas contingunt. Proportiones uero que pertinent ad istam materiam, ordinant eam ad diuersas essentias formarum determinate, ita quod potentia sua que est ad unam formam, non perficitur per aliam, licet alia fuerit abundantius in uirtute & perfectione ad faciendum quicquid alie forme facere consueuerit, & amplius. Si qua igitur accidentia sunt consequentia materiam in ordine ad formam generalem, necessario consequuntur eam, uel secundum esse actum quod ab illa recipit, uel secundum perfectionem potentie sue per illam formam solum, que non potest per aliam formam periri. Quando igitur talis forma sola perficit materiam, & facit esse actum in ea, tunc accidens quod materiam consequitur in ordine ad illam formam que perficit materiam perfectam, non nudam, sed secundum actum illius compositum: et hæc est materia, in qua accidens habet esse. Est enim in aliquod subiectum accidentis, secundum quod est actus, ex quo facile est scire, quod sit accidens sequi materiam in ordine ad formam generalem, uel in ordine ad formam specialem. Hoc enim non respicit esse actum accidentis, cum hoc indifferenter sit in materia ab una forma, & a multis, sed respicit essentiam eius respectu potentie materie, que non potest periri indifferenter, sed per certam formam essentiam illius materie proportionatam. Si enim referendum esset ad esse actum accidentis, non quam distingueret inter accidentia que sequuntur materiam in ordine ad unam formam, uel ad aliam formam, cum esse actum, & quicquid ad ipsum pertinet, indifferenter sit a quacumque forma perfectiore, ut dictum est: unde cum aliqua forma perfecta in materia recipiatur, que facit quicquid alie forme facere solent de his que ad actum pertinent, omnia accidentia secundum esse quod habent, sequuntur esse actum illius compositum, quod habet ab illa forma perfecta: esse uero accidentis ipsius non sequitur esse actum, sed sequitur materiam in ordine ad formam, cuius solum est illam essentiam perficere secundum potentiam ad eam ordinatam, & tale accidens est quantitas, & ea que sunt secundum diuersas proportiones in mixtis, ut albedo & nigredo: & ideo talia accidentia, forma perfecta ablata & destructa, specie, manent in essentia suis aliud & aliud esse actum habentia. Non enim re perfecta pereunte perit ordo materie ad formam generalem, sed potius per eam perficitur in esse actum, & ideo in uiuo & mortuo quantitas dimensua manet, & similiter albedo & nigredo, & uestigia uulnerum que in quantitate recepta sunt, nec est accidentium transitus propter hoc. Manet enim origo & radix accidentis eadem materia in ordine ad formam generalem remanentem, licet sit transitus in esse actum. Inde est quod diuersimode mutatur color in uiuo & mortuo, quod non contingeret, nisi aliud & aliud esse actum haberet, quod est ratione diuersorum actuum existentium, quorum tamen alterum in esse non est mutatum, & illud sequebatur prædicta accidentia. Accidentia autem que sequuntur materiam in ordine ad formam specialem, cuiusmodi est figura, in qualibet enim specie est certa figura, & ideo inter omnia alia accidentia certa sola figura speciem rei cuiuslibet demonstrat. Alia est enim figura hominis, & alia equi, destructa specie rei, non possunt manere, nisi æquiuoce. Manent tamen eadem figura individui hominis, sicut est quantitas in qua est esse, n. figura qualitas in quantitate. Omnia enim accidentia individui sunt communia accidentia, sed speciei accidentia non: et ideo sequuntur materiam in ordine ad formam generalem, cum materia sit principium individuationis sub dimensionibus certis, que sunt quedam accidentia communia. Si qua autem accidentia sunt, que se

Opuscu. S. Tho. Aquin. A quantur

quuntur formam, sicut qualitas, & quedam que sunt principia...

De accidente logice. CAP. II.

Nunc restat de accidente secundo modo dicto agere. Sciendum est igitur...

Explicit opusculum quadragesimum primum domini Thomae Aquinatis, de natura accidentis.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLII. DE NATURA GENERIS.

De ente. CAP. I.

VONTIAM omnis creatura generis limitibus continetur, ne circa naturas rerum aliquis error causetur...

cludat. Ens autem genus esse non potest, ut docetur in 2. metaph. & in 3. Nulla enim differentia participat genus...

De transcendentibus. CAP. II.

Sunt autem sex transcendentia, videlicet ens, res, aliquid, unum, verum, bonum, quae re idem sunt, sed ratione distinguuntur...

tur primo cadit ens: secundo, diuisio: tertio, vnum quod diuisioem priuat, & consequenter multitudo, in cuius definitione...

CAP. III.

De quadruplici diuisione entis.

Sciendum igitur est, quod in 5. metaph. diuiditur ens quadrupliciter. Prima enim diuisio entis ibi posita, est quod ens vno modo dicitur secundum esse...

A tenentia per actum, unde omne id in genere est, in quo est potentia & actus. Omne enim quod est in genere, natum est habere aliquid prius...

CAP. IIII.

Quod logicus & metaphysicus circa omnia operantur differenter.

Sciendum est ergo, quod sicut in 4. metaph. dicitur, logicus & metaphysicus circa omnia operantur, differenter tamen. Sicut enim primi philosophi est loqui de ente in communi...

Opusc. S. Tho. Aqu. A. 2. quod.

quod esse importat entitatem rei, non autem secundum quod importat ipsam rem existentem. Sic, n. ens & esse sunt substantialia: unde manifestum est, quod differentia in angelis non potest sumi ab esse eorum. Cum igitur in substantiis separatis non sit nisi essentia & esse, in eis ab essentia sumitur genus & differentia.

C A P. V.

AD cuius evidentiam considerandum est, quod sicut Avicenna dicit, omne quod habet esse aliud a sua quidditate, est in genere, quia omne tale habet naturam determinatam per se, unde comprehendit potest per actum rationis cuius est intentione formare generum & specierum: quod non fieret, nisi sibi aliquid responderet in natura rei, quia eius esse non est aliud ab essentia, ideo in deo hoc facere non potest intellectus: ideo substantia separata sunt in genere substantia, quae est primum genus, cuius ratio est habere esse aliud a sua substantia, seu quidditate, in se tamen & non in alio. Et ideo ex ipsa potentia essentiae cuiuslibet rei indifferenter, quae est in predicamento substantiae, quae potentia importatur, cum dicitur, habens esse aliud a sua essentia, sumitur ratio generis, sed a perfectione illius quidditatis per quam appropinquat ad esse actus, accipitur ratio differentiae: sed alio modo est hoc in rebus materialibus, & alio modo in simplicibus. Potentialitas enim totius compositi in rebus materialibus est a forma, ideo ab ea sumitur genus, perfectio vero totius est a forma, ideo a forma sumitur differentia. Per formam enim ipsum attingit esse actum, ideo aliud & aliud in essentia est, unde sumitur ratio generis & ratio differentiae in compositis. Materia enim prout est materia respectu formae, est pars: & forma similiter est pars composita ad materiam, pars autem de toto non praedicatur, ideo genus & differentia non sumitur a materia & forma ad se invicem comparata, cum genus & differentia predicantur de toto. Sed quia materia est materia totius, & non solum formae, & forma est forma totius & non solum materiae: ideo nomen designans totum sumptum a forma totius, est differentia, & nomen designans totum sumptum a materia totius, est genus: & nomen designans totum sumptum ex utroque est species. In separatis vero genus & differentia non sumitur a diversis partibus quidditatis ipsius, cuius aliquid sit potentialitas quaedam, & aliud perfectio, cum non sit in eis nisi una compositio tamen, essentia scilicet & esse, sed utrumque fundatur super unum simplex & per essentiam indivisibilem, cuius potentialitas attendi potest, quia non habet esse de se, & inde ratio generis accipitur. Sed haec eadem potentialitas essentiae in aliquibus minor est, quia magis prope actum primo & puro est natura sua constituta. Quanto enim aliquid actui primo propinquius est, tanto minus potentialitatis habet, & ideo quod sunt gradus propinquitatis in eis, tot sunt differentiae specificae. Hoc autem gradus solum illi noscunt, qui sua propinquitatem ad deum, & elongationem a rebus compositis & corruptibilibus speculantur. Illa ergo essentia simplex supra naturam mobilitatis exiens est res generis metaphysici, nulla compositione materiae & formae suscipiens, cuius ratio nobis occulta manet, cum nos lateat natura unde sumitur ratio generis & differentiae eius. Sicut enim physica definitio hominis est esse anima, & carne, & ossa, ita cognoscitur illam naturam simplicem, manifesta est ratio essentiae suae, quae metaphysica definitio est dicenda, sicut hominis physica. Illa ergo substantia simplicis nulli genus subalternum habent, & ideo unica differentia sufficit earum perfectioni, quia non colligitur earum perfectio ex multis & diversis diuisionibus generum, & coniunctionibus differentiarum: & tanto perfectior est earum natura, quanto plura unite & in uno simplici habet. Sicut enim in physicis res quaedam subsunt intentionibus generum & specierum, ut corpus & anima in homine, a quibus accipitur ratio generis & differentiae, & hoc nobis manifestum est: ita et res quaedam nobis occulta subsunt intentionibus quas anima format, & inde est quod non formamus intentiones logicas in angelis per aliquid conceptum a parte eorum, sed per id quod concipimus in rebus nobis notis propter communiter quam habent cum angelis: hoc, quod omnia sunt ab uno primo, & ideo formamus intentiones quae uniformiter istis & illis conveniunt. Uniuersale enim dicitur dupliciter. Uno modo ipsa natura, cui intellectus propter aliquid in ea inuenit intentionem attribuit, & sic uniuersalia quae rerum naturas significant, predicantur in quid. Animal namque dicitur substantia illius de quo predicatur, & similiter homo, & isto modo non est unum in multis, immo natura praedicatorum semper multiplicatur multiplicatis subiectis: quot enim sunt homines, tot sunt animalia. Alio modo dicitur uniuersale natura illa sub intentione uniuersalitatibus sibi attributa, & sic propter uniuersalitatem rationis inueniam in intentione quae fit propter remotionem a materialibus conditionibus & omni diuersitate, est unum in multis. Sic enim homines sunt unus homo, & unum animal. In re igitur nihil est commune multis, quia quicquid est in re, est singulare: nisi soli communicabile: quod autem commune est, agit per intellectum. Intellectus enim facit uniuersalitate

in rebus, ut dicit Commentator super librum de anima. Potest igitur intellectus actionem suam extendere ad omne ens, quia ens rationis in equo est eum esse naturae, ut dicitur in 2. metaphys. de intellectu substantiae, quae est genus primum, non fit compositio materiae & formae, nec eius oppositum, utrumque potest sibi accedere, sicut patet de substantiis separatis & compositis. Remanet ergo de intellectu generis substantiae per se esse, quod tamen differens est ab essentia ipsius generis, & hoc solum commune est utrique substantiae, mobili scilicet & immobili, seu immateriali, cum in omni re mobili necessario sit materia, ut dicitur in 2. metaphys. & ideo haec ratio substantiae logica est. Nihil enim commune potest esse substantiae corruptibili & incorruptibili, nisi nominet eam, quae est logica consideratio, cum nomina sint notae intellectus, ut dicitur 1. perhieremias.

C A P. VI.

Quid substantiae separate & materiales non conveniunt nisi in genere logico.

EX quibus manifestum est, quod substantiae superatae & materiales non conveniunt nisi in genere logico solum, unde substantiae materiales nihil reale habent, per quod dici possunt substantiae, praeter id quod sunt corpora. Impossibile est enim formam materiae uniri, quin sit corpus generis substantiae. Ad hoc enim, quod forma uniat materiae, in qua est aptitudo ad multas formas & diuersas, oportet statim in materia parte & parte ponere: sed non est pars & pars nisi per quantitatem quae est propria accidentis corporalis substantiae. Impossibile est igitur aliquas formas materiae uniri, quin sint corpora. Ex dictis igitur patet, genus metaphysicum substantiam esse realem non compositam ex materia & forma, sed simplicem naturam & nobis occultam, ad quam tamen consideratio logica attingit, ratione cuius aliquid esse utriusque, materiali scilicet & immateriali substantiae. Licet enim metaphysici sit de omnibus agere sub ratione entis, & praecipue tamen ad ipsum pertinet tractare de rebus separatis, ut quia perfectior ratio entis in eis saluatur, quam metaphysicis quaeritur: quia tamen in particulari eorum natura occulta est, unde non potest de eis scientia particularis esse: sicut quae est de rebus particularibus, quarum quidditates apprehendimus, unde de entibus particularibus scientiae particulares sunt. Hoc autem non contingit in substantiis separatis, quia de eis, quod est quid, scire non possumus. Theologi tamen multa de eis per reuelationem nouerunt. Patet igitur natura primi generis substantiae, scilicet quomodo eius coeatis tamen logice accipienda est, cum nulla sit realis conuenientia inter separata & materialia. Sicut enim substantiae separatae non descendunt ad genus corporis, sed sunt substantiae primo perfectae generis subalternum non habentes, ut dicitur est: ita res materiales non ascendunt usque ad substantiam separatam. Summum enim in eis est corpus, ultra quod rem aliquam non attingunt, quae non habeat per corpus. In ipsis namque est compositio materiae & formae, ad quae tamen ad sua principia prima resolunt, nec ultra procedere habeant. Ex materia autem & forma semper constituitur corpus, ut dicitur est. Primum ergo genus materialium erit corpus, ultra quod nihil reale habent, sicut nec ultra sua prima principia. Poterunt tamen aliquid intentionale ultra corpus habere, quod non est corpus, inquantum corpus est, alioquin solum corpus hoc haberet, & hoc est per se esse, quod non solum est corporis, sed est substantiae, ipsis tamen hoc copetitur quia corpora sunt. Per se autem esse sedm quod tale est, non inest alicui per corpus, alioquin omne per se esse esset corporis, quod est falsum. Attingunt ergo materialia per naturam corporis aliquid, quod ratione corpus excedit, & hoc est eis logice conuenire cum substantiis separatis. Si enim nulla substantia separata esset, primum praedicatum foret corpus, alioquin falso diuideretur substantia per corporeum & incorporeum, quae tamen sunt differentiae substantiae immutabiles: nihilominus tamen posset poni substantia, quae diuideretur contra accidens, licet substantia separata non esset.

C A P. VII.

AD horum evidentiam considerandum est, quod cum genus de toto predicatur, ut animal de homine, ratio generis non sumitur a materia prout est pars, ut dicitur est supra, & eodem modo de differentia dicendum est, cum & ipsa de toto predicatur: unde sciendum est, quod aliquid est unitas a parte naturae subtrahitur intentioni uniuersalitati praeter istam quam facit intellectus, aliquid autem non: natura autem non. Natura enim, quae est subtrahenda intentioni uniuersalitati sicut natura animalis, tripliciter considerari potest. Uno modo absolute & sedm se, & sic nihil sibi conuenit, nisi quod est de intellectu eius, & utputa, de intellectu animalis est corpus animatum sensibile. Nihil enim aliud sibi attribui potest sedm hanc considerationem, nisi falso, ut album, vel musicum, vel aliquid huiusmodi. Alio modo potest considerari

considerari haec natura prout est recepta in aliquo singulari sui generis, & adhuc ineri sibi ratio, quae de intellectu eius est absolute. Animal enim, quod est Sortes, est substantia animata sensibilis. Sed si recipitur in pluribus indiuiduis, necessario & natura ipsa, & intellectus suus multiplicabitur. Sortes enim, et Plato sunt duo animalia, & duae substantiae animatae sensibiles, unde licet in natura animalis non sit unitas, vel pluralitas enim quod est nata recipi in pluribus inferioribus, cum possit in uno recipi & in pluribus, est tamen in ipsa natura absolute accepta, enim quod non est in inferioribus considerata quaedam unitas, cum definitio eius sit una, & nomen suum, ut patet. Tertio modo potest considerari haec natura prout est in anima: & quia omne quod est in anima est abstractum ab omni diuisione & diuersitate materiali, attribuitur isti naturae ratione uniformitatis, quae habet ad omnia ratio uniuersalitati, quod est unum in multis, unde sic non multiplicatur haec natura in suis inferioribus, imo plures homines sunt unus homo, & unum animal, participando genus & speciem. Hoc enim modo conuenit talibus naturis enim rationem generis & speciei. In istis igitur est duplex unitas, una in natura absolute, quae natura conuenit singulis suppositis, sed haec unitas non descendit ab ipsa natura ad sua supposita, sicut de natura animalis absoluta est substantia animata sensibilis, ut dicitur est, sed hoc non dicit tota natura eius absolute, sed aliquid eius. In natura enim sua absoluta est, quod possit subterni intentioni uniuersalitati, quia solum natura absolute hoc potest, & est omnia natura absolute. Comprehendendo ergo totam naturam absolute, dicitur de natura animalis absolute esse substantiam animatam sensibilem aptam nata subterni intentioni uniuersalitati, non est de intellectu eius unitas aliqua, nec est pluralitas, quae utrumque potest sibi accedere. Alia est autem unitas naturae, quam habet ab intellectu, in qua omnia supposita conueniunt, id est unitas quae facit intellectus, in tali natura sua dicitur super unitate in re inueniam, quae una est illa unitate. In substantia autem quod est genus primum, non est recipere aliquam unitatem a parte ipsius rei, unde non est aliqua differentia eius, per quam illa unitas ostendatur. Si autem dicitur, quod substantia est esse per se, & non per aliud, & hoc in omnibus substantiis reperitur: hoc est non ualet, quia hoc copetitur sibi sedm quod diuidentur contra accidens, & non enim quod est genus, de quo posterior plenius agitur. Remanet igitur in substantia sola unitas, quam facit intellectus, & nulla alia, cuius actio fundatur non super aliquam rem quocumque modo una, sed super naturas penitus diuersas, quae tamen participatione generis erunt una substantia. Corporalia enim, & incorporalia plus differunt, quam enim aliquid genus reale: & hoc ideo est, quia non habet aliquam rem unam eis communem enim rationem tantum. Si autem diceret substantia quae est genus primum componi ex materia & forma, & hoc esse eorum esse, sequeretur quod substantia non esset genus primum. Omne enim compositum ex materia & forma habet unde sumitur in eo ratio generis, & materia, & ratio differentiae, & forma, unde est aliud quod genus primum substantia: & id est impliciter contradictio est dicere genus primum componi ex materia & forma. Inde est quod si non esset aliqua substantia separata, corpus foret genus primum, ut dicitur est, sed tunc ratio corporis logice tamen acciperetur, nec foret in corpore compositio materiae & formae enim quod esset genus. Si enim omnia genera essent unum rationis, ita scilicet quod in quolibet esset compositio materiae & formae, non foret starus in genere. Ratio igitur generis conuenit substantiae per actum intellectus tamen, qui non fundatur super rem aliquam unam eorum utriusque naturae, sicut reperitur natura animalis una quodammodo, cui additur unitas uniuersalitati quae facit intellectus: unde Philo. in 7. Metaph. docens, quod ideae non sunt substantiae quaedam uniuersales, sic arguit. Uniuersale semper habet dici de subiecto aliquo: sed substantia non dicitur de aliquo subiecto, igitur non est aliqua substantia, quae idea dici possit. In predicamento vero docet, ut videtur, quod quia enim eum ibi non est contra rationem substantiae de subiecto praedicari, licet sit contra rationem substantiae in subiecto esse. Sed aduertendum est, quod enim logicam considerationem agit in predicamento. Logicus enim considerat aliqua enim quod sumitur in ratione, & ideo considerat substantiam enim quod per actionem intellectus subest rationi uniuersalitati, & id est quantum ad praedicationem quae actum rationis dicit, praedicatur de subiecto, id est, de re extra animam. Sed philosophus primus considerat de rebus prout sunt vere entia, & ideo apud Philo. non est differentia inter dici de subiecto, & esse in subiecto. Ex quo patet, quod ex sola actione intellectus est, quod substantia praedicatur, quod habet inquantum est genus, & non ex aliqua communitate reali, ut dicitur est.

C A P. VIII.

EX dictis igitur manifestum est nullam formam, quae realiter sit substantia, praedicari in re corporea, per quam res est corpus. Cuius formatio generis & speciei, quae est actio intellectus, non fit scilicet, sicut est quae fingit non entia, ut motus aureus, cui nihil respondet extra in re, sed ex conceptione motus & auri format, immo motus aureus, necessario in re ipsa corporea aliquid erit, super quod intellectus format utrumque genus, substantiam scilicet & corpus, quae

inter se solum ordinem prioritatis & posterioritatis ab intellectu conceptu habent, a quo habent rationem generum, non quod in natura rerum aliquid sit ad aliud ordinabile, cum in una re non sit prius & posterius respectu sui ipsius, nisi forte in illis, in quibus essentia est in successione, quod non potest substantiae conuenire: unde in ipsa non est ordo, ut dicitur 7. metaphys. licet ordo sit in differentis, quae ponuntur in definitione substantiae. Tota namque constituitur definitio ex ultima differentia. Quod ex hoc patet, quia si aliqua alia differentia replicetur, super illam erit nugatio, ut dicitur, hoc est animal bipes, habens pedes, nugatio est: sub bipede enim includitur habens pedes, sicut ternarius in senario. Si autem dicatur habens pedes, & addatur duos, non est nugatio. Hunc autem ordinem inter differentias sola ratio facit, quod ex processu Philo. ibidem manifestum est. Dicit enim, quod vera definitio investigans substantiam rei, est ex genere primo & differentis, quae postea non habent diuidi per differentias praedictas. Ratio autem quare genus primum debet poni in definitione, quia genera inter media nihil aliud sunt, nisi genus primum cum differentis additis, ut si in definitione hominis ponatur animal, quod est intermedium genus, manifestum est quod nihil aliud est animal, quam substantia quae est genus primum cum his differentis, quae sunt animatum sensibile. Non solum autem hoc genus diuiditur per differentias, sed differentiae illae iterum per alias differentias diuiduntur: sed hoc fieri necesse est per differentias per se, & non per accidens, puta, animal diuiditur per habens pedes, & non habens pedes. Habens autem pedes non diuiditur per alatum, & non alatum, quia accidit quod diuidatur sic, sed per se diuiditur per habens pedes duos, vel non habens pedes duos, & sic necesse est differentias diuidi, quia illae sunt remotiores a genere, quam prima. Alatum autem & non alatum, non plus distat ab animali, quam habens pedes, & non habens pedes. Quod autem unum fiat ex genere, & his differentis, docet per hoc, quod genus non est praeter suas species. Non enim est animal, quod non sit homo, vel equus. Si enim inueniret aliquid praeter speciem, quod dicitur genus, illud non erit genus, sed materia: licet namque idem enim nomen conueniat generi & materiae, non tamen erit ut est genus, rationem. Materia enim cum sit pars integralis rei, non praedicatur de re, genus vero cum praedicetur de re, oportet quod totum significet. Corpus namque quod est materia hominis, habet de intellectu suo tres dimensiones cum aptitudine ad formam hominis superuenientem, sine eo quod ipsam continent implicite, vel explicite. Corpus autem ut est genus, est substantia completa ultima forma, indeterminate tamen, cuius species erunt substantiae perfectae per easdem formas determinatas, ut per formam hominis, aut bouis. Sicut enim quod priuatio est inominata aliquid dicitur fieri ex simplici materia, ut si figura fiat ex ligno, constat quod fit ex infigurato: ita cum forma est sine nomine, simpliciter nominatur ex materia, ideo dicitur fieri ex materia & forma, & hoc id est, quia hoc non contingit ubi est aliqua forma determinata, sed ubi est forma coeas. Compositum namque ex materia & forma coeas est genus, unde ex hoc est quod animal, quod est genus, non est praeter speciem aliquam, quia forma specierum non sunt aliae a formis generis realiter, sed tamen differentiae coeas & propriae, siue determinatae, & ideo differentia non additur generi, sicut diuersa essentia a genere, sed quae aliquid in genere contentum implicite. Genus ergo licet esse non possit sine specie, intelligi tamen possit sine specie, & diuidi per differentias conuenientes, & pluribus conuenientes quod unum speciei, inter quas certus ordo reperitur, aliter non referretur quae illarum ante, & quae post poneretur, & ideo ipsum sola ratio facit, qui unum reale responderet, tamen multiplex ratione.

C A P. IX.

NON c igitur superest ostendere, quomodo genus implicite continet ea quae sunt in eo. Sciendum est igitur, quod genus continet differentias potestate. Potentia autem principium indistinctionis est, sicut per oppositum actus primo distinguit. Illud igitur pro generalissimo sumendum est, quod est primum principium indistinctionis aliquorum, ut homo, & equus, licet indistincta sint in animal, animal tamen non est primum principium indistinctionis eorum, nec est corpus: statim autem ad substantiam. Nam & si in ente non distinguitur, ens tamen non est generalissimum, quia non praedicatur de aliquibus uniuoce, quod requiritur ad naturam generis. Ista autem indistinctio aliter est in substantia, & aliter in aliis generibus quae sunt post. In aliis enim generibus reperitur una natura aliqua, quae subest intentioni uniuersalitati, ut dicitur est, ratione cuius cum uniuersalitate quae est a ratione, ipsum genus uniformiter se habet ad omnia quae sibi subsunt, quod est implicite illa continere, sed in substantia non est una res subiecta intentioni, sed intellectus ex diuersis rebus colligit intentionem quae utriusque naturae ab intellectu applicatur: unde in substantia solum est conuenientia in intentione, in qua est uniformitas ad omnia quae sunt in genere substantiae, per quod substantia dicitur implicite omnia continere. Ex dictis igitur satis potest accipi ratio, quare, & quomodo genus de coeatis sub eo praedicatur. Non enim est praedicatio generis de specie denominatiua, sicut est praedicatio

Accidit in re materiali, & accidentis de subiecto, eadem namque res penitus est animal, quod predicatur de homine, & hoc sed alium quod predicatur de homine, non est penitus eadem res cum homine, cum vnum sit accidens, aliud vero substantia; Cum igitur genus de specie predicatur, & ratione vniuersitatis communiter se habeat ad omnia contenta sub eo, necesse erit ipsum predicari vniuersi, quod est predicari in nomen, & in rationem vnam. Non enim est alia ratio animalis quando predicatur de homine, & alia quando predicatur de equo, imo vna & eadem est ratio per quam de vtroque predicatur, sicut & nomen idem est; hoc facile est videre, si consideretur natura animalis, vel alterius superioris quod predicatur de inferioribus suis, quod natura absoluta predicabilis est, vel recipit vnitatem, vel pluralitatem a subiecto, vel in subiectis. Natura igitur animalis predicari est, quod dicat totum respectu illius de quo predicatur, & non partem, quia pars non predicatur de toto. Non autem accipitur vt totum integrale, quia tale non predicatur nisi de omnibus partibus simul sumptis, sed vt totum vniuersale quod predicatur de qualibet parte. Sic igitur accepto animali nihil potest sibi attribui, nisi quod per se est de ratione eius, vt substantia animata sensibilis. Quicquid autem aliud sibi attribuitur, per accidens attribuitur, ut est vniuersale. Si enim vniuersale est de intellectu eius, tunc quibusvnumque conueniret ipsum genus, & ipsum similiter conueniret, sicut de homine & asino predicaretur, & ipsum vnum similiter de se deiceretur, quod est falsum, nec multa sunt de eius intellectu, quia cum animal predicatur de Sorte, tunc Sortes esset multa animalia. Vtrumque tamen potest accidere per aliud, scilicet de quo predicatur. Si enim illud fuerit vnum, & aliud erit vnum, sicut quando predicatur de homine vno est vnum, quando de pluribus pluribus, & hoc accidit sibi, quia accidit sibi predicari de homine. Non enim est de intellectu animalis predicari de homine, quia tunc homo predicaretur de asino, cum animal predicatur de asino. De quocumque enim predicatur aliquod, predicatur et illud quod est de intellectu eius per regulam Philosophi in lib. predicamentorum, quando alterum de altero &c. Similiter esse in equo cum homine, vel esse in plus non conuenit animali predicato de homine secundum suum intellectum, sed vt vnum; potest sibi accidere. Si enim cum dicitur homo est animal, consideretur natura animalis absoluta, sic non erit in plus animal quam homo, imo in equo cum homine, aliter absoluta ratio eius non multiplicaretur ad multiplicationem subiectorum. Vnitatis, illa non descendit sub animal, vt dictum est, & sic nihil reale erit in predicato, quod non sit in subiecto. Animal enim non dicit aliquid plusquam homo, & sic accidit sibi non esse plusquam homo, quia accidit sibi predicari de homine, vt dictum est. Si autem consideretur haec natura vt abstracta intentioni, vel propter vniuersitatem quam accipit ab anima, sic erit in plus & comuni quam substantiam de quo predicatur, quia a parte predicari seruatur vniuersitas illa, non autem a parte subiecti, & sic non pluralitatur predicatum ad multiplicationem subiectorum, immo manet vni de multis predicatum, vt dictum est. Et quia hoc logicum est, ideo secundum eum non conuenit consequentia substantiandi ab animali ad hominem, ab animali, inquam, quod de homine predicatur. Similiter autem accipiendo animal sine intentione vniuersalitatis, proprie non est predicabile, quia sic est prima substantia quae neque in subiecto est, neque de subiecto dicitur. Sed accipiendo animal & hominem sub intentione vniuersalitatis, quo modo indiuiduum accipi non potest propter repugnantiam vniuersalitatis ad indiuiduationis principia, animal & hominem dicuntur secundum substantiam, quarum proprietates est de prima predicari, vt habetur in predicamentis, quem modum considerationis de substantia metaphisica non habet, qui considerat eam solum secundum quod est ens in se, & ideo secundum eum substantia non dicitur de subiecto, nec est in subiecto, vt dictum est supra. Quod autem substantia predicatur de subiecto, habet in quantum per actum rationis induit naturam accidentis. Quod ratio enim non facit circa substantiam accidentis est, & non substantia, & ideo Philosophus in lib. predicamentorum dicit substantias secundas per quandam nominis similitudinem hoc aliquid significare, quod est proprium substantiae primae, vt cum dicitur homo, vel animal, sed secundum rei veritatem magis significant quale quid, in quantum per actum rationis transeunt in similitudinem accidentis, non amittendo substantiam propriam in rerum natura, sed accipiendo rationem vniuersitatis in anima. Et ideo dicit illa significare quale quid, quia qualitate. i. vniuersitate, per quam sunt vniuersalia per actum rationis circa substantias quasdam, res, & particulares determinat quae proprie sunt quid. Ex dictis patet, quod consideranda entitatem rerum in se, sicut philosophus primus, in substantia nulla foret predicatio vnius de altero, quae tamen in substantia reperitur secundum logicum, in quem substantia quodam modo induit similitudinem inhaerentiae accidentalis, vbi est proprie dicit de altero secundum primam philosophum. Ex quo facile deprehenditur

error volentium in natura rei multiplicare formas substantiales, unde funtuntur predicata substantia, sicut & formae accidentales multiplicatur in re, de qua multa predicantur accidentaliter, cum tamen in substantia non sit predicatio aliqua vera naturam rei, sed per actum intellectus, vt dictum est: vnde ponentes plures formas substantiales in re vna, ignorant naturam & originem propositionum, in quibus aliquid de aliquo predicatur, & differentiam etiam inter substantiam & accidens.

C A P. X.

N V N C igitur superest ostendere differentiam inter substantiam secundum quod est genus primum, & secundum quod dicitur contra accidens. Sic enim facilius scietur quomodo predicatur, & vsque ad quem terminum descendat eius predicatio ad contenta in suo genere. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod eadem sunt differentiae diuisivae generum, & constitutivae specierum. Ens autem non potest habere aliquas differentias diuisivas, vt supra probatum est, sed quosdam modos distinctiuos habet, & ideo in substantia secundum quod est primum predicamentum, vt in 7. Metaph. dicitur, ratio entis perfecta reperitur, & non constituitur per aliquam differentiam constitutivam, & ideo sic est genus, quod nullo modo species esse potest: ex quo ostendi potest nullam formam realem esse in substantia, secundum quod est genus primum. Ex qualibet enim forma substantiali differentia aliqua trahi potest, & hoc supra ostensum est. Per quendam igitur modum specialem superadditum enti oportet accipere naturam substantiae. Hic autem modus specialis est, non generalis, includens in se oppositionem quandam: vnde omni ens non conuenit ille modus, specialis est ergo, & non generalis, vt dictum est supra. Est enim per se esse & non in alio, per quem modum substantia diuiditur contra accidens. Sed super hoc ratio generis addit ordinem ad contenta sub eo, qui quidem ordo importatur in vniuersitate eius ad exteriora: hanc autem vniuersitatem habet per actum intellectus, vt dictum est. Potest igitur substantia quae est primum genus, dici ens per se existens in se, vt dicitur in 7. Metaph. ita tamen quod per se existens non ostendat aliquid vniuersale esse separatim, vt Plato posuit, sed secundum quod per se opponitur et quod esse in alio, quod est proprium accidentis, sine quo esse non potest, ut dicitur in predicamentis. Ex hac igitur diuersitate quae est in substantia, cum potest quomodo, & de quibus substantia predicari habet, secundum tamen quod genus est implicite continens sua inferiora, quia potestate continet suas differentias, per quarum additionem efficiuntur & constituntur sua inferiora, & tantum descendit sua predicatio, quantum & differentiae constituentes. Diuisio autem differentiarum fiat ad species specialissimas, quia sub eis nihil est nisi indiuidua, quae dicuntur priuationem diuisivis per partes subiectiuas, ideo indiuiduum non habet partem subiectiuam sibi, de qua predicatur, cum a prima substantia nulla sit predicatio, vt dicitur in predicamentis. Vltimum enim de quo predicatur substantia in linea predicamentali, erit aliquis homo, vel aliquod suppositum, vt equus, vel bos, respectu cuius ex genere primo & differentia aliquod genus constitutum, scilicet, de ipso predicatur, vt pura, Sortes est substantia, & est animatus sensibilis, ex quibus constituitur animal, quod de Sorte predicatur. Isto enim modo facile est scire de quibus predicatur aliquid vt genus, & de quibus non predicatur. Vnde manifestum est, quod de manu hominis, vel pede non predicatur substantia, secundum quod est genus. Sic enim cum manus sit animata sensibilis, si cum hoc esset substantia manus, ita foret animal, vnde manifestum est, quod animal & sensibile iterum non predicantur de manu secundum quod sunt differentiae generis, alicuius, quia differentia non predicatur de aliquo, de quo non predicatur genus ipsum. Cum ergo manus non sit animal, non erit animata secundum quod animal est differentia, nec substantia secundum quod est genus. Erat ergo manus substantia, secundum quod dicitur substantia contra accidens, & tamen sic. Ratio enim eius sic accepta, est per se esse, & non in alio, quod est proprium accidentis, quod non potest esse sine eo in quo est. Ipsa enim sic accepta, vna est & non pluralitatis in suis suppositis, in quibus pluralitatur secundum quod est genus propter multitudinem differentiarum constituentium diuersa supposita diuersarum specierum, vt supra dictum est. Substantia igitur secundum quod habet naturas rerum sub se diuersas, super quas fundatur, in se vniuersale est, cuius vnitatis non descendit super eo, sed statim in inferioribus multiplicatur, licet sit vnum sub intentione vniuersalis, sicut de aliis dictum est, et sic contra accidens diuiditur. Inde est quod licet substantia predicetur de duabus manibus hominis, non tamen dicendum est quod duae manus sint duae substantiae, cum potius sint partes vnius substantiae, quam duae substantiae. Vnde in partibus in toto manentibus non habet substantiam multiplicari, cum predicetur de eis vt natura in inferioribus, quae sunt partes subiectivae receptae.

Cepa, & consequenter multiplicata, sed ut contra accidens diuiditur, ut dictum est. Manus enim, vel pes est substantia, secundum quod substantia contra accidens diuiditur, cuius esse est esse in alio, & non per se, cum accidens sit in alio ut in subiecto, pars autem est in toto, non ut accidens in subiecto, ut dicitur in predicamentis. Accidens autem est in subiecto, tanquam impossibile sit ipsum esse sine eo, ut paulo ante dixit Philosophus. Ex quibus concluditur per connexionem Philosophi, cum accidens non possit esse sine eo in quo est, & pars non est in toto ut accidens in subiecto, quod pars sic est in toto, quod tamen sine toto esse possit, non quidem sub ratione partis, cum pars importet relationem ad totum, unde pars, vt pars, sine toto esse non potest, cum relatiua sint simul, sed secundum quod res quaedam est. Cum autem materia non possit esse per se, pars autem per se esse possit, cum in hoc differat ab accidente, sed non secundum quod pars est, quod inest sibi a toto, necessario in eo quod pars est, erit aliqua compositio materiae & formae, non secundum quod pars est, quia hoc habet a forma totius, a qua esse habet actu pars participatiue tantum, cum impossibile sit duo esse substantia in una re ponere, nisi illa res sit duo entia, cum esse sit actus entis. Compositum ergo ex illa materia & forma non erit aliquid ens actu: vnde nec istam formam aliquid esse sequitur, cum esse non sequatur formam, nisi quando compositum est per se existens, cuius est esse actu, & ideo substantia secundum quod diuiditur contra accidens, de illo compositio non predicatur. Non enim est per se existens ut totum, neque in toto, ut pars quae a toto participat esse, sed est in toto in potentia propinqua ad esse debitorum sibi secundum essentiam formae: quae in ea est sine esse: unde ad genus non spectat per se ut suppositum, vel per educationem ut pars, quamdiu in toto est isto modo in essentia, scilicet sine esse vel per se, vel participatiue, sed potius pertinet ad genus ut principium materiae compositi nondum per se existens, sed futurum per resolutionem, cum materia per illam formam nondum sit tralmutata ad esse actu, qui est finis formae educationis de potentia materiae, cum pars esse actu tantum habeat a forma totius, cum qua solum in rebus diuersarum naturarum poterunt aliter formae in esse produci de potentia materiae, cum partes diuersae in natura vna se constituunt cum hoc, quod natae sint per se esse: ideo ut dicit Aristoteles, necesse est per aliud & aliud hoc eis conuenire. Cum autem per se existere incipit, tunc ad genus spectant, cum habeat rationem subiectivae partis adhuc in gradu perfectiori, quam corpora simplicia.

C A P. XI.

EX dictis manifestum est, quod sicut substantia sub ratione generis non predicatur de parte integrali rei subiectae, sed secundum quod diuiditur contra accidens, potius ostenditur quid parti conuenit, quam quid conueniat toti: ita necesse est animal, & sensibile de parte predicari, non secundum quod sunt differentiae, quia non potest differentia predicari de re, de qua non predicatur genus, sed secundum quod diuiditur contra inanimatum & insensibile: & ideo rationabile non predicatur de anima separata secundum quod est differentia, cum anima non sit animal, sed secundum quod designat potentiam animae, denominat animam. Patet etiam ratio, quare non numeratur substantia in his, de quibus predicatur. Sic enim hoc conuenit substantiae quasi quaedam differentia communis. Isto enim namque in alio communissimum est de omnibus quae substantiae debentur. Sub differentia autem communi non numeratur genus aliquid. Ysocheles, n. & ysopeuros, & scaelenon non numerant figuram quae est genus sub differentia communi, sed sub differentia trianguli. Diuiditur igitur figura per differentias suas, per triangularem, & quadrangularem, & a istarum differentiarum sub triangulari, continentur ysocheles, & ysopeuros, & scalenon. Sed si triangulum constituitur diuidatur per differentias trianguli, ut per tria latera aequalia, vel per duo, vel per omnia inaequalia, non erit unus triangulus, sed tres trianguli. Quae igitur sunt una figura, quia cadunt sub una differentia, figurae sunt tres trianguli. Sic igitur substantia secundum quod diuiditur contra accidens, quae est communis differentia eius, licet nulla differentia substantiae constituat, cum substantia genus non habeat, ut dictum est, non multiplicabitur in partibus, de quibus predicatur. Ideo corpora duorum animalium, prout sunt partes duorum animalium, cum de eis non predicetur substantia secundum quod est genus, cum non sint partes subiectivae, sed partes integrales rei, quae subiectiuae est, & non sunt duae substantiae, cum genus sub differentia communi non multiplicetur, sed una substantia sunt: nec possunt aliquae differentiae superaddi substantiae, per quas substantia numero eadem predicetur de partibus in aliqua re existens, cum non possint esse partes subiectivae alicuius speciei specialissimae, ad quam diuisio & multitudo differentiarum fiat, ut dictum est. Solum enim per differentias ultimas numeratur genus, quod manifestum est, si diuidatur genus per multas differentias per se, & non per accidens, quousque deueniatur ad ultimam diuisionem,

per quam species specialissimae constituuntur, quae adhuc unitate retinent de natura sua, sed cum forma specifica recipitur in materia indiuiduali, quae est principium indiuiduationis, & numerositatis. Ex diuisione enim quantitativa quae materialis est, enumeratur numerus, ut dicitur in 3. phys. & numeratur forma specifica, & omnia quae in intellectu suo continentur, cuiusmodi sunt genera superiora. Compositum autem ex materia indiuiduali, & forma specifica efficitur pars subiectiuae, de qua solum predicatur sua superiora, ut genera subalterna, & species, quorum nihil est pars integralis rei, ideo non numeratur illud, quod dicitur de partibus, ad numerum partium. Quod autem dictum est de substantia, dici debet de corpore, quod est genus secundum, & de aliis generibus, de quibus post dicitur. Corpus enim secundum quod est genus, non predicatur de corpore hominis, dum est pars eius: quia si corpus hominis esset corpus, si de eo predicaretur corpus, quod est genus, cum corpus hominis sit animatum & sensibile, corpus hominis esset animal, quod patet esse falsum, cum homo sit animal. Idem enim numero non predicatur de toto, & de parte in heterogeneis. Predicatur ergo corpus de corpore hominis, secundum quod diuiditur contra incorporeum, & hoc est maxime commune corpori, ideo non numeratur quando predicatur de diuersis corporibus prout sunt partes. Quando autem mortuis hominibus per se sunt corpora, tunc cum habeant rationem partium subiectiuarum, predicatur de eis corpus numero se. Manifestum est autem, quod non numeratur corpus hominis mortui corpori uiuo, ut possint dici duo corpora, licet per aliam & aliam formam fuerit corpus in actu in uiuente & in mortuo, & non per eandem.

C A P. XII.

AD huius igitur euidentiam considerandum est, quod nomina primae intentionis sunt, quae rebus sunt imposita absolute mediante conceptione, qua fertur intellectus super ipsam rem in se, ut homo, vel lapis. Nomina autem secundae intentionis sunt illa, quae imponuntur rebus non secundum quod in se sunt, sed secundum quod sub sunt in intentioni, quam intellectus facit de eis, ut cum dicitur, homo est species, animal est genus. Quia igitur in rerum natura inuenitur, quod essentia rei a supposito differat non solum secundum operationem intellectus, sed in natura sua, ut docetur in 7. metaphisicorum, ideo res natura est nomen primae intentionis impositum ipsi supposito. Sed quia per actum intellectus super ipsam naturam designatam per modum totius efficiuntur nomina intentionalia, ut species, & genus: ideo super rem naturam inueniuntur nomina intentionum, ut puta, suppositum, quod est nomen secundae intentionis ipsius rei, in quantum per actum intellectus in praedicatione speciei de re naturae, & ideo res natura vocatur suppositum, cum predicatum sit superior natura liter ipsi subiecto. In quantum vero genus & species dicuntur vniuersalia, res natura dicuntur particulares. Nominum autem significantiu ipsa particularia, quaedam sunt communia omni generi, sicut particulare, indiuiduum, & singulare: quaedam autem in genere substantiae tantum, ut res natura, & suppositum, hypostasis, & persona. Cum ergo ratio substantiae sit per se existere, nulli istorum nominum conuenit nisi naturae rei complete existenti, & ideo nihil horum dicitur de parte rei, ideo pars rei non est suppositum, ut de ea aliquid predicetur habens etiam rationem superioris. Nec etiam aliquid aliorum quae significant particulare in genere substantiae. Talia enim habent relationem ad spem ipsam per se, & non per reductionem per aliud, & ideo ista non numerantur ad numerum partium. Duae enim manus non sunt duo supposita, nec duae hypostases. Illa autem quae significant particulare in omni genere, sicut indiuiduum, & particulare, cum in omni genere sit stare ad aliqua quae non habent partes subiectiuas, quod importatur in indiuiduo, non requirit aliquid per se existens, de quo dicantur, cum predicentur de accidentibus, & ideo de partibus predicantur. Illa enim nomina magis oppositionem quandam important ad ipsas species rerum, quam conuenientiam, quod non in aliis reperitur. Indiuiduum namque dicit priuationem diuisionis in partes subiectiuas, quod tamen speciei conuenit in generibus & corporibus: particulare etiam opponitur vniuersali. Illa igitur cum predicentur de partibus, habent multiplicari sicut & partes. Duae enim manus sunt duae res particulares: similiter duo singularia, & duo in diuidua. Sed istud conuenit magis particularibus accidentibus, quae tamen sunt partes subiectivae, ad quas statim diuisio in partes subiectiuas, quam partibus rei, licet de partibus dici possit. Sed indiuiduum dicit negationem talis diuisionis potius quam statum eius, cum in tota re stet talis diuisio. Inde est, quod cum corpus non predicetur secundum rationem generis subiectam intentioni vniuersalitatis de parte hominis, non numeratur in talibus partibus. Non enim sunt duo supposita corporis, sicut nec duo supposita hominis. Si autem predicetur de eis prout diuiditur contra incorporeum, cum sic se habeat ut genus sub differentia communi.

munī, ut unum de eis prædicatur, cui si addatur aliquid eorū quæ prædicata de partibus multiplicatur, ut particulare, uel huiusmodi, cum hoc sit quasi differentia ultima, cuius est multiplicari & multiplicare superiora inferioribus, numerabit corpus in eis. Dux namque partes sunt duo corpora particularia, cum tamen absolute non sint duo corpora, ut corpus quod est genus in eis multiplicetur. Licet enim corpus acceptum secundum quod dicitur contra incorporeum non sit genus, ut natura particularis esse possit differentia ipsū diuidens, tamen similitudinē habet cum corpore sub ratione generis cum differentia communi, in qua omnia ut unum accipiuntur. Sicut namque omnes figuræ eo quod figuræ sunt, diuiduntur contra figuratum, ita omnia corpora eo quod corpora sunt, diuiduntur contra incorporeum, & sic omnia corpora sub ratione uniuersali comprehenduntur, & unū sunt. Quæ quidem unitas remouetur per additionem oppositam eius, scilicet particulare. Particulare enim dicitur per oppositū ad uniuersale. Et hæc est ratio quare cū additione particularitatis multiplicatur corpus de eis dictum, non autem absolute, cum de illis non prædicetur corpus genus, cum non sint plura supposita, sed corpus conditum accidenti, quod habet unam rationem communem ad omnia corpora, ut dictum est. Corpus autem sic dictū non est aliud realiter a corpore quod est subiectum intentioni uniuersalitatis, quod dicitur corpus genus, imo idem secundum rem & diuersum secundum rationem, cum corpus quod est subiectū intentioni tali sit res nō incorporea. Vnde corpus sic dictum, prædicatur de corpore quod est altera pars hominis, dum est pars. Corpus uero quod est genus, prædicatur de corpore mortuo amilfa ratione partis, quia iam potest esse suppositum in genere substantiæ, cum sit per se existens, quod est proprium primæ substantiæ, ut dicitur in prædicamentis: unde illa non sunt duo corpora diuersa numero, cum corpus quod est pars, nō ponatur in numero corporum absolute, & sine additione particularis, ut dictum est. Veruntamen est sciendum, quod corpus mortuum cum sit per se existens, suscipit prædicationem corporis secundum rationem generis, quod tamen est unum suppositum, & res naturæ. Corpus tamen prout est pars, non sic suscipit, quia non dicitur de eo corpus quod est genus, sicut nec dicitur de eo homo, uel animal, ut dictum est, cum prædicatio generis de aliquo semper sit per speciem, quæ consequitur formam rei. Corpus autem pars nō pertinet ad speciem, uel genus, nisi participatiue, & per reductionē, id est, per naturam totius, quod est in genere. Corpus uero mortuum absolute in genere, & in specie est. Impossibile est autē ab eadem forma substantiali alicui conferri esse absolute, & participatiue, cum esse participatum sit à toto parti communicatum: uel uero absolute sit totius, cum nihil sibi ipsi sit totum, & pars. Necessario igitur per aliam formam substantialem erit corpus mortuum corpus actū, qui est actus absolutus, & corpus uiuum corpus actū, qui est participatum.

CAP. XII.

EX dictis manifestum est, quod non potest concludi, quod corpus uiuum, & mortuum sint duo corpora diuersa, & si necessarium sit corpus mortuum per aliam formam esse corpus in actu quam per illam per quam erat corpus uiuum corpus actū. Si autem dicatur duo corpora particularia, ex hoc nō sequitur, quod sint duo corpora realiter diuersa, quia particularis non est differentia aliqua supra a forma specifica, quæ realiter aliquid constituit, sicut est rationale. Nec propter hoc erunt unum simpliciter, sed secundum quid tantum, ratione, scilicet communis, cum nihil de re priori sit iam nisi materia tantum. Et licet hoc corpus mortuum mistum sit habens certam proportionem miscibilium, & certam formam consequentem, quæ est forma misti, per quam efficitur sub corpore misto, cum tamen totū hoc nos lateat, quia nec forma ipsa nobis nota est, nec proportio ipsa: per speciem autem unumquodque certificari habet, & demonstrari, nihil aut nobis sit certius de illo quam quod habet tres dimensiones, & plenam naturam corporis, reliqua autē nobis incerta sunt, ut dictū est, ideo speciem eius ponimus corpus sub ratione corporis, quia hoc de eo nobis notius est, licet in rerum natura super differentias corporis in eo reperiat aliquid specialius. Illud enim pro specie accipiendum est, per quod certius & determinatius res innotescit, ut dicitur in prædicamentis. Si autem sit aliquod corpus mortuum, quod nō habet rationem suppositi, cum non subsistat per se, sicut de corpore Christi in triduo, non uidetur, quod de illo corpus sub ratione generis prædicari possit, cum per se esse nō habeat, sicut nec prius prædicabatur de illo uiuū, quā erat pars hominis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod res naturæ dicitur, quod habet naturam aliquam cui accidit ratio suppositi, in quantum scilicet per se subsistit, quod semper euenit quando principia illius naturæ constituunt suppositum ipsum. Si autem principia alicuius rei naturæ coniuncta adiuuicem alicui per se

existenti adiungantur, rationem suppositi non habebunt, rem tamen naturæ ipsa constituent in supposito, sed non suppositum: ideo in Christo non sunt due res naturæ, sed una res diuinarum naturarum, quæ tamen constituta est res illius naturæ humanæ, scilicet per hanc naturam humanā, sed non est constituta supposito quod dicit aliquid absolute per se subsistens per humanam naturam. Licet igitur idem sit hoc suppositum, & res naturæ humanæ, aliunde tamen est res humanæ naturæ, aliunde suppositum. Res enim naturæ humanæ est per principia naturæ naturæ, sed suppositum non. Cum igitur homo sit res naturæ humanæ, per principia naturæ humanæ constituitur homo ille non per se existens. Homo enim sicut assumptus, sed natura in suis principiis ex quibus adiuuicem coniunctis suppositum illud per se existens factum est homo, & ideo filius Dei naturam humanam assumptus, & factus est homo: et ideo ratio suppositi homini conuenit, ille enim homo fuit ab æterno. Per illum igitur hominem ratione suppositi per se existens quod homo ille factus est, homo ille per se existere dicitur, non quod aliquid ex principiis naturæ humanæ tantum constitutum sit per se forsum a uerbo, sed quia res naturæ humanæ, quæ per naturam humanam constituta est ipsum suppositum diuinum quod per se existit, unde & homo ille cum sit ipsum suppositum, per se existit in genere substantiæ, & ideo partes naturæ humanæ, corpus scilicet & anima ad genus spectabunt per naturam illius totius, quod per se est in genere illo. Patet igitur, quod diuersimode sunt aliorum hominū partes in genere, & partes humanitatis Christi: quia in aliis ex principiis naturæ propria erit aliquid per se existens, quod per se est in genere, & per ipsum alia erunt in genere per reductionem. In Christo autem per principia humanitatis nō constituitur aliquid per se existens, sed ipsum suppositum diuinum per se existens complete & perfecte factum est res humanæ naturæ per principia naturæ humanæ. Vnde res naturæ humanæ propter identitatem supposito diuino erit per se existens. Res enim humanæ naturæ in Christo non est pars illius suppositi, ut prædicatur de supposito ipso, sed est ut ipsum totum, & ideo per se esse dicitur. Erunt igitur partes naturæ humanæ in Christo pertinentes ad genus & speciem per ipsam rem naturæ humanæ, quæ constituta est per principia naturæ humanæ, ut dictum est, quæ tamen res per se esse habet a supposito, cum quo identitatem habet, & non a principiis propriis, ut dictum est. Ex quibus manifestum est, quod partes humanæ naturæ in Christo non reducuntur ad speciem, uel genus per suppositum ipsum, cum illud per se non sit in genere, sed per rem naturæ, quæ est ut habet esse per se. Nec refert a quo habeat esse per se aut a suis principiis, aut a uerbo cui adiungitur, cum hoc uniuersaliter tenendum sit, quod principia per illud ad genus reduci habent, quod per illa constituitur, & hoc semper est res illius naturæ, cuius sunt illa principia, cui quidem rei quandoque accidit ratio suppositi, quando scilicet habet per se esse. Quandoque uero non, quando scilicet alteri adiungitur, ut dictū est. Ex dictis igitur manifestum est, quod corpus Christi mortuū, licet per se non sit sicut corpora aliorum, res tamen est alicuius naturæ habentis sua principia, et ideo genus de eo prædicatur, cum idem sit uerbum, & res illius naturæ, ratione cuius identitatis per se esse dicitur. Ratio enim suppositi accidentaliter habet ad principia naturæ sibi mutuo iuncta, res uero naturæ essentialiter. Ideo semper ubi est res naturæ constituta, erit prædicatio generis illius naturæ, & specierum de re suæ naturæ.

CAP. XIII.

DE metaphysica autem, & logica, & earum consideratione quæ ad omnia se extendunt actum est, nunc uero de naturali, & mathematica restat agendum. Sciendum est igitur, quod antiqui philosophi scientiam naturalem primam philosophiā putauerunt, sicut etiam putauerunt primum ens esse corpus. Sed Philosophus in 6. Metaphysicæ docet, quod naturalis philosophia est de quodam particulari ente habente in se principium motus, & quietis. Vnde & materiale ens est, quia materia est in omni, eo quod per se mouetur. Subiectum enim philosophiæ naturalis est ens mobile, & ideo sua consideratio secundum Philosophum ibidem est circa ea quæ sunt in materia, ut in pluribus, quod dicit propter animam humanam quæ pertinet etiā ad physicum, in quantum est forma corporis, licet per se esse possit, ideo scientia naturalis subalternatur metaphysicæ. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod dupliciter conuenit unam scientiā alteri subalternari. Vno modo, quando subiectum unius est species subiecti alterius, sicut homo est species animalis, & animal est species corporis naturalis, ideo scientia de animalibus, subalternata est scientiæ naturali. Alio modo, quando subiectum inferioris scientiæ non est species subiecti superioris scientiæ, sed se habet ad illud ut materiale ad suum formale, per quod modum per speciem se habet ad geometriam. Geometria, namque de linea, & aliis dimen-

dimensionibus absolute & formaliter ad nullam materiam applicando, non enim agit de linea in ligno, uel ferre, sed per speciem agit de linea secundum quod est in aliqua materia in qua uideri possit, unde agit de linea uisuali. Linea enim uisualis non est species lineæ, sicut nec triangulus ligneus est species trianguli. Differentia enim non sumitur a materia, & hæc est ratio quare non est aliqua specialis scientia de linea recta, uel circulari, sicut est de linea uisuali, quia rectum & circulare sunt propria differentie lineæ, uisuale autem non, sed est alterius & extraneæ naturæ, & ideo scientia specialis est de linea uisuali, & non de linea recta uel circulari. Illo modo naturalis scientia, quæ applicat naturam entis ad naturam sensibilem, est sub metaphysica, quæ considerat de ente absolute, quia ens mobile non est species entis, cum ens non sit genus, ut dictum est. Ens igitur mobile est subiectum naturalis philosophiæ, quæ diuiditur secundum diuisionem entis mobilis in suas species, scilicet in ens mobile motu locali tantum, sicut est corpus cæleste, & in ens mobile motu generationis & corruptionis, & sic de aliis. Hæc tamen diuisio magis pertinet ad Logicum, quam ad Physicum, cum sit generis in suas species. Sicut enim supra dictum est, quod substantia quæ est primum genus, non habet aliquam unam rem, supra quam fundatur, sed supra diuersas res, a quibus tamen ratio unitatem quandam accipit, ratione cuius dicitur genus unum, ita ens mobile, quod est subiectum naturalis philosophiæ, nec dico corpus mobile, quia omne corpus probatur esse mobile, in lib. physic. Hoc enim secundum genus non habet aliquam unam rem naturalem supra quam fundatur, sed fundatur supra diuersas res, quas tamen quia apprehendimus in pluribus conuenire, scimus corpora superiora cum inferioribus in eodem genere corporis esse, sicut substantias separatas cum materialibus, de quibus supra dictū est. Quod autem generabilia, & corruptibilia, & mobilia motu locali tantum sunt due species entis mobilis, de quo in communi agitur in lib. physic. magis ostendit eorum conuenientiam secundum logicum, quam secundum naturalem. Substantia enim corruptibili, & incorruptibili nihil est commune nisi logicæ tantum, cum plus differat, quam genus aliquod reale, ut dictum est. Vnde in 7. metaph. dicit Philosophus, ubi docet quæ differunt in genere physico, quod illa differunt genere, quorum subiectum primum est diuersum, sicut primum subiectum coloris differt a subiecto primo saporis, sicut superficies ab humore, & sic differunt, quia non reducuntur in unum subiectum, quantumcumque fiat resolutio utriusque. Si, n. posset fieri unum de illis per aliquam resolutionem realem, non differrent simpliciter in subiecto primo, nec per consequens in genere, ut puta, materia ignis differt a materia aeris. Sed si fiat resolutio ignis, & aeris, non remanebunt diuersæ materiæ, & ideo ignis, & aer non sunt duo diuersæ genera physice loquendo. Corpus uero cæleste cum corporibus generabilibus differt, cum non conueniant in materia. Si enim miraculose eorum perierit calum, quia naturaliter incorruptibile est, adhuc essentia materiæ suæ diuersa esset a materia elementorum, nec foret resolutio ad unum subiectum, quod restaret potentia materiæ elementorum, quæ nunquam transmutari potest ad formam cæli. Alioquin esset in eo potentia frustra, quam tamen constat in materia cæli esse, cum in ea est forma cæli. Ex quo patet, quod ens mobile motu locali, & ens mobile per generationem, & corruptionem sunt due species entis mobilis logicæ tantum, ut dictum est. Patet etiam, quod unitas generis physici est ab unitate primi subiecti. Primum autem subiectum est materia. Illa igitur conueniunt in genere physico, quæ habent eandem materiam, sed differunt specie, propter diuersitatem formæ, sicut ignis & aer. Nec tamen erit aliqua distinctio in materia, cum distinctio dicat actualitatem aliquam quæ non est in materia secundum se, sed hæc diuersitas est in potentia passiva tantum, ad quam non sequitur aliquid in fundamēto naturæ esse distinctum. Ex dictis igitur patet, quod ens mobile, quod est corpus communiter acceptum, non habet a materia aliquam formam communem, per quam est corpus, super quam fundatur actio intellectus, qui facit communiter quandam in re corpora generabilia, & corruptibilia, in quantum facit esse diuersas species entis mobilis, cum nulla res communis subsistat, nec etiam materia ipsa quæ est incorruptibilis, & ingenua. Si, n. esset aliquod compositum tale ex materia scilicet & forma, formam speciem rei, per quam solum est generatio & corruptio in rebus, cum solum ad illam sequantur qualitates actiue & passiuæ, quæ sunt principia generationis & corruptionum, esset, inordinabile ad formas tales, & ad alias, ad quas generatio & corruptio non attingit, sicut ad corpus cæleste. Sic autem foret necesse si in re generabili & corruptibili præcederet aliqua forma, formam speciem rei, per quam solum est generatio & corruptio in rebus, cum solum ad illam sequantur qualitates actiue & passiuæ, quæ sunt principia generationis & corruptionis, & non ad formam talem imperfectam. Vnde ipsa in differenter se habet ad formam suaperuenientem, siue esset principium generationis & corruptionis, siue non esset. Tunc enim cælum haberet aliquid reale commune

cum generabilibus, & corruptibilibus, quod est directe contra prædicta uerba Philosophi. Et ideo impossibile est in rebus generabilibus & corruptibilibus aliquam formam præcedere formam speciem, sicut antiqui posuerunt materiam primam esse formam quadam forma non elementalī, sed imperfectā, quæ sit quasi uia ad alias, sicut forma embryonis imperfecta est respectu formæ specificæ animalis. Vnde Commentator super 9. metaphysico, dicit primam habilitatem materiæ esse semper respectu formæ elementorum. Vnde non reperiuntur mediæ formæ elementæ ex elemento, sicut est in generatione animalis, ubi sunt multæ formæ mediæ sibi succedentes per generationes & corruptiones multas usque ad ultimam, quam solum in re manere necesse est, ne dicatur ipsa accidens esse. Ex dictis patet, quod res secundæ generis, nō est una, super quam fundatur unitas rationis, sicut nec res primæ generis, de quo supra dictum est. Sed antequam de hoc plus agatur, prius de hac unitate agendum est.

CAP. XV.

AD huius igitur difficultatis notitiam considerandum est, quod obiectum intellectus sit quoddam intra intellectum, & nō extra, quia intelligere non est motus ab anima, sed ad animā, actus intellectus potest ferri in intelligibile, uel prout est obiectū in natura obiecti, scilicet in quantum terminat eius actionem, & sic nihil sibi tribuit, sed solum considerat quid natura obiecti habeat, unde possit aliquid formari, quod naturam illius obiecti insinuet, ut puta, definitionem aliquam. Alio modo potest actio intellectus ferri in obiectum, non in natura sua, sed prout est abstractum per actum animæ a conditionibus materialibus, & sic accipitur ut in anima, & sic anima attribuit sibi aliquid non considerans quid sibi debetur in natura obiecti, sed quid sibi per actum animæ conuenire potest, & illud attributum est ratio uniuersalitatis, ut puta, intelligendo animal in quantum naturam sensitiuam habet, format eius definitionem, substantiam scilicet animam sensibilem, quam manifestum est unitatem quandam in animalī significare. Animal enim obiectum unum natura sua est: sed hæc unitas non descendit ab animalī ad aliquas species animalis, Animal enim sic acceptum, non dicit aliquid ens in natura, cum non sit aliquid animal in natura animal solum, sed dicit essentia quæ esse nō habet, nisi per habentem essentiam, cuius esse est ut actus, ideo quot fuerūt habentes essentiam, tot erunt essentia secundū esse. Habebit igitur essentiam & unitatem ab habente eam si unū fuerit, & pluralitatem si plura fuerint. Idem enim est de unitate & esse, cum unum & ens conuertantur, ideo unitas inuenta in natura aliqua, ut in natura animalis, non descendit ad aliquam eius speciem, imo si in uno recipiatur, iam ab illo unitatem habebit, sicut & esse. Sed alia unitas quam facit intellectus, descendit ad omnia contenta sub uno communi. Prima igitur unitate manifestum est, quod nihil est unum genere commune corporibus cælestibus, & generabilibus, super quod intellectus fundare possit rationem uniuersalitatis. Licet enim corpus sit substantia corporea non tamen propter hoc erit aliquid unum reale conueniens corporibus cælestibus, & inferioribus, super quod intellectus fundare possit intentionem uniuersalem, sed secundum intentionem tantum: quod manifestum est, si fiat resolutio ad primum subiectū corporis, quod est materia quæ in se considerata erit diuersa in cælo & elementis, ut dictum est. Quamuis autem non sit resolute ad aliquid unum subiectum commune utrique, tamen illæ diuersæ res super quas fundatur actus intellectus formantis intentionem uniuersalem, compositæ sunt ex materia & forma, & ideo ex utraque parte sequitur corpus. Impossibile est enim materiam & formam componi, quin sit corpus, ut supra dictum est. Materiam enim natura est esse primum ex quo sit aliquid per se, & ultimum in quo aliquid transit per corruptionem, ut dicitur in 1. physicorum. Et ideo ex nullo fieri potest, sicut nec in aliquid præcedens resoluti. Simplex ergo materiæ essentia necessario erit, cum simplex per se in nihil resolui possit. Forma enim cum sit simplex essentia, non resoluitur per se in aliquid, sed per accidens. Resoluto enim composito in materiam, forma resoluitur in eandem, quia nec forma per se fit, sed compositum, ut docetur in 7. metaph. Ex duabus autem essentiis simplicibus coniunctis resultat semper essentia compositi quæ altera est ab utroque, & hoc necesse est esse corpus, si una illarum de altera educatur, sicut essentia formæ educitur de essentia materiæ. Essentia enim formæ est in essentia materiæ in potentia, de potentia autem in actum oportet transitum quandam esse, in quo importatur transmutatio quædam. In omni autem transmutatione includitur, uel præsupponitur motus localis, sicut in alteratione a priori, est motus localis, in motu uero augmenti a posteriori. Quod enim augmentatur mutat locum, non autem ante augmentum. Sed quod alteratur, mutat locum antequam sit alteratum. Generatum uero medium importat inter alterationem & augmentum, cum sit terminus alterationis

rationis & principium augmenti. Nihil enim augmentatur, nisi quod generatur est. Educi autem per motum localem non potest nisi corpus, vel corpori adiunctum, ut omnia accidentia corporalia. Igitur de potentia materiae non potest aliquid substantialiter educi, nisi constitutur corpus. Nec refert utrum materia, de qua educitur ipsa forma, prius fuerit sub alia forma, ubi solum aliteratio praecedat propter subiectum actu existens, cuius materia praefuit formae educendae, sive non, sicut materia caeli nunquam praefuit sub alia forma, & ideo alteratio, vel motus localis non praecessit eius esse: unde caelum non est genitum, sed per simplicem emanationem tantum ad esse processit a Deo. Motus igitur localis accidentaliter tantum se habet ad educationem formae de potentia materiae, in quantum scilicet accidit materiae praefuisse sub alia forma, per quam sicut subiectum actu existens, quod oportuit corrumpi per actionem qualitatium alterantium ad hoc, quod alia forma induceretur. Esse vero corpus in productione formae de potentia materiae non accidit propter ipsum motum localem, cum corpus caeleste consecutum sit per educationem suae formae de potentia materiae suae propriae nullo motu locali, vel alteratione praecedente. Essentialiter ergo natura corporis sequitur educationem formae de potentia materiae: nec hoc adhuc est quia educitur, sed quia sit unum ex materia & forma educita, quia postea per impossibile, quod forma educeretur de potentia materiae, & tamen non foret unum compositum ex illa cum forma, corpus non sequeretur educationem formae de potentia materiae, cum conset corpus semper compositum esse ex materia & forma. In hoc igitur praecisa ratio corporis consistit, quod ex materia & forma fiat unum, quod infallibiliter contingit, quando forma educitur de potentia materiae. Quandoque etiam hoc fit, & si forma non educatur de potentia materiae, ut patet de anima humana, quae & si non sit educita de potentia materiae, cum a materia non tradatur, quia tamen ex ipsa & materia sit, unum efficitur corpus. Hoc igitur corpus, siue forma educatur de potentia materiae sine motu, ut caelum: siue cum motu, ut in generabilibus & corruptibilibus: siue non educatur de potentia materiae, ut patet in homine, est res physica prima, supra quam intellectus format intentionem generis, & illud est proprium subiectum philosophiae naturalis, logice tamen: quia si fiat resolutio omnium istorum, non erit devenire ad aliquod commune calo & inferioribus, ut supra dictum est, cum nec in materia conueniant. Si vero fiat resolutio omnium generabilium & corruptibilium, erit devenire ad unum commune principium indifferens ad omnia haec, & ideo corruptibilia omnia conueniunt in uno subiecto physico reali: sed caelum conuenit cum corruptibilibus in uno subiecto physico non virtute reali aliqua, sed logica tantum. Huic igitur naturae intellectus attribuit rationem generis, cui in rebus corruptibilibus respondet quoddam habens quandam unitatem, quae sub eo non descendit, ut supra dictum est, sed multiplicatur in suppositis suis, in quibus recipitur. Vnde cum de illis praedicetur, oportet iam naturam constitui in qualibet re per formam quae est totius, cum illa natura per intentionem sibi additam de toto praedicatur, non potest illa praedicatio sumi a parte rei, & attribui toti rei, vtpote, homo constituitur ex anima & corpore tamquam ex duabus partibus: praedicatum autem quod sumitur a corpore, quod est altera pars conueniens homini, non est corpus, sed corporeum. Idem enim non praedicatur de aliquo denominatiue tantum. Ex quo satis manifestum est, lapidem, vel ignem, vel hominem non per aliam formam esse corpus, quam per illam per quam sunt illud, quod sunt in sua specie, sicut nec per aliam materiam. Non enim est alia materia in homine, per quam homo est corpus, quam illa per quam est homo.

C A P. XVI.

Et hoc est facile considerare in modo generationis naturae, quia materia prima primam habitudinem habet ad formam elementari. Si enim debet generari ignis, non transmutatur materia ad formam corporis, & postmodum devenit ad formam ignis, sed statim in eodem instanti quo corrumpitur forma aeris, vel quo inducitur forma ignis. Qualitas enim actiua ignis nihil intendit, nisi inductionem formae ignis, cuius ipsa est passio, & in cuius virtute agit. Et certum est, quod non agit in virtute formae corporis, cum non sit eius accidens proprium: sed certe sic se vna forma actu, quae est forma misti, vnde non habet habilitatem aliquam immediate ad eam, sed oportet eam primo indui formas elementorum, cum mistum non possit fieri nisi ex miscibilibus praesuppositis. Haec tamen formas, licet materiam ordinent ad formam misti, ne-

cesse est materiam deponere in ademptione formae misti, quia in misto ipso est aliquid, quod natum est agere ad dissolutionem ipsius misti. Forma tamen misti immediate inest ipsi materiae loco formarum simplicium faciens subiectum virtutibus formarum elementorum, vnde ex diversis proportionibus miscibilium sunt diuersae formae substantiales in diuersis mistis. Alia, n. est forma mistionis in auro, alia in lapide, alia in argento. In misto namque propter naturam mistionis nulla reperitur diuersitas partium, aliter in omni misto esset diuersitas partium, quod falsum est, cum mista multa sint homogenea, sicut & simplicia, sicut patet de ossibus, carne, & lapide, quorum qualibet pars suscipit praedicationem secundum completam rationem ipsius naturae in toto. Quaelibet enim pars ossis est os: quod ideo est, quia natura formae secundum totum id quod est, essentialiter est in qualibet parte. Cum igitur pars & pars in aliquo sit per quantitatem, quae est accidens proprium corporis substantiae cum mensura eius sit, alia autem forma non potest esse secundum totam naturam suam in aliqua re, quam in illa quae est altera pars compositi, impossibile est aliam formam esse in igne, vel lapide, per quam aliquod istorum sit corpus, quam illam per quam praedicatio rei verificatur de parte vni formiter cum toto, & hanc constat esse formam specificam. Sic igitur oportet materiam prius formari formis simplicium corporum, quas oportet deponere in aduentu formae misti, licet virtute in misto maneat, non autem in essentia. Mistum autem ex diuersis miscibilibus fit, itaque cum animatum aliquod, habens magnam diuersitatem in partibus ex diuersa mixture causata constituitur, necessario erit vna forma ipsius animati. Et hanc certum est esse formam mistionis totius, quam tamen manifestum est non inesse cuiuslibet parti secundum totam naturam suam, cum non contingat rem praedicari de parte & toto uniformiter. Praedicta autem partes animati per se non fuerunt, cum ex eis constitueretur totum, sicut simplicia corpora habuerunt esse per se ante misti constitutionem, sed simul agit natura ad eorum educationem in toto, & totius constitutionem ex eis, sicut patet in animalibus, vbi vis actiua patris, quae est in femine, agit ad constitutionem corporis diuersa membra formando. Inter alia tamen primo format cor, & deinde semper operando ad extrema: quae, quia est virtus assimilans sibi passum, non corrumpitur formato corde, sed durat quousque menstruum fuerit transformatum in illa quae sunt in eo in potentia, & omnibus membris formati, & destructo menstruo & femine, virtus haec necessario destruitur, & postea iterum constituitur, sicut virtus in materia aeris, & deo virtus quae est in femine, per actio officio suo corrumpitur. Sciendum est autem quod in menstruo est potentia ad diuersas partes, in quibus est diuersa proportio miscibilium, ex qua conlurgit materialiter multiplex diuersitas in partibus, in quarum tamen qualibet est reperitur vniformitatem mistionis. Sicut licet alia sit proportio miscibilium in ossibus, alia in carne, tamen in carne vniformitas est: quia qualibet pars carnis est caro, & ossis os similiter. Natura enim mistionis est habere vniformitatem in misto. In qualibet igitur parte rei habentis diuersas partes erit aliqua qualitas media quae sit ex qualitatibus simplicibus alteratis adiunctis, & haec qualitas erit propria dispositio ad formam misti, sicut calor intensus disponit ad formam ignis. Nec refert utrum dicatur esse vna qualitas in re, vel plures: quia si dicatur vna, necessario in diuersis partibus habebit difformitatem, ita quod in una parte sui praevalet humidum vt in cerebro, in alia calidum vt in corde. Si vero plures dicantur, adhuc manifestum est sensui eas ad constitutionem vnus rei ordinari. Illi igitur qualitati siue sit vna, siue plures, necessario respondebit vna forma misti difformis in virtute, quae licet per essentiam sit tota in qualibet parte rei, non tamen tota virtus eius erit in qualibet parte rei: sicut patet, quod vis auditiva non est in oculo, nec visiva in auro. Et quia essentia formae rei indiuisibilis est, tota enim est in qualibet parte rei, virtutes autem illae ab ipsa forma separari non possunt, quia qualibet illarum virtutum sequitur totam essentiam, in alia tamen & alia parte in quibus simul tota essentia est, vt dictum est, ideo diuiso aliquo membro a toto, non manet essentia formae indiuisibilis in parte diuisa, nec virtus, cum virtus ab essentia formae separari non possit, ideo necessario in parte diuisa, cum & in ipsa aliqua proportio miscibilium sit, erit alia forma in essentia a priori forma quae totius rei erat, quae qualiter eueniat sciri potest ex aliquo misto vniformi, vtpote, in ligno, vel lapide, in quibus est vna forma actu, quae est multiplex in potentia, & ideo facta diuisione ex illa forma, prior quae in toto erat secundum totam suam rationem vna in actu, sed multiplex in potentia, sunt multae actu nulla noua forma introducta. Non enim cum ramus diuiditur ab arbore, noua forma indu-

inducitur, sed prior forma quae erat in potentia sit actu, & ideo eadem accidentia manent in ramo abscisso, quae prius fuerunt secundum essentiam, sed non secundum esse idem actu, quia primo habebant esse actu a toto, nunc autem non. Patet igitur quod hoc esse, quod actu ramus iam habet, est aliud ab esse actu, quod habuit in arbore, non tamen habet aliam formam in essentia a priori. Nam hoc esse actu respondet ei quod dictum est continuum habere vnam formam multiplicem in potentia, non autem illi, quod dictum est illam esse actu vnam. Si igitur vna continua reperitur in aliqua parte membri viui, sicut in osse, vel carne, cum vna sit forma totius actu, anima scilicet, quae in animalibus perfectis non est multiplex in potentia, ita quod per diuisionem fiat actu, sicut est in imperfectis, vt patet in animalibus anulosis ratione continuitatis, oportet praexistere in carne, vel osse formam sine esse actu quae est in toto animato perfecta, cum se habeat ad esse actu sicut in toto continuo, vt in plantis & lapidibus se habet multipliciter potentia eiusdem formae. Potentia autem diuersa eiusdem formae nullum esse faciebat in continuo, in quo non erat nisi vnum esse tantum, quamuis essentia illius formae respondeat potentiae, sicut & actui, quem in toto facit. Et ideo cum talis forma ponatur in re praecipue ratione continuitatis, ubi sola diuisio facit esse actu in partibus, facile est videre quomodo essentia formae possit esse ibi, & non dare esse ipsi parti. Sicut igitur non alia transmutatione ducitur materia rei continua ad formam secundum quod est vna in actu, & alia secundum quod est multiplex in potentia, sed eadem: ita eadem transmutatione qua inducitur forma totius multiplex in virtute inducitur, & forma illius sine esse, quia non est nisi quidam respectus, quia sicut dum manet res in uno actu, illi potentia quae est in eadem forma quae actu esse confert, nihil acquirit illi rei, nisi respectum quendam vniformitatis in natura inter totam rem, & illud quod in ea diuisum est, ita illa essentia formae in re diuersa naturae nihil rei ipsi acquirit, nisi respectum quendam qui est eiuusdem similitudinis ipsius esse actu partis, & scortum, cum tamen constet non esse idem esse actu viuum & mortuum.

C A P. XVII.

Ex his facile est videre, quomodo corpus mortuum actu prius vivebat. Certum est enim potentiam non diuidi ab actu ad quem ordinata est, nisi per aliquem actum incompossibilem illi, ad quem illa potentia ordinatur. Sicut potentia quae est in materia ignis ad formam aeris, remota est ab aere, cum forma ignis materiae inest, non autem forma ignis pericit potentiam materiae ad aere, sed manet illa potentia in igne non perfecta, occupata tamen a forma ignis. Cum enim forma ignis sit in materia, certum est nihil reale esse in materia, quod non sit occupatum ab igne: aliter si aliquid esset liberum a forma ignis, statim aliam formam indui posset. Sicut igitur potentia ad aere occupata est per formam ignis, sed non perfecta, ita accipit actum per formam ignis, qui tamen non erit perfectio potentiae ad aere, & ideo potentia ad aere non propter concomitantiam materiae perfectae per formam ignis, non per se esse actu habet, quia nihil reliquitur in materia non occupatum ab actu ignis, vt dictum est, per quem modum forma alicuius partis organicae, quae est potentia ad esse scortum, non pericitur per actum formae totius, cum ad illud non ordinatur. Occupatur tamen essentia talis formae mediante essentia materiae quam concomitatur ab esse actu, quod est a forma totius. Hoc autem esse non est esse participatum, quod inest a toto ipsis partibus, quia esse partium participatum pertinet per se ad esse totius ex partibus constituti, sed est esse non conferens ad ipsum totum, nisi per accidens, in quantum videlicet impedit esse actu debitum parti a forma propria, quam acquirit pars per dissolutionem a toto: et sicut habet esse actu a toto per concomitantiam, vt dictum est, ita uiuere. Vnum igitur esse penitus est, & ipsius totius absolute, & partium participatiue, & talis forma per concomitantiam, & idem est viuere. Et ideo corpus mortuum vere viuum fuit, non quod uita principium fuerit forma totius compositi ex materia & forma, quam iam habet, sed materia eius tantum per se, cui esse actu conferebat, quod & ipsa forma materiae iuncta concomitantem accepit.

C A P. XVIII.

His visis sciendum est, quod prima diuisio corporis, quod est genus, est per simplex & mistum ex simplicibus. In simplicibus autem non praecedit in natura aliqua forma ipsam formam elementari simplicis, ut supra ostensum est, & hoc facile est demonstrare. Si, n. accipitur minimus ignis in quantitate, quod possibile est, quia res naturae habet terminum augmenti & diminutionis, si diuidatur, non manet ignis, nec ex illo aliquid elementum generari potest. Forma autem ignis non destruitur sola, sed & corpus & substantia destruitur, aliter cum corpus quantum se quatur corpus substantia, si corpus remaneret destructo igne, cum corpus substantia non dicat quid sensibile, mathematica forent separata a sensibilibus, quod est impossibile. Cum enim aliquid tale contingit, fit mutatio incontinens, quia non potest de potentia materiae aliqua forma educi. Cum igitur corpus mistum ex simplicibus generetur, quae sunt media inter primam materiam & ipsum mistum, in misto autem non manent formae elementorum, vt dictum est, non erit inuenire in misto aliquam formam mediam inter materiam primam, & ipsam formam specificam, quae est forma misti, cum nulla fuerit media inter materiam & formam elementari. Vnde grossi homines aliam viam generationis ponentes diuiderunt a Philosopho, dicentes materiam primo informari forma substantia, & postea corporis, & sic descendendo ad vltimam formam quae est forma specifica, cum tamen Philo. supradictum modum generationis posuerit, dicens formam elementari immediate materiae inesse, qua deposita, introducitur forma misti. Si enim primo induceretur in materia forma substantia, & postea forma corporis, & postea forma elementari, cum ex quatuor elementis fiat mixtum, depositis formis elementalibus, quibus depositis si in materia misti, quae ex elementis sit, necessario fuerit confusio ordo, cum totum id materiale quod fuit sub quatuor elementis, sit iam sub misto, sequitur quod sub vna forma misti maneat quatuor formae substantiales, quarum qualibet faciet corpus, & quatuor aliae formae, quarum qualibet faciet substantiam. Ex illis enim non potest fieri vnum corpus, cum maneat illa forma in essentia sua, nec substantia sua similiter, quodlibet ergo mistum est quatuor corpora. Propter naturam enim illius corporis dicunt praedicari corpus de re ipsa. Et similiter erunt quatuor substantiae eadem ratione: & ideo impossibile est in misto esse aliquam formam misti. Corpus autem mixtum multiplex est, quia multae sunt proportionis miscibilium in misto: unde necesse est diuersas species mistorum constitui. Quaedam enim sunt mista vniformia, sicut lapides & metalla, in quibus est magna multitudo specierum, & talia sunt omnia manimata. Alia sunt mista difformia, ut plantae & animalia, & haec sunt animata, & quanto sunt perfectiora, tanto maiorem difformitatem requirunt. Quae enim nata sunt plures & diuersas operationes exercere, necessario in eis erit maior diuersitas organorum, & ideo inter animata minima diuersitas est in plantis, cum non sint principia multarum operationum, in quibus tamen reperitur magna diuersitas specierum. Sed harum omnium genus proximum, & subalterum est corpus animatum, nec oportet addere eius principium esse animam vegetabilem. Sic enim nihil esset realiter diuersum, cum confiteretur ipsam esse primum principium vitae in omnibus quae apud nos viuunt. Super corpus autem animatum simplex aliquid reale addit altera eius species animal, quod manifestum est ex operationibus vtriusque, quia super operationes vegetabiles, quae sunt generare, nutrire, & augmentare, in animalibus reperitur actio quaedam realis superaddita, scilicet sentire. Cum igitur in animali cum operationibus quae apparent in plantis, inueniatur actio superaddita quae est sentire, necessario oportet dicere sentiri uum animalis in vna essentia vtriusque; obuiere, ne si dixerimus, in animali esse uegetabilem distinctam in essentia a sensibili, cogamur in quolibet animali duas animas ponere: quae sequeretur tandem in homine tres animas esse, cum supra alia animalia nobilissima actio habeat realiter ab aliis actionibus diuersam, intelligere, super quam non inuenitur aliquid, quod addat actionem nobilioris. Et ideo propter additionem talis differentiae, super quam nihil inuenitur, animal est vltimum genus. Non solum autem post sensibile animam, vnde accipitur animalis ratio, diuersitas realis reperitur in homine, sed alijs in quibus differunt a se realiter diuersae rationes formarum, & non solum rationem rationem materiae reperitur, vt patet de equo, & asino, & alijs huiusmodi. Cum autem certum sit qualibet istorum formarum alicuius misti esse, & propter diuersitatem quae est in natura formae vnus ad alteram diuersitatem materiale esse in mistione, quae respondet diuersitati formarum, sic in eadem specie diuersitas formarum est propter diuersitatem mistionis, quae multiplex est. Solum autem simplicia corpora ordinantur ad generationem misti, vt dictum est. Impossibile igitur erit in aliqua re siue animata, siue inanimata, nisi vna formam ponere, cum formae elementares manere non possint. Ex dictis facile est videre, quomodo scientiae diuersae oriuntur, & diuiduntur, sicut & res subiectae. Ens n. mobile est subiectum philosophiae naturalis, vt dictum est, & hoc idem corpus substantia est, cuius prima passio est quantitas, quae in quantum est terminus corporis, & propria eius mensura, ad eandem scientiam pertinet. Sed in quantum in eo potest proportio attendi, quia considerari potest

tionis, si diuidatur, non manet ignis, nec ex illo aliquid elementum generari potest. Forma autem ignis non destruitur sola, sed & corpus & substantia destruitur, aliter cum corpus quantum se quatur corpus substantia, si corpus remaneret destructo igne, cum corpus substantia non dicat quid sensibile, mathematica forent separata a sensibilibus, quod est impossibile. Cum enim aliquid tale contingit, fit mutatio incontinens, quia non potest de potentia materiae aliqua forma educi. Cum igitur corpus mistum ex simplicibus generetur, quae sunt media inter primam materiam & ipsum mistum, in misto autem non manent formae elementorum, vt dictum est, non erit inuenire in misto aliquam formam mediam inter materiam primam, & ipsam formam specificam, quae est forma misti, cum nulla fuerit media inter materiam & formam elementari. Vnde grossi homines aliam viam generationis ponentes diuiderunt a Philosopho, dicentes materiam primo informari forma substantia, & postea corporis, & sic descendendo ad vltimam formam quae est forma specifica, cum tamen Philo. supradictum modum generationis posuerit, dicens formam elementari immediate materiae inesse, qua deposita, introducitur forma misti. Si enim primo induceretur in materia forma substantia, & postea forma corporis, & postea forma elementari, cum ex quatuor elementis fiat mixtum, depositis formis elementalibus, quibus depositis si in materia misti, quae ex elementis sit, necessario fuerit confusio ordo, cum totum id materiale quod fuit sub quatuor elementis, sit iam sub misto, sequitur quod sub vna forma misti maneat quatuor formae substantiales, quarum qualibet faciet corpus, & quatuor aliae formae, quarum qualibet faciet substantiam. Ex illis enim non potest fieri vnum corpus, cum maneat illa forma in essentia sua, nec substantia sua similiter, quodlibet ergo mistum est quatuor corpora. Propter naturam enim illius corporis dicunt praedicari corpus de re ipsa. Et similiter erunt quatuor substantiae eadem ratione: & ideo impossibile est in misto esse aliquam formam misti. Corpus autem mixtum multiplex est, quia multae sunt proportionis miscibilium in misto: unde necesse est diuersas species mistorum constitui. Quaedam enim sunt mista vniformia, sicut lapides & metalla, in quibus est magna multitudo specierum, & talia sunt omnia manimata. Alia sunt mista difformia, ut plantae & animalia, & haec sunt animata, & quanto sunt perfectiora, tanto maiorem difformitatem requirunt. Quae enim nata sunt plures & diuersas operationes exercere, necessario in eis erit maior diuersitas organorum, & ideo inter animata minima diuersitas est in plantis, cum non sint principia multarum operationum, in quibus tamen reperitur magna diuersitas specierum. Sed harum omnium genus proximum, & subalterum est corpus animatum, nec oportet addere eius principium esse animam vegetabilem. Sic enim nihil esset realiter diuersum, cum confiteretur ipsam esse primum principium vitae in omnibus quae apud nos viuunt. Super corpus autem animatum simplex aliquid reale addit altera eius species animal, quod manifestum est ex operationibus vtriusque, quia super operationes vegetabiles, quae sunt generare, nutrire, & augmentare, in animalibus reperitur actio quaedam realis superaddita, scilicet sentire. Cum igitur in animali cum operationibus quae apparent in plantis, inueniatur actio superaddita quae est sentire, necessario oportet dicere sentiri uum animalis in vna essentia vtriusque; obuiere, ne si dixerimus, in animali esse uegetabilem distinctam in essentia a sensibili, cogamur in quolibet animali duas animas ponere: quae sequeretur tandem in homine tres animas esse, cum supra alia animalia nobilissima actio habeat realiter ab aliis actionibus diuersam, intelligere, super quam non inuenitur aliquid, quod addat actionem nobilioris. Et ideo propter additionem talis differentiae, super quam nihil inuenitur, animal est vltimum genus. Non solum autem post sensibile animam, vnde accipitur animalis ratio, diuersitas realis reperitur in homine, sed alijs in quibus differunt a se realiter diuersae rationes formarum, & non solum rationem rationem materiae reperitur, vt patet de equo, & asino, & alijs huiusmodi. Cum autem certum sit qualibet istorum formarum alicuius misti esse, & propter diuersitatem quae est in natura formae vnus ad alteram diuersitatem materiale esse in mistione, quae respondet diuersitati formarum, sic in eadem specie diuersitas formarum est propter diuersitatem mistionis, quae multiplex est. Solum autem simplicia corpora ordinantur ad generationem misti, vt dictum est. Impossibile igitur erit in aliqua re siue animata, siue inanimata, nisi vna formam ponere, cum formae elementares manere non possint. Ex dictis facile est videre, quomodo scientiae diuersae oriuntur, & diuiduntur, sicut & res subiectae. Ens n. mobile est subiectum philosophiae naturalis, vt dictum est, & hoc idem corpus substantia est, cuius prima passio est quantitas, quae in quantum est terminus corporis, & propria eius mensura, ad eandem scientiam pertinet. Sed in quantum in eo potest proportio attendi, quia considerari potest

fine consideratione alienius qualitatis sensibilis, quae consideratio posterior est: & ideo in proportione sua non est accipere finem, & hoc idem est subiectum mathematicae, cuius subiectum non est realiter accipere distinctum a subiecto philosophiae naturalis, sed consideratione tantum. De ipso vero ente mobili in communi est liber physico, cuius prima species est mobile secundum locum, de quo est liber de caelo. Corpus autem vel est simplex, vel est mixtum, & in utroque est generatio & corruptio, ideo de generatione simplicium agit in libro de generatione. Misti autem quaedam sunt animata, & quaedam inanimata. De generatione vero inanimatorum agit in libro metho- rorum, ut de mineis, & etiam de generatione impressionum. Animata autem sunt tripliciter, quia de generatione animato- rum anima vegetabili agit in libro de plantis. De generatione vero animalium, in libro de animalibus. De homine, in libro de anima, & de his quae sibi subiunguntur. In omnibus autem & circa praedicta laborat metaphysicus & logicus. De processu autem metaphysico dictum est sufficienter in physicis operibus nostris.

C A P. XIX.

Nunc superest de nouem generibus accidentium tractare. Sciendum est igitur, quod in accidentibus in rebus natura non est aliquid correspondens operationi intellectus, eo modo quo possint rationem generis & differentiam recipere, sicut est in substantia. Essentia, n. accidentis designata in abstracto non videtur ens aliquod significare, cum abstractum significet ut per se existens, accidentis autem per se esse non potest: unde accidens in abstracto non videtur ens aliquod significare. Sed significatio quae importatur in nominibus, non pertinet ad naturas rerum, nisi mediante conceptione intellectus, cui voces sunt utraque passio: quae sunt in anima, ut dicitur in libro perihemenias. Intellectus autem potest scire intelligere ea quae sunt coniuncta. Illud autem quod seorsum accipitur, videtur ut per se existens, & ideo designat nomine abstracto, quod significat remotionem eius ab alio. Sed nomina abstracta non important res per se existentes in genere substantiae, ut humanitas nomine abstracta est, non tamen per se existit. Sic ergo per actionem intellectus nomina abstracta accidentium significant entia, quae quidem inhaerent, licet non significant eas per modum inhaerentium. Unde per actionem intellectus efficiuntur nomina quasi res quaedam, quibus idem intellectus postea attribuit intentiones generis & specierum. Nihil vero in natura rerum fuit, super quod intellectus fundaret intentiones vniuersales. Cum autem accidens non sit compositum ex materia & forma, non potest genus & differentia sumi in eo, sicut sumitur in substantia generis a materia, differentia a forma: sed in vnoquoque accidentium genus debet sumi ab eo quod prius in eo reperitur, differentia vero ab eo quod post accidit. Primum autem, quod inuenitur in quolibet accidente est specialis modus entis includens differentiam quaedam ad alios eius modos: sicut in quantitate est specialis modus entis per aliud, s. quod sit mensura substantiae, & in qualitate, quod sit dispositio eius, et sic de singulis. Quod autem in genere diversitas quaedam accipi possit, manifestum est. Nam licet res vnius generis non differat ab inuicem propter suum genus, sed potius conueniant, res tamen diuersorum generum suis generibus differunt. Sicut licet rationale differat ab irrationali, quae tamen conueniunt in animali, homo tamen differat a non animali per animal, & ideo in generibus accidentium intentionem diuersitas alia ab illa, quae est per differentias generis inter res eiusdem generis. Differentia uero debet sumi in eis per aliquid quod in illo modo a quo genus accidentis acceptum est, simpliciter conuenitur, hoc autem inuenitur in diuersitate principiorum, ex quibus causantur. Sicut verbi gratia, ratio mensurae reperitur in quantitate, & hoc est commune omni speciei quantitatis, & ab hoc est acceptum nomen generis. Sed constat, quod successiuam sunt diuersa principia in natura sua a se manentibus, & ideo naturaliter diuersas habent mensuras. Et inde est, quod cum diffiniuntur accidentia in abstracto, subiectum ponitur in eorum diffinitione oblique, & secundo loco, & hoc est proprium differentiae, ut cum dicitur Similitas est curuitas nati, per quod dicitur similitas a curuitate quae est in ligno. Accidentia autem in concreto dicta non sunt in genere nisi per reductionem, ut album, vel musicum, & huiusmodi. Aliquando autem propria principia accidentis, quae sunt in loco differentiae latent, & tunc loco illorum ponimus eorum effectus. Sicut lucis effectus est disgregare, cum intentia fuerit, quae est principium albedinis, ideo aliquando ponimus disgregatum in eius diffinitione, sicut dicimus, quod albedo est color disgregatus visus. Disgregatum uero non est differentia absoluta in eodem genere cum colore, sicut est rationale cum animali, sed est differentia sumpta a subiecto coloris exprimens excessum quendam in re operatione lucis. Unde accidentia diffinitionem non habent per se propria generis, cum non dicantur quod simpliciter, sicut dicitur sub-

stantia. Cum n. quaeritur quid est albedo, respondetur color. Est enim color quid albedinis, sicut animal hominis. Sed animal quod dicitur quid hominis, dicitur substantia simpliciter, & ideo color qui dicitur quid albedinis, magis dicitur substantiale, quam substantia, quia substantiale dicitur quod modum substantiae induit, & si substantia non sit. Inter omnia autem accidentia quantitas est propinquior substantiae, et hoc manifestum est, quia sicut subiectum quantitatis est diuisibile per se in partes. Essentiales, ita quantitas habet propriam diffinitionem per partes, scilicet quantitatis. Et ideo si quantitas esset separata a substantia, non oporteret quod esset vna tantum, quia posset diuisi propria diffinitione in multa. Albedo vero si esset separata, necessario foret tantum vna, cum non haberet in natura sua vnde diuidatur, sed a natura quantitatis.

De quantitate igitur primo agendum est.

C A P. XX.

Sciendum est igitur, quod quantitas secundum rationem eius communem, quae ponitur in 5. metaphysicae, est diuisibilis in ea quae sunt in actu. Quod non est ideo dictum, quasi partes in quas quantum est diuisibile, sint actu in toto, in quo sunt diuisae: sed hoc est dictum ad differentiam misti, quod non est diuisibile in miscibilia nisi per alterationem, per quam altera forma induitur. Sed hic sine alteratione aliqua sola diuisione fit pars in actu. Unde quando est in toto actu, esse dicitur, quia quod per se esse, nihil ab esse differre videtur, & id statim subiungit, quod quilibet pars nata est esse vni aliquid, & hoc aliquid demonstrabile, quod non conuenit partibus essentialibus, ut in materia & forma: quae post diuisionem neutrum manet per se existens, nisi forte fuerit forma & hoc aliquid simul, sicut est anima humana. Quantitatis autem primae differentiae sunt continuu & discretu, ex quibus duae species constituntur, magnitudo s. & multitudo. Magnitudo constituitur per continuu, vni magnitudo dicitur quantitas diuisibilis in partes continuas, sicut multitudo est quantitas diuisibilis in partes non continuas, imo abinuicem discretas. Differentiae autem secundae continui sunt intraneu & extraneu, quia quaedam sunt quae mensurantur per intraneu, ut linea, & huiusmodi: quaedam per extraneu, ut tempus. Haec differentias vocat Aristoteles permanentes & transientes, quia tempus est mensura transiens, linea vero permanens. Tertia vero differentia continui permanentis, siue intranei sunt secundum vnam dimensionem, vel duas, vel tres, quia quantitas intranea vel est diuisibilis in partes continuas secundum vnam dimensionem, & tunc est linearis vel secundum duas, & tunc est superficialis: vel secundum tres, & sic est corpus, & haec omnes sunt species quantitatis per se, ut dicitur in praedicamentis. Sed in 5. metaphysicae tempus ponitur species quantitatis per accidens, sicut albedo dicitur tanta, quia superficialis est tanta. Et huius ratio est, quia logicus considerat quantitatem secundum rationem mensurae, sic enim potest formare intentiones logicas in quantitate. Et quia sunt diuersae mensurae mensurae, quia quaedam sunt extra, & quaedam intra, quarum nulla est ab alia, & ideo logicus ponit tempus & locum per se species quantitatis continuas & vniuersales cum aliis. Primum autem philosophus considerat quantitatem secundum esse suum, & non sub ratione mensurae, & ideo illa quae sunt quanta per se, ponit per se species quantitatis, ut linea, superficialis, & corpus. Illa autem quae sunt quanta per aliud, ut tempus est quantum per motum, motus vero per magnitudinem, ponit philosophus esse quantitatis per accidens. Et ideo in praedicamentis locus ponitur species quantitatis, non autem metaphysica, quia locus habet rationem mensurae alia a superficie: quia locus mensurat extrinsece re locatam, in qua locus non est ut in subiecto, superficies autem est in qua est ut in subiecto. Locus autem non habet aliud esse a superficie, immo est ipsa continentis superficies, siue vltimum, ut dicitur in 4. physicae. Alia diuisionem ponit philosophus in praedicamentis, quae eadem est cum praedicta: quia habere partes habentes positionem adinuicem, est habere partes discretas, quod est numerum constituit, licet non omne continuu habeat partes habentes positionem adinuicem: sicut tempus quod est continuu materialiter, licet sit discretu formaliter: est enim numerus motus, ut dicitur in 4. physicae. Haec enim positio differat a passione quae est praedicamentum, quia positio quae est praedicamentum, dicitur ordinem partium totius locati ad locum: sed positio haec dicitur ordinem partium in toto existentium adinuicem. Secunda differentia super discretum est commune & proprium. Commune autem facit numerum qui idem est hominum & equorum, immo omnium numerabilium. Licet numerus diuersitas sit in numero aptato diuersis rebus, in numero tamen formaliter nulla est diuersitas. Potest enim numerus qui in se discretus est, formaliter a re numerata conuenienter habere, sicut tempus a motu, & vna a panis. Proprium vero facit ofonem quod non potest pluribus aptari, sed solum orationi plateae, cuius ipsa oratio est mensura cuius est, ut dicitur in praedicamentis. Ipsa enim cum voce profertur, quia idem est causa & principium subiecti, & per se passio eius.

C A P.

Nunc restat de qualitate aliquid dicere, de qua cum inter omnia accidentia quantitas sit propinquior substantiae, cum habeat per se diuisionem sicut substantia, ut dictum est, secundum inesse de ea agendum est, & ideo per naturam subiecti sui agendum est de qualitate, sicut de quolibet inhaerente agendum est per naturam illius cui inhaeret. Illud autem cui inest qualitas vel est corporeum, vel incorporeum. Si incorporeum, aut est de facili transiens, aut de difficili: si de facili, est dispositio, si de difficili, est habitus, licet ista duo communiter reperiantur in corporeis, sicut in incorporeis. Sanitas enim corporis habitus quidam est, & dispositio ad ipsum ordinata. Nos enim de propriis passionibus incorporeorum nihil nouimus, ideo in libro de anima dicitur, quod omnes passionem sunt ipsius coniuncti, & ista pertinent ad primam speciem qualitatis. Si autem illud sit corporeum, sic accipiuntur tres aliae species qualitatis: secunda tamen species qualitatis quae est naturalis potentia, vel impotentia a primo philosopho non numeratur inter species qualitatis, sed ponitur potentia quaedam passio resistens. In praedicamentis vero ponitur propter modum denominandi quem habet qui conuenit qualitati, & hoc ad logicum pertinet. De tertia vero specie qualitatis agit philosophus in philosophia prima, & etiam in praedicamentis, & de quarta similiter, de ad aliquid frequenter satis dictum est. De aliis autem generibus quae magis principia naturalia sequuntur, philosophus in praedicamentis suis parum loquitur, de quibus in physicis latius tractatur.

C A P. XXII.

His de natura generis perspectis considerandum est, quomodo aliqua sunt in genere vno per se, sed ratione alterius adiuncti in aliud genus transfinitur. Sciendum est igitur, quod per naturam praedicamentum sciri potest in quo genere quid sit ponendum. Cum enim ens diuersimode reperitur in substantia & accidente, ut dictum est, per diuersum modum essendi importatum in praedico, cui semper esse est adiunctum, facillime scietur ipsum praedicamentum. Quod autem esse praedicamentum sequatur, manifestum est per resolutionem cuiuscumque verbi. Nam facta resolutione semper eodem subiecto manente nouum praedicamentum adiungitur, ut puta, si dicatur, homo laborat, & resoluatur ipsum verbum, erit homo subiectum ut prius. Sed illud quod prius erat praedicamentum laborat, scilicet esse, adiungitur praedico. Esse enim laborantem contingit hominem. Eodem modo de homine albo, cum album dicat esse quale, homo albus in praedico sumpus ad genus qualitatis pertinet. Si autem ponatur in subiecto, ut puta, si dicatur, homo albus est homo, cum praedictur esse hominem, & non esse album, ad substantiam spectabit. In aliis autem praedicamentis idem reperitur, ut duplum, puta, si dicat subiectum, siue ipsam rem subiectam, ad quantitatem spectat natura dupli. Si autem praedictur esse duplum, cum hoc includat respectum ad dimidium, duplum in genere relationis est. Omnia haec praedicamenta sunt denominativa, sed praedico, solum substantia de suis inferioribus, & similitur aliorum generum de suis speciebus est vniuersa. Non enim est aliud per essentiam animal & homo, color & albedo, sed idem. Animal enim est quid hominis, ut dictum est, & color albedinis, & ideo animal, inquit, praedictur de homine, & homo de Sorte, in quo tota natura generis substantiae reperitur vniuersae non per aliquam aggregationem, sicut est in aereuo lapidum, vel structura domorum, vel aliqua alia colligatione, in quibus nullum adiutorium praedictur de toto, sicut animal de homine, & homo de Sorte, sed vniuersae, ut dictum est, cum vnumquodque illorum de toto praedictur, sub quo non est descensus ad aliquod singulare, & ideo Plato quietem & terminum scientiae ponit ad indiuidua quae sunt obiecta propria sensus, quia sensus est singularium, quae sola sunt per se existentia in rerum natura. Substantiae enim separatae singularia quaedam sunt, solo tamen intellectu nolentur earum notitia proportionato. Cum igitur ea quae sunt in praedicamento substantiae solum per se esse possint, in substantia autem conuenienter substantiae separatae & materiales, quae quidem supposita sunt habentiae esse per se, esse autem est proprius effectus & terminus actionis diuinae, ideo tam haec, quam illae a Deo sunt, qui est super omnia benedictus. Amen.

Explicit Opusculum quadragesimum secundum, de natura generis secundum diuum Thomam Aquinatem.

Quot sunt anime, quot gradus viuientium, quot genera potentiarum animae. Et primo determinat de vegetatiua.

Adiutorium homini collatum, & progressum peccati plenius videmus, de anima & eius potentia aliquid consideremus. In primis ergo oportet supponere cum Philo. in 2. de anima, quod anima est principium vitae in istis rebus inferioribus. Animata enim viua dicimus, inanimata vero non viua. Ista enim vita duplici operatione manifestatur, cognitione scilicet, & motu, vnde & philosophi ut patet. 1. de anima, per ista duo animae naturam inuestigauerunt. Pro tanto autem dico primum principium vitae, quod est aliquid corpus possit esse principium vitalis operationis, ut oculus visionis, & cor vitalis operationis, non tamen est primum, quia hoc non conuenit eis in quantum sunt corpora, sed in quantum sunt talia corpora, scilicet viua, quod habent per animam: quia quod est actu tale, hoc habet ab aliquo principio, quod est actus eius. Anima ergo quae est primum principium vitae, non est corpus, sed actus corporis, & aliquid corpore alius. Nunc autem sic est secundum philosophum in 2. caeli & mundi, quod ea quae sunt infima in entibus, non possunt consequi perfectam bonitatem, sed aliquam imperfectam consequuntur paucis motibus. His vero superiora consequuntur perfectiorem bonitatem motibus multis: superiora vero his perfectam adimpleuntur bonitatem motibus paucis. Summa vero perfectio inuenitur in eo qui absque illo motu perfecte possidet bonitatem. Quia ergo natura humana est inter corporalem & angelicam naturam constituta, ad maius bonum est ordinata, quam natura corporalis, quae ordinatur ad aliquod particulare bonum, quia ad quale cum angelis scilicet ad beatitudinem, idcirco plures habet virtutes & operationes, quam corporalia quae ordinantur ad bonum particulare, & quam angeli qui cum in naturalibus excedunt. Sunt ergo in anima humana plures potentiae ad hoc ut consequi possit beatitudinem, ad quam finaliter ordinatur. Iste autem potentiae per actus & obiecta distinguuntur, ut dicitur 2. de anima. Potentia enim secundum id quod est potentia, ordinatur ad actum, vnde oportet rationem potentiae accipere ex actu ad quem ordinatur, vnde ibi diuersificatur ratio actus, oportet quod diuersificetur ratio potentiae: ratio autem actus secundum diuersam rationem obiecti diuersificatur, ut dicitur in eodem. Actus enim potentiae actus comparatur ad obiectum ut ad terminum & finem eius, ut actionis augmentatiuae est finis, & terminus est ipsum quantum. Actus autem potentiae passiuae comparatur ad obiectum ut ad principium actiuum, ut vilis ad colorem: ex principio autem & fine omnis actus recipit speciem. Patet ergo, quod potentiae animae distinguuntur per actus & obiecta. Quia ergo vegetare, sentire, & intelligere sunt diuersi actus respectu diuersorum obiectorum, quia vegetare est quanti ut obiecti, & sensus qualis, intellectus autem quidditas rei, patet quod anima habet tria genera potentiarum in generali, scilicet vegetatiuum, sensituum, & intellectiuum. Nec ad presens fiat vis, vtrum sint in vna essentia anima, vel in diuersis, quia qualitercumque dicatur, semper aliquo modo dicuntur potentiae animae humanae, quia & si sint tres substantiae, non tamen tres animae. Sed contra hoc videtur esse philosophus, 2. de anima, ubi dicit, Potentias autem animae dicimus vegetatiuum, sensituum, appetitiuum, motiuum secundum locum, & intellectiuum. Sed istud non moueat nos, quia si vultus proprie loqui, tres sunt animae, & quatuor modi viuendi, & quinque genera potentiarum animae. Diuersitas enim animarum accipitur secundum quod operatio animae supergreditur operationem naturae corporalis. Secundum enim quod operatio ipsius animae magis, aut minus dependet a corpore, secundum hoc nobilior, aut imperfector anima iudicatur. Anima autem rationalis in tantum excedit naturam corporalem, quod propria operationem suam exercet sine organo corporali. Anima autem sensibilis dependet a materia corporali plus, quia suam operationem exercere non potest sine organo corporali, sed tamen istam operationem non exercet mediante qualitate corporea, vnde sensus suam operationem non exercet mediante calido, humido, frigido, & sicco, licet istae qualitates requirantur ad compositionem, seu dispositionem organi, per quod operationem suam exercet. Anima vero vegetabilis ita est immersa materiei, quod per organum corporale, & per qualitate corpoream

foream suam operationem exercet. In hoc tamen excedit natura corporalem, quia est principium intrinsecum operationum...

CAP. II.

De anima vegetativa, et eius potentia.

Advertendum tamen prius, quod dicitur anima vegetabilis a vegetando, sive vivificando. Vivere enim, ut 2. de anima habetur dupliciter accipitur. Uno modo, vivere est...

De potentia sensitiva, et quinque sensibus exterioribus.

Utrum de potentia vegetabili, videamus de sensibili potentia. Haec autem potentia sensibilis dividitur, quoniam quaedam est apprehensiva, & quaedam motiva. Apprehensiva autem...

De quatuor potentis sensitivis interioribus secundum eorum naturas.

Utrum de virtute sensitiva apprehensiva de foris, videndum est de apprehensiva deintus. Cui enim natura non deficit in necessariis, ut dicitur 3. de anima, tot potentias & operationes oportet esse in animali, quot requiruntur ad vitam animalis perfecti.

A cuius immutatio est a forma sensibili, non autem perceptio huiusmodi intentionum. Et huiusmodi virtus est estimativa, quae est apprehensiva intentionum quae per sensum non accipiuntur. Vnde Al gazel dicit. Estimativa est virtus apprehedens de sensato quod non est sensatum, sicut ovium inimicitias lupi.

CAP. V.

De virtute animalis motiva sensitiva.

Utrum de virtute sensitiva apprehensiva, videndum est de virtute motiva. Motiva autem sensitiva dividitur, quia quaedam est naturalis, quaedam animalis. Naturalis est quae non manet per apprehensionem, nec est subiecta imperio rationis, & talis est virtus vitalis, & pulsativa quae movet arterias & cor secundum dilationem & constrictionem.

prio organo: unde solum habet esse in animalibus perfectis pulmonem & cor habentibus. Et hæc vis per spirationem & respirationem est principium conseruandi calorem cordis & corporis. Motus animalis est quæ mouet per apprehensionem, & hæc diuiditur, quia quædam mouet per modum dirigentis, quædam per modum impetantis, quædam per modum executis. Motus per modum dirigentis sunt phantasia & æstimatiua, in quantum appetitui ostendunt formam, vel intentionem conuenientem, vel diuconuenientem. Phantasia enim mouet ostendendo formas sensibiles, æstimatiua ostendendo intentiones: notinæ autem imperantes & facientes motum, sicut concupiscibilis & irascibilis, quæ sunt partes appetitus sensitui. Concupiscibilis, n. est vis imperans motum, ut appropinquetur ad ea quæ putatur necessaria, uel uilia, & hoc appetitui delectandi. Irascibilis est vis imperans motum ad repellendū id quod putatur nocuum, uel corruptens, & hoc appetitui uindictandi, aut uincendi. Vis exequens motum istum est vis exterior, quæ diffusa est in musculis, & lacertis, & neruis membrorum. Aduertendū tamen est, quod sensibilitas & sensuualitas differunt, quia sensibilitas comprehendit omnes uires sensitivas tam apprehensiuas, quam appetitiuas: sensuualitas autem dicitur proprie partem animæ sensibilibus, per quam est motus ad protequendum, uel fingendum quod apparet consentaneum, uel dissentaneum solum præi animalis, & hoc est secundum ordinem ad imperium rationis. Unde sensuualitas licet præexigat uires sensitivas apprehensiuas quasi præambulas, tamen ad essentiam eius non pertinent, sed appetitus sensitius. Aestimatiua etiam ualde propinqua est sensuualitati, quia sibi conuincit, quia sensuualitas dicitur ordinem quandam ad rationem. Ex quo patet, quod in brutis non est sensuualitas uocans ad peccatum, sed in solis hominibus, in quibus propter ordinem eius ad rationem, est porta corruptionis, & ianua culpæ.

De potentia intellectiua. C A P. VI.

Viso de potentia uegetatiua, & sensitua, dicendum est de intellectu. Potentia autem hæc prima sui diuisionem diuiditur in apprehensiuam, & motiuam uel appetitiuam. Hæc dua potentia solum inueniuntur in substantiis spiritualibus, & intellectuualibus, ut dicit Commentator super 11. met. Ratio huius diuisionis est, quia quamlibet formam sequitur aliqua uaria inclinatio. Sic ergo forma naturalem sequitur inclinatio, uel appetitus naturalis, & forma sensibilem sequitur appetitus sensitius: ita forma uniuersalem, uel intellectualem apprehensiuam sequitur appetitus intellectuualis: & quia appetitus intellectuualis sequitur apprehensionem, ideo prius dicendum est de apprehensiuo, quam de appetitiuo. Ad apprehensionem intellectualem duo principia sunt necessaria, scilicet intellectus quo est omnia facere, i. intellectus agens, & intellectus quo est omnia fieri, i. intellectus possibilis, ut dicitur 3. de anima. Sicut, n. in qualibet natura sunt principia sufficientia ad generationem propriam, uel operationem, ita in anima. Per unam autem & eandem potentiam non potest actus intelligendi expleri, quia anima nihil intelligit nisi informetur specie, ad quam est in potentia, sicut pupilla ad colores. Per illam potentiam autem per quam recipit, non potest educi in actum, sed oportet quod educatur in actum per aliud, quod est actus & respectu intellectus possibilis, & respectu speciei intelligibilis. Cum autem species non recipitur in intellectu possibili nisi depreetur a sensibilibus materialibus, & hoc non possit fieri nisi per id quod est actu immateriale, patet quod oportet ponere ultra intellectum possibilem intellectum agentem in anima, ita quod anima per aliam potentiam est in potentia, & per aliam est in actu respectu specierum intelligibilium, sicut uidemus quod ignis quando agit in aquam, agit in eam per caliditatem quam habet actu, & patitur ab aqua per frigiditatem quam habet in potentia, & aqua habet eam actu: ita anima quia actu est immaterialis, est in actu respectu speciei immaterialis, & in potentia respectu speciei materialis, & cum uult potest eam actu facere, & hoc per intellectum agentem. Est autem in potentia respectu speciei, in quantum non habet eam actu, & in tantum potest ab ea pati: ex quo patet quæ sit operatio intellectus agentis, quia abstrahere species a materia, & a sensibilibus materialibus. Ista autem abstractio non est intelligenda secundum rem, sed secundum rationem. Sicut enim uidemus in potentiis sensituius, quod licet aliqua sint conuincta secundum rem, tamen illorum sic communium uisus, uel alius sensus potest unum apprehendere al zero non apprehensio, ut uisus apprehendit colorem pomi, qui tamen saporem colori coniunctum non apprehendit, sic multo fortius potest esse in potentia intellectuualis: quia licet principia speciei, uel generis namquam sint nisi in indiuiduis, tamen potest apprehendi unum non apprehensio altero, unde potest apprehendi animal sine homine, asino, & aliis speciebus: & potest apprehendi homo non apprehensio Sorte, uel Platone: & caro, & ossa, & anima non apprehensio his carnibus, & ossibus, & sic semper intellectus formas ab-

strahat. i. superiora sine inferioribus intelligit. Nec tamē falso intelligit intellectus, quia non iudicat hoc esse sine hoc, sed apprehendit & iudicat de uno non iudicando de altero. Obiectum autem quod requiritur ad intelligendum, est phantasia & similitudo rei particularis, quæ est in organo phantasia. Unde sicut uisio corporalis completur per tria, scilicet per colorem uisui obiecti, per uisum recipientem similitudinem coloris, per actum lucis super colorem irradiantis, & de potentia uisibili actu uisibile facientis: ita intelligere fit per intellectum possibilem ut recipientem similitudinem phantasia, & per operationem intellectus agentis speciem immaterialem a phantasmate abstrahentis, & per ipsam phantasia suam similitudinem in intellectu possibilem imprimens. Aduertendū tamen, quod phantasia non intelligitur sicut color uidetur, sed per tanto dicitur obiectum intellectus, quia suam operationem non exercet sine phantasmate. Propriū autem obiectum ipsius intellectus possibilis est quod dicitur e. l. quidditas ipsius rei, ut dicitur 3. de anima. Sicut enim est gradus in potentiis, ita in obiectis: quia sicut sensus exterior non tantum potest quantum sensus interior, nec interior, sicut intellectus, ita obiectum sensus exterioris quæ sunt qualitates de tercia specie qualitatibus. Passibiles qualitates, non est ita altum sicut propriū obiectum sensus interioris, scilicet sensus communis phantasia & imaginatiua, quod est quantitas quæ immediate adheret substantia. Omnia autem ista excellit substantia rei, quia sicut qualitas non potest esse sine quantitate, ita nec utraq; sine substantia. Substantia ergo rei est id quod intellectus intelligit. Similitudo autem illius rei quæ est in anima, est illud quo formaliter intellectus rem extra intelligit. Phantasma autem est illud quo quasi effectiue intelligit in acquirendo scientiam. Intellectus autē agens est qui omnia ista actu agit, & facit. Intellectus uero possibilis est qui speciem recipit, & actum intelligendi elicit, & sic solus intellectus possibilis est, qui est subiectum scientiæ maxime acquisitiua. Intellectus autem agens est qui nihil recipit, sed est potentia anima, quo omnia facit actu intelligibilia, quæ per naturam suam sunt potentia solum intelligibilia, cum habeant materiā quæ intellectum impedit, quia unum quodq; intelligitur in quantum habet esse immateriale. Intellectus autem possibilis, cuius solus est recipere speciem intelligibilem, quadrupliciter potest considerari. Vno modo, secundum quod est omnino in potentia ad scientiā, & sic est ante intelligere: & hoc modo appellatur a philosophis materialis ideo, potentialis quasi nullo modo actu. Secundo modo potest considerari, ut habet aliquam dispositionem ad scientiā, sed inopertā, ut cum habet principia per se nota alicuius scientiæ: & sic appellatur intellectus dispositus. Tertio modo potest considerari, put habet habitū scientiæ, non tū utitur habitu: & sic appellatur intellectus perfectus in habitu. Quarto modo, sicut quod actu considerat secundum habitū: & sic dicitur intellectus adeptus in actu, & de isto intellectu uolunt quidam intelligi illud uerbum Philosophi in 3. de anima, quod intellectus non quandoq; intelligit, quædamq; non, sed semper. Ite autem intellectus possibilis licet secundum diuersas eius perfectiones, & operationes diuersimode nominetur, non tamē potest aliquo modo multiplicari sicut substantia potentia, cuius ratio est, quia ut dictum est, potentia non diuersificat nisi sicut diuersam ratione obiecti. Nunc autem sic est, quod quando potentia aliqua ordinatur ad aliquod obiectum sub ratione uniuersali obiecti, non diuersificatur potentia illa secundum diuersitatem particularium differentiā obiecti. Unde uisus, quia respicit colorem sub uniuersali ratione coloris, non diuersificatur secundum diuersitatem albi & nigri, quia nec album, nec nigrum considerat, nisi in quantum coloratum. Cum autem intellectus possibilis sit quo est omnia fieri, ut dicitur 3. de anima, respicit obiectum suum sub ratione communi entis, & ideo secundum nullam differentiam entis potest diuersificari potentia intellectuualis apprehensiuo. Respectu tamen istius obiecti diuersificatur intellectus agens, & intellectus possibilis, quia respectu obiecti eiusdem oportet esse aliam potentiam actiua, & aliam passiuam, ut dictum est. Ex hoc patet, quod idem intellectus speculatiuus & practicus, cuius ratio est, quia illud quod accidit alteri habet se ad rationem obiecti, quæ respicit aliquam potentiam, non diuersificat potentiam: quia, n. accidit colorato, quod sit magnum, aut paruum, homo, uel asinus, ideo omnia ista per unam potentiam uisiuam apprehenduntur. Constat autem quod accidit apprehensio per intellectum, quod ordinatur ad opus, uel non ordinatur, unde cum secundum hoc differat intellectus speculatiuus & practicus, quia finis speculatiui est sola ueritas, practici uero opus, ut dicitur 2. metaph. manifestū est, quod sunt una potentia, quod aperte uult Philosophus 3. de anima, ubi dicit, quod intellectus speculatiuus extensione apprehensio ad opus fit practicus, ex quo patet, quod solo fine differunt. Ex hoc etiam patet, quod intellectus & intelligentia non sunt diuersa potentia, sed differunt secundum quod intelligentia accipitur a Philosopho, non quidē sicut potentia a potentia, sed sicut actus a potentia. Intelligentia enim est actus ipsius intellectus, qui est in intelligentia, iuxta illud Philosophi

3. de anima. Indiuisibilem intelligentia est, in quibus non est falsum. Intelligentia tamen aliquā philosophis accipitur pro natura, uel substantia separata, quæ intelligentia dicitur, quia semper intelligit. Intellectus autem a ratione differre non potest, quod patet ex eorum actus diligenter consideretur. Intelligere est ueritate simplici intuitu considerare. Ratiocinari autem est de uno intellectu ad aliud procedere ad ueritatem intelligibilem cognoscendam, unde ratio incipit semper ab intellectu, & ad intellectum terminatur. Unde patet, quod ratiocinari & intelligere differunt, sicut moueri, & quiete. Constat autem sicut Philosophum 2. cali & mundi, quod per eandem potentiam mouetur aliquid ad locum & quiete in loco in corporalibus, ergo multo fortius in spiritualibus per unam & eandem potentiam ratiocinatur, & intelligitur, ueritatem inquirimus, & inueniamus intelligimus. Ratio etiam superior & inferior diuersa potentia esse non possunt, quia ratio inferior ex hoc dicitur, quod respicit inferioribus intendit, ratio superior, quia superioribus. Superioribus autem intendere potest dupliciter, uno modo speculatio ea in seipsis: alio modo accipiendo ex ipsis regulas inferiorum agendorum. Ista autem duo obiecta, sicut tempore, & æterna comparantur ad cognitionem nostram dupliciter. Vno modo, sicut uiam inuentionis, & sic temporales sunt nobis uia deueniendi in æterna, iuxta illud Rom. 1. Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Alio modo, per uiam resolutionis & iudicii, & sic per rationes æternorum temporalia disponimus. Nunc autem sic est, quod licet medium, & illud ad quod per medium deuenitur, possunt ad diuersos habitus pertinere, nunquam tamen ad diuersas potentias, sed ad eandem: unde licet principia & conclusiones pertineant ad diuersos habitus, quia principia ad habitum intellectus principiorum, conclusiones ad habitum scientiæ conclusionum, tamen utraque pertinet ad eandem potentiam. Ergo consideratio æternorum, licet ad alium habitum pertineat quam consideratio temporalium, quia illa ad sapientiam quæ est de æternis, ista ad scientiam quæ est de temporalibus, tamen oportet quod ad eandem potentiam pertineat utrorumque consideratio. Dicitur tamen pars superior & inferior, quia pars a partitione dicitur: ubi autem licet non sit participatio potentiarum, tamen participatio habituum & officiorum est ibi, & ideo dicuntur ab Augustino duæ partes.

C A P. VII.

De uoluntate & libero arbitrio, quod sunt idem.

Viso de apprehensiuo intellectuualis, uideamus de motiua, uel appetitiua, quæ dicitur uoluntas. Uoluntas autem est duplex. Una naturalis, alia deliberatiua. Potest enim uoluntas moueri motu naturali sicut alia potentia, & hoc ad saluationem nature, & sic dicitur uoluntas naturalis. Alio modo potest moueri ad aliquid, sicut quod abundat ab aliis in libertate, sequendo suum motum, qui est intellectus, uel phantasia, & sic est indeterminate respectu intelligibilium, unde sic est deliberatiua. Nec tamen sunt diuersæ uoluntates, sed una diuersimode mota, uel mouens seipsum. Ista autem uoluntas per irascibilem & concupiscibilem non diuiditur, sicut appetitus sensitius, quia respicit bonū sub particulari ratione boni, sicut & sensus particularē rationem boni apprehendit: ideo secundum particulares rationes bonorum diuersificatur appetitus sensitius. Concupiscibilis enim respicit propriam rationem boni, in quantum est delectabile sicut sensum, & conueniens naturæ. Irascibilis autem respicit particularem rationem boni, secundum quod est repulsiuum & pugnatium eius quod inferre nocuum. Uoluntas autem respicit bonum sub uniuersali ratione boni, & ideo non diuersificatur in ea potentia secundum diuersas particularium bonorum rationes secundum concupiscibilem & irascibilem. Uoluntas autem deliberatiua & liberum arbitrium idem sunt. Non enim potest esse habitus, ut quidam dixerunt, quia per habitus non habemus determinate ad passiones & actus bene, uel male, ut dicitur 2. ethicorum. Liberum autem arbitrium indifferenter se habet ad bene agendum uel male, unde oportet dicere, quod sit potentia eadem scilicet cum uoluntate. Non tamen nominatur uoluntatem absolute, sed per comparationem ad rationem, in quantum scilicet manet in ea uirtus rationis deliberatiua: unde sicut uelle est uoluntatis absolute, ita eligere est liberi arbitrii, in quantum in ea manet uirtus rationis. Licet autem sit potentia, tamen per actum suum aliquando nominatur, unde dicitur liberum arbitrium quasi liberum de ratione iudicium. Facultas etiam dicitur, quia potentia est expectata ad operandum. Dicitur etiam habitus a Bernardo, non prout habitus diuiditur contra potentiam, sed prout dicit aliquam habitudinem, per quam aliquis eodem modo se habet ad actum, unde breuiter eodem modo comparatur liberum arbitrium ad uoluntatem, sicut ratio ad intellectum: quia sicut ratio per discernitur unius ad alterum cognoscit, quod intellectus simplici-

ter & absolute facit, sic liberum arbitrium est appetitus alicuius ad aliquid consequendum, unde est eorum quæ sunt ad finem. Uoluntas autem est appetitus rei absolute: unde dicitur esse. ipius finis, qui propter se appetitur.

C A P. IIII.

In quibus potentiis anime est peccatum, & in quibus non.

Viso de potentiis anime, uideamus in quibus potest esse peccatum, & in quibus non. Dicendum est ergo secundum Gregorium, quod omnis creatura nomine homo intelligitur, quia cum omni creatura habet aliquid commune. Habet enim esse cum lapidibus, uiuere cum arboribus, sentire cum bestis, intelligere cum angelis. Ratione uero qua homo habet esse, non conuenit ei aliquis motus, quia sic motus conuenit omnibus entibus. Ratione uero qua uiuit, sentit, & intelligit, conuenit ei triplex motus, scilicet naturalis, animalis, & rationalis. Motus autem naturalis est secundum necessariam inclinationem præter alicuius delectabilis apprehensionem: & quia ubi necessaria est inclinatio, ibi nulla subiectio, uel obedientia ad rationem, ideo motus naturalis in homine sicut est motus nutritiua, augmentatiua, generatiua, secundum quod sequuntur nature necessitatem, & antecedunt apprehensionem, non possunt esse subiectum peccati, eo quod peccatum aliquo modo est uoluntarium & rationi subiectum, unde in actibus partis uergetiua non potest esse peccatum. Motus uero animalis sequitur delectabilis apprehensionem, & habet esse in appetitu sensitiuo, qui est rationalis per participationem, unde dicit Philosophus 1. ethic. in fine. Est itaque aliquo modo obediens rationi, & si non simpliciter propter corruptionem & infectionem. Unde quia peccatum est actus moralis & ordinatus, potest esse in illa potentia quæ subiacet aliquo modo principio morali, id est, uoluntati. Quia tamē actus isti, uel motus animales non omnino subsunt imperio uoluntatis, quia non eliciuntur, nec imperantur a uoluntate sicut motus deliberationem fumentes, sed solum permittuntur a ratione & uoluntate, ideo licet habeant rationem peccati, tamen incompleti, quod est peccatum ueniale, non autem completi, quod est mortale. Quia ergo peccatum attribuitur ut subiecto potentia, quæ ipse elicit, uel est principium eius, ideo in sensuualitate quæ nominat appetitum sensitiuum in homine, ut dictum est in distinctione potentiarum anime, potest esse peccatum ueniale, tamquam in subiecto, non autem peccatum mortale. Motus autem rationalis est qui est secundum rationem liberum, per quæ debet actus ordinari in debitum finem. Unde si discordietur a debito fine, habet actus rationem peccati, cum rationi sit actum suum ordinare. Ratio autem habet duplicem actum. Vnum secundum se, per comparationem ad obiectum suum, quod est cognoscere aliquod proprium uerum, qui est tunc inordinatus, quando ratio non recte se habet, circa ea ad quæ tenetur & debet, & sic inordinatio causatur ex ignorantia. Alium actum habet ratio, in quantum est directiua humanorum actuum, & iste actus est imperare, uel coercere uires inferiores, & per istum actum peccat, quando imperat quod non debet imperare, uel non coeret quod debet coercere. Nec contra istud est, quod peccatum dicitur esse in uoluntate. Ratio enim quodammodo præcedit uoluntatem, quodammodo uoluntas rationem: quia ratio dirigit uoluntatem, & uoluntas mouet rationem, & ideo motus uoluntatis dicitur rationalis, & motus rationis uoluntarius. In ratione etiam superiori potest esse peccatum tam mortale, quam ueniale. Ratio enim superior habet fieri in obiectum proprium, & in obiecta uirtutum inferiorum. In obiecta uirtutum inferiorum non fertur, nisi tu consulendo eis leges æternas, & ideo ea fertur per modum deliberationis, unde si obiectum uirtutum inferiorum est de genere suo mortale peccatum, actus etiam motus superioris rationis est mortale peccatum. Si autem sit in genere peccati uenialis, erit ueniale, ut patet cum quis consentit in uerbum otiosum. Circa proprium autem obiectum habet ratio superior duplicem motum, unum scilicet simplicem intuitum sui obiecti, & iste motus potest esse subiectus circa diuina & inordinatus: & quia inordinatio subita sine deliberatione non est peccatum mortale, ideo talis actus est peccatum ueniale, ut subitus motus infidelitatis, quāuis in huiusmodi sit peccatum mortale. Alius est actus superioris rationis circa obiectum proprium per deliberationem, ut cum occurrit motus infidelitatis de resurrectione mortuorum, ut statim occurrat resurrectionem mortuorum a lege dei traditam: si post conscientiam legis habeat motum infidelitatis, tunc ille motus delibetatus est, & est peccatum infidelitatis completum & mortale. Et sic patet, quod ratio inferior potest peccare uenialiter & mortaliter, sed non sine consensu, uel negligentia superioris. Ratio uero superior, quandoque uenialiter, quandoque mortaliter, & Opuſc. S. Tho. Aquin. B in

in comparatione ad obiecta virtutum inferiorum, & in comparatione ad obiectum proprium. Ipsa autem voluntas maxime subiectum peccati habet esse, quia nullus actus est peccatum, nisi aliquo modo sit voluntarius, sicut actus anime ipsius voluntatis, cum nullus actus sit ita proprie bonus, vel malus bonitate, vel malitia morali, sicut actus voluntatis. Et quia actus voluntatis non transit in exteriorem materiam, sed manet in agente cuius est perfectior, ideo talis actus est in voluntate sicut in subiecto. Vnde & in voluntate completissime habet esse peccatum, & in aliis potentis secundum quod voluntati subduntur, ut visum est.

Explicit Opusculum quadragesimum tertium domini Thomae Aquinensis de potentia anime.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM XLIIII.

DE TEMPORE.

CAP. I.

Quod tempus habet esse extra materiam.

Sicut vult Philosophus 2. metaphysice, difficultas in cognoscendo veritatem causatur ex duobus, quia causatur quandoque ex parte nostra, quandoque ex parte rerum cognoscibilium. Cum enim vnumquodque cognoscatur secundum quod est in actu, quae secundum se sunt maxime actu, secundum se sunt maxime cognoscibilia. Vnde quod intellectus noster ad eorum cognitionem non attingat, hoc non est ex parte eorum, sed ex parte nostra. Illa vero quae minima entitatem habent secundum se, sunt minime cognoscibilia. Vnde quod ea ignoremus, hoc non solum est ex parte nostra, sed etiam ex parte eorum. Talia autem sunt materia prima, quae secundum se non est ens in actu & omnia successiva, quae secundum se tota non extant, sed secundum aliquid indiuisibile sui, de numero quorum est tempus. Ex quo sequitur, quod difficile est cognoscere quid sit tempus. Ad cognoscendum tamen quid sit, oportet cognoscere an sit, quia impossibile est cognoscere de aliquo quid sit, ignorato an sit. Dubitatur ergo primo, an tempus sit, & videtur quod non, quia illud quod componitur ex partibus quae non sunt, ut non esse. Entitas enim totius videtur confingere ex entitate partium: tempus autem componitur ex praeterito & futuro, quae non sunt, praeteritum, n. fuit & non est, futurum autem nondum est, ut ergo tempus non esse. Nec potest dici, quod aliqua pars temporis sit in ipsum nunc, quia nunc pars temporis non est. Omnis enim pars aliquotiens accipitur mensuratur totum, aut saltem omnis pars cadit in compositione totius. Nunc autem multotiens accipitur, non mensurat totum tempus, nec iterum ex ipsis non componitur tempus, ut probatur 6. physice, eo quod ex indiuisibilibus non potest componi aliquid continuum. Vnde manifestum est, quod nunc non est pars temporis. Nihil ergo, quod sit pars temporis, de tempore existit. Respondeo dicendum, quod necessarium est tempus esse, quod patet, quia omnia generabilia & corruptibilia tempore mensurantur. Accipiunt enim principium & finem sui esse in tempore, ut vult Philosophus 4. physice. Si ergo tempus non esset, nihil esset generabile, vel corruptibile, quod est inconueniens. tempus ergo est. Fecerunt tamen quidam, qui propter rationem superius inductam, dixerunt tempus non esse nisi in anima, qui ad confirmandam suam positionem adducunt duas rationes. Prima est, quia cum tempus sit numerus motus, aut erit in materia numerabili, aut in anima numerante; non primum, quia materia numerabilis temporis non est nisi prius & posterius in motu, in quibus nihil potest esse, cum ipsa sint non entia. Sequitur ergo, quod tempus solum sit in anima numerante. Secunda est ratio, quia si tempus esset in re extra tantum numerus alicuius motus exterioris, tunc sequitur, quod qui non apprehenderet motum exterioris, non apprehenderet tempus, cuius oppositum vult Philosophus 4. physice, qui dicit, quod si sumus in tenebris, & nihil patiamur per visum ab exterioribus visibilibus, nec sentiamus aliquem motum exteriorum corporum, dum tamen fiat aliquis motus in anima per successione cogitationum, vel imaginationum, semper sentimus tempus. Ex quo sequitur, quod tempus semper sequatur motum, qui est in anima, & quod solum sit in anima. Huius opinionis fuit Galenus, cui etiam in tantum consentit Averrois, quod dixit tempus secundum quid quid esse extra animam, & in vero completum tum sui esse solum in anima. Istud non potest habere veritatem, quia cum tempus sit numerus motus, & sit numerus numeratus, sic est necesse esse tempus, sicut & motus. Constat autem, quod motus est

in re extra, ergo & tempus est in re extra. Item, quantitas continua est vera res extra animam: tempus autem est vera quantitas continua, ergo impossibile est, quod sit in anima. Et ideo dicendum, quod tempus sit in re extra. Ad cuius intellectum considerandum est, quod cum numerus sit in rebus numeratis, sicut dependet esse rerum numeratarum ab intellectu numerante, ita & numerus. Esse autem rerum numeratarum non dependet ab intellectu nostro, sed ab intellectu qui est causa rerum, sicut est intellectus diuinus. ergo nec numerus rerum dependet ab intellectu nostro. Tempus autem numerus motus est, & ideo sicut motus non dependet ab intellectu nostro, ita nec tempus. Sunt tamen quidam, qui dicunt esse motus dependere ab anima, quia cum motus sit aliquid successiuum, partes eius quae sunt prius & posterius, non habent esse in re extra, sed solum in anima comparate priorum dispositionem mobilis ad posteriorem, & ideo solum habet esse in anima simpliciter, & quantum ad esse suum perfectum. In re autem extra habet esse solum in aliquid indiuisibile sui, & istud esse est imperfectum esse, & in quid: et idem dicunt ipsi de tempore. Istud non potest stare, quia illud in quo motus est in esse suum completum & perfectum, necessario mouetur. Si ergo motus in esse suum completum esset in anima, anima necessario moueretur, quod est inconueniens: & ideo intelligendum est, quod omne esse ab actu est. Actus autem est diuisibilis, ut vult Philosophus 9. metaphysice. Est enim actus quidam totus simul existens, sicut anima, aut albedo. Et est alius actus successiuus, ut dies, & agone, in finitum, & vacuum, de numero quorum sunt & motus, & tempus. Cum ergo esse sequatur actum, & modus essendi sequatur modum actus, esse igitur quod est ab actu primo, est esse simul, et tale est esse completum quod debetur rei perfecte per primum actum. Esse vero quod est ab actu secundo, scilicet ab actu successiuo, est esse successiuum. Et tale est esse perfectum, quod debetur tali actui, vel rei perfecte per talem actum: & ideo esse perfectum in motu & temporis, quod debetur utriusque in rationem propriae speciei, non est esse simul existens, sicut ipsi dicunt sed est, esse in successione quod est in aliquid indiuisibile ipsorum. Ad rationes in oppositum patet solutio. Ad primum dicendum, quod praeteritum & futurum non sunt sic, ut simul sint, nec hoc requiritur ad esse temporis, cum sit successiuum, ut declaratum est, habet tamen esse per aliquid indiuisibile sui, quod continetur ea, sicut per ipsum nunc. Ad alias rationes probantes tempus esse in anima dicendum est. Cum arguitur, tempus cum sit numerus, aut habet esse in materia numerabili quae sunt prius & posterius, dicendum quod tempus habet esse in priori & posteriori motus. Et cum dicitur, quod hoc non sunt, verum est sub esse permanenti, habent tamen esse successiuum, ut dictum est. Ad aliud dicendum, quod tempus sequitur motum exteriorem aliquem, scilicet primum motum: nec obstat hoc, quia apprehensio quocumque motu comprehenditur motus primus saltem virtualiter, eo quod ipse est causa omnis transmutationis. Quia vero dictum est, quod tempus cum sit successiuum, habet esse solum per aliquid indiuisibile sui quod est nunc, non irrationabiliter dubitatur, utrum sit vnum & idem nunc in eodem tempore, an aliud & aliud. Videtur enim, quod sit vnum & idem, quia sicut impossibile est duas partes temporis simul esse, nisi vna contineat aliam, sicut annus mensis, mensis septimanae, septimana diei: ita impossibile est duo nunc in tempore simul esse, cum vnum non contineat alterum. Si ergo primum nunc non potest simul esse cum posteriori, necesse est primum esse corruptum. Omne autem quod est corruptum, corruptum est in aliquo nunc. Nunc ergo, quod est corruptum, aut est corruptum in se ipso, aut in aliquo posteriori: non in seipso, quia tunc est: nec in aliquo posteriori, quia aut hoc esset in nunc mediato, aut in nunc immediato: non in nunc immediato, quia vnum nunc non est continuum alij nunc, sicut nec punctus puncto, ut probatur 6. physice. Nec potest corruptum in nunc mediato, quia inter quolibet duo nunc, est tempus medium, sicut inter quolibet duo puncta est linea media. In quolibet autem tempore sunt infinita nunc. Si ergo nunc prius corruptum esset in nunc posteriori mediato, sequitur quod haberet esse cum infinitis nunc mediis, quod est impossibile. Impossibile est ergo duo nunc esse in tempore. Oppositum huius versus dupliciter. Primo, quia cuiuslibet continui finiti sunt duo termini ad inuicem: nunc autem terminus temporis est, & est accipere tempus finitum, ergo ad minus sunt duo nunc in tempore. Secundo, quia illa dicuntur simul esse, quae sunt in eodem nunc temporis. Si ergo non essent plura nunc in tempore, sed vnum tantum, sequitur quod ea quae fiunt post millesimum annum, simul essent cum his quae sunt hodie: hoc autem est impossibile. Intelligendum, quod sicut dictum est, esse successiuorum consistit in hoc, quod existant in aliquid indiuisibile sui, quod manifestari potest, quia quilibet pars cuiuslibet successiuum diuisibilis est in diuersas partes. Si ergo aliquid successiuum existeret, non solum in aliquid indiuisibile sui, sed secundum aliquid sui partem, sequitur quod multae partes alicuius successiuum simul essent, quod est contra rationem successiuorum. Specialius autem possu-

mu,

mus hoc probare de tempore, quia qualibet pars temporis est tempus. Si ergo aliqua pars temporis existeret, sequitur quod tempus secundum se existeret, quod est falsum. Existit ergo tempus secundum aliquid sui indiuisibile, illud autem est nunc. Hoc supposito dicendum est, quod vnum & idem nunc est in toto tempore secundum substantiam, differens secundum esse & rationem. Cuius ratio est, quia ipsi nunc quod est in tempore, aut succedit aliud nunc, aut aliqua pars temporis, non aliud nunc: quia vnum nunc non potest continuari alij nunc: non aliqua pars temporis, quia nulla pars temporis secundum se existeret potest, ut probatum est. Ergo impossibile est quod vnum nunc succedat alij nunc in tempore. Praeterea. Sicut se habet illud quod fertur ad motum, ita nunc ad tempus, quia sicut per illud quod fertur, cognoscimus motum, & prius & posterius in motu, in quantum videmus illud quod mouetur, aliter & aliter se habere, ita per nunc determinatur prius, & posterius in tempore. Sed quod fertur vnum est & idem secundum substantiam in toto motu, aliud & aliud secundum esse in quantum est alibi & alibi. Ergo & ipsum nunc vnum & idem est in toto tempore secundum substantiam, aliud & aliud secundum esse, in quantum. Consideratur in alio & alio successiuo temporis. Nec valent rationes prius adductae. Cum enim dicitur, quod cuiuslibet finiti sunt duo termini ad minus, dicendum, quod cuiuslibet continui finiti permanentis sunt duo termini differentes secundum rem, continui vero finiti successiuum non oportet quod sint duo termini secundum subiectum, sed solum secundum rationem. Et praeterea falsum supponit ratio in hoc, quod ponit quod est dare tempus finitum. Non enim est accipere aliquid tempus actu finiti, & terminatum per nunc, nisi secundum imaginationem nostram, vel per relationem ad aliquem motum, qui in tempore terminatur. Totum enim tempus secundum se continuum est, nec est actualiter vna pars diuisa ab alia. Ad aliud dicendum, quod non dicitur esse simul secundum tempus, quaeunque sunt in nunc eodem secundum substantiam, sed quae sunt in eodem nunc secundum esse & secundum rationem. Illa autem quae sunt post millesimum annum, & quae sunt hodie, licet sint in eodem nunc secundum substantiam, non tamen sunt in eodem secundum esse, & ideo non oportet quod dantur esse simul.

CAP. II.

Quod tempus non est motus, sed aliquid eius.

Viso ergo quod tempus sit, inquirendum est quid sit. Est autem considerandum, quod tempus non est motus, sicut quidam opinati sunt tempus esse motum caeli, qui circulator dicitur, quia quaelibet pars temporis est tempus. Si ergo tempus esset circulator, sequeretur quod quaelibet pars circulatoris esset circulator, quod tamen falsum est. Item, omnis motus est velox, vel tardus: tempus autem nec tardum est, nec velox, ergo tempus non est motus. Minor patet, quia velox & tardum determinatur tempore, tempus autem non determinatur tempore nec quantum ad quantitatem suam, nec quantum ad qualitatem. Secundo considerandum, quod licet tempus non sit motus, non tamen est sine motu. Cum enim nos non transmutamur secundum cognitionem nostram per successione cognoscibilium, tunc non apprehendimus tempus, quia nec apprehendimus motum, sicut accidit his quos fabulantur dormisse in Sardo apud Heroes. Ibi enim reddebantur aliqui in sensibiles propter quasdam incantationes, qui excitati dicebant se uidisse quaedam mirabilia. Tales autem qui excitabantur, non percipiebant tempus quod fluxerat, eo quod copulabant primum nunc, in quo dormire coeperant, posteriori nunc, in quo excitati fuerant, ac si non fuisset tempus medium. Sicut ergo si nihil fuisset medium inter illa duo nunc, non fuisset tempus: ita quia non percipiebant medium, non percipiebant tempus. Sic ergo non percipimus tempus, quia non percipimus motum. Cum autem percipimus motum, & determinamus prius & posterius in ipso, tunc percipimus tempus. Relinquitur ergo, quod licet tempus non sit motus, non tamen est sine motu. Quia ergo simul cognoscimus motum & tempus, manifestum est quod tempus est aliquid ipsius motus. Motus autem sequitur magnitudinem quantum ad duo, quantum ad continuitatem, & quantum ad prius & posterius, & similiter tempus motum. Prius autem & posterius motus, licet sint idem subiecto cum motu, differunt tamen ratione, eo quod in diffinitione motus assignantur in 4. physice. Et ideo restat inquirere, ratione cuius tempus sequitur motum, utrum, scilicet ratione motus absolute, aut ratione prioris, & posterioris. Dicendum, quod hoc est ratione prioris & posterioris, quia ex priori & posteriori in motu cognoscitur tempus. Ergo tempus sequitur motum ratione prioris & posterioris, iuxta quod intelligendum est, quod prius & posterius in motu possunt considerari dupliciter. Vno modo, prout sunt sub forma continui absolute, & sic cognoscendo prius & posterius, simul cogno-

scimus motum. Alio modo, ut sunt sub forma discreta, in quantum. Si ergo aliqua pars temporis existeret, esse aliud a priori, & ipsa esse duo, & non vnum, & sic tempus non est motus absolute, nec prius ac posterius motus absolute, sed est prius & posterius motus ut numero rata sunt. Ex quo possumus concludere diffinitionem temporis, quod tempus est numerus motus secundum prius & posterius. Quod autem tempus sit numerus, patet. Numero enim iudicamus aliquid plus vel minus, tempore autem iudicamus motum esse minimum & maiorem. Ergo tempus est numerus. Numerus autem est duplex. Est enim numerus absolute quo numeramus, ut vnum, duo, tria, &c. Et numerus numeratus, ut numerus decem hominum. Tempus enim non est numerus, quo numeramus, sed numerus numeratus: est enim prius & posterius, ut numerata sunt in motu. Et licet numerus quo numeramus, sit aliquid discretum, tamen tempus est aliquid continuum, sicut decem vnum panis sunt continuus, licet numerus denarius sit aliquid discretum. Quia ergo tempus & est aliquid discretum, & aliquid continuum, relinquitur quod in tempore est dare aliquo modo numerum minimum, & aliquo modo non. In numero enim simpliciter est dare minimum, sicut unitatem: vel minimum, quod habet rationem numeri, sicut est binarius. In numero autem numerato, sicut in multitudine linearum est dare minimum secundum multitudinem, sicut vnam lineam, aut duas: secundum magnitudinem aut non est dare minimum lineam, eo quod omnis linea diuisibilis est in alias lineas. Sicut et in tempore est dare minimum tempus secundum multitudinem, puta, vnam diem, vel duos dies in genere dierum: minimum autem tempus secundum multitudinem non est dare, eo quod omne tempus diuisibile est in infinitum, sicut & quodlibet continuum. Quia autem tempus & est numerus, & est continuum, inde est quod dicitur multum & paucum, breue & longum, non autem velox, vel tardum. Multum enim & paucum sunt passiones numeri, & ideo tempus, quia est numerus, dicitur multum & paucum. Longum autem & breue sunt passiones continui, vnde linea dicitur longa, vel breuis: & quia tempus est continuum, ideo dicitur longum, vel breue. Velox autem, aut tardum non dicitur, quia cum tempus sit numerus motus, diceretur velox, aut tardum, aut hoc esset ratione numeri, aut motus: non ratione numeri, quia numerus neque velox, neque tardus dicitur: neque ratione motus, quia licet tempus sit aliquid motus, non est tamen dicere quod tempus sit motus. Et ideo non oportet passiones motus, quae sunt velox & tardum, dici de tempore: quia velox & tardum determinatur tempore, & ideo tempus non dicitur velox, nec tardum. Continuitas autem in tempore est ex continuitate motus non cuiuscumque, sed primi: & ideo quia motus primus vnius est, tempus est vnum mensurans omnes motus simul factos. Prius autem & posterius temporis altera sunt, sicut prius & posterius motus. Vnde sicut reiteratur eadem circulator secundum speciem, & non secundum numerum, ita tempus reiteratur idem secundum speciem et non secundum numerum. Mensuramus autem motum tempore, & tempus motu, in quantum determinamus quantitatem vnius per quantitatem alterius. Motum enim mensuramus tempore, quia tempus secundum id quod est, est numerus motus tempus: etiam mensuramus, in quantum scilicet per quantitatem motus nobis nota determinamus quantitatem temporis. Dicimus enim, quod tempus est multum, quia motus qui factus est in tempore est multus, & hoc rationabiliter accidit. Motus enim sequitur magnitudinem quantum ad continuitatem, & prius & posterius, & tempus similiter motum. Per magnitudinem autem mensuramus motum, & econuerso. Dicimus enim quod motus est multus, quia magnitudo supra quam est motus, est multa: & similiter dicimus, quod magnitudo est multa, quia motus supra magnitudinem factus est multus. Quare & similiter determinamus quantitatem temporis per motum, & quantitatem motus per tempus.

CAP. III.

Quae sunt illa quae mensurantur tempore, & quae non.

Determinato de tempore secundum se, considerandum est de ipso secundum relationem ad ea quae tempore mensurantur. Est autem considerandum, quod aliter comparatur tempus ad motum, & ad alias res. Cum enim motus sit continuus & successiuus essentialiter, ideo non solum mensuratur tempore quantum ad suum esse, & suam successione vel durationem, sed etiam quantum ad id quod est: quia eius essentia in successione consistit. Mobilia vero quantum ad id quod sunt, sicut homo, aut lapis non mensurantur tempore quia essentia eorum est in quolibet nunc temporis, nec habet prius, nec posterius, sive successione, vnde his respondet nunc temporis, & non tempus. Mensurantur autem tempore, quantum ad suum esse & suam successione, vel durationem, quia duratio eorum non est tota simul. Sicut ergo motus esse in tempore est ipsum mensurari tempore quantum ad id quod est, & quantum ad suam durationem, Opusculum S. Tho. Aquin. B 2 ita

ita alias res esse in tempore, est ipsas mensurari tempore non quantum ad id quod sunt, sed quantum ad suam durationem: & hoc fit verum patet. Esse enim in tempore, aut esse dum tempus est, aut esse sicut in numero: esse autem in tempore non est esse quando tempus est, sed nec esse in loco, esse esse quando locus est. Sic enim sequeretur, quod omnia essent in eodem loco, cum omnia sint quando vnus locus est: sicut etiam sequeretur, quod caelum esset in grano militi, quia caelum est, quando grano militi est: sed esse in tempore est mensurari, & contineri a tempore, sicut esse in loco est mensurari & contineri loco. Propter quod sequitur, quod esse in tempore, est esse sicut in numero. In numero autem aliquid est dupliciter, aut enim est aliquid ipsius numeri, sicut vnitas, pars vel impar: aut quia numerus est eius, sicut rei numerata. Sic ergo cum tempus sit numerus, aliqua dicuntur esse in tempore, & quia sunt aliquid ipsius temporis, vt nunc, prius, & posterius. Aliqua autem sunt in tempore, non quia sunt aliquid eius, sed quia mensurantur tempore, & continentur sub tempore, sicut ea quae sunt in numero continentur sub numero: quia ergo esse in tempore est esse sicut in numero, omni autem eo quod est in numero, est dare maiorem numerum, inde est quod non dare tempus maius omni eo quod est in tempore. Hanc ergo prima conditio omnium eorum quae tempore mensurantur. Secunda conditio eorum est, quod huiusmodi quae tempore patiuntur sub tempore, sicut consueuimus dicere, quod tempus subfacit & corrumpit ea quae sunt in tempore, & quod obliuio fit propter tempus. Huius autem causa est duplex. Prima est, quia videmus aliqua corrupti in tempore, dato quod non appareat nobis aliquid exterius corrumpens, sicut est in corruptione quae fit ex senio, quae maxime attribuitur tempore. Nihil autem fit in tempore, nisi appareat aliquid exterius faciens, propter quod non dicimus quod tempus sit causa generationis, sicut corruptionis, aut quod tempus sit causa disciplinae, sicut est causa obliuionis, quia ex hoc solo quod aliquis diu uiuit, non efficitur sciens. Secunda causa est, quod tempus est numerus motus, motus autem facit distare mobile a dispositione in qua prius erat, & est magis causa corruptionis & generationis, cuius ratio signatur triplex. Prima ratio est, quia motus facit id quod mouetur distare a prima dispositione sua, vt dictum est. Hanc autem distantiam attenditur respectu termini a quo, qui corrumpitur in motu, & ideo motus per se est causa corruptionis. Quod autem per motum generetur aliquid terminus ad quem, hoc non est de ratione motus absolute, sed conuenit ei vt finitus est. Rationem autem finiti habet, ex determinata intentione mouentis, cuius est mouere ad aliquem determinatum terminum. Vnde generatio termini ad quem magis est attribuenda formae ipsius mouentis, ratione cuius mouens mouet, quam ipsi motui. Secunda ratio est, quia illud quod mouetur, dum mouetur nequit esse omnino in termino a quo, neque in termino ad quem, sed desinit ab utroque: & ideo motus de se est causa quare mobile sit sub priuatione termini a quo, & termini ad quem. Cum autem mobile factum est sub termino ad quem, tunc non est motus: et ideo motus magis est causa corruptionis vtriusque termini dum est, quam generationis termini ad quem, quia cum terminus ad quem generatur est, tunc motus non est. Tertia ratio est, quia vt patet ex 3. physice, motus trahitur ad rationem actionis, secundum quod consideratur vt ab hoc, ad rationem autem passionis trahitur, vt consideratur vt in hoc. Constat autem quod omne accidens veritatem habet comparationem ad subiectum, quod ad causam agentem, ideo verior est consideratio motus sub ratione passionis, quam sub ratione actionis. Passio autem est causa corruptionis per se. De ratione. n. eius est, quod ipsa magis facta plus, & plus abicit a substantia: factio autem magis attribuitur actioni. Et quia sicut dictum est, verius consideratur motus sub ratione passionis, quam sub ratione actionis, inde est quod motus magis est causa corruptionis, quam generationis. Tempus autem, vt dictum est, est mensura motus, & ideo magis est causa corruptionis, quam generationis, sicut & motus: neutrius tamen est causa per se. Ex his duabus conditionibus quae apparent in rebus quae sunt in tempore, possumus concludere, quod ea quae sunt semper, non sunt in tempore. Primo, quia sicut dicit prima conditio, omni eo quod est in tempore est accipere tempus maius: sempiternis autem non est aliquid maius tempus accipere, cum ipsa semper sint, ergo ea quae semper sunt, non sunt in tempore. Praeterea, sicut dicit secunda conditio, ea quae sunt in tempore patiuntur in tempore, corrumpuntur in tempore: ea autem quae semper sunt, non patiuntur a tempore, nec corrumpuntur, neque senescunt, quare manifestum est quod non sunt in tempore. Ex his autem quae dicta sunt, possent aliquis credere, quod ea quae quiescunt, cum semper dum quiescunt similiter se habeant, sicut sempiterna, quod non mensurantur tempore: hoc autem est falsum. Et ideo dicendum est, quod sicut tempus est mensura motus per se, ita est mensura quietis per accidens. Non enim oportet quod omne quod est in tempore, actu moueat, sicut omne quod est in motu, necesse est actualiter moueri, quia tempus non est motus, licet sit numerus motus. In numero

autem motus continetur esse non solum illud quod mouetur, sed etiam illud quod quiescit. Quiescens enim non dicitur quodcumque quod non mouetur, sed quod non mouetur, aptum tamen natum moueri, & omne tale est mobile. Esse ergo rei quiescens est esse rei mobilis: esse autem rei mobilis mensuratur tempore, ergo & esse rei quiescens. Mensuratur autem id quod quiescit, & id quod mouetur quantum ad quietem, vel motum: motus tamen per se, quies autem per accidens. Dicimus enim quod aliquid quiescit vno die, quia cessauit a motu vna die. Iuxta quod intelligendum est, quod mobile potest considerari dupliciter, vel quantum ad suam substantiam, seu essentiam, vel quantum ad suum esse. Si consideratur quantum ad suam substantiam, sic non mensuratur tempore, eo quod substantia mobilis in quolibet nunc temporis est, nec habet successione, nec prius, nec posterius. Si autem consideretur quantum ad suum esse, hoc potest esse dupliciter, quia aut considerari potest quantum ad suum esse substantiale, aut quantum ad suum esse, quod habet in motu, quod est sui moueri. Si consideretur primo modo, sic non mensuratur tempore: secundo autem modo mensuratur tempore. Moueri enim mobilis non est totum simul, sed successiuum. Vno ergo quod non omnia entia sunt in tempore, & quod non omnia entia sunt in tempore, & hoc breuiter comprehendamus, dicendum est quod illa non entia quae impossibile est esse, non mensurantur tempore. Et res huiusmodi est, quia sicut dictum est, omni eo quod est in tempore, est accipere maius tempus. Constat autem quod non est accipere maius tempus entitate eorum quae impossibile est esse, et ideo non entia talia non sunt in tempore. Ea autem quae possunt esse & non esse, sunt in tempore, quia est dare tempus maius entitate eorum, & non entitate.

C A P. I I I I.

De differentia aeternitatis eui & temporis, & quid sit vnumquodque eorum.

Viso ergo de tempore & per resolutionem ad tempora, considerandum est per relationem ad alias mensuras, quae sunt aeternitas, & aeternitas. Primo ergo videndum an aeternitas sit, & quid sit. Dubitant enim aliqui an aeternitas sit, et probant ipsi quod non, quia infinitum in quantum infinitum est, non est mensura: causa autem prima infinita est, cuius mensura ponitur aeternitas, ergo vt quod aeternitas non possit esse in genere mensurae, ergo aeternitas nihil est. Item, omnis mensura certificat aliquam quantitatem: causa autem prima nullam quantitatem habet, ergo aeternitas non potest esse mensura causae primae, nec per consequens aliquid esse, cum non ponatur esse nisi in genere mensurae. Item, nihil vno modo se habens potest mensurare: aeternitas autem est vno modo se habens, ergo non potest habere rationem mensurae: non ponitur autem esse aeternitas, nisi vt mensura quadam, ergo aeternitas non est. Intelligendum est, quod aeternitas tripliciter accipitur. Vno modo dicitur aeternitas mensura durationis rei semper similiter se habentis, nihil acquirentis in futuro, & nihil admittentis in praeterito: & sic propriissime sumitur aeternitas. Secundo modo dicitur aeternitas mensura durationis rei habentis esse fixum & stabile, recipientis tamen vices in operationibus suis, & aeternitas sic accepta proprie dicitur aeternitas. Aeternitas enim est mensura eorum quorum esse est stabile, quae tamen habent successione in operibus suis, sicut intelligentia. Tertio modo dicitur aeternitas mensura durationis successivae habentis prius & posterius, carentis tamen principio & fine, vel carentis fine, & tamen habentis principium, & utroque modo ponitur mundus aeternus, licet secundum veritatem sit temporalis, & isto modo improprie dicitur aeternitas: rationi enim aeternitatis repugnat prius & posterius. Vtque autem istorum modorum dicta aeternitas verissima entitate habet. Nec valet illud quod arguitur, quod infinitum in quantum infinitum est, non est mensura: quia licet causa prima infinita sit, eo quod caret principio & fine, tamen finitissima est, eo quod in se ipsa manens nihil sui habet extra se. Ad aliud, cum dicitur quod omnis mensura certificat aliquam quantitatem, dicendum quod non est vniuersaliter verum, nisi accipiat quantitas valde large pro quantitate virtutis & magnitudinis. Licet autem prima causa non habeat quantitatem magnitudinis, habet tamen quantitatem virtutis, & hoc sufficit. Ad aliud, cum dicitur, illud quod vno modo se habet, non mensuratur, dicendum quod verum est quod non mensuratur vt numerus, sed vt vnitas, vnde aeternitas magis dicitur esse vnitas rei aeternae, quam numerus. Nunc ergo considerandum est, quid sit aeternitas. Ad quod sciendum, considerandum est, quod aeternitas dicitur interminabilitatem quandam. Dicitur enim aeternum quasi extra terminos existens. Sicut autem dicit Philosophus 8. physice, in quantum mobile definit esse in termino a quo, & incipit esse in termino ad quem: ex hoc patet, quod omnis mutabilis repugnat aeternitati. Includit ergo aeternitas non solum interminabilitatem essendi, sed et immobilitatem: ex motu autem causatur prius & posterius in tempore. Et ideo cum motus repugnet aeternitati, ex consequenti

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLV. DE PLVRALITATE FORMARVM.

VONTIAM sanctum est honorare veritatem praeteris amicis, vt dicit Philosophus in 1. ethicorum, ideo virtuosus homines non dimittunt propter veritatem amicis displicere, ea quae contraria reputant veritati, reprobando. Sed plerumque verum a falso non recte discernentes, eo quod quaedam falsa probabiliora sunt quibusdam veris, falsum quandoque iudicant verum propter apparentiam veri, ac per hoc dum putant falsum prosequi, ipsum tantquam amicum prosequuntur, & repugnant veritati. Inter veritates siquidem de principijs naturae de veritate formae in vno in diuiduo ad plurimas se extendit veritates, quam agnoscunt aliqui, sed ipsam esse falsitatem putantes, tractauerunt irreuerenter & penitus repudiarunt. Quod vero ex eius cognitione multa dependent consequentia, expeditis videtur ipsam manifestare amatoribus veritatis, vt ab eis agnita, non amplius impugnetur, sed porius tantquam praecipua amica honoretur, ipsi autem per eius cognitionem ad videndum multas veritates illustrantur. Nec tamen oportet nouas adducere rationes ad sui manifestationem, sed sufficiat ad praesens quasdam rationes communes in scriptis additas contra caullationes fortificare, authoritatibus scilicet Philosophi & sui Commentatoris eas confirmare, & tandem rationes dissoluere, quae mentes aliquorum ligant, ne dictam uideant veritatem. Ostenditur autem propositum tribus viis ad praesens. Prima sumitur ex distinctione formarum a se inuicem. Secunda, ex ratione entitatis. Tertia, ex ratione vnitatis. Secundum primam viam arguitur communiter, quia formae rerum sunt sicut numeri & figurae quantum ad hoc, quod vna forma addit perfectionem super aliam, sicut vnus numerus addit super alium, & sicut vna figura super aliam, & virtute continet ipsam, forma ergo perfectior virtute continet imperfectionem, polia ergo forma perfectiori, superfluit ponere imperfectionem. cum ergo in natura nihil sit superfluum, non permittit natura, quod in eodem composito sint duae formae, quarum vna sit perfectior alia. Ad huius rationis euentiam considerandum est, quod formae substantiales non distinguuntur ab inuicem, sicut distinguuntur calor & sapor, quae sunt diuersorum generum physice loquendo: sed omnes formae materiales distinguuntur sicut figurae quae sunt eiusdem generis physici. Formatur ergo principalis ratio sic. Impossibile est duas formas eiusdem generis physici simul perficere idem subiectum: sed omnes formae substantiales sunt eiusdem generis physici, ergo impossibile est duas formas substantiales simul perficere eandem materiam. Huius rationis primo declaranda est secunda propositio, quia eius declaratio utilis est ad ostensionem primae. Probatur autem tripliciter. Primo quidem per transmutationem formarum ab inuicem. Illae enim formae sunt eiusdem generis physici, inter quas est transmutatio per se, ita scilicet quod vna sit terminus a quo per se, non autem per accidens, scilicet cum adiunctione sui cum termino a quo, & alia sit terminus ad quem per se non per accidens, ex hoc quod adiungitur alicui alteri. Verbi gratia. Quae alio album mutatur in nigrum, si illud etiam mutetur in dulce, est transmutatio albi in dulce per accidens, sed albi in nigrum per se, & hoc ideo, quia albi & nigrum sunt in eodem genere. Vnde dicit Philosophus 10. metaphysicae, quod ea quae sunt diuersa genere, non habent viam, id est, transmutationem ad inuicem, nunc autem inter formas substantiales per se est transmutatio. Et hoc manifestum est de formis, quas omnes concedunt esse specificas. In talibus enim manifestum est, quod vna abiicitur in inductione alterius, & hoc non est per accidens ad inductionem & abiectionem aliarum quae sunt termini transmutationis per se, sicut per se fit ignis ex aqua, vel e conuerso, vel pluuia ex vapore. Non enim generatio quae est in substantia, est per se ex aliquo accidente vt ex albo, vel etiam quae est per se terminatur ad aliquod accidens, puta, ad nigrum. Reliquitur ergo quod sit per se inter duas formas substantiales, quarum vna abiicitur, & alia inducitur. Omnes ergo formae substantiales sunt eiusdem generis. Si vero ponantur aliqua forma quae non sunt specificae, sicut aliqui ponunt in homine formam corporis aliam ab anima, adhuc oportebit per illam rationem ponere talem esse eiusdem generis cum aliis quae sunt specificae, eo quod inter illas formas & formas specificas est per se transmutatio. Corpus enim hominis quod post mortem perire solet, resoluitur in elementa. Est enim corpus tale ex semine, & semen ex alio. Opusc. S. Tho. A. qui. B. 3. memo

quenti repugnat et habere prius & posterius. Propter quod a Boetius dicitur aeternitatem dicens. Aeternitas est interminabilis vite tota simul & perfecta possessio. Quaecumque ergo cum indeficientia essendi habent immobilitatem, & sunt absque successione temporalis, ipsa dicuntur esse aeternales, & mensurantur aeternitate. Vnde a quibusdam dicitur aeternitas, quod est mora & non mora temporis, sed dicitur mora essendi, id est, indeficientia. Spatium vero dicitur eo quod ambit totum esse indeficientis. Continuum vero dicitur, non eo quod habeat partes, sed quia nunquam desit, nunquam deerit, nunquam deerit: non interfectum vero dicitur, quia non habet partes quae exeat de potentia ad actum, sicut tempus cuius par prior praeterit, & pars posterior futura est. Propter quod dicit Boetius, quod nunc stans, & non fluens causat aeternitatem. Occasione huius dubitatur aliqui, quomodo verba praeteriti temporis & futuri, verificatur de deo. Ad quod dicendum est, quod aeternitas est mensura rei indeficientis, sicut dictum est. Huius tamen dicitur quod comparatur ad praeteritum, vel futurum, & hanc comparationem, vel concomitantiam ex indeficientia eius causat, dicunt verba praeteriti & futuri temporis. Vnde prima causa dicitur fuisse in praeterito, quia in toto tempore praeterito nunquam desuit, & dicitur fore in futuro, quia nunquam deerit. Huius tamen dicitur, potest assignari differentia inter aeternitatem, aeternum, & tempus, quia aeternitas est mensura rei incommutabilis non recipientis vices in operatione: aeternum autem est mensura rei cuius esse est incommutabile, quod tamen recipit vices in suis operationibus: tempus vero est mensura rei secundum omnem modum mutabilis & successivae. Constat autem quod eternum quod immutabiliter se habet, causa est aeterni, quod incommutabiliter se habet quantum ad esse, recipit tamen vices in suis operationibus, & similiter aeternum causa est temporalis. Et sicut est in his, sic & in instrumentis eorum, quia aeternitas causa est exemplaris ipsius aeterni. Aeternum enim imitatur aeternitatem quantum potest, deficit tamen ab aeternitate. Aeternum autem est causa exemplaris ipsius temporis, eo quod tempus imitatur aeternum quantum potest, deficit tamen ab aeterno. Vnde non est dubium, quod licet tempus est primo mensura vnus, scilicet primi mobilis, quod est velocissimus, & aeternitas primo est mensura primi esse quod est essentia si simplicissima, ita aeternum est primo mensura alicuius vnus, quod licet recipiat vices in operationibus suis, est tamen propinquissimum primo actui. Et ideo quicquid dicitur, sicut est vni tempus & vna aeternitas, ita & vnum aeternum. Ex hoc confutatur error quorundam dicentium, quod est idem nunc aeternitas & temporis, quod nituntur probare, quia stans & mouens se, non videtur differre secundum substantiam, sed solum secundum rationem: nunc autem aeternitas est stans, & nunc temporis fluens, quare non videtur differre, nisi ratione sola. Illud non potest habere veritatem, secundum ea quae determinata sunt. Vltimum est enim, quod aeternitas & tempus essentialiter differunt, quia nunc aeternitas, & nunc temporis essentialiter differunt. Item, quaecumque se habent vt causa & causatum, essentialiter differunt, nunc autem aeternitas cum non differat ab aeternitate nisi sola ratione, causa est temporis, & nunc ipsius vt dictum est. Quare nunc temporis & nunc aeternitatis, essentialiter differunt. Praeterea, nunc temporis & nunc aeternitatis essentialiter differunt, quia nunc temporis est continuatum praeteriti cum futuro, ut patet 4. physice. Nunc autem aeternitatis non est continuatum praeteriti cum futuro, quia in aeternitate non est prius, nec posterius, nec praeteritum, nec futurum, sed tota aeternitas est tota simul. Neque valet ratio in oppositum, cum dicitur quod stans & fluens non differunt per essentiam. Verum est in omni eo quod contingit stare & fluere esse, tamen stans quod nullo modo contingit fluere, & fluens quod nullo modo contingit stare differunt per essentiam, talia autem sunt nunc aeternitatis, & nunc temporis. Et praeterea, si nunc temporis, & nunc aeternitatis essent mensura vnus, & eiusdem rei quae contingit stare & fluere, tamen adhuc differunt essentialiter, eo quod vnus & idem est aliam & aliam rationem mensurari potest alia & alia mensura, quia nos videmus in opposito, quod diuersa mensurabilia quae tamen participant vnam rationem, possunt mensurari eadem mensura, sicut loci mutatio & alteratio quae mensurantur tempore, in quantum conueniunt in ratione successivae, habentes prius & posterius. Vnde manifestum est, quod quorum mensurabilia differunt in quantum mensurabilia sunt, & ipsa differunt: fluens autem & stans, licet possint esse vnus, & idem se vnum substantiam, quia non differunt nisi in eo quod stans est aliud a fluente, & fluens in eo quod fluens est aliud a stante, ideo mensurantur alia & alia mensura, in eo quod stans & fluens. Et ideo nunc aeternitatis quod est mensura rei vt stans, & nunc temporis quod est mensura rei vt fluens, & necessitate differunt ab inuicem.

Explicit opusculum quadragesimum quartum beati Thomae de Aquino de natura temporis.

mento, & alimentum ex alimentis. Ex eisdem enim nutri-
mur & sumus. Forma ergo corporis est eiusdem generis cum
formis elementorum: formæ autem elementorum sunt eius-
dem generis cum aliis formis specificis, ergo & forma corpo-
ris in animali est eiusdem generis vniuersaliter cū aliis formis
specificis. Præterea, quod non sit instantia in aliqua forma mate-
riali, quantum ad hoc ostenditur per hoc quod in substantiis
semper generatio vnius est corruptio alterius, & e converso, vt
dicit Philosophus in libro de generatione & corruptione, vbi
determinat de generatione & corruptione in vniuersali. Vniuer-
saliter ergo inter formas substantiales est transmutatio, sic quod
in inductione vnius est abiectio alterius, & e converso: talis au-
tem inductio & abiectio non potest esse per accidens ad indu-
ctionem & abiectionem aliorum quæ sunt per se termini gene-
rationis & corruptionis, quia in generatione substantia, vel cor-
ruptione nihil potest per se esse terminus, nisi forma substantia-
lis, est ergo transmutatio inter quascumque formas vniuersaliter.
Oportet ergo dicere vniuersaliter, quod omnes sunt eiusdem
generis, & hæc est prima probatio propositionis. Secundo,
probat per locum a diffinitione. Dicit enim Philosophus 3.
metaph. quod diuersa genere sunt quæ non habent idem sus-
ceptiuum. Omnes ergo actus qui habent idem susceptiuum,
sunt eiusdem generis. Hoc est manifestum tam de accidentibus
transcendentibus, quæ sunt operationes, quàm de formis permanen-
tibus. Visio enim albi, & visio rubri sunt actus eiusdem generis,
cum habeant idem proximum susceptiuum, scilicet potentiam
visuam. Similiter albedo & rubedo sunt formæ eiusdem gene-
ris, cum sint in eodem susceptiuo, scilicet in superficie corporis
terminati. Et huius ratio est, quia potentia distinguuntur per
actum, ita quod actus diuersorum generum habent diuersas po-
tentias. Proximum autem susceptiuum cuiuslibet actus est po-
tentia nata per se per illum actum: vnde oportet quod omnes
actus qui habent idem susceptiuum proximum, sint eiusdem ge-
neris: nunc autem omnes formæ substantiales habent idem sus-
ceptiuum, quia sunt perfectiones eiusdem potentie. Materia
enim est illud quod est potentia quædam ordinata ad formas
omnes materiales quæ sunt actus, siue perfectiones, & est
susceptiua omnium formarum materialium, sicut lignum est su-
sceptiuum omnium formarum artificialium, ut dicitur 1. phys.
Omnes ergo formæ materiales sunt eiusdem generis. Sed huic
probationi potest obuiari de anima, quæ est actus corporis phy-
sici organici. Non enim videtur esse actus primæ materie tam-
quàm potentia immediate, vel proxime, sed solum tanquàm re-
mota: videtur autem esse actus corporis tanquàm immediate.
Vnde Philosophus dicit in 2. de anima, quod ex corpore & anima
fit vnum tanquàm ex potentia & actu, & sic videtur, quod eius
susceptiuum immediatum sit alterum a susceptiuo aliarum for-
marum, licet idem habeant susceptiuum remotum. Et ex hoc vi-
detur sequi prædictum, quod anima non sit eiusdem generis cum
formis materialibus, cum illa sint diuersa genere, quæ non ha-
bent idem susceptiuum proximum. Non enim oportet quod illa
quæ habent idem susceptiuum remotum sint eiusdem gene-
ris: sic enim color, & sapor eiusdem generis, cum sint in
eodem substantia. Potentia autem dicitur eiusdem generis sint
principium actus, sed principium immediatum ipsius. Materia
ergo si sit potentia, siue susceptiuum aliarum formarum non se-
quitur quod sit anima, sequitur ergo vt videtur, quod anima sit
alterius generis ab aliis formis. Ad hoc dicendum, quod necesse
est idem susceptiuum esse animæ & aliarum formarum. Si enim
accipiamus corpus in actu per aliam formam quàm sit anima,
quod quidem corpus maneat post mortem secundum aliquos,
tale corpus non potest esse potentia respectu animæ: quia si sic,
posset post mortem suscipere animam, quia quantum manet po-
tentia, tandiu potest per agens duci ad actum naturaliter, sicut
quantum in oculo manet potentia visiva, potest duci ad actum
videndi: nunc autem corpus mortuum per nullum agens natu-
rale potest animam suscipere, sed tantum per agens supernatu-
rale, quod est Deus. Ex mortuo enim non fit viuum naturali-
ter, nisi per resolutionem ad primam materiam: corpus autem
mortuum nunquam fuit idem numero potentia respectu ani-
mæ. Eodem modo etiam potest argui de quo cumque accepto in
corpore mortuo, quod sit compositum: nihil enim tale potest
accipi, quod possit fieri viuum sine corruptione. Fit enim resolu-
tio corporis mortui usque ad primam materiam, antequam ex
ipso generetur viuum, & ita relinquatur quod materia prima
sit potentia immediata respectu animæ, si accipiamus animam
secundum suam propriam rationem, sicut est potentia imme-
diata respectu aliarum formarum. Tamen si consideremus cor-
pus in actu per ipsam animam, tunc ipsum corpus sic conside-
ratum est potentia respectu animæ, & secundum quod ipsa dat
esse viuum, & sensibile, & sic deinceps: & sic loquitur Philo-
sophus in 2. de anima cum dicit, quod ex corpore & anima fit

vnum sicut ex potentia & actu: & similiter quando dicit ibi
quod anima est actus corporis, ideo autem sic loquitur, quia in
diffinitione formæ debet poni materia prout appropriata est illi
formæ, non autem secundum quod communis est sibi & aliis: &
similis est modus loquendi cum dicitur, Anima est actus corpo-
ris, ac si diceretur, calor est actus calefacti, non autem id cuius
calor est actus, est qualitas alia qualitate priori quàm sit ca-
lor, quia calor est de primis quatuor qualitatibus, sed intelligi-
tur quod sit qualificatum primo calore, qui est actus eius. Nec
potest dici, quod dispositio susceptiuæ, per quæ appropriatur po-
tentia actui, det ipsi susceptiuo rationem potentie, ita scilicet
quod illa dispositione destructa non sit amplius potentia respec-
tu talis formæ: sicut si diceretur, quod propria harmonia facit
quod corpus est potentia respectu animæ, & ideo ipsa harmonia
destructa, vel soluta iam non est potentia, scilicet susceptiua res-
pectu ipsius. Si enim hoc esset verum, tot essent potentie quot
actus, & non responderet vna potentia diuersis actibus eiusdem
generis, quia diuersi actus requirunt diuersas dispositiones in
potentia susceptiua. Videmus enim actus actiuorum esse in pa-
tiente & disposito, vt dicitur 2. de anima. Vnde etiam formæ
elementorum, de quibus manifestum est quod habent idem sus-
ceptiuum proximum, requirunt in suo susceptiuo dispositiones
contrarias, puta, forma ignis calorem, forma aquæ frigiditatem.
Nec valet si dicitur, quod hoc fit propter defectum agens natu-
ralis, quia illa potentia passiva quæ est corpus mortuum, non
potest duci ad actum vitæ, quia cuiuslibet potestæ motuum respon-
det aliqua potentia actiua, quæ possit eam ducere ad actum:
alioquin illa potentia passiva esset otiosa. Vnde ex hoc quod
non est aliqua potentia naturalis, quæ possit disponere corpus
mortuum ad actum vitæ, sequitur quod ipsum non est poten-
tia respectu talis actus, & per consequens etiam non est idem cor-
pus secundum formam, quod fuit viuum. Illud enim corpus
viuum erat potentia respectu animæ, sed anima dat esse viuum
& vltiores perfectiones, licet materia sit eius potentia, secun-
dum quod constituit esse substantiale & esse corporeum, sicut di-
ctum est. Sic ergo oportet quod omnes formæ materiales sint
eiusdem generis, eo quod omnes habent idem susceptiuum pro-
ximum, scilicet materiam primam: & hoc est secunda propo-
sitionis probatio. Ostenditur hoc idem ex habitudine formarum
ad se inuicem quantum ad suas essentias. Ad cuius euidentiam
considerandum est, quod formæ diuersorum generum sic se ha-
bent, quod vna nihil habet in sui natura de virtute alterius, sed
sunt penitus diuersæ naturæ, quarum nulla continetur in alia,
puta, color & sapor, quorum neutrum est virtute in altero, & ex
hoc sunt diuersa secundum genus: sed formæ eiusdem generis
sic se habent, quod semper vna virtute continet aliam, illa scilicet
quæ est perfectior in se continet imperfectiorem cum alio
addito, sicut videmus quod vna figura continet aliam, & ali-
quid amplius. Tetragonum enim continet trigonum, & addit
vnum angulum: pentagonum continet tetragonum, & addit
vnum angulum, & ita de cæteris, & sicut est in genere rectilin-
nearum figurarum, ita est in aliis generibus. Cum enim in omni
genere sit vnum primum quod est mensura omnium, quæ sunt
in illo genere, oportet quod diuersæ formæ eiusdem generis sint
ab inuicem distinctæ per recessum a primo sui generis, & quod
multiplicetur secundum quod multum recedunt ab illo primo,
quædam minus, & quædam magis, ut scilicet tot sint formæ, quot
modis sit recessus ab illo primo, puta, in genere coloris tot sunt
species, quot modis sit recessus ab illo primo in genere coloris, &
mensura totam perfectionem sui generis comprehendente. Vnde
& Philosophus 10. metaphys. nigrum quod maxime distat ab
albo, dicit esse priuationem albi, eo quod minime habet perfectio-
nem coloris albi, & ita est in aliis contrariis. Omnia enim con-
traria sunt in eodem genere, vnde vnum contrariorum semper
est priuatio respectu alterius quod est habitus, eo quod continet
totam perfectionem sui generis. Ex his concludi potest, quæcumque
formæ sic se habent ad inuicem, quod semper perfectior continet in
se imperfectiorem, & super eam addit aliquid, sunt eiusdem ge-
neris. Sic se habent omnes formæ substantiales, tunc enim formæ
sunt vt numeri, quorum species resultat, per hoc quod maior addit
vnitatem supra minorem, sicut dicitur 8. metaph. & 9. Omnes
ergo formæ substantiales materiales sunt eiusdem generis. Sicut
enim numeri diuersi resultant secundum progressionem natu-
ralem ab vnitatem, ita quod primus numerus super vnitatem addit
vnitatem, & sic deinceps, ita formæ materiales accipiuntur se-
cundum quandam a materia recessum secundum perfectiorem &
imperfectiorem. Formæ siquidem elementorum sunt propinquissimæ
materie primæ, & sic imperfectissimæ secundum Commentato-
rem, & quasi parum a materia recedentes. Vnde corpora elemen-
talia dicuntur prima corpora tanquàm a primis formis & ma-
teria prima constituta. Illas autem formas propter sui propinqui-
tatem ad materiam non sequitur aliqua operatio excedens quali-
tatem

tates actiua & passiuas. Consequenter autem magis recedunt
ab imperfectione, & potentialitate materie primæ formæ mi-
storum, vt pote habentes in se quicquid habent formæ elemen-
torum, & adhuc amplius, vnde & ipsas consequuntur operatio-
nes excedentes qualitates actiua & passiuas elementorum, puta,
adamans trahit ferrum, in ipsis restringit sanguinem, & sic de
aliis: & in istis etiam sunt multi gradus. Similis est etiam com-
paratio plantarum ad inanimata, quod scilicet formæ planta-
rum excedunt omnium inanimatorum formam, ex quo quidem
excessu habent in seipsis principium sui motus actiuum, puta,
nutritionis, & augmentacionis, quod nulli inanimato competit.
Similiter etiam formæ animalium excedunt formas plantarum,
& plus elongantur a terrestriate materie, propter quod habent
in se principium sui motus, sed & cognitiones aliarum rerum.
Anima vero humana inter omnes formas receptas in materia
perfectissima est. Vnde non solum est principium cognitionis,
quæ est per organum corporale, sed quia eleuata est super materiam,
naturaliter habet cognitionem & intelligentiam separatam
a materia, vnde oportet quod sit perpetua, sicut innuit Philo-
sophus 12. metaph. quod inter omnes formas ipsa sola manet
post corporis corruptionem. Sic ergo cum sit perfectissima inter
omnes formas materiales & contineat virtualiter vegetatiuam
plantæ, & sensitiuam bruti, oportet quod contineat virtute om-
nes alias formas materiales, & ita quantum ad hoc quod est perfe-
ctio corporis, est eiusdem generis cum aliis formis corporalibus,
vel materialibus: & sic considerari potest quod semper forma sub-
stantialis quæ est perfectior, continet in se imperfectiorem & am-
plius, & ita relinquatur, quod omnes sunt eiusdem generis: & hæc
est tertia & vltima probatio propositionis. Prima vero propo-
sitionis eiusdem rationis probatur ex his quæ dicta sunt. Primo qui-
dem per transmutationem formarum ad inuicem. Si enim aliqua
duarum formæ perficiunt simul idem subiectum, illæ sunt contin-
gentes nullam repugnantiam habentes. Inter formas autem con-
tingentes non cadit transmutatio per se. Contingens enim non
fit ex contingenti nisi per accidens, nec per consequens corruptum
inter formas quæ simul sunt in subiecto, non cadit transmutatio
per se, sequitur quod non sint eiusdem generis, quia inter formas
eiusdem generis cadit transmutatio per se, vt prius ostensum est.
Impossibile est ergo duas formas eiusdem generis simul perfec-
torem idem subiectum. Secundo ostenditur idem per hoc quod formæ
eiusdem generis habent idem susceptiuum immediatum. Nō est
autem possibile, quod duæ formæ habeant idem susceptiuum
numero immediatum simul, quia oportet esse ordinem natura-
lem inter formas, nec etiam ponuntur duæ formæ tales in eodē
subiecto, nisi in quantum vna est ordinata ad aliam: neutra enim possunt
perficietur per aliam, eo quod perfectibile præsupponitur perfe-
ctioni. Si ergo dicitur quod duarum formarum vna perficit
susceptiuum mediante alia, sequitur quod non habent idem sus-
ceptiuum immediatum, & per consequens quod non sint eius-
dem generis. Impossibile est ergo duas formas aliquo modo per-
ficere idem susceptiuum. Nec etiam valet si dicitur, quod vna
forma est dispositio ad susceptiuum, & alia est actus eiusdem,
quia diuersæ formæ eiusdem generis requirunt diuersas dispo-
sitiones, per quas receptiuum eis approprietur, & licet in via ge-
nerationis vna disponat ad inductionem alterius, tamen in via
essendi dispositio propria vnius repugnat alteri. Si enim dispo-
sicio vnius stare cum dispositione alterius, iam esset communis
dispositio, & nullius propria. Forma autem non est in materia,
nisi sit dispositio & propria. Si essent duæ formæ in materia si-
mul, neutra haberet propriam dispositionem: tota enim dispo-
sicio materie esset communis vtrique, ex quo vtraque forma
stat cum illa dispositione. Non solum ergo verum est quod vna
forma non pertinet ad dispositionem alterius propriam, sed nec
etiam comparatur secundum aliam in eodem subiecto. Et hæc po-
test esse tertia probatio sumpta ex impossibilitate dispositio-
num. Quarto, ostenditur idem sic. Semper forma perfectior
continet imperfectiorem, sicut est in numeris & figuris quod qui-
narius continet quaternarium, & pentagonus tetragonum, ut
prius ostensum est. Forma ergo perfectiore existente in materia,
frustra esset in ea forma imperfectior, ex quo continetur in for-
ma perfectiore, & sit cum forma imperfectiore eiusdem generis
in eodem subiecto. Quinto, persuaderet sic per ea quæ apparet
sensui. Videmus enim in formis sensibilibus, quæ sunt eiusdem
generis, quod non comparantur se in eodem subiecto. Non enim
idem corpus in eadem sui parte est album & rubeum, nec etiam
calidum & frigidum, & sic etiam videmus non solum in illis
ubi est contrarietas, sed etiam in alijs. Non enim aliquod cor-
pus potest esse simul triangulare, & quadrangulare. Cum ergo
per sensibilia eleuatur ad cognitionem intelligibilem, impossi-
bile est quod formæ eiusdem generis quæ non sunt sensibiles,
cuiusmodi sunt formæ substantiales, comparantur se in eodem

subiecto. Sexto probatur idem sic. In formis vbi inuenitur con-
trarietas, puta, in coloribus & saporibus, duo est considerare, scilicet
quod intenduntur & remittuntur, & quod sunt eiusdem ge-
neris. Manifestum est autem quod in talibus duæ formæ sunt
impossibiles ad inuicem. Aut ergo sunt impossibiles, quia
intenduntur & remittuntur, aut quia sunt eiusdem generis: nec
apparet aliqua alia causa impossibilitatis, nisi alterum istor-
um. Sed non potest dici quod sunt impossibiles, quia inten-
duntur & remittuntur, quia per intentionem & remissionem
formæ in subiecto fit quodammodo accessus ad aliam formam
eiusdem generis, vel perfectiorem, vel imperfectiorem, & sic per
hoc colligitur aliquid impossibilitatis vnius ad alteram. Relin-
quitur ergo quod sint impossibiles propter hoc, quia sunt
eiusdem generis. Cum ergo posita causa ponatur effectus, oportet
vniuersaliter quod omnes formæ quæ sunt eiusdem generis,
sint ex hoc impossibiles. Septimo, arguitur sic. Forma im-
perfectior alicuius generis distinguitur a perfectiore non secun-
dum aliquid positiuum, quod sit in ea, & non in perfectiore,
quia sicut dictum est, perfectior continet imperfectiorem totaliter
& adhuc amplius. Per hoc ergo distinguitur ab ea, quod for-
ma perfectior aliquid ponit in subiecto, cuius priuationem ponit
imperfectior. Cum ergo impossibile sit aliquid subiectum
simul habere in se aliquid positiuum, & priuationem eundem,
impossibile est ergo quod forma perfectior & imperfectior eius-
dem generis simul sint in eodem subiecto. Octauo, arguitur.
Omnis actus quantum ad suam potentiam perficit, totaliter eam
perficit, & occupat, & continet. De ratione enim actus est perfi-
cere, terminare, & complere suam potentiam: sed susceptiuum
occupatum & completum nihil suscipit quousque euacuetur.
ergo cum formæ eiusdem generis habeant idem susceptiuum,
impossibile est quod recipiat vnam formam post aliam, nisi priore
abiectione. Nono, & vltimo arguitur. Omnis transmutatio per se
est de opposito in oppositum, de non albo enim fit album, & de
non igne ignis: sed inter duas formas eiusdem generis est per se
transmutatio, sicut dictum est, ergo vna forma denominat ip-
sum opposita denominatione a prima, qua denominat ipsum
alia forma eiusdem generis, & hoc apparet in formis sensibili-
bus. Corpus enim quod est rubeum, est non album, & est non
nigrum, & non viride: eodem etiam modo album est non ru-
beum, & non viride, & sic de alijs. Si ergo duæ formæ eiusdem
generis simul perficerent idem subiectum, opposita simul inef-
ficerent eidem subiecto, puta, si in eodem subiecto esset albedo &
rubedo, denominaretur idem subiectum per rubedinem non al-
bum, & per albedinem album, & ita esse album & non album:
hoc autem est oppositum primi principii, & ita sufficienter
ostensum est, quod diuersæ formæ eiusdem generis non possunt
simul perficere idem subiectum: prius autem probatum est om-
nes formas substantiales esse eiusdem generis. relinquatur ergo
quod non est possibile aliquid subiectum simul perfici diuersis
modis substantialibus, sed vna sola. Sumpta est autem hæc via
ex sententia Philosophi in diuersis locis, & præcipue 10. me-
taphys. vbi dicit quod sicut in coloribus est vni primum, quod
est mensura omnium colorum, scilicet color albus, & in voci-
bus est vnum primum illius generis, scilicet dies, & in figuris
rectilineis est vnum primum, scilicet trigonum: ita est in alijs
generibus, & si ita sit, in passionibus & qualitatibus, & sub-
stantiis, necesse est similiter se habere. Similiter enim se habet
in omnibus. Ex istis verbis Philosophi habetur expresse, quod
substantiæ omnes, de quibus hic loquitur, sunt vnius generis
physici, loquitur autem de substantiis materialibus, quia non-
dum peruenerit ad determinandum de substantiis immateriali-
bus. Dicit etiam in eodem quod priuatio est principium contra-
rietatis, & quod vnum contrariorum est priuatio respectu alterius.
Vbi etiam dicit Commentator, quod omnia contraria oppo-
nuntur secundum priuationem & habitum. Vni enim contra-
riorum accidit vt sit priuatio perfectionis, quia alterum contra-
riorum est perfectus habitus, & alterum diminutus. Ratio autem
istorum ditorum Philosophi & sui Commentatoris est, quia con-
traria sunt in eodem genere, & ideo distinguuntur secundum pri-
uationem & habitum sui generis, vt supra ex positum est. Conse-
quens ergo est, quod eodem modo distinguatur formæ eiusdem
generis, vbi non est contrarietas, vt pote, in figuris, & in substan-
tiis, vt semper vna perficiat subiectum cum priuatione alterius:
sed vnum contrariorum est vt priuatio propter sui maximam
distantiam a suo contrario, quod est habitus perfectissimus eius-
dem generis, ita & media inter duo contraria cum sint ex ipsis
contrariis, aliquid habent de priuatione, & aliquid de habitu se-
cundum magis & minus, propter quod quodlibet eorum est im-
possibile alteri in eodem subiecto. Cum ergo eadem causa in
compositis reperitur, & in alijs generibus, vbi non est contra-
rietas, non poterunt duæ formæ eiusdem generis simul perficere
idem subiectum. Dicit etiam Philosophus in eodem libro, quod
Opulcu. S. Tho. Aquin. B + non

non est permittitur ex uno genere in aliud genus, nisi per acci- dens: & quanto aliud est perfectius, tanto est simplicius & mi- nus compositum, vt patet in formis accidentalibus eiusdem ge- neris. Albedo enim quae est color perfectissimus, est simplicior: & alii colores in quantum ab eo distant, vel ei appropinquant, sunt compositiores, vel simpliciores. Et praeterea, formarum eiusdem generis vna continet aliam virtutem, scilicet perfectior imper- fectiorem, & imperfectior si coniungeretur cum perfectiore, nul- lam perfectionem daret, sed esset frustra. In natura autem nihil est frustra, non ergo sic poterit fieri additio in speciebus, vt forma praexistens maneat cum alia superueniente. Oportet ergo simi- litudinem praedictam sic intelligere, vt forma perfectiore adue- niente corrumpatur praexistens, vt semper in composito ma- neat vna forma tantum, continens tamen imperfectior & am- plius, & per consequens addens super ipsam: vt sicut numerus maior continet in se numerum minorem seorsum ab eo existens- tem, & addit super ipsum, vt quaternarius continet in se vira- litem, quae in numero est eo existens tertium, & addit vira- litem, ita quod forma perfectior super formam imperfectio- rem, quam virtualiter continet, addit aliquam perfectionem. Licet ergo in numeris sit quod in non numero, puta, ternario non restat fieri additio unitatis nouae, quae cum tribus unitatibus con- stituit quaternarium qui est numerus maior, tamen ille modus in formis non est possibilis, vt forma adueniens cum forma pra- existente in materia constituat perfectiorem formam. Et huius diuersitatis ratio est duplex, quia additio numeri super nume- rum est secundum partes integrantes, siue quantitatis, in quan- tum vnus numerus excedit alium. Ad talem autem excessum habendum nihil refert vtrum accepto minore numero addamus aliquid faciendo ipsum minorem numerum partem maioris, vel quod accipiamus maiorem numerum seorsum omnino ex om- nibus unitatibus. Quoties enim modo vnus numerus excedit alium secundum quantitatem: Sed additio formae super for- mam eiusdem generis est secundum perfectionem: tota autem perfectio quae est in forma, imperfectior est in forma perfectiore per se, & ita nulla perfectio cresceret ei ex forma imperfectiore, si poneretur cum perfectiore, & ideo omnis forma est simplex, & nulla est composita ex formis: & tanto forma est simplicior, quanto maior est: & perfectior, licet in numeris sit e contra- riu, quia quanto numerus est maior, tanto est compositior, & ideo non potest fieri additio formae existenti, sicut fit in numeris addi- tione numero praexistenti. Aliaratio huius diuersitatis est, quia numerus non est quid vnum simpliciter, sed vnum aggre- gatione unitatum. Et ideo sibi competit habere plures partes, quarum quilibet est in actu, & ideo quocumque modo fiat addi- tio partis ad partem resultat numerus maior, sed substantia ma- terialis est vnum quid simpliciter, & ideo non possunt in ea esse plures actualitates, vt infra dicitur: & ideo adueniente vna for- ma substantiali, necesse est aliam cedere. Et secundum hoc con- uenienter est similitudo formarum ad figuras, quam ad nume- ros, eo quod figura sequitur formam continuam, quam similitu- dinem ponit Philosophus in 2. de anima, sic inquit, Similitu- ter se habent ei quod de figuris est, & quae secundum animam sunt. Semper enim in eo quod est consequenter est, potentia quod prius est in figuris: & in animatis, vt in tetragono quidem trigonum, in sensiuo autem vegetariuum. Manifestum est autem in figuris, quod ad habendum speciem maiorem trigono manent non est illi addenda aliqua linea vt habeatur tetrago- nus, quia qualitercumque addatur illa linea non esset figura maior, quia non esset alia clausio quam prius. Nec etiam trigono praexistenti potest addi nouum quaternarium ad constituen- dum cum ipso maiorem figuram, quia non comparantur se in eodem subiecto sine corpore secundum numerum duae figurae eiusdem generis, sed oportet ad hoc quod corpus trigonum fiat tetragonum, amouere per decisionem de corpore, ut destruat figura triangularis, vel sit flexibilis, vel ductibilis oportet in ipso aliam curationem facere, vt habeantur quatuor anguli de- structis primis angulis qui fuerunt in figura triangulari. Sic ergo necesse est addicionem, vel subtractionem in substantiis rerum fieri, vt adueniente noua forma corrumpatur illa quae praexi- stebat, sicut in figuris patet, & sicut in numeris quoru vnus acci- pitur post alium seorsum ex aliis unitatibus omnibus, cum vnus plures vnitates contineat quam alter, & sic cadit super ipsum. Patet etiam, quod tota illa via procedit secundum sententiam Philosophi, quia propositiones ex quibus ostensum est propositum, ab eo sumptae sunt, & secundum sensum quem intellexit. Sed vnum dubium restat videre, quia videtur esse probatum, quod in homine non sunt plures formae substantiales, quia ani- ma rationalis cum sit incorruptibilis, non videtur esse eiusdem generis cum aliis materialibus quae sunt corruptibiles, quia cor- ruptibile & incorruptibile differunt secundum genus, ut dicitur 10. metaphys. & ita anima rationalis comparatur seorsum quaf-

dam formas corporales in homine, vt sint duae formae in homi- ne, scilicet anima rationalis, & forma corporis. Ad hoc dicen- dum est, quod propter hoc anima constituta est in confinio sub- stantiarum separatarum quae sunt corporales, & formarum materialium quae sunt corporales. Est enim intima formarum incorruptibilium, & suprema formarum corruptibilium, & pro- pter hoc est partim separata a materia, & partim in materia, se- cundum intellectum namque & voluntatem separata, & incor- ruptibilis est, & quantum ad hoc pertinet ad genus substantia- rum separatarum, sed secundum alias potestas est actus mate- riae, & secundum illas est corruptibilis, & sic pertinet ad genus formarum materialium, quae sunt corruptibiles. Quod patet ex hoc, quod per potestas illas, scilicet sensitiuum & vegetatiuum continet perfectionem quae reperitur in formis brutarum, sed eminentius. Vnde impossibile est quod constituitur secundum aliam in eodem subiecto, cum sit eiusdem generis cum vnaquaque, si- cut & omnes formae alie sunt incompossibiles propter hoc quod sunt eiusdem generis, vt ostensum est.

Exequitur de secunda via ostendendi propositum, quae dicitur quod quilibet forma substantialis constituit ens simpliciter, & ne fiat disceptatio de vocabulo, uocetur ens simpliciter illud, quod est hoc aliquid & subsistens. Hoc aliquid ens subsistens a nullo de- pender in essendo, quod autem dependet, est ens secundum quid, vnde Philosophus accidentia vocat entia secundum quid, & sub- stantia autem entia simpliciter, similiter generationem acciden- tium vocat genus secundum quid, genus substantiarum genus simpliciter. Quod autem quilibet forma substantialis constituit ens subsistens, potest probari ex prima via supposita incompofi- bilitate formarum. Ex hoc enim statim sequitur, quod omne sub- sistens materiale, cum sit vnium subiectum vnam tantum habens materiam, quod tantum sit vna forma cuiuslibet, quae faciat eum esse subsistens: sed tamen vt appareat, quod ista via sit suf- ficiens, ideo ex propriis huius viae est procedendum: Pro prin- cipio autem huius viae sumendum est, quod omnis forma natu- ralis est principium aliquid motus naturalis & quietis. Omnis ergo forma naturalis quae primo aduenit materiae, constituit ali- quod corpus aptum natum moueri aliquo motu naturali, tale autem est corpus dimensionati graue vel leue, durum vel mol- le, ergo ad quancumque formam primo aduenientem materiam sequuntur aliqua accidentia quae sunt necessaria ad motum: sed talia accidentia necessaria fundantur in aliqua substantia subsi- stente, ergo omnis forma naturalis substantialis quae immediate vnitur materiae constituit ens subsistens. Praeterea, omne quod per se mouetur, est per se ens, & per se subsistens. Vnum quodq; enim sicut est, ita operatur: sed omnis forma primo adueniens materiam constituit ens quod per se mouetur, scilicet corpus phy- sicum, ergo est ens per se subsistens, & hoc specialiter consideran- dum est de forma corporis humani, quam quidam ponunt esse aliam ab anima. Cum enim secundum omnes forma illa corpo- ris maneat in materia post mortem, apparet autem sensui, quod tale corpus est quoddam subsistens, sequitur quod ipsa constituit ens per se subsistens. Praeterea, hoc ostenditur vniuersaliter de omni forma substantiali sic. Forma substantialis, sicut est hoc quod est forma, vel actus, aliquid in actu constituit, ita est hoc quod sub- stantialis est, substantiam debet constituit. Ex hoc ergo quod est for- ma substantialis debet constituit substantiam in actu, & per con- sequens dare esse subsistens: sed esse substantiae est subsistere, sicut esse accidentis alteri inesse, omnis ergo forma substantialis con- stituit substantiam subsistentem. Praeterea hoc persuadetur per signum, videmus enim formas imperfectas, cuius modi sunt for- mae elementorum secundum Philosophos, similiter formam va- poris, pluuiarum, grandinis, & huiusmodi imperfectiorum constituit hoc aliquid subsistens: quanto autem forma est perfectior, tanto dat esse perfectius, perfectius autem esse est subsistens, quam esse quo aliquid non subsistit. Irrationale ergo est dicere, quod formae perfectiores, cuiusmodi sunt formae mistorum, non debeant esse subsistentes. Sic ergo ostensum est, quod omnes formae substantiales faciunt rem subsistere. Vltimus considerandum est, quod omne quod aduenit rei subsistenti, oportet esse accedens, & hoc probatur per praemissa. Primo, si enim omnis forma substantialis constituit ens subsistens, nulla forma substantialis poterit aduenire subsistenti praexistenti: sed necessario constituit aliquid quod subsistens, & per consequens aliquid suppositum, & sic non aduenit supposito pra- existenti, omne ergo quod aduenit rei subsistenti, tanquam ipsam informans, accedens est. Praeterea, omne quod aduenit rei subsi- stenti, & consequitur esse substantiale, non potest esse de essentia rei, quia tota essentia rei intelligitur ut principium subsistentium ipsius esse, comparatur enim essentia ad esse, sicut potentia ad actum, tota ergo essentia rei, siue substantia praetelligitur ipsi esse, non ergo quod aduenit rei subsistenti est de essentia rei, erit ergo per accidens. Istas autem rationes putant quidam fallaciter infringere dicendo,

dicendo,

dicendo, quod aliquid est subsistens completum in esse specifi- co, & omne quod aduenit tali cum habeat esse completum, est extra eius substantiam, & est accedens ipsius. Aliquid autem est subsistens incompletum non habens secundum se esse specificum: & ideo sibi aduenit forma substantialis completus eius existentia, & eius essentia. Sed istud insufficienter exclusum est per praedicta. Omne enim subsistens quantumcumque incompletum sit, sepa- ratum secundum esse ab alio subsistente. Cum ergo duae formae substantiales constituant duo subsistentia, ut ostensum est, se- quitur quod neutra alteri aduenit in eodem individuo, sed con- stituant duo individua separata secundum esse. Duo enim sub- stentia quantumcumque incompleta sint, sunt duo distincta in diuina. Et praeterea, genera non subsistunt nisi in suis speci- ebus, esse ergo subsistens quantumcumque incompletum ut, habet esse specificum, & per consequens essentiam completam quantum specificabile, est secundum gradum suum. Propter hoc quidam adueniunt aliam caualationem, dicendo, quod forma substantialis completa perfecta adueniens rei subsistenti dat ei nouum esse subsistentia, sed non manet esse quod praefert, quae est essentia duae subsistentiae. & ideo dicunt quod primum esse corrumpitur in aduentu formae secundae, & ideo est tantum vnium subsistens. Sed illud est magis irrationale, quia esse per se conse- quitur formam immediatius etiam quam prima passio sui sub- iectum proprium: esse enim est actualitas formae, quod autem per se consequitur aliquid, non potest auferri per naturam ipsam manente. Vnde nec propria passio potest separari per natu- ram a suo subiecto, dum subiectum manet, licet forte per ma- raculum hoc possit fieri, quod non est ad propositum. Non ergo forma aliqua, ad quam sequitur esse, potest illud esse amittere abique sui fundamenti destructione. Praeterea, nihil aliud est formam acquirere esse, quam ipsam ad actum produci, vel gene- rari, unde generari non solum est via ad esse, sed etiam ad formam. Forma enim est terminus generationis: ergo cum cor- ruptio opponatur generationi, nihil aliud est formam acquirere esse, quam ipsam destrui, vel corrumpi. Istis ergo sufficienter in- tellectis manifestum est, quod impossibile est in uno individuo esse duas formas substantiales. Vltimus est postulat concludi mani- festissima inconuenientia ex istis. Statim nam sequitur quod forma quae ponitur aduenire subsistenti, & esse substantialis est substantialis, ex hypotesi & non substantialis, sed accidentalis, ut ostensum est: & ita de ipsa dicuntur duo contradictoria. Erat enim accedens, & non accedens, substantia, & non substantia: & praeterea de anima, quae ponitur ab omnibus adueniens sit accedens, & per hoc sit accedens, cum ponatur aduenire corpori constituto in esse per aliam formam. Vltimus etiam si forma substantialis sit accedens, inductio autem formae substantialis sit generatio simpliciter, in- ductio vero accedens sit alteratio, sequitur quod generatio sim- pliciter sit alteratio extendendo nomen alterationis ad produ- ctionem cuiuslibet accidentis, penes quod potest attendi aliqua alteritas in re, sicut Sortes in foro dicit alter a seipso in theatro: proprie tamen alteratio est secundum qualitatem. Sumpta est autem ista via, probandi propositum a sententia Philosophi & sui comentariis in plenitudine loci & diuersis, quantum ad diuersa, quae assumpta sunt & probata. Quod enim primo probatum est, quod omnis forma substantialis constituit hoc aliquid, hoc acce- ptum est a principio 2. de anima, ubi diuidit Philosophus substantiam in tria, scilicet materiam, formam, & compositum. In materiam quidem quae secundum se non est hoc aliquid: & formam secundum quam iam est hoc aliquid, & tertium quod est ex his, scilicet hoc aliquid. Vnde dicit Commentator, quod omnia de quibus dicitur substantia, sunt tribus modis, quorum vnus est vt sit materia prima, quae per se non est formata, nec aliquid per se in actu. Secundum autem esse forma, per quam ha- bet esse hoc individuam. Tertium autem est quod sit ex his am- bobus. Vult ergo Commentator, quod substantia non dicitur de aliqua forma, nisi de illa per quam individuam est hoc aliquid, quod quidem hoc aliquid dicitur fieri ex istis ambobus, scilicet forma & materia tali, & non dicitur ipsum fieri ex istis am- bobus & aliqua alia forma. Insufficiens enim esset haec diuisio Phi- losophi de substantia, maxime ad propositum suum concluden- di de anima, si esset aliqua forma quae constitueret hoc aliquid, & aliqua quae non constitueret hoc aliquid, nisi hoc poneret in sua diuisione. Consequenter Commentator in eodem loco hoc ponit expressius. Volens enim ostendere quod anima sit subst- antia quae est forma, accipit ad eius probationem quod forma sub- stantialis in hoc differt ab accidentis, quod subiectum accedens est compositum ex materia & forma, & est aliquid existens in actu, quod non indiget in suo esse accidentis: subiectum autem formae substantialis non habet esse actu nisi per illam formam, & indiget forma ut sit actu, & postea in quibusdam interpositis di- cit, quod formae naturales sunt substantiae, quia cum fuerint ab- late, auferitur nomen quod demonstrat ens secundum quod est

individuum substantiae: & similiter diffinitio quae fit secundum illud nomen, quia auferuntur genus, & differentia, & nihil re- manet quod fit aliquid individuam, & hoc ualde manifestatur, ut dicit, in formis rerum simplicium, quoniam cum forma fuerit ablata, nihil remanet. Circa ista uerba Commentatoris conside- randum est, quod quamuis non sit ita manifestum de anima, si- cut de aliis formis, quod subiectum eius non sit aliquid actu, ni- si per animam, & quod ipsa ablata nihil remaneat in materia, ta- men omnia ista adducit ad habendum cognitionem de anima specialiter, ut patet ex processu suo. Accipit enim quod anima est prima perfectio corporis, sicut ipse dicit in diffiniendo ani- mam: & ex hoc sequitur, quod non sit aliqua forma prior, per quam sit corpus. Si enim esset aliquis actus prior, subiectum autem esset compositum ex materia & forma, & ita anima esset ac- cidens secundum differentiam quam prius assignauit inter sub- stantiam & accedens, nec haberet corpus esse per animam: quod cum sit impossibile, relinquitur quod sit prima perfectio corpo- ris, ita quod nulla sit prior in corpore, & quod subiectum eius nullum esse habeat nisi per ipsam, sed indiget anima, ut sit in actu: & hoc magis ex pressis dicit idem Commentator in 3. meta- physica, in fine, quod corpus & anima non est duo diuersa, & corpus non existit sine anima. Vult ergo Commentator quod uniuersaliter subiectum cuiuslibet formae substantialis, nihil sit in actu nisi per illam formam, & specialiter hoc probat de substantia anima, & hoc bene considerandum est, quia hoc de subiecto anima ab ali- quibus praecipue negatur. Quod autem conclusum est superius, quod omne quod reuertitur post quamcumque formam substantialem sit accedens, hoc satis dicit Commentator. Dicit enim pri- mo phy. quod si materia haberet aliquam formam substantialem sibi propriam, nullam aliam reciperet ipsa praesentem, sed ita- tum corrumpere, quam cito alia generaretur. Sic patet, post di- ctum, quod si haberet aliquam formam, uel formam essent accedens, uel forma esset forma: ista autem non sequeretur, si esset aliqua forma quae posset aliam formam immediate super se recipere. Si enim esset aliqua talis propria materia, etiam si esset de substantia materia, non oportet eam corrumpi in aduentu alterius for- mae, sed potius periret: nec etiam oportet formam superuenientem esse accedens. Ad hoc autem, vt dicitur, si vnium habeat ueritatem, oportet quod nulla forma sit quae non constituat hoc aliquid, ita quod omnis forma adueniens sit accedens. Er- propter hoc antiqui ponentes principium materiale esse corpus, ali- quod, puta, ignem, aut aeternum, dixerunt tanquam necessarium, suum consequens ponit, quod omnes formae essent accidentia. Vnde Com- mentator in 3. phy. dicit quod si formae elementorum remaneret in actu differentes ab aliis formis, necesse esset ut nullum eorum generaretur ab eis diuersum in forma substantiali, sed tantum in accidentibus. Quod autem conclusum est superius de anima, quod ipsa esset accedens, si adueniret alicui formae, hoc satis habetur ex uerbis Commentatoris iam dictis 2. de anima. Quod autem vlt- erius concludatur, quod generatio esset alteratio, satis diffu- se diffamari potest ex uerbis Philosophi. Dicit enim 1. de gene- ratione, dans intentionem suam, quod uniuersaliter determinandū est de generatione, & corruptione, & alteratione, & ceteris trans- mutationibus. Vbi notandum quod hoc dicit uniuersaliter, ne quis dicat quod quae sequuntur non se extendant ad omnia generalia, sed ad quaedam: & cito post subiungit, quod quicunque putauerunt omnia ex vno aliquo principio materiali quod sit corpus, puta ignis, uel aer, necesse habebant ponere generationem alteratio- nem esse, & quod prius generatur solum alterari: cuius causam assignat postea dicens. Semper enim manet secundum eos, vnium & idem subiectum in actu, tale autem alterari dicimus, vnde ipsi ponentes consequenter suis principis generationem nihil aliud esse dicebant, quam alterationem, ut ibidem dicitur. Vult ergo Philosophus quod in quacumque transmutatione manet subiectū aliquid in actu, illa transmutatio est alteratio: & si ponatur quod illa transmutatio est generatio, generatio dicitur alteratio. Istud patet etiam ex processu sequenti magis ex pressis, quia sequitur ibi, uniuersaliter ergo de generatione & corruptione simpliciter. A si- gnificatiuam causam, quare uniuersaliter sit dictū de generatione omni, dicens quod Plato insufficienter determinauit de eis. Non na- scitur autem est de omni generatione & corruptione, sed de ea quae est elementorum. Ex uerbis ergo Philosophi patet, quod ea quae ibi determinauit de generatione, sunt uniuersaliter ad generationem cuiuslibet substantiae pertinentia. Ibi autem secundum sententiam propriam determinauit manifeste, quod id ex quo est genera- tio, & id ex quo est corruptio, est substantia in potentia naturam, nec est actu quid, nec quantum, nec quale, & sic de aliis. Tale autem non est aliquid, nisi materia intellecta sine forma omni, & ideo oportet per intentionem Philosophi, quod in illo ex quo ge- neratio est, nulla forma remanet apud generationem, nec sub- stantialis, nec accidentalis. Illud enim quod manet, est illud ex quo est generatio. Vnde vult, quod illud ex quo est generatio, est non

est non ens, & quod illud non est alterum contrarium, sed materia, & ideo semper in substantiis unius generatio est alterius corruptio, & e contrario. Vnde dicit quod nihil actu manet apud generationem, & quod patet ex consequentibus, quia consequenter assignans differentiam inter generationem & alterationem, dicit quod alteratio est quando manente substantia sensibili, fit transmutatio in passionibus, puta, quando corpus sanum fit languidum unum & idem manens: quando autem totum transmutatur non manente aliquo sensibili in eodem subiecto, sicut ex femine toto fit animal, & ex aqua aer, tunc est eius generatio, & alterius corruptio, & addit expresse postea sic, Quando nihil manet, cuius alterum sit passio, uel accidens, uel generatio & corruptio, cuius materia proprie & maxime subiectum generationis & corruptionis susceptibile. Ex isto processu habetur maxime secundum sententiam Philosophi, quod nunquam in generatione aliqua una forma aduenit alicui subiecto existenti in actu per priorem formam quae remanet, sed oportet esse inductionem uel esse abiectionem alterius, & solum materiam esse subiectum, alioquin generatio esset alteratio. Istud autem potest ostendi esse de mente Philosophi, si consideremus quomodo. 5. phy. ostendit generationem non esse motum propter hoc, quod illud quod generatur non est ens. Distinguit enim primo non ens, & dicit, quod omnis mutatio est de subiecto in subiectum, uel de subiecto in non subiectum, uel de non subiecto in subiectum, & quod non subiectum, siue non ens dicitur dupliciter, uno modo simpliciter, alio modo secundum quid, ut apparet magis de quo ente dicat, uel intendat, & inter alios modos accipit non ens, quod nihil est in actu. Vnde manifestum est, quod non potest moueri, & ex hoc sic arguit. Illud quod non est aliquid in actu, sed simpliciter non ens, non mouetur quod aut generatur, est non ens simpliciter, ergo quod generatur non mouetur, & per consequens generatio non est motus. Ad hoc autem quod illa ratio ualeat, oportet quod illud quod generatur, sit non ens simpliciter sic ut non sit mobile. Si autem esset ens per aliquam formam quantumcunque imperfectam, quae constitueret corpus, iam esset aliquo modo ens, sic ut moueri posset, licet non esset in specie completa. H. Oportet ergo, quod ipsius quod generatur nulla sit forma in materia, ut sic sit simpliciter non ens, & ita sola materia remanebit apud generationem, & nulla forma eius quod generatur. Et ut istud manifestius appareat, excludam cauillationem quae istum processum impedire uideretur secundum quosdam. Dicunt enim aliqui, quod ratio Philosophi non accipit, quod illud quod remanet in generatione sit simpliciter non ens, sed quod illud quod generatur sit simpliciter non ens actu. Licet autem praexistat generatio quandoque quoddam corpus quod manet, & per generatioem perficitur: tamen illud corpus praexistens non est illud corpus quod generatur, nisi potentia tantum, generatum autem actu est ipsum compositum ex praexistente subiecto & forma per generationem. Sed ista uerba uana sunt, quia si recte consideremus, non differunt quantum ad propositum, utrum accipiantur in ratione Philosophi, quod subiectum generationis sit non ens simpliciter, uel tertio modo, uel quod illud susceptiuum formae quod manet apud generationem sit non ens simpliciter: quia quodcumque dicitur, oportet quod ratio ad hoc quod ualeat, procedat ex non entitate eius quod manet. Non enim potest ratio procedere ex non ente generato secundum illam formam solum quae inducitur per generationem, ut intelligatur non ens solum propter caritatem illius, ita quod sit ens per aliam formam. Sic enim est in omni motu, quod id quod producit, nondum est per formam, quae est terminus motus. Puta cum sit homo sanus, dum mouetur ad sanitatem, non est sanus, quia deficit sanitas quae est terminus motus: sed tamen illa non entitas non sufficit ad ostendendum, quod sanatio non est motus, eo quod illud susceptiuum sanitatis quod manet in sanatione, sit ens quod moueri possit, cum sit homo. talis ergo non entitas non excludit transmutationem sibi contingentem non esse motum. Procedit ergo ratio Philosophi ex non entitate generati simpliciter, ut scilicet nihil eius sit in actu, quod maneat in generatione, & hoc patet ex littera Philosophi ibidem. Dicit enim quod aliquid est non ens, aut non album, aut non sanum, quod tamen contingit moueri per accidens, est enim homo. Quod autem simpliciter est non ens actu, uel non aliquid, hoc nullo modo contingit moueri. Hoc autem ideo dicitur ut appareat, quod ratio sua non procedit de non ente tali, quod uno modo est aliquid actu, licet alio modo sit non ens, alias ratio sua nullus esset uigor. Si enim maneret aliquid corpus apud generationem, illud esset ens ad motum se habens passiuum. Quod autem accipitur in ratione, quod id quod generatur, ante generationem suam non sit in specie completa, sed etiam quod nullo modo actus eius sit quod maneat apud generationem, uerum est, & hoc est nihil in actu, sed per solum materiam subiecti generati oportet. Et hoc est quod Commentator dicit ibidem, quod cum esse materia prima non

admisceatur actus, impossibile est quod moueatur. Et paulo post addit, quod generatio in substantia non est motus, quoniam quod generatur in ea est non ens simpliciter, & ens in potentia, quoniam transmutatur, & exit de potentia in actum. Et non est ita de generatione accidentis, transmutatum enim in ea est ens in actu, licet transmutetur secundum quod est in potentia. Ecce secundum Commentatorem, quod ratio Philosophi procedit per causam, & per consequens demonstratiue generatio non est motus, ut ibidem dicit. Qui ergo concedit quod generatio non est motus, & tamen apud generationem manet aliquid in actu, ipse concedit effectum, & negat causam ipsius. Aliam cauillationem alii ponunt dicentes propositionem Philosophi, scilicet, Quod generatur est non ens, simpliciter ueram esse in rebus animatis, non autem in rebus inanimatis: quantum ad generationem, quae est inductio ultimae formae. Sed illud est impossibile, tum quia scientia libri physicorum est de uniuersali bus naturae, & ita eam extendit tam ad animata, quam ad inanimata: tum etiam quod littera sua hoc manifeste concludit. Postquam enim ostendit quod generatio & corruptio non sunt motus, sed mutationes per contradictionem, concludit ex hoc quod tantum necesse est illam mutationem esse motum, qui est ex subiecto in subiectum: talem autem dicit solum esse inter contraria, uel media, & ita cum in substantiis nunquam sit contrarietas, sequitur quod uniuersaliter probatum sit de omnibus substantiis, quod generatio earum non est motus. Et praeterea, illa cauillatio prius expressa est per litteram Philosophi, 1. de generatione, ubi dicit hoc idem. Patet ergo secundum Philosophum, quod oportet dicere, quod nulla forma maneat in generatione, ut utrumque hoc inconueniens, scilicet generationem esse alterationem. Commentator enim in multis locis ad intentionem Philosophi dicit 1. physicorum, quod si materia prima haberet aliquam formam sibi proportionatam, tunc generatio in substantia esset alteratio. Dicit enim in libro de substantia orbis, quod generatio & alteratio differunt in hoc, quod Aristoteles uocat transmutationem individuorum in suis substantiis cogere suum subiectum non esse ens actu, & non habere per mam quae subiciatur. Si enim haberet formam, nullam aliam reciperet, nisi illa destructa. Vnum enim subiectum habere, nisi unam formam impossibile est. Ecce quod Commentator assignat causam, quia materia dum habet unam formam, non potest recipere aliam, quia impossibile est quod unum subiectum habeat nisi unam formam: & huius ratio supradicta est, quia scilicet una includit priuationem alterius in materia. In libro autem suo de generatione multa dicit ad istam questionem, & similiter in libro physicorum. Sed quia eadem est sententia cum supradictis, ideo pertransseo, ne propter multitudinem autoritatum, leuori fastidium generetur.

Explicit opusculum quadragesimum quintum S. Tho. de Aquino de pluralitate formarum.

Opusculum quadragesimum sextum S. Tho. de dimensionibus interminatis, quod incipit. Postquam de principiis hinc uel illuc est idem cum opusculo trigesimo octauo, superius posito, qui de natura materiae, & dimensionibus interminatis inuestigatur, requiritur ibidem. Et quia magister Petrus de Bergamo, in tabula sua hoc opusculum diuidit in duos distinctos titulos, scilicet de natura materiae secundum, & de dimensionibus interminatis secundum, ideo ad eius ordinem, & numerum obseruandum hunc titulum hic interferimus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVS

QVADRAGESIMVM SEPTIMVM

DE NATVRA SYLLO-

GISMORVM.

VONIAM scire est causam rei cognoscere, cause autem cuiuslibet entis per se sunt quatuor, scilicet efficiens, materialis, formalis, & finalis, ad perfecte cognoscendum unumquodque, oportet has quatuor causas cognoscere. Est ergo causa efficiens syllogismi anima rationalis formans ipsum: unde syllogismus est actus rationis. Materia uero eius sunt tres termini ut materia remota, & duae propositiones ut propinqua. Et haec similiter est in syllogismo, sicut in aliis rebus constantibus ex materia & forma, quod scilicet est in eis reperire duplicem materiam, quae dicta est. Finis autem eius est facere fidem, seu notitiam, ignozae conclusionis. Forma uero eius est uirtus, seu potestas inferendi conclusionem ex praemissis: & haec tangitur per distinctionem syllogismi. Hanc autem formam circumloquitur figura & modus. Figura enim est dispositio medii secundum subiectionem & praedicationem, quae

scilicet dispositio tripliciter variatur, quia aut medius terminus subicitur, & praedicatur se uel in praemissis, & sic est prima figura. Dicitur autem haec dispositio prima figura, quia medius habet perfectiorem rationem medii, quod participat naturam extremorum in subiecto, minoris extremitatis & maioris in praedicando. Aut praedicatur bis, & sic est secunda figura, quae secunda dicitur, quia deficit a perfectione medii. In prima enim figura medius est medium secundum rationem, & secundum positionem: in secunda autem est primum secundum positionem, cum sit supra extremitates. Aut subicitur bis, & sic est tertia figura, quae dicitur tertia, quia medius est tertium secundum positionem, cum sit infra extremitates. Sciendum autem quod figurae proprie reperitur in mathematicis, transumptiue autem in syllogismo, & hoc ad similitudinem figurae triangularis. Na sicut triangulus est clausio trium linearum in tribus angulis, ita syllogismus est cocursus trium propositionum, scilicet maioris, minoris, & conclusionis in tribus terminis. Modus autem est de terminata qualitate & quantitate propositionum praemissarum ad hoc ut ex eis sequatur conclusio, quae quidem ex certis regulis traditis a Philosopho in priorum colligitur, quarum quaedam sunt communes tribus figuris, quaedam speciales. Communes sunt duae. Primo, quod ex puris particularibus, uel indefinitis, uel singularibus nihil sequitur in aliqua figura, sed particulari intelligedo tam indefinitam, quae in materia contingit aequipollere particulari, ut Philosophus dicit, quam singulari. Oportet ergo ut dicit alteram esse uniuersalem. Ratio huius regulae est, quia non sequitur, quod si aliqua duo participant aliquid medium particulariter, quod propter hoc illa duo finit eadem. Verbi gratia. Album & grammaticum participant idem mediu quod est homo, quidam quidam homo sit albus & grammaticus, sed ex hoc non sequitur quod album & grammaticum sint eadem simpliciter. Vnde non ualeat haec argumentatio. Quidam homo est grammaticus: quidam albus est homo. ergo quoddam albu est grammaticum, imo est fallacia consequentis, uel secundum quid & simpliciter. Alia ratio potest esse quam Philosophus inducit, quia aut non erit syllogismus, & hoc quia petur principium, aut non erit ad propositum. Vt sit haec conclusio probanda. Musica est studiosa, & alumnatur haec praemissa. Quaedam uoluptas est studiosa: musica est uoluptas, ergo &c. Maior cum sit particularis, aut stabit pro illa uoluptate particulari quae est musica, & tunc petur conclusio probanda: aut stabit pro aliqua alia, & tunc syllogismus erit quidem, sed non ad conclusionem intentam. Sic ergo oportet quod altera praemissarum capiatur uniuersaliter, ut sit syllogismus. Sed contra dictam regulam uideretur esse Philosophus, qui docet syllogizare ex puris particularibus per syllogismum expositiorem in tertia figura. Ad hoc dicendum, quod cum dicitur ex puris particularibus non fieri syllogismum, intelligitur uere, & simpliciter syllogismum, qui habet perfectam rationem syllogismi. Syllogismus enim expositiorem non est uere syllogismus, sed magis quaedam sensibilibus demonstratio, seu quaedam resolutio facta ad sensum, ad hoc ut consequentia, quae uera erat secundum intellectualem cognitionem, declaratur in sensibili. Secunda regula est, quod ex puris negatiuis nihil sequitur, nec fit syllogismus. Huius autem ratio potest esse, quia omnis syllogismus, aut affirmat aliquid de aliquo, & est affirmatiuus: aut negat aliquid ab aliquo, & est negatiuus. Si affirmat aliquid de aliquo in conclusione, oportet quod hoc fit per aliquid conueniens, quod quidem erit medium, & ideo utraque praemissarum necessario erit affirmatiua. Si autem remoueat aliquid ab aliquo, oportet quod hoc fit per aliquid tertium conueniens uni illorum, & repugnans alteri, quod sic quidem erit medium. Et sic patet quod in syllogismo negatiuo oportet alteram esse affirmatiuam. Sunt autem quaedam quae rectificant primam figuram, & sunt duae regulae: quaedam secundam, & sunt etiam duae: quaedam tertiam, & est una. In prima figura regula prima est, quod maior debet esse uniuersalis, alias non fiet syllogismus. Cuius ratio est, quia maiori existente particulari, contingeret medium esse commune extremis, de quo particulariter sumptis praedicari maior extremitas affirmatiue, uel negatiue. Si affirmatiue, contingeret capere extrema cum medio repugnantia, & tunc non sequeretur uera conclusio affirmatiua, ut si fieret sic. Quoddam animal est asinus: omnis homo est animal, debet sequi haec conclusio. ergo quidam homo est asinus, quae esset falsa praemissis existentibus ueris. Rursus, si capiatur negatiue & particulariter, contingeret esse conuertibilia, uel ut superius & inferius, & tunc falso negaretur unum de altero in conclusione, cum tamen ex qualitate praemissarum deberet sequi conclusio negatiua, ut si fiat sic. Quoddam animal non est homo: omne resibile est animal, ex his debet sequi haec conclusio. ergo quoddam resibile non est homo, quae quidem esset falsa, praemissae tamen uerae. Patet ergo ex quo cum tali dispositione aliquando cum praemissis ueris

stabit conclusio falsa, quod non est secundum formam syllogismi. Omnis quidem dispositio facta secundum regulas syllogismorum semper eandem conclusionem syllogizat in omni materia, si praemissae sint uerae. Secunda regula est, quod in prima figura minor non debet esse negatiua, cuius ratio est, quia si aliter fieret, accideret fallacia consequentis, procededo scilicet cum negatione medii de minori extremitate, quod quidem est inferius, ad negationem maioris extremitatis quae est superior ad mediu, ut si fiat sic. Omnis homo est animal: nullus asinus est homo, non sequeretur. ergo nullus asinus est animal. Posset autem ueriusque regulae alia communis ratio assignari, quia scilicet syllogismi primae figurae pertinetur per dici de omni, & dici de nullo: his autem praemissis repugnat maiorem esse particularem, uel minorem negatiuam, ut patet inuenti rationes dictorum principiorum. In secunda figura prima regula est, quod maior debet esse uniuersalis, cuius ratio est, quia eius syllogismi descendunt a syllogismis primae figurae per conuersionem maioris in terminis, & ideo sicut ibi oportet maiorem esse uniuersalem, ita & hic. Vel potest ostendi necessitas huius regulae per instantiam in terminis, ut dictum est supra. Nam si maior capiatur particulariter, contingeret maiorem extremitatem esse supra medium, & supra minorem extremitatem. Nihil enim prohibet inferius praedicari de superiori particulariter sumpto, & ita mediu posset praedicari de maiori extremitate particulariter, & contingeret extrema esse conuertibilia, uel se habere ut superius & inferius, & tunc non sequitur conclusio negatiua uera. Affirmatiua autem non potest sequi, quia in hac figura semper concluditur negatiue, ut si fiat sic. Quoddam animal non est homo: omne rationale est homo, non sequitur quod nullum rationale sit animal. Secunda regula est quod oportet alteram praemissarum esse negatiuam, quia ex utriusque affirmatiuis in secunda figura nihil sequitur. Cuius ratio est, quia si utraque sit affirmatiua, tunc medium erit superius ad extrema disparata, quorum neutrum de altero praedicatur in conclusione. Non enim sequitur. Si aliquid unum inest duobus, propter hoc unum inest alteri. Posset etiam unum superius affirmari de duobus inferioribus, quorum unum esset sub altero, & ita non posset unum de altero negari, & ita non sequitur conclusio affirmatiua, nec negatiua, ubi utraque praemissarum sit affirmatiua. Sed tunc queritur, si oportet alteram esse negatiuam, quare non determinate maior, uel minor, sed indifferenter alteram? Dicitur quod huius ratio est, quia & non determinate altero medium aequaliter respicit extrema tanquam sub se posita, & ideo quantum ad syllogismum non refert de quo affirmetur, uel negetur. Vt roque enim modo fit syllogismus, licet diuersimode. In tertia figura est una regula, scilicet quod minor semper est affirmatiua, cuius ratio est, quia non sequitur quod si aliquid inferius sit repugnans alicui tertio, quod propter hoc & superius, quod oportet fieri hic, si minor esset negatiua, quod sic patet. Medium enim est sub extremitatibus: maior autem est supra medium & minorem extremitatem, & ideo non oportet quod eidem repugnet maior in conclusione, ut si fiat sic. Omnis homo est animal: nullus homo est asinus, non sequitur, ergo quidam asinus non est animal, & sic non sequitur conclusio negatiua uera. Item nec affirmatiua, quia potest esse quod extrema sibi repugnent, ut patet si capiatur hi termini, animal, lapis, homo. Vel potest esse huius ratio, quia tertia figura descendit a prima per conuersionem minoris: & ideo sicut oportebat ibi minorem esse affirmatiuam, ita & hic. Non autem lateat nos, quod aliquando contingit syllogismum contra praedictas regulas concludere ueram conclusionem: sed hoc non erit ex necessitate formae syllogisticae, sed ex necessitate materiae, quia scilicet uel termini sunt conuertibiles, ut quando concluditur conclusio affirmatiua: uel repugnantes, ut quando concluditur negatiua. Addantur autem dictis regulis quaedam aliae respicientes magis conclusionem quam praemissas, quarum quaedam sunt communes, quaedam propriae. Communes sunt duae. Prima in omni figura. Si aliqua praemissa est particularis, oportet conclusionem esse particularem, cuius ratio esse potest, quia si altera praemissarum est particularis, medium conuenit alteri extremitati particulariter in illa praemissa. Et quia non est conuenientia inter extremitates, nisi per naturam medii, non plus conueniet extremitas cum extremitate particulari, quam altera extremitas cum medio. Vnde in conclusione oportet extremitatem extremitati conuenire particulariter, sicut in praemissa medium conueniebat particulariter alteri extremitatum. Idem est si sit particularis negatiua: quia extremitas disconuenit ab extremitate particulariter in conclusione, sicut medium ab extremitate in praemissa. Secunda regula est. Si altera praemissarum est negatiua, oportet conclusionem esse negatiuam: cuius ratio est, quia quae disconueniunt in tertio, oportet quod inter se disconueniant. Cum ergo extremitates disconueniant in medio, quia quod uni conuenit alteri repugnat, necessario inter se disconueniunt.

veniant quare cum conclusio sit ex extremitatibus, oportet autem ab alia remouere, & sic conclusio erit negatiua, altera pramissarum existente negatiua. Sed pramissarum quaedam spectant ad primam figuram, quaedam ad secundam, & quaedam ad tertiam. Pro prima sunt duae. Prima est quod conclusio semper assimilatur maiori in qualitate, & minori in quantitate: cuius ratio est, quia conclusio est pars maioris quantum ad praedicatum, habet enim idem praedicatum cum maiori, & minoris quantum ad subiectum, qualitas autem est dispositio praedicati quasi formae, quantitas autem est dispositio subiecti quasi materiae. Unde cum conclusio participet praedicatum a maiori, & subiectum a minori, assimilatur maiori in dispositione praedicati, & minori in dispositione subiecti. Secunda regula est, quod omnia problema conueniunt per primam figuram, hoc est tam uniuersale quam particulare, tam affirmatiuum quam negatiuum. In secunda figura est una regula, scilicet quod in ea non concluditur nisi negatiue: cuius ratio est, quia oportet alteram pramissam esse negatiuam, ut ostensum est, & quando ita est, necesse est conclusionem esse negatiuam. In tertia est una similiter, scilicet quod omnis conclusio est particularis, & nunquam uniuersalis: cuius ratio est, quia licet duo conueniant in uno tertio, etiam quod uniuersaliter tertium illis conueniat, non ideo oportet quod illa duo inter se totaliter conueniant, uel sint idem: quod ideo est, quia contingit maiorem extremitatem in minus esse quam minorem. Unde in conclusione maior non praedicabitur de minori uniuersaliter. Ut omnis homo est risibilis: omnis homo est animal, non sequitur, ergo omne animal est risibile, sed bene, ergo quoddam animal est risibile.

Habitis ergo regulis cum suis rationibus, quae rectificant syllogismos de inesse, restat breuiter tangere regulas rectificantibus syllogismos de modo. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod triplex est syllogismus. Quidam constat ex propositionibus simplicibus inhaerentibus, de quo dictum est: quidam constat ex utraque praemissa de modo: quidam ex altera de modo, & altera de inesse, & dicitur syllogismus mixtus. Si ex utraque modalis, aut erit ex utraque de necessario, aut ex utraque de contingenti. Sub necessario autem intelligitur & impossibile contrarie sumptum, id est, cum negatione apposta uerbo. Unde idem est, necesse est esse, & impossibile est non esse: idem enim est iudicium utriusque. Sciendum etiam quod hic tam in praemissis, quam in conclusione semper accipitur contingens non necessarium, quod dicitur in contingenti nato & indefinito, seu ad utrumlibet. Si ergo sit syllogismus ex utraque de necessario, saluatis regulis praehabitis in omni figura, potest fieri bonus syllogismus concludens de necessario, & per consequens de inesse. Si uero fiat ex utraque de contingenti, semper sit in prima, seu ambae sint affirmatiuae, seu negatiuae, seu altera tantum, hoc solo excepto, quod si maior sit uniuersalis, conclusio erit de contingenti, & non de inesse. Si autem fuerint ex utraque negatiua, conuersa minori, uel utraque in affirmatiuam erit syllogismus. Est autem sciendum, quod omnes propositiones de contingenti non necessario habent affirmatiuam figuram, & conuertuntur ad se inuicem affirmatiuae negatiuae, & e contra, ut probat Philosophus 1. priorum. In secunda autem figura, ex utriusque de contingenti non sit syllogismus cuius ratio ex superioribus patet, quia scilicet ex puris affirmatiuis in secunda figura non est syllogismus. Propositiones autem de contingenti, ut dictum est, affirmatiuae sunt omnes in secunda figura. In tertia uero figura ex utriusque de contingenti non sit syllogismus, nisi utraque sit particularis. Si uero fiat syllogismus mixtus, aut est ex una de inesse & altera de necessario, aut ex una de contingenti & altera de inesse, aut ex una de necessario & altera de contingenti. Pluribus enim modis non fit mistio. Sciendum ergo quod in omni tali mistione, scilicet de inesse & contingenti, semper de inesse debet accipi simpliciter, & non de inesse ut nunc. Dicitur autem propositio de inesse simpliciter, in qua praedicatum per se inest subiecto, seu sit de quidditate eius quantum ad primum modum per se, seu non, sed fiat ex principiis eius, ut cum propria passio dicitur de subiecto quantum ad secundum modum. Dicitur etiam de inesse simpliciter, quando praedicatur aliquid accedens commune, quod sequitur totam speciem secundum omne tempus, sicut nigredo inest coruo & Aethiopi. Quando autem nullo istorum modorum praedicatur aliquid de subiecto, est de inesse ut nunc, ut haec, Omnis homo currit. Si ergo sit mistio de inesse & necessario in prima figura, est talis regula. Maiore existente de necessario, & minori de inesse simpliciter, & non ut nunc, sequitur conclusio de necessario. Si autem e conuerso fiat, scilicet maiore de inesse, & minore de necessario, sequitur conclusio de inesse & non de necessario: quorum ratio est, quia cum conclusio participet cum maiore in praedicato, ut dictum est, modus autem necessitatis & contingentiae sit dispositio praedicati in comparatione ad subiectum, conclusio participabit eodem

modo, quod non potest fieri quando minor est de necessario & maior de inesse, bene tamen tunc sequitur conclusio de inesse. In plus enim est inesse simpliciter, quam necessario. Quae enim necessario insunt, insunt simpliciter, & non e contra. In secunda uero figura est talis regula. Uniuersali negatiua de necessario existente & altera de inesse, sequitur conclusio de necessario. Si uero aliter fiat, non sequitur de necessario, sequitur conclusio de inesse: cuius ratio est, quia secunda figura quantum ad omnes suos modos descendit a secundo modo primae figurae, in quo maior est uniuersalis negatiua, & in ipsam reducitur, ut supra patet. Et ideo sicut ibi oportebat uniuersalem negatiuam quae est maior esse de necessario, ut sequeretur talis conclusio, ita in hac figura oportet quod talis negatiua post reductionem in prima sit maior. Ex quo patet, quod in quarto secunda figura non potest fieri uniuersalis mistio quantum ad conclusionem de necessario, cum non habeat aliquam uniuersalem negatiuam. In tertia figura est talis regula in modum affirmatiouis, & negatiouis. Uniuersali affirmatiua, uel negatiua existente de necessario, sequitur conclusio talis, aliter non, cuius potest reddi eadem causa quae & supra, quia post reductionem ad primam figuram uniuersalis fiet maior, quam oportet in prima esse de necessario. Per quod patet quod circa primum & secundum tertiae sunt quatuor syllogismi uniuersaliter misti, accipiendi scilicet de inesse & contingentis. Sequitur de secunda mistione scilicet de inesse & contingentis. Ad cuius euidenciam sciendum, quod ut dicit Philosophus 1. priorum, contingens capitur uno modo ut etiam necessarium dicitur contingens, id est, non impossibile: alio modo ut etiam non necessarium. De his autem duobus modis dicitur contingens aequiuoce, sicut de duobus signis significatis: alio modo capitur ut stat in sua communitate, non respiciens hoc, uel aliud tantum, sed indifferenter utrumque non tamen quod sit tertium significatum. Et hoc modo capitur contingens possibile, seu secundum rationem suam communitatis, sicut clarius loquendo, animal potest capi tribus modis. Vno modo pro rationali, & alio modo pro irrationali: isti duo modi sunt eius differentiae. Tertio modo potest considerari, non pro hoc, aut pro illo tantum, sed pro sua forma uniuersali, in quantum est animal solum. Quod autem necessarium sit contingens, probat Philosophus in libro perihemias. Quomodo autem hoc sit, sic potest ostendi. De ratione contingens is quod dicitur de necessario, & non necessario, est solum quod habeat potentialitatem ad esse sine positione alterius differentiae, sicut dicitur de genere. Utrumque autem dicitur habet hanc potentialitatem, licet aequiuoce, quia necessarium habet possibilitatem semper actu conueniens, aliud uero distans ab actu, ideo utrumque dicitur contingens. Hoc autem necessarium, duas habet species. Vna est contingens naturae, quod quidem habet causam quare possit esse: sed quia talis causa aliquando impeditur, est non necessarium, sicut euenescere in fenestra. Alia est contingens infinitum, id est, indeterminate, uel incertum, sicut ad utrumlibet. Dicitur autem sic: quia nullam causam habet quare magis se habeat ad unam partem, quam ad aliam, sicut habet contingens naturae: qualiter enim potest esse & non esse. Et de isto dicit Aristoteles in libro periheme. quod non sequitur ad necessarium.

Explicit opusculum B. Thome Aquinatis de natura syllogismorum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSC.
 QVADRAGESIMVM OCTAVVM
 DE TOTIVS LOGICAE ARISTOTELIS SVMMMA.

Mnes homines natura scire desiderant. Scire autem est effectus demonstrationis, est enim demonstratio syllogismus apodicticus, id est faciens scire. Ad hoc autem quod tale desiderium naturale compleatur in homine, necessaria est demonstratio: non enim potest esse effectus in quantum huius sine causa. Et quia ut dictum est, demonstratio est syllogismus ad cognoscendum eam, necesse est praecognoscere syllogismum. Syllogismus autem cum sit quoddam totum aggregatum ex partibus, cognosci non poterit partibus ignoratis. Ad cognoscendum ergo syllogismum oportet primo cognoscere partes eius: partium autem syllogismi quaedam sunt propinquae, ut propositiones, & conclusio quae omnes enuntiationes dicitur. Quaedam uero sunt remotae ut termini qui sunt partes enuntiationis, ideo ista oportet tractare, scilicet de enuntiatione, & de terminis, antequam de syllogismo tractetur. Quilibet autem terminus, qui sine complexione dicitur, significat substantiam, aut

aut quantitatem, aut qualitatem, aut aliquid aliorum praedicamentorum, & ideo antequam de enuntiatione tractetur, oportet determinare de praedicamentis. Et quia praedicamentum ut hic sumitur, nihil aliud est quam ordinatio praedicabilium in ordine praedicamentali, ideo ad cognoscendum praedicamenta, oportet praecognoscere praedicabilia. Ad hoc ergo ut perueniamus ad ipsum scire ab omnibus naturaliter desideratum, iste debet esse ordo quem cum auxilio Dei tenebimus, ut primo tractetur de quinque praedicabilibus: secundo, de decem praedicamentis: tertio, de enuntiatione: quarto, de syllogismo simpliciter: quinto, de syllogismo applicato ad materiam demonstrationem, seu de demonstratione. De syllogismo uero applicato ad materiam probabilem, qui pertinet ad partem logicae quae dicitur dactilica dicitur, de quo tractatur in lib. topicorum, & de syllogismo applicato ad materiam sophisticam, qui opponitur syllogismo dialectico, de quo tractatur in lib. elenchorum, non intendo me ad praesens intrinmiscere.

C A P. I.
 Quid sit uniuersale, & quomodo originetur.

Ad cognoscendum quinque uniuersalia, seu praedicabilia, quae Porphyrius ponit, sciendum est quod quia intellectus noster est separatus a materia (Non enim est potentia affixa organo corporali, seu materiali, & omne quod recipitur in aliquo recipitur per modum recipientis) ideo illud quod obiectiue in actu recto intellectui representatur, oportet esse denudatum a materia, & a conditionibus materiae, quae sunt hic & nunc. Et dico hic denudatum a materia, non simpliciter ab omni materia, sed a materia signata. Res enim naturae intelliguntur cum materia, & propter hoc dictum est, quod debet esse denudatum a conditionibus materiae. Verbi gratia. In nostra phantasia est phantasia, seu forma representans hunc hominem, secundum quod fuit in aliquo sensu exteriori, quae forma uirtute intellectus agentis agit in intellectu possibilem, sicut colores uirtute luminis agunt in potentiam visum, & causatur uirtute in intellectu possibili quaedam forma, quae dicitur species intelligibilis, uel secundum alios actus intelligendi, uel uerbum, quae forma representat hominem, non tamen ut est hic & nunc, sed abstractum a talibus conditionibus, & hoc dicitur esse uniuersale. Unde in homine sic intellectus, est duo considerare, scilicet ipsam naturam humanam, seu habens eam, & ipsam uniuersalitatem, seu abstractionem a dictis conditionibus materiae. Quantum ad primum, homo dicitur rem, quantum uero ad secundum dicitur intentionem. Non enim in re inuenitur homo qui non sit hic & nunc, & ipsa natura, ut sic dicitur esse prima intentio. Sed quia intellectus reflectitur supra se ipsum, & supra ea quae in eo sunt siue subiectiue, siue obiectiue, considerat iterum hominem sic a se intellectum sine conditionibus materiae, & uidet quod talis natura cum tali uniuersalitate, seu abstractione intellecta potest attribui huic, & illi indiuiduo, & quod realiter est in hoc & illo in diuiduo, ideo format secundam intentionem de tali natura, & hanc uocat uniuersale, seu praedicabile, uel huiusmodi. Secundum ergo praedicta res ut est intellecta dicitur uniuersalis, secundum autem quod intellectus talem uniuersalitatem considerat, secundum hoc attribuit sibi aliquid, scilicet esse in pluribus, uel dici de pluribus, & sic dicitur secunda intentio. De quibus secundis intentionibus nunc dicemus, scilicet de quinque uniuersalibus, seu praedicabilibus, quae uniuersalia dicuntur pro ut intellectus attribuit eis esse in pluribus: praedicabilia uero dicuntur prout intellectus attribuit eis dici de pluribus. Sunt autem haec, genus, species, differentia, proprium, & accidens.

C A P. I I.
 Quid sit genus, & unde originem habeat.

Genus ut hic sumitur, est quod praedicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid. Ad uidendum autem particularis huius descriptionis, sciendum est, quod genus dicitur praedicari de pluribus speciebus, seu diuiditur in plures species. Et cum non sit unum, sed solum secundum rationem, ideo non diuiditur secundum rem. Et quia genus non est unum re, ideo partes subiectiuae seu species in quas diuiditur, sunt realiter diuersae & distinctae inter se, ideo oportet quod aliquid reale habeant in se, per quod reale una sit diuersa ab alia. Vbi nota, quod una & eadem res per suam essentiam cum essentia alterius rei habet aliquam conformitatem, seu conuenientiam, & aliquam differentiam realem, quae conformitas uel differentia potest esse maior, uel minor per comparationem ad diuersas res. Verbi gratia. Sortes per essentiam suam quae est ex hac anima & hoc corpore conformatur Platoni, & huic equo, & huic plantae. Sortes enim per suam essentiam est rationalis, sensibilis, & uiuus: in

omnibus his tribus est conformis Platoni. Huic autem equo est conformis in duobus, scilicet in sensibili & in uiuo, & in uno est differentis, quia in eo est realiter rationale, quod non est in hoc equo: huic uero plantae conformis est in uno, scilicet in uiuo. Quia uero intellectus noster ea quae in re sunt conuenientia potest distinguere, quando unum eorum non cadit in ratione alterius, & cum rationale in se consideratum non sit de ratione sensibili, nec sensibile de ratione uiui, ideo ea in Sorte separatim accipit, ut dictum est per respectum ad diuersa. Quando ergo intellectus considerat in re illud, in quo conuenit cum aliis rebus, illi rei conceptae attribuit intentionem uniuersalitatis. Et quia in qualibet re singulari est considerandum aliquid, quod est proprium illius rei, in quantum est haec res, sicut in Sorte est considerandum quod est ita proprium Sortis in quantum est hic homo, quod nulli alii conuenit. Rei ergo sic conceptae attribuit intellectus intentionem singularitatis, & uocat illud singulare, uel indiuiduum, & haec secundae intentiones sunt, scilicet uniuersalitas, & singularitas. Unde licet supra dictum fuerit, quod intentiones sunt ab intellectu, tamen oportet quod aliquod fundamentum habeant in re extra. Nam intentioni singularitatis respondet extra illud quod est proprium Sortis in quantum est hic homo: intentioni uero uniuersalitatis respondet extra, ut fundamentum illud in quo Sortes est conformis cum aliis rebus. Cum igitur ea quae in uno conformantur, & in alio sunt difforma, dummodo talis difformitas sit secundum formam, & non secundum materiam signatam, uel secundum illud quod est proprium huic indiuiduo in quantum huiusmodi illi, uel in quo talia conueniunt, attribuit intellectus intentionem generis, & uocat genus. Vbi nota secundum Auicem, quod duplex est forma. Quaedam est quae est pars compositi, sicut anima est forma hominis, Ex anima. n. & corpore componitur homo. Quaedam autem sequitur totum compositum, ut humanitas, quae etiam est forma hominis, & isto modo sumpta forma dicitur quidditas, & est illud quod in intellectus intelligit de re. Quando ergo intellectus intelligit praedictam formam, seu quidditatem ut est determinata ad hanc materiam, puta humanitatem, ut est in hac materia signata, scilicet in his carnibus, & in his ossibus, & huiusmodi, tunc faciendo concretum, puta hunc hominem, intelligit singulare, & huic attribuit intentionem singularitatis. Si uero dictam formam intelligit, non ut est determinata ad hanc materiam, quia omnis talis forma de se pluralis est ad hanc, & ad illam materiam, habenti talem formam intellectus attribuit intentionem uniuersalitatis, unde homo est uniuersale. Et si ea quae in hac forma conueniunt, non habent inter se difformitatem pertinentem ad dictam formam, sed solum sunt difforma per materiam signatam istius, uel illius, in qua dicta forma determinata est in isto, uel in illo secundum modum qui dicitur in tractatu de specie, illa dicuntur solum differre numero, & concretum substantium huiusmodi formae acceptae, ut pluraliter potest, puta homo, dicitur species specialissima. Si uero ea quae conueniunt in aliqua forma pluralis, ut dictum est, sunt inter se difforma non solum quantum ad materiam signatam, ut dictum est, sed quantum ad difformitatem specificam, puta, quod talis forma est animalitas, in qua conueniunt Sortes & hic equus, qui inter se non solum sunt difformes quantum ad has carnes, & haec ossa, sed in hoc quia hic homo habet formam humanitatis, & ille equinitatis, talia dicuntur differre specie, & talis forma in qua conueniunt in concreto sumpta, puta, animal est genus: & quia ut dictum est, talis natura sumpta in concreto de pluribus formaliter differentibus, quae sunt in diuersis speciebus, dici potest, hinc est quod tali naturae intentio generis potest attribui: ideo dicitur quod genus praedicatur, id est, praedicabile est de pluribus differentibus specie, seu dicitur diuidi in plures species. Et hoc quod dictum est in concreto sumptum, intelligitur solum in praedicamento substantiae: in aliis uero praedicamentis, & maxime in absolutis, sumitur genus & species in abstracto. Dicitur autem genus praedicari in eo quod quid est, id est, substantius secundum grammaticos, ut animal quod de homine & de equo praedicatur, est substantiuum & non adiectiuum. Sensibile, uero quod de animali praedicatur, quamuis sit de essentia animalis, non tamen dicitur praedicari in quid, sed in quale, & causa est quia est adiectiuum. Sciendum est autem quod quia ea quae in quid praedicantur sunt de essentia, seu quidditate eorum de quibus praedicantur, ideo praedicari in quid non solum potest dicere modum significandi, ut dictum est, sed etiam dicit quidditatem ipsius de quo praedicatur, ut patet quid sit genus.

C A P. I I I.
 Quid sit species, & unde sumat originem.

Species est quae praedicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid. Licet autem haec praedicta descriptio speciei ex di-

ex dictis posse intelligi: tamen ad maiorem declarationem aliquorum quæ supra dicta sunt, sciendum est, quod licet principium individuationis proprium sit a materia signata, ut supra dictum est, non tamen est intelligendum quod aliquo modo sit a forma. Vbi nota, quod aliquid distingui ab aliquo per formam, dupliciter potest esse. Vno modo, quod talis distinctio sit per formam ratione formæ, secundum quod in formis diuersi gradus inueniuntur, & quæ sic distinguuntur necesse est ut differant specie, ut supra dictum est. Alio modo, potest aliquid distingui ab alio per formam, non secundum absolutam rationem formæ, sed secundum quod est hæc forma, & sic differunt numero duæ quantitates separatae, siue sint separatae per intellectum, ut in mathematicis: siue sint separatae per intellectum, ut in mathematicis, ut quantitas duarum hostiarum consecrata, & quantitas enim quædam forma est: et sic etiam differunt animæ separatae numero. Non enim differunt per materiam quam non habent, nec ei coniunguntur nec per relationem ad materiam cui coniungibiles sunt, cum relatio sit posterior ipsi relato. Vbi nota, quod omnis forma sub se habens multa, id est, quæ uniuersaliter sumitur, habet quandam latitudinem. Nam inuenitur in pluribus, & dicitur de pluribus. Duplex autem potest esse latitudo in formis. Vna secundum gradus formales, quorum vnus secundum se nobilior & perfectior est altero, & hæc, ut dictum est, latitudo generis est, sub quo sunt diuersi gradus formales (specifice differetes. Alia latitudo est secundum purificationem numeralem in eodem gradu: & quia ista latitudo non est secundum absolutam rationem formæ, oportet quod forma, in qua est talis latitudo, importet in sua ratione aliquid per quod conueniat sibi talis latitudo, quod sit aliud ab absoluta ratione formæ. Et si loquamur de illa forma quæ est pars compositi, puta de anima rationali, illud propter quod sibi talis latitudo conuenit, est imperfectio quædam, secundum se, quod nata est habere rationem partis alicuius totius, non solum quod sit pars secundum rationem, quia etiam formæ specificæ sunt partes secundum rationem, sed quod sit pars secundum rem. Nam anima rationalis est pars realis hominis; & albedo est pars realis hominis albi. Vnde ad hoc quod tales formæ multiplicentur sub specie, oportet quod habeant illam potentialitatem quæ facit partes reales. & secundum hoc illa potentialitas per quam anima rationalis per essentiam suam nata est esse pars compositi, dat ei quandam latitudinem multiplicationis secundum eundem gradum, non obitante quod sit separata, & actu non informat materiam. Et quia talis potentialitas non competit essentia angelorum, ideo angeli non differunt inter se numero, sed quilibet angelus facit speciem per se. Non enim est apta nata natura, seu essentia angeli esse pars compositi, ex qua compositione consequatur speciem, sicut anima humana. Potentialitas ergo formæ quam forma habet, scilicet ut iungatur materiam, facit sub ea multiplicari individua, & sic debet intelligi quod supra dictum est, quod scilicet humanitas quæ est forma sequens totum compositum, si consideretur ut est determinata ad hanc materiam signatam, facit singulare. Humanitas enim, ut dictum est, dicitur animam & corpus; vnde dicitur, hoc corpus, & hanc animam, dicitur singulare. Et quia anima in eodem gradu existens non potest diuidi in plura, ut dictum est, nisi propter potentialitatem quam habet ut uniatur materie signata, ideo dicitur esse quod materia signata est principium individuationis, forma autem non nisi per materiam, ad quam habet naturalem potentiam ut sibi uniat, & sic patet quid est species. Sciendum tamen est, quod licet forma specifica, ut dictum est, de se pluralis sit propter potentialitatem quam habet ut materia uniat, tamen aliquando talis purificatio accidentaliter impeditur, puta si oēs homines morentur, ut vnus solus remaneret, tunc humanitas non esset in pluribus materiis. Vel potest impediri propter conditionem materie, sicut modo est vnus tantum sol, non quod repugnet naturæ solari esse in pluribus secundum considerationem formæ, sed quia est alia materia non susceptiua talis formæ: unde sol est species in vno individuo.

C A P. I I I I.

De origine differentie, & quid ipsa sit secundum rem & intentionem.

Differentia, ut hic sumitur, dupliciter describitur. Primo sic. Differentia est quæ prædicatur de pluribus differentiis specie in eo quod quælibet. Secundo sic. Differentia est quæ species abundat a genere. Sciendum autem primam descriptionem sciendum est, quod si dicitur, in aliquibus formis potest esse latitudo in eadem forma secundum gradus formales, quorum vnus secundum se est nobilior & perfectior alio, & ab hac forma sumitur genus. Vbi nota, quod in entibus sunt diuersi gradus essendi, siue sint gradus substantiales, siue accidentales, qui gradus licet in aliquibus entibus sint dispersi, tamen aliquo-

do inuenitur aliquod vnus plures gradus perfectionis substantiales, vel accidentales comprehendens. Verbi gratia. Vegetabile, sensibile, rationale, sunt gradus entium substantiales. Planta enim substantialiter est uegetabilis: canis uero substantialiter est sensibilis: & homo substantialiter est rationalis, & isti gradus dispersi in multis, aliquando inueniuntur in uno solo, puta, in homine. Homo namque per suam formam substantialem quæ est in una, habet oēs istas tres perfectiones: nam est uegetabilis, & est sensibilis, & est rationalis. Vnde Sortes per vnam suam essentiam conformatur plantæ, & canis, & Platoni, ut supra dictum est. Hæc autem conformitas quæ est Sortis ad plantam, potest esse una duorum. Sicut enim similitudo duorum nigrorum est vna amborum, quia vnus ut subiecti, & alterius ut termini, sic talis conformitas est Sortis ut subiecti, & illius plantæ ut termini. Nec propter hoc dico quod talis conformitas sit relatio secundum esse, sed est relatio secundum actum, ut fundamentum relationis secundum esse. Talis autem conformitas quæ realiter vna est, ut dictum est, monet intellectum nostrum ad vnum conceptum, puta, viuum, a quo conceptu sumitur genus, vel aliquando species, ut ex supra dictis haberi potest, vnde talis conformitas se habet ad genus, ut fundamentum remotum. Conceptus uero viui ad quem talis conformitas mouet intellectum, se habet ad genus ut fundamentum propinquum, & sic licet vnitas generis sit vnitas rationis, tamen aliquo modo habet fundari in vno secundum rem. Differentia vero quæ est inter Sortem & plantam, est, quia Sortes sentit, non autem planta, a qua differentia sumitur differentia, quæ diuidit viuum quod commune est homini & plantæ. Vnde per hanc differentiam ostenditur, quod viuum inuenitur in habente aliquam aliam perfectionem, quæ non est in planta. Et quia in tali perfectione, puta, sensibili, conuenit Sortes cum cane, similiter inter eos est vna conformitas mouens ad vnum conceptum, a quo si sumatur in concreto substantiæ, ita quod tale concretum de suo significato dicat explicite & viuum, & sensibile, sumitur aliud genus, scilicet animal. Si vero sumatur in concreto adiectiue, ita quod de suo significato dicat solum illam perfectionem explicite, scilicet sensibile, sumitur differentia, puta, in quantum dicitur sensibile, & sic de aliis vsque ad vltimam differentiam specificam, infra quam non est perfectio formalis. Cum ergo de tot possit dici sensibile, de quo dicitur animal, sed animal quod est in intellectu non considerando materiam in qua est, & propterea dat sibi nomen abstractum, ut humanitas. Aliud esse habet in materia, ad quam habet duplicem habitudinem. Vna est, quia in hæret ei tamquam saluata in ipsa, & sic aliquo modo habet modum accidentis, & sic dat ei intellectus nomen concretum adiectiuum, quale est nomen accidentis, ut humanum. Secunda comparatio quam habet ad materiam, ut complectens & perficiens eam, & sic non habet modum accidentis, sed modum substantiæ, & sic dat ei intellectus nomen concretum substantiuum, ut homo. Notandum, quod animal differat a sensibili, quia animal dicitur ab anima sensibili: sensibile autem dicitur a sensibilitate. Et quia anima a sensibilitate se habet, sicut potentia ad actum: ideo differentia magis est actualis, quam id cuius est differentia, licet tantum ambient ambo. Dicitur autem differentia prædicari in quale, id est, adiectiue: huius ratio est. Ut enim dictum est, differentia diuisiua alicuius generis sumitur a perfectione, quam non habent omnia quæ sunt sub genere, quæ perfectio comparata ad illud vnde sumitur genus, se habet ut quoddam perfectum, & per consequens ut formale, & quia adiectiua communiter a formis sumuntur, quæ formæ habent adiacere, ideo ad designandum quod differentia sumitur a solo formali, & illud solum dicit explicite, perfecta est differentia per modum adiectiuum in sui prædicatione. Ad videndum autem secundam definitionem differentie, sciendum quod impossibile est partem de toto prædicari, sed quicquid de alio uere prædicatur, oportet quod dicat totum. Cum autem de Sorte prædicetur homo, & animal, & rationale, oportet quod homo dicat totum formale, quod est in Petro: & dico formale, loquendo de forma quæ sequitur totum compositum. Similiter oportet quod animal dicat totum formale, & similiter rationale dicat totum formale, sed diuersimode. Nam rationale dicit totum illud quod dicit homo, non tamen explicite, sed implicite. Rationale enim dicit habens rationem. Vnde de suo principali significato dicit solum rationem: sed quia dicit habens rationem, in hoc quod dicit, habens, intelligitur implicite homo quicquid sit ille, & sic dicit totum quod dicit homo, aliquid tamen explicite, & aliquid implicite. Similiter etiam animal dicit totum quod dicit

dicit homo, non tamen explicite, dicit enim animal habens vitam & sensum, vnde de suo principali significato solum dicit vitam & sensum, sed in hoc quod dicit, habens implicite, intelligitur homo, homo uero dicit explicite totum formale quod est in Sorte. Nam dicit habens humanitatem, quæ humanitas dicit explicite motum & sensum, quod dicit animal, & rationem quam dicit rationale, vnde homo de suo principali significato dicit animal rationale: comparando enim significata istorum explicite, cum genus & differentia, ut dictum est, non significat quodlibet eorum nisi partem, species uero explicite significat illud quod significat, utrumque ergo significati explicitum speciei excedit significatum explicitum generis in significato explicito differentie. Similiter etiam excedit significati differentie in significato generis, bene ergo dicitur in prædicta descriptione, quod differentia est, quæ species abudat a genere, quia species abudat, i. excedit in suo significato etiam illud, quod explicite significat differentia, & sic patet quid est differentia secundum sui rationem.

C A P. V.

De genere generalissimo, & subalterno, & quid ens non potest esse genus.

Diuiditur autem genus in genus generalissimum, & genus subalternum. Genus generalissimum est illud supra quod non est aliud superueniens genus: quod sic debet intelligi. Vt enim dictum est, genus sumitur a conceptu conformitatis aliquorum quæ in aliquibus aliis perfectionibus formalibus sunt difformia, a quibus perfectionibus formalibus sumuntur differentia. Sicut animal est genus, quia dicit motum & sensum, in quibus homo & equus conformatur, qui tamen sunt difformes in aliquibus aliis perfectionibus, puta quia in homine est ratio quæ non est in equo, a qua sumitur differentia, scilicet rationale. Conformatur etiam homo cum planta in viuo, ex qua conformitate sumitur aliud genus, scilicet animatum corpus, & hæc est minor conformitas, quam prima, & quia ad plura se extendit animatum corpus quam animal, ideo hoc est superius genus. Cum lapide uero conformatur in corporeitate, a qua sumitur aliud genus superius, scilicet corpus. Cum angelo uero conformatur in substantia, quæ adhuc est remotior conformitas, a qua sumitur aliud genus, scilicet substantia. Si uero esset homo difformis alicui rei in substantia, nulla eis conformitas remaneret, nisi entitas. Cum autem ens non possit esse genus, ut dicitur, restat quod substantia sit genus generalissimum, reliqua uero genera quæ sub substantia diximus, scilicet corpus, animatum corpus, & animal, sunt genera subalterna, quæ aliquando ponuntur esse genera, & aliquando species. Quodlibet enim eorum est species respectu superioris generis, & est genus respectu inferioris speciei. Ex his potest patere, quomodo vna & eadem differentia est diuisiua, & constitutiua. Si enim animatum quod est differentia, addatur corpori, cum illud quod significat corpus, inueniatur in non habentibus hanc perfectionem quæ est animatum, hæc differentia aliud dicit corpus, quod modo est genus, & constituit vniam speciem, scilicet animatum corpus. Vnde hæc differentia, animati, modo est diuisiua generis & constitutiua speciei, & sic est accipere in aliis generibus, usque ad species specialissimas, quarum non sunt differentie diuisiue. Quæ autem sint species specialissimæ, ex dictis haberi potest. Quod autem ens non possit esse genus, sic patet, ut enim dictum est, illud est genus, quod ita se habet ad suam differentiam diuisiuam, quod differentia significat aliquid explicite, quod non significat ipsum genus, licet implicite ambo totum dicant, vnde genus est extra intellectum differentiarum: & datur exemplum in rebus compositis ex materia & forma. Ignis enim & aqua conueniunt in materia prima, differunt autem in forma, quæ alia est forma substantialis ignis, & alia aquæ: vnde ignis & aqua sic conueniunt in materia, quod materia est pars essentialis eorum, forma uero ignis & aqua conueniunt in materia, sicut in quodam diuerso ab essentia eorum, determinabili tamen per ipsas. Sic suo modo species aliter conueniunt in genere, quam differentia. Nam species conueniunt in genere, sicut in eo quod includitur in ratione ipsarum, & in earum principali significato, in ratione enim hominis, & in eius principali significato includitur animal. Sed differentia conueniunt in genere, sicut in quodam determinabili secundum rationem per eas, quod est extra intellectum earum, sicut rationale & irrationale conueniunt in animali. Cum ergo nihil possit inueniri extra, cuius intellectum sit ens, nihil poterit esse differentia entis, nec per consequens ens poterit esse genus. Assignatur etiam alia ratio, quare ens non sit genus, quia non potest esse vnio cum ad substantiam & accidens. Notandum, quod in prædicto exemplo aliter sumitur materia, quam sumebatur primo, quando dictum est, quod

indiuia distinguuntur per materiam, & quod materia est principium individuationis. Est enim materia prima, & materia signata, seu hæc quæ videlicet quantitate signatur, & aliis accidentibus individuatur. Dicitur autem materia prima illud quod est in potentia ad omnes formas substantiales, quæ consistunt solum in sua nuda potentialitate; quæ dicitur, una per remotionem omnium formarum, in quantum consideratur vnus quidem natura potentialis perfectibilis per formas abique hoc, quod actu perfecta sit, & de ista materia loquebamur in exemplo supra posito. Materia uero signata, seu hæc dicitur prout habet esse cum hac quantitate, & hac qualitate, & in aliis accidentibus: & sic considerata non est vna omnium, sed per quolibet individua est diuisa, sicut diuisa sunt prædicta accidentia vnus cuiusque individui. Et quia omnia individua, & quodlibet eorum habet partem primæ materie, considerando illam partem non ut est signata ex his, vel his accidentibus, dicitur ignis & aqua conuenire in vna materia, ut in dicto exemplo dictum est. Patet ergo de tribus prædicabilibus, quæ concurrunt ad ordinandum prædicamentum, scilicet de genere, & specie, & differentia, quæ dicuntur essentialia, quia sunt de essentia eorum, de quibus prædicatur &c.

C A P. V I.

De origine proprii, & quomodo inest omni individuo speciei, & semper.

Nunc dicendum est de duobus prædicabilibus accidentalibus, scilicet de proprio & accidente. Dicuntur autem accidentia, quia non sunt de substantia, siue de essentia subiectorum de quibus prædicatur. Notandum, quod ens reale diuiditur in substantiam, & accidens, vnde sic sumendo accidens prout diuiditur contra substantiam, proprium est accidens, & inter accidentia computatur: non enim est de substantia eius, cuius est proprium, nec potest esse in prædicamento substantiæ. Alio modo sumitur accidens, non ut diuiditur contra substantiam, sed ut est vnum de quinque prædicabilibus, & sic proprium non est accidens, imo contra illud diuiditur: describitur autem proprium sic. Proprium est quod inest, uni, soli, & semper, & conuersum prædicatur de re. Ad videndum autem particulas huius definitionis, quia valde est nobis necessarium scire proprium, quod Philosophus propriam passionem uocat, quia in demonstratione nihil aliud concluditur, nisi propria passio de subiecto. Sciendum quod aliquid de aliquo dicitur, seu prædicari contingit dupliciter, per se, & per accidens. Prædicatio per accidens potest fieri tripliciter. Vno modo, quando accidens prædicatur de subiecto, ut homo est albus. Alio modo, quando subiectum prædicatur de accidente, ut album est homo. Tertio modo, quando accidens prædicatur de accidente, ut album est musicum. Prædicatio uero per se fit multipliciter, ut patebit in tractatu de demonstratione. Quorum secundus modus dicendi per se est, quando proprium prædicatur de eo cuius est proprium, ut homo est risibilis. Cum ergo proprium prædicatur de subiecto, quia non prædicatur per accidens, sicut dictum est de accidentibus respectu suorum subiectorum, sed per se alia habitudinem habet ad subiectum suum, quam habeant accidentia communia. Illa namque nullam habitudinem habent ad sua subiecta, nisi ut ad causam materiale, sumendo hic materiam pro subiecto quod est in potentia ad accidentia, sicut ad quoddam actus sibi inherentes. Vnde si proprium solam hanc habitudinem haberet ad subiectum, ut scilicet subiectum solummodo esset passiuum, & receptiuum eius, tunc cum illud quod est receptiuum tantum alicuius, non imponat necessitatem essendi ei respectu cuius est tale, sequitur quod proprium non de necessitate sequatur subiectum, nec per consequens per se posset prædicari, & tamen vidimus oppositum. Nam in rebus naturalibus videmus quoddam operationes quæ conueniunt semper omnibus quæ sunt eiusdem speciei, sicut attrahere ferrum, semper conuenit omni magneti: vnde oportet quod tales operationes sequantur aliquod principium intrinsecum permanentem in illis corporibus. Hoc tamē principium dicitur potentia siue virtus, quia virtus est potentia quæ fertur ad vltimum quod fieri potest. tale ergo principium necessitatem essendi habet a forma specifica illius rei. Nec potest dici quod tali virtuti subiectum non imponat necessitatem essendi, sed generans, quia si subiectum nullam haberet necessariam habitudinem ad tale proprium, quantumcumque generans semper generet subiectum cum tali passione, tamen talis propria passio per respectum ad subiectum esset per accidens, & non per se, & sic non posset demonstrari, cuius oppositum infra patebit. Restat ergo quod subiectum habeat ad suum proprium habitudinem causæ efficientis, quod sic potest patere. Nam propria qualitates agunt ut instrumenta formarum substantiarum, agunt enim ad productionem

nem formam substantialium, sicut calor ignis agit in ligna ad generandum ignem, quod non posset facere, nisi esset instrumentum formae substantialis huius agentis. hoc ergo est, quia recipiunt virtutem a formis substantialibus agendi hoc, nec recipiunt rales qualitates a formis substantialibus aliquam virtutem differenterem ab eis, nihil ergo aliud recipiunt, nisi seipsas, formae ergo substantiales subiectorum sunt causa effectiua suorum priorum. Verum circa hoc videtur magnum dubium, nam sequitur quod idem subiectum sit secundum idem agens & patiens, & quod idem sit causa agendi & patiendi respectu eiusdem, ad minus in substantiis separatis, quae non habent partem extra partem: unde eadem substantia angeli secundum idem, quia indivisibilis est, efficit causa effectiua propriae passionis, & receptiua, quod videtur inconueniens; ad quod intelligendum sciendum est, quod sicut se habet res in patiendone, sic suo modo se habet in agendo; in patiendone autem non solum dicitur passive se habere illud quod recipit aliud, sed etiam illud quod illud disponit ad hoc recipiendum. Verbi gratia. Cera quae recipit figuram, dicitur passive se habere ad figuram, & non solum ipsa cera passive se habet respectu figurae, sed etiam mollities disponens ceram ad ralem receptionem passive se habet respectu figurae: licet enim mollities non sit in quo recipiatur figura, sicut in eo quod est ratio recipiendi, est tamen aliquo modo dispositio ratio suscipiendi, sic etiam suo modo principium originans aliquid quodam ordine, & quadam necessaria connexione mediante aliquo alio aliquid producit, etiam illud quod producit respectu illius quod producit se habet active: sicut clauus infixus trabi, si semper morus daretur trabi mediante clauo, quamuis totus motus effectiue esset ab homine mouente utrumque, scilicet trabem, & clauum, tamen clauus ad motum se haberet active respectu trabis, sic suo modo se habet de subiecto respectu suae propriae passionis. Nam subiectum est sicut clauus, passio sicut trabs, generans, sicut mouens utrumque, & dans esse utrique, scilicet subiecto, & passioni, sicut motus in clauo & trabe causatur a mouente; & sic saluatur utraque opinio, & omne dubium remouetur. Ex dictis ergo possunt patere duae particulae diffinitionis propriae, scilicet quod proprium inest omni, & semper. Si enim proprium necessarium & naturalem connexionem habet ad formam specificam, ut dictum est, oportet quod inueniatur in omnibus in quibus est forma specifica: sed forma specifica inuenitur in omnibus indiuiduis eiusdem speciei, ergo proprium competit omni contento sub specie, & semper sibi conuenit, quoad iudicium illam specificam participabit, & sic patet duae particulae diffinitionis propriae &c.

CAP. VII.

Quod proprium inest soli speciei, & conuersum de ipsa praedicatur.

Ad videndum autem aliam particulam diffinitionis propriae, scilicet, quomodo conuenit vni soli speciei, sciendum quod ut supra dictum est, diuersi sunt gradus perfectionis in entibus, quos Philosophus 8. metaphysicae comparat numeris. Unde dicit, quod species vniuersales sunt sicut numeri, & ideo sicut numeri respectu vnitatis diuersos habent gradus formales, sicut alius est gradus quaternarius, quam quaternarius, & sic de aliis, ita diuersi sunt gradus formales specierum rerum per respectum ad quodcumque primum principium incompositum: nec est inuenire duas species in eodem gradu, sicut nec duos numeros specie differentes, in qualibet ergo specie est vna forma specifica nullo modo existens in gradu essendi, uel operandi formae specificae alterius speciei. Cum autem, ut dictum est, proprium sequatur propria principia speciei, nec potest esse nisi in una specie, propter hoc in diffinitione dicitur quod inest vni. Sciendum est autem quod licet proprium stricto modo sumptum, solum conueniat vni speciei specialissimae, tamen largo modo nihil prohibet proprium etiam conuenire speciei subalternae, quae videlicet potest esse genus. Dicimus enim quod proprium trianguli est habere tres angulos aequales duobus rectis, & tamen triangulus multas continet sub se species. Ex dictis patet illud quod dicit Porphyrius, quod proprium prius conuenit speciei, & posterius indiuiduis: quod oppositum autem est de accidente communi. Si enim proprium respicit indiuidua in quantum participant formam specificam, per prius ergo verificatur de specie, quam primo respicit, quam de indiuiduis, & per consequens indiuiduis conuenit, quia conuenit speciei: accidens autem cum non respiciat subiectum, nisi ratione inheretiae, & per prius conuenit substantiae indiuiduis, quam secundum substantiam, ut infra dicitur. accidens ergo conuenit speciei ratione indiuidui. Deinde in diffinitione propriae ponitur ista particula, quod scilicet conuersum praedicatur de re. Vbi nota quod ut infra dicitur, differt aliquo modo praedicari per se, & praedicari primo. Ea enim per se praedicatur,

quae necessarium habet connexionem ad subiecta de quibus praedicantur; sed ea praedicantur primo, quae praedicantur dicto modo, & tantum ambit praedicatum quantum subiectum. Unde licet risibile per se praedicetur de Sorte, non tamen primo, quia proprium, ut dictum est, per prius respicit speciem quam indiuidua: & cum tanti ambitus sit proprium quati sunt species, ideo dicitur praedicari primo, seu conuersum de specie. Notandum quod licet proprium vni speciei conueniat, tamen nihil prohibet proprium vnius speciei participare multis aliis speciebus conuenire, sicut proprium est igni, quod sit calidus, & tamen multis aliis speciebus hoc conuenit, in quantum hoc participat ab igne. Sciendum est etiam, quod proprium alicuius speciei aliquando sumitur sub vno nomine, & vno significato, ut risibile est proprium hominis. Aliquando vero sub duobus oppositis cum diffinitione, ut proprium est numeri, quod sit par, uel impar, & sic patet de proprio &c.

CAP. VIII.

De origine accidentis, & diffinitione ipsius.

Accidentis vero est, quod contingit eidem inesse, & non inesse praeter subiecti corruptionem. Ad quod intelligendum sciendum est, quod vnum potest dependere ab alio dupliciter. Vno modo, sicut ab eo quod est prius eo ad minus natura, & isto modo vna res dependet ab alia quatuor modis, secundum quod quatuor sunt cause. Dependet enim in homine corpus ab anima sicut a forma, & anima a corpore sicut a materia, & homo a deo sicut a causa efficiente, & a beatitudine sicut a causa finali. Alio modo potest esse dependentia alicuius rei ab alia sicut ab eo quod se habet ad ipsam consecutiue. Sicut corpus dependet a figura, & linea a curuitate. Non enim potest inueniri corpus, in quo non sit figura, vel linea in qua non sit curuitas, vel curuitas, & isto modo dependet omne subiectum a propria passione. Unde quaecumque dependentia sit in rebus, siue causalis, siue consecutiua, & vna res ita dependet ab altera, quod esse suum nec actu, nec aptitudine sine tali re possit conseruari, certum est quod illa sine illa a qua sic dependet, non potest intelligi esse: non enim posset intelligi materia esse sine forma, vbi nota quod intelligere aliquid rem sine alia potest dupliciter contingere. Vno modo in prima operatione intellectus, in qua scilicet intellectus intelligit solum significatum termini. Alio modo in secunda operatione intellectus, in qua intelligit componendo, vel diuidendo per esse, vel per non esse, sicut cum intelligo Petrum esse, vel non esse album. In prima autem intellectione possum intelligere corpus sine figura, & omne subiectum sine propria passione: non enim figura est de essentia corporis, cum corpus sit in genere quantitatis, figura vero in genere qualitatis, & ideo intellectus potest intelligere corpus non intellecta figura. Non tamen posset intelligere corpus isto modo non intellecto continuo, quia continuum est de essentia corporis: in secunda vero operatione intellectus non possum intelligere corpus esse sine figura, quia corpus nunquam potest esse sine figura, nec subiectum sine propria passione, ut dictum est. Cum autem subiectum non habeat talem dependentiam ab accidente communi: non enim necessarium sequitur subiectum, sicut figura sequitur principia essentialia corporis, nam si corpus est, necessario habet positionem partium in toto, ut infra dicitur, quia positio est differentia quantitatis: ad hanc autem necessarium sequitur figura, quod non contingit de accidente communi respectu sui subiecti. ergo subiectum potest intelligi non intellecto accidente communi, & potest intelligi esse non intellecto accidente communi. Sine accidente vero proprio non potest intelligi esse, cum sine accidente proprio esse non possit; nam ablata figura non erit situatio partium, & per consequens non erit corpus, ergo non poterit intelligi esse sine eo. potest ergo accidens inesse, & non inesse praeter subiecti corruptionem, cum esse subiecti non dependeat aliquo modo ab esse suo, ut dictum est, & sic patet praedicta descriptio accidentis. Sciendum tamen est, quod aliquod accidens commune potest inueniri, quod respectu huius subiecti singularis ita se habet, quod causatur ex principis essentialibus eius, puta nigredo corui, quae causatur ab hac, siue ex hac materia signata corui necessario. Loquendo igitur de tali accidente dico, quod non potest intelligi hoc subiectum esse sine eo, & hoc dicitur accidens inseparabile, quod ita se habet ad principium singulare, sicut accidens proprium ad principium speciei. Et quia materia signata est extra intellectum speciei (de intellectu enim hominis est habens humanitatem, & non plus. Vtrum autem tale habens sit hoc signatum, vel illud, non est de intellectu explicito hominis, sicut differentiae sunt extra intellectum generis, ut supra dictum est) ideo potest intelligi coruus, siue species corui esse sine nigredine, vel etiam cum albedine, & propter

propter hoc accidens inseparabile collocatur cum accidente communi, & non cum proprio: licet aliquo modo conueniat cum vtroque, ut dictum est. Sic ergo accidens quoddam est inseparabile, & quoddam est separabile. Accidenti inseparabili conuenit praedicta diffinitio accidentis, scilicet quod subiectum potest intelligi esse sine eo, si sumatur subiectum pro specie, & non pro singulari. Sciendum est autem quod licet subiectum possit separari ab alio accidente, ut dictum est, non tamen accidens potest separari a subiecto actu, vel aptitudine, & dico aptitudine. Nam licet Deus possit aliquod accidens separare a subiecto, ut communiter tenetur de accidentibus hostiae consecratae, tamen quod illa accidentia non habeant aptitudinem ad subiectum, hoc est impossibile. Quod enim est de ratione propria alicuius, ab eo separari non potest, sed in esse actu, vel aptitudine subiecto, est de ratione propria accidentis: quia accidentis esse, est in esse, ergo ab eo separari non potest. Hoc autem potest patere ex his, quae supra dicta sunt de specie. Cum enim accidentia, & omnes formae substantiales non sint actus purus, qui de se plurificabilis non est, si ipsa plurificetur numero, hoc est propter potentialitatem quam habent essentialiter, ut scilicet sint pars realis alicuius compositi sine substantialis, siue accidentalis. Unde sicut materia & forma sunt partes rei substantiales, ita accidentia sunt partes rei accidentales, sicut albedo quae est pars huius compositi, quod est homo albus: cum autem omnia accidentia sint talia, ergo necessario oportet quod in sint subiecto actu, vel aptitudine: & sic patet de accidente, & de quinque praedicabilibus &c.

Explicit tractatus primus de quinque vniuersalibus secundum rem, & secundum intensionem logicam.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATVS SECVNDVS DE PRÆDICAMENTIS.

De diuersis modis praedicandi.

CAP. I.

Vne dicendum est de praedicamentis: & quia praedicamentum dicitur quaedam praedicabilia ordinata in ordine praedicamentali, videndum est, quod modis sit praedicatio. Vbi nota quod aliquid de aliquo dicitur praedicari tripliciter, id est, vniuocae, aequiuocae, & denominatiue. Vniuocae dicitur praedicari, quae non solum conueniunt his, de quibus praedicantur quantum ad nomen, sed etiam quantum ad rationem essentialium: & dico hic rationem illud quod per diffinitionem dicitur, seu significatur, vel per aliquid quod si matur loco diffinitionis, sicut animal praedicatur de homine, & de boue. Unde non solum hoc nomen animal conuenit homini & boui, sed etiam diffinitio eius essentialis, quae est corpus animatum sensibile. Non solum enim vere dicimus quod homo est animal, sed etiam quod homo est corpus animatum sensibile, & similiter est de boue. Aequiuocae vero dicitur praedicari, quae de pluribus praedicantur secundum idem nomen, non tamen secundum eandem rationem, & isto modo praedicatur canis de latrabilis, & de marino. Licet enim secundum idem nomen canis de vtroque praedicetur, tamen alia ratione conuenit cani latrabilis, quam marino. Ratio enim latrabilis est, quod est animal gressibile quadrupes, quae non conuenit marino. Sciendum est autem quod sub aequiuocis comprehenduntur analogae. Praedicantur enim analogae de pluribus, in quantum dicitur ad vnum, ut sanum dicitur de animali primo & proprio. Est enim sanum adequatum in humoribus, quod non potest esse nisi in animali. Dicitur tamen sanum de vrina, & medicina. Nam dicimus, haec vrina est sana, quia est signum sani quod est in animali: & haec medicina est sana, quia est causa sani, quod est in animali. Unde licet hoc nomen sanum, de animali & de vrina dicitur, tamen ratio sani non potest dici de vrina. Non enim vrina est adequata in humoribus, sed est signum talis adaequationis, & sic praedicatio analogae aliquo modo conuenit cum aequiuocae, ut dictum est, & aliquo modo cum vniuocae. Licet enim sanum quod de vrina dicitur, non dicat suam rationem, scilicet adaequationem humorum in vrina, non tamen dicit aliam rationem, sed eandem adaequationem humorum dicit, cuius vrina est signum. Denominatiue vero dicitur praedicari, quae concreta sunt adiectiue, & ab aliquibus accidentibus abstractis denominantur, sed denominantur, ut album de homine praedicatur, & de equo denominatiue: quia album denominatur ab hoc abstracto quae est albedo, quae est in homine,

quae sic in abstracto sumpta de homine praedicari non potest. Nulla enim pars, ut supra dictum est, potest de toto praedicari. Albedo enim est quaedam pars accidentalis hominis albi, & sic de eo praedicari non potest. Concernitur autem & dicitur albedo, quod idem est quod habens albedinem, & tale potest de homine praedicari. Ad videndum praedicamenta, sciendum est quod praedicamentum, seu genus generalissimum dupliciter potest accipi. Vno modo, pro ipsa intentione praedicamenti tali, seu vniuersalitati. Alio modo, pro ipsa re, in qua talis intentio fundatur, ut dictum est. Primo modo, praedicamentum est ens rationis: secundo modo, est ens reale. Ad maiorem autem notificationem horum sciendum est, quod ens in sua maxima vniuersalitate diuiditur 3. metap, in ens per accidens, & in ens per se. Ens autem per accidens tot modis diuiditur, quor modis aliquid praedicatur per accidens, de quibus supra dictum est. Ens per se diuiditur, quia quoddam est in anima, & quoddam extra animam. Ad sciendum autem quid sit ens in anima, nota quod tripliciter aliquid potest esse in anima. Vno modo, effectiue, sicut dicimus, quod arca est in mente artificis antequam fiat. Alio modo, subiectiue, sicut dicimus quod scientia est in anima, vel actus intelligendi, vel verbum, quae sunt in anima sicut accidentia in subiecto. Tertio modo aliquid dicitur esse in anima obiectiue, sicut lignum intellectum dicitur esse in anima obiectiue. Duobus primis modis ens in anima est ens reale, & dico reale, non ut hoc nomen res dicitur a reo reus, sed ut dicitur a ratus rata ratum, id est, firmum. Tertio modo sumpto ente, scilicet ut est obiectiue in anima, in eo possumus duo considerare, scilicet id quod est obiectiue in intellectu, puta lignum, & istud adhuc est res: vel illud quod conuenit ligno solum, ut est obiectiue in intellectu, & non conuenit sibi secundum esse reale, scilicet esse abstractum ab hoc ligno, & ab illo & hoc modo ens in anima non est res, sed intentio, cuius nihil extra animam respondet nisi pro fundamento remoto, & sic attribuitur esse non enti. Dicimus enim quod caecitas est in oculo. Cum autem caecitas sit non ens, quomodo ergo habet esse, quia dicimus caecitas esse certe solus esse intentionis, quod nihil habet facere cum ente reali, sed ex opposito ab eo diuiditur. Et si queratur de tali ente vbi sit subiectiue, dicitur quod est nusquam. Si enim esset in aliquo subiectiue, esset accidentis, & per consequens ens reale, sed solum habet esse obiectiue. Ens autem reale diuiditur in decem praedicamenta, quae sunt decem genera rerum. Et quia res est fundamentum intentionis remotum tamen, secundum istam duplicem diuisionem possumus dupliciter accipi praedicamenta. Ad sciendum autem praedicamenta oportet diuidere ens reale. Vbi nota, quod licet ens non possit esse genus, quia non inuenitur differentia contrahens illud tamen contrahitur per modos essendi. Modus autem essendi alicuius rei potest accipi dupliciter. Vno modo, ut est proprietatis realis alicuius realiter differens ab eo, sicut dicimus de aliquo, iste habet bonum modum, quia est malthetus vel cecors. Contrahitur autem quod malthetus & cecorsia quas diximus modos, res sunt differentes ab eo cuius sunt. Secundomodo dicitur modus res concepta: vno modo, respectu sui ipsius, ut est concepta: alio modo, qui quidem diuersi modi considerandi non sumuntur ex diuersis in re existentibus, sed ex habitudine ad diuersa, sub qua habitudine res intelligitur. Verbi gratia. Substantia secundum quod est subiectum accidentium significatur per modum substantiae, quia substantia dicitur a substantando, secundum autem quod a nullo priori dependet cui inaitatur, significatur ut ens per se, & isti modi sunt idipsum quod substantia, differentes sola ratione animae concipientis ipsam secundum diuersas habitudines, quae ratio non est ficta, sed accipitur a re, ita enim in re est. Nam & substantia substantiat accidentibus, & nulli innititur, tamen istae non sunt duae res distinctae sed distinctio inter ista solum est ex ratione. Unde tales modi sunt ens reale, scilicet substantia, quae & substantiat accidentibus & nulli innititur, distinctio tamen eorum est a ratione. Contrahitur autem ens per modos, non quod modus sit aliqua differentia contrahens ipsum, sed quia in ente reali communiter sumpto inueniuntur aliqua entia habentia inter se diuersos modos essendi, quibus non respondet vna & eadem res, nisi forte ipsum ens in vniuersali. Primi autem modi quibus contrahitur ens, sunt esse per se, & esse in alio. Esse autem per se est modus praedicamenti substantiae, esse vero in alio est modus aliorum nouem praedicamentorum. Alio modo adhuc contrahitur ens per duos modos, quorum vnus est esse ad esse, & iste modus comprehendit tria praedicamenta absolutae, scilicet substantiam, quantitatem & qualitatem. Secundus est esse ad aliud, & iste modus comprehendit septem praedicamenta respectiua, scilicet actionem, passionem, quando, vbi, sicut, & habere: quae omnia qualiter inter se differant, dicitur infra. Notandum est autem quod diuisio entis in decem praedicamenta non est di-

usio vniuersi, sed analogi. Ens enim analogice dicitur de eis, per prius enim dicitur de substantia in qua maxime saluatur sua realitas, de aliis vero dicitur in quantum sunt aliquid ipsius substantie. Quantitas enim est materia extensa, vel extensio substantie. Qualitas vero est eius affectio ide est dispositio, & sic de aliis. Vnde de eis predicatur ens sicut sanu predicatur de animali vna & medicina. Diuiditur ergo ens in decem predicamenta, que sunt substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, quando, vbi, situs & habere seu habitus, de quibus sigillatim dicendum est, & primo de substantia.

CAP. I. I.
Quid sit substantia secundum intentionem logicam.

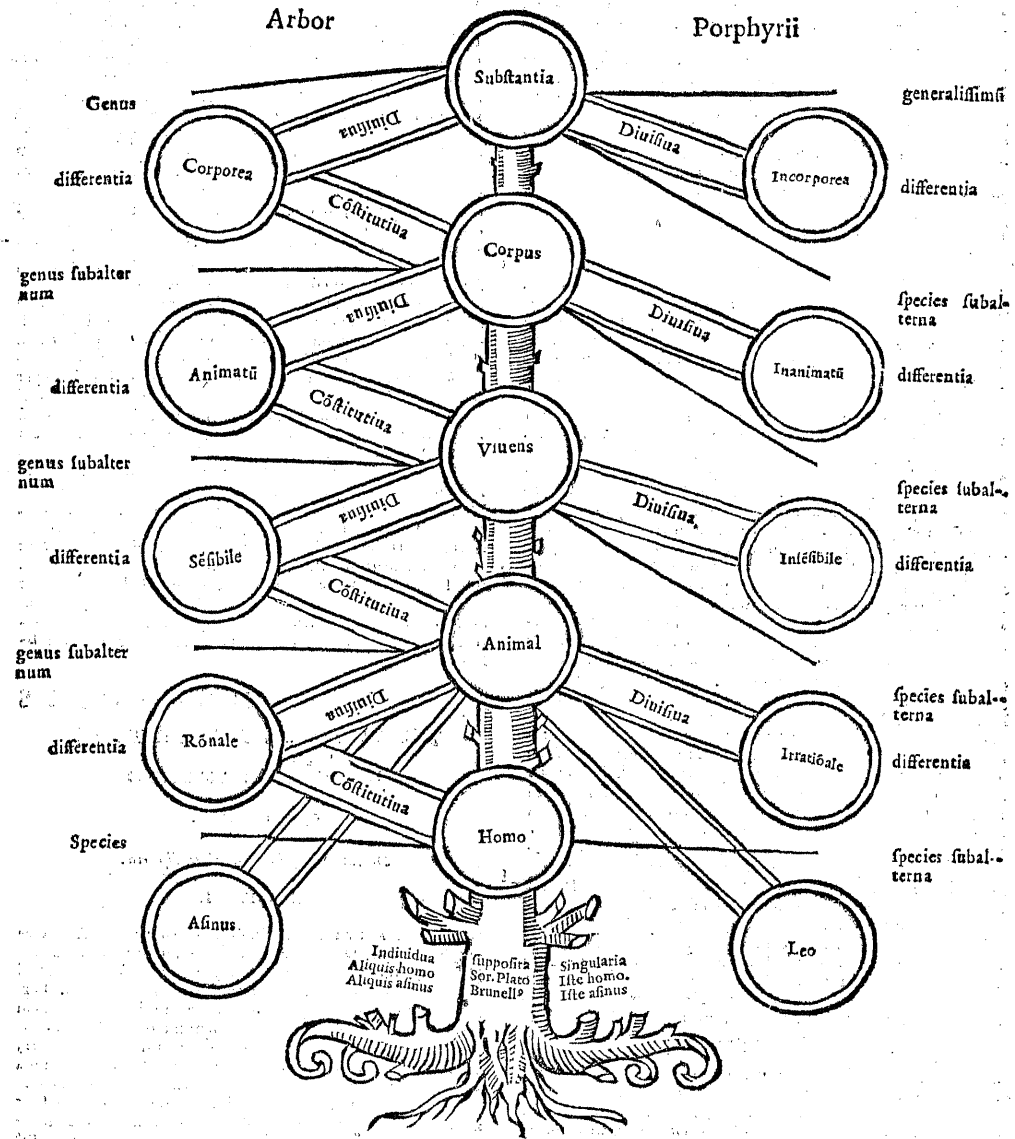
Est aut substantia ens per se existens. Ad videndum particulam huius descriptionis, sciendum quod licet de ente plura dicta sint, tamen ens est quod primo occurrit nostro intellectui. Nos enim sumus rationales, id est, discursus, quicquid enim intelligimus, fere cum discursu intelligimus. Occurrit autem intellectui nostro primo magis compositum. De potentia enim reducitur ad actum per medium, id est, per actum imperfectum, quo intellectus non intelligit determinatam rem, & discursus de determinat se ad perfectionem sicut possibile est intelligi rem, ut ponit Philosophus primo physicorum exemplum in sensibilibus. Videtur enim in magna distantia aliquid, primo percipio quod sit corpus, deinde accedendo video quod sit aliud, deinde cognosco quod sit homo, deinde quod sit Petrus. Sic intelligendo discursus intellectus noster. Primo enim de re concipit quod sit ens, deinde quod sit substantia, deinde quod sit corpus, & sic usque ad speciem specialissimam. Confusus autem quod intelligi potest, est ens. Ens ergo est illud quod primo occurrit intellectui nostro. Et sic patet qualiter in predicta notificatione substantie sumitur ens. Sed quia dictum est, quod substantia est ens per se, notandum quod per se diuiditur contra per accidens, sicut dicimus quod homo est animal per se, est autem albus per accidens, & hoc modo nunc sumitur hic per se. Nam quantitas & qualitas non sunt entia per accidens, sed per se, ut dictum est, quia ens per se diuiditur in decem predicamenta. Alio modo esse per se diuiditur contra esse in alio. Secundo modo solam substantiam conuenit esse per se, & iste est modus proprius eius. Vel potest dici quod substantia est ens per se existens, eo quod sibi proprie conuenit existere: aliis vero accidentibus conuenit existere per se. Sicut ignis per se est calidus, quia omnia sunt calida per eum, est enim eius proprietas esse calidum. Sciendum tamen est quod substantia diuiditur in materiam formam, & compositum. Materia enim non dicitur proprie esse per se, cum non habeat esse nisi per formam. Similiter etiam forma non dicitur esse per se, cum solum habeat esse in materia. Compositum autem proprie dicitur esse per se, & dico compositum, id est, integratum ex suis partibus, licet enim partes integrantes sint compositae, non tamen dicitur proprie esse per se. Compositum enim directe est in predicamento, ut Boetius in commentario predicamentorum dicit, licet etiam possit dici quod forma & materia & partes integrantes sint per se, quia non sunt in alio, sicut accidens in subiecto. Notandum quod licet hic describatur substantia composita, tamen dupliciter potest esse substantia composita, scilicet natura, & suppositum. Dico autem hoc naturam, ut est humanitas, suppositum autem non sumo hic pro singulari in genere substantie, sed pro concreto naturam, ut homo. Humanitas enim licet forma dicatur, est tamen composita ex materia & forma, ut supra dictum est, dicitur enim humanitas animam & corpus. Ita tamen humanitas, siue quaecumque natura dicitur formam substantialem & materiam, quod de suo principali significato præscindit omne aliud a predicta forma, & materia: non autem sic est de supposito, quod est homo. Homo enim de suo principali significato dicitur habens humanitatem, seu habens talem formam & materiam, quam dicitur humanitas. Et quia habes humanitatem potest esse suppositum non humanum, ut patet de humanitate Christi, quae suppositatur supposito diuino: uel potest habere aliqua alia, puta accidentia, quae humanitas omnino præscindit, ideo in creaturis differunt suppositum & natura. Et quia natura, puta humanitas, est quid habitum existens in habente, licet sit composita, tamen sibi non proprie conuenit esse per se. Proprie ergo ens per se dicitur substantia composita quae est suppositum & hæc est causa quare genera & species substantie sumuntur in concreto, & non in abstracto, non autem aliorum predicamentorum. Forma autem substantialis quae est pars compositi, de se non subsistat accidentibus, sed compositum, forma vero quae est natura, seu essentia & humanitas, quamuis sit composita ex materia & forma, tamen in suo signo præscindit subsistere accidentibus. Alia vero accidentia ita se habent, quod eorum genera & species sunt formae, cum tamen ex eis cum subiecto non sit vnum per se. Dicitur autem postea quod existens. Vbi nota quod in creaturis esse essentia & esse actualis existentie differunt realiter, ut dicitur de rebus. Quod sic patet, illud enim quod est extra essentiam alicui differet realiter ab ea, esse autem actualis existentie est extra essentiam rei, nam distinctio indicat totam essentiam rei: esse autem actualis existentie

est extra definitionem, quia in definitione ponitur solum genus, & differentia, & nulla sit mentio, vtrum res distincta existat vel non existat. Apparet etiam hoc manifeste. Nam impossibile est posse intelligere aliquam rem, non intelligendo ea quae sunt de essentia eius, tamen constat quod ego intelligo rem non intelligendo vtrum actu sit, vel non, ergo actu esse, vel esse actualis existentie differet realiter ab essentia. Vnde circa primum in quacumque substantia creata est compositio esse & essentiae, quae non est compositio materiae & formae, sed est compositio duorum principiorum suppositi, quorum essentia est potentia, & esse est actus, unde esse respectu essentiae dicitur accidens, quia est extra essentiam rei, & dicitur substantia, quia est in genere substantiae sicut principium suppositi, & est actus simpliciter, quia in genere substantiae, licet non sit forma, quae est actus materiae, & est actus secundum quod, quia essentia cui aduenit, non est pura potentia, sicut est pura materia. Sciendum tamen est, quod esse essentiae per prius conuenit speciebus, quia ut supra dictum est, sola species distinctur, & distinctio significat esse essentiae, & per posterius dicitur de indiuiduo, seu conuenit ei. Esse autem existentiae per prius conuenit indiuiduis. Ablato enim esse indiuiduorum impossibile est aliquid aliud remanere, ut Philosophus dicit libro predicamentorum: posterius autem conuenit ipsis speciebus. Vnde existere sic de genere & specie dicitur, sicut accidentia communia. Sic enim dicitur, homo existit, quia Petrus existit, sicut homo currit, quia Petrus currit.

CAP. I. III.
De prima & secunda substantia, quid sent, & de ordine substantie.

Diuiditur autem substantia in primam & secundam. Est autem prima substantia, quae proprie principaliter, & maxime dicitur subsistere, quae nec in subiecto est, nec de subiecto dicitur. Ad videndum autem predictam descriptionem, sciendum est, quod subsistere dicitur dupliciter, scilicet pro subsistere accidentibus, sicut dicimus quod substantia subsistat accidentibus, & pro subsistere uniuersalibus, sicut dicimus quod minus uniuersale subsistat magis uniuersali: stat enim sub eo in ordine predicamentali. Vnde magis uniuersale de minus uniuersali predicatur: si subsistere sumatur primo modo, sic prima substantia proprie subsistat. Sicut enim supra dictum est, illud inest alicui proprie, quod inest per se ei, & non per aliud, sicut calor proprie inest igni, quod eodem modo inest primae substantiae subsistere accidentibus. Licet enim superficies subsistat colori, & linea curuati, tale subsistere habent non per se, sed per aliud, id est, per substantiam primam. Remota enim inherencia superficies & linea, quae habent ad primam substantiam actu & aptitudine, non erit superficies nec linea. Substantia igitur accidentibus, quia substantia prima subsistat eis. Proprium ergo primae substantiae est subsistere accidentibus. Ex quo sequitur quod subsistere accidentibus inest principaliter, & primo substantiae primae. Illud enim primo conuenit alicui, quod conuenit sibi, & non per aliud. Petro enim non conuenit primo esse risibile, quia sibi per aliud, scilicet per hominem, unde homini conuenit primo esse risibile. Sic licet subsistere accidentibus conueniat substantiae primae, & secundae, tamen secundis substantiis scilicet generibus, & speciebus conuenit secundario, quia conuenit eis per indiuidua, quae sunt primae substantiae. Non enim homo currit, nisi quia Petrus, vel Sortes currit, & sic patet qualiter prima substantia subsistat proprie & principaliter. Sed dicitur quod subsistat maxime, & sumitur subsistere secundo modo, scilicet pro esse sub alio, sicut minus uniuersale sub magis uniuersali. Cum autem primae substantiae subsistat omnibus speciebus & generibus, quae sunt supra se, species vero & genera non subsunt toti, ergo primae substantiae respectu secundarum isto modo maxime dicuntur subsistere. Dicitur postea quod non dicuntur de subiecto, quia non sunt predicabilia de aliis, sicut species & genera, & non sunt in subiecto, quia non sunt accidentia. Sola enim accidentia sunt in subiecto, ut hic sumitur esse in subiecto, & sic patet descriptio primae substantiae, seu indiuidui. Secundae vero substantiae dicuntur species & genera, quae sunt in predicamento substantiae. Differentiae uero quae cadunt ex latere, non proprie dicuntur substantiae, quia non proprie dicuntur esse in predicamento, nisi forte reductiue. Dicuntur autem secundae substantiae, quia secundo, ut dictum est, subsistat accidentibus. Inter secundas autem substantias dicuntur magis substantiae species quam genera, non quod substantia suscipiat magis, & minus, ut infra dicitur, sed quia utroque modo subsistendi magis subsistat species quam genera, ut ex dictis haberi potest. Species uero specialissimae dicuntur aequaliter substantiae, quia aequaliter omnibus subsistat, & sic patet de primis & secundis substantiis. Qualiter autem predicamentum substantiae sit ordinatum, patet in arbore Porphyrii, quam gratia exempli ponimus, licet non in toto reperiri ea uera. Nam rationale animal non est genus, ut ipse ponit, nec dicitur rationale, ut ipse dicit.

CAP.

Quod substantia non suscipit contrarietatem, nec magis & minus: licet sit subiectum vrinque per sui mutationem.

CAP. V. III.

Restat nunc dicere de communicatibus & proprietatibus substantiae. Habet autem substantia duo communia cum aliquibus accidentibus, scilicet quod non suscipit contrarietatem, & quod non suscipit magis & minus. Ad quae intelligenda sciendum est, quod quaedam formae habent in se latitudinem, quaedam vero non, & quia quaedam formae habent praedictam latitudinem, ideo habent contrarietatem: licet non semper sit verum in omnibus. Ad sciendum autem praedictam latitudinem, nota quod in rebus spiritualibus augmentum transferatur a quantitate corporali, dicitur autem in quantitate corporali aliquid magnum, secundum quod ad debitam perfectionem quantitatis perducitur. Vnde aliqua quantitas reputatur magna

in homine, quae non reputatur magna in elephante. Sic etiam in formis dicitur aliquid magnum ex hoc quod est perfectum: perfectio autem formae dupliciter potest considerari, vel secundum ipsam formam, vel secundum participati onem subiecti. Primo modo dicitur ipsa forma parua vel magna, ut parua albedo. Secundo modo dicitur magis vel minus: ut magis vel minus album. Formae ergo quae de se indeterminatae sunt: ut magis vel minus, seu perfectius & imperfectius sunt in subiecto, illae formae dicitur praedicta habere latitudinem, & praedictos gradus intensiōis & remissionis. Ad sciendum autem quae sint illae formae, nota quod in forma tria possumus considerare. Primo, si agens potest se diuersimode habere ad eam. Secundo, si subiectum eam recipiens, aliquando sit magis, vel minus dispositum ad ipsam. Tertio, qualiter ipsa forma participatur a subiecto. Vnde in illis formis in quibus agens non se habet diuersimode: nec aliquando subiectum est magis: & aliquando minus dispositum: illae formae non habebunt praedictam latitudinem: sed in vltima perfectione sua species, semper recipiuntur in subiecto, verbi gratia. Si enim aer esset semper eodem modo dispositus.

partibus suis. Species ergo quantitatis habentes positionem...

CAP. V.

De speciebus quantitatis continuae, & primo de linea.

Nunc dicendum est de praedictis speciebus quantitatis...

puncta: terminant enim lineam ad indivisibile secundum...

CAP. VI.

De loco, qui est species quantitatis continuae.

Sequitur de loco. Est autem locus superficies corporis continuae...

quitur quod locus sit in genere superficiei, sed est aliud genus...

CAP. VII.

De tempore, quomodo est quantitas successiva.

Tempus autem est numerus motus primi mobilis secundum...

CAP. VIII.

Quod quantitas non suscipit magis, nec minus, nec habet contrarietatem...

Commune est autem omni quantitati, non suscipere magis & minus...

DE EIVSDEM DOCTORIS TRACTATUS DE PRÆDICAMENTIS QUALITATIS.

CAP. I.

Quid sit qualitas in genere.

Nunc dicendum est de praedicatione qualitatis. Describitur autem qualitas sic...

CAP. II.

De prima specie qualitatis, quae est habitus & dispositio.

Sunt autem quatuor species qualitatis, quae sunt genera subalterna...

instantiam de magno & parvo, quae videntur esse in quantitate...

praedicatione quantitatis.

diffinitione habitus, scilicet secundum se. Alius modus habitus est, qui est dispositio rei in ordine ad finem: & quia finis potentiarum sunt operationes, medius modus determinatur secundum quod ad suas operationes bene, vel male ordinantur, sicut sunt virtutes & vitia, & propter hoc in diffinitione habitus dicitur sive ad aliud, scilicet ad finem, & tales habitus sunt difficile mobiles. Quia enim habitus virtuosus ex multis actibus iteratis generatur, ideo non est ita de facili mobilis, qui vero ex paucis actibus inciperet vel disponi, vel habituari ad virtutem, ille diceretur habere dispositionem quae facile mobilis est, loquendo de dispositione, non prout est genus ad habitum, sed ut est species sibi conditio, & sic patet de prima specie qualitatis &c.

CAP. III.

De secunda specie qualitatis, quae est naturalis potentia, vel impotentia.

Secunda species qualitatis est naturalis potentia, vel impotentia aliquid facile faciendi, vel parandi. Ad intelligendum autem hanc speciem qualitatis, sciendum quod potentia potest sumi dupliciter. Vno modo, ut est de transcendentibus, potentia enim & actus diuidunt omne ens, ut patet 5. metaph. & in eo genere in quo est actus, est etiam potentia; nam si linea in actu est in genere quantitatis, & sic linea in potentia est in eodem genere: de tali autem potentia non loquimur modo. Alio modo sumitur potentia, prout est principium transmutandi aliud in quantum aliud, vel quod est principium transmutandi ab alio, in quantum aliud. Norandum, quod sicut agens artificiale requirit instrumentum per quod agat, & propter limitationem suae virtutis non potest habere simul illud quod est in ipso, & in instrumento necessarium ad agendum, ita & nulla substantia creata potest esse per se sufficiens principium ad agendum & esendum: unde requiritur aliud principium in ea, quod immediate se habeat ad operationem, & hoc principium dicimus potentiam; quod quidem si actuum est, sicut sunt potentiae nutritivae in animato, dicitur potentia actiua, quae est principium transmutandi aliud, in quantum ad aliud: & dico, in quantum aliud, quia nihil simul potest esse actiuum & passiuum respectu eiusdem. Unde si potentia actiua est principium transmutandi, non erit principium transmutandi se, sed aliud in quantum aliud. Si vero tale principium sit passiuum, ut sunt potentiae sensitiuae in animali, tunc est principium transmutandi ab alio in quantum ad aliud, & ad hanc speciem qualitatis pertinet durum & molle, pugillator & cursor, & huiusmodi. Ita quod non sumitur pugillator ab arte pugillandi, quia sic esset in prima specie qualitatis, sed pro potentia naturali, & sic patet de secunda specie qualitatis.

CAP. IIII.

De tertia specie qualitatis, quae est passio, vel passibilis qualitas.

Tertia vero species qualitatis dicitur passio, vel passibilis qualitas. Norandum, quod passio, ut est in motu, est unum de decem praedicamentis, & sic non sumitur hic passio, sed dicitur passio, vel passibilis qualitas, quia infertur per aliquam passionem primo modo sumptam, vel quia infertur aliquam passionem. Verbi gratia, calor & frigus dicuntur passibiles qualitates, eo quod infertur sensui tactus aliquam passionem: sed albedo & nigredo dicuntur passibiles qualitates, quia generantur ex aliquibus passionibus illatis. Propter enim magnam aestum agentem in corpora Aethiopia, Aethiopes sunt nigri, Germani sunt albi propter frigus, licet etiam albedo & nigredo possint dici passibiles qualitates, eo quod infertur passionem sensui visus: videre enim est quoddam pati. Vbi nota, quod licet quaedam entia absoluta non habeant speciem ab aliquo extrinseco, quod non est de essentia eorum; & quod distinguantur se ipsis, ut patet in simplicibus, (Albedo enim se ipsa distinguitur realiter a nigredine, vel ab aliqua parte intrinseca sui, sicut homo distinguitur ab equo, & e contrario per formas eorum. Nihil enim extrinsecum quod nota est de essentia rei constituit, vel distinguit aliud ab alio specificiter) tamen nihil prohibet, quin aliquando aliqua distinguantur causis extrinsecis, scilicet finali, & efficiente. Sicut dicimus, quod potentiae distinguuntur per actus tamquam per fines, & actus distinguuntur per obiecta, tamquam per causas efficientes: & licet hoc modo extrinseca distinguantur non sint de essentia distinguendorum, tamen per tales distinctiones cognoscitur ratio specificae eorum: per actus enim diffinitur potentia, quia est principium transmutandi, ut dictum est, sicut per manifestationem suae rationis specificae, & per obiecta diffinitur actus, sicut dicimus quod videre est visum moueri a corpore.

lore; sic est in proposito. Licet enim passio & passibilis qualitas, ut formae simplices, se ipsis sint in esse specifico, tamen quaedam diffiniuntur per actus sicut per fines, quia scilicet habent causare passionem in sensu, quandoque vero per causas efficientes, quia scilicet habent causari ex passionibus. Differunt autem passio & passibilis qualitas, quia passio cito transit, sicut rubedo quae fit ex verecundia, & palliditas quae fit ex timore, dicuntur passionem, quia cito transeunt: nec per talem rubedinem, vel palliditatem in lingua graeca denominantur rubei, vel pallidi, licet forte non sic in lingua nostra, sed pro nunc denominantur verecundans rubeus, & timens pallidus: et quia ira, amor, & odium, & huiusmodi, quae omnia Philosophus 2. ethicorum passionem vocat, sunt cum aliqua passione, & transmutatione corporis, & parum durat, sub istis passionibus computantur. Passibilis vero qualitas dicitur quae non cito transit, sicut dictum est de frigore, & calore. Si vero ira, amor, odium, & haec quae hic Philosophus passionem secundum animam vocat, diu durarent, passibiles qualitates dicerentur.

CAP. V.

De quarta specie qualitatis, quae est forma, vel circa aliquid constans figura.

Quarta vero species qualitatis est forma, vel circa aliquid constans figura. Sciendum, quod forma potest sumi dupliciter. Vno modo, ut est actus quidam, & sic est de transcendentibus, quia in pluribus praedicamentis inuenitur: ideo etiam forma est de transcendentibus, quia inuenitur in praedicamento substantiae, quantitatis, & qualitatis, & huiusmodi, & isto modo non sumitur forma hic. Ad videndum quid importatur hic per formam, primo videamus de figura, quae est nobis magis nota. Unde sciendum, quod ut supra dictum est, proprium totius praedicamenti quantitatis est secundum eam aequale, vel inaequale dici: unde ipsa primo, vel secundario omnis res quanta est. Ratio est, quia illud dicitur esse proprium alicuius, quod immediate causatur a principii suae essentiae: sed postea duabus quantitatibus eiusdem speciei, statim sequitur quod sunt aequales, vel inaequales, hoc statim sequitur tamquam immediate causatur ex principii essentialibus. quantitatis ergo aequale & inaequale quantumcumque sunt in genere relationis, tamen sunt proprium quantitatis, sic ergo se habet figura respectu quantitatis continuae habentis positionem, cuiusmodi sunt linea, superficies, & corpus, & locus. Nam ad lineam sequitur rectum, vel curuum. Ad superficiem sequitur triangulare, & quadrangulare, & huiusmodi. Ad corpus sequitur pyramidale, cubicum, & huiusmodi. Ad locum materialiter sumptum sequitur variatio figurae secundum variationem contenti: omnia autem praedicta figurae sunt, quae sunt in quarta specie qualitatis. Non enim figura est quantitas, sed qualitas immediate causata a praedictis speciebus quantitatis, & inde est quod figura magis ducit nos in cognitionem substantiae tam individualis, quam specificae, quam aliquid aliud accidens. Quantitas autem licet sit fundamentum aliorum accidentium, tamen sequitur materiam: & quia materia de se non est causa cognitionis, sed sola forma, ideo quantitas non bene ducit nos in cognitionem substantiae in qua est. Sed quia figura est tamquam quid formale, & forma absolute se habet immediate ad quantitatem, a qua non potest absolui quantitas, ut dictum est, quod non est sic de aliis speciebus quantitatis: ideo figura perfectius ducit in cognitionem substantiae, ut clare patet de figuris animalium, vel hominum sculptis, & sic patet de figura: forma autem, ut hic sumitur, differt a figura, licet ad idem genus reducatur. Figura enim, ut dictum est, sequitur quantitatem continuam habentem positionem, forma vero sequitur animam habentem aliquam sacramenta. Character enim impressus est in essentia animae ex receptione aliorum sacramentorum, quod est signum distinctionum inter habentes illud sacramentum, & non habentes: sic forma quae est in quarta specie qualitatis, non potest dici figura, quia ibi non est quantitas continua. Licet aliqui dicant, quod omnis figura etiam forma dici possit, & quod sint sicut synonyma.

CAP. VI.

De qualitate, & conditionibus eiusdem tribus modis eius.

Vale autem sumitur a qualitate. Ad quod intelligendum sciendum est, quod omnium praedicamentorum duplex est modus intelligendi, vel significandi, scilicet abstractus & concretus. Omne enim quod intelligimus, vel cognoscimus ut quo est, est habitum: vel ut quod est, est habens, humanitas enim intelligitur

intelligitur ut quo est aliquid: humanitate, n. homo est homo. Similiter se habet de albedine, albedine, n. aliquid est album, homo vero & album intelligitur ut quod est, & ut habens humanitatem, & ut habens albedinem. Describitur autem quale sic. Quale est, quod secundum qualitatem denominatur. Secundum enim logicum album, denominatur ab albedine, & non econuerso: nam vere denominatiua tria debent habere. Primo, quod conueniant in voce, cum eo a quo denominantur, scilicet in principio. Secundo, quod differant in fine. Tertio, quod idem significant, vnum tamen ut quo aliquid est, & alterum ut quod est, & ut habens, sicut se habet de albedine & albo. Conueniunt, n. albedo & album in principio quantum ad vocem, & differunt in fine vocis, & significant idem, licet diuersis modis. Sciendum, quod quaedam sunt qualia, quae omnia ista tria perfecte habent, ut album: quaedam vero sunt qualia, quae differunt ab his, a quibus denominantur in significatione, sicut cursor, & pugillator, prout sunt in secunda specie qualitatis. Cursor enim & pugillator denominantur ab arte currendi, & pugillandi; & non a potentia, quia non est nomen impositum tali potentiae. Vel dicuntur denominatiue a cursu, & pugna, quae non sunt in secunda specie qualitatis, & ideo non conueniunt in significatione cum his, a quibus denominantur. Aliqua vero qualia dicuntur denominatiua, quae cum his, a quibus denominantur, nullo modo conueniunt nec in voce, nec in principio, nec in fine, nec in significatione, ut a virtute dicitur studiosus. Et sic praedicti duo ultimi modi qualis, diminute dicuntur, quia non dicuntur perfecte denominatiue, & sic patet de qualitate.

CAP. VII.

De communicabilibus, & proprietatibus qualitatis.

Inest autem qualitati contrarietas, licet non omni: quod qualiter intelligatur, dictum est in praedicamento substantiae. Dicit autem Philosophus quod dubitatur, vtrum qualitas suscipiat magis & minus, non autem dubitatur de quali: nam dubitatur vtrum iustitia sit magis, vel minus, non autem vtrum iustus, quia dicitur iustior, seu magis iustus: quod qualiter intelligatur, ibidem dictum est. Proprium vero qualitatis est secundum eam simile dici, vel dissimile dici, quod in praedicamento quantitatis declaratum est, & sic patet &c.

CAP. I.

Quid sit ad aliquid secundum intentionem logicam.

Dicto de praedicamentis absolutis, dicendum est de respectibus. Et primo de relatione. Norandum, quod quia relatio parum habet de entitate, ideo de ipsa non tractat Philosophus, sed solum de relatiuis, quae propter concrecionem magis a nobis possunt cognosci: vocat enim relatiua ad aliquid, & diffinit ea sic. Ad aliquid talia dicuntur, quaecumque hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud. Ad intelligentiam huius diffinitionis sciendum, quod quaedam sunt relatiua secundum dici: quaedam secundum esse: quaedam sunt relatiua realia, quaedam vero secundum rationem. Relatiua secundum dici ea dicuntur, quae de suo principali significato dicunt rem alterius praedicamenti, secundario autem dicunt relationem, seu dicunt respectum: sicut scientia de suo principali signato dicit habitum animae, & sic est in prima specie qualitatis: secundario autem dicit respectum ad scibile, & sensus ad sensibile, quae est quaedam potentia in secunda specie qualitatis, & talia sunt relatiua secundum dici. Relatiua vero secundum esse sunt quae de suo principali signato significant respectum ad alium. Relatiua realia sunt quae habent referri realiter circumscripso omni actu intellectus, ut pater & filius. Circumscripso enim omni actu intellectus, pater refertur ad filium, & filius ad patrem, quia realiter pater genuit filium, & filius a patre fuit genitus. Norandum quod ad hoc ut relatio sit realis, quinque requiruntur, duo ex parte subiecti, duo ex parte termini, & vnum ex parte relatorum. Primum ex parte subiecti est, quod relatio supponat aliquod fundamentum reale in eo, cuius est vel subiecti; unde non entis non potest esse relatio realis. Secundum ex parte subiecti est, quod in eo sit ratio, fundamentalis quare referatur, ut videlicet illud secundum

quod dicitur referri, includat aliquod reale, sicut mouens in eo quod mouet, includit potentiam actiuam secundum quam potest agere: unde propter defectum huius conditionis res intellecta non refertur realiter ad intelligentem, quia res intellecta in eo quod huius denominatur ab actu intelligendi, qui nihil secundum rem ponit in re intellecta, sed solum in intelligente. Tertium quod requiritur, & est primum ex parte termini, est, quod terminus ad quem est relatio, sit res quaedam. Quartum est, quod terminus sit diuersus realiter ab alio correlatio, quia eiusdem ad se ipsum non est relatio realis. Quintum autem, quod ratio ex parte correlatiuorum est quod sint eiusdem ordinis, ita videlicet quod ambo sint limitata ad genus, & speciem, & vnum sint extra genus, ita quod ex aequo respondeat eis ratio generis, aut speciei. Quaecumque autem harum conditionum non existente in quocumque relatiuo, non erit relatiuum reale, sed secundum rationem: unde dei ad creaturam non est relatio realis, quia quicquid est in deo, non est in genere relationis. Unde licet deus realiter sit dominus creaturae, & creatura realiter serua, tamen dominus non est in deo relatiuum reale, quia illud dominium non est in genere relationis ex aequo ut opposita species feruitati creaturae correspondens. De aliis quatuor conditionibus iam exemplificatum est. Norandum quod dominium ex parte dei est quid infinitum, cui non adequatur ut possit correspondere seruitus creaturae quae est finita: infinitum autem non correspondet finito, quia plus habet, dominium ergo dei est relatio rationis, seruitus vero creaturae est relatio realis: ex his patet descriptio relatiuorum supra posita. Nam ipsa comprehendit omnia relatiua tam secundum dici, quam secundum esse, tam relatiua realia, quam relatiua rationis. Omnia namque dicuntur ad alia, scilicet ad correlatiua, vel in habitudine casus genitiui, propter quod dicit, aliorum dicuntur, ut pater filii pater, siue quolibet aliter, id est, in habitudine cuiuscumque casus, siue dicti, ut similis simili similis, siue accusatiui, ut mons magnus ad paruum montem, siue ablatiui, ut maius maiore maius; & sic patet prima diffinitio.

CAP. II.

De secunda diffinitione relatiuorum, quae conuenit relatiuis secundum esse, & realibus.

Diffinitur secundo ad aliquid sic. Ad aliquid sunt, quibus hoc ipsum est esse, ad aliud quodammodo se habere: haec diffinitio conuenit solum relatiuis secundum esse, & realibus, eorum namque esse est ad aliud se habere. Norandum, quod ad constitutionem relationis duo requiruntur. Vnum ut fundamentum, aliud ut terminus, sine quibus relatio non solum non posset esse, sed etiam non posset intelligi. Verbi gratia. Similitudo requirit duo alba realia, quorum unum est fundamentum, alterum terminus. Similitudo enim Sortis albi ad Platonem album, in albedine Sortis est ut in fundamento, in albedine vero Platonis est ut in termino. Econuerso se habet de similitudine Platonis ad Sortem: semper enim in duobus similibus sunt duae similitudines. Vna vnus ut fundamentum, & alterius ut terminus, & alia est econuerso: cum autem dico, quod similitudo Sortis habet albedinem eius ut fundamentum, non est intelligendum, quod similitudo Sortis sit aliqua res in Sorte alia ab ipsa albedine, sed solum est ipsa albedo, ut se habet ad albedinem Platonis ut ad terminum. Si enim similitudo adderet supra albedinem Sortis aliquam rem, nullo modo posset aliquis alicui fieri similis sine sui mutatione, sit autem homo similis alicui sine sui mutatione, ut patet: nam si quis in India fieret modo albus, fieret similis mihi, & ego sibi, nulla in me facta mutatione. Similitudo enim in me, me nullam rem addit supra albedinem, quae realiter sit in me, ut patet.

CAP. III.

Quod relatio differt a suo fundamento realitate extrinseca solum.

Sed hic oritur dubium. Cum in decem praedicamenta sint decem genera rerum inter se realiter differentia, si relatio nullam rem addit supra fundamentum, ergo non erit alia res a fundamento, & sic non erit in alio genere similitudo, quam albedo, quod omnino falsum est. Dicendum, quod diuisio entis in 10. praedicamenta est diuisio in 10. diuersa secundum rem, vel quantum ad hoc, quod dicant diuersas res intrinsece, & realiter, sicut substantia, quantitas, & qualitas, quae comparata ad invicem, sunt diuersae res: vel in quantum dicunt diuersas res extrinsece, quia vnum importat aliquam rem diuersam, quam non importat reliquum, & sic relatio differt a suo fundamento, quia importat oppositum relatiui.

relatiui. Sicut enim dicimus, quod totum differt a sua parte, non sicut res a re, sed sicut illud quod importat plus quam pars...

C A P. I I I I

Quod entitas relatiuorum sumitur a fundamentis.

Et quia entitas relatiuorum quasi tota est a fundamentis, ideo videndum est in quibus possit relatio fundari. Notandum quod vt communiter dicitur, relatiua fundantur in tribus...

C A P. V.

De communicatibus & proprietatibus relatiuorum.

Quae autem relatiua suscipiunt magis & minus, & contrarietatem, & quae non, sciendum quod cum relatiua quorum fundamenta & termini suscipiunt magis & minus...

C A P. I.

De sex predicamentis, & eorum predicatione in communi.

Notandum dicendum est de aliis sex predicamentis, quae sex principia dicuntur. Notandum, quod quia praedicamenta sunt ordinationes praedicabilium, vt supra dictum est, ideo per praedicari, seu denominare cognoscuntur...

C A P. I.

Quid sit actio secundum rationem predicamentalem, iuxta vtramque opinionem.

Actio est forma secundum quam in id quod subicitur agere dicitur. Ad quod intelligendum sciendum, quod duplex est actio. Vna quae vocatur actio immanens, ut calere. Alia quae dicitur transiens, ut calefactio.

Actio immanens non est causa effectiua rei, vt sit in actu, sed est idem quod esse in actu. Calere enim idem est quod esse in actu caloris, & secundum talem actionem dicitur agere aliquid quod est formaliter tale, sicut calor facit, seu agit formaliter calidum illud in quo est.

C A P. I I.

Quae actio suscipit magis & minus, & contrarietatem, & quae non.

Recipit autem actio magis & minus, & contrarietatem, non tamen omnis. Notandum, quod actio vel dicitur forma quae est in motu, ut calefactio, quae solum dicitur calorem in motu, vt denominat agens, vel ut habet respectum ad aliud: vel dicitur forma quae est in mutatione, & non in motu, vt generatio substantiae, & creatio. Et quia ut dictum est, actio supra formam quae dicitur, nihil addit nisi quia denominat, iuxta primam opinionem, vel dicitur respectum ad agens, iuxta secundam opinionem, si for-

ma quam dicitur est in motu, dicitur actio suscipere magis, vel minus: vel ipsum agens quod est concretum, sicut in predicamento qualitatis dictum est, quod abstracta non suscipiunt magis & minus, sed concreta, ita in isto dicitur aliquid, scilicet calefactio, suscipere magis vel minus, quia est magis vel minus calefactio. Si vero forma quam dicitur actio, non sit in motu, sed in sola mutatione, cum talis forma non sit apta suscipere magis vel minus, nec per consequens contrarietatem, sumendo contrarietatem proprie, nec etiam talis actio suscipit magis, vel minus, nec per consequens contrarietatem, sumendo contrarietatem proprie. Vnde generans, vel creans non dicitur magis, vel minus generans, vel creans, & sic patet &c.

C A P. I I I.

Quod proprium actionis est ex se inferre passionem.

Est autem proprium actionis ex se inferre passionem. Notandum, quod licet actio & passio & forma quae aliquid mouetur, sint vna res, tamen propter diuersam denominationem quam important, vel propter diuersum respectum importantium sunt diuersa praedicamenta. Habent autem se actio & passio in hoc ordine: nam ad omnem actionem egredientem ad extra sequitur in passio cum motu, & pati nihil aliud est quam causare formam recipere, necessario sequitur, & ad omnem actionem sequitur passio, ad omne agere sequitur pati. Bene ergo dictum est, quod proprium est actionis causare passionem in passio, & sic patet de actione.

C A P. I.

Quid sit passio formaliter, & est praedicamentum.

Actio est effectus, illatioque actionis. Notandum quod actio & passio sunt vna res & eadem, scilicet forma quae est in fluxu, vel fieri, unde non videtur quod passio sit effectus actionis. Si enim considerantur in quantum sunt vna forma, tunc cum idem non possit esse causa & effectus sui ipsius, passio non erit effectus actionis. Si vero considerentur in quantum sunt duo, quia actio denominat agens, & passio patiens: nec adhuc sequitur, quod passio sit effectus ipsius agentis, non ergo passio est effectus ipsius actionis. Sciendum quod aliquid potest dici effectus alicuius dupliciter. Vno modo proprie, prout scilicet causatur, vel causatum est ab eo, & isto modo passio non est effectus actionis. Alio modo, quia quando vtrumque sit, ita sunt simul, quod vnum necessaria connexion intelligitur esse post aliud. Vnde primum dicitur esse quodammodo causa efficiens respectu secundi, quemadmodum in tractatu de proprio dictum est de clauo & ligno cui infigitur, qualiter se habeat ad motum, sic suo modo se habeat de passione respectu actionis. Nam actio & passio sunt ab ipso agente ordine quoad necessarium. Prius enim intelligitur agens agere, quam aliquid a se pati, & sic passio dicitur effectus actionis.

C A P. I I.

Quod denominatio passionis est formaliter ab extrinseco.

Nota autem oritur contra ea quae dicta sunt, videlicet quod ista sex principia denominant substantiam extrinsece. Dicitur enim, quod actio quae subicitur est in patiente, denominat agens: hoc enim non videtur esse verum de passione: nam ipsa denominat passum in quo est formaliter & subicitur. Dicendum, quod forma in fluxu, quae est ipse motus, secundum se accepta, est in predicamento absoluto, puta calor qui causatur in aqua prout est in fluxu, est in predicamento qualitatis, quia motus est in predicamento termini ad quem est, prout autem est in fluxu dicitur motus: prout vero habens talem calorem, scilicet aqua quae calefit, transmutatur ab igne calefactio, talis denominatio pertinet ad passionem prout est praedicamentum. Non enim aqua dicitur calefieri, quia in ea est calor, sed quia talis calor est a calefactio. Vnde si non esset calefactio, quantumcumque calor esset in aqua, non propter hoc diceretur calefieri, vel pati, sed dicitur calefieri & pati in quantum talis calor est a calefactio. Talis ergo denominatio, vel respectus passio est formaliter ab extrinseco, ex quo importat agens, quod est extrinsecum. Sic ergo passio extrinsece denominat subiectum, vel dicitur respectum ab extrinseco. Recipit autem passio magis, vel minus, & contrarietatem eodem modo quo dictum est de actione: quod intelligitur sicut supra de actione expositum est, & sic patet de predicamento passionis, &c.

C A P.

De predicamento quando quid sit, quia est tempus, ut denominat temporale, seu respectus temporis ad temporale, seu respectus temporis ad temporale, seu respectus temporis ad temporale.

VANDO est quod ex adiacentia temporis relinquatur. Vocatur autem hic adiacentia temporis mensura eius, prout scilicet ipsum tempus est mensura temporalium. Ad sciendum autem particulas predictae descriptionis, & quid est quando, notandum, quod de ratione mensurae est quod applicata per intellectum ad mensurata certificet nos de ipsorum quantitate, & quia duplex est quantitas, scilicet extensionis, & perfectionis, ideo utrobique inuenitur mensura. Dicimus enim quod mensura omnium colorum est albedo. Quia enim albedo plus continet de perfectione & participatione lucis, quam alii colores applicatio ipsam ad alios colores per intellectum, certificatur de quantitate perfectionis ipsorum, non tamen de quantitate extensionis. Similiter per lineam bicubitalem applicatam ad pannum, certificatur de quantitate suae extensionis. Cum autem tempus nihil aliud sit, quam quantitas successiva ipsius motus, secundum hoc respectus potest accipi dupliciter, Vno modo large, scilicet pro omni quantitate successiva motus, etiam accipiendo tempus, quot sunt motus, tot sunt tempora, quia omnis motus habet quantitatem successivam facientem ipsum formaliter quantum quantitate successiva, & talis quantitas non est motus, sed accidens eius faciens ipsum esse quantum formaliter, vel est accidens ipsius mobilis inexistens ei mediante motu, sicut qualitas aliqua, scilicet color inest substantiae mediante superficie, ut supra dictum est, & propter hanc successione Philo. 5. metaph. posuit motum in genere quantitatibus, unde motus non est in aliis generibus, nisi forte ratione termini motus, prout dicimus quod augmentum & decrementum sunt in quantitate non ratione qua motus sunt, sed ratione termini ad quem sunt. Sed eius successio dicitur tempus, large sumpto tempore, & tali tempore sicut mensura intrinseca habet omnis motus mensurari, quia tantus est motus, quantum eius successiones, certificantur de eius quantitate: & quia aliquando talis successio est nobis magis nota, ideo per eam mensuramus successione primi mobilis, ut Philo. 4. physic. dicit. Mensuramus enim tempus per nostras actiones, ut per tantam viam vivimus, ergo tot temporis hora transferunt. Alio modo tempus stricte & magis proprie dicitur quantitas successiva primi motus, seu motus primi mobilis, quae successio est uniformissima, & simplicissima, & per consequens est apta nata nos certificare de aliis quantitatibus successivis applicata ad eas, iuxta quod dicimus, quod durat per horam, vel per diem: & quia talis successio est vna numero, ideo est vnum numero tempus omnium temporalium, per quod mensurantur sicut mensura extrinseca, omnes alii motus, ut successivi sunt. Sciendum, quod predicta successio primi motus mensuratur omnes alii motus ut mensura extrinseca, & mensuratur partes motus primi mobilis, ut scilicet pars illius motus mensuratur parte temporis mensura intrinseca, sicut dicimus hanc circulo caeli fuit in ista die, & illa fuit in illa die, sicut est de aliis motibus qui mensurantur suis successione mensura intrinseca. Sciendum, quod mensura vniuersivisque potest considerari dupliciter. Vno modo absolute, scilicet prout applicabilis est: alio modo, prout applicatur ad ipsum mensurabile. Cum autem tempus sit quaedam mensura, poterit his duobus modis considerari, vno modo absolute, & sic dicitur tempus: alio modo applicata ad motus successivos, sive sint partes motus primi mobilis, sive sint alii motus, vel ad mobilia in quantum mobilia sunt. Et quia talia ut sic mensurata a tempore sic mensurata denominantur, sicut dicimus ambulationem hodiernam, ideo a tali absolute, scilicet tempore sic denominante, sumitur predicamentum quando, iuxta primam opinionem: iuxta vero secundam opinionem quando est respectus temporis ut mensurantis ad ipsum temporale, propterea dicitur, quod quando est quod relinquatur ex adiacentia, seu mensura temporis. Tempus enim ut mensurat temporale, denominat illud denominatione extrinseca, & hoc relinquatur, & hoc dicitur quando, iuxta primam opinionem. Iuxta vero secundam, quando relinquatur ex adiacentia temporis, quia ex mensuratione quae est a tempore, relinquatur respectus temporis mensurantis ad mensuratum, quod dicitur quando, & sicut sunt partes ipsius temporis. Praesens praeteritum, & futurum, sic etiam sunt partes quando, quia ab omnibus talibus partibus denominantur temporalia. Dicimus enim hanc est operatio hodierna, vel crastina, vel hesternae. Et sic patet quid est quando, quia nihil aliud est quam forma absoluta, quae est tempus prout denominat temporale: vel iuxta secundam opinionem, quando nihil aliud est quam respectus predictae formae absolute ad temporalia quae mensuratur.

Quod quando non est respectus rei mensuratae ad tempus, sed e converso.

SCIENDUM quod aliqui dicunt, quod quando non est respectus temporis mensurantis ad rem temporalem, sed e converso est respectus rei mensuratae ad ipsum tempus. Hoc non repugnat verum, quia secundum istos, quando non est denominatio extrinseca, sed intrinseca, & sic non est vnum de sex principiis quae extrinsece denominant, ut supra dictum est. Et sequetur iuxta secundam opinionem, quod quando esset relatio, quia esset respectus ab intrinseco, quod falsum est. Sciendum, quod successio primi motus quae tempus dicitur, potest esse mensura partium motus primi mobilis, & isto modo est mensura intrinseca, & ex tali mensura sit denominatio, quae pertinet ad predicamentum quando, sicut dicimus quod hanc circulo est hodierna, vel fuit hesternae. Et isto modo in quo est tempus, in eo etiam quando: quia in motu primi mobilis est tempus subiective, & ideo talis denominatio est in partibus eius quae denominantur a partibus motus, ut dictum est, vel iuxta primam opinionem in primo motu est tempus, quod est fundamentum respectus qui est quando. Etiam in eo est terminus ipsius respectus, partes scilicet motus mensuratae quae sunt termini respectus, & hoc est quod dicitur auctor sex principiorum, quod in quo est tempus, in eo est etiam quando. Alio modo tempus potest esse mensura aliorum motuum extrinseca, ex quo tunc est denominatio quae pertinet ad predicamentum quando, sic dicimus, hanc ambulationem fuit hesternae, & sic quando non est in eo in quo est tempus, quia tempus est subiective in motu primi mobilis, & denominatio facta ab eo est in ambulatione. Vel iuxta secundam opinionem, quando est respectus fundatus in tempore, cuius tamen terminus est ambulatio, & sic aliquo modo non est in ea in quo est tempus &c.

Quod quando non suscipit magis, nec minus, nec habet contrarium, et quod quando est in omni eo quod incipit esse.

NON suscipit autem quando magis, vel minus, nec etiam ipsi quando est aliquod contrarium. Nam hoc predicamentum sumitur a forma absolute denominante, vel est respectus talis formae: et quia tempus a quo sumitur quando non suscipit magis, vel minus, nec habet contrarium, igitur nec quando ista suscipit. Est autem proprium quando esse in omni eo quod incipit esse. Notandum, quod res quadrupliciter incipit esse. Quaedam enim incipit per motum solum, ut calor in aqua quae calefit, incipit esse per motum calefactionis, immo motus ponitur in genere talium. Alteratio enim est in genere qualitatibus, in qua alteratio inuenitur. Quaedam vero incipit esse per mutationem sequentem motum necessario, sicut forma substantialis inducitur in materiam per generationem sequentem alterationem, cuius ipsa est terminus saltem extrinseca. Quaedam autem incipit esse per mutationem sequentem motum, sed non ex necessitate, sicut illuminatio nostri hemisphaerii de mane, quam illuminationem praecedit motus localis solis, per quem nobis praesens fit, talem autem mutationem non ex necessitate praecedit motus, quia in primo instanti quando creatus est sol, nullo praecedente motu solis fuit aer illuminatus a sole. Quaedam autem incipit esse per simplicem emanationem, & non per motum, nec per mutationem, sicut illa quae creantur. Sciendum est autem, quod tempus sive sit continuum, sive discretum, & vnum sunt quaedam mensurae secundum quas actus quidam nati sunt mensurari, quia scilicet habent durare, tatum vel tantum: quidam autem actus est in quo uno numero existente est successio, & eius duratio consistit in accipiendo partem post partem, sicut sunt ea de quibus dictum est quod incipiunt esse solum per motum, & tales actus quando sunt, sive quando facti sunt, cum scilicet sunt in quiete, mensurantur tempore continuo. Eorum enim fieri est motus, & factum esse est quietis. Motus autem & quietis mensurantur tempore continuo. In omni autem tali actu est quando, sicut in tempore, ut dictum est. Et hoc est proprium quando esse in omni tali actu, qui sic incipit esse: talis enim actus quia proprie tempore mensuratur, proprie etiam sumitur denominatione a tempore, ut dicitur de ambulatione hodierna, vel hesternae, & hoc est quando, ut dictum est. Vel iuxta secundam opinionem, tempus ut mensurans proprie habet respectum ad actus tales, & hic respectus est quando. Proprium ergo quando est esse in omni tali actu qui sic incipit esse ut in termino, ut dictum est. Aliquis vero actus est, cuius duratio non consistit in accipiendo successive partem post partem, sed consistit in hoc, quod idem indivisibile manens stat, & iste actus est duplex. Quidam enim est actus

est actus indivisibilis, in quo nulla est successio, tamen natus est ei alius actus succedere, & ipse natus est succedere alteri, sicut forma substantiales corruptibiles cogitationes, & volitiones successivae angelorum. Horum enim actuum vniuersivisque est indivisibilis, & vnum succedit alteri. Vna namque forma succedit alteri in materia prima, & tamen esse talis formae in indivisibili est, & sic est de dictis cogitationibus & volitionibus angelorum. Vnde tales actus mensurantur tempore discreto, vniuersivisque enim talium actuum mensuratur nunc temporis discreti & successio quae est inter tales actus mensuratur tempore discreto, tempus autem discretum, est in illo genere quantitatis discretae, in quo ponitur oratio. Non enim oratio ibi ponitur pro sono, cum sonus sit qualitas, nec pro numero syllabarum: quia sic non esset alia species a numero, nec pro pluribus temporibus continuis syllabarum, quia sic non esset alia species a tempore continuo. Plures enim partes temporis non faciunt aliam speciem a tempore, ut supra dictum est: sed ponitur pro mensura prolationis illius soni. Ibi enim non solum est dare plura, sed est dare plus durare secundum quod talia plura in indivisibilia plus durant quam vnum, ideo oportet ibi ponere aliquem numerum pertinentem ad mensuram alicuius durationis, hoc autem est discretum in talibus, quae sic incipiunt esse. Et quae sic habent esse non est quando, secundum quod hic sumitur quando, prout relinquatur ex adiacentia temporis continui, & si in eis esset quando ex adiacentia ipsius nunc temporis discreti, esset alterius rationis quam quando de quo nunc agitur. Alius vero actus indivisibilis est qui non est aptus natus succedere alteri, nec alius sibi, sicut est actus essendi angelorum, & animae rationalis & corporum celestium, & intellectio angelus, quae videlicet intelligit se quae non est successiva, & beata visio angelorum & animarum, Et tales actus mensurantur suo, quod est totum simul. Vnde licet talis actus inceperit esse per simplicem emanationem, tamen in eis non est quando. Non enim habent mensurari tempore. Possumus autem dicere, quod in omnibus dictis actibus sit quando per quandam coexistentiam, quam habet tempus continuum cum durationibus eorum, Dicimus enim quando fuit angelus? & respondetur huiusmodi, non tamen, quod angelus quantum ad sum esse, mensuratur die hesternae vel hodiernae, sed quia dies hesternae vel hodiernae simul fuit cum dicta duratione angeli, scilicet cum suo suo, vel quum sum simul coexistit tempori hesternae vel hodiernae, Et sic de aliis, & patet de quando.

De predicamento ubi quid sit formaliter, & in quo sit subiective.

UB I est circumscriptio corporis a loci circumscriptione, ne proveniens. Ad intelligendam predictam descriptionem, & quid est ubi sciendum, quod locus est superficies corporis continens immobilis. Dupliciter autem potest aliquid esse in loco, scilicet diffinitive & descriptivae. Diffinitive sunt in loco ea quae licet quanta non sint, nec per se, nec per accidens, tamen non sunt ubique, sed ita sunt in vna parte mundi, quod non sunt in alia, sicut sunt angeli & anime separatae. Vnde dicuntur esse in loco diffinitive, id est determinativae, quia ita determinatae sunt in vna parte mundi, quod non sunt in alia, & de talibus non potest proprie dici esse in ubi. Nam ea quae sunt in ubi continentur in loco. Sed huiusmodi magis continentur locum, quam continentur a loco, non ergo proprie sunt in ubi. Circumscriptione vero dicuntur esse in loco omnia quanta. Dimittamus modo de vltima sphaera qualiter sit in loco. Vnde quantitas quae formaliter facit subiectum materiam quantum efficienter facit eam esse in loco. Vnde corpus locatum per suam superficiem tangit superficiem corporis locantis. Et sicut est signata superficies corporis locati, ita & superficies locantis. Superficies autem corporis locantis, potest dupliciter considerari. Vno modo, ut est in corpore locante, & denominat illud, & sic est quantitas. Alio modo, ut denominat corpus locatum, & sic facit predicamentum ubi, quod nihil aliud est secundum rem, quam locus, ut denominat locatum denominatione extrinseca, sicut dicitur cuius a civitate, & praegensis a praga. Vel iuxta secundam opinionem, predicamentum ubi est respectus loci circumscribentis locatum. Ex predictis patet, quod motus localis non est in loco in quantum huiusmodi, sed est in predicamento ubi, motus autem subiective est in eo, quod movetur, seu in mobili. Dicitur autem motus esse in genere, forma quae acquiritur per motum quae est terminus motus, non autem movetur locum cum sit terminus continentis immobilis, movetur autem locatum, locus autem in quantum huiusmodi, non est forma quae acquiritur in loco, sed est forma locantis. Nihil ergo acquiritur in re mobili nisi ubi, quod est respectus loci ad locatum, ut circumscribit illud. Vel est denominatio supponens

predicatum respectum, iuxta primam opinionem. Hic autem respectus terminativus est in ipso locato, & secundum extensionem loci, cuius est talis respectus, ut fundamentum acquiritur in re quae movetur ad aliud & aliud ubi, usque ad terminum motus. Ex his patet, quod in aliis speciebus motus in ipso mobili acquiritur forma intrinseca. Nam in alteratione quae fit de frigore ad calorem, acquiritur calor qui est forma intrinseca inherens ipsi calefacto. Et in augmento & decremento acquiritur certa quantitas, quae etiam est forma inherens intrinseca. Sed in motu locali acquiritur ubi, quod denominat extrinsece. Vel iuxta secundam opinionem est respectus extrinsecus fundatus in locante, & terminatus in locato, ut dictum est. Patet ergo descriptio ipsius ubi scilicet, quod est circumscriptio corporis, id est denominatio corporis locati, circumscriptione proveniens a circumscriptione loci, id est ab ipso loco circumscribente. Vel iuxta secundam opinionem, est circumscriptio corporis locati, id est respectus terminatus in corpore circumscripito, proveniens a circumscriptione loci, id est fundatur in loco prout circumscribit locatum.

Quod ubi non suscipit magis nec minus, nec habet contrarietatem, & quod est in omni corpore terminato superficie.

UB I vero non suscipit magis nec minus, & non suscipit contrarietatem. Ut enim dictum est, ubi nihil aliud est quam locus, ut denominans rem locatam quam circumscribit. Vel iuxta secundam opinionem est respectus extrinsecus fundatus in loco circumscribente & terminatus in re locata. Qui respectus nihil reale addit supra fundamentum, nisi terminum ad quem, ut supra de relatione dictum est. Vnde nullam rem dicitur dieriam a loco. Sed locus non recipit magis vel minus, nec loco aliquid est contrarium, ut supra dictum est, ergo nec ubi suscipit magis vel minus nec contrarietatem. Proprium autem ubi est esse in omni corpore terminato vel denominatione, vel iuxta secundam opinionem terminativus licet enim quaedam alia accidentia sint in corpore, ut calor, dulcedo & huiusmodi, & quidam etiam respectus terminatur ad corpus, ut aequalitas & inaequalitas, tamen non ita proprie conveniunt corpori, sicut ubi. Corpus enim est quod superficie vel superficiebus terminatur, & hoc est de ratione corporis in quantum est corpus. Sed quia natura non sustinet vacuum, oportet quod statim sibi contungatur alia superficies, quae ut immobilis est, locus dicitur & circumscribit illud, & hoc est ubi. Vnde proprie ubi est in corpore, quia immediate sequitur ipsum corpus in quantum huiusmodi. Et dico, quod proprium est ubi esse in omni corpore, supple, & non in alio, quia indivisibili in quantum huiusmodi non debetur locus. Si enim locus est quantitas continua, oportet quod sit divisibilis. Locatum autem & locus adaequantur. Vnde si alicuius indivisibilis esset locus, sequeretur, quod locus ille esset indivisibilis. Notandum, quod indivisibile dupliciter potest sumi. Vno modo mathematicae, & sic solus punctus est indivisibilis, cui ut dictum est, non debetur proprie locus. Alio modo sumitur indivisibile naturaliter, est enim devenire ad minimam carnem, quae si dividatur, non erit amplius caro. Hoc tamen indivisibile est quantum, & non punctus, & nullus prohibet tale indivisibile esse in loco, igitur in eo est ubi. Dico etiam, quod ubi est in corpore terminato. Si enim esset corpus infinitum, ut ponebant primi Philosophi esse extra caelum tale corpus, non esset in ubi, & sic patet de ubi &c.

De predicamento situs, an aliquid sit secundum rationem formalem.

SITUS est ordo seu ordinatio partium in loco. Ad intelligendum autem predictam descriptionem, sciendum est, quod pars multipliciter dicitur, sicut & totum. Est enim triplex totum, scilicet vniuersale, potentiale, & integrale. Et si aliud totum dicatur, ut totum in quantitate, totum in tempore, totum in loco, ad ista tria reducuntur. Dicitur autem totum vniuersale genus, cuius partes subiectivae sunt species. Totum vero potentiale dicitur aliquid in quo sunt potentiae, quae nec partes integrales dici possunt, nec partes subiectivae, sicut anima respectu suarum potentiarum est totum potentiale, & quae liber eius potentia dicitur vis potentialis. Totum vero integrale est duplex. Vnum est, quod constituitur ex partibus integritibus essentia rei copositae, quarum partium vnaquaeque per se accepta

accepta non est nata esse naturaliter sine alia, sicut sunt forma & materia. Aliud vero totum integrale est, cuius partes sunt na-
 te diuise a toto quolibet per se esse, sicut diuiso ligno toto in
 duo ligna vnaqueque partium potest per se esse, & hac est passio
 quanti, in eo qd quantum est, vt dicitur quinto Metaphysicæ.
 Et quia tales partes sicut sunt diuisibiles, ita per intellectum
 signari possunt: quamuis non sint diuisæ, & quia in se confide-
 ratæ inter se habent aliquem ordinem in toto: quia vna confide-
 ratur proprie esse centrum totius: & alia post aliam, & sic de aliis
 talis ordo dicitur potentia quæ est differentia quantitatis, vt
 supra dictum est. Nec tamen est credendum, quod talis ordo qui
 dicitur potentia, sit relatio: quia differentia quantitatis non po-
 test esse in alio prædicamento a quantitate. Sed potest esse rela-
 tio secundum dicitur dicitur, quod scientia est relatio vel rela-
 tum secundum dicitur. Est enim scientia in prima specie qualita-
 tis per prius, secundario autem dicitur quendam respectum ad sci-
 bile. Alio modo possunt considerari prædicæ partes integrales,
 vt comparantur ad locum, prout scilicet, cuiuslibet parti sic ordi-
 nati in toto correspondet pars loci, & talis ordo seu ordinatio
 partium in loco dicitur positio, quæ est prædicamentum situs.
 Notandum, quod manente eodem toto locato & eodem toto lo-
 co, possunt partes diuersæ locati diuersis partibus loci applicari,
 & ideo est aliqua diuersitas inter comparisonem totius locati
 ad totum locum, & inter comparisonem partium ad partes: &
 sic potentia quæ dicitur ordinem partium locati ad diuersas par-
 tes loci est aliud prædicamentum quam prædicamentum vbi, quod
 dicitur circumscriptionem locati a loco. Notandum quod superficies
 corporis continens quæ locus dicitur, & superficies cor-
 poris contenti sunt simul, & secundum quod est figura corporis
 contenti, sic est figura loci, seu superficiem contenti, & ideo
 secundum situationem partium & eius diuersitatem in corpore
 locato, necesse est locum diuersam habitudinem habere ad loca-
 tum. Vnde a prædicto loco sic diuersimode locantur partes. Locati
 denominantur ipsam locatum ratione suarum partium. Dicitur
 prædicamentum situs seu positionis, sicut dicitur homo sedens,
 quia partes loci sic circumscribunt partes locati. Vel iuxta secun-
 dam opinionem respectus fundatus in loco ratione suarum par-
 tium, & terminatus in locato ratione suarum partium est posi-
 tia seu situs. Patet ergo quid est situs seu positio.

*Quod positio est denominatio seu respectus sumptus a partibus
 loci ratione partium locati.*

CAP. II.

SCIENTIAM est, quod quidam dicunt quod situs seu po-
 tentia non est denominatio siue respectus sumptus a partibus
 loci ratione partium locati, sed potius est respectus sumptus a par-
 tibus locati ad partes loci. Et si obicitur eis, quod si hoc esset se-
 queretur quod talis denominatio non esset ab extrinseco, quia
 respectus fundatus in partibus locati iuxta secundam opinionem,
 ad quam sequitur talis denominatio iuxta primam opinionem,
 quæ est prædicamentum situs non est extra totum locatum. Vnde
 sequitur quod situs esset relatio. Ad hoc respondent, quod de
 situ accidit, sicut de passione supra dictum est, quæ licet sit subie-
 ctive in passio, tamen ab ea denominatur patens denominatione
 extrinseca, quia non denominat illud nisi ratione agentis quod
 est extra, & sic dicunt quod partes locati sic ordinatæ non deno-
 minant totum in prædicamento isto, nisi ratione partium loci ad
 quas habent respectum. Et quia, vt supra dictum est, ista prædica-
 menta non fecit Aristoteles, & ille qui fecit, non fuit tantæ authorita-
 tis nec habuit aliquem expositorem alicuius authoritatis, ideo
 de eis quilibet modernorum dicit sicut sibi videtur. Vtraque ta-
 men opinio potest saluari: sed prima magis stat ad saluandum,
 quod hoc prædicamentum dicat formam extrinsecus aduenien-
 tem. Secunda vero videtur magis stare cum significato dictionis,
 quæ importat positionem. Nam sessio & cubatio magis videntur
 dicere dispositionem partium locati per respectum ad partes
 loci, quam e converso. Et similiter se habet de aspero & leni: Aspe-
 rum enim est cuius partes non porriguntur æqualiter. Lene vero
 cuius partes æqualiter porriguntur. Quæ autem istarum opinio
 num sit probabilior legentis iudicio relinquo &c.

*Quod situs non suscipit magis nec minus, nec habet contrarietatem,
 & quod proprium eius est proxime asserere substantia.*

CAP. III.

SITUS seu potentia non recipit magis nec minus, siue
 sit respectus partium loci ad partes locati, siue e converso, quæ
 nec partes loci, nec partes corporis locati suscipiunt magis vel
 minus, ideo nec situs suscipit magis vel minus. Similiter nec re-

cipit contrarietatem, vt ex supradictis potest patere. Est autem
 proprium situs proxime asserere substantia materiali. Ad quod
 intelligendum, sciendum est, quod asserere vt hic sumitur est ef-
 se respectuum. Notandum, quod quantitas afficit rem materia-
 lem prius quam aliquod accidens. Vnde primam materiam prius
 natura informat forma substantialis quæ dat sibi esse. Ad quam
 informationem prius natura sequitur quantitas, quam aliquod
 aliud accidens, vt autem supradictum est, propria passio quanti-
 tatis est, quod sit diuisibilis in partes integrales. Et ideo quinto
 Metaphysicæ a Philosopho sic describitur. Quantum est, quod
 est diuisibile in semper diuisibilia. Ad quas partes integrales ter-
 minatur situs, qui est respectus quidam licet fundetur in loco: vel
 secundum alios fundatur in partibus quantis & terminatur ad
 partes loci, ad quem respectum sequitur denominatio quæ facit
 prædicamentum situs, iuxta primam opinionem. Proximus ergo
 respectus substantia materiali siue terminatiue siue funda-
 mentaliter est situs siue potentia &c.

De habitu secundum quod est prædicamentum quid sit formaliter.

CAP. I.

ABITVS est corporum & eorum quæ circa corpus
 sunt adiacentia. Ad intelligendum autem prædictam
 descriptionem sciendum, quod habere aliquid dicit
 quendam respectum. Quædam enim dicuntur habere
 aliquas res, sed inter habentem & res habitus est solus respectus
 rationis, vt cum aliquid dicitur habere substantiam, vel partes
 substantia, sicut pedem vel manum, vel habere quantitatem, vel
 qualitatem & tamen inter habens & res habitus nullus est res-
 ctus realis, sed solum rationis. Vnde hoc habere pertinet ad præ-
 dicamenta absoluta. Quædam vero dicuntur habere aliquas res,
 ita quod inter habentem & res habitus est respectus realis & cõ-
 uersus, sicut pater dicitur habere filium, & filius patrem, & do-
 minus seruum, vel possessionem & seruus vel possessio domini.
 Patris autem ad filium & filii ad patrem est respectus realis. Et si
 milititer est de domino & seruo. Et istud habere pertinet ad præ-
 dicamentum relationis. Quædam autem dicuntur habere aliquas
 res & inter habentia & res habitus est respectus realis, sed non
 conuersus, sed est respectus habentis ad rem habitam. Et isto
 modo tempus dicitur habere temporalia, & locus locatū, & par-
 tes loci partes locati, & continens contentum. Et istud habere
 pertinet ad prædicamenta quando, & vbi & situs. Nam continens
 ita dicitur habere contentum, quod reducitur ad prædicamentū
 vbi, sicut tempus temporale, quod reducitur ad prædicamentum
 quando, & situs situatum quod pertinet ad prædicamentum si-
 tus. Nam vas est locus mobilis, & locus est vas immobile, vt dicitur
 4. Physicorum. Quædam autem dicuntur habere aliquas res,
 & inter habentia & res habitus est respectus realis non conuersus
 uis, ita videlicet, quod respectus talis est rei habitæ ad ipsam,
 quod habeat eam, sicut homo dicitur habere tunicam & res-
 ctus est tunicæ ad ipsum hominem habentem, & non e contra-
 rio. Et hoc habere pertinet ad istud prædicamentum scilicet ha-
 bitus. Notandum, quod vt Philosophus dicit, 15. de animalibus
 natura prouidit aliis animalibus de vestimentis & de armis. Vn-
 de quædam pro vestimento habent pilos, quædam vero corium
 grossum vel corticem, vel aliquid huius. Similiter etiam aliqui-
 bus pro armis dentes dedit, aliis cornua, aliis vero vngues, & hu-
 iusmodi, homini autem nihil horum dedit, sed dedit ei intelle-
 ctum & manus, vt per eas posset sibi providere, & de rebus ex-
 terioribus faceret sibi vestimenta & arma. Vnde in aliis anima-
 libus tam vestimenta quam etiam arma sunt partes substantia-
 les eorum, & inter habentia & habitæ non est aliquis respectus
 realis, sed solum rationis, vt dictum est. Vnde denominatio quæ
 fit in eis, vel a vestimentis vel ab armis eorum naturalibus non
 pertinet ad hoc prædicamentum. Sed inter vestimenta & arma
 nostra & nos est respectus realis, & ideo vestimenta & arma pro-
 ut denominant nos habentes ea, sunt prædicamentum habitus.
 Vel iuxta secundam opinionem, respectus eorum ad nos est præ-
 dicamentum habitus. Vnde hoc prædicamentum solum conue-
 nit hominibus. Verum est autem, quod etiam quædam anima-
 lia vestimus & armamus vestimentis & armis exterioribus. Ves-
 timus enim simias, & phaleramus equos, & isto modo hoc præ-
 dicamentum potest ad ea pertinere. Et sic patet &c.

Quod habitus potest immediate fundari in substantia.

CAP. II.

VIDERE autem esse dubium, siue hoc prædicamentum sit
 denominatio sequens respectum, siue iuxta secundam opinionem
 sit ipse respectus, quod hoc prædicamentum pertinet ad genera
 accidentium

accidentium. Constat enim quod vestimenta, siue arma sunt
 in genere substantia. Denominatio autem sumpta a substantia,
 non ponitur in alio genere a substantia, siue iuxta secundam opi-
 nionem quomodo fundabitur respectus immediate in substan-
 tia, cum respectus nihil reale addat supra fundamentum, vt su-
 prædictum est, ideo sequitur, quod substantia vel erit accidens,
 vel qd habitus non erit accidens. Ad quod dicendum, qd non est
 inconueniens, quod respectus realis in substantia fundetur. Sub-
 stantia enim creata in quantum huius, realiter refertur ad creato-
 rem, & talis respectus immediate in ea fundatur, nec propter hoc
 substantia est respectus, vel accidens. Notandum, qd differ-
 déralitas quantitatis, & qualitatis quæ sunt accidentia absoluta,
 ab accidentalitate aliorum septem prædicamentorum. Nam ac-
 cidentalitas absolutior consistit in hoc, quod adueniunt eam in
 actu per inhærentiam, & isto modo substantia non potest esse ac-
 cidens. Accidentalitas autem aliorum septem prædicamentorum
 consistit in hoc, quod accidit formæ seu subiecto formæ habere
 terminum ad quem. Et quia forma substantialis seu substantia
 composita potest habere talem terminum, isto modo non est in-
 conueniens quod sit accidens, id est, ut accidentaliter alteri ad-
 ueniat, vnde accidit vestimento ut adiacet corpori, & ut talem
 respectum habeat ad ipsum & sic siue sumatur vestimentum, ut
 denominans, accidit sibi sic denominare, & sic est prædicamentū
 habitus iuxta primam opinionem, & est accidens: vel iuxta secun-
 dam opinionem accidit vestimento habere corpus pro termi-
 no, ad quem vt adiacens habet respectum. Vel potest dici, quod
 non ex omni substantia indifferenter sunt arma, & vestimenta,
 sed arma sunt ex substantia habente aliquam qualitatem, puta
 duritiem & huiusmodi. Similiter vestimenta sunt non ex qua-
 libet substantia indifferenter, sed ex habente talem qualitatem,
 puta mollicem & plicabilitatem, vel huiusmodi, & super his
 qualitatibus fundatur respectus qui est habitus, vel a dictis sub-
 stantiis, inquantum habent tales qualitates. Est ergo habitus adia-
 centia corporum, & eorum quæ circa corpus sunt, quod sic in-
 telligitur. Habitus est adiacentia, id est denominatio corporum,
 sicut eorum quæ denominantur, & eorum quæ sunt circa corpus. i.
 eorum a quibus fit talis denominatio, sicut a vestimentis quæ sunt
 circa corpus, dicitur & denominatur homo vestitus. Vel iuxta se-
 cundam opinionem, habitus est adiacentia, id est respectus cor-
 porum terminatiue. Talis enim respectus, scilicet vestimentum,
 terminatur ad corpus vestitum, & est eorum quæ sunt circa cor-
 pus fundamentaliter. Nam fundamentum talis respectus est ipsū
 vestimentum, ut dictum est, & sic patet descriptio habitus. No-
 tandum, quod licet talis denominatio sit totius habentis talem
 habitum, nam homo dicitur vestitus & calciatus, tamen conue-
 nit sibi ratione habitus qui adiacet parti. Licet enim homo di-
 catur calciatus, tamen dicitur ratione calciamenti, quod adiacet
 pedi, qui est pars integralis hominis, cum totum corpus non sit
 vestitum, sed ratione illius partis cui adiacet vestimentum. Pa-
 ter ergo de habitu &c.

CAP. III.

*Quod habitus suscipit magis & minus, licet non omnis
 & quod habitus non habet contrarietatem.*

RECIPIT autem habitus magis & minus, licet non omnis.
 Qualiter autem habitus recipit magis & minus videtur esse
 dubium. Si enim respectus tantum recipiunt magis & mi-
 nus, in quantum fundamenta recipiunt intentionem & remissionem,
 & secundum istos respectus denominantur termini res-
 ctus magis, vel minus. Sicut dicitur magis, vel minus calefaciens
 a maiori, vel minori calore quæ efficit. Sed cum fundamentū habi-
 tus sit substantia, ut dictum est, quæ non suscipit magis, vel minus,
 ergo nec habitus suscipit magis vel minus. Ad quod intelligendū
 sciendum est, qd ut dictum est, ista sex prædicamēta nihil aliud di-
 cunt nisi absolute, ut denominat aliquid extrinsecū, quæ deno-
 minatio sequitur aliquē respectū reālē qui est inter denominans,
 & denominatū, qui tamen respectus est in genere relationis. Vel
 iuxta secundam opinionem dicunt prædictum respectum, & talis
 respectus est communis dictis sex principiis. Vnde tale deno-
 minatum dicitur magis, vel minus ab intentione, vel remissionem
 illius absolute denominantis, ut dictum est. Aliquando vero
 denominatur magis vel minus, non ab intentione vel remissionem
 denominantis, sed si plura fuerint denominatiua eiusdem ra-
 tionis a quibus denominatum secundum unumquodque quod
 est, eo denominatur, sicut dicitur, quod ignis calefaciens tria li-
 gna magis calefacit, quam si calefaceret duo eodem gradu calo-
 ris. Constat enim quod omnes istæ tres calefactiones sunt eius-
 dem rationis, quibus respondet ignis secundum vnam potentia
 calefactiuam, & isto modo calefaciens potest dici magis vel mi-
 nus, licet in calefactionibus vel in quibuscumque actionibus non

fit consuetum dicere isto modo magis vel minus, & simile est G
 sumatur hic iuxta secundam opinionem, quia si plures respectus
 vnus rationis, quibus vnus respondet terminus denominant
 terminum magis, pauciores vero minus, habitus primo modo
 non suscipit magis, vel minus. Ab uno enim vestimento, vel cal-
 ciamento, scilicet uno numero numquam aliquis dicitur magis
 vel minus vestitus, vel calciatus, & sic intelligitur, qd non omnis
 habitus suscipit magis, vel minus, quia nec vestimentum, nec
 calciamentum suscipit intentionem, vel remissionem. Secundo
 vero modo habitus suscipit magis vel minus, quia vnus & idē
 homo a pluribus vestimentis potest denominari magis vestitus,
 & a paucioribus minus vestitus, & sic de aliis. Hoc autem non
 conuenit prædicamento quanto, cum tempus denominans sit
 vnus omnium temporalium. Nec etiam conuenit prædicamento
 ubi, cum vnus corporis vnus tantum sit locus. Nec prædica-
 mento situs, cum cuiuslibet parti locati vna respondeat pars
 loci. Potest autem conuenire iste modus dicendi magis vel mi-
 nus alicui relatio, & alicui agenti vel patienti, & sic patet qua-
 liter habitus suscipit magis, vel minus, & qualiter non. Vel di-
 cendum, quod respectus habitus non immediate fundatur in
 substantia, ut supra dictum est, nisi mediante aliqua qualitate,
 puta duritiæ vel molliæ, & huiusmodi, quæ qualitates sunt fun-
 damentum talis respectus, cum autem dictæ qualitates suscipiatur
 magis, & minus. ergo & habitus, & non tamen recipit habitus
 contrarietatem. Vt enim supra dictum est ex receptione magis
 & minus causatur contrarietas, quando magis & minus est secū-
 dum gradum intentionis & remissionis in speciebus vnus ge-
 neris, ut patet de albo & nigro, talis autem intentio non est in
 habitu, ut dictum est, ergo in habitu non est contrarietas.

CAP. IIII.

*Quod proprium habitus est existere tam in corpore, quam in
 his quæ circa corpus sunt secundum diui-
 sionem partium.*

EST autem sciendum, qd proprium habitus est existere tam in
 corpore, quam in his quæ circa corpus sunt in pluribus secū-
 dum diuisionem partium. Hoc autem qualiter intelligatur di-
 ctum est. Denominatur enim aliquid ab habitu secundum quod
 habitus adiacet alicui parti integrali signatæ, sicut dicitur ho-
 mo calciatus a pedibus, & galeatus a capite, & sic de aliis, hoc
 autem nulli aliorum prædicamentorum conuenit. Licet enim in
 prædicamento situs fiat denominatio totius ratione partium
 quibus adiacent partes loci, non tamen ratione alicuius partis
 signatæ, sed ratione omnium, quibus adiacent partes loci ali-
 quando uno modo, & aliquando alio. Sed in prædicamento ha-
 bitus fit denominatio totius ab una parte signatæ, cui adiacet
 singularis habitus. Et quia sicut consideratur in hoc prædicamē-
 to corpus habens habitum quantum ad suas partes organicas
 signatas, sic habitus partium signatarum sunt diuersi & diuisi.
 Nam in habitu vnus hominis diuisa est pars vestimenti a cal-
 ciamento, & sic de singulis: ideo dicitur esse proprium habitus
 existere secundum diuisionem partium corporis, scilicet habentis,
 & secundum diuisionem eorum quæ sunt circa corpus secun-
 dum diuisionem habitus, & sic patet de prædicamento habitus,
 & de omnibus prædicamentis hoc modo. Notandum, qd prædica-
 menta pertinent ad primam operationem intellectus, in qua
 nulla fit compositio per esse, nec diuisio per non esse. Quæ autē
 pertinent ad talem primam operationem possunt dupliciter con-
 siderari. Vno modo, quantum ad res intellectas, & sic de eis iam
 dictum est. Omnia enim quæ sic pertinent ad talem primam ope-
 rationem per decem prædicamēta significantur, vt ex dictis patet.
 Alio modo possunt considerari quantum ad motum significan-
 di, in quantum scilicet significatur per nomina & per uerba, &
 per alias partes orationis, & de his dicitur immediate, propterea
 logica non solum est scientia rationalis, ut puta de syllo-
 gismo qui pertinet ad discursum rationis, sed est etiam scientia
 sermocinalis. Tractat enim de syllogismo, & partibus eius
 quantum ad modum significandi, ponendo quid est
 nomen, & quid est uerbum, & ponendo signa
 vniuersalia & particularia, quæ omnia ad
 modum significandi pertinent, de
 quibus omnibus infra
 dicitur.

*De decem prædicamentis, quæ genera rerum dicuntur Tra-
 ctatus feliciter finit.*

De nomine quid sit secundum intentionem logicam.

DICTO de his quæ quantum ad rem significat, per
tinent ad primam operationem intellectus, quæ est in
indivisibilem intelligentiam, ut in 3. de anima dicitur,
quia videlicet res cognoscitur quantum ad suam quid
nunc dicendum est de his quæ pertinent ad secundam
operationem intellectus, quæ ibi compositio, vel divisio nomi
natur, quæ scilicet intellectus noster unam rem cum alia compo
nit, vel ab alia eam dividit, per esse scilicet, & non esse. Et di
citur tractatus iste de enuntiatione, seu propositione, large supra
propositione. Si enim strictè sumeretur, tunc enuntiatione esset
genus eius. Propositio enim solè dicitur de præmissis ipsius syl
logismi, sed enuntiatione dicitur tam de præmissis, quam de præ
conclusionone. Ad cognoscendum autem dictam enuntiationem
dicendum est primo cum Aristotele de partibus suis, scilicet de
nomine & verbo, & de eius genere, quod est oratio. Nomen est
vox significativa ad placitum sine tempore, cuius nulla pars si
gnificat separata, finita, & recta. In ista nominis definitione po
nitur vox pro genere. Notandum, quod ut habetur. 2. me
taphysicæ hæc est differentia inter definitionem suppositorum,
& definitionem formarum siue substantialium, siue accidentalium.
Nam in definitione suppositorum nihil ponitur, quod sit
extra essentialia distincti, sed omnes particule definitionis sunt
de essentia distincti. Formæ vero, quia non possunt per se esse,
sed in alio scilicet in subiecto, vel in materia in sui definitione
requirunt subiectum, vel materiam, quæ tamen non sunt de es
sencia earum, & ideo ipsarum definitiones dicuntur esse per ad
ditamenta, unde formæ accidentales in sui definitione requi
runt subiectum. Hæc est autem differentia inter eas definiendo.
Nam formæ abstractæ aliter requirunt subiectum in earum
definitionibus quam formæ sumptæ in cõcreto, formæ abstractæ
requirunt subiectum loco differentie, ut est dictum, crispitudo est
contractio capillorum, ubi capilli qui sunt subiectum crispitudi
nis, ponuntur loco differentie. In concreto vero requirunt sub
iectum loco generis, ut cum dicimus crispum est capillus con
tractus. Hoc habito sciendum est, quod nomen, verbum, & ora
tio sunt quedam artificialia, & per consequens accidentia, eor
um autem subiectum est vox quæ est quid naturale. Ars, in vo
ce ut in subiecto format nomina verba & orationes & ideo in eo
rû definitionibus debet poni vox ut subiectum. Et quia cõcreta
sunt, ideo in eorû definitionibus ponitur vox pro genere. Dicit
aut vox significativa, ad differentiam uocum non significatiuarum
quæcumque sunt illa quæ videlicet pro nihilo proferuntur. Ad
placitum autem dicitur, ad differentiam uocum significatiuarum
naturaliter, ut sunt lacatus canum qui significant iram, prout
natura dicitur eis, quoniam non significant secundum insti
tutionem humanam. Sine tempore vero dicitur ad differentiam
verbi & participii. Vbi nota, quod ut supra in alio tractatu di
ctum est, actio passio & motus sunt una res, verbum autem si
gnificat per modum actionis vel passionis, & per consequens per
modum motus, seu mutationis. Primum autem quod habet
mensurari tempore, est motus, verbum vero significat cum tem
pore. Sciendum, quod actio & passio dupliciter possunt signifi
cari, vel per modum abstractum, ut sunt quedam res, & tunc
non significant cum tempore, significant enim per modum ha
bitus & quietis, scilicet sine motu, & sic significantur a nomine.
Alio modo significantur per modum actionis prout sunt egre
dientes a subiecto, & sic significantur ut motus, vel mutationes,
& per consequens, ut mensurantur tempore, & sic significantur
a verbis formaliter, & non materialiter sumptis, & etiam a parti
cipiis, non a nomine. nomen ergo significat sine tempore. Dein
dicitur, quod nomen nullam partem significat separata, ad dif
ferentiam orationis, cuius partes significant separata. Vbi nota,
quod significatio se habet ad nomen, ut forma eius, litera vero
& syllabæ sunt ut materia eius, seu ut partes integrales. Cum
autem nulla pars sit quæ non habeat formam totius in toto,
ideo nulla pars separata habeat per se significationem, nisi so
lum illam quam habet totum. Vnde in nominibus compositis,
ut sunt terranova, castum Ioannis, si significatum esset diui
sum, pura quod intelligeretur pro terra quæ esset nova, tunc nõ
esset nomen, sed oratio, si vero significatum suum esset una res,
puta nulla vel huiusmodi, tunc erunt nomina. Deinde dicitur si

nita, ad differentiam nominum infinitorum, sicut est non homo.
Vbi nota, quod omne nomen accipiendo etiam pronomen pro
nomine, aut significat determinatam naturam, ut homo, aut
determinatam personam, ut ego & tu, aut determinatam natu
ram & personam, ut Sortes Plato, cum autem nomen infinitum
nihil horum significet, non vere poterit dici nomen. Quod autem
nihil horum significet, patet. Nam nomen, quod imponitur a
privatione ad minus requirit subiectum existens, non enim cæ
cum dicitur nomine animalis, sed supponit, quod illud quod est
cæcum, sic aptum natum habere oculos. Nomen autem infinitum
cum a negatione imponatur, nihil supponit, potest enim dici de
ente, sicut de non ente. Dicimus enim, quod chimera est non
homo, ut equus est non homo, unde talia significant solum per
modum nominis, quia ad minus est suppositum in comprehen
sione. Deinde dicitur recta, ad differentiam casuum obliquorum,
qui cadunt a recto seu nominativo per quandam originem de
clinationis. Solus enim nominativus dicitur nomen principaliter,
quia per ipsum facta est impositio nominis ad aliud signifi
candum. Non autem pertinent obliqui directe ad logicum, qui
verfatur circa verum & falsum, quia tales casus, scilicet obliqui
cum hoc verbo sum es est in quod omnia verba resoluuntur, nõ
dicunt utrum vel falsum. Nihil tamen prohibet eos cum aliqui
bus verbis impersonalibus iungi, & significare verum vel falsum,
ut tædet me lectiois, & sic patet de nomine &c.

De verbo quid sit formaliter secundum descriptionem logicam.

VERBUM est vox significativa ad placitum, cuius nulla pars
significat separata finita, & recta, & semper est significati
vum eorum quæ de altero prædicantur. In ista definitione, vox
significativa ad placitum cuius nulla pars significat separata,
intelliguntur eodem modo quo in nomine dicta sunt. Dicitur
autem finita ad differentiam verborum infinitorum, ut sunt nõ
currit, non amat, quæ non proprie sunt verba. Vbi nota, quod
proprium est verbi significare aliquid per modum actionis & pas
sionis, ut supra dictum est. Prædicta autem dictiones hoc non fa
ciunt, imo remouent actionem, vel passionem potius, quam ali
quam determinatam actionem, vel passionem significant. non
ergo proprie sunt verba. Sciendum, quod licet hæc proprie non
sunt verba, tamen aliqua posita in definitione verbi eis contene
niunt, primo quia significant cum tempore. Sicut enim agere &
pati sunt in tempore, ita etiam privatio eorum, unde & quies
tempore mensuratur, dictiones autem prædictæ significant pri
uationem actionis & passionis, ut dictum est. Secundum est,
quia ponitur in definitione ubi, quod semper ponitur ex parte
prædicati, quia est significatum eorum quæ de altero
prædicantur, quod sic intelligitur. Quia enim subiectum enun
tiationis significatur, ut id cui aliquid inhereat, verbum autem
significat actionem per modum actionis, ut dictum est, de cuius
ratione est, quod inhereat: ideo semper ponitur ex parte prædi
cati, etiam quia in omni prædicatione oportet quod sit verbum,
cum verbum importet compositionem qua prædicatum compo
nitur subiecto. Vnde sicut verba significant actionem, vel pas
sionem significant aliquid ut in alio existens, propter quod sem
per ponuntur ex parte prædicati, ita etiam prædicta verba infi
nita, quia significant remotionem actionis vel passionis, semper
ponuntur ex parte prædicati. Negatio enim reducitur ad genus
affirmationis. Sciendum, quod verba infiniti modi aliquando
ponuntur ex parte subiecti, ut cum dicimus currere est moueri,
& hoc est quia habent vim nominis. Vnde Greci addunt eis
articulos, sicut nominibus, hoc idem facimus nos in logica nul
gari. Nam dicimus el corere mio, ubi ly, el, est articulus. Intel
lectus enim noster processum actionis vel passionis, seu inhxren
tiam eius in subiecto apprehendit, & significat, ut est res quæ
dam, & sic habet vim nominis. Si autem verba aliorum mo
dorum aliquando ponuntur ex parte subiecti, ut cum dicimus
curro est verbum, tunc non sumitur verbum formaliter, sed ma
terialiter, secundum quod significat ipsam uocem, quæ accipi
tur ut res quedam, unde verba & orationes & omnes partes ora
tionis, quando sic ponuntur materialiter, sumuntur in vi nomi
nis. Deinde ponitur in definitione recta, ad differentiam ver
borum obliquorum, scilicet præteriti & futuri temporis, quæ nõ
sunt simpliciter verba. Cum enim verba proprie dicta significet
agere vel pati, hoc erit proprie verbum, quod significat agere vel
pati in actu, quod est agere vel pati simpliciter, hic autem signi
ficat verba præsentis temporis, agere autem vel pati in præterito
vel in futuro est secundum quid, & ideo verba præteriti & futu
ri temporis non sunt simpliciter verba, sed secundum quid. Di
cuntur autem casus verbi præsentis temporis, quia aliquo modo
significant tempus præsens. Præteritum enim & futurum tem
pus

pus dicuntur per respectum ad præsens. Est enim præteritum tem
pus, quod fuit præsens, & futurum, quod erit præsens, & simili
ter verba aliorum modorum, quæ sit verbum iudicatiui modi, ca
sus verbi dicitur, quia earum variatio respicit ipsam actionem,
vel passionem, sicut & variatio temporum: & quia variatio ver
borum in numero, & persona non respicit ipsam actionem, vel
passionem, sed solum subiectum, cui actio vel passio inhxret, ideo
non faciunt casus verbi &c.

De oratione quid sit, & de speciebus eius.

RATIO est vox significativa ad placitum, cuius partes signi
ficant separata. Qualiter autem huius definitionis par
ticule sint intelligendæ, dictum est in definitione nominis. Diui
ditur autem oratio in imperfectam, & perfectam. Oratio imperfecta
dicitur, quæ imperfectum sensum generat in animo auditoris,
ubi nota, quod dicitur 5. metaphysicæ, Perfectum est cum nihil
deest in genere suo: sensui autem quem generat oratio imperfec
ta in animo auditoris aliquid deest, quia deest sibi compositio,
vel divisio. Si enim dico, homo albus, quæ est oratio imperfecta,
nihil dico sibi inesse, vel non inesse, & per consequens sensus hu
ius orationis facit stare animi suspensum, quia sibi aliquid deest
ideo est imperfecta. Sciendum tamen, quod non sine causa oratio
perfecta & imperfecta distinguitur per generare sensum. Vbi nota,
quod licet oratio, & quilibet eius pars sint quedam res artifi
ciales, & nõ naturales, nec etiam sint instrumenta naturalia uir
tutis interpretatur, ut Plato dicebat. Eius namque virtutis in
strumenta naturalia sunt pulmo, guttur, palatum, lingua, dentes,
& labia, sunt tamen instrumenta ipsius intellectus, qui nõ est uir
tus materialis, sed supra omnem naturam corpoream: instrumen
tum autem diffinitur ex fine, qui est usus eius, usus aut uocis signi
ficatiua est significare audienti conceptum intellectus dicentis.
Bene ergo diffinitur oratio perfecta & imperfecta per generare
sensum, seu significare. Vnde oratio perfecta dicitur, quæ perfec
tum sensum generat in animo auditoris propter complexione
quam dicit. Orationum autem perfectarum quinque sunt species,
scilicet enuntiativa, uocatiua, interrogatiua, imperatiua, & depre
catiua. Sciendum quod ratio non solum concipit ipsas res: sed et
per sum conceptum alia dirigit & ordinat, concipiendæ aut res
in se format orationem indicatiuam, seu enuntiativam: ordinandæ
autem alia, format alias orationes. Dirigitur autem & ordinatur
aliquis ab aliquo ad tria. Primo ad mente attendendū, & ad hoc
pertinet oratio uocatiua. Secundo, ad uoce respondendū, & ad
hoc pertinet oratio interrogatiua. Tertio, ad opus exequendum,
& ad hoc pertinet quantum ad inferiores oratio imperatiua, quan
tum vero ad superiores oratio deprecatiua, ad quæ reducitur ora
tio optatiua, quia respectu superioris homo non habet vim inna
tam, nisi per expressionem sui desiderii: suppositiua uero, i.
conditionalis, & dubitatiua reducuntur ad interrogatiuam. Et quia
iste quatuor species orationis non significant uerum, vel falsum,
sed quendam ordinem ad ista consequentem, ideo nõ pertinet
ad præsens negocii, quod directe ordinatur in scientiâ demonstrati
uam, in qua auris hominis per rationem adducitur ad consideran
dam uerū ex his que sunt propria reitendæ magis pertinet ad the
toticam, uel poeticam, quæ inducunt ad assentiendum per dispo
sitionem audientis. Sola autem enuntiativa, quæ significat uerū
vel falsum, ad hoc negocium spectat, & si quæ aliæ orationes ad
eam reduci possunt.

De enuntiatione quid sit, & quid est uerum, & falsum.

ENUNTIATIO est oratio uerum vel falsum significans. Ad intel
ligendum autem hanc definitionem, primo uidebim quod quid
sit uerum vel falsum, secundum uidentem est quare soli enuntia
tioni conuenit significare uerum vel falsum. Quantum ad primū
sciendum, quod ut communiter dicitur, ueritas est adæquatio rei
ad intellectum, secundum Isaac, uerum dicitur adæquatum, fal
sum uero nõ adæquatum. Hæc autem adæquatio, seu conformi
tas non potest esse relatio realis, alioquin uerum non conuente
retur eum ente. Quod enim est in uno prædicamento tantū, nõ
potest esse de transcendentibus, est ergo relatio rationis, & sic ue
rum est relatum secundum rationem, quod nihil prohibet ip
sum esse in pluribus prædicamentis, uel in omnibus. Quæ autem
sit hæc conformitas, dico quod in intellectu quedam sunt subie
ctiue, ut species intelligibiles, actus intelligendi, & huiusmodi:
quædam sunt obiectiue, ut ea quæ intellectus intelligit. Quæ
ergo res quæ est in intellectu obiectiue est conformis sibi ipsi, ut

A est in rerum natura, tunc talis conformitas dicitur ueritas. Vnde
in hoc consistit ueritas, quod res sic apprehenditur ab intellectu
sicut est in rerum natura, & per oppositum falsitas est in distor
tione rei, ut apprehensa est ab intellectu ad se ipsum, ut est in
natura sua, & propter hoc Philoso. 4. meta. dicit, quod uerum est
esse quod est, & non esse quod non est: falsum uero est esse quod
non est, & non esse quod est. Vnde quando intellectus intelligit
rem sic esse sicut est in rerum natura, uel non esse sicut non est, ta
lis conformitas dicitur ueritas. Quando uero apprehendit rem
esse ut non est, uel non esse ut est, tunc falsitas. Sciendum, quod
in tali conformitate quæ ueritas dicitur, est considerare quatuor
scilicet rem ut est intellecta, seu ut est in intellectu obiectiue, &
ipsum intellectum eam intelligentem, & actum intelligendi, qui
est subiectiue in intellectu, & rem ut est in natura sua. In re autem
ut est intellecta, seu ut est obiectiue in intellectu est per prius
ueritas, quam sit in intellectu, uel quam sit in actu intelligendi,
uel quam sit in re ut est in sua natura. Intellectus enim, & actus
intelligendi, non dicuntur ueri, nisi quia sunt de uero obiecto.
Intellectus enim dicitur uerus, quia apprehendit uerum, & actus
intelligendi dicitur uerus, quia est apprehensio alicuius ueri, &
res in natura sua dicitur uera, quia nata est apud intellectum cau
sare apprehensionem conformem entitati suæ. Notandum quod
talis conformitas rei, ut intellecta est ad seipsam, ut est in natura
sua, potest esse uel in intellectu pratico, uel in intellectu specu
latiuo. In intellectu quidem pratico, quando scilicet, sic est res
per suam formam, sicut apprehendit eam artifex per artem suam.
Cum autem omnes res naturales per formam suam sint conformes
sibi ipsis ut apprehensæ sunt ab arte diuina, ideo quilibet
res secundum quod habet propriam formam dicitur uera, & sic uerum
& ens conuertuntur. In intellectu uero speculatiuo est talis con
formitas, quia intellectus intelligit rem sicut est. Non enim intel
lectus sic in telligit, sicut res in intellectu pratico, sed quia sicut
res est, ita eam intelligit intellectus: & ideo intellectus practicus
comparatur ad artificialia ut mensura ad mensuratum, econuer
so autem intellectus speculatiuus comparatur ad ea quæ intelli
git ut mensuratum ad mensuram. Notandū quod aliqui tenent,
quod ueritas est conformitas rei ad intellectum informatum simi
litudine rei: falsitas uero est difformitas intellectus sic informati
ad rem. Et hæc opinio probabiliter potest teneri. Sic ergo patet
quid est ueritas & falsitas &c.

Quod ueritas & falsitas sunt tantum in enuntiatione, & quare.

QUANTUM ad secundum scilicet, quare ueritas & falsitas sunt
in enuntiatione tantum, sciendum quod ueritas non est in
uoce significatiua, siue sit nomen, uel uerbum, uel oratio, nisi sicut
in signo, sunt autem huiusmodi signa conceptionum intellectus.
Secundum ergo, quod in conceptionibus intellectus erit uerum, uel
falsum, sic dicitur esse in ipsis signis. Sciendum quod ut dicitur
tertio de anima, duplex est operatio intellectus, scilicet indiuifi
bilibium intelligentiam, quod scilicet intellectus intelligit quid di
tatem rei in se: & compositio & diuisio, scilicet quando uiam re
conceptam componit per esse, uel diuisio quando diuidit per nõ
esse, & in utraque operatione intellectus inuenitur ueritas. Vbi
nota, quod sicut dictum est, ueritas est relatio rationis, entia
autem rationis nusquam sunt subiectiue, nisi largo modo intelli
gatur, secundum illud cui ratio attribuit talem respectum ratio
nis, habet ergo ueritas solum esse obiectiue, & similiter dico de
falsitate. Vnde si consideramus illud quod primo uerum est, sci
licet rem ut est intellecta, & uocemus uerum, dico quod tale ue
rum potest esse in prima operatione intellectus. Nam intellectus
intelligit ipsam rem ut est in se, & sic intelligit uerum: falsum
autem non intelligit intellectus in prima operatione sua, quia
uel attingit naturam rei, & tunc intelligit uerum, aut non
attingit, & tunc ignorat, & non est ibi proprie difformitas rei
intellectæ ad naturam eius, quia nec talis res est intellecta:
sed aliqua alia, & ideo non est ibi falsitas, quæ proprie impor
tat deceptionem, & non ignorantiam solam: & inde est quod
Philosophus tertio de anima dicit, quod intellectus compre
hendens quod quid est, semper est uerus. Hoc autem non est
perfecte comprehendere ueritatem, quæ est conformitas ueritatis
que, scilicet rei ut intellecta est, & rei in sua natura, sed est
cognoscere unum conforme, seu uerum. In secunda uero
operatione intellectus est perfecte & completiue ueritas ob
iectiue. Nam apprehendere ueritatem, est apprehendere
conformitatem rei intellectæ ad se ipsam secundum suam
naturam, ut dictum est: hoc autem fit comparando uer
num alteri, uel idem ad seipsam secundum aliud & aliud
esse, quod non potest fieri nisi per secundam operationem
Opusculi S. Tho. Aquin. D. intel

Intellectus ergo perfecte veritas non est nisi in intellectu componente, vel diuidente, & similiter dico de falsitate. Tenendo vero secundum opinionem prædictam, erunt clariora. Nam si veritas est conformitas rei ad intellectum informatum similitudine rei, in prima operatione intellectus erit verum, quia erit ibi talis conformitas, non tamen erit verum tunc in intellectu, vt in cognoscere verum. Non enim intellectus aliter cognoscit verum, nisi componendo, vel diuidente secundum suum iudicium, quod iudicium si conuenit rebus, erit verum, puta cum intellectus iudicat se esse informatum similitudine rei, vt res est. Et oppositum est de falso, & hoc totum pertinet ad secundam operationem intellectus, & non ad primam. Ex dictis potest patere, quod in sola enuntiatione sit veritas, vel falsitas, ut in signo. Si enim sola enuntiatione est signum eorum quæ sunt obiectiue in secunda operatione intellectus, & solum in illum est verum & falsum, in enuntiatione erit verum, vel falsum, & non in aliqua alia voce, siue sit dictio, siue oratio: & sic patet quid est enuntiatione.

CAP. VI.

De enuntiatione categorica, & hypothetica, affirmatiua, & negatiua.

Dividitur autem ab Aristotele enuntiatione tripliciter, & primo, vt analogum in sua analogata. Dicit enim quod enuntiationem quædam est vna simpliciter, quædam coniunctione vna: Enuntiatione vna simpliciter est enuntiatione categorica, seu prædicatiua, & prædicatum principale partes sui, vt homo est animal, homo est subiectum, animal est prædicatum, hoc uerbum est, quia prædicatur tertium adiacens, dicitur coniunctio, seu copula verbalis. Coniunctio vero vna dicitur enuntiatione hypothetica, seu suppositiua, vt si homo est animal est. Hæc etiam diuisio enuntiationis est analogi in sua analogata, de quibus per prius & posterior dicitur, nam unum simpliciter est prius vno coniunctione. Secundo diuidit enuntiationem, vt genus in suas species: diuidit enim eam in affirmationem & negationem, quæ sunt species enuntiationis. Licet enim affirmatio sit prior negatione, non tamen propter hoc enuntiatione de eis analogice prædicatur, sicut dictum est, quod prædicatur de simpliciter vna, & coniunctione vna. Notandum quod unum diuidentium aliquod commune potest esse prius altero dupliciter. Vno modo, secundum proprias rationes, aut naturas diuidentium. Alio modo, secundum maiorem participationem rationis illius communis, quod in ea diuiditur. Vno modo autem non tollit uniuocationem generis, ut manifestum est in numeris, in quibus binarius secundum propriam rationem naturaliter est prior ternario, sed tamen equaliter participant rationem communis, scilicet numeri. Nam ita ternarius sicut & binarius est multitudo mensurata per unum. Secunda autem prioritas impedit uniuocationem generis, & propter hoc ens non potest esse genus substantiæ, & accidentis, quia in ratione entis prius habet esse substantiæ, quæ est ens per se, quàm accidentis, quod est ens in alio, vel in aliud, sic in proposito. Licet affirmatio primo modo, scilicet secundum suam naturam, sit prior negatione, non tamen secundo modo, immo æqualiter participant rationem enuntiationis, utraque enim est oratio verum, vel falsum significans. Est autem secundum suam naturam affirmatio prior negatione. Nam affirmatio est enuntiatione alicuius de aliquo, ut homo est animal: negatio vero est enuntiatione alicuius ab aliquo, ut homo non est lapis. Cum autem enuntiatione, vt dictum est, sit vox significatiua, non immediate significat rem, sed mediante conceptu intellectus. Vnde in omni enuntiatione est tria considerare, scilicet ipsam vocem, quæ est signum conceptus intellectus, & ipsum conceptum intellectus, qui est ipsa similitudo rei, & ipsam rem. Quantum ad uocem, prior est affirmatio negatione, quia minus habet de compositione, quàm negatio, plures enim dictiones sunt, Sortes non currit, quàm Sortes currit, & per consequens est magis composita. Ex parte intellectus prior est affirmatio, quæ significat compositionem, quàm negatio, quæ significat diuisionem. Posterior enim est diuisio compositione, sicut non est corruptio nisi generatorum, sic non est diuisio nisi compositorum. Ex parte etiam rei affirmatio quæ significat esse, prior est negatione quæ significat non esse, sicut habitus naturaliter prior est negatione. Tertia vero diuisio ipsius enuntiationis est in uniuersalem, particularem, indefinitam, & singularem. Sufficientia autem dictarum diuisionum, potest sic sumi. In ipsa enim enuntiatione est consideranda tota suam enuntiationem quæ est ex subiecto, & prædicato, & ipsum coniunctionem. Et quia omne quod est, ideo est quia unum numero est, ideo consideratur utrum sit una simpliciter, vel una coniunctione, & ista diuisio dicitur pertinere ad substantiam enuntiationis. Secundo est in ea considerare ipsum prædicatum, ut componitur subiecto sine negatione, vel cum

negatione: & quia prædicatum est pars formalis enuntiationis, ideo hæc diuisio dicitur pertinere ad qualitatem enuntiationis, qualitatem scilicet essentialiter, secundum quod differentia significat quale quid, ut supra dictum est. Tertio est in ea considerare ipsum subiectum, prout scilicet est prædicabile de pluribus, vel de uno, & sic fit tertia diuisio, & hæc dicitur pertinere ad quantitatem enuntiationis, nam quantitas sequitur materiam. Vnde uersus, Quæ, ea, uel hyp. qualis, ne uel aff. v. quæta par. in fin. Hic autem uersus sic intelligitur. In eo namque sunt tria nomina interrogatiua, scilicet, Quæ, quod querit de substantia, Qualis, quod querit de qualitate, Et quanta, quod querit de quantitate. Vnde quando fit interrogatio per quæ, querendo, scilicet de substantia enuntiationis, respondetur categorica, uel hypothetica. Quando fit interrogatio per qualis, respondetur negatiua, uel affirmatiua. Quando uero fit interrogatio per quanta, respondetur uniuersalis, particularis, indefinita, uel singularis. De prima diuisione enuntiationis dicitur in tractatu de enuntiationibus hypotheticis. De secunda uero eius diuisione, satis dictum est.

CAP. VII.

De quantitate propositionum categoricarum de inesse, scilicet de uniuersali, particulari, indefinita, & singulari.

Restat dicere de tertia diuisione, quæ est secundum quantitatem. Vbi nota, quod enuntiationem categoricam quædam sunt de inesse, quædam uero modales. Dicitur autem enuntiatione de inesse, quæ est de simplici inhærentia prædicati ad subiectum, ut homo est animal. Modalis uero in qua inhærentia prædicati ad subiectum modificatur, ut fortem currere est possibile, uel homo est animal necessario. Vnde primo dicendum est de quantitate, æquipollentibus, oppositionibus, quæ quantitatem sequuntur in enuntiationibus de inesse, secundo de eis in enuntiationibus modalibus. Ad uidentem autem quantitatem ipsarum enuntiationum de inesse, sciendum quod ea quæ intellectus apprehendit, quædam sunt uniuersalia, uidelicet quæ apta nata sunt in pluribus inueniri: quædam sunt singularia, uidelicet quæ non sunt apta inueniri nisi in uno. Uniuersale autem potest dupliciter considerari. Vno modo quasi separatum a singularibus, scilicet secundum esse quod habet in intellectu obiectiue: alio modo secundum esse quod habet in singularibus. Primo modo consideratur uniuersali, aliquid de eo potest dupliciter enuntiar. Vno modo, quando ei attribuitur aliquid, quod pertinet ad solam actionem intellectus, ut cum dicimus, quod est prædicabilis de multis, uel homo est uniuersale, uel homo est species. Huiusmodi enim intentiones format intellectus, & attribuit eas naturæ intellectæ, puta homini secundum quod comparat ipsam ad res quæ sunt extra animam. Alio modo, enuntiat aliquid de uniuersali sic sumptum, quando attribuitur sibi aliquid, prout ipsa natura intellectæ apprehenditur ab intellectu ut unum, illud tamē quod ei attribuitur, non pertinet ad actum intellectus, sed ad esse quod habet ipsa natura intellectæ in rebus quæ sunt extra animam, puta si dicitur, homo est dignissima creaturarum, hoc enim conuenit naturæ humane, secundum quod est in singularibus. Nam quilibet homo singularis est dignior aliis creaturis irrationalibus, sed tamen omnes homines singulares non sunt unus homo extra animam, ut dicitur in prædica enuntiatione, homo est dignissima creaturarum, ubi ly homo, licet pro omnibus singularibus, sed solum in acceptione intellectus est unus. Et quia communiter non est apprehensum quod uniuersalia extra singularia subsistant, ideo communis usus loquendi non habet aliquam dictionem, seu aliquod signum, quod addatur uniuersali, secundum dictos modos, quibus aliquid de eo prædicatur. Sed Plato qui posuit uniuersalia subsistere extra singularia, inuenit quasdam dictiones, quæ addebat uniuersalibus in talibus modis prædicandi. Dicebat enim per se homo est species, uel homo prædicabilis est species. Secundo modo enuntiat aliquid de uniuersali, secundum quod est in ipsis singularibus, & hoc dupliciter. Vno modo cum attribuitur sibi aliquid ratione ipsius uniuersalis, quod uidelicet ad essentiam ipsius pertinet, uel consequitur principia essentialia ipsius, ut cum dicitur, homo est animal, uel homo est risibilis. Alio modo, quando attribuitur ei aliquid ratione singularis, in quo inuenitur. Si quando attribuitur sibi aliquid accidens individuale, ut cum dicitur, homo ambulat. Et quia iste modus enuntiationis aliquid de uniuersali, cadit in communi apprehensione hominum, ideo inueniuntur quædam dictiones ad designandum modum attribuendi aliquid uniuersali sic accepto. Vnde si attribuitur sibi aliquid primo modo, scilicet ratione ipsius, ut uniuersale est, quia hoc est uniuersaliter de eo aliquid prædicari, ideo adinuenitur est hoc

hoc signum, omnis, quod designat, quod prædicatum attribuitur subiecto uniuersaliter quantum ad totum illud quod sub subiecto continetur. In negatiuis uero prædicationibus ad idem inueniatur hæc dicitio, nullus, per quam significatur, quod prædicatum remouetur a subiecto uniuersaliter, secundum totum quod continetur sub eo. Si uero attribuitur ei aliquid secundo modo, scilicet ratione singularis, ad hoc designandum in affirmatiuis inuenitur est signum particulare, scilicet hæc dicitio, quidam, uel aliquis, per quam designatur, quod prædicatum attribuitur uniuersali subiecto ratione ipsius particularis. Sed quia indeterminate formam alicuius singularis significat, ideo designat uniuersale sub quadam indeterminatione. Vnde & dicitur inditutum uagum. In negatiuis uero non est inuenta aliqua dicitio, seu aliquod alium signum, sed dicimus, quidam homo non currit, uel nonnullus homo currit. Sic ergo sunt tria genera affirmationum in quibus de uniuersali aliquid prædicatur. Vna, in qua de uniuersali aliquid prædicatur uniuersaliter, vt ois hō est albus. Secunda, in qua de uniuersali aliquid prædicatur particulariter, vt quidā hō est albus. Tertia, in qua aliquid de uniuersali prædicatur absque determinatione uniuersali, uel particulari, vt homo est animal. Prima enuntiatione dicitur uniuersali: secunda particularis: tertia indefinita, quibus si addatur singularis, in qua aliquid de singulari prædicatur, vt fortes currit, erunt quatuor modi enuntiationum, quæ possunt esse negatiue, sicut sunt affirmatiue. Et sic patet &c.

CAP. VIII.

De oppositione propositionum categoricarum existentium in figura quantum ad enuntiationes de inesse.

Nunc dicendum est qualiter prædicatæ enuntiationes uniuersales, particulares, & indefinitæ opponantur. Notandum quod aliquid alicui quatuor modis potest opponi. Vno modo re latiuè, vt pater & filius: alio modo contradictorie, vt Sortes currit. Sortes non currit, tertio modo priuatiue, vt uisus & cæcitas, quarto modo contrarie, vt albedo, & nigredo. De oppositis re latiuè, dictum est in prædicatione relationis. Contradictorie uero est oppositio cuius secundum se non est medium. Inter esse enim & non esse non est medium. Ad hoc autem quod sit contradictio inter aliqua, requiruntur septem. Primo, quod opponatur duæ propositiones, quarum vna sit affirmatiua, & altera negatiua. Secundo, quod tales enuntiationes sint eiusdem subiecti. Tertio, quod sint eiusdem prædicamenti. Quarto, quod non fiat prædicatio secundum diuersas partes subiecti, sicut cum dicitur, Sortes est albus dentes, & Sortes non est albus manum. Quinto, quod non sit diuersus modus ut parte prædicati, sicut cum dicitur, Sortes currit tarde, & Sortes non currit velociter. Sexto, quod non sit diuersitas ex parte mensuræ loci, & temporis. Septimo, quod non sit diuersitas ex habitudine ad aliquid extrinsecum, sicut cum dicitur, decem homines sunt multi in domo, & non sunt multi in theatro. Priuatio uero est negatio in subiecto apertato. Licet enim cæcitas neget uisum, non tamen simpliciter, sed in subiecto nato apertate uidere. Bene enim dicitur animal cæcum sed non lapis cæcus. Contrarie autem opponuntur, quæ in eodē genere posita maxime a se distant, & uicissim eidem subiecto insunt. Non enim albedini opponitur albedo, sed nigredo, quæ a se maxime distant. Sciendum, quod oppositio non prædicatur de dictis oppositionibus sicut genus de suis speciebus, sed ut analogum de suis analogatis. Vera namque oppositio est oppositio simpliciter, quæ dicitur contradictio. Alia uero dicitur oppositio ratione secundum quid, & in tantum sunt oppositiones, in quantum aliquo modo dicunt contradictionem, scilicet esse, & non esse. Sciendum etiam est, quod in contradictione ita opponitur negatio affirmationi, quod nihil ponit. In priuatione autem ita opponitur priuatio habitui, quod supponit subiectum. In contrarietate uero ita est oppositio, quod supponitur subiectum, & aliquid formatiua enim albedo opponitur nigredini, quod supponit aliquod subiectum, propter quod dicitur, uicissim insunt, & albedo etiam ponit aliquam formam, quod non facit negatio, nec priuatio. Sciendum, quod uniuersalis affirmatiua opponitur uniuersali negatiue eiusdem subiecti & prædicati contrarie. Vnde omnis homo est albus, & nullus homo est albus, sunt contrarie. Ratio est, quia vt dictum est, contrarie opponuntur, quæ maxime a se distant. Non enim nigrum dicitur aliquid ex hoc solo, quod non est album, sed super hoc, quod non est album, quod signi ficat remotionem albi, addit nigrum extremam remotionem ab albo. Sic ergo id quod affirmatur, per hanc enuntiationem, omnis homo currit, oportet quod remoueat per hanc negationem, non omnis homo currit, oportet enim quod negatio remoueat modum quo prædicatum dicitur de subiecto, quæ designat hoc

A signum, omnis, sed super hanc remotionem addit hæc enuntiatione, nullus homo currit, totalem remotionem quæ est in extrema distantia. Merito ergo dicuntur contrarie, omnis homo currit, & nullus homo currit. Particularis autem affirmatiua, & particularis negatiua nullo modo opponuntur contrarie, id est, contraria oppositione. Contrarie namque differunt extrema distantia, particularis autem affirmatiua, & particularis negatiua, se habent sicut media inter contraria: media autem non sunt contraria, nec etiam opponuntur contradictorie. Vt enim dictum est, hoc signum, quidam, quod facit propositionem esse particularem, designat uniuersale, seu terminum communem indeterminate, vnde non determinat illud ad hoc singulare, vel ad istud. Et propter hoc affirmatio, & negatio non erunt in eodem subiecto singulari, quod requiritur in contradictione, vt supra dictum est, ideo nullo modo sibi opponitur. Dicuntur tamen sub contrarietate, quia sub contrariis continentur. Uniuersalis autem affirmatiua, & particularis negatiua: uniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua, opponuntur contradictorie. Cuius ratio est, quia contradictio consistit in sola remotione affirmationis per negationem, uniuersalis autem affirmatiua remouetur per solam negationem particularem, nec aliquid aliud ex necessitate exigitur. Sicut per hanc, quidam homo non currit, remouetur hæc, omnis homo currit. Particularis autem affirmatiua, non potest remoueri per particularem negatiuam, quia sibi non opponitur, vt dictum est, oportet ergo, quod remoueat per uniuersalem negatiuam. Sic ergo istæ, scilicet omnis homo currit, quidam homo non currit, & nullus homo currit, quidam homo currit, sunt contradictorie. Quilibet autem particularis dicitur subalternam suæ uniuersalis. Et sic patet de oppositionibus propositionum, in quibus sunt signa, & singularium. Indefinitæ autem sequuntur regulam particularium.

CAP. IX.

De æquipollentiis enuntiationum categoricarum de inesse.

Restat nunc dicere de æquipollentiis dictarum enuntiationum, ubi nota quod negatio præposita ante signum, & per consequens ante totam enuntiationem, æquipollit suæ contradictorie. Postea uero post signum in compositione, scilicet enuntiationis, facit eam æquipollere suæ contrarie. Præposita uero, & postposita facit eam æquipollere suæ subalternæ. Causa autem istarum æquipollentiarum est. Nam in enuntiationibus prædictis est considerare quantitatem, uidelicet uniuersaliter, particulariter, & qualitatem, scilicet negationem, & affirmationem, hoc est a natura negationis, ut neget, & tollat totum quod inuenit post se. Sic ergo ista enuntiatione, omnis homo currit, est uniuersalis, & affirmatiua, cui si præponatur negatio, scilicet non omnis homo currit, ista negatio tollit uniuersaliter, & sic remanet particularis, uel indefinita, scilicet sine signo, quæ æquipollit particulari, & tollit affirmationem, & per consequens remanet negatiua. Aequipollit ergo huic, scilicet quidam homo non currit, quæ erat sua contradictoria. Similiter fit hæc enuntiatione, nullus homo currit, certum est, quod hoc est, cui si uniuersalis, & negatiua præponatur sibi negatio, & dicitur, non nullus homo currit, negatio tollit uniuersaliter, ergo erit particularis: tollit etiam negationem, & sic erit affirmatiua, hæc scilicet, quidam homo currit, quæ erat sua contradictoria. Et idem erit de particularibus. Nam hæc, non quidam homo currit, æquipollit huic, nullus homo currit, & propter hanc causam hæc, non quidam homo non currit, æquipollit huic, scilicet, quilibet homo currit. Similiter etiam si sumatur hæc enuntiatione, omnis homo currit, & postponatur negatio signo uniuersali, & ponatur ad compositionem sic, omnis homo non currit, quia negatio non inuenit post se signum, non negat illi uel, & per consequens remanet uniuersalis enuntiatione, aufert autem negatio affirmationem, & sic facta est enuntiatione negatiua, & uniuersalis, æquipollit ergo suæ contrarie, scilicet huic, nullus homo currit. Similiter hæc, nullus homo currit, est uniuersalis & negatiua: nam signum negatiuum negat compositionem enuntiationis. Postponatur ergo ei negatio, & dicitur, nullus homo non currit, quia negatio non habet signum post se, remanet enuntiatione uniuersalis, & quia erat negatiua quantum ad compositionem, aufert negationem, & remanet affirmatiua hæc scilicet, omnis homo currit, quæ erat sua contraria. Similiter etiam sumatur ista, omnis homo currit, quæ est uniuersalis, & affirmatiua, & præponatur sibi, & postponatur negatio sic, non omnis homo non currit, certum est, quod secunda negatio negat eius

compositionem. Vnde dato quod illa esset negatiua, hæc scilicet, omnis homo non currit, præposita ergo negatio inuenit post se vniuersalitatem quam tollit, & sic facit eam particularem, inuenit & negationem quâ tollit, & sic facit eam affirmatiua, & erit hæc, quidam homo currit, quæ erat sua subalterna. Et sic est de omnibus aliis si præponatur, & postponatur in eis negatio; quia æquipollent suo subalterno, siue sit vniuersalis, siue particularis. Notandum quod aliquando contingit quod in eadẽ enuntiatione sunt duo signa vniuersalia negatiua, vni videlicet in subiecto, & alterum in prædicato, sicut in hæc, nullus homo nullum animal est dico, quod ista æquipollent huic, omnis homo aliquod animal est. Ratio est, quia quodlibet dictorum signorum & est vniuersale, & habet in se negationem: & quia non præponitur negatio primo signo, remanet enuntiatio vniuersalis, ergo negatio inclusa in primo signo, quod est signum vniuersale & negatiuum præponitur negationi, seu secundo signo, quod est signum vniuersale, & signum negatiuum: & quia inuenit vniuersalitatẽ, destruit ergo vniuersalitatẽ, & remanet particulare, destruit negationem, & sic remanet enuntiatio affirmatiua, hæc. Omnis homo aliquod animal est. Vel dicatur, sicut communiter dicitur, quod nullus non æquipollent ei, quod est omnis, & dico non. Negationem quæ continetur in secundo signo, non nullus vero æquipollent ei quod est quoddam, & nullus non, sumo pro negatione, quæ est in primo signo, & sic remanet, omnis homo aliquod animal est. De omnibus hæc æquipollentis, datur versus. Præ contradiç. post cõtra. præ postq; subalter. Qui sic intelligitur præ. negatio præposita contradiç. idest facit æquipollere suo contradiçtorio, post, idest negatio postposita, facit æquipollere suo cõtra. idest contrariio. Præ postq; idest negatio quæ præponitur, & postponitur facit æquipollere suo subalterno. Et sic patet de æquipollentis categoricarum.

C A P. X.

Quomodo enuntiationes categoricæ de inesse sita in figura, se habent ad veritatem & falsitatem.

Modo dicendum est quomodo se habent prædictæ enuntiationes quantum ad verum & falsum. Vbi nota, quod sicut supra dictum est, de vniuersali secundo quod est in ipsis singularibus dupliciter potest aliquid enuntiat, scilicet affirmatiue, & aduerberie negatiue. Vno modo quando attribuitur sibi aliquid ratione ipsius vniuersalis, vel quod pertinet ad eius essentiã, vel quod sequatur principia eius essentialia, vt cum dicitur, homo est animal risibile, & hæc vocatur materia naturalis, seu necessaria. Quod autem isto modo ab vniuersali remouetur ratione ipsius naturæ, vniuersalis, dicitur materia remota, seu impossibilis, vt homo est affinis. Secundo modo, quando attribuitur sibi aliquid ratione alicuius singularis, in quo hæc natura vniuersalis inuenitur, vt cum dicitur, homo currit, & hæc dicitur materia contingens. Sciendum quod in materia naturali, & in materia remota, si vna contrariarum est vera, reliqua est falsa, & e conuerso. Et causa hæc est, quia si illa dicitur materia naturalis, quæ provenit secundum naturam vniuersalis, ipsa ergo conuenit omni contento sub eo, sic quod vniuersalis affirmatiua erit vera, vniuersalis aut negatiua, quæ remouet hanc materiam ab omni contento sub eo, necessario erit falsa: dicitur enim non esse quod est, quod est falsum, scilicet dicere non esse quod est, vel esse quod non est. Similiter et in materia remota, vniuersalis negatiua est vera, quia remouet tale prædicatum ab omni contento sub tali vniuersali. Vniuersalis ergo affirmatiua, tunc etiam dicitur falsa, quia dicit esse quod non est: & simili modo se habebit de suis particularibus sibi subalternis. Materia enim naturalis, quia omnibus contentis sub vniuersali conuenit, ideo in tali materia particularis affirmatiua erit vera, negatiua vero falsa, e contra se habebit in materia remota. In materia vero contingenti, ambæ contrariæ possunt esse falsæ, & causa potest haberi ex dictis. Si enim in tali materia non attribuitur vniuersali aliquid nisi ratione particularis alicuius contenti sub eo, affirmare illud de omnibus particularibus falsum est, quia dicitur, quod non est esse, similiter etiam illud negare ab omnibus particularibus, seu singularibus falsum est, quia dicitur, quod non est esse. Ambæ ergo sunt falsæ. Particulares vero, quia quælibet potest saluari in vna singulari, ambæ sunt veræ. Aliã rationẽ assignat Aristoteles. Nam vt dicit, contrariæ mutuo se expellunt, ambæ istæ contrariæ non poterunt simul esse, quod est verum, remotiones tamen earum nihil prohibet simul esse, sicut album & nigrum non possunt esse simul, remotiones tamen amborum nihil prohibet esse simul, falsum enim est remotio amborum. In omni materia siue naturali, siue remota, seu contingenti, si vna contradiçtoriarum est vera, reliqua est falsa, & e conuerso. Contradiçtorie enim enuntiationes, vel sunt singulares, vt dictum est, vel vna est vniuersalis & altera particularis, & hoc habent, quia vna remouet aliã, vna

de si vna est negatiua, altera est affirmatiua, & si affirmatiua erit vera, dicit esse quod est, & hoc est verum, vt dicitur, 4 metaphisica, verum enim est esse quod est, & non esse quod non est. Falsum autem est non esse quod est, & esse quod non est. Negatiua vero sibi contradiçtoria, quia dicit non esse, quod est, erit falsa. Similiter si negatiua est vera, dicit non esse quod non est, & affirmatiua tunc dicit esse quod non est, quod est falsum. Et sicut inter esse & non esse non est medium, & vnum remouet alterum, quia impossibilia est dici de eodem, & verificari simul esse & non esse, sic etiam contradiçtorie, quia vna ponit de eodem esse, & altera de eodem non esse, ideo vna semper remouet alterã. Et quia in tali esse, vel non esse consistit verum, vel falsum, vt dictum est, ergo sine medio si vna est vera, reliqua est falsa, & e conuerso. Et sic patet de veritate, & falsitate dictarum propositionum de inesse, &c.

C A P. XI.

Quid sit propositio modalis, & de eius quantitate.

Nunc restat ponere, vel dicere de propositionibus modalibus. Modus autem, vt hic sumitur, est adiacens rei determinatio, idest, determinatio facta per adiectiuum. Est autem adiectiuum duplex, scilicet nominalis, vt albi & nigrum, & verbi cuiusmodi sunt aduerbia, quia enim aduerbium stat iuxta verbum & semper nititur verbo, ideo dicitur esse adiectiuum verbi. Et sic modus erit duplex, scilicet nominalis, vt cum dicitur cursum velocem, & aduerbialis, vt cum dicitur currit velociter. Notandum, quod aduerbia multipliciter possunt determinare verba. Quædam determinant ipsum rationes actionis, vel passionis, quæ verbum significat, vt curro velociter, vel ago fortiter, & hoc faciunt aduerbia qualitatiua. Quædam vero ratione temporis, vt aduerbia temporalia. Alia vero ratione modi, vt aduerbia vocandi, & optandi. Quædam vero determinat verbum ratione compositionis quam facit in oratione, & ista sunt sex, scilicet necessario impossibilitate, possibilitate contingenter, vero, & falso. Cum enim dicitur, Sortes currit velociter, signatur quod cursum eius sit velox: sed cum dicitur, necessario Sortes currit, non significatur, quod cursum eius sit necessarius, sed quod ista compositio, scilicet, Sortes currit, sit necessaria, & sic de aliis quinque aduerbiis iam dictis. Sciendum quod prædicta sex aduerbia faciunt veras enuntiationes modales: quia possunt facere propositiones modales aduerbialiter sumptæ, vt cum dicitur, Sortes currit necessario & nominaliter, vt cum dicitur, Sortes currit esse necesse, & sic de aliis. Verum est autem, quod duo istorum modorum, scilicet vero, & falso, non variant enuntiationem quantum ad oppositiones, æquipollentias, & huiusmodi, sed eodem modo se habent, seu eodem modo sumuntur in eis, sicut in categoricis de inesse, ideo de eis prætermittimus. Sed quia alia quatuor aduerbia, scilicet possibilitate, impossibilitate necessario contingenter, prædictas enuntiationes variant, ideo de ipsis dicimus. De his autem ad præsens videbimus quatuor, scilicet quantitatem, qualitatem, oppositiones, & æquipollentias, quia de conuersione ipsarum dicitur in tractatu de syllogismis, vbi etiam dicitur de conuersione enuntiationum de inesse. Ad sciendum autem earum quantitatem, notandum quod quædam sunt propositiones modales de dicto, vt Sortes currit esse necesse, in quibus scilicet dictum subiicitur, & modus prædicatur: & istæ sunt vere modales, quia modus hic determinat verbum ratione compositionis, vt supra dictum est. Quædam autem sunt modales de re, in quibus videlicet modus interponitur dicto, vt Sortes necesse est currit, non enim modo est sensus, quod hoc dictum sit necessarium, scilicet Sortes currit, sed huius sensus est, quod in Sorte sit necessitas ad currendum. Et clarius apparet de possibili. Cum enim dicitur, Sortes currit esse possibile, sensus est, quod hoc dictum, scilicet Sortes currit, est possibile. Sed cum dicitur, Sortes possibile est currit, sensus est quod in Sorte sit possibilitas currendi. Sunt autem & aliæ enuntiationes, quæ videntur modales, & non sunt, quando videlicet modus subiicitur, & dictum prædicatur, vt possibile est Sortes currit. Ratio huius est, quia denominatio debet sumi a forma, formale autem in enuntiatione est prædicatum, & ideo a prædicato debet denominari. Cum ergo in enuntiatione prædicatur modus, erit modalis: cum vero prædicatur dictum non erit modalis. Sciendum quod omnes enuntiationes modales de dicto sunt singulares, quantum ad que sit in eis signum vniuersale. Vnde hæc omnem hominem currit esse possibile, est singularis, & sic de omnibus aliis. Ratio huius est. Nam vt supra dictum est, enuntiatio dicitur singularis quia in ea subiicitur singulare, seu terminus singularis, vt Sortes currit. Sed in talibus enuntiationibus subiicitur hoc dictum signatum, scilicet omnem hominem currit, quod totum accipitur

capitur pro vno termino signato, omnes ergo tales enuntiationes sunt singulares. In modalibus vero de re, & in his quæ videntur modales, & non sunt, sumitur quantitas secundum quod in dicto sunt termini, & signa. Vnde hæc possibile est omnem hominem currit, est vniuersalis; & hæc; possibile est aliquem hominem currit, est particularis, & sic se habet de modalibus de re. Patet ergo de earum quantitate.

C A P. XII.

De qualitate propositionum modalium quo ad affirmationem, & negationem.

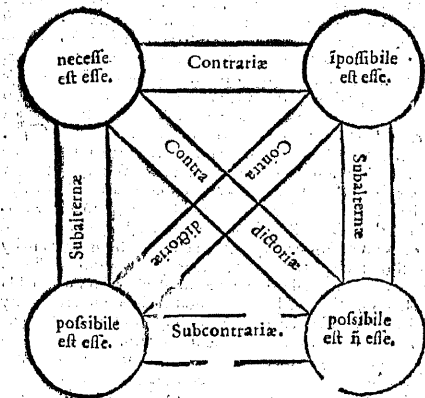
Equitur de ipsarum qualitate. Vbi nota, quod in enuntiationibus de inesse, est tria considerare, scilicet subiectum prædicatum, & compositionem vtriusque, quæ ita se habent quodammodo, sicut in naturalibus. In homine enim est considerare corpus, & animam, & humanitatem. Corpus est materia: anima est forma, quæ est pars compositi, vnde forma est respectu corporis, humanitas vero est forma respectu vtriusque, scilicet respectu corporis, & animæ. Sic in proposito, in enuntiatione subiectum est sicut materia: prædicatum vero sicut forma, quæ est pars compositi. Vnde est quasi forma respectu subiecti, compositio vero est forma vtriusque: Vnde in eis affirmatio, & negatio sumitur secundum compositionem, vel diuisionem: vbi est negatio. Vnde quædam in compositione non est negatio, erit enuntiatio affirmatiua, si vero in ea est negatio, est enuntiatio negatiua. In modalibus autem sicut se habet in illis de inesse prædicatum, sic se habet modus, quia est vt forma respectu dicti, & ideo si modus componitur cum dicto affirmatiue: modalis erit affirmatiua, si vero negatiue, præpositio erit negatiua. Hæc enim Sortem non currit esse possibile est affirmatiua, quia compositio modicum dicto affirmatur. Hæc autem Sortem currit non esse possibile, est negatiua, quia talis compositio negatur. Et hoc clare apparet in veritate, & falsitate earum. Affirmatio enim de eodem singulari opponitur contradiçtorie negationi, & per consequens si vna est vera, reliqua est falsa: sed ista, Sortem currit esse possibile. Sortem non currit esse possibile, ambæ sunt veræ, quia Sortes potest currit, & potest non currit, & de vtroque dicto verificatur possibilitas: non ergo est vna affirmatiua, & alia negatiua. Sciendum, quod licet enuntiatio modalis dicatur affirmatiua & negatiua a modo affirmato, & negato, tamen quælibet potest quadrupliciter variari, quia, vel habebit vtrumque, scilicet dictum, & modum affirmatum, vt Sortes currit esse possibile, vel vtrumque negatum, vt Sortem non currit non esse possibile, vel dictum negatum, & modum affirmatum, vt Sortem non currit esse possibile. Vel dictum affirmatum, & modum negatum, vt Sortem currit non esse possibile. Et sic patet de eius qualitate.

C A P. XIII.

De oppositione, & æquipollentia enuntiationum modalium.

Nunc videndum est de earum oppositione. Vbi nota, quod modales huiusmodi variantur secundum affirmationem & negationem in dicto, & in modo sicut immediate dictum est, & sic faciunt inter se oppositiones. Sed quia diuersi modi sibi inuicem opponuntur, ideo primo dicendum est de oppositionibus modalium secundum diuersos modos: postea reducemus vnum modum ad alium per æquipollentias, & sic patebunt omnium oppositiones. Notandum, quod possibile dupliciter potest sumi, vel in toto suo significato, & tunc comprehendit necessarium, & contingens & sic, quod necesse est esse, possibile est esse, & quod contingens est esse, possibile est esse. Alio modo sumitur solum pro contingenti, & sic sumitur in istis oppositionibus. Vnde licet quatuor sint enuntiationes modales, tres tamen earum faciunt diuersitatem in oppositionibus, & æquipollentis, quia illa de contingenti, & illa de possibili pro eadem sumuntur. De istis ergo tribus modis dicamus, scilicet necesse est impossibile possibile. Et licet vt dictum est, quando modus substantialiter, & dictum prædicatur, enuntiatio non fit modalis, tamen cito reducitur ad modalem, & sic modo enuntiationibus illis vtetur. Sciendum, quod sicut dictum est in enuntiationibus de inesse, hoc signum omnis designat, quod prædicatum enuntiationis attribuitur subiecto quantum ad totum illud, quod sub eo continetur, hoc vero signum nullius remouet a subiecto totum quod sub eo continetur, & propter hoc vniuersalis affirmatiua, & vniuersalis negatiua, sunt contrariæ. Sic in istis enuntiationibus modalibus, iste modus necesse, facit significare totam inherentiã subiecti ad prædicatum, quia quod necesse inest omni tali inest, & ideo tenet eundem locum scilicet modalis affirmatiua de necessario, & vniuersalis affirmatiua de inesse. Et sicut nullus totum remouet, ita etiam impossibile, quia quod impossibile inest, nulli tali inest, & ideo propositio

de impossibili tenet locum vniuersalis negatiuæ. Et sicut quidam affirmando non totam inherentiã ponit, similiter etiam negando non totum, quod sub subiecto continetur remouet, sic iste modus possibile, quia quod possibiliter inest, non inest omni, & quod possibiliter non inest, non inest nulli, & ideo possibile affirmando tenet locum particularis affirmatiuæ, & possibile negando tenet locum particularis negatiuæ. Secundum ergo prædicta, istæ enuntiationes, Necesse est esse, & impossibile est esse, sunt contrariæ. Necesse est esse, & possibile est non esse, sunt contradiçtorie. Impossibile est esse, & possibile est esse, sunt contradiçtorie. Possibile est esse, & possibile est non esse, sunt subcontrariæ. Necesse est esse, & possibile est esse, sunt subalterne. Impossibile est esse, & possibile est non esse, sunt subalterne, vt patet in figura sequenti.

His visis, statim patebit de æquipollentis earum, & de oppositionibus ipsarum: quando variantur per negationes positas in dicto, vel in modo. Aequipollentia namque modalium, eodem modo sunt sicut in enuntiationibus de inesse, secundum videlicet versus illum. Præ contradiç. post contra, præ postque subalter. Negatio enim præposita modo, facit æquipollere suo contradiçtorio, vnde hæc non necesse est esse, æquipollent huic, possibile est non esse. Et hæc, non impossibile est esse, æquipollent huic, possibile est esse. Negatio vero postposita, scilicet modo, facit æquipollere suo contrario, vnde hæc, necesse est non esse, æquipollent huic, impossibile est esse. Et hæc, impossibile est non esse, æquipollent huic, necesse est esse. Præ postque subalter, idest, negatio præposita, & postposita modo facit æquipollere suo subalterno: vnde hæc, non necesse est non esse, æquipollent huic, possibile est esse, & similiter hæc, non impossibile est non esse, æquipollent huic, possibile est non esse. Ex dictis potest patere qualiter oppositiones propositionum eiusdem modi variantur per negationes. Verbi gratia, de enuntiationibus de necessario, ista, necesse est esse, & hæc: non necesse est esse, sunt contradiçtorie, & istæ, scilicet non necesse est non esse, & necesse est esse, sunt subalterne, & sic se habet de singulis aliis enuntiationibus modalium, per hunc versus. Amabimus edentuli: illiace, purpurea, vt satis patet.

C A P. XIII.

De enuntiatione hypothetica, & de tribus speciebus eius.

Estat nunc dicere de enuntiationibus hypotheticis, seu suppositiuis, quod idem est. Diffinitur autem enuntiatio hypothetica sic. Enuntiatio hypothetica est que habet duas categoricas principales partes sui, vt Si homo currit, homo mouetur patet quod hæc hoc currit, est vna enuntiatio categorica, & illa, homo mouetur est altera. Et dico principales partes, quia termini sunt principales partes propositionis categoricæ, non tamen sunt principales partes propositionis hypotheticæ, sed remota, sicut lapides sunt partes domus remotæ, & in hoc differunt enuntiatio hypothetica ab enuntiatione categorica. Nam principales partes categoricæ sunt termini: principales autem partes hypotheticæ sunt duæ categoricæ. Alia etiam, differentia est inter propositiones categoricas & hypotheticas. Nam in categorica subiectum suscipit nomen prædicati. Cum enim dicitur homo est animal, homo recipit nomen animalis, cum homo dicatur esse animal. Non autem sic Opusc. S. Tho. Aquin. D 3 in hy.

Quid sit syllogismus, & quae ad ipsum requiruntur constitutivum.

MODUM dicendum est de tertia parte, videlicet de his quae pertinent ad tertiam operationem intellectus, licet enim, ut dictum est a Philosopho, ponantur duae operationes intellectus, scilicet simplicium intelligentia: & oppositio, vel diuisio, tamen additur tertia operatio quae est discursus ab vno composito ad aliud: hoc autem fit per argumentationem. Est autem argumentatio: oratio significatiua discursus rationis ab vno cognito ad aliud incognitum, vel a magis incognito ad minus cognitum. Sunt autem argumentationis quatuor species, scilicet syllogismus, enthymema, inductio, & exemplum. Siue haec diuisio sit generis in suas species, vel analogi in sua analogata nihil ad propositum. Et quia syllogismus perfectior est omnibus aliis: ad quem aliae species argumentationis reducuntur, sicut imperfectum ad perfectum, ideo de ipso dicendum est. Distinguitur autem syllogismus sic. Syllogismus est oratio in qua quibusdam positus, & concessis necesse est aliud euenire per ea quae posita sunt, & concessa. Oratio hic est genus syllogismi, ut enim in tractatu de enunciatione dictum est, nihil prohibet orationem esse plures, & concessa. Oratio hic est genus syllogismi. In hoc autem quod dicitur quibusdam positus tangit propositiones ipsius syllogismi. Per hoc quod dicitur necesse est aliud euenire, tangit conclusionem. Unde oportet scire quid sit propositio. Est autem propositio, ut hic sumitur enunciatio, qua posita ad eam aliquid sequitur. Non enim omnis enunciatio, est propositio: sed solum illa quae ponitur in aliqua specie argumentationis, ad quam sequitur conclusio. Verbi gratia. Cum dicitur omnis homo est animal: omne risibile est homo, ergo omne risibile est animal, ista omnis homo est animal: est propositio, & similiter illa omne risibile est homo, propinuntur enim ut ad eas sequatur illa, omne risibile est animal. Haec autem omne risibile est animal: licet si enunciatio, constat enim ex terminis, non tamen est propositio. Et autem terminus in quem resoluitur propositio, ut subiectum, & praedicatum. Cum enim dico homo est animal homo est terminus qui dicitur subiectum, animal est terminus qui dicitur praedicatum. Sciendum quod licet propositio ex terminis componatur, & in eis resoluitur, non tamen in definitione termini ponitur compositio propositionis, sed resolutio huius causa est. Nam logica, ut Boetius in sua Topica dicit, duas habet partes, scilicet inuentiuam, & iudicatuam. Est autem inuentio excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quae alteram partem contradictionis probabilem reddunt. Probabile autem est quod videtur omnibus aut pluribus aut sapientibus, & his scilicet sapientibus, aut omnibus aut pluribus maxime notis. Huic autem parti logicae deseruiunt duo libri, scilicet Topicorum, & Elenchorum. Iudicium autem ut hic sumitur est recta determinatio rationis, in his quorum est iudicium. Recte autem determinat ratio quando principia resoluit in principia. Et ideo scientia quae est recta determinatio scibilium est per causas, scilicet cum ratio resoluit causata in causas, & propterea haec pars logica, scilicet iudicatiua dicitur analytica, seu resolutoria, quia resoluit principia in principia. Huic autem parti logicae deseruiunt duo libri, scilicet priorum, & posteriorum. Et quia de materia libri priorum hic intendimus, ideo hic differunt terminus per resolutionem propositionis. Et autem subiectum de quo aliquid dicitur. Praedicatum vero quod de altero dicitur, seu sit dicere mentis, vel rationis, seu sit oris, vel vocis. Dicitur autem terminus eo quod sic per ipsum terminatur propositio, quod non ultra progreditur. In hoc autem tractatu dicemus de syllogismo simpliciter. Est autem syllogismus simpliciter, in quo non consideratur materia in qua talis vel talis syllogismus sit, id est non consideratur vtrum talis materia sit probabilis, vel necessaria, sed solum consideratur syllogismus ad suam ordinationem, in omni materia

in hypotheticis: quia vnum de altero non praedicatur: sed tantum aliquid dicitur esse, si alterum fuerit. Verbi gratia. Cum dicitur si peperit, cum viro concubuit: non est sensus, quod parere sit cum viro concubere: sed est sensus, quod partus esse non potuisset, nisi cum viro concubuisset. Similiter et cum dicimus, si homo est animal: non est sensus quod homo sit animal, sed est sensus quod si aliqua res est homo, necesse est quod aliqua res sit animal: Diuiditur autem propositio hypothetica in tres species: quia quaedam est condicionalis: quaedam disiunctiua, & quaedam copulatiua. Condicionalis est illa in qua coniunguntur duae propositiones categoricae per hanc coniunctionem si, ut si homo est animal, haec autem condicionalis potest fieri tam ex parte subiecti quam ex parte praedicati. Ex parte subiecti, ut si dicitur, si homo non currit animal currit, ex parte vero praedicati, ut si dicitur: si homo currit, homo mouetur. Prima autem propositio, siue enunciatio categorica quae est in his enunciationibus hypotheticis dicitur antecedens. Secunda vero est consequens, & propter hoc dicitur consequentia. Ad conditionalem autem reducuntur rationales, ut Sor. est homo, ergo Sor. est animal. Et omnis causa: ut quia Sor. est homo, Sor. est animal, & temporalis, ut quia Sor. est homo: Sor. est animal, & oes huiusmodi. Notandum, quod Harmonius ponit duplicem hypothetisim, vna est quando supponitur aliquid impossibile, ad quod non necessario sequitur aliud impossibile: ad quod tamen necessario sequitur aliud possibile. Verbi gratia. Suppositio quod quatuor sint tria: quaternarius numerus erit impar. Constat autem quod hypothesis supponit impossibile, & impossibile subinfertur: si tamen hypothesis necessario inferitur. Ex quo potest intelligi, quod condicionalis potest esse vera, & tamen a magis eius partes sunt falsae. Unde ista est vera, si homo est animal: homo est rudibilis tamen vera; categoricarum est falsa. Secunda vero hypothesis est quod quaedam; aliquid dicitur esse, vel non esse siquid fuerit, vel non fuerit, ut si homo est animal, vel si homo est lapis non est. Ex dictis potest patere, quod veritas enunciationis hypotheticae est in consequentia terminorum qui sunt in consequentia: ad terminos qui sunt in antecedente, quia, n. animal necessario sequitur ad hominem: ceterum est quod quicquid fuerit homo: erit animal, & si ad currere sequitur moueri, sequitur ergo quod quicquid currit mouetur. Si ergo est homo, est animal, & si currit mouetur. Cuiusque ergo vero, vel falsae attribuetur currere, attribuetur & moueri. Unde ista est vera: si immobile currit immobile mouetur. Et propter hoc dicitur quod ad veritatem eius requiritur quod antecedens non possit esse verum sine consequente, quia tanta est necessitas consequentis ad antecedens quod sicut se habet antecedens ita se habet consequens. Si vero aliter se haberet, si quod antecedens esset verum, & consequens falsum: falsa esset consequentia, quia terminus in consequente positus non necessariam haberet connexionem eo termino posito in antecedente, ut hic: si homo est albus: homo est musicus, ceterum est quod haec falsa est, non enim necessario ad album sequitur musicus. Et inde est quod omnis condicionalis vera est necessaria, & omnis falsa est impossibilis, quia ut dictum est: terminus consequentis necessario sequitur terminum antecedentis. Quia licet autem condicionalis varietur per affirmationem, & negationem dicitur tamen de syllogismo hypothetico agatur. Distinctiua vero est illa in qua coniunguntur duae enunciationes categoricae per conjunctiones speciei distinctiuae, ut hic, animal aut est sanum aut est aegrum. Veritas autem praedictae enunciationis est, quod si vnum ponitur alterum remouetur, & si vnum remouetur alterum sumatur. Unde videtur quod tantum valeat ista, aut est sanum: aut est aegrum: quatum ista condicionalis. Si non est sanum est aegrum. Et licet in praedicta materia verum sit, non semper in omni materia istae duae sibi aequipollent in veritate. Nam condicionalis ex vna parte negata: & ex altera affirmata saluatur in contradictionibus: contrariis, & disparatis, & erit semper vera. Vera, n. est ista, si est albus non est nigrum, ista tamen est falsa, aut est albus aut est nigrum, posset, n. aliquid esse quod nec albus esset: nec nigrum, & sic et est de disparatis. Differt, n. distinctiua a tali condicionali. Unde ad veritatem distinctiuae requiritur quod de tali materia sit in qua vnum omnino ponatur, & alterum remouetur: vel econuerso: & propter hoc ad eius veritatem requiritur quod altera eius pars sit vera. Et si vtraque pars eius erit vera, vel falsa, ipsa enunciatio distinctiua erit falsa. Copulatiua vero enunciatio est illa in qua coniunguntur duae enunciationes categoricae per coniunctionem copulatiua, ut Sor. currit, & mouetur; in ista enunciatio: nulla ponitur conditio, sed solum coniunctio enunciationis. Et quia copulatiua coniunctio semper debet similia copulare, si antecedens erit verum & consequens necesse est quod sit verum, & econuerso. Et sic patet qualiter dictae enunciationes hypotheticae se habent ad veritatem. Nam condicionalis potest esse vera: vtraque eius parte existente falsa. Distinctiua est vera vna eius parte existente falsa. Copulatiua vero ad hoc potest vera: vtraque eius pars necessario debet esse vera, & sic patet de enunciationibus hypotheticis. Si quidem autem hoc de ipsis omisum est, dicitur cum de syllogismo hypothetico agatur, &c.

De enunciatione tractatum simpliciter finit.

tem materia existentibus veris, vel probabilibus praemis- sis semper sequitur conclusio vera, vel probabilis. Quod autem talis ordinatio sit bona, probatur per duo principia per se nota. Dico autem principia hic primas propositiones per se notas. Haec autem principia sunt dici de omni, & dici de nullo. Est autem dici de omni, quando nihil est sumere sub subiecto, de quo non dicitur praedicatum. Dici vero de nullo est, quando nihil est sumere sub subiecto, a quo non remouetur praedicatum. de his autem inferius: melius dicitur. Sciendum quod quia syllogismi variantur per diuersas figuras, ut infra dicitur, ideo aliqui syllogismi non possunt immediate probari per dicta duo principia, & propterea tales syllogismi indigent vno alio principio, per quod possunt reduci ad dici de omni, vel ad dici de nullo. Hoc autem principium est, quando ex opposito consequentis inferitur oppositum antecedentis primae conclusionis, tunc prima consequentia fuit bona. Unde omnes illi syllogismi, in quibus non potest recte saluari dici de omni, vel dici de nullo, cum dicto tertio principio reducuntur ad formam, in qua saluatur dici de omni, vel dici de nullo: & haec reductio vocatur ab aliquibus per impossibile, Philosopho vero per syllogismum conuersiuum. Similiter et reductio praedicti tales syllogismi ad praedicta duo principia per conuersionem propositionum. Sed quia conuersiones non probantur esse bonas, nisi per tertium principium, ideo dicendum est, qui syllogismi reductur ad illa duo principia solui inuirtute tertij principij. Qualiter autem fiant conuersiones, & per dictum tertium principium probentur, dicamus: & primo in propositionibus de inesse, deinde in propositionibus modalibus.

De conuersione propositionum de inesse, & de speciebus eius.

CONVERSO autem propositioni, ut hic sumitur, est facere de subiecto praedicatum, & de praedicato subiectum, ita quod existente conuersa vera, et ea in qua conuertitur, sit vera. Verbi gratia, ista propositio, Omnis homo est animal. si conuertitur in istam, Omne animal est homo, bene fit de praedicato subiectum, & de subiecto praedicatum: ista prima propositio est vera, secunda vero falsa, ideo talis conuersio non est bona. Est autem in propositionibus terminorum finitum, de quibus hic intendimus, duplex conuersio, scilicet simplex, & per accidens. Dicitur autem conuersio simplex, quando de praedicato fit subiectum, & de subiecto praedicatum, manente secunda propositione in eadem qualitate, & quantitate cum prima. Per accidens vero dicitur, quando de subiecto fit praedicatum, & econuerso manente eadem qualitate propositionis, sed mutata quantitate. Primo modo conuertuntur propositiones vniuersales negatiuae, & particularis affirmatiuae. Secundo modo conuertuntur vniuersales affirmatiuae, & ut aliqui dicunt, vniuersales negatiuae, tamen non est necessarium hoc ponere. Si enim ad hanc, Nullus homo est lapis, sequitur, nullus lapis est homo, & ista est vera, necessario sequitur hanc esse veram, quidam lapis non est homo. Ut enim supradictum est, existentibus vniuersalibus veris, semper per particulares sunt vere, licet non econuerso. Primo propter conuersionem simpliciter, & primo vniuersalium. Et quia ut dictum est, in talibus syllogismis, & eorum propositionibus non curatur in qua materia sunt, ideo vtrum terminis transcendentibus, loco quorundam possunt poni termini quicunque. Sit ergo propositio conuertenda ista. Nullus b. est a. Et semper supponatur quod pro b. & pro a. sumatur tales termini significatiui qui faciant propositionem variam: sicut si pro b. sumatur homo, & pro a. lapis, dico ergo quod praedicta propositio conuertitur in istam, Nullum a. est b. quod probo per dictum tertium principium sic. Quando ex opposito consequentis inferitur oppositum antecedentis, prima consequentia fuit bona: sed sic est in proposito, ergo, &c. Cum ergo dico, nullum b. est a. ergo nullum a. est b. facio consequentiam, cuius antecedens est, nullum b. est a. consequens vero est nullum a. est b. modo videamus si ex opposito consequentis inferitur oppositum antecedentis vere. Huic autem propositioni, scilicet nullum a. est b. quae est consequens, potest esse duplex oppositum, scilicet contrarium, & contradictorium: sumamus ergo contradictorium eius, scilicet quoddam a. est b. particularis enim affirmatiua, & vniuersalis negatiua sunt contradictoriae: ad istam autem, scilicet quoddam a. est b. sequitur ista, scilicet quoddam b. est a. ut probabimus haec, quoddam b. est a. & illa quae fuit antecedens, scilicet nullum b. est a. sunt opposita contradictoria: ergo ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis: prima ergo consequentia quam vocamus conuersionem, fuit bona. Nunc oportet probare quomodo ad istam, quoddam a. est b. sequitur illa, quoddam b. est a. hoc autem probatur per syllogismum expositiuum. Pona ergo propositiones primas in terminis signi-

ficatiuis, & sicut dicimus, quoddam a. est b. dicamus, quidam homo est animal, & sicut dicimus, quoddam b. est a. dicamus, quoddam animal est homo. Accipiamus primam, scilicet quidam homo est animal: signetur iste homo, & hoc animal, si enim ista est vera, quidam homo est animal, oportet quod ipsa sit vera in aliquo homine signato, puta Sorte, vel Platone, & si in nullo homine signato erit vera, nullo modo erit vera, signetur ergo illa res in qua animalitas, & humanitas signatur, & vocetur Sortes, modo fiat syllogismus expositiuus sic. Sortes est hic homo: Sortes est hoc animal, ergo hoc animal est hic homo, & per consequens, quoddam animal est homo, ergo ad hanc quidam homo est animal, quae sumebatur loco huius, quoddam b. est a. sequitur quoddam a. est b. ergo ad hanc quoddam a. est b. sequitur, quoddam b. est a. & hoc est quod volebamus dicere. Et sic patet de conuersione vniuersalis negatiuae. Particularis affirmatiua conuertitur simpliciter, sicut quoddam b. est a. ergo quoddam a. est b. & probatur per idem principium. Ex opposito ergo consequentis inferitur oppositum antecedentis. prima ergo consequentia, seu conuersio fuit bona. Patet autem probari haec conuersio per syllogismum expositiuum, ut dictum est. Vniuersalis autem affirmatiua conuertitur per accidens sic. Omne b. est a. quoddam a. est b. Et probatur eodem modo. oppositum, n. huius quoddam a. est b. est hoc. Nullum a. est b. quae conuertitur in istam nullum b. est a. haec autem est contraria primae quae erat. Omne b. est a. ex opposito ergo consequentis inferitur oppositum antecedentis. prima ergo consequentia, seu conuersio fuit bona. Particularis vero negatiua non conuertitur, quia ex opposito consequentis non inferitur oppositum antecedentis. Verbi gratia. Sit propositio conuertenda ista, quoddam b. non est a. conuertatur ergo: quia vel conuertatur in vniuersalem negatiuam, vel in particularem negatiuam. In vniuersalem negatiuam sic, quoddam b. non est a. ergo nullum a. est b. huius oppositum est, vel omne a. est b. vel quoddam a. est b. sed vtraque istarum propositionum, si omne a. est b. vel quoddam a. est b. conuertuntur in istam, quoddam b. est a. quae non est oppositum antecedentis, quod erat, quoddam b. non est a. quia subcontrarietas non est oppositio, ut supra patuit, ergo non valebit conuersio. Idem est sequitur si conuertatur in particularem, scilicet in istam, quoddam a. non est b. cuius oppositum est, omne a. est b. quae conuertitur in hanc, quoddam b. est a. quae proprie non est opposita, ut dictum est. Quod est talis conuersio non valeat, patet, quia non tenet in omni materia, & potest ostendi in terminis significatiuis. Licet enim istud sequatur, quidam lapis non est homo, ergo quidam homo non est lapis, istud non sequitur, quoddam animal non est homo: ergo quidam homo non est animal, imo omnis homo est animal. Fit autem de praedictis conuersionibus quidam versus sic. Feci simpliciter, conuertitur eua per acci. Per a. enim hic sumitur vniuersalis affirmatiua, per c. vniuersalis negatiua, per i. particularis affirmatiua, per o. particularis negatiua. Construuntur autem versus sic. Fe, id est vniuersalis negatiua, ci. id est particularis affirmatiua conuertuntur simpliciter. E. id est vniuersalis negatiua, va. id est vniuersalis affirmatiua, conuertuntur per accidens. Et sic patet de conuersione propositionum de inesse.

De conuersionibus propositionum modalium, & differenti modo earu.

Nunc dicendum est de conuersionibus propositionum modalium. Sciendum quod propositiones de necessario & impossibili eodem modo conuertuntur, sicut propositiones de inesse, & per idem principium probantur. Propositiones vero de possibili, & contingentibus non eodem modo conuertuntur. Sed quia propositiones non eodem modo sumuntur in propositionibus modalibus, sicut in propositionibus de inesse: ideo oportet manifestare probationes praedictarum propositionum, & sicut ostendimus de propositionibus de necessario, sic erit de propositionibus de impossibili. Sit ergo propositio ista conuertenda, Necesse est nullum b. esse a. quae conuertitur in hanc, necesse est nullum a. esse b. quia ex opposito secundae propositionis inferitur oppositum praecedentis, oppositum enim istius. Necesse est nullum a. esse b. est istud, non necesse est nullum a esse b, sed ista aequipollent huic, possibile est aliquod a. esse b. Nam non necesse non esse, aequipollent huic quod est possibile esse: quia nonnullus aequipollent huic quod est aliquis, ergo ista, non necesse est nullum a. esse b. aequipollent huic, possibile est aliquod a. esse b. Ad hanc autem sequitur, possibile est aliquod b. esse a. quod potest probari per syllogismum expositiuum, ut supra dictum est de particulari affirmatiua, sed ista, possibile est aliquod b. esse a. est contradictoria antecedentis, quae erat. Necesse est nullum b. esse a. Ex opposito ergo consequentis inferitur oppositum antecedentis. Prima ergo consequentia, seu conuersio fuit bona. Particularis affirmatiua conuertitur eodem modo, & probatur per idem principium.

principium sic. Necessè est quoddam b. esse a. ergo necessè est quoddam a. esse b. Cuius oppositum est, Nō necessè est aliquid a. esse b. quæ æquipolet huic. Possibile est nullum a. esse b. quæ conuertitur in istam. Possibile est nullum b. esse a. Non enim sumitur hic, possibile, prout idem est quod contingens, quia nō conuertitur, sicut infra patebit: sed sumitur modo possibile in suo toto significatione, vt comprehendit necessariū & contingens vt supra in alio tractatu dictum est. Hæc autē, Possibile est nullum b. esse a. est contradictoria huic. Necessè est quoddam b. esse a. quæ erat antecedens: Eodem etiam modo prior conuersio vniuersalis affirmatiua per accidens, s. per conuersionem per accidens factam. Notandum quod hæc est differentia inter cōcreta accidentalia prædicata, & substantia, seu ipsorum subiecta. Nam ex parte prædicati dicunt formam, ex parte vero subiecti dicunt illud quod habet illam formam. Cum enim dico, Sortes est albus, ly albus, dicit solam formam albedinis: sed cum dico Quoddam album est Sortes, ly album, dicit habens albedinem. In tali ergo materia desicit cōuersio modalium affirmatiuarū. Nam hæc est vera, Necessè est quoddam album esse corpus, & tamen hæc est falsa, Necessè est quoddam corpus esse album: quia hæc est contingens. Et sic patet de conuersionibus propositionum de necessario. Eodē modo sunt illæ de impossibili in suo toto significato. Conuersiones autem propositionum de contingenti, & de possibili, vt est idem quod contingens, sūt in terminis. s. vt Cōtingit nullum b. esse a. conuertitur in hæc, contingit omne b. esse a. Vnde ista conuersio alio modo, & oppositō se habent ad conuersiones propositionum de inesse, & modalium dictarum. Nam in illis semper de subiecto fit prædicatum, & conuersio, & semper in eis seruat eadem qualitas, licet non semper eadem quantitas. In istis vero, quod fuit subiectū, vel prædicatum, eodem modo remanet, & mutatur qualitas. Ratio horum est: quia vt dictum est, illa est bona conuersio, in qua sicut est veritas: in propositione conuersa, ita est in illa in quam conuertitur. Si autem propositio de contingenti conuertitur sic, quod de subiecto fiet prædicatum, & cōuersio, non inueniretur in omni materia vera, sed si aliqua materia esset antecedens verum, & consequens falsum, ergo mala esset cōuersio. Verbi gratia, In terminis significatiuis contingit nullum hominem esse album, hæc est vera: quia contingere hoc potest, & conuertitur sic, contingit nullum album esse hominem, hæc est falsa. Ponatur ergo modo quod Sortes esset albus, quia est albus, nunquam poterit contingere Sortem non esse hominem. Fit autem ista conuersio in diuersa qualitate. Nam triplex est contingens, vel ad vtrumlibet, vt contingit hominem esse album: vel vt in pluribus, vt cōtingit hominem habere duos oculos: vel vt in paucioribus, vt contingit hominem esse monoctum. Contingens autem ad vtrumlibet dicitur: quia quot possunt inesse, tot possunt remoueri, ergo negatiua & affirmatiua sunt simul vere. Contingens autem vt in pluribus non conuertitur in contingens vt in pluribus, sed in contingens vt in paucioribus. Vnde illa, contingit nullum hominem esse cæcū, conuertitur in istam, contingit omnem hominem esse cæcū. Prima enim est contingens vt in pluribus, secunda vero vt in paucioribus. Eodem modo conuertitur contingens vt in paucioribus sicut contingens vt in pluribus, & eodem modo sumitur eorum conuersio, sicut dictum est de contingentibus ad vtrumlibet. Nam si cōtingit in pluribus, desicit in paucioribus & si contingit in paucioribus, desicit in pluribus, & sic patet de conuersionibus modalium. Notandum quod aliquæ propositiones ponuntur quæ caret conuersione, cum nihil faciāt ad propositum, quia nulla earum posset poni in aliquo syllogismo, quia reducendi sunt, ita videlicet quod illæ indigeant conuersione, & sic de dictis tractare est superfluum

C A P. IIII.

De syllogismis ostensiuis de inesse quo ad modum & signum.

His habitis, modo dicendum est de syllogismis, & primo de syllogismis de inesse. Secundo de modalibus. Tertio, de hypotheticis. Syllogismorum autem de inesse quidam sunt ostensiu, quidam vero ad impossibile, vnde primo dicendum est de syllogismis ostensiuis. Sciedum quod omnis syllogismus ostensiuus cōstat ex tribus orationibus, quarum due vocantur propositiones seu præmissæ, vltima vero dicitur conclusio. Verbi gratia, Omne animal est substantia, omnis homo est animal, ergo omnis homo est substantia. Istæ due, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, sunt due propositiones, quarum prima, s. omne animal est substantia, dicitur maior: secunda vero dicitur minor, seu assumptio: tertia vero oratio, s. omnis homo est substantia, dicitur conclusio. Et licet prædicata tres orationes sint perfectæ cōstantes ex subiecto & predicato, nō tamē

habent nisi tres terminos, qui sunt, homo, animal, & substantia. Et causa est, quia omnes isti termini sumuntur bis, vnde terminus bis sumptus in præmissis, dicitur medium. Terminus in maiori propositione sumptus est medio, dicitur maior extremus. Terminus vero sumptus in minori propositione est medio dicitur minor extremus. In cōclusionē vero iterū sumitur maior extremus est minori, ita, s. quod si cōclusio est directā, maior extremus prædicatur de minori. Si vero in directā, fit e conuerso. Vnde mediū nūquam ponitur in cōclusionē. Ad sciendū autē causas dictorū nominū, sciendum quod homo est rationalis. Dicitur autē rationalis & non intellectualis: quia intellectus apprehendit quicquid apprehendit, sine discursu. Ratio vero licet nō sit alia potētia quā intellectus, tamē dicitur ratio: quia quicquid apprehendit, apprehendit et discursu. nō ergo venit ad per sectā apprehensionē alicuius rei, nisi discurret a magis noto ad minus notū. Verbi gratia. Ad cognoscendū perfectē quid sit homo, primo intelligimus quod sit ens, deinde quod sit substantia, deinde quod sit corpus, deinde quod sit animatū corpus, deinde anima, deinde rationalis, & sic veniemus in cognitionē hominis discurrendo: Sive autē talis discursus fiat sine cōplexione, s. intelligēdo ens substantiā corpus, nō ponēdo ibi est. vt, s. non dicamus hoc est homo: el fiat cū cōplexione, nihil ad propositum, sufficit quod discurrendo intelligimus, & talis discursus est a magis noto nobis ad minus notū. Magis autē nota nobis sunt magis vniuersalia, vt r. phy. dicitur: quia sunt magis cōfusa, discursus ergo noster in nostra cognitione est a magis vniuersali ad minus vniuersalia. Vnde magis & prius cognoscimus ens quā substantiā, & substantiā quā corpus, & corpus quā animatū corpus, & animatū corpus quā animal, & animal quā hominē. De tali autē discursu est syllogismus, qui nihil aliud est quā oratio, seu cōgregatio orationū, vt Boetius dicit, in qua est talis discursus. Et licet in tali discursu multa possint esse media, & multæ præmissæ ad vnā cōclusionē, Verbi gratia: Omnis substantia est ens, omnis homo est substantia, quæ est corpus, quod est animal, ergo omnis homo est ens, tamen quia mediū semper dicitur extrematū est mediū, in tali discursu multos comprehendimus syllogismos. Vnus ergo est syllogismus vnus mediū, & duarū extrematū. Et quia in prædicato dicitur terminorū primus qui vniuersalior est, & per cōsequēs magis notus, primo in intellectu occurrit, dicitur maior. Extremitas extremas enim dicitur, quia primo occurrit in intellectu, & maior: quia vniuersalior & magis nota. Secūda autē terminus qui in intellectu occurrit, est qui nō est ita vniuersalis, tamē s. loci tenet post primū in vniuersalitate, vt est corpus post substantiā: huic autē secundo termino ista scimus inesse primū terminū, & hæc dicitur maior propositio, quia prior cognitione. Sed quia nōdū scimus s. in esse alicui minus vniuersali termino, discurret adhuc rō, & cognoscit corpus in esse animal, vbi s. s. & hæc est minor propositio, & statim cognoscit substantiā in esse animal, & hæc est cōclusio. Certe in istis terminis mediū fuit corpus, & ipsum fuit causa quod nos sciremus substantiā in esse animal: vltimus autē terminus in prædicato discursu fuit animal, vbi s. rō, & propter hoc dicitur minor extremitas. Extremitas n. dicitur, quia ibi sicut discursus rationis: minor vero dicitur, quia minor vniuersalis, & per cōsequēs minor nota nobis. Habemus ergo causas dictorū nominū, & rōnes terminorū, & præmissarū, & cōclusionis: Ex dictis potest patere quod dicit Philo. i. posteriorū, quod maior propositio est prius nota cōclusionē natura & tempore. Natura quia termini eius sunt magis vniuersales, vt dictum est. Tempore vero, quia in discursu rōnis prius sciti substantiā in esse corpori, quā in esse animal. Minor vero propositio est prius nota natura, nō tamē tempore. Natura, quia causa prior est causa: propositiones autē sunt causa cōclusionis, & quia est iste sicut prior discursus rōnis, de medio, s. ad minorē extrematē, non tamē est prius nota tempore. Qui, n. sciebā substantiā in esse corpori, in eodē instanti in quo sciuī corpus in esse animal, sciuī substantiā in esse animal, & sic patet de partibus syllogismi, & nominibus earū. Habet autē syllogismi figuras & modos. Dicitur autē hic figura ordo triū terminorū s. subiectionē & prædicationē. Sicut, n. termini linearū in mathematicis aliter & aliter situati variāt spēs figurarū: ita tria pūcta quæ faciūt triangulū: si in ter se æqualiter distabūt, erit spēs trianguli, quæ dicitur æquilateralis sive hysopteros. Si vero duo æqualiter distabūt a tertio quorū distātia iter se est minor vel maior distātia eorū ad tertium, est spēs trianguli, quæ dicitur hysochelus. Si vero oēs distātiæ pūctorū sint inæquales, est spēs trianguli quæ dicitur gradat, sive scalenon) sic s. in diuersitate istorū triū terminorū in subiectionē & prædicando sūt tres figure syllogismorū, licet alio modo s. in figuris superficialibus a dictis. Si n. mediū in vna propositione subiecit, & in altera prædicatur, est prima figura, & meritoria, quia tūc mediū vere est mediū, quia sapit naturā vtriūque extremi, s. licet subiecti & prædicati: prædicatur enim & subiecitur.

C A P. VI.

De syllogismis primæ figuræ directe concludentibus, & de syllogismis secundæ figuræ.

citur, ut dictum est. Si vero medium in utraque propositione prædicatur, dicitur esse secunda figura, quia licet medium non sit vere medium sapiens naturam subiectionis & prædicationis, tamen quia dignus est prædicari quā subiecti, ideo hæc figura secundum locum tenet. Si vero medium in utraque propositione subiecitur, dicitur tertia figura & vltima, quia in ea mediū non stat in medio, sicut in prima, & subiecitur semper quod est indignus. Plures figure non possunt esse, quia tres termini in duabus propositionibus non possunt plures variari, vnde versus. Sub præ prima, bis præ secunda, tertia sub bis. Qui sic constituitur. Prima, id est in prima figura mediū sub id est subiecitur & præ, id est prædicatur. Secunda, id est in secunda figura mediū præ, id est prædicatur bis, id est in utraque præmissarum. Tertia, id est in tertia figura mediū sub, id est subiecitur bis, id est in utraque præmissarum. Modus vero ut hic sumitur, est ordinatio duarum propositionum in certa qualitate, & quantitate, & dicitur modus, quia est quædam accidentalis determinatio ipsarum propositionum syllogismi &c.

C A P. V.

De syllogismis inuiliis in omni figura.

Est autem dicere de ipsi syllogismis. Vbi nota quod vt supra prædictum est, in hoc opere tractatur de syllogismo simpliciter, scilicet de forma ipsi syllogismi, in quantum syllogismus est, non applicando ad aliquam materiam, & ideo illa erit vera forma syllogismi, quæ applicata cuiusque materię semper si præmissæ erunt veræ, sequetur ex eis conclusio vera. Si vero syllogismus in aliqua materia existentibus præmissis veris, sequitur conclusio falsa, licet in aliqua alia materia sequatur conclusio vera, talis nō erit verus syllogismus, sed dicitur inuilius cōiugatio. Harū autē inutiliū cōiugationū quedā possunt fieri in oibus figuris, quæ dicitur in duabus, vel solū in una figura. Quæ sunt in omnibus figuris, sunt quatuor. Prima est si amba præmissæ sint negatiua. Secūda, si amba præmissæ sint affirmatiua. Tertia, si amba sint indefinitæ. Quarta, si amba sint singulares. Tales, si syllogismi siue conuagationes in quacumque figura stant, in aliqua materia possunt concludere verū, & in alia falsum, & propter hoc dicuntur inuiliæ. Verbi gratia. De ambabus negatiuis in prima figura aliquando concluditur verum quæ. Nullus homo est lapis: nullus asinus est homo, ergo nullus asinus est lapis. Aliquando concluditur falsum quæ, nullus homo est lapis: nulla margarita est homo, ergo nulla margarita est lapis, falsa est conclusio: quia omnis margarita est lapis. Et sic potest fieri in secunda & tertia figura. De hæc, & de tribus dictis inutilibus conuagationibus datur una regula generalis, scilicet. In omnibus figuris ex puris negatiuis particularibus indefinitis & singularibus nihil sequitur. Inuiliæ vero conuagationes, quæ aliquando nō sunt in omnibus figuris, sed in aliquibus sunt due. Vna est quæ conuenit primæ, & tertiæ figuræ, scilicet quando minor propositio est negatiua. Secunda vero conuenit primæ, & secundæ figuræ, scilicet quando maior propositio est particularis, & de eis dantur regulæ generales scilicet. In prima & tertia figura minori existente negatiua, nihil sequitur. Notandum quod in prima figura hic debet intelligi de syllogismis directe concludentibus. Nam sunt in ea duo modi syllogismorum indirecte concludentes, in quibus minor est negatiua, nec tamen sunt inuiliæ conuagationes. Secunda regula. In prima & tertia figura maiori existente particulari, nihil sequitur. Et similiter in prima intelligitur de concludentibus directe. Dantur autem alie due regulæ generales, quarum prima est, Si altera præmissarum est negatiua, etiam conclusio est negatiua. Secunda est, Si altera præmissarum fuerit particularis, conclusio erit particularis. Causa est, ut enim dictum est, maior extremitas inest minori in conclusione in uirtute mediū, in quantum scilicet inest medio in maiori propositione, & mediū inest minori extremitati in minori propositione, siue alio modo sumatur in hærentia dictorū terminorum sicut fit in aliis figuris eo modo quo mediū inest alicui extremitati, vel e conuerso, una extremitas inest alteri. Sed si aliqua præmissarum fuerit particularis, debet medium inesse extremitati, vel extremitas in medio particulariter, ergo conclusio quæ dicit extrematē inesse extremitati, erit particularis. Et hoc in syllogismis affirmatiuis sufficit quantum ad secundam regulam. In syllogismis autem negatiuis eodem modo uirtute mediū concluditur. Si enim mediū uni extremitati inest, & e conuerso ab altera remouetur, necessè est extrematē ab extremitate remoueri, & sic erit cōclusio negatiua, & hoc quantum ad primam regulā. In eisdem etiā syllogismis, si mediū particulariter inest ut e conuerso, uel particulariter remouetur ab alia quæ extrematē uel e conuerso, necessario sequitur extrematē ab extremitate particulariter remoueri, & sic conclusio erit particularis negatiua. Veræ itaque sunt regulæ prædictæ &c.

Vnde dicendum est de syllogismis uiliis. Et primo de his qui sunt in prima figura, hi autem sunt quatuor. Primus est quando maior & minor propositiones sunt vniuersales affirmatiua, & sequitur conclusio vniuersalis affirmatiua sic, ponendo in terminis transcendentibus. Omne b. est a. omne c. est b. ergo omne c. est a. probatur autem syllogismus per hoc principium quod est dici de omni: vt. n. dictū est, dici de omni est, quādo nihil est sumere sub subiecto, de quo non dicatur prædicatum: sic est in proposito est, ergo &c. Ponamus ergo in terminis significatiuis, & sit b. animal a. vero substantia c. aut sit homo: fiat ergo syllogismus sic. Omne animal est substantia: omnis homo est animal, ergo omnis homo est substantia, certum est quod si ista est vera, Omne animal est substantia, nihil erit sumere sub animali de quo non dicatur substantia: si ergo omnis homo est animal, tūc omnis homo est substantia, debet ergo sumi, sicut substantia prædicatur de animali, ita prædicabitur de homine. Secūdus modus est: quando ex maiori vniuersali negatiua, & ex minori vniuersali affirmatiua, concluditur vniuersalis negatiua sic nullum b. est a. omne c. est b. ergo nullum c. est a. & probatur per alterum principium, quod est dici de nullo. In terminis aut significatiuis ostenditur sic. Sit b. animal a. vero lapis. c. aut sit homo, si em nullum animal est lapis: nihil erit sumere sub animali, a quo non remoueat lapis. Sicut enim omnis quod est si gnium vniuersale affirmatiuum, est distributiū, & distribuit affirmatiue pro singulis contentis sub eo cui tangitur: ita etiā nullus pro singulis talibus distribuit negatiue. Tertius modus est, quæ ex maiori vniuersali affirmatiua, & ex minori particulari affirmatiua cōcluditur particularis affirmatiua sic, Omne b. est a: quoddā c. est b. ergo quoddā c. est a. & probatur per dici de omni: Quartus modus est, quādo ex maiori vniuersali negatiua, & minori particulari affirmatiua concluditur particularis negatiua sic, nullum b. est a. quoddā c. est b. ergo quoddā c. nō est a. Et probatur per dici de nullo. Sciendum quod licet isti duo vltimi syllogismi probari possint per dici de omni, & per dici de nullo, vt dictum est, tamē Philosophus primo priorū reducit eos ad duos modos primos, in quibus verius saluatur dici de omni, & dici de nullo, propter vniuersalitatē minoris propositionis eorum, & hoc faciemus in fine omnium. Secūda figura quatuor habet modos. Primus cōstat ex maiori vniuersali negatiua, & minori vniuersali affirmatiua, ex quibus sequitur conclusio vniuersalis negatiua sic: nullū b. est a. omne c. est a. ergo nullū c. est b. In isto enim syllogismo non potest ostendi dici de nullo: quia sub b. cui iungitur signum vniuersale, i. nullū, nihil sumuntur a quo possit remoueri subiectū. Et ideo ad hoc quod probetur per dici de nullo reducatur ad secundū modū primæ figuræ, hoc autem dupliciter potest fieri, uel per conuersionē maioris simpliciter, vt dicitur sic, nullū a. est b. omne c. est a. ergo nullū c. est b. Et probatur etiā per tertium principium supra dictū quod erat, quæ ex opposito cōsequenti inferitur oppositum antecedenti, prima consequentia est bona. Sciendum quod omnis syllogismus est quædam consequentia, in qua antecedens sunt amba præmissæ, consequens vero est conclusio, vnde si ex opposito conclusionis cum altera præmissarum inferitur oppositum alterius præmissæ in ordinatione in qua soluntur dici de omni, vel dici de nullo, prima consequentia, seu syllogismus erit bonus. Sic enim in proposito. Consequens enim siue conclusio est, nullū c. est b. quæ duo habet opposita, scilicet contrariū, & contradictio: sumatur eius contrariū, s. Omne c. est b. sumatur modo maior prædicti syllogismi, i. Nullū b. est a. & opposita contraria conclusionis fiat minor, & dicatur sic. Nullum b. est a. omne c. est b. ergo nullū c. est a. iste syllogismus est in secundo modo primæ figuræ, & ex opposito consequentis, seu conclusionis inferitur illa, nullum c. est a. quæ est opposita vnus præmissæ, s. minoris: quia est contraria minori primi syllogismi, quæ erat, omne c. est a. ergo ex opposito consequentis cū vna præmissarum inferitur oppositum alterius præmissæ. prima ergo consequentia, seu syllogismus fuit bonus. Secūdus modus cōstat ex maiori vniuersali affirmatiua, & minori vniuersali negatiua, ex quibus sequitur cōclusio vniuersalis negatiua sic. Omne b. est a. nullum c. est a. ergo nullum c. est b. Iste syllogismus reducitur ad secundum modū primæ figuræ per conuersionē minoris simpliciter, & per transpositionē præmissarū, vt. s. ista quæ erat maior fiat minor sic. Nullū a. est c. omne b. est a. ergo nullū b. est c. maior istius syllogismi fuit illa in qua conuersa fuit minor primi syllogismi, quæ erat, Nullū c. est a. Per tertium vero principium seu per syllogismum conuersiuum reducitur ad secundum modū primæ figuræ sic: sumatur propositio contraria conclusioni s. est, omne c. est b. & fiat minor sic, Omne b. est a: omne c. est b. ergo

ergo omne c. est a. Hæc autem quæ concluditur in isto secundo syllogismo, scilicet omne c. est a. est cõtraria huic, nullum c. est a. quæ erat minor ex opposito ergo consequentis. Tertius modus est, quando ex maiori uniuersali negatiua, & minori particulari affirmatiua concluditur particularis negatiua sic, Nullum b. est a: quoddam c. est a. ergo quoddam c. non est b. Hic reducit ad quartum modum primæ figuræ per conuersionem maioris simpliciter. Nullum a. est b: quoddam c. est a. ergo quoddam c. non est b. Reducitur autem per syllogismum conuersiu ad secundum modum primæ figuræ. Oppositum enim conclusionis quod est, quoddam c. non est b. est istud, omne c. est b. & fiat minor sic, nullum b. est a: omne c. est b. ergo nullum c. est a. quæ est opposita minoris syllogismi primi quæ erat, quoddam c. est a. Quartus modus est, quando ex maiori uniuersali affirmatiua, & ex minori particulari negatiua concluditur particularis negatiua sic. Omne b. est a: quoddam c. non est a. ergo quoddam c. non est b. Iste syllogismus potest reduci per conuersionem præmissarum, maior enim quæ est uniuersalis affirmatiua, non potest conuerti nisi in particularem affirmatiuam, & minor est particularis. Ex pluribus autem particularibus, ut dictum est, nihil sequitur, reducit ergo per syllogismum quod aliquando vocatur per impossibile, sicut reducti fuerunt ceteri tres syllogismi supradicti, & reducit ad primum modum primæ figuræ. Oppositum enim conclusionis, quæ erat, quoddam c. non est b. est istud, omne c. est b. quod fiat minor sic. Omne b. est a: oë c. est b. ergo oë c. est a. hæc autem est opposita minoris quæ erat, quoddam c. non est a. Et sic patet de syllogismo primæ & secundæ figuræ.

C A P. V I I.

De syllogismis tercie figuræ, & de reductione omnium syllogismorum ad duos primos modos primæ figuræ.

Tertia uero figura sex habet modos. Primus constat ex maiori uniuersali affirmatiua, & ex minori uniuersali affirmatiua, ad quas sequitur conclusio particularis affirmatiua sic. Omne b. est a: omne b. est c. ergo quoddam c. est a. Iste syllogismus per conuersionem minoris per accidens reducit ad tertium modum primæ figuræ sic. Oë b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. est a. Per syllogismum uero conuersiu reducit ad secundum modum primæ figuræ. Sumatur enim oppositum conclusionis quod est. Nullum c. est a. & fiat maior sic. Nullum c. est a: omne b. est c. ergo nullum b. est a. hæc autem est contraria maioris primi syllogismi quæ erat, omne b. est a. Sciendum quod in reductione per syllogismum conuersiu hæc differentia est inter syllogismos secundæ & tercie figuræ. Nam in syllogismo secundæ figuræ ex opposito conclusionis fit minor oppositio, & insertur oppositum minoris propositionis, in syllogismo uero tercie figuræ ex opposito conclusionis fit maior propositio, & insertur oppositum maioris propositionis. Secundus modus constat ex maiori uniuersali negatiua, & ex minori uniuersali affirmatiua, ad quas sequitur conclusio particularis negatiua sic. Nulli b. est a: omne b. est c. ergo quoddam c. non est a. hæc per conuersionem minoris per accidens reducit ad quartum modum primæ figuræ sic. Nullum b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. non est a. Sed per syllogismum conuersiu reducit ad primum modum primæ figuræ si accipiatur oppositum conclusionis, & fiat maior sic. Omne c. est a: omne b. est c. ergo omne b. est a. hæc conclusio est contraria maioris primi syllogismi. Tertius modus constat ex maiori particulari affirmatiua, & minori uniuersali affirmatiua, ex quibus sequitur conclusio particularis affirmatiua sic. Quoddam b. est a: omne b. est c. ergo quoddam c. est a. hæc per conuersionem reducit ad tertium modum primæ figuræ conuertendo maiorem simpliciter, & transponendo propositiones sic. Omne b. est c: quoddam a. est b. ergo quoddam a. est c. per syllogismum uero conuersiu reducit ad secundum modum primæ figuræ sic. Nullum c. est a: omne b. est c. ergo nullum b. est a. hæc conclusio est cõtradiçtoria maioris, quæ erat, quoddam b. est a. Quartus modus constat ex maiori uniuersali affirmatiua, & minori particulari affirmatiua concludentibus particularem affirmatiuam sic. Omne b. est a: quoddam b. est c. ergo quoddam c. est a. hæc per conuersionem minoris reducit ad tertium modum primæ figuræ sic. Omne b. est a: quoddam b. est c. ergo quoddam c. est a. Per syllogismum uero conuersiu reducit ad quartum modum primæ figuræ sic. Nullum c. est a: quoddam b. est c. ergo quoddam b. non est a. hæc conclusio est cõtradiçtoria maioris primi syllogismi, quæ erat, omne b. est a. Quintus modus constat ex maiori particulari negatiua, & minori uniuersali affirmatiua concludentibus particularem negatiuam sic. Quoddam b. non est a: omne b. est c. ergo quoddam c. non est a. hæc non potest reduci per conuersionem, quia maior eius non potest conuerti cum sit particularis negatiua, minor uero conuertitur in particularem. Ex pu

ris autem particularibus nihil sequitur. Per syllogismum uero conuersiu reducit ad primum modum primæ figuræ sic. Omne c. est a: oë b. est c. ergo omne b. est a. & hæc est cõtradiçtio maioris primi syllogismi quæ erat, quoddam b. non est a. Sextus modus constat ex maiori uniuersali negatiua & minori particulari affirmatiua concludentibus particularem negatiuam sic. Nullum b. est a: quoddam b. est c. ergo quoddam c. non est a. hæc per conuersionem minoris reducit ad quartum modum primæ figuræ sic. Nulli b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. non est a. Per syllogismum uero conuersiu reducit ad tertium modum primæ figuræ sic. Omne c. est a. quoddam b. est c. ergo quoddam b. est a. quæ est cõtradiçtoria maioris primi syllogismi quæ erat, nullum b. est a. Et sic patet de syllogismis directe concludentibus in omnibus figuris, & de eorum probationibus. Philosophus autem reuocauit omnes syllogismos ad duos uniuersales primæ figuræ. Vnde tertium modum primæ figuræ reduxit per syllogismum conuersiu ad secundum modum secundæ figuræ, & quartum modum eiusdem primæ figuræ reduxit per syllogismum conuersiu ad primum secundæ, illi autem reducuntur ad duos modos uniuersales primæ figuræ, ut dictum est. Omnes ergo reducuntur ad duos modos uniuersales primæ figuræ, in quibus saluatur perfecte dici de omni, & dici de nullo. Quod autem reducuntur prædicti duo modi primæ figuræ ad uniuersales secundæ, puta tertio primæ figuræ, patet sic. Omne b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. est a. Oppositum conclusionis est. Nullum c. est a: oë c. est b. & fiat syllogismus in secundo secundæ figuræ sic. Omne b. est a: nullum c. est a. ergo nullum c. est b. quæ est opposita minoris, quæ erat, quoddam c. est b. Quartus uero reducit ad primum. Est enim quartus modus sic. Nullum b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. non est a. Oppositum conclusionis est. Omne c. est a. quæ fiat minor, & fiat syllogismus in primo secundæ figuræ sic. Nullum b. est a: omne c. est a. ergo nullum c. est b. Patet ergo qualiter omnes syllogismi reducuntur ad duos modos uniuersales primæ figuræ.

C A P. V I I I.

De syllogismis indireçte concludentibus, & de reductione ipsorum.

Restat nunc dicere de syllogismis indireçte concludentibus. Est autem indireçte concludere minorem extremitatem prædicari de maiori in conclusione. Tales autem syllogismi sunt numero decem, quinque enim sunt in prima figura, duo in secunda figura, & tres in tercia figura. Sciendum quod omnis syllogismus cõcludens aliquam conclusionem quæ conuerti potest, etiam potest concludere illam in quam conuertitur. Cum ergo omnes conclusiones dictorum syllogismorum possint conuerti, exceptis particularibus negatiuis, omnes tales syllogismi poterunt cõcludere indireçte. Tales autem in prima figura sunt tres, scilicet primus, secundus, & tertius. In secunda sunt duo, scilicet primus, & secundus. In tercia sunt tres, scilicet, primus, & tertius, & quartus. Adducantur autem in prima figura duo modi, quæ sunt contra duo principia, siue regulas datas in prima figura. Nam ambo habent minorem negatiuam, quod est cõtra illam regulam. In prima figura minori existente negatiua, nihil sequitur. Et alter eorum habet maiorem particularem contra aliam regulam. Doctores autem moderni, scilicet Boetius prætermisit quinque, scilicet secundæ, & tercie figuræ, de solis quinque primæ figuræ fecerunt mentionem. Quorum primus constat ex maiori uniuersali affirmatiua, & minori uniuersali affirmatiua concludentibus indireçte particularem negatiuam sic. Omne b. est a: omne c. est b. ergo quoddam a. est c. Reducitur autem ad primum primæ, si conclusio particularis conuertatur in uniuersalem. Secundus constat ex maiori uniuersali negatiua, & minori uniuersali affirmatiua concludentibus indireçte uniuersalem negatiuam sic. Nullum b. est a. omne c. est b. ergo nullum a. est c. Reducitur ad secundum primæ conuersa conclusione simpliciter. Tertius modus constat ex maiori uniuersali affirmatiua, & minori particulari affirmatiua concludentibus in directe particularem affirmatiuam sic. Omne b. est a: quoddam c. est b. ergo quoddam c. est a. Reducitur ad tertium primæ conuersa conclusione simpliciter. Quartus modus constat ex maiori uniuersali affirmatiua, & minori uniuersali negatiua, concludentibus indireçte particularem negatiuam sic. Omne b. est a: nullum c. est b. ergo quoddam a. non est c. Et reducit ad quartum primæ conuersa maiori per accidens, & minori simpliciter, & transpositis propositionibus, ut de minori fiat maior, & de maiori minor sic. Nullum b. est c: quoddam a. est b. ergo quoddam a. non est c. Quintus modus constat ex maiori particulari affirmatiua, & minori uniuersali negatiua concludentibus indireçte particularem negatiuam sic. Quoddam b. est a: nullum c. est b.

est b. ergo quoddam a. non est c. Et reducit ad quartum primæ per conuersionem simpliciter utriusque propositionis, & transpositis utriusque sic. Nullum b. est c. quoddam a. est b. ergo quoddam a. non est c. Et sic patet de syllogismis indireçte concludentibus. Sciendum autem quod ad memoriter tenendum prædictos syllogismos inuenit sunt quidam uerfus, qui taliter designantur. Barbara. Celarent. Darii. Ferio. Baralipton. Celantes. Darii. Ferio. Baralipton. Celantes. Dabitis. Fapesmo. Eristosorum. Cesare. Camestres. Festino. Baroco. Darapti. Felapton. Disamis. Darisi. Brocardo. Fesison. Quorum intellectus talis est. In his uerfusibus sunt. xix. dictiones quæ secundum ordinem suum deseruiunt. xix. modus syllogismorum, scilicet nomen modis primæ figuræ, quatuor concludentibus directe, & quinque indireçte, & quatuor secundæ figuræ, & sex tercie figuræ. Oes autem hæc dictiones sunt triyllabæ, quarum prima syllaba deseruit maiori propositioni, secunda minori, tercia conclusioni. Et si in aliqua dictione inueniuntur plures syllabæ, non sunt necessariæ, sed ponuntur causa metri. In prædictis autem syllogismis sunt quatuor uocales, scilicet, a, e, i, o. quæ sic significant, a, significat uniuersalem affirmatiuam. E, uniuersalem negatiuam. I, particularem affirmatiuam. O, particularem negatiuam. Vnde barbara qui deseruit primo modo primæ figuræ, in omnibus syllabis habet a. omnes eius propositiones sunt uniuersales affirmatiuæ. Quia prædictæ dictiones incipiunt ab his quatuor consonantibus, scilicet, b, c, d, f. primæ autem quatuor dictiones quæ deseruiunt quatuor modis primæ figuræ, directe concludentibus a prædictis quatuor consonantibus incipiunt. Vnde si quæ alie dictiones incipiunt a quacumque harum consonantiu significant, quod tales syllogismi sunt reducendi ad illum modum primæ figuræ, cui deseruit dicitio incipiens ab illa consonante: Verbi gratia. Cesare quæ deseruit primo modo secundæ figuræ incipit ab illa consonante. C. & significat quod talis modus, per conuersionem maioris reducit ad secundum modum primæ figuræ, cui deseruit dicitio incipiens a. c. f. celarent, & sic de singulis. In prædictis etiam syllogismis aliquando inueniuntur ista littera s: post uocalem, & significat quod illa propositio, uel conclusio, cui deseruit syllaba debet conuerti simpliciter. Aliquando uero inuenitur. P. & significat quod illa propositio, uel conclusio cui deseruit syllaba debet conuerti per accidens. Aliquando uero inuenitur m. & significat, quod præmissæ illius syllogismi debent transponi, ut de maiori fiat minor, & conuerso, aliquando inuenitur C. & significat quod iste syllogismus nõ potest reduci per conuersionem, sed solum per syllogismum conuersiuum, & hoc solum accidit in duobus syllogismis, scilicet baroco & brocardo, ut dictum est. Sciendum, quod prædictæ regulæ præterquam regula de littera. C. intelliguntur solum de reductione syllogismorum facta per conuersionem, & non de ea quæ facta est per syllogismum conuersiuum. Et sic patet de syllogismis de inesse conuersiuis.

C A P. I X.

De inuentione medij termini syllogismi omnium figurarum tam affirmatiuis, quam negatiuis.

Citis syllogismis, ut facilius possimus quancumque conclusionem concludere & syllogizare, sciendum quod omnis conclusio in se continet ambas extremitates, ut dictum est: totus autem syllogismus ex tribus terminis fit. Habita ergo quacumque oratione concludenda ad complendum syllogismum, egerimus uno termino, scilicet medio. Qualiter autem talis medius terminus inueniatur, uideamus. Vbi nota, quod philosophus primo priorum tribus uicibus nominibus terminorum, scilicet antecedentes, consequente & repugnante. Dicitur autem terminus antecedens qui potest subici, ut homo est antecedens ad animal, consequens autem dicitur terminus, qui potest de alio prædicari, & sic animal est consequens ad hominem. Et quia termini conuertibiles inter se & subiecti & prædicari possunt, ut proprii quod potest prædicari de specie, & species de ipso, & similiter se habet de diffinitione, & diffinito, ideo vnus respectu alterius, & dicitur antecedens, & dicitur consequens. Repugnans uero terminus dicitur, qui alteri subiecti non potest, nec de eo prædicari, ut homo & animus, quorū nenter de altero potest prædicari, nec sibi subiecti. Sciendum quod modi syllogismorum directe concludentium, ut dictum est, sunt xiiii. scilicet quatuor in prima figura, quatuor in secunda, & sex in tercia; quia de indireçte cõcludentibus hic non me intromitto. In prima igitur figura sunt duo modi affirmatiui directe concludentes, scilicet primus, & tertius, & duo negatiui, scilicet secundus, & quartus. Ad inueniendum medium in affirmatiuis, considerandus est vnus terminus qui sit antecedens ad prædicatum, & consequens ad subiectum. Verbi gratia. Si debet syllogizari hæc, scilicet omnis

A homo est substantia, iam habetur minor & maior extremitas. Consequens autem ad subiectum, & antecedens ad prædicatum, est animal. ergo est medius terminus per hunc syllogismum in primo modo primæ figuræ sic. Omne animal est substantia, omnis homo est animal. ergo omnis homo est substantia; si uero debet concludi hæc, quidam homo est substantia: in tercio modo eiusdem figuræ est medius terminus animal, & fiet syllogismus sic. Omne animal est substantia, quidam homo est animal. ergo quidam homo est substantia. In syllogismo uero negatiua eiusdem figuræ sumitur pro medio repugnans prædicato, & consequens ad subiectum. Verbi gratia. Si debet concludi hæc, nullus homo est lapis. Vel quidam homo non est lapis, sumatur pro medio animal. Repugnat enim animal lapidi, & potest prædicari de homine: fiat ergo syllogismus in secundo modo primæ figuræ sic. Nullum animal est lapis, omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. In quarto uero sic, nullum animal est lapis, quidam homo est animal. ergo quidam homo non est lapis. Et sic patet de inuentione mediij termini in prima figura. In secunda autem figura sunt quatuor modi omnes negatiui, quorum primus, & tertius habent maiorem propositionem negatiuam, minorem uero affirmatiuam. Secundus autem, & quartus e conuerso maiorem habent affirmatiuam, minorem uero negatiuam, & ideo aliter utrobique sumitur medium. Vnde in primo, & tercio sumitur pro medio repugnans prædicato, & consequens ad subiectum. Verbi gratia. Si debet concludi ista. Nullus homo est lapis, uel illa, quidam homo non est lapis; pro medio sumatur alter, & syllogizetur in primo modo secundæ figuræ sic. Nullus lapis est animal, omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. In tercio modo sic, nullus lapis est animal, quidam homo est animal, ergo quidam homo non est lapis. In secundo uero, & quarto modo sumatur pro medio consequens ad prædicatum & repugnans subiecto. Verbi gratia. Si debet concludi ista. Nullus homo est lapis, uel ista, quidam homo non est lapis, sumatur pro medio inanimatum, quod potest prædicari de lapide & repugnat homini, & syllogizetur in secundo modo sic. Omnis lapis est inanimatus, nullus homo est inanimatus, ergo nullus homo est lapis; in quarto modo sic. Omnis lapis est inanimatus, quidam homo non est inanimatus, ergo quidam homo non est lapis. Et sic patet de inuentione mediij termini in secunda figura. In tercia uero figura sunt sex modi omnes concludentes particulariter, quorum tres sunt affirmatiue, & tres negatiue. In tribus affirmatiuis, scilicet primo, tercio, quarto: sumitur pro medio antecedens ad utrumque. Verbi gratia. Si debet concludi hæc in primo modo, scilicet quoddam animal est substantia, sumatur pro medio homo, de quo animal, & substantia prædicari possunt, & syllogizetur sic. Omnis homo est substantia, omnis animal est animal, ergo quoddam animal est substantia. In tercio modo sic, quidam homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substantia, in quarto uero sic. Omnis homo est substantia, quidam homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. In tribus uero negatiuis sumitur pro medio repugnans prædicato, & antecedens ad subiectum. Verbi gratia, si debet concludi hæc, quoddam animal non est lapis, sumatur pro medio homo quod repugnat lapidi, & de quo animal prædicatur, & syllogizetur etiam in secundo modo sic. Nullus homo est lapis, omnis homo est animal, ergo quoddam animal non est lapis. In quinto uero sic, quoddam homo non est lapis. In quinto uero sic, quoddam homo non est lapis, omnis homo est animal, ergo quoddam animal non est lapis. In sexto autem sic. Nullus homo est lapis, quidam homo est animal, ergo quoddam animal non est lapis. Et sic patet de inuentione mediij in tercia figura. Notandum quod ad inueniendum cito antecedens & consequens termini conuertibiles possunt esse antecedens, & consequens indifferenter: quia diffinitio & descriptio & interpretatio sunt termini conuertibiles cum diffinito, descripto & interpretato sunt termini conuertibiles cum diffinito, descripto, & interpretato. Accipias terminum cuius vis inuenit antecedens & consequens, & diffinitio ipsum uel describas, uel interpreteris, postmodum utere regulis supradictis. Verbi gratia, si uis concludere in primo modo primæ figuræ istam, omne currens mouetur, ubi debes inuenire antecedens ad prædicatum, diffinitio uel describas, uel interpreteris moueri, quod describitur sic. moueri est mutare locum in tempore mouetur, sed omne currens mutat locum in tempore. ergo omne currens mouetur. Et sic potest fieri de diffinitione, & interpretatione. Et sic patet de inuentione mediij in syllogismis de inesse ostensiuis.

C A P. X.

De differentia syllogismi ad impossibile ab ostensiuo.

Dicto de syllogismis ostensiuis, & de inuentione mediij eorū, dicendum est de syllogismis ad impossibile. Dicitur enim syllogismus

Syllogismus ad impossibile ab ostensiuo. Nam ostensiuus ex duabus premiffis veris concludit conclusionem veram. Syllogismus vero ad impossibile non sic facit, sed ex altera premiffarum falſa concludit falſum euidenter. Deinde ex contradictione falſi cõcluditur iterum concludit contradictione premiffæ falſæ. Verbi gratia, de vtroque. Dato qd aduerſarius diceret hanc propoſitionem falſam. *Omnis homo currit cõtra*. Et per ſyllogiſmum oſtenſiuũ arguo ſic, quia ſumo duas premiffas veras, & concludo contradictionem propoſitionis prædictæ ſic. Nullum quiſcũq; currit, quidam homo quiſcũq; ergo quidam homo non currit, hæc concludio contradicit propoſitioni aduerſarii quæ erat, *omnis homo currit*: & quia ſua eſt falſa, mea eſt vera, & conuerſo. Si vero volo eã reprobare per ſyllogiſmum ad impossibile, ſumo eam cum altera propoſitione vera, & facio eas premiffas alicuius ſyllogiſmi, & concludo conclusionem falſam euidenter, & aſſumo contradictionem iſtius conclusionis falſæ, & ex ea concludo contradictionem falſæ premiffæ ſic. Omne currens mouetur, omnis hõ currit, ergo omnis homo mouetur. ſed quidam homo non mouetur, ergo quidam homo non currit. Modo ex falſitate huius premiffæ oſtendo veritatem huius meæ propoſitionis, & ex iſtius veritate oſtendo falſitatem illius. Ratio enim veritatis iſtius vltimæ cõcluſionis ſyllogiſmi ad impossibile eſt, quia in ſyllogiſmis ordinatis in modo, & in figura nunquam concludio erit falſa, niſi aliqua premiffarum fuerit falſa. Concluditur autem primo oſtenſiue concludio falſa. ſ. omnis homo mouetur, aliqua ergo premiffarum fuit falſa, non mea. ſ. omne currens mouetur, ergo propoſitio aduerſarii, ſcilicet quidam homo non currit, quæ eſt vltima cõcluſio ſyllogiſmi ad impossibile ab oſtenſiuo eſt vera.

C A P. X I.

De ſyllogiſmis ad impossibile, in quibus modis, & in quibus figuris ſunt.

Nunc dicendum eſt in quibus figuris, & in quibus modis ſyllogiſmi ad impossibile poſſunt fieri. Vbi primo ſciendum, ſicut dictum eſt, qd concludio ſyllogiſmi ad impossibile non eſt illa quæ per ſyllogiſmũ oſtenſiuum primo falſa concluditur, ſed quæ vltimo concluditur, ſcilicet cõtradictoria premiffæ aduerſarii falſæ. Debet autem ſemper eſſe cõtradictoria, & non contraria, quia vt ſupra in alio tractatu dictum eſt, lex cõtradictoriarum talis eſt, qd ſi una eſt vera, reliqua eſt falſa, & non cõuerſo. Vnde ſi premiffa aſſumpta aduerſarii quæ eſt falſa, ſemper ſequitur, ſi concludio ſyllogiſmi ad impossibile eſt ſibi cõtradictoria qd ſit vera. Si vero eſſet ſibi contraria quantũcũq; illa foret falſa, non tamen necẽſario ſequeretur illam eſſe veram. Dux enim contrariæ poſſunt ſimul eſſe falſæ, vt ſupra dictum eſt. Secundum ergo dicta cum in prima figura nullus ſyllogiſmus ſit qui habeat aliquam premiffarum particularem negatiuam, concludio in prima figura nõ poterit concludi per impossibile, ſed vniuerſalis. Quia vero in primo modo primæ figuræ ambæ premiffæ ſunt vniuerſales affirmatiuæ, quarum oppoſitæ ſunt particulares negatiuæ, ideo in ea non poſſet concludi niſi particularis negatiua, ſi ſumatur primo maior falſa. ſ. Omnis hõ eſt lapis, omne riſibile eſt homo, ergo omne riſibile eſt lapis, ſed quoddam riſibile non eſt lapis: ergo quidam homo non eſt lapis. Si ſumatur minor falſa, idem ſequitur ſic. Omne riſibile eſt homo, omnis lapis eſt riſibilis, ergo omnis lapis eſt homo, ſed quidam lapis non eſt homo, ergo quidam lapis non eſt riſibilis. In ſecũdo vero modo primæ figuræ poſſet concludi particularis affirmatiua, & particularis negatiua ſic, nullus homo eſt animal, omne riſibile eſt homo, ergo nullum riſibile eſt animal, ſed quoddam riſibile eſt animal, ergo quidã homo eſt animal, particularis negatiua ſic. Nullus homo eſt lapis, omnis margarita eſt lapis, ergo nulla margarita non eſt homo. In tertio vero modo primæ figuræ concluditur per impossibile particularis negatiua, & vniuerſalis negatiua. Particularis negatiua ſic. Omnis homo eſt lapis, quoddam riſibile eſt homo, ergo quoddam riſibile eſt lapis, ſed nullum riſibile eſt lapis, ergo quidam homo non eſt lapis. Vniuerſalis negatiua ſic, Omnis homo eſt animal, quidã lapis eſt homo, ergo quidã lapis eſt animal, ſed nullus lapis eſt animal, ergo nullus lapis eſt homo. In quarto vero modo concluditur particularis affirmatiua ſic. Nullus animal eſt ſubſtantia, quidam homo eſt animal, ergo quidam homo non eſt ſubſtantia, ſed omnis homo eſt ſubſtantia, ergo quoddam animal eſt ſubſtantia. Vniuerſalis vero negatiua ſic. Nullum animal eſt lapis, quoddam margarita eſt animal, ergo quoddam margarita non eſt lapis, ſed omnis margarita eſt lapis, ergo nulla margarita eſt animal. Et ſic patet de ſyllogiſmis ad impossibile, qui poſſunt fieri in prima figura. Et eodem modo poſſunt fieri in aliis duabus figuris, vt ſcilicet ex op-

poſito falſæ conclusionis inferatur oppoſitum falſæ premiffæ, oppoſitum ſcilicet falſæ premiffæ quod eſt cõtradictoriũ eius. Vnde quia in primo modo & ſecundo modo ſecundæ figuræ premiffæ ſunt vniuerſales affirmatiuæ, & vniuerſalis negatiua, quarũ oppoſitæ ſunt particularis negatiua, & particularis affirmatiua; ergo in eis poſſet concludi per ſyllogiſmum ad impossibile particularis affirmatiua, & particularis negatiua. Particularis affirmatiua: ſi ſumatur maior falſa; negatiua vero ſi ſumatur minor falſa. Et ſic fiat in oĩbus aliis modis tã ſecundæ, quã tertie figuræ. Sciendum, qd vniuerſalis affirmatiua per impossibile non pot concludi niſi in quarto modo ſecundæ figuræ, & in quinto tertie; in his videlicet modis de quibus ſupradictum eſt, quod per conuerſiones propoſitionum non poterant reduci ad modos primæ figuræ. Et cauſa eſt, quia ſolum iſti duo modi habent premiffam particularem negatiuam, & non alii; & dico de ſyllogiſmis directe concludentibus. Ponamus exemplum de vtroq; modo qualiter in eis concludatur per impossibile vniuerſalis affirmatiua in quarto modo ſecundæ figuræ ſic. Omnis homo eſt animal, quoddam riſibile non eſt animal, ergo quoddam riſibile non eſt homo, ſed omne riſibile eſt homo, ergo omne riſibile eſt animal. In quinto modo tertie figuræ ſic. Quidam homo nõ eſt animal: omnis homo eſt riſibilis, ergo quoddam riſibile non eſt animal: ſed omne riſibile eſt animal, ergo oĩs homo eſt animal. Notandum quod Philoſophus ſecundo priorum facit ſolũ vnã premiffam falſam in quolibet modo omnium figurarum, & concludit per ſyllogiſmum ad impossibile in quolibet modo vnã conclusionem, & tamen nos in quolibet modo dicimus vtãque falſam, & concludemus per impossibile oppoſitam vtũq; nõ. Notandum quod in prima, & ſecunda figuræ magis congrue ponitur minor falſa: quia quod ſubiicitur in oppoſita conclusionis falſæ ſubiicitur poſtea in concludione ſyllogiſmi ad impossibile. Verbi gratia in prima figura ſic, Omnis homo eſt animal, omnis lapis eſt homo, ergo omnis lapis eſt animal, ſed quidam lapis nõ eſt animal, ergo quidam lapis non eſt homo, modo lapis eſt ſubiectum in oppoſita conclusionis falſæ; & in concludione vltima ſi vero ponitur maior falſa, colorari poſſet, vt dictum eſt, & com muniter ſic vtitur. Patet ergo qui ſyllogiſmi ad impossibile, & in quibus modis, & figuris ſunt.

C A P. X I I.

De ſyllogiſmis ad impossibile, qualiter reducantur ad ſyllogiſmos oſtenſiuos.

Et quia omnes ſyllogiſmi ad impossibile reducantur ad ſyllogiſmos oſtenſiuos, ideo videndum eſt qualiter id fiat. Sciẽdum, quod ſyllogiſmi qui ſunt ad impossibile in prima figuræ, ſunt oſtenſiuũ in ſecunda, & tertie figura. Si. n. concluditur oppoſita maioris propoſitionis falſæ; ſit ſyllogiſmus oſtenſiuus in tertie figura ſic. Verbi gratia, in primo modo primæ figuræ quãdo concluditur oppoſitum maioris ſic, Omnis homo eſt lapis, omne riſibile eſt homo, ergo omne riſibile eſt lapis, ſed quoddam riſibile non eſt lapis, ergo quidam homo non eſt lapis. Hanc conclusionem. ſ. quidam homo non eſt lapis, quatuor enuntiationes præceſſerunt, quarum duæ fuerunt falſæ. ſ. maior, & concludio illius ſyllogiſmi oſtenſiuũ: duæ vero fuerunt veræ. ſ. minor illius ſyllogiſmi, & oppoſita cõcluſionis. Ex his duabus veris in tertie figuræ ſequitur prædicta concludio. ſ. quidam homo non eſt lapis: ita quod oppoſita conclusionis fiat maior, & minor ſyllogiſmi oſte ſui remaneant minor ſic; Quoddam riſibile non eſt lapis, omne riſibile eſt homo, ergo quidam homo non eſt lapis: hic eſt quintus modus tertie figuræ. Quando vero per impossibile concluditur oppoſitum minoris, ſit ſyllogiſmus oſtenſiuus in ſecunda figura. Verbi gratia: ſit ſyllogiſmus ad impossibile iſte: omnis homo eſt animal, omnis lapis eſt homo, ergo omnis lapis eſt animal ſed quidam lapis non eſt animal, ergo quidam lapis non eſt homo. Auferantur duæ falſæ. ſ. minor, & concludio ſyllogiſmi oſte ſui, & fiat ſyllogiſmus in quarto modo ſecundæ figuræ ſic. Omnis homo eſt animal, quidam lapis non eſt animal, ergo quidam lapis non eſt homo. Et ſic ſit in aliis modis primæ figuræ, vt videlicet ſi in ſyllogiſmo ad impossibile concluditur oppoſitũ maioris reducitur ad tertiam figuram, oppoſita conclusionis exiſtẽte maiori, & cum minori vera. Si vero concluditur oppoſitũ minoris ſit talis ſyllogiſmus oſtenſiuus in ſecunda figura, ita quod oppoſitum conclusionis ſit minor propoſitio, & maior vera remaneat maior. Syllogiſmi vero ad impossibile quæ ſunt in ſecunda figura ſunt oſtenſiuũ in prima figura; & in tertie. Si enim concluditur per impossibile oppoſitum maioris, ſit oſtenſiuus in tertie figura. Verbi gratia ſit ſyllogiſmus ad impossibile iſte. Nullus homo eſt animal: omne riſibile eſt animal, ergo nullum riſibile eſt homo: ſed quoddam riſibile eſt animal, ergo quoddam homo eſt animal. Auferantur falſæ, & fiat ſyllogiſmus in quarto modo

modo

modo tertie figuræ ſic: Omne riſibile eſt animal: quoddam riſibile eſt homo, ergo quidam homo eſt animal. Sciendum qd quando in prima figura ſyllogiſmus ad impossibile concluditur oppoſitum maioris, reducitur ad tertiam figuram, & ſequitur ſyllogiſmus oſtenſiuus in tertie figura, & oppoſitum conclusionis primi ſyllogiſmi oſtenſiuũ ſit maior in ſecundo ſyllogiſmo, & minor eiuſdem ſyllogiſmi remaneat minor in ſecundo ſyllogiſmo. Sed hic non ſit ita, ſed minor primi ſyllogiſmi ſit maior in ſecundo ſyllogiſmo. Si vero cõcluditur per impossibile oppoſitum minoris ſit ſyllogiſmus oſtenſiuus in prima figura ſic. Nullus homo eſt lapis, omne riſibile eſt lapis, ergo nullum riſibile eſt homo, ſed quoddam riſibile eſt homo, ergo quoddam riſibile non eſt lapis. Auferantur omnes falſæ, & fiat ſyllogiſmus in quarto modo primæ figuræ ſic. Nullus homo eſt lapis, quoddam riſibile eſt homo, ergo quoddam riſibile non eſt lapis. Eodem modo ſyllogiſmi oſtenſiuũ aliorum modorũ ſecundæ figuræ: Vnde ſi maior eſt falſa, & minor vera, tunc minor ſit maior, & oppoſitum conclusionis ſit minor. Si vero maior ſit vera, & minor falſa, tunc maior remaneat maior, & oppoſitum conclusionis ſit minor. Syllogiſmi vero ad impossibile qui ſunt in tertie figura ſunt oſtenſiuũ in prima figura, & ſecunda. Vnde ſi per impossibile concluditur oppoſita maioris: ſit oſtenſiuus in prima figura, ita videlicet qd oppoſitum conclusionis primi ſyllogiſmi fiat maior propoſitio in ſecundo ſyllogiſmo, & minor quæ fuit vera remaneat minor ſic. Omnis homo eſt lapis, omnis hõ eſt riſibilis, ergo quoddã riſibile eſt lapis, ſed nullum riſibile eſt lapis, ergo quidã homo non eſt lapis, ſed aut oſtenſiuus in prima figura ſic. Nullum riſibile eſt lapis, omnis homo eſt riſibilis, ergo nullus homo eſt lapis. Ad vniuerſalẽ verã bene ſequitur ſua particularis vera. Vnde ſi hæc eſt vera: nullus homo eſt lapis, quæ eſt cõcluſio iſtius ſecundi ſyllogiſmi: erit etiam hæc vera, quidam homo non eſt lapis: quæ fuit concludio ſyllogiſmi ad impossibile. Si vero per impossibile concluditur oppoſita minoris, ſit ſyllogiſmus in ſecunda figura oſtenſiuus: ita quod oppoſita conclusionis primi ſyllogiſmi fiat maior in ſecundo ſyllogiſmo, & maior primi ſyllogiſmi fiat minor ſic. Omnis homo eſt animal, omnis homo eſt lapis: ergo quidam lapis eſt animal, ſed nullus lapis eſt animal. Ergo quidam homo non eſt lapis: hæc ergo ſyllogiſmus oſtenſiuus ſic. Nullus lapis eſt animal, omnis homo eſt animal, ergo nullus hõ eſt lapis. Ad quam ſequitur, quidam homo non eſt lapis. Eodem modo fiat in aliis modis tertie figuræ. Et ſic patet de ſyllogiſmis ad impossibile. Sciendum qd Philoſophus in libro priorũ multa alia genera ſyllogiſmorum ponit, ſcilicet irregulares, conuerſiuos, ex oppoſitis, & multa alia. Sed quia ſolum iſta duo genera ſyllogiſmorum de inefſe apud modernos ſunt in uſu, de aliis non me intromiſi. Patet ergo de ſyllogiſmis de inefſe, &c.

C A P. X I I I.

De ſyllogiſmis modalibus, quantum ad propoſitiones de necẽſario.

Nunc dicendum eſt de ſyllogiſmis modalibus. Vbi ſciendũ qd quia eodem modo ſuntur propoſitiones de necẽſario & impoſſibili & illæ de poſſibili, & contingenti, vt ſupra in tractatu de conuerſionibus dictum eſt, ideo duobus modis ſunt ſyllogiſmi modales inter ſe differentes. Primo dicemus de ſyllogiſmis de necẽſario, ad quos reduci poſſunt illi de impoſſibili. Secundo de ſyllogiſmis de contingenti, ad quos reducantur illi de poſſibili contingenter ſumpto. Sciendum qd ſyllogiſmi de necẽſario aliqui habent ambas propoſitiones necẽſarias, & tunc in quacunq; figura, vel modo ſunt, ſemper cõcluſio eſt necẽſaria. Verbi gratia. Necẽſe eſt omnem hominem eſſe animal, necẽſe eſt omne riſibile eſſe hominem, ergo necẽſe eſt omne riſibile eſſe animal, & ſic de ſingulis, &c. Notandum, qd duplex eſt necẽſarium, necẽſarium ſimpliciter, quando aliquid inefſe alicui ſimpliciter, & non ſecundum aliquod tempus, vel locum, vel huiusmodi, ſicut necẽſarium eſt hominem eſſe animal. Aliud eſt necẽſarium ſecundum quid, vel ſecundum tempus, ſicut dicimus qd omne quod eſt quando eſt necẽſe eſt eſſe, vel ſecundum locũ vel ſecundum aliquod huiusmodi. Et iſto modo nõ ſumitur propoſitio necẽſaria. Sortes enim quando currit, necẽſario currit, & tamen hæc propoſitio. Sortes currit non eſt necẽſaria, ſed cõtingens. Si vero ſyllogiſmi de necẽſario alteram propoſitionem habent necẽſariam, & alteram de inefſe: licet ſemper concludãt maiorem extremitatẽ inefſe minori, non tamen ſemper concludunt ex necẽſitate: ſed quandoquẽ ſic: & quandoq; non. Vbi nõ eſt in prima figura maior propoſitione exiſtente necẽſaria, & minori de inefſe: licet quæſer ſemper concludio necẽſaria. Maiori vero exiſtente de inefſe: quantũcũq; minor ſit necẽſaria non tamen concludio erit necẽſaria: quia inuenitur termini vbi eſt ſic, & vbi non eſt ſic. Verbi gratia, Omnis homo eſt animal, omne riſibile necẽſario eſt hõ, ergo omne riſibile necẽſario eſt animal.

Iſti autem ſunt termini vbi ſic. Termini vero vbi nõ, ſunt iſti. Omnis homo eſt albus: omne riſibile necẽſario eſt homo, ergo omne riſibile necẽſario eſt albus. Hæc aut concludio non eſt necẽſaria ſimpliciter. Et ſic eſt de aliis modis primæ figuræ, tam affirmatiuis quã negatiuis. In ſecunda vero figura in tribus primis modis negatiuis propoſitione exiſtente necẽſaria, ſue ſit maior, ſue ſit minor, concludio erit necẽſaria, ipſa exiſtente de inefſe. Affirmatiua vero exiſtente necẽſaria, & negatiua de inefſe, non ſequitur concludio necẽſaria. Et hoc clarè poſſet apparere reducendo prædictos ſyllogiſmos ad modos primæ figuræ. Nam ſemper in ſyllogiſmis reducẽtis, negatiua erit maior. In prima autem figura, vt dictum eſt, ſi maior eſt necẽſaria, & concludio: ſi vero non, nec concludio. In quarto vero modo ſecundæ figuræ quacunq; propoſitione necẽſaria, ſue affirmatiua, ſue negatiua: dum modo altera ſit de inefſe, non ſemper ſequitur concludio necẽſaria. Nam ſi vniuerſalis affirmatiua non erit necẽſaria in eiuſdem terminis, ſit ſyllogiſmus in quibus ſit ſecundus modus eiuſdẽ figuræ vniuerſalis affirmatiua exiſtente necẽſaria, ſed vt dictum eſt, ſi affirmatiua eſt necẽſaria, non ſequitur concludio necẽſaria quod patet per reductionem eius ad ſecundum modum primæ figuræ, ergo nec hic ſequitur. Si vero particularis negatiua eſt necẽſaria: non ſequitur ſemper concludio necẽſaria, vt patet in his terminis, ſcilicet, Omne album eſt homo, quidam albus necẽſario non eſt homo, tamen non ſequitur, ergo quidã albus necẽſario non eſt albus. In tertie vero figura ſunt ſyllogiſmi affirmatiui, & ſunt negatiui. Affirmatiuorum autem quidam habent ambas propoſitiones vniuerſales, quidam vero alteram. Qui habet ambas propoſitiones vniuerſales: quacunq; earum exiſtente necẽſaria: ſue maiori, ſue minori, ſequitur cõcluſio necẽſaria, qd patet per reductionem eius ad primam figuram. Qui vero habet alteram vniuerſalem: ea exiſtente necẽſaria ſue maiori, ſue minori, ſequitur concludio necẽſaria. Si vero particularis ſit necẽſaria, non ſequitur concludio necẽſaria, quia ſi reducitur ad primam figuram, maior eſt de inefſe: vbi, vt dictum eſt, non ſequitur concludio necẽſaria. Negatiuorum vero quidam habent propoſitionem negatiuam vniuerſalem, quidam autem particularem. Vnde qui habent propoſitionem negatiuam vniuerſalem, ea exiſtente necẽſaria non ſequitur concludio necẽſaria. Qui vero habent negatiuam particularem, & affirmatiuam vniuerſalem, quacunq; earum exiſtente necẽſaria, non ſequitur cõcluſio necẽſaria. Verbi gratia ſic. Quidam homo non vigilat, omnis homo necẽſario eſt animal, ergo quoddam animal necẽſario non vigilat, & hoc eſt affirmatiua exiſtente necẽſaria. Negatiua autem exiſtente necẽſaria ſic, Quoddam album necẽſario non eſt animal, omne album vigilat, non ſequitur, ergo quoddam vigilans necẽſario non eſt animal, cum omne vigilans necẽſario ſit animal. Et ſic patet de ſyllogiſmis modalibus de necẽſario.

C A P. X I I I I.

De ſyllogiſmis contingentibus.

Sequitur de ſyllogiſmis contingentibus. Vbi nota qd duplex eſt contingens. ſ. contingens quod inefſe, & contingens quod poſſet inefſe. Dicitur autem hic contingens quod inefſe, quando prædicatum licet nõ ſit de eſſentia ſubiecti, vel proprium eius, tamẽ eſt terminus qui poſſet prædicari, & negari de ſubiecto, licet nõ actu de eo prædicetur. Et talis propoſitio licet ſit de materia cõtingenti tamen dicitur de contingenti quod inefſe. Contingens autem quod poſſet inefſe, dicitur cum prædicatum eſt de contingenti, ſicut de albo reſpectu hominis, tamen in propoſitione non dicitur actu inefſe, ſed poſſibilitẽ, vt cum dico, contingit hominem eſſe album, non eſt ſenſus, qd homo ſit albus, ſed qd poſſet eſſe albus. Sciendum qd in prima figura vtraq; propoſitione exiſtente de contingenti, etiam concludio erit de contingenti ſic. Cõtingit omne album eſſe muſicum, contingit omnem hominẽ eſſe album, ergo contingit omnem hominẽ eſſe muſicum, & ſic eſt de aliis modis. In ſecunda vero figura, ſi ambæ propoſitiones ſunt de contingenti, ſue ſint affirmatiuæ, ſue altera earum ſit negatiua, ſue ſint vniuerſales, ſue altera earum ſit particularis, nunquam concludio erit de contingenti. Verbi gratia. Cõtingit nullum hominẽ eſſe album: contingit omne riſibile eſſe album, ergo contingit nullum riſibile eſſe hominẽ, non ſequitur, quia necẽſe eſt omne riſibile eſſe hominẽ, & ſic de omnibus aliis. In tertie vero figura, premiffis exiſtentibus de contingenti: ſue ſint affirmatiuæ, ſue altera earũ ſit negatiua: ſue vniuerſales: ſue particulares, ſemper ſequitur concludio de contingenti, vt Cõtingit omnem hominẽ eſſe album: contingit omnem hominẽ eſſe muſicum, ergo contingit muſicum eſſe album, & ſic eſt in aliis modis. Si vero altera premiffarum ſit de contingenti, & altera de inefſe, non ſemper ſequitur concludio de contingenti. Vnde in prima figura maiori exiſtente de cõtingenti, ſue ſit affirmatiua, ſue

ſue

siue negatiua, minori vero de inesse simpliciter, semper sequitur conclusio de contingenti. Vt contingit omnem hominem esse album: omne risibile est homo, ergo contingit omne risibile esse album. Maiori vero existente de inesse, & minori de contingenti, non semper sequitur conclusio de contingenti, vt perfectus sit syllogismus sic. Omne sanum est animal: contingit omne equum esse sanum, non sequitur, ergo contingit omnem equum esse animal. Sciendum, quia in qualibet propositione de contingenti potest saluari dupliciter dici de omni secundum duplicem eius sensum supradictum. Vnde cum dico, contingit omnem hominem esse album, comparo hominem ad dici, de quibus potest predicari, vel secundum esse ipsius albi, vt sit sensus, omne quod est homo, contingit actu esse album. Vel secundum possibilem inheretiam, vt sit sensus, omne quod est homo, contingit posse esse album. Propositio de inesse habet solum vnum dici de omni, scilicet secundum comparationem subiecti ad sua inferiora secundum actualem inheretiam predicati, & ex his sequitur, quod virtute dici de omni illa de inesse potest sumi sub illa de contingenti. Vnum enim dici de omni sub duobus, quia ad minus in vno est consequentia. Sed illa de contingenti non potest sumi sub illa de inesse. Duo enim dici de omni non continentur sub vno. Et ista est causa quare maior existente de contingenti, minori vero de inesse non sequitur conclusio de contingenti virtute syllogistica, licet sequatur gratia materie. Sciendum quod propositio de inesse est duplex. Si de inesse vt nunc, quando predicatum vt nunc solum inest subiecto, vt Sortes currit, & de inesse simpliciter. Vnde ad hoc se querat conclusio de contingenti, minori existente de inesse, debet esse de inesse simpliciter, quia predicatum semper sequitur subiectum: ideo sequitur quod quicquid contingit predicato, contingit subiecto. Sed quia in propositione de inesse vt nunc, predicatum non semper sequitur subiectum, non erit semper verum quicquid contingit predicato, contingit subiecto. Nec est in tantia quod si minor esset de contingenti, quare tantum valet quantum illa de inesse vt nunc, & maior esset de contingenti, sequitur conclusio. Nam si minor est de contingenti, semper predicatum contingit subiecto, nam hanc, contingit hominem currere, semper est vera, quia semper contingit hominem currere, tamen ista homo non currit, non semper est verum: ideo aliter se habet de vtraque libet. In secunda autem figura in tribus primis modis negatiua existente de contingenti, affirmatiua vero de inesse, non fit syllogismus. Et causa est, quia omnes syllogismi in tantum concludunt, in quantum reducuntur ad primam figuram, vbi est dici de omni, & dici de nullo: tales autem syllogismi non possunt reduci ad primam figuram. Non enim conuertitur vnuerbali negatiua de contingenti, vt de subiecto fiat predicatum, & de predicato fiat subiectum, vt supradictum est, sed conuertitur in terminis. Vnde hanc, contingit nullum hominem esse album, conuertitur in hanc, contingit omnem hominem esse album. Vnde secundum hoc vnuerbali negatiua existente de contingenti in tribus, videlicet modis, non fit syllogismus, quia non potest probari per dici de omni. Affirmatiua vero existente de contingenti, & negatiua de inesse, fit syllogismus, quia potest reduci talis syllogismus ad primam figuram, p propositionem negatiuam similiter conuersam, tamen non erit conclusio de contingenti, vt supradictum est. In quarto autem modo, nullo modo fit syllogismus, siue maior: siue minor sit de contingenti. Talis enim syllogismus non potest reduci ad primam figuram per conuersionem, sed per syllogismum conuersiuum, sed quacumque existente de contingenti, & altera de inesse, non potest fieri talis reductio, ergo ex eo nihil sequitur. Quod autem maior, existente de contingenti talis reductio fieri non possit patet, sit talis syllogismus. Contingit omnem hominem esse album quidam lapis non est albus, ergo quidam lapis non est homo, cuius oppositum est, omnis lapis est homo. fiat ergo syllogismus in prima figura sic. Contingit omnem hominem esse album, omnis lapis est homo, ergo contingit omnem lapidem esse album. Sed hanc non opponitur huic, quidam lapis non est albus, quare erat minor. Nam vt dictum est, in propositione de contingenti saluatur dici de omni secundum possibilem inheretiam, in futuro enim potest esse verum, quod omnis lapis fieret albus, & quod modo quidam lapis non sit albus, & sic isto modo non valet conuersione. Apparet etiam quod talis syllogismus non valeat. Nam propositionibus existentibus veris, aliquando sequitur conclusio falsa sic. Contingit omnem hominem esse album, quoddam risibile non est album, sequitur, ergo contingit quoddam risibile non esse hominem, quod est simpliciter falsum. Similiter si minor est de contingenti nihil sequitur, & fit syllogismus sic. Omnis homo est animal, contingit quoddam album non esse animal, ergo contingit quoddam album non esse hominem, vt puta ouem, quod est album, contingit quod aliquando est animal, aliquando non erit, si sequitur hanc de inesse, quoddam album non est homo, non tenet. Opposita enim eius est, omne album est homo, ergo omne album est animal, quare non opponitur huic, contingit quod-

dam album non esse animal, vt supradictum est: Si vero sumatur conclusio de contingenti, scilicet contingit quoddam album non esse animal, cuius opposita est, Necessario est omne album esse animal, idem sequitur, & fit syllogismus in prima figura sic. Omnis homo est animal: necesse est omne album esse hominem, sequitur, ergo omne album est animal, vt supra de millionibus necessarii, & de inesse dictum est, quod non opponitur illi minori, scilicet contingit quoddam album non esse animal, & sic est inutilis coniunctio. In tertia vero figura maiori existente de contingenti, minori vero de inesse, sequitur conclusio de contingenti. Nam conuersa minori in quinque modis syllogismorum fit reductio ad primam figuram. Verbi gratia fiat syllogismus sic. Contingit omnem hominem esse album: omnis homo est animal, ergo contingit quoddam animal esse album, conuersa minori per accidens, fit tertius modus primae figurae sic. Contingit omnem hominem esse album: omne animal est homo, ergo contingit quoddam animal esse album, & sic est de aliis quatuor modis. Quintus autem modus tertiae figurae reducitur ad primam per syllogismum conuersiuum sic. Contingit quoddam hominem non esse album: omnis homo est animal, ergo contingit quoddam animal non esse album. Cuius oppositum est, necesse est omne animal esse album, deinde ponatur sub ea minor primi syllogismi, scilicet omnis homo est animal, & sequitur, ergo necesse est omnem hominem esse album, quare est contradictoria maioris primi syllogismi. Et sic patet de missione propositionum de coniuncti, & de inesse in tribus figuris &c.

C A P. XV.

De missione contingenti, & necessarij in tribus figuris syllogismorum.

Sequitur de missione contingenti, & necessarij. Notandum quod in prima figura quantum ad modos affirmatiuos, maiori existente de contingenti, minori vero de necessario, syllogismus erit perfectus, & concludit conclusionem de contingenti. Verbi gratia. Contingit omne animal esse album: necesse est omnem hominem esse animal, ergo contingit omnem hominem esse album. Si vero sit e conuerso, scilicet maiori existente de necessario, & minori de contingenti, nullus fiet syllogismus. Causa est quia propositio necessaria habet vnum dici de omni secundum scilicet actualem inheretiam predicati ad subiectum, & ad contentum sub eodem illa de contingenti habet duplex dici de omni, vt supra dictum est, non ergo potest illa sumi sub illa de necessario per virtutem principij quod est dici de omni. Sciendum quod in praedicto syllogismo, licet concludatur per dici de omni, potest tamen concludi conclusio de contingenti de possibili, quod scilicet conuenit se habet ad necessarium, & contingens in virtute istius regulae. Si aliquod subiectum sit essentialiter sub aliquo predicato, quicquid contingit sub subiecto, contingit sub predicato. In syllogismo autem negatiuis propositione affirmatiua existente necessaria, negatiua vero de contingenti, sequitur conclusio de contingenti sic. Contingit nullum hominem esse album: necesse est omne risibile esse hominem, sequitur, ergo contingit nullum risibile esse album. Si vero propositio negatiua sit necessaria, affirmatiua vero contingens, sequitur duplex conclusio, scilicet aliquando de contingenti, aliquando de inesse, quod potest patere. Nam ex opposito vtriusque conclusionis, cum altera praemissarum, inferitur oppositum alterius praemissae. Ratio autem quare vtraque conclusio sequatur ad vnam negatiuam de necessario est, quia non solum predicatum non dicitur inesse subiecto, sed nec etiam potest inesse. Vnde syllogismus significat quod subiecto non inest predicatum, nec potest inesse. Vnde cum aliquod contingenter ponitur sub tali subiecto, significatur quod tale predicatum remoueat actu ab eo quod contingenter ponitur sub subiecto, & sic erit conclusio de contingenti, quia quod actu contingenter remouetur, facit enuntiationem contingentem, & significatur quod nullo modo possit sibi inesse, & sic non solum contingenter non inest, imo nullo modo inest ei, si sit enuntiatio de inesse. In secunda autem figura in tribus primis modis negatiua existente de necessario, affirmatiua vero de contingenti, sequitur etiam duplex conclusio, scilicet de contingenti, & de inesse, quia per conuersionem propositionis necessariae reducuntur ad primam figuram. In quarto vero modo affirmatiua existente de contingenti, negatiua vero de necessario, uel e conuerso, inutilis erit coniunctio. In tertia vero figura quantum ad syllogismos affirmatiuos vnuerbales propositiones, vel aliquam vnuerbalem habentes, maiori existente de contingenti, minori vero de necessario, sequitur conclusio de contingenti. Conuersa ergo minori fit syllogismus in prima figura. Si autem maior sit de necessario, minori vero de contingenti possibili, quia propositiones de contingenti possibili conuertuntur, sicut illa de necessario, minori conuersa fit prima figura:

gura, sicut dictum est, quod maiori existente de necessario, maior vero de contingenti, sequitur conclusio de contingenti possibili, licet non per dici de omni, sed per primam regulam. Quantum autem ad syllogismos affirmatiuos habentes aliquam praemissam particularem, si maior est vnuerbali, sequitur regulas praedictas. Si vero maior est particularis, sequitur secundam regulam. Quantum autem ad syllogismos negatiuos, dico quod quantum ad duos modos habentes maiorem vnuerbalem negatiuam, maiori existente de contingenti, minori vero de necessario, sequitur conclusio de contingenti, & reducuntur ad primam figuram per conuersionem minoris. Si autem maior erit de necessario, minor vero de contingenti, non fit syllogismus: non enim potest reduci ad primam figuram. Si vero minor esset de contingenti possibili, quia conuerti potest, sicut illa de necessario, fieret syllogismus in prima figura, vbi concluderetur duplex conclusio, scilicet de inesse, & de contingenti, vt supra dictum est. Syllogismus autem negatiuus, cuius maior est particularis negatiua, ea existente de contingenti, & minori existente de necessario, sequitur conclusio de contingenti, & reducitur ad primam figuram per syllogismum conuersiuum, maiori vero existente de necessario, non fit syllogismus. Et sic patet de syllogismis modalibus.

C A P. XVI.

De syllogismis conditionalibus ex propositionibus simplicibus.

Dicto de syllogismis catheticis, nunc dicendum est de hypotheticis. Vt autem supra dictum est, tres sunt species propositionum hypotheticarum. scilicet conditionalis, copulatiua, & disiunctiua. Syllogismi autem qui sunt ex propositionibus copulatiuis, eodem modo se habent, sicut & syllogismi cathetici, & ideo de eis praetermittimus. Sed quia ex propositionibus conditionalibus, & disiunctiuis aliter sunt syllogismi quam in propositionibus catheticis, ideo de eis dicendum est, & primo de conditionalibus. Notandum quod propositiones conditionales, vel sunt simplices, vel compositae. Dico autem simplices, quae tantum ex duabus catheticis componuntur, vt haec, si est homo, est animal. Compositae autem sunt, quae ex pluribus componuntur, vt haec, si est homo, cum sit animal, est substantia. Haec autem compositae tribus modis fieri possunt: quia vel erit propositio composita ex duabus conditionalibus, & catheticis, vt hic, si est homo, cum sit animal, est substantia: vel e conuerso, erit composita ex catheticis, & conditionalibus sic, si tu es animal, tu es homo, aut es animal, vel erit composita ex duabus conditionalibus, vt hic, si est homo est animal, si est animal. Et quia syllogismi qui sunt ex simplicibus, facilius sciuntur illis qui sunt ex compositis, ideo primo ponemus syllogismos simplices, & postea breuiter ostendemus secundum eorum similitudinem, qualiter fuerit syllogismi ex compositis. Sciendum quod simplices propositiones conditionales sunt quatuor. Aut enim habent ambas partes affirmatiuas, antecedens, & consequens, vt haec, si est homo, est animal. Vel antecedens affirmatum, & consequens negatum, vt haec, si est homo, non est lapis. Aut consequens affirmatum, & antecedens negatum, vt haec, si animal non est sanum, est egrum. Aut ambo negata, vt haec, si non est animal, non est homo. Syllogismi autem qui ex his propositionibus sunt, oportet quod sint conuenientes quadam. Vt autem dicit Philosophus 2. topico. duplex est consequentia, scilicet in positione, scilicet quando proceditur a positione antecedentis, & in contraria, scilicet quando proceditur a destructione consequentis. Secundum ergo ista ex praedictis propositionibus quae sunt figurae, in quarum vna proceditur a positione antecedentis, in altera vero a destructione consequentis, quarum quilibet quatuor habet modos, secundum quod quatuor sunt propositiones, vt dictum est. Primus modus primae figurae est, si est homo, est animal: sed est homo, ergo est animal. Secundus est, si est homo, non est lapis: sed est homo, ergo non est lapis. Tertius est, si animal non est sanum, sed animal non est sanum, ergo est egrum. Quartus est, si non est animal, non est homo: sed non est animal, ergo non est homo. Sciendum quod isto modo sunt syllogismi cum hoc relativo qui, vel cum hoc nomine, quicquid, faciunt enim praedicta nomina connotantia oppositionem antecedentis sic, omnis qui currit mouetur: sed Petrus currit, ergo Petrus mouetur, vel quicunque, &c. A destructione consequentis sic. Omnis qui currit, vel quicunque currit, mouetur: sed Sortes non mouetur, ergo Sortes non currit. Et sic habet se in omnibus aliis modis dictarum figurarum. Patet ergo de syllogismis conditionalibus ex propositionibus simplicibus.

C A P. XVII.

De syllogismis conditionalibus ex propositionibus hypotheticis compositis.

Sequitur de conditionalibus compositis, quarum duae, vt dictum est, consistunt ex tribus catheticis, Tertia vero ex quatuor:

A Sed tres propositiones catheticae secundum affirmationem & negationem octo modis possunt variari. Primo, possunt omnes esse affirmatiuae, secundum omnes negatiuae, tertio duae primae affirmatiuae, & tertia negatiua, quarto duae primae possunt esse negatiuae, & tertia affirmatiua, quinto prima affirmatiua, & duae vltimae negatiuae, sexto prima negatiua, & duae vltimae affirmatiuae, septimo prima, & vltima affirmatiuae, & media negatiua, octauo prima & vltima negatiuae, & media affirmatiua, ideo in qualibet dictarum potest fieri variatio, & sic sunt octo. Tertia vero conditionalis composita ex duabus conditionalibus, quae quatuor habent catheticas, multipliciter habet variari. De quibus omnibus compositis propositionibus, & earum varietate, & syllogismis qui ex eis sunt, diffuse dixi in libro quem feci de hypotheticis syllogismis, ideo diffuse de eis nunc tractare praetermittito, sed videamus solum modos syllogizandi in qualibet earum. Fiant autem secundum quilibet dictarum propositionum duae figurae, in quarum vna proceditur a positione antecedentis, in altera a destructione consequentis. Prima enim propositio, vt dictum est, componitur ex conditionalibus & catheticis sic. Si est homo cum sit animal, est animal: sed est homo, ergo cum sit animal, est animal. Et conuenienter fiet talis syllogismus, si aliqua pars eius, vel oes sint negatiuae sic. Si est homo, cum non sit inanimatus est sensibilis, sed est homo, ergo cum non sit inanimatus est sensibilis. A destructione vero consequentis sic. Si est homo, cum sit animal, non est animal, non est sensibilis, ergo non est homo. In negatiua sic. Si est homo cum non sit inanimatus, est sensibilis: sed cum non sit inanimatus, non est sensibilis, ergo non est homo. Secunda vero propositio, vt dictum est, componitur ex catheticis, & conditionalibus sic, si cum est animal, est animal, est homo. Fiant autem ex tribus propositionibus syllogismi a positione antecedentis sic. Si cum est animal, est homo est animal: sed cum est animal, est homo, non est equus. A destructione vero consequentis sic, si cum est animal, est homo, est animal: sed cum est animal, est homo, non est equus. A destructione vero consequentis sic, si cum est animal, est homo, est animal: sed cum est animal, est homo, non est equus. Cum parte vero negatiua sic, si cum sit animal, non est homo. Cum parte vero negatiua sic, si cum sit animal, est homo, non est equus: sed est equus, ergo cum sit animal, non est homo. Et quia vt dictum est, qualibet illarum propositionum habet variari octo modis, ex qualibet possunt fieri 16. syllogismi, scilicet octo a positione antecedentis, & octo a destructione consequentis. Tertia vero propositio vt dictum est, composita est ex duabus conditionalibus sic, si est homo est animal, si est animal est substantia. Postest autem haec propositio variari tripliciter secundum triplicem variationem terminorum. Nam in ea est vnus terminus bis sumptus, cum autem sint duae conditionales, & octo a destructione consequentis, & octo a positione antecedentis, talis terminus aliquando est intensibilis. Aliquando est consequens in vtraque sic, si est homo est animal, si est lapis non est animal. Aliquando est consequens in vna, & antecedens in alia sic: si est homo est animal, si est animal est substantia. Et secundum hoc tripliciter variantur syllogismi, qui sunt ex huiusmodi propositionibus, & tamen quilibet istarum propositionum multiplicatur in octo secundum affirmatiuas & negationes partium eius, ex quibus sunt 16. modi syllogismorum. Quando vero idem terminus in vna est consequens, & in altera est antecedens, sunt syllogismi sic, si est homo est animal, si est animal est substantia, sed est homo, ergo est substantia, & huiusmodi sunt a positione antecedentis. A destructione consequentis sic, si est homo, est animal, si est animal, est substantia, sed non est substantia, ergo non est homo. Et haec dicitur a Boetio prima figura istarum propositionum. Secunda figura secundum eum fit, quod idem est antecedens in vtraque, ex quo fit syllogismus a positione antecedentis sic, si est homo est animal, si non est homo est insensibilis, sed est homo, ergo non est insensibilis, uel sic, si est homo est animal, si non est homo non est rationalis, sed est homo, ergo est rationalis. A destructione consequentis sic, si est homo est animal, si non est animal, ergo est insensibilis. Vel sic, si est homo est animal, si non est rationalis non est homo, sed non est animal, ergo non est rationalis. Destructio, n. animal destruitur homo, quo destructo destruitur rationale. Tertia figura secundum eum est, quando non arguitur a destructione consequentis, sed solum a positione antecedentis sic, si est homo est animal, si est lapis non est animal, sed est homo, ergo non est lapis. Et sic patet de syllogismis conditionalibus.

C A P. XVIII.

De syllogismis disiunctiuis, & de propositionibus reduplicatiuis, & de conuersione per comparationem.

De syllogismis disiunctiuis nunc dicendum est. Vbi nota quod sicut una propositio conditionalis secundum affirmationem uel ne-

Vel negationem suarum partium multiplicatur, & si sunt quatuor, ita etiam se habet de propositione disunctiua sic, quia aut ambae partes sunt affirmatiuae, ut aut est sanum, aut est agrum: vel ambae partes sunt negatiuae, ut aut non est sanum, aut non est agrum: vel prima est affirmatiua, & secunda negatiua, ut aut est sanum, aut non est agrum: vel prima negatiua, & secunda affirmatiua, ut aut non est sanum, aut est agrum. Ad faciendum autem syllogismos de praedictis propositionibus, primo oportet videre quae dictarum propositionum vai simplici conditionali aequipollet, postea secundum quod se habet syllogismus ex illa conditionali simplici, ut supra dictum est, sic fiat de ista disunctiua. Ad hoc enim videndum oportet supponere, quod ad hoc ut propositio disunctiua sit vera, semper oportet quod altera pars sit falsa, ita videlicet quod prima pars sit falsa, & secunda vera. Et quia postea quacunque propositioe falsa si verificatur, debet verificari per suam oppositam. Verbi gratia, si haec est falsa, non est homo, verificatur per hanc, est homo, & e conuersio: ideo videamus in propositione disunctiua partem primam, vtrum sit affirmatiua, vel negatiua. Si prima pars est affirmatiua, aequipollet antecedenti conditionali negato. Nam sicut antecedens conditionalis supponitur, quod debet esse verum, ad hoc quod tota condicionalis sit vera, ita prima propositio categorica, quam vocamus in disunctiua antecedens, semper debet esse falsa. Ad hoc vero quod ista duo antecedentia aequipollean, oportet quod si vnum est affirmatum, quod alterum sit negatum, quia in vtraque scilicet condicionali, & disunctiua consequens est verum: ideo ad hoc quod inter se aequipollean, oportet quod si vnum est affirmatum, & reliquum, & si vnum est negatum, & reliquum. Verbi gratia, si disunctiua ista, aut est sanum, aut est agrum, quae habet antecedens & consequens affirmatiua, ad hoc quod aequipollean condicionali verae, debet condicionalis habere antecedens negatum, & consequens affirmatum sic, si non est sanum est agrum, & sic de aliis. His habitis, facillime possunt sciri syllogismi disunctiui, ut enim supra dictum est, quatuor syllogismi conditionales sunt a propositione antecedentis, & quatuor a destructione consequentis. Eodem modo in istis propositionibus. Prima enim propositio conditionalis, ex qua sumebatur primus modus, erat ista, si est homo, est animal, secundum ergo dicta, huic aequipollet ista. Aut non est homo, aut est animal. Fiat ergo syllogismus disunctiuis sic. Aut non est homo, aut est animal: sed est homo, ergo est animal. Secunda propositio secundum modi erat ista, si est homo non est lapis, cui aequipollet ista, aut non est homo, aut non est lapis: sed est homo, ergo non est lapis. Tertia propositio erat ista, si animal non est sanum, est agrum, cui aequipollet ista. Aut est sanum, aut est agrum, & fiat syllogismus disunctiuis sic. Aut est sanum, aut est agrum: sed non est sanum, ergo est agrum. Quarta propositio erat ista, si non est animal, non est homo, cui aequipollet ista. Aut est animal, aut est homo: sed non est animal, ergo non est homo. In secunda vero figura proceditur a destructione consequentis, & fit primus syllogismus sic. Aut non est homo, aut non est animal: sed non est animal, ergo non est homo. Secundus sic. Aut non est homo, aut non est lapis: sed est homo, ergo non est lapis. Tertius sic, aut est sanum, aut est agrum: sed non est agrum, ergo est sanum. Quartus sic. ut est animal, aut non est homo: sed est homo, ergo est animal. Et sic patet de syllogismis disunctiuis. Dicitur ergo sit de syllogismis hoc modo. De aliis autem speciebus argumentationis non me intromitto. Notandum ad hoc quod propositio reduplicatiua sit vera, requiritur quod quatuor propositiones exponentes ipsam, scilicet tres categoricae, & vna hypothetica sint verae, & si aliqua ipsarum esset falsa, ipsa esset falsa. Et quia tales propositiones aliquando sunt graua concomitantiae, ut si dicatur, homo in quantum corporeus est coloratus. Aliquando gratia causae, ut ignis in quantum calidus est calefactus. Et ideo reduplicatiua gratia causae ad veritatem suam non solum requirit quod quatuor eius exponentes sint verae, sed quod illud super quod cadit reduplicatio exprimat causam importati per praedictum, vel quod sit illud cui primo inest praedictum, principale. Verbi gratia, de utraque dictarum propositionum. Ad hoc in quod ista sit vera, homo in quantum corporeus est coloratus, requiritur quod haec sint verae. scilicet homo est coloratus, homo est corporeus, & omne corporeum est coloratum, & si aliquid est corporeum, est coloratum. Similiter ad veritatem istius, ignis in quantum calidus, est calefactus. Verum est quod ignis est calefactus, & quod ignis est calidus, & omne calidum est calefactum, & si aliquid est calidum, est calefactum, & calidus est causa calefactionis. Et conuertitur reduplicatiua sic. Ignis in quantum calidus, est calefactus: aliquid quod in quantum calidum est calefactum est ignis, & non sic. Calefactum in quantum calidum est ignis. Notandum quod propositio vniuersalis affirmatiua conuertitur simpliciter mutatis terminis finitis in terminis infinitis, confirmata.

ter est etiam de particulari negatiua. Causa est, nam propositio vniuersalis affirmatiua in terminis finitis non conuertitur simpliciter, quia inueniuntur termini in quibus sic, ut omnis homo est risibilis, & omne risibile est homo. Inueniuntur etiam termini in quibus non, ut omnis homo est animal, non sequitur, ergo omne animal est homo, quia in plus se habet animal, quam homo. Sed quia terminus qui in plus se habet, quod alius terminus, si infinitetur, se habet in minus quod ille, qui in minus se habet. Nam de paucioribus praedicitur non animal, quam non homo, quia non animal praedicitur de omnibus entibus, praeterquam de animalibus. Non homo vero praedicitur de omnibus entibus, & de animalibus, praeterquam de homine. potest ergo fieri conuersio. In particulari vero negatiua in terminis finitis non fit conuersio, quia inueniuntur termini in quibus non, quando videlicet aliqua species praedicitur negatiue de suo genere, ut quoddam animal non est homo, sed non e conuersio: sed si verificatur termini, scilicet homo non est albus, in plus se habet non albus quam non homo, ergo potest fieri conuersio, scilicet quoddam non albus non est non homo. Et sic patet de syllogismis &c.

De syllogismo simpliciter tractatus feliciter finit.
EIVSDEM DOCTORIS
TRACTATVS DE SYLLOGISMO
DEMONSTRATIVO.

C A P. I.

De syllogismo demonstratio quid sit.

RESTAT nunc dicere de demonstratione. Cum scientia sit habitus conclusionis demonstratae acquisitus ex ipsius speculatione, ad sciendum quid sit scientia, & quomodo acquiratur, necesse est scire quid est demonstratio. Est autem demonstratio syllogismus procedens ex veris, necessariis, per se, primis, propriis, per se notis, immediatis, & causis conclusionis. Sciendum quod demonstrationum quaedam est propter quid, & quaedam est quia, vnde dicta distinctio solum conuenit demonstrationi propter quid. In praedicta autem distinctioe quaedam sunt quae pertinent ad formam demonstrationis, in hoc quod dicitur esse syllogismus, quaedam sunt quae pertinent ad materiam, demonstrationis scilicet quod sit procedens ex ueris, necessariis &c. Vnde primo exponantur particulae pertinentes ad materiam de qua est demonstratio. Secundo ponantur quae pertinent ad eius formam, scilicet in qua figura, vel modo talis syllogismus debeat fieri. Quod enim demonstratio procedat ex ueris, necessariis &c. hoc potest patere per sinem suum, qui est scire. Cum enim scire nihil aliud sit quam cognoscere causam alicuius rei, & non solum causam, ut causa est, sed et effectum illius rei actum. Cognoscere enim causam alicuius rei, & non cognoscere effectum eius esse in actu, est cognoscere effectum in uirtute: hoc autem non est scire effectum simpliciter, sed est scire solum secundum quid. Etiam quia scire est per certitudinem cognoscere, oportet praedictum effectum necessario semper ad illa causam sequi. Conclusio ergo demonstrationis, cuius habitus est scientia, seu scire habitualiter, oportet quod procedat ex talibus praemissis, quae sint uerae & necessariae causae conclusionis.

C A P. I I.

Quid sit dici de omni per se primo, seu uniuersaliter.

AD intelligendum autem dictas particulas distinctiois demonstrationis pertinentes ad materiam, de qua est demonstratio, praemittenda sunt quaedam necessaria. Quia enim praemissa demonstrationis sunt vniuersales, ideo oportet scire quid est dici de omni: & quia in eis praedictum dicitur per se de subiecto, ideo oportet scire quid est per se, & quid primo. Est autem dici de omni ut hic sumitur, quando nihil est fumere sub subiecto, de quo non dicatur praedictum, nec est fumere aliquid tempus, in quo praedictum tali subiecto non conueniat. Haec est autem differentia inter hoc dici de omni, & illud quod in tractatu syllogismi dictum fuit, nam ibi sumebatur dici de omni, quando dicitur quae aliquid praedicitur uniuersaliter de aliquo subiecto, siue subiecto inest praedictum necessario, & omni tempore: siue contingenter, ut nunc. Vnde in illa propositione, omnis homo currit saluatur hoc modo dici de omni. Sed nunc sumitur dici de omni de eo quod semper inest subiecto, ut omnis homo est animal, non enim est dare aliquid tempus, in quo homo non sit animal. patet ergo de dici de omni. Per se autem dicitur quadrupliciter. Primo

Primo modo, quando praedicitur est distinctio, uel aliqua pars distinctiois ipsius subiecti, ut omnis homo est animal rationale mortale, uel omnis homo est animal. Secundo modo dicitur per se, quod praedicitur est propria passio ipsius subiecti, in cuius distinctioe ponitur subiectum, ut omnis homo est risibilis. In distinctioe. n. risibilis ponitur homo non ut pars eius essentialis, sed ut aliquid extra essentiam suam, sine quo cognosci non posset. Cum, n. esse accidens debeat de subiecto, oportet quod distinctio quae significat esse ipsius, contineat in se subiectum. Tertio modo dicitur aliquid esse per se, quod significat aliquid solitariu, sicut singulare quod est in genere substantiae, ut Sortes, & Plato, album uel ambulans, isto modo non dicitur per se, cum non intelligatur aliquid solitariu per se existens. Dicendo, n. album, dico accidens & subiectum: sed cum dico Sortes, dico aliquid solitariu, & sic dicitur per se. Sciendum autem quod iste modus non est modus praedicanandi per se, sed est modus essendi. Quarto modo praedicitur aliquid per se, quando aliquid dicitur de aliquo, quod est immediata & necessaria causa ipsius, sicut dicimus quod interfectus interit in interfectione. Interfectio, n. est immediata & necessaria causa ipsius interitus, & sic patet de per se. Primo autem dicitur aliquid praedictari, quando praedicitur & subiectum ita sunt adaequata, ut praedictum non possit inueniri extra subiectum, nec subiectum extra praedictum, sicut cum dicimus, homo est risibilis. Ita enim se habet risibile ad hominem, quod de quocunque dicitur risibile, de eodem dicitur & hominem, & e conuerso. Vnde dicens, Sortes est risibilis, licet modo risibile praedictur de Sorte in secundo modo dicendi per se, non tamen me praedictur primo, quia risibile de pluribus praedictur quam de Sorte. Philosophus tamen hoc quod dicitur esse praedictari primo, uocat uniuersale, non tale uniuersale de quo in primo tractatu dicitur est, sed quia praedictum de subiecto, & subiectum de praedicto potest uniuersaliter praedictari. Ex his patet quomodo se habent ista tria, scilicet dici de omni, per se, & uniuersale. Neque omne quod primo, seu uniuersaliter praedictur, praedictur per se, non tamen conuerso. Risibile enim primo per se praedictur de homine. Licet autem risibile praedictur per se de Sorte, non tamen praedictur primo. Similiter etiam quod per se praedictur, dicitur de omni, non tamen omne quod dicitur de omni, dicitur per se. Nam dicens, omne animal est homo, est praedictio de omni, non tamen per se.

C A P. I I I.

Quod demonstratio procedit ex ueris & necessariis.

His uis uideamus partes distinctiois demonstrationis supra positae. Dicitur n. ibi, quod demonstratio procedit ex praemissis ueris. Quod autem sit uerum, dictum est supra. Ad hoc autem quod conclusio sit uera ex praemissis sicut ex causis, oportet praemissae esse ueras. Licet n. ex falsis possit concludi uerum, tamen ueritas conclusionis est ex praemissis. Dicimus enim omnis homo est lapis: omnis margarita est homo, ergo omnis margarita est lapis, conclusio modo est uera, licet praemissae sint falsae. Et quia omnis causa assimilatur sibi effectum, falsitas dictarum propositionum non potest esse causa ueritatis conclusionis, & ideo in priorum, dicitur Philosophus, quod uerum concluditur ex falsis, non propter quid, sed quia. Patet ergo quod demonstratio procedit ex ueris. Deinde dicitur, quod demonstratio procedit ex praemissis necessariis: quae autem sit propositio necessaria, dictum est in tractatu syllogismorum. Notandum quod conclusio demonstrata oportet quod sit necessaria. Si enim scientia dicitur certitudinem, quae non potest esse de contingentibus ut contingentibus sunt, sed solum de necessariis, oportet quod conclusio, cuius habitus est scientia, sit necessaria. Hoc super positum sciendum est, quod licet conclusio necessaria possit concludi ex praemissis contingentibus, uel ex altera ad minus, ut supra dictum est, non tamen potest sciri ex praemissis contingentibus, sed ex necessariis. Si enim scire, ut supra dictum est, est causam rei necessaria cognoscere, si medium contingentem se habeat ad extremitates, non erit ei necessarium, & per consequens poterit remoueri conclusioe necessaria stante non ergo erit causa conclusionis. Ad hoc ergo quod sit causa conclusionis, necessario debet se habere ad ambas extremitates, & sic ambae praemissae erunt necessariae. Patet ergo quod demonstratio procedit ex praemissis necessariis.

C A P. I I I I.

Quod demonstratio procedit ex praemissis, in quibus est per se, & non per accidens.

Deinde dicitur quod demonstratio procedit ex his quae sunt per se, & non per accidens. Sciendum quod in demonstratione ad affirmatiua potissima medium est distinctio subiecti simul sub

pra cum distinctioe passionis. Vnde in maiori propositione passio praedictur de distinctioe subiecti, in qua exprimitur principia ipsius passionis. Vt enim in tractatu dictum est, subiectum comparatur ad primam passionem non solum in ratione causae materialis, sed etiam in ratione causae efficientis. Distinctio ergo subiecti simul sumpta cum distinctioe passionis, exprimit in causam efficientem ipsius passionis immediatam & necessariam: haec autem est quartus modus dicendi per se, ut supra dictum est. In minori autem propositione praedictur distinctio de subiecto, & hic est primus modus dicendi per se. In conclusione uero praedictur propria passio de suo subiecto, & hic est secundus modus dicendi per se. Verbi gratia. Si uellemus demanstrare quod omnis quaternarius numerus est par, sic fit. Omnis multiplicatio mensurata per unum, cuius per se non est medium, est par: sed omnis quaternarius numerus est talis multitudo, ergo omnis quaternarius numerus est par. Hic subiectum est quaternarius numerus: passio uero eius est par, seu paritas: medium uero quod fuit sumptum, dicit distinctioem numeri, quae est multitudo mensurata per unum, & dicit distinctioem paritatis, quia paritas secundum se non est medium. In maiori propositione passio praedictur de distinctioe subiecti, in qua exprimitur distinctio sua, & sic est quartus modus dicendi per se. In minori propositione distinctio subiecti praedictur de suo subiecto, & sic est primus modus dicendi per se. In conclusione uero praedictur propria passio de suo subiecto, & est secundus modus dicendi per se. Patet ergo quod demonstratio procedit ex his quae sunt per se. Ratio communis huius fit sic. Syllogismus qui procedit ex necessariis, non procedit ex his quae sunt per accidens, sed ex his quae sunt per se: sed ut dictum est, demonstratio procedit ex necessariis, ergo demonstratio procedit ex his quae sunt per se.

C A P. V.

Quod demonstratio procedit ex primis, & immediatis.

Deinde dicitur demonstratio procedit ex primis. Vbi nota, quod in demonstratione potissima praedictur propria passio de subiecto in conclusione. In praemissis autem uel praedictur distinctio de subiecto, uel propria passio de distinctioe subiecti & sua. Haec autem omnia conuertibilia sunt, & hoc est praedictari primo, ut supra dictum est. Et propter hoc demonstratio superius posita non est potissima, concluditur n. par de numero quaternario, in plus enim se habet par quam numerus quaternarius, quia dicitur de numero, octonario, & ceteris. Conuenit autem par adaequate alicui communi numero, qui est innumeratus, & de illo si haberet nomen, praedictur per se & primo: & de illo posset fieri demonstratio potissima. Sicut dicimus quod habere tres angulos aequales duobus rectis, conuenit per se primo triangulo, quia conuenit. Omnis n. triangulus habet tres angulos, et omne habet tres angulos est triangulus. Non autem conuenit hysocheli primo, quia non omne habet tres angulos, est hysochelus. Tales propositiones demonstrationum sunt immediatae. Mediana enim propositio est illa, in qua praedictum inest subiecto propter aliquid praedictum, quod subiecto per prius conuenit, sicut risibile Sorti, quia per prius conuenit homini. Immediata autem propositio est illa, in qua praedictum non propter aliud conuenit subiecto, sicut risibile conuenit distinctioe hominis, & omnis propria passio distinctioe sui subiecti & suae. Patet ergo quod demonstratio procedit ex primis principis, & immediatis. Sciendum quod differt primum, & immediatum non omne quod primo inest, dicitur immediatum. Risibile n. primo inest homini, sed non immediate, quia per prius inest distinctioe hominis, & sic, aliter distinctio non esset medium ad concludendum risibile de homine. Similiter etiam non omne quod immediate inest, primo inest: homo enim immediate inest Sorti, non tamen primo, quia de pluribus dicitur homo quam Sortes: unde praemissae demonstrationes oportet quod utrumque habeat. Sciendum est quod cum prima principia in demonstratione aliquando sint mediata, quia per aliquod medium possunt demonstrari, tamen demonstrator accipit ea ut immediata & indemonstrabilia. Non n. sunt demonstrabilia in illa scientia, de qua est demonstratio, sed in scientia superioris: & ideo licet habeat medium, tamen accipiuntur ut immediata.

C A P. V I.

Quod demonstratio procedit ex propriis, & non ex extraneis, nec ex communibus.

Deinde dicitur quod demonstratio procedit ex propriis. Vbi nota quod proprium aliquando dicitur esse aliquid, quia non est extraneum: & aliquando dicitur esse proprium, quia non est commune. Vt quod autem modo procedit demonstratio ex propriis, Opusc. S. Tho. Aquin. E quia

quia non ex extraneis, nec communibus, quod autem non procedat ex extraneis, sciendum quod in demonstratione sunt tres termini, sicut in quolibet syllogismo, scilicet maior extremitas, quae est propria passio, minor extremitas quae est subiectum, & medium quod est distinctio subiecti cum diffinitione passionis. Si autem medium esset extraneum a maiori, vel minori extremitate, quod si non esset distinctio utriusque comprehendens, tunc maior extremitas non praedicatur de eo per se, nec ipsum de subiecto per se praedicatur, sed probatur esse, quod in maiori propositione maior extremitas praedicatur per se de medio in quarto modo dicendi per se, & in minori propositione praedicatur medium de minori extremitate per se in primo modo dicendi per se, ergo nullo modo demonstratio procedit ex extraneis, sed ex propriis. Sciendum quoque licet in demonstrationibus non sit de se: sicut ex uno genere in aliud genus extraneum, tamen nihil prohibet aliquando subiectum unius demonstrationis contineri sub subiecto alterius demonstrationis, & contrahere illud. Verbi gratia, dato quod demonstraretur haec passio, scilicet sensitivum, per diffinitionem animalis de ipso animali, si eadem passio demonstraretur de homine per idem medium, vel per medium contrarium ad diffinitionem hominis, tunc una demonstratio fieret sub alia demonstratione, & esset subiectum sub subiecto. Sciendum est quod talis contractio aliquando est in eodem genere simpliciter, sicut cibus est de animali & de homine, quia aliquando contrahitur ad hunc in eandem differentiam extraneam. Aliquando vero talis contractio, seu descensus, fit in eodem genere secundum quid, quia subiectum contrahitur per differentiam extraneam, sicut visuale est extraneum a genere lineae, & sonus est extraneus a genere numeri. Unde linea quae est simpliciter subiectum geometriae, & linea visualis quae est subiectum perspective, non sunt simpliciter unius generis, sed solum secundum quid, & humiliter, sicut haec de numero, qui est subiectum arithmeticae, & de numero sonoro, qui est subiectum musicae. Et ideo quando ea quae sunt lineae simpliciter applicantur ad lineam visivalem, fit quodammodo descensus in aliud genus. Unde in demonstratione quae fit in scientia perspective, & in musica proceditur quodammodo ex principiis extraneis. Patet ergo qualiter demonstratio procedit ex principiis, seu praemissis propriis, & non extraneis. Quod est procedat ex propriis, & non ex extraneis, sciendum quod in demonstratione quaedam principia concurrunt actualiter, quaedam vero virtualiter. Quaedam vero principia dicuntur dignitates, seu eorum animi conceptiones, quia ita naturaliter intellectus noster inclinatur per lumen suum ad ea cognoscenda, quod istam cognitionem terminis cognoscit illa principia, ut Omne totum est maius sua parte. Nam istam quod ratio cognoscit quid est totum, & quid est pars, cognoscit hoc esse verum, scilicet omne totum est maius sua parte. Ista autem principia, seu propositiones primae sunt maius & minus communia. Unde illud principium commune, De quolibet dicitur esse, vel non esse, est eorum omnium entes, istud principium, Omne totum est maius sua parte, omnino convenit enim corporeo, & non substantiis separatis quae nec totum habent, nec partem, & sic se habet de multis aliis. Unde dicta principia non inveniuntur in demonstrationibus quae sunt in scientiis, sed virtute: quando enim dico quaecumque propositionem, primum intrat in eam virtute. Cum enim dico, Petrus currit, certum est vel quia homo est, vel non est, ergo hoc principium, scilicet, De quolibet dicitur esse, vel non esse, virtute est in qualibet praemissarum demonstrationum, & sic est de aliis principis minus communibus respectu demonstrationum, in quibus sunt virtute. Unde dicere quod demonstrationes non procedunt ex his principis virtute, falsum est. Sed dico quod talia principia communia actu non intrant demonstrationem. Unde ille qui vult demonstrare quadraturam circuli per principia communia sic arguendo. Vbi inveniuntur maius & minus, ibi inveniuntur aequale: sed inveniuntur quadratum maius circulo & minus circulo, ergo inveniuntur aequale, male demonstravit. Ratio est, nam ut supra probatum est, demonstratio procedit ex primis & immediatis, sed utendo istis principis, ambae propositiones demonstrationis non erunt immediatae & primae, quoniam esse maius, vel minus circulo non solum convenit quadrato, sed etiam triangulo, & multis aliis figuris, non ergo in ista propositione est primum, seu quod primo inest. Nec est immediata, quia per multa media posset hoc probari, non ergo ex talibus procedit demonstratio. Alia vero principia demonstrationis sunt quae actu intrant demonstrationem, quae etiam dicuntur positiones, suppositiones, & diffinitiones. Ad sciendum autem haec nomina, nota quod quicquid in demonstratione ante conclusionem ponitur, dicitur positio, eo quod posita est ante conclusionem. Positio autem quaedam non adsumunt esse, vel non esse, & talis est diffinitio: non enim dicitur diffinitio ista, homo est animal rationale mortale, sed diffinitio, solum est hoc, scilicet animal rationale mortale, sine hoc quod addatur sibi esse, vel non esse, & talis diffinitio est positio. Ali-

quando posita assumit esse, vel non esse, ut cum dicimus, homo est animal rationale mortale, & haec dicitur suppositio. Sciendum quod tales suppositiones non sine causa dicuntur suppositiones. Vbi nota quod positio per se nota dicitur, in qua praedicatum est de ratione subiecti, tales autem debent esse praemissae demonstrationum, ut infra dicitur. Sciendum quod aliquarum propositionum termini sunt in communi omnium notitia, ut sunt ens, verum, bonum, unum, aliquid, & res, & huiusmodi quae pertinent ad primas conceptiones intellectus, quae statim ut audiuntur, cognoscuntur. Unde propositiones quae ex eis sunt, non solum sunt per se notae in se, sed etiam quo ad nos, ut de quolibet dicitur esse vel non esse, unde tales non dicuntur suppositiones. Aliae vero propositiones sunt, in quibus licet praedicatum sit de diffinitione subiecti, tamen diffinitio subiecti non est omnibus nota, & per consequens non est omnibus notum, quod praedicatum sit de eius diffinitione, sicut ista. Omnes anguli recti sunt aequales: aequale enim est de diffinitione anguli recti. Est enim angulus rectus, qui causatur ex linea recta perpendiculariter cadente super lineam rectam, ita quod ex utraque parte anguli reddantur aequales. Quia ergo non omnes hoc sciunt, scilicet quod aequale sit de diffinitione anguli recti: ideo hoc supponitur, & propter hoc dicitur suppositio. Alio modo positio demonstrationis potest dici positio, nam quaedam propositiones sunt, quae probantur per principia superioris scientiae, ut infra ostendetur, & ideo inferior scientia oportet quod supponatur. Et quia ex talibus principis, seu praemissis propriis procedit demonstratio, quia actu intrant in eam, ideo procedit ex propriis, non ex communibus. Patet ergo quomodo demonstratio procedit ex propriis &c.

CAP. VII.

Quod demonstratio procedit ex per se notis.

Deinde dicitur quod demonstratio procedit ex per se notis. Per se nota enim dicuntur propositiones, in quibus praedicatum est de diffinitione subiecti, vel immediate causatur ex principiis eius: sed ea ex quibus procedit demonstratio, sunt huiusmodi. Nam in maiori propositione praedicatur passio de diffinitione subiecti & sua, quae est immediata causa sui, seu exprimit immediata causa eius: in minori vero praedicatur diffinitio de subiecto. ergo demonstratio procedit ex per se notis. Sciendum quod quaedam propositiones sunt per se notae in se, & non quo ad nos, sicut haec, Omnis febricitas habet pulsum excitatum. Licet enim hoc sit notum in se, quia febris est causa excitationis pulsus, tamen non est per se notum quo ad nos, sed e converso cognoscimus febrem per excitationem pulsus: ex talibus autem per se notis non procedit demonstratio. Si enim propter quod unumquodque, & illud magis: propter praemissas autem innotescunt nobis conclusiones, ergo oportet quod praemissae sint nobis magis notae. Unde conclusiones nullo modo potest nobis fieri notae, nisi praemissae essent magis nobis notae: demonstrationes autem sunt ut conclusiones hanc nobis notae, ergo demonstrationes procedunt ex notioribus quo ad nos. Quaedam autem propositiones sunt per se notae & in se, & quo ad nos, ut omnis numerus cuius per se non est medium, est par, quia omnis numerus qui non habet secundum se medium, dicitur par, & e converso, & ex talibus procedit demonstratio. Patet ergo quod demonstratio procedit ex per se notis, & notioribus nobis. Ex praedictis potest concludi, quod demonstratio, & scientia quae est habitus conclusionis demonstratae, semper fit de incorruptibilibus & sempiternis. Vbi enim salvatur dici de omni, oportet quod illud sit incorruptibile & sempiternum. Sicut enim supra dictum est, dici de omni, dicitur quod non aliquando inest, & aliquando non inest, sed semper inest: corruptibilia autem non sunt semper in eis, ergo non salvatur dici de omni, sed solum in sempiternis. Sed in demonstratione potissima quae habet ambobus propositiones universales, salvatur in omnibus dici de omni, ergo demonstratio est de incorruptibilibus & sempiternis: apparet etiam quod diffinitio est sempiternorum. Licet enim corruptibilia diffiniantur, non tamen diffiniuntur in quantum corruptibilia sunt. Solum enim particularia sunt corruptibilia, particularia autem non diffiniuntur. Unde diffinitio est corruptibilium per accidens, sempiternorum autem est per se. Sciendum quod quaedam sempiterna, seu aeterna, ut ad propositionem demonstrationis pertinet, non sunt semper secundum tempus, sunt autem per compositionem ad causam: quia nunquam deficit quin posita tali causa ponatur effectus, sicut defectus solis nunquam deficit, quin interposita luna inter nos & solem sit, tamen defectus solis non est semper, nisi tunc. Quaedam vero non sunt semper nec per compositionem ad tempus, nec per compositionem ad causam, quae im-

pediri potest. Non enim semper ex semine hominis generatur homo cum duobus oculis: sed quandoque deficit propter impedimentum causae agentis, vel materiae. In utroque autem sic ordinatae sunt demonstrationes ad hoc quod sint ex sempiternis, ut ex uniuersalibus propositionibus inferatur conclusio uniuersalis, remouendo illa, in quibus potest esse defectus vel ex parte temporis, vel ex parte causae. Patet ergo quod demonstratio est ex sempiternis tam in praemissis, quam in conclusionibus. Scientia ergo quae est habitus conclusionis demonstrationis, est ex sempiternis.

CAP. VIII.

Quod demonstratio procedit ex causis conclusionis.

Deinde dicitur quod demonstratio procedit ex causis conclusionis, quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quod praemissae sint causa quod maior extremitas inest minori, & hoc non solum est verum in demonstratione, sed etiam in omni syllogismo, in quo ex veris concluditur verum. Unde in isto syllogismo, scilicet, Omnis homo currit: Sortes est homo, ergo Sortes currit, dato quod hoc sit verum, & Sortes homo currit, & Sortes est homo, sequitur necessario ut effectus, quod Sortes currit. Alio modo intelligi potest quod praemissae sint causa conclusionis, quia in eis continetur causa tam subiecti, quam etiam praedicati ipsius conclusionis, & sic hoc solum convenit demonstrationi. Sciendum quod quia, ut supra dictum est, scire propter quid, est causam rei cognoscere, medium autem quod est de demonstratione quae est syllogismus faciens scire, est diffinitio subiecti & passionis: omnis autem bona diffinitio datur per aliquam causam, ergo medium quod sit in praemissis, est causa subiecti & passionis, aliter tamen subiecti, & aliter passionis. Vbi sciendum est, quod cum quatuor sint causae, scilicet materialis, formalis, efficiens, & finalis, a qualibet harum potest sumi diffinitio. Verbi gratia, dicens, Domus est cooperimentum cum lapidibus, cemento, & lignis, est diffinitio per causam materialem. Si vero dicatur, Domus est cooperimentum quadratum, longum & altum, erit diffinitio per causam formalem. Si vero dicatur, Domus est cooperimentum factum ab artifice cum martellis, tegulis & plumbo, erit diffinitio per causam efficientem. Si vero dicatur, Domus est cooperimentum prohibens nos a pluuio, frigore, & calore, erit diffinitio per causam finalem. Cum ergo subiectum per tot causas possit diffiniri, medium quod est eius diffinitio, ut dictum est, se habebit ad illud in habitudine tot causarum. Respectu vero passionis habet se medium in habitudine duarum causarum, scilicet materialis & efficientis. Subiectum enim, ut dictum est, comparatur ad propriam passionem & ut subiectum, & ut efficiens, & eodem modo se habet diffinitio subiecti respectu passionis. Sciendum quoque quia causae habent ordinem ad invicem, ex vna sumitur ratio alterius. Ex forma enim sumitur ratio materiae, quia talem oportet esse materiam, qualis forma requirit. Efficiens autem est ratio formae, quia enim omne agens agit sibi simile, oportet quod secundum modum agens sit modus formae quae ex actione sequitur. Ex fine vero sumitur ratio efficientis, quia omne agens agit propter finem. oportet ergo quod diffinitio quae sumitur a fine, sit ratio & causa probatiua aliarum diffinitionum, quae sumuntur ex aliis causis, & quae sumuntur ab agente aliarum duarum, & quae sumuntur a forma eius quae sumitur a materia: ideo diffinitio quae sumitur a materia, potest demonstrari per causam finalem, & sic de aliis. Et propter hoc dicit Philosophus 1. posteriorum, quod diffinitio vel est conclusio demonstrationis, quando est per talem causam, quae concludi potest ex diffinitione, quae fiat per aliam causam: vel est principium demonstrationis, scilicet quando est e converso ex causis quae sit ratio & causa probatiua alterius: vel est demonstratio sola positione, seu ordinatione differens. Quando tales duas causas comprehendit, et sic patet de partibus diffinitionis demonstrationis, quas continet eius materia.

CAP. IX.

Quod demonstratio potissima affirmatiua fit solum in prima figura, & in primo modo eius.

Nunc restat dicere de eius forma. Nam in eius diffinitione dictum est quod est syllogismus. Vbi nota, quod demonstratio aliquando est affirmatiua, aliquando negatiua. Demonstrationum autem tam affirmatiuarum, quam negatiuarum quaedam sunt potissimae: quaedam vero non potissime. Potissimae dicuntur illae, in quibus obseruantur omnia illa quae de demonstratione dicta sunt nullo omnino: si vero aliquid omittitur, non esset potissima. Vnde videndum est in quibus figuris sicut demonstrationes potissimae, & primo affirmatiuae. Sciendum quod demonstratio potissima affirmatiua debet fieri solum in prima figura,

& in primo modo eius: quod sic potest patere. Nam in ea figura, & in eo modo eius demonstratio debet fieri propter quid, ubi medium est causa passionis & subiecti, ita quod praemissae sint per se, in quibus conuenienter potest medium assignari causa passionis & subiecti, sed hoc non potest fieri nisi in prima figura. Nam in secunda figura non concluditur affirmatiua: in tertia vero figura est concludi potest affirmatiua, tamen quia medium in utraque propositione subiicitur in minori propositione, in qua subiectum praedicatur de sua diffinitione, non esset praedicatio in aliquo modo dicendi per se, quod non contingit in prima figura, in qua in minori propositione praedicatur diffinitio de subiecto, ut dictum est, ergo in sola prima figura fit demonstratio potissima affirmatiua. Etiam oportet quod fiat in primo modo eius: ut enim supra dictum est, in demonstratione potissima tam in praemissis, quam in conclusionibus saluatur dici de omni & primum, quod non potest fieri nisi omnes essent uniuersales: sed hoc solum fit in primo modo primae figurae, ergo solum in eo potest fieri demonstratio potissima. Demonstrationes vero non potissime possunt fieri & in tertio modo primae figurae, & in tertia figura in modis concludentibus affirmatiuam. Patet ergo in qua figura, & in quo modo potest fieri demonstratio potissima affirmatiua.

CAP. X.

Quod demonstratio potissima negatiua debet fieri in secundo modo secundae figurae.

Ad sciendum autem qualiter debeat fieri demonstratio potissima negatiua, videamus utrum talis demonstratio possit esse. Dico quod licet in demonstratione negatiua non possit esse, nec seruari omnia supradicta de demonstratione (non enim potest in propositione negatiua aliquid per se praedicari, cum dicitur per se affirmatiua) tamen sufficit in tali demonstratione quod praemissae sint necessariae & immediatae. Qualiter autem tam affirmatiuae, quam negatiuae sint necessariae, dictum est in tractatu syllogismorum, & qualiter affirmatiua sit immediata dictum est supra. Restat ergo dicere, qualiter negatiua sit mediata, vel immediata. Notandum, quod quando aliquid negatur de aliquo, & e converso, & de altero termino aliquid potest uniuersaliter praedicari, de quo alter terminus potest negari, tunc propositio uniuersalis negatiua formata ex primis duobus terminis potest demonstrari mediante illo qui praedicatur uniuersaliter affirmatiue de altero illorum terminorum. Verbi gratia, Homo potest negari de lapide, & e converso, ut, Nullus homo est lapis: & quia de homine potest praedicari aliquid uniuersaliter, scilicet animal, dicimus enim, omnis homo est animal, & de animali potest negari lapis, ergo illa propositio, Nullus homo est lapis, est mediata. Potest enim probari per medium sic, Nullum animal est lapis: omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. Et idem sequitur, si aliquid potest praedicari uniuersaliter de lapide quod possit negari de homine, vel de quo possit homo negari, erit ergo propositio negatiua immediata, quod duo termini negatiui ab invicem ita se habebunt, quod neuter eorum habebit aliquid, quod de ipso uniuersaliter praedicatur, quod ab altero termino negari possit, vel ille terminus ab eo. Verbi gratia, Nulla substantia est quantitas, ista est immediata, nullus enim terminus potest uniuersaliter praedicari de substantia, qui negatur de quantitate, de substantia enim praedicatur uniuersaliter ens, quod tamen non negatur de quantitate. Similiter etiam duae diffinitiones duarum specierum sub aliquo genere immediatae, ut est ista, Nullum animal rationale mortale est animal irrationale mortale, animal enim rationale mortale est diffinitio hominis, animal vero irrationale mortale est diffinitio bruti, brutum autem & homo immediatae sunt sub animali. Et idem erit de duabus differentiis ex opposito diuidentibus idem genus, ut, Nullum rationale est irrationale. Secus autem est de speciebus per illas differentias constitutis, ut, Nullus homo est brutum, quia supra hominem est aliquid quod possit negari de bruto, scilicet rationale, & supra brutum est aliquid quod possit de homine negari, scilicet irrationale, ideo sunt mediatae, licet non proprie possit dici quod rationale sit supra hominem: nec irrationale supra brutum, & ideo non proprie sunt mediatae. His habitis statim potest scribi qualiter fiat demonstratio negatiua, & in qua figura. In tertia enim figura, quia non concluditur uniuersalis negatiua, in ea non potest fieri talis demonstratio potissima. Unde quia in prima & secunda figura potest concludi uniuersalis negatiua, in utraque potest fieri talis demonstratio eam concludens: sed potissima solum potest fieri in secundo modo secundae figurae. Ratio est, quia licet scientia sit de vero, non tamen de omni vero.

quantumcunque syllogizetur ex immediatis Vnde dicendo sic, Omnis habitus est qualitas:omnis virtus est habitus,ergo omnis virtus est qualitas, licet talis conclusio sit vera, & ex veris, immedie diaris, & necessariis, & per se, non tamē per se ea causabitur sciētia: sed in demonstrationibus affirmatiuis solum causatur sciētia: ex conclusionibus veris, quarum præmissæ sunt veræ, & immediatæ, & huiusmodi, vt dictum est, in quarū conclusionibus prædicatur propria passio de subiecto proprio. Sic etiam in demonstratione negatiua nō causabitur sciētia ex habitu eius conclusionis, dato q̄ conclusio sit vera, & concludatur ex immediatis, nisi propria passio vere negetur de eo, qđ nō est sibi subiectū, vel ab eo qđ nō ex primit causam suam, sicut exprimit diffinitio proprii subiecti, & talis vere erit demonstratio potissima: hæc autē non poterit fieri ex propositionibus immediatis, nisi in secundo modo secunda figuræ sic. Omne risibile est animal: rationale ad apprehensionem conueniens emittens spiritum dilatando os: sed nullum irrationale est tale animal rationale ad apprehensionem, ergo nullum irrationale est risibile. Certum est quod maior est immediata: nam in ea prædicatur diffinitio passionis & subiecti de ipsa passione. Minor etiam est immediata, vt dictum est. In conclusione vero remouetur passio ab eo quod non est sibi subiectum: hoc autem non potest fieri in prima figura, nec in primo modo secundæ figuræ. Si enim in prima figura diceretur sic, Nullum irrationale est risibile: omne brutum est irrationale, ergo nullum brutum est risibile, tunc maior non esset immediata. Et si fieret syllogismus in primo modo secundæ figuræ, licet præmissæ possent esse immediatæ, non tamen concluderetur remouendum passionem a subiecto, sed e conuerso sic. Nullum irrationale est animal rationale: sed omne risibile est animal rationale, ergo nullum risibile est irrationale. Potest etiam fieri demonstratio particularis negatiua in quarto modo secundæ figuræ. Et sic patet de forma demonstrationis, in quibus figuris, & modis sic si debeat. Patet ergo de demonstratione propter quid.

C A P. X I.

Quod demonstratio quia procedit ab effectu ad causam, vel a causis remotis ad effectum.

Nunc dicendum est de demonstratione, quia. Vbi primo videndum est quid significetur per hoc quod dicitur propter quid, & quid per hoc quod dicitur quia. Notandum qđ de re quæ scire possumus, scilicet quid est, an est, quia est, & propter quid est. Ad quæ intelligenda, sciendum est quod cum sciētia non sit nisi verorum, verum autem & ens conuertuntur. de esse ergo erit sciētia. Vt autem dictum est in tractatu de prædicamentis, duplex esse inuenitur in rebus, scilicet essentia, & esse actualis existentia: & quia esse essentia dicitur quidditas, seu quid est res, ideo cum scimus esse essentia alicuius rei, dicimur scire quid est de ipsa: esse autem actualis existentia aliter se habet in substantia, & aliter in accidente. Quia enim accidentis esse est in esse, scire autem esse actualis existentia subiecti est solum scire quod actu sit, & hoc est scire de ipso an est: sed scire de accidente esse actualis existentia, est scire de ipso, quia est, unde scire quia est, nihil aliud est quam scire hoc inesse huic. Et quia aliquando aliquid inest alicui propter aliquam causam, ideo scire illam causam est scire propter quid. Patet ergo quod scire quia est de aliqua re, est scire ipsam inesse alicui ignorando causam. quare inquit scire autem propter quid, est scire aliquam rem inesse alicui, & scire causam quare sibi inest. Demonstratio ergo propter quid est illa, in qua manifestatur causa quare prædicatum inest subiecto in conclusione. Demonstratio vero quia dicitur illa, in qua concluditur aliquid inesse subiecto alicui, non tamen assignatur causa quare sibi inest. Vt autem dictum est supra, ad demonstrationem propter quid requiritur quod procedat ex causis, & ex immediatis: non enim sufficit scire causam, sed quoniam est causa eius quod scitur, si erit causa immediata. Demonstratio ergo quia, erit vel quia non procedit ex causis, vel quia non procedit ex immediatis, sed ex causis remotis. Quantum ad primū sciēdum qđ vt dictum est, demonstratio dicitur causa innotescendi, scilicet vt per præmissas nobis innotescat conclusio: hoc autem fieri nō potest, nisi præmissæ essent nobis magis notæ, & ideo hoc esse necessarium, vt scilicet demonstratio procedat ex notioribus quo ad nos. Contingit autem aliquando vt immediatus effectus sit nobis magis notus quam causa, ideo in talibus oportet demonstrationem procedere ab effectu ad causam. Verbi gratia, moueri & sentire est immediatus effectus habentis animam sensitiuam, & est magis notū nobis quod aliquid moueatur, & sentiat, quia hoc sentimus, quam hoc quod habeat animam sensitiuam: et ideo si procedatur sic. Omne quod mouetur & sentit, habet animam sensitiuam: sed omne animal mouetur & sentit, ergo omne animal habet animam sensitiuam. Modo concluditur

de animali quod habet animam sensitiuam, non tamen per causam, sed per effectum, qui est moueri & sentire. Si vero fieret demonstratio & conclusio, esset demonstratio propter quid sic. Omne habens animam sensitiuam mouetur & sentit: sed omne animal habet animam sensitiuam, ergo omne animal mouetur & sentit. Sciendum quod tales demonstrationes, quia, aliquando sunt in talibus terminis quæ omnes sunt conuertibiles inter se, scilicet medium, maior extremitas, & minor extremitas, sicut est in terminis prædictis. Omne enim animal mouetur, & sentit, & habet animam sensitiuam, & omne quod mouetur & sentit, & habet animam sensitiuam est animal, & omne quod habet animam sensitiuam est animal, & mouetur, & sentit, & in talibus terminis sunt demonstrationes vniuersales. Aliquando autem accidit, quod medium scilicet effectus, puta moueri & sentire, se habent in plus quam minor extremitas, & adhuc sit syllogismus, sicut demonstratio conueniens sic. Omne quod mouetur & sentit habet animam sensitiuam: sed omnis homo mouetur & sentit, ergo omnis homo habet animam sensitiuam, homo enim in minus se habet, quam quod mouetur & sentit. Si vero medium in minus se habet quam minor extremitas, non fit demonstratio sic. Omne quod mouetur & sentit habet animam sensitiuam: omne corpus mouetur & sentit, hæc est falsa. Contrario autem si medium se habet in minus quam maior extremitas, fit demonstratio sic. Omne quod mouetur & sentit, est corpus: omne animal mouetur & sentit, ergo omne animal est corpus. Si vero medium in plus se habet quam maior extremitas, non fit demonstratio. Ex effectu enim, qui est in pluribus causis, nō potest concludi vna causa sic, ex moueri & sentire non potest concludi rationale. Patet ergo de demonstratione quia, quæ procedit ab effectu ad concludendum causam. Ex causis autem remotis procedit demonstratio quia in eadem sciētia, & in diuersis. In eadem sciētia, sicut demonstratio Anacharididis, quæ talis fuit. Vbi cumque non sunt vires, non sunt sibyllatores, seu cantores: sed apud Schyatas non sunt vires, ergo apud Schyatas non sunt sibyllatores, seu cantores. Certe licet vires sint causa cantus, tamen sunt causa multum remota. Vi-res enim sunt causa vinarum, vix vero sunt causa vini, vinum autē causa est lætitiæ, & lætitiæ est causa cantus, certum est qđ talis demonstratio est quia. Non enim sic demonstrando cognoscere possumus per causam immediatam, quare Schyatas non cantant: sed per multas alias demonstrationes intermedias factas, & sic per eam nescitur propter quid, sed quia &c.

C A P. X I I.

Quod in demonstratione aliqua sunt præcognita ante conclusionem, & aliqua sunt cognita postquam demonstrata est.

Ad cognoscendum autem qualiter fiat demonstratio quia, in aliis sciētiis, sciendum est quod in qualibet demonstratione in quacunque sciētia fiat, antequam conclusio demonstraretur, aliquid præcognitum, & aliquid de ea scimus postquam demonstrata est. Vt enim dictū est, in demonstratione sunt tres termini. scilicet subiectum, passio, & diffinitio vtriusque, quæ est mediū, & sunt in ea prima principia, seu dignitates in virtute. Vnde antequam demonstremus, præcognitum de dignitatibus, quia veræ sunt. Non enim possunt complexa diffiniri, cum autem dignitates sint complexæ, ergo non possunt diffiniri, de eis ergo non possumus scire quid sunt, nec per consequens ante demonstrationem præscire quid est de ipsis: sed præcognitum de eis quia, debet enim credi esse vera, ita enim sunt nota lumine naturalis rationis, quod cognitio terminis cognoscimus: quia vera sunt, vt supra dictum est, nec sc. mus de eis propter quid, cū sint primæ animi conceptiones. De passione autem præcognitum quid est, quia diffinitionem habet, quā oportet præcognoscere antequam fiat demonstratio. Nisi enim demonstrator præsciat medium, nunquam syllogizabit, medium autem in demonstratione est diffinitio subiecti & passionis. De ipsa passione autem non possumus præscire quia est. scilicet esse actualis existentia ipsius. Cum enim accidentis esse sit inesse, præscire illam inesse est scire ipsius esse actualis existentia, & sic antequam demonstremus eam, scire remus demonstrationem ipsius. Nam demonstratio nihil aliud ostendit, nisi passionem inesse subiecto, vt dictum est: hoc autem est falsum, non ergo de ea præcognitum quia est. De subiecto autem præcognitum quid est, quia iam oportet præscire medium, vt dictum est, eius autem diffinitio simul cum diffinitione passionis est mediū. Præcognitum etiam de ipso quia est, de ipso enim quod actu nō est nihil sciri potest, & dico esse actu tam in se, quam in suis causis. Licet enim rosa iam actu non sit, quia tamen est in causa sua, possumus de ipsa aliquam passionem demonstrare: Patet ergo quid in demonstratione præcognitum: quid autem de ipsa scimus

scimus postquam facta est. Ad hoc videndum, nota qđ in demonstratione sunt præmissæ, & est conclusio. Præmissæ autē vel sunt primæ in sciētia, vel sunt secundariæ. Verbi gratia, in sciētia de animalibus primū principium est, Omne corpus animatum sensibile mouetur & sentit, supra istud principium nullum inuenitur prius & vniuersalius in eadē sciētia, nisi dignitates, quæ vt dictum est, non actu intrant demonstrationem, vnde non continentur in eadem sciētia, sed in sciētia cōi. Secundaria vero principia sunt quæ per prima demonstrantur, & sunt primo conclusiones, postea in eadem sciētia sumuntur vt principia ad demonstrandum alia. Verbi gratia, scio primā demonstrationem sic, Omne corpus animatum sensibile mouetur & sentit: omne animal est tale corpus, ergo omne animal mouetur & sentit. Postea accipio istā conclusionem, & facio eam præmissam sic, Omne animal mouetur & sentit: omnis homo est animal, ergo omnis homo mouetur & sentit. Istud dicitur principium secundarium. De primis autē principijs in sciētia scitur solū, quia sunt. Si enim sciretur propter quid sunt, oporteret demonstrari, quod non potest fieri nisi p aliqua priora, non ergo fuissent prima: sed suppositum est qđ erāt prima, ergo de eis non potest sciri propter quod sunt in ista sciētia. Et propter hoc cōiter dicitur, qđ nulla sciētia probat sua principia: sed si probari debent, probantur per sciētiā superiorem, sicut naturalis sciētia probat principia sciētiæ de animalibus. Est .n. naturalis de omni corpore mobili. Vel etiam minus potest probari per mathematicam, vel p dialecticā, quæ sunt sciētiæ omnibus communes, & probant principia omnij sciētiarū: sed mathematica demonstratiue, dialectica vero probabiliter, seu opinatiue. De secundariis vero principijs in sciētia scitur propter quid, illa .n. alibi probantur, vt dictū est. Patet ergo quid in demonstratione scimus de principijs, de conclusione autē in demonstratione propter quid, scimus propter quid: in demonstratione vero quia nescimus propter quid, quia medium vel non est causa conclusionis, sed effectus, vt dictum est: vel quia est causa remota. Notandum quod due sciētiæ possunt esse de eodem subiecto, vna formaliter, alia naturaliter, sicut geometria est de linea formaliter, perfectiua vero est de linea non in quantum linea, sed in quantum est visualis. Vnde quicunq; per principia lineæ in quantum est linea, demonstraret aliquid de linea visuali, de conclusione illa sciret geometria propter quid, perfectiua vero ro sciret solū quia. Verbi gratia, fiat talis demonstratio. Omnis longitudo sine latitudine, in qua medium nō discrepat ab extremitate, est recta: sed linea transiens per tabellas quadratas est huiusmodi longitudo, ergo linea tabellarum quadratarū est recta. De ista conclusione scit geometria propter quid, quia scit causā rectitudinis linearum: sed perfectiua eam supponit, quia ignorat causam, & ideo de prædicta conclusione scit quia, & non propter quid, & sic de alijs: & tunc sciētia inferior vocatur subalternata, quia, scilicet materialis, superior vero dicitur subalternata, quia est formalis. Sciendum qđ aliquando contingit sciētiā subalternatam respectu alterius sciētiæ esse subalternantē, sicut perfectiua respectu geometriæ: est subalternata, respectu vero sciētiæ de iride est subalternans. Cum enim sciētia de iride sit pars sciētiæ naturalis, assumit principia perfectiue ad aliquam conclusionem probandam, & sic de illa conclusione solum scit quia, perfectiua vero propter quid. Sciendum qđ aliqua sciētiæ non habent subiectum materialiter sumptum sub formali, & tamen in aliqua conclusione accipiuntur principia alterius sciētiæ, & de illa conclusione sciunt quia, & non propter quid. Verbi gratia, qđ vulnera circularia tardius sanentur, est conclusio in medicina, cuius subiectum nō est sub subiecto geometriæ, & tamen hæc conclusio probatur per principia geometriæ, quæ sunt quod partes circuli, quia carent angulis, minus sibi appropinquant: ex hoc sequitur quod talia vulnera tardius sanentur. Patet ergo de demonstrationibus propter quid, & quia &c.

C A P. X I I I.

Quod sciētia quæ est per causam, & quæ dicit formam, est certior quam illa quæ dicit effectum, & quæ dicit materiam.

De demonstrationibus, dicenda sunt aliqua de sciētiis, quæ sunt effectus earum. Circa hoc videnda sunt duo. Primo, quid requiritur ad hoc quod sciētia sit certa. Secundo, quid requiritur ad hoc quod sciētia sit vna. Quantum ad primum sciendum quod illa sciētia simpliciter dicitur certior, quæ procedit ex notioribus simpliciter, & ex notioribus quo ad nos. Dupliciter autem potest esse aliquid notius alio simpliciter. Vno modo causa est simpliciter notior effectu: alio modo forma est simpliciter notior materia. Principium enim cognoscendi materiam est ex forma, illa ergo sciētia quæ dicitur causam, & propter quid, sicut dictum est de sciētiis subalternantibus, sunt certiores illis quæ dicunt materiam. Vnde certior est geometria

tria, quæ est de linea quantum ad sua principia formalia, quam respectiua quæ est de linea visuali, vel sciētia de triangulo, quam illa quæ est de triangulo aereo. Et quia vt 7. metaphysicæ dicitur, duplex est materia, scilicet materia sensibilis vel materia naturalis, & materia intelligibilis, vt continuitas, ideo sciētia quæ ab vtraque materia abstrahit, est certior illa quæ non abstrahit nisi ab vna. Geometria enim abstrahit a materia sensibili, & licet tractet de corpore, sicut & sciētia naturalis, tamen certior est sciētia naturali, quæ non abstrahit a materia sensibili. Arithmetica autem quæ abstrahit a materia sensibili, & continuitate, quæ vt dictum est, materia intelligibilis est, ideo certior est geometria. In triplici enim genere sunt sciētiæ certiores. Primo, illæ quæ dicunt causam, & propter quid, sunt certiores eis, quæ dicunt effectum, & quia. Secundo, illæ quæ dicunt formam, sunt certiores illis quæ concernunt materiam sensibilem. Tertio, illæ quæ ita dicunt formam quod nec etiam concernunt materiam intelligibilem, sunt certiores eis quæ talem materiam concernunt. Patet ergo de certitudine sciētiarum &c.

C A P. X I I I I.

Quod vnitas formalis sciētiæ sumitur ab vnitate formali subiecti secundum rationem scibilis.

Quantum ad secundum, scilicet quantum ad vnitatem sciētiæ, sciendum est quod in sciētia est duo considerare, scilicet ipsum subiectum de quo est passio, & ipsa principia ex quibus fit demonstratio ad concludendum passionem de subiecto. Ad hoc autem qđ subiectum sit scibile a nobis, oportet quod habeat partes priores se. Vbi nota quod processus sciētiæ est quasi quidam motus rationis. In motu autem est duo considerare, scilicet principium, & terminum: terminus autem ad quem sciētia terminatur, est subiectum, circa quod est sciētia, quia in speculatiuis sciētiis nihil aliud queritur, nisi cognitio subiecti, sic in geometria nihil aliud queritur, nisi cognitio magnitudinis. In practiis autem nihil aliud queritur quam contritudo ipsius subiecti, sicut in sciētia edificatoria intenditur constructio domus. Subiectum ergo est terminus talis motus: principium autem talis motus est a primis principijs subiecti, quæ sunt propriae partes eius, sicut principium processus sciētiæ naturalis est a materia & a forma. Vnde si quæ res est quæ non habeat talia principia priora, ex quibus ratio procedere possit, eius non est sciētia secundum quod hic sumitur sciētia, vt est demonstratio effectus. Vnde de substantijs separatis non potest esse sciētia isto modo sumpta, quia per sciētiās demonstratiuas non possumus scire ipsarum quidditates. Licet enim substantiæ separatae sint per se ipsas intelligibiles ab intellectu ad hoc proportionato, non tamen congregatur earum notitia quæ cognoscitur quod quid est ipsarum per aliqua priora, sed bene potest per sciētiās speculatiuas sciri de eis an sint, & quid non sint, ad similitudinem inuentam in rebus inferioribus, & tunc ad earum cognitionem vtitur posterioribus, & prioribus, quæ licet sint posteriora quo ad naturam, sunt tamen priora quo ad nos. Subiectum ergo sciētiæ, prout hic sumitur sciētia, oportet quod habeat partes priores, a quibus fiat processus ad eius cognitionem: & hoc intelligendum est de partibus integralibus subiecti, sicut literæ & syllabæ sunt partes dictionis, quæ est subiectum grammaticæ. Sciendum quod licet dictum sit quod terminus ad quem terminatur processus sciētiæ, sit subiectum, nō est tamen intelligendum quod sit terminus vltimus: sed vltimus terminus ad quem terminatur consideratio sciētiæ est vt passio subiecti manifestetur. His habitis, sciendum est quod illa sciētia est vna, quæ est vnus generis subiecti formaliter sumpti, cuius sunt partes & passiones, & eadem habet principia prima, nō simpliciter, sed in sciētia: diuersæ vero sunt quæ habent diuersa principia. Quod autem vnitas sciētiæ debeat sumi ab vnitate subiecti, potest patere ex dictis: vnitas enim motus sumitur a termino, subiectum autem est terminus motus rationis in processu sciētiæ, vt iam dictum est: tale autem subiectum debet esse vnus formaliter, in quantum huius. Vbi nota quod quantum ad hoc sic se habet suo modo subiectum ad sciētiā, sicut obiectum ad potentiam: materialis autem diuersitas obiecti non diuersificat potentiam, sed formalis. Sic materialis diuersitas scibilium non diuersificat sciētiā, sed formalis. Sumitur autem ratio formalis scibilis, sicut ratio formalis visibilis. Formalis autem ratio visibilis sumitur a lumine, per quod omnia videntur: etiam formalis ratio scibilis sumitur secundum principia ex quibus aliquid scitur. Vnde quantumcumque sint diuersa scibilia secundum suam naturam, dummodo per eadem principia sciuntur, ad vnā tamen pertinent sciētiā: quia non sunt diuersa, in quantum sunt scibilia, sunt enim scibilia per sua principia: sicut patet quod voces Opulc. S. Tho. Aquin. E 3 humanæ

humana multum differunt secundum suam materiam a sonis corporum inanimatorum, tamen quia secundum eadem principia attenditur consonantia in eis, ideo musica quae est de virtutibus, est eadem. Et per oppositum, si sunt eadem scibilia secundum naturam, & tamen per diuersa principia considerantur, pertinent ad diuersas scientias, sicut corpus mathematicum non separatur subiecto a corpore naturali: quia tamen corpus mathematicum cognoscitur per principia quantitatis, naturale vero per principia motus, propterea non est eadem scientia, scilicet mathematica & naturalis. Vnitus ergo & diuersitas scientiarum est ex unitate & diuersitate formali subiecti, quae formalitas consistit secundum rationem scibilis, id est, secundum identitatem & diuersitatem principiorum. Et propter hoc idem est dicere, habere idem subiectum formale, & habere eadem principia, & differre secundum principia, quod habere diuersa subiecta formaliter. Sciendum est autem quod principia, de quibus loquimur, sunt principia quae sunt prima in scientia, & secundum communitatem dictionum principiorum, scientiae sunt magis, vel minus communes. Cognoscuntur autem prima principia in genere scibilis secundum definitionem subiecti, ut dictum est. Et sic patet de unitate scientiarum. Gratias Deo honorum omnium largitori.

De demonstratione tractatus ultimus, in quo completur logica sancti Thomae de Aquino, ordinis praedicamentorum feliciter explicat.

**EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVADRAGESI-**

MVMNONVM, DE SENSV RESPECTV SINGVLARIVM, ET INTELECTV VNIVERSALIVM.

IRCA consideratio sensus, quare sit singularis, & intellectus vniversalis, & quomodo vniversalia sunt in anima, sciendum est circa primum, quod sensus est virtus in organo corporali, intellectus autem est virtus penitus immaterialis, & non est actus alicuius organi corporalis. Vnumquodque autem recipitur in aliquo secundum modum sui. Omnis autem cognitio fit per hoc quod cognitum est aliquo modo in cognoscente, scilicet secundum similitudinem: nam cognoscens in actu est ipsum cognitum in actu. Oportet ergo quod sensus corporaliter recipiat similitudinem rei quae sentitur. Intellectus autem recipit similitudinem eius quod intelligit immaterialiter & incorporealiter. Individuatio autem natura communis in rebus materialibus & corporalibus est ex materia corporali sub determinatis dimensionibus contenta: vniversalis autem est per abstractionem ab huiusmodi materia & materialibus conditionibus individuuantibus. Patet ergo quod similitudo rei quae recipitur in sensu, representat rem secundum quod est singularis: sed recepta in intellectu, representat rem secundum rationem naturae vniversalis. Et inde est quod sensus cognoscit singularia, intellectus autem vniversalia, quorum sunt scientiae. Circa secundum sciendum est, quod vniversalis potest capi dupliciter. Vno modo pro ipsa natura communi, ut subiacet intentioni vniversalitatis: alio modo pro ipsa intentione secundum se, sicut album potest dici illud cui accidit esse album, vel ipsum secundum quod iam subest albedini. Ipsa autem natura cui accidit intentio vniversalitatis, puta, natura hominis, habet duplex esse. Vnum quidem materiale, secundum quod est in materia naturali: aliud autem immateriale, secundum quod est in intellectu. Primo quidem modo non potest ei aduenire intentio vniversalitatis, quia per materiam individuatur. Aduenit ergo vniversalis intentio, secundum quod abstrahitur a materia individuali: non potest autem abstrahi a materia individuali realiter, sicut platonici posuerunt. Non enim est homo, nisi in his carnibus, & in his ossibus, sicut Philosophus probat. 7. meta. Relinquitur ergo quod natura humana non habet esse praeter principia individuuantia, nisi in solo intellectu. Nec tamen intellectus est falsus, dum apprehendit naturam communem praeter principia individuuantia, sine quibus esse non potest in rerum natura. Non enim apprehendit intellectus quod natura communis sit sine principis individuuantibus: sed apprehendit naturam communem non apprehendendo principia individuuantia, & hoc non est falsum. Sicut si ab homine albo separatur albedo hoc modo, quod intellectus intelligat eum non esse album, esset apprehensio falsa. Si autem sic separatur albedo ab homine albo quod apprehendatur homo non apprehensa albedine, non esset apprehensio falsa. Non enim exigitur ad veritatem apprehensionis, quod qui apprehendit rem, aliqua apprehendat omnia quae rei insunt. Sic ergo intellectus absque

falsitate abstrahit genus a speciebus, in quantum intelligit naturam generis, non intelligendo differentias. Et similiter abstrahit speciem ab individuis in quantum intelligit naturam speciei, non intelligendo principia individuuantia. Sic ergo patet, quod natura communi non potest attribui intentio vniversalitatis, nisi secundum esse quod habet in anima & intellectu. Sic ergo solum est vnum de multis, prout intelligitur praeter principia individuuantia, & vnum in multis, ut individuus, vel inferioribus quae in superiori sunt vnum. Vnde relinquitur quod vniversalia secundum quod vniversalia, non sunt nisi in anima: ipsa autem natura, quibus accidit intentio vniversalitatis, sunt in rebus. Et propter hoc nomina communia significatia naturas ipsas praedicantur de individuis, non autem nomina significatia intentiones. Sortes enim est homo, sed non est species.

Explicit opusculum quadragesimum nonum diu Thomae Aquinae, de sensu respectu singularium, & intellectu respectu vniversalium.

**EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVINQVAGESIMVM,**

DE INVENTIONE MEDII.

VONIAM principium syllogizandi vnamquaque propositionem est medius terminus, ideo ut possimus habere modum syllogizandi ad vnamquamque propositionem, de inuentione medii termini nunc est determinandum. Cum igitur pro positionum alia sit vniversalis, alia particularis: & vniversalium alia affirmatiua, alia negatiua, de inuentione medii ad syllogizandum vniversalium affirmatiuum prius est dicendum. Est ergo sciendum, quod ad syllogizandum vniversalium affirmatiuum sumendum est pro medio id quod sequitur subiectum, & antecedit praedicatum. Cuius causa haec est, quia vniversalis affirmatiua non syllogizatur nisi in primo modo primae figurae: sed in hoc oportet medium antecedere praedicatum propositionis syllogizando cum vniversaliter subiciatur ei, & sequi subiectum eiusdem, cum vniversaliter praedicetur de ipso. Verbi gratia, si haec propositio est syllogizanda. Omnis homo est animal, conueniens medium ipsius est risibile, quia id semper sequitur secundum consequentiam ipsum subiectum, & antecedit praedicatum, ut dicatur, omne risibile est animal: omnis homo est risibile: ergo omnis homo est animal. Ad syllogizandum vniversalium negatiuum sumendum est pro medio id quod sequitur subiectum, & repugnat praedicato, & hoc quo ad secundum modum primae figurae, & primum secundae: vel quod repugnat subiecto, & sequatur praedicatum, quo ad secundum modum secundae figurae, cuius causa haec est: quia vniversalis negatiua non syllogizatur nisi in tribus modis praedictis, & in duobus primis modis medius terminus sequitur ad subiectum, & repugnat praedicato. In tertio medius repugnat subiecto, & sequitur ad praedicatum. Verbi gratia, si haec propositio est syllogizanda. Nullus homo est lapis, conueniens medium ipsius in duobus primis modis est risibile, quia id sequitur ad subiectum, & repugnat praedicato. In tertio vero syllogismo, conueniens medius est intellibile, quia id repugnat subiecto, & sequitur ad praedicatum. Ad syllogizandum autem particularem affirmatiuum sumendum est pro medio consequens ad subiectum, & antecedens ad praedicatum, & antecedens ad subiectum & praedicatum. Cuius causa haec est: quia particularis affirmatiua non concludit, nisi in prima & tertia figura, & ut concludatur in prima, oportet quod medium antecedarat praedicatum, & subiciatur ei, & quod sequatur subiectum cum praedicatur de eo. Si vero concludatur in tertia, oportet medium antecedere vtrunque, scilicet subiectum & praedicatum cum subiciatur vtrique. Verbi gratia, si haec propositio est syllogizanda. Quoddam animal est substantia, conueniens medium eius in prima figura est sensibile, quia id sequitur subiectum, & antecedit praedicatum. In tertia vero figura conueniens medium est homo, quia antecedit vtrunque, scilicet subiectum & praedicatum. Ad syllogizandum autem particularem negatiuum sumendum est pro medio id quod sequitur subiectum, & repugnat praedicato, vel id quod repugnat subiecto & sequitur praedicatum, cuius causa haec est: quia particularis negatiua concluditur in omni figura, & si concludatur in prima, oportet medium sequi subiectum cum praedicatur de eo, & repugnare praedicato cum remoueatur ab eo. Si autem concludatur in secunda, oportet medium sequi subiectum & repugnare praedicato quo ad tertium modum, vel repugnare subiecto & sequi praedicatum quo ad quartum modum. Si vero concludatur in tertia, oportet medium antecedere subiectum cum subiciatur ei, & repugnare praedicato,

praedicato cum praedicatum remoueatur ab ipso. Verbi gratia, si haec propositio est syllogizanda. Quiddam homo non est asinus, conueniens medium eius in prima figura, & etiam in tertio secundae figurae est risibile quod sequitur ad subiectum, & repugnat praedicato. In quarto autem secundae figurae conueniens medium est rudibile, quod repugnat subiecto, & sequitur praedicatum. Conueniens vero medium in tertia figura est risibile, quod antecedit subiectum, & repugnat praedicato. Conuertibilia enim antecedunt, & sequuntur ea, cum quibus sunt conuertibilia, ideo risibile antecedit & sequitur hominem.

Explicit opusculum quinquagesimum, diu Thomae Aquinae, de inuentione medii.

**EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVINQVAGESI-**

MVMPRIMUM, DE NATVRA LVMINIS.

CONSIDERANDVM est de natura luminis, & de eius necessitate ad videndum, & de natura diaphani. Circa primum sciendum est, quod diuersi diuersimode opinati sunt. Nam quidam dixerunt lumem esse corpus, ad quod falso sunt moti ex quibusdam locutionibus, quibus vtuntur loquentes de lumine. Consequens enim dicere, quod radius trahit per aerem, & quod radii reuerberantur, & quod radii interfecant, quae omnia videntur esse corporum. Quae quidem opinio stare non potest propter rationes quas Philosophus ponit in lib. de anima, & plures alias facile est adducere. Non enim facile est assignare, quomodo huiusmodi corpus per totum hemisphaerium nostrum subito multiplicatur, aut generatur, aut corrumpitur, quomodo etiam sola interpositio corporis opaci esset causa corruptionis huius corporis in alia parte diaphani. Quod autem dictum est de motu luminis, aut reuerberatione ipsius, methaphorice dictum est, sicut & possemus dicere, quod calor procedit, dum aliqua de nouo calefiunt, vel reuerberatur dum habet obstaculum. Quidam vero alii dixerunt, quod lux est quiddam alia natura, vel qualitas spiritalis, argumentum fumentes ex hoc quod in rebus intellectualibus vtriusque nomine luminis. Dicimus enim in substantiis intellectualibus esse quoddam lumen intellectuale, seu intelligibile. Sed hoc est impossibile. Impossibile enim est, quod aliqua spiritalis natura & intellectualis cadat in apprehensione sensus: cum enim sensus sit pars corporea, non potest esse cognitiuus nisi corporaliu rerum. Si quis autem dicat, quod aliud est lumen spirituale ab eo quod sensus percipit, cum eo est consentiendum, dummodo hoc habeatur, quod lumen quod visus percipit, non est natura spiritalis. Nihil enim prohibet commune nomen imponi rebus quantumcumque diuersis. Quod autem lumine & his quae ad visum pertinent vtriusque in rebus spiritalibus, contingit ex nobilitate sensus visus, qui est spiritalior inter omnes sensus, quod patet ex duobus. Primo quidem ex obiecto suo: nam aliqua cadunt sub visu secundum proprietates, in quibus communicant inferiora corpora cum caelestibus. Tactus autem est perceptiuus proprietatum, quae sunt propriae elementis, scilicet calidi, & frigidi, & his similibus. Gustus vero & olfactus proprietatum quae competunt mixtis secundum diuersam rationem calidi & frigidi, siccitatis & humiditatis. Sonus autem causatur ex motu locali, qui est communis etiam corporibus caelestibus & inferioribus: sed species motus quae causat sonum, non competit corporibus caelestibus secundum sententiam Aristotelis. Vnde ex ipsa natura obiecti apparet, quod visus est altior inter sensus, & auditus ei propinquior, & alii sensus magis remoti. Secundo apparet quod sensus visus est spiritalior ex modo immutationis: nam in quolibet alio sensu non est immutatio spiritalis sine naturali. Dico autem immutationem naturalem, prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturale, sicut cum aliquid in frigidatur, aut calefit, aut mouetur secundum locum. Immutatio vero spiritalis est, secundum quod species recipitur in organo sensus per modum intentionis, & non per modum formae naturalis: non enim sic recipitur species sensibilis in sensu, secundum illud esse quod habet in re sensibili: patet autem quod in tactu & gustu, qui est tactus quidam, fit alteratio naturalis. Calefit enim & in frigidatur aliquid per tactum calidi & frigidi, & non fit immutatio spiritalis tantum: similiter immutatio odoris fit cum quadam fumali euaporatione. Immutatio soni fit cum motu locali: sed immutatio visus sola est immutatio spiritalis: unde patet, quod visus inter omnes sensus est spiritalior, & post hunc auditus. Et propter hoc hi duo sensus sunt

maxime spirituales, & soli sunt disciplinabiles: & haec de his quae pertinent ad vitium. Alii vero dicunt, quod lux non est nisi euidencia coloris. Sed hoc apparet falsum in his quae de nocte lucent, & tamen eorum color occultatur. Alii vero dicunt, quod lux est forma substantialis solis, & lumen a luce descendens habet esse intentionale, sicut color in aere: utrumque autem horum est falsum. Primum quidem, quia nulla forma substantialis est sensibilis per se, sed solo intellectu comprehensibilis. Et si dicatur, quod id quod videtur de sole non est lux, sed splendor, bene concedendum est de nomine, dummodo hoc quod dicimus, quod visu comprehenditur, non sit forma substantialis. Secundum similiter est falsum, quia quae solum habent esse intentionale non faciunt transmutationem naturalem, radii autem corporum caelestium transmutant totam materiam inferiorum. Vnde dicimus, quod sicut corpora elementaria habent qualitates actiua per quas agunt, ita lux est qualitas actiua corporis caelestis per quam agit, & est in tertia specie qualitatis. Cum autem sit qualitas primi corporis alterantis, non habet contrarium: & quia luci nihil est contrarium, ideo in suo susceptibili non potest habere contrariam dispositionem. Et propter hoc suum passum, scilicet diaphanum semper est in vltima dispositione ad formam, & propter hoc statim illuminatur. Calefactibile autem, quia habet contrariam dispositionem, propter hoc non est semper in vltima dispositione ad formam, & ideo non statim calefactibile calefit. Ipsa ergo participatio lucis effecta in diaphano, vocatur lumen, & sit secundum lineam rectam ad corpus lucidum, & tunc vocatur radius. Si autem causetur ex reuerberatione radii ad corpus lucens, vocatur splendor. Lumen autem est commune ad omnem effectum lucis in diaphano. His visis secundum naturam lucis de facili apparet ratio, quare quaedam corpora sunt lucida actu, quaedam diaphana, & quaedam opaca. Nam cum lux sit qualitas primi alterantis, quod est maxime perfectum & formale in corporalibus, illa corpora quae sunt maxime formalia & mobilia, sunt actu lucida: quae autem sunt propinqua his sunt receptiua luminis, sicut diaphana, quae autem sunt maxime materialia, neque habent lumem in sui natura, neque sunt luminis receptiua, sed sunt opaca. Ista patet in elementis, nam ignis habet lucem in sui natura, sed eius lux non apparet nobiscum, nisi in materia aliena propter eius subtilitatem: Aer autem, & aqua sunt minus formalia quam ignis, & ideo sunt tantum diaphana. Terra autem quae est maxime materialis, est opaca. Tamen est sciendum, quod quidam dixerunt, quod lux est necessaria ad videndum ex parte ipsius coloris. Dicunt autem quod color non habet virtutem, ut moueat diaphanum, nisi prope: & huius signum dicunt, quia ille qui est in obscuro, videt quae sunt in lumine, & ne conuerso. Rationem etiam adducunt ad hoc, quod oportet cum visus sit vnus, quod visibile non sit nisi per vnam rationem, quod non esset, si color esset per se visibile. Sed hoc est manifeste contra Aristotelem 2. de anima, qui dicit, quod color habet in se causam essendi visibile. Vnde secundum sententiam Aristotelis dicitur, quod lumen ad videndum est necessarium non ex parte coloris, eo quod facit colores esse actu, ut quidam dicunt, est enim tantum in potentia cum est in tenebris: sed est ex parte diaphani, in quantum facit ipsum esse in actu, ut dicit Aristoteles. Ad cuius euidenciam considerandum est, quod omnis forma, in quantum huiusmodi, est principium agendi sibi simile, vnde cum color sit quaedam forma, ex se habet quod causet sui similitudinem in medio. Sed tamen sciendum est, quod differentia est inter virtutem perfectam & imperfectam. Nam forma quae est perfecta virtutis in agendo, non solum potest inducere suam similitudinem in suo susceptibili, sed etiam disponere patiens ut sit proprium eius susceptiuum, quod quidem non potest facere forma imperfecta, cum sit imperfecta virtutis. Dicendum est ergo, quod virtus coloris in agendo est in perfecta ratione luminis. Nam color nihil aliud est, quam quaedam lux quodammodo obscura ex admittance corporis, unde non habet virtutem ut possit illuminare diaphanum quod tamen potest facere lux pura. Ex quo etiam patet, quod cum lux sit quodammodo substantia coloris ad eam reductur omne visibile actu: nec oportet, quod color per lumen extrinsecum fiat actu visibilis. Quod autem colores illuminati videntur ab eo qui est in obscuro, contingit ex hoc, quod medium illuminatur, & hoc sufficit ad visus immutationem.

Explicit opusculum quinquagesimum primum, S. Thomae Aquinae, de natura luminis.

A D SCIENDVM naturam loci, considerare oportet, quod non queretur locus, nisi esse aliquis motus secundum locum. Sicut enim ex transmutatione diuersarum formarum circa materiam scimus materiam esse aliud ab omnibus formis, sic ex transmutatione diuersorum corporum circa eundem locum scimus locum aliquid esse tanquam receptaculum corporum aliud ab omnibus corporibus. Locus autem naturalis non nominatur solum aliquid continens, sed conferuans, & formans locata, propter quod vnumquodque corpus naturaliter mouetur ad locum suum tanquam ad conferuatum esse sui. Locus vero secundum id quod est, nec materia est, nec forma locati, quia materia & forma non separantur a se, locus autem separabilis est a locato, nec etiam spatium dimensionatum infra terminos corporis continens existens, quia nihil est infra terminos corporis continens circumscribitur magnitudine corporis contenti. Cuius ratio est, quia si circumscribitur magnitudine corporis contenti, tale esset dimensionatum longitudine, latitudine, & profunditate: dimensiones autem sunt accidentia, cum sint quantitates, ergo non possunt esse in subiecto, nisi in corpore. Si ergo esset aliquod spatium infra terminos corporis continens praeter magnitudinem corporis contenti, sequitur quod esset aliquid accidentis sine subiecto, quod est impossibile. Locus ergo neque est materia, neque forma, neque spatium infra terminos corporis continens contentum. Quod non sit spatium, probatur aliter sic: quia si locus esset spatium infra terminos corporis contenti, sequitur quod infinita loca essent simul, sicut deducit Philosophus, quia cum aer, & aqua, & quodlibet corpus, & quodlibet partes corporis habeant proprias dimensiones, & proprias distantias, idem faciunt omnes partes in toto quod tota aqua in vase, quia secundum positionem eorum qui tenent sententiam de spatio quod sit locus, cum aqua est in vase, praeter dimensiones aquae sunt ibi aliae dimensiones spatii penetrantes dimensiones aquae. Constat autem quod eodem modo pars continetur in toto, sicut aqua in vase, nisi quod locatum est diuisum a loco: pars autem non est actu diuisa a toto. Si ergo diuisum pars a toto praeter dimensiones partis essent ibi aliae dimensiones totius penetrantes dimensiones partium. Manifestum est autem, quod diuisio non facit de nouo esse ibi dimensiones, sed praexistentes diuidit. Sicut autem post diuisiōem sunt ibi aliae dimensiones totius penetrantes dimensiones partium, sic erunt ante diuisiōem. Quod ergo partes conuenit accipere in aliquo toto, quarum vna continet aliam, tot erunt dimensiones se inuicem penetrantes: sed in aliquo toto continuo est accipere infinitas partes, quarum vna continet aliam, eo quod quodlibet totum continuum diuisibile est in infinitum. Ergo in aliquo toto continuo erunt infinitae dimensiones se inuicem penetrantes. Si ergo dimensiones sunt locus, sequitur quod infinita loca sunt simul, quod est impossibile. Ex quo ergo locus non est materia, nec forma, nec spatium, sequitur quod sit quantum, scilicet terminus corporis continens. Locus autem non solum est terminus corporis continens, sed etiam est immobilis, & hanc immobilitatem quidam intelligunt esse respectu locati. Locus enim licet mouetur motu continentis, quia eius vltimum est, non tamen mouetur motu locati, istud est insufficienter dictum, nec est secundum mentem Philosophi, qui vult, quod sicut vas est locus mobilis, ita locus est vas immobile. Maiorem ergo immobilitatem oportet dare loco naturali, quam vasi. Cum ergo vas sit immobile motu eius quod est in vase, & locus sit magis immobilis, quam vas, sequitur, quod locus non sit immobilis motu contenti, sed etiam motu continentis. Et confirmatur, quod circa aliquod contentum manens immobile, pura circa domum, vel arborem contingit mutationem fieri continentis, pura aeris. Si ergo locus moueretur motu continentis, sequitur quod idem manens immobile fieret in diuersis locis, quod est impossibile. Locus ergo non solum est immobilis motu locati, sed etiam motu continentis. Propter quod dicit Philosophus, quod si nauis sit in aqua fluuii quae mouetur, magis videtur ea tanquam vase, quam sicut loco continente. De natura enim loci est, quod sit immobilis. Vnde totus fluuius, qui secundum se totum est immobilis, magis debet dici locus nauis, quam haec aqua quae fluit, & mouetur. Totus enim fluuius non est locus proprius nauis, sed communis, & ideo locum proprium nauis in fluuio oportet accipere per comparationem ad totum fluuuium, qui est immobilis. Est ergo accipere locum proprium in fluuio non secundum hanc aquam quae fluit, & mouetur, sed secundum ordinem & situm quem habet ad totum fluuuium, qui quidem ordo

& situs manet in aqua succedente, qui erat in aqua recedente respectu totius fluuii. Quamuis enim aqua materialiter fluat, tamen quia manet idem ordo & situs respectu totius fluuii, manet etiam idem locus. Et secundum hunc modum debemus intelligere, quod extremitates corporum naturalium sunt loci. Super comparationem, & ordinem, & situm, quem habent ad totum corpus ipsius calis, quod est primitiuum continens, & conferuans, & locans. Quamuis enim moueatur superficies aeris, vel aquae secundum quod est vltimum huius corporis, vel illius, succedit tamen aliud corpus, quod eundem situm & ordinem secundum naturam habet ad primum ordinans, siue locans, quod est caelum, propter quod manet idem locus numero. Vnde cessat obiectio quam faciunt aliqui sic. Locus est vltimum continens: sed continens mouetur, ergo locus mouetur. Haec enim ratio bene procederet, si vltimum continentis secundum quod hoc continens est, esset locus. Hoc autem non est verum, quia nihil habet rationem loci, vel locantis, nisi per comparationem ad primum locans. Quod autem diuersitas superficialium non impedit unitatem loci patet, quia vni locato secundum numerum correspondet vnus locus secundum numerum simul & semel: sed baculus vnus dimidius existens in aqua, & dimidius in aere, est aliud vnus loco secundum numerum: sed vnus ergo est in aliquo vnus loco secundum numerum: sed est in diuersis superficialibus aeris & aquae ergo diuersitas superficialium non impedit unitatem loci. Vnitas ergo loci accipienda est secundum ordinem, & situm ad primum locans. Et causa omnium istorum est, quia sicut dictum est prius, locus non solum est continens, sed est continens & conferuans: nihil autem habet rationem conferuans alium, nisi per virtutem & influentiam corporis caelestis, quam recipit secundum quod est in determinata situ, & in determinata distantia. Et haec est causa quare aliquid habet rationem loci, scilicet per comparationem ad primum locans. Quia vero locus immobilis est, propter hoc medium caeli, quod est centrum, & vltima superficies corporis circularis, quae est caelum, sic se habet, quod hoc dicitur fufsum, illud vero deorsum, quae sunt duae loci differentiae: haec enim maxime manent immobilia. Centrum semper est immobile: caelum autem licet semper moueatur, tamen semper est in eadem distantia ad nos. Hoc autem quod dictum est de loco, intelligimus de loco naturali, qui est conservatiuus corporum naturalium, & iste locus naturalis primo debetur elementis elementatis per elementa. Locus enim naturalis ignis est superficies concava orbis lunae, quae manet semper in eadem distantia ad ignem, & ideo dicitur esse immobilis. Locus autem aeris est superficies concava ignis, & sic de aliorum suo modo. Locus autem omnium elementatorum est locus deorsum, quia in omni elementato dominatur terra secundum quantitatem. Contra ea quae dicta sunt, potest obijci, quod si locus terrae non sit vltimum aquae, nec locus aquae sit vltimum aeris, quia vnumquodque corpus naturale mouetur ad locum suum: terra autem non mouetur ad superficiem aquae, sed mouetur ad centrum, ergo superficies aquae non est locus terrae, sed potius centrum. Praeterea, si terra moueatur a loco suo, a qua descenderet, vt vult Philosophus, caeli & mundi, & similiter aer in locum aquae si amoueretur aqua, ergo locus aquae non est superficies concava aeris, nec locus aeris est superficies concava aquae, quod est contra prius determinata. Pro solutione horum intelligendum est, quod in loco non est tantum contentia locati, sed est ibi virtus conferuans & formans locatum. Et propter hoc dicit Alpharabius, quod causa quare ex hac parte materiae generatur terra, & ex alia aqua vel aer, vel ignis, non est nisi locus cum uirtute caelestis. Quia, si frigiditas tanta quantitas causetur ex distantia, quae est ex orbe usque ad centrum, inuenit hac partem materiae in loco terrae, propter hoc inspissat eam inspissatione vehementi, ita quod exprimitur ex ea humidum, & facit elementum siccum, & frigidum, quod est terra. Frigiditas vero inspissans materiam, sic in quod non est extra exprimens humidum, sed faciens ad fluere generat aquam, & haec frigiditas est solum in tanta distantia, quanta est locus aquae ab orbe. Caliditas enim non consumens humidum, sed secum compatiens, generat aerem, quae quidem caliditas causetur ab orbe in tanta distantia quae est eius ad locum aeris. Ignis enim cum sit summe calidus, generatur in loco immediato sphaerae lunae ex motu disgregante & calefaciente materiae. Hoc supposito intelligendum est, quod motus locati non est ad ipsam superficiem locantis propter superficiem, sed propter uirtutem conferuatiuam & formatiuam locati. Et ideo cum uirtus formatiua terrae sit frigiditas, quae causetur ex tanta distantia ad primum calefaciens, quod est caelum, & inchoatio huius uirtutis est in concava aquae, perfectio autem eius est in centro, ideo terra mouetur ad centrum & non ad superficiem aquae, & inde est, quod terra est simpliciter grauis. Virtus autem formatiua ignis est caliditas perfecta, quae est completa in concava orbis lunae: propter quod ignis est simpliciter leuis. Virtus autem formatiua aeris, incipit in concava orbis ignis, & deficit in connexo aquae, perfecta autem est in medio & sic

& sic est de aqua suo modo, & ideo motus aquae est a terra & ab aere ad medium eius, & motus aeris secundum naturam est ab aqua & igne ad medium locum, propter quod aqua & aer non sunt simpliciter leues, neque graues, sed in respectu. Sic igitur patet causa, quare terra mouetur deorsum simpliciter, & non ad concatum aquae, licet sit locus eius, quia hoc facit uirtus formatiua quae est in loco, propter quam vnumquodque locati mouetur ad locum suum. Ad aliam rationem respondet Alpharabius, quod motus aeris ad locum terrae non est motus naturalis aeris, vel aquae, sed est violentus, quod patet, quia est corruptiuus vtriusque. Nam cum aqua mouetur ad locum terrae, inspissatur a frigiditate ipsius loci maiori inspissatione, quam requiratur ad formam aquae, unde conuertitur in terram. Similiter cum aer descendit ad locum aquae, infriigidatur a frigiditate loci illius, & conuertitur in aquam. Qualiter autem hoc non obstante aqua dicitur frigida primo, & terra non, quamuis causetur ex maiori frigiditate, patet ex 2. de generatione. *Quomodo vltima sphaera sit in loco.*
EX his quae dicta sunt de loco, quod locus est vltimum continens, concludere possumus, quod corpus cui inest aliquid extra ipsum continens, tale est in loco. Cui autem non est corpus extra continens, ipsum tale in loco non est vnum solum, sicut vltima sphaera, propter quod vltima sphaera non videtur esse in loco. Sed hic est dubitatio, cum nihil uideatur moueri in loco nisi sit in loco, si vltima sphaera non est in loco, motus eius non videtur esse, quod est inconueniens. Propter hanc rationem, & quaedam alias, Ioannes Grammaticus dicit, locum non esse terminum continentis, sed spatium quod est infra terminos corporis continentis, unde dixit caelum per se esse in loco, & per se moueri in loco, quia per se dixit ipsum esse in tali spatio. Istud non potest habere veritatem secundum ea quae determinata sunt de loco, cum ostensum sit, quod locus non est spatium, sed terminus continentis. Est etiam contra intentionem Philosophi, qui dicit caelum non esse in loco per se, sed per accidens. Propter quod dixit Alex. caelum non esse in loco nec per se, nec per accidens, nec moueri in loco, quia non est de ratione corporis vt sit in loco, cum locus non ponatur in definitione corporis. Quia tamen oportet omnem motum contineri sub aliqua specie motus, ideo Aueris, secutus eum, dixit motum caeli non esse in loco: sed in situ vel ad situm. Haec est contra intentionem Philosophi, 3. physice. Vbi dicit motum tantum esse in tribus generibus, scilicet quantitate, qualitate, & vbi. Sed quod illud sit falsum patet, quia ad nullum genus est motus, cuius specierum ratio consistit in indiuisibili: propter quod dicimus, quod ad substantiam non est motus, quia ratio substantiae in indiuisibili consistit, non sic autem ratio albedinis, quia potest participare secundum magis & minus a subiecto, nunc autem ita est, quod ratio situs in indiuisibili consistit, ergo ad situm non est motus. Praeterea, situs nominat ordinem partium in loco, locus ergo ponitur in definitione situs. Motus ergo qui non potest esse ad locum, non potest esse ad situm: sed motus caeli secundum eos non est ad locum, ergo non est ad situm. Ideo aliter dixit Aueris. Dixit, n. quod linea recta, & corpus rectum vtrumque indeterminate sunt de se, & ideo indigent aliquo finiente, & terminante, & continere. Linea autem circularis per se ipsam finitur, & similiter corpus circularare, & ideo non indigent aliquo finiente, & continente, propter quod dixit non esse de necessitate corporis circularis vt sit in loco, ideo dixit, quod caelum non est in loco, nec habet motum localem. Huius enim opinionis fuit Alpharabius, quem adducit Aueris pro testimonio sui dicti. Sed hoc dictum videtur incoueniens, quia sicut vult Philosophus 8. physice, motus localis est primus motuum: sed sicut dicit ibidem, motus caeli est primus motus, ergo est localis. Praeterea, Philosophus, quarto physice, vult, quod caelum sit in loco saltem per accidens. Propter hoc dixit aliter Themistius, quod caelum est in loco per partes. Ad cuius intellectum considerandum est, quod non esset locus, nisi esset aliquis motus secundum locum. Licet enim de ratione corporis non sit locus, est tamen de ratione corporis moti localiter. Vnde secundum quod diuersa corpora succedunt sibi in eodem loco, secundum hoc debetur locus alicui motu localiter. Aliqua. n. inueniuntur moueri motu recto, sicut funt leuia & graua. Et haec secundum se tota mutant locum, & ideo secundum se tota sunt in loco. Quaedam autem sunt quae mouentur motu circulari, & haec secundum se tota non mutant locum nisi secundum rationem, sed secundum partes mutant locum, & sunt in alio loco secundum subiectum, propter quod illud quod mouetur circulariter, non de necessitate est in loco secundum se totum, sed solum secundum partes. Et propter hoc vltima sphaera cum moueatur circulariter, non est in loco per se, sed per partes suas. Sed hoc videtur esse falsum, quia toti conuenit moueri, & esse in actu, & non in partibus, ergo & toti conuenit esse in loco & non partibus, quia sicut conuenit alicui motus, sic & locus. Propter hoc dicendum est, quod partibus sphaerae vltimae, licet non competat esse in loco actu, sunt tamen in loco in potentia, quia pars si diuidatur a toto, erit in to

to, sicut in loco. Sic igitur conuenit caelo, vel sphaerae, quod sit in loco per partes, quibus conuenit solum in potentia esse in loco. Et ideo si volumus accipere illud veritatis quod continet haec opinio, possumus dicere, quod caelum simpliciter in loco non est nisi per accidens, quia est circa locum. Ad cuius intellectum sciendum est, quod sicut vult Aueris, omne naturaliter quiescens de necessitate est in loco, non tamen omne motum de necessitate est in loco. Cuius ratio est, quia omne quod quiescit propter conaturalitatem ad suum continens quiescit, & ideo omne quod quiescit naturaliter est in continenti sibi connaturali, propter quod de necessitate est in loco. Illud autem quod mouetur, non de necessitate est in loco, quia eorum quae mouentur quaedam indigent motu ad suum esse, & ad suam perfectionem: & talia sunt quae sunt in continente non connaturali, propter quod mouentur ad continens sibi connaturale, & omnia talia de necessitate sunt in loco. Alia sunt quae non indigent motu ad suum esse, nec ad sui conferuationem, sicut est corpus caeleste, & tale non mouetur ad continens sibi connaturale, nec in continente sibi connaturali, sed mouetur ad intelligendum propter explicationem causalitatis causae primae, & tale non de necessitate est in loco. Esse enim in loco non est solum contineri a loco, sed contineri, & conferuari: & ideo quod non indiget conferuante, cuiusmodi est corpus caeleste, & quodcumque incorruptibile, non de necessitate est in loco. Sed secundum praedeterminata oritur duplex dubitatio. Prima est, quare orbis inferiores sunt in loco, cum non sit de necessitate corporis caelestis esse in loco. Secunda est, propter quid motus caeli dicatur localis, cum corpus caeleste saltem prima sphaera non sit in loco. Ad primum dicendum, quod accidit orbibus inferioribus, quod sunt in loco, nec est de necessitate eorum, cum non indigeant conferuante, vt dixit Aucum pace, propter quod dicuntur equiuoce orbis inferiores esse in loco, & elementa, quia orbis inferiores solum dicuntur esse in loco, quia sunt in aliquo exteriori continente. Elementa autem, & elementata sunt in loco rationem in continente, & conferuante. Ad secundum patet solutio: quia motus non dicitur localis eo solum quod sit in loco, sed est dicitur motus localis, eo quod est circa locum. Propter quod dicit Philosophus 1. caeli & mundi, quod motus localis est triplex, scilicet a medio, ad medium, & circa medium. Motus a medio est leuius, motus ad medium est grauius, motus circa medium est corporis caelestis, & haec est intentio Commentatoris 4. physice. Sed iuxta haec quae dicta sunt, manet vnum dubium. Cum superficies corporis continentis dicatur locus, quomodo locus & superficies dicantur esse diuersae species quantitates? Respondeo omnibus aliis opinionibus, quae sunt circa hoc, dicendum est, quod propria ratio quantitates, quae competunt quantitati vt quantitas est, ratio est mensura, propter quod dicit Aueris, quod quantitates sunt differentiae mensurarum. Alia est ratio mensurandi aliquid extrinsece, & intrinsece, & ideo vltimum continentis vt mensura est continentis intrinsece, dicitur superficies, vt autem mensura contenti & locati extrinsece, est locus. Et ideo superficies, & locus licet sint vnum materialiter quantum ad id quod quodlibet est vltimum continentis; tamen diuersae sunt species constitutae per diuersas formales rationes. Et haec de loco dicta sufficiunt.

Explicit opusculum de natura loci.

S CIENDVM, quod de ratione eius quod est intelligere, est quod sit intelligens, & intellectum. Id autem quod est per se intellectum non est illa, cuius notitia per intellectum habetur, cum illa sit intellecta quandoque in potentia tantum, & sit extra intelligentem, sicut cum homo intelligit res naturales, & lapidem, vel animal, vel aliquid huiusmodi, cum tamen oporteat, quod intellectum sit in intelligente, & vnum cum ipso, nec etiam intellectum per se est, & similitudo rei intellectae, per quam informatur intellectus ad intelligendum. Intellectus. n. non potest intelligere, nisi secundum quod sit actu per hanc similitudinem, sicut nihil aliud potest operari, secundum quod est tantum in potentia: sed secundum quod sit actu per aliquam formam. Haec igitur similitudo se habet in intelligendo, sicut intelligendi principium, vt calor est principium calefactionis, non sicut intelligendi terminus. Hoc est igitur primo & per se intellectum quod intellectus in seipso concepit de re intellecta, siue illud sit definitio, siue aliqua enuntiatio, secundum quod ponuntur duae operationes intellectus, vt dicitur in 3. de anima

anima. Hoc autem sic ab intellectu conceptum, dicitur verbum interiorius: hoc enim est quod significatur per vocem. Non enim vox exterior significat ipsum intellectum, aut formam ipsius intelligibilem, aut ipsum intelligere, sed conceptum intellectus, quo mediante significatur rem, cum dico homo, vel homo est animal, & quantum ad hoc non differt verum intellectus intelligit se, vel alia a se. Sicut enim cum intelligit aliud a se, format sui conceptum illius rei, quam voce significatur: cum intelligit seipsum, format sui conceptum quem etiam voce potest exprimere. Itē, in intellectu nostro aliud est intelligere, & aliud est esse intellectum, & ideo verbum conceptum in intellectu nostro non unitur ei natura, sed solum in intelligentia. Sciendum quod in natura intellectuali sunt duae operationes, scilicet intelligere, & velle: secundum autem utraque harum inuenitur aliquid procedens, cum haec operationes perficiuntur per ipsum. Ipsum enim intelligere non est aliud nisi aliquid in mente intelligentis & concipientis intelligatur & concipiatur, quod dicitur verbum. Non enim dicitur intelligere, sed cognoscere potius aliquid intelligendum, antequam conceptio aliqua in mente nostra stabiliaur, ipsum etiam velle perficitur ab amante per voluntatem precedentem, cum amor nihil aliud sit quam stabilimentum voluntatis in bono voluto. Nos igitur cognitionem intellectualem a rebus exterioribus accipimus, & per voluntatem nostram in aliquid exterioris tendimus tanquam in finem: & ideo intelligere nostrum est secundum motum a rebus ad animam, velle autem secundum motum ab anima ad res. Notandum quod intellectus intelligendo ad quatuor potest habere ordinem. scilicet ad rem quae intelligitur: secundo, ad speciem intelligibilem qua fit intellectus in actu: tertio, ad suum intelligere: quarto, ad conceptiones intellectus, quae quidem conceptio a tribus praedictis differt, a re quidem intellecta, quia res intellecta est intermedium extra intellectum, conceptio autem intellectus non nisi in intellectu: & iterum conceptio intellectus ordinatur ad rem intellectam sicut ad finem. Ipse enim intellectus concipit rem in se format, vt rem intellectam cognoscit. Differt etiam conceptio a specie intelligibili: nam species intelligibilis qua fit in intellectu in actu, consideratur vt principium actionis intellectus, cum omne agens agat secundum quod est in actu per aliquam formam, qua oportet esse actionis principium. Differt etiam conceptio ab actione intellectus quae est intelligere, quia praedicta conceptio consideratur vt terminus actionis, & quasi quidam per ipsum constituitur. Intellectus enim sua actione format rei distinctionem, vel etiam propositionem affirmatiuam, seu negatiuam: haec autem conceptio intellectus in nobis proprie dicitur verbum, hoc enim est quod verbo exteriori significatur. Vox enim exterior neque significat ipsum intellectum, neque speciem intelligibilem, neque actum intellectus, sed conceptionem, qua mediante referatur ad rem. Huiusmodi igitur conceptio, siue verbum quando intellectus noster intelligit rem alia a se, ab alio exoritur, & aliud representat: oritur quidem ab intellectu per suum actum, est vero similitudo rei intellectae ipsum representans. Cum vero intellectus seipsum intelligit, verbum praedictum, siue conceptio eiusdem est propagatio & similitudo. Intellectus seipsum intelligit: & hoc ideo contingit, quia effectus similitur causa per suam formam, forma autem intellectus est res intellecta, & ideo verbum quod exoritur ab intellectu est similitudo rei intellectae, siue sit idem quod intellectus, siue sit aliud. Huiusmodi autem verbum nostrum intellectus est quasi extrinsecum ab esse ipsius intellectus: non enim est de essentia eius, sed est quasi quaedam passio ipsius, non tamen est extrinseca ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere complet non possit sine verbo praedicto. Sciendum autem quod intellectus semper habet apud se verbum secundum interiorem intelligentiam, & dicitur interior intelligentia, quae est ipsius animae secundum se, prout est quid subsistens, non autem habet illud semper secundum exteriorem intelligentiam, & dicitur exterior intelligentia secundum exteriorem cognitionem: & ista proprie est hominis secundum quod conuertit se cogitando super ipsa phantasmata, quae sunt potentia intelligibilia, & sic intellectus semper habet apud se verbum informe, non autem verbum semper formatum. Dicitur autem verbum informe propter indistinctam & confusam cognitionem. Iterum etiam, quia non est productum ad exteriorem manifestationem per exteriorem cognitionem: sed homo non percipit quod intellectus habeat semper apud se verbum illud informe, primo propter extraneitatem sui ad intellectum, secundo propter sui profunditatem, tertio propter sui subtilitatem, & hoc ex parte animae: similiter non ex parte corporis, quia anima est mole carnis oppressa, & ideo non percipit hoc: iterum quia est materiali caligine obscurata. Notandum etiam quod triplex est verbum, verbum cordis, siue intellectuale: verbum imaginationis, siue imaginabile: verbum oris, siue vocale, primum est manans, secundum disponens, tertium operans. Notandum etiam, quod in tribus partibus imaginis est ordo naturae, & ordo temporis, ita quod memoria praecedit intelligentiam interiorem, prout est signum ipsius,

offerens, vel ostendens ei speciem quam habet, & haec naturaliter praecedit intelligentiam & naturam, & tempore. Item, intelligentia interior praecedit naturaliter voluntatem interiorem, & ratio est, quia oportet antequam aliquis velit intelligere, quod praecipiatur quid est intelligere, & sic intelligentia naturaliter praecedit voluntatem, memoria vero utramque, voluntas autem interior praecedit intelligentiam exteriorem. Sciendum, quod potentia intellectiva primo simpliciter aliquid apprehendit, & hic actus dicitur intelligentia: secundo vero id quod apprehendit ordinat ad aliquid aliud cognoscendum, vel operandum, & haec vocatur intentio. Dum vero persistit in inquisitione illius quod intenditur, vocatur excogitatio: dum vero id quod est excogitatum examinat ob aliqua certa, dicitur scire, vel sapere, quod est phrenosis, id est, sapientia, quia sapere est iudicare, vt dicitur in metaph. Ex quo autem habet aliquid pro certo examinarum, cogitat quomodo possit illud aliis manifestare, & hoc est dispositio interioris sermonis, ex qua procedit interior locutio. Sciendum, quod sicut secundum actionem, quae tendit in exteriorem materiam, est aliqua processio ad extra: ita secundum actionem quae manet in agente, est quaedam processio ad intra, & hoc maxime patet in intellectu, cuius actio, intelligere manet in agente. Quicquid enim intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit ad aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectae ex eius noticia procedens, quam quidem conceptionem vox significat, & dicitur verbum cordis signatum verbo vocis. Sciendum, quod intellectus secundum quod est in actu per speciem intelligibilem consideratur absolute: & similiter intelligere, quod ita se habet ad intellectum, sicut ens in potentia ad ens in actu. Non enim intelligere actionem nominat ab intelligente exente, sed in intellectu, & dicitur intelligere manente. Cum ergo dicitur, quod verbum est noticia, non accipitur noticia pro actu intellectus cognoscens, vel pro aliquo eius habitu, sed pro eo quod intellectus concipit cognoscendo. Sciendum, quod haec est differentia inter intellectum & voluntatem, quod intellectus fit in actu per hoc, quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem: voluntas autem fit in actu non per hoc, quod aliqua similitudo voliti sit in volente, sed ex hoc, quod voluntas habet quamdam inclinationem ad rem volitam. Processio autem quae attenditur secundum actionem voluntatis, non consideratur secundum similitudinem, sed magis secundum rationem impellentis & mouentis in aliquid. Vnde quamuis similitudo fit de ratione amoris, sicut de ratione verbi, tamen aliter pertinet ad verbum, & ad amorem. Nam ad verbum pertinet in quantum ipsum est quaedam similitudo rei intellectae, sicut genitum est similitudo generantis. Sed ad amorem pertinet, non quod ipse amor sit similitudo, sed in quantum similitudo est principium amoris. Item, sicut esse consequitur formam, ita intelligere consequitur speciem intelligibilem. Sciendum, quod cum dicitur intellectum in actu existere duo importantia, scilicet res quae intelligitur, & hoc ipsum quod est intelligi. Ipsa igitur natura cui accidit intelligi, non est nisi in singularibus, sed hoc ipsum quod est intelligi est in intellectu. Sciendum, quod intellectus, & ratio in hoc differunt quantum ad modum cognoscendi, quia intellectus cognoscit simpliciter intuitu, ratio vero discernendo de vno ad aliud. Sed tamen ratio per discursum peruenit ad cognoscendum illud quod intellectus sine discursu cognoscit, scilicet vt vniuersalem. Sciendum quod Philosophus dicit in metaph. quod difficultas sunt hominibus ad cognoscendum, quae sunt maxime vniuersalia, quod est contra illud, quod dictum est in 1. Physic. quod confusa sunt magis nota quo ad nos, qualia sunt vniuersalia. Ad quod dicendum, quod magis vniuersalia secundum simplicem apprehensionem sunt primo nota: nam primo in intellectu cadit ens, vt dicit Auicenna. & prius in intellectu cadit animal, quod homo. Ita & in generatione scientiae prius in intellectu concipitur animal, quam homo, sed quantum ad inuestigationem vniuersalium proprietatum & causarum, prius sunt nota minus communia, eo quod per causas particulares quae sunt vniuersales, vel species, peruenimus in causas vniuersales. Ea autem quae sunt vniuersalia in causando, sunt posteriora nota quo ad nos, licet sint prius nota secundum naturam, quamuis vniuersalia per praedicationem sint aliquo modo prius nota quo ad nos, quia minus vniuersalia, sed non prius nota, quam singularia. Nam cognitio sensus, quae est singularium, in nobis praecedit cognitionem intellectiuam, quae est vniuersalium. Facienda est autem vis in hoc, quod dicit maxime vniuersalia non simpliciter esse difficillima, sed fere. Per hoc enim, quod dicit maxime vniuersalia, intelligitur, quae sunt vniuersalia per essentiam, vel sunt illa quae sunt penitus a materia separata secundum esse, sicut substantiae immateriales. Istae enim sunt magis difficiles ad cognoscendum nobis, quam etiam vniuersalissima quae cumque secundum praedicationem.

Explicit opusculum quinquagesimum tertium, de intellectu & intelligibili, secundum S. Th. Aquin.

E I V S D E M D O C T O R I S
OPVSCVLVM QVINQVAGESIMVM
QVARTVM, DE QVORST, ET
QVOD EST.

N omnibus, in quibus est compositio ex materia & forma, est compositio ex quo, & quod est. Dicere autem quod, est in materia, quia quod, dicitur suppositum habens esse, materia autem non habet esse, sed compositum ex materia & forma in talibus compositis. Quo est, potest dici tripliciter, potest enim quo est, dici ipsa forma, quae dat esse materiae: potest etiam dici ipse modus essendi quo est: ipsa natura quae relinquitur ex coniunctione formae cum materia, vt humanitas, accipere enim potest quae forma quae est totum, est quidditas, non autem forma partis, de quibus est Auicenna. Cum autem ratione quantitatis essentiae cum sit composita, vel compositio nem sequens, poterit inueniri & intelligi quidditas aliqua simplex non consequens compositionem formae & materiae. Si autem inuenimus aliquam quidditatem, quae non sit composita ex materia & forma, illa quidditas aut esse, aut non esse. Si est esse, sic est essentia diuina, quae est suum esse, est omnium simplex: si non est esse, oportet quod habeat suum esse acquisitum ab alio, & sic est omnis quidditas creata. Et quia quidditas posita est non subsistere in materia, non acquiritur ei esse in se, sicut quidditas compositis, imo acquiritur ei esse in se, & ipsa quidditas erit hoc, quod est suum esse, & quo est: & quia omne quod habet aliquid non a se est possibile, respectu illius huiusmodi quidditatis, cum habeant esse ab alio, erunt possibile respectu illius esse, & respectu eius a quo habent, in quo nulla eadem potentia, & ita in tali quidditate inuenitur potentia & actus secundum quod ipsa quidditas est possibilis, & est esse eius compositio potentiae & actus, de quo est, & quod est, vnde Angelus vel anima potest dici quidditas, vel natura, vel forma simplex, in quantum eorum quidditas non cumponitur ex diuersis, cum aduenit ei compositio horum duorum, scilicet quidditas, & esse.

Nota quod hoc opusculum est imperfectum & valde corruptum, ut patet in uisio impressorum, qui illud in calumnia impresserunt, ne autem ordo totius libri destrueretur, ipsum etiam prout illud inuenimus, reliquimus, quia nullibi inueniebatur alij copia, quae melius emendari possit.

Explicit opusculum Quinquagesimum quartum, De quo est, & quod est.

Et sciendum Doctorem sanctum scripsisse de vniuersalibus. Primum tamen vnum, prout supra de eis scripsit opuscula, sub dubio reliquimus. Nec mirum si diuersis studentibus ad eorum petitionem diuersa sub eadem materia scripsit opuscula, cum pluram etiam super materia de verbo inuenimus S. Th. opera.

E I V S D E M D O C T O R I S
OPVSCVLVM QVINQVAGESIMVM
QVINTVM, DE VNIVERSALIBVS,
TRACTATVS PRIMVS.

I R C A vniuersalia multiplex sunt & diuersorum philosopho. opinio. Quidam enim, sicut Epicurei, non ponentes distinctionem esse nisi secundum sensum, dicentes summum bonum esse voluptatem, posuerunt nihil esse quod sentitur & videtur, vnde dicebant, quod nihil est vniuersale. Dicebat etiam anima esse quoddam corpus subtile, & petire cum corpore. Horum autem opinio, quia improbabilis est manifeste, & contra sensum & intellectum omnem, non est necessarium eam refellere, & ideo philosophi tales quibus posuerunt, appellauerunt porcos. Sed contra eos posset sic argui. Omnes homines natura scire desiderant, vt vult Philosopho. i. metaph. sed tale desiderium non est frustratum. contingit ergo habere scientiam: sed omnis scientia est vniuersalis, ergo vniuersalia sunt. Minor se ostenditur, quae sunt infinita non possunt sciri, alioquin essent finita: sed singularia sunt infinita, ergo ipsorum non est scientia, & per consequens vniuersalium. Alii autem ponentes vniuersalia, inveniunt in multa inconuenientia, & isti sunt diuersi, quoniam quidam posuerunt esse esse & subsistere praeter singularia & praeter intellectum, & isti fuerunt platonici, quorum caput fuit Plato. Hic siquidem videns magnam & continuam transmutationem & corruptionem fieri in rebus ipsis, inductus fuit ponere vniuersalia stare per se, & incor-

ruptibilia esse, quae vocabat ideas, quas quidam dixerunt esse causas exemplares, & effectus istorum singularium. Hanc autem opinionem in 7. metaph. & multis aliis locis destruit Philosophus. Vnde dicit contra Platonem deridendo eum in libro posteriori. Gaudeant genera & species, monstra enim sunt. Sumamus autem necessarium argumentum, quod format Auicenna contra eum sic. Vniuersale quod intendimus, praedicatur de omnibus inferioribus, quorum vnumquodque est ipsum: tale autem vniuersale quod Plato ponebat separatim, non praedicatur de suis indiuiduis, nec aliquid ipsum est ipsum, ergo aut non est ponere vniuersale, aut non est sic ponere separatim, sicut Plato ponebat. Et ideo fuerunt aliqui qui posuerunt vniuersalia solum esse in intellectu, totum oppositum positioni Platonis, & adhuc isti diuersificatur. Nam quidam posuerunt vniuersalia nobis innata & concreta, & non fieri vniuersalia per actionem intellectus deputantis & abstractantis, & sulciunt positionem suam per dictum Philosophi in secundo de anima, vbi dicit quod intelligimus cum volumus, quod non esset dictum, nisi ipsa nobis vniuersalia innata essent, & semper actu praesentarent ipsi animae. Contra quod est etiam Philosophus per quem putat se defendere. Dicit enim ipse in fine secundi posteriorum, quod vniuersale venatur sensus via memoriae & experientiae, & Commentator super proemio de anima dicit contra eos, quod intellectus agens facit vniuersalitate in rebus ipsis. Dicitur autem quod inducunt pro se, scilicet esse intelligendum, quod ideo hoc Philosophus dicit, quia in nobis est intellectus agens quo est omnia facere, & ideo quando vult potest se conuertere supra phantasmata, & illustrare ea, & facere actus intelligibilia. Alii vero posuerunt, quod forma intellectuales efficiunt in mentem nostram ab intellectu agente. Ponebant autem intellectum agentem non esse in nobis, sed extra nos, & dicebant istud esse Deum, vel aliquam intelligentiam. Contra istos est Philosophus in 3. de anima, quantum ad vtrumque. Dicit enim ibi quod in anima nostra est intellectus iste, & dicit etiam quod est lumen quod facit phantasmata potentia intelligibilia, intelligibilia autem, sicut lumen facit colores potentia visibiles, visibiles autem, & sic diuersimode erratum est circa vniuersalia. Sententia tamen Aristotelis vera est, scilicet quod vniuersale est in multis, & vni praeter multa, & tangitur in hoc duplex esse vniuersalis, vni secundum quod est in rebus, aliud secundum quod est in anima. Et quantum ad istud esse quod est rationis, habet rationem predicabilis: quantum vero ad aliud esse, est quaedam natura, & non est vniuersale actu, sed potentia: quia potentia habet, vt talis natura fiat vniuersalis per actionem intellectus, & ideo dicit Boetius vniuersale dum intelligitur, singulare dum sentitur, quia vna & eadem natura quae singularis erat & indiuiduatur per materiam in singularibus hominibus, efficitur postea vniuersalis per actionem intellectus deputantis ipsam a conditionibus quae sunt hic & nunc: vnde rationem vniuersalis, & predicabilis accipit ab ipso intellectu, vt dictum est. Et quamuis ab ipsa anima recipiat rationem vniuersalis, tamen non est in ipsa secundum suam essentiam, sed secundum suam similitudinem & speciem, vnde & Philosophus ait. Lapis non est in anima, sed species lapidis. Haec autem similitudo, siue species existens in anima est vna numero, & est singularis. Eius autem vniuersalitas non est ex hoc quod est in anima, sed ex hoc quod comparatur ad multa singularia se habentia opinata. Eorum igitur iudicium quantum ad ipsam est idem: nec hoc est inconueniens, quia sicut aliquid diuersis respectibus potest esse genus & species, ita aliquid diuersis speciebus potest esse vniuersale & particulare, siue singulare. Est enim illa in toto intellectu singularis, & est vniuersalis in quantum habet rationem vniuersalem ad omnia indiuidua, quae sunt extra animam, prout aequaliter est similitudo omnium ducens in omnium cognitionem, sicut potest apparere in exemplo. Nam si esset vna forma corporalis representans multos homines, constaret quod illa forma, vel species, vel figura ista, haberet esse singulare proprium secundum quod haberet esse in hac materia: sed haberet rationem communitatis, secundum quod esset communis per representationem plurium. Quamuis autem dictum sit quod illa natura quae est vniuersalis, in quantum est in anima, sit vna numero, non tamen oportet quod diuersarum specierum, quarum est idem genus, sit vna essentia, quia vnitas generis ex ipsa indeterminatione procedit, vel indifferentia, non autem ita quod id quod significatur per genus, sit vna essentia numero in omnibus speciebus, vel diuersis, cui superueniens res aliqua quae est differentia, determinet ipsam, sicut forma determinat materiam quae est vna numero per priuationem omnium formarum: sed quia genus significat formas, non tamen hanc vel illam determinate, quam determinate differentia ex primit, quae non est alia ab illa, quae indeterminate significatur per genus. Vnde dicit Commentator super primo metaphysic. quod materia prima dicitur vna per priuationem omnium formarum: sed genus dicitur vnum per communitatem formatum significatum, vnde per adiectionem differentiae, remota illa

DE

VNIVERSALIBVS

ta illa indeterminatione que erat causa vnitatis generis, remanet species per essentiam diuersa, & hoc est quod dicit Auicenna in sua metaphy. Impossibile est, scilicet, quod vna & eadem res numero sit predicata de multis, ita quod vnumquodque sit ipsa. Videtur tamen Boetius dicere contrarium in commento, vbi ait, quod vniuersale ita est commune, vt eodem tempore totum sit in diuersis, quorum essentiam naturaliter constituit, & cum in specie sit vniuersale, per aduenientes differentias, vel formas sit singularare, sine quibus naturaliter in se subsistit, & absq; eis adualiter nullatenus permanet. Huic autem dicto adaptat exemplum de cera, sicut si ex cera modo statuam hominis, modo bouis facias, diuersas formas eidem essentia vere positus manenti adaptando, hoc tamen refert, quod non eodem tempore: sed inconueniens quod sequitur ex ista positione est istud, quod idem animal esset rationale & irrationale, si eadem essentia generis esset in diuersis speciebus. Sic igitur patet quid dicendum sit de ipsis vniuersalibus, & quomodo habeant se, quia aliquo modo habet esse anime extrinsecum, & aliquo modo non. Consequenter dico, quod vniuersalia ex hoc quod sunt vniuersalia, non habent esse per se in sensibilibus, quia vniuersalitas ipsa est in anima, & nullo modo in rebus. Cum autem dicimus, quod natura vniuersalis habet esse in his sensibilibus, sive singularibus, non intelligimus ex hoc quod natura cui accidit vniuersalitas, habet esse in istis signatis. Patet ergo quomodo vniuersale corporale, & quomodo sit incorporale quoniam secundum quod dicit Boetius, in modo sit incorporale & insensibile simpliciter vniuersalitate inteligitur, corporeum autem & sensibile per accidentia subsistunt. Sic igitur declarata sunt questiones, quas enumerat Boetius de vniuersalibus. Vtrum autem possit esse destructis singularibus, dicendum secundum Auicennam, quod sic: quia vniuersale est illud, quod secundum intellectum impossibile est non predicari de multis, & si nullum eorum habet esse in effectu: sicut intentio est prater singulare, que vniuersalis est, eo quod eius natura est predicari de multis: sed non est necesse esse illa multa, imo nec aliquod illorum. Vtrum autem sit substantia, vel accidens, dicitur quod per comparisonem quam habet ad animam est accidens, & est dispositio quadam in anima, & est vnum de indiuiduis scientiarum, vel formationum. A verois tamen dicit super primo de Anima, quod vniuersale est qualitas exiles in anima, & hoc dico substantialis, quia quidem non est substantia, nec accidens, sed medium, quod non est inconueniens. Quamuis enim quo ad logicum, non tamen quo ad metaphysicum, & naturalem est medium inter ea, vt vult Commentator in multis locis. Sic igitur considerando vniuersale in quantum vniuersale est, scilicet secundum quod aliqua natura habet intentionem vniuersalitate, id est, secundum quod consideratur animal, vel homo, vt vnum in multis, vniuersalia non sunt substantia, & hoc modo reprobat Philosophus circa finem 7. Metaphy. quod vniuersalia non sunt substantia, sicut Platonici posuerunt animal & hominem in sua quidditate esse substantias. Nam animal commune & homo commune non sunt aliqua substantia in rerum natura: sed hanc communiter habet forma animalis, vel hominis secundum quod est in intellectu, qui vnam formam accipit in multis commune, in quantum eam subrahit ab omnibus indiuiduantibus. Alio modo potest considerari vniuersale, scilicet ipsa natura cui intellectus rationem vniuersalitate attribuit, & sic vniuersalia, vt genus, & species, substantias rerum significant, & predicantur in quid. Animal enim significat substantiam eius de quo predicatur, & similiter homo: & hoc est quod dicit Philosophus in predicamentis, quod genus & species primarum substantiarum sunt substantie secundae. De vniuersalibus autem accidentium accipienda est alia ratio, quoniam talia vniuersalia & quantum ad respectum quem habent in anima, & quantum ad respectum quem habent in suis inferioribus, substantie non sunt, prout substantia diuiditur contra accidens, sed sunt substantia, prout substantia accipitur pro essentia in suis inferioribus. Vnde quod vniuersalia accidentia sunt essentia lia suis inferioribus, hoc modo possunt dici substantia. Vtrum autem vniuersale sit prius quam singulare, dicendum quod vniuersale esse prius contingit dupliciter. Vniuersale in essendo, & vniuersale in cognoscendo: si in essendo, tunc vniuersale accipitur pro specie que est in anima abstracta a conditionibus materialibus, que sunt hic, & nunc, forma, & figura. Et sic isto modo patet, quod prius est singulare, a quo abstrahitur talis forma, & sic est intelligendum quod dicitur de anima, Vniuersale aut nihil est, aut posterius est. Alio modo consideratur vniuersale, prout est forma realiter existens in rebus, & hoc dupliciter. Aut n. refertur ad operationem naturae, vel ad intentionem. si primo modo, aut loquimur de vniuersali specie specialissima, aut de superiori ad ipsam. Si de superiori, aut comparatur ad suum proprium singulare, quod mediate continetur ab ipso: si ad proprium, prout animal comparatur ad hoc animal, sic prius est in opera-

tionem naturae hoc animal quam animal, quia prius terminatur operatio naturae ad hoc animal, quam ad animal, eo quod omnis operatio est singularium, sed vltimus cum habemus hoc animal intellectus considerans antequam deueniamus ad formam hominis, apprehendit formam vniuersalem in hoc indiuiduo, scilicet animal. Sed vltimus antequam operetur natura ad formam hominis, praecessit animal per considerationem intellectus, & hoc animal per operationem naturae, & ideo si tunc formamus vniuersale superius ad singulare non proprium, vt animal ad hunc hominem, sic in operatione naturae vniuersale praecedit singulare: & sic patet quid sit dicendum si loquamur de vniuersali superiori. Si autem loquamur de vniuersali inferiori, vt de specie specialissima, sic quantum ad operationem naturae singulare praecedit vniuersale, sicut natura prius generat Sortem quam hominem. Si autem referamus vniuersale quantum ad intentionem naturae, sic adhuc distinguendum est, quia loquimur de vniuersali superiori, vt de genere: aut de inferiori, vt de specie specialissima. Si loquamur de vniuersali superiori, vt de animali quantum ad intentionem naturae vniuersalem, sic dico quod vniuersale, scilicet animal, & hoc animal singulare suum proprium non in tenditur a natura, quia si sic statim in ipso animali (sua operatio cessaret, & numquam perueniretur vsq; ad Sortem, & sic nihil per se generaretur. Si autem de vniuersali inferiori, vt de specie specialissima loquimur, cum illud sit primo intentum a natura particulari, dicendum quod intentionem naturae prius est vniuersale quam particulare, & hoc est quod Philosophus dicit in secundo de anima, Nostra virtus inest omnibus que perfectae, & vt imperfectae, vt animal generat animal, & planta plantam, quamuis ipsum esse diuinum participant secundum quod possunt. Omnia enim illud appetunt, & illius causa agunt quaecumque agunt secundum naturam quae intendit per se esse diuinum, id est, sempiternum, sicut ipsemet exponit. Quantum ad operationem naturae sic singulare est prius, sicut natura prius generat Sortem quam hominem, & sic patet quid sit dicendum de vniuersali quantum ad esse suum. Si autem loquamur de vniuersali quantum ad cognitionem suam, hoc potest esse dupliciter, quia est aliquid notius quo ad nos, & est aliquid notius simpliciter, sive quo ad naturam, quia idem est notius secundum naturam & simpliciter. Simpliciter autem nota sunt, quae per se sunt nota. Sunt autem plus per se, quae plus habent de entitate, quia vnumquodque cognoscibile est quantum est ens, magis autem entia sunt, quae sunt magis in actu: unde ista sunt magis cognoscibilia a natura, non quod natura magis cognoscat ea, sed quia sunt nota secundum se, & secundum naturam propriam. Sic igitur species specialissimae sunt notiores secundum naturam, vt pote per se existentes, & distinctae habentes cognitionem. Quod autem completum est actu, est prius natura, & posterius esse: genera vero nota sunt priora quo ad nos, & posteriora quo ad naturam, vt pote habentia cognitionem confusam in potentia: quod autem est potentia, est prius tpe, natura autem posterius, sicut sunt genera vniuersaliora & in potentia & magis confusa, quia vniuersalia continent in se sua inferiora in potentia, & qui scit aliquid in vniuersali, scit illud in distincte: tunc autem distinguitur eius cognitio, quando vnumquodque eorum quae continentur in vniuersali in potentia, semel actu cognoscunt. Verbi gratia, Qui scit animal, non scit ratione nisi in potentia. Prius autem contingit scire animal, quam hominem, & sic intelligendum est illud in 1. Physic. Aliquid prius est in potentia, quam in actu. Secundum hunc igitur modum quo procedimus de potentia ad actum, & de magis communi ad minus commune, prius est quo ad nos scire animal quam hominem, & sic intelligendum est, quod dicitur 1. Physic. quod vniuersalia sunt nobis prius nota quo ad nos, & minus nota naturae: singularia autem conuerso, quia ibi non accipitur simpliciter, sed secundum quid, sicut est species respectu generis. Si autem accipitur singulare simpliciter, sicut accipitur in primo Posteriorum, sic dicendum, quod quo ad nos singularia sunt notiora secundum quod cognitio sensitiua in nobis praecedit intellectiuam, quae est vniuersalium, sed vniuersalia sunt notiora secundum naturam, & secundum se simpliciter, quia cognitio vniuersalis est perfectior. Vniuersalia autem sunt intelligibilia in actu, non autem singularia, cum sint materialia. Notandum etiam, quod aliud est dicere animal in quantum animal, & animal in quantum vniuersale. Et similiter homo in quantum homo, & homo in quantum species: quia animal in quantum animal, est animal solum, & significat essentiam simplicem, quae de se non est vna, nec multa, nec existens in his sensibilibus, nec in anima, nec aliquid horum potentia, vel actu. Vnde significat quandam essentiam, quae nec est vniuersalis, nec particularis: & ideo dicit Auicenna, quod rationalitas non est differentia, & similiter animalitas non est genus, nec humanitas species, & hoc modo nihil est verum de ea dici, nisi quod conuenit sibi secundum quod vniuersali: vnde quicquid aliorum sibi attributum fuerit, falsa erit attributio eius.

tributio, verbi gratia. Homini vt homini conuenit animal rationale, & alia quae in definitione eius cadunt. Album vero, aut nigrum, aut quicquid huiusmodi est, quod non est de ratione humanitatis, non conuenit homini secundum quod homo est. Vnde si quaeratur, vtrum ista natura sic considerata possit dici vna, vel plures, neutrum concedendum est, quia vtrumque eorum est extra intellectum hominis, seu humanitatis, & vtrumque potest sibi accidere. Si enim pluralitas esset de intellectu eius, nunquam posset dici vna, cum tamen vna sit secundum quod est in Sorte. Similiter, si vnitatis esset de intellectu eius, tunc esset vna & eadem Sortis & Platonis essentia, nec posset in pluribus verificari: & cum ipsi naturae secundum suam absolutam considerationem non conueniat esse in anima, nec esse in singularibus, falsum est dicere, quod natura hominis in quantum huiusmodi, habeat esse in hoc singulari, quia si esse in hoc singulari conueniret homini in quantum homo, in quantum homo esset extra hoc singulare. Similiter, si conueniret homini in quantum homo non esse in hoc singulari, in quantum homo esset in eo: sed vnum est dicere, quod homo in quantum homo non habet esse in hoc singulari, vel in illo, aut in anima, ergo patet, quod natura hominis absolute considerata abstrahit a quolibet esse, ita tamen quod non fiat praesens alicuius eorum: & quia humanitas secundum suam absolutam considerationem non conuenit, quod praedicatur de Sorte, ideo ratio speciei non conuenit sibi secundum suam absolutam considerationem, quia de ratione vniuersalitate est vnitas & communitas. Natura autem humana secundum suam absolutam considerationem neutrum conuenit. Si enim communitas esset de intellectu hominis, tunc in quoque inueniretur humanitas, inueniretur communitas, quod falsum est, quia in Sorte nulla inuenitur communitas, sed quicquid in eo est, est indiuiduum: & ideo oportet quod sit de accidentibus quae accipiuntur ea secundum esse quod habet in intellectu, & ideo nomen speciei non praedicatur de Sorte, vt dicitur, Sortes est species, quod tamen de necessitate accideret, si ratio speciei conueniret homini secundum esse quod habet in Sorte, vel secundum suam absolutam considerationem, scilicet in quantum est homo. Quicquid enim conuenit homini in quantum homo, praedicatur de Sorte. Alio modo potest considerari secundum esse quod habet in hoc, vel in illo, & sic de ipso aliquid predicatur per accidens ratione eius in quo est, sicut dicitur quod homo est albus, quia Sortes est albus, quia nisi hoc non conueniat homini in quantum homo. Hoc autem modo duplex habet esse, vnum in singularibus, & aliud in anima, secundum vtrumque esse consequuntur hanc naturam accidentia, & in singularibus habent multiplex esse secundum singularem diuersitatem. Secundum autem hoc esse quod habet in singularibus, non potest dici quod ratio alicuius generis vel speciei accidat alicui naturae, quia non inuenitur in indiuiduis secundum vnitatem, vt sit vnum quod omnibus conueniens, quod ratio vniuersalis existit. Relinquitur ergo quod ratio generis, vel speciei accidit alicui naturae secundum esse quod habet in intellectu. Verbi gratia, Ipsa natura humana in intellectu habet esse abstractum ab omnibus indiuiduantibus, & ideo habet vniuersalem rationem ad omnia indiuidua quae sunt extra animam, prout est essentialiter similitudo omnium ducens in omnium cognitionem in quantum sunt in eo, quia eius operatio ad omne indiuiduum quod fuit, est, & erit, est vna, & qualitercumque primum positum fuerit in intellectu, hanc depurationem habebit, & aliud superueniens non augetur. Sic igitur patet, quod aliud est dicere, animal in quantum animal, & homo similiter: & aliud est dicere, animal in quantum vniuersale, nam animal, & similiter quodlibet aliud vniuersale est animal solum, & est forma intelligibilis secundum formam quam dicimus, & est natura, de qua potest dici quod esse eius est prius quam esse naturale, sicut simplex prius est composito, & ipsum eius esse indiuiduum proprie dicitur esse, quoniam tale esse ex quo est animal, est de intentione. Ipsum vero esse cum accidentibus, & ipsum esse huius indiuidui, quamuis determinata intentio, attribuitur tamen naturae particulari. Animal ergo in quantum est animal, nec est genus, nec species, nec indiuiduum, nec vnum, nec multa quantum de se est, licet conueniret illud esse aliquid illorum de necessitate. Possunt tamen animal & homo per se considerari, quamuis sit cum alio se, sed animal in quantum vniuersale, non est animal solum, sed est animal & aliud non animal, consideratum in se, est medium quod cum fuerat animal, & aliud, quod non est animal, tunc erit animal in hoc tanquam pars eius, & homo similiter. Ergo vniuersale ex hoc quod vniuersale, est quoddam cui accidit pluralitas, & est quoddam aliud. Ex praedictis iam manifestum est, qualiter ratio generis & speciei conueniant alicui naturae, quoniam non conueniunt ei secundum suam absolutam considerationem, nec est de accidentibus quae sequuntur eam secundum esse, quod habet extra animam, vt pote albedo, vel nigrudo: sed est de accidentibus quae sequuntur eam secundum esse quod habet in

intellectu, & per hunc modum conuenit sibi ratio generis, vel speciei, vel differentiae, & aliarum intentionum.

Explicit opusculum quinquagesimum quintum, S. Thomae de vniuersalibus.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSC. QVINQVAGESIMVMSEXTVM: TRACTATVS SECVNDVS DE VNIVERSALIBVS.

VNIAM dicit Aristoteles, primo posteriorum. Scientia est sempiternorum, & eorum quae nota sunt, & quae impossibile est aliter se habere, haec autem sunt vniuersalia: ideo vtile esse existimo aliquid narrare de eis secundum quod vniuersale est, ut cognita natura eius secundum quod est, facilius etiam alia vniuersalia secundum quod sunt cognoscantur. Dico ergo quod vniuersale secundum quod vniuersale comprehendit primam rem, quae de se nata est in pluribus esse secundum intentionem secundam. Sed intentionem secundam appello illud quod intellectus secundo intelligit de re, propter quod intelligendum est, quod cum res sint materiales, & particulares extra animam, & vnumquodque sit intelligibile secundum quod est a materia separabile, manifestum est quod res secundum quod est a materia particulari intelligi non potest, nisi abstrahatur ab omnibus conditionibus indiuiduantibus. Lapis enim non potest intelligi, nisi per intellectum abstrahatur ab hoc, & nunc, & aliis huiusmodi: sed quia intellectus illud quod intelligit, abstrahit a sensu, oportet quod lapis prius cognoscatur a virtute imaginatiua, sive phantasia, quae abstractior est reliquis virtutibus sensitiuis. Hoc autem esse non potest, nisi mediante aliquo phantasmate, ideo oportet ad hoc quod intellectus intelligat naturam lapidis, quod abstrahat suam speciem intelligibilem a suo phantasmate, ita quod prima intentio quae de lapide est, in intellectu est species lapidis, quae competit lapidi secundum quod lapis, & ab ista prima intentione haec vox lapis, imposita est ad significandum naturam lapidis, quae est extra animam, & hoc accidit ex hoc, quod species lapidis non est id quod intelligitur, sed quo intelligitur, cum intellectus intelligit naturam lapidis: sicut species corporis in oculo est, quia visus videt, & species illa est qua vox aliquid significat, & non significat, hoc alibi erit manifestum. Tunc videndum est vltimus, cum intellectus intelligit naturam lapidis mediante specie intelligibili, quia sibi non repugnat esse in pluribus, secundo intelligit eam vt est participabilis a pluribus, & secundum diuersam participationem modum sic diuersimode intelligit. Nam in quantum est participabilis a pluribus differentibus specie, intelligit eam sub intellectu generis, & si solum participabilis est a pluribus differentibus numero, intelligit eam sub intellectu speciei. Hoc autem inferius plenius apparebit, & sic patet quod alius intellectus est intelligere lapidem secundum quod lapis, & alius intellectus cum intelligit lapidem secundum quod participatur vniuersaliter, vel particulariter, & ille intellectus est prius quod est, quia potentia rei & habitus rei non sunt de essentia termini, sicut potentia animae non est de essentia animae. Vnde habitus est in pluribus non est de essentia hominis, quia esse homo qui est in Sorte, esset habitus ad participationem plurium, quod est impossibile. Et quia vnumquodque potest abstrahi ab eo quod non est de essentia eius, ideo potest intelligi absq; hoc quod intelligatur, quod sit participabilis a pluribus. Homo enim secundum quod homo, nec est vniuersalis, nec particularis, quia si homo secundum quod homo esset vniuersalis, iam non posset esse particularis, & si esset particularis, non esset vniuersalis secundum quod homo, sicut Sortes qui est singularis secundum quod Sortes, non posset esse vniuersalis, ergo accidit sibi, quod sit singularis, vel vniuersalis. Sed debet scire, quod homo non dicitur vniuersalis, nisi quia consideratur vniuersaliter. Haec autem consideratio accidit esse hominis, non secundum quod est in materia extra, nam secundum quod est in materia extra est indiuidualiter, & homini secundum quod est indiuiduum, non accidit esse vniuersale, quia tunc oppositum accideret opposito, sed solum accidit homini secundum esse quod habet in intellectu. Vniuersale ergo est vnum, & plurimum in quantum in pluribus est, alioquin non posset praedicari de pluribus, vt homo in re est plura, quia de pluribus praedicatur. Est autem vnum in cognitione, quia licet licet plura secundum quod plura non constituunt vnum intellectum, tamen plura secundum quod plura sunt, constitunt vnum in intellectu, ita quod intellectus non potest distinguere inter similia in quantum sunt similia: & ideo intellectus apprehendit hominem & alium in quantum conuen-

conueniunt in vna operatione, scilicet sensitiua vnico intellectu apprehendit, & si in re sint multa, talis tamen vnitas non apponitur illi multitudini: & quia res per idem est ens & vnum, & e conuerso, oportet qd vnuerfale sit vnuerfale p̄ predictam vnitatem, ita qd natura talis cognitio facit vnuerfale esse in actu vnuerfale, & est quoddam formale in vnuerfali. Ex quo patet qd intellectus facit vnuerfale in rebus, sicut dicit Commentator, quia illa vnuerfalitas est ab intellectu: sed quia talis vnuerfalitas a re sumit principium, ideo dicit Aristoteles, qd vnuerfale aut nihil est, aut posterius est, quoniam talis vnuerfalitas in re nihil est. Quæritur autem vtrum vnuerfale sit substantia, vel accidens, & per hoc soluitur ista quæstio, quoniam loquendo de vnuerfali secundum qd vnuerfale, est solū in anima, & est accidens: sed loquendo de re subiecta dicitur, qd quandoq; est substantia, & quandoq; accidens secundū diuersitatem vnuerfaliū, & similitur per hoc patet qualiter debet intelligi illud dictum, Vnuerfale est quod potest predicari de pluribus, nā secunda intentio quam vnuerfale includit formaliter solū est in anima. Illud autē quod est in anima non predicatur de re extra animā, cū oportet predicari inesse subiecto: sed vnuerfale predicari potest secundum naturā realem, quā includit materialiter, ita qd quādo dicitur, Vnuerfale predicatur de pluribus, sensus est, qd res subiecta vnuerfali tati predicatur de pluribus, vt homo, vel asinus, quod patet, quia si homo, vel asinus predicatur de pluribus, vt de Sorte vel Platone secundū qd vnuerfale, tunc Sortes esset vnuerfale. Relinquitur ergo qd sola illa natura subiecta vnuerfali ter predicatur. Nā dictū est, licet homo sit in re extra particularis, tñ hoc accidit sibi secundū qd homo poterit considerari absq; hoc qd sit particularis, & sic homo est in pluribus, & predicatur de pluribus, nō tamen vnus homo in numero, sed vnus in specie: nam homo qui predicatur de Sorte, idem est quod Sortes: & qui predicatur de Platone, idē est Plato, cum predicatū in se subiecto, & impossibile sit vnā rem in numero esse in pluribus numero differentibus, licet homo non predicatur de Sorte secundum qd est particularis. Cuius ratio est, quia terminus idem predicat qd significat, ergo qualiter significat, taliter predicat. Modo iste terminus hō, significat naturā humanā absq; omni participatione & particulari ratione, ergo sic predicabit eam, nō tñ predicat sic eam vnuerfali ter, quia sicut dictū est supra, intellectus hominis secundū qd homo, alius est a sua vnuerfali tate. Sed vnus est aduertendum, qd cum dicitur res subiecta intentioni secundæ predicatur, non est intelligendum qd res illa ita sit subiecta intentioni, qd sit in ea tanquā accidens in subiecto, sicut subiectū scientiæ non dicitur hoc modo subiectū, vt scientia sit in eo tanquā in subiecto, sed in eo est tanquā in obiecto, Scientia nō non est in scibili, sed in sciente, vnde proprie loquendo nō dicit subiectū, sed obiectū scientiæ, & similitur res subiecta illi intentioni non dicitur proprie subiecta, sed obiecta. Ex hoc patet quando vnuerfale est vnum, & quando non est vnum. Non nā, est vnum in substantia, cū aggregat in se accidens. Intentionem secundam & rem extra animam, quæ quādoque est accidens, vt albedo, quādoque substantia vt homo: nec est vnum per accidens, siue accidentaliter, cum accidens sit in subiecto. Est igitur vnuerfale vnum vnitate cognitionis, ita qd de ratione vnuerfalis non requiritur nisi illa vnitas rationalis, & propter hoc dicit Aristoteles, qd est vnum in multis. Cognitum. Qualiter vnū cognitū sit in multis, dictū est. Vnde non potest aliquis dicere, qd vnuerfale sit vnum relatione, cū secundæ intentiones non referantur ad vnū, sed potius ad se inuicem, vt species dicitur species respectu generis, & non respectu naturæ obiectæ. Hoc autem inferius melius apparebit: & hoc patet, qd impossibile est vnā & eādē scientiā determinare de vnuerfali per se quantum ad illas duas naturas quas includit: sed potius de vno per se, & de alio per accidens, ergo Logica cum considerat vnuerfale, non considerat ipsum quā tum ad naturam subiectam per se, non nā, considerat hominē in eo qd hō, sed in eo qd species, & sic de aliis animalib; & ideo Logica principaliter est de secundis intentionibus. Sed quia secundæ intentiones principaliter accipiuntur a proprietatibus rerum medianibus primis, sicut vnum est, ideo dicit Auicenna, primo suæ metaph. quod logica est de secundis intentionibus adiunctis primis, & sic patet quod logicus non considerat re subiectā per se. Aliæ autē scientiæ considerat vnuerfale quātum ad re subiectā, nā philosophus naturalis non considerat corpus mobile in quātum genus, sed in quātum mobile corpus, & musica non considerat sonū in quātum accidens, sed in quātum sic. Ex quo patet quod huiusmodi scientiæ nō considerat vnuerfale sub prima rōne vnuerfalis, cū nō considerent illud quod facit formaliter vnuerfale, sed dicitur considerat vnuerfale, quia considerant res nō vt particulares, sed vt singulares. Sed debes scire, sicut vna intentio est genus & species diuersis respectibus, ita vnā intentio est vnuerfalis & singularis respectu diuersorū. Nā ex hoc aliqua intentio est vnuerfalis, in quātum relationē habet ad multa, vt intentio hominis

quæ est apud animam, quia cōparatur ad multa, ideo est vnuerfalis, & licet hoc sit, tamen huiusmodi intentio est in anima, & est quid singulare, quod est quia vnum quodque recipitur in alio secundum modum recipientis, & non per modum rei receptæ. Cū ergo anima sit singularis, vt alibi declarabitur, oportet quod quicquid recipitur in anima, singulariter recipiatur, & sit respectu eius singulare, tamen propter hoc non sequitur, quod huiusmodi intentio non sit intelligibilis, nam singularitas ex hoc quod est singularitas, non impedit actionem intellectus, aliter intelligentiæ cum sint singulares, non possent intelligi, quod falsum est: nec volo quod singularitas ex hoc quod sit singularitas, sit intelligibilis, quia tñc Sortes esset intelligibilis, igitur accidit ei in quātum huiusmodi, quod sit sic, vel sic. Ergo non opponit actioni intelligibilis, nisi cum sit cum materia: sed cum denudatur a materia, erit intelligibilis. Nunc autem in intentione quæ est in anima, immaterialis est, & oportet quod sit in ea per modū eius, vt supra dictum est. Et licet anima intelligat res materiales immaterialiter, tamen intelligit eas esse materialiter, quia eas nō intelligeret naturas earum materiales, hoc alibi magis apparebit. Et per hoc patet quomodo debet intelligi illud verbum Boetii, quod dicitur, Omne quod est, ideo est, quia vnum numero est, quod planum est in particularibus: sed in vnuerfali bus aliqui negauerunt, & aliqui dixerunt, quod vnuerfale esset vnum numero numerositate essentia, hoc autem falsum est. Nam non requiritur ad vnitatem vnuerfalis vnitas essentia, quoniam genus non dicit essentiam vnam, sed plures, sicut patet consequenter: sed ideo dicitur vnuerfale vnum numero, quia intentio illa quæ est in anima, quæ facit vnuerfale esse vnuerfale, sicut dictū est, respectu animæ est vna in numero. Non est autem prætermittendum inuestigare, vtrum quamlibet rem subiectam vnuerfali tati oportet esse extra animam, vel non. Ad hoc intelligendū sciendum est, quod dicitur Auicenna, metaph. suæ dicit, quod tribus modis dicitur vnuerfale. Vno modo dicitur vnuerfale secundum quod predicatur de multis in actu, ita quod in multis reperitur, vt homo. Alio modo dicitur vnuerfale, quod possibile est predicari de multis, non tamen predicatur in actu, nec est in multis, nec aliquo modo extra animam, ut domus octangula, quæ solū est in mente artificis. Tertio modo dicitur vnuerfale, quod non est in pluribus, sed in uno indiuiduo est, tamen sibi nō repugnat esse in pluribus, ut sol, & luna, & similia. Ad quorum intelligentiam est sciendum, quod quædā res habent esse a natura, & quædam ab arte, ut artificialia. Sed de rebus naturalibus cognitionē habere non possumus nisi præexistant, quod est quia nostra scientia causata est ab ipsis, & posterior est ipsis, quia noster intellectus non intelligit eas, nisi per similitudines earum. Similitudo autē rei posterior est ipsa re, & ad hoc quod sit effectus, oportet quod præexistat causa. Ex quo sequitur, quod destructis rebus, destruitur scientia, & non valet dicere, quod similitudines remanerūt apud animam. Nam de similitudinibus illis non est scientia, sed de rebus, quarum illæ sunt similitudines. Et ad hoc dico, quod si scientia sit de similitudinibus rerum, sequitur etiam quod destructis rebus destruitur scientia, cuius ratio est, quia scientia est ue rorum: nunc autem similitudo dicitur vera, quia vere representat rem cuius est similitudo, sicut est, modo similitudo rerū existentium, de quarum ratione est extra animam esse, representat eas vt existentes, alioquin non esset similitudo vera, tunc componitur quod res extra animam destruitur, si eadem similitudines remaneret quæ prius representabant res sicut prius, & hæc est falsa representatio, quoniam representat res existentes, quæ nō existunt. Et si tu dicas, quod non remanent eadem similitudines sicut prius, vel non eodem modo representant sicut prius, tunc sequitur quod non remanet eadem scientia quæ prius, & sic sequitur quod destruitur scientia destructis rebus, scilicet scientia illarum rerum. Et hoc est quod innuit Aristoteles, in libro prædicabilium, ubi dicit quod destructis primis substantiis, impossibile est aliquod aliorum remanere, scilicet vnuerfaliū, vel secundarum substantiarum. Vnuerfalia autem sunt subiecta scientiarum, & destructis subiectis scientiarum destruantur & ipsa, igitur &c. Sed de rebus artificialibus non est ita, nā destructis ipsis, non oportet scientiam earum destrui. Quod est, quia species rei artificialis quæ est apud animam, est principium rei artificialis extra animam, ita quod scientia artificis est causa rerum artificialium: destructio autem causata, non oportet causam destrui, ideo poterat artifex habere cognitionē rei artificialis absq; hoc qd res artificialis sit in effectu, quia cognita causa cognoscitur effectus, poterit autē apud se habere similitudinē domus habētis tot angulos, quia potest reperiri in pluribus. Et si in nullo reperitur, de qua artifex habebit scientiā? Ex quo patet solutio quæstionis propositæ, qd non oportet oēs res quæ sunt subiectæ secundis intentionibus, esse extra animā. Nā licet in rebus naturalibus exigantur in artificialibus tamen non oportet, & generaliter in omnibus rebus quæ sunt ad intellectū nō possunt esse secundæ

secundæ intentiones subiectæ aliis secundis intentionibus, sicut syllogismus est genus, vel species est accidens, accidens est genus, hoc est secundum quod diuersimode comparatur, nam species licet sit species generis, tamen respectu animæ accidens est. Et similitur de aliis intentionibus secundis. Et tamen solum habent esse in anima, sicut ex præcedentibus manifestum est. Et ex hoc patet qualiter incertitudinaliter logica est scientia, quia ipsa in ter omnes alias scientias incertior est, quod est, quia certitudo scientiæ dependet a certitudine subiecti. Dicitur enim metaphysica certissima eo quod habet subiectum certissimum, vt ens in quātum ens, & prima principia certissima etiam nota sunt: sed inter omnia subiecta scientiarum debilissimum & incertissimū est subiectum logicæ, quia vnum quodque quantum habet de entitate, tantum habet de veritate, & certitudine, vt dicit Aristoteles 2. metaphysicæ, nunc autem secundæ intentiones solum habent esse in anima, & ab anima, ex quo sequitur, quod habent debilissimum esse. Nam inter omnia genera entium, entia quæ sunt in anima minus participant de entitate, vt patet in multis locis ab Aristotele, & alibi declarabitur, ergo minus participat de veritate: & quia eorum certitudo est veritas, ad plenum sciri non potest, nisi per primas intentiones, nam nunquā cognita fuisset hominis intentio quæ est species, nisi cognita, quod homo secundū quod intellectus participabilis erat a pluribus differentibus solum numero, a quo accipit anima hanc intentionē quæ est species, ideo im possibile est logicæ scire, nisi fuerit scies & expertus in aliis scientiis, & specialiter in metaphysica, quæ in quo libet ente in quātum huiusmodi facit demonstrationem ad quā logicus in quātum huiusmodi demonstrationem non aringit. Verum tamen quia huiusmodi secundæ intentiones communes sunt in omnibus entibus, ideo logica est communis omnibus scientiis, & potest arguere in qualibet scientia, nam secū de intentiones ducunt in cognitionem primarum, in quātum fundatæ sunt in eis, ita quod per istam intentionem quæ est species, possunt cognoscere hominem nō in quātum homo, sed in quātum de pluribus differentibus numero predicatur, & sic p̄ alias intentiones alias species aliarum scientiarum. Sed quia huiusmodi secundæ intentiones applicantur rebus ab extrinseco, quia ab anima, & accidunt rebus, ideo per eas solum potest arguere probabiliter. Nam sicut patet in Topicis, arguere probabiliter est notificare rem per accidentalia, & per proprietates communes. Ex quo patet quod quia accidentia magnam partem cōferunt ad cognoscendum quod quid est, & accidentia propria vt propria notificat logicus, vt patet in capitulo de proprio, ideo logica esset ad alias scientias adducenda, & hoc manifestum est, quod logica notum faciat de omnibus entibus in communi probabiliter, nostra autem cognitio incipit a cōstantioribus deuenire ad minus communia, vt dicit Aristoteles 1. phisicorū, quod deueniunt in essentiam rei per cognitionem accidentium, quæ incipit a sensu, cuius accidentia sunt obiectum. Ideo logica debet addisci prius omnibus aliis scientiis, vt ex ipsa tanquā ex præexistente cognitione in aliis scientiis procedatur.

Explicit opusculum quinquagesimum sextum, videlicet tractatus secundus, de vnuerfali bus.

**EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVINQVAGESIMVM SEPTIMVM, OFFICIUM
de festo Corporis Christi, ad mandatum Urbani Papæ IIII. dictum festum instituentis.**

Ex chronica quæ appellatur supplementum chronicarum.

VRbanus Papa IIII. Pontificatu suscepto instituit solemnitatem corporis Christi cum processionibus, & octauis a cunctis fidelibus celebrari, pro quibus indulgentias maximas concessit, eiusque officium ex veteris testamenti figuris per dñm Thomā Aquin. cōstituit esse sciendum. Hoc idē habetur in eiusdem beati Tho. legendis, & in pluribus alijs chronicis, videlicet, Ptolomæi Lucensis, beati Antonini Archiepiscopi Florentini, & alibi. Hoc et probatū fuit in apostolico cōsistorio, in presentia dom. Pap. Urbani V. dum de translatione corporis eiusdem doctoris S. Tho. tractaretur, quod fuit anno Domini. 1379. Et tunc eius corpus sanctissimum ad conuentum Tholosanum ordinis predicatorum

translatum fuit. Nam ab eius obitu felici usque ad illud tempus, in monasterio Fols. noue sub deposito iacuerat. Et quia ad instantiam Romani Pontificis illud officium dicitur, ideo secundum morem Romanæ curiæ ipsum composuit.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI AD PRIMAS VESPERAS ANTIPHONA.

ACERDOS in æternum Christus Dominus secundum ordinem Melchisedech, panem & vinum obtulit. Psal. Dixit Dominus. Antiph. Miserator & misericors Dominus escam dedit timentibus se in memoria suorum mirabiliū. Psal. Confitebor. Antiph. Calicem salutaris accipiam, & sacrificabo hostiam laudis. Psal. Credidi. Antiph. Sicut nouellæ oliuarum ecclesiæ filii sint in circuitu mensæ Domini, Psal. Beati omnes. Antiph. Qui pacem ponit fines ecclesiæ, frumenti adipe satiat nos Dominus. Psal. Lauda Hierusalem.

CAPITVLVM.

DOMINVS Iesus, in qua nocte tradebatur, accipit panem, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite & manducate. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. &c. Gratias.

Homō quidā fecit cenā magnā, & misit seruum suū hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirēt: Quia parata sunt oīa. &c. Venite, comedite panē meū, & bibite vinū meū, quod misciui vobis. Quia. Gloria. Quia. Hymn.

ANGE lingua gloriosi corporis mysteriū, sāguinisq; p̄tiosi, quē in mūdi pretiū, fructus ventris generosi rex effudit gētū. Nobis datus, nobis natus ex intacta Virgine, & in mīdo conuersatus sparso verbi semine, sui moras incolatus miro clausit ordine. In supremæ nocte cœnæ recumbens cum fratribus, obseruata lege plene cibis in legalibus; cibum turbæ duodenæ se dat suis manibus. Verbum caro panem verum, verbo carnem efficit, sitq; sanguis Christi merum, & si sensus deficit, ad firmandum cor sin cerum sola fides sufficit. Tantum ergo sacramentum: veneremur cernui, & antiquum documentum nouo cedat ritui, præter fides supplementum sensuum defectui. Genitori genitorum laus & iubilatio, salus honor, virtus quoque sit & benedictio, procedenti ab vtroq; compar sit laudatio. Amen. &c. Panem de cælo præstitisti eis. &c. Omne delectamentum in se habentem. Ad Magnificat, Antiph. O quā suavis est, Domine, spiritus tuus, qui vt dulcedinem tuam in filios demonstrar, e, pane suauissimo de cælo præstito esurientes replens bonis, fastidiosos diuites dimittis inanes.

ORATIO.

DEUS qui nobis sub sacramento mirabili passionis tuæ memoriā reliquisti, tribue, quæsumus, ita nos corporis & sanguinis tui sacra mysteria venerari, vt redemptiois tuæ fructum in nobis ingiter sentiamus, Qui viuus &c. Ad Complet. Antiph. Misereere. Psal. Cum inuocarem, cum cæteris. Ad nunc dimittis. Antiph. Alleluia Alle. Panis quem ego dederō alle. caro mea est pro mundi vita. Alleluia alleluia.

AD Matutinas. Inuitato. Christū regē adoremus dominatē gētibus, Qui se māducātibus dat spūs pinguedinē. Psal. Venite. Hym. Sacris solēntis iuncta sint gaudia, & ex præcordiis sonent præconia, recedant vterq; noua sint omnia, corda, voces, & opera. Noctis recolitur

colitur cœna nouissima, qua Christus creditur agnū, & azyma dedisse fratribus iuxta legitima, priscis idul- ta patribus. Post agnum typicum expletis epulis, corpus dominicum datum discipulis, sic totum omnib⁹ quod totum singulis eius fatemur manibus. Dedit fragilibus corporis ferculum, dedit & tristibus sangui- nis poculum, dicens, accipite quod trado vasculum, omnes ex eo bibite. Sic sacrificium instituit, cuius of- ficiū cōmitti uoluit solis presbyteris, quibus sic con- gruit, ut sumat, & dent cæteris. Panis angelicus fit pa- nis hominum, dat panis cœlicus figuris terminum. O- res mirabiles, manducat dominum pauper seruus & humilis. Te trina deitas vnaq; poscimus, sic nos tu ui- sitas, sicut te colimus, per tuas semitas duc nos quo tē dimus, ad lucem quam inhabitas. Amen.

In primo nocturno Anti. Fructū salutiferū gustādū dedit dominus mortis suæ tēpore. Psal. Regat⁹ vit. An- tiph. A fructu frumenti, & uini multiplicati fideles in pace Christi requiescunt. Psal. Cum inuocarem. An- tiph. Cōmuniōne calicis, quo Deus ipse sumitur, non vitulorum sanguine congregauit nos dominus. Psal. Conserua. v. Panem celi dedit eis, & Pañem angelo- rum manducauit homo.

LECTIO I.

IMMENSA diuinę largitatis beneficia exhibita po- pulo christiano inestimabilem ei conferunt digni- tatem. Neq; enim est, aut fuit aliquando tam grandis natio, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis De⁹ noster. Vnigenitus siquidē Dei filius suę diuinitatis uolens nos esse participes, naturam nō strā assumpsit, ut homines deos faceret factus homo, Et hoc insuper quod de nostro assumpsit, totum nō- bis contulit ad salutem. Corpus namq; suum pro no- stra recōciliatione in ara crucis hostiam obtulit Deo patri. Sanguinem suum fudit in pretium simul & la- uacrum, ut redempti a miserabili seruitute, a peccatis omnibus mundaremur. & Imolabit hœdum multitu- do filiorum Israel ad uesperā paschæ. Et edent carnes, & azimos panes. v. Pascha nostrū immolatus est Chri- stus, itaque epulemur in azymis sinceritatis, & ueri- tatis. Et edent.

LECTIO II.

VT autem tanti beneficii iugis in nobis maneret memoria, corpus suum in cibum, & sanguinem suum in potum sub specie panis & uini sumendum si- delibus dereliquit. O pretiosum & admirandū conui- uis, salutiferū, & omni suauitate repletū. Quid enim hoc conuiuio pretiosius esse potest, in quo nō carnes uitulorum & hyrcorum, ut olim in lege, sed nobis su- mendus proponitur Christus uerus Deus. Quid hoc sacramento mirabilius? In ipso namq; panis, & uinū in Christi corpus & sanguinem substantialiter cōuer- tuntur. Ideoq; Christus Deus, & homo perfectus, sub modici panis & uini specie; continetur. & Comede- tis carnes, & saturabimini panibus. Iste est panis, quē dedit uobis dominus ad uescendū. v. Nam Moyses de- dit uobis panem de cælo, sed pater meus dat uobis pa- ñem de cælo uerum. Iste.

LECTIO III.

Manducatur itaq; a fidelibus, sed minime lacera- tur, quinimo diuiso sacramēto integer sub qua-

Flibet diuisionis particula persouerat. Accidentia autē sine subiecto in eodem subsistunt, ut fides locum ha- beat, dū uisibile inuisibiliter sumitur aliena specie oc- cultatum, & sensus a deceptione reddatur immunes, qui de accidentibus iudicant sibi notis. Nullum etiā sacramentum est isto salubrius, quo purgantur pecca- ta, uirtutes augentur, & mens omnium spiritualium carismatum abundantia impugatur. Offeritur in eccle- sia pro uiuis & mortuis, ut omnibus profit, quod est pro salute omnium institutum. & Respexit Helias ad caput suum subcineritium panem, qui surgens come- dit & bibit, Et ambulauit in fortitudine cibi illius, vsq; ad montem Dei. v. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Etambu. Gloria. vsq;.

In 2. nocturno Anti. Memor sit dñs sacrificii nostri, & holocaustum nostrum pingue fiat. Psal. Exaudiat, An- tiph. Paratur nobis mensa domini aduersus omnes qui tribulant nos. Psal. Dominus regit. Antiph. In uo- ce exultationis resonent epulantes in mensa domini. Psal. Quemadmodum. v. Cibauit eos ex adipe frumē- ti. & Et de petra melle saturauit eos.

LECTIO IIII.

Suauitatem deniq; huius sacramēti nullus exprime- re sufficit, per quod spiritualis dulcedo in suo fon- te gustatur, & recolitur memoria illius, quam in sua passione Christus monstrauit, excellentissimæ charita- tis. Vnde ut arctius huiusmodi charitatis immensitas fidelium cordibus insingeretur, in ultima cœna quan- do pascha cum discipulis celebratō transiturus erat de hoc mundo ad patrem, hoc sacramentum instituit tā- quā passionis suę memoriale perenne, figurarum ueterum impletium, miraculorum ab ipso factorū maximum, & de sua contristatis absentia solatiū sin- gulare reliquit. & Panis quē ego dabo caro mea est pro mundi uita, litigabant ergo iudei dicentes. Quo- modo potest hic nobis dare carnem suam ad mandu- candum? v. Locutus est populus contra dominū, Aīa nostra nauisat super cibo isto leuissimō. Quomodo.

LECTIO V.

Conuenit itaq; deuotioni fidelium solemniter re- colere institutionem tam salutiferi, tamque mira- bilis sacramenti, ut ineffabilem modum diuinę prę- sentia in sacramento uisibili ueneremur, & laudeur Dei potentia, quę in sacramento eodem tot mirabilia operatur: nec non & de tam salubri tamq; suaui bene- ficio exoluantur Deo gratiarum debita actiōes. Verū & si in die cœnę, quādo sacramentum prædictum no- scitur institutum, inter missarum sollemnia de institu- tione ipsius specialis mentio habeatur, totum tamen reliquum eiusdem diei officium ad Christi passionem pertinet, circa cuius uenerationem Ecclesia illo tem- pore occupatur. Ut autem integro celebritatis officio institutionem tanti sacramēti recoleret plebs fidelis, Romanus Pontifex Urbanus IIII, huius sacramenti deuotione affectus, pie statuit præfatę institutionis me- moriā prima quinta feria post octauas Penthecostes a cunctis fidelibus celebrari, ut qui per totū anni cir- culum hoc sacramento utimur ad salutem, eius insti- tutionem illo tempore specialiter recolamus, quo spi- ritu sanctus corda discipulorum edocuit ad plene co- gnoscenda huius mysteria sacramenti. Nam & in eo- dem tempore cepit hoc sacramentum a fidelibus fre- quentari

LECTIO VIII.

Quentari. & Cœnantibus illis accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait. Ac- cipite, & comedite. Hoc est corpus meum. v. Dixerūt uiri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius ut sa- tuemur? Accipite.

LECTIO VI.

VT autem prædicta quinta feria, & per octauas se- quentes eius salutaris institutionis honorificentia agatur memoria, & sollemnitas de hoc celebrari habeatur, loco distributionum materialis, q̄ in ecclesiis ca- thedralibus largiuntur existentibus horis canonicis mo- durnis pariterque diurnis, præfatus Romanus pon- tifex eis qui huiusmodi horis in hac sollemnitate per- sonaliter in ecclesiis interfuerint, stipendia spiritualia Apostolica largitione cōcessit, quatenus per hæc fide- les ad tanti festi celebritatem auictus & copiosius cō- uenirent. Omnibus igitur uere penitentibus, & con- fessis, qui matutinali officio huius festi præsentialiter in ecclesia ubi celebrabitur aderunt, centum dies, qui uero Missæ totidem. Illis autem qui interfuerint in primis ipsius festi uesperis similiter centum. Qui uero in secundis totidem. Eis quoque qui primę, tercię, sextę, & nonę, ac completorii aderunt officijs, pro qualibet ipsarū quadraginta. Illis uero qui per ipsius festi octauas in matutinalibus uesperinis Missæ ac ho- rarum prædictarū officijs præsentem extiterint, singu- lis diebus octauarum ipsarum centum dies de iniun- ctis sibi penitentis relaxando indulgentiam tribuit perpetuis temporibus duraturam. & Accipit Iesus calicem postquā cœnauit dicens. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine; Hoc facite in meam commemorationem. v. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. Hic. Gloria. Hoc. In tertio. Nocturno. Antiph. Introibo ad altare Dei, su- mā Christum qui renouat iuuentutē meam. Psal. Iu- dica me Deus. Antiph. cibauit nos Dominus ex adi- pe frumenti, & de petra melle saturauit nos. Psal. Exultate Deo. Antiph. Ex altari tuo Domine christū sumimus, in quem cor & caro nostra exultant. Psal. Quam dilecta. v. Educas panem de terra. & Et uinum lætificet cor hominis.

LECTIO VII.

Secundum Ioannem.

In illo tempore, dixit Iesus discipulis suis, & turbis Iudæo- rum. Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est po- tus. Et reliqua. Homelia beati Augustini Episcopi.

Cum enim cibo & potu id appetant homines, ut non esuriant, neque sitiant, hoc ueraciter nō præ- stat nisi iste cibus & potus, qui eos a quibus sumitur, immortalis & incorruptibilis facit, id est, ipsa socie- tas sanctorum, ubi pax erit & uitas plena atque per- fecta. Propterea quippe, sicut ante nos intellexerunt homines Dei, Dominus noster Iesus christus corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad unum aliquid rediguntur. Ex multis namque gra- nis unus panis conficitur, & ex multis racemis uinū confluit. & Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis. In me.

Denique iam exponit quomodo id fiat quod lo- quitur, & quid sit manducare corpus eius, & sanguinem bibere. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo. Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere po- tum, in christo manere, & illum manentem in se habe- re. Ac per hoc qui non manet in christo, & in quo non manet christus, proculdubio non manducat spi- ritualiter eius carnem, licet carnaliter & uisibiliter premat dentibus sacramenta corporis & sanguinis christi. Sed magis tantæ rei sacramentum ad iudiciū sibi manducat & bibit, qui immundus præsumit ad christi accedere sacramentum, quod alius non di- gne sumit, nisi qui mundus est, de quibus dicitur. Be- ati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. & Misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, Et qui manducat me, uiuet propter me. v. Cibauit eū Dominus pane uitæ, & intellectus. Et qui.

LECTIO IX.

Sicut me misit, inquit, uiuens pater, & ego uiuo pro- pter patrem: & qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Non enim filius participatione patris fit melior, qui est patri æqualis, sicut participatione filii per uinitatem corporis & sanguinis, quam illa manducatio potatioque significat, nos efficit me- liores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est per Christum, accipientes vitam æternam, quam non habemus ex nobis. Viuet autem ipse pro- pter patrem missus ab eo, quia semetipsum exinan- iuit, factus obediens vsque ad mortem, mortem autē crucis. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo pro- pter patrem, & qui manducat me, & ipse uiuet pro- pter me, ac si diceret, & ego uiuo propter patrem, id- est, ut ad illum tanquam ad maiorem referam vitam meam. Exinanitio mea fecit, in qua me misit: ut autem quique uiuat propter me, participatio facit qua man- ducat me. Ego autem humiliatus uiuo propter patrem, & ille erectus uiuit propter me. Non de ea natura dixit, qua semper est æqualis patri, sed de ea in qua mi- nor factus est patre, de qua etiam superius dixit. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio uitā habere in semetipso. & Unus panis, & unum corpus multum. Omnes qui de uno pane & de uno cali- ce participamus. v. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus, qui habitare facis vnanimis in domo. Omnes. Gloria. Participamus. v. Comedi fauū meū cū melle meo. & Bibi uinum meum cum lacte meo.

In laudibus. Antiph. Sapientia edificauit sibi domū, mi- seruit uinum, & posuit mensam. Alleluia. Psal. Do- minus regnauit. Antiph. Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & panem de cælo præstitisti eis, Alle- luia. Antiph. Pinguis est panis Christi, & præbe- bit delicias regibus, Alleluia. Antiph. Sacerdotes Dei incensum & panes offerunt Deo, Alleluia. Anti- phona. Vincenti dabo manna absconditum, & nomē nouum, Alleluia. capit. Dominus Iesus, & cæc, ut in primis uesperis. Hymn.

Verbū supnū pdiēs, nec patris liquēs, dextera, ad op⁹ suū exiēs, uenit ad uitæ uespā. In mortē a discipulo suis tradēd⁹ mulis, pri⁹ i uitæ ferculo se tradidit disci- pulis. Quib⁹ sub bina spē carnē dedit & sāguinē, ut du- plicis substantiæ totū cibaret hoīē. Se nascēs dedit sociū, Opus. S. Tho. Aquin. F conue

conuolens in edulium, se moriens in pretium, se regnans dat in primum. O salutaris hostia, quae caeli patris ostium, bella praemunt hostilia, da robur, ser auxiliium. Vni trinoque Domino sit sempiterna gloria, qui vitam sine termino nobis donet in patria, Amen. *Ps.* Posuit fines tuos pacem. *Et* adipe frumenti faciat te. Ad benedictus. Antiph. Ego sum panis viuus, qui de caelo descendit: si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum. Oratio ut in primis uesperis. Ad primam, & ad omnes horas, Antiphona. Laudum quarta excepta. *Et* Iesu Christe. *Ps.* Qui natus es de uirgine Maria. & dicatur per totam octauam.

Ad tertiam, Cap. Dominus Iesus. *Et* Panem caeli dedit eis, Alleluia Alle. *Ps.* Panem angelorum manducauit homo, Alleluia Alle. Gloria, Panem. *Ps.* Cibauit eos &c.

Ad sextam. Cap. Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec ueniat. *Et* Cibauit eos &c. Alleluia Alle. *Ps.* Et de petra &c. Alleluia Alle. Gloria. Cibauit. *Ps.* Educas panem.

Ad nonam, Cap. Quicumque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. *Et* Educas panem &c. Alleluia Alle. *Ps.* Et uinum lactificet &c. Alleluia Alle. Gloria. Educas. *Ps.* Posuit fines tuos pacem. *Et* adipe frumenti faciat te.

Ad uesper. super *ps.* Antiphona. Laudum. *Ps.* Cap. Hym. *Ps.* sicut in primis uesperis.

Ad Magnific. Antiph. O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futurae gloriae nobis pignus datur, Alleluia, Allelu. Oratio, ut in primis uesperis. Per octa. Inuitator. christum panem angelorum & hominum, Venite adoremus. Ad benedictus. Antiph. Ego sum panis viuus, qui de caelo descendit, qui manducat ex hoc pane, uiuet in aeternum. Ad Magnific. Antiph. Memoriam fecit mirabilem suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timensibus se. Caetera omnia fiant, sicut in die.

AD MISSAM.

Cibauit eos ex adipe frumenti, Alleluia: & de petra melle saturauit eos, Alleluia Alle. Allelu. *Ps.* Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob. Gloria patri &c.

GLORIA IN EXCELSIS. &c.
Oratio.

Deus, qui nobis sub sacramento mirabili passionis tuae memoriam reliquisti, tribue quod sumus, ita nos corporis & sanguinis tui sacra mysteria uenerari, ut redemptionis tuae fructum in nobis iugiter sentiamus, Qui uiuis &c.

LECTIO Epistolae beati Pauli Apostoli, ad Corinthios.

Fratres, Ego enim accepi a Domino, quod & tradi di uobis, quoniam Dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit. Accipite, & manducate. Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cenauit, dicens. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine: hoc facite quotiescunque sumitis in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec ueniat. Itaque quicumque man-

ducauerit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini: Probat autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit non iudicans corpus Domini.

Et Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. *Ps.* Aperis tuam manum tuam, & implebis omne animal benedictione, Alleluia. *Ps.* Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo. *Sequentia.*

Lauda Sion saluatorem, lauda ducem & pastorem in hymnis & canticis. Quatum potes tantum aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis uiuus & uitalis hodie proponitur. Quem in sacra mensa cenae, turbae fratrum duodenae, datum non ambigitur. Sit laus plena, sit sonora, sit iucunda, sit decora mentis iubilatio. Dies enim solennis agitur, in qua mensa prima recolitur huius institutio. In hac mensa noui regis, nouum pascha nouae legis phase uetus terminat. Veritatem nouitas, umbram fugat ueritas, noctem lux eliminat. Quod in caena Christus gessit, faciendum hoc expressit in sui memoriam. Docti sacris institutis, panem uinum in salutis consecramus hostiam. Dogma datur Christianis, quod in carnem transit panis, & uinum in sanguinem. Quod non capis, quod non uides, animosa firmat fides praeter rerum ordinem. Sub diuersis speciebus, signis tantum & non rebus, latent res eximia. Caro cibus, sanguis potus, manet tamen Christus totus sub utraque specie. A sumente non concisus, non co fractus, non diuisus, integer assumitur. Sumit unus, sumunt mille, quantum isto tegitur. Nulla rei sit scissura, signi tamen sit fractura, qua nec stat, nec statuta signa minuitur. Ecce panis angelorum, factus cibus uatorum, uere panis filiorum, non mittendus canibus. In figuris praesignatur, cum Isaac immolatur, agnus paschae deputatur, datur manna patribus. Bone pastor panis uere, Iesu nostri miserere, tu nos pasce, nos tuere, tu nos bona fac uideri, in terra uiuentium. Tu qui cuncta scis & uales, qui nos pascis hic mortales, tuos ibi commensales, cohaeredites & sodales, fac sanctorum ciuium, Amen.

Secundum Ioan.

In illo tempore, Dixit Iesus discipulis suis & turbis Iudaeorum. Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Si quis misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Hic est panis qui de caelo descendit, non sicut manducauerunt patres uestri manna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, uiuet in aeternum. *CREDO.* Offertorium. Sacerdotes incensum Domini & panes offerunt Deo, & ideo sancti erunt Deo suo, & non polluent nomen eius, Alleluia.

Secreta.

Ecclēstia tua, q̄s Dñe, unitatis & pacis ppiti⁹ dona concede, q̄ sub oblati⁹ munerib⁹ mystice designat. Praefatio. Quia per incarnati. Sanctus diuinum mysterium semp declarat, & mens infidelium tumens excacatur, firma

tur, firma spes credentium fide roboratur. Sanctus. A Fides est summopere credere in Deum, panem sanctum edere, & tractare eum: iubes dicit, Sumite, Hoc est corpus meum. Sanctus. Panis prius cernitur, sed dum consecratur, caro tunc efficitur christi, sic mutatur quomodo conuertitur, Deus operatur, Dominus Deus Sabaoth. De uino similiter si sit benedictum, & tunc est ueraciter sanguis christi dictum credamus communitur uerum, & non fictum. Pleni sunt caeli & terra gloria tua osanna in excelsis. Nobis celebrantibus istud sacramentum, & cunctis fidelibus fiat nutrimentum, Iudeis negantibus sit in detrimentum. Benedictus qui uenit in nomine Domini osanna in excelsis. B Communio. Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec ueniat. Itaque, quicumque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini, Alleluia. Post communionem. Fac nos, quae sumus Domine, diuinitatis tuae sempiterna fruitione repleri, quam pretiosi corporis & sanguinis tui temporalis perceptio praefigurat, Qui uiuis & regnas cum Deo patre in unitate spiritus sancti Deus, Per omnia saecula saeculorum, Amen.

Explicit Opus. Quinquagesimum septimum S. Thomae de Aquino.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSC. QVINQVAGESIMVM.

OCTAVVM DE VENERABILI
SACRAMENTO ALTARIS.

CAP. I.

De tribus causis institutionis sacramenti
corporis Christi.

VENITE, COMEDITE PANEM meum, & bibite uinum quod miscui uobis. Prouerb. 9. His uerbis Dominus nos inuitat ad salutare conuiuium, in quo preparauit pretiosum cibum. corpus & sanguinem suum, iuxta illud Prouerb. 6. Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum ne reueles extraneo. Res secreta est altaris sacramentum, quasi sacrum secretum, cuius causa non in fidelibus, sed fidelibus est reuelanda. Nota quod causa institutionis est triplex, scilicet memoria Saluatoris, sacrificium altaris, cibus hominis. Haec tria disposuit in hoc sacramento diuina sapientia contra tria uetera mala, scilicet contra obliuionem Dei, contra debitum rapinae alienae rei, contra corruptiones pami mortiferi. Primi enim parentes in hac tria mala inciderunt serpentina fraude decepti, & per eos successores sunt deprauati. De primo, Ecclesiast. 10. Initium superbiae hominis apollatate a Deo, quoniam ab eo qui fecit illum, recessit cor eius, scilicet per obliuionem in occupatione damnosae negotiationis cum serpente: quod saepe adhuc quibusdam stultus solet euenire. De secundo, Genesis 3. Videns mulier lignum quod esset bonum ad uescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, tulit de fructu, & comedit, deditque viro suo, & sic ambo rapinae commiserunt. Huius rapinae similitudinem faciunt, qui in usu creaturarum & rerum per alium iustitiae mensuram excedunt. De tertio, Genes. 3. De ligno scientiae boni & mali ne comedas. In quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris, & in bono immortalitatis corporis.

Psalm. 13. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt. Sic qui peccati uenenum in usum sumunt, animas occidunt & corrumpunt. Igitur contra triplex ueterum malum institutum est hoc sacramentum. Luc. 22. Accipite & comedite, Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Hoc facite, inquit, in meam commemorationem. Ecce prima causa, scilicet memoria Saluatoris contra obliuionem. Quod pro uobis tradetur, id est, ut agnus Dei offerretur. Ecce secunda causa, scilicet sacrificium altaris contra rapinam. Accipite & comedite. Ecce tertia, scilicet cibus medicinalis contra corruptionem. Memoria ergo Saluatoris contra obliuionem est prima causa, ut hoc scilicet admoniti, totam mentem, & omnes sensus nostros quos a Deo auertimus, & cum prauis quandoque cogitationibus & delectationibus vagari permisimus, a noxijs abstrahentes integraliter ad Deum referamus. Hinc dicit, Hoc facite in meam commemorationem. Eulebius. Quia corpus assumptum Dominus ablatum erat ab oculis, & illaturus syderibus, necessarium erat ut die cenae sacramentum nobis sui corporis & sanguinis consecraret, ut offerretur iugiter per mysterium, quod offerebatur semel in pretium, & perennis uictima uiueret in memoria, & semper praesens esset in gratia. Nota, ad habendam semper memoriam Saluatoris cogit nos tria argumenta suae charitatis, scilicet remissio peccatorum, redemptio impignoratorum, continuatio beneficiorum. De primo, Isai. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor, reduc me in memoriam. De secundo, Ecclesiast. 29. Gratiā fidei uisus tui ne obliuiscaris, quin scilicet eum pro ea diligas, & quin orationibus & bonis operibus debitum ei reddas. Cantic. 3. Aperi mihi foror mea, amica mea, quia caput meum plenum est rore, & cinnamini mei guttis noctium. Aperi mihi, id est, suscipe me in mentem tuam in memoriam & dilectionem, quia caput meum, scilicet diuinitas, plenum est rore, id est, misericordia ad dimittendum peccata, & cinnamini mei, id est, humanitas, guttis noctium, id est, effusio ne sudoris lacrymarum, & sanguinis passionum, ad redimendum hereditatem tuam pro satisfactione peccatorum tuorum impignorata. De tertio, Deute. 8. Obserua, & caue ne quāquam obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius, ne postquam comederis, & biberis, & satiatus fueris, habuerisque cunctarum rerum copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiscaris Domini Dei tui. Glos. Ecclesiast. 17. Sicut nullum momentum est quo non utitur homo Dei bonitate, ita semper debet esse in memoria praesens. Secunda causa institutionis est sacrificium altaris contra quandam quotidianam delictorum nostrorum rapinam, ut sicut corpus Domini semel oblatum est in cruce pro debito originali, sic offeratur iugiter pro nostris quotidianis delictis in altari, & habeat in hoc ecclesia munus ad placandum sibi Deum super omnia legis sacrificia pretiosum & acceptum. Mala. 3. Placebit Domino sacrificium Iuda, & Hierusalem quasi regis & militiae, id est, christi ecclesiae. Alexander Papa. Nihil in sacrificijs ecclesiae maius esse potest quam corpus & sanguis Christi. Nec ulla oblatio hac potior est, sed omnes praecellit, quae pura conscientia Deo offerenda est, & pura mente sumenda. Et sicut potior est praeceteris, ita potius uenerari debet. Ad hoc sacrificium approbandum nota triplex remittenda uetus sacrificium. Prima auctoritas nostri sacrificij potentia. I. Christi, qui non solum ex eo est Dominus & rex uiuentium, Opusc. S. Tho. Aquino. F. 2. terra,

terre, sed ex summi sacrificii ad eum translatione potuit & debuit suum in melius sacrificium commutare. Psal. 109. Iuravit Dominus, & non penitebit eum, &c. Non dicit secundum ordinem Aaron, vel secundum ritum Leuitarum, qui obtulerunt carnes hircorum & taurorum, sed secundum ordinem Melchisedech, qui obtulit panem & vinum, Heb. 8. Quod fuit necessarium secundum ordinem Melchisedech alium exurgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron. Translatio enim sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat. Manifestum est autem quod ex tribu Iuda ortus est Dominus, de qua secundum legem non erant sacerdotes. Secunda est debitorum nostrorum exigentia. Tanta magnitudo enim erat debitorum parentum ex rapina magnitudine, ex raptoris ingratitude, ex laesi scilicet creatoris maiestate, quod non solum legis sacrificia, sed totus mundus cum omni creatura non sufficit pro satisfactione. Ad Hebr. 10. Christus ingrediens mundum dicit, Hostiam & oblationem noluit, corpus autem aptasti mihi. Glo. ingrediens, id est, homo factus dicit. Hostiam de animalibus, & oblationem de aliis rebus noluit, id est, non placuerunt tibi: corpus autem quod pro omnibus sacrificiis est, quia sine peccato, aptasti mihi, id est, aptum & idoneum dedisti mihi viuendo, quod pro omni redemptione valeat offerri. Psal. 58. Quae non rapui, tunc exolvebam, quando scilicet pro debitis omnium sufficiens sacrificium in cruce offerreba. Tertia ratio mutandi est ipsorum sacrificiorum legis insufficientia. Et hoc probatur a tribus, quia scilicet Deo non placuerunt, quia peccata non abstulerunt, quia gratiam non contulerunt. De primo, Hier. 6. Holocausta vestra non sunt accepta, victimae vestrae non placuerunt mihi. Osee. 6. Misericordiam volo, & non sacrificium. De secundo, psal. 29. Holocaustum & pro peccato non postulasti. Ad Ro. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. Ad Hebr. 10. Impossibile est sanguine hircorum & taurorum auferri peccata. De tertio, Ezech. 20. Dedi precepta non bona, & iudicia in quibus non viuunt: precepta non bona, id est, minus bona, & sacrificia, scilicet ceremonialia, in quibus non viuunt, quia vitam gratiae non conferebant. Ad Hebr. 12. Reprobatio quoque sit praecedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem, quasi propter eius sterilitatem, quia non conferebat gratiam. Tertia institutionis causa est cibus hominis. Cibus, inquam, medicinalis contra pomi mortiferi corruptionem, quae tam prava infusa est per primos patres humano generi, ut esset incurabilis, nisi subueniretur medicina optima, quam posset facere prudentia Dei. Ecclesiast. 78. Altissimus de terra, id est, carne virginis, creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Ambr. Corpus christi medicina spiritualis est, quae cum reuerentia degustata sibi deuotos purificat. Ad cognoscendum rationem necessitatis medicinae corporis christi, sciendum quod serpens malignus insudit homini peruenit cibi vetiti triplicem corruptionem in anima, scilicet tenebras ignorantiae, in corpore morbum praeconcupiscentiae, & mortem vtriusque, contra hoc institutum est corpus christi medicamentum tenebras ignorantiae illustrans, morbum concupiscentiae sanans, & mortem nostram mortificans. Propter haec tria potest comparari triplici dulci cibo & medicinali. scilicet mellis propter primum, ficui propter secundum, fructui vuae propter tertium. De primo Prouer. 34. Comede filii mei, quoniam bonum est. Mel corpus christi dulce significat. Hoc bonum est, quia tenebras me-

illis illuminat. Primi Regum. 14. Vidistis, quoniam illuminati sunt oculi mei, eo quod gustauerim paululum de melle. Esai. 7. Butyrum & mel manducabit omnis qui relictus fuerit, ut scilicet reprobare malum, & eligere bonum. Psal. 26. Dominus illuminatio mea &c. Accedite ad eum, & illuminamini. De secundo Hier. 24. Ficus ficus bonas, bonas valde. Ficus bis dicitur dulce corpus christi Dei & hominis significat. Haec bis bona sunt valde, quia mentem & carnem a morbo praeconcupiscentiae sanant. Quarti Regum 20. Esaias iussit afferri massam ficorum, quam cum posuit super vlcus regis, curatus est. Vlcus regis est concupiscentia carnalis, massa ficorum corpus christi continens dulcedinem multorum bonorum ad medicinam malorum desideriorum. De tertio Lucae. 1. Benedictus fructus ventris tui, corpus scilicet christi, quod est fructus vitae valens ad destructionem gehennae, & acquisitionem vitae aeternae. Prouer. 3. Lignum vitae est his qui apprehenderint eam, scilicet sapientiam Dei incarnatam. Hinc dicitur Osee. 13. Ero mors tua o mors. Ioan. 6. Ego sum panis vitae &c. Qui manducat meam carnem &c. Item. Qui manducat me, viuet propter me. Hilarius. Accepta carne Domini, & hausto sanguine, id efficitur, ut nos in ipso, & ipse in nobis sit. Haec est ergo causa vitae nostrae, quod in nobis carnalibus per carnem christum, qui vere vita est, manentem habemus, victuri per eum ea conditione, qua viuunt ipse per patrem qui in eo est.

CAP. II.

De prima causa institutionis per se, scilicet memoria Saluatoris, & de preparatione eius ad iudicium.

Venite comedite panem &c. causam tuam &c. Speciale. Itē, in memoria aeterna. Hoc facite in meam commemorationem. Luc. 22. Vigesimo secundo. Thema. Itē, Estote parati, quia qua hora. Lucae 12. Prima causa institutionis sacramenti dominici corporis est memoria Saluatoris, circa qua tria possunt queri. Primo, quid mali sequitur, si memoria Domini fuerit relicta. Et dicendum quod triplex, scilicet amissio gratiae diuinae, subiectio potestatis diabolicae, magna deformitas culpa. De primo, Deuterono. 32. Deum qui te genuit, dereliquisti &c. Erant, abscondam faciem meam, & considerabo. i. subtraham gratiam. Vbi fons perit, riuus arefcit. Esai. 17. Eris deserta, quia oblitas Dei creatoris tui. Ecclesiastici vigesimo. Oratio factorum effunderetur. De secundo, Iudic. quarto. Obliti sunt Dei sui, & tradidit eos in manus Sisarae, id est, potestati diaboli. Thobiae 6. Qui coniugia ita suscipiunt ut Deum a se, & a sua mente excludant, in his habet potestatem demon. De tertio ad Rom. 1. Sicut non probauerunt, id est, noluerunt Deum habere in notitia, tradidit illos in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conueniunt. Et, heu, hoc sepe fit usque ad mortem. Psal. 9. Non est Deus in conspectu eius &c. Ioel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta impudica & insipientia sunt homines stulti, carnales, Deum prae oculis non habentes. Huiusmodi in stercore suo putrescere, est in luxuria, & aliis peccatis vitam finire. Secundo, querit de quibus de nostro Salvatore memoria sit habenda. Et dicendum de tribus, de praeterito, de presenti, de futuro. De praeterito, ut nos in redemptione, quae propter nimiam charitatem a morte mala morte sua liberauit nos. De presenti, ut omnium inspectoris, qui per occultam praesentiam omnia nostra semper cernit. De futuro, ut iusti iudicis, qui per omnipotentiam suam omne prauum

prauum incorrectum districte iudicabit. De primo, A Trenorum 3. Recordare paupertatis meae, & transgressionis, id est, maxime humiliationis. Absynthij & fellis, id est, amarae passionis. Ezechiel. 9. Signa Thau super frontes virorum dolentium & gementium super cunctis abominationibus, quae sunt in ciuitate hac. Thau, figuram crucis habet, id est, passionis Christi, quae semper est bonis in mente ferenda. De secundo, Psal. 99. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus, omnia scilicet implens, omnia videns, ubique praesens. Hinc ait, Prouidebam dominum in conspectu meo semper. Psal. 5. Ecclesiast. 39. Opera omnis carnis coram Domino, & non est quicquam absconditum ab oculis eius. Canti. 2. En ipse stat post parietem nostrum, id est, indutus parietem carnis nostrae: prospiciens per cancellos, quos licet intrus degenet occultus a nobis videri non possit, tamen omnia nostra videt. De tertio, Esai. 30. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum. Ecce venit, id est, attendite, quia cito veniet ad districtum iudicium. Matth. 24. Vigilate &c. Hieronymus. Siue comedo, siue bibo, siue aliquid aliud facio, semper intonat in auribus meis quasi tuba vehemens vox illa terribilis, Surgite mortui, venite ad iudicium. De omnibus tribus simul. Psal. 130. Memoria fecit mirabilia suorum, quasi diceret. Dominus dedit nobis escam, scilicet seipsum ad memoriam suorum mirabilium: praeteritorum, quod nos redemit: praesentium, quod omnia nostra respicit: futurorum, quod districte tandem iudicabit. Tertio, queritur quid valeat memoria nostri Saluatoris. Dicendum ad tria. Primum, enim rei memoria, scilicet passionis Christi valet ad cor nostrum eius amore inflammandum. Secundo rei, scilicet eius continua inspectionis, valet ad nos a peccato custodiendum. Tertio rei, scilicet districti iudicis, valet ad excitandum nos ut prepareremur contra futurum iudicium. Primum facit nos bonum diligere, secundum malum odire, tertium imminens periculum praecauere. De primo, Lucae 12. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat: Ignem veni, id est, causam amoris mihi in mundum beneficio passionis, quae si pie recordata fuerit, amore magno cor accendit. Psal. 38. Concaluit cor meum intra me &c. Bernardus. Super omnia te mihi reddidit amabilem. Iesu bone, calix quem bibisti, opus redemptionis meae. Idem, Quanto pro me Dominus factus est vilior, tanto mihi factus est carior. De secundo Prouer. 8. Timor Domini odit malum. Timor inquam quomodo mens semper Deum praesentem, & omnia videntem attendit, a peccato custodit: hinc econuerso. Ecclesiast. 23. Omnis homo qui transgreditur lectum suum contemnens in animam suam dicens, quis me videt? tenebrae circumdant me, non intelligit quoniam omnia videt oculus Domini, & expellit a se timorem Dei. Ezechiel. 8. Certe vidisti, fili hominis, quae seniores faciunt in tenebris. Dicunt. non videt Dominus. Gloss. Si Dominum praesentem, & omnia videntem, & iudicantem semper cogitamus, aut vix, aut nunquam peccaremus. Boetius. Magna nobis indicta est necessitas bene viuendi, cum agamus omnia ante oculos iudicis cuncta cernentis. De tertio, Exo. 19. Sanctifica populum, & sint parati in diem tertium: die enim tertio descendet Dominus coram omni plebe, quasi diceret. Memento, quia Dominus terribilis descendet ad districtum iudicium, & ideo estote parati in diem tertium. Primus dies est dies nostrae natiuitatis: secundus, nostrae conuersationis:

tertius dies mortis, vel aduentus districti iudicij. Luc. 12. Estote parati. In preparatione ad iudicium debent tria notari, scilicet modus, prouidentia non praeparatorum poenae euadere, lucrum cum praeparatis vitam aeternam possidere. De primo, Ecclesiast. 18. Ante iudicium praeparauit iudicium tibi, scilicet poenitentiam agendo. Matth. 3. Poenitentiam agite. Appropinquabit enim regnum celorum, id est, regis caelestis iudicium iustum. Ioel. 2. Magnus dies Domini, & terribilis, valde, quis sustinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus, Conuertimini ad me &c. quasi diceret, Apparate vos ad diem Domini poenitentiam agendo, & peccata mundi non faciendū. De secundo, Apocalyp. 18. Exite de Babylone popule meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipietis. Exite de Babylone, id est, praeparate vos ad iudicium poenitentiam agendo, & peccata mundi non faciendū: & per talem prouidentiam euaditis eius poenam. Luc. 12. Si sciret paterfamilias &c. Gloss. Nesciente patrefamilias, domum fur perfodit, quia dum a sui custodia spiritus dormit, improbita mors carnis habitaculum irrumpit, & animam ad supplicia trahit. Furi autem resisteret, si vigilaret, & aduentum iudicis occulte praenientem praecauens, iudici poenitentiam occurreret, & sic vitae dormientium, id est, non praeparatorum poenam euaderet. De tertio, Matth. 25. Cum fatuae virgines, id est, animae non paratae, irent emere ad forum diaboli cum Eua, vel cum Dina, ubi pro modica re dant multa bona, venit spiritus sanctus, & quae paratae erant &c. Ecce triplex lucrum praeparationis ad iudicium, scilicet possessio caelestis regni, societas amabilis sponsi, deliciae totius boni. Primum notatur ibi, Intrauerunt: secundum ibi, Cum eo: tertium ibi, Ad nuptias. De primo, Matth. 25. Venite benedicti patris mei. De secundo, 1. Thessaloni. 4. Semp̄ cum Domino erimus, sine quo nulli bene: cum quo nulli male esse poterit. Ioan. 17. Pater, quos dedisti mihi, uolo &c. Ut uideant claritatem quam dedisti mihi. De tertio, Esai. 66. Gaudete cum Hierusalem, id est, cum beatorum omnium pacifica & iucunda societate, ut replamini ab uerbis consolationis eius.

CAP. III.

De secunda causa institutionis sacramenti Eucharistiae, scilicet sacrificio altaris.

Venite comedite &c. Itē causam tuam &c. Thema proprium. Sacrificium Iuda, quasi regis, & militiae, id est, Christi & ecclesiae. Malach. 3. Secunda causa institutionis sacramenti dominici corporis est sacrificium altaris. Circa quod sacrificium notantur tria, scilicet forma offerendi, quaestio de sacrificio legali, & excellentia nostri sacrificij. De duobus primis hic potest dici, de tertio in sequenti. Primo notatur forma, & haec est triplex. Prima in oblationum veterum praefiguratione, secunda in humanae formae veritate, tertia in panis & vini specie. Prima est synagoga commendata sub lege, secunda charitatis diuinae oblata in cruce, tertia fidelis animae consecrata in mensa ecclesiae. Prima data est in signum, secunda in pretium, tertia in solatium. De prima Leuitici. 4. Si omnis Israel per ignorantiam peccauerit, offerat pro peccato suo vitulum, id est, Christum. dicit Gloss. Hoc autem non erat in persona, sed in figura, Exodi 12. Similiter agnus immaculatus, quem occidebant in Pascha, & eius carnes edebant, figura Christi. Opusc. S. Tho. Aq. F. 3. Iste erat,

sti erat, ut dicit Gregor. De secunda forma Iſaie 53. Si-
cut ouis ad occisionem ductus, uulneratus est pro-
pter & car. Oblatus est, quia ipse uoluit. Hoc uere
secundum formam humanam in cruce. Hebræorum
10. Sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu
Christi semel, scilicet in cruce. De tertia. Psalm. 109.
Tu es sacerdos in æternum & car. Qui ut dicitur. Ge-
nesis 14. Obtulit panem, & uinum, sic Christus dat
corpus, & sanguinem suum in sacrificio altaris sub
panis & uini specie. Matthæi 26. Accepit Iesus pa-
nem, & benedixit, & ait. Hoc est corpus meum. Et
accipiens calicem, idest, uasculum cum uino, gratias
egit dicens, Hic est sanguis meus & car. Secundo nota-
tur breuis quæstio de sacrificio legali, in qua tria sūt.
Primo, contra insufficientiam quæ imponitur sacrifi-
ciis legalibus, opponitur: secundo, contrarietas solu-
tur: tertio, causa illius sacrificii assignatur. Primo con-
tra insufficientiam, quod Deo non placuerūt, & quod
peccata non abstulerunt, secundum illud Hieremias. 6.
Holocausta uestra non sunt accepta, uictimæ uestræ
non placuerunt mihi, & contra his similia opponitur.
Leuitici 4. Si peccauerit autem quis de populo terræ,
offeret capram immaculatam, & adolebit eam sacer-
dos super altare in odorem suauitatis Domino, & di-
mittetur ei. Ergo uidetur, quod uetus sacrificium pla-
cuerit Deo, & propter hoc peccata dimisit. Hebræorū
11. Omnia pene in sanguine mundantur secundum
legem, & per sanguinem animalium sacrificiorū re-
mittuntur peccata delinquentium. Ergo illa sacrificia
Deo placuerunt, & peccata dimiserunt. Secundo, hor-
um contrarietas sic potest solui. In sacrificia semper
tria fuerunt, scilicet ipsum sacrificium, personæ offe-
rentium, peccatorum remissio. In singulis istorum
duo attendebantur in sacrificio caro, & sanguis ani-
malis quod offerrebat. Et præterea, multo melius
scilicet res spiritualis quæ ibi figurabatur, ut in agno,
uel uitulo Christus, in capra pænitentia, in boue uita
robusta & actiua, in aue sublimis & contemplatiua,
& sic de cæteris. Item, personæ offerentium duæ sunt
species, aliæ dignæ, aliæ indignæ. Indigni erant qui il-
la sacrificia tantum carnaliter attendebant. Digni autē
qui ea spiritualiter attendebant, & in eis Christum fi-
guratum, uel explicite, uel implicite credebat, & secū-
dum intellectum spirituale uitam suam gerebant.
Item, sibi erat remissio peccatorum, & hoc quantum ad
duo, scilicet quantum ad pœnam, idest, quantum ad
legis irregularitatem: uel quantum ad culpam, idest,
quantum ad conscientiam maculam. His uisus, facile
soluuntur quæ de sacrificiis in scripturis sacris contra-
ria dici uidentur. Reuera enim illa sacrificia secundū
te, scilicet opera operata, idest, carnes & sanguis hir-
corum, nec placuerunt Deo, nec propter ea remisit
culpam quantum ad culpam, idest, conscientiam macu-
lam: sed tamen apud homines remissa reputabantur
quantum ad quandam legis pœnam. Vnde cum Apo-
stolus uno loco dicat. Impossibile est sanguine hyr-
corum auferri peccata, & in alio. Omnia pene in san-
guine mundantur secundum legem. Primum intelli-
gendum est quantum ad animæ culpam. Secundum
quantum ad carnis pœnam: unde ad Hebræos. 9. San-
guis hircorum, & uulorum, & cinis uitulæ aspersus
inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Glos-
sa, sanctificat, idest, a peccato mundat, idest, a pœna leg-
is, ad emundationem ualent non animæ, sed carnis.
Verum tamen iustorum sacrificia non secundum se, ut

dictum est, sed propter fidem Saluatoris, quem in il-
lis uenturum, & pro redemptione mundi credebant,
Deo placebant, & eis remissionem peccatorum quan-
tum ad pœnam supradictam, & quantum ad culpam
animæ ualebant. Ad Gala. 3. Ex operibus legis non iu-
stificabitur homo, nisi per fidem Iesu Christi. Hebræo-
rum 11. Fidem plurimam hostiam Abel, quam Caim
obtulit Domino: plurimam, idest, acceptabiliorem, &
plus sibi ualentem. In tellexit enim, & credidit in a-
gno, quem Deo obtulit, hostiam meliorem, idest, Sal-
uatorem, quod non Caim, & ceteri indigni. Genesis
10. Respexit Dominus ad Abel, et ad munera eius. Ter-
tio, causa institutionis legalium sacrificiorum est asig-
nanda. Cum enim a Deo instituta sint, qui nihil sine
causa facit, & tamen mutanda erant, quæri potest
causa institutionis eorum. Ad hoc breuiter dicendum,
quod licet per se non ualuerat ad remissionem culpæ,
tamen multum utilia fuerunt ad doctrinam sapientiæ.
Data sunt quippe seruis ad tempus tamquam signa-
rerum meliorem, & quasi paruulis tamquam chara-
cteres librorum, in quorum proprietatibus, & mô-
dulis offerendi proficerent in disciplina ueræ fidei,
ut adepta uera scientia, deficerent elementa, & colla-
ta ueritate cessarent umbræ, & signa. Deuterono. 10.
Ponite uerba mea in cordibus uestris, & suspendite
pro signo in manibus, & scribite ea in postibus, &
ianuis. Ponite in cordibus legalia, scilicet quantum
ad moralia, quæ semper sunt seruanda: suspendite
ea pro signo in manibus, quantum ad manufacta ta-
bernacula, & huiusmodi, quæ pro tempore sunt tol-
lenda: scribite in postibus, & ianuis sacrificia, scili-
cet oues, & boues quasi literas paruulorum, in qui-
bus multa bona sunt discenda, & præcipue scilicet
fides Saluatoris, forma de moribus, spes de cælesti-
bus. Primum poterant discere de sacrificiis ouium:
secundum in sacrificio taurorum: tertium in sacrifi-
cio animalium extra castra cõbustorū. De primo Iſaie
53. Sicut ouis & car. Cum ergo ouis offerrebat,
poterant tria de uera fide discere, scilicet Saluatoris
innocentiam, mansuetudinem humani generis, per
mortem Christi redemptionem. De secundo. Da-
niel. 3. In spiritu humilitatis & car. Sicut in holocau-
stis arietum, & taurorum. Cum ergo cornuta anima
lia in holocaustum, idest, per ardorem ignis in cine-
rem redigenda offerrebat, poterant de bonis mori-
bus tria discere, scilicet ut dæmonibus, & uitiis resi-
sterent, Dei & proximi amore arderent, cordis & cor-
poris humilitatem in omnibus conseruarent. De ter-
tio, Leuitici 4. Hebræorum 12. Quorum animalium
infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem,
horum corpora cremantur extra castra, sanguis
animalium significat animas iustorum. Cum hæc
fiebant, poterant tria discere de spe obtinendæ cæle-
stis gloriæ, quæ sunt pænitentia uiuentium, Saluato-
ris officium, bonorum suffragium. Primum disci-
mus in illo, quod corpora extra castra cremabantur,
quia ibi corpora cremare, est fideles extra delicias &
uoluptates sæculi pænitentiam agere. Secundum
in eo, quod sanguis inferebatur per Pontificem in san-
cta sanctorum, quia hoc est animas iustorum post
hanc uitam beneficio Christi in cælum assumi. Ter-
tium in eo, quod sanguis per Pontificem in sancta
delatus ualuit ad remissionem peccatorum homi-
num uiuorum: quia hoc est animas bonorum iam
per Christum in cælum subleuatas intercedere pro pecca-
tis

ris exulum adhuc in mundo relictorum. De primo A
secundæ Timoth. Fidelis sermo. Nam si commortui
sumus, scilicet agendo pænitentiam: & uiuemus re-
cipiendo uitam æternam: si sustinebimus, & contre-
gnabimus, Ad Romanos. 8. Non sunt condigne pas-
siones & car. Ecce quod pænitentiam agere, & mala in
hoc mundo sustinere, ualet ad spem obtinendæ cæle-
stis gloriæ. De secundo. Ioannis 14. Iterum uenio,
& accipiam uos ad me, ecce quod Domini pietatis of-
ficio ualet ad spem cælestium, Canticorum. 5. di-
cunt huiusmodi. Quo abiit dilectus tuus ò pulcher-
rime mulierum? respondit beata Virgo. Dilectus
meus descendit in hortum suum ad areolam aro-
matum, ut pascat in hortis, & lilia colligat, idest,
animas beatas, uel castas de mundo assumat, & ad cæ-
lestia perducat. De tertio, Osee. 1. Ego exaudiam cæ-
lum, & illi exaudiant terram, idest, sanctorum præci-
bus qui sunt in cælis, saluantur qui habitant in ter-
ris: ecce orationes sanctorum ualent ad spem cæle-
stium. Apocalypsis 8. Ascendit fumus aromatum
de orationibus, scilicet de manu angeli coram Deo:
quia scilicet sancti offerunt orationes pro nobis. Chri-
sto, et Christus patri suo, ut peccatorum recipiamus re-
missionem, & ad eorum perueniamus societatem.

C A P. III.

De tertio circa sacrificium notando, scilicet sacrifi-
cij nostri excellentia.

Venite comedite & car. Tertio notatur nostri sa-
crificii, scilicet corporis Christi excellentia, quæ
præcellit omnia legis sacrificia triplici ratione scili-
cet honestatis, quo ad sæculi dignitatis, quo ad Deum
uirtutis, quo ad suæ bonitatis effectum. Primo ex-
cellit ratione honestatis, quod probatur a tribus, ab
exteriori specie, a uirginali origine, a spirituali dul-
cedine. Primo, probatur huiusmodi honestas ab ex-
teriori specie, quia sub nulla alia qualitate cibi pos-
set tam munde, tam pulchre, tam honeste ministrari,
sicut sub specie panis & uini. Non enim sequuntur
hoc inconuenientia multa, quæ sequebantur illa cruce-
ta legis sacrificia, Prouerbiolorum 14. Melior est buc-
cella sicca cum gaudio, quam domus plena uictimis
cum iurgio. Buccella sicca est sacrificium nostrum sub
munda specie panis, & honesta. Zaccharia. 9. Quid
bonum, & quid pulchrum eius, nisi frumentum ele-
ctorum, & uinum germinans uirgines? Secundo, pro-
batur honestas eius, quod a nulla corruptione, sed a
uirginali flore sumptis exordium. Ecclesiastici 24.
Flores mei fructus honoris & car. Quasi diceret. Flo-
res pudicitie & uirginitatis ueris sunt in fructum no-
bilissimæ honestissimæ prolis. Augustin. Nobilitas
matris est ex deitate prolis, & nobilitas prolis ex uir-
ginitate matris, Canticorum. 3. Egredimini, glos-
sa ab ignorantia infidelitatis, & uidete regem, idest, Ie-
sum Christum, in diademate, idest, carne, quo coro-
nauit eum mater sua, idest, honestauit in hoc quod
est uirgo: Tertio probatur honestas huius sacrificii a
spirituali dulcedine pietatis, qua cunctos christia-
nos ad se attrahit. Ut enim dicit Tull. Honestum est
quod sua uis nos ad se trahit & allicit, ut scilicet res
uirtuosa, maxime uero talis qui abundat dulcedine
pietatis, & talis res est sacramentum dominici corpo-
ris, Ecclesiastici. 49. Memoria Iosæ in compositione

odoris facta opus pigmentarii, memoria Iosæ est me-
moriale Saluatoris, uel sacrificium altaris. Hoc factum
est opere pigmentarii, scilicet ex pretiosis operibus di-
uinitatis, & humanitatis suæ, ut suauissimo hone-
statis & pietatis odore ad se trahat fideles ecclesiæ,
Canticorum. 1. Oleum effusum nomen tuum. Hinc om-
nes qui uere credunt, ob spem gratiæ & deuotionis ad
hoc sacrificium uidentur, & adorandum ad eccle-
siam frequenter & seruentur accurrunt. Secundum ex-
cellit ratione dignitatis, quod probatur a tribus rebus
pretiosissimis, ex quibus cõstitit, scilicet ex carne Chri-
sti mundissima, anima iustissima, deitate altissima.
Hæc tria in agno paschali figurata sunt, in nostro sacri-
ficio uere perfecta sunt, Exod. 12. Caput agni eum pe-
dibus & intestinis uorabitis. Caput agni significat dei
ratem, intestina animam, pedes carnem: ecce in Chri-
sto Deus, anima, & corpus, propter quod dicitur. Aue
salus mundi, deitas integra, uerus homo, ex carne scilicet
& anima propter tantæ dignitatis excellentiam ha-
bet sacrificium nostrum præ alijs triplicem prærogati-
uam. Deo namq; secundum se acceptum est, angelis re-
uerendum, hominibus adorandum. Primum est pro-
pter animam iustam, secundum propter carnem mun-
dam, tertium propter diuinitatem summam. De primo
Malachia. 3. Placebit Deo sacrificium Iuda, idest,
Christi iusti regi. Sacrificium Iuda Domino placet,
quia corpus Christi oblatum Deo pater approbat, in
quo scilicet te maxime humiliavit usque ad mortem pa-
tri obediendo, de diabolo triumphando, & genus hu-
manum redimendo. Ecclesiasti. 30. Sacrificium iusti ac-
ceptum est, & odor suauitatis in conspectu altissimi.
De secundo, Marth. 22. Vbi cūq; fuerit corpus, ibi con-
gregabuntur & aquilæ. Leo Papa. Circa corpus Domi-
ni aquilæ sunt quæ spiritualibus alis circumuolant,
uidelicet angeli sancti, spiritus mundi, munditia amā-
tes, mundum corpus Domini uenerantes, & presentes
fideles protegentes. Greg. Quis fidelium dubiū habe-
re possit in ipsa hora immolationis cælum aperiri, &
in illo Christi mysterio angelorum adesse choros, sum-
ma & ima sociari. De tertio Psalm. 95. Adorate scabellū.
Et Iſa. 66. dicitur. Terra autem scabellum pedum meo-
rum. Terra scabellum Dei significat carnem Christi,
quæ originaliter de terra est. Hæc est nobis adoranda,
quia sancta, quia Deo unita. Augu. Sciendum quia in
Christo terra, idest, caro sine impietate adoratur. Qui
enim terram adorat, non terram intuetur, sed illū po-
tius cuius scabellum est, propter quam adorat. Augu.
Dicunt hæretici, quid est quod carnem illius, quæ crea-
turam non negas, cum diuinitate adoras, & ei nō mi-
nus quam diuinitati deseruis? Respondeo. Dominicā
carnem perfectam humanitatem ideo adoro, quia a di-
uinitate suscepta, & diuinitati in unitate personæ uni-
ta. Si hominem separaueris a Deo, illi non credo, nec
seruio. Velut si quis purpuram, uel diademata regis
per se iacens inueniat, numquam eam adorabit. Cum
uero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incur-
rit, si eam cum rege adorare contempserit. Sic etiam
in Christo humanitatem non solam, uel nudā, sed di-
uinitati unitam, scilicet unum filium Dei, uerum Deū
& uerum hominem si quis adorare contempserit, eter-
naliter morietur. Alexander Papa. Nihil in sacrificiis
maius esse potest, quam corpus et sanguis Christi. Ter-
tio, excellit ratione uirtutis, idest, propter effectū suæ
bonitatis. Haber enim triplicem bonum actum in
triplici statu fidelium, in mundo, in purgatorio, in
Opusc. S. Tho. Aqu. F 4 celo

celo. In primo statu peccata relaxat: in secundo peccata grauem alleviat: in tertio gaudium magnum generat. Hinc est, quod tripliciter Missæ celebrari solent pro salute uiuorum, pro requie defunctorum, & pro gloria beatorum. Unde & hostia in tres partes frangitur, ut uirtus sacrificii corporis Domini in prædicto triplici statu demonstretur. De primo, Leuitici 5. Anima quæ peccauerit per ignorantiam, offeret arietem immaculatum, id est, Christum. Gloss. Unde canitur. Agnus Dei &c. Gregor. Dominus dedit nobis sacramentum salutis, ut quia quotidie peccamus, & ille iam pro nobis mori non potest, per hoc sacramentum remissionem consequamur. De secundo, Leuitici 17. Dedi uobis sanguinem, ut super altare meum expietis pro animabus uestris, & sanguis pro animæ piculo sit, & ideo caro & sanguis Christi recte pro animabus defunctorum offeruntur, ut a pœna purgatorii, qua pro residuo penitentia ligati sunt, absoluantur. Augustin. Orationibus, & elemosynis sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutari non est dubium defunctorum animas releuari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt in hoc mundo. De tertio, Leuitici 10. Pectusculum sacrificii, quod oblatum est, edetis in loco mundissimo tu, & filii tui, & filia tuæ tecum. Pectusculum, quod scilicet optimum est & dulcissimum animalis, significat dulcedinem corporis Christi, in quantum comeditur in loco mundissimo, id est, in quantum delectat beatos in celo, in eo quod plurimum gaudent & congratulantur in hoc sacrificio de memoria redemptoris, de aspectu nostræ salutis, de admiratione diuinæ bonitatis. Vel certe pectusculum comeditur in loco mundissimo, quia dulcedine corporis Domini, qua hic passimur in uelamine & sacramento, ea fruuntur beati uisione manifesta in celo. Apocalypsis secundo. Vincenti dabo manna absconditum, gloss. me ipsum, qui sum panis uitæ, quod manna & si nunc manet absconditum, tunc fiet manifestum habens omnis saporis suauitatem. Hinc dicit collecta. Perficiant in nobis, Domine, sacramenta quod continent, dans mandata benignus, rerum ueritate capiamus, id est, Christi corpore manifesta uisione perfruiamur, secundum illud. Qui diligit me, diligitur a patre meo, qui est in celis: in illa Domini uisione erit nobis omnia boni plena fruitio. Psal. 10. Adimplebis me læticia cū uultu tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua.

C A P. V.

De tertia causa institutionis, qui est cibus hominis.

Caro mea uere est cibus. Thema proprium, quod corpus datur in cibum. Tertia causa institutionis est cibus hominis. Circa hoc quod Dominus corpus suum dat in cibum, triplex potest ratio sapientia Dei assignari, scilicet diuinæ liberalitatis magnitudo. Cū enim summæ sit bonus, summa eum decet liberalitas: sed nulla hac maior esse potest. Probatur autem eius liberalitas in hoc facto quantum ad tria. Primo, quantum ad magnificentiam doni: secundo, quantum ad nobilitatem dantis: tertio, quantum ad utilitatem accipientis. Primo, quantum ad magnificentiam doni, quia largitur omnium bonorum in hoc sacramento dat se ipsum, & hoc largissime, quia dat proprium corpus in cibum, secundum quod dicit, Accipite et co-

medite. Hic est summus gradus diuinæ largitatis quantum ad donum. Hic gradus quidam proponi possunt diuinæ largitatis, quibus homini largitus est omnia bona sua, & sic patebit quod hic est summus. Primus gradus est, quod largitus est homini celum, & terram, & omnes irrationabiles creaturas ad seruendum. Ecclesiastici 17. Deus creauit de terra hominem, & dedit ei potestatem eorum, quæ sunt super terram. Genes 2. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, Deuteronomio 4. Solem, & Lunam, & omnia astra celi creauit Deus in ministerium donatis genibus. Matthæi 5. Deus solem suum facit ortiri super bonos, & malos. Actuum 17. Deus non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens, de celo dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo, & læticia corda nostra, non sine testimonio se reliquit benefaciens, id est, per beneficia, & creatura se Deum, & liberatorem testatus est. Psal. 18. Quid est homo quod memor es eius? Secundus gradus est, quod homini largitus est illas nobilissimas creaturas rationabiles, & celestes, scilicet sanctos angelos ad ministrandum, Hebræorum 1. Omnes sunt administratores spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Matthæi 8. Angeli eorum semper adorant faciem patris. Angeli dicuntur, quia unicuique a natiuitate datus est angelus ad ministrandum. Hinc leguntur hominibus sepe obsequia impendisse, & faciunt quotidie peccatores conuertendo, multos a malis defendendo, iustos ad celos deducendo. Exodi 14. Ecce ego mitto angelum meum, qui præcedet te, scilicet lumen uirtutum ostendens, & custodiat in uia, in igne purgatorii defendens, & introducat te ad sydera celestis regni perducendo. Tertius gradus est, quod largitus est seipsum. Lucæ 1. Benedictus dominus Deus Israel. Dedit autem se multis modis. Primo, in socium nostræ peregrinationis. Baruch 3. Hic etiam Deus noster qui aduenit omnem uiam disciplinæ, & tradidit illam Israel dilecto suo, & post hæc in terris uisus est & cæc. quasi diceret. Quia Deus fecit homini uias peregrinationis, dans mandata bonæ conuersationis ne deficiat, & ne uia homini uideretur grauis nimis, factus homo est Deus, & per hoc socius uitæ & peregrinationis. Lucæ 8. Iter faciebat Iesus per castella, & ciuitates prædicans, & euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres quæ erant curatæ a spiritibus immundis, & Maria Magdalena, & Ioanna, & Susanna, & alia multe, & turba multa uenit ad eum: Et uere bonus se dedit in bonum socium, quia socios uia lassos optimis uerbis confortauit, in periculis liberauit, infirmos curauit, mortuos suscitauit. Quartus gradus, quod dedit se in seruum nostræ necessitatis, Ad Philippenses 2. Exinanuit semetipsum formam serui accipiens &c. Hinc sitiens potauit, esurientes pauit, discipulorum pedes lauit. Matthæi 20. Filius hominis non uenit ministrari &c. Lucæ 22. Ego in medio uestrum sum, sicut qui ministrat. Quintus gradus est, quod dedit se in pretium redemptionis nostræ. Ad Philippenses 2. Christus dilexit nos, & tradidit se pro nobis, hostiam & oblationem Deo in odorem suauitatis. Matthæi 20. Filius hominis uenit dare animam suam in redemptionem pro multis. Sextus gradus est, & summus, quod dat homini corpus suum in cibum, Osee 1. Ego quasi nutritus Effraim, & declinaui ad eum ut ueretur, Ioannis 6. Panis quem ego dabo, Gregorius, Bo-

nus

nus pastor Dominus animam pro ouibus posuit, ut in sacramento nostro corpus suum, & sanguinem uerteret, & oues quas redemerat carnis suæ alimento satiare, & in hoc est expressio summæ largitatis, & precipui amoris. Magnum est enim dare se in focium peregrinationis, & in seruum necessitatis, tamen in precium redemptionis, tamen tale donum adhuc est in aliqua separatione ab eo cui datur, sed cum datur in cibum, datur non ad separationem aliquam, sed ad omnimodam unionem. Vnluntur enim in unitate corporis cibus & sumens, Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, in me manet &c. Et sic apparet in tali donum summæ largitatis diuinæ bonitatis. Secundo, probatur excellens liberalitas Dei in hoc facto quantum ad nobilitatem dantis, quæ tam excellens est in hoc sacramento, ut corpus suum largiatur large & diffuse, quia non solum dat illud dignis & amicis, sed non subtrahit indignis, malignis, & inimicis. Psal. 26. Appropinquat super me nocentes, ut edant &c. Qui enim se permittit se sceleratorum manibus tractari, & inimicorum, & immundorum dentibus in sacramento lacerari, hinc hosti, & traditori suo iude in cœna cum aliis dicitur corpus suum dedisse. Veritatem enim præsentia suæ ad insular solis oriri facit super bonos & malos exhibens se in hoc sacramento dignis, & indignis, licet non ab omnibus effectus suscipiatur æqualis. Nam dignus effectus bonitatis Dei suscipit, indignus seueritatis, exemplum de sole, & oculo agro & sano. Nota, quod magnum est dare magna dona proximis & amicis, maius dare feruis & ancillis, maximum ignorantibus & peregrinis, sed minus inimicis. Unde arguuntur de magna ingratitudine, Iob. 19. Quare me persequimini sicut Deus, & carnis meis saturamini? Ad Romanos 2. An diuitias bonitatis Dei, & patientia, & longanimitatis contemnitis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad penitentiam te adducit? Copiosa bonitas, & benignitas, & liberalitas nobilitatis Dei, quæ inimicis, & multis contra eum peccantibus tot bona facit, maxime cum tales corpus eius sumere permittit, ut tanta eos liberalitate conuertat. Tertio, probatur quantum ad utilitatem suscipientis, quia in hoc sacramento digne suscipiens efficitur deiformis, id est, per gratiam bonitatis, siue per imaginationem imitationis Deo quodammodo similis. Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum &c. id est, per gratiam bonitatis Deo similes. Ambrosius. Quia dominus Iesus confors est diuinitatis, & corporis, & tu qui accipis carnem eius, diuinæ eius substantiæ in illo participas alimento, diuina substantia bonitas est. In hoc ergo alimento diuinæ substantiæ participare, est assimilari per gratiam diuinæ bonitati. Proverb. 12. Qui bonus est, hauriet sibi gratiam a Domino: gratia uero est influenza diuinæ bonitatis in animam, per quam assimilata Deo fit ei gratia, & uitæ æternæ digna. Non enim sufficit liberalitati diuinæ, quod in sacramento, uel in cibo intellectum illuminat, quod effectum sanat, quod memoriam delectat, quod torum hominem in bono confortat, & corpori suo mystico afficiat, quin insuper Deo assimilet in presenti per gratiam, & in futuro per gloriam: non enim potest ulterius promoueri.

C A P. V I.

De duabus alijs rationibus, quibus datur corpus Christi in cibum.

Venite, comedite &c. & alia themata, ut supra. Secunda ratio quare Dominus corpus suum dat in cibum, est humanæ naturæ corruptio, quæ huiusmodi cibi exigebat medicamentum, & hoc quantum ad uitam. Primo, quantum ad congruam curationem inchoationem, quia sicut initium corruptionis & mortis, cœpit a cibo uetito, scilicet a ligno scientiæ boni & mali, sic initium iustificationis & uitæ incipere debuit a cibo, scilicet ligno uitæ, id est, a corpore dominico. De primo, Genes. 2. de ligno scientiæ &c. De secundo, Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filii hominis, &c. Secundo, exigebat talem cibum quantum ad integram corruptionis curationem. Serpens enim malignus infudit homini per uenenum pomi uetiti triplicem corruptionem, in anima tenebras ignorantie, in carne mortem præuæ concupiscentiæ, & mortem in uitæque. Gen. 3. Serpens decepit me. De primo, Psal. 48. Homo cum in honore esset &c. Genes. 1. Tenebræ, id est, ignorantia erant super faciem abyssi, id est, humani cordis ex diaboli deceptione. De secundo, Ad Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, Ad Romanos 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Lex in membris est morbus concupiscentiæ mouens membra ad actum malitiæ. De tertio, Sapient. 1. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. De omnibus August. Si angelus de proprio uens para diso non esset auditus, non præcipitaremur in mortem, sed uenit de celo lassus serpens foris, et emisit uenenum de proprio, locutus est de suo, gustate, et eritis sicut dii, & illi appetentes quod non erant, amiserunt quod acceperant, scilicet uim intellectiuam, uitæ iustitiam, non moriendi possibilitatem. Quia ergo per cibum uenensum triplicem infudit corruptionem, necesse fuit, ut ad integram curationem medicus, id est, saluator noster, cibum medicinale contra hæc tria daret, & hoc est corpus suum, quod pie recipientium ignorantie tenebras illuminat, morbum præuæ concupiscentiæ sanat, & mortem destruendo triphat. De primo, Psal. 6. Dñs illuminatio mea &c. & Psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. Corpus enim Christi est uerbum Dei, id est, uera lux in carne humana quasi in lucerna, qua illuminatur fidelis anima. De secundo, Psal. 77. Pluit illis manna ad manducandum &c. Exodi 16. Mane ros iacuit in similitudine pruinæ super terram. Panis igitur cælestis in similitudinem pruinæ, rosque apparebat, quia corpus domini a seruo præuæ concupiscentiæ refrigerat. De tertio, Ioan. 6. Patres uestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de celo descendens, ut si quis manducauerit ex ipso non morietur, & sic iste cibus mortem destruit. De his tribus supra primo sermone circa finem actum est. Tertio, exigebat talem cibum quantum ad firmam sanitatis conseruationem. Quidam enim ad tempus de peccatis compunguntur, & quodammodo curantur, sed tempore tentationis per reciduum iterum corrumpuntur. Psal. 37. Putruerunt, & corrupti sunt &c. Ad conseruationem autem sanitatis animæ, & incorruptionis bene uitæ, ualet cibus iste. Cantic. 1. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Sicut enim myrrha incorrupta seruat corpora, sic corpus Domini pie sumptum corda. Tertia ratio

ratio sapientiae Dei, qua Dominus dat homini corpus suum in cibum, est humanae naturae conditio quae rationalis creata est, & corpori coniuncta. Rationalis autem creatura potest tribus modis considerari; & secundum hoc indiget triplici cibo. Primo modo, consideratur secundum quod est incorporea; & pure spiritalis, ut natura angelica. Secundo modo, secundum quod est corpori coniuncta, sicut dissimilis dissimili, spiritus carni. Tertio modo, secundum quod illae duae naturae, scilicet corpus & anima in singulis personis hominum sunt familiari societate, miroque amore coniunctae. Sed quocumque istorum trium modorum consideratur rationalis creatura secundum conditionem suam convenienti indiget alimonia. Primo modo exigit alimentum, per quod uiuat & subsistat, scilicet uerbum Dei aeternum secundum se incorporeum, quod est eterna Dei sapientia, Thob. 12. Ego cibo inuisibili & potui qui ab hominibus uideri non potest, utor. Prouerb. 3. Lignum uitae est his qui apprehenderint eam, scilicet Dei sapientiam, Ecclesiastic. 1. Fons sapientiae uerbum Dei in excelso reficiens, scilicet angelos in caelis. Secundum modo considerata rationalis creatura, ut est corpori coniuncta, sicut dissimilis dissimili, spiritus carni pretiosum uili, secundum conditionem utriusque naturae indiget pro utroque cibo conuenienti sibi, sed dissimili: quia spiritus spiritali ad modum angeli, corpus corporali ad modum bruti. De primo, Psal. 77. Panem angelorum &c. 1. ad Corinth. 10. Patres nostri omnes eadem escam spirituales manducauerunt &c. Sapientiae. 9. Si quis erit consummatus inter filios hominum sibi ab illo effugerit sapientia tua, in nihilum computabitur: quia qui spiritali cibo, qui est Dei sapientia caruerit, a uita spiritali deficiet, Ecclesiast. 15. Cibauit eum Dominus &c. De secundo. 2. Regum 12. Pauper quidam habebat ouiculam de pane suo comedens, Ecclesiast. 39. Initium necessariae rei uitae hominum lac & panis, mel & unguentum, haec omnia sanctis in bona, & impijs in mala conuertentur. De utroque. Deutro. 8. & Matth. 4. Non in solo pane &c. Aug. Sicut anima uita est corporis, sed non uiuificat sine cibo corporali: ita Deus uita est animae, sed non uiuificat illam sine cibo spiritali, idest, sine uerbo Dei, & sic haec et illa natura hominis sibi dissimiles dissimilem cibum habuerunt, & alio modo, & longe ab inuicem comederunt, nec cibum corporis congruebat spiritui, nec cibum spiritus corpori. Tertio modo, considerata rationalis creatura secundum quod illae duae naturae, idest, corpus & anima, sunt in singulis personis hominum familiari societate & miro amore coniunctae, tunc exigitur ad aeternam saluationem utrorumque; unus cibum toti homini, idest, utriusque naturae conueniens spiritalis simul & corporalis, scilicet uerbum caro factum, quem simul sub quodam sacramento comedant, cuius uirtute anima de praesenti miseria ad uitam aeternae beatitudinis perueniat, & corpus ad modicum tempus seruatur in terra, ut tandem gloriose resurgat. De hoc cibo, Ioan. 6. Caro mea, idest, caro Dei, caro humana unita Dei uerbo, uere est cibus, scilicet totius hominis ualens animae & corpori, Ecclesiast. 1. Unus est altissimus creator omnium, ipse creauit sapientiam spiritu suo; & secundum datum suum praebet illam diligentiibus se. Creauit sapientiam spiritu suo, idest, uirtute sua, scilicet creaturam carnis de uirgine sumpsit, & sapientiae suae uniuit, & secundum datum suum, idest, liberalitatem praebet illam in cibum dili-

gentibus se, scilicet fidelibus, ut proficiat, sicut dictum est, corpori & animae. De hoc conuiuio corporis & animae Isa. 9. Vitulus & ursus pascentur simul. Vitulus significat corpus, quod in sacrificio Deo est manducandum; ursus spiritum, qui sicut ursus bestiarum, sic terribilis esse debet bestialibus moribus & moribus. Hi pascentur simul, scilicet uero cibo, idest, carne Christi, ut proficiat anima & corpori. De primo Ioan. 6. Qui manducat carnem meam &c. De secundo sequitur. Et ego refuscitabo eum &c.

CAP. VII.

De forma donationis, uidelicet qua ex causa datur uelatum hoc sacramentum.

Venite comedite panem &c. Thema speciale, Quomodo potest nobis carnem suam dare &c. Thema proprium. Sacramentum regis abscondere bonum est; Thob. 12. Secundum principaliter circa sacramentum dominicum notandum, est forma donationis, & circa hanc tria sunt consideranda. Primum, quod Dominus corpus suum dat uelatum: secundum, quod dat uelatum sub specie panis: tertium, quod dat uelatum sub specie panis triticeae. Circa primum sciendum, quod datur uelatum non nudum, secundum illud Apocal. 2. Dabo manna absconditum quasi cibum caelestem uelatum: sed quia hic humanus sensus hesitat, et miratur cum aliud uidetur, huius uelaminis quadruplex est ratio. Prima est indignitas malorum, quae exigit ut uelatur, sicut aeger oculus ut sibi sol, & quodlibet lumen tegatur & in hoc benignis sime agit, cum eis misericordia Saluatoris, si prauis uisum aspicerent, et hoc a fidelibus manducari, ex ipso aspectu scandalizarentur, & tripliciter male perirent, uidelicet in corde per horrorem, in ore per detractionem, in anima per spirituales mortem. De primo, Io. 6. Vbi Dominus dicit, Caro me uere est cibus, &c. Sequitur. Ex hoc multi discipuli abiierunt retro, quasi abhorrentes uerba de humana carne comedenda. Ambr. Forte dices, Quomodo ueris sanguis? quia similitudinem non uides carnis. Attende uerba Christi, Audientes, quod carnem suam daret manducare recedebant, solus Petrus dixit, Verba uita aeternae habes, ad quem ibimus? Ne ergo plures scandalizetur, & ne uelut quidam esset horror humanae carnis, sed magis maneret gloria redemptoris, ideo in similitudine accipis sacramentum: sed uere naturae gloriae uirtuteque; consequeris. De secundo in eodem, ubi Dominus dixit, Panis quem ego dabo, caro mea est &c. Litigabant ideo Iudaei &c. Litigatio haec murmur & detrahitio est, & ideo debuit uelari. Psal. 54. Si is qui oderat me &c. De tertio. Numeri 4. Aaron & filius eius intrabant, ipsique disponunt opera, idest, operient sacramenta, alij nulla curiositate uideant quae sunt in sanctuario priusquam inuoluantur, alioquin moriantur. 1. Regum 6. Percussit Dominus multos, eo quod uidissent arcam Domini, quia scilicet non licebat eis uidere eam detectam. Arca significat corpus Christi, quod malignis est uelandum, ne spiritualiter moriantur si uideant: quia causa suae caecitatis putarent esse phantasticum. Ecclesiast. 3. In pluribus operibus Dei non fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium ea quae abscondita sunt uidere oculis tuis. Secunda ratio quare uelatum datur, est fides bonorum, & haec ratio potest in tria distingui, quae exigunt hoc uelari, scilicet fidei, es-

se uerum infidelitatis prae remedium, fidei meritum. Primo fidei esse uerum exigit ut uelatum detur corpus Christi. Ad Hebraeos 10. Fides est rerum non apparentium, ut dicit Augustinus. Fides est credere, quod non uides, scilicet credere uerbis de re occulta quae uere est, & tamen eam oculis non uides. Nam de re quam uidemus, scientiam potius quam fidem habemus. 1. Petri primo. Christus est in quem non uidentes creditis. Secundum, infidelitatis remedium exigit ut uelatur corpus Christi, quatenus culpa infidelitatis respondeat modus congruus satisfactionis. Unde sicut primorum parentum incredulitas incepit ex auditu uerbi diaboli suadentis cibum habentem mortem uelatum, & in eo sunt sensus eorum uane delectati, sic congruit ut fides saluatorum incipiat ex auditu uerbi Saluatoris suadentis cibum habentem ueram uitam absconditam, & in quo nostri sensus pie sunt decepti praeter auditum, ut sit fides ex auditu tantum, & non ex uisu, uel aliis sensibus, auditus autem per uerbum Christi. Hoc pulchre figuratur, Genes. 27. in benedictione Iacob, ubi sensus Isaac sunt decepti putantis sentire Esau, dum sentit similitudinem eius, qui uelatus erat, Iacob. Unde sciendum, quod in illa figura dominici corporis quatuor erant personae, scilicet Isaac, & Rebecca, quasi masculus, & femina significant duas naturas in nobis, idest, corpus, & animam, masculus qui magis solet esse manifestus, & exterioribus plus intendit, significat exteriorem hominem, idest, corpus cum suis sensibus: femina, quae domi residet & familiam regit, interiorem hominem, idest, animam quae salutis suae & aliorum gerit curam, Iacob bonus, & formosus habitans in tabernaculis, quem diligit Rebecca, idest, fidelis anima, significat uerum corpus Christi. Esau quae amabat Isaac, idest, corpus, eo quod de cibis suis uescitur, significat substantiam panis cum suis accidentibus, scilicet colore, sapore, & ceteris. Dum itaque Isaac quasi homo exterior, i. sacerdos benedicere debet, Esau, idest, substantia panis recedit, sed similitudo Esau, scilicet uestes cum odore, pelles pillose, cibus cum sapore, idest, accidentia panis, siue similitudo, scilicet color, sapor, odor, durities manent circa Iacob, & sensus nostri falluntur. Ibi fallitur uisus Isaac caliginosus, idest, debilis corporis nostri, quia putat praeter oculis habere Esau, idest, panem, & tantum uestes eius, scilicet speciem panis, & sub illa later Iacob uelatus, idest, corpus Christi. Ibi fallitur gustus, quia putat comedere cibum Esau, idest, panem, & gustat tantum similitudinem eius. Ibi fallitur olfactus, quia putat sentire odorem Esau, idest, panis qui uere non est ibi: sed sentit odorem uestimentorum eius, idest, formam panis, quibus uestitus est Iacob, idest, corpus Christi. Sapiens erit Isaac, sed in iudicio cognoscendi Esau fallebatur, sic homo noster exterior in iudicio panis alitatis fallitur praeter auditu, unde ait. Vox quidem uox, Iacob &c. Manus quas tango sunt Esau, nihil falsius: sed uox quam audio dicentem, ego sum, uox est Iacob, nihil uerius. Similiter sacramentum quod tango, substantia panis est, nihil falsius: uox Christi dicentis, Hoc est corpus meum, nihil uerius. Primo igitur infidelitatis remedium exigit, quod corpus Christi uelatum detur, ut quia sensus primi hominis in cibo perditionis uane delectabantur, sensus nostri corporis in cibo benedictionis ad instar Isaac decipiantur, ita tamen quod Rebecca, idest, anima in fide sua non fallatur. credit enim uere in benedictione sacra esse Iacob, idest, corpus Christi uelatum similitudine Esau, idest, specie panis. Tertio fidei meritum exigit, ut uelatur cor-

pus Christi, quia ut dicit Gregorius, fides non habet meritum, cui humana ratio praebet experimentum, supple sufficiens. Velatum dare uoluit Dominus corpus suum, quia in hoc potius credere uerbis suis quam sensibus nostris magnum habet meritum, Io. ult. Beati qui non uiderunt. Huius meritum fidei, siue fructus triplex est, scilicet spiritualium bonorum plena copia, temporalium abundantia, aeternorum superfluentia. Hinc ait Rebecca, idest, fidelis anima, In me sit ista maledictio filii mei, idest, haec triplex benedictio. Det tibi Deus de rore caeli, quantum ad primam: & de pinguedine terrae abundantiam, quantum ad secundam: abundantiam frumenti, uini, et olei quantum ad tertiam. De primo Ioan. 7. Qui credit in me, flumina &c. Osee. 14. Ero quasi ros &c. De secundo ad Hebr. 11. Sancti per fidem adepti sunt re promissiones, scilicet temporalium. Isaia 1. Si uolueritis, & audieritis me, bona terrae comedetis. Matthei 6. Primum quaerite regnum Dei, recte credendo: & iustitiam eius, iuste uiuendo, & haec omnia &c. De tertio 1. Petri 1. c. e dentes in Christum quem non uideritis, exultabitis libertate inenarrabili et glorificata reportantes finem fidei uestrae salutem animarum uestrarum. Prou. 1. Qui audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur timore malorum sublato.

CAP. VIII.

De duabus alijs rationibus, quibus datur corpus uelatum.

Venite comedite &c. Quomodo potest sacramentum regis. Tertia ratio, quare corpus suum dat uelatum, est instructio morum. Iob. 28. Trahitur sapientia de occultis. Tria uero in hoc sacramento occultantur, in quibus mores instruuntur, scilicet persona Saluatoris, pulchritudo magnae claritatis, mirum opus omnipotentis. De primo, Isa. 45. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator. De secundo, Isa. 7. Expectabo Dominum qui abscondit faciem suam. De tertio, Ecclesiast. 43. Multa abscondita sunt maiora his, pauca enim uisimus. In his discimus in nobis quandoque tria uirtuose abscondi posse, nostram personam, pulchritudinem corporalem, bonorum operum intentionem. Primum a persecutorum furore, secundum a stultorum inspectione, tertium ab humano fauore. Primo discit uirtus abscondere personam propter tria, ut scilicet persecutor quiescat, ut praecceptum a Domino opus perficiat, ut gloriosorem coronam acquirat. De primo, Isa. 26. Vade populae meus abscondere modicum, donec pertrahat indignatio mea in persecutore, quod multi iustorum leguntur fecisse. De secundo. 2. cor. 11. Damasci praepositus &c. Similiter Thobias cum eum rex iuberet occidi, fugiens nudus latuit, ut scilicet opera misericordiae quae operat, impleat. De tertio 1. Reg. 26. cum fugeret Dauid a facie Saul, absconditus est in cervice Achile, idest, in Domino. Achila interpretatur eum suscipiens, unde Dominus susceptor meus. Absconditus est autem in Domino, ut per incluta opa gloriosa regni sibi restaret corona. Io. 8. Tulerunt lapides Iudaei, ut iacerentur &c. Secundo discit iustus abscondere pulchritudinem corporalem ab omnium inspectione, quae exterior pulchritudo, & ornatus multis fuit occasio casus. Decet ergo corporalis absconditur tribus modis, per habitus uilitatem, per ieiuniorum austeritatem, per boni operis assiduitatem. De primo, Iob. 16. Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam. Gen.

Gen. 24. Rebecca conspecto Isaac tollens pallium operuit se. 1. ad Cor. 11. Mulier debet habere uelamē super caput propter angelos, id est, propter bonos. De secundo, Galat. 6. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, quasi diceret, Vilis est mihi mundus propter pœnā suę sollicitudinis, & ego uilis mundanis, propter corporis mei macerationem. August. Carnem uestram domate &c. De tertio, Psal. 38. Tabescere fecisti sicut araneā &c. Sicut aranea ex suis uisceribus trahens opus naturę tabescit exinde, sic iustus frequentans opera laboriosa ex uera charitate maceratur, & pallefcit in corpore. Ecclesiastici. 33. Iugum, & lora curuant collum dūrum, & seruum inclinant operationes asidue. Cant. 1. Nolite me cōsiderare &c. Sol effectus ardoris, id est, opus amoris, Christus formam serui accepit, in qua claritatem diuinitatis abscondit. Vnde Isa. 53. Nō est species ei, neque decor &c. & absconditus uultus eius, & despectus. Tertio, discit abscondere uirtutē & bonorum operum intentionem ab humano fauore; Mat. 13. Simile est regnum cęlorum, gloria, id est, conuersatio iustorum, thesauro, id est, bono operi abscondito in agro. i. in corde. Greg. Sic fit opus ī publico, quatenus intentio maneat in occulto, ut de bono opere proximis præbeamus exemplum, & tamē per intentionē, qua soli Deo placere cupimus, semper optemus secretum. Triplex uero bonum præcipue debemus abscondere a fauore hominum, scilicet elemosynam, orationem, & ieiuniū. De primo, Mat. 5. Cū facis elemosynā, noli tuba canere ante te, tuba tumoris & iactantię, sicut hypocritę faciunt, ut uideantur ab hominibus. Amen dico uobis receperunt mercedē suam. Te autē faciente elemosynam, nesciat &c. sinistra, id est intentio praua: dextera. i. dilectio pura, ut sit elemosyna tua in abscondito &c. De secundo, Mat. 5. Et cum oraueris, intra cubiculum &c. i. secretum mētis, et clauso ostio ora parrem tuum in abscondito intentionis, & reddet tibi. De tertio ibidem, cum ieiunas, unge caput tuum, id est, refice Christum operibus misericordię, quod tibi subtrahis, membris eius. i. pauperibus largiēdo: & facie tuam laua, peccata cordis, & sensum lacrymis penitentię purgando, ne uidearis ad hominibus ieiunās, sed patri tuo. Quarto, datur uelatum ratione imbecillitatis nostrę. Hoc. n. exigebat imbecillitas hominum: quod probatur tribus modis. Primo, a figura legali, Exodi. 30. Videntes filii Israel ex consortio domini cornutam faciem Moysi, timuerūt prope accedere; unde posuit uelamen super faciem suam, quando loquebatur ad eos. Facies enim Moysi tā magnā recepit radiositate ex frequētī & familiari appropinquatione ad diuinum lumen, quōd uidebatur humanis oculis quasi cornuta, unde non poterāt claritatem uultus eius sustinere nisi uelatam: sic nimirum, immo multo magis corpus Christi ī resurrectione eius glorificatū, & spiritale ac deiforme factum, nullus potest mortalibus inspicere oculis, nisi alia specie uelatam. Secundo, probatur ex hoc quod accidit matri Dei Marię, quę non potuit sustinere claritatem præsentię filii, & gloriām, nisi esset obumbrata. Carne autem uirginis uelata, maiestas spiritus sancti operatione facta ē possibilis a Virgine, & etiam a nobis uideri, unde uerbu caro factū est. Sed carne illa post passionem per resurrectionē glorificata, & ad similitudinem Dei clarificata, secundum illud Io. 17. Clarifica me pater, facta est impassibilis ab oculis mortalium ī propria forma nuda uideri, nisi esset uelata aliqua specie uisibili. Ecclesiast. 11. Mirabilia opera altissimi, & gloriosa, & absconsa, & im-

mensa. Exodi 32. Non uidebit homo, & uiuet. In specie propria. 1. ad Corinthios. 13. Videmus nūc per speculum. s. rationis, et in enigmate. i. figura panis. Tertio, probatur idem ratione naturali, quę est nimia dissimilitudo luminis oculi nostri ad claritatem luminis corporis christi. Oculus. n. noster angustus, eger, et corruptibilis est. Illius uero claritas incorruptibilis, et quodammodo immensa, ut dictū est de informis. Hęc est enim ratio uisibilitatis omnis luminis similitudo aliqua uidentis ad lumen. Et quāto maior similitudo ad lumen maximum, tanto limpidiior, & dulcior est uisio. Hinc est, quōd sanus oculus potest aliquatenus uidere nudum corpus solis, & non corpus christi: quia cū illo habet aliquale similitudinem luminis et corruptibilitatis, quam non habet corpus christi. Nisi. n. oculus ex aliqua parte celesti luminis similis esset, nequaquā illud uidere posset, sicut nec auris, aut digitus, aut etiā oculus cæcus. s. propter nimiam dissimilitudinē. Quia ergo ob nostram imbecillitatem, & corporis christi nīmā claritatē magnificatā, & usq; ad incorruptionē roboratā non possumus uidere dulciter oculo ad oculū dominici corporis claritatē, saltē oculo mētali. i. puræ cordis intentione ipsum debemus respicere, secundū illud Lucę 11. Si oculus tuus simplex fuerit. i. intentio cordis pura, totum corpus tuum lucidum erit ad uide dam claritatem christi. 1. Ioan. 3. Scimus quoniā cum apparuerit, similes illi erimus, & uidebimus eum sicuti est. Dignum quidem uidetur per superiores oculos u fenestras ueritatem intrare debere ad animā. Sed hoc nobis, o anima, seruetur in posterum, cū uidebimus eū facie ad faciem. Et hęc uisio erit uita aterna.

C A P. IX.

De forma donationis, qua datur sub specie panis.

Venite comedite. Thema propriū, cibauit eū pane &c. Glo. interlinearis. i. corpore christi. Secundo dat Dominus corpus suū sub specie panis ppter tria. Propter collatam tibi præ cæteris cibis habilitatē. Sub una. n. alia specie cibi tam respectu ministrantium, q̄ accipiētium posset actus exhiberi. Et hoc triplici cōsideratione. Primo, si quantum ad inuentionē habilior est species panis, q̄ cibi alterius, quia omni loco, omni tempore facilius inuenitur quā alius cibus. Item, quantum ad conseruationem habilior est, quia si debet leuari, portari, siue custodiri, cōmodius fit sub specie panis quā cibi alterius. Psal. 109. Iurauit Dñs, & non penitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech, qui nec oues, nec boues, nec capras, sed panem & uinum obtulit. Item, quantum ad administrationem habilior est, quia mundus et honestius tractari potest, in altari melius diuidi, conuenientius a sanis & infirmis sumi potest, quā alius cibus. Secundo, dat sub specie panis propter faciendū signationis suę cognitionem & fidem. Aug. Signum est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciens in agnitionem uenire. Signorum autem tria sunt genera, naturale, artificiale, sacramentale. Signum naturale secundum naturam significat, sicut fumus significat ignem, rubor calis uespertinus significat futuram serenitatem. Matth. 16. Facto uespere dicitis serenum erit, rubicundum est enim cælum. Signū artificiale secundum impositionem hominis significat, & hoc est duplex. Aliud enim non continet quod significat, ut circulus uini. Aliud cōtinet quod significat

cat, ut pluuiarum continet pluuias & significat eas, pastillum significat carnes & continet. Signa sacramentalia secundum impositionem Dei significant, & sunt similiter duplicia. Alia enim nō continent quod significant, ut sacramenta legalia, sicut serpens æneus erectus in eremo significabat quidem Saluatorem, sed non continebat eum, sicut circulus suspensus ante domum significat uinum, qđ tamē non est contentū. Numeri. 21. Fecit Moyses serpentē æneum, & posuit eum pro signo, quem si percussit aspiciabant, sanabantur. Sapien. 16. Habentes signum salutis non per hoc quod uidebant sanabantur, sed per te omnium Saluatorem. Similiter fuerunt paschalis, & circumcisio significant rem figuratam, sed non continebant, quia secundū se non iustificabant. Ad Rom. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. Item, alia sunt signa sacramentalia, quę etiam secundū impositionem significant, ut sacramenta euangelica, sicut baptismus, & eucharistia. Hugo. Sacramentum euangelicum est materiale elementum foris sensibiliter propositum ex similitudine repræsentans, & ex institutione significans, & ex sanctificatione cōtinens aliquam gratiam specialem. Baptismus significat animę purificationem, & continet eam, quia efficit quod figurat, scilicet remissionem peccatorum. Actum 2. Petrus ait. Baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu christi in remissionem peccatorum. Similiter sacramentum altaris significat uere corpus christi, & uere continet illud, quia post consecrationē panis sub specie eius, id est, sub illo signo panis, quod Deus posuit ad significandū corpus Domini, totus est christus, sicut sub signo positiuo hominis, scilicet in pastillo, sunt occultatę carnes. Matth. 26. Accepit Iesus panē, & benedixit, & ait. Hoc est corpus meum, significatum sub specie panis. Ioannis. 5. Filius hominis dabit uobis panem, qui permanet in uitam æternam. Hunc panem significauit Deus. Igitur si cum uideo signum positiuū hominis, credo ibi sub tenui pane esse carnes, multo magis cum uideo signum positiuū Dei, ut sacramentum altaris, credere debeo ibi sub specie panis esse uerum corpus christi propter rerum ibi significatarum similitudinem. Tres enim ibi res significantur, quarum species illa panis est sacramentum, i. sacrū signū, expressam habens in se illarum similitudinem. Prima res ibi significata ē naturale corpus Domini, quod ibi continetur. Secunda res corpus eius mysticum, quod ibi significatur, & non continetur. Tertia res est effectus sacramenti ī anima fidei. Primo, species panis primę rei ibi significatę, id est, ueri corporis Christi, habet similitudinem non ratione sui, sed ratione subiecti, quod habuit ante consecrationem, id est, panis qui prius fuit. Sicut enim ex pluribus & puris granis conficitur, sic corpus christi ex pluribus membris puris & immaculatis consistit. Cant. 7. Venter tuus sicut aceruus tritici uallatus liliis. Exodi 5. Arcę de lignis sethim cōpingite. Glosa. Arca corpus christi significat. Hęc fit de lignis sethim spurtilibus, quia corpus christi consistit ex membris purissimis, & ab oī uicio mundis. Secundo, species panis secundę rei ibi significatę tenet similitudinem, id est, mystici corporis christi significati, scilicet Ecclesię, quę est uitas fidelium. Sicut enim ex multis granis puris cōficatur unus panis, sic ex multis fidelibus puris a culpa mortali mundis, & uinculo charitatis unitis ecclesiastica uitas consistit. Primę ad corinth. 9. Hic est sciendum, quod in pane triplex unio attenditur, per quā

A triplex fraternitas, siue causa & uinculum amoris, quod inter fideles esse debet, significatur. Primo, grana nobilia & similia colliguntur. Secundo, farina conspargitur per aquam, & pasta conficitur. Tertio, ut panis solidus fiat, igne decoquitur. Primum, grana similia significant fraternitatem & amorem naturalem, quia omnes de uno, & primo parente sumus nati. Secundum, scilicet pasta, quę est farina aqua perfusa, sacramentalem, quia uno sacramento baptismali sumus regenerati. Tertium, scilicet panis igne solidatus, spiritualem, quia uno spiritu, scilicet ad unam christianam religionem sumus cōgregati. De primo Gen. 22. Descēderūt fratres Ioseph ut emerent frumenta in Ægypto, quia humiliauerunt se fideles, ut amorem naturalem omnium hominum acquirerent. Ecclesiastici. 13. Omne animal diligit sibi simile, & omnis homo diligit proximum suum. De secundo primę ad Corinth. 5. Sitis noua conspersio, sicut estis azymi, id est, unum quid per dilectionem sacramentalem. Primę. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. De tertio, Exodi. 12. Cōxerunt farinam consparsam, & fecerunt panes. i. profecerunt usque ad dilectionem spiritualem. Ioan. 14. Hoc est præceptum &c. August. Non autem carnalis, sed spiritualis &c. Tertio, species panis secundum quod erat panis, habet in se similitudinem tercię rei ibi signatę, id est, effectus sacramenti in anima fidei. Sicut enim panis tria facit, scilicet confortat, satiat, vitam conseruat, sic panis sacramenti animam fidelem confortat ad peccatum dimittendum, satiat ad fastidium mundi faciendum, in uita conseruat ad Deum semper laudandum. De primo, psal. 103. Panis cor hominis confirmet, ad omne uicium deuincendū. Vnde psal. 17. Diligam te Domine &c. qui scilicet precinxisti me uirtute ad bellum. De secundo, psal. 104. Pance celi saturauit eos. Ad mundi fastidium faciendum. Prouerb. 27. Anima saturata calcabit fauam. De tertio Ecclesi. 33. Panis egentium, uita pauperum est. Ad Deum laudandum, scilicet semper. Psal. 145. Lauda anima mea Dominum &c. 2. Paralypo. in fine. Lauda bo te Domine semper omnibus diebus uitę meę, quoniam te laudat omnis uirtus cęlorum.

C A P. X.

De forma donationis, qua datur sub specie panis triticeī.

Venite comedite. Thema proprium. Cōuertentur, & uiuent tritico. Osee. 14. Vel aliud simile de frumento, uel tritico. Tertio, circa formam donationis corporis considerandum est, quōd Dominus dat illud sub specie panis triticeī, & non alterius, & hoc propter tria. Primo, propter huius grani præ cæteris naturalē nobilitatem. Quod probatur a tribus, quia hoc granum est purissimum, quia ad panem communissimum, quia ad carnem maxime nutritiuū. Primo, granum tritici est maxime purum, quia hęc species sola inter alias attingit complementum, id est, summam puritatem. Nam ut dicunt Alchimici, id est, aurifices, in speciebus quibusdam licet multę species esse uideatur, tamen una est quę attingit complementum, & alię sunt differentes ab ea quibusdam agritudinibus, sicut pater de auro. Nam omne metallum purificatione materię in aurum dicunt transmutari. Sic etiam uemus de granis, quōd bonitate terra purgat illos, & in triticum nobilitatur. Et ideo simpliciter & absolute

te panis triticeus est panis propter excellentiā puritatis, siue nobilitatem. Secundo, granum tritici est ad panem communissimum, quia competit sanis & infirmis, immo omni animali panem comedenti. Auius, ut patet in columbis: bestijs, ut catulis magis competit panis triticeus, quia libentius eo vescuntur, & ideo panis triticeus vere est panis propter cōmunis convenientiā nobilitatem. Tertio, granum tritici est ad carnem maxime nutritiuum, quia puritate naturali, & competitibilitate communi, & viscositate sui maxime membrīs adhaeret nutrimentum exinde sumptum, & quo ad hęc tria maxime nutrit & cōfortat: & sic panis triticeus est purus, & granum eius præcipuā nobilitatis propter communis convenientiā nobilitatem. Et hac ratione congruū est, ut nobilissimū corpus quasi nobilissimum panis filiorum Dei detur filiis sub specie nobilissimi panis. Secundo, dat corpus suum sub specie panis triticeus propter fidelium discretam in eo significationem. Sicut enim triticum secundum triplicem statum habet considerari, sic fidelium vniuersitas in tres status solet distingui. Tertium autē consideratur, secundum quod stat in agris, vel secundum quod grana separantur a paleis, vel secundum quod iam purgata locantur in granariis. Similiter inter fideles tres differentiæ sunt, incipientium, proficientium, perfectorum. Primi significantur per triticum stans in agris: secundi, per grana quæ purgatur a paleis: tertii, per grana purgata quæ locantur in granariis. Primi, desiderant doctrinam prædicatorum: secundi, frequentē purgationem: tertii, æternam requiē beatorum. De primo. Iob. 37. Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum. Græg. Electi sunt frumentum Dei cælestibus horreis recondendi: frumentum nubes desiderat, quia electi quisque præsentiam sanctorum prædicatorum exoptant: lumen spargunt, quia prædicatores sancti exempla vitæ & bene agendo, & loquendo dilatant. Nubes autem cuncta per circuitum lustrant, quia prædicationis luce mundi fines illuminant. De secundo, Iudicium 6. Cum Gedeon excuteret, & purgaret frumenta in torculari, ut suggerent Madiā, apparuit ei angelus Domini. Gedeon electum quemque significat, qui cum umbra sanctæ crucis reconditio ne iudicii, confessionis virga, quasi corpus suum a uitiorum paleis sequestrat, consolatio eum diuina contra tentationes demonum confortat. Ecclesiast. 2. Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. De tertio, Iob. 5. Inreptionem Domini ne reprobis, & ingredieris in abundantia. Sepulcrum, idest locum in regno Dei præparatum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo, idest, cetera multitudo beatorum. Luc. 3. Veniet fortior me post me, cuius ventilabrum in manu sua, & congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili. Tertio, dat corpus suum sub specie panis triticeus, propter corporis sui expressam similitudinem. Triticum enim potest considerari tribus aliis modis, scilicet ut iacens in aceruo, ut cadens in agro, ut in panis complemento. Penes primum modum, significat corpus Christi in Virgine conceptum: penes secundum, ut in mundo pro nobis passum: penes tertium, ut in celo glorificatum. In primo mater Christi multum honorificatur, in secundo peccator liberatur, in tertio beatus delectatur. De primo Cant. 7. Venter tuus sicut aceruus tritici, venter est corpus beatæ Virginis. Luc. 11. Beatus venter

qui te portauit: aceruus tritici, munda membra Christi, ut conseruata in vtero virginali: lilia, decoro nimodæ castitatis, quo ornantur membra & sensus beatæ Virginis. De secundo, Ioan. 12. Nisi granum fructum fructum affert. Christus. n. per mortem suam genus humanum de eterna morte liberauit. Ad Romanos 5. Commendat suam charitatem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Ex hoc quod Dominus dicit se granum frumenti, habet ecclesia quod sub nulla specie alia consecrat corpus Christi. De tertio, Zach. 9. Quid bonum eius, & quid pulchrum, nisi frumentum electorum? quia panis pulcherrimus, dulcissimus, & nobilissimus est corpus Christi in gloria beatorum. Hinc sciendum, quod beati habebunt in eo triplex donum, omnium deliciarum preparatio nem, omnium desideriorum impletionem, omnium bonorum securam & æternam fruitionem. De primo, Gen. 49. Aser pinguis panis præbebit delicias regibus. Psalm. 67. Parasiti in dulcedine tua pauperi Deus. Sap. 15. Paratum panem de celo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Prima Corin. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit &c. De secundo, Psalm. 147. & 103. Lauda Hierusalem Dominum &c. & Adipe frumenti satiat te. Item, Benedic anima mea Dominum. Hier. 31. Inebriabo animam sacerdotis pinguedine, & populus meus bonis meis adimplebitur. Sap. 16. Sapientia tuā & dulcedinem quam in filios habes, ostēdebas: & de seruiens vniuersi que uoluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur. De tertio, Luc. 14. Beatus qui manducat panem in regno Dei, scilicet propter omnium bonorum securam sine fine fruitionem. Isa. 62. Iurauit Dominus in dextra sua. Si dederō triticum tuū ultra cibum inimicis tuis, & si biberint filii alieni vinum tuū in quo laborasti, qui congregant illud comedent, & qui comportant illud, bibent in atrijs sanctis meis. Hic comedunt mali cum bonis, ibi erunt mali sub æterno interdicto, & boni securo & æterno Christi conuiuio. Psalm. 15. Adimplebis me latitia.

CAP. XI.

De tribus mirabilibus quæ sunt in consecratione.

Venite, comedite &c. Thema proprium. Mirabilia opera tua, & aīa mea cognoscat nimis. Vel aliqd simile de mirabilibus operibus Dei, vel signis. Tertium principaliter notandū circa dominici corporis sacramentū, sunt mirabilia diuinæ operationis tanquam signa, siue mirabilia diuinæ virtutis. Hęc mirabilia signa diuinæ operationis consideranda sunt in tribus. In dominici corporis consecratione: secundo, in eiusdem possessione: tertio, in perceptione. Primo enim corpus consecramus, secundo possidemus, tertio percipimus. Primo in consecratione consideranda sunt & credenda tria mirabilia signa diuinæ operationis. Primum, quod ibi sub specie panis est verum corpus Christi. Secundum, quod tota substantia panis mutatur in corpus Christi. Tertium, quod mutatur in corpus Christi tota substantia panis, ita tamen quod manent accidentia panis. Primum est mirabile, secundū mirabilissimum, tertium mirabilissimum. De duobus primis hic potest dici, de tertio in sequenti. Primum mirabile signum in consecratione sacramenti altaris est, quod ibi sub specie panis est verū corpus Christi, quod

de Virgine sumpit. Et hoc probatur tribus modis. Primo, probatur testimonio fide dignorum: secundo, testimonio signorum positiuorum: tertio, demonstratione miraculorum. Primo, probatur primum mirabile testimonio fide dignorum, secundum quod lex dicit, Deuter. 19. In ore duorum, aut trium &c. Audiunt ergo testes veraces, & idonei sufficientes. August. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, hoc est, Dei verbum institutum a Christo, profertur super panem, & mox fit sacrum secretum, scilicet corpus Saluatoris sub specie panis. Item August. Hoc est quod omnibus modis probare contendimus, sacramentum ecclesiæ duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili carne Christi & sanguine, sicut persona Christi constat ex Deo & homine. Ambro. Panem istum quem sumimus in mysterio, utique intelligo, qui manu sancti spiritus formatus est in vtero Virginis, & igne passionis decoctus in ara crucis. Panis enim angelorum factus est cibus hominū. Grego. Magnum atque pauendū est mysterium, quia aliud videtur, aliud intelligitur. Figura panis & vini videtur, & faciente Domino corpus & sanguis Christi intelligitur. Eusebius. Vere vnica & perfecta Ecclesiæ hostia, fide æstimanda non specie, neque exteriori censenda visu, sed interiori intellectu, unde cælestis confirmat authoritas. Accipite, & comedite &c. Recedat ergo omne infidelitatis dubiū, quia qui authoritatis, ipse est testis veritatis. Secundo, probatur idem ratione signorum positiuorum: ratio autē eorū est rem ita esse ut signum. Est autem signum duplex, scilicet hominis, & Dei: hominis artificiale, Dei sacramentale. Signum positiuum hominis secundum impositionem hominis significat, & est duplex. Nam aliud non continet quod significat, ut circulus vini: aliud continet quod significat, ut pastillum quod significat carnes, & continet carnes intus absconditas. Similiter signum positiuum Dei, quod est in sacramentis secundum impositionem Dei, significat, & est etiam duplex. Nam aliud non continet quod significat, ut sacramenta legalia, quæ non efficiunt quod figurant, sicut agnus paschalis, & similia. Et aliud continet quod significat, ut sacramenta euangelica, sicut Eucharistia. Significat enim secundum impositionem Dei rem sacramentalem, scilicet corpus Christi, & continet illud. Vnde ait. Hoc est corpus meum. Signum mansit foris, scilicet species panis, & intus erat corpus Saluatoris. Ecclesiast. 3. Innoua signa, & immuta mirabilia, quasi diceret. Quia vetera signa non continebant gratiam quam figurabant, fac noua, quæ continent quod figurant. Aug. Ideo dicuntur sacramenta quasi sacre rei signa, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur specieam habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spirituale. In specie enim panis & vini quam videmus, res inuisibiles carnes Christi & sanguinem honoramus. De hoc supra sermone. 9. circa medium. Tertio, probatur idem demonstratione miraculorum. Exod. 34. Signa faciam, quæ nunquam sunt visa super terram, nec in ullis gentibus &c. Paschalisus. Nemo qui sanctorum vitas & exempla legit, ignorat quod sæpe corporis Christi & sanguinis sacramenta aut propter dubios, aut certe propter ardentius amantes visibili specie in agni, vel pueri forma, aut in carnis & sanguinis colorem monstrata sint, ut quod latebat mysterio, patefceret in miraculo. Beato enim Basilio in die Pasche quæ mysteria celebranti Hebræus quidam sicut christianus populo com-

miscuit, officij volens explorare mysterium: qui vidit infantem partiri in manibus Basili, & communicantibus omnibus venit ipse, & data ei hostia vere caro est facta. Et seruans reliquias abiit in domum suā ostendens uxori suæ, narrans quæ propriis oculis viderat, credens ergo ait. Vere horribile, & admirabile est Christianorum sacramentum. In crastino venit ad Basiliū, & baptizatus est cum omni domo sua. Idem. Quidā presbyter erat aegidius nomine, religiosus valde, qui cū sanctā duceret uitā, cepit pijs precibus pulsare Deum, ut sibi monstraret naturam corporis & sanguinis Domini. Venit ergo dies ut idem more solito diuina celebraret, & post Agnus Dei procumbens genibus, Creator, inquit, & redemptor omnipotēs Depande mihi exiguo in hoc mysterio naturam corporis Christi, ut mihi liceat eam prospicere in forma pueri, quæ olim sinus matris tulit vagientem. Et ecce angelus de celo veniens affatur. Surge prope, si vis Christū uidere. Adest præsens corporeo uestitus amictu, quæ sacra purpura gessit. At presbyter pauidus surgens uidit super arā puerū sedētē, cui angelus. Quia Christū uidere placuit, quem sub specie panis uerbis factasti mysticis, nunc oculis inspicere, & tracta manibus. Tunc cælesti lumine sacerdos fectus (quod mirum dictu est) in ulnis tremantibus puerum accepit, & pectus proprium pectori Christi adiunxit, deinde perfusus in amplexus dat dulcia Deo oscula, & suis labijs pressit pia labia Christi. Quibus ita peractis restituit puerū in altari, & rursus humi prostratus deprecatur Dominum, ut dignetur ipse uerti in speciem pristinam. Et surgens inuenit corpus Christi remeasse in formam priorem, & sic sub specie debita communicauit eidem. Secundum miraculum in consecratione sacramenti altaris est, quod substantia panis mutatur in corpus Christi, quod sumpit de Virgine, & hoc fit potestate uerbi Dei: quod probatur tribus modis fieri posse, a potestate simili, a minori, a maiori. Primo a potestate simili, quia uerbum Dei substantiam unā in aliam commutauit. Hinc legitur Ioan. 2. Quod Dominus ad nuptias aquam in uinum commutauit, sicut ergo potuit ibi, potest & hic. In similibus. n. simile est iudicium: ubi similis præcipit uirtus, similis obedit effectus. Secundo, probatur a minori, eo quod res quæ minus possunt quam uerbum Dei, unam substantiam mutant in alteram. Vnde sciendum, quod prouidentia Dei mutationes rerū tribus modis fieri uoluit, præter quas uerbo Dei facit, arte, natura, gratia. Ars. n. hominis unam substantiam mutat in aliam, ut patet in uitricifice, qui uilem cinerem mutat in præclarum & nobile uitrum. Ergo multo magis uirtus uerbi Dei potest panem in corpus eius, & uinum in sanguinem commutare. Ecclesiast. 8. Sermo Dei potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest, quare ita facis? Eusebius. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis (sui uerbo suo secreta potestate facit, & commutat. Item, natura unam substantiam mutat in aliam, sicut in uitre aqua mutatur in uinum, & opera apum succus florum per secreta naturæ mutatur in fauam. Similiter in nobis ipsi panem, quem manducamus quotidie, per naturam mutatur in carnem. ergo multo magis uirtus uerbi Dei mutare potest panem in substantiam corporis sui. Item, gratia hominis mutat unam substantiam in alteram. Hinc Moyses per gratiam specialem mutauit uirgam in serpentem, & aquam in sanguinem. ergo multo magis uirtus uerbi Dei potest mutare panem

in corpus suum, & vinum in sanguinem. Ambro. Virgam tenuit Moyses, & proiecit in terram, & facta est serpens, & sic vides prophetica gratia mutata esse naturam, & maioris esse potentiae gratiam, quam naturam. Quod si tantum valuit benedictio humana ut naturam conuerteret, quid dicemus de ipsa consecratione diuina, ubi ipsa verba Saluatoris operantur? Si ergo quaeris, quomodo potest quod panis est fieri corpus Christi. Respondeo, consecratione, quae fit Christi sermone. Tertio probatur idem a maiori, quia verbum Dei multo facit maiora, & facere potest, quam quod panem in corpus Christi mutet. Vnde in principio erat verbum (vsq; omnia per ipsum facta sunt.) Ambro. De totius mundi operibus legitur, quod ipse dixit, & facta sunt &c. Sermo ergo qui potest facere ex nihilo quod non erat, non potest ea quae sunt mutare in id quod non erat? Non enim minus est dare rebus nouas quam mutare naturas, & sic quod erat panis ante consecrationem, iam corpus Christi factum est post consecrationem, quia sermo mutat creaturam. Cum itaque irrationalis creatura & inanimata, scilicet panis, mutatur in melius, scilicet in corpus Christi virtute verbi Dei, mirum quod peccator homo nec multis verbis, nec beneficiis, nec comminatione, nec promissione conuertere potest de mala vita in bonam.

C A P. XII.

De tertio mirabili quod fit in consecratione.

Venite, comedite &c. Thema proprium. Mirabilia opera tua &c. Tertium mirabile, imo mirabilissimum signum in consecratione sacramenti altaris est, quod mutatur in corpus Christi tota substantia panis, sic tamen quod manent panis accidentia, id est color, sapor, & huiusmodi. Christi corpus, circumstantia & nostris sensibus obiecta. Quod enim in consecratione mutatur panis in corpus Christi, iam probatum est, & quod manent humanis sensibus accidentia, patet. Talis mutatio est supernaturalis, & dicitur proprie conuersio, siue transubstantiatio, quia similis ei per omnia non inuenitur in natura. Quod tamen ita fieri potest in hoc sacramento, triplici potest ostendi similitudine. Prima similitudo quod substantia panis potest mutari, ita quod accidentia manent, sumitur de gratia prophetali. Hinc est quod. 4. Regum 2. Heliseus misit sal in aquas amaras, & conuersae sunt in dulces: in qua conuersione quatuor consideranda sunt, scilicet continens & contentum, operans & operatum. Continens est illa species, quae claritas exterior, contentum amaritudo interior, quae transit atque mutatur in quartum, scilicet operatum, id est in dulcedinem, & hoc per tertium, scilicet operans, id est per gratiam prophetalem. Sic est quodammodo in mutatione panis in corpus Christi. Primum, scilicet continens, id est species panis exterior manet. Secundum, scilicet contentum, id est substantia panis mutatur in quartum, scilicet in corpus Christi, & hoc per tertium, scilicet operans, id est per verbum Dei. Secunda similitudo eiusdem sumitur a conuersione spiritali, de qua. 1. Regum 10. dicit Samuel ad Saul, qui significat peccatorem. Insiliet in te spiritus Domini, & mutaberis in virtutum alium, in qua conuersione, siue mutatione quatuor iam supradicta consideranda sunt, scilicet continens & contentum, operans & operatum. In ista enim peccati noster homo exterior pulcher & sanus; sed homo interior ama-

ritudine & peccati veneno plenus est & agrotus. Hic dum per spiritum Dei conuerteretur, specie corporis manente exterior amaritudo, & langor peccati interior in dulcedinem & sanitatem gratiae commutatur. Primum, scilicet species corporis exterior manet; secundum, scilicet amaritudo peccati interior transit in quartum, scilicet dulcedinem gratiae, & hoc per tertium, scilicet per spiritum Dei, & sic fit, ut dictum est, in consecratione corporis Christi. Eugenius ad quendam conuersum. Quanta, & quam celebranda beneficia vis diuinae bonitatis operatur, & quod non tibi nouum & impossibile esse debeat, quod in Christi substantiam terrena conuertuntur, te ipsum interroga, qui praeterita vilitate deposita subito nouam induit es bonitatem, in exteriori nihil additum, totum est in interiori mutatum. Tertia similitudo eiusdem sumitur de mutatione naturali. Videmus enim quod oua ponuntur sub aue, ut sub gallina, vel sub columba, & per naturam mutantur in carnem, imo in auculam viuam. In hac mutatione similiter illa quatuor, quae iam dicta sunt, possunt inueniri. Ibi enim est continens, scilicet testa, quasi substantia cui exterior, & contentum, scilicet vitellus quasi substantia cui interior, & operans, scilicet natura, & operatum, scilicet caro pulli. Primum scilicet testa species exterior manet, secundum vitellum, siue substantia interior transit & mutatur in quartum, scilicet in corpus pulli viui, & hoc per tertium, scilicet operantem naturam. Et mira similitudo, quia diebus aliquibus integra exterius videtur, quasi adhuc sit ouum, quod non est ouum, sed viui pulli integrum corpus testa velatum. Sicut ergo in hac re columba per naturam, sic in sacramento altaris spiritus, scilicet per suam omnipotentem virtutem. Si ergo sub aue ponis vnum, vel duo, vel plura oua, vertit ea per naturam interior in carne testa manente exterius, quanto magis vnam hostiam panis, vel plures in altari manente specie panis exterior, Spiritus sanctus eas repetit interior in corpore Christi sua virtute conuertit? Nota verus de corpore Christi, de hoc quod dicit de substantia panis, non quod sit materia corporis Christi, sed quod panis conuertitur in corpus Christi. Corpus de pane, corpus de Virgine natum. Primum conuertitur, sed materiale secundum. Hic moraliter notandum est, cum irrationalis creatura, scilicet panis, per verbum Dei & spiritus eius in melius conuertitur, quanta sit peccatoris duritia, qui multis uerbis, & Spiritus sancti operationibus ad conuersionem non perducitur? Hieremiae 5. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Haec induratio finalis impenitentia est, cuius triplex est causa. Prima, longa consuetudo peccandi, secunda, incredulitas de iustitia Dei, tertia, seductio inimici. De primo Sapientiae 14. Inualecente iniqua consuetudine error tanquam lex custoditus est. Hieremiae 13. Si potest aethiops mutare pellem suam, aut pardus varietates suas, & nos potestis bene agere cum didiceritis malum. glo. Consuetudo peccandi quodammodo in naturam transit. Sed quod hominibus impossibile est, Deo possibile est, ut non aethiops, uel pardus, longum scilicet peccatores suam naturam per se mutare uideantur, sed Deus qui in illis operatur. Augu. Vocabas me Domine, & suspiraba ligatus non ferro alieno, sed mea propria uoluntate. Velle enim meum tenebat inimicus, & inde catenam fecerat & constrinxerat me, quippe ex uoluntate peruersa facta est libido, & dum seruitur libidini, facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. De secundo, Sopho. 1.

pho. 1. Visitabo super viros defixos in scibus suis, qui dicunt in cordibus suis, non faciet bene Dominus, & non faciet male. Glosa. Tollunt Domini prouidentiam putantes quod nec bonis bona, nec malis mala possit reddere, sed omnia casu regantur. psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, iustus iudex qui iudicat peccata. Vnde sequitur. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. De tertio Osce. 5. Non dabunt cogitationes suas ut reuertantur ad Dominum, quia spiritus fornicationis in medio eorum, & Dominum non cognouerunt. Quasi diceret, quia spiritus malignus obedit eos, & excraet ut Dominum non agnoscat, & promissionibus falsis seducit, ideo conuertere non possunt. Ecclesiastici 29. Repromissio nequam plurimum perdit. Gen. 34. Egressa Dina, ut uideret mulieres regionis illius. Et uidit eam Sichem princeps terrae, id est diabolus, adamauit, rapuit, dormiuit cum ea, & conglutinata est anima eius cum ea, tristemque blanditijs delinuit, quia mundi prospera, peccata leuia, longam vitam false promittit. Tertij Regum 22. Dicit Michaeas. Egressus spiritus ait, ego decipiam Achab. Egrederi, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius, qui dicebant regi. Ascende in Ramoth Galaad, & uade prospere, & tradet Dominus inimicos tuos in manus tuas, & in hoc est deceptus. Ingressus enim praesidium, quidam percussit eum casu sagitta inter pulmonem & stomachum, & grauius vulneratus mortuus est uespero.

C A P. XIII.

De tribus mirabilibus, quae considerantur in corporis possessione.

Venite, comedite. Mirabilia opera tua &c. Hic dicendum est de tribus mirabilibus, quae sunt virtute & perfectione consecrationis, & attenduntur in eiusdem possessione, & post consecrationem adhuc nobiscum habemus. Primum mirabile signum, quod in possessione Dominici corporis manens, scilicet, corpus Domini continetur sub tam parua specie panis, cuius assignatur triplex ratio. Prima ratio est demonstratio magnitudinis sapientiae artificis tantae rei, scilicet Spiritus sancti. Videmus enim quod artifices quanto sunt in arte sculpendi peritiores, tanto sculpunt imagines subtiliores. Vnde si artificibus ostenditur gemmae, vel metalli materia valde parua, & rogetur in ea imago fieri subtilissima, minus subtilis artifex respondebit quod eam facere non possit, quod maxime subtilis in arte facile facit. Sic ad demonstrandam sapientiam Spiritus sancti, sub minima specie sacramenti facile esse fit totum corpus Christi. Hinc Sapient. 6. Spiritus sanctus dicitur esse subtilis. Non enim potest ei tam subtilem partem panis proponere in altari, quin sciat & possit eam in verum corpus Christi conuertere. Dama. Quomodo fiet hoc, ait Virgo, quoniam virum non cognosco. Respondit Spiritus sanctus superueniet in te &c. & tu quaeris quomodo panis fiat corpus Christi? Et ego dico tibi, Spiritus sanctus superueniet, & ipse faciet haec quae super naturam sunt, & super intelligentiam. Secunda ratio ad idem est similitudo potentiae

Christi cum potentia Dei. Quicquid enim potest Dei filius per naturam, hoc potest filius hominis propter personae unitatem. Mar. ultimo. Data est mihi omnis potestas &c. Ambrosius super illud. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Non ideo erit magnus, quod ante partum Virginis magnus non fuerit, sed quia potentiam, quam Dei filius ante tempora naturaliter habuit, hic erit ex tempore accepturus, quia sicut in vnam personam, ita in vnam potentiam conueniunt Dei filius & hominis: sed Dei filius verbum patris illam habuit potentiam, quod minima parte corporis opere Spiritus sancti de virtute separata se vestiuit, & illi se inclusit, secundum illud. Verbum caro factum est. ergo similem potestatem dedit homini Christo, scilicet, ut possit facere corpus suum esse sub minima panis specie, psal. 98. Dominus in Sion magnus. Sion interpretatur speculum, ut dicit Papias, & August. Et dubium non est, quod magna imago tam expresse, tam integre apparet in paruo speculo, sicut in magno. Magnus ergo Dominus in Sion, id est in speculo esse dicitur, quia verum corpus Christi tam integraliter esse sub parua specie panis, sicut sub magna recte creditur. Tertia ratio ad idem, est sufficiens causa ad omnium sacramenti. Finis sacramenti est animam fidelem spiritualiter cibare, & contra malum & ad bonum confortare. Causa huius efficiens est corpus Christi, & id potest tam plene esse sub specie panis parua, sicut sub magna, quia sub vtraque aequaliter unitum est Deo, ex quo fuit omnis virtus in sacramento. Quanta cumque enim parua sit species illa panis, ibi est totum corpus Christi per conuersionem, sanguis per connexionem, anima per coniunctionem, & diuinitas integra per unionem: unde certum est quod habet plenam rationem cibandi spiritualiter, & confortandi animam. Exo. 16. Qui minus collegerat, non reperit minus de manna quam qui plus collegerat. Hilarius. Vbi pars corporis, id est, minima pars sacramenti, ibi est & totum corpus. Eadem enim ratio est in corpore Domini, quae in manna, quod in eius figura praesens, de quo dicitur. Qui plus collegit, non habet amplius: neque qui minus parauerat, habuit minus. Non enim aestimanda est quantitas in hoc visibilis, sed virtus spiritualis: vnde qui multum, uel magnum panem consecrat, non habet amplius quam uerum corpus Christi ad salutem suam. Secundum signum mirabile est, quod unum & idem corpus est in pluribus locis, in pluribus hostijs, in pluribus portionibus: & hoc probatur tribus modis. Primo, per prophetam Malach. 1. ad Iudaeos. Non est mihi uoluntas in uobis, ait Dominus, & munus non suscipiam de manu uestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum nomen meum in gentibus, & in omni loco sanctificat, & offertur nomini meo oblatio munda. Ecce loca plurima exprimit, & unam oblationem mundam fidelium dicit. Exod. 20. In omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei, ueniam ad te, & benedicam tibi. Memoria nominis Domini sacrificium est altaris, scilicet corpus Christi, quod fieri iussit in commemorationem eius, hoc fit in multis locis, & in hoc uenit unus Dominus ad benedicendum nobis. Secundo, probatur hoc per manifestam rationem, quae est quod filius hominis participat potentiam filij Dei propter personae unitatem. Ambrosius. Sicut in unam personam, ita in unam potentiam conueniunt Dei & hominis filius. Vnde sicut Dei filius

Opus. S. Tho. Aquin. G. lius

rito iustam accusationem, de presenti iniustam delectationem, sed de futuro iustam voluntatē. Matth. 27. Ioseph petiit a Pilato corpus Iesu. Et accepto corpore, inuoluit in sindone munda. Glos. Sindone munda in uoluit Iesum, qui pura mente eū suscipit. Hinc etiam mos Ecclesie habet, ut sacramentum altaris non serico, non panno tincto, sed puro linteo celebretur. In tribus uero quæ perducunt corporale lineum ad candorem, intelliguntur tria, quæ faciunt ad nostram mundificationem. Primo enim lauatur, secundo torquetur, tertio exiccatur. Si quis ad suscipiendum Dominum bene mundus uult fieri, primo debet per aquam lacrymarum mundari: secundo, per opera penitentiae torqueri: tertio, per feruorem amoris Dei a carnalium desideriorum humore sicari. De primo ad Heb. 10. Accedamus aspersi corda a conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, idest, mundati lacrymis a peccatis cordis & corporis. Exod. 30. Lauabunt Aaron & filii eius manus & pedes, idest, opera & cogitationes, aqua compunctionis, & confessionis, quando accessu ri sunt ad altare ne moriantur. Hier. 4. Lana a malitia cor tuum Ierusalem, ut salua fias, usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? psalm. 31. Lauabo per singulas noctes, idest, pro singulis peccatis lectum meum, idest conscientiam &c. De secundo, Exod. 26. Cortinas tabernaculi, idest ornatus animæ facies de bysso re torta, idest de operibus penitentiae, ieiuniis, orationibus, afflictionibus, & huiusmodi. Primæ ad corin. 9. castigo corpus meum &c. Ecclesiastici 33. Seruo maluiolo, idest, corpori, tortura & cōpedes, mitte illum in operationem ne uacet. psal. 33. Multæ tribulationes iustorum. De tertio, psal. 118. In sole posuit tabernaculum suum, scilicet ad siccandum per amorem diuinum, ut fiat valde mundum & pulchrum. Cantico. 4. Tota pulchra es amica mea &c. quia scilicet bene lota, torta, & exiccata. Numeri 9. Sanctificamini, cras comedetis carnes. Tertium præparatiuum est orationis deuotio. psal. 104. Petierunt, & venit coturnix, & pane cæli saturauit eos. Job. 3. Antequam comedam, suspiro. Hinc Maria Magdalena, & alia deuote portabant aromata, dum quarebant corpus Domini, Luca 23. Sic nobis accessuris ad corpus Domini prælibanda est orationis deuotio, ut quod forte minus parati sumus per ieiunium, & confessionem, suppleat spiritualium aromatum, idest, orationum oblatio. Secundi Paralip. 30. Magna pars populi quæ sanctificata non fuerat, comederat Phasce, & orauit pro eis rex Ezechias dicens. Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt eum, & non imputabit eis quod minus sanctificati sunt. August. Quamuis quis peccato mordeatur ueniali, peccandi tamen de cætero non habeat uoluntatem, satisfaciat lacrymis, & orationibus, & confidens de Domini miseratione accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Secundus modus nostræ præparationis consideratur in hostia panis. Sicut enim grana strumentum arte humana gradatim proficiunt ad panis complementum, sic anima peccatrix gratia Dei proficit ad bonum statum, in quo licenter suscipit corpus Dominicum: grana ex quibus fit hostia, signant statum peccatoris propter tria. Sunt enim dura, & fursure operata, & ab inuicem distincta, sic peccator durus est in corde, qui non uult conuerti ad dulcem Deum de sua iniquitate. Hier. 5. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt conuerti. Item, peccator operatus est quasi fursure peccati deformitate. Hier. 2. Quam uilis facta es nimis iterans uias

tuas. Item, peccator diuisus est a proximo suo charitatis priuatione. Osee. 10. Diuisum est cor eorum, nunc interierunt: sed grana ad statum in quo sunt in hostia per hunc modum sunt deducta. Primo, contrita est eorum dunties per molam, & in minimas partes redacta: secundo, a fursure sunt mundata: tertio, commista est farina ad inuicem per aquam, & per ignem decocta, & in panem solidata: sic peccator qui dignus erit sumere corpus Domini, debet se per tria quæ in his signantur præparare, per cordis contritionem, per oris confessionem, per proximi dilectionem. De primo, Isa. 47. Tolle molam, mole farinam, quasi diceret, fac in te molam spiritualem de duobus molaribus considerando misericordiam Dei, & iustitiam ad emolliendam cordis tui duritiam: misericordiam quasi superiorem lapidem qui nunc operatur & circuit, sed post hanc vitam operari cessabit. psalm. 85. Misericordia tua magna est super me &c. Item, considerando iustitiam quasi inferiorem lapidem, qui nunc iacet & quiescit, sed post hanc vitam eleuatur, operatur & circuit. Osee. 8. Iudicabo te iuxta uias tuas, non parceret oculus meus, & non miserabor. Marth. 21. Super quem ceciderit lapis iste, conteret eum. Roman. 14. Vide Dei bonitatem, & clementiam. Job. 5. Deus emolliuit cor meum, & omnipotens conturbauit me. Deus cui proprium est misereri, omnipotens quæ oportet iuste iudicare. psalm. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. De secundo. Amos nono. Ecce ego mundabo, & concutiam domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro, ubi scilicet fursures separantur a nucleo, impurum a puro, sic per confessionem mundatur anima a uili peccato. psalm. 95. Confessio & pulchritudo &c. primi Mach. 3. Dixit Iudas & fratres eius, idest, cōfiteres. Ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus nunc mundare sacramenta nostra. Ecclesiastici. 2. Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu eius sanctificabunt animas suas. Glosa. Felix anima quæ quotidie mundat cor suum, ut suscipiat habitatorem Deum, cuius possessor nullius eget bono, quia omnium bonorum authorem in se habet. De tertio, Gen. 17. Accelera tria facta similia commisce, & fac subcineritios panes, ut sic uitulum optimum cum illis comederet. Qui enim uitulum optimum, idest, corpus Christi sumere uult, prius debet tribus satis similia panem igne coquendo solidare, idest, ad tres hominum differentias, scilicet superiores, æquales, inferiores ueram dilectionem seruare. 1. Corinth. 10. Unus panis, & unum corpus, multi sumus qui de uno pane & de uno calice participamus. August. Qui accipit mysterium unitatis, & non tenet uinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed contra se. Matth. 20. Intrauit rex ut uideret discumbentes, & uidit unum non habentem uestem nuptialem, idest, charitatem, & ait ministris. Ligatis manibus & pedibus &c. Item eiusdem. 5. Si offers munus tuum &c. Glo. Si fratrem lesisti, reconciliare ei, etiam si aduersarius fuerit, esto beniuolus, ut fiat amicus, & tunc offeres munus tuum, ut sit Deo gratum. Propter prædicta in pane notanda dicitur Exod. 12. Azyma comedes, idest, panem sine fermento, & erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos, quod scilicet significatur in eo quod dictum est, cordis contritio, oris confessio, proximi dilectio, quibus debemus nos præparare, ut digne possimus ad Christi corpus accedere.

De præparatione nostra in tertio, scilicet agno paschali.

Venite, comedite. Item. Prober autem seipsum hominis carnes. Numeri nono. Thema proprium. Ecce agnus Dei. Ioan. 1. Hic dicendum est qualiter ex figura agni paschalis consideretur nostræ præparationis modus, de qua Exod. 12. legitur. Hæc figura in tres partes est diuidenda. Prima pars est ipse agnus edendus, secunda fercula cum quibus est edendus, tertia personarum edentium habitus. In prima discimus præparari per fidei integritatem, in secunda per animi uirtuositatem, in tertia per uitæ honestatem. Prima pars istius est ipse agnus, qui secundum legem manducatur, & in hoc tria considerantur. Primo, quando comedendus est, quia in nocte, cum res plene non uideretur, in quo credendum significatur quod corpus Christi in præsentibus dari debuit non manifestum, sed in sacramento uelatum. Thobiaz. 12. Sacramentum regis abscondere bonum est. 3. Regum. 8. Dominus dixit ut habitaret in nebula. In secundo, scilicet quod non comedatur ex eo erudum, significatur quod non debemus credere Christum esse hominem purum. Item, quod non comedatur aqua coctum, significatur quod non debemus credere Christum secundum communem hominum consuetudinem conceptum, aut luxuriam refrenatam, quod comederunt eum tantum assum igni, significatur quod Christi in carnatio, & eius corporis consecratio credenda est celebrari per potentiam Spiritus sancti. In tertio, scilicet quod caput agni cum pedibus & intestinis vorari præcipitur, significatur esse credendum quod in hoc sacramento totus Christus cum diuinitate & corpore & anima cōtinetur & sumitur. Secunda pars huius figure sunt fercula tria, cum quibus solebant agnum manducare, scilicet lactucæ agrestes, panes azymi, & sanguis agni. Exod. 12. Ederis carnes agni, & azymos panes cum lactucis agrestibus: & sument de sanguine agni, & ponent super uertice postem, & in superliminaribus domorum. Primum ferculum, scilicet lactucæ agrestes, significant dolorem de peccatis secundum, scilicet panes azymi, intentionem puram cum operibus bonis: tertium, scilicet sanguis agni, memoriam & imitationem dominicæ passionis, quibus præparari debet anima fidelis. De primo Greg. super illud. Exo. 12. Lactucæ agrestes valde amarae sunt, carnes uero agni cum his comedendæ sunt: quia cum corpus Christi accipimus, compungi pro peccatis debemus, ut amaritudo penitentiae abstergat amorem peruersæ uitæ. Isa. 38. Recogitabo tibi omnes annos meos &c. De secundo. 1. Corinth. 5. Epulemur non in fermento ueteri, idest, in corruptione superbiæ, quæ fit in Deum: neque in fermento malitiæ, quæ fit in proximos: & nequitia quæ fit in seipsum, sed in azymis sinceritatis, idest in sinceritate a uitiis, & ueritate bonorum operum, ut scilicet studeamus esse in nouitate uitæ sine omni fraude de fermento ueteri. Gregor. Panes sine fermento comedit, qui recta opera sine corruptione inanis gloriæ facit de fermento malitiæ. Idem. Panes sine fermento malitiæ manducat, qui opera misericordie sine peccati admittance exhibet, ne peruerse rapiat, quod quasi recte dispensat: unde per Amos. 4. increpando dicitur. Sacrificate de fermento laudem. De fermento enim laudem immolat, qui Domini sacrificium de rapina portat de fermento nequitie. Exod.

A 12. Qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Israel. Fermentatum comedere est delectari peccati corruptione, quod committitur in se. Psalm. 23. Dixit iniustus ut delinquat &c. De tertio ferculo super prædicto. Grego. Sanguis agni super uertice postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed et ore mentis hauritur, & ad imitationem intentam cogitatur. Nam qui sic redemptoris sanguinem accipit, ut imitari passionem nec dum uelit, in uno tantum potte sanguinem ponit. Item, in superliminaribus ponendus est sanguis agni, quia non tantum in memoria, sed in manifesto portari debet crux passionis Christi. Gal. ultimo. Mihi absit gloriari &c. unde & signata Domini Iesu in corpore meo porto. Tertia pars huius figure est habitus, siue tria insignia illorum qui manducauerunt agnum, scilicet cingulus renum, calciamenta pedum, baculus manuum. Exo. 12. Sic manducabitis agnum. Renes uestros accingetis, calciamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus. Primum designat carnis & mentis continentiam, secundum exemplorum patrum custodiam, tertium uirtutum nostrorum correctionem, & exiguntur ad eam communicationem præparationem. Primum præparatiuum est mentis & carnis continentia in cingulo renum figurata. Grego. In renibus accipitur carnis delectatio, unde psal. 25. Vre renes meos, & cor meum. Qui ergo Pascha comedit, renes accingat: quia qui corpus Domini accipit, uoluptatem domat, luxuriam refrenat: hæc præparatio continentie attendenda est quantum ad tria genera hominum, scilicet coniugatos, & de incontinentia penitentes, & spirituales. Primum ante sacramentum continentiam continentiam debent seruare aliquantam, secundi logiorem, tertij continuam. De primo dicitur ad David. 1. Reg. 21. Si pueri mundi sunt maxime a mulieribus, manducet, scilicet panem sanctum: respondit David. Si de mulieribus agitur, continuumus nos ab heri & nudus tertius. Dedit ergo eis sacerdos sanctificatum panem. Exod. 19. Descendit Dominus coram omni plebe super montem Sinai, scilicet in igne, & nubis caliginæ. Estote ergo parati in diem tertium, & ne appropinquetis uxoribus uestris. Si talis continentia seruata est ad figuram, quanto magis seruanda est ad corpus Christi ueritatem? De secundo, Leu. 13. Homo qui fuerit leprosus, aut patiens fluxum seminis, idest, peccans per innocentiam carnis, non uescetur de his quæ sanctificata sunt mihi, donec sanetur, scilicet per penitentiam. Hinc statuti sunt ante Pascha. 40. dies penitentiae, ut his peractis in ieiuniis, & orationibus, & continetia, & bonis operibus, tunc possint communicare penitentes cum aliis bonis christianis. Hinc super illud 1. corin. 11. Si nos metipsos diiudicemus &c. dicit Aug. Ab ipsa mente penitentis talis sententia proferatur, ut se indignum iudicet participatione corporis & sanguinis Domini, ut ad tempus per ecclesiasticam disciplinam a sacramento cælestis panis separetur. Indigne enim accipit, si tunc accipit, cum debet agere penitentiam, idest, quando incipit, ergo se prius iudicet, ut a se iudicatus non iudicetur a Domino. De tertio, scilicet de continentia continua & sempiterna, scilicet omnimodam & perpetuam castitatem conseruare. Leu. 21. Sacerdotes sancti erunt Domino suo, & non polluent nomen eius. Incensum enim Domini & panes Dei sui offerunt, & ideo sancti erunt. Beda. Si ueteris testamenti sacerdotes secundum ordinem uicis lux in tratur templum ad offerendas legales hostias a propriis uxoribus oportuit abstinere

dilectione mea. Et iterum. Psal. 55. Conculcauerunt me inimici mei &c. Hebrae. 10. Quanta putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est: scilicet in morte Christi. Ambro. Christum ille conculcat, qui libere peccat absque timore, & penitentia, & qui eo indigne participat. Idem. Qui indigne Christum sumit, idem est ac si interficiat. Augu. Quam temerarium est, quamque nefarium est cruentis manibus intemeratae Virginis tractare filium? Quis auditis sustineret aurium? quis oculus non confunderetur ad intuitum? cuius mens non raperetur in excessum, ubi mundi pretium mittitur in sterquilinum? Non enim minus est detestabile in os pollutum, quam in lutum emittere Dei filium. Secundum malum istorum est magna Dei offensa, Zachariae. 1. Ita magna ego irascor super gentes opulentas, quia ego iratus sum parum, ipsi vero adiuuerunt in malum, quasi diceret Dominus. Parum irascor hominibus propter peccata quae committuntur in proximum, sed maxime eo quod peccant in Deum. 1. Regum. 2. Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Deum, quis orabit pro eo? Glof. Quanto maior gloria, tanto maior offensa. Malach. 1. Ad vos, o sacerdotes, qui despiciatis nomen meum, & offertis super altare meum pollutum panem. Glof. Corripit sermo diuinus episcopos, & ministros ecclesiae negligentes, & omnes qui Christi nomine censentur, cur nomen despiciant, quibus aperit causas offensa, quod pollutum panem offerunt. Polluit enim panem, id est, corpus Christi, qui indigne accedit ad altare, & mensam Domini si non scelerata voce, scelerato opere despiciat, & dum sacramenta violatur, ipse cuius est sacramentum, violatur. Tertium malum istorum est multiplex plaga, & grauis est iusta Dei vindicta. Sicut enim ab antiquo filiis Israel maximum erat peccatum, & pessimum causa maledictionum, quod per idolatriam Deum proiecerunt, & postea Iudaeis impijs quod Christum non susceperunt: sic modo Christianis maximum est peccatum, & causa plagatum, quod corpus Saluatoris indigne suscipiunt. Greg. Creator omnium per incarnationis mysterium Iudaeam visitare dignatus est: sed quia non cognouit tempus visitationis suae, ideo gentibus frequenter in praedam data, nouissime Romanis tradita est, & venerunt super eam omnia genera maledictionum, quae in libro legis scripta sunt: similiter his qui gratiam Dei ingrati accipiunt, certa est damnatio. Si enim quis iram legem Moysi fecerit, sine ulla miseratione moritur, quanto deteriora supplicia meretur qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit? Haec supplicia possunt dici triplices plagae, prima multa damna spiritualium bonorum: secunda, sterilitas terrae, siue caristia temporalium: tertia, pestes corporum, & strages hominum. De prima Treno. 1. Manu suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium tuum, de quibus preceperas ne intrarent ecclesiam tuam. Glof. Hostis antiquus ad desiderabilia ecclesiae manum mittit, & spirituales ornatus auferit in membris suis, fidem contaminans, baptismum rescindens, id est, gratiam in baptismo datam, doctrinam corrumpens, corpus & sanguinem Christi indigne tractans, & vasa pretiosa, id est, oues Christi quasi lupus deuastans: & causa tanti mali redditur, quia gentes, id est, carnem amantes, & Christi circuncisionem non habentes, ministri altaris efficiuntur, De secunda plaga. Deut. 28. Si audire nolueris

uocem Domini Dei tui, ut facias omnia mandata eius, veniet super te omnes maledictiones istae. Maledictus fructus terrae tuae, armenta bouum tuorum, & greges ouium. Mittet Dominus super te famem, esuriam, & increpationem in omnia opera tua. Haec plaga veniet, si audire nolueris mandata Dei, scilicet precipue de corpore Domini indigne tractando, secundum illud Leuit. 21. Homo qui habuerit maculam peccati, non offerat panem Deo, nec accedat ad ministerium eius, Genes. 3. Quia comedisti de ligno, ex quo precepi ne comederes, maledicta terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi. De tertia plaga. 1. Corin. 11. Probet seipsum homo &c. Qui enim manducat indigne, iudicium sibi manducat &c. id est, ad iudicium mortis se obligat: & multi alii propter scelus unius saepe feriuntur, unde sequitur. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi, scilicet somno mortis, vel Dei verbera, vel praetiorum aduerfitate. Name ri. 11. Adhuc carnes erant in dentibus eorum, & ecce furor Domini excitatus in populum percussit eum plaga magna. Sed ecce contra has plagas, & omnia iam dicta mala, triplex remedium, primum est emendatio vitae per penitentiam voluntariam: secundum est correctio malitiae per superiorum disciplinam: tertium mutatio incorrigibilis personae per iustitiae distinctionem. De primo Iohel. 1. Depopulata est regio, luxit humus, id est, habitatores humi, quia perit messis agris, id est, spiritualia & temporalia. Accingite vos, & plangite sacerdotes, ululate ministri altaris, ingredimini & cubate in sacco. Accingite uos sacerdotes & ministri cingulo penitentiae, & plangite puro corde, ululate in confessione & oratione, ingredimini ecclesiam per penitentiam, unde existis per culpam, cubate in sacco, id est, de litias, quibus offendistis, per uitae austeritatem recompeleat, ut iram Dei possitis mitigare. De secundo, Mala. 3. Ecce ueniet Dominus quasi ignis coelorum, scilicet per iustos praelatos, & purgabit filios Leui, id est, ministros altaris, & erunt Domino offerentes sacrificia, & sic utique plagatus mitigabitur ira eius. De tertio, Ezech. 21. Iudicabo uos dicit Dominus, & subiciam sceptrum meo, & eligam de uobis transgressores & impios, scilicet ad abijciendum qui in malo perseverant, id est, incorrigibiles, dicit glo. ut scilicet loco eorum iusti restituantur. Isa. 1. Conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum scortam tuam, & auferam omne stannum tuum, & restituum iudices tuos, sicut fuerunt prius, & consiliarios tuos, sicut antiquitus, scilicet tempore Moysi, & Machabaeorum, & Apostolorum. Post haec uocaberis ciuitas iusti, urbs fidelis. 1. Machabaeorum. 4. cogitauit Iudas de altari holocaustorum, quod propheta natus fuerat, quid de eo faceret, & incidit ei consilium bonum, ut destrueret illud, ne forte esset illis in opprobrium, quia contaminauerunt illud gentes, & demoliti sunt illud, & posuerunt lapides in monte domus in loco apto, quousque ueniret propheta, & responderet de eis, & acceperunt lapides integros secundum legem, & edificauerunt altare nouum secundum id quod fuit prius.

CAP. XIX.

De secundo modo manducandi spiritualium tantum.

Venite, comedite &c. Thema proprium, Patres nostri omnes eandem spirituales escam manducauerunt. 1. Cor. 10. id est, omnes boni ueteres in manu

na cibum inuisibilem, scilicet Christum spiritualiter intellexerunt, crediderunt, gustauerunt, & ab aeterna morte per eum sanati sunt. Secundus modus manducandi Christum est spiritualis tantum, & isto modo omnes saluati ab initio mundi manducauerunt, & saluandi manducant. Ambr. Non manducans manducat, & manducans non manducat, quia scilicet non manducans sacramentaliter, manducat spiritualiter, & e converso, Eccle. 6. Est vir cui dedit Deus substantiam & honorem, nec tribuit ei potestatem ut comedit ex eo, sed homo extraneus vorabit illud, scilicet cum magno desiderio spiritualiter manducandi. Circa spirituales manducationem tria sunt consideranda, scilicet differentia personarum sic manducantium, ratio spiritualiter manducandi, effectus manducationis. Huius primum est differentia personarum sic manducantium, quae est triplex, incipientium, proficientium, perfectorum. Mat. 15. Manducantium fuerunt quatuor millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. In paruulis incipientes, in mulieribus proficientes, in uiris perfecti significantur. Secundum est ratio, qua dicuntur iam dicti spiritualiter manducare. Unde sciendum, primi, scilicet incipientes, manducant spiritualiter ratione fidei salutaris: secundi ratione bonae conuersationis: tertii ratione deuote meditationis. De primis Abacuc. 2. & ad Hebr. 10. Iustus ex fide uiuit, tanquam ex cibo spirituali. Augu. Crede, & manducasti. Credere enim in Christum, est credendo in eum ire, ipsi corde inhærere, in ipso delectari, & per ueram charitatem membris eius incorporari. Secundi, scilicet proficientes, manducant ratione bonae conuersationis. Io. 4. Ego cibum habeo manducare, quem uos nescitis: meus cibum est &c. Eccl. 2. Qui timet Deum, faciet bona, cibauit eum pane uitae &c. Iste cibum conuersationis consistit ex tribus uirtutibus quasi ex tribus ferculis, scilicet innocentia, penitentia, & misericordia. De primo. Psal. 101. Percussus sum ut fenum, quia oblitus sum comedere panem meum. I. innocentiae, dum delectabar cibo malitiae. Augu. Panem de altari spiritualiter manducare, est innocentiam ad altare portare, debitoribus peccata dimittere. De secundo. Psal. 126. Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. I. penitentiae pro peccatis. Thob. 1. Manducant panem in luctu & tremore memorans sermonum Amos. Dies festi uestri, id est, gaudij in peccatis, conuertentur in lamentationem & luctum. Psal. 101. Cinerem, scilicet penitentiam, tanquam panem manducabam. De tertio. Prouer. 11. Bene facit anima sua uir misericors, quia dum pauper ab eo reficitur, ipse multo magis a Deo spiritualiter pascit. Apoca. 3. Ecce sto ad ostium, & pulso in paupere, si quis aperuerit mihi &c. Tertii, scilicet perfecti, manducant spiritualiter ratione deuote meditationis: & in hac manducatione tria erunt quae in commensatione corporali consistunt, scilicet appetitus, masticatio, & delectatio. Primo debemus esurire spiritualiter Christum cibum nostrum intimo corde desiderando: secundo, masticare magna distinctione cogitationis: tertio, in eo delectari dulcedinem eligendo. Primo, debemus spiritualiter esurire Christum ardentem desiderando. Iob. 31. Si non dixerunt uiri tabernaculi mei, quis derit de carnibus eius saturerunt? quasi optabant & desiderabant saturari. Eccl. 2. Qui edunt me, adhuc esurient &c. Greg. In spiritualibus delitijs saturitas appetitum parit: quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur, quod audius ametur. Isa. 26. Domine nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animae &c.

A Psal. 37. Ante te omne desiderium meum. Secundo, debemus spiritualiter masticare totum Christum, scilicet membra & caput, id est, nosmetipsos, & sanctos, & Saluatorem mundi distincta discussione cogitare, nos ipsos dijudicando, sanctorum uitam ad imitandum per tractando, incarnationis Christi beneficia deuota mente ruminando. Primo, perfecti masticant seipsum, diligenter se examinando & dijudicando. 1. Corin. 11. Probet seipsum homo, id est, examinet & purget, & non alium, seipsum totum scilicet cor, linguam, manum &c. & sic postea edat. Secundo, sanctos masticant mortuos & bonos adhuc uiuentes, uitam eorum ad imitandum considerando. Mat. 22. Ecce prandium meum parauit, tauri mei & altilia &c. Tauri sunt prophetae & Apostoli, qui fortitudine fidei quasi cornu principibus mundi resistunt, & ab eis passi uirtutum nobis exempla reliquerunt. Altilia ab alendo dicta, pinguis sunt uolantia, & significant sanctos interna charitate saginatos, & contemplationis penna alta per tentes, occisa sunt, vel ab eo quod per penitentiam, vel per mortem carnis iam in requie positae: haec nobis sunt spiritualiter masticanda, id est, ad imitandum diligenter consideranda. Deute. 10. 14. Omne quod mundum est, comedite: quicquid mortuum est, ne uescamini ex eo. Omne mundum, id est, honestis uerbis & moribus comedite, in corde ponite imitanda: quod autem mortuum est, id est, peccato contaminatum, ne uescamini ex eo consentiendo, vel idem faciendo. Philip. 4. De cetero fratres, quaecumque sunt uera, quaecumque pudica, quaecumque iusta, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bonae fame, si qua laus disciplinae, haec cogitate: quae audistis, & uidistis in me, haec agite, & Deus pacis erit uobiscum. Tertio, perfecti masticant spiritualiter carnem Christi, scilicet incarnationis eius sacramenta & beneficia deuote meditando. Ioan. 6. Qui manducat carnem &c. id est, spiritualiter masticat. Augu. Hoc pertinet ad uirtutem sacramenti, non ad uisibile sacramentum, qui scilicet manducat intus non foris, qui manducat corde non qui premit dente, & hoc est quod Apostolus uigilanter dicit tantum de bonis, Omnes eandem escam manducauerunt. Tertio, debemus in spirituali manducatione delectari aeterna dulcedine, quae elicitur de Christi masticatione. Isa. 55. Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima uestra, id est, in dulcedine spiritualis gratiae. Sapient. 3. Intrans in domum meam, conuiescam cum Dei sapientia, id est, cum Christo, qui est sapida scientia. Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tedium conuictus illius, sed letitiam & gaudium, & in amicitia illius delectatio bona. Psal. 30. Quam magna multitudo dulcedinis tuae Domine. Gustate, & uidete &c. Cant. 3. Mel & lac sub lingua tua, id est, dulcedo spiritualis in meditatione cordis, haec dulcedo spiritualis est quaedam praegustatio gaudij caelestis ualens contra tria mala quae sunt in mundo. Ibi est falsa dulcedo in delectabilibus uentis, grandis amaritudo in aduersis sustinendis, tristis imago in bonis faciendis. De primo Prouerb. 9. Aqua furtiuae dulciores sunt, & panis absconditus suauior: sed dulcedo falsa est, quia animae perditio. Iob. 34. Dulcedo illius uermis. Eccl. 9. Sicut pisces hamo capiuntur, sic homines tempore malo. Esca foris delectat, sed aculeus intus perforat. Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos &c. De secundo, Psal. 103. Hoc mare magnum & spatiosum, quia scilicet in hoc mundo magna & multa amaritudo. Iere. 5. Cibabo populum

pulum istum absynthio, & potum dabo eis aquā fel-
lis. Iob. 13. Homo natus de muliere &c. De tertio, Mat.
9. dixit Dominus cuidam diuiti. Vade, quæcunq; ha-
bes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in
caelis & sequere me, qui contristatus in verbo abiit me
rens. 1. Regum. 25. Dixerunt pueri David ad Nabal,
Quodcūq; inuenit manus tua, da pueris tuis, & ser-
uo tuo David. Qui respondit. Tollam panes meos, &
aquā, & carnes, & dabo viris quos nescio vnde sint?
Genes. 4. Factum est post multos dies, vt offerret Cain
de fructibus terræ munera Domino, & nō respexit ad
eum Dominus, nec ad munera eius. Huius causa fuit,
quia male obtulit, scilicet de tristi corde & facie. Con-
tra hoc valet dulcedo spiritualis, quia salam dulcedi-
nem mundi facit inspidam, grandem amaritudinem
facit dulcem, tristem imaginem reddit incundam. De
primo, Prouerb. 27. Anima saturata calcabit fauos.
Grego. Gustato spiritu desipit omnis caro. Philip. 3.
Quæ mihi fuerunt lucra, arbitratus sum propter Chri-
stum detrimenta, propter quem omnia arbitratus sū
vt stercora. De beato Aug. dicitur. Displicebat ei quic-
quid agebat in sæculo &c. De secundo, Deut. 33. Inū-
datione maris quasi lac fugent, id est, boni repleti dul-
cedine spirituali vincunt amaritudinem mundi, 4.
Reg. 2. Heliseus misit sal in aquas amaras, & in dul-
ces conuersæ sunt: sic Christus spirituali sapore sanat
amaritudinē. Hinc Stephano lapides torréis dulces
fuerūt, & multis sanctis ardentes prunæ, cādentes ve-
stes visæ sunt tanquā rosæ suauis, & multi sancti gau-
dent in tribulatione. De tertio, Danielis. i. Post dies de-
cem apparuerunt vultus eorum meliores præ omni-
bus pueris qui vescebantur cibo regio. Vultus eorum
quos panis satiauit, qui de cælo descendit, dicit glof.
apparuerunt meliores decore & hilaritate ad benefa-
ciendum. Prouerb. 15. Cor gaudens exhilarat faciem,
Secundē ad Corint. 9. Hilarem datorem diligit Deus.
Tertium circa spirituale manducationem notandū
est effectus huius māducationis, & hic est triplex, pec-
catorum remissio, ab æterna morte sanatio, vera cor-
poris Christi ad salutem æternam participatio. De pri-
mo. Panem nostrum quotidianum &c. id est, cibū spi-
rituale &c. Ambro. Qui manducat spiritualiter vir-
tutem carnis & sanguinis Christi, dicuntur sumere &
vere manducate, quia ipsam corporis Christi efficaciam
quotidie sumunt, id est, peccatorum remissionem. De
secundo, Ioan. 6. Hic est panis de cælo descendens, si
quis ex ipso manducauerit, nō morietur, scilicet mor-
te æterna. August. super Apostolum. Patres nostri ean-
dem escam spiritualem māducaverunt, quam & nos:
corporalem vero alteram, id est, manna, quod signifi-
cabat Christum, & idem credentibus efficit. Alij vero
qui non crediderunt, manducauerunt, & mortui sunt
æternaliter, quod nō Moyse & alij boni? Quare? quia
cibum inuisibilem spiritualiter intellexerunt, spiritua-
liter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritua-
liter sanarentur, scilicet ab æterna morte. Similiter &
nos spiritualiter manducando ab æterna morte libe-
ramur. De tertio super illud, 1. Corinth. 10. Vnus
panis, & vnum corpus sumus, qui de vno pane parti-
cipamus, dicit Augu. Nulli dubium est, tunc quemq;
corporis sanguinisque dominici participem fieri, quā-
do membrum Christi efficitur, nec alienari ab illius
panis consortio, etiam si antequā panē edat, de hoc
sæculo in vnitatem corporis Christi constitutus absce-
dat, quia illius sacramenti beneficio nō priuatur, quā-
do ille cū hoc, quod sacramentū significat, inuenitur,

Inuenitur autem hoc quod sacramentum significat
quando membrū Christi efficitur, quando credendo
& amando spiritualiter manducat, quia sic in corpus
Christi vere conuertitur, vt cū ipso æternaliter viuat.

CAP. XX.

De tertio modo manducandi, scilicet de sacramentali,
& spirituali simul.

VEnite, comedite. Accipite, & comedite. Luc. 22.
Tertius modus manducandi corpus Christi est sa-
cramentalis & spiritualis simul, quo boni christiani
communicant. Vnde circa hunc modum possunt tria
notari. Primum est multitudo nō communicantium,
scilicet malorum. Cum enim triplex sit modus man-
ducandi, scilicet sacramentalis tantum, quo mali chris-
tiani manducant, & tñ non manducant. Spiritualis tā-
tū, quo boni nō manducant, & tñ māducāt. Sacramēta-
lis & spiritualis simul, quo soli boni christiani mādu-
cant, & manducantur. Restat ad diuisionis huius suffi-
cientiam multitudo quædam malorum, qui nec man-
ducant, nec manducantur, quia scilicet corpus Christi
non manducant, & ideo æterna morte peribunt. Istorū
tres sunt species, siue turmæ. Primi infideles, secundi
negligentes, tertij contemnentis. Infideles sunt, quo-
rum corda per malitiam fallente diabolo sic excæca-
ta sunt, vt non possint credere, & cognoscere diuina
sacramenta pro salute mundi mirabili sapientia Dei in-
stituta. Negligentes sunt, qui temporalibus lucris, &
sæcularibus negotiis in tantum se occupant, ut sacrā
communione debito tempore sumere negligant.
Contemptores sunt, qui sceleribus tanto amore in-
hærent, quod corpus Domini sumere paripendant.
De primis. Io. 6. Quomodo potest hic nobis carnem
suam &c. quasi diceret. Non credimus quod possit
dare. Sapient. 5. Errauerunt impij: excæcauit enim eos
malitia eorū, & nescierunt sacramenta Dei. Io. 3. Qui
incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei ma-
net super eum. De secundis, Matthei 22. Misit rex ser-
uos suos vocare inuitatos ad nuptias dicens. Ecce præ-
dium meum &c. Illi autem negligentes abierunt alij
in villam suam, alij in negotiationem suam. Glof. In
villam ire est terreno labori immoderate insistere: in
negotiationē vero terrenis lucris nimis inhære. Tales
qui prandium diuini sacramenti negligunt, quamuis
fidem, & quædam opera charitatis habere videantur,
tamen nisi pœniteant, peribunt. Io. 6. Nisi manducaue-
ritis carnē filij hominis &c. super illud Ephē. 3. Oro
vt possitis comprehendere quæ sit sublimitas, & pro-
fundum dicit glof. Profunda charitatis sunt ecclesia-
stica sacramenta, quæ sunt profunda & inuelligabilia,
& sunt fundamentum charitatis, sine quibus non va-
let charitas, id est, exteriora signa charitatis nō valent
ad salutem æternam sine sacramentis ea negligentibus
Numeri 9. Si quis mundus est, & in itinere non fuerit
id est, non habet impedimentum iuste necessitatis, &
non fecerit phasē, exterminetur anima illa de populis
suis, quia sacrificium non obtulit Domino tempore
suo, peccatum suum ipse portabit. De tertijs. 2.
Paralipo. 30. Perrexerunt cursores cum epistolis ex re-
gis Ezechie imperio & principum eius, in vniuerso
Israel prædicantes. Reuertimini ad dominū Deum ve-
strum, & venite ad sacrificium eius, scilicet ad facien-
dum phasē, id est, ad suscipiendum corpus Domini.
Et quidam viri acquiescentes consilio venerunt, alij
irriden-

irridentibus atque subsannantibus eos. Io. 3. Hoc est iu-
dicium, quia lux uenit in mundū, & dilexerunt ho-
mines magis tenebras quā lucem: erant enim eorū
opera mala, quasi dicat. Iusto iudicio excommuni-
cantur, & condemnantur qui plus diligunt peccatis
inhære, quā se præparare, & Christum suscipere.
Canon. Qui pro sceleribus suis duobus, vel tribus an-
nis non communicant, excommunicandi sunt. donec
penitentiam agant. Luc. 14. Nemo virorum illorū
qui vocati sunt, gustabunt cenam meam. Secundum
circa hunc modum considerandum, est magnitudo fe-
licitatis bonorum corpus Christi digne lumentium.
Et hoc probatur a tribus, ab optimæ partis electio-
ne, a Spiritus sancti participatione, ab ipsius Christi
certa in habitatione. Primo, probatur felicitas digne
communicantium magna ex optime partis electione,
quia sicut beata Virgo sibi tribus propositis, scilicet
esse matrem & non virginem, vel esse virginem & nō
matrem, vel esse virginem & matrem, vltimam &
optimam, scilicet esse matrem & virginem simul ele-
git: sic inter tres modos corpus Christi manducan-
di elegerunt optimam partem, scilicet sacramentali-
ter & spiritualiter simul. Hanc vltimam partem, sci-
licet de primo modo comedere sacramentaliter, &
de secundo modo comedere spiritualiter eligunt, &
sic ex vtraque parte quod melius est comedūt, & ideo
multum felices sunt. Eccles. 2. Laudauit igitur læti-
tiam, quod non esset homini bonum sub sole, nisi
quod comederet, & hiberet, atque gauderet. quasi di-
cat. Expertus sum plurima genera gaudiorum & de-
lectationum carnis & mundi, & hæc omnia vanitas,
& finis eorum mæror & luctus: unde laudauit præ
omnibus lætitiā, scilicet veram, id est, resti monium
bonæ conscientie, & quod non esset homini sub sole,
id est, melius in hoc mundo, nisi quod comederet pa-
nem, scilicet qui de cælo descendit, & hiberet vinum
quod latificat cor hominis, scilicet sanguinem Domi-
ni. Secundo, probatur felicitas istorum magna, a Spi-
ritus sancti vera participatione. Psalm. 80. De petra
melle saturauit eos, quia scilicet felices de corpore
Christi sugunt dulcedinem Spiritus sancti. Sapient. 12.
Quam suauis est Domine spiritus tuus in nobis, qui
scilicet fuit in nobis de tuo corpore. August. Partici-
patione corporis & sanguinis Christi homo viuunt nō
sumens tantum sacramentum, quod & mali faciunt,
sed pertingens vsque ad spiritus participationem, vt
in corpore Domini tanquā membrum maneat, &
eius spiritu vegetetur. Tertio, probatur ab ipsius Chri-
sti certa in habitatione. Ioan. 6. Qui manducat carnē
meam &c. Hilarius. Accepta carne Domini & hau-
sto sanguine id efficitur, vt nos in ipso, & Christus
in nobis sit. Est enim in nobis Christus per carnem,
dum carnem eius accipimus, & in eo sumus, dum se-
cum hoc quod nos sumus, in Deo est. Tertium circa
hunc modum considerandum est ratio remanducatio-
nis digne manducatiū, de qua remanducatione dicit qd
tales manducant, & manducantur. Et huius ratio
est, quia dum corpus Domini digne a fidelibus mā-
ducatur, non ipsum vt alius cibis in manducantem
conuertitur: sed econuerso illud vere manducans in
illud spiritualiter mutatur. Nam manducantem se
Dominus sui corporis membrum facit, & sibi incor-
porans per charitatem vnit, & imagini suæ bonitatis
similem efficit. 1. Corinth. 10. Vnum corpus multi-
sumus, qui de vno pane participamus. Item 12. Vos
estis corpus Christi & membra de membro. Quod

vere manducando corpus Christi non in nobis, sed
nos in illo conuertimur, triplici similitudine proba-
tur. Prima, sumitur de virtute amoris nostri. Hæc est
enim vis amoris, transformari cor amantis in ama-
tum, id est, amati fortunæ prosperæ & aduersæ affimi-
lari. Hugo. Ea vis amoris est, vt talem te esse ne-
cesse sit, quale id est quod amas, & cui per affectū
coniungeris in illius similitudinem ipsa quodammo-
do dilectionis societate transformaris. Canti. 8. Pone
me vt signaculū super cor tuum, super cor tāquā su-
per ceram calidam, putam & mollem, aptam suscipere
impresam imaginem. Super cor ergo calidum
amore Dei, purū munditia sui, molle pietate proxi-
mi, corpus Christi vt sigillum ponitur, non vt ipsum
quod immutabile est, in nos mutetur, sed nos in ima-
ginem bonitatis eius transmutemur. Secunda simi-
litudō ad idem sumitur de virtute rei maioris. Nam
si gutta aquæ in magnū vas vini fundatur, virtute
multitudinis vini aqua ex toto in illud mutatur: sed
virtus Domini corporis ineffabilis ē magnitudinis,
& nos multum exigui respectu illius. Psalm. 146. Ma-
gnus Dominus &c. Idem, Substantia mea tanquā
nihilum ante te. Isa. 40. Ecce gentes quasi stilla si-
tulæ. Magnitudo itaque virtutis & dulcedinis Chri-
sti infusa exiguo & humili cordi nostro, vincit il-
lud, & a se deficere faciens in illam conuertit, vt
iam non mundanis hominibus non nobis ipsis, sed
Christo in voluntate sermone, bona conuersione si-
miles simus. Psalm. 118. Defecit in salutem tuam ani-
ma. Tertia similitudo ad idem sumitur de virtute ra-
mi arboris. Hæc est enim proprietas furculi bonæ ac-
boris, si trunco inferatur, etiam syluestri, quod natu-
rali uirtute prævalens illius amaritudinem in suam
dulcedinem & nobilitatem conuertit, & similem sibi
bonum fructum præferre facit. Sic corpus Christi no-
bis in situm defectus nostros euacuat, & in suam nos
bonitatem trahit, vt quales ipse frondes, flores, & fru-
ctus iustitiæ facit, tales & nos per eum faciamus. Hinc
Spiritus sanctus dicit Ezech. 17. Sumam de medulla
cedri sublimis, & de uertice ramorum eius, & planta-
bo in montem excelsum, & rumpet in germē, & faciet
fructum. Cedrus sublimis est Deus pater, rami e-
minentiores antiqui patres, vertex ramorum beata
Virgo, medulla cedri æterna Dei sapientia, pars de
ramorum vertice, caro sumpta de Virgine. Spiritus
ergo sanctus medullam cedri, & partem de summo ra-
mo sumpsit, quia Christi incarnationem fecit, & hūc
quasi furculum nobilissimum plantat in montem ex-
celsum, cum fidelibus a terrenis desideriis ad cæle-
stia eleuatis Domini corporis tribuit sacramentum.
Hinc fructus erupit, quia cor fide propria amari-
tudine relicta vitorum virtute corporis Domini si-
miles Christo spirituales frondes, flores, fructus virtu-
tum, & bonorum operum facit. Hinc dicitur est
Augustino. Cibus sum grandium. Cantic. 2. Trahe
me post te, me scilicet mutando in te violentia meæ
dilectionis magnitudine tuæ dilectionis, virtute
firmæ insertionis, vt non maneat in me radix amari-
tudinis: sed præualeat operando in me virtus & dul-
cedo tuæ bonitatis. Gala. 6. Viuo ego, iam nō ego &c.

CAP. XXI.

De duodecim effectibus, siue fructibus corporis Christi contra
nostros duodecim languores, & primo de quatuor primis.

VEnite, comedite &c. Thema speciale. Pater meus
vsque modo operatur &c. Ioan. 5. Aliud. Altis-
simus

fructus de terra medicinam plasmauit. Eecl. 38. Thema proprium. Benedictus fructus ventris tui. Luc. 1. Alcedam in palmam, id est, in crucem, & apprehendam fructus eius. Cant. 7. Sextum principaliter circa sacramentum Dominici corporis notandum, est effectus bonitatis sue, siue virtus spiritualis. Nam quia parentes primi per vetiti a Deo potui gustum corrupti multas infudere miserias sui generi, necessarium fuit medicamento Saluatoris miseris subueniri. Circa quod sciendum, quod nostrae miseriae sunt tres generales, scilicet vincula culpae, defectus gratiae, mortis plagae. De primo, psal. 118. Funes peccatorum circumplexi sunt me. 2. Paral. 36. in oratione Manasse. Incuruatus sum multo vinculo ferri, id est, peccati. De secundo, psal. 138. Imperfectum me viderunt & cetera. Item psal. 142. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Sterilis sine fluentia gratiarum & germine virtutum. De tertio, psal. 17. Circumderunt me dolores mortis. Item psal. 38. Amoue a me plagas tuas. Iob. 16. Inimicus meus irruit in me, quasi gigas confudit me vulnere super vulnus. In qualibet istarum trium miseriarum generalium intelliguntur quatuor mala specialia, quasi xij. languores specialis, ad quos curandos ordinantur xij. dominici corporis effectus, siue fructus. Apoc. 22. Ostendit mihi angelus lignum vitae afferens fructus xij. per singulos menses, id est, ad curandos nostros xij. defectus, siue languores. Psal. 102. Benedic anima mea Dominum, qui propitius omnibus iniquitatibus tuis & cetera. Prima quatuor mala nostra, siue languores sunt quasi vincula culpae, quibus stringuntur animae, scilicet demonis tentatio, fomitis repugnatio, cordis macula, creatoris offensa. Contra haec valet fructus Virginis, scilicet corpus Saluatoris. De primo languore, ad Ephes. 6. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli. Eecl. 21. Multae sunt insidiae dolosi, scilicet de diuersis vitijs, & multis modis tetat. Prima Petr. 5. Vigilate, quia aduersarius vester & cetera. Glos. circuit tanquam hostis, clausos obsidens muros, explorat an sit aliqua pars mitorum minus stabilis, cuius aditu ad interiora penetret. Offert oculis formas illicitas, & faciles voluptates, ut visu destruat castitatem, aures per canora tentat, ut christianum molliat rigorem, linguam coitio prouocat, manus iniurijs lacessentibus ad caedem infligat, honores terrenos promittit ut caelestes adimat. Psal. 142. Persecutus est inimicus animam meam. De secundo, Gal. 5. caro concupiscit aduersus spiritum. Ad Roma. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae. Aug. Video aliam legem, id est, fomitem peccati in membris meis, ut in oculo ad concupiscendum, in lingua ad maledicendum, in manu ad malefaciendum, & sic de alijs repugnantem legi mentis meae, id est, legi Dei. De tertio, Hierem. 2. Si laueris te nitro, tamen maculata es in iniquitatibus tuis coram me. Proverb. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato? Eecl. 7. Non est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. De quarto, Deuter. 9. Memento ne obliuiscaris quomodo ad iracundiam prouocaueris dominum Deum tuum. Et quanto maior culpa, tanto maior contra peccatorem ira diuina. Zach. 1. Ego iratus sum parum, ipsi autem adiuuerunt in malum. Aug. Iustitia Dei non finit esse dedecus culpae sine decore vindictae. Contra haec quatuor mala ordinantur quatuor dominici corporis fructus primi, qui nos liberant a vinculis culpae: demonem fugat, fomitem refrigerat, maculam cordis mundat, iram Dei placat.

cat. De primo fructu. Tob. 6. Si cordis particulam sit per carbonem posueris, fumus eius extricat omne genus demonum. Flumen, in quo pisces sunt, significat mundum; omnes pisces eius, diuersa genera hominum; pisces ille magnus, gentem Iudaeorum: cor piscis, quasi membrum nobilissimum, & ex quo vita procedit, beatam Virginem; particula cordis significat corpus Saluatoris de Virgine sumptum. Hoc debet super carbonem poni, id est, fidelibus accensis igne amoris donari: tunc fumus eius, id est, virtus spiritualis, fugat tentationes demonum. Psal. 67. Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius & cetera. De secundo fructu, psal. eod. Selmon mons Dei, mons pinguis. Mons Dei est christus. Selmon interpretatur umbra: christus igitur est umbra nostri refrigerij, quia ut dicit glos. De corpore christi manat umbra gratiae, quae nobis defensionem est contra incentiuam vitiatorum, & carnalis concupiscentiae: vnde dictum est de Virgine beata. Virtus altissimi obumbrabit tibi, id est, vmbra faciet tibi. Vmbra enim fit de corpore & lumine: lumen est verbum Dei, corpus caro christi. Accessit lumen corpori, id est, verbum carni. Verbum enim caro factum est. Dum ergo fidelis corpus christi sumit, spirituale refrigerium percipit quasi de vmbra gratiae, quae de ipso fluit. Oleo 14. Ego quasi ros, & Israel germinabit quasi lilium. De tertio fructu, Isa. 6. Voluit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus quem forcipe tulit de altari, & dixit. Ecce tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. Lapis iste praecius sumptus de altari, significat corpus christi, & dum eo os cordis tangit, peccatum veniale mundatur. Grego. Dominus dedit nobis sacramentum salutis, ut qui quotidie peccamus, & ille iam morti pro peccato non potest, per hoc remissionem consequamur. De quarto fructu, Proverb. 21. Munus absconditum extinguit iras. Leui. 2. Si de craticula fuerit oblatio similia contersa oleo, tollet memoriale de ipso, & adolebit super altare in odorem suauitatis Domino. Panis in craticula coctus, & oblatus, & aspersus oleo, Christus est in cruce pro nobis passus, & totus vnctus Spiritu sancto. Huius sacrificij memoriale est hostia, quae offertur in memoria passionis dominicae. Haec debet & super altari adoleri, id est, accendi, quia in corde fidelis cum seruire de fiderij & deuotionis suscipi. Hic odor suauitatis est Domino, id est, tam gratus Deo, vt ob eius gratiam remittat iram suam, & nos sibi reconciliet, & ad aeternam pacem perducat. Amen.

CAP. XXII.

De quatuor fructibus secundis.

Venite, comedite & cetera. Secunda quatuor mala nostra, siue languores, sunt quatuor defectus gratiae, quibus multae laborant animae, scilicet defectus in cognitione sui, in dilectione proximi, in sapore spirituali, in consummatione boni. Contra haec valet fructus ventris Virginis, corpus Saluatoris. De primo languore. Genes. 1. Tenebrae erant super faciem abyssi: quia ab antiquo cor hominis obuolutum fuit ignorantia sui. Hierem. 14. Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Psal. 18. Delicta quis intelligit? & cetera. quibus scilicet vel alios peccare feci, vel aliorum peccatis consensu. Matth. 7. Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? De secundo, Matth. 23. Quoniam

niam superabundauit iniquitas, refrigeret charitas multorum. Eecl. 43. Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit crystallus ex aqua. Defectus amoris probatur ab exterioribus signis. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauerit viscera sua ab eo, quo charitas Dei manet in eo? Hierem. 9. Vnusquisque a proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet, & vir fratrem deridebit, & veritatem non loquetur. Proverbiorum 10. Pondus & pondus, mensura & mensura vtrumque abominabile est apud Deum. Glos. Diuersum pondus, & diuersam mensuram habet in domo sua, vt aliter sibi, aliter proximo metiatur, qui in suis semper actibus quae laudentur, in proximi quae vituperentur quaerit: sed qui in temporalibus sibi maiorem proximo minorem mensuram dare solet, quia defectu dilectionis habet, Deo displicet. Similiter est de eo qui malo verbo, vel facto proximum contristatur, laedit: vel damnificat. De tertio, Hierem. 31. Omnis qui comederit vnam acerbam, obstupescunt dentes eius, Grego. Quid est vna acerba, nisi peccatum? Vna quippe acerba est fructus ante tempus. Quisquis enim praesentis vitae delectationibus satiari desiderat, quasi fructus ante tempus comedere festinat. Sed qui vnam acerbam comedit, dentes eius obstupescunt: quia qui praesentis vitae, & mundi delectationibus pascitur, interni sensus eius ligantur, vt iam spiritualia sapere nequeant. Hoc figuratum est. Numeri 11. In populo Israel qui in Aegypto carnibus cum alio & cepis satiatus fuerat, & post in deserto talia concupiscens, panem caelestem, scilicet manna dulcissimum cum nausea respuebant. 1. corinth. 2. Animalis homo non percipit ea quae sunt Dei. August. Animalis dicitur carnalis homo qui fertur dissoluta lasciuia animae suae. De quarto, Gal. 3. Sic stulti facti estis, vt cum spiritu caeperitis, nunc carne consummami. Proverbiorum 2. Relinquant iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas. Luc. 8. Qui supra petram, hi sunt qui cum audiunt verbum, cum gaudio suscipiunt, sed radicem non habent, scilicet stabilitatem firmam voluntatis, quia ad tempus credunt & cetera. cant. 7. Mane sursumus, & videamus si floruerit vinea, flores fructus pariuunt. Glo. Non est intendum si vinea floret, sed si flores ad partum fructuum conualescunt, quia scilicet non est mirum si quis bona in bono opere perseuerat. Contra haec quatuor mala ordinantur quatuor secundi fructus corporis Domini, qui nos hic in gratia perficiunt. Intellectum enim ad se cognoscendum illuminat, voluntatem siue affectum in dilectione Dei inflammat, memoriam spirituali dulcedine delectat, totum hominem in bono confirmat. De primo fructu. Proverbiorum. 24. Comede fili mel, quia bonum est. Mel est sapientia Dei increata in cibum dulcem nobis preparata. Hoc bonum est ad spirituales medicinas, quia illuminat mentem. 1. Regum decimoquarto. Vidistis quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustauerint paululum de melle? Isa. 7. Butyrum, & mel manducabit omnis qui relictus fuerit, & sciat reprobare malum & eligere bonum. Psal. 26. Dominus illuminatio mea: accedite ad eum, & illuminamini, scilicet ad cognitionem vestri. De secundo fructu dicitur Isa. 6. quod angelus tulit calculum de altari, & tetigit os Isaie. Calculus est carbunculus sic dictus, quia ignitus vt carbo, & signi-

ficat corpus Domini de altari sumptum, & charnate inflammatum, quia accendit amore corda fidelium. De tertio, psal. 33. Gustate, & videte, quoniam suauis & cetera. Eecl. 49. Memoria Iosiae in compositione odoris facta opus pigmentarii in omni ore, quasi mel in dulcabitur. Iosias qui interpretatur fortitudo Domini, significat christum, dicit Glosa. Memoria christi, id est sacramentum corporis eius, quod in memoriam sui iussit consecrari, opus est odoriferum veri pigmentarii, id est, Spiritu sancti, qui illud compositum de preciosissimis speciebus, scilicet de carne virginali, & sapientia Dei. Hic quasi mel in ore cordis indulcoratur, si virtus eius in salutem humani generis pie cogitatur. Can. 2. Sub vmbra illius quem desiderabam sedi. Primo, fidelis anima christum desiderat, gustat spiritu & sui. Secundo, vmbra desiderij in spe fructum obtinendi sentit. Tertio, sedet, expectat, orat vt se totum ad ipsam reficiendam & viuificandam fructum infundat. Quarto, infusam eius dulcedinem suauiter gustat. Nota. Sed diceret aliquis. Ecce saepius vt possum me praeparo, corpus Domini fumo, sed nihil sentio solati spiritualis dulcedinis. Respondeo. cibis istis, siue fructus medicina est hominis: vnde sicut medicus peritus quandoque quibusdam dat medicinam dulcem palato corporis, & quandoque non sic, sed dulcem palato mentis, quae quatenus non gutturi, tamen bene sapit rationi, pro eo quod sanam mentem delectat. Sic Dominus dat suis fidelibus dulce semper corpus: sed dulcedinem suam alio modo istis, alio istis, prout cui libet expedire nouit. Hinc est, quod quidam dulcedinem istam sapiant per affectum, & ardentiori delectantur deuotione, & alij eandem dulcedinem sapiant per primum intellectum, & sufficienter reficiuntur vtilitate in eo quod credunt, & intelligunt per hunc cibum sanctum veram vitam obtinere. Igitur quauis non sapit dulcedinem Domini primo modo, id est, per affectum firmam deuotionis, sapit tamen secundo modo, scilicet per intellectum multae vtilitatis. De primo, Isa. 55. Audite audientes me, & comedite bonum. Ambros. Panis candidissime habens omne delectamentum, & omnis saporis suauitatem, qui nos semper reficit, comedit cor meum & dulcedinem saporis & cetera. Panis dulcissime sana pa. & cetera. vt sentiat suauitatem amoris tui. Sana illud & cetera. De secundo est illud. Fructus eius dulcis gutturi meo, id est, pie, & fideli menti, quae credit & intelligit hunc cibum sanctum sibi esse vtilissimum. Glos. Dulcis fructus gutturi cordis, quia in eo intelligit causam vitae, dum etiam corporaliter percipit. Hec dulcedo valet contra tria mala quae sunt in mundo. Require supra sermone decimonono. Postmodum de quarto fructu, psal. 103. Panis cor hominis confirmat, quia scilicet corpus christi fideles suos in bona vita confirmat, & confortat. Finaliter, tertio. Regum decimonono. Comedit Helias panem quem angelus ministravit & cetera. Horeb interpretatur mensa. Mons ergo iste est mons mensae Dei, & significat satietatem caelestis gloriae. Panis itaque corporis christi confortat nos in vita bona, & bono opere quadraginta diebus & noctibus, id est, toto tempore praesentis penitentiae vsque ad montem, & mensam Dei, id est, quousque veniamus ad altitudinem securitatis, & satietatem dulcedinis aeternae gloriae. De his quatuor fructibus simul per figuram dicitur, quarto Regum 4. Eliseus incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos super oculos eius, & manus super manus eius, & calefacta est caro pueri. Per puerum fidelis anima

ma, per Eliseum Dominus significatur, qui sicut figillum ceræ, sic se coniungit animæ, oculos suos super oculos eius ponit, quia intellectum illuminat, carnem calefacit, quia affectum charitate inflamat: os super os ponit, quia gustum memoriæ dulcedine spirituali delectat: manus super manus ponit, quia in bono opere vsque in finem conseruat, & sic totū hominem perficit, vt ad vitam æternam perducat. Amē.

CAP. XXIII.

De quatuor fructibus tertijs.

Venite, comedite. Vel similia de effectu. Tertia quatuor mala nostra, siue languores, sunt, quasi mortis plagæ, quibus multæ grauantur animæ, scilicet debitum mortis æternæ, defluxus bonæ vitæ, exilium mundanæ miseræ, incineratio corporalis materiæ. Contra hæc valet fructus Virginis, corpus Saluatoris. De primo languore. Ad Romanos. 6. Ego carnalis homo, venundatus, sub peccato. Primi enim parentes vendiderunt se & suam progeniem ad perpetuam feruitutem diaboli, quod est ad æternam mortem pro modica delectatione peccati. Genes. 2. De ligno scientiæ boni & mali ne comedas. In quacumque enim die comederis ex ea, morte morieris, idest, te & posteritatem tuam ad æternam mortem obligabis. Ad Romanos. 6. Per vnum hominem peccatū in hunc mundum intravit, & per peccatum mors. Mors, idest, certitudo mortis temporalis, & debitum æternæ mortis, nisi subueniret redemptio Saluatoris. Ephes. 2. Eramus natura filij iræ, sicut & ceteri debitores æternæ mortis. De secundo psal. 101. Dies mei sicut umbra declinauerunt. Itē, psal. 11. Saluū me fac Domine, quoniā defecit sanctus. Genes. 4. Dies peregrinationis meæ, cētū triginta annorum, sunt parui & mali, & non peruenerunt ad dies patrum meorum. Itē Genes. 6. Sensus & cogitatio humani cordis ad malum prona sunt ab adolescentia sua. De tertio, Genes. 3. Emisit Dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, psalm. 119. Heu mihi, quia incolatus meus &c. Ad Hebræ. 11. Iuxta fidem defuncti sunt omnes nō acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere, & siquidem illius meminissent de qua exierant, habebant vtique tēpus reuertendi: nunc autem appetunt meliorem, idest, cælestem. Hinc flens canit Ecclesia. Salue regina misericordiæ. Glosa super canonicam Iacobi. Ne indignemini, si mali in mundo flores, si vos patimini, quia nō est christianæ dignitatis in temporalibus exaltari, sed deprimi potius. Mali, nihil habet in cælo, uos nihil in mūdo. Vnde spe illius boni, ad quod tēditis, quicquid in via cōtingat, gaudere deberis. De quarto, Genes. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua assumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Iob. 4. Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me. Ecclesiastici 14. Omnis caro fenū, & sicut folium in arbore videt. Glosa. Sicut fenū in terra, & folium in arbore crescit, virefcit, marcescit, arefcit, & deicitur, ita caro nostra. Cōtra hæc quatuor mala ordinantur quatuor circumstantiæ fructus Dominici corporis, quæ saluāt nos a plagis mortis. Ab æterna enim morte liberat, merita bonæ vitæ multiplicat, ad patriam vitæ dedu-

cit, ad æternam vitam corpus resuscitat. De primo fructu Ioan. 6. Ego sum panis vitæ: patres uestri manducauerunt manna, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur, quia scilicet non solum ab æterna morte, quæ est in inferno, sed etiam ab illa quæ fuit in limbo, virtute corporis Christi liberatur. Et in super hæc breuis mors corporis in vitam æternam, quæ est in cælo, eidem commutatur. Osee 13. De manu mortis libera bo populum meum. De secundo fructu. Ioan. 6. Panis quem ego dabo, caro mea est, p mundi vita, quia pro multiplicandis meritis bonæ vitæ. Sicut enim puer paruulus per cibum corporalem crescit magnitudine, robore, & decore, sic fidelis per cibum spiritualem proficit meritis bonæ vitæ. Ioan. 10. Ego sum pastor bonus, & infra. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, psal. 137. Multiplicabis in anima mea virtutem. Ioan. 14. Qui manet in me, & ego in eo &c. De tertio fructu. Ioan. 6. Ego sum panis viuus &c. idest, deducam cum de exilio præsentis miseræ ad cælum. Ambrosius. Dominici corporis figura præcessit, quando Dominus in deserto patribus manna pluit, quia sicut ille panis populum p̄r desertum ad terram promissionis duxit, hæc esca cælestis fideles huius sæculi desertum transuentis in cælum subuehit. Vnde recte viaticum appellatur, quia in via reficiens in patriam vsque perducit. Hieronymus. 12. Reducam virum ad hæreditatem suam. Prouerbiorum. 3. Lignum vitæ est his qui apprehenderit eam. Glosa. sicut in paradiso fuit lignum vitæ, ita per sapiētiam Dei, quæ est Christus, viuificatur Ecclesia, cuius nunc sacramento corporis & sanguinis vitæ æternæ accipit pignus. Si ergo corpus Christi sicut pignus est vitæ æternæ, & pignus nō dimittitur donec id pro quo impignoratur accipitur, profecto per hoc ad vitam æternam perducimur. De quarto fructu. Ioan. 6. Qui manducat carnem meam, & bibit meum &c. (vsque in nouissimo die.) Verum enim hominem resuscitabit. 1. Corinthio. 15. Sicut per vnum hominem mors, scilicet Christum, resurrectio mortuorum. Sed hoc valde dissimile, vnde sequitur. Omnes quidam resurgemus, sed non omnes immutabimur. Ad Romanos 14. Omnes stabimus ante tribunal Christi &c. Primæ Corin. 15. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisque propter corpus, prout gessit siue bonum, siue malum: sed non omnes immutabimur, quia soli electi propter corporis Christi participationem, scilicet sacramentalem, vel spiritualem, surgent sole pulchriores: reprobi vero resurgent infirmi, & deformes. Daniel. 12. Qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt alij in vitæ æternæ, qui & fulgebunt quasi splendor firmamēti: & alij in opprobrium, vt viuant semper, quos scilicet, vt dicitur Esa. 13. Tortiones & dolores vt parturientes tenebunt, & facies combustæ vultus eorum. Quale semen est quod cadit in terra, talis fructus surgit de terra. Similiter, qualis est vita tua dum morieris, talis erit tempore suo resurrectio tua. Seminatur zizania, & surgit ex ea deformis & odibilis herba: seminatur triticum, resurgit frumentum pulchrum. Hæc figura ta sunt. Genes. 41. in somnio regis. Septem spicæ pululabant in culmo vno plenæ atque pulcherrimæ, & septem aliæ de stipula oriebantur tenues & percussæ vredine, idest, vento vrente, qui scilicet eas infirmavit, & denigravit. Septem spicæ deformes signant om-

nes reprobos cum magna deformitate in iudicio apparentes: septem pulcherrimæ, omnes electos cum gloriosis corporibus resurgentes. De primo, Naum. 3. Ecce ego ad te malefica, idest, vniuersitas damnatorum, dicit Dominus, & reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam genitū nuditatē tuam, & regibus ignominiam tuam. De secundo, Phil. 3. Saluatorem expectamus &c. 1. Corinthio. 15. Seminatur corpus corruptibile, surget incorruptibile: seminatur in infirmitate, surget in gloria: seminatur corpus animale, surget spirituale: seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Amen.

CAP. XXIII.

De tribus effectibus principalibus.

Venite, comedite &c. vel alia similia de effectu, vel fructu. Sacrosanctum corpus Domini tres habet effectus principales. Primus, ē peccatorū destructio. Secundus, bonorū spūalium largitio, vel augmētatio. Tertius, animarum confortatio, vel vitæ æternæ collatio. De primo, Daniel. 2. Videbam donec abscessus est de mōte lapidis sine manibus, & percussus statum, idest, figmenta peccatorum, & cominuit eam. 1. Ioan. 3. In hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. De secundo, Prouerbiorum 12. Qui bonus est, hauriet sibi gratiam a Domino, quia ipse fons totius gratiæ. Ecclesiasti. 2. In me omnis gratia vitæ est (vsq; ad me omnes.) De tertio, psal. 103. Panis cor hominis confirmet. Genes. 18. Ponam buccellam panis, & confortate cor vestrum. Primus effectus principalis corporis Christi est destructio peccatorū, & hoc ad tria, ad dealbandum maculam cordis, ad mitigandum stimulum carnis, ad resistendum cogitationibus prauis. De primo, psalm. 67. Niue dealbabuntur in Selson. Selson mons Dei est, & interpretatur umbra, & sicut dicit glo. corpus Christi significat, quia sicut umbra fit de lumine & corpore, ita in corpore Christi est lumen diuinitatis, & caro humanitatis. In hoc monte vmbroso super niuem dealbabuntur fideles, quia virtute corporis Christi incomparabiliter a macula peccatorum emundantur. Isa. 43. Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me. De secundo, Exod. 17. Mane ros iacuit in similitudinem pruinæ super terrā. Glosa. Panis cælestis in similitudinem rotis & pruinæ semper apparebat, quia corpus Christi a feruore peccatorum refrigerat. psalm. 88. Tu dominaris potestati maris, mare significat multas miseras hominis, motus fluctuum stimulum carnis. De tertio, Can. 1. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Myrrha seruat corpora a vermibus corrupta, sic corpus Christi corda fidelium a prauis cogitationibus illæsa, quia cum dilectum Dominum suscipimus, si fasciculum myrrhæ, idest, amaritudinem passionis eius pia mente cogitamus, ad feruorem charitatis, ad saporem suauitatis. De primo, Daniel. 1. Apparuerunt vultus eorum meliores præ omnibus pueris, qui vescabantur cibo regio. Glo. Vultus eorum quos panis satiabat, qui de cælo descendit, apparuerunt meliores decore, scilicet castitatis. Vnde & puer illi casti fuerūt. Cant. 7. Quam pulchra es, & decora charissima i delitijs. Sicut enim bonum nutrimentum fit ad decorem corporis, sic

delitiæ cibi spiritualis ad pulchritudinem castitatis. Ezech. 3. 6. Similam, & mel, & oleum comediti, & decora facta es vehementer. De secundo, Ecclesi. 3. 2. Gemula carbunculi in ornamento auri. Glo. Ardentium gemmarum principatum tenet carbunculus sic dicitur, quia ignitus vt carbo. Significat autem corpus Christi, quod cor accipientis & ornat castitate, & inflammat charitate. psalm. 49. Ignis a facie eius exarsit, carbores &c. Hinc. 4. Regum. 4. Elusius incumbens incuruauit se super puerum, & calefacta est caro pueri. De tertio, Genes. 49. Aser pinguis panis præbens delicias regibus. Sapient. 16. Angelorum esca nutritiū populū tuum, & panem de cælo præstitisti illis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Substantiam enim tuam & dulcedinem, quā in filios habes, ostendebas. Cat. 5. Comedit fauam cum melle meo. i. dulcedinem carnis Christi cum dulcedine diuinitatis: bibi vinum cū lacte meo, idest, dulcedinem sanguinis Christi cum dulcedine spiritualis consolationis. Tertius effectus principalis est animarum confortatio: & hoc ad tria, ad debellandum demonia, ad sustinendum aduersa, ad operandū bona. De primo. 1. Regum. 30. Inuenerunt viri Dauid virtum Aegyptium in agro, & adduxerunt eum ad Dauid, dederuntque ei panem vt comederet, & refocillatus est, & adduxit Dauid ad latrunculos, & percussit eos. Vir Aegyptius significat peccatorem, quæ prædicatores adducunt ad Christum per cōuersionē, qui pane Dominici corporis confortatus fit dux exercitus Christi ad debellandos demones. Ephes. 6. Confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Primi Regum. 7. Factum est autem cum offerret Samuel agnū in holocaustum, exterruit Dominus Philistin, & cæsi sunt a filijs Israel. De secundo. 3. Regum 22. Mitte virum iustum in carcerem, & sustēta eum pane tribulationis. In carcerem mittitur, qui in hoc mundo aduersa patitur. Panis tribulationis quo sustentatur, est panis vitæ æternæ, quo ad sustinenda aduersa confortatur. Actuum 24. Dicit Apostolus existentibus in periculo maris. Rogo vos accipere cibum pro salute vestra, & omnes iumpserunt cibum confortati, & animæ quiores facti sunt. Ad Philip. 3. Omnia possum in eo qui me confortat. De tertio, Prouerbiorum vltimo. Mulier fortis de nocte surrexit, deditque prædā domesticis suis, & cibaria ancillis suis. Mulier fortis est Ecclesia de gentibus: hæc de nocte surrexit, quia per auditum verbi de tenebris peccatorum ad Christum se conuertit. Prædā domesticis, & cibaria ancillis dedit, quia sacramenta Iudææ missa, quæ suscipere noluit, hæc cum omni desiderio rapuit, & de eis familiam suam, idest, fideles paut. Et hoc vt eos ad tria bona confortaret, ad opera misericordiarum, ad lucrum animarum, ad emptionem cælestium diuitiarum. Vnde sequitur post prædictum cibum. Considerauit agrum, & emit eum, de fructu manuum suarum plantauit vineam. Primum, notatur per fructum manuum: secundum, per plantationem vineæ: tertium, per emptum agrum. Primum, confortatur cibo Domini ad opus bonum. Ecclesi. 33. Cibaria, & virga, & onus alino: panis, & disciplina, & opus seruo. Sicut pabulum confortat agnum ad onera portanda, sic panis cælestis seruum Dei ad opera bona perficienda. 2. Thimo. 1. Gratias ago ei qui me confortat in Christo Iesu. Qui enim vere considerat in hoc sacramento immanem circa se Dei liberalitatem, valde confortatur eum

Hum ad proximi pietatem. Secundo, confortamur ad lucrum animarum, ibidem. Vas electionis est mihi iste &c. nomen meum, scilicet Iesum Christum, quasi celeste oleum ad sanitatem animarum. Cant. 2. Oleum effusum nomen tuum, de corde Christi pleno fluit oleum gratiæ ad salutem animæ. Tertio, confortamur ad emptionem bonorum celestium. Hinc supra dictum est, quoddam mulier fortis post cibum consideravit agrum, & emit eum, virtutibus scilicet, & bonis operibus. Hier. 3. 2. Agri pretio ementur, & scribentur in libro, & imprimetur signum, & testis adhibebitur. Agri celestis hereditatis ementur pecunia virtutum & bonorum operum, & scribentur tãagri quàm emptores in libro vitæ, & imprimantur in corde emptoris, signum scilicet crucis Christi, & lumen imaginis Dei pro certo pignore, & adhibebitur testis, quia in die iudicii coram omnibus testis erit Dominus, quoddam vere emisti regnum celorum pretio bonorum operum. Vel tertius effectus principalis dici potest vitæ æternæ collatio, Ioan. 6. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Et hoc in tribus, in omnium deliciarum præparatione, in omnium desideriorum impletione, in omnium bonorum securæ & æterna fruitione. Requirit hoc in sermone decimo, in fine.

CAP. XXV.

De effectibus corporis Christi sumptis ex tribus eius uocabulis.

VEnite, comedite &c. vel alia ut supra, vel similia de effectu, vel de nominibus corporis Christi. Effectus Dominici corporis possunt sumi ex tribus nominibus, quæ solent eidem ascribi. Nominatur enim quandoque uerus panis, quandoque sacramentum altaris, quandoque sacramentum charitatis. De primo Ioan. 6. Pater meus dat uobis de celo panem uerum. De secundo, Malac. 3. Placebit Deo sacrificiũ Iuda & Hierusalem. De tertio. 1. Tim. 3. Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestum est in carne, per partem Virginis: prædicatum est i gētibus, a sanctis Apostolis: creditum est mundo. i. cõcelsum fidelibus in cibum salutis: unde recte dicitur sacramentum charitatis. Primo, corpus Domini nominatur panis uerus, & secundum hoc habet tres effectus. Sicut enim panis tria bona præcipue confert corpori, idest, satiat, confortat, vitam conseruat: sic panis iste satiat spiritum ad fastidium mundi faciendum, confortat animum ad malum culpæ deueniendum, conseruat vitam ad Deum semper laudandum. De primo, psalm. 131. Pauperes eius saturabo panibus. Complenda. Satiasti, Domine, familiam tuam muneribus sacris, & hoc ad fastidium mundi faciendum. Prouerb. 22. Anima saturata calcabit fauam. Gregor. Gustato spiritu desipit omnis caro. De secundo, psalm. 103. Panis cor hominis confirmat ad malum, scilicet culpæ deueniendum: quia qui carent corroboracione huius panis, vincuntur a uitijs. 4. Regum 25. Rex Babylonis & exercitus eius obsedit Hierusalem, & non erat panis populo terræ, & omnes uiri bellatores nocte fugerunt ad ortum Regis, idest, ad delicias carnis, & ad cæpeteria solitudinis, idest, ad uiam latam, quæ ducit ad mortem. De tertio, Eccl. 34. Panis egentium, uita pauperis est. Io. 6. Ego sum panis uiuus qui de celo descendit. Ego uiuo propter patrem, & qui manduca-

cat me, uiuet propter me: & hæc est uita ad Deum semper laudandum, psalm. 145. Lauda anima mea Dominum &c. De his supra sermone 9. Secundo, corpus Domini nominatur sacramentum altaris, & secundum hoc habet triplicem effectum, scilicet in triplici statu fidelium, idest, in hoc mundo, in celo, in purgatorio. In statu mundi peccata relaxat, in statu purgatorii peccata alleviat, in statu celi gloriam augmētāt. De primo, scilicet statu mundi. Leuit. 5. Anima quæ peccauerit per ignorantiam, offeret arietem immaculatum, scilicet Christum, sine quo non fit remissio. Nichil prodest capram, idest, austeritatem penitentiae immolare, nisi studueritis in Christi immolatione plenam fiduciam habere, Ioan. 1. Ecce agnus Dei, ecce &c. Paschalius. Licet omnia peccata in baptismo sint donata, infirmitas tamen peccati, idest, fomes, in carne remanet. Et quia ex hoc quod quotidie labimur, saltē in uenialibus, ideo Christus pro nobis quotidie immolatur, ut qui semel moriendo mortem deuicit, quotidie recidua delictorum per hæc sacramenta relaxet. Ambro. Sicut quod ubique offertur unum est corpus, ita & unum est sacrificium, Christus semel in cruce hostiam pro ouibus obtulit, ipsam offerimus & nunc: sed quod nos agimus, recordatio est sacrificij illius, nec causa suæ infirmitatis repetitur, sed nostræ, quia quotidie peccamus. De secundo, Leuit. 17. Dedi uobis sanguinem, ut super altari meo expietis pro animabus uestris. In hoc figuratum est, quoddam sacrificium carnis & sanguinis Christi ualet animabus in pena purgatorii. Hic sciendum quoddam tres turmæ animarum sunt decedentium. Prima peccantium, secunda penitentium, tertia innocentium. Primam sacrificiũ non adiuuat: secundam peccata alleviat: tertiam sine pena ad celum subleuat. De primo. 1. Regum 3. Iurani Heli, quoddam non expietur domus eius uictimis & muneribus in æternum. Domus eius, idest, omnium in peccatis persistentium. Iere. 7. Quia locutus sum ad uos, & non audistis: & uocaui uos, & non respondistis, proiciam uos a facie mea, idest, ab omni bono, quod est in celo & in terra. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudem, idest, sacrificiũ laudis, & non obstitas mihi, quia non exaudiam te. Prouerb. 7. Qui adulter est, idest, amans & adherens creaturæ ultra mensuram iustitiæ, perdet animam suam, quia zelus & furor uiri non parcat in die uindictæ: nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima, quasi pretiosissimũ Christi sacrificium. De secundo est illud supradictum. Dedi uobis sanguinem, ut super altari meo expietis pro animabus. Sanguinem, idest, sacrificium corporis & sanguinis Christi. Sanguis pro corpore simul & sanguine pars pro toto, & quia sanguis in altari non est sine corpore, nec corpus sine sanguine, pro animabus, scilicet quæ sunt in purgatorio. Aug. Oracionibus & eleemosynis sanctis Ecclesiæ, & sacrificio salutari nõ est dubium defunctorum animas releuari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quàm eorum peccata meruerunt in hoc mundo. Zacha. 13. Partes duæ in terra dispergētur & deficient, idest, infideles, & mali Christiani damnabuntur, & tertia pars relinquetur in ea, idest, penitentes: & ducam tertiam partem per ignem, idest, animas penitentium per purgatorium: & uitam eos sicut uirum argenti, & probabo eos sicut probatur aurum: ipse inuocabit nomen meum, & exaudiam eum. Ipse scilicet populus christianus in terra relicus, inuocabit me oracionibus & eleemosynis,

mosynis, & sacrificio altaris pro parte ducta per ignem, idest, pro animabus quæ sunt in purgatorio, & exaudiam eum, alleviando scilicet penam illorum, & abbreviando. De tertio, Prouerb. 3. 1. Munus absconditũ extinguit iras, iras. s. Dei, idest, penas purgatorii quantum ad animas innocentes; & in præsentibus tribulationibus & flagellis satis purgatas. psal. 37. Domine in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi &c. Furor Dei ardet in inferno, ira in purgatorio, sagittæ suæ correptionis amoris in hoc mundo. Qui igitur sagittas dominicæ correptionis patienter portat, furorem inferni, & iram ignis purgatorii duce Domino illatus euadet. Isa. 43. Noli timere serue meus, cum transferis per ignem, tecum ero: & flumina non operient te. Cum ambulaueris in igne, non combureris, quia ego Saluator tuus. Daniel. 3. Angelus Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & fecit ignem formacis quasi uentum rotis flammam: & non tetigit eos omnino ignis, nec contristauit. Tunc laudabant Deum dicentes. Benedicte Domino qui eruit nos de inferno, & eruit nos de medio ardentis flammæ. Isa. 55. In lætitiâ egredimini, & in pace deducemini: montes, & colles cõtabuunt coram uobis laudem, & omnia ligna regionis. plaudent manu. De tertio supranominato. s. q. sacrificium altaris gloriam beatorum quoddam modo in celo augmentat. Leuit. 10. Pectusculũ sacrificij quod oblatũ est, edetis in loco mūdissimo tu, & filij tui, & filia tecum. Pectusculum sacrificij quod optimũ & dulcissimum est de animali, signat dulcedinem effectus corporis Christi, in quantum comeditur in loco mundissimo, idest, in quantum delectat beatos in celo: quia plurimũ gaudent & congratulantur in hoc sacrificio de memoria redemptionis, de aspectu nostræ salutis, de admiratione diuinæ bonitatis. Gregor. Eodem momento rapitur in celum ministerio angelorum sociandum corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari uidetur. Rapitur scilicet corpori Christi consociandum, idest, ad beatos lætificandum. Complenda. Sumpsimus, Domine, diuinam mysteria, quæ sicut sanctis tuis ad gloriam, ita nobis ad uitam prodesse perficias. Tertio, corpus Domini nominatur sacramentum charitatis, & secundum hoc habet effectus, quia tria maxime bona operatur in nobis, scilicet, Spiritus sancti ueram participationem, ipsius Christi certam inhabitationem, in similitudinem imaginis Dei transformationem. De primo, psalm. 80. Et de petra melle saturauit eos: quia fideles sugunt de corpore Christi dulcedinem Spiritus sancti. Sapient. 12. O quàm bonus & suauis est Dominus spiritus tuus in nobis, qui scilicet de corpore tuo in nos fluit. Aug. Participatiõ corporis & sanguinis Christi homo uiuit, non sumens tantum sacramentum, quod & mali faciunt, sed pertingens usque ad spiritus participationem, ut i corpore Domini tãquàm membrũ maneat: & eius spiritu vegetetur. De secundo, Ioan. 6. Qui manducat carnem meam &c. Hilarius. Accepta carne Domini, & hausto calice id efficitur, ut nos in Christo, & Christus in nobis sit. Est enim Christus in nobis per carnem, dum eius carnem accipimus: & sumus in eo, dum secum hoc quod nos sumus, in Deo est. Ioan. 1. Verbum caro factum est &c. Dum uerbum carnem assumpsit, in nostra carne habitauit: & dum nos

uerbum incarnatum in cibum accipimus, ipsum etiam habitat in nobis. De tertio, Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, idest, deiformes, & Deo secundum imaginem similes: nec potest creatura ad maius promoueri, quàm quoddam assimilatur suo creatori. Assimilatur autem homo Deo uirtute corporis Christi in tribus. In interiori cordis bonitate, in exterioris operis fertilitate, in superiori celestis regni hereditate. De primo. 2. Petr. 1. Christus propria gloria sua & uirtute, maxima & pretiosa promissa nobis donauit, ut per hoc efficiamur confortes diuinæ naturæ. Maxima promissa, idest, seipsum. Unde, iusturandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum datum se nobis, ut efficiamur cõsortes diuinæ naturæ, idest, diuinæ bonitatis: quia natura Dei bonitas est. Amb. Quia dominus Iesus cõsors scilicet est diuinitatis & corporis, & tu qui accipis carnem eius diuinæ substantiæ in illo participans alimento, idest, uere bonus efficietis ab eo. De secundo, Ezechiel. 12. Sumam de medulla cedri sublimis, & de vertice ramorum eius, & plantabo in montem excelsum, & faciet fructum. Medulla cedri sublimis est æterna sapietia Dei, alti ramus eius sunt patres sancti, vertex ramorum est beata Virgo, pars de vertice caro Christi sumpta de Virgine. Surculus igitur sumptus de medulla & vertice, est corpus Christi plenum diuinitate. Iste plãtatus in montem excelsum, idest, in cor iusti in celum eleuatur, facit similem Christo boni operis fructum. De utroque ad Gal. 2. Viuo ego iam nõ ego, uiuit uero in me Christus, in me scilicet assimilando interiori bonitate, & exteriori bono opere. Hinc dictum est Augustino. Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me, nec tu me mutabis &c. De tertio, Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit ei potestatem filios Dei fieri, ergo & hæredes. Ad Roma. 8. Si filij, & hæredes, cõhæredes autem Christi. 1. Petr. 2. Benedictus Deus qui regenerauit nos, idest, de filijs diaboli filios Dei fecit, in hereditatem incorruptibilem, & incommutatam, & immarcescibilem conseruatam in celis, Amen.

CAP. XXVI.

De effectibus sumptis ex tribus alijs corporis Christi uocabulis.

VEnite, comedite &c. Thema de effectu, vel de nominibus corporis Christi. Effectus Dominici corporis possunt sumi ex tribus illis nominibus eius iã supra dictis. Dicitur enim quandoque medicina spiritualis, quandoque manna, idest, panis celestis, quadoque Eucharistia, idest, bona gratia animæ fidelis. De primo, Ecclesiasti. 38. Altissimus de terra creauit medicinam, & uir prudens non abhorrebit eam. Aug. Suscepit Christus de terra terram, & de carne Mariæ carnem accepit, & ipsam nobis ad salutem manducandam dedit. De secundo, Apocal. 2. Vincenti dabo manna &c. quasi dicat. Qui se præparat per uictoriam uictorum, illi dabo manna. i. celestem panem. s. corpus meum, in quo secrete reconditum est multiplex bonum. Ioan. 6. Hic est panis qui de celo descendit. De tertio, Ecclesiasti. 31. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Opusc. S. Tho. Aquin. H quasi

quasi dicat, Præpara te per auditum verbi Dei & obedientiam, qua taceas. i. cesses a malo, & serues reuerentiam in beneficiendo: tunc dabitur tibi bona gratia, quæ Græce dicitur Eucharistia, idest, corpus Christi, Magister. 4. Sententiarum. Sacramentum altaris excellenter dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: quia in ea non solum est augmentum virtutum & gratiarum, sed ille totus ibi sumitur, qui est fons totius gratiarum. Primo, corpus Domini dicitur medicina spiritalis: & secundum hoc habet tres effectus. Serpens ille malignus insudit humano generi per venenum pomi vetiti triplicem corruptionem, in anima tenebras ignorantiae, in carne motum prauæ concupiscentiae, & mortem utrobique. Ad hæc tria curanda valet corpus Christi medicina. Ignorantia enim tenebras illuminat, morbum prauæ concupiscentiae sanat, & mortem destruendo triumphat. De primo, psal. 131. Patavi lucernam Christo meo &c. Lucerna est lumen in diaphano, idest, perlucido corpore: sic corpus Christi est verbum Dei, quod est lux vera in munda carne, quod scilicet pelluntur a nobis tenebrae ignorantiae. Luc. 1. Viderunt oculi mei salutare tuum &c. psal. 26. Dominus illuminatio mea &c. psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. De secundo, isa. 38. Item. 4. Reg. 2. Iussit Isaias vt tollerent massam de ficis, & cathaplasma rent super vulnus regis, & sanaretur. Vulnus, siue vlcus regis est concupiscentia carnis. psal. 6. Miserere mei Domine quoniam infirmus sum &c. De tertio, Luc. 1. Benedictus fructus ventris tui, scilicet corpus Christi, quod est fructus vite valens ad curacionem mortis æternæ. Proverbiorum. 3. Lignum vite est his qui apprehenderit eam, scilicet sapientiam Dei incarnatam. Osee 14. Ero mors tua o mors. De hac triplici corruptione & medicina, supra sermone sexto post principium. Secundo, corpus domini dicitur manna, idest, panis cælestis, quod manna habet similitudinem saporis instrumenti, mellis, & olei. De duobus primis. Exod. 16. Gustus eius quasi similia cum melle. De quarto, Numeri 15. Fecerunt ex eo tortulas saporis quasi panis. De tribus simul Ezech. 16. Gustus eius quia similia, mel, & oleum comedisti: & secundum hæc tria habet corpus Domini triplicem effectum. Operatur enim motum honestatem, cordis suauitatem, proximi pietatem: primum significatur in frumeto, secundum in melle, tertium in oleo. De primo, Zacharia 9. Quid bonum eius, & quid pulchrum, nisi frumentum electorum? panis de frumeto bonus est, & pulcher in se, & etiam in effectum, quia facit pulchrum: sic corpus Christi bonum & pulchrum facit honestatem morum. Daniel. 1. Appaerunt vultus eorum meliores corpulentiores præ omnibus pueris, qui vescabantur cibo regio. glo. vultus eorum, quos panis satiabat, qui de caelo descendit. De secundo, Proverbiorum. 33. Comede fili mel, quoniam bonum est, & fauum dulcissimum gutturi tuo. Sapient. 16. Patatum panem de caelo præstitisti illis, omne delectamentum in te habentem, & omnis saporis suauitatem. De tertio, Iob 29. Quis mihi tribuat vt sim secundum dies, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo, & petra fundebat mihi rivulus olei, idest, gratiam pietatis ad bonum proximi. Proverbiorum 21. Taurus desiderabilis, & oleum in tabernaculo iusti. Quarti Regum. 4. Offerebant vasa, & mulier infundebat oleum, & ait Heliseus, Vende

oleum, & redde creditori tuo: tu autem & filii tui viuetis de reliquo. Ecce oleum, idest, opus pietatis proximum reficit, debita soluit, nos ipsos pascit. Primum intelligitur in eo quod fundebat oleum in vasa proximorum: secundum in eo quod reddidit per oleum debita creditori: tertium in eo quod ipsa & filii de oleo vixerunt. Tertio, corpus Domini dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: sicut autem dicunt magistri, Gratia est influentia diuinæ bonitatis in animam, per quam assimilata Deo fit ei grata, & vitæ æternæ digna: & secundum hoc corpus Domini habet tres effectus, similem Deo animam efficit, gratiam & charam Deo reddit, vitam æternam tribuit. De primo. 2. Petr. 1. Christum propria gloria & virtute maxima & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamur diuinæ naturæ confortes, idest, similes Deo per veram bonitatem. De secundo, Cant. 7. Quam pulchra es & decora in delitijs, quasi diceret. Delicatus cibo & potu corporis Christi & sanguinis es nutrita, facta es multum decora, & idcirco grata Deo & clara. De tertio, Ioan. 6. Qui manducat carnem meam &c. habet vitam æternam. Item, corpus Domini dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: & secundum hoc habet valde bonum effectum, scilicet cum illud manducamus, non ipsum vt alius cibo mutatur in nobis, sed nos in illo mutamur. Nam quia, vt dictum est, gratia est influentia diuinæ bonitatis in animam, per quam similitur Deo, hæc bona gratia, scilicet corpus Christi, influit nobis bonitatem suam, per quam non ipsum nobis, sed nos illi assimilamur, & in eius bonitatem mutamur. Hæc nostra in Christum mutatio potest probari similitudine triplici, prima sumitur de uirtute nostri amoris, secunda de virtute rei maioris, tertia de virtute surculi arboris. Hæc require supra in sermone uigesimo ante finem.

CAP. XXXVII.

De consideratione sanguinis Christi tribus modis, & primo de primo ut in cruce funditur.

Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscei vobis. Proverbiorum 9. His verbis Dominus nos inuitat ad salutare conuiuium, in quo præparauit pretiosum cibum & potum corpus & sanguinem suum. Dicto itaque supra de corpore Christi, dicendum est hic de sanguine. Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus, 1. Ioan. 2. item aliud. Calicem quidem meum bibetis, Matthæ. 20. Thema proprium. Dignus es Domine &c. quoniam redemisti nos Deus in sanguine tuo, Apoc. 2. vel aliud simile. Septimum principaliter circa sacramentum dominici corporis notandum, est consideratio sanguinis sacri. Vnde sciendum, quod sanguis Domini tribus modis potest considerari. Primo, vt in cruce pro omni salute funditur: secundum, ut in sacramento a fidelibus sumitur: tertio, vt a saluandis spiritaliter bibitur. Primo modo consideratus, ab inestimabili dignitate commendatur. Circa hæc pretio sitatem quatuor præcipue possunt notari. Primum est pretiositatis magnæ probatio: secundum, tanti pretij dandi ratio: tertium, virtutis sanguinis magnitudo: quartum, redemptorum sanguine multitudo. Primum circa pretiositatem sanguinis præcipue notandum, est pretiositatis magnæ

magnæ probatio: & hoc probatur a tribus, a virginali origine, a dignitate innocentiae, a Dei vniione. De primo, Ecclesia. 24. Ego quasi vitis fructificauit &c. fructus vitis, scilicet, beatae Virginis vna & vinum, idest, corpus Christi & sanguis. Vinum igitur honoris ortum de flore vitis, est sanguis Christi pretiosus natus de virginitate. Multum itaque commendat sanguinis Christi nobilitatem & pretiositatem, quod a nulla, vt aliis sanguis, corruptione, sed a virginali flore sumptus exordium, De secundo, psal. 93. Captabant in animam iusti, & sanguinem innocentem cõdemnabant. Quanto sanguis innocentior, tanto charior & pretiosior. 1. Petr. 1. Non corruptibilibus auro, vel argenteo redempti estis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Iesu Christi. De tertio, Hier. 13. Agglutinaui mihi omnem domum Israel, dicit dominus, idest, inseparabiliter mihi vnui totam hominis naturam, scilicet animam, corpus, & sanguinem. Ad Heb. 2. Quia pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse Christus similiter participauit eis dem. i. filius Dei pro salute hominis habuit carnem & sanguinem assumpsit carnem hominis & sanguinem, & ita vnuit ea sibi & honestauit, vt vere possint dici caro Dei & sanguis. Actum 20. Posuit uos Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. ergo sanguis Christi vere est sanguis Dei: ideo tam pretiosus, quod vna gutta plus valet quam totus mundus. Secundum circa pretiositatem sanguinis Christi præcipue notandum, est tanti pretij pro homine dandi ratio: & hæc est triplex. Prima, magni debiti necessaria solutio. Secunda, magni amoris demonstratio. Tertia, magni boni perditum recuperatio. Prima ratio tanti pretij dandi pro homine, scilicet pretiosi sanguinis Dei est magni debiti necessaria solutio. Maximo enim debito obligatus est primus homo, quia tenebatur Deo satisfacere pro se, & toto humano genere, quod rapuerat & occiderat pomum veritum comedendo, unde iussus est cum omni progenie mitti in gehennæ carcerem, donec redderet omne debitum per sufficientem hostiam. Iustum est enim secundum peccati quantitatem, & læsæ maiestatis dignitatem fieri satisfactionem: & hoc potest tribus gradibus distinguere. Pro minore enim culpa minor, pro maiori maior, pro maximo satisfactio maxima est facienda. Hinc statutum erat in lege pro transgressione diuersorum mandatorum pecus aliquod offerri, vel occidi, & sanguinem eius fundi: sed pro maiori peccato, vel homicidio simpliciter ipsum homicidam occidi, & sanguinem eius fundi. Ex hoc sequitur, quod pro tot homicidijs primi parentis, qui omnes homines occidit, quia per eum omnes moriuntur, & pro læsa per hoc maxime creatoris maiestate. tam pretiosa hostia debeat offerri Deo, & occidi, & sanguis eius fundi, qui ad minus tantum valeat, quantum omnes homines qui sunt occisi: sed quia talis in omni creatura non poterat inueniri, necesse fuit ad soluendum tantum debitum, & ad liberandum de inferni carcere genus humanum, filium Dei hominem fieri omni creatura meliorem, & ipsum pro debito hominis occidi, & sanguinem eius fundi. De primo. Leui. 4. Anima quæ peccauerit per ignorantiam in transgressione, scilicet quorundam mandatorum Dei, offerat Deo vitulum, vel agnum, vel aliquid huiusmodi ad occidendum & sanguinem fundendum, ad Heb. 9. Omnia pene in sanguine mundantur secundum legem, & sine sanguinis effusione non fit remissio. De secundo, Gen. 9. Quicumque fuderit san-

guinem hominis, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo, Numeri. 35. Non aliter expiari potest, nisi eius sanguine, qui alterius sanguinem fuderit. De tertio, Osee. 13. De manu mortis libero eos: de morte redimam eos pretio sanguinis. dicit interlinearis, de morte, idest, de plaga & debito æternæ mortis. Bernar. Filius Dei iubetur occidi, vt vulneribus nostris pretiosi sanguinis sui ballamo mederetur. Agnosce anima quam graua sunt illa vulnera, pro quibus necesse est dominum Iesum Christum vulnerari: nisi enim esset ad mortem æternam, numquam pro eis filius Dei moreretur. Secunda ratio tanti pretij dandi est magni amoris demonstratio. 1. Ioan. 3. Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus quem misit de corpore, aqua quæ fluxit de latere, & sanguis quem effudit de corde, testes sunt dilectionis maxime psal. 129. Apud dominum misericordia &c. vt scilicet, probaret ad nos amoris eius magnitudo. Bern. Vere copiosa Christi redemptio, quia vnam sanguinis per quinque partes corporis largiter effudit, cum pro redemptione generis humani vna gutta pretiosi sanguinis eius sufficeret: sed data est copia, vt magnitudine muneris virtus innotesceret diligentis. Vt enim ostenderet quantum te diligeret, non aliter voluit quam moriendo te de morte liberare. Aug. O anima mea pretiosa non auro redempta, vel opibus, sed agni immaculati sanguine, attende quid valeas, quid pro te datum sit cogita. Noli temeritatem trahere in perditionem, pro qua Christus tuum pretiosum fudit sanguinem. Tertia ratio tanti pretij dandi est magni boni perditum recuperatio: & hoc est triplex, scilicet libertas a seruitute diaboli, introitus celestis regni, hæreditas filiorum Dei. De primo, Hier. 30. Redemit Deus Iacob, & liberauit eum de manu potentioris, scilicet pretioso sanguine Christi. Ioan. 8. Si vos filius liberauerit, vere liberi eritis. psal. 105. Redemit eos de manu inimici. Luc. 1. Benedictus Dominus Deus Israel &c. De secundo, Hebr. 9. Christus introiuit semel in sancta æterna redemptione inuenta. & infra. 10. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi. Hiero. Sanguis Christi est clauis paradisi. In passione enim Domini caelum diu clausum, quasi soluto sanguinis eius pretio est apertum. Ioan. 19. Vnus militum latus eius perforauit &c. Glof. Vigilanti verbo vsus est, non dixit vulnerauit, sed aperuit, vt illic vitæ quodammodo ostium panderetur, vnde sacramenta Ecclesie emanauerunt, sine quibus ad vitam non intratur. Sanguis enim suffusus est in remissionem peccatorum, aqua in lauacrum, humanum genus propter debita peccatorum & deformitatem a paradiso celesti exclusum, necesse habuit ad reditum, & pretio sanguinis Christi a debito absolui, & aqua baptismi a sordelauari. De tertio, Leui. 25. Si frater tuus venderit possessiunculam suam, si voluerit propinquus eius, potest redimere quod ille vendiderat: hoc fecit Christus pretio sanguinis sui. Hinc legitur Num. 25. quod homicidis expulsis de terra sua, non dabitur libertas redeundi, nisi post mortem summi Pontificis. Hier. 12. Reducam virum ad hæreditatem suam. Ecclesiastici 33. Seruus fidelis sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta: quoniam in sanguine animæ comparasti eum tibi, scilicet quod hæreditatem tuam quam redimere non poterat sanguine tuo redemisti sibi, vnde tracta eum quasi fratrem, diuidendo secum hæreditatem: hinc Luc. 32. Clamat de cruce Opuscu. S. Tho. Aquin. Hæc cæla

celatro. Domine memento mei, & dixit illi Iesus. Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso.

CAP. XXVIII.

De duobus alijs circa pretiositatem sanguinis Christi notandis.

THema de sanguine Christi, vt supra, vel similia. Tertium circa pretiositatem sanguinis Christi, vt consideratur in cruce fusus, præcipue notandum est virtutis magnitudo: & consistit hæc in tribus, in diaboli destructione, in mundi redemptione, in Dei reconciliatione. De primo, Iob. 40. scdm aliam literam. Numquid capies Leuiatham hamo, supple, sicut ergo Leuiathâ est diabolus hamus, siue aculeus in esca est Dei filius in carne humana assumpta absconditus. Isto hamo captus est diabolus, & deceptus, quia dum carnem innocentis Christi in cruce mordere, & effundere sanguinem iniuste præsumpsit, latens aculeus diuinitatis potestatem eius perforando destruxit. Amos 5. Ego exterminavi Amorrhæum, idest, amarum inimicum, cuius altitudo cedrorum altitudo est, & fortis ipse quasi quercus. Hoc figuratum est. Daniel. 14. Erat draco magnus in Babylone, & tulit Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit pariter, & fecit massam, & dedit in os draconis, & diruptus est. Pix & pili significant similitudinem carnis peccati: adeps, sanguine Christi: massa ex his, sacra membra Saluatoris data in potestate hostis: sed dum hæc iniuste mordere nititur, iuste potestas eius destruit. De secundo, 1. Corinth. 6. Empti estis pretio magno. Ad Ephes. 1. Habemus redemptionem per sanguinem Christi, in remissionem peccatorum. 1. Petr. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis &c. Hinc canit Ecclesia. Te ergo, q̄sumus, tuis famulis subueni, quos pretioso sanguine redemisti. De utroque Heb. 1. Quia pueri communicaerunt carni & sanguini, & ipse Christus similiter communicauit eisdem, vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, Diabolum scilicet, & liberauit eos. August. Quid fecit redemptor carniuati nostri? tetendit ei musculam crucem suam, posuit ibi escam corpus & sanguinem suum. Ille autem sanguinem fudit non debitoris, propter quod iustus est reddere debitores. Hinc canit Ecclesia. O crux gloriosa, per quam diabolus est victus, & mundus Christi sanguine redemptus. De tertio, Ephes. 2. Vos qui aliquando eratis longe, facti estis in sanguine Christi prope. Ipse est enim pax nostra, idest, faciens nobis pacem cum Deo. Ad Colo. 1. Christus est caput corporis Ecclesie, pacificans per sanguinem crucis siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. Hinc post passionem & resurrectionem ostendit discipulis cruentas manus & latus dicens. Pax vobis. Hæc pax cum Deo, siue reconciliatio fit per sanguinem Christi triplici ratione. Ratione pretij sufficientis, quod in eo pro nostris debitis soluit. Ratione formositatis, qua nos Deo gratos fecit. Ratione gratissimæ charitatis, quæ hoc factum demonstrat. De primo, Psal. 68. Persecuti sunt me inimici &c. vsque ad mortem crucis, Quæ non rapui exolvebam, scilicet pretio sanguinis pro bono pacis, Mat. 26. Sanguis pro vobis fundetur in remissionem peccatorum. De secundo, Eph. 5. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem & hostiam Deo gratam ad effectum nostræ reconciliationis causa nimis dilectionis. Nam si Noe iustus, vt dicitur Ecclesi. 44. In tempore iracundiæ sa-

lus est reconciliatio propter iustitiam, multo magis Christus propter nimiam charitatem, quia obtulit pro nobis Deo proprium sanguinem. De tertio, Roma. 5. Iustificati in sanguine Christi, idest, de reis iusti, de sædis pulchri facti, salui erimus ab ira per ipsum, & glorificamur in Deo per Dominum nostrum, per quem reconciliationem accepimus. Item. 1. cap. Dilectis Dei, vocatis sanctis. i. sanguine Christi tinctis, gratia vobis & pax. Ioan. 13. Misit aquam in peluim. glos. Sanguinem in terra fudit, & cepit lauare pedes discipulorum, quia scilicet sanguine mundo mundans nos fecit pulchros, & Deo gratos. Apocalyp. 1. Dilixit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos Deo nostro regnum, & sacerdotes. Ecce peccatores Deus sanguine suo lauit, formosos, roseos, & Deo gratos fecit, & sic reconciliauit, vt in curia Dei principes faceret. Quartum circa pretiositatem sanguinis Christi præcipue notandum est, redemptorum multitudo. Tres enim exercitus magni sanguine eius sunt redempti, scilicet manifesti inimici, antiqui iusti, dubij amici. Primi de vinculo peccati, secundi de limbo inferni, tertij de dubietate fidei: propter hæc tria effudit sanguinem de tribus locis, de manibus, de pedibus, de vulnere lateris. Primo de manibus, vt peccatores virtute sanguinis a vinculis peccatorum absolueret, absolutos ad se reuocaret. De primo, Ecc. 50. Porrexit sacerdos magnam manum suam in libationem, & libauit in sanguine vna, ut scilicet peccatorum vincula solueret. psal. 115. Dirupisti vincula &c. Aug. Christus ob hoc sanguinem suum fudit, vt peccata nostra deleteret. Vnde n. diabolus nos tenebat, deletum est sanguine redemptoris, non autem tenebat nos nisi vinculis peccatorum. De secundo, scilicet, ut absolutos reuocaret. Esa. 44. Conuertere ad me, quoniam redemi te. gl. sanguine: quod si feceris, cælum, & terra, & omnia elementa in salute tua lætabuntur. E contra, si non feceris, omnia contra te pugnabunt. Sapient. 5. Armabit creaturam &c. Porrexit itaque Christus manum in cruce, & libauit sanguinem, soluens omnes a vinculis peccatorum, & adhuc quasi aufugientem manu cruce reuocat peccatorem. Esa. 46. Ego sum uocans ab oriente auem quasi de longe, scilicet de statu peccati reuocans instabilem & refugam animam. Secundo, de pedibus fudit sanguinem, ut antiquos iustos de limbo inferni educendos demonstraret, & ad patriam cælestem deduceret. De primo, Tren. 1. Torcular calcavit Dominus uirginem Iuda. Arbor & tortura arboris significat passionem Christi in ligno crucis: qui uero in torculari calcatur, sanguinem uua pedibus fudit, ut multos ex eo latus faciat. Christus ergo uirginem Iuda torcular calcavit, qui in passione crucis sanguinem effudit, & iustos in fide corruptos de inferno liberans latificauit. Zacha. 9. Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti uinctos de lacu, in quo non est aqua. i. cælestis refrigerij. De secundo, ut scilicet educos de inferno ad cælestem patriam deduceret. Hebræ. 9. Christus assistens pontifex &c. (usque introiuit) & non solus, sed cum magno exercitu iustorum, quos de inferno erues secum duxit. Psal. 67. Ascendens in altum &c. Esa. 60. Dicunt angeli, Quis est iste qui uenit de Edom &c. & post. Gradiens in multitudine uirtutis suæ, idest, ascendens cum multis fidelibus, quos de inferis potenter secum duxit. Tertio, fudit sanguinem de uulnere lateris & cordis, ut discipulos in fide dubios, & alios multos in fide & bonæ uitæ stabilitate retardatos, & ideo frigidus, & quasi mortuos calefaceret & reuiuificaret.

reuiuificaret, & reuiuificatis suo sanguine iter calefaceret significaret, vt post ipsum lunter curreret. De primo, Ioan. 19. Vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiit sanguis, qui scilicet est calidus, & in quo est vita hominis, vt eos frigidus in fide calefaceret, & quasi mortuos in vita bona reuiuificaret. psal. 101. Similis factus sum pellicano reuiuificaret. Pellicanus auis est, quæ mox natos & contra eam se erigentes occidens, & mortuos triduo deplorans, cum rostro lacus proprium fodit, & sanguinem in eos fundens reuiuificat: sic Christus frigidus in fide, & peccatis mortuus subuenit sanguine cordis. De secundo quasi uiuificat ad instar feræ vulneratæ iter cæleste suo sanguine significat, & sequendum demonstrat. Cant. 3. Vulnerasti cor meum soror mea demissa, quia attende me vulneratum propter te: uide sanguinem meum, & sequere me. Ioan. 20. Venit Iesus, & ostendit discipulis manus & latus, scilicet cruentum non solum vt eos in fide confortaret, sed vt per multas tribulationes mortificaret: 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum &c. Heb. 13. Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, scilicet delicias carnis fugientes, & passionem eius imitantes. Cantic. In fine. Fuge dilecte mi, & assimulare caprea hinnuloque ceruorum, quasi diceret. Curre coram nobis, vt ferâ corde vulnerata, & sanguine tuo cælestem semitam nobis ostende, donec te comprehendamus, & in te delicias æternas capiamus. 1. Corinth. 9. Sic currite, vt comprehendatis. Amen.

CAP. XXIX.

De consideratione sanguinis Christi secundo modo, scilicet ut in sacramento sumitur.

Bibite ex hoc omnes, Hic est sanguis meus. Mat. 26. Sanguis Christi tribus modis potest considerari. Primo, vt in cruce ab infidelibus funditur: secundo, vt in sacramento a fidelibus sumitur: tertio, vt præter sacramentum a saluandis spiritualiter bibitur. Primo modo consideratus, commendatur ab inestimabili pretiositate. Secundo modo, a multiplici utilitate. Tertio modo, a spirituali suauitate. Quantum ad primum modum, uenerabilis: quantum ad tertium, desiderabilis. De primo, Apocalyp. 5. Dignus es domine quæ occisus es, & redemisti nos in sanguine tuo. De secundo, Mattha. 14. Hic est sanguis meus noui testamenti. De tertio. 1. Corinth. 10. Omnes patres nostri eundem potum spiritualem biberunt. De primo modo considerationis iam supra dictum est in duobus sermonibus: secundo itaque modo consideratur sanguis Christi, vt in sacramento a fidelibus sumitur, & circa hoc tria requiruntur. Primo, quare sacramentum datur sub specie duplici: secundo, quare populus non sumit sanguinem sicut sacerdos sub specie uini: tertio, quæ sit utilitas sanguinis Christi, vt in sacramento a fidelibus sumitur. Primo, quæritur quare sacramentum sumitur sub specie duplici cibi & potus, siue panis & uini: huius triplex est ratio. Prima ad regalis conuiuij perfectionem: secunda, ad redemptionem corporum nostrorum, & animarum simul signationem: tertia, ad memoriam passionis dominicæ maiorem representationem. De primo, Hestet. 1. Rex Assuerus tertio anno

imperij sui fecit grande conuiuium cunctis principibus & pueris suis. Ibi inferebantur, uinum quoque ut magnificentia Regia dignum erat. Rex iste significat Christum, qui non primo, vel secundo anno, idest, ante legem, uel sub lege, sed tertio, idest, tempore gratiæ facit conuiuium magnis & pueris fidelibus cibi & potus. Vt enim ornatum & perfectionem conuiuij sui & mensæ demonstraret, sub specie panis & uini simul sacramentum altaris administrat. Nam ubi alterum deesset, multum laudabile conuiuium non esset. De secundo, psalm. 109. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech, qui scilicet obtulit in signum panem & uinum. In pane significans futuram nostrorum corporum redemptionem, in uino animarum. Magister 4. Sententiarum. Quare sub duplici specie sumitur sacramentum altaris, cum sub altera totus sit Christus? Ideo, scilicet ut ostendatur totam humanam naturam, idest, corpus & animam assumptisse, & totam simul redemisse. Panis enim ad carnem refertur, quam scilicet nutrit: uinum ad animam, quia uinum sanguinem operatur, in quo sedes est animæ, sicut in physico. Vnde si sub alterius specie sumeretur, ad alterius tantum, idest, corporis, uel animæ, non ad utriusque, pariter liberationem ualere significaretur. De tertio. 1. Corinth. 11. Hic est calix noui testamenti in meo sanguine, hoc facite quotiescumque sumitis in meam commemorationem, idest, sanguinem meum bibetis in memoriam meæ passionis. Expressius enim Christi passio ad memoriam reducitur per considerationem sanguinis quædam corporis. Exod. 12. Erit sanguis uobis in signum in ædibus, in quibus eritis. In signum. Sicut enim agnus sine macula occisus est in liberationem Israel de Aegypto: sic sanguis Christi proprius & expressum memoriale est uite passionis. 4. Regum 3. Viderunt Moabitæ aquas rubeas quasi sanguinem, & dixerunt. Sanguis est gladij, pugnaverunt reges contra se, & cæsi sunt mutuo: reges, scilicet Christus & diabolus, ille humilium, hic superbiorum, pugnant in passione Domini, ut quis eorum hominem ad sumum seruitium obtineret, ambo sunt grauiter vulnerati. De primo, Iob. 16. Hostis meus irruit in me, quasi gladius, concidit me uulnere super uulnere. De secundo, Esaia 51. Numquid non tu Domine percussisti superbum, vulnerasti draconem? Vulnerauit itaque uulnere graui, qui cum Christi carnem innocentem mordere præsumpsit, latens aculeus diuinitatis potentiam malitiæ eius perforando eneruauit. Secundo quæritur, quare populus non accipit sanguinem sub specie uini sicut sacerdos: huius triplex est ratio. Prima est ad habendum vas congruum huius sanguinis contentuum. Sicut enim uinum vas specialius & diligentius preparatum, in quo seruetur, exigit quam panis, sic sub specie uini sanguis Christi sumendum solum sacerdotibus conceditur, tamquam uas Domini ad hoc specialiter consecratis, & sacra religione constitutis, & uirtutum pulchritudine excellentius præornatis, hinc triplici uasi electo comparantur in scripturis. C. altari consecrato, cratere ligatæ, aureo scypho. De primo, Deut. 12. Carnibus hostiam ipse uelceris: sanguinem fundes in altari, idest, committes sacerdoti, qui debet esse vas specialiter consecratum, & sanctum, & altare dignum ad suscipiendum sanguinem Domini. Glo. Exod. 30. Altare holocausti significat uitam iustorum, qui carnem tuam quotidie crucifigunt cum uitijs & concupiscentijs, atque in hostiam Deo uiuentem. Opus. S. Tho. Aquin. H. 3. tem

rem offerunt. Ad Romanos 12. Altare holocaustorum est fides pura, doctrina recta, & conuersatio bona Christi ministro. psalm. 83. Altaria tua Domine virtutum &c. quasi dicat, O q̄ sancta, q̄ ornata, q̄ dilecta debent esse sanguinis Christi vasa. De secundo, Exod. 24. Tulit Moyses dimidiam partem sanguinis victimarum, & misit in crateras. Cratera est vas vinarium multis circulis circumligatum, significans religiosorum sacerdotum vitam virtutibus custoditam, ad Christi sanguinem suscipiendum aptam. Ecclesiasti. 6. Injice pedem tuum in compedes sapientiae, & collum tuum in torques illius. Decor enim vitae est in illa, & vincula illius alligatura salutaria. Itē infra. Timor Domini scientiae religiositas. Religiositas custodit & iustificabit cor, iucunditatem atq; gaudium dabit. De tertio, Ecclesiasti. 50. Sacerdos quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso, idest, omni genere virtutum, dicit Glo. Tale itaque vas exigitur speciale & electum, ad suscipiendum sub specie vini sanguinem Christi. Secunda ratio est vitandi periculum effusionis propter multitudinem, quae se circa altare comprimit. Hinc est quod Dominus i cena Apostolis paucis, & ut suis sacerdotibus non solum corpus in specie panis, sed & sanguinem in specie vini dedit. Multitudini hominum in deserto panem sine potu distribuit. Tertia ratio est ad praecauendum erroris periculum. Si enim populus rudis acciperet sanguinem sub specie vini, vix crederet illum esse sub specie panis, cum tamen veraciter sit sub vtraque specie. Nam sicut sub specie vini consecrati Christi est sanguis per substantiationem, ita ibi est corpus per annexionem: & sicut sub specie panis est corpus Christi per transubstantiationem, ita ibi est sanguis eius veraciter per annexionem. Hic enim duo, corpus Christi & sanguis, imo haec quatuor corpus, sanguis, anima, & deitas, iam vltra non possunt separari: vnde sicut sumit sacerdos sanguinem Christi sacramentaliter de calice, sic populus sumit eum intellectualiter sub specie panis de ipso corpore Christi, & eis tā utilis, & tā dulcis, ut sacerdotibus qui sumit eum sub specie vini de calice. Cant. 1. Botrus Cypri dilectus meus mihi, duo sumo in botro, vnam scilicet corpus Domini in cibum, & ex vna sugo dulcem sanguinem in potum. Deutero. 33. Constituit eum Dominus in sanguinem vuae biberet meracissimum. Per hunc potum rectificat Dominus animam, donec perducatur ad vitam aeternam. Io. 6. Qui bibit meum sanguinem habet vitam aeternam. De dulcedine huius sanguinis habetur ista sermone 32. circa medium.

CAP. XXX.

De tertio quod circa sanguinem Christi queritur, & de utilitate sanguinis digne sumpti.

Quae utilitas in sanguine meo, & similia vt prius. Qui bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam. Tertio, queritur de sanguine Christi, vt in sacramento sumitur a fidelibus, quae sit utilitas, siue effectus. Ad hoc sciendum, quod sic sumptum possumus considerare tribus modis, scilicet vt potum aquae vuae, vt vinum spirituale, vt sacrosanctum mysterium Ecclesiae. De primo, psalm. 77. Percussit petram, & fluxerunt aquae. Sicut petra significat Christi corpus, ita aquae ille sanguinem illius, qui verus & viuus est potus aquae. De secundo, Prouer. 9. Venite bibite vinum, quod mi-

fici uobis, idest, sanguinem Christi multa dulcedine conditum. De tertio, Heb. 13. Iesus extra portam passus est, ut per suum sanguinem sanctificaret populum. ergo sanguis Christi res sanctificans est & sacrosancta. Complenda. Quaesumus, Domine, ut sacrosancta mysteria praesens remedium nobis esse facias & futurum, iuxta considerationem & similitudinem cuiuslibet istorum trium habet sanguis Christi triplicem effectum. Primo, potest considerari potus sanguinis Christi, ut potus aquae vuae, sed potus aquae, ut dicitur Physici, est humectatiuus aridorum, extinctiuus incensorum, de latius ad membra ciborum. Similiter potus sanguinis Christi, ut significatur per aquam, tres habet effectus in anima fidei. Arida eius humectat & coniungit, male incensa refrigerat & extinguit, cibum uerbi Dei ad membra uehit, ut bene possint operari. De primo, Isa. 44. Effundam aquam super sitientem, & fluent super aridam, ut scilicet anima quasi puluis arida ad fontale deflueret, & ad malum prona potu sanguinis Christi perfusa, coniungatur, conglutinetur, & roboretur bona. psalm. 1. Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem projicit uentus a facie terrae, quia tentatio diaboli spargit cogitationes, eorumque desideria, locutiones & opera per diuersa uitia. Exo. 5. Dispersus est populus per uniuersam terram Aegypti ad congregandas paleas, scilicet mundi uanitates. Econtra. Io. 11. Iesus moriturus erat, supple, & sanguinem suum daturus, non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui dispersi erant, congregaret in unum, scilicet per cordis unionem, linguae refrenationem, sensuum & morum disciplinam, uitae religionem, & fraternam dilectionem. 1. Cor. 5. Sitis noua conspersio, sicut estis azyymi, idest, per baptismum a uitijs sinceri facti, ita sitis aspersio sanguinis Christi quasi pasta in noua uita & bona compacti. De secundo effectum. psalm. 77. Percussit petram, & fluxerunt aquae ad refrigerandum, scilicet, prae uis ardorem. Ecclesiasti. 3. Ignem ardentem extinguit aqua, quia sanguis signatus per aquam destruit feruorem irae, auaritia, & prauitatis & concupiscentiae. Aug. Scribe, Domine Iesu Christe, i corde meo vulnera tua pretioso sanguine tuo, vt legam in eis tuum dolorem ad sustinendum pro te omnem dolorem, tuum amorem ad continentium pro te omnem prauum amorem, quia sic apparet, quod sanguis Christi ad instar aquae contra male incensa in nobis ualet. De tertio effectum. 3. Reg. 19. Helias comedit & bibit aquam, & ambulauit: potus cibum ad membra uehit, & ad eundum, siue operandum mouet, sic potus sanguinis Christi cibum uerbum Dei siue praeccepti ad corda defert, vt vires animae, & membra corporis secundum illud uiuant, & regantur, & bene operentur. Prouer. 9. Comedite bibite, relinquitte infantiam, & uiuite, & ambulante per vias prudentiae. Comedite cibum uerbum Dei & praeccepti, & bibite sanguinem Christi, qui. praecceptum ad cor, ad sensum, ad membra deferat, & praua relinquere, & bona perficere moneat. Secundo, potest considerari sanguis Christi vt uinum spirituale, & secundum hoc habet tres effectus, quia lauat, calefacit, laetificat. Lauat sordes culpe, calefacit corda charitate, laetificat spiritali dulcedine. De primo, Gen. 49. Expectatio gentium lauabit in uino stolam suam, & in sanguinem uuae pallium suum. i. fidelem animam. 1. Io. 1. Si in lumine ambulamus, societatem habemus adiuuicem, & sanguis Iesu Christi filij Dei emundat nos ad omni peccato. Ad Hebr. 9. Si sanguis hircorum, aut taurorum aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quan-

quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam uestram ab operibus mortuis ad seruendum Deo uiuenti? Apocalyp. 22. Beati qui lauant stolam suam in sanguine agni, vt sit potestas eorum in ligno uitae. De secundo, Deutero. 32. Constituit eum, vt comederet medullam tritici, idest, dulce corpus Christi, & sanguinem uuae biberet meracissimum, idest, purum & calidum, purum ad maculam iniquitatis, calidum in effectu. Hester. 1. Assuerus, scilicet beatus, post nimiam potationem incaluit mero, idest, accensus est charitate. Cantic. 2. Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Cella vinararia est Ecclesia, ubi propinatur calidum vinum sanguinis Christi ad accedendum corda dilectione Dei & proximi. De tertio, psalm. 103. Vinum laetificat cor hominis. Ecclesiasti. 31. Exultatio animae & cordis uinum moderate potatum, idest, sanguis Christi cum mensura fidei. Cantic. 1. Botrus Cypri dilectus meus mihi, quia scilicet sumo cum suo sanguine dulcedinem spiritalis laetitiae ad obliuiscendum dolorem praesentis miseriae. Prouer. 31. Date scieram merentibus, & uinum his qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suae. Tertio potest considerari sanguis Christi vt sacrosanctum mysterium Ecclesiae, i. vt res sacra & secreta, in qua magna uirtus Dei est abscondita, & secundum hoc habet tres effectus supernaturales. De quibus enim triumphat, gratiam impetrat, in bona uita conseruat donec ad vitam aeternam perducatur. De primo, Exod. 12. Cum uideret Dominus sanguinem agni in superliminario, idest, in mente fidei, non finet percussorem ingredi domus uestras, & laedere. Chryloto. Hic sanguis abigit demones, & longe facit esse. 1. Macha. 6. Ostenderunt elephantis sanguinem uuae, & mori ad acuendos eos in praellium. Multo magis ergo per sumptum sanguinem Christi vincuntur spirituales inimici. Apocalyp. 12. Factum est praellium &c. Et post. Ipsi uicerunt eum propter uerbum testamenti, & propter sanguinem agni. De secundo, 1. Petr. 1. In aspersio sanguinis Iesu Christi gratia uobis. Ad Hebr. 12. Accessistis ad montem Dei, & sanguinis aspersio nem melius loquentem quam Abel, quia scilicet sanguis Abel clamat ad Deum vindictam, sanguis Christi postulat & impetrat gratiam. Bernardus. O sanguis Christi summe reuerendum, in altari poculum, in cruce pretium, in celo pro nobis ad patrem aduocatum. De tertio, Io. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobismetipsis, quod si biberitis, bonam uitam habebitis. Leuit. 17. Anima omnis carnis in sanguine est, anima, idest, uita. Philoso. Corruptio & senectus non nisi paucitas sanguinis est, & postquam corpus caruerit, corrumpitur corpus: hinc multi moriuntur propter uacuitatem sanguinis. Sicut itaque in sanguine nostro uita est corporalis, sic in sanguine Christi conseruatio uiae spiritalis, & perductio ad statum uiae immortalis. Ioan. 6. Qui bibit meum sanguinem habet vitam aeternam.

CAP. XXXI.

De consideratione sanguinis Christi tertio modo, ut a fidelibus spiritaliter sumitur.

Patres nostri omnes eundem potum spirituales biberunt, Corint. 10. Aug. Biberunt potum eundem spirituales quem & nos, corporalem uero alterum:

quia aqua q̄ fluxit de petra, fuit signum sanguinis Christi, quod nos etiam spiritaliter bibimus. Tertio modo, consideratur sanguis Christi vt praeter sacramentum a saluandis spiritaliter bibitur. Et circa hoc possunt tria inquiri. Primo, locus ubi iste potus inuenitur: secundo, usus ad quem quaeritur: tertio, suauitas gratiae, quae de usu eius exoritur. Primo quaeritur quis sit locus, ubi potus spiritalis sanguinis inuenitur. Ad hoc dicendum, quod tot sunt loca, quot Christi vulnera. psalm. 77. Percussit petram, & fluxerunt aquae: sicut ex foraminibus petrae aqua Iudaei, sic fideles ex uulneribus Christi hauriunt spirituales eius sanguinem. Zach. 3. Quid sunt plagae istae in medio manuum uestrarum? Responso, vt scilicet fugamus eis ex sanguinem spirituales. Isa. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, idest, de uulneribus Iesu Christi sanguinem spirituales ad sitim malorum extinguendam per piam passionis meditationem. Sed ad quid est uulnus lateris? Isa. 40. Filij tui de longe uenient, & filiae tuae de latere surgent. Gloss. quia perforato in cruce latere Christi, effluxit sanguis redemptionis. Filij ergo de longe uenient, quia electi de peccatis penitentiam agent, & filiae de latere surgent, quia deuota anima de uulnere lateris Christi spirituales deuotionis sanguinem bibent per piam passionis meditationem. Hinc in locis a dextris crucifixi depingitur puella hilari uultu & pulchra facie & coronata, designans Ecclesiam, quae sanguinem Christi reuerenter in calice suscipit, & a sinistris synagoga oculis panno ligatis tristi facie inclinans caput, & corona decedente, quae ipsum sanguinem fundit, & adhuc continet, in quo figuratur, quod haec, & omnis mortaliter peccans tria bona perdit, scilicet lumen gratiae, gaudium conscientiae, coronam gloriae. Hinc dicitur. Tre. 5. Vae nobis, quia peccauimus, ideo obtenebrati sunt oculi nostri, maelum factum est cor nostrum, cecidit corona capitis nostri. Puella in dextris sanguinem Christi in calice suscipit, quia fidelis anima cor mundum uulneribus Christi adplicat, sanguinem eius spiritaliter cum omni deuotione sumit, vnde lumen in cordis gaudium & aeterna gloria coronam acquirit. Secundo quaeritur quis sit usus, ad quem sanguis Christi quaeritur. Et sciendum, quod ad animam totam cum tribus potentijs suis, scilicet intellectu, uoluntate, memoria perfundendam siue potadam. Exod. 12. Fasciculum hyssopi tingite in sanguine, qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare, & vtrūq; postem. Fasciculum hyssopi significat perfectionem & integritatem fidei: limen domus est Christus, per quem conceditur ad caelum introitus. Fasciculum autem hyssopi tingere in sanguine qui est in limine, est per fidem rectam sanguinem passionis Christi deuorare & confirmare: sed debemus eo utrumque postem & superliminare aspergere, idest, intellectum, affectum, & memoriam ita sanguine Christi perfundere, & spiritaliter inebriare, ut intellectus huius sanguinis circa genus humanum uirtutem recognoscat, affectus tam ingens erga se beneficium diligendo sapiat, & memoria tanti amoris & largitatis sacramentum numquam obliuiscendo semper teneat. Tertio quaeritur, quae sit spiritalis suauitas gratiae, quae de tali usu, siue de perfusione praedicta sanguinis huius exoritur, & potest dici quod facit animam quasi paradysum Dei de suauitate huius gratiae. Prima Petr. 1. In aspersio sanguinis Iesu Christi, gratia uobis & pax multiplicetur, gratia uirtutum, fertilitas, pax, dulcedo cordis, atque serenitas. Huius Opus. S. Tho. Aquil. H 4 suauitas

suauitas gratiæ p irrigatione sanguinis Christi comparatur paradiso Dei. De suauitate huius gratiæ. Eccl. 40. Gratia sicut paradisi in benedictionibus, idest, sicut hortus Dei in varijs deliciarum fructibus. Hier. 31. Erit anima eorum quasi hortus irriguus. Irrigata enim anima dulcedine sanguinis Christi profert triplicem suauitatem gratiæ, scilicet, dulces flores virtutum, fructus verborum, fructus operum. Primo ex spirituali effusione sanguinis Christi oriuntur in anima quasi in paradiso Dei dulces & varij flores virtutum. Nam sicut sanguis hominis triplicem habet colorem, sanus rubrum, coctus colorem album habet multum vt lac in mamillis, & maxime coctus nigrum: sic spiritualis influenza sanguinis Christi operatur in anima quasi in paradiso Dei flores virtutum varij coloris, scilicet rosas charitatis, lilia castitatis, violas humilitatis. De primo, Ecclesiastici. 50. Iustus quasi flos rosarum in diebus vernis, quia scilicet rutilat rosae sanguine Christi virtute charitatis. Cantico. 7. Comæ capitis tui sicut purpura regis, quæ scilicet tingitur sanguine cuiusdam animalis. Comæ capitis eius, idest, Christi sunt fideles bonis cum moribus decorantes. Hi sunt vt purpura regis, quia spirituali sanguine Christi perfusi rubent, vt rosa virtute charitatis. De secundo, Ecclesiastici 50. Iustus quasi lilia quæ sunt in transitu aquæ, quæ scilicet cadent castitate, & bene decocti in corde eius Christi sanguinis irrigatione. Apoc. Lauent stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Cantico. 5. Oculi eius. i. fideles, in futurum sibi prouidentes, sicut columbæ quæ lacte sunt lotæ, idest, sicut simplicium qui bene decocti in mamillis cordis eorum Christi sanguinis irrigatione dealbati sunt, & casti facti. Osee 14. Ero quasi ros, & Israel germinabit quasi lilium. De tertio, Cantico. 2. Iam hiems transijt, imber abiit & recessit, flores apparuerunt in terra nostra. flores primi post hyemem sunt violæ nigri coloris, pulchræ boni odoris, & terræ vicinæ. Hi flores significant animas humiles ex consideratione sanguinis Christi in passione multum torti quasi denigratos, idest, sibi viles & corâ superbis despectos, Ezechiel. 31. Nigrescere faciam stellas celi, idest, arduentes spiritu charitatis & lucentes verbo veritatis, nigrescere faciam sanguine Christi, vt nigras & pulchras violas virtute humilitatis. Cantico. 1. Nigra sum, sed formosa. De his tribus generibus & coloribus florum paradisi Dei. Tren. 4. Candidiores nazarethi eius. i. floridi niue, nitidiores lacte, quia simulantur lilium in castitate: rubicundiores ebore antiquo, quia simulantur rosæ in charitate: sapphiro pulchriores, quia simulantur violæ in humilitate. Secundo, ex spirituali perfusione, siue potu sanguinis oriuntur in anima quasi in paradiso Dei fructus verborum bonorum & dulcium eloquiorum. Iob. 14. Lignum habet spem, si pretium fuerit, si senuerit in terra radix eius ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cum primum plantatum est. Ecclesiasti. 39. Florete flores, & frondete in gratiam: quia scilicet electi non solum flores virtutum, sed etiam verborum bonorum proferunt ex potu sanguinis Christi ad triplicem gratiam, scilicet ad peccatorum conuersionem, ad inimicorum reconciliationem, ad mortuorum consolationem. Hinc arbores irrigatæ tripliciter proferre leguntur folia, scilicet medicinalia, pulcherrima, & viridia. De primo, Apocalyp. 22. Ezechielis 47. Folia ligni paradisi Dei ad medicinam & sanitatem gentium, idest, peccatorum, quia aqua eius de sanctuario egrediuntur. Aqua san-

ctuarij spirituali potus sanguinis Christi efficit verba sanctæ prædicationis ad salutem peccatoris. Malachiæ. 2. Lex veritatis fuit in ore eius, & multos auertit ab iniquitate. De secundo, Danielis. 4. Ecce arbor, & folia pulcherrima, & subter eam latitabant animalia & bestia, & in ramis volucres cæli, quasi diceret. Sub folio pulchro animalia sibi inimica, vt lupus & agnus, columba & vrsus pacificata erant, quia verba sapientium inimicos reconciliant. Ecclesiasti. 40. Tibia, & psalterium suauem faciunt melodiam, idest, cõcordiam vocum: & super virtumque lingua suavis faciet cõcordiam inimicorum. Ite. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis, idest, bonæ gratiæ, in bono homine abundabit. De tertio, Hier. 17. Benedictus vir qui cõfidit in Domino, & erit tamquam lignum quod transplantatur super aquas, & erit folium eius viride. Viridis color in specu maxime in herbis & folijs oculos turbatos reparat & cõfortat. Vnde per huiusmodi folia bonorum verba significantur, quæ tristes & miseris consolantur. Ecclesiasti. 40. Gratiam & speciem desiderat oculus tuus, & super hoc virides sationes. Prouerbi. 27. Vnguento, & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici consilij anima dulcoratur. Ecclesiasti. 48. Ezechias cõsolatus est lugentes in sempiternum. Iob. 29. Cum sederem quasi rex, eram tamen meretium consolator. Tertio, ex spirituali potu sanguinis Christi oriuntur in anima quasi in paradiso Dei bonorum operum fructus. Ezechiel. 24. Rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum. Rigabo sanguine Christi hortum animæ, inebriabo fructu bonorum operum cælesti dulcedine, idest, irrigati potu sanguinis Christi faciunt dulcem fructum bonorum operum ad vtilitatem proximi, quæ etiam ipsi comedunt in retributione cælesti. Amos 9. Faciet hortos, & comedet fructus eorum. De triplici fructu i sequenti sermone circa finem.

C A P. XXXII.

De triplici potu sanguinis Christi.

Anguis meus vere est potus. Ioan. 6. Alia themata, vt supra de sanguine Christi. Potus sanguinis Christi triplex est, vt ex supra dictis iam patet, sacramentalis, intellectualis, spiritualis. Sacramentalis, qui a solis sacerdotibus sumitur sub specie vini de calice. Intellectualis, qui a populis Christianis sumitur sub specie panis de ipso Christi corpore. Spiritualis, qui ab omnibus saluandis sumitur de passione Christi pia meditatione. Primo modo sumptus, peccata quotidiana relaxat: secundo modo, fidelem mentem dulcedine sua delectat: tertio modo, totam animam irrigando fecundat. Primus potus sanguinis Christi est sacramentalis, quia solis sacerdotibus sumitur de calice altaris. Mattæi. 26. Accipiens Iesus calicem benedixit & c. Bibite ex eo oēs, scilicet Apostoli, quasi soli sacerdotes. Ille potus digne sumptus peccata quotidiana relaxat, & hoc triplici ratione: quia tria mala sunt in peccato veniali, scilicet quedam macula conscientie, quedam pena tristitiæ, & quedam aduersitas offensæ diuinæ. Contra hæc tria mala proprie valet potus sanguinis Christi, qui est purus, lenis, & pretiosus: ratione puritatis lauat, ratione lenitatis sanat, ratione pretiositatis placat. Lauat dico conscientiam animæ maculam remouendo. Sanat penam tristitiæ corda fidelium

delium consolando. Placat offensam diuinæ iustitiæ pro nobis interpellando. De primo, Ad Hebr. 9. Sanguis Christi emundabit conscientiam vestram. Gen. 49. Expectatio gentium lauabit in sanguine vultus palium suum, idest, animas nostras. De secundo, Zachar. 10. Letabitur cor eorum quasi à vino. Vinum est sanguis vultus, & significat sanguinem Christi, quem sumimus in altari. Ille potus cor bonorum lætificat, quia cõferendo solatiu spiritualis lætitiæ sanat a tristitia culpæ. psal. 22. Calix meus inebrians quàm præclarus est. De tertio, Ad Hebr. 21. Accessistis ad sanguinis asperionem melius loquentem quàm Abel, quia sanguis Abel clamat vindictam ad Deum, sanguis vero Christi postulat & impetrat indulgentiam. Bernardus. O sanguinem Christi summe reuerendum, in altari poculum, in cruce pretium, in celo pro nobis ad Deum patrem aduocatum. Sciendum, quod tria genera grauius arguuntur in scripturis, quæ nimis peccat in sanguine Saluatoris. Primi sunt corpore immundi, secundi corde indurati, tertij procuratores praui. Primi, sanguinem Christi i magnis peccatis in digne sumunt: secundi, ad virtutem sanguinis Christi cõuerti nolunt: tertij, lucrum de sanguine Christi ad prauos vfus cõuertunt. De primo 1. Cor. 10. Non potestis bibere calicem Domini, & calicem demoniorum. Calix diaboli est luxuria carnis & mudi. Deutero 32. Fel draconum vinum eorum. Qui hoc potu turbido & immundo inebriantur, & super eum sanguinem Christi pretiu fundunt, quatu in seipsis est ipsum polluit, & ideo graui poena digni sunt. Genes. 4. Maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum super terram, idest, plus quàm caro tua. Ad Hebr. 10. Irritum quis faciens legem Moyli sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quanto putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & Spiritu sancto contumeliam fecerit? De secundo, Hier. 5. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reueri, quasi diceret. Quidam pertinaces in sua malitia duriores sunt corde, quàm petra, scilicet quàm durus adamas, qui quàmuis nulla re possit frangi, scinditur tamen sanguine hirci: sed illi duriores sunt, qui nec virtute sanguinis Christi emolliiri possunt, nec a sua prauitate conuerti. Item, duriores sunt quàm petra, scilicet quàm quelibet saxa dura, quia ad clamorem Christi in cruce & eius sanguinis effusione terra tremuit, & petra scissæ sunt. Sed isti nec ad terribilem vocem prædicationis, nec ad virtutem sanguinis Christi possunt emolliiri, & à sua prauitate conuerti. De tertio, Hieremie 22. Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingit sinopide, scilicet rubro colore, idest, sanguine Christi, dicit Glo. Qui domum ædificat materialem de male acquisitis, vel ornatur superflue de sanguine Christi. i. de rebus ecclesiæ acquisitis sanguine Christi, grauius peccat: sed multo grauius qui domum spirituales, idest, familiam prauam, vt prauas mulieres, filios, filias, quasi partes domus vt fenestras, per quas diabolus & fures intrat, & laquearia quasi laqueos diaboli iniuste ædificat & pingit, idest, vestit, vel ornatur sanguine Christi. His dicitur vè, idest, grauis increpatio, & æternæ poenæ cõminatio. Secundus potus sanguinis Christi est intellectualis, qui a populo Christiano sumitur sub specie panis de ipso corpore Saluatoris. Nā sicut sub specie panis consecrati corpus Christi est per transubstantia-

tionem, & sanguis eius per annexionem: sic sub specie vini consecrati sanguis Christi est per transubstantiationem, & corpus eius per annexionem. Vnde sicut sacerdos sumit sanguinem Christi sacramentaliter de calice, ita fidelis populus sumit ipsum intellectualiter. De ipso Christi corpore. Iob. 39. Pulli aquilæ lambunt sanguinem. Pulli aquilæ sunt subditi ecclesiæ, hi lambunt sanguinem Christi non de calice, sed de ipso corpore Christi. Hic potus fidelem mentem dulcedine sua delectat. Cant. 1. Botrus cypri dilectus meus mihi. In botro sunt duo, vna in cibum, & in vna dulcis sanguis in potum. psal. 80. De petra melle saturauit eos. Sicut petra corpus Christi incorruptibile, sic mel de petra significat dulcem sanguinem Christi, quem sugunt fideles de corpore Christi. Hæc dulcedo tria bona facit, scilicet contemptum vitiorum, gratiam bonorum eloquiorum, desiderium æternorum. De primo, Prouerb. 27. Anima saturata calcabit fauos. Qui enim de petra corporis Christi melle sanguinis eius saturati sunt, omnis peccati suauitatis contemnunt. Iudic. 9. Dicit arbor ficus, idest, fidelis anima. Nunquid deserere possum dulcedinem meam, vt inter cætera ligna promouear, quasi dicat. Contemno gloriam & delectamenta mundi pulchritudine Dei. De secundo, Cantico. 4. Fauus distillans labia tua, mel & lac sub lingua tua, quasi dicat, quia sub lingua, idest, in corde plena es spirituali dulcedine, idcirco abundas vtili & dulci locutione. Matth. 12. Ex abundantia cordis os loquitur, sicut de vase, sic est de corde. Vas plenum felle effundit amaritudinem, plenum melle, dulcedinem. Vnde Luc. 6. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & conuerso. De tertio, Ecclesiasti. 24. Qui bibit me, adhuc sitiet. Gregor. In corporalibus appetitus placet, experientia displicet, spiritualis vero dulcedo quanto magis bibitur, tanto magis sititur: quia dum ex pleno fonte stillatum mundo cordi degustando illabitur, eius plenitudo potanda magis desideratur. psal. 64. In stillidij eius lætabitur germinas. Idem, psal. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Tertius potus sanguinis Christi est spiritualis, qui ab omnibus saluandis sumitur de passione Christi pia meditatione. 1. ad Corinth. 10. Patres nostri omnes eundem potum spirituales biberunt. Sicut patres boni de foraminibus petra aquam biberunt, & in illa sanguinem passionis Christi crediderunt figuratum, & per fidem spirituales gustauerunt: ita boni Christiani de vulneri Christi pia meditatione sanguinem eius solent bibere. Isai. 60. Filij tui de longe venient & c. Hic potus totam animam quasi hortum Dei irrigando fructu bono fecundat. Ecclesiasti. 24. Rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum, idest, animæ fideles irrigatæ sanguine Christi facient fructum bonorum operum. Coloss. 1. In omni opere bono fructificantes. Fructus bonorum triplex est, scilicet, honestæ conuersationis, sacræ deuotionis, & iucundæ pietatis. De primo pascit homo seipsum: de secundo Deum: de tertio proximum. De primo. Ecclesiasti. 23. Ego quasi vitis fructificavi & c. Et flores mei fructus honoris & honestatis, idest, honestæ cõuersationis. Ad Ephe. 5. Fructus lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate. Quæ autem in occulto sunt a filijs tenebrarum, turpe est dicere. Matth. 7. Omnis arbor, bona fructus bonos facit & c. Fructu bonæ vitæ pascit quisque seipsum. Prouerb. 17. Qui seruat ficum, comedet fructum eius. Isai. 3. Dicite iusto, quoniam fructu adiuuen-

ad inuentionem suarum comedit. Prouerb. 15. Secura mens quasi iuge conuiuii: secura ex honestate uitae. 2. ad Corint. 1. Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali conuersati sumus in hoc mundo. De secundo, Cantico. 4. Hortus conclusus loror mea, emissiones istae sunt fructus deuotionis. Vnde sequitur. Nardus, crocus, cinnamomum, quae sunt species aromaticae, & propter odorem bonum & virtutem suam significant fidelium deuotionem Deo gratam, quae consistit in sacris desiderijs, in varijs virtutibus, gemitibus, & orationibus. His fructibus pacit fidelis anima Dominum: unde sequitur ibidem. Veniat dilectus meus &c. ut comedat fructus pomorum suorum. Exod. 30. Sume aromata boni odoris, faciesque thymiama. Papias, thymiama, est confectio boni odoris ad incensum cultus Dei. Gregorius. Thymiama ex aromatibus facimus, cum in altari cordis uirtutum multiplicitate redolemus. Prouerborum 8. Deliciae sunt mihi esse cum filiis hominum, quia scilicet delectatur in amore & deuotione nostra quiete scere. De tertio fructu, scilicet pietatis, quo reficitur proximus. Psalm. 51. Ego quasi oliua fructifera in domo Dei. Oliua portat oleum alijs ad lucendum, sanandum, & reficiendum, & significat opus pietatis quod impeditur proximis. Prouerb. 21. Theaurus desiderabilis, & oleum in tabernaculo iusti ad refectio nem, scilicet proximi. Luc. 10. Samaritanus quidam uidens spoliatum quasi pauperem, & vulneratum quasi subsidio indigentem, misericordia motus est, & appropinquans alligauit vulnera eius, id est, subuenit necessitatibus eius, infundens oleum & uinum quasi cibum & potum, & curam eius egit. 1. ad Tim. 4. Exerce te ipsum ad pietatem. Pietas enim ad omnia uilis est. promissionem habens uitae quae nunc est, & futura, ad quam nos perducatur qui est benedictus in secula. Amen.

Explicit opusculum quinquagesimum Thomae S. Thomae de Aquino de Sacramento altaris.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LIX. DE SACRAMENTO EYCHARISTIAE, AD MODVM DRCM PRAEDICAMENTO rum, ad petitionem quorundam Praelatorum & Baronum.

CAP. I.

MEMORIAM fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Esca ista, de qua loquitur hic psal. 110. non inconuenienter intelligitur esca sacramentalis, panis scilicet uinum, qui de caelo descendit, quem cum timore & reuerentia sumunt quoti die in sancta ecclesia serui Dei: de quo pane & esca dicitur. Sap. 16. Angelorum esca nutriti sunt populum tuum, paratum panem de caelo praeficisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnem saporem suauitatis. Iste est panis, de quo dicitur Ioan. 6. Ego sum panis qui de caelo descendit, si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum. In preparatione & in dispositione & ordinatione istius benedicti panis, scilicet sacramenti eucharistiae, Deus tot & tanta mirabilia inclusit, quod in ipso uideat

quasi omnium mirabilium, quae ab initio mundi fecit, memoriam renouasse. Et ideo dicit Propheta in praedicto uersu. Memoriam fecit mirabilium suorum &c. quia scilicet esca preciosa istud pretiosum sacramentum & gloriosum suis discipulis dedit. Ad intelligendum autem excellentiam & celsitudinem dignitatis istius sacramenti mirifici, notandum est, quod quamuis omnia sacramenta ecclesiae uirtutem habeant & effectum per fidem passionis Christi, & ex fide, & per fidem proficit solum fidelibus ad salutem; hoc tamen specialiter & specialissime dicitur sacramentum fidei. Vnde in canone uocatur mysterium fidei. secretum sacratissimum soli fidei manifestum, quia tot & tanta sunt ibi supra & praeter, & etiam contra rationem naturalem, quae nisi per fidem tenentur & credentur, nunquam intelligerentur. Et ideo bene dicitur. Isa. 6. secundum aliam translationem. Nisi credideritis, non intelligetis. Et apostolus ad Hebr. 11. Credere oportet accedentem ad Deum quod est, & quia inquirentibus eum remunerator sit. Credentes igitur intelligunt, quia sicut dicit apostolus. Fides adit, & nulla quaestio remanebit. Hoc autem non est sic accipiendum, quod credentes per fidem, per rationem intelligant quicquid credunt: quia si sic esset, euacuaretur meritum fidei, secundum dictum Grego. Fides non habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum. Intelligere autem dicuntur credentes, quia inintentes potentiae & luminis ueritati increatae, sciunt & supponunt certissime uerum esse quicquid a dicta ueritate procedit, & quamquam per naturalem rationem modum ipsius ueritatis non comprehendant, non ideo minus credunt quod suggerit fides uera esse uerum, quia clarissime hoc intelligit altitatis excellentiae, & maiestatis, & imensitatis ipsius primae ueritatis, ut nec in se, nec in suis principibus effectibus comprehendere possit ab angustia & imbecillitate ipsius intellectus humani, de quo dicitur. 2. Metaphys. quia sicut se habet oculus noctuae ad radios solis, sic intellectus noster ad manifestissima naturae. Vnde sicut non est defectus ex parte lucis solaris, quod a noctua clare uideri non possit, sed hoc accidit ex parte debilitatis oculi ipsius noctuae: ita etiam contingit in nobis, quod intellectus noster non est proportionatus immensitati lucis diuinae, ideo multa sunt quae nequimus comprehendere ratione. Propterea clamat apostolus ad Roman. 11. O altitudo diuitiarum &c. Quamuis autem comprehendere nequeamus, quod nihilominus comprehendere possumus, quoquo modo. i. ex parte cognoscimus non in toto, quia per speculum nunc uideamus in enigmate. Inde est, quod fidei mysteria per auctoritates sacrae scripturae, cui fides catholica innititur, plene probari possunt atque perfecte, sed per rationes demonstratiuas omnino nequeunt omnia probari, quamuis forte omnia possint demonstrari: quia si hoc esset, fides nostra iam non fides, sed scientia uocaretur. Et sicut in praedictum est, meritum nostrum, quod principaliter in fide consistit, omnino tolleretur: nec iam utique posset dici alicui Christiano, fides tua saluum te fecit. Verum est autem quod omnes errores infidelium non solum per sacra scripturam, sed etiam per rationes possunt elidiri, & multa etiam suasiones bene per rationem naturalem inueniuntur, quibus in intellectu fidelium iam credentium adiuuatur & confortatur ad ueritatem clarius & obnoxius amplectendam. Ut igitur ad propositum ueniamus, intendimus ostendere aliqua mirabilia, & etiam miracula maxima pro sacrosancto eucharistiae sacramento, & subiungere aliquas rationes, exempla mirabilia, & quodammodo illis similia in scriptura, & etiam in natura per ea quae fidei rationabiliter non incredibilia esse uidentur. Praedicta uero mirabilia & miracula secundum ordinem praedicationum intendimus distinguere, ut melius & apertius capiantur. Et primo de praedicationo substantiae ut priore & fundamento omnium praedicationum.

CAP. II.

PRIMO igitur est incipiendum respectu praedicationis substantiae. Vbi sciendum est, quod fides ecclesiae sanctae credit circa sacramentum eucharistiae substantiam panis conuerti in substantiam carnis, & substantiam uini in substantiam sanguinis Christi ex ui sacramenti, & per concomitantiam sub utraque specie esse totum, id est, animam, & corpus, & diuinitatem ipsius. Et ista transubstantiatio, id est, conuersio panis in corpus Christi, siue in carnem sit in instanti finitionis & complexione illorum uerborum Christi, scilicet. Hoc est enim corpus meum, dummodo iste qui profert, sit sacerdos, & intendat facere quod facit ecclesia, & praedicta uerba cum tali intentione proferat super materiam debitam, scilicet panem de frumento. Et idem intelligendum est de conuersione uini in sanguinem, quod similiter sit in continenti complexis his uerbis. Hic est enim calix &c. Et istud potest accipi per praedicationem substantiae: unde ista conuersio proprie transubstantiatio appellatur. Quamuis autem istud

istud sit summum miraculum, & solius diuinae uirtutis, scilicet facere incontinenti talem, tantam, & tam ineffabilem conuersionem, & substantiarum mutationem, nihilominus hoc non apparet impossibile, si consideremus aliqua similia in scriptura, & aliqua similia in natura. Vxor enim Loth, quia retrospexit contra mandatum Dei, subito conuersa est in statum salis, ut habetur Gen. 19. Virga etiam Moysi conuersa est in colubrum, & postea in uirgam. Exod. 4. Et diabolus dicebat Christo sciens diuinam potentiam, Dic ut lapides isti panes fiant. Matth. 4. Non est enim multum difficile facere de lapide panem, & de pane carnem. In legenda beati Ioannis euangelice legitur, quomodo conuertit uirgas ligneas in aureas, & lapides arenae in lapides pretiosos, & conuertit. Et in euangelio suo legitur quomodo Christus conuertit aquam in uinum, & conuertitur in sanguinem, & istud est commune hominibus & iumentis, quod eorum cibi & potus in carnem & sanguinem conuertuntur. Si ergo Deus dedit talem potestatem uentri & stomacho animalis, non est mirandum si talem potestatem etiam contulit uo uicario, ut mediante uerbo Dei, uirtute diuina, quae omnia in omnibus operatur, conuersionem & mutationem efficiat supra dictam. Et hanc similitudinem ponit Ioannes Damascenus libro 4. capit. 5. dicens. Sicut panis & uinum transeunt per nutrimentum in carnem & sanguinem animalis, ita panis propositionis, id est, qui ponitur in altari, & uinum cum aqua transeunt in corpus Christi, quod prius non erat. Et ista duo, scilicet panis & uinum non sunt duo, sed unum corpus Christi. Et in hoc fecit Deus memoriam suorum mirabilium: quia sicut in principio creauit Deus caelum & terram, & omnia quae in eis sunt solo uerbo suo, sicut illud Gene. 1. Fiat lux &c. & sicut fecit de omnibus & singulis creaturis ab initio creatis, secundum quod psalmista dicit. psal. 32. Verbo domini caeli firmati sunt, sic facit Deus in eucharistiae sacramento: quia secundum Augustinum, Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum, & hoc est quod dicit auctor. Si tanta uirtus est in sermone Domini, ut inciperent esse quae non erant, quanto magis operatur ut sint quae erant, & in aliud commutentur? De hoc etiam dicit Ambrosius. Si tantum ualuit sermo Elias, ut igne de caelo descendere faceret, non ualebit tantum sermo Christi, ut substantias mutet? Et Ioan. Damascenus ubi supra. Si sermo Dei uiuus est & actiuus, qui dixit, Fiat lux, & facta est lux, uerbo eius caeli firmati sunt, & omnis decor eorum, qui ex purissimo sanguine beatae Virginis se hinc inuenerunt, non potest panem & uinum corpus & sanguinem suum facere? Non debet ergo incongruum apparere, si uerbum diuinum a sacerdote prolatum accipiat eandem uirtutem, & etiam maiorem a Deo, quam accipiat natura, id est, uis insita rebus, per quam in animali cibis & potus in carnem & sanguinem conuertuntur. Quod etiam in humanis uidemus, quod uerbum humanum est maioris potentiae & uirtutis, quam sit profertur ipsum uerbum. Verbum enim Papae per suum nuntium promulgatum, facit omnes praelatos ecclesiae in unum concilium conuenire, quos sine uerbo ipse Papa non potest aliquo modo sua potentia congregare. Et etiam uerbum Imperatoris, uel Regis clarissime facit exercitum congregari: & quilibet Dominus plus efficit circa subditos suos solo uerbo, quam possit efficere uirtute propria sine uerbo. Et ideo non debet quisquam inconueniens iudicare, si Deus uerbo suo per suos nuntios sacros sacerdotes prolato contulit eandem efficaciam & uirtutem, etiam amplio rem quam praestiterit natura corporali, per quam uidemus tot & tanta ipsius similia prouenire: ideo scriptum est in psalm. 28. Vox Domini in uirtute, uox Domini in magnificentia. Et haec de ista ineffabili transubstantiatioe sufficiunt quo ad praedicationem substantiae.

CAP. III.

SECUNDO respectu praedicationis quantitatis, credit sancta mater ecclesia & fides catholica sub illa parua hostia contineri, & esse ueraciter totum corpus Christi ita magnum & ita perfectum, sicut fuit in cruce, & ita magnum, sicut in die paschae resurrexit. Et hoc est summum mirabile. Cum omne corpus sit in loco, & commensuratur locatum loco, & sub tam parua hostia quantitate integrum corpus Christi continetur. Sed in hoc facit Deus memoriam suorum mirabilium, quae prius fecit de seipso, & in seipso. Primo in natiuitate sua, quae exiit per portam clausam, ea semper clausa manente, secundum testimonium Ezechielis Prophetae. Fuit enim beata & gloriosa mater Virgo antepartum, Virgo in partu, Virgo post partum, quia semper constitit incorrupta, & penitus illibata. Idem miraculum fa

cit in sua resurrectione, quia resurrexit, & exiit de monumento omnino existente clauso. Idem etiam miraculum fuit, quando plures ad discipulos ianua clausis introiit. Quae omnia haec mirabilia si discutiantur, sunt similia miraculo supra dicto huius sacramenti uenerabilis. Ad cuius intelligentiam debemus intendere, quod corpus Christi non est sub hostia naturaliter, sed sacramentaliter: ideo non est ibi uel locatum in loco, nec sub dimensionibus propriis, sed sub dimensionibus quae prius fuerunt, scilicet panis & uini. Et ideo cum substantia de se, in quantum substantia, locum non occupet, nec requirit nisi in quantum est sub dimensionibus quantitatis, sequitur ex hoc quod corpus Christi sub sacramento non requirit, uel occupet plus locum, uel de loco, quam dimensiones panis, sub quibus uelatur & tegitur, occupant & requirunt: & hoc in sequentibus plenius discrietur. In hoc etiam possumus uidere aliqua similia in natura. Anima enim nostra, sicut dicit Augustinus, est tota in toto corpore, & in qualibet parte corporis, & ita magna in solo digito, sicut in toto corpore, & ita magna in corpore iofantis, sicut in corpore gigantis, quia propter corporis augmentum & diminutionem, seu alicuius membri truncationem ipsa anima non minuitur, uel augetur, & tamen est tota in toto, & tota in qualibet eius parte, nec exceditur, nec excedit. Si homo non potest perfecte hoc intelligere de seipso, & in seipso, quod tam Philo sophi infideles quam etiam doctores catholici uerum esse indubitanter affirmant, non est mirum si hoc perfecte non potest intel ligi in hoc dignissimo sacramento. Item, tam longa est longitudo turris sicut ipsa turris, & tam lata quam lata est latitudo, & grossities ita grossa: sed species & figura turris tota comprehenditur in oculo & recipitur, qui est paruus, quia si non esset illa species longitudinis in oculo, non posset homo per aspectum de ipsa longitudine iudicare, quod tamen patet esse falsum, quia solo uisu & aspectu potest fieri multoties uera comparatio & estimatio de mensura. Ecce potest dici de uno monte, & de sole, & luna, & sphaera caeli, & de omnibus talibus, quorum magnitudo cum sit quasi immensa, nihilominus capitur ab oculo ita paruo. Si ergo hoc est mirabile & est certum, non est incredibile corpus Christi posse contineri sub hostia tam parua, quamuis hoc perfecte intelligere nequeamus. Et sicut diuinus est de oculo, ita potest dici de speculo, in quo uidet quilibet manifeste, quod in paruo speculo apparet maxima ciuitas, & imago maximi hominis, & montis, & caeli. Dic ergo mihi, quomodo potest hoc esse? & ego dicam tibi quomodo in dominico sacramento est istud. Deus enim uoluit in utroque ita esse.

CAP. IIII.

TERTIO respectu praedicationis qualitatis, debemus credere, quod quamuis hostia sint figurae rotundae, & habeant albedinem & saporem panis, illa tamen accidentia non afficiunt corpus Christi, quia non est ita rotundum, nec ita album, nec in sunt, aut inhaerent ei illa accidentia hostiae quae apparent, species sub esse sacramentali est uerum corpus Christi gloriosum. Et quamuis non appareat nobis sensibilibiter tale, non tamen debemus propter hoc minus credere ita esse. In hoc igitur fecit nobis Deus memoriam mirabilium suorum in similibus praedicationum in scriptura. Sicut enim nobis narrat Euangelista, Christus adhuc existens mortalis secundum corpus ostendit se in monte in habitu glorioso Petro, Iacobo, & Ioanni, & tamen corpus suum nondum erat gloriosum, sed gloriosum. Item, quando iam post resurrectionem suam corpus suum erat ueraciter gloriosum nunquam amplius habitum gloriae dimisit, nihilominus peregrinis euntibus in Emmaus se ostendit sub habitu peregrini, & Magdalenae sub habitu horrolani. Sicut igitur rationabilibus causis talem tunc & taliter se ostendit, & non sub habitu glorioso quem gestabat, sic etiam in eucharistia. Rationes uero & causas, quia satis notae sunt, omitto causa breuitatis. In naturalibus etiam similia uidemus. Multa enim apparere aliter quam sunt. Sol enim apparet quasi cubitalis rotunditatis, quamuis ultra modum quantitatem, seu rotunditatem illam excedat. Aliquando etiam apparet rubeus, uel sanguineus, aut pallidus, aut etiam alterius qualitatis, quamuis in se nullo modo recipiat peregrinas impressiones. Item, baculus apparet curuus, seu fractus in aqua corrente, quamuis in ueritate sit integer & rectus. Item, multis tam infirmis quam sanis, & aliqua palati & linguae passio, quandoque dulcia uidentur amara, & multis econtrario. Non est ergo insolitum, si in sacramento supra dicto sit aliud in ueritate, & aliud uideatur. Nec tamen in hoc falsitas est ulla, quia illa accidentia quae apparent ibi, quaequam ue praedictum est, ualent & regant, non afficiunt corpus Christi. Illa enim accidentia quae prius in eam substantiam panis, post consecrationem non in sunt corpori Christi, sed sunt ibi sine subiecto alicuius substantiae, unde in hoc est miraculum, & praeterea

ter ordinem naturalem, quod quantitas quae prius erat in sub-

C A P. V.

Quarto respectu praedicationis relationis credit fides nostra

C A P. VI.

Quinto respectu praedicationis actionis credit fides catho-

tum. Deus autem instituit unum, quod nos in esse gratia gene-

psalm. 68. dicens. Fiar mensa eorum coram ipsis in laqueum,

C A P. VII.

Sexto respectu praedicationis passionis in sacramento mira-

nostra certitudo & veritas demonstrat ut: quia si non posset

C A P. VIII.

Septimo respectu praedicationis quod dicitur vbi, credit fi-

bum oris quod aure percipitur, & est verbum nutus quod oculo cognoscitur, & est verbum scriptam quod in charta legitur. Primum est verbum hominis ad seipsum: secundum est vnus hominis ad alterum presentem: tertium est similiter ad alium presentem: quartum est vnus hominis ad alium absentem loco, vel tempore, vel vtroque. Et subdit ibi August. quod cogitatio hominis in corde formata, que dicitur conceptus mentis, est verbum cordis, quod neque Græcum, neque Latinum, neque cuiuscumque alterius lingue est. Et addit, quod verbum, quod foris fit, id est, quod foris sonat, est signum verbi quod intus latet, cui magis competit nomen verbi. Nam quod ore carnis profertur, vox est verbi. Et docet ibi dictus August. quod verbum cordis assimilatur filio Dei in sinu patris, verbum autem oris, vel vocis assimilatur filio incarnato. Vnde subdit Aug. Sicut ergo verbum nostrum vox quodammodo fit assumendo eam, in qua manifestatur sensibus hominum, & sicut verbum nostrum vox quidem fit, seu mutatur in vocem: ita verbum Dei factum est caro, sed abicit, quod mutetur in carnem. Secundum ergo prædicta distinguuntur, quod filius Dei genitus a patre, & a patre numquam decedens, est sicut verbum cordis in mente semper existens: sed ipse idem filius carne vestitus, est sicut verbum in pelle, vel charta scriptum. Ipse quoque idem est sub sacramento, sicut verbum in voce prolatum. Primo autem modo verbum, siue Dei filius est vbique, sicut ipse pater, cum quo semper est tam ipse filius, quam ipse spiritus sanctus. Secundo modo verbum Dei, siue Dei filius proprie est in celo, vbi ad dexteram Dei patris & in vnico solo loco est, ibi modo secundum esse naturale, sicut verbum in charta scriptum non potest esse nisi in vno loco, scilicet vbi est charta, in qua scriptum est. Tertio modo dicitur potest, quod est verbum, siue filius Dei sub sacramento, videlicet in pluribus locis, vbicumque videlicet est iste panis consecratus, sicut vox est in aere omnium audientium. Et sicut vnum & idem verbum habet istum triplicem actum tripliciter sic acceptum, ita per supra scriptam similitudinem dicit potest de domino nostro Iesu Christo. Ista tamen similitudo non est omnino propria, sed dissimilis est in multis. Adhuc tamen a doctoribus solet vna quedam talis ratio assignari. Omne compositum sapit naturam suorum componentium, & habet quodammodo naturam mediam componentium extremorum: sicut videmus in vino aqua misto, quia non est ita quædam aqua, nec est ita forte, sicut purum vinum, sed habet quandam vigorem medium vtiusque. Sic est in proposito & quodammodo dicit potest. Quamuis enim Christus non est diuinus compositus ex diuinitate & humanitate, tamen per assumptionem humanitatis, & p vnionem ipsius filii Dei cum homine sunt duæ naturæ in vna persona diuina, sicut per compositionem animæ & corporis sunt duæ naturæ, scilicet corporalis & spiritalis in vero homine. Vnde in Symbolo Athanasii dicitur. Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Filius ergo Dei in quantum purus est homo, & verus Deus, est vbique sine dubio in quantum est caro, est solum in vno loco: sed in quantum est Deus & homo, tenet medium locum vtiusque esse, scilicet in pluribus locis. Et huius ratio quamuis posita est a doctoribus magnis, & licet verum concludat, potius tamen quædam adaptatio, quam similitudo dici debet. Aliqui enim ponunt exemplum in luce solari, quæ cum vnica sit in toto mundo, ab vno scilicet sole procedens, in pluribus tamen locis & vbique quodammodo incorrupta est. In vitro relucet, ex quo sequitur sæpe radios aliquos rubeos, aut virides fieri, & ex illo colore vestiri quo depictum est vitrum, quod transeunt radii illustrantes, & tamen illi radii ab illa luce non sunt diuisi, nec a sole separantur. Anselmus enim ponit simile exemplum de fonte, riuo, & lacu: quia sicut filius a patre, & spiritus sanctus ab vtroque, ita riuus manat a fonte, & lacus ab vtroque. Et sæpe accidit, quod solus riuus est quodammodo incorporatus, quando scilicet per canales plumbeos, aut lapideos, aut alterius materiæ descendit. Tunc enim quamuis sit eadem aqua in fonte, riuo, & lacu, solus tamè riuus, seu solius riuus aqua canalibus est veritas: ita licet eadem sit essentia patris & filii & spiritus sancti, tamè in solo filio ista essentia est vnica corpori. Et sicut vbi sunt canales, ibi est riuus velatus & absconditus sub corporeo tegumento, alibi tamen ista aqua est libera & patens: ita vbi est panis triticus debite consecratus, ibi est filius Dei incarnatus. Alibi vero vbique est in terra sine corpore, sicut est pater & spiritus, cum quibus est vbique eiusdem essentia, seu natura. Et sicut riuus potest esse in pluribus locis conclusus canalibus, ita filius Dei potest esse in pluribus locis corpore vnitus sub velamine sacramenti. Hæc etiam similitudo satis grossa est & extranea, quamuis possit aliquantulum satisfacere deuotioni eorum, qui non rationibus, vel argumentationibus, sed solum fidei principaliter innituntur. Concludendo igitur secundum theologiam veritatem, dicimus corpus Christi verum esse simul & semel in pluribus locis & diuersis, quod in Deo quidem non est

impossibile, nec contra intellectum: quia licet ipsum corpus Christi, quantum est de se, sit in vno loco tantum secundum naturam corporalem, tamen quia panis, qui conuertitur, est in locis pluribus, ideo necessario sequitur, quod ipsum corpus sit in pluribus locis, & non per sui mutationem, sed per alterius conuersionem in ipsum. Et vbicumque est iste panis sic consecratus, substantiatur in ipsam, & ab ipsa persona filii Dei: & quantum ad hoc habet quandam similitudinem speciei, quæ vere est in omnibus suis in diuiduis vbicumque sit. Ipsum autem corpus de sui natura restringitur ad vnum locum particularem. Per vnionem, quam habet cum deitate, dilatatur quodammodo & extenditur quasi ad quandam modum vniuersalem, vt sit vbicumque suum individuum reperitur. Ita enim ordinauit Dominus, vt panis debite consecratus conuertatur & efficiatur corpus Christi. Non debet aliquis ex his rebus assumere materiam, vel occasionem calumnie, vel erroris, cum proteretati fuerimus supra scripta nostro proposito ita adaptari, quod in ipsorum similitudine, & proprietatum comparatione multiplex dissimilitudo & improprietas inuenitur. Et si forte videatur alicui istud, quod dicitur de corpore Christi, non esse sibi perfecte intelligibile, quomodo scilicet possit esse in diuersis locis, vel aliquid aliud de prædictis, attendat illud quod dicit Ioan. Damasc. Quomodo fiet istud, dicit Virgo, quia virum non cognoscit: cui respondit angelus. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obrabit tibi. Et nunc tu interrogas qualiter panis sit corpus Christi, & vinum & aqua sanguis. Dico tibi & ego, Spiritus sanctus superueniet hic, & hæc facit quæ sunt supra naturam, & supra intelligentiam. Sufficere debet tibi exemplum de beata Virgine, quæ per fidem quam verbis angeli adhibuit, Dei filium concepit.

CAP. VIII.

Octauo respectu prædicamenti, quod dicitur quando, creditur fides catholica, quod ab initio primitiue ecclesiæ vsq; in finem sæculi, fideles sumperunt & sumunt quotidie corpus Christi, & tamen non est diminutum propter hoc in aliquo, nec diminuetur in aliquo, etiam si totus mundus sumeret eodem momento. Cuius ratio est, quia corpus Christi non augetur, nec diminuitur per vnus panis, aut plurium consecrationem, & in corpus Christi conuersionem. Quorumque enim panes, seu hostiæ consecrantur, & in corpus Christi conuertuntur, nunquam tamen multiplicatur ipsum corpus Christi, sed tantum vnicum perseverat, & vnum solummodo est & idem, quantumcumque etiam a quibuscunque hominibus comedatur, semper est vnus, & in nullo diminuitur, sed semper perfectum & integrum perseverat, cuius memoriale habemus exemplum in sacra scriptura. 3. Regum. 17. De lecyto olei & hydris farine, de quibus comederunt Elias & vidua, & eius filius circa tres annos & plus, quæ secundum naturam per vnum annum eis minime sufficerent. Item, men orientale exemplum habemus de quinque panibus & duobus piscibus, quos Dominus Iesus multiplicauit intantum, quod tot milia hominum satiabat, & multa sportæ de reliquiis sunt replete. Non est ergo mirum si Deus conseruet suum corpus, vt comestum non diminuat, nec consumatur, quia dictos panes non solum sic conseruare potuit, sed etiam augmentare. Exemplum etiam horum habemus in natura, quia iam sunt sex milia annorum & vltra, quod homines triticum panem comederunt, & semper per Dei gratiam comedunt, & triticum non est diminutum, sed hodie satis plus est de tritico, quam fuit ab initio, quado homines triticum comedere ceperunt. Si ergo seruat & multiplicat triticum & alia semina per agriculturam, nonne si veller, posset omnia multiplicare & conseruare, sicut fecit de panibus supra dictis? Habemus simile exemplum de candela, quia ab vna candela accensa, infinitæ cædele possent accendi, nec primæ candela lumen diminueretur, & oēs alia tantundem haberent de lumine, sicut ipsa. Et per supra dicta patet responsio ad blasphemiam, quam conseruauerunt aliqui hæretici opponere, dicendo. Si corpus Christi esset ita magnum sicut mons, a tot comestoribus esset longo tempore iam consumptum. Cæci & insani, ille qui lumen vnus candela conseruat absque diminutione, quamuis alia innumerabiles candelæ accendantur ab ipsa, non potest eodem modo conseruare corpus suum sine aliqua diminutione, quamuis a multis quotidie comedatur? Et ista est vna ratio, quæ fuit ordinatum, quod Missa sine candela non celebretur, vt videlicet ipsum filium Dei, qui est lumen ad reuelationem gentium, representaret, vel vt intelligamus veraciter corpus eius esse ita communicabile omnibus, sicut ipsum lumen. Aliæ enim rationes sunt de hoc, quas non oportet ad præsens referre.

CAP.

Nono respectu prædicamenti, quod dicitur Situs, dixerunt quidam corpus Christi fore sub hostia vbi eodè situ, sicut est in celo ad dexteram patris. Cum enim Deus pater sit vbique, secundum illud. Isai. Celum & terram ego impleo, dicit Dominus. Vbicumque est corpus Christi, ad dexteram Dei sedet, id est, quiescit in prioribus bonis. Nec obstat, vt dicunt, quod hostia sæpe circumferatur, vel circumgyratur, & transtulerit multis modis: quia sicut homo in itaq; existens, vel super equum sedens, quantumcumque moueatur, vel currat nauis, vel equus, nihilominus tamen homo sedet & quiescit, licet anima moueatur, ita & in proposito dicit potest. Ex quo enim corpus est in loco, necessario oportet ei locum aliquem designare. Et conuenientius esse videtur, vt attribuat ei situs quem habet in celo, quæ alius: quia in Christo propter suam vnionem Dei & hominis communicatur sibi idiomata, ita quod sicut de Christo, ita & de corpore eius gloriose vere dicit potest illud Iacobi. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudo nis umbratio. Aliqui tamen magni doctores aliter subulius & melius, vt videtur, docuerunt, dicentes certum situm corporis Christi sub sacramento non potest assignari quia supra dictum est, quod illa conuersio tantum est transubstantialis substantiæ, & substantiæ non debetur situs, nisi quantum est sub naturali quantitate, & dimensionibus existentibus. In sacramento autem vi conuersionis non est nisi substantia corporis Christi, quamuis ex consequenti, & per concomitantiam sit ibi propria quantitas, & sint ibi propria dimensiones, & alia propria accidentia corporis Christi, sicut est ibi anima rationalis, & ipsa diuinitas. Prædicta autem accidentia sunt tamen ibi mediante substantia. In aliis autem corporibus & locatis, & situtatis accidit e contrario, quia videlicet, substantia est in loco, & in situ mediante quantitate: & ideo in eis substantia & substantium sequitur proprias dimensiones, & propriam quantitatem, sed in hoc sacramento fit e contrario. Ita enim conuersio est tantum substantialis, & ideo transubstantiatio vocatur. Et ideo quantitas, & dimensiones, & alia accidentia corporis Christi comitantur & sequuntur ipsam substantiam, nec occupant plus de loco & situ quam ipsa substantia, sicut supra dictum est: manet tamen sub quantitate & dimensionibus quæ ante conuersionem inerat ipsi pani, quia accidentia non mutantur, quia situs substantiæ non conuenit, vt prædictum est: ideo non debet in isto sacramento, scilicet corporis Christi, situs assignari. Istud autem & similia, in quibus non est aliquod periculum fidei, subtilioribus disputatoribus relinquamus.

CAP. X.

Decimo respectu prædicamenti, quod dicitur Habitus, creditur similiter fides nostra, & ecclesiastica catholica, corpus Christi gloriose veraciter esse sub sacramento, & vere in habitu gloriose ibi esse. Hunc tamen habitum corporalem oculis non ostendit, quod illam visionem nobis referunt in patria, & illa ostensio gloriose non congruit sacramento, nec fidei nostræ, cui adhuc per speculum & enigmate a nobis videntur: de hoc sufficit quæ in prædicamento quantitas sunt ostensa. Verum est tamè quod de hoc forte secundum aliquos diceretur melius, sicut dictum est in præcedenti capitulo de situ. Sicut enim secudum eos, non est ibi corpus Christi sub aliquo situ corporali, quia substantia vt substantia non est necesse aliquem habitum talem assignari, sic forte non est ibi sub aliquo habitu. Quid autem horum congruentius dicatur, similiter subtilioribus disputatoribus causa beneditatis nunc relinquamus, quia sufficienter & veraciter alibi determinatum est, dummodo teneamus, & firmiter credamus in hoc sacramento veraciter & essentialiter existeret, seu subsisteret verum corpus Christi gloriosum illud idem numero, quod de Virgine natum est, & in cruce passum est, & quod tertia die resurrexit a mortuis, & ascendens in celum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Explicit opusculum quinquagesimum nonum beati Thomæ Aquinatis de sacramento eucharistiæ secundum decem prædicamenta.

H I S T V S Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. 1. ad Tim. 1. In verbis propolitis Apostolus describit diuinæ incarnationis, & humanæ redemptionis sacramentum. Primum ibi Christus Iesus. Dicit enim Dam. quod Iesus significat Deum humanatum: Christus vero econtra hominem deificatum, quia duæ naturæ in vna persona filii se circundederunt: quia diuinitas potentiam exercet in actibus humanis, dum leprosus tactu mundatur, mortuus tactu viuificatur, cæcus tactu illuminatur, & sic de aliis: & humana natura propria sua seruans, in potentia diuinitatis se ostendit, dum sole obsecrans moritur, dum petram scindens crucifigitur, dum potestate propria animam ponens, & iterum eam sumens sepelitur. Dicitur autem sacramentum iuxta etymologiam, quali sacramentum secretum. Reuera hoc sacramentum, scilicet dominicæ incarnationis, est & sacratissimum, & secretissimum Sacratissimum, Ioan. 10. Quem pater sanctificauit, & misit in mundum. Luc. 1. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei, vnde vocatur sanctus sanctorum. Secretissimum quidem, Matth. 11. Nemo nouit filium, nisi pater. Vnde Apostolus dicit ad Ephes. 3. Hoc sacramentum absconditum a sæculis in Deo, id est, in sola Dei notitia, vt dicit glo. Veruntamen sciendum est, quod hoc sacramentum fuit a principio angelicis spiritibus manifestum, & demonibus vero occultatum, fidelibus etiam misericorditer reuelatum. De primo dicit Apostolus. 2. Tim. 3. quod apparuit angelis illud magnum sacramentum pietatis, vnde Aug. Sicut fuit illud mysterium absconditum a sæculis in Deo, vt in innore sceret principibus & potestatibus in celestibus. Huius aut ratio est, quia omnes sunt administratores spiritus, ad Heb. 1. missi in ministerium propter eos qui hereditatem capiunt salutis: quod quidem fit per incarnationis mysterium, vnde oportuit ipsi omnibus hoc mysterium manifestari a principio. Hæc autem mani festatio fuit in generali, non in speciali: vnde Dio. dicit. 7. cap. celestis hierarchiæ, quod scriptura sacra inducit quædam celestes essentias ad ipsum Iesum questionem facientes, perfecti scire cupientes ab ipso huius mysterii rationes, vt patet 1. sa. 53. ubi quærentibus, Quis est iste rex gloriæ? respondit Iesus. Ego qui loquor iustitiam: vnde Maximus. Verum angeli cognouerunt suam incarnationem ambigere non licet: latuit autem eos inuestigabilis domini conceptio, atque modus qualiter totus in genitore, totus manebat in omnibus, necnon in Virginis cellula. Secundo, fuit sacramentum incarnationis demonibus occultatum, vnde dicitur. 1. Cor. 1. Quem nemo principum sæculi cognouit, id est, demonum, vt dicit glo. Vnde notandum, quod demones non cognouerunt Christum certitudinaliter propter inimitatem carnis, quam in ipso videbant, sed coniecturaliter propter opera quæ diuinitus faciebat, vnde super illud Lucæ. 4. Scio quod sis sanctus Dei. dicit glo. i. vehementer opinor. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent, id est, crucifigi suggestissent, vt dicit glo. 1. Cor. 2. Vnde Rabanus super illud Matth. 27. Multa passa sum per visum propter eum. Tunc diabolus demum intelligens per Christum se spolia sua amissurum, sicut primum per mulierem mortem intulerat, ita modo per mulierem vult Christum de manibus Iudæorum liberare, ne per eius mortem mortis amittat imperium.

Tertio, fuit sacramentum incarnationis fidelibus misericorditer reuelatum, vnde Luc. 10. Beati oculi qui vident quæ vos videtis, vbi dicit, glo. Beæ. Non oculi Scribarum & Phariseorum beati sunt, qui tantum corpus domini vident, sed illi oculi beati, qui possunt eius cognoscere sacramenta, de quibus dicitur, Et reuelasti ea paruulis. Ad Ephes. 3. Mysterium Christi aliis generationibus, filius hominum non est agnitus, sicut nunc sanctis Apostolis & Prophetis. glo. ita plene sicut nunc. Notandum vero, quod sacramentum dominicæ incarnationis primo fuit ab æterno præordinatum, in veteri lege præfiguratum, a prophetis præconizatum, a sanctis patribus desideratum, ab angelo nuntiatum, in beatissima Virgine Maria consummatum. De primo dicitur. Proverb. 8. Ab æterno præordinata sum. Ad Ro. 5. Qui prædestinatus est filius Dei in virtute. glo. Prædestinatio est gratiæ præparatio, quæ ab æterno Deus homini Christo, & cunctis quos prædestinuit conformes fieri imaginis filii sui, bona sine meritis præparauit. Præclarissimum enim lumen prædestinationis

doque praegnant. Cant. 2. Sub umbra illius quem desiderabam sed, glo. Ab actu desideriorum carnalium quiescit, & fructus eius dulcis gutturi meo. gl. Postquam me protegit umbra fructus illius, id est, caelestis dulcedine saturata sum. Notandum vero, qd per reductionem creaturarum in Deum, nihil Deo accrescit. Eccl. 1. Omnia flumina intrant mare, id est, immensitatem Dei, & mare non redundat: quia sicut Deus non deficit emanando, ita per refluxum non superabundat, quia dicit August. Non habet quo accrescat illa perfectio. Postquam adhuc tria circa hunc angelum iuxta sensum mysticum notare, videlicet diuinam gratiam effluentiam, influentiam, & refluentiam. Primum ibi. Missus est angelus Gabriel a Deo. Ad cuius euidenciam est sciendum, quod angelus iste qui nuntiando praevenerit Virginis conceptum, significat gratiam quae praevenerit in nobis omnem conceptum bonae voluntatis. August. Gratia Dei praevenerit nos ut bonum velimus, & sequitur ne frustra velimus. Hac gratia se dicit Apostolus praevenerit. 1. Corint. 15. Gratia Dei ubi, quod sum. Quod autem angelus iste missus a Deo legitur, hoc significat effluentiam gratiae esse a solo Deo. Iac. 1. Omne datum, &c. Notandum autem qd procedit gratia a Deo tanquam imago ab artifice, ideo per ipsam reformamur: unde cit glo. super illud psalm. 4. Signatus est super nos, &c. qd imago recreationis per quam reformatur imago creata, scilicet mens nostra, est Dei gratia, quae menti reparanda infunditur. Item, quasi radius a sole, ut dicit gl. Iac. 1. ideo per ipsam ad Deum cognoscendum & amandum elevamur. Aug. Spiritus rationalis ex dolo creationis habilis est ad cognoscendum verum, & amandum bonum: tamen nisi radio interioris lucis fuerit perfusus, & calore succensus, nunquam consequetur sapientiam, siue charitatis effectum. Item, sicut rivulus a fonte, ideo per ipsam in bonis operibus fecundamur, unde in psal. 2. Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. glo. id est, gratiarum. Secundo notatur diuinam gratiam influentiam ibi. Et ingressus angelus ad eam ait. Ave. per hunc ingressum gratiae influentia designatur. Sapient. 4. Gratia Dei, & misericordia in sanctos eius. Notandum autem quod gratia est in essentia animae, virtutes in potentia. Sicut enim per potentiam intellectivam homo participat cognitionem diuinam per virtutem fidei, & secundum potentiam voluntatis amorem diuinum per virtutem charitatis: ita etiam per naturam animae participat secundum quandam similitudinem naturam diuinam per quandam recreationem, siue regenerationem: & sicut ab essentia animae fluunt potentiae eius, quae sunt operativae principia, ita etiam ab ipsa gratia effluunt virtutes in potentias animae, per quas potentiae moventur ad actus. Quod autem ingressus dixit, tantum quod sonat sine ve, hoc significat qd per fluxum gratiae liberatur anima ab omni vae. Est enim triplex vae quod per peccatum incurrit homo, videlicet vae culpae, poenae, & miseriae. Apoc. 8. Vidi alterum angelum volantem per medium caeli, voce magna clamantem & dicentem, vae, vae, vae habitantibus in terra. Vae propter culpam quam commiserunt, vae propter poenam quam meruerunt, vae propter miseriam quam incurserunt. Ab hoc triplici vae, liberamur per gratiam. Ad Ephes. 2. Gratia Christi saluati estis, & Conuersi fuerunt, & confedere fecit nos. gloss. Spe certa quod futurum est venemus. Tertium ibi, & recessit ab ei angelus. Beda. Accepit Virginis consensu angelus rediit ad caelestia, per quod mystice designatur gratiae refluentia, quae fit per devotam gratiarum actionem. Ecclesiast. 1. Ad mare unde flumina exeunt, revertantur iterum fluunt. Ber. Orig. fontium & fluminum omnium mare est, virtutum & scientiarum dominus Christus est: siquidem fluminis aqua si stare coeperit, computrescit, sic plane cessat gratiarum cursus, ubi non fuerit recursus. Refunde igitur in eum qui supra te est: quicquid devotionis in te, quicquid dilectionis, quicquid affectionis, ut si qua in te est gratia, referatur ad ipsum, nec tuam quaeres gloriam, sed ipsius. Idem. Ingratitudo est ventus vrens, sicans fontem pietatis, xorem misericordiae, fluentia gratiae. De sexto dicitur in psalmo. 73. Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terrae, ut dicit Bernard. i. Virginis Mariae vtero, quae mirabili proprietate medium terre appellatur. Ad ipsum enim respiciunt & qui in caelis habitant, & in inferno, & qui nos praecesserunt, & nos qui sumus, qui sequentur & nati natorum, & qui nascuntur ab illis: qui sunt in caelo ut reserantur, qui in inferno ut eripiantur, qui praecesserunt Prophetae ut fideles inveniuntur, qui sequuntur ut glorificentur. Idem. Merito in te respiciunt oculi omnis creaturae, quia in te, & de te, & per te benigna manus conditoris quicquid creatus recreavit. Sciendum vero quod istud sacramentum tunc primum consummatum fuit, cum Virgo diceret. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. vbi tria commendabilia de beata Virgine tanguntur, mysterium humilitatis, desiderium charitatis, & mysterium credulitatis. Primum ibi. Ecce ancilla Domini, vbi dicit Beda. Non singulari

ritate meriti se extollit, sed suae conditionis, & diuinæ dignationis per omnia memor, illius ancilla se esse fateatur, cuius mater eligitur. Vnde de seipsa dicit. Respexit humilitatem ancillae suae. Augustinus. Quid est respexit, nisi approbavit? Idem. Vere beata humilitas quae caelum innovavit, mundum purificavit, paradisi aperuit, & sanctorum animas de inferno liberauit. Vere beata humilitas, quae porta caeli efficitur, paradisi scala constituitur, per quam Deus ad terram descendit. Secundum ibi. Fiat mihi glo. Cum magna devotione promissum angeli optat adimpleri. Quod autem optando desiderabat secundum promissum angeli, voluntatem Dei in se adimpleri ex charitate processit: vnde Ber. Maria vehementia desiderii, feruore dilectionis, puritate orationis fontem attingit sublimi. De hoc verbo dicit idem Bernard. Multifarie multisque modis illi Deus locutus est patribus & aliquibus in aure, aliis in ore, aliis in manu verbum domini fuisse memoratur. Mariae autem factum est in aure per angelicam salutationem, in corde per fidem, in ore per confessionem, in manu per contractionem, in ventre per incarnationem, in gremio per sustentationem, in brachio per oblationem, ideo dicit. Fiat mihi. Tertium ibi. Secundum verbum tuum. Ber. Fiat mihi verbum non declamatorie praedicatum, vel figuratim, aut imaginari somnium, sed spiritualiter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter inuiseratum. Fiat quidem generaliter omni mundo, sed mihi specialiter secundum verbum tuum. Magna fuit ista credulitas, & ideo magna apud Deum promeruit: vnde dictum est ei. Luc. 2. Beata quae credidisti, quoniam perficeretur in te. Augustinus. Beatorum fuit Maria concipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi, Materna propinquitas nihil in carne profuisset, nisi felicitas corde Christum quam carne gestasset. Notandum, quod huic verbo alludit Bernardus in hunc modum. Audisti quia concipies, & paries filium: audisti, quod non per hominem, sed per spiritum sanctum. Expectat angelus responsum tuum. Tempus enim est ut reuertatur ad eum qui misit illum. Expectamus & nos, o Domina, verbum miseracionis, quos miserabiliter praemit sententia damnationis. Hoc supplicat a te, o pia Virgo Maria, flebilis Adam cum misera sobole sua, hoc Abraham, hoc David, hoc caeteri sancti flagitant, hoc totus mundus expectat. Nec immerito, quia ex tuo ore dependet consolatio miserorum, redemptio captiuorum, liberatio damnatorum, salus denique totius generis tui. Da Virgo responsum festinanter. O Domina, responde verbum quod expectat terra, inferi, & superi: Ipse quoque omnium Rex & dominus quantum concupiuit decorem tuum, tantum desiderat responsum tuum. Responde verbum, & suscipe verbum: profer tuum, & suscipe diuinum: emitte transitorium, & amplectere sempiternum. Quid tardas, quid trepidas. Crede, confitere, & suscipe. Aperi beata Virgo cor fidei, labia confessionis, viscera creatori. Ecce desideratus cunctis gentibus filius fiat, & pulsat ad ostium, surge, curte, aperi. Surge per fidem, curte per devotionem, aperi per confessionem. Ecce inquit ancilla Domini, fiat mihi: &c.

ARTIC. II.

Vnt autem quatuor vtilitates dominicae incarnationis. Prima humane naturae exaltatio. Cantic. 8. Quis mihi det ut in ueniam te foris. gloss. Intra erat dilectus, quando in principio erat verbum, foris fuit quando verbum caro factum est, ut deosculer te. Glo. i. facie ad faciem videam te, & ore ad os loquar ad te, & iam nemo me despiciet. glo. Postquam Christus venit suis infundens spiritu libertatis, etiam ecclesia ab angelis honoratur: vnde Ioanni volenti se adorare dixit angelus. Vide ne feceris, conseruus tuus sum. Leo Papa. Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, & diuinæ confors factus naturae noli in veteri vilitate degeneri conuersatione redire. Secunda est adoptio filiorum. Ad Galat. 4. Misit Deus filium suum. Et infra. Ut adoptionem filiorum recipereamus. Augustinus. Ideo filius Dei factus est filius hominis, ut homines faceret filios Dei. Idem. Multos filios Dei fecit vnus filius. Emit enim sibi fratres sanguine suo, probavit reprobatus, redemit veditus, honorauit iniuriat, viuificauit occisus, dubietas nulla, dabit tibi bona sua, qui non dedignatus est recipere mala tua. Notandum vero, qd filiatio adoptionis est quaedam similitudo filiationis naturalis. Filius autem Dei naturaliter procedit a patre, ut verbum intellectuale vnum cum ipso existens. Huic autem verbo potest aliquis tripliciter assimilari. Vno modo secundum rationem formae, non autem secundum intellectuality ipsius, sicut forma domus: exterius constituitur assimilatur verbo mentali artificis secundum speciem formae, non autem secundum intellectuality: quia forma domus in materia non est intellectualis, sicut erat in mente artificis, & hoc modo

verbo

verbo aeterno assimilatur quolibet creatura, est facta per verbum. Secundo, assimilatur creatura verbo non solum quantum ad rationem formae, sed etiam quantum ad intellectualitatem ipsius: sicut scientia quae fit in mente discipuli, assimilatur verbo quod est in mente magistri, & hoc modo creatura rationalis etiam secundum suam naturam assimilatur verbo Dei. Tertio, assimilatur creatura verbo aeterno secundum vnitatem quam habet ad patrem, quae fit per gratiam & charitatem. Vnde Dominus orat, Ioan. 17. Oro ut sint vnus in nobis, sicut & nos vnus sumus: & talis assimilatio perficitur rationem adoptionis, quia sic assimilatis debetur haereditas, ad Ro. 8. Si filii, & haereditas. Tertia vtilitas est interna mentis reformatio. Mat. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Augustinus. Ut panem angelorum manducaret homo, creator angelorum factus est homo. Ber. Manna de caelo descendit, gaudere efferentes &c. ut supra. Super illud. Luc. 2. Positum in praesepio, dicit glo. Ut nos carnis suae frumento satiare. Quarta vtilitas est beatitudinis augmentum. Ioan. 10. Per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascuam inueniet. Aug. Propterea Deus factus est homo, ut hominem totum in se beatificaret, tota hominis conuersio ad ipsum esset, & tota dilectio esset in ipso, cui a sensu carnalis uideretur per carnem, & a sensu mentis per diuinitatis contemplationem: & hoc totum bonum hominis erat, ut siue ingrederetur, siue egrederetur, pascuam in factore suo inueniret, foris in carne saluatoris, intus in diuinitate Creatoris.

ARTIC. III.

Secundum membrum principale, videlicet sacramentum humanae redemptionis tangitur ibi. Venit in hunc mundum peccatores saluos facere. gloss. Augustinus. Nulla causa ueniendi fuit Christo domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle vulnera, tolle morbos, & nulla causa est medicina. Infra. Venit per quod homo erat, nam per quod Deus erat, semper hoc erat. Post sumus distinguere triplicem aduentum Christi, scilicet in carnem, in mentem, & ad iudicium: vnde Ber. Triplicem aduentum Christi nouimus, ad homines, in homines, contra homines. In primo uenit in carne & in infirmitate: in secundo in spiritu & virtute: in tertio in gloria & maiestate. In primo fuit Christus redemptio nostram: in secundo est requies & consolatio nostra: in ultimo apparet vita nostra, de hoc triplici aduentu videamus. Circa primum aduentum, de quo dicitur in uerbis propositis, Quod Christus Iesus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere &c. Notandum quod omnia quae Christus fecit mysterio humanitatis assumptae, nobis fuerunt salutaria, & ideo de omnibus videamus. Primo ergo videamus de eius conceptione, de qua dicitur Luca 1. Ecce concipies, & paries filium Dei. Circa quam tria notare debemus, videlicet matris sanctificationem, Spiritus sancti operationem, & coepta matris perfectionem. De primo, scilicet matris sanctificatione, potest dici illud psal. 86. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Vnde Ber. Quod aliis sanctis legitimus concessum esse, fas non est dicere tantae Virgini esse negatum: sed sanctificationis beneficium legitimus esse concessum Hieremiae, ut pater Hier. 1. Antequam exires de ventre, sanctificauit te, & de Ioanne. Luca 1. Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suae, ergo non est fas dicere hoc negatum fuisse tantae Virgini, quae peperit nobis Christum plenam gratiam & ueritate. Ioan. 1. Et quia creditur pra alii priuilegium gratiae accepisse secundum quod dicitur etiam ab angelolo. Luca 1. Ave gratia plena &c. & infra. Inuenisti gratiam apud Dominum, sciendum quod triplex est effectus huius sanctificationis. Primus est culpae originalis expiatio, quia sanctificatio est motus ad sanctitatem. Sanctitas autem, ut dicit Dio. 7. ca. de di. no. est ab omni immunditia libera, & perfecta, & omni non immaculata munditia. Hae autem sanctificatio non potest intelligi ante animationem, cum quia sanctificatio est emanatio a culpa, culpa autem non expellitur nisi per gratiam gratum facientem, cuius obiectum non est nisi creatura rationalis: tum quia etiam cum sola creatura rationalis sit susceptiua culpae, ante infusionem animae proles concepta non est culpae obnoxia, & si concepta beata Virgo quocumque modo ante animationem sanctificata fuisset, non incurrisset maculam culpae originalis, & sic non indigisset redemptione & salute quae per Christum facta est, de qua dicitur Mat. haec. 1. Ipse saluabitur populum suum a peccatis eorum. Hoc est autem in coeuentens, quod Christus non sit saluator omnium, ut dicitur 1. Thimo. 4. Relinquitur ergo quod sanctificatio Mariae fuerit post eius animationem, in cuius figura dicitur Exod. vlti. Postquam cuncta perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonium; & gloria Domini impleuit illud. Vnde licet sit consuetudo

Ber.

aliquarum ecclesiarum celebrare festum conceptionis eius, per hoc non datur intelligi quod eius conceptio fuerit sancta, sed quia quo tempore fuerit sanctificata ignoratur, celebratur festum sanctificationis eius potius in die conceptionis ipsius. Secundus effectus est a peccato praeseruatione, vnde Bernardus. Ego puto quod copiosior sanctificationis beneficium in eam quam in alios sanctos ab uero sanctificatos descendit, quae non solum ipsius ortum sanctificauit, uerum etiam deinceps vitam eius ab omni peccato immunem conseruauit. Augustinus. Si omnes sancti & sanctae, dum adhuc uiuerent, interrogati fuissent, utrum sine peccato essent, omnes responderent vna uoce, Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis non est excepta hac sacra uirgine, de qua propter honorem Christi nullam profusum uolobari mentionem cum de peccatis agitur. Vnde scimus quod plus gratiae collatum fuerit ad uincendum ex omni parte peccatum, quae illum concipere & parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum. Non enim fuisse idonea mater Christi si aliquando peccasset, tum quia honor parentum redundat in prolem, secundum illud. Propterba. 15. Gloria filiorum parentes eorum, unde & per oppositum ignominia matris ad filium redundasset: tum etiam quia supradictam affectionem habuit ad Christum, qui ab ea carnem accepit. Dicitur autem 1. ad Cor. 5. Quae conuentio Christi ad Belial? tum etiam quia Christus qui est substantia patris, singulari modo habitauit non solum in eius uero, sed etiam in eius uero. Dicitur autem Sapient. 1. In multitudine animam non in trobit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et ideo simpliciter fatendum est, quod beata Virgo nullum peccatum aeternae se commisit nec mortale, nec ueniale, ut sic impleatur quod dicitur Cant. 4. Tota pulchra es amica mea &c. Sciendum tamen quod per sanctificationem in uero non fuit Virgini sublati fomes secundum essentiam, sed remanuit ligatus non qui dem per actum rationis suae, sicut in uicis sanctus, quia non habuit statim usum liberi arbitrii, adhuc in uentre matris extensus (hoc n. priuilegium speciale Christi fuit) sed per gratiam abundantem quam in sanctificatione recepit, & etiam perfectio per diuinam providentiam sententialiter eius ab omni motu carnis inordinato prohibentem. Postmodum uero in ipsa conceptione filii credendum est, quod ex prole redundauerit in matrem totaliter fomite substracto. Et hoc significatur Ezechiel. 43. ubi dicitur. Ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per uiam orientalem, id est, per beatam uirginem: & terra, id est, caro ipsius splendebat a maiestate eius, scilicet Christi. Tertius effectus est gratiae plenitudo, siue perfectio, unde dicitur Luca 1. Ave gratia plena, ubi dicit Hieron. Bene gratia plena, quia caeteris per partes tribuitur. Mariae uero se totam inuadit plenitudo gratiae. Quia quanto magis aliquid est propinquius primo principio in quolibet genere, tanto magis participat effectum illius principii. Vnde Dio. ca. 4. Caeset. Hieron. dicit, quod angeli qui sunt Deo propinquiores magis participant de bonis diuinis, quam homines: Christus uero est principium gratiae secundum diuinitatem quidem authoritative, secundum humanitatem uero instrumentaliter, unde Ioan. 1. Gratia & ueritas per se ipsum Christum facta est. Beata autem Maria propinquissima fuit Christo, quia ex ea carnem assumpsit, unde debuit pra caeteris gratiae plenitudinem obtinere. Sciendum uero quod gratia malo liberat, & in bono perficit: unde & beata uirgo in sui sanctificatione tuit ab originali peccato purgata in filii sui conceptione totaliter a fomite mundata: in sui uero assumptione ab omni miseria liberata. In sui etiam sanctificatione adepta est gratiam inclinantem eam ad bonum. in filii autem conceptione confirmata est eius gratia confirmans eam in bono. In sui uero assumptione consummata est eius gratia perficiens eam in fructu omnis boni. De secundo scilicet Spiritus sancti operatione, dicitur Luca. 1. Spiritus sanctus superuenit in te &c. ubi dicit Beda. Superueniens in Virgine Spiritus sanctus duobus modis in ea diuinam potentiam suae efficaciam ostendit, quia & mentem eius adeo quantum humana fragilitas patitur, ab omni uitiorum sordibus castificauit, ut caelesti esset digna partui, & uero illius sanctum & uenerabile Redemptoris nostri corpus sua sola operatione creauit. Notandum uero quod conceptionem Christi tota Trinitas operata est, quia indiuisa est operatio Trinitatis, ut dicit Augustinus. Et tamen Spiritus sancto attribuitur, & hoc propter quinque rationes. Prima est, quia Spiritus sanctus est amor patris, & filii, unde Augustinus. Spiritus sanctus est quo genitus a genente diligitur, genitoremque suum diligit. Hoc autem ex maximo amore prouenit, quod Deus filium suum incarnati in se uit: unde Ioannis. 3. Sic Deus dilexit mundum &c. unde etiam

Opusc. S. Tho. Aquin. I. 2. Ber.

Ver. Sicut amoris fuisse, quod plenitudo effusa est, quod altitudo ad aqua est, quod singularitas associata est, convenienter ergo attribuitur spiritui sancto. Secunda est, quia spiritui sancto attribuitur bonitas: unde Aug. Sicut potentia patri, sapientia filio, ita & bonitas appropriatur spiritui sancto, vnde opera in quibus reuertetur potentia, attribuitur patri; in quibus reuertetur sapientia, filio; in quibus vero bonitas, spiritui sancto. In hoc vero opere maxime reuertetur bonitas: vnde ad Titu. 3. Apparuit benignitas & humanitas Salvatoris nostri Dei. Bernar. Apparuit potentia Dei in creatione, sapientia in gubernatione, sed benignitas misericordiae maxime apparuit in eius humanitate. convenienter ergo spiritui sancto attribuitur. Tertia est, quia spiritui sancto est spiritus sanctificationis, vt dicitur Hierem. 1. Et dicit sibi. glo. quod per ipsum omnia sanctificantur. Quicquid autem in Maria gestum est, totum est sanctum & diuinum; vnde dicitur ei ab angelo. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. convenienter ergo attribuitur spiritui sancto. Vnde dicit Glo. super illud ad Roma. 1. Secundum spiritum sanctificationis, quod spiritui sancto formauit & sanctificauit ipsum hominem. Vnde Virginitas sine virili semine, Quarta ratio est, quia spiritui sancto est omnium gratiarum auctor: vnde 1. ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, Glof. Dator omnium, quia ipse est primum donum in quo omnia donantur. Hoc autem fuit superabundantis gratiae, quod humana natura in vnitatem diuinae personae assumeretur, quia nulla merita praecesserunt: vnde ad Titu. 3. Non ex operibus iustitiae quae fecimus nos &c. Augustin. Iste modus quo Christus conceptus est de spiritui sancto, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo ille nullis praecedentibus meritis ex ipso primo exordio naturae suae quando coepit esse, verbo Dei copularetur in tanta vnitatem personae, vt esset filius Dei. Quinta est, quia verbum humanum in corde existens, gerit similitudinem verbi aeterni secundum quod existit in patre: vnde Augustin. Quisquis potest intelligere verbum non solum antequam sonet, verum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione inuoluantur, iam potest videre aliquam illius verbi similitudinem, de quo dictum est. In principio erat verbum. Sicut autem verbum humanum vocem assumit, vt sensibilibus hominibus innotescat, ita etiam verbum Dei carnem assumpsit, vt visibilibus hominibus appareret. Vox autem humana per spiritum hominis formatur, vnde & caro Dei debuit per spiritum formari. Notandum vero, quod formatio corporis Christi fuit in instanti propter infinitam spiritui sancti virtutem corpus illud formantis: vnde Grego. Angelo annuntiante, spiritui sancto adueniente, mox illa in uterum verbum caro factum est. Simul ergo fuit corporis formatio, & animae creatio, & utriusque adinuenio coniunctio, & eorum ad diuinitatem unio. Notandum etiam, quod beata Virgo fuit vera mater Christi, quia materiam ministravit: vnde dicit Grego. super illud Luca 1. Virtus altissimi obumbrabit tibi, Virginitas formatur lumine & corpore: Deus autem per diuinitatem lumen est. Quia ergo lumen incorporeum erat in eius utero corporandum, recte et dicitur. Virtus altissimi obumbrabit tibi, i. corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen diuinitatis. Fuit autem materia corporis Christi purissimus sanguis Virginis: unde Damascenus. Filius Dei construxit sibi ipsi ex carnis & purissimis sanguinibus Virginis carnem animatam animam rationalem. Possimus autem notare mystice, quod conceptio Virginis significat conceptionem fidelis animae. Ambrosius. Si secundum carnem vna est mater Christi, secundum fidem tamen omnium fructus est Iesus Christus. Omnis enim anima concipit uerbum Dei, si tamen immaculata & immunis a uitiis intemerato castimonia pectore custodiat. Huic conceptioni congruit mystice locus conceptionis Virginis. Nazareth. Sit tibi honestas conuersationis tanquam floris species, uel odor bonae operationis tanquam flagrantia, uel intentio aeternae retributionis tanquam is cui fructus non desit. Notandum uero quod beata Virgo post conceptionem tria legitur fecisse, per quae tria designat mystice quibus qualibet anima sancta post conceptum spiritum uerbi Dei debet insistere, uidelicet, quod montana conscendit, quod Elisabeth salutauit, & quod dominum magnificauit: per primum, significatur uirtutum perfectio; per secundum, fraternam dilectionem; per tertium, laus & exultatio. Primum tangitur Luca. 2. Exurgens Maria abiit in montana cum festinatione, ubi dicit Glo. Accepto Virginis consensu caelestia petit angelus, quem Virgo sequitur, quae in montana progreditur. Sic anima quae uerbum Dei concipit, uirtutum cacumina aggressus amoris conscendit, ut ciuitatem Iudaeae, id est, confessionis & laudis arcem penetret, & usque ad perfectionis fidei, spei, & charitatis, quasi tribus mensibus, in ea commoretur. In hoc autem ascensu sunt tria, uidelicet uallis timoris & humilitatis, ascen-

sus laboris & difficultatis, cacumen amoris, siue charitatis. Vnde Bernard. Virtus uult cum humilitate doceri, cum labore acquiri, cum amore possideri. Et cum his omnibus digna sit, noua aliter doceri, acquiri, uel possideri potest. Secundum tangitur ibi. Et intrauit domum Zachariae, & salutauit Elisabeth. Salutatio enim est salutis adopratio. Salutem autem optare proximo pertinet ad fraternam dilectionem; quia haec est uera forma diligendi proximum, quae exprimitur Matth. 22. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Glo. Ad id quod teipsum. August. Quisquis recte proximum diligit, hoc cum eo agere debet, vt etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente Deum diligat. Hanc etiam formam diligendi Christus tradidit discipulis suis. Ioan. 13. Hoc est praeceptum meum vt diligatis inuicem, sicut &c. ubi dicit Augustinus. Ad quod dilexit nos Christus, nisi vt possimus regnare cum Christo? Ad hoc ergo & nos inuicem diligamus. Huic ergo dilectioni anima sancta postquam spiritualiter uerbum Dei concepit, debet insistere, quia dicitur. 1. Ioan. 4. Si diligimus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. August. Beatus est qui in seipsum inuicem in te, & inimicum propter te. Idem. Vbi uera dilectio est, quid est quod possit deesse? ubi uero non est, quid est quod potest prodesse? Tertium sequitur ibi. Luca. 2. Magnificat anima mea Dominum. Canticum illud est canticum laudis & exultationis, quod qualibet sancta anima concepto uerbo Dei potest decantare. Vnde dicit Ambrosius. Sicut in singulis anima Mariae Deum magnificat, sic in singulis spiritus Mariae in Deo exultat. Quid autem sit Deum magnificare, dicit Ambrosius. Magnificatur Dominus non quod est aliquid humana laus adiungat, sed quia magnificatur in nobis, dum anima nostra, quae ad imaginem Dei est creata, per iustitiam se Christo conformat, qui est imago patris. Et sic dum ipsum Christum imitando magnificat, quadam participatione magnitudinis eius sublimior fit, vt ipsam imaginem splendide bonorum factorum colore, & quadam emulatione uirtutis uideatur in se exprimere. Origenes. Quando magnificatur animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse Dominus, cuius imago est, in anima mea magnificatur. Beda. Eius anima Deum magnificat, qui omnes sui interioris hominis affectus diuini laudibus ac feruoribus mancipat. Eius spiritus in Deo salutari suo exultat, quem nihil in terrenis liber, nulla caducorum rerum affluentia emollit, nulla aduersitas frangit, sed sola illius, a quo speratur salus aeterna, sui conditoris memoria delectat. De tertio, scilicet proles conceptae perfectione, dicitur Luca. 1. Hic erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Triplicem uero perfectionem habuit proles illa in instanti conceptionis suae, uidelicet naturae, gratiae, & gloriae. De perfectione naturae dicitur Hierem. 31. Creabit Deus nouum super terram, mulier circumdabit uirum. Glof. Perfectus uir in ventre femineo continebatur. Hoc autem non dicitur propter quantitatem uirilium corporis, sed propter ueritatem humane naturae, & integritatem tam corporis, quam animae, quam proles illa in instanti conceptionis habuit: vnde Damasc. Omnia quae in nostra natura plantauit Deus, Dei uerbum assumpsit, scilicet corpus, & animam intellectualem, & eorum idiomata. Totum enim assumpsit me, vt tibi mihi gratificet salutem, id est, gratis faciat. Idem. Simul uerbi Dei caro simul animata rationali & intellectualem anima, uerum tamen sciendum, licet ista tempore simul fuerunt, cadit tamen inter ea ordo naturae, vt dicit August. Qui inuisibilis & incommutabilis ueritas per spiritum animam, & per animam corpus accepit. Ad cuius euidentiam sciendum, quod ordo naturae inter aliqua dupliciter potest attendi. Vno modo, per gradum dignitatis, & sic anima media inuenitur inter Deum & carnem: & secundum hoc potest dici, quod filius Dei uiniuit sibi carnem mediante aia. Alio modo, secundum rationem causalitatis, & sic ipsa anima est aequaliter causa carnis ueniendae filio Dei. Non enim esset assumptibilis, nisi per ordinem quem habet ad animam rationalem, secundum quam habet quod sic caro humana, quae praeter ceteris est assumptibilis. Similiter per spiritum aiam assumpsit, tum propter congruitatem assumptionis, non enim anima est assumptibilis secundum congruitatem, nisi per hoc quod capax est Dei ad imaginem eius existens, quod est secundum mentem quae spiritus dicitur, secundum illud ad Eph. 4. Renouamini spiritu mentis uestrae; tum etiam propter ordinem dignitatis, quia intellectus inter ceteras partes animae est superior & dignior, & Deo similior. Et ideo vt dicit Damasc. Vnitum est carni per medium intellectum uerbum Dei. Veritatem sciendum, quod Christus humanam naturam assumpsit cum quibusdam defectibus, cuius ratio triplex est. Prima, vt pro nobis satisficeret. Ita, 57. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores ipse portauit. Secunda, vt ueritatem humane naturae ostenderet, Ad Philip. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Tertia, vt

exemplo

exemplo uirtutum non conformaret, ad Hebr. 12. Recogitate enim qui talem sustinuit aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis uestris deficientes. Ex his etiam patet, quod non debuit defectum peccati assumere, tum quia peccatum impedit uirtutem satisfaciendi. Ecclesia 34. Dona iniquorum non probat altissimum: tum quia ex peccato non monstratur ueritas humane naturae, cuius Deus causa est, cum sit contra naturam seminatione diaboli introductum, vt dicit Damasc. Tum etiam quia peccatum non praebere exempla uirtutum, cum peccatum sit uirtuti contrarium. Patet ergo, quod nullum defectum peccati assumpsit, nec originalis, nec actualis, vnde dicitur. 1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Sciendum uero, quod triplices sunt defectus. Quidam sunt qui contrariantur perfectioni scientiae & gratiae, sicut ignorantia, pronitas ad malum, difficultas ad bonum, quos non decuit Christum assumere, qui plenus fuit gratia, & ueritate, vt dicitur Ioan. 1. Quidam uero sunt qui inueniuntur in hominibus ex quibusdam particularibus causis, sicut lepra, & caducus morbus, & alia huiusmodi, qui quidem defectus causantur quandoque ex hominis culpa ex inordinatione uisus, quae doque ex defectu uirtutis formati, quorum neutrum Christo conuenit, quia caro eius ex spiritu sancto concepta fuit, qui est infinite uirtutis & sapientiae, errare & delirare non ualens. Ipse enim nihil inordinat in regimine uiae suae exercit. Tertii sunt defectus qui communiter in hominibus inueniuntur ex peccato primi parentis, sicut mors, fames, frigus, & huiusmodi. Hos Christus suscepit defectus, quos Damasc. uocat naturales defectus, & intractabiles passiones, naturales, quia communiter, quia naturaliter consequuntur totam naturam: intractabiles, quia defectus gratiae & scientiae non important. Notandum in super, quod passiones appetitus sensitiui fuerunt in Christo, sed aliter quam in nobis quantum ad tria. Primo quantum ad obiectum, quia in nobis feruntur saepe ad illicita, quod in Christo non fuit. Secundo quantum ad principium, quia in nobis saepe iudicium rationis praueuenit, in Christo uero oriebatur nisi secundum dispositionem rationis, vnde dicit August. quod Christus hoc cum uoluerit motus humana anima suscepit, sicut cum uoluit factus est homo. Tertio quantum ad affectum, quia in nobis quandoque huiusmodi motus non solum in appetitu sensitiuo, sed trahunt rationem: quod in Christo non fuit, quia omnes motus naturaliter humane carnis conuenientes sic in appetitu sensitiuo remanebant, quod ratio non immediebat uti facere quod conueniebat. Vnde Hiero. dicit, quod Christus ut ueritatem probaret assumpti hominis, uere contritus est: sed ne passio illius dominaretur animo, per passionem dicitur quod cepit trahitur, vt passio perfectae intelligatur, quantum animo & rationi dominatur, pro passio uero quae est inchoata in appetitu sensitiuo: sed uirtus se non extendit. De perfectione gratiae dicitur. Ioannis 1. Verbum caro factum est &c. Vbi duplex gratia secundum ordinem exprimitur, uidelicet, gratia uisionis, gratia habitualis, & gratia capitis. Prima gratia, scilicet uisionis tangitur ibi. Verbum caro factum est. vnde August. in rebus per tempus ortis illa summa gratia est, quod homo Deo iunctus est in uinitate personae: notandum uero, quod sancti patres non meruerunt incarnationem Christi ex condigno, tum quia opera meritoria hominis propria ordinantur ad beatitudinem, quae est uirtutis, & consistit in Dei plena uisione: uisio autem incarnationis cum sic in esse personali, transcendit uisionem mentis. b. a. ad Deum, quae est per actum fruuentis: & ita non potest cadere sub merito, quae est principium gratiae, secundum illud Ioan. 1. Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est: tum etiam quia incarnatione Christi est reformatio totius humane naturae, & ideo non cadit sub merito alicuius hominis singularis, quia bonum alicuius hominis puri non potest esse causa totius boni naturae: tamen ex congruo meruerunt patres sancti incarnationem perendo, & desiderando. Congruum enim erat ut Deus exaudiret eos qui sibi obediebant: secunda gratia habitualis tangitur ibi. Plenum gratia, & ueritate. Glo. Quia diuinitas, quae eo iuerat replens eum plenitudine redundante in alios: huius autem plenitudinis ratio potest accipi ex propinquitate ipsius ad Deum: quanto enim receptantius aliquod propinquius est ad causam influentem, tanto abundantius participat influentiam ipsius, influxus autem gratiae est a Deo iuxta illud. Psal. 83. Gratia, & gloria dabit dominus, vnde cum anima Christi propinquissimae attingebat ad Deum, ex eius influentia plenitudinem gratiae in ipso instanti conceptionis accepit. Notandum uero, quod plenitudo gratiae potest accipi dupliciter. Vno modo ex parte ipsius gratiae, quando scilicet aliquid attingit ad summum bonum gratiae, & quantum ad essentiam, & quantum ad uirtutem, quia scilicet habet gratiam in maxima excellentia, quae potest haberi, & in maxima

A extensione ad omnes gratiae effectus, & talis gratiae plenitudo propria est homini Christo. Alio modo potest attendi ex parte habentis gratiam, quando scilicet aliquis habet gratiam secundum suam conditionem, siue secundum intentionem, prout est in eo intensa gratia usque ad terminum, siue praesentia Deo, secundum illud ad Ephes. 4. Vnicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi, id est, secundum quod datur Christus mensura. Est autem mensura diuisio donorum. Aliud n. habet iste, aliud ille, & q. habet iste non habet ille, siue etiam in uirtutem, in quantum scilicet habet facultate gratiae ad omnia quae pertinent ad suum statum, siue officium, sicut dicebat Apostolus Ephes. 4. Mihi autem omnium. scilicet sanctorum minimo data est gratia haec, illuminare caecos &c. Talis plenitudo gratiae non est propria Christo, sed communicatur aliis per Christum: sic beata Virgo dicitur gratia plena. Luc. 2. Quae habuit gratiam sufficientem ad statum suum, ad quem erat electa a Deo, vt scilicet mater Dei. Sic & beatus Stephanus dicitur gratia plenus. Act. 7: quia habuit gratiam sufficientem, vt esset aduocatus minister & testis Christi. Harum autem plenitudinum uisio plenior est quam alia, secundum quod aliquis diuinitus est praedictus ad altiore, uel inferiorem statum. Sic etiam sancti communiter dicuntur pleni gratia, secundum illud Ephes. 4. Vt implemini in omni plenitudine Dei, quia habet gratiam sufficientem ad merendum uitam aeternam, quae consistit in plena uisione Dei. Notandum etiam, quod gratia Christi habitualis dupliciter consideratur. Vno modo secundum quod est ens quoddam, & sic est finita, eo quod est in anima Christi sicut in subiecto finitam habet te capacitatem. Alio modo potest considerari secundum rationem gratiae, & sic potest dici infinita, eo quod non limitatur, quia scilicet, habet quicquid potest pertinere ad rationem gratiae, quia collata est animae Christi sicut cuidam principio satisfactionis, seu gratificationis in humana natura, secundum illud Ephes. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo: sicut si dicamus lucem esse infinitam, non quidem secundum suum esse, sed secundum rationem lucis, quia habet quicquid potest ad rationem lucis pertinere: uerbum autem illud Ioan. 4. Non n. ad mensuram datur Deum spiritum homini Christo, potest tripliciter exponi. Vno modo de dono, quod Deus pater ab aeterno dedit filio. scilicet diuinam naturam, quae est donum infinitum. Vnde quaedam glo. dicit ibidem, vt tantus sit filius, quantum sit pater. Alio modo potest referri ad donum quod est datum humane, vt uisus diuinae personae, quod est donum infinitum, vt dicit glo. ibidem, sicut pater plenus, & perfectus genuit filium, sic plenus est natura uisus humane. Tertio modo potest referri ad gratiam habituale, in quantum se extendit ad statum gratiae, vnde August. hoc exponens dicit Mensura quaedam donorum diuisio. Alii datur per spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae, sed Christus qui dat, non mensuram accepit. Sciendum uero, quod gratia uisionis praecedit in Christo gratiam habituale, non ordine temporis, sed naturae, & intellectus: vnde dicitur. Isa. 1. Ecce seruus meus suscipiam eum, quod quidem pertinet ad gratiam uisionis: & postea sequitur. Et ponam super eum spiritum meum, quod quidem pertinet ad donum gratiae habituale. Huius autem antecessoris ratio potest accipi ex habitu gratiae ad suam causam: gratia n. causetur in homine ex praesentia diuinitatis, sicut lumen in aere ex praesentia solis. vnde Ezech. 43. dicitur, quod gloria Dei Israel ingrediebatur per uiam orientalem, & terra resplenduit a maiestate eius. Praesentia autem Dei in Christo est secundum uisionem humane naturae ad diuinam personam, vnde gratia habitualis Christi intelligitur vt consequens hanc uisionem, sicut splendor solis. Sicut autem gratia respicit essentiam animae, sic uirtus respicit eius potentiam, vnde oportet quod sicut animae potentiae deriuantur ab eius essentia, ita uirtutes sunt quaedam deriuationes gratiae. Quanto enim aliquod principium est perfectius, tanto magis imprimit suos effectus, vnde cum gratia Christi sit perfectissima, consequens est, quod ex ipsa processerint uirtutes ad perficiendas singulas potentias animae, & ita Christus habuit omnes uirtutes, fidem tamen & spem non habuit propter ipsarum imperfectionem, sed habuit quae correspondet eis in patria. scilicet uisionem & comprehensionem, quia fuit uerus comprehensor. Tertia gratia, scilicet capitis, tangitur ibi Ioan. 1. De plenitudine eius omnes accepimus. Haec autem gratia eadem est essentialitatem cum gratia habituali, differens tamen secundum rationem. Notandum uero, quod Christus dicitur caput ecclesiae sicut similitudinem capitis humani, in quo possumus tria considerare, scilicet ordinem, perfectionem, uirtutes. Ordine, quia caput est prima pars hominis incipiente a superioribus: et inde est quod de principio caput conuenit nominari, vnde in Psal. 39. In capite libri scriptum est &c. id est, in principio libri. Perfectionem, quia in capite uigent omnes sensus tam interiores quam exteriores, cum in ceteris membris sit solus tactus: & inde est quod dicitur Isa. 1. Senex, & honorabilis ipse est caput. Uirtutes, quia

Opusc. S. Tho. Aquin. I. 3. uirtus

Virtus, & motus ceterorum membrorum, & gubernatio eorum in suis actibus est a capite propter vim spirituum & motuum ibidem dominantem, unde & rector populi dicitur caput ipsius, secundum illud, 1. Regum. 1. Cum essem paruulus in oculis tuis, caput in tribus Israel factus es. Hæc autem tria cõpescunt Christo spiritaliter. Primo enim secundum propinquitatem ad Deum gratia eius altior & prior est, & si non tempore, quia omnes alii receperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, secundum illud, Ro. 8. Quos præcõstitit, & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sic ipse primogenitus in multis fratribus. Secundo perfectionem habet quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, secundum illud Ioan. 2. Plenum gratia & veritate. Tertio uirtutem habet, uirtutem scilicet influendi gratiã omnibus in omnia membra ecclesiæ, secundum illud Ioan. 1. De plenitudine eius omnes accepimus: & sic patet, quod conuenienter dicitur caput ecclesiæ. Notandum uero quod non in fluxu influit quantum ad corpus, sed etiam quantum ad animam: sed principaliter quantum ad animam, secundario uero quantum ad corpus. Vno modo in quantum membra corporis exhibentur arma iustitiæ in anima existente per Christum, ut dicit Apostolus Ad Ro. 6. Alio modo in quantum uita gloriæ ab anima deriuatur ad corpus, secundum illud Ro. 8. Qui scilicet uisum a mortuis, & uiuificabit mortalia corpora nostra propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Notandum uero quod Christus est caput hominum secundum diuersos gradus. Primo enim est principaliter caput eorum qui actu uiuunt sibi per gloriam: secundo, qui actu uiuunt sibi per charitatem: tertio, qui uiuunt sibi actu per fidem: quarto eorum qui uiuunt sibi potentia nondum ad actum redacta, quæ tamen ad actum est reducenda secundum diuinam prædestinationem: quinto, eorum qui in potentia sunt sibi uiti, quæ nunquam reducetur ad actum, sicut homines in hoc mundo uiuentes, qui non sunt prædestinati, qui tamen ex hoc mundo recedentes, totaliter desinunt esse membra Christi, quia iam non sunt in potentia, ut Christo uiuantur: nec solum hominum, sed etiam angelorum Christus caput est, secundum illud ad Colo. 2. Qui est caput omnis principatus & potestatis: quia propinquius se habet ad Deum, & perfectius dona Dei participat. Vnde ipse angelis influit sensum cognitionis ipsum illuminando, purgando, & perficiendo: quia tamen non communicat cum angelis in natura speciei, nõ ita proprie dicitur caput angelorum, sicut hominum. Sciendum uero, quod dupliciter caput in fluit in alia membra. Primo, quodam intrinseco influxu, prout uirtus motiua, & sensitiua a capite deriuatur ad cætera membra. Alio modo, secundum exteriorem quandam gubernationem, prout scilicet secundum uisum, & alios sensus, qui in capite radican tur dirigitur homo in exterioribus actibus, ut in speculo modo Christus dicitur caput: sed secundo modo alii etiam possunt dici capita, secundum illud Amos. 6. Operumates capita eorum, quod Diabolus etiam in quantum gubernat malos ad suum finem, qui est auersio a Deo, dicitur caput omnium malorum. Iob. 41. Ipse est rex super omnes filios superbiæ. Grego. Iniquorum omnium est caput diabolus. De perfectione tertia prolis, scilicet gloriæ dicitur in Psal. 64. Beatus quem elegisti, & assumptisti habitabit in atriis tuis. Quod exponit glo. de Christo. Consistit autem beatitudo in uisione diuinæ essentia, quam anima in instanti creationis sue perfectissime contemplantur, & tanto clarior, quanto propinquius uerbo coniungatur. Sunt autem in hac uisione gradus secundum quod aliqui acutius Deum uident, qui est omnium rerum causa. Quanto enim causa aliqua plenius cognoscitur, tanto in ipsa plures effectus cognosci possunt. Non enim magis cognoscitur causa, nisi uirtus eius primum cognoscatur, cuius uirtutis cognitio sine cognitione effectuum esse non potest. Nam quantitas uirtutis secundum effectus mensurari solet, & inde est quod eorum qui essentia Dei uident, aliqui plures effectus, uel rationes diuinorum operum in ipso Deo conspiciunt, quam alii qui minus clare uident, & secundum hoc inferiores angeli a superioribus illuminantur secundum Dionysium. Atque ergo Christi summam perfectionem uisionis diuinæ obtinens, inter cæteras creaturas omnia opera diuina, & rationes ipsorum quæcunque sunt, erunt, uel fuerunt, in ipso Deo plene intuetur, ut non solum homines, sed etiam supremos angelos illuminet: & ideo dicit Apostolus ad Colossen. 2. quod in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Et Hebræorum 4. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. nulli enim intellectui gloriificato deest, quin cognoscatur in uerbo omnia quæ ad ipsum spectant. Ad Christum autem & ad eius dignitatem spectant quodammodo omnia, in quantum subiecta sunt ei omnia, secundum illud Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Ipse est enim iudex omnium constitutus a Deo, quia filius hominis est, ut dicitur Ioan. 3. Et ideo anima ipsius in uerbo cognoscit omnia existentia secundum quodcunque tempus, & etiam hominum cogitatus, quorum ipse iudex est, ita quod de eo dicitur Ioan. 3. Ipse enim sciebat quid esset in homine, quod potest intel

Ligi non solum quantum ad scientiam diuinam, sed et quantum ad scientiam animam, quam habet in uerbo, in quo etiam cognoscit non solum omnia quæ actu sunt, uel fuerunt: sed etiam quæcunque sunt, erunt, uel fuerunt in potentia solum creaturæ, quia in uerbo cognoscit omnis creaturæ essentiam, potentiam, & uirtutem, non autem omnia cognoscit quæ sunt in diuina potentia, quia hoc esset comprehendere omnia quæ Deus facere potest, quod esset comprehendere diuinam uirtutem, & per consequens diuinam essentiam, quod est impossibile omni intellectui creato. Possimus autem distinguere triplicem scientiam, quam habuit anima Christi. Vna est beata, per quam cognoscit uerbum, & res in uerbo, ut supra dictum est: de hac scientia dicitur Ioan. 8. Scio eum, & sermonem eius seruo. Alia est diuinitus inflata. Nam sicut in angelis præter cognitionem intuitiua, quæ cognoscunt uerbum & res in uerbo, est alia cognitio quæ cognoscunt res in propriis naturis per species intelligibiles diuinitus influxas, ita & in anima Christi præter scientiam beatam est alia scientia indita, sive inflata, quæ cognoscit res in propria natura per species intelligibiles influxas humanæ menti proportionatas, uel dicitur Colos. 2. In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi, secundum hanc scientiam cognoscit anima Christi quæcunque ab homine cognosci possunt per uirtutem luminis intellectus agentis, & omnia illa quæ per reuelationem diuinam hominibus innotescunt. Alia uero est scientia experimentalis, sive acquisita. Vnde dicitur Hebræorum 5. Didicit ex his quæ passus est obedientiam. Secundum hanc scientiam sciuit anima Christi omnia illa quæ possunt sciri per actionem in intellectus agentis. Et licet non fuerit omnia expertus, tamen sicut homo ex uirtute intellectus agentis potest procedere ad intelligendum effectus per causas, & conuerso, & similia per similia, & contraria per contraria, ita ex his quæ expertus est, in omnium deuenit notitiam. Scientia uero, quæ scientia experimentalis ponitur in Christo secundum lumen intellectus agentis, quod est humanæ nature conaturalis. Scientia uero inflata per lumen desuper infusum, qui modus cognoscendi est proportionatus angelicæ nature. Scientia uero beata, per quam ipsa essentia Dei uideatur, est propria & conaturalis soli Deo.

ARTIC. IIII.

De natiuitate Christi.

Secundo uideamus de natiuitate Christi, circa quam tria possumus considerare, uidelicet parentis uirginitatem, nascentis benignitatem, & natiuitatis uilitatem. De primo dicitur Isa. 7. Ecce uirgo concipiet & pariet filium, uel dicitur Aug. Speculum nõ rumpit radius solis, integritatem uirginis ingressus aut egressus nunquid poterat uitiare diuinitatem? Notandum uero, quod fuit conueniens Christum concipi & nasci de uirgine. Tum quia uerbum est patris, cuius similitudinem gerit uerbum cordis, quod sine corruptione concipitur, & sine corruptione de corde procedit: uel etiam conueniens fuit uerbum Dei patris sine corruptione concipi & nasci. Vnde in quodam sermone dicitur. Neque uerbum nostrum cum paritur, corrumpit mentem, neque uerbum Dei speciale eligit partum, peremittit uirginitatem. Tum etiam quia Christus uenerat peccati corruptionem tollere, secundum illud Ioan. 1. Ecce Agnus Dei &c. Ideo dicit Aug. Fas non erat, ut per eius aduentum violaretur integritas, qui uenerat sanare corruptam. Tum etiam in signum spiritualis regenerationis, quæ non ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiti, sed ex Deo, ut dicitur Ioan. 11. uel dicit Aug. Oportebat caput nostrum insigni miraculo secundum corpus nasci de uirgine, ut significaret sua membra de uirgine ecclesiæ secundum spiritum nascitura. Tum etiam ut imaginem futuræ resurrectionis & gloriæ præferret, ubi neque nubent, neque nubentur, sed sicut angelus Dei in celo. Mart. 2. 5. Fuit autem conueniens, ut de uirgine desponsata uiro nascereur. Sicut dicit Mat. 1. Cui esset desponsata mater Iesu &c. Ideo secundum glo. ut significaret ecclesiã quæ est uirgo & sponsa, & ut per Ioseph origo. Mariæ ostenderetur, uel ut Ioseph esset testis castitatis, uel ne tanquam adultera lapidaretur, & uirgo uiri solatio sustentaretur, & partus uirginis diabolo celaretur, & ne uirginibus esset excusatio infamiæ, quod Mater Christi infamata fuerat. De secundo, scilicet benignitate Christi dicitur Ti. 3. Apparuit benignitas & humanitas &c. Vbi notandum, quod Christus exhibuit nobis benignitatem in diuinitatis sue communicatione: sed misericordiam in humanitatis nostre susceptione, primum tibi. Apparuit benignitas. Vbi dicit Bar. Apparuit Dei potentia in rerum creatione, sapientia in earum gubernatione, sed benignitas maxime apparuit in humanitate. Magnum enim iudicium benignitatis declarauit, qui humanitati Dei nomen addere curauit. Secundum tangitur tibi. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam &c. Vnde

Vnde Bernar. Quid tantopere declarauit eius misericordiam, quod quod ipsam suscepit miseriam? Quid tã pietate plenum, quam quod Dei uerbum propter nos factum est sensum? Vnde cantat Ecclesiæ. Christe redemptor omnium, ex patre patris unice &c. Notandum uero, quod ratio misericordiam & benignitatis differunt in quatuor. Primo in hoc, quia misericordiam respicit remotionem defectus, sed benignitas communicationem perfectionis. Secundo in hoc, quod misericordiam proprie loquendo, pertinet ad prouidentiam diuinam, quia bona sua communicat creaturis rationabilibus tantum. Respicit enim miseriam, quæ cum sit contraria felicitati, non potest esse nisi rationabilium creaturarum, quarum est esse felices: sed benignitas respicit prouidentiam diuinam respectu quarumlibet rerum. Tertio in hoc, quod miseria importat asseruamtionem quandam prouidentis ad eum cui prouidetur, in quantum prouidens alterius miseriam reputat quasi suam, unde non potest esse nisi in natura intellectuali, quæ habet æstimationem alienæ miseriæ: sed benignitas habet ordinem ad communicationem simpliciter, unde cuiuslibet creaturæ quæ habet perfectionem communicabilem, potest conuenire benignitas. Quarto, quia miseria remouet debitum ab eo cui prouidetur. Non enim dicitur dari misericordiam alteri, quod ei debetur, sed benignitas nõ remouet debitum rationem ab eo cui aliquid datur: unde benignitas se habet communiter ad largitionem iustitiæ & misericordiam. De tertio, scilicet utilitate Christi, dicitur Isa. 9. Paruulus natus est nobis, id est, ad utilitatem nostram. Sunt autem quatuor utilitates natiuitatis Christi, quas possumus considerare ex quatuor conditionibus paruulorum, quæ sunt puritas, humilitas, amabilitas, & placabilitas, quæ in hoc paruulo excellentissime inueniuntur. Primo, inuenimus in eo summam puritatem, quia est candor lucis æternæ, & speculum sine macula, ut dicitur Sapient. 8. Hanc autem puritatem demonstrat conceptus & partus uirginis. Non enim corruptionem parere potuit incorruptio. unde dicit Alcuinus. Factor hominum ut homo fieret, nasciturus de homine talem debuit sibi matrem eligere, qualem & decere sciebat, & sibi placitum nouerat. Voluit ergo esse uirginem, de qua immaculata immaculatus procederet omnium maculam purgaturus. Secundo, in hoc paruulo inuenimus summam humilitatem. Ad Phil. 2. Exinaniuit semetipsum &c. Hanc humilitatem ostendit, ut dicit Bernar. locus diuersorum, pannorum in uoluntate, & in præsepe reclinato. Tertio, inuenimus in hoc paruulo summam amabilitatem, quia speciosus forma præ filiis hominum, immo præ millibus angelorum, ut dicit Bernar. Hanc amabilitatem facit unio diuinitatis cum humanitate. Vnde Bernar. Ple num profusus omni suauitatis dulcedine uidere hominem hominis conditorum. Quarto, inuenimus in hoc paruulo summam placabilitatem, quia benignus est, & patiens, & multum misericors, & præstabilis super malitia, Ioel. 2. Vnde Bernar. Christus paruulus est, & leuiter placari potest. Quis enim nesciat quia puer facile donat? ecce si non fuerit nobis magnus, pro minimo possumus reconciliari. Pro minimo, inquam, non sine penitentia. Et sicut benignitas apparuit super omnem super ultra omnem æstimationem, similem expectare possumus iudicii distributionem. Primo ergo, puer iste natus est nobis, ut eius humilitatem imitemur, ut circa eius amabilitatem afficiamur, ut ex eius placabilitate fiduciam habeamus. Primo ergo natus est nobis paruulus iste in sacramentum pietatis. Vnde ipse dicit Matth. 2. Ipse saluum faciet populum suum &c. Bernar. En ipse Christus qui purgationem facit delictorum, ecce sentinam nostram purgaturus aduenit. Hinc etiam Augustinus in sermone de natiuitate dicit. O beata infantia, per quam nostri generis reparata est uita. O gratissimi & delectabiles uagitus, per quos stridores dentium, ploratusque æternos euasimus. O felices panni, quibus peccatorum nostrorum exterfa sunt sordes. Secundo, natus est nobis in exemplum humilitatis. Ioan. 13. Exemplum dedi uobis &c. Vnde Bernar. Studeamus effici sicut paruulus iste, discamus ab eo, quia mitis est & humilis corde, nec magnus, uidelicet Deus sine causa factus est homo paruulus. Vnde intolerabilis impudentia est, ut ubi se exinaniuit maiestas, insisteret uermiculus & tumescat. Tertio, natus est nobis in augmentum charitatis Luc. 12. Ignem ueni mittere in terram &c. Bernar. Magnus dominus & laudabilis nimis factus est paruulus & amabilis. Paruulus, inquit, natus est &c. Ipse enim nobis est omne amabile, ipse est pater, frater, dominus, minister, præmium, & exemplum. Idem. Quanto minorem se fecit in humanitate, tanto maiorem se exhibuit in bonitate. Quanto autem maiorem bonitatem exhibuit, tanto magis affectum nostrum accendit. Quarto, natus est nobis in solatium spei & securitatis. Ad Hebr. 5. Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius. Glo. primo. Christum, in quo regnat gratia, ut per ipsum consequamur misericordiam, id est, remissionem peccatorum præcedentium, & inueniamus gratiam & auxilium oportunum. Glo. Recedamus de hac uita. August. Dies dulcissimi

Ma natiuitatis Christi, in qua compunctio etiam infidelibus uenit. Misericordia tangitur impius, ueniam sperat compunctus, reditum non desperat captiuus, remedium desiderat uulneratus, in qua nascitur agnus qui tollit peccata mundi, in cuius natiuitate qui conscientiam habet securam, dulcius gaudet: qui miseram, attentius timet: qui bonus est, affectu uolens orat qui peccator, deuotissime supplicat: dulcis dies & uere dulcis cunctis penitentibus, & ueniam portans. Promitto uobis, filii, & certus sum, quia in hac die si quis ex corde penituerit, & ad uerbum peccati reuerfus non fuerit, quodcumque petierit, dabitur ei. Possumus autem mystice notare, quod partus beate Mariæ significat partum penitentis animæ, de quo dicitur Isa. 26. A timore tuo domine concepimus, & parturimus spiritum salutis. Huic partui conuenit mystice locus natiuitatis Christi, scilicet Bethleem. Vnde Bernar. Tu quoque si fueris Bethleem per cordis contritionem, ut sint tibi lacrymæ tuæ panes die ac nocte, & in earum refectione iugiter delecteris. Interpretatur Bethleem domus panis. Et si fueris Iuda per confessionem, cuius tunc Daud per operis satisfactionem, nascetur in te Christus, & dabit cordi tuo gaudium per gratiam in præsentem, & per gloriam in futuro. Notandum uero quod post partum penitentia debet anima penitentis in uolui pannis charitatis contra turpitudinem peccandi, quæ consistit in interiori mentis deordinatione: reclinari per affectum humilitatis contra superbiam, quæ consistit in auersione: & poni in præsepe asperitatis per condignam penitentiam contra peccati delectationem, quæ est in conuersione. De primo dicitur Prover. 4. Vniuersa delicta operit charitas. Debemus autem in panno hoc ex omni parte inuolui. Primo, ut Deum qui supra nos est, diligamus: secundo, quod quod nos sumus: tertio, quod iuxta nos est, scilicet proximum nostrum: quarto, quod infra nos est, scilicet corpus nostrum. Hæc quatuor ex charitate sunt diligenda, ut dicit Augustinus. De secundo dicitur in psal. 50. Cor contritum & humiliatum &c. unde Bernar. Porro humilitas non Deo commendat, Deo facit nos subditos, Deo placet in nobis, sicut ait beata uirgo. Respicit humilitatem ancille suæ. De tertio dicitur Luc. 3. Facite fructus dignos penitentia. unde dicit Bernar. Fuge uoluptatem, quia in ea mors posita est secus introitum delectationis. Age penitentiam, quia per hanc appropinquat regnum Dei. Hoc tibi prædicat stabulum, illud præsepe clamat: hoc membra illa infantilia loquuntur, hoc lacrymæ & uagitus euangelizant.

ARTIC. V.

De Christi circuncisione.

Tertio uideamus de eius circuncisione, de qua dicitur Luc. 2. Postquam consummati sunt dies octo, ubi notandum est, quod Christus sicut nobis natus est, ita etiam nobis circumcisus est, ubi nota quod circuncisio Christi fuit nobis medicamentum sanitatis, exemplum humilitatis, documentum sanctitatis, ut scilicet spiritaliter circuncideremur in signum & figuram salutiferæ circuncisionis, quæ erit in generali resurrectione, quando ab omni corruptione circuncidemur. De primo dicitur ad Galat. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege &c. Bernar. Quid mirum, si ea per accepit pro membris dignatus est, quam tamen in seipso non habuit necessariam? Nonne & in membris nostris sæpe pro unius infirmitate alteri adhibetur curatio? Dolet caput, & in brachio fit costura, dolent renes, & fit in tibia: ita hodie pro totius corporis putredine cauterium quoddam fixum est in capite. Denique quid mirum, si pro nobis dignatus est mori? Totus mihi siquidem datus est, & totus in meos usus expensus est. De secundo, dicitur in psal. 8. Minorasti eum paulominus ab angelis. Cui uerbo alludens Bernar. dicit. Ideo minoratus est multo minus ab angelis, qui nõ solum formam hominis, sed & formam habet peccatoris, & insignitur uelut quodam cauterio salutis. Idem. Habes manifestam humilitatis exemplum. Ad quid enim tibi circuncisio necessaria, qui peccatum non fecisti, nec contraxisti? Quod nec feceris, ipsa manifestat etas: quod nõ contraxeris, multo certius probat patris diuinitas, & matris integritas. Summus sacerdos es, quem nec super patre, nec super matre contaminandum prophetarum in lege potius est, quam mandatum. Est tibi pater ab æterno, sed Deus est in quæ peccatum non cadit: est & mater ex partu, sed uirgo, nec parere poterat incorruptio corruptelâ. Idem. Qui sine peccato est, nõ est designatus peccatoris se reputari, nos & esse uolumus, & nolimus æstimari. De tertio dicitur Hierem. 4. Circuncidimini, & auerte præputia cordium uestrorum uiri Iuda, & habitatores Hierusalem. Notandum uero quod spiritalis circuncisio duplex est. Interior, & exterior. Vnde dicit Beda. Quia spiritalis circuncisio est omnium. Interiorum exteriorumque hominis nostri sensuum custodia. Consistit Opus. S. Tho. Aquin. L. 4. autem

autem exterior circumcisio in tribus .f. in habitu, ne sit notabilis: in actione, ne sit reprehensibilis: in sermone, ne sit contempnibilis, vt dicit Ber. Interior consistit in tribus, scilicet in cogitatione, vt sit sancta in affectione, vt sit pura in intentione, vt sit recta, vt dicit idem Ber. De quarto dicitur. 1. Corinth. 13. Oportet enim incorruptibile hoc induere incorruptione, & mortale hoc induere immortalitatem. Vnde Beda. Tunc vera, tunc plena erit nostra circumcisio, cum in die iudicii cunctis simul corporis & animae corruptionibus exuti, mox peracto iudicio ad videndum per petuam creatoris nostrae faciem, aulam caelestis regni ingrediemur quod desideratissimum tempus regni introitus illa octaua dies qua circumcisio agitur indicat, Sex enim sunt saeculi aetates, in quibus pro adipiscenda requie sempiterna, ad tempus operari necesse est. Septima aetas non est in hac, sed in alia vita quiescentium vsque ad tempus resurrectionis corporum. Octaua autem dies est dies resurrectionis sine vllto tempore sine beata. Et sic tunc a Christo christiani, ita tunc a Iesu saluati vocabimur.

ARTIC. VI.

De impositione nominis Christi.

Quarto videamus de nominis impositione, de qua dicitur Luc. 2. Et vocatum est nomen eius Iesus. Notandum, qd nomina singularium hominum semper imponuntur ab aliqua proprietate eius cui imponitur, vel a tempore, sicut nomina sanctorum quandoque imponuntur his, qui in eorum festis nascuntur vel a cognitione, vel ab aliqua alia proprietate. Nominavero quod diuinitus imponuntur data, semper significant donum aliquod grativum diuinitus datum eis quibus imponuntur, sicut Gen. 27. Dicitur est Abraham, Appellaberis Abraham: quia patre multarum gentium constituitur. Et Matth. 16. dicitur est Petro. Tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Quia ergo homini Christo hoc munus gratiae collatum erat, vt per ipsum omnes saluarentur, conuenienter est vocatum nomen eius Iesus. Saluator. Sciendum vero, qd hoc nomen Iesus, est magna & multae virtutis. Est enim penitentibus in reuotum, aegrotantibus in remedium, pugnantis in subsidium, orantibus in suffragium, quia confert veniam a peccatis, gratiam sanitatis, vigiliam tenentis, virtutem & fiduciam impetranda salutis. De primo dicitur. 1. Ioan. 2. Scribo vobis filiioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter eius nomen. A. 10. Huic omnes Propheetae testimonium perhibent. Aug. Quid est Iesus, nisi saluator? ergo propter remissionem esto mihi Iesus. Noli domine, noli sic attendere malum meum, vt obliuiscaris bonum tuum. Sed attende dñ qd hoc nomen in circumcisioe imponit, per quod significatur, qd spiritaliter circumcisus saluatur. Vnde Bernard. Nos fratres necesse est circumcidi, & sic nomen salutis accipere, circumcidi plane non litera, sed spiritu & veritate. De secundo dicitur Cantic. 1. Oleum effusum nomen tuum. Oleum enim leuamen est doloris, sic & hoc nomen Iesus. Ber. Habes anima meo reconditum eleuatum in vasculo vocabuli, quod est Iesus, qd nulli vnquam peccati inuenitur inefficax. Petrus Rauensis. Hoc est nomen quod dedit caecis visum, surdis auditum, claudis gressum, sermonem virtus vitam mortuis. De tertio dicitur Proverb. 18. Turris fortissima nomen domini. Et Marc. 16. In nomine meo demonia eiciunt. Luc. 10. Reuersi sunt discipuli cum gaudio dicentes. Domine etiam in nomine tuo demonia subiiciuntur vobis. Petrus Raven. Toram diaboli potestatem de obsessis corporibus virtus huius nominis. I. Iesus fugauit. De quarto dicitur. Ioan. 14. Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Aug. In nomine meo, quod est Christus Iesus. Christus Regem, Iesus saluatorem significat, & per hoc quodcunque petimus, in nomine saluatoris petimus, & tamen ipse saluator est non solum quod facit quod petimus, verum etiam quando non facit: quonia quod vidit peti contrarium saluti, non faciendo exhibet se saluatorem. Nouit enim medicus quid pro sua, quid contra salutem suam poscat egrotus: ideo contrariam poscentis non facit voluntatem, vt faciat sanitatem. Nota verbum Bernardi de Christi circumcisioe, & eius nominis impositione. Magnum & mirabile sacramentum, circumciditur puer, & vocatur Iesus. Quid sibi vult ista connexio? Sed agnosce mediatorem Dei & hominum, qui ab ipso lux natiuitatis exordio diuinitus sociat humana, ima summis, nascitur ex muliere: sed cui fecunditatis fructus sic accedit vt non decidat flos virginitatis. Panis inuoluitur, sed isti panni angelicis laudibus honorantur: absconditur in praesepio: sed pro dicitur stella radiante de caelo. Sic & circumcisio probat veritatem assumptae humanitatis, & nomen quod est super omne nomen gloriam indicat maiestatis.

ARTIC. VII.

De apparitione Christi.

Quinto videamus de Christi apparitione, de qua dicitur Matth. 2. Cui natus esset Iesus in Bethlehem Iudae &c. Vbi

tria commendabilia tanguntur de Magis, quibus Christus per stellam apparuit, videlicet qd Christum per stellam sapienter cognouerunt, cognitum diligenter quaesierunt, inuentum reuerter adorauerunt. Primum ibi. Vidimus stellam eius, &c. Bene dicitur eius, quia dicit Fulgentius, qd haec stella nunquam ante apparuit: sed tunc eam puer iste creauit, & Magis ad se venientibus prauiam deputauit. Idem. Differebat autem haec stella ab aliis in tribus, in situ, quia non erat localiter in firmamento: sed pendebat in medietate aeris proxima terra. In splendore qua splendor eius non poterat splendor solis obsecrare, imo i meridie lucidissima apparuit. In motu, quia praecedebat Magos more viatoris. Non enim mouebat motu circulari: sed quasi motu animali & processiuo. Notandum vero est, quod sicut dicit Leo Papa, quod praeter illam stellam speciem quo corpore incitavit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perducit, & hoc quidem ad illuminationem fidei pertinebat: habebat enim fidem de Christi humanitate, vnde dixerunt. Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum, & de eius diuinitate, vnde subiunxerunt. Venimus adorare eum. Matth. 2. De secundo dicitur Mat. 2. Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vbi notandum, qd diligentia inquisitionis in tribus ostenditur. vnde Aug. O anima mea si diligenter peteres tribus hoc signis ostenderes. Primo enim lumen peteres, ne tenebris impediret. Secundo scientes tinererogares, ne quaerens oberrares. Tertio in nullo loco quiesceres, donec dilectum inuenires. De primo dicitur, in Psal. 66. Deus miseretur nostri, & benedicat nobis illuminet, &c. vt cognoscamus in terra viam tuam. Glof. Quae dicit ad caelum, Prover. 4. Iustorum semitam quasi lux splendor procedit, & crescit vsq; ad perfectum diem. Glof. Iustorum opera luce scientiae peraguntur, & aeternam ducunt ad vitam, quae est perfecta dies: unde magi in lumine stellae Dominum quaesierunt, sicut de ipsis cantat ecclesia. Iban't Magi quae viderant &c. Notandum vero, qd hoc lumen, scilicet gratia per peccatum amittitur. vnde dicit Remigius de lumine stellae, qd stella gratiam Dei, Herodes diabolum significat. Qui autem per peccatum diabolo subditur, mox gratiam perdit, a quo si per penitentiam recesserit, mox gratiam inuenit, quae non dimittit donec perducatur ad domum patris. ecclesiam. De secundo dicitur. Hier. 6. Stare super vias vestras, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quae sit bona via, & ambulare in ea, & inuenietis requiem animabus vestris. Vnde et Magi venerunt Hierosolimam quaerentes & dicerent, vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Aug. Annuntiant & interrogant, credunt & quaerunt significantes eos qui ambulat per fidem, & desiderant speciem. Sed sciendum qd heu, multi doctores sunt similes Iudaeis, qui Magis demonstrato fonte vitae mortui sunt siccitate, vt dicit Aug. Quos etiam fabris arcae Noe similes esse dicit, qui alii vt euaderent praesertierant, & ipsi diluuium perierunt. Similes lapidibus miliaris, qui viam aliis ostenderunt, nec ipsi ambulare poterunt. De tertio dicitur. Canonico. 4. In seculo meo quaesivi per noctem, & c. vbi dicit Grego. Dilectum in lecto quaerimus, quando in praesentis vitae requie aliquatula, in redemptoris nostri desiderio suspiramus. Per noctem quaerimus, quia & si iam mens in ipso vigilat, tamen adhuc oculus caligat. Sed qui dilectum suum non inuenit, restat vt surgat, circumciet civitatem, id est, sanctam ecclesiam electorum, mente & inquisitione percurrat, per vicum eum, & plateas quatrat, id est, per angusta & lata gradientes aspiciat, vt si qua in eius vestigia inuenire valeat exquirat. Quia sunt nonnulli etiam vitae saecularis, qui imitandum habent aliquid de actione virtutis. Vnde et Magi non quiescerunt, donec dilectum, id est, Christum inuenerunt, cuius signum fuit, qd tam longum spatium in tam modico tempore transierunt. Notandum vero, qd seruens desiderium diuini amoris non finit animam quiescere donec dilectum inueniat. Quia vero desiderium si compleatur delectat animam, vt dicitur Proverb. 8. ideo quanto desiderium fuerit seruentius, tanto delectabilius dilectum inuenitur. Vnde Magi qui seruentissimo desiderio Christum quaerebant, ipsum delectabilissime inueniebant. Vnde Matth. 2. Videntes Magi stellam, gauisi sunt gaudio magno valde, vbi dicit, glof. Ber. qd gaudio gaudet qui propter Deum, qui est verum gaudium gaudet. Addit & magno quo nihil est maius, & valde gauisi, quia de magno potest alius plus, alius minus gaudere. De quarto. Matth. 2. Et procedentes adorauerunt eum. Vnde Aug. O infantia, cui & astra subduntur, cuius est iste magnitudinis & supernae gloriae, ad cuius pannos & angeli excubant & Reges trepidant, & sectatores sapientie ingenuculant? Quis est hic ralis & tantus? si teo cum video pannos & intueor caelum, aestuo cum inspicio in praesepio mendicum, & supra astra praeclearum, subueniat nobis fides, quia ratio naturae deficit. Sequitur. Et apertis thesauris suis pretiosa munera obtulerunt aurum &c. Vbi notandum, qd per aurum intelligitur caelestis sapientia. Trem. 4. Filii Sion inclyti & amicti auro primo. Glo. Ornati caelestis sapientia, Quomodo. Glo. Quam miserabilis mutatio, reputati sunt in vasa testea: Glof. relictis caelestibus terrena curantes. Ber. Inue-

Inuenisti plane sapientiam, si prioris vitae peccata desleas, si huius saeculi desiderabilia parumpendas, si aeternam vitam toto desiderio concupiscas. Inuenisti sapientiam, si tibi horum singula sapiant prout sunt, & haec quidem amara & omnino fugienda. Ita quoque velut caduca & transitoria contemendat illa vero vt perfecta bona totis desideriis appetenda, in imo quodam animi sapore diiudices & discernas. Per tus significatur deuota oratio. Vnde in Psal. 140. Diriga oratio mea, sicut incensum, &c. Glof. igne charitatis succensum. Ber. Oratio quanto efficacior est, candidius ab aduersario impediiri solet. Periculum est si fuerit timiditudo, tepida, vel temeraria. Timida siquidem oratio caelum non penetrat, quia restringit animum timor immoderatus, vt nec procedere queat. Tepida vero in ascensu languescit, eo quod non habeat vigorem. Temeraria vero ascendit, sed relinquit, resistitur. nec tamen non obtinet gratiam, sed & meretur offensam. Quae vero fidelis & humilis, & seruens oratio fuerit, caelum sine dubio penetrabit, vnde certum est, quod vacua redire non potest. Per myrrham significatur carnis castigatio. Cantic. 3. Manus tuae distillaerunt myrrham, & digiti tui pleni myrrha probatissima. Gre. Per manus operationes virtuosas, per digitos discretio signi significatur. Manus ergo distillant myrrham, quando caro virtuosis operibus castigatur: sed digiti dicuntur pleni myrrha probatissima, quia castigatio bene probata est, quae fit cum discretione. De his tribus dicit Grego. Nota Regi aurum offerimus, si in conspectu illius claritate diuinae sapientiae respiciamus. Tus offerimus, si cogitationes carnis per sancta orationis studia in ara cordis accendimus, vt suae aliquid Deo per caelestem desiderium redoleamus. Myrrham offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificamus. Per myrrham namque agitur, ne caro mortua putrefiat, secundum glof. Aurum ad tributum, tus ad sacrificium, myrrha ad sepulchrum pertinet mortuorum, & per haec tria in Christo intantur regia potestas, diuina maiestas, humana mortalitas.

ARTIC. VIII.

De oblatione Christi.

Sexto videamus de Christi oblatione in templo, de qua dicitur Luc. 2. Postquam impleti sunt dies purificationis Mariae, &c. Ad cuius euidentiam, sciendum quod Christus sub lege voluit fieri, vt eos qui sub lege erant redimeret. Ad Galat. 4. Aug. De prole nara duplex praecipuum in lege traditur, vni quidem generale quatuor ad omnes, vt scilicet completis diebus purificationis matris offerretur sacrificium pro filio, siue pro filia, vt habetur, Luc. 2. 2. Pro hoc sacrificium quidem erat ad expiationem peccati, in quo proles concepta erat & nata, & etiam ad consecrationem quandam ipsius, quia tunc praesentabatur in templo, & ideo aliquid offerrebat in holocaustum, & aliquid pro peccato. Aliud erat speciale praecipuum in lege de primogenitis tam in hominibus, quam in iumentis. Sibi enim deputauerat dominus omne primogenitum Israel pro eo, qd per liberationem Israel percussisset primogenita aegypti ad homine vsque ad pecus, primogenitis Israel referuatis, & hoc mandatum ponitur Exo. 13. Quia ergo Christus ex muliere natus erat primogenitus, voluit fieri sub lege. Haec euangelista Lucas circa eum obseruata fuisse ostendit. Primo quidem id quod pertinet ad primogenitos cum dicit, Isclerunt eum in Hierusalem, vt sicerent eum Domino. Secundo id quod pertinet ad omnes cum dicit, & vt darit hostiam pro eo secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Notandum vero qd vt dicit Anastas. sicut Christus non gratia sui factus est homo & circumcisus in carnis, sed vt faceret nos per gratiam Deo, & vt specialiter circumcidamur, sic & propter nos sistitur Deo, vt dicamur praesentare nos ipsos. Ad haec quatuor sunt necessaria, quae circa oblationem Christi mystice designantur, scilicet mentis puritas, cordis humilitas, animi tranquillitas, bonorum operum fecunditas. Primum designatur per oblationis tempus, qd completis diebus purificationis, per quod mystice innuitur, qd deo offerri non possunt, nisi purgati prius ab omni immunditia mentis, & corporis, Ecclesiast. 23. Oculi domini multo magis lucent super solem, & ad iniquitatem respicere non possunt Matth. 18. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, &c. vbi dicit Beda. Nisi talem habueritis innocentiam, & animi puritatem, sicut paruuli, non intrabitis in regnum caelorum. Apocalyp. 21. Nihil conquinatum intrabit in eam, duo autem sunt in nobis purganda, vt dicit Ber. Intellectus, vt nouerit affectus, vt velit. Secundum designatur propter hoc, qd secundum legem voluit offerri, qui huic legi subiectus non erat, quia non ex virili semine, sed mystico spiramine verbum Dei factum est caro. Vnde in signum humilitatis voluit offerri, vt doceret per humilitatis meritum, nos dignos fieri diuino conspectui, Job. 18. Omne preciosum vidit oculus meus. Glof. i. animam de se abiectam sapientig. suae

& gratie illustratione respexit, quia tanto quis ante oculos Deo pretiosior, quanto ante oculos sui fuerit despectior. 1. Reg. 13. Ne cum paruulus esses in oculis tuis &c. Tertio designatur per hoc qd in Hierusalem oblatum fuit, quae interpretatur pacifica, siue visio pacis, Ad Heb. 12. Pacem sequimur in omnibus, & sanctimoniam, sine qua deum nemo videbit. Aug. Est autem pacis serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis, nec poterit ad haereditatem domini peruenire, qui testimonium pacis noluerit oblatum. nec poterit eum cordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum christiano. Isa. vlt. Erat sabbathus ex sabbatho. Glo. Quia ille quiesceat in futuro, qui hic quiescit ab opere malo. Quarta designatur per hoc, qd oblatum cum maneribus, Exod. 23. Non apparebis in conspectu meo vacuus. glof. bonis operibus. Grego. Non erit vacua manus a munere, si arca cordis repleta fuerit bona voluntate. Notandum vero quod praecipuum fuit filius Israel tribus vicibus per singulos annos festa celebrare, scilicet Pascha, Pentecosten, & Scenophegiam: & ter in anno apparere coram domino, quod mysterio non vacat. Vnde Glof. Tribus vicibus per singulos annos hoc est omni tempore praesentis vitae in sancta Trinitatis confessione per fidem, spem, & charitatem bonorum operum, obsequia Deo creatori reddere exhibebitis. Pascha enim celebramus mensis nouorum, cum per sanguinem agni immaculata ab Aegyptia seruitute liberati per spirituales aquas de veteri homine in nouum transimus non in veritate litera, sed in nouitate spiritus, quo in terram promissionis per gratiam Christi peruenimus. Solennitatem vero mensis primitiuorum celebramus, cum operum nostrorum voluntatem, & sermonum primitias domino consecramus. Solennitatem vero in exitu anni celebramus, quando congregatis frugibus, id est, virtutum fructibus ad finem vitae & introitum regni caelestis peruenire contendimus in tabernaculis septem diebus commemorantes, quia per omne tempus vitae praesentis peregrinos nos esse cognoscimus, nec hic sed in futuro requirimus sedule curantes, ne in conspectu domini vacui appareamus.

ARTIC. IX.

De baptismo Christi.

Septimo videndum est, de Christi baptismo de quo dicitur Matt. 3. Venit Iesus a Galilea in Iordanem ad Ioannem vbi baptizaretur ab eo: vbi tria per ordinem describuntur, videlicet persona, loca, & officium. vnde dicit Remig. Persona ponitur cum dicitur, Venit Iesus ad Ioannem, dominus ad seruum, rex ad militem, lux ad lucernam. Loca designatur, cu dicitur, A Galilea: a Galilea enim interpretatur transmigratione. Quicunq; ergo vult baptizari transmigret a vitibus ad virtutes, & veniens ad baptismum se humiliet. Iordanis interpretatur descensus. Aug. Multa mirabilia in hoc flumine esse facta scriptura facta commemorat. Vnde P sal. 13. dicit, Iordanis conuersus est retrorsum. Ante quidem retrorsum aquae conuersae fuerant, modo peccata retrorsum conuersa sunt, sicut enim Hellas in Iordane fecit diuisionem aquarum, ita Christus in eodem Iordane fecit separationem, & opera sua est peccatorum remissionem. Remi. Officium designatur cu dicitur, Vt baptizaretur ab eo, vt dicit Chryso. Non vt ipse reciperet peccatorum remissionem per baptismum: sed vt sanctificatas relinqueret aquas postmodum baptizandis. Secundo, vt idem dicit, nam quamuis ipse non erat peccator, naturam tamen accipit peccatricem, propterea & si per se baptisma non egebat, tamen in aliis carnalis natura opus habebat. Tertio, vt dicit Aug. qui voluit facere, quod omnibus facere imperabat, vt bonus magister doctrinam suam non tam verbis insinuaret, quam actibus exercebat, & hoc est quod dicit Matth. 4. Sic nos decet adimplere omnem iustitiam. Vnde dicebat Ambros. Hanc est iustitia, vt quod iubet alterum facere, ipse prius incipias, vt tuo alios hortens exemplo. Sunt autem tria consideranda circa baptismum Christi diuinitus ostensa, videlicet caelorum apertio, spiritus sancti apparitio, paterna vocis insinuatio. Primum ibi. Ecce aperti sunt caeli. Hiero. Non reueratione elementorum: sed spiritualibus oculis, sicut & Eze. in principio sui voluminis, caelos apertos commemorat, & hoc probat Chryso. super Matth. dicens, qd si ipsa creatura, scilicet caelorum rupta fuisset, non dixisset aperti sunt caeli, quia quod corporaliter aperitur, omnibus apertum est. Secundum ibi. Et vidit spiritum Dei &c. Vbi dicit Aug. Sicut non oportebat vt filius Dei hoies falleret, sic et non oportebat vt falleret spiritus sanctus: sed omnipotenti Deo, qui vniuersam creaturam fabricauit ex nihilo, non erat difficile verum corpus colubae sine aliarum colubarum mysterio figurare, sicut non fuit ei difficile verum corpus in vero Virginis Mariae sine virili semine fabricare. Ex his patet hanc columbam verum animal fuisse, quae tamen non in vnitatem personae spiritus sancti assumpta fuit, & quae postmodum esse desit

desit: sicut flamma quæ aperuit in rubo, ut dicit Aug. Ideo autem Spiritus sanctus speciem columbæ accepit, ut dicit Chryso. quoniam præ aliis animalibus cultrix est charitatis. Omnes autem species iustitiae, quas habent serui Dei in ueritate, possunt habere filii diaboli in simulatione: solum autem charitatem Spiritus sancti non potest imitatus Spiritus sanctus: quia per nullius refectionem sic cognoscitur ubi est Spiritus sanctus, sicut per gratiam charitatis. Tertium ibi. Hic est filius meus dilectus &c. Augustinus. Non autem ut ante per Moysen & prophetas, nec typos, aut figuras uenturum in carne pater filium docuit, sed ipsam uenisse monstrauit dicens. Hic est filius meus dilectus &c. Notandum uero quod pater non demonstratur in uoce, nisi sicut actor uocis, uel loquens per uocem. Et quia patri proprium est producere uerbum, quod est dicere, uel loqui: ideo conuenientissime pater per uocem manifestatus est, quæ significat uerbum, unde & ipsa uox a patre emissa filiationem uerbi protestatur. Et sicut species columbæ, i qua demonstratus est Spiritus sanctus, non est natura Spiritus sancti, nec species hominis, in qua demonstratus est filius, est natura Dei: ita et ipsa uox non pertinet ad naturam uerbi, uel patris loquentis. Vnde Iob. 5. Dominus dicit. Neque uocem eius unquam audistis, neque speciem eius uidistis. Mystice per hæc tria significatur, quod omnibus per baptismum renatis cælum aperitur, gratia Spiritus sancti infunditur, & in filios Dei adoptantur. De primo dicit Remigius. Ideo dicitur aperti sunt ei cæli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni cælestis. Notandum autem quod per passionem Christi cælum aperitur, sicut per causam communem apertio cælorum. Oportet tamen hanc causam singulis applicari ad hoc ut cælum introeant, quod quidem fit per baptismum: & ideo potius fit mentio de apertione cælorum in baptismo, quam in passione. De secundo idem dicit Remigius. Sicut omnibus per baptismum renatis ianua regni cælestis aperitur, ita omnes in baptismo donum Spiritus sancti accipiunt. De tertio dicit Hilarus. Ex his quæ cõsummabantur in Christo cognoscimus post aquæ lauacrum de cælestibus portis Spiritus sanctum in nos aduolare, & cælestis nos gratiæ unctio perfundit, & paternæ uocis adoptione filios Dei fieri.

ARTIC. X.

De ieiunio Christi.

Ocratio uideamus de ieiunio Christi, de quo dicitur Matth. 4. Et cõ ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit. Notandum uero, quod Christi ieiunium fuit salutare, & exemplare. Salutare quidem, quia pro nobis ieiunauit, ut nos epulis æternis satiaretur. Vnde notandum, quod ieiunium assumitur principaliter ad tria. Primo quidem, ad carnis concupiscentias comprimendas. Vnde Hieronymus. Sine Cerere & Baccho, Venus frigescit. i. per abstinentiam cibi & potus luxuria respicitur. Secundo, ut mens hominis eleuetur ad superna: unde dicit Daniel. 10. quod post ieiunium trium hebdomadarum reuelatione accepit a Deo. Tertio, ad satisfaciendum pro peccatis, unde Iohannis. 1. Cõ uertimini ad me in toto corde uestro, in ieiunio &c. Beronius. Bonum & salutare ieiunium, quo redimuntur æterna supplicia, dimittit peccata: non solum autem obtinet ueniam, sed & meretur gratiam: non solum delet peccata præterita quæ cõmissimus, sed & repellit futura quæ cõmittere poteramus. Christus uero primo modo non ieiunauit, quia contradictionem in semetipso non tolerabat, ut dicit Gregorius. Nec etiã secundo modo, quia non indignus per ieiunium eleuari, quia fuit uerus cõprehensor: sed tertio modo ieiunauit, ut pro peccato satisficeret non quidem pro suo, quia peccatum non fecit, ut dicitur. 1. Petri. 2. sed pro nostro, unde & esurites post ieiunium significat desiderium nostræ salutis, ut dicit glossa super Mat. Fuit etiam ieiunium Christi exemplare, unde Chrysostomus. Ut autem dicas quàm bonum, quàm magnum est ieiunium, & qualiter est securum aduersus diabolum, & quo nam modo post baptismum non lasciuia, sed ieiunio intendere oportet, ipse ieiunauit non eo indigens, sed nos instruens. Beronius. Denique tanto deuotius imitandum est nobis Christi ieiunantis exemplum, quanto certius est eum propter nos ieiunasse, nõ propter seipsum: debemus autem hoc exemplum imitari secundum possibilitatem nostram. Vnde Gregorius. Nazanzenus dicit. Quadraginta diebus Christus ieiunauit nihil manducans. Erat enim Deus, nos autem ieiunium possibilitati nostræ proportionemus. Sciendum uero est, quod per ieiunium sic uitia carnis sunt refrænda, quod tamen naturæ necessitas non subtrahatur. Ad cuius euidentiam est sciendum, quod necessarium in rebus accipitur dupliciter. Primo modo ad conseruationem uitæ, & tale necessarium per ieiunium subtrahere non licet, sicut nec intemere seipsum: sed hoc necessarium est male modicum, quia modicum natura contenta est. Alio modo dicitur necessarium ad conseruandam ualitudinem corporis, quæ quidem accipitur in duplici statu. Primo secundum sufficientiam

habito respectu ad ea quæ incumbunt ex officio, ex societate eorum cum quibus uiuit, ad quæ conuincitur necessarium agenda, & tale necessarium etiam subtrahi non debet. Hoc enim eilet de rapina hostiam offerre ieiunio, si aliquis impediretur propter ieiunium ab aliquibus operibus, ad quæ obligatur. Vnde Hieronymus dicit. Qui de rapina holocaustum offert, uel qui ciborum egestate uel manducandi, uel somni penuria immoderate corpus affigit, si etiam sit tanta abstinentia, quod homo ab operibus utilioribus impediatur, quàmuis ad ea non ex necessitate teneatur, indirectum est ieiunium, & si non sit illicitum. Idem. Rationalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium charitati, uel uigilias uentis negligerati præfert. Secundo modo accipitur ualeudo corporis secundum optimam corporis dispositionem: & quia caro in suo robore consistens difficiliter spiritui subditur, ideo ad necessarium ualitudinem sic accipitur, etiam si licite accipi potest, tamen laudabiliter subtrahi potest, & talis subtrahio non multum morum accelerat, cum corpus humanum inueniatur frequentius ex superfluitate, quàm ex defectu mortales incurere egritudines. Vnde Galenus dicit, quod summa medicina est abstinentia. Notandum tamen super illud Matth. 9. Non possunt filii sponsi, quando cum eis est sponfus, ieiunare, quod ieiunium duplex est, ut dicit Augustinus. i. ieiunium iustus, quod cõ amaritudine peccatorum, & præsentis uitæ miseria geritur. Aliud est ieiunium exultationis, quod cum spiritali iucunditate a carnalibus uitiis & desiderijs se abstrahit, quia gustato spiritu, desipit ois caro. In istis ergo semper habitu sponfus præfens est, sed non semper actus, immo quadoque eis præfens est ut iudex, cum sua peccata recogitant uel quæ fecerunt, uel in quæ cadere possunt, nisi carnem cohibeant, & tunc competit eis ieiunium meritis. Aliquando est eis præfens actus, ut sponfus quando eius dulcedine perfunduntur, & tunc competit eis ieiunium exultationis, non meritis.

ARTIC. XI.

De Christi tentatione.

Nono uideamus de Christi tentatione, & quare tentari uoluit, de qua dicitur Matth. 4. Ductus est in desertum a spiritu Iesus ut tentaretur a diabolo, ut dicit Gregorius. Tribus modis agit tentatio, suggestionem, delectationem, consensum: & nos cõ tentamur plerumque in delectationem, aut etiam in consensum labi mur, quia de carnis peccato propagati in nobismetipsis gerimus, unde certamina toleramus. Deus uero qui in utero Virginis incarnatus uenit in hunc mundum sine peccato, nihil contradictionis in semetipso tolerabat, tentari ergo potuit per suggestionem, sed mentem eius peccati delectatio non momordit, atque ideo omnis diabolica tentatio foris, nõ inuitus fuit. Notandum uero, quod Christus tentari uoluit, primo quidem, ut nobis contra tentationes exemplum ferret. Gregorius. Non est indignum redemptori quod uoluit tentari, qui uenerat occidi, ut tentationes nostras suis tentationibus uinceret, sicut mortem nostram sua morte uenerat superare. Omnia enim quæ Christus in mysterio assumptæ humanitatis uel fecit, uel sustinuit, nobis salutaria fuerunt: per eius enim tentationem, & alia quæ sustinuit, roboramur. Ad Heb. 12. Recordate Dominum Iesum qualem sustinuit aduersus temetipsum cõtradictionem, ut nõ fatigemini animis uestris deficientes. Maximus. Si nolumus a diabolo superari, inheremus ei qui cõtra diabolum triumphauit. Magna ergo consolatio membris ex capite. Beronius. In creatione, in redemptione, ceterisque omnibus beneficijs est Deus omnium: sed in tentationibus suis tanquàm proprium aliquid habent cum singulis electorum. Sic enim paratus est cadentem suscipere, & eripere fugientem, ut uideri possit relictis omnibus ei soli operam dare. Propterea, expedit omni animæ Deum semper intendere tanquàm proprium, non tantum adiutorem, sed etiam inspectorem. Vnde legitur de beato Antonio, quod cum semel a dæmonibus in uarias formas mutatis laceratus fuisset, subito quidam radius lucis dæmones effugauit, statimque sanatus, & Christum præsentem intelligens, dixit. Vbi eras bone Iesu? & uox ad eum. Antoni, hic eram, sed expectabam certamen tuum. Secundo, tentari uoluit propter nostram cautelam, ut nullus quantumcumque sanctus, a diaboli tentatione securus sit, Ioannis. 13. Non est seruus maior suo Domino. Leo Papa. Nemo de cordis sui puritate confidat, cum ille per uigil hostis accrioribus pulset insidij, quos maxime uiderit abstinere a peccatis. A quo enim dolos suos timeat abstrahere, qui ipsum Dominum maiestatis ausus est tentare? Vnde post baptismum Christum tentauit, quia ut dicit Hilarus, super Matth. In sanctificationis maxime tentamenta diaboli grauantur, quia uictoria magis est ei exoptanda a sanctis. Ecclesiast. 1. Fili accedens ad feruitum Dei, sta in timore. Tertio, propter exemplum, ut dicit Augustinus. Christus se diabolo tentandum præbuit, ut ad superandas tentationes eius mediator efferet

non solum per adiutorium, uerum etiam per exemplum. Dedit autem nobis exemplum non solum pugnae, sed etiam coronæ, unde super illud Matth. 4. Accesserunt angeli, & ministrabant ei, dicit glossa. Sicut in hoc agone militia nostra pie instruitur, ita in obsequio angelorum gloria remuneratio edocetur. Vnde etiam Beronius. Ipse Dominus hortatur ut pugnemus, adiuuat, ut uincamus certantes expectat, deficientes subleuat, uidentes coronat. Sequitur de modo & ordine tentandi. Et accedens tentator dicit ei. Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant, ubi dicit Gregorius. Antiquus hostis primū hominem gula uitio tentauit, cum ligni cibum uentum ostendit, atque ad comedendum uasit. Vana gloria, cum diceret, Eritis sicut dii: auaritia, cum diceret, Scientes bonum & malum. Auaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis, cum supra modum sublimitas ambitur, eisdem modis secundum hominem tentauit, primo per gulam, unde dicit. Si filius Dei es &c. Hilarus. Eam conditionem in tentando proposuit, per quam in Deo ex mutatione lapidis in panes uirtutis potentiam agnoscat, & in homine oblectando cibi patientiam efueriens illudat. Huc autem tentationi sic resistit dicens. Scriptum est, Nõ in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei, ubi dicit glossa. Inferior pars hominis pane sustentatur, altera uerbo Dei reficitur, quia uero agis de inferiori parte, pater quod tentator sis. Secundo tentauit eum per uanagloriam, ut dicitur Matth. 4. vnde sequitur. Tunc assumpsit eum diabolus &c. Et postea sequitur. Si filius Dei es, mitte te deorsum &c. Hæc tentatio fuit uanæ gloriae exultationis glossa. cui sic resistit. Nõ tentabis dominum Deum tuum, ubi dicit glossa. Non debet tentare Deum, quando habet ex humana ratione quid faciat, sed postquam deficit humana ratio, commendat se Deo, non tentando, sed deuote confitendo. Nota etiam, quod hic dicitur glossa. omnia hæc corporalibus sensibus esse completa: quia enim uerba inuicem conferuntur, in specie hominis diabolus superasse uisibile est. Tertio tentauit eum de auaritia, unde sequitur. Assumpsit eum in montem excelsum, & ostendit ei omnia regna mundi, glossa. i. omnia concupisibilia in mundo, in quo homines regnant, uel simpliciter totus mundus eo suggerente ab eo uisus est, & dixit. Hæc omnia tibi dabo, si procideris adoraueris me, quia auaritia idolorum seruitus, sicut dicitur ad Ephesios 5. Huc autem tentationi sic resistit. Vade Satanas. Cur indignanter sic respondit? quia dicit Chrysostomus. in proprijs iniurijs quempiam esse patientem laudabile est: Dei autem iniurias simulare, nimis impiū est. Notandum uero quid mystice Christi tentatio significet. Vnde Chrysostomus sic dicit. Ieiunium est abstinencia rei malæ: esurites est desiderium eius, uisus eius est panis. Qui ergo sibi peccati conuerterit in uisum, lapidem conuerterit in panem. Respondet ergo diabolus per uoluntatem, quia non in solo pane, i. uisus illius rei uiuit homo, sed in obseruantia madorum Dei. Cum ergo quis inflatus fuerit quasi sanctus, ductus est quasi supra templum, & quando assistit ueritate cõsistere in sanctimonij summitate, postus est super pinnam templi, & hæc tentatio sequitur primam, quoniam uictoria tentationis gloriam operatur, & fit causa iactantia: sed Christus uero ieiunium suscepit, super templum autem eum diabolus duxit, ut tu ad abstinentiam laudabilem sponte procedas, extolli autem ad fastigium sanctitatis non acquiescas. Fuge exaltationem cordis, & non patieris ruina. Ascensio autem montis est processio ad altitudinem diuitiarum, & gloriam huius mundi, quæ de superbis cordibus descendit. Cum ergo uolueris diues fieri, quod ostendens incipis cogitare de diuitijs & honoribus acquirendis, & tunc princeps mundi gloriam ostendit regni sui. Tertio loco preuidet tibi causas, ut si uolueris illa consequi, seruias ei, & negligas iustitiam.

ARTIC. XII.

De triplici tentatione, scilicet Dei, hominis, & diaboli.

Crossa, super Psal. secundum dicit, quod tentat Dominus, tentat homo, tentat diabolus: sed aliter dominus, aliter homo, aliter diabolus. Tentat dominus ut erudiat, homo ut dicat quod ne scit, diabolus ut seducat. De tentatione Dei, dicitur ibidem in Psal. 25. Proba me domine, & tenta me. glossa. Iudica me probatum non tibi, quia omnia probasti: sed mihi & hominibus ne quid de liciti maneant, tentatio ergo Dei probatio est sicut tentauit Deus Abraham. Genes. 22. Quod autem dicitur. Matth. 6. Ne nos inducas in tentationem, intelligendum est, ne nos permittas uinci a tentatione, glossa. In tentationem ducitur, qui in tentatione statur, non ergo precatur ut non tentetur, quia tentatio necessaria est ad coronam, tanquàm si cuique necesse est igne probari, non precatur ut non contingatur, sed ut non exuratur, ut dicit glossa. Aug. De tentationibus hominis sciendum est, quod tentare est experimentum sumere de eo qui tentatur, sicut Sanfon proposuit problema Philistis ad tentandum eos. Iudic. 4. Si quis

autem hominum explorat uoluntatem, prudentiam, & potentiam Dei, hoc est tentare Deum, quod prohibitum est. Deutor. 6. Non tentabis dominum Deum tuum, ubi dicit glossa. Deum tentari, qui habet quid faciat, ac sine ratione se committit periculo, experiri uolens utrum possit liberari a Deo. Quando uero propter necessitatem, uel utilitatem committit se aliquis diuino auxilio, & suis petitionibus & factis, hoc non est tentare Deum. Dicitur enim. 2. Paralipomen. 2. Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros ad te dirigamus. Ad euidetiam autem illius quod dicitur in Psal. 33. Gustate, & uidete quoniam suauis est dominus, & illius quod dicitur. Roma. 12. Ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta. Sciendum quod duplex est cognitio diuinæ uoluntatis, seu bonitatis. Vna quidem est speculatiua, & quantum ad hanc non licet dubitare, nec probare utrum uoluntas bona sit, uel utrum Deus sit suauis. Alia autem est diuinæ bonitatis, seu uoluntatis cognitio affectiua, seu experimentalis, dum quis experitur in seipsum gustum diuinæ dulcedinis, & complacentiam diuinæ uoluntatis, sicut de Ierotheo dicit. Dio. 2. c. de di. no. quod didicit diuina ex cõpassione ad ipsa, & hoc mouet, ut probemus Dei uoluntatem, & gustus eius suauitatem. Notandum etiam, quod dupliciter perit aliquis signum a Deo. Vno modo, ad exemplum diuinam potestatem, aut ueritatem disti eius, & hoc de se pertinet ad Dei tentationem. Alio modo, ut in statuatur quid sit circa aliquid faciendum, aut quod factum beneplacitum est Deo, & hoc nullo modo pertinet ad Dei tentationem. De tentatione autem diaboli supra dictum est, huiusmodi autem diabolica tentationis rationes, uidelicet quare permittit Deus hominē tentari, tangit Chrysostomus, dicens. Quisquis post baptismum maiores sustinet tentationes, non turbetur: etenim propter hoc accepisti arma, nõ ut uacues, sed ut preleris id eo autē a tentationes nõ prohibet Deus. Primo quidem, ut discas, quomodo fortior factus es. Secundo, ut ex magnitudine donorum non extollaris. Tertio, ut diabolus cognoscat, quod perisset ab eo abscissisti. Quarto, ut per hoc fortior reddaris. Quinto, ut crediti tibi thesauri signum accipias. Neque enim diabolus superueniret tibi ad tentandum, nisi te in maiori effectu uideret.

ARTIC. XIII.

De Christi conuersatione.

Decimo uideamus de Christi conuersatione, de qua dicitur Baruch. 3. Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus. Notandum, quod Christi conuersatio fuit perfectissimū exemplar nostræ conuersationis: unde in persona eius dicitur. Ioannis. 4. Ego sum uita, ueritas, & uita. Reuera ipse est illa regia uia, de qua dicitur. Numer. 21. Via regia gradiemur, & benedicit quædam glossa super. Qui habitat, quod uia regia est uia Christi regis nostri, qui sic uiam mundi cucurrit, ut nec prosperis alliceretur, nec aduersis frangeretur, quem etiam nos imitari debemus. Beda. Sequamur iter humanæ conuersationis eius, si diuinitatis gloriam uolumus? Inueniri, & habitare in domo eius æterna omnibus diebus uitæ nostræ. Notandum uero, quod Christus cõuersatus fuit secundum legem. Primo quidem, ut ueretur approbare: secundo, ut eam in seipso obseruando consumaret: tertio, ut Iudæis occasionem calumniandi subtraheret: quarto, ut homines a seruitute legis liberaret, secundum illud Galat. 4. Misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. A transgressionem autem legis tripliciter se excusat. Primo quidem, quia per præceptum quidē de sanctificatione sabbathi non interdictum opus diuini, sed humanum: quàmuis Deus in die septima cessauerit a nouis creaturis condendis, semper tamen operatur in rerum gubernatione & conseruatione. Quod autem Christus miracula faciebat erat operis diuini, ut ipse dicit Io. 5. Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Secundo excusat per hoc, quod illo præcepto nõ prohibentur opera de necessitate salutis corporalis. Vnde ipse dicit. Luc. 7. Nonne unusquisque uestrum soluit bouem, aut asinum, & ducit ad aquam? Et infra c. 14. Cuius uestrum bos, aut asinus in puteum cadit, & nõ cõtinuo extrahit illum in die sabbathi? Manifestum est autem, quod opera miraculorum quæ Christus faciebat, ad salutem corporis & animæ pertinebant. Tertio, quia illo præcepto non prohibentur pertinentia ad Dei cultum. Vnde dicitur Matth. 12. An non legitis in lege, quod sabbatum sancti uiolant, & sine crimine sunt? & Ioan. 7. dicitur. Si circuncisio homo accipit in sabbato, ut non soluatur lex Moysi, cur mihi indigna mini, quia uos hominem saluum feci in sabbato? Quod autem mandatum paralytico in sabbato lectum suum porrare, ad cultum Dei pertinebat. i. ad laudem diuine uirtutis. Notandum quod Christus habuit refugia, ut dicit Remigius nauim, mōtē, & desertum, ad quorum alterum quotiescunque a turbis premebatur, descedebat, &

debat: & hoc legitur ipsum fecisse propter tria, quandoque propter corporalem quietem. unde Mar. 6. dicitur quod dominus discipulis dixit. Venite seorsum in desertum locum, & quiete vobis. Erant enim qui veniebant & redibant multi, & nec spatium manducandi habebant. Quandoque vero causa orationis, unde Luc. 6. Factum est in illis diebus, exiit orare in montem: & erat per nos in oratione, ubi dicit Ambro. quod ad precepta virtutum suo nos informet exemplo. Quandoque ut doceat favorem vitare, unde super illud Mat. 5. Videns Iesus turbas ascendit in montem. Dicit Chryso. quod per hoc quod non in ciuitate & foro, sed in monte & solitudine sedit, erudit nos nihil ad ostentationem facere, a tumultibus abscondere, & maxime cum de necessariis disputare oporteat.

ARTIC. XIII.

De doctrina Christi.

Vndecimo videamus de doctrina Christi, de qua dicitur Matth. 22. Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Sciendum vero quod Christus veritatem doctrinae confirmavit, tum vitæ sanctitatis: tum miraculorum sublimitate. Vitæ sanctitatis, quia cepit facere & docere, ut dicitur Act. 1. Miraculorum sublimitate, Io. 4. Si mihi non vultis credere, operibus credite. Notandum insuper, quod Christus multa docuit in parabolis, ut dicitur Mat. 13. Quod quidem conueniens fuit, tum quia connaturalis est homini ut per sensibilia deueniat in cognitionem intelligibilem, ut dicit Dionys. r. celest. hierar. Nam impossibile est nobis aliter lucere diuinum radium, nisi varietate factorum velaminum anagogice circumuelatum, id est, inclusum diuersis figuris scripturæ ipsum representantibus. Tum etiam propter simplicitatem quorundam audientium, vt qui caelestia capere non poterant, per similitudinem terrenam audita percipere possent, ut dicit Glo. Mat. 4. Et subauditur ibi, in Glo. quod parabola gratæ, similitudo dicitur latine, quod quid intelligi volumus per quasdam cõparationes indicamus: vt ferreum dicitur ad aliquid durum, & rem velocem venis cõparamus. Est enim parabola, ut dicit Hiero. rerum natura discrepantium sub aliqua similitudine facta cõparatio. Tum etiam ut indignis diuina mysteria occultarentur, unde Luc. 3. Vobis dauit est nosse mysterium regni Dei, glo. secreta scripturarum. Et in fra. Ceteris autem in parabolis, vt videntes non videant. Matthai 7. Nolite sanctum dare canibus, neque mittite margaritas vestras ante porcos. Glo. Eadem res dicitur sanctum & margarita, id est, euangelium & ecclesiastica sacramenta. Sanctum, quia inuisibile, nec debet ab aliquo corrumpi. Margarita, quia in abcondito latet, & de figuris quasi de aperis conchis eruitur. Gema est pretiosa quæ non potest corrumpi: canes vero sunt quia oblatrant, & quod integrum est dilacerant: porci qui vilipendunt & conculcant. Notandum verò quod sicut Dionysius secundo cap. celest. hierar. dicit, magis conueniens est quod diuina in scripturis tradantur sub metaphora rerum corporalium vilium, quam nobilitatis: & hoc propter tria. Primo, quia per hoc liberatur magis humanus sensus ab errore. Manifestum autem est quod hæc non secundum proprietatem dicuntur de diuinis: quod posset esse dubium, si sub figuris nobilissimorum corporalium describerentur diuina, maxime apud illos, qui nihil aliud corporibus nobilibus excogitare nouerunt. Secundo, quia hic modus est conuenientior cognitioni quam de Deo habemus in hac vita. Magis enim manifestatur nobis de ipso quid non est, quam quid est: & ideo similitudines eorum quæ magis elegantur à Deo, veriorè nobis faciunt estimationem de Deo quid sit supra illud quod de eo dicimus, vel cogitamus. Tertio, quia per huiusmodi diuina magis indignis occultantur.

ARTIC. XV.

De Christi miraculis.

Dodecimo videamus de Christi miraculis, de quibus dicitur Ioan. 11. Hic homo multa signa facit. Vnde notandum quod miraculi nomen ab admiratione sumitur. Admiratio autem surgit cum effectus sunt manifesti, & causa occulta: sicut aliquis miratur videns eclipsim solis, & ignorat causam, ut dicitur 1. Me. 2. Potest tamen causa alienius apparentis effectus esse alicui nota, quæ tamè aliis est incognita: vnde aliquid est miru vni, quod non est miru aliis, sicut eclipsa solis miratur rusticus, non autem astrologus. Miraculi autem dicitur quasi admiratione pleni, quod simpliciter est, omnibus causam occultat: hæc autem est Deus, vnde illa quæ a Deo sunt præter causas nobis notas, miracula dicuntur. Describitur autem miraculum sic. Miraculum dicitur aliquid arduum & insolitum supra facultatem naturæ, & spe admirantis proueniens. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod

arduum dicitur miraculum non propter dignitatem rei in qua fit, sed quia excedit facultatem naturæ. Similiter insolitum dicitur non quia frequenter eueniat, sed quia est præter naturam consuetudinem. Supra autem facultatem naturæ est aliquid tripliciter. Vno modo quantum ad substantiam facti, sicut quod deo corpora sint simul, & quod sol retrocedat: vel quod corpus humanum glorificetur, quod nullo modo natura facere potest. ista & similia tenent summum gradum in miraculis. Secundo modo est aliquid supra facultatem naturæ: non quantum ad id quod fit, sed quantum ad id in quo fit: sicut resurrexerunt mortuorum, illuminatio cæcorum, & similia, potest natura causare vitam, sed non in mortuo, & potest præstare visum, sed non cæco: & hæc secundum locum tenent in miraculis. Tertio est aliquid supra facultatem naturæ: quantum ad modum, & ordinem faciendi, sicut cum aliquis subter diuina virtute curatur a febre absque solito & consueto cursu naturæ in talibus: & cum aer condensatur in pluuia diuina virtute absque naturalibus causis, sicut factum est ad preces Helie & Samuelis: & huiusmodi tenent infimum locum in miraculis. Quodlibet autem istorum habet diuersos gradus, secundum quod diuersimode excedunt facultatem naturæ. Supra speciem etiam naturæ miraculum esse dicitur, non supra speciem gratiæ quæ ex fide est. Dicuntur autem miracula virtutes, in quantum excedunt facultatem naturæ, signa vero in quantum manifestant aliquid supernaturale. Dicuntur autem portenta, vel prodigia propter excellentiam, quasi procul aliquid ostendentia. At tribuitur autem operatio miraculorum fidei, secundum illud 1. Corinth. 13. Si habuero fidem vt montes transferam: & hoc propter duo. Primo, quia ordinatur ad fidei cõfirmationem. Secundo, quia procedit ex Dei potentia, cui fides innititur: & sicut præter gratiam fidei necessaria est & gratia sermonis ad fidei instructionem, ita etiam opera miraculorum ad fidei cõfirmationem. Notandum vero quod diuinitus conceditur homini miracula facere. Primo quidem & principaliter ad cõfirmandum fidem & veritatem quam docet. Quia enim ea que sunt fidei, humanam rationem excedunt, ideo non possunt per humanam rationem probari, sed oportet quod probentur per argumentum diuinæ virtutis. Secundo, ad ostendendum præsentiam Dei in homine per gratiam spiritus sancti, ad Galat. 3. Qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Verumque autem cetera Christi erat hominibus manifestandum, scilicet quod Deus esset in eo per gratiam non ad operationem, sed vnionem, & quod eius supernaturalis doctrina esset: a Deo: ideo conuenientissimum fuit, vt miracula faceret. vnde ipse dicit Io. 5. Si mihi non vultis credere, operibus credite: & ibi etiam. Opera que dedit mihi pater vt facia, ipsa sunt que testimonium perhibent de me. Facit autem Christus miracula diuina virtute, vnde ipse dicit Ioannis 10. Pater in me manens ipse facit opera. Vnde Leo Papa dicit, quod in Christo sunt duæ naturæ, vna earum est diuina, quæ fulget miraculis: & alia humana, quæ succumbit iniuriis, & tamen vna earum agit in cõmunicatione alterius, in quantum scilicet natura humana est instrumentum diuinæ actionis, & actio humana accipit virtutem a natura diuina. Blaphemiam verò Iudæorum dicitur in virtute demonum cum dæmonia eiecere, Luca 11. reprobauit. Primo quidem per hoc quod fatanas contra se ipsum non diuiditur. Secundo, ex emplo aliorum qui dæmonia eiciebant per spiritum Dei. Tertio, quia dæmonium expellere non potest, nisi ipsum vicisset diuina virtute. Quarto, quia nulla conuenientia in operibus, nec in effectu erat sibi & fatane, cum fatanas dispergere cuperet quos Christus colligebat. Notandum vero quod miraculorum quædam non sunt vera, sed phantastica facta, quibus ludificatur homo, vt videatur et aliquid quod non est: quædam sunt vera facta, sed non habent vere rationem miraculi, quia sunt virtute aliquarum naturalium causarum: & hæc duo possunt fieri per dæmones, sed vera miracula non possunt fieri nisi virtute diuina. Operatur enim ea Deus ad utilitatem hominum: & hoc dupliciter. Vno quidem modo ad veritatis prædicatæ cõfirmationem, & secundum hunc modum possunt etiam mali miracula facere: vnde super Mat. 12. Nonne in nomine tuo? & dicit Hiero. Prophetarum, & virtutes facere, & dæmonia eiecere interdum non eius est meriti qui operatur, sed inuocatio nominis Iesu Christi hæc agit, vt homines Deum honorent, ad cuius inuocationem sunt tanta miracula. Alio modo ad demonstrandam sanctitatem alicuius, & sic sunt tantum a sanctis, vel in vita eorum, vel etiam post mortem siue per eos, siue per alios. Legitur enim Act. 12. quod Dominus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiam dum super languidos ferebantur eius sudaria, recedebant ab eis langores, & sic nihil prohiberet per aliquem peccatorem miracula fieri, per aliquam inuocationem alicuius sancti: quæ tamen miracula ille non dicitur facere, sed ille ad cuius sanctitatem demonstrandam hæc fierent.

ARTIC.

ARTIC. XVI.

De Christi transfiguratione.

Tertio decimo videamus de Christi transfiguratione, de qua dicitur Matth. 17. Et post sex dies assumpsit Iesus Petrum, Iacobum, & Ioannem: vbi tria per ordinem possumus notare, scilicet luminosam claritatem Christi transfigurati, gloriosam apparitionem Helie & Moysi, gaudiosam delectationem discipulorum Christi. Primum tangitur ibi, Et respendit facies eius sicut sol: vbi dicit Hiero. Qualis futurus est tempore iudicii, talis A postolis apparuit. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod claritas illa fuit claritas gloriæ quantum ad essentiam, non tamè quantum ad modum essendi. Claritas enim corporis gloriosi diuatur ab animæ claritate, sicut dicit Augustin. Et similiter claritas corporis Christi deriuata est in transfiguratione a diuinitate eius, vt dicit Damasc. & a gloria animæ ipsius, aliter tamen quam in corpore glorificato. Nam ad corpus glorificatum redudat claritas ab anima, sicut quedam qualitas permanens, sed ad corpus Christi in transfiguratione deriuata est claritas per modum cuiusdam passionis transeuntis, sicut cum aer illuminatur a sole, & est simile quantum ad animam de uisione, quam uidit Paulus. Vnde ille fulgur tunc in corpore Christi apparet, miraculose fuit, sicut & illud quod super vendas maris ambulauit. Vnde non est dicendum sicut Hugo de S. Vict. dicit, quod assumpsit dotes claritatis in transfiguratione, agilitatis ambulando super mare, subtilitatis egrediendo clauo virginis vtero, quia dos nominat qualitatem immanentem corpori glorioso, sed miraculose habuit ea que pertinent ad dotes. Notandum quod tria describuntur circa hæc transfigurationem, scilicet cet temporis oportunitas, discipulorum numerositas, & loci congruitas, i. quando facta est, quibus, & ubi, quod mysterio non uacat. Primum ibi. Et post sex dies, vbi dicit Orige. Mystice est aliquid ascendit sex dies, i. omnes mundi res sex diebus factas, postest gloriam verbum Dei aspicere, & Iesum transfiguratum ante oculos cordis sui videre. Diuersas enim habet verbum Dei formas apparentes vnique secundum quod videtur expedire cognouerit, & nemini super quod capite, seipsum ostendit. Secundum ibi. Assumpsit Petrus, Iacobus & Ioannem, per quod datur in telligi quod dicit Rabanus, quod quæ nunc fidem sanctæ Trinitatis inuicem seruant, tunc æterna eius visione legantur. Tertium ibi. Et duxit illos in montem excelsum, in quo dormit, vt dicit Remig. quæ necessè est omnibus qui Deum contemplari desiderant, vt non in infimis voluptatibus iaceant, sed amore per penorem semper ad celsa se erigant, & ut ostendat discipulis quatenus gloriam diuinæ claritatis non in huius sæculi profunderant, sed in cælestis beaticitudinis regno. Dicitur autem seorsum, quia sancti viri toto animo, & fidei intentione separati sunt a malis, funditus autem separabuntur in futuro. Secundum principale membrum tangitur ibi. Et apparuerunt illis Moyses & Helias loquentes cum eo: vbi dicit Hiero. Cõsiderandum est, quod Scribis & Phariseis signum de celo perentibus facta noluit: his vero vt Apostolorum augeat fidem, dar signum de celo, Helias inde descendente quo descendenderat, & Moysè ab inferis resurgente: quod non est sic intelligendū, quod anima corpus suum assumpsit, sed quod anima eius apparuit per aliquod corpus assumptum, sicut angeli apparent, Helias autem apparuit in corpore proprio, non quidem de celo empyreo allatus, sed de aliquo eminenti loco, in quo fuerat curru igneo raptus. Sunt autem plures rationes, quare Moyses & Helias ad medium adducuntur, vt dicit Chryso. Prima est, quia dicebant turbæ eum esse Heliam, vel Hieremiam, aut vnū ex Prophetis, capita Prophetarum secū ducit, vt saltem hinc appareat differentia feruorum & Domini. Secunda est, quia Moyses legem dedit, Helias æmulator Domini fuit. Vnde per hoc quod simul cum Christo apparuerunt, excluditur calumnia Iudæorum accusantium Christum tanquam transgressorem legis, & blasphemum, sibi gloriam Dei vsurpantem. Tertia, vt ostendat se potestatem mortis & uitæ habere, & esse iudicem viuorum & mortuorum. Moysen iam mortuum, & Heliam adhuc viuentem secum dicit. Quarta, quia voluit vt discipuli eius imitarentur Moysi mansuetudinem, & zelum Helie. Tertium ibi. Domine, bonū est nos hic esse. Gloss. Si Petrus videns gloriosam humanitatem nunquam voluit ab eius visione separari, quid purandum est de his qui diuinitatem eius videre meruerunt? Dicitur autem, Matth. 9. quod non sciebat quid diceret stupore fragilitatis humanæ. Vnde Beda. Sed in hoc sciebat, quod bonum hominis est intrare in gaudium Domini sui, vt dicit Glo. Remigii. Erant Petrus, qui voluit vt regnum electorum cõstrueretur in terris, quod Dominus promisit dare in cælis: errant etiam, quia oblitus est se & suos socios esse mortales, & absque gustu mortis voluit subire æternam felicitatem, & in eo quod in cælesti cõuersatione tabernacula facienda putauit, in

A qua domus necessaria non erat, cum scriptum sit, Templum non vidi in ea.

ARTIC. XVII.

De cœna Christi.

Quartodecimo videamus de cœna Christi, & institutione Dominici corporis & sanguinis Christi, de quibus dicitur, Mat. 26. Cœnantibus illis, accepit Iesus panem &c. Notandum, quod conuenienter hoc sacramentum institutum fuit in cœna. Primo quidem ratione continentie huius sacramenti, continetur enim ipse Christus in Eucharistia sicut in sacramento, & ideo quando Christus in propria specie a discipulis disciturus erat, in sacramentali specie seipsum eis reliquit, sicut in absentia Imperatoris exhibetur eius veneranda imago. Vnde Eusebius dicit, Quia corpus assumptum ablatum erat ab oculis corporalibus, & illaturus syderibus, necesse erat ut die cœnæ sacramentum corporis & sanguinis sui consecraret nobis, ut colesceretur iugiter per mysterium quod semel offerretur in pretium. Secundo, quia sine fide passionis nunquam potuit esse salus, secundum illud Roman. 3. Quem posuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine eius: & ideo oportuit omni tempore apud homines esse aliquid representantium Dominicæ passionis, cuius in veteri lege præcipuum erat agnus paschalis, vnde dicit Apostol. 1. Corinth. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Successit autem ei in nouo testamento Eucharistia sacramentum, quod est rememoratum præteritæ Dominicæ passionis, sicut & illud fuit futuræ præfiguratum: & ideo conueniens fuit imminente passione celebrato priori sacramento, nouum instituire. Tertio, quia ea quæ ultimo dicuntur ab amicis recedentibus, magis memoria commendantur, præsertim quia tunc magis inflammatur affectus ad amicos: ea vero quæ magis afficiuntur, profundius animo imprimuntur. Quia igitur vt beatus Alex. Papa dicit, nihil in sacrificiis potest esse maius quam Corpus Christi & sanguis Christi, nec oblatio hac potior, ideo vt in maiore veneratione haberetur, Dominus in vltimo discessu suo a discipulis hoc sacramentum instituit. Et hoc est quod Aug. dicit in libr. sermonum ad Ianuariam. Saluator quo vehementius commendaret illius mysterii altitudinem, vltimum hoc voluit insingere cordibus & memoriæ discipulorum, a quibus per passionem erat discissurus. Notandum vero quod hoc sacramentum triplicem habet significationem. Vnam quidem respectu præteriti, in quantum scilicet est commemoratiuum Dominicæ passionis, quæ fuit verum sacrificium, & secundum hoc nominatur sacrificium. Aliam autem significationem habet respectu rei præsentis, scilicet ecclesiasticæ vnitatis, & ut homines per hoc sacramentum congregantur, & secundum hoc nominatur cõmunitio. Damasc. dicit. 4. lib. quod dicitur cõmunitio, quia communicamus per ipsum Christum, & quia participamus eius carne & diuinitate, & quia communicamur & unimur adinuicem per ipsum. Tertiam autem habet respectu futuri, in quantum præfiguratiuum fructus Dei, quæ erit in patria, & secundum hoc dicitur viaticum, quia præbet nobis viam illuc perueniendi. Et secundum hoc etiam dicitur Eucharistia, i. bona gratia, quia gratia Dei vita æterna est, vt dicitur Roma. 6. Vel quia realiter continet Christum, qui est plenus gratia. Dicitur etiam in Græco metalipsis, id est, assumptio, quia ut dicit Damascen. per hoc sibi Dei diuinitatem assumimus. Notandum etiam quod ipse Christus assumpsit hoc sacramentum in cœna, quod aliis sumendum tradidit, ut dicit Hiero. & habetur de consecratione distinctio. 4. Dominus Iesus ipse conuiuia & conuiuium, ipse comedens & comeditur. Vnde etiam super illud Ruth. 3. Cumque comisset & bibisset, dicit glo. quod Christus comedit etiam & bibit in cœna corporis & sanguinis sui sacramentum, cum illud discipulis suis tradidit. Vnde quia ipse communicauerunt, ipse participauit eisdem: vnde quidam metricè dixit. Rex sedet in cœna cinctus turbæ duodena. Se tenet in manibus, se cibatur ipse cibis. Possumus autem distinguere triplicem cœnam Christi, videlicet sacramentalem, spirituales, & æternam. De prima dicitur Apocalyp. 19. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni sunt vocati. Vere beati & in presenti per gratiam, & in futuro per gloriam, vnde super illud, Sapient. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, dicit Glo. Qui Christum corde suscipit, vel percipit, noticiam omnium hic pariter virtutum habet & gratiam, & in futuro vitam æternam. Hæc est cœna, in qua lauit Christus pedes discipulorum suorum, id est, affectus nostræ mentis a peccatis venialibus: quia in hoc sacramento fit transformatio hominis ad Christum per amorem. Et quia feruori amoris peccata venialia cõtrahuntur, qui quidem feruor in hoc sacramento excitatur, ideo ex consequenti peccata venialia dimittuntur, vnde Ber. in sacramento altaris anima cælesti dulcedine inebriatur, in peccatum

peccatum veniale delerit, homo in gratia roboratur. De secun- dicitur Apoca. 3. Ego sto ad ostium & pulso, glo. cordi clau- fo. Si quis audivit vocem meam, & aperuerit ianuam mihi, ad eum intrabo, & coenabo cum illo. glo. Fide & opere eius de- labor. Hac coena mystice designata est, Ioannis 13. vbi di- citur, quod ante sex dies Paschas venit Iesus in Bethaniam, fecerunt autem ei coenam, & Martha ministravit &c. Vnde Alchimus. Mystice coena Domini est fides ecclesiae, quae per di- lectionem operatur. Martha ministrat cum fide, cum anima opera suae deuotionis impendit. Lazarus vnus erat ex discum- pentibus, cum hi qui post peccatorem mortem resuscitati sunt ad iustitiam, vna cum eis qui in sua iustitia permanerunt, de praesentia veritatis exultant, & caelestis gratiae muneribus aluntur. Et bene in Bethania, quae domus obedientiae interpretatur. De tertio, Luc. 14. dicitur. Homo quidam fecit coenam magnam, glo. quia satisfactionem nobis internae dulcedinis prae parauit: haec est coena, in qua Ioannes, id est, quilibet electus, in quo est gratia, re- cumbit a strepitu vitae praesentis, quia vt dicit Bernardus. Ibi est re- quies a laboribus, pax ab hostibus, amenitas de nouitate, securitas de eternitate, suauitas atque dulcedo de Dei visione.

ARTIC. VII.

De Christi passione.

Quintodecimo videamus de Christi passione, de qua dicitur Matthaei 20. Ecce ascendimus Hierosolimam & filius ho- minis tradetur principibus sacerdotum &c. Postquam autem sex notare circa passionem Christi, scilicet Christi patientis vo- luntatem, patientis congruitatem, passionis acerbiteriam, igno- miniositatem, & vtilitatem, vltimo persequendum caritatem, & peccati grauitatem. De primo dicitur Ista, 53. Oblatus est quia ipse voluit. Ad cuius euidentiam est sciendum, quod mors Christi fuit nostrae morti conformis quantum ad id quod est de ratione mortis, quod est animam de corpore separari, sed quan- tum ad aliud mors Christi a morte nostra fuit differens. Nos enim morimur quasi morti subiecti ex necessitate naturae, vel ali- cuius violentiae nobis illatae: Christus autem mortuus est non ex necessitate, sed ex potestate, & ex propria voluntate. Vnde ipse dicit Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam. Huius differentiae ratio est, quia naturalia voluntati nostrae non sub- iacent, coniunctio autem animae ad corpus est naturalis, vnde voluntati nostrae non subiacet, quod anima maneat corpori vni- ta, vel separetur. Quicquid autem in Christo naturale erat, to- tum voluntati eius subiacebat propter diuinitatis virtutem, cui subiacebat tota natura. Erat igitur in potestate Christi, vt quando vellet, anima eius vnita corpori maneret, & statim cum vellet, separaretur ab eo. Huius autem diuinae virtutis indicium Centurio cruci Christi assilens sensit, cum vidit eum expirare, per quod maxime ostenditur, quod non fuit homines ex defec- tu naturae moriebatur. Non enim possunt ceteri cum clamore emicere spiritum, cum in illo mortis articulo vix etiam possunt linguam palpitando mouere: vnde quod Christus clamando ex- pirauit, in eo diuinam virtutem manifestauit. Et propter hoc di- xit Centurio. Vere filius Dei erat iste, Luc. 23. vnde Bernardus. in sermone de passione, Vigilate, Quis tam facile cum vult obdor- miat? Magna infirmitas mori, sed plane sic mori virtus immen- sa. Solus habuit potestatem ponendi animam, & solus facultatem liberam eam resumendi, in perium habens vitae & mortis. Non tamen dicendum, quod Iudei non occiderunt Christum. Ille enim dicitur aliquem occidere, qui causam mortis inducit, non enim mors sequitur nisi causa mortis naturam vincat, quae vitam conseruat: erat autem in potestate Christi vt natura ei- dem corruptioni cederet, vel resisteret quantum ipse vellet, ideo ipse Christus voluntarie mortuus fuit, & tamen Iudei occide- runt eum. Notandum, quod voluntas patientis excludit neces- sitate actionis, quia dicit Aristoteles, in lib. de animalibus, quod voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid admittendum, vel adipiscendum, vnde non fuit necessarium Christum pati necessitate coactus. Dicitur autem aliquid necessarium ex suppositione finis, quando scilicet finis nullo modo, aut non ita conuenienter potest esse nisi tali sine praesupposito, & sic ne- cessarium fuit Christum pati necessitate finis, qui quidem finis potest intelligi tripliciter. Primo quidem ex parte nostra, quia per eius passionem liberati sumus, secundum illud Ioan. 12. Opor- tet exaltari filium hominis. Secundo, ex parte ipsius Christi, qui per humilitatem passionis meruit gloriam exaltationis. Luc. 14. Oportebat Christum pati &c. Tertio, ex parte Dei, cuius diffinitio est circa passionem Christi praenuntiata in scripturis, & praefigurata in obseruantia veteris testamenti: & hoc est quod dicitur Luc. 22. Filius hominis vadit secundum quod diffinitum est de illo. & Luc. ultimo. Necessite est impleri omnia quae scripta

sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me. Sciendum vero, quod pater dicitur filium tradidisse, secundum illud Roma. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradi- dit illum: vbi duo tanguntur, scilicet Dei seueritas, & boni- tas. Seueritas quidem est, quod peccata sine poena dimittere no-luit, quod signauit Apostolus dicens, Qui proprio filio suo non pepercit. Bonitas vero in eo quod cum homo fuisset inter factis- cere non posset per aliquam poenam quam pateret, factis factorem filium dedit ei, quem Apostolus signauit dicens, Pro nobis omnibus tradidit illum. Vnde notandum, quod secundum tria tradidit dominus pater Christum passioni. Vno quidem modo, secundum quod sua aeterna voluntate praordinauit passionem Christi ad humani generis liberationem, secundum illud. Ista, 53. Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Secun- do, in quantum in spirauit ei voluntatem patienti pro nobis in- fundendo ei charitatem: vnde ibidem sequitur. Oblatus est, quia ipse voluit. Tertio, non protegendo eum a passione, sed exponendo eum persequenti vnde ipse Christus dixit. Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me. Mat. 28. glo. Dicitur autem Deus eum dereliquisse in morte, quia peccato persequendum eum expo- suit: subtraxit enim protectionem, sed non soluit vnionem. De secundo dicitur. Sapient. 8. Attingit a fine vsque ad finem forti- ter, id est, a summo caelo vsque ad infernum, fortiter eiciens do, scilicet de caelo superbum, fortiter in inferno spoliando ani- mas, fortiter in medio, scilicet in mundo, superando ibidem ma lignum, & disposuit omnia suauiter. Suauiter in caelo stantes an- gelos confirmando, in inferno captiuos a diabolo liberando, in mundo venudatos sub peccato redimendo. Potest autem con- gruitas tripliciter attendi, id est, ex tempore, ex loco, ex genere passionis. De tempore dicitur Ioan. 13. Ante diem festum Pa- schae sciens Iesus venit hora vt transferret ex hoc mundo ad partem &c. Vnde in lib. noui & veteris testamenti dicitur. Om- nia propriis locis & temporibus gessit Saluator. Fuit autem con- gruum quod Christus in iuuentili aetate pateretur, tum vt suam dilectionem magis commendaret, quod vitam suam pro nobis dedit, quando erat in perfectissimo statu: tum etiam quia non con- ueniebat, ut in eo appareret natura diminutio, sicut nec morbus, vt supra patuit: tum etiam ut iuuentili aetate moriens & resurgens, futuram resurgentiam in seipso qualitate praemonstraret: vnde dicitur ad Ephes. 4. Donec occurramus omnes in unitatem si dei, & agnitionem filii Dei in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. De loco passionis Christi dicitur Luc. 13. Non capit prophetam perire extra Hierusalem. Fuit autem conueniens Christum pati in Hierusalem. Primo, quia Hierusalem fuit locus a Deo electus ad sacrificia offerenda, quae quidem figurata sacrificia figurabant passionem Christi, quod est verum sacrificium, secundum illud Ephes. 5. Tradidit te- nentem hostiam & oblationem in odorem suauitatis. Vnde be- da dicit in quadam homelia, quod propinquante hora passio- nis Dominus appropinquare voluit loco passionis, scilicet Hie- rusalem, quo peruenit ante quinque dies Paschae, sicut agnus pa- schalis ante quinque dies Paschae, id est, luna decima secundum praecipuum legis ad locum immolationis ducebatur. Secundo, quia virtus passionis eius ad totum mundum dilandenda erat, vnde dicitur ps. 72. Rex noster ante saecula operatus est salutem in me- dio terrae, id est, in Hierusalem pati voluit, quae dicitur vmbilicus terrae. Tertio, quia hoc maxime conueniebat humilitati eius, vt sicut turpissimum genus mortis elegit, ita etiam ad eius hu- militatem pertinuit quod in loco tam celebri confusionem pati non recusaret. Vnde Leo Papa in quadam sermone Epipha- niae dicit. Qui formam serui acceperat, Bethlelem elegit nati- uitati, Hierusalem passioni. Quarto, vt ostenderet a princi- pibus populi exortam iniquitatem occidentium ipsum, in Hietusa- lem vbi principes morabantur, pati voluit: vnde Bern. Conue- runt in ista ciuitate aduersus puerum tuum sanctum Iesum, quem vnixisti Herodes & Pontius Pilatus cum ipsius genibus & popu- lis Israel. Notandum, quod Christus extra portam pati voluit propter tria. Primo, vt veritas responderet figurae. vnde Hebr. 13. Quorum animalium inferitur sanguis pro peccato in san- da per pontificem, horum corpora cremantur extra castra, pro- pter quod Iesus &c. Secundo, vt daret nobis exemplum exeu- di a mundana conuersatione: vnde ibidem subditur. Exeamus igitur ad eum extra castra, id est, conuersatione secularium, vel secundum glof. voluptates corporum mortificantes, membra cum vitis & concupiscentiis cruciungentes ad eum imitandum, nos dico, portando patienter vt ipse, improprium eius, id est, passionem crucis, quae videtur improprium esse in delictibus, nobis autem sanctificatio & redemptio. Tertio, ut Chryso. dicit, improprium passionis Christus pati voluit non sub recto, nec in templo iudaico, ne Iudei subtraherent sacrificium salutarem, nec vt putarent pro illa tantum plebe oblatum, ideo foras ciui- tatem, foras muros, vt scias sacrificium esse commune, quod to-

tus terra est oblatio, quod communis est omnium purificatio. De genere passionis Christi dicitur Philip. 2. Humiliauit semet- ipsum factus obediens patri vsque ad mortem: mortem autem crucis. Fuit autem conueniens Christum pati hoc genus mortis primo quantum ad humilitatis exemplum: vnde Apostolus notabiliter dicit. Humiliauit semetipsum formam &c. vbi dicit Glo. Quanta humilitas humiliavit se Christus vsque ad incarnatio- nem, vsque ad mortalitatis humanae participationem, vsque ad diaboli tentationem, vsque ad populi desicionem, vsque ad spu- ra, vincula, alapas, & flagella, & mortem crucis, quae ignomi- niosior est. Ecce humiliatus humile exemplum, superbiae medi- camentum. Quid ergo rumefcis o homo, & puluis morticinus, quid tenderis, o sanies foetida? quid inflaris? princeps tuus hu- milis est, & tu superbus, caput humile est, membrum superbum? Secundum quantum ad satisf. Etionis medicamentum, dicitur. n. Sapient. 9. In quo enim quis peccat, per hoc & torquetur. Adam vero in ligno peccauit. Gen. 2. Vnde Christus affixi se ligno per- mitit, vt exolveret quae non rapuit, vnde Aug. in quodam ser- mone de passione contempit Adam praecipuum accipiens ex ar- bore, sed quicquid Adam perdidit Christus in cruce inuenit. Tertio, quantum ad salutis sacramentum, vt ad similitudinem mortis eius moremur vita carnali, vt spiritus noster in super- na eleuaretur, vnde Ioan. 2. Ego si exaltatus fuero a terra, oia traham ad meipsum. Aug. Spiritum, animam, & corpus: de hoc etiam sacramento crucis dicitur in Glo. super illud ad Ephes. 3. Vt possitis comprehendere quae sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum &c. Non frustra tale genus mortis elegit, in quo latitudinis, longitudinis, altitudinis, & profunditatis magister existeret: namque latitudo est transuersum lignum, quod ad bo- na opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo ab ipso transuerso ad terram tendit, vbi corpus cruciugitur, & quodammodo stat, & ipsa statio perseverantiam significat. Alti- tudo est, quod ab ipso transuerso ligno fufum versus eminet, per quod significatur supernorum expectatio. Profundum vero est in illa parte, quae fixa terra occulatur, vnde totum illud surgit, quod profunditatem significat gratitiae gratiae. Quarto, quia hoc genus mortis pluribus figuris respondet: vnde Aug. in sermone de passione. De diluio aquarum humanum genus arca lignea liberauit de Aegypto Dei populo recedente, Moyses mare virga diuisit & Pharaonem prostrauit, & populum redem- mit. Item Moyses lignum in aquam misit & amarum aquam in dulcedinem commutauit, ex ligna virga de spiritali petra salu- tatis vnda proferret, & vt Amalech vincebatur, contra eum virgam Moyses expaffis manibus extendit, vt his omnibus quasi per quosdam gradus ad crucem peruenerit. Tertio, videlicet de acerbitate passionis, dicitur Threno. 1. O vos omnes qui transi- tis per viam, attendite, & videte si est dolor &c. Notandum vero, quod acerbitas passionis, quae fuit in Christo timorem, tristitiam, & dolorem. De timore, dicitur Mar. 12. Cespit Iesus parere, & tedere: vnde Damasc. Omnia quae a non esse ad esse deducunt, a conditore existendi naturaliter desiderium habent, & non existere naturaliter fugiunt. Et Deus igitur verbum homo fa- ctus habuit hoc desiderium, quod demonstrauit per eam, & potum, & somnum, quibus scilicet conseruatur vita, viuere desi- derans & naturaliter est expectantia horum factus, & conuerso desiderans corruptionis amotionem, vnde & tempore passionis, quam voluntarie sustinuit, habuit mortis timorem naturalem, & tristitiam. Etenim timor naturalis nolens diuidi animam a corpore propter eam, quae ex principio a conditore imposita est, naturalem familiaritatem, vnde causatur timor in homine. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod timor causatur ex apprehensione futuri mali, quae quidem apprehensio si non in modum certitudinem habeat, non indicat timorem, vnde Philosoph. 2. Retho. dicit, quod timor non est vbi aliqua spes non est euadendi malum. Nam quando nulla spes est euadendi, apprehenditur malum vt praesens, & sic magis causatur tristitiam, quam timorem. Sic igitur timor potest considerari, quantum ad duo. Vno modo, quantum ad hoc quod appetitus sensitium, naturaliter refugit corporis laesionem per tristitiam si sit praesens, & per timorem si sit futura. Alio modo, potest considerari secundum in- certitudinem euentus, sicut quando nocte timemus ex aliquo sonitu, quasi ignorantes quid hoc sit, & quantum ad hoc, timor non fuit in Christo, vt dicit Damasc. in 3. lib. Quod vero dicitur. Prouerb. 28. Iustus quasi leo confidens absque timore erit, intelligendum est secundum quod timor importat perfectam pas- sionem auertentem hominem a bono rationis, & sic non fuit in Christo, sed solum secundum passionem, vt Hiero. dicit. Item illud secundum Aug. in lib. 83. q. signum perfectionis est absque timore esse, intelligendum est de timore seruilis, & non naturali. De tristitia autem dicitur, Matth. 26. Tristis est anima mea, vsque ad mortem, vnde Ambr. 3. de Trinit. Consideret tristitiam nomi- mino, qui crucem praedico. Ad cuius euidentiam sciendum est,

quod sicut dolor sensibilis est in appetitu sensitio, ita & tristi- tia, sed differentia est secundum motuum, vel obiectum. Nam obiectum, sive motuum doloris est laesio sensu tactus percepta. Obiectum, sive motuum tristitiae est nocitum, sive malum, & interius apprehensum sive per rationem, sive per imaginationem. Potuit autem anima Christi aliquid apprehendere vt nocitum quantum ad se, sicut passio & mors eius, & quantum ad alios, sicut casus discipulorum, & peccatum Iudeorum ipsum occide- tum. Vnde potuit perpendi in eo esse naturalis tristitia, sed secundum propagationem, vt dicit glo. Hiero. magnitudo autem huius tristitiae perpendi potest ex tribus. Primo quidem, ex cau- salitate ipsius, quae fuit propter tria. Primo quidem peccata omnia generis humani, pro quibus satisfaciebat. Vnde in psal. 21. Logo a salute mea verba delictorum meorum. glo. Delicta sunt causa quare longees a salute mea. Secundo, specialiter casus Iudeo- rum & aliorum in morte eius delinquentium, & praecipue scan- dalum discipulorum, de quo dicitur. Mat. 26. Omnes vos scan- dalum patiemini in me in ista nocte. Tertio, amissio vitae, quam maxime dilexit propter eius dignitatem. Dicit enim Philof. 4. Ethic. quod virtuosus tanto plus vitam suam diligit, quanto scit eam esse meliorem, vnde & in persona Christi dicitur. Hiero. 12. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum. Secundo, perpenditur magnitudo huius tristitiae ex anima perceptibilitate: ipsa enim anima efficacissime apprehendit omnes casus tristi- tiae. Tertio, perpenditur huius tristitiae magnitudo ex eius puritate, nam in aliis mitigatur tristitia interior, & etiam dolor ex- terior ex aliqua consideratione rationis per quamdam deriuatio- nem, seu redundanciam a viribus superioribus ad inferiores, quod in Christo patiente non fuit, quia vnicuique permittit agere quod sibi proprium erat, vnde dicit Damascen. virtus moralis mitigat tristitiam. Sciendum vero, quod virtus moralis aliter mitigat tristitiam interiore, & alter dolorem exteriori, sensibilem. Tristitia enim interiore diminuit directe in ea me- dium constituendo, sicut in propria materia: medium autem in passionibus virtus moralis constituit, non secundum quantita- tem rei, sed secundum quantitatem proportionis, vt scilicet pas- sio non excedat regulam rationis. Et quia Stoici reputabant, quod nulla tristitia esset utilis ad aliquid, ideo credebant, quod tota- liter a ratione discordabat, & per consequens esset totaliter sa- pienti vitanda, sed secundum rei veritatem aliqua tristitia lau- dabilis est, vt Aug. probat 14. de ciuit. Dei, quando scilicet procedit ex sancto amore, vt puta, cum quis tristatur de peccatis propriis, vel alienis. Assumitur enim vt utilis ad finem satisfac- tionis pro peccato, luxta illud. 2. Cor. 7. Quae secundum Deum est tristitia, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Et ideo Christus vt satisficeret pro peccatis omnium hominum, assumpsit tristitiam maximam quantitate absoluta, non tamen exceden- tem regulam rationis. Dolorem vero exteriori sensus tactus virtus moralis directe non minuit, quia talis dolor non obedit rationi, sed sequitur corporis naturam. Diminuit tamen ipsum indirecte per redundanciam a viribus superioribus in inferiores, quod in Christo non fuit, vt dictum est. Notandum vero, quod superior ratio in Christo tristitiam de proximorum defectibus habere non potuit. Quia enim superior ratio Christi plena Dei visione fruebatur, hoc modo apprehendebatur, quod ad aliorum defectus pertinet, secundum quod in diuina sapientia continetur, secundum quam decenter ordinatum consistit, & quod ali- quis peccare permittitur, & quod pro peccatis puniunt. Et ideo nec anima Christi, nec aliquis beatus videns Deum, de defecti- bus proximorum tristitiam habere potest. Secus autem est in ani- ma viatoris quae ad rationem sapientiae videntem non attingit. Sic igitur de eisdem, de quibus Christus dolebat secundum sensum, & imaginationem, & rationem inferiorem secundum rationem superiorem gaudebat, in quantum ea ad ordinem diuinae sapien- tia referrebat. De dolore dicitur. Ista, 35. Vere languores nostros ipse portauit, & dolores nostros ipse tulit. Bernardus. Volue & re- uolue corpus Dominicum, & non inueniens in eo nisi dolorem & cruorem. Ad cuius euidentiam sciendum, quod ad veritatem doloris sensibilis requiritur laesio corporalis. Corpus autem Chri- sti laedi poterat, quia erat passibile & mortale, nec defuit ei sensus laesionis, quin anima Christi haberet potentias omnes natu- rales. Vnde nulli dubium debet esse, quin in Christo fuerit ve- rus dolor. Magnitudo vero huius doloris potest perpendi ex tri- bus. Primo, ex eius causalitate, quae fuit laesio corporalis, quae habuit magnam acerbiteriam. Tum propter generalitatem pas- sionis, quia a planta pedis vsque ad verticem non fuit in eo sa- nitas, vt dicitur. Ista, 1. Tum etiam ex genere passionis, quia motus confixorum in cruce est acerbissimus, quia confixuntur in locis neruosis, & maxime sensibilibus, scilicet in manibus & pe- dibus, & ipsum corporis pendens pondus continue auget do- lorem, adhuc etiam temporis diuturnitas, quia non statim mo- riuntur, sicut illi qui gladio feriuntur vel interficiuntur. Secundo

potest perpendi magnitudo doloris ex perceptibilitate patiens. Nam & secundum corpus erat optime complexionatus, cum corpus eius fuerit formatum miraculose operatione spiritus sancti, sicut & alia que per miracula facta sunt, aliis potiora fuerit, ut dicit Chrysolto, devino, quod de aqua in nuptiis fecit. Et ideo in eo viguit maxime sensus tactus, ex cuius perceptione sequitur dolor. Tertio, perpenditur magnitudo doloris ex eius puritate, sicut est dictum supra de tristitia. Notandum vero, quod innocentia patientis minuit dolorem passionis quod ad numerum, quia nocens non solum dolo de pena, sed etiam de culpa. Innocens autem solum de pena, qui tamen dolor in eo augetur ex innocentia, in quantum apprehendit nocentem illum ut magis indebitum, unde etiam alii sunt magis reprehensibiles, si eis non comparantur, unde Isa. 42. Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo. Vtrum vero passus fuit Christus secundum totam animam, notandum quod totum dicitur respectu partium, partes vero animae dicuntur potentiae eius. Similiter considerandum, quod duplex est passio animae, una quidem ex parte corporis, sive subiecti: alia vero ex parte obiecti, quod in aliqua potentiarum eius considerari potest: nam potentia visiva patitur quidem ab obiecto, sicut ab excellenti iugido visus obtunditur. Ex parte vero organi, sicut cum lasa pupilla visus excaecatur. Si igitur consideretur passio animae Christi ex parte corporis, sic tota patiebatur & secundum essentiam; & secundum potentias, nam tota animae essentia coniungitur corpori, ita quod tota est in toto, & tota in qualibet parte eius, & ideo corpore patiente tota anima secundum essentiam patiebatur. In essentia vero animae omnes potentiae radicantur, unde relinquuntur quod corpore patiente quilibet potentia quodammodo patiebatur. Si vero consideretur passio animae Christi ex parte obiecti, sic non omnis potentia animae patiebatur, sed tantum vires inferiores, quae circa temporalia operabantur, in quibus inueniebatur aliquid quod erat causa doloris, & secundum hoc superior ratio non patiebatur ex parte sui obiecti, scilicet Dei, qui non erat ei causa doloris, sed delectationis & gaudii. Similiter vero intelligendum est de frustione, quod anima potest intelligi & secundum essentiam, & secundum eius potentias. Si autem intelligatur secundum essentiam, sic tota fruebatur in quantum est subiectum superioris partis animae, cuius est frui diuinitatis, ut sicut passio ratione essentiae attribuitur superiori parti animae, ita etiam e converso fructio ratione superioris partis animae attribuitur essentiae. Si vero accipiamus totam animam ratione omnium potentiarum eius, sic non tota fruebatur nec directe quidem, quia fructio potest esse actus cuiuslibet partis animae: nec per redundantiam, quia dum fructus erat viator, non fiebat redundantia gloriae a superiore parte in inferiori partem, nec ab anima in corpus: sed quia nec e converso superior pars animae non impediatur circa id quod est sibi proprium per inferiorem, consequens est quod superior pars animae perfecte fruebatur, Christo patiente. Notandum vero quod tristitia quae erat in anima Christi, non erat contraria gaudio frustionis, tum quia non erat idem secundum idem, sed vel in diuersis potentis, vel in eadem secundum diuersam operationem: tum etiam quia non erat de eodem: tum etiam quia erat materia alterius, sicut accidit de penitente qui dolet, ac de dolore gaudet. De quarto videlicet, passio in ignominiositate, dicitur Sap. 2. Morte turpissima condemnemur cum. glo. i. crucis quae vltis ad passionem Christi pena reorum fuit. Nunc trophaeus est victoriae, ecclesiae gloria. Aug. Crux Christi quae erat supplicium latronum, nunc transit ad frontes imperatorum, si Deus tantum honorem coluit supplicio, quid conferet seruo suo? Notandum vero, quod passio Christi fuit ignominiosa, tum propter ignominiosum locum. Ioan. 19. Balaus sibi crucem exiit in eum qui dicitur Caluariae locum. Hieron. Extra portam enim & extra urbem loca sunt, in quibus capita damnatorum truncantur, id est, decollatorum, & Caluariae sumpserunt nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Iesus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigeretur vexilla martyrum: tum etiam propter ignominiosum supplicium. Deut. 21. Maledictus omnis qui pendet in ligno. glo. super Apostolum ad Gal. 3. dicit, quod haec pena ceteris abiectionis & ignominiosior fuit, & ideo in Deu, dictum est, quod suspensus in vespere deponeretur. Est autem duplex maledictio, ut dicitur ibi in glo. scilicet culpae & poenae. Unde & maledictio duobus modis dicitur, scilicet actiue & passiue, id est, secundum culpam & poenam. Suscepit autem Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solueret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum: tum etiam propter ignominiosum consortium Isa. 53. Et cum impiis & sceleratis reprobatus est. Hieron. Sicut enim pro nobis maledictus crucis factus est Christus, sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifixus est. Hoc etiam a mysterio non vacat. Unde Aug. super Ioan. Ipsa crux, & cathedra, tribunal fuit. In medio enim iudice constituto vnus

latro qui credidit, liberatus est: alter qui insultauit, damnatus est, iam significabat quid facturus esset de uiuis & mortuis, alios positurus ad dexteram, & alios ad sinistram. Beda super Matth. Latrones qui cum domino crucifixi sunt, significant eos qui sub fide & confessione Christi, vel agone martyrii, vel qualibet arctioris disciplinae instituta inueniunt, sed qui haec pro aeterna gloria gerunt, dexteri latronis fide designantur, qui vero humanae laudis intuitu sinistri latronis mentem imitantur & actus. De quinto, scilicet passionis uilitate, dicitur in Psal. 73. Deus autem Rex nosse ante secula operatus est salutem in medio terrae, id est, in Hierusalem, quae dicitur umbilicus terrae, secundum glo. Est igitur uilitas passionis Christi salus Christianorum. Notandum, quod passio Christi causabat nostram salutem multis modis. Vno modo, per modum meriti. Phil. 2. Propter quod Deus illum exaltauit &c. Unde Aug. Humilitas passionis Christi claritatis est meritum, claritas passionis humilitatis est primum. Christus uero clarificatus est non solum in seipso, sed etiam in suis fidelibus, ut ipse dicit Ioan. 17. Ergo uideret quod ipse meruit salutem suorum fidelium. Sciendum insuper, quod ad meritum quatuor requiruntur, & sciuntur. Vnum est agens, quod sit in statu merendi: alterum est forma, per quam habet opus primum dignum, scilicet charitas: tertium est, ut ipsa actio sit uoluntaria, & in potestate agentis, & de genere honorum: quartum est finis debite intentus per actionem. Haec quatuor fuerunt in Christo, unde ipse potuit mereri. Alio modo, causabat Christi passio salutem per modum satisfactionis: unde ex persona ipsius dicitur in Psal. 68. Quae non rapui, tunc exolebam, quasi dicit, non peccaui, & poenas dedi, ut dicit glo. Ad cuius euidenciam sciendum, quod ipse proprie satisfacit pro offensa, qui exhibet offensio id quod aequo, vel magis diligit, quam oderat offensam: Christus autem ex charitate & obedientia patientiae magis aliquid Deo exhibuit, quam exigeret recompensatione totius offensa generis humani. Primo quidem propter magnitudinem charitatis ex qua patiebatur. Secundo, propter dignitatem uita suae, quam pro satisfactione ponebat, quae erat uita hominis & Dei. Tertio, propter generalitatem, & magnitudinem doloris assumpti: ideo passio Christi non solum sufficiens, sed etiam abundans fuit satisfactio pro redemptione generis humani, secundum illud 1. Ioan. 2. Ipse est propitiator pro peccatis nostris, non autem pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Alio modo, passio Christi causabat salutem nostram per modum sacrificii, unde ad Ephel. 5. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Quia uero humanitas Christi operabatur in uirtute diuinitatis, sacrificium illud efficacissimum erat, propter quod dicit Aug. 4. de Trini, quod conuenienter in omni sacrificio quatuor sunt, sicut offeratur, quo offeratur, quod offeratur, pro quo offeratur. Ideo ipse vnus utriusque mediator pro sacrificio pacis reconcilians Deo vnus cum illo manens cui offeratur, ut vnus in se faceret pro quibus offeratur, vnus ipse esset qui offeratur, & quod offeratur. Item in eodem. Quia ta conuenienter ab hominibus sumeretur, quod pro eis offerretur, quam humana caro? & quid tam apud fuit huius immolationem, quam caro mortalis? & quid tam mundum pro mundandis uitiis mortalium, quam si de cogitatione carnalis concupiscentiae: caro nata in uero, & ex uero uirginali? & quid tam grate offerri possit, & suscipi, quam corpus caro sacrificii nostri, corpus effectum sacerdotis nostri? Notandum uero, quod homo indiget sacrificio propter tria. Vno modo quidem ad remissionem peccati, unde Apostolus dicit ad Heb. 5. quod ad sacerdotem pertinet offerre sacrificia pro peccatis. Secundo ut homo in statu gratiae conseruetur semper Deo inhaerens, in quo eius pax, & salus consistit: unde & in ueteri lege immolabantur hostia pacifica pro offerentium salute, ut habetur Leuit. 3. Tertio ad hoc, ut spiritus hominis perfecte Deo uniretur, quod maxime erit in gloria: unde in ueteri testamento offerrebat holocaustum quasi totum incensum, ut dicitur Leuit. 1. Haec autem per humanitatem Christi nobis conseruatur. Primo quidem per eum peccata nostra sunt remissa, secundum illud Ro. 3. Traditus est propter delicta nostra. Secundo, gratiam nos saluantem per ipsum accepimus, secundum illud Heb. 5. Factus est sibi obtemperantibus causa salutis aeternae. Tertio, per ipsum adepti sumus perfectionem gloriae, secundum illud Heb. 4. Fiduciam habemus per sanguinem eius introire in sancta sanctorum, scilicet gloriam caelestem. Et ideo ipse Christus, in quantum homo, non solum fuit sacerdos, sed hostia perfecta, simul existens hostia pro peccato, & hostia pacifica, & holocaustum. Item alio modo per modum redemptionis. 1. Per. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento recepti estis de uana uestra conuersatione: patet: traditoris; sed pretioso sanguine agni immaculati, & incontaminati Iesu Christi. glo. Quanto maius pretium est quo redempti estis a corruptione uita carnalis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo a corruptione

uicio

uita carnalis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo a corruptione uicio, animum uestrum redemptoris offendatis. Bernar. Totus liquidum iste mundus ad unius animae pretium aestimari non potest. Non enim pro toto mundo Deus animam daret, quam pro humana anima dedit. Idem. Sublimius igitur animae pretium est, quae non nisi fanguine Christi redimi potest. Idem. Cognosce, o homo, quam nobilis est anima tua, et quam grauius fuerunt uulnera tua, pro quibus est necesse Christum dominum uulnerari, si non essent haec ad mortem, & mortem sempernam, nonquam pro eorum remedio filius Dei moreretur. Ad cuius euidenciam sciendum, quod per peccatum homo dupliciter obligatus erat. Primo quidem seruuitate peccati, quia qui facit peccatum, seruus est peccati, ut dicitur Ioan. 8. & 2. Pet. 2. A quo quis superatus est, eius seruus adfectus est, quia igitur diabolus hominem superauerat inducendo eum ad peccatum, ideo homo seruuitate peccati adfectus erat. Secundo quantum ad reatum poenae quo homo obligatus erat secundum Dei iustitiam, & haec erat seruuitas quaedam. Ad seruuitatem enim pertinet, quod aliquis patitur quod non uult, cum liberi hominis sit uti seipso ut uult. Quia ergo passio Christi fuit sufficiens & superabundans satisfactio pro peccato & reatu generis humani, ideo eius passio fuit quasi quoddam pretium, per quod liberati sumus ab utraque obligatione. Nam ipsa satisfactio, qua quisque satisfacit sine pro se, sine pro alio, quoddam pretium dicitur, quod se redemit a peccato & a poena, secundum illud Danie. 10. Peccata tua elemosynis redime. Christus quidem satisfacit non pecuniam dando, aut aliquid huiusmodi, sed illud dando quod fuit maximum, scilicet seipsum pro nobis, & ideo passio Christi dicitur esse nostra redemptio. Si uero alicui uideatur, quod nullus emit, vel redemit quod suum esse non desinit, sed homo nunquam desinit esse Dei &c. Dicendum quod homo dicitur esse Dei dupliciter. Vno modo, in quantum subiicitur eius potestati, & hoc modo homo nunquam desinit esse Dei, secundum illud Dan. 4. Domina tor excelsus in regno hominum, & cuiusque uoluerit dabit illud. Alio modo, per vnionem charitatis ad illum, secundum quod dicitur ad Roma. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Primo modo homo nunquam desinit esse Dei, sed secundo modo desinit esse Dei per peccatum, & ideo in quantum homo fuit liberatus a Christo a peccato, & Christo passio satisfactio dicitur per passionem Christi esse redemptus. Notandum insuper, quod per passionem Christi consecutus sumus culpae remissionem, poenae dimissionem, a potestate diaboli liberationem, Dei reconciliationem, ianuam caelestis apertionem. De culpa remissionem facta per Christi passionem, dicitur Apoca. 1. Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Unde Bernar. Triplex peccatum uirtus crucis expurgat. Primum originale, quod non solum personam inficit, sed etiam naturam. Secundum personale, quod fanguinem quidem cum iam laxatis habenis exhibemus: uindique membra nostra arma iniquitatis. Tertium uero singulare grauissimum quidem, quod commissum est in dominum maiestatis, cum uiri impij uirum iustum iniuste occiderunt. Hoc peccatum Christus in se pertulit, qui seipsum fecit peccatum, ut de peccato damnaretur peccatum. Per hoc enim omne peccatum tam originale quam personale deletum est, & ipsum quoque singulare eliminatum est per seipsum. Idem de eodem. In ipsa eleuatione manus tuarum, cum iam sacrificium maturum in holocaustum transiret uespertinum, in ipsa inquam uirtute incensi, quod caros ascendebat, & terram apperiebat, infernos respergebat, exauditus es pro tua uerentia clamans. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Ad huius uero euidenciam sciendum, quod passio Christi est remissionis peccatorum causa tripliciter. Primo quidem per modum prouocantis ad charitatem, quia ut dicit Apostolus ad Rom. 5. Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Per charitatem autem consequimur ueniam peccatorum, secundum illud Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secundo passio Christi causat remissionem peccatorum per modum redemptionis, quia ipse est caput nostrum. Per suam passionem enim quam ex charitate & obedientia sustinuit, liberauit nos tanquam membra sua a peccatis quasi per pretium suae passionis, sicut si homo per aliquod opus meritorium quod manu exerceret, redimeret se a peccato, quod pedibus commississet. Sicut enim naturale corpus est vnus ex membrorum diuersitate consistens, ita tota ecclesia quae est mysticum corpus Christi, computatur quasi vna persona cum suo capite, quod est Christus. Tertio per modum efficientiae, in quantum caro Christi, secundum quam Christus passionem sustinuit, est instrumentum diuinitatis, ex quo eius actiones & passionis operantur uirtute diuina ad expellendum peccatum. De poena dimissione facta per Christi passionem dicitur Isa. 53. Vere languores nostros ipse tulit, id est peccata, & dolores nostros ipse portauit. Unde Bernar. Duo nobis in hereditate reliquerat

ille uetus Adam, scilicet labor & dolorem. Laborem in actione, dolorem in passione. Christus enim non solum laborem & dolorem considerauit, sed etiam inuauit. Vide, inquit ad patrem, humilitatem meam & laborem meum, quia pauper ego sum, & in laboribus a iuuentute mea, manus meae in laboribus seruierunt. De dolore uide quid dixit. O uos oes qui transitis per uiam &c. Et in uita passiuam habuit actionem, & in morte passionem actionem euidenciam sciendum, quod per passionem Christi liberati sumus a reatu poenae dupliciter. Vno modo directe, in quantum passio Christi fuit sufficiens & superabundans satisfactio pro peccatis totius generis humani: exhibita aut satisfactio satisfaciendi tollitur reatus poenae. Alio modo indirecte, in quantum scilicet passio Christi est causa remissionis peccati, in quo fundatur reatus poenae. Sed notandum, quod satisfactio Christi effectum habet in nobis, in quantum in incorporamur ei ut membra capituli membra autem oportet capiti esse conformia. Et ideo sicut Christus primo quidem in anima cum passibilitate corporis habuit gratiam, & per passionem ad gloriam immortalitatis peruenit: ita & nos qui sumus membra eius, per passionem ipsius liberamur quidem a reatu cuiuslibet poenae, ita tamen quod primo in anima recipimus spiritum adoptionis filiorum, quo ascribimur ad hereditatem gloriae immortalitatis, adhuc corpus passibile habentes, postmodum uero configurati passionibus, & morti Christi in gloria, & in immortalitate perducimur ad uitam, secundum illud Ro. 8. Si filii, & haeredes. Haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi: sicuti comparatur, ut simul glorificemur. De liberatione a diabolo facta per passionem Christi, dicitur Colossen. 1. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit nos in regnum filii dilectionis suae. glo. Dilecti filii sui, per quem redemit nos. Et infra dicitur in glo. quod redemptio est destructio diabolicae potestatis, facultas libertatis, quae nobis data est fuso illius sanguine. Unde & ipse dominus imminente passione, dixit Ioan. 12. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicitur foras. glo. Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis. Ad cuius euidenciam sciendum, quod circa potestatem diaboli, quam in homines exercebat ante Christi passionem, tria sunt consideranda. Primum quidem est ex parte hominis, qui suo peccato meruit ut in potestatem diaboli traderetur, per cuius reuocationem fuerat superatus. Aliud autem est ex parte Dei, quem homo peccando offenderat, qui per suam iustitiam reliquerat hominem potestati diaboli. Tertium ex parte diaboli, qui sua nequissima uoluntate hominem ab afflictione salutis impediabat. Quantum ergo ad primum, homo est a potestate diaboli liberatus per passionem Christi in quantum passio Christi est causa remissionis peccatorum. Quantum ad secundum dicendum est, quod passio Christi liberauit nos a potestate diaboli, in quantum nos Deo reconciliauit. Quantum ad tertium, passio Christi nos liberauit a diabolo, in quantum in passione Christi excessit mundum potestatis sibi tradita a Deo, machinando in mortem Christi, qui non habebat meritum mortis, cum esset absque peccato. Unde Aug. 12. de Trinitate. Iustitia Christi diabolus uictus est, qui cum in eo nihil dignum morte inueniret, occidit eum. Inde etiam utique iustum est, ut debitores quos tenebat, liberi dimittantur, uel dicitur credentes in eum, quae sine uilo debito occidit. Notandum insuper, quod potestas diaboli in duobus consistit scilicet in duas manus eius, vna qua impellit ad peccatum, altera qua trahit ad supplicium. Secundum primam primos parentes, & in eis totum genus humanum uicerat: scilicet alteram omnes ad infernum trahebat, & detinebat. Primam debilitauit Christus, dum hoste uicit, & hominibus multa auxilia praeparauit. Secundam destruxit in oibus quo ad sufficientiam, in membris uero suis quod ad efficientiam. De reconciliatione facta per passionem Christi dicitur Ro. 5. Reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. Ad cuius euidenciam sciendum, quod passio Christi est causa nostrae reconciliationis ad Deum, dupliciter. Vno modo in quantum renouat peccatum, per quod homines constituitur inimici Dei, & illud Sap. 4. Simul odio sunt Deo impius, & impietas eius. Et in Psal. 5. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Alio modo in quantum est Deo sacrificium acceptissimum. Est enim hic proprius effectus huius sacrificii, ut per ipsum placetur Deus, sicut cum homo offensam in eo commissam uemittit propter aliquid obsequium acceptum, quod ei exhibetur. Unde dicitur 1. Reg. 16. Si dominus incitat te aduersum me, oderetur sacrificium. Et similiter totum bonum fuit, quod Christus uoluntarie passus est, quod placatus est super omni offensa generis humani quantum ad eos qui passio Christo coniunguntur. Hinc est, quod Christus dicitur mediator Dei & hominum: unde dicit glo. Is per illud. 1. Ti. 2. Vnus est mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui mediator dicitur Deus est quia inter Deum immortalem, & hominem mortalem est Deus homo reconcilians hominem Deo. Diony. 4. c. de di. no. dicit angelos esse medios, quia secundum naturam

Opusc. S. Tho. Aquin.

ram, sunt infra Deum, & supra homines constituti, & mediatoris officium exercent non quidem principaliter & perfecte sicut Christus, sed ministerialiter & dispositiue, vnde & Matth. 4. dicitur, quod angeli accesserunt, & ministrabant ei, scilicet Christo. Notandum insuper, quod Christus dicitur mediator. Em natura humana, unde dicit glo. super illud. 1. Tim. 2. Vnus est mediator &c. In tantum est mediator, in quantum homo est: in quantum autem verbum non est mediator, sed vnus cu patre Deus. Ad cuius euidenciam est sciendum, quod medium dicitur ordinem inter primum, & vltimum. Ordo autem iste importat tria. Oportet enim quoddam sit post primum, & ante vltimum: item, quod coniungat vltimum primo: item, quod participet vtriusque proprietates aliquo modo, ita quod in ipso communicent: has tres inuenimus in Christo, secundum quod homo. Sic enim erat infra Deum gradu naturae, & supra ceteros homines propter gratiam vnionis. Item, coniungit homines Deo officio vt causa proxima, perficiendo opera, quibus coniunctionis impedimentum remouetur. Item, participat cum vtroque extremorum, scilicet in conditionibus infirmitatis cum homine, & in conditionibus nobilitatis cum Deo: praedicat vero conditiones in Christo secundum quod Deus, non inuenimus. De apertione ianuae caelestis facta per Christi passionem, dicitur Heb. 10. Habemus fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi. glo. Ge. 1. sumus, quod intrabimus in sancta sanctorum caelestia per sanguinem Christi, vnde cantat ecclesia. O admirabile precium, cuius pondere captiuitas redempta est mundi, tartarea confecta sunt claustra inferni, aperta est nobis ianua regni. Ad cuius euidenciam sciendum, quod claustris ianuae est oblatum quoddam prohibens homines ab ingressu regni caelestis propter peccata, sicut dicitur Isa. 27. Via illa sancta vocatur, & non transibit per illam pollutus. Est autem duplex peccatum impediens ab ingressu regni caelestis, scilicet originale, & actuale. Per passionem autem Christi liberati sumus ab vtroque peccato, quia communicamus eius passioni per fidem, & charitatem, & fidei sacramenta, & ideo per passionem Christi aperta est nobis ianua regni caelestis. Et hoc est, quod dicit Aposto. Heb. 9. Christus affluens pontifex futurorum bonorum &c. per proprium sanguinem introiit semel in sancta. glo. .i. in caeleste habitaculum, scilicet in sancta sanctorum. In figura huius dicitur, Num. 37. quod homicida manebat in ciuitate refugii, donec sacerdos magnus, qui oleo vnctus est, moriatur, glo. in cruce. Notandum vero, quod tria sunt consideranda in passione Christi, vt dicit Ber. videlicet opus, modus, & causa. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur. Patientia autem singularis, quod videlicet supra dorsum eius fabricauerunt peccatores, & aduersus patrem non murmurauit, a quo missus fuerat non aduersus genus humanum, pro quo quae non rapuit exoluit, non denique contra populum peculiarem sibi, a quo pro tantis beneficiis tanta mala recepit. Plebantur aliqui pro peccatis suis, & humiliter sustinent, & hoc eis ad patientiam reputatur: flagellantur alii non tam purgandi, quam probandi: coronandique, & maior in his patientia commendatur. Quomodo non maxima in Christo censetur patientia, qui sicut nullum peccatum omnino habuit nec actu proprio, nec contractu, sed nec in quo crescere posset habens: humilitas autem admirabilis, nempe in humilitate iudicium eius sublatum est. O nouis simum & altissimum, o humilem & sublimem, o opprobrium hominum & gloria angelorum, nemo illo sublimior, & nemo illo humilior. Charitas vero inestimabilis. Io. 15. Maior est, inquit, charitas nemo &c. Tu maiorem domine habuisti ponens etiam eam pro inimicis. Vix pro iusto quis moritur: tu vero pro iniustis passus es moriens propter delicta nostra, qui venisti gratis iustificare peccatores, seruos facere fratres, captiuos heredes, exules reges. De sexto patet, videlicet de persequendum caritate, & gratuitate peccati eorum, de quibus dicitur 1. Cor. 2. Si cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent. Et Matt. 23. Et vos implere mensuram patrum vestrorum, vbi dicit Chryso. quod quantum ad veritatem, excesserunt mensuram patrum suorum. Illi enim homines occiderunt, isti Deum crucifixuerunt. Ad horum autem euidenciam est sciendum, quod apud Iudeos quidam erant maiores, qui eorum principes dicebantur, qui cognouerunt, vt dicitur in lib. veteris & noui testamenti, sicut & demones cognouerunt eum esse Christum in lege promissum. Omnia enim signa videbant quae dixerunt futura Prophetae, mysterium autem diuinitatis eius ignorabant: & ideo Apostolus dixit, Si cognouissent &c. Sciendum tamen, quod eorum ignorantia erat quodam modo affectata. Videbant enim signa ipsius diuinitatis, sed ex odio & inuidia Christi ea pervertebant, & verbis eius, quibus se filium Dei fatebatur, credere non luerant, vnde ipse de eis dicit Ioan. 12. Si non venissem, & locutus es non fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem

Excusationem non habent de peccato suo, & postea subdit: Si opera non fecissem in eis quae nemo alius fecit, peccatum non haberent, vnde peccatum eorum fuit grauius tunc ex genere peccati, tum ex malitia voluntatis. Quidam vero apud Iudeos erant minores, id est, populares, qui non plene cognouerunt ipsum esse Christum, nec Dei filium, licet etiam aliqui eorum in eum crederent propter signorum multitudinem, & efficaciam doctrinae, tamen postea decepti fuerunt a suis principibus, vt eum non crederent nec Christum, nec filium Dei esse: unde & Petrus dixit eis. Act. 3. Scio quod per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri, qui scilicet principes seducti erant. Vnde licet grauisime peccarent quantum ad genus peccati, in aliquo tamen diminuebatur peccatum eorum propter ignorantiam eorum, vnde super illud Luc. 23. Nesciunt quid faciunt, dicit Beda, Pro illis rogat qui nescierunt quid fecerunt, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam. Multo magis fuit excusabile peccatum gentilium, per quorum manus crucifixus est Christus, qui legis scientiam non habuerunt. Nota quod Iudas tradidit Christum non Pilato, sed principibus sacerdotum, qui tradiderunt eum Pilato, secundum illud Ioan. 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi. Horum tamen omnium peccatum fuit maius quam Pilati, qui timore Caesaris Christum occidit, & etiam quam peccatum militum, qui mandato praefidis Christum crucifixerunt non ex cupiditate sicut Iudas, nec ex inuidia & odio sicut principes sacerdotum. Notandum tamen, quod eadem actio diuersimodo iudicatur in bono & in malo, secundum quod ex diuersa radice procedit. Pater. n. tradidit Christum, & ipse seipsum ex charitate, & ideo laudatur: Iudas autem Christum ex cupiditate, Pilatus vero ex timore in undano, quo timebat Caesarem, & ideo ipsi vituperantur.

ARTIC. XIX.

De morte Christi.

Extodecimo videamus de morte, quae dicitur Ioan. 11. Expedi vobis vt vnus moriatur homo pro populo. Vnde notandum, quod expediens fuit Christum mori. Primum propter nostram redemptionem complementum, quia licet qualibet passio Christi habuit infinitam virtutem propter diuinitatis vnionem: non tamen per quamlibet passionem conseruata fuisset humani generis redemptio, sed per mortem, vnde spiritus sanctus notabiliter per os Caiphae dixit. Expedi vobis vt vnus moriatur &c. psalm. 30. In manus tuas domine commendo spiritum meum, glo. Populus fidelis passione Christi redemptus, dicit gratias agens. Tu domine Deus veritatis redemisti me in capite Christo clamante. In manus tuas domine commendo &c. Vnde Aug. Admiremur, & gratelemur, iucundemur, amemus, laudemus, adoremus: quoniam per redemptionis nostri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudium vocati sumus. Notandum vero, quod proprie alicuius causae effectus considerantur secundum similitudinem causae: vnde quia mors est quaedam priuatio vitae, proprius effectus mortis attenditur circa remotionem eorum quae contrariantur nostrae saluti, quae quidem sunt mors animae, & mors corporis. Et ideo per mortem Christi dicitur defuncta etiam in nobis animae mors, quae est peccatum, secundum illud Rom. 4. Traditus est, scilicet in mortem, propter delicta nostra, & mors corporis quae consistit in separatione animae a corpore, secundum illud 1. Cor. 15. Absorpta est mors in victoria. Secundo fuit expedire mori Christum propter fidei, spei, & charitatis augmentum. De augmento fidei dicitur in ps. 140. Singulariter tum ego donec transeam, glo. de mundo ad patrem, cum autem transeo ad patrem, tunc multiplicabor. Ioan. 12. Nisi granum fuerint &c. Aug. Se dicebat granum mortificandum in infidelitate Iudaeorum, multiplicandum fide omnium populorum. De augmento spei dicitur Ro. 8. Qui proprio filio suo non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non cum illo omnia nobis donauit? gloss. in praesenti Dei iustitiam, & in futuro aeternam vitam, quod minus est, quia non potest hoc negare, quia minus est omnia donare, quam nostri causa illum morti tradere, quasi diceret, non potest hoc negare. Ber. Quis non rapiatur ad spem impetrandi fiduciam, qui attendit crucifixi corporis positionem, videlicet, caput inclinatum ad osculandum, brachia extensa ad amplexandum, manus perforatas ad laxiendum, latus apertum ad diligendum, pedes affixos ad nobiscum mansendum. Cant. 2. Veni columba mea in foraminibus petrae. glo. i. in vulneribus Christi ecclesia sedet, & iudicat, cum in passione domini spem salutis suae ponit, & per hoc ab inuidiis accipitris, id est diaboli, se tutandam confidit: de augmento charitatis dicitur, Ecclesiast. 27. In meridiano exurit tibi, id est, in passionis feruore accendit terrenos ad amorem. Ber. Super omnia te reddidit amabilem mihi bone Iesu, calix quem bibisti opus nostrae redemptionis, hoc

omnino amorem nostrum facile sibi vendicat totum, hoc est quod nostram deuotionem & blandius allicit, & iustius erigit, & arctius stringit, & afficit vehementius. Tertio fuit expediens Christum mori propter sacramentum salutis nostrae, vt ad similitudinem mortis eius huic mundo moreremur. Colo. 3. Mortui enim estis, & vita vestra &c. glo. vanis & caducis. Tob 7. Suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea. Greg. Anima est intentio mentis, & fornicatio carnis, quod suspenditur ab imo, eleuatur. Anima ergo suspenditur ad aeternam, vt moriantur ossa, quia amore aeternae vitae omnem fortitudinem exterioris vitae in se necat: huius autem mortis signum est, si a mundo quis despiciat. vnde dicit Grego. Quia mare viua corpora in se retinet, & mortua mox ex se pellit. Quarto fuit expediens Christum mori, propter perfectam virtutis exemplum. Vnde 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Tribulationes contumeliam, flagellorum, crucis, mortis, vt sequamur vestigia eius. 2. Tim. 2. Si sustinebis glo. pro Christo tribulationes, & passiones, & cetera, conseruabis. glo. cum illo in aeterna beatitudine. Bernard. Quoniam pauci, domine, post te ire volunt, cum tamen peruenire ad te nemo sit qui nolit, hoc scientibus cunctis, quod delectationes in dextera tua vsque in finem: propterea omnes volunt te frui, at te non ita imitari: conregnare cupiunt, sed compatiri non: curant quaerere, quem tamen desiderant inuenire, cupientes consequi, sed non sequi. Verum etiam hoc exemplo docemur non solum pro Christo pati, sed etiam pro proximis animas ponere. Vnde 1. Ioan. 3. Quemadmodum Christus animam suam pro nobis posuit, ita & nos debemus pro fratribus animas ponere. Notandum vero, vt dicit Dama. 3. lib. Et si mortuus est vt homo, & sancta anima eius a corpore separata est, diuinitas inseparabilis ab vtroque permansit. Ad cuius euidenciam sciendum, quod id quod per gratiam Dei alicui conceditur, nunquam absque culpa reuocatur. Vnde dicitur Roma. 11. quod sine penitentia sunt dona Dei, & vocatio Dei glo. Dona Dei, id est, promissio & vocatio Dei, id est, electio ab aeterno sunt sine penitentia, & mutatione consilii. Multo autem maior est gratia vnionis, per quam diuinitas est humanae naturae in persona Christi coniuncta, quod gratia adoptionis qua alii sanctificantur, & etiam magis permanens ex sui ratione, quia haec gratia ordinatur ad vnitatem personalem, gratia vero adoptionis ad quandam vnionem effectuale, & tamen videmus, quod gratia adoptionis nunquam perditur sine culpa. Cum ergo in Christo nullum fuerit peccatum, impossibile fuit vt solueretur vnio diuinitatis ipsius a carne, siue ab anima: unde de filio Dei dicitur quod sepultus est, quia corpus eius sepulcrum fuit: & quod descendit ad inferos, quia anima eius separata a corpore descendit ad inferos.

ARTIC. XX.

De sepultura Christi.

Decimo septimo videamus de sepultura Christi, de qua dicitur Isa. 20. Et erit sepulcrum eius gloriosum, id est, ab omnibus honorabitur. De modo autem sepeliendi legitur Ioan. 19. Fuit autem conueniens Christum sepeliri, tum propter fidem mortis eius, quia sepeliri mortuorum est. Vnde legitur Matth. 27. quod Pilatus non concessit Ioseph corpus Christi ad sepeliendum, nisi cognito prius a Centurione de morte eius: tum propter seipsum resurrectionis, quae datur membris ex capite. Ioan. 19. Omnes qui in monumentis sunt &c. tum propter mysterium sepulturae spiritualis, qua dicitur Rom. 6. Consepulti enim sumus per baptismum cum illo in mortem, & in illo consepulti in baptismo (supple) ei estis, id est, ad similitudinem sepulturae eius baptizati sunt, vt non videantur quid fuerunt, sicut licet veteres peccatores, sed noui iusti, sicut Christus in sepulcro positus non videbatur. Nota etiam, quod per sepulcrum caelestis contemplatio significatur. Vnde super illud Iob 3. Gaudeant vehementer cum inuenerint sepulcrum, dicit Grego. Sicut in sepulcro corpus, ita in diuina contemplatione anima absconditur mundo mortua, vbi ab omni strepitu saeculi quasi triena immersio per eridum sepulturae est quies. psalm. 30. Abscondes eos in abscondito faciei tuae a conturbatione hominum tribulati, & opprobriis hominum vexati mente intrantes ad vultum Dei non turbantur. Sunt autem tria necessaria ad hanc sepulturam spiritualem Dei, videlicet vt mens virtutibus exercitatur, vt tota munda & candida efficiatur, vt huic mundo fun datus moriatur, quae circa Christi sepulcrum mystice sunt demonstrata. Primum signatum est. Marc. 14. Vbi legitur, quod beata Maria Magdalena praenitens vngere corpus Iesu in sepulcrum, quia vnguentum nardi pyssici propter sui pretiositatem

virtutes designat, quibus in hac vita nihil est pretiosius, secundum illud Ecclesiastici 26. Non est ponderatio digna continentis animae. Ideo sancta anima debet prius per exercitium virtutis inungi, quae vult in diuina contemplatione sepeliri. Vnde Iob 5. Ingredieris in abundantia sepulcrum. glo. diuinae contemplationis, sicut inferitur acertus tritici in tempore suo, glo. quia tempus actionis praemium est aeternae contemplationis, & necesse est vt perfectus prius mentem virtutibus exerceat, & eam post in horrenum quietis condat. Secundum signatum est. Ioan. 19. vbi legitur, quod Ioseph mercatus est sindonem &c. quia sindon est pannus lineus, vt dicit Remigius, & cum magno labore ad candorem perducitur. Vnde significat internum mentis candorem, ad cuius perfectionem cum magno labore peruenitur. Apoca. 22. Qui iustus est, iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Roma. 6. In nouitate vitae ambulemus. glo. De bono in melius proficiendo per iustitiam fidei, & spem gloriae. Igitur homines internae candore munditiae debent in sepulcro diuinae contemplationis recondi. Vnde super illud Matth. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, dicit Hiero. Mundus dominus a mundo corde conspicitur. Tertio signatum est. Ioan. 19. Vbi subiungit, Venit Nicodemus ferens misturam myrrhae, & aloes, quasi libras centum, quia per libras centum myrrhae & aloes, quibus caro mortua incorrupta conseruatur, perfecta mortificatio sensuum exteriorum designatur, quia mens mundo mortua conseruatur, ne a virtute corruptatur, secundum illud 1. Corinth. 4. Licet is qui foris est non sit homo corruptus, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. glo. id est, assidue purior efficitur a vitiiis per ignem tribulationis. Igitur mens hominis vti debet cum Christo huic mundo mortificari, & postea in secreto diuinae contemplationis cum ipso tumulari. Vnde Colossen. 3. Mortui estis cum Christo. glo. uanis & caducis: & postea subiungitur, Et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Possunt tamen adhuc circa sepulcrum Christi quatuor notare, quibus indigemus ad hoc, quod corpus Christi in sepulcro cordis recondatur deuoti. Primum est mentis purificatio, quae per sindonem Ioseph significatur. Vnde dicit Glo. super Ioannem, quod in sindone munda Iesus inuoluit, qui cum pura mente suscepit. Secundum est corporis calligatio, quae per myrrham & aloes, quibus caro mortua conseruatur a corruptione, significatur. Vnde Theodo. Decet autem non solum pura anima suscipere corpus Christi, sed etiam puro corpore. De consecratione distin. 2. Omnis homo ante communionem a propria vxore abstinere debet tribus, aut quatuor, aut sex diebus. Ratio autem huius, quia ad assumptionem corporis Christi requiritur eleuatio mentis in Deum per charitatem, & feruorem dilectionis, quae eleuatio maxime impeditur per delectationem veneream, quae deprimit ad sensibilia, vt dicit August. in lib. Soliloquiorum. Tertium est totius vitae innouatio figurata per sepulcri nouitatem. Vnde 1. Corinth. 5. dicitur. Itaque epulemur non in fermento veteri &c. Et infra. Sed in azymis sinceritatis, secundum glo. nouae vitae, & veritatis, vt sine omni fraude simus, ita vt sinceritas nouam vitam faciat, & veritas omnem fraudem excludat. Quartum est deuota Christi meditatio, quae significatur per sepulcrum excisum in petra. Vnde Theodor. Imitemur & nos Ioseph, & conemur Christi corpus suscipere per vnitatem, & ponere in monumento exciso in petra, id est, in anima memorante, & non obliuiscente Deum. Vnde Luc. 23. Hoc facite in meam commemorationem. Rabanus. Dices quo passo decet edere corpus Christi, in memoriam scilicet obedientiae eius usque ad mortem, & qui uiuunt, non amplius in se uiuant, sed in eo qui pro eis mortuus est, & resurrexit. Notandum insuper, quod ex peccato consequitur homo post mortem quandam defectum ex parte corporis, videlicet, quod corpus redditur terrae ex qua assumptum est. Hic autem defectus in nobis attenditur secundum duo, scilicet secundum positionem, & secundum resolutionem, quorum primum Christus pati voluit, non autem secundum, tuxta illud psal. 15. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, quod exponit Damasc. 4. lib. de corruptione, quae est per resolutionem in elementa. Huius autem ratio est, quia corpus Christi eius materiam assumpsit de humana natura, sed formatio eius non fuit nisi ex virtute spiritus sancti, & ideo propter substantiam materiae subterraneanam locum qui corporibus mortuis deputari solet, pati voluit. Locus enim debetur corporibus secundum materiam praedominantis elementis, sed dissolutione corporis per spiritum sanctum formati pati noluit, vnde quatuor ad hoc Christus ab aliis hominibus differabat. Sic ergo in assumpta humanitatis signum conueniens fuit corpus Christi sub terra poni: sed ad ostensionem diuinae virtutis conueniens fuit, vt non dissolueret. Vnde Chryso. dicit, quod uiuentibus aliis hostibus his qui egerunt strenue ardent propria gesta: his autem pereuntibus peruenit, Opusc. S. Tho. Aquin. K sed

DE HVMANITATE

Ed in Christo totum est contrarium. Nam ante crucem sunt omnia mœsta & infirma, vt autem crucifixus est, omnia clara facta sunt, vt noscatur non putum hominem crucifixum. Notandum insuper quod Christus tribus diebus, & tribus noctibus dicitur fuisse in corde terræ, Matt. 12. illo locutionis modo, quo pars pro toto solet poni. Cum ex die & nocte vnus dies naturalis constituitur quacumque parte & diei, & noctis computata, qua Christus fuit in morte, tota illa die dicitur fuisse in morte. Secundum autem sacre scripturæ consuetudinem nox cum sequenti die computatur, eo quod Hebræi tempora secundum cursum lunæ obseruāt, quæ de sero incipit apparere. Fuit autem Christus in sepulcro vltima parte sextæ feriæ, quæ si cum precedente nocte computetur, erit dies artificialis, & nox quasi vnus dies naturalis: nocte vero sequenti sextam feriam computata cum integra die sabbathi, fuit in sepulcro, & sic sunt duo dies. Iacuit etiam in sepulcro sequenti nocte, quæ præcedit diem dominicum, in qua surrexit media nocte, vel diluculo secundum aliquos. Vnde si computetur nox tota, vel pars eius cum sequenti die dominica, erit dies tertius naturalis. Sicut enim primi dies propter futuri hominis lapsum a luce in nocte, ita iste propter hominis reparationem a tenebris in lucem computatur. Notandum etiam, quod masculinum genus designat personam, neutrum vero genus naturam. Vnde de Trinitate dicimus, quod filius est alius a patre, non aliud, secundum hoc Christus in triduo mortuus fuit totus in sepulcro, totus in inferno, & totus in cælo propter personam quæ vnica erat & carni quæ iacebat in sepulcro, & animæ infernum spoliati, & subsistebat in natura diuina in cælo regnante. Similiter est dicendum cum vnio animæ cum corpore faciat hominem, quod Christus in illo triduo non fuit homo, licet caro, & anima vnita essent cum verbo.

ARTIC. XX.

De descensu Christi ad inferos.

Decimo octauo videamus de descensu Christi ad inferos, de quo dicitur Eph. 4. Quod autem ascendit, quid est nisi qui & descendit primū in inferiores partes terræ: glo. 1. ad inferos. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod inferus quandoque nominat locum, aliquando nominat supplicium. Vnde dicit glo. Iaco. 2. quod demones semper circumferunt suum infernum, sicut fabricantes ardorem futuri: Christi vero anima non descendit ad inferni supplicia secundum locum. Fuit autem conueniens Christum ad infernum descendere, primo ad suæ dignationis manifestationem: unde Matth. 11. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? ac si aperte dicat, sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiam pro hominibus mori, & ad inferos descendere digneris insinua, vt exponit Gregorius in homel. Secundo, ad patrum liberationem: unde Zacha. 4. Tu autem in sanguine testamenti eduxisti vincos de lacu, in quo non erat aqua. Vnde in persona patrum in inferno existentium cantat ecclesia. Aduenisti desiderabilis, quem expectamus &c. Tertio, ad demonum confutationem: unde in psal. 23. Attolite portas principes vestras, glo. Angeli præueniant Christum ad infernum, dicunt. O vos principes inferni, tollite portas vestras, id est, auferte potestatem, qua vsque nunc homines detinebatis in inferno. Notandum vero quod quadruplex est infernus. Primus est damnatorum, in quo est carentia lucis diuinæ, & visionis æternæ, & pœna sensus. Secundus infernus super istum dicitur limbus puerorum, in quo sunt duo prima sine tertio. Tertius super istum est infernus, qui dicitur purgatorium, in quo sunt duo ultima sine primo. Quartus supra istum est sinus Abrahe, in quo non sunt duo extrema, sed medium, scilicet carentia diuinæ visionis: a primo nunquam transferunt animæ ad secundum, nec e conuerso. A secundo similiter nunquam transferunt ad tertium, nec e conuerso. A tertio vero transferunt ad quartum, sed non e conuerso. In hunc vero quartum Christus descendit, & quos ibi inuenit, liberauit: unde dicitur infernum momordisse, secundum illud Osee 13. Morsus tuus ero inferni, quia partem inde abstulit. Fuit autem anima Christi in hoc inferno per triduum mortis suæ cum sanctis patribus, vt simul educeretur & corpus de sepulcro, & anima de inferno. Quod autem dictum est latroni, Hodie mecum eris in paradiso, Luca vigesimo tertio. intelligendum est de paradiso spirituali. Est enim triplex paradisi. Primus est terrestris, in quo Adam postus fuit, Genesis 2. Secundus cælestis, de quo dicitur Ezechielis 28. In delictis paradisi Dei fuit. Tertius spiritualis, in quo sunt qui diuina gloria perfruuntur, de isto dictum est latroni. Hodie mecum eris in paradiso, quia latro, & alii sancti patres in inferno cū Christo existentes, diuina eius gloria perfruebantur.

CHRISTI

ARTIC. XXXI.

De Christi resurrectione.

Decimo nono videamus de Christi resurrectione, de qua dicitur Matthæi vltimo. Iesum Nazarenum quæritis crucifixum, non est hic, sed surrexit. Possimus autem quatuor notare circa Christi resurrectionem, videlicet resurgendi necessitatem, resurgentis qualitatem, resurrectionis veritatem, vltimo resurrectionis causalitatem. De primo, videlicet resurgendi necessitate dicitur Luc. vlti. Oportuit pati Christum, & resurgere a mortuis: ad cuius euidentiam sciendum, quod necessarium fuit Christum resurgere. Primum ad diuinæ virtutis ostensionem: unde dicitur Ioann. 10. Nemo tollit a me animam meam, & sequitur. Potestatem habeo ponendi animam meam: & iterū sum mendi eam. Vnde Iudeis signum perentibus dixit. Soluite templum hoc, & post triduum reedificabo illud, gl. virtute Trinitatis 2. Corin. vlti. Et si crucifixus est ex infirmitate: sed viuit ex virtute Dei. Est enim solus diuinæ virtutis mortuos resuscitare. Vnde Damasc. Crede resurrectionem futuram diuinæ voluntate, virtute, & nutu. Vbi tria tangit circa resurrectionem, videlicet uoluntatem Dei quæ imperat, virtutem quæ exequitur, & facilitatem executionis in hoc, quod nutum aduixit ad similitudinem nostram. Illud enim nobis facile est facere, quod ad nutum nostrum fit. Secundo ad diuinæ iustitiæ commendationem, ad quam pertinet exaltando remunerare eos qui ex charitate Dei, & obedientia humiliantur, vnde in persona Christi dicitur in psal. 138. Tu cognouisti sessionem meam, id est, humilitatem in passione, & resurrectionem, glo. glorificationem in resurrectione. Est enim Dei iustitia prima causa resurrectionis omnium, vt scilicet corpora præmierentur, vel puniantur simul cū animabus, sicut communicauerunt in merito, vel peccato, vt dicit Dio. cap. 6. ca. hic, & Damasc. 3. ad fidei instructionem. Vnde 1. Cor. 15. Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nra, inanis est fides uestra, glo. inutilis, cum nulla sit remuneratio futura. Vnde in psal. 29. Quæ utilitas in sanguine meo, glo. 1. in effusione sanguinis mei: dum descendit, quasi per quosdam gradus malorum in corruptionem, quasi diceret nulla. Si enim statim non resurrexero, corruptumque fuerit corpus meum, nemini annuntiabo, neminem lucrabor. Quarto, ad spei eleuationem. Datur enim ex capite membris spes resurgendi: unde 1. Corin. 15. Si Christus prædicatur, quia resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quod resurrectio non est? Job. 19. Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, vbi dicit Grego. Nihil nos certius habere credimus, quam quod in sinu tenemus. In sinu ergo spei repositam tenuit, quia vera certitudine de spe resurrectionis præsumpsit. Notandum ergo quod Christus superata morte prius ad immortalitatem resurrexit, vt sicut in Adam peccante primo uita mortalis apparuit, ita & in Christo satisfaciendo primo immortalitas vitæ appareret. Redierunt autē alii ad vitam ante Christum vel ab eo, vel a prophetis suscitati, tamen iterum morituri: sed Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, vt dicitur Roma. 6. Vnde quia Christus prius necessitatem moriendi effugit, dicitur primogenitus mortuorum. Apoc. 1. quia prius a somno mortis resurrexit iugo mortis excussit: & primitiæ dormientium. 1. Corin. 15. quia prius aliis tempore & dignitate surrexit, vt dicit glo. scilicet ad vitam immortalē. Igitur quia Christi resurrectio nostram præcedit tum ordine temporis, vt dictum est, quia prius ad immortalitatem resurrexit: tum ordine causæ, quia resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis, ut infra patebit: tum etiā ordine dignitatis, quia præ cunctis gloriosior resurrexit, Christus dicitur primogenitus mortuorum. De his autem qui cum Christo resurrexerunt, dicit Hiero. Et tamen cum monumenta aperta sunt, non ante surrexerunt, quam resurgeret Dominus, ut esset primogenitus resurrectionis ex mortuis: vnde dicitur Matt. 27. quod exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem. Vtrum vero iterum mortui fuerunt, opiniones sunt. Dicit enim Hieronymus. Quomodo Lazarus a mortuis resurrexit, sic & multa corpora sanctorum resurrexerunt, vt Dominum ostenderent resurrexisse. Remigius vero dicit, quod incunctanter debemus credere, quod qui resurgente domino a mortuis resurrexerunt ascendere eo ad cælos, ipsi pariter ascenderunt, quoniam maius illis tormentum esset qui resurrexerunt, si iterum morituri essent, quam si non resurgerent. Notandum insuper quod Christi resurrectio non debuit vsque ad finem mundi differri, nec etiam nimis accelerari, vt virtus diuinitatis ostenderetur, & veritas mortis infra triduum approbaretur. Tertia vero die resurrexit, vt in veritate Trinitatis se ostenderet resurrexisse: vnde etiam quandoque dicitur eum patere resuscitasse.

resuscitasse, quandoque ipse filius propria virtute surrexisse, quod non est contrarium, eum eadem sit virtus omnino patris, & filii, & spiritus sancti. Item, in signum spiritualis resurrectionis, de qua potest dici illud Osee. 6. Viuificabit nos post duos dies, in tertia suscitabit nos, primus dies est contritio, secundus est confessio, tertius satisfactio. Item, vt in nouitate vitæ ambulemus, ad Roma. 6. glo. De bono in melius proficendo, scilicet per fidem, spem, & charitatem. Item, sicut diem resurrectionis præcessit dies mortis in parascœue, & dies quietis in sabbatho: ita resurrectionem nostram gloriosam præcedat mortificatio vitiorum, & quietes contemplationis æternorum. Sciendum etiam, vt dicit August. in lib. de Trinit. quod Christus in diluculo resurrexit, in quo aliquid lucis apparet, & aliquid noctis tenebrarum: vnde de mulieribus dicitur Ioanna. 20. quod cum adhuc tenebræ essent, venerunt ad monumentum. Ratione ergo harum tenebrarum Gre. dicit Christum media nocte surrexisse non quidem nocte diuisa in duas partes æquales, sed infra illam noctem illud vero diluculum & pars noctis, & pars diei dici potest propter conuenientiam quam habet cum utroque. Quod autem Christus illucescente die resurrexit, mystice designatur quod nos per suam resurrectionem ad lucem gloriæ inducatur: sicut iam mortuus est die aduesperascere, & tendente in tenebras pœnæ & culpæ. De secundo, scilicet resurgentis qualitate, dicitur Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, glo. quam habuit in resurrectione. Hoc idem videlicet, quod Christus in resurrectione sua habuit corpus gloriosum, patet triplici ratione. Prima quidem, quia resurrectio Christi est exemplar, & causa nostræ resurrectionis, vt habetur. 1. Corin. 15. Sancti autem habebunt in resurrectione corpora gloriosa, sicut dicitur ibidem. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Vnde cum causa nobilior sit causa, & exemplar exemplo, multo magis corpus Christi resurgens fuit gloriosum. Secunda, quia per humilitatem passionis meruit gloriam resurrectionis: vnde & ipse dicebat Ioann. 12. Nunc anima mea turbata est, quod pertinet ad passionem: & postea subdit. Pater clarifica nomen tuum, in quo perit gloriam resurrectionis. Vnde dicit August. Vt Christus in resurrectione clarificetur, humiliatus est in passione, humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium. Tertia, quia anima Christi a principio suæ conceptionis fuit gloriosa per fruitionem diuinitatis. Est autem dispensatiue factū, vt ab anima gloria non redundaret in corpus ad hoc, vt mysterium redemptionis nostræ sua passione impleret: & peractio hoc mysterio passionis & mortis, anima Christi si. im in corpus in resurrectione assumptum suam gloriam deriuauit, & ita factum est illud corpus gloriosum. Sunt autem quatuor dotes corporis glorificati, videlicet claritas, impassibilitas, subtilitas, & agilitas. Ad quarum euidentiam sciendum, quod claritas cauitur ex redundantia gloriæ animæ in corpus, & secundum quod anima est maioris meriti, ita etiam differentia claritatis erit in corpore, vt patet 1. Corin. 15. Impassibilitas vero resultat ex virtute animæ corpus (suum) continentis potenter, vt a nullo exteriori agente valeat immutari. Subtilitas vero est in corporibus glorificatis propter completissimam corporis perfectionem, qua quidem completio est ex dominio animæ glorificatæ, quæ est forma, scilicet corporis, ratione cuius corpus gloriosum spirituale dicitur, quasi omnino spiritui subiectum. Prima autem subiectio quo corpus animæ subicitur, est ad participandum esse specificum, prout subicitur ei vt materia formæ, deinde subicitur ei ad alia animæ opera prout anima est motor: & ideo prima ratio spiritualitatis in corpore est ex subtilitate, & deinde ex agilitate, & alius proprietatibus corporis gloriosi. Has vero dotes tangit Apostolus. 1. Corin. 15. dicens. Seminatur in corruptione. glo. 1. sepelitur, vel mortificatur, vt corrumpatur: surget in incorruptione, glo. 1. immortale, & impassibile. Seminatur in ignobilitate, glo. 1. sine omni honore: surget in gloria, id est, gloriosum. Seminatur in infirmitate. glo. 1. quæ non valet se mouere, vel regere: surget in virtute. glo. 1. vere viuum, & vegetatum. Seminatur corpus animale. glo. 1. tale, quod cibis sustentatur, vt viuatur: surget spirituale. glo. 1. quia tunc plene spiritui subditur. Corpus enim iam non repugnat, sed quasi simile spiritui suo erit, quia nec aliquam corruptionem patietur, nec alimentis indigebit. Notandum, quod licet Christus haberet corpus gloriosum, tamen cicatrices in corpore suo referuauit, quod quidem conueniens fuit, primo in signum victoriæ. Dicit enim Beda super Lucam, quod non ex impotentia curandi cicatrices seruauit, sed vt in perpetuum victoriæ suæ circumferat triumphum. Vnde Aug. 22. de ciui. Dei dicit, quod fortassis in illo regno in corporibus martyrum videbimus vulnere cicatrices,

quæ pro Christi nomine pertulerunt. Non enim difformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam quàmuis in corpore non corporis, sed virtutis pulchritudo apparebit, seu fulgebis. Secundo vt discipulos in fide resurrectionis solidaret, vnde dominus Ioann. 20. ad Thomam. Infer digitum tuum huc. Theo. Qui prius infidelis erat, post lateris tactum optimum fide theologum ostendit. Nam duplicem naturam vnitamque hypostasim Christi differuit: dicendum enim, Dominus meus, humanam naturam, dicendo, Deus meus, diuinam confessus est, & vnus & eundem dicendum Deum & Dominum. Tertio, vt pro nobis apud patrem ostensis vultu cicatricibus aduocaret. Vnde Ro. 8. Iesus Christus qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis, glo. non voce, sed miseratione, & repræsentatione humanitatis, dum quotidie hominem quem assumpsit, & graue genus mortis, quod pro nobis sustinuit, vultu paterno offerat, vt nostri misereatur, cuius postulatio cum tantis sit, non potest contemni. Sed notandum, vt dicit Greg. quod iustus aduocatus iniustas causas non suscipit, neque dare verba pro iniuriis sentit. Vnde oportet nos iuste viuere, si volumus eum patronum habere. Quarto, vt sua morte redemptis, quàm misericorditer sint adiuui propostis eiusdem mortis infirmitatibus. Postremo, vt in iudicio quàm iuste damnetur annuntiet. Vnde Apoc. 19. 1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Vnde in lib. de simbolo dicit, quod Christus inimicis sit demonstraturus vulnera, vt conuincens eos veritas dicat. Ecce hominem quem crucifixistis, videte vulnera quæ infixistis, agnoscite latum quod pupugistis, quoniam & per vos, & propter vos apertum est, & intrare noluitis. De tertio, scilicet resurrectionis veritate, dicitur Luca vlti. Surrexit dominus vere. Sciendum vero, quod Christus resurrectionis veritatem probauit testimonio angelico, & argumento veridico. De primo dicitur Matth. 28. uoce angeli. Iesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic. Fuit autem conueniens, vt Christi resurrectio angelico denuntiaretur testimonio, quia dicit Apostolus Roman. 13. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Est hic ordo diuinitus institutus, ut ea quæ supra homines, sunt hominibus reuelentur per angelos, ut patet per Dion. 4. capit. cælest. hierac. Christus autem resurgens non rediit ad vitam communiter omnibus notam, sed ad vitam quam immortalē, & Deo conformem, secundum illud Rom. 6. Quod enim viuit, adiuuit Deo. Et ideo conueniens fuit vt angelico testimonio hominibus manifestaretur. Vnde dicit Hilarius super Matthæum. Misericordie Dei patris insigne est resurgenti filio ab inferis virtutum cælestium ministeria mittere, atque ideo ipse prior resurrectionis est index, ut quodam famulatu paternæ voluntatis resurrectioni nuntiaretur. De secundo dicitur Act. 1. quod dominus apparuit discipulis suis per quadraginta dies in multis argumentis. Dicitur autem argumentum hoc loco signum aliquod sensibile, quod inducit ad aliquid manifestationem, & sic Christus argumentis probauit resurrectionis veritatem, & gloriæ, veritatem autem resurrectionis probauit dupliciter. Vno modo, ex parte corporis, circa quod tria ostendit. Primo, quod esset verum corpus & solidum, non phantasticum, vel rarum, sicut esset aer: hoc ostenditur per hoc, quando corpus suum palpabile ostendit. Vnde Luca vlti. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet. Secundo ostendit quod corpus esset humanum, ostendendo eis effigiem veram, vt oculis corporalibus intuerentur quam discipuli eius cognoscentes gaudebant. Vnde Ioan. 20. Gauisi sunt discipuli viso domino. Tertio ostendit, quod esset idem corpus numero, quod prius habuit, per vulnerum cicatrices. Vnde Luca ultimo. Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum. Alio modo, ostendit resurrectionis veritatem ex parte animæ iterato corpori vnitæ, & hoc per opera virtutum triplicis vitæ. Primo quidem, per opera nutritiue vitæ, hoc est quod cum discipulis suis manducauit & bibit, vt legitur Luca vlti. Vbi tamen notandum, quod Christus, vt dicit Beda super Lucam, manducauit potestate non egestate, & ponit exemplum tale, quod aliter absorberet aquam terra sitiens, aliter radius solaris calens: illa indigentia, iste potentia. Vnde cibus ille non cessit in nutrimentū corporis Christi, sed in præiacentē materiam resolutus fuit. Secundo modo per opera vitæ sensitivæ in hoc, quod discipulis ad interrogata respondit, & præsertim salutauit, in quo ostendebat se videre & audiri Luca vltimo & Ioan. 20. Tertio, per opera vitæ intellectiue in hoc quod scripturas discipulis suis exposuit. Luca vltimo. Gloriam vero suæ resurrectionis ostendit cum ad discipulos suos ianuam clausis intravit. Vnde Gregorius in Homelia. Palpandam carnem dominus præbuit, quam clausis ostiis introduxit, ut ostenderet post resurrectionē corpus suum eiusdem esse nature, & æternis gloriæ. Similiter ad proprietatem gloriæ pertinebat, quod subito ab Opusc. S. Tho. Aquin. K 3 oculis

oculis discipulorum euauit, vt dicitur Luc. vlti. quia per hoc ostendit quod in eius potestate erat videri & non videri, claritatem suam ostendere & occultare, quod pertinet ad potestatem corporis gloriosi. Virtutem etiam diuinitatis ostendit per miraculum, quod fecit in piscibus capiendis. Ioannis. 12. Et vltorius, quod eis videntibus ascendit in caelum, quia vt dicitur Ioan. 2. Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis qui est in caelo. Notandum etiam, quod Christus quinque apparuit ipsa die resurrectionis. Primo Mariae Magdalenae. unde Matth. vlti. Surgens Iesus mane prima sabbathi &c. Fuit autem conueniens, vt primo Magdalenae appareret: tum propter eius vehementiam dilectionis, de qua dicitur, Ioannis 20. Maria stabat ad monumentum foris plorans, vbi dicit Gregor. Pensandum est huius momento Dominico etiam discipulis recedentibus non recedebat. Origo. Amor faciebat eam stare, dolor coegebat eam plorare, stabat & circumspiciebat si forte videret quem diligebat: plorabat, quia ablaturum aestimabat quem quaerebat: tum propter perseuerantiam inquisitionis, de qua dicitur Ioan. 20. Et dum fletet, inclinavit se, vbi dicit Gregorius. Certe iam monumentum vacuum viderat, iam sublatum Dominum nuntiauerat, quid est quod iterum se inclinat, iterum eundem videre desiderat, nisi quod amanti semel affexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis? tum propter perseuerantiam expectationis. Vnde Gregor. Quasi prius & minime inuenit, perseuerauerit vt quaereret, vnde contigit vt inueniret quia nimirum virtus boni operis est perseuerantia, vnde voce veritatis dicitur. Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. tum etiam propter fiduciam peccatorum. Vnde dicit Beda super Matth. Recte haec mulier quae laetiam resurrectionis primo nuntiauit, a septem demonibus curata esse memoratur, ne quisquam digne penitens de admissorum venia desperet, & vbi abundauit delictum, superabundasse & gratiam demonstraretur: tum etiam vt mulier quae primo fuit nuntia mortis ad honorem, primo etiam hominibus vitam Christi resurgens in gloria nuntiaret. Vnde Cirill. Femina quae quodammodo fuit ministra mortis, venerande resurrectionis mysterium prima percipit & nuntiauit. Ademptum est ergo femineum genus ignominiae abolitionem & maledictionis repudium. Similiter etiam per hoc ostenditur, quod quantum ad statum gloriae pertinet, nullum detrimentum patitur sexus, sed qui maiore meritis feruuerunt, etiam maiori gloria ex visione Dei potuerunt, eo quod mulieres quae ab eius sepulcro discipulis recedentibus non recesserant, primo viderunt Dominum in gloria resurgentem. Secundum vero apparuit mulieribus de monumento venientibus. Matth. 23. Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno. Vnde dicit Hieronymus, quod primo mulieres meruerunt audire. Auerte, vt maledictum Euae mulieris in mulieribus solatur. Myrice autem per exitum mulierum de monumento peccatorum conuersio significatur. Vnde Ezechielis 3. 7. Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulcris vestris populus meus, quod exponit gloss. de his qui ad instar Lazari peccatorum suorum fasciis colligati, ad vocem Domini suscitauerunt, de qua voce dicitur. Ioannis 5. Venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem eius, gloss. in peccatis audient vocem filii Dei, & qui audierint viuent, id est, obedierint. Quod autem exierunt de monumento mulieres cum timore & gaudio, per hoc datur intelligi, quod virtus penitentiae, per quam a monumento peccatorum eximus timore, poenae concipitur, secundum illud Ista. 26. A timore tuo domine concipimus, & parturimus spiritum salutis. Expulso vero timore per charitatem, dolor contritionis in gaudium mutatur, secundum illud Prouer. 14. Cor quod cognouit amaritudinem animae suae, in gaudio eius non miscebitur. Per cursum vero mulierum designatur iustitiae operatio, vnde in Psal. 118. Viam mandatorum tuorum cucurrimus &c. Vbi dicit Aug. quod cordis dilatatio est iustitiae operatio, vt non timore, sed dilectione Dei agatur, quod est donum Dei. Per occursum Christi salutantis designatur diuinae virtutis subuentio, vnde dicit Rabanus, quod per hoc ostendit se omnibus iter virtutum inchoantibus, vt ad salutem perpetuam peruenire queant, adiuvando occurrere Iob. 24. Operi manuum tuarum porriges dexteram. Per pedum detentionem, docetur a futuris peccatis praeseruatio. Sunt autem pedes Dei secundum sensum mysticum misericordia & iudicium, quorum vnus misericordiam, vnde dicitur Iob. 24. Pedem iudicii non attendat. Tertio, apparuit Petro. Luc. vlti. Surrexit dominus vere, & apparuit Simoni. Vnde dicit Chrysostomus quod ideo videtur primo a Petro, vt qui prius confessus eum iurauerat, primo eius resurrectionem videret, & etiam qui prius eum negauerat, prius sibi

voluit apparere, consolans eum ne desperaret. Vnde etiam Gregorius super illud Matth. vlti. Dicit discipulis eius, & Petro, dicit, quod vocat ex nomine, ne desperet ex negatione. Bernardus. Magna gratia, & magna pietatis dignatio, quod ei & quasi praeter ceteris dignatus est apparere, quem praeter ceteris de negatione eius rea conscientia confundebat. Quarto, apparebat discipulis eius duobus euntibus Emmaus. Luc. vlti. Apparuit autem eis in alia effigie, vt dicitur Matth. vlti. Fuit autem conueniens ipsum sic apparere. Primo, ad designandam prioris status commutationem. unde dicit Severus. Nemo putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse, sed mutatur effigies, dum efficitur ex mortali immortalis, vt hic sic acquisisse vultus gloriam, non vultus substantiam perdidisse. Secundo, propter discipulorum dubitationem. Sapient. 1. Apparet autem eis qui fide habent in illum. Praedicti autem eius discipuli est in eius resurrectione dubitabant. Vnde Gregorius in Homel. dicit. Dominus discipulis de se loquentibus praesentiam exhibuit, sed de se dubitantibus speciem suae cognitionis abscondit. Tertio, propter nostram instructionem. 2. Corinth. 2. Quam diu sumus in corpore, peregrinamur a domino, vbi dicit Hiero. Quod dominus ambulans, ac laborantibus ostensus est in aliena effigie, mystice designat, quod fides hic laborat per vitam aeternam agens, illic per contemplationem secura visione regnat: hic per speculum contuemur imaginem, illic facie ad faciem videmus veritatem. Sciendum quod dominus finxit se longius ire non mendacium, sed figura veritatis fuit. Vnde August. lib. 3. de veritate Euangelii. Non omne quod fingimus, mendacium est, sed cum illud fingimus quod nihil est, tunc mendacium est. Cum enim finxit nos referat ad aliquam signationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis, alioquin omnia quae a sanctis & sapientibus viris, & etiam ab ipso Deo figurative dicta sunt, mendacium reputabuntur, quia secundum veritatem intellectum non consistit veritas in talibus dictis: sicut autem dicta sic & facta sine mendacio finguntur ad aliquam rem significandam, & sic dominus finxit se longius ire, quia a fide discipulorum adhuc peregrinus erat, vt dicit Gregorius, etiam vt Augustinus dicit, quia longe recessurus erat ascendendo in caelum, qui per hospitalitatem quodammodo detinebatur in terra. Quinto, apparuit discipulis ianuis clausis, quando Thomas non erat cum eis. Ioan. 20. Cum sero factum esset die illa &c. Vbi dicit Augustinus, quod molli corporis vbi diuinitas erat ostia clausa non obtiterunt, cum ille quippe eis non apertis intrare potuit, quo naecante virginis matris inuoluta permansit. Mystice autem circa hanc apparitionem quatuor sunt notanda, videlicet qualitas temporis, diei solemnitas, clausurae firmitas, discipulorum societas. Primum ibi. Cum sero factum esset. Vbi notandum est, quod tempus serotinum quando dies deficit, & ad occasum tendit, significat virtutem deuorae mentis, cui praeter desiderio aeternitatis deficit, & occidit dies mundanae prosperitatis, seu vanitatis, vnde in Psal. 67. Iter facite ei qui ascendit super occasum. Ber. Bonus est occasus, cum fiat virtus, & cadit vitium. Super occasum hunc ascendit dominus, quia non excipit eum noua vita, nisi vetus ceciderit, ut dicit August. Secundum est ibi. Vna sabbathorum. Vbi notandum, quod sabbathum idem est quod requies. Est autem triplex sabbathum, siue requies, videlicet corporis tantum, de quo dicitur potest illud Ista. 1. Sabbathum, & alias festiuitates vestras non feram. glo. i. non sustinebo amplius. Item, quoddam sabbathum est metis, de quo dicitur potest illud Exo. 21. Requies sabbathi sanctificata est Domino. Et infra. Maneat vnusquisque apud semetipsum. glo. i. quiescat, & non egredietur ad opus. Item, est etiam quoddam sabbathum mentis & corporis simul, de quo dicitur Ista. vlti. Erat sabbathum ex sabbatho. glo. ille quiescet in futuro, qui hic quiescit ab opere malo. Primum sabbathum consistit in corporis otio, siue uoluptate, secundum in mentis tranquillitate, tertium in aeterna felicitate. Vna ergo sabbathorum uenit Iesus, quia in mentis tranquillitate Christus per gratiam ad nos declinat, quia in pace factus est locus eius, secundum Psal. 75. Sed, heu maligni spiritus, mentis sabbathum nituntur saepe uiolare. Vnde dicitur Tre. 1. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbatha eius. glo. Maligni spiritus, uacationis nostrae otia ad uacationes & ad cogitationes illicitas pertrahunt. Tertium ibi. Et fores essent clausae. Vbi notandum, quod per fores corporis sensus designantur, per quos anima solet egredi, & delictari in his omnibus exterioribus, ut dicit Bernard. Per quos etiam exteriora ingrediuntur ad animam, ut dicitur Iob. 2. Dominos ascendunt glo. quas bonis operibus aedificamus, per fenestras intrantur quasi fur. Fores istae claudende sunt, iuxta illud Ista. 26. Vade populus meus, intra in cubiculum tuum, claude super te ostia tua. Quod autem fores clausae fuerunt propter metum Iudeorum, mystice designat quod per timorem

rem Dei fores sensuum clauduntur. Vnde Beccassius 20. Si non in timore Dei instanter te tenueris, cito subuertetur domus tua. Quartum ibi. Vibrant discipuli congregati in vnum. Matth. 18. Vbi duo, vel tres congregati fuerint in nomine meo &c. Psal. 32. Ecce quam bonum, glo. i. vtile, & quam iucundum. glo. i. delectabile, habitare fratres in vnum. Et sequitur, Sicut vnguentum in capite, glo. Aaron sacerdos Christum significat, qui fuit victima & sacerdos, in capite eius est unguentum, quia in eo habitauit plenitudo diuinitatis corporalis, sed a capite Christo descendit in barbam, id est, fortis & strenuos quos barba significat, quae est indicium virilitatis, & ab illis descendit in oram vestimenti eius. Vestis Christi est ecclesia, quae est sine macula & ruga: hora vestis finis est in peccatis: hi perfecti, qui in vnum habitant, & est sensus. Ita est illud bonum & iucundum, sicut vnguentum, id est, vnctio spiritus sancti, quae prius fuit in capite Christo. Et sequitur. Sicut ros Hermon. Nota, montes illi magno intervallo sunt diuisi: res spirituales intelligendum est, quia haec nos lumen exaltatum dicitur, & Christus prius in cruce, postea in caelo exaltatus est, a quo ros gratiae descendit in Sion, id est, ecclesiam. Non enim est in vno ecclesia, nisi eius dono & gratia. De quo quod scilicet, resurrectionis casualitate, sciendum quod Christi resurrectio est causa nostrae resurrectionis in futuro. Vnde 1. Corinth. 15. Christum resurgens ex mortuis primitiae dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, & hoc rationabiliter. Nam principium humanae iustificationis est verbum Dei, de quo dicitur in Psal. 35. Apud te est fons vitae, vnde etiam ipse dicit Io. 5. Sicut pater suscitauit mortuos & viuificauit, &c. Habet autem hoc naturalis ordo: res diuinitus instituitur, vt quilibet causa operetur id quod sibi est propinquius, & per id operetur in alia magis remota, sicut ignis primo calefacit aere propinquum, per quem calefacit corpora magis remota, & sic ipse dominus illuminat primo substantias sibi propinquas, per quas illuminat magis remotas, vt dicit Dionys. 1. 4. c. ca. h. Et ideo verbum Dei primo attribuit vitam corpori sibi natura liter vnito, & per ipsum operatur resurrectione in omnibus aliis. Notandum vero quod Christi resurrectio est causa efficiens & exemplaris nostrae resurrectionis, sed non est meritoria. Efficiens quidem, in quantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est quodammodo instrumentum diuinitatis ipsius, & operatur in virtute ipsius. Exemplaris vero, quia sicut resurrexit Christus est ex eo, quod corpus illud personahter est verbum vnitum, est prima tempore, ita etiam est prima dignitate & perfectione, vt dicit glo. 1. Corinth. 15. Semper autem quod est perfectissimum, est exemplar, quod imitantur minus perfecti in eundem suum modum, & ideo resurrectio Christi est exemplar nostrae resurrectionis, secundum illud Phil. 3. Resurrambit corpius humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae. Licet autem sufficientia resurrectionis Christi se extendat ad resurrectionem tam bonorum quam malorum, exemplaritas tamen vnus proprie se extendit ad bonos, qui sunt facti conformes sibi vnus ipsius, vt dicitur Roma. 8. Non autem Christi resurrectio fuit causa meritoria nostrae resurrectionis, tum quia Christus iam non erat vnitor, nec sibi mereri conciperet: tum quia claritas resurrectionis fuit praemium passionis, vt patet Phil. 2. Similiter est dicendum, quod Christi resurrectio est causa resurrectionis animarum, & super Psal. 19. Ad vesperam demorabitur fletus, dicit glo. quod resurrectio Christi est causa nostrae resurrectionis, & animae in praesenti, & corporis in futuro. Est autem resurrectio animarum causa efficiens, & exemplaris. Efficiens quidem, in quantum Christi resurrectio agit in virtute diuinitatis, quae quidem non solum exte tendit ad resurrectionem corporum, sed etiam ad resurrectioem animarum. A Deo enim est, quod viuit anima per gratiam, & corpus per animam. Sicut enim resurrectio Christi habet: exemplaritatem animarum, eo quod Christo resurgenti secundum animam conformari debemus, secundum Apostolum. Roma. 7. Quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitae ambulemus glo. de bono in melius proficendo per iustitiam fidei, & spem gloriae: & quomodo Christus resurrexit non moriturus, ita & vos aeternitate, vos mo mortuos esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu domino nostro. glo. Christus mortuus est semel, ita peccatum moritur in nobis semel, vt non oporteat iterari, & sicut Christus semper viuit, ita & vos semper viuat in virtutibus, & hoc in Christo Iesu Domino nostro, id est, opere Christi, quia alibi nulla spes. Notandum vero quod in iustificatione animarum duo concurrunt, scilicet remissio culpa, & nouitas vitae per gratiam. Quantum ergo ad efficientiam quae est per virtutem diuinam, tam passio Christi, quam

resurrectio est causa iustificationis quod ad vtrumque, sed quantum ad exemplaritatem proprie passio & mors Christi est causa remissionis culpa, per quam moritur peccato. Resurrectio autem est causa nouitatis vitae, quae est per gratiam, siue iustitiam: & ideo dicit Apostolus Rom. 4. quod traditus sit in mortem propter delicta nostra, scilicet tollenda, & resurrexit propter iustificationem nostram: sed passio Christi etiam est meritoria, vt dictum est, non autem ipsius resurrectio. Notandum etiam, quod sicut Christus resurrectionem suam probauit tripliciter, videlicet aspectu, Luc. vltimo. Videte manus meas, & pedes meos: tactu, vnde sequitur. Palpate, & videte, quia spiritus carnis &c. Gustu, vt ibidem inferat. Adhuc illis dubitantibus, & mirantibus praeter gaudio, dixit, Habetis hic aliquid quod manducetur? sic etiam resurrectio spiritualis demonstratur. Primo quidem aspectu sanctitatis, Matth. 4. Sic luceat lux vestra coram hominibus. Augusti. Non ibi finem constituit homo, sed referat ad laudem Dei, vnde sequitur, Vt glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Quod autem dominus ostendit manus & pedes, designat quod resurrectio spiritualis per affectum diuinae dilectionis, & effectum bonae operationis declaratur. Apocal. 3. Nomen habes quod viuas, & mortuus es, scilicet propter defectum diuinae dilectionis, & defectum bonae operationis. Secundo, tactu aduersitatis. Ecclesiast. 33. Annum probat fornax, id est, homo tentatur tribulatione. Genesis. 27. Accede ad me fili mi, vt tangam te. Iob. 6. Quae prius nolebat tangere anima mea. glo. Moxta facili nunc praegrantia cibi mei sunt. glo. Iam dulces cibi sunt praeter amorem, & desiderio carni. Quod autem Deus dixit. Palpate, & videte, quia spiritus carnis & ossa non habet mystice designat quod spiritualis homo carnalibus consolationibus non inuitur, sed spe caelestis patriae etiam aspera pati non formidat. Iob. 6. Et haec sit mihi consolatio, vt affligens me doloribus non parcat. Tertio, gustu internae & aeternae suauitatis. Colo. 3. Quae sursum sunt sapite. Vnde Bernard. Quicumque post lamenta patientiae non ad carnales redit consolationes, sed in fiducia quadam diuinae miserationis excedit, & ingreditur deuotionem quadam nouam, & gaudium in spiritu sancto, nec tam compungitur praeteritorum recordatione peccatorum, quam delectatur memoria, & inflammatur aeternorum desiderio praemiorum, is plane est qui cum Christo resurget: quia praecipuum saecularibus desideris animam delectatio sancta declinat. Nec miseri possumus vera vanis, aeterna caducis, spiritualia carnalibus, ima summis, vt pariter sapias quae sursum sunt, & quae super terram. Quod autem dominus comedit partem piscis asii, & fauum mellis, mystice designat quod spiritualiter resuscitati debent dulcedinem diuinitatis, & humanitatis ipsius praegustare, quae quidem per piscem asium, & fauum mellis designantur. Gregor. Quid signare credimus piscem asium, nisi mediatorum Dei & hominum passum? Ipse enim latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostrae, & quae tribulatione affatus est tempore passionis suae: sed qui piscis in passione fieri dignatus est, fauus mellis in resurrectione nobis exiit: & qui in pisce asio figurari voluit tribulatione passionis suae, fauus mellis vtriusque naturae exprimitur voluit, ponsque suus. Fauus quippe mel in vera est: mel i cetera diuinitas i humanitate.

ARTIC. XXIII.

De Ascensione Christi.

Vigesimo videamus de ascensione Christi, de qua dicitur Ioan. 20. Ascendo ad patrem meum &c. Aug. Meum per naturam, vestrum per gratiam. Possimus autem quatuor notare circa Christi ascensionem, videlicet ascensionis conuenientiam, ascendentis virtutem, siue potentiam, loci in quem ascendit eminentiam, & gloriae ipsius excellentiam. De primo dicitur, Ephes. 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit. Fuit autem conueniens Christum ascendere. Primo propter fidei augmentum, quae est de non visis: vnde dominus dicit Ioan. 16. Spiritus adueniens arguet mundum de peccato, & de iustitia. Vnde dicit Aug. De peccato, quia non credit in Christum, de iustitia vero eorum qui credunt. Ipsa quippe fidelium comparatio infidelium est vituperatio, vnde subdit quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Beati qui vident, & credunt. Erat itaque nostra iustitia de qua mundus arguitur, quoniam nonne quem non videtis, creditis? Secundo, ad spei subleuationem, vnde dominus dicit Ioan. 13. Si abiero & preparauero vobis locum, iterum veniam, & assumam vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis. Per hoc enim quod Christus humanam naturam assumptam in caelo collocauit, dedit nobis spem illuc perueniendi, quia vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquila, Matth. 24. Greg. ac si dicat. Quia caelesti sedi incarnatus praesens. Opusc. S. Tho. Aquin. 4. 4. 4.

fidio electorum animas de carne soluta sic subleuabo. Mich. 2. Ascendit iter paudens ante eos. Tercio, fuit conueniens ad erigendum charitatis affectum ad caelestia. vnde dicit Apostolus Coloss. 3. Quae sursum sunt sapite, non quae super terram. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. In signum huius Christo ascendente stabant Apostoli suspensis vultibus in caelum. Act. 1. Hinc etiam voce sponsa dicitur. Cant. 1. Trahe me post te, quasi volentem & non valentem, vt dicit Greg. Huic quidem verbo alludens dicit, Trahe me post te, in te ad te, per dilectionem: post te, vt te imitari valeam: in te, vt tibi conformis in immortalitate & impassibilitate sim. Quarto etiam conueniens fuit vt fidelibus dona mitteret Spiritu sancti. vnde dicitur Ephes. 4. Qui ascendit super omnes caelos, vt adimpleret omnia. glo. donis suis. vnde etiam ipse dominus dicit, Ioan. 16. Expedi vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, paraclitus non veniet ad vos: sed quia non sunt idonei recipere nisi eam secundum carnem desistant noscere. Postquam autem ab eis subtractus fuerat, traxit post se corda eorum ad caelestia & aeterna, quibus sic eleuatis caelestes & spirituales facti sunt, & ideo Spiritu sancti capaciores. Vnde ibidem dicit Glos. Mentibus nostris sic raptis ad caelestia aderit simul pater & filius, Spirituales enim ex carnalibus facti, capacius fuerant Deum habitari. De secundo, scilicet ascendente virtute, siue potentia, dicitur. Iai. 63. Ille formosus in stola sua gradiens in multitudine virtutis suae. Vnde & Greg. in Homel. Ascensionis. Notandum est, quod Helias legitur in curru igneo ascendisse, vt videlicet aperte monstraretur, quod homo purus alieno indigebat auxilio. Redemptor autem noster non in curru, non ab angelis subleuatus legitur, quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. Ad cuius euidentiam est sciendum, quod in Christo duplex est natura, scilicet diuina, & humana. Vnde secundum vtramque naturam potest accipi propria virtus eius, sed secundum humanam naturam potest accipi duplex virtus. Vna quidem naturalis, quae procedit ex principis naturae, & tali virtute verum est quod Christus non ascendit. Alia virtus in natura humana est virtus gloriae, secundum quam Christus ascendit, quae quidem procedit ex parte animae glorificatae, ex cuius reductione glorificabitur corpus, vt dicit August. ad Dioscorum. Erat tanta obedientia corporis gloriosi ad animam beatam, vt dicitur 21. de ciuit. Dei, vt vbi vult spiritus, ibi protinus erit corpus, nec vult aliquid quod nec spiritum possit decere, nec corpus. Debet autem corpus gloriosum & immortale esse in loco caelesti, & ideo ex virtute animae volentis corpus Christi ascendit in caelum. Sicut autem corpus efficitur gloriosum ex redundantia animae glorificatae: ita vt August. dicit super Ioan. per participatio nem Dei anima fit beata, vnde prima origo ascensionis in caelum fuit virtus diuina. Sic ergo Christus ascendit in caelum propria virtute. Primo quidem virtute diuina: secundo, virtute animae glorificatae mouentis corpus prout vult. De tertio, scilicet loci eminentia, dicitur. Ephes. 4. quod ascendit super omnes caelos. glo. loco & dignitate. Ad Ephes. 7. dicitur, quod constituit eum super omnem principatum & potestatem, & super omne nomen quod nominatur siue in hoc saeculo, siue in futuro: quia tanto debetur alicui rei locus altior, quanto est nobilior. Corpus autem Christi, licet considerando conditionem naturae corporeae, sit infra spirituales substantias, considerando tamen vnionis dignitatem, qua personaliter est Deo vnitus, excellit dignitatem omnium substantiarum spiritualium: & ideo ratione praedictae congruentia debetur sibi locus altior, non solum super omnem creaturam corporalem, verum etiam spirituales, vnde Gregor. dicit in Homel. Ascensionis. Quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. De quarto, scilicet gloriae Christi ascendente excellentia, dicitur. Marth. vlti. Dominus Iesus postquam locutus est eis, ascendit in caelum, & sedet ad dextris Dei. Vbi notandum, quod nomine dextrae tria possunt intelligi. Vno modo, gloria diuinitatis: vnde Damasc. Dextram patris dicitur gloriam & honorem diuinitatis, in quo filius Dei exiit ante saecula, vt Deus, & patri consubstantialis. Alio modo patris beatitudo: vnde August. Sedere habitare intelligitur, quomodo dicimus de quocumque homine, in illa patria sedet per tres annos, sic ergo Christum credite habitare in dextra Dei patris. Beatus enim est qui habitat in beatitudine, quae dextra patris iudicatur. Tertio modo nomine dextrae intelligitur iudiciaria potestas, vnde Aug. Ipsam dextram intelligit ipsam potestatem, qua accepit ille homo a Deo susceptus, vt vna iudicaturus, qui prius venerat iudicari. Igitur Christus secundum quod Deus, sedet ad dextram patris. I. aequalis est patri in diuinitate, secundum primam acceptionem dextrae. Christus vero secundum humanitatem, sedet ad dextram patris. II. in potioribus bonis paternis in aeterna beatitudine habens iudiciariam potestatem secundum secundam

& tertiam acceptionem ipsius dextrae. Notandum vero est, quod secundum illud Ro. 6. Consepulti sumus cum illo per baptismum in morte, dicitur quod quicquid gestum est in cruce Christi, in sepultura, resurrectione, & ascensione, & sessione ad dextram patris: ita gestum est vt his rebus mystice non tantum dicitur, sed etiam gestis configuraretur vita christiana. Et infra dicitur, quod in cruce est dolor confessorum, in sepultura requies abolorum, in resurrectione vita iustorum, in ascensione professus perfectorum, in consessu ad dextram gloria beatorum. De primo, scilicet praenitentium, dicitur Gal. 2. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Id desideriorum. Congruit. deuotioni nostrae, vt qui Domini nostri crucifixi colimus passio nem, reprimendam carnalium voluptatum crucem nobis faciamus. In hac quidem cruce semper in hac vita debet pendere Christianus, vt sit affixus clauis. I. praecipis iustitiae, vt Christus in cruce clauis affixus fuit. glo. super Luc. 22. Tollit cruce, cum spiritu facta carnis mortificationem. Per vnum a dextris, significatur mortificatio carnis pro caelesti gloria: per alium a sinistris, significatur mortificatio carnis pro aliqua mundi causa. Notandum vero, quod ista crux debet habere latitudinem, longitudinem, altitudinem, & profunditatem, vnde glo. super illud Ephe. 4. Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo, altitudo, &c. Intelligentes mysterium crucis mundo crucifigamur, extendentes manus in latitudinem honorum operum & longitudinem usque in finem perseverantiam habentes, atque habentes cor sursum ubi Christus est totum, quod non nobis, sed illius misericordiae tribuentes, cuius profunda omnem scrutatorem fatigant. De secundo, in sepulcro quiescentium, dicitur Iob. 3. Quasi effodientes thesaurum, gaudent vehementer cum inuenerint sepulcrum, quia antiquus mortui cum diuitiis reddebantur, vt dicit Greg. Sic iuxta sensum mysticum anima sancta gaudet, cum in uenerit sepulcrum interae quietis: quia nisi a tumultu uitiorum perfecte quiescerit, thesaurum gratiarum & uirtutum minime reperire poterit. Notandum uero, quod sepeliri mortuorum est, unde nisi anima funditus mundo huic moriatur, in sepulcro interae quietis non poterit abscondi. Col. 3. Mortui estis. glo. mundanis, & caducis: & uita uestra abcondita est. glo. Omnibus hic peregrinantibus, sed maxime carnalibus & terrenis cum Christo, qui est uita uestra, quae uita est in Deo patre qui cum Christo idem est. Videat ergo sancta anima si huic mundo mortua sit, & tunc poterit ad sepulcrum interna quietis anhelare. Huius autem mortis signum est, si a mundo despiciatur, quia mare uita corpora in se reuertit, mortua uero mox extra se pellit, ut dicit Grego. De tertio dicitur Ro. 6. Quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitae ambulemus. Vbi notandum, quod uetus uita est uita terrena ueritate peccatorum consumpta, iuxta illud Tre. 2. Vetus uita scit pellem & carnem meam. glo. Inde gemit anima, dum exterius quasi pellem in ueteratur, & conscientia interiori decora quasi caro corrupta tabe peccati consumitur. Sed noua uita est uita caelestis per gratiam de die in diem renouanda, secundum illud Eph. 4. Renouamini spiritu mentis uestrae &c. Igitur quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & in nouitate uitae ambulemus. Quomodo autem Christus surrexit, subiungitur, Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Et infra. Ita & uos estimete, uos mortuos esse peccato, uiuentes autem in Christo Iesu domino nostro. Nota, sicut Christus mortuus est semel, ita peccatum in nobis moriatur semel, & non oporteat iterari: & sicut Christus semper uiuit, ita & uos semper uiuatis uirtutibus, & hoc in Christo Iesu Domino nostro, alibi nulla spes est. Sciendum uero, quod uita per motum manifestatur: unde uita uetus per motum terrenae operationis ostenditur, de qua dicitur in Psalm. 16. Oculos suos statuerunt declinare in terram: uita uero noua per motum caelestis operationis declaratur, de qua dicitur. Col. 3. Si confurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite. glo. cogitate, inuenta autem cum iocunditate tenete. Et hoc est quod subdit, Quae sursum sunt sapite. De quarto dicitur in Psalm. 83. Beatus uir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, unde Bernard. Ascendamus duobus pedibus, scilicet meditatione, & oratione. Meditatio quidem quid dedit, docet: oratio ne dedit, obtinet: illa uiam ostendit, ista deducit. Idem. Quatuor esse dicimus gradus ascensionis. Primus est ad cor, secundus in corde, tertius de corde, quartus supra cor. In primo, timetur Dominus: in secundo, auditur consiliarius: in tertio desideratur sponsus: in quarto uidetur Deus, de quo Ephes. 2. Resuscitauit, & conuersedecit in caelestibus in Christo Iesu, nunc quidem in spe, vt dicit glo. postea uero in re, secundum illud, Coloss. 3. Cum apparuerit Christus uita uestra, tunc & uos &c. Ioan. 12. Volo patris ubi ego sum &c. August. Quem honorem maiorem poterit recipere adopratus, quam quod ibi sit, ubi est uicinus.

dum est uerbi Dei auditus non solum ad audiendum, sed etiam ad faciendum. Vnde Ioan. 8. Qui ex Deo est, uerba Dei audit, vnde dicit Greg. Caestem patriam ueritatis desiderare iubet, mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penitet apud se unumquisque, si haec uox Domini in auribus suis inualuit, & quod iam ex Deo sit cognoscit. Tertium signum est interius gulfus diuinae sapientiae, quae est quasi quaedam praebatio futurae beatitudinis, vnde in Pl. 31. Gustate, & uidete quoniam suauis est dominus, scilicet per gratiam suam in nobis. Aug. Quoniam quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a domino, gustemus saltem quoniam suauis est dominus, qui dedit nobis pignus spiritus, in quo pulsamus eius dulcedinem, & desideremus uidere ipsum fontem, ubi sobria ebrietate mundemur, & irigemur sicut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum multarum. Idem. Fac, precor domine, me gustare per amore, quod gusto per agnitionem. In sentiam, quod sentio per intellectum. Plus tibi deberem quam me ipsum totum, sed nec plus habeo, nec hoc ipsum per me ipsum totum possum reddere: trahe me, domine, in amorem tuum hoc ipsum quod sum. Tertio, aliquid scitur per reuelationem. Et sic Deus ex priuilegio gratiae quibusdam reuelauit praesentiam suam gratiosam, sicut discipulis dicens. Matt. vlt. Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem saeculi. glo. cum finis laboribus mecum regnabit. Vnde Ro. 8. Ipse spiritus sanctus testimonium perhibet spiritui nostro, id est, recognoscere facit, vt dicit glo. quod sumus filii Dei. Sciendum quod reuelatio huiusmodi fit quibusdam propter tria. Primo, vt omnem timorem humanum tam in aegritudine, quam patientis abiciant, vt dicitur Iere. 1. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum, Et psal. 22. Non timebo mala, quoniam tu mecum es. glo. In corde per fidem, vt post uiam mortis tecum sim per speciem. Secundo, vt gaudium securitatis habeant in hac uita. Prouerb. 12. Secura mens quasi iuge conuiuium. Ecclesia. 9. Vade, comede in laetitia panem tuum, & bibet cum laetitia uinum tuum, quia Deo placent opera tua. Tertio, vt vitam in patientiam habentes, mortem cum desiderio expectent. Qui enim nescit utrum amore, an odio dignus sit, formidat mori, ut dicitur Ecclesia. 9. Qui uero securus, mortem cum desiderio habet. Talis fuit Apostolus desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Philip. 1. vnde Ber. O uita uestra ubi absque formidine mors expectatur, immo exoptatur cum dulcedine, excipitur cum deuotione. Secundum membrum principale tangitur ibi. Et mecum flaboret &c. Scilicet in statu uita praesentis diuini me consolationibus subleuando, quod quidem expertus fuit qui dixit. O quam bonus & suauis, domine, spiritus tuus in nobis. Augu. in libr. confes. Quis dabit mihi ut uenias in cor meum, & inebries illud, & oblitiscar mala, & uinum bonum meum amplectar te: iste est aduentus solatii. Sunt autem tria quae disponunt ad hunc aduentum. Primum contemptus terrenae uoluntatis, vnde Col. 4. Quae sursum sunt sapite, quasi diceret. Non potestis caelestia simul & terrena sapere. Ber. Errat omnino, si quis illam caelestem dulcedinem huic cineri diuinum illud balsamum, huic ueneno carismata illa spiritus sancti misceri posse huiusmodi illecebris arbitrat. Puras te illum meracissimum spiritum posse suscipere, nisi carnis istis consolationibus renuntiaueris? Re uera cum incoeperis, tristitia implebit cor tuum, sed si perseveraueris, tristitia tua uertetur in gaudium. Tunc enim purgabitur effectus, & renouabitur uoluntas, vt omnia quae prius difficilia, imo impossibilia uidebantur, cum multa percurrantur dulcedine, & auditate. Secundum, deuota meditatio diuinae uoluntatis. psal. 76. Memor fui Dei, & delectatus sum. Ber. Non deerit electis consolatio de memoria Dei, quibus nondum plena relectio indulgetur. Sed praecipue bonitas Dei exhibita in homine Christo recogitantem delectat, vnde super illud psal. 76. Memor ero ab initio mirabilium tuorum, dicit glo. id est, quae in dulcis Deus humano generi ab initio, scilicet quod Adam ad imaginem suam fecit, quod Abel hostiam accepit: similiter de Noe fecit, in cuius arca diuersa animalia in mysterium ecclesiae seruauit, quod de Abraham fecit, cuius oblatione Christi filii sui incarnationem & passionem designauit, tandem quod ipse dominus uenit, haec sunt quae uirum sanctum delectant. Tertium est seruens desiderium charitatis, vnde Ber. tractans illud. psal. 96. Ignis ante ipsum praecedet, & inflammabit, dicit, Operter namque ut sancti desiderii ardor praeniat faciem eius ad omnia animam, ad quam ipse uenturus est, qui omnem consumat rubiginem uitiorum, & sic prepararet locum Domino, & tunc scit anima, quia iuxta est Dominus, cum senserit se illo igne succensam. Idem spiritus Deus est, & concupiscit decorem illius animae, quam foriter aduertit in spiritu ambulante, & curam carnis non persciscenda in deserto, praesertim si sui amore flagrantem conspexerit. Tali anima frequenter suspirant, immo sine intermissione orant, & se afflictanti praesentis desiderio, interdum delectatus ille miseratus occurrit, ergo quisquis ita est uir desiderii,

Quia uero supra secundum Ber. triplicem aduentum Christi esse distinximus, scilicet in carnem, in mentem, & ad iudicium, uiso de primo, nunc de secundo uideamus. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod aduentus Christi in mentem est per gratiam gratum facientem, quia cum Deus communiter est in omnibus rebus, sicut causa in effectibus bonitate ipsius participans, & hoc per essentiam, potentiam, & praesentiam, per essentiam quidem in quibus adest omnibus ut causa essendi, sicut anima in corpore, & in qualibet parte corporis tota est: per potentiam, in quantum omnia potestati eius subduntur, sicut rex in regno: per praesentiam, in quantum omnia nuda & aperta sunt oculis eius, sicut patet familiaris in domo, non sic intelligendus est aduentus Dei, ut ueniat ubi prius non erat, sed vt nouo modo existat ubi prius erat. Nouus autem modus secundum quem Deus est in creatura rationali, est sicut cognitum in cognoscere, & amatum in amare. Cognoscere autem Deum, & amare Deum in quantum est obiectum beatitudinis, est per gratiam gratum facientem. Vnde aduentus Christi in mentem, secundum gratiam gratum facientem intelligendus est. Hunc ergo aduentum desiderabat sapiens cum dixit. Sapient. 9. Mitte illum de caelis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuae, ut mecum sit, & mecum laboret &c. glo. Quicquid de sapientia Dei dicimus, ad ipsum referimus qui est pax nostra, qui fecit ueraque uinum, uirtus & sapientia Dei, & imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturae, quasi dicat. Christum mitte Dei uirtutem, & Dei sapientiam, ut mecum sit per uirtutem gratiae gratificantis, & mecum laboret per dilectionem gratiae subleuantis, ut sciam quid acceptum sit apud te per splendorem gratiae illustrantis. Petit igitur aduentum Christi in mentem, ut gratificetur quo ad modum essendi, ut colesetur quo ad statum uigendi, ut illustretur quo ad actum intelligendi. Primum ubi. Vt mecum sit, id est, me sibi gratificando, vnde Ephe. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo. Hic est primum effectus gratiae, quem solus Deus in nobis sine nobis operatur, vnde dicitur. 1. Cor. 15. Gratia Dei sum id quod sum glo. Recte gratiam nominat. Primum enim sola gratia dat Deus, cum non praeciant nisi mala, sed post gratiam incipiunt bona nostra. Sciendum uero quod aduentus iste per gratiam est occultus, & humanis uisui inuestigabilis, vnde Ro. 1. O altitudo diuinitarum sapientiae & scientiae Dei, quam incomprehensibilia iudicia eius, & inuestigabiles uiae eius. Ad cuius euidentiam sciendum, quod tripliciter aliquid scitur. Vno modo, per demonstrationem quae fit per propria rei principium. Sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstrationis per principia per se nota, & uniuersalia. Nullus enim potest scire se habere scientiam conclusionis, si principium illius conclusionis ignoraret. Principium autem gratiae & obiectum eius est ipse Deus, qui propter suam excellentiam nobis est ignotus, secundum illud Iob. 36. Ecce dominus magnus uincens nostram scientiam. Et ideo praesentia, uel absentia gratiae per certitudinem demonstrationis sciri non potest, secundum illud Iob. 9. Si uenerit ad me, non uidebo eum: si abierit, non intelligam. Sciendum autem, quod ex parte quandoque praesentiam Dei in nobis per gratiam ignorare. Primum quidem ut timor futuri iudicii nos humiliet, secundum illud, Prouerb. 5. Beatus uir qui semper est pauidus. glo. pro futura poena. Qui autem est dura mentis, scilicet quem non afficit timor futura poena, corruet in malum. Timor iste hominem humiliat, propter quod expedit gratiam quandoque ignorare in nobis. Ideo Deus bona nostra uoluit esse incerta, ut uiam certam gratiam teneamus, scilicet humilitatem. Secundo, ne praesumpta gratiam praecipit. Vnde. i. The. 5. Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus eius superueniet incertus. Hiero. Timor custos uirtutum est, securitas ad lapsum facilis. Tertio, ut uigilanter & desideranter gratia Dei expectemus. Prouer. 8. Beatus uir audit me, & qui uigilat ad fores &c. Ber. Semper debemus uultus suspensos, & sinus expansos habere ad largam Dei benedictionem. Secundo modo scitur aliquid per colescturam: et hoc modo secundum quandam fiduciam spei possumus scire Deum nobiscum esse per gratiam. Vnde Iudith. 13. Aperite portas, quia nobiscum Deus est, qui fecit uictoriam in Israel. Sunt autem tria signa huius coniecturationis, scilicet gratiae Dei. Primum est testimonium conscientiae. 2. ad Cor. 1. Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae. Vnde Ber. Nihil haec luce clarius, nihil hoc testimonio gloriosius, cum ueritas in mente fulget, & mens in ueritate re uidet: sed qualem? Put dicam, uerecundam, pauidam, circumspetam, nihilque admittentem quod euacuetur gloriae conscientiae attestantis, in nullo colescturam sibi quod erubescat in praesentia ueritatis. Hoc plane est quod super omnia bona animae diuinus delectat aspectus. Secu

scit, vt cupiat dissolui & esse cum Christo, copiat vehementer, sicut ardeat, assidue meditatur, is profecto suscipiet Deum. Si quidem se unum desiderium cordis eius tribuitur ei, & ad huc peregrinanti in corpore, ex parte tamen, id est, ad tempus, & ad modicum tempus. Nam cum vigiliis, & obsecrationibus, & multo labore, & imbre lacrymarum quæstus fuerit, subito alium teneri putatur, illabitur, & non videbitur nisi iterum requiratur toto desiderio. Ita ergo in hoc corpore potest esse de presentia sponsi frequens lætitia, sed non copia: quia & si lætificet visitatio, molestat tamen vicissitudo. Nec tamen vel in transitu præsto erit sic omni animæ, sed illi dumtaxat quam ingens desiderium, & deuotio vehemens, & prædulcis affectus probat sponsam, & dignam ad quam gratia visitandi accessurum verbum decorem induat, formam sponsi accipiens. De signis vero aduentus verbi & recessus eiusdem, dicit Ber. Fateor mihi aduentasse verbum, in insipientia dico, & pluries. Cumque læpius intransit in me, non sensu aliquotiens, cui intransit, adesse. Assuisse recordor interdum, & presentem potui cognoscere, introitum eius nunquam potui sentire, sed nec exitum. Tria ergo in verbis Bernardi, notanda sunt, scilicet quod aliquotiens aduentum potuit presentire, quod sensit adesse, & recordatus fuit assuisse. De primo dicit sic. Cui per seipsum dignatur Deus animam quaerens sem se, quæ tamen ad quaerendum se toto desiderio, & amore deuotit, & hoc signum istiusmodi aduentus eius sicut ab eo qui expertus est edocemur, ignis ante ipsum præcedit & eo supra. De secundo dicit sic. Queris ergo a me, cum ita sint inuestigabiles omnino viæ eius, vnde adesse nouerim. Vitium & efficax est verbum, mox vt intus venit, expergecit dormitantem animam meam, mox et emoluit, & vulnera vitæ cor meum, quoniam durum lapideumque erat, & male sanum cepit euellere & destrucere, adificare & plantare, arida rigare, inebrosa illuminare, clauis referare, frigida inflammare, nec non & mittere praua in directa, & aspera in vias planas, ita vt benediceret anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius. Igitur ita intus ad me aliquotiens verbum, sponsum, tantum ex motu cordis, sicut præfatus sum, in intellectu presentiam eius, & ex fuga vitiorum carnaliumque affectuum, aduentum potentiam visitus eius, & ex discursu, siue redargutione oculorum meorum admiratus sum profunditatem sapientie eius, & ex quantalacumque emendatione morum meorum expertus sum bonitatem mansuetudinis eius, & ex reformatione, vel renouatione spiritus mentis meæ, id est, interioris hominis mei, pecepi consolatoris speciem decore eius, & ex comitari omnium eorum simul expaui multitudinem magnitudinis eius. De tertio dicit sic. Verum quia hæc omnia vbi abscesserit verbum, quodam sicut linguore torpente proinde & frigida lacere incipiunt, ac si eaebo buientis subtraxeris ignem, & hoc in his signum abiectionis eius, & quodens e abitur, totiens repetit: a me, nec cessabo clamitare quasi post tergum abeuntis ardenti desiderio cordis vt redeat, & reddat mihi lætitiæ salutis sui, reddat mihi seipsum. Fateor, fili, nihil interium aliud liber, dum non præsto est quod solum liber. Tertium membrum principale agitur ibi. Et scientia, scilicet et presentia ipsius illustratis quid acceptum sit apud te, quia candor est lucis æternæ, & speculum sine macula. Sapient. 7. Sunt autem tria que disponunt ad æternam mentis illustrationem. Primum est in abstractione transitoria dulcedinis. Vnde Isai. 28. Quem docetis scientiam? & quem intelligere faciet auditum? Abstratum a læte, & auulsum ab vberibus, scilicet terrenæ consolationis, vel delectationis. Vnde super illud Isai. 1. Mundus eum non cognouit, dicit Chryso. Mundum vocat homines qui soli mundo affixi sunt, & quæ mundi sunt sapient. Nihil autem ita turbat mentem, & liquefacit facit amore presentium. Secundum est in approximatione ad ipsum fontem luminis: vnde in psalm. 33. Accedite ad eum, & illuminamini, Aug. Anima inter Deum & creaturas media posita, conuersione ad Deum illuminatur, melioratur, & perficitur: conuersione autem ad creaturas obtenebratur, deterioratur, occiditur. Tertium consistit in interiori mentis dilata: quæ fit per conatum hominis ipsius: vnde in psalm. 80. Dilata os tuum, glo. cordis: & ego implebo illud, glo. pane vitæ & intellectu. Vnde Aug. dicit, quod licet Deus ingenua libertate replet omnes creaturas pro captu earum, sic per Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam veniat nobis oia bona, dum in eius aduentum gratiamur quo ad modum essendi, consolamur quo ad statum viuendi, illustramur quo ad actum intelligendi. Sciendum vero quod non solum filius, sed & pater & Spiritus sanctus veniunt et gratiam, & mentem humanam inhabitant, secundum illud Ioan. 14. Ad eum veniemus, & mansionem &c. Ita 40. Qui dar lassio virtutem, glo. fidei & opes, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Ha: fortitudine confortatus Apostolus dixit. Omnia possum in eo qui me confortat. Filius enim venit per sapientiam nos illuminando, quia est

lux vera, & illuminatis omnem hominem &c. Ioan. 1. gl. Nullus sine illo illuminatur. Vnde sapiens eius aduentum desiderans ait. Mirte illam a sede magnitudinis tuæ &c. & infra. Et sciam quid acceptum sit apud te. Sapient. 9. Spiritus sanctus venit per bonitatem, nos ad amorem suum inflammando, T. r. t. De excelso misit ignem in ossibus meis, glo. id est, Spiritum sanctum vt meam. Vnde de cantu ecclesie. Veni sancte spiritus, reple tuorum corda delirium, & tui amoris in eis ignem accende &c. Sic igitur per aduentum beatissime Trinitatis reformatur in nobis quod per peccatum fuerat deformatum, dum nostrum posse per peccatum in firmatum, confirmatur per patris potentiam: nostrum posse per peccatum obscuratum, illuminatur per filii sapientiam: nostrum velle per peccatum infrigidatum, inflammatur per Spiritum sanctum benignissimam clementiam. Hæc enim sunt opera gratuita beatissime Trinitatis in nobis mirabiliter operatis, vnde in psalm. 138. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscer nimis. Reuera mirabilia opera Dei in nobis. Nam potentia patris confortato debilitat, & debilitando confortat. Vnde Isai. 40. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinē, glo. sic vt fortes Deo fiant, debiles mundo, & post mortem carnis fiant immortales: & sequitur ibi. Assument pennas vt aquilæ, glo. quibus volent ad Deum: current & non laborabunt, glo. Quia omnia facilia amantibus ambulant, scilicet proficendo, & non deficient. 2. Corin. 12. Cum enim in simor, glo. exieris, tunc potens sum, glo. victor efficio. Similiter filii sapientia non videntes illuminat, & videntes excæcat. Vnde Ioan. 9. Ego in iudicium veni in mundum, vt non videntes videant, glo. humiles cæci qui se videre non putant, & qui vident, cæci fiant, glo. Superbi sapientes qui se videri putant. Greg. super illud Job. 36. Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Quicquid de claritate magnitudinis Dei scimus, infra ipsum est, & tanto ab eius scientia longe repellimur, quanto eius potentiam nos comprehendisse suspicamus, cuius tunc aliquid quasi ex parte cognoscimus, quando est nos digne cognosce e non posse sentimus. Sic etiam bonitas Spiritus sancti irabiliter operatur in nobis: unde Sapiens admirando dicit, Sapient. 12. O quam bonus & suavis est, Dominus, spiritus tuus in nobis. Vbi notandum quod valde bonus in nobis est Spiritus sanctus, cum nos ad amorem suum accendit: quia amor Dei bonus est totius boni, ut dicit glo. vnde tunc se nobis summe communit at, sed valde suavis in nobis est, dum nos interno gustu suæ dulcedinis lætificat. Vnde super illud Psalm. 114. Suavis Dominus vniuersis. dicit glo. sed maxime gustantibus. Bernard. Solus consolator est qui & inhabitator charitas Deus, qui & iustis nunquam desit ad meritum, plerumque tamē ad solatium abest. Illud iocundus, illud vitiosus. Habebat igitur, sed latet, dum sensum cordis minime tangit illa suauitas habitata: & sicut populus Israeliticus enim primo sibi Dominus manna plueret, admiratus dicit Manu. id est, quid est hoc? sic deuota anima gustans in intuitu diuine bonitatis suauitatem admiratur, tum quia talis in rebus creatis experta non est, vnde Ansel. Cogita quale sit illud bonum quod continet omnium bonorum iucunditatem, & non qualem sumus experti in rebus creatis, sed tantum differre, quantum creator a creatura. Adhuc etiā quia verbis non exprimitur tantæ bonitatis suauitas, nec lingua docetur, sed gratia. Apo. 2. Vincenti dabo manna absconditum, quia nullis sermonibus aperitur. vnde Berd. O quis curiosus scire quid sit verbo frui. Para illi non aurem, sed mentem, non docet lingua, docet gratia. Amplius etiam, quia excedit omne ingenium, & omne desiderium quod plus est, quia multa scimus, quæ non exprimimus. Diuina vero bonitatis tanta est suauitas, quod non solum verbis ipsam non exprimimus, verum etiam inquirendo deficiamus, vnde in Psalm. 76. Memor fui Dei, dicit glo. In quo est suauitas: & sequitur, Et exercitatus sum, & defecit spiritus meus. Vnde Bernard. dicit, quod non rapit hoc intelligentia, nisi quantum attingit experientia. Sic igitur patet verbum prophetae dicentis. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscer nimis, id est valde, & patris potentiam, & filii sapientiam, & Spiritus sancti suauitatem, ex quo se videt deficere in cognoscendo potentis magnitudinem, sapientie altitudinem, & dulcedinæ suauitatis abundantiam.

ARTIC. XXV.

De ultimo aduentu Christi.

Sequitur de ultimo aduentu Christi ad iudicium, de quo dicitur Luc. 21. Tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Vbi circa aduentum Christi ad iudicium tria describuntur, videlicet quod ueniet patenter, dominantem siue solemniter, & potenter. Primum notatur ibi. Tunc videbunt filium hominis, glo. In hac vita omnis homo Christum videre non potuit, sed in die iudicii in sede maiestatis & electi, & reprobi pariter videbunt, vt iusti remanentur, & mali

& mali in eternum gemant. Nocabiliter autem dicitur quod A videbunt filium hominis, quia in forma humanitatis omnibus apparebit, in qua iudicabitur, secundum illud Ioannis 5. Dedit ei potestatem facere iudicium, quia filius hominis est: nam fecundum quod Dei filius est, tempore habuit, vt August dicit. Conueniens enim est, vt in forma humanitatis ueniat iudicaturus, in qua uenerat iudicandus, secundum illud Job. 36. Cum tua causa quasi impii iudicata est, causam iudiciumque recipies. vnde August de uerbis domini. Ad iudicium forma hominis uentura est, forma illa iudicabit quæ iudicata est, sedebit iudex qui stetit sub iudice, damnabit ueros reos qui factus est falsus reus. Idem in eodem. Rectum enim erat, vt iudicandi iudicem viderent. Iudicandi enim erant & boni, & mali: restabat ut in iudicio forma serui & bonis & malis ostenderetur, forma Dei solum bonis seruaretur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt: & quia potestas iudicaria ad Christi exaltationem pertinere sicut & resurrectionis gloria, Christus in iudicio non apparebit in humilitate quæ pertinebat ad meritum, sed in forma gloriofa pertinet ad præmiū, vnde dicitur. Luc. 21. quod ueniet cum potestate magna, & maiestate &c. quod pertinet ad ipsius gloriam. Vnde Orig. dicit, quod in consummatione mundi totius apparebit in multa gloria, vt uideant eum omnes in gloria. Sciendum uero, quod uisus claritatis Christi electis qui eum toto corde dilexerunt, erit ad gaudium, quod eis promittitur. Ita. 33. Regem in decore suo uidebunt, impii autem ad confusionem & luctum: quia iudicantis gloria & potestas damnationem, & timentibus tristitiam & metum inducit, vnde dicit in Isai. 36. Videant & confundantur zelantes populi, glo. Inuides tibi & meis, & ignis hostes tuos deuoret, glo. Ignis inuidiæ uel gehennæ. Vnde Gregorius dicit, quod omnipotens Deus ad iudicium uentus & blandus iustis, & horribilis iniustis apparebit, quamuis in forma gloriofa se ostendat, apparebit tamen iudicia passionis non cum defectu, sed cum decore, & gloria. Apparebit etiam signum crucis in celo, vt dicitur Mat. 24. ut ex his uisus & electi accipiant gaudium, qui per passionem Christi liberatos se esse recognoscant, & reprobi tristitiam, quia tantum beneficium contempserunt. Vnde Apocal. 1. Videbunt in quem transierunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ. Vnde Chryso. dicit, quod crux apparebit iustis existens, & non erit tunc necessitas accusationis cum uiderint crucem, & ipsum Christum in corpore suo habentem testimonium passionis. Sciendum uero quod signum crucis non accipitur hic pro ipso ligno dominicæ crucis, sed pro aliqua representatione ipsius. Sic igitur uidebunt filium hominis in forma carnis gloriofa habentem iudicia passionis uirtuosa: cum signo crucis uictoriosæ, vt ex his habeant & boni lætitiā, & mali tristitiam: tum etiam vt ex iudiciis passionis & crucis appareat gloriosior salus electorum, & iustior damnatio reproborum. Secundum notatur ibi. Veniet in nube. Vbi Chryso. dicit, quod filius hominis in nubibus ueniet. Vt Deus & Dominus, non latenter, sed in gloria digna Deo. Vbi notandum quod in primo aduentu uenit tamquam seruus, in secundo uero ueniet tamquam dominus & iudex, & ideo primo ueniens tamquam seruus, conueniens fuit vt ad terras descenderet. In secundo aduentu tamquam iudex & dominus, & ideo conuenienter in nubibus ueniet, vt liquide omnibus appareat, quod ipse est qui constitutus est a Deo iudex uerorum & mortuorum, vt dicitur. Act. 1. Sciendum uero quod nubes istæ non calescentur ex aliqua euaporatione terræ, quia cellante motu cæli nulla erit alteratio, sed fiet uirtute diuina propter conformitatem in aduentu domini ad iudicium & ascensionem, unde super illud Act. 1. Sic ueniet, dicit glo. Creatura ubique obsequitur creatori. Astra indicant nascentem, patienti compatiuntur, ascendentem nubes susceperit, redeuntem ad iudicium comitabitur. Notandum autem quod probabiliter creditur Christus uenturus ad iudicium circa locum montis Oliueti, & uallis Iosaphat, quæ subiacet monti Oliueti, secundum illud Ioel. 3. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in uallem Iosaphat, & disceptabo cum eis: tum ut idem ostendatur esse qui descendit, & qui ascendit: tum quia conueniens est ut ibi ueniat cum gloria iudicaturus, ubi fuerat cũ ignominia iudicatus. Postumus etiam rationem huius conuenientie sumere ex nominibus locorum. Mons enim Oliueti, designat misericordiam. Iosaphat, quod interpretatur iudicium, designat iustitiam. Quia uero in extremo iudicio tractandum est opus misericordie, & iustitie, conuenienter dicitur Christus uenturus ad locum prædictum ad iudicandum. Non autem descendat ad terram, sed in spatio huius aeris sedebit circa locum montis Oliueti ex quo ascendit, ut dicit glo. Ioel. 3. Tunc fiet separatio bonorum & malorum. Nam boni qui Christo fideliter adhaeserunt, secundum Apostolum. 1. Thes. 4. rapientur in nubibus obuii Christo in aera, ut conformentur Christo non solum configurati glorie claritatis eius, sed loco conlocati ei, secundum illud. Mat. 24. Vbi-

cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ, per quas sancti significantur. Signanter in Hebraeo Iohanan dicit, quod cadaver sonat ab eo quod per mortem cadat, secundum Iero. ad commemorandam Christi passionem, per quam & Christus ibi potestatem iudicariæ promeruit, & homines passioni eius conformati ad societatem glorie ipsius affumentur, secundum illud Apostoli. 2. ad Thi. 2. Si comparimur, & contregnabimus &c. Impii uero qui Christo non adhaeserunt, remanebunt in terra quæ dilexerunt, secundum illud Hiero. 17. Domine omnes qui te derelinquunt confundentur, glo. perpetuo. Recedentes a te, in terra scribentur &c. glo. Deleti de libro uitæ cum his qui terrena sapiant. Greg. O quam angustæ erunt tunc reprobus uia. Superius iudex iratus, inferius horrendum chaos, a dextris peccata accluantia, a sinistris infinita demonia ad supplicium pertrahentia, intus conscientia urens, foris mundus ardens miser peccator sic deprehensus quo fugiet? Latere erit impossibile, appare in tollerabile. Sic igitur patet ueniens iudicis eminentia, quia in nubibus ueniet. Locum iudicii conuenientia, quia circa locum montis Oliueti. Differens bonorum & malorum assistentia, quia bonis in aera subleuatis impii in terra remanebunt sententiam finalem æternæ damnationis pro suis meritis recepturi. Tertium notatur ibi. Cum potestate magna & maiestate &c. glo. In potestate magna & maiestate uisuri sunt, quem in humilitate positum audire noluerunt, ut uirtutem eius tanto districtius tunc sentiat, quanto nunc ceruicem cordis ad potentiam non indignant. Reuera cum potestate magna ueniet. Nam uirtutes calorum mouebuntur, Mat. 24. & Luc. 21. Grego. Quid enim uirtutes calorum, nisi angelos, dominationes potestates, & principatus appellat quæ in aduentu districte iudicis, tunc uisibilibus oculis apparebunt, vt districte tunc a nobis exigatur hoc quod nos modo inuisibilis conditor æquanimiter portat? Chryso. Si Rex terrenus processurus ad bellum contra aliquem expeditionem mandat in populo, dignitates mouentur, exercitus exercitantur, ciuitas tota feruet, quanto magis rege caelesti exurgente iudicare uiuos & mortuos angelicæ uirtutes commouentur terribiles ministri terribiliorem Dominum præcedentes? Sciendum uero quod potestas Christi iudicantis erit insuperabilis, in explicabilis, interminabilis. De primo dicit Chryso. nec resistendi uirtus, nec fugiendi facultas, nec penitentia locuti, nec satisfactiois tempus tunc erit. Ex angustia omnium rerum nihil remanet nisi luctus. De secundo, August. tractans illud Ioan. 18. Vt autem dixi, ego sum, abierunt retrosum, & ceciderunt in terram, sic dicit. Vna vox turbæ odii ferocem, armis terribilem sine uilo telo perculsit, repulit, & strauit uirtute latentis diuinitatis. Quid faciet iudicaturus qui hoc fecit iudicandus? Quid regnauerit poterit qui mortuus hoc potuit? quasi dicat, explicat non potest tanti iudicis potestas. De tertio dicitur Dan. 7. Aspicebam in uisione, & ecce filius hominis? Et infra potestas eius potestas æternæ, glo. quæ nullo fine claudetur. Multum igitur timenda est tanti iudicis potestas, Luc. 12. Timere eum qui postquam occidit, habet potestatem mittere in gehennam. Sicut autem potestas Christi iudicantis erit insuperabilis, ita sapientia ineffabilis, iustitia inflexibilis. Vnde Bernard. Veniet dies iudicii, ubi plus ualent pura corda quam altura uerba, & bona conscientia quam marsupia plena: quoniam iudex ille nec fallitur uerbis, nec flectitur donis. Hæc autem ad faciendum iudicium requiruntur, scilicet zelus iustitiæ, quo ad iudicium procedatur: lumen sapientie, secundum quam sententia proferatur: uirtus potentie, quam sententia lata exequatur, quæ excellentissime in Christo iudice reperitur, ut pote cuius iustitia inflexibilis, sapientia ineffabilis, potentia insuperabilis scripturæ, & sanctorum testimonio comprobatur. Sed notandum summopere, quod tempus aduentus istius modi omnibus est ignotum, secundum illud Mat. 14. De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli in celo, neque filius, nisi pater. Vbi sciendum quod tunc Deus dicitur aliquid scire, quando alicuius rei notitiam confert, sicut dixit ad Abraham Gen. 12. Nunc cognouit quod times Deum, id est cognoscere te feci. Sicut etiam filius dicitur ignorare diem aduentus sui, quia nobis notitiam huius diei non dedit, vnde discipulis de hoc die quærentibus. Act. 1. Respondit. Non est uestrum nosse tempora, vel momenta &c. Ideo autem notitiam huius diei non donauit, quia non expedit, ut semper incerti de aduentu iudicis sic quotidie uiuamus quasi alia die iudicandi, ut dicit glo. Mat. 18. Videret, uigilate, & orate: nescitis enim quædo tempus sit, in quibus uerbis Dominus notabiliter tria uerba inculcat, scilicet uideret, uigilate, & orate. Ad cuius euidentiam est sciendum, quod primo debemus seruenter uideret, diem aduentus iusti iudicis pensando: semper enim ante oculos nostros ponenda est dies illa dies ite. vnde Deuter. 32. Vinam sapient, & intelligeret ac nouissima prouiderent. Hiero. Sine comedam, siue bibam, siue scribam, siue aliud operis quicquam faciam, semper sonat in auribus meis uox illa. Surgite mortui, uenite ad iudicium. Secundo debemus uigilare

Iase instantur operando, vt bonis operibus parati inueniamur. Grego. Vigilat qui ad aspectu veri luminis oculos apertos habet, vigilat qui seruat operando quod credit, vigilat qui a se corporis & negligentia tenebras repellit. Sic igitur vigilandum est, quia nescimus qua hora Dominus noster venturus sit sine ad iudicium singulare, quod erit in obitu cuiuslibet, sine ad iudicium vniuersale & finale. Vnde August. super illud Matthæi. 3. Quod vni dico, omnibus dico, Vigilate &c. Tunc vnicuique veniet dies ille, cum venerit eius dies, vt talis hinc exeat, qualis est iudicandus illo: ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inueniat Domini aduentum. Imparatum autem inuenietur dies ille, quem imparatum inuenit sua vite vltimus dies. Tertio debemus orare feruenter impetrandum Christi misericordiam, vt digni esse possimus omnia que futura sunt mala fugere, & stare ante filium hominis, vt dicitur Luc. 21. Vbi duo tanguntur, pro quibus est orandum, scilicet pro futuris malis vitandis, & pro futuris bonis adipiscendis. Primum ibi. Vt digni habeamini fugere ista omnia. Vnde etiam Matth. 24. dicitur. Orate, ne fuga vestra fiat in Sabbatho, id est, ne tunc velitis fugere quando non licet, nec possitis. Spirituales autem orare precipimus, vt non frustretur fides in Deum & charitas, neque otiosi in opere Dei torpeamus virtutum Sabbatho, vt dicitur glof. Secundum tangitur ibi. Et stare ante filium hominis: hæc est summa beatitudinis in presentia iudicis sui securum esse. Theo. Hec enim est angelica gloria, stare ante filium hominis Deum nostrum & faciem eius iugiter cernere. Notandum vero quod vltimum aduentum Christi quædam sunt antecedentia, quædam vero concomitantia, antecedentia præcipue sunt tria. Primum est, Antichristus cum venturatis contradictione, Vnde Apostolus 2. Thes. 2. Ne terreamini quasi insister dies Domini: quoniam nisi primo discessio venerit, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam Deus, dicit glo. Non veniet ad iudicium Dominus, nisi prius fiat discessio a Romano imperio, siue ecclesiarum a spirituali obedientia Romanæ ecclesie, vel hominum a fide. Et vbi manifestus fuerit homo peccati, id est, totius peccati seruus & fons, id est, Antichristus, filius perditionis, id est, diaboli, qui aduersatur Christo in membris suis, vnde Antichristus extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, scilicet falsa opinione vt dii genitum, ita vt in templo Dei sedeat a Romanis destructo, quod Iudei reedificabunt. Nascetur autem Antichristus in Babylone de tribu Dan, iuxta quod Iacob ait, Ge. 49. Fiat Dan coluber in via terastes in semita, & cum venerit Hierosolymam, circumcidet se dicens Iudæis, Ego sum Christus vobis promissus. Tunc confluent ad eum omnes Iudæi, & reedificabunt templum a Romanis destructum, & ibi sedebit ostendens se tanquam sit Deus. Nam sicut in Christo omnis plenitudo diuinitatis habitauit, ita in Antichristo plenitudo malitiæ, & omnis iniquitas habitabit: quia in ipso erit caput omnium malorum, scilicet diaboli qui est rex filii per omnes filios superbie. Sciendum vero quod Antichristus tribus modis sibi populum subiugabit. Primo per falsam miraculorum operationem, vnde Matth. 24. Surgent pseudochristi, & pseudoprophete, id est, Antichristus & patris eius, vt exponit Chrylo. & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem ducantur, si fieri potest, etiam electi. glo. super illud Apo. 13. Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de celo descendere, vt Apostolus datus est spiritus sanctus in specie ignis. Glo. super illud 2. ad Thes. 2. Cuius est aduentus secundum operationem Satanæ in omni virtute, signis, & prodigiis: quia per magicam artem non veram faciet illa, & per phantasmata deludet homines, sicut Simon magus deludit illum qui putans eum occidere, arietem decolauit pro eo. Secundo per munera largitionem, vt dicit glo. super illud Dan. 11. Dabit illis potestatem in multis, & terram diuidet gratuito. Antichristus deceptis multa donabit, & terram suo exercitui diuidet. Quos enim suo terrore subiugare non poterit, auaritia subiugabit. Tertio, per tormentorum illationem, vnde Matth. 24. Erit enim tunc tribulatio magna, glo. tempore Antichristi, qualis nunquam fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet: & nisi abreuerit fuerint dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi, glof. Erunt enim hæc mala tribus annis & dimidio tantum, vnde Dan. 12. dicitur, quod iurauit Angelus per viuendum in æternum, quia in tempore, gloria vnus anni: & tempora, glo. duorum annorum: & dimidium temporis, glo. vnus anni. Hoc spatio dicitur supra desolatio sub Antichristo, vt ibidem in glo. subinfertur. Sciedum vero quod tempore Antichristi, veniet Helias & Enoch verbo & exemplo penitentiam prædicantes, & fidem Saluatoris confirmantes: unde dicitur Iohelis vl. Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Apocaly. 11. Dabo duobus testibus meis, glof. Helæ, & Enoch, & prophetabunt diebus 1260. glof. tribus annis, sicut

Ipsæ Christus prædicauit, amicti facis. glof. prædicantes penitentiam, & exemplo offendentes. Tandem Antichristus occidet eos: Antichristum vero Dominus Iesus Christus interficiet spiritu oris sui, vt dicitur 2. Thes. 2. glof. id est, in virtute spiritus sui, quia a se procedit potentia visionis suæ, & subiungitur in gl. Quia secundum doctores occidetur in monte Oliueti in papilio, ne & folio suo in illo loco, contra quem Dominus ascendit ad celos. Illo autem interfecto non statim veniet Christus, sed vt in lib. Dan. intelligitur, conceduntur electis dies 45. ad penitentiam. Quantum vero Dominus post venturus sit, penitus ignoratur. Secundum quod præcedit vltimum Christi aduentum, sunt signa cum horribili corruptione, vnde Luca 21. Erunt signa in sole, & luna, & stellis, de quibus expressius dicitur, Matth. 24. quod sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stelle cadent de celo, id est, lumine carebunt, vt dicit glo. Raba. Nihil prohibet veraciter intelligi solem & lunam cum cæteris syderibus ad tempus suo lumine priuari, sicut de sole factum constat tempore passionis: vnde Iohel. 2. dicitur. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, quod quidem fieri potest virtute diuina, tum ut vicinum indicent Domini aduentum, secundum glof. tum etiam ad terrorem hominum, ut ad reuerentiam iudicis nerari & subiectionem homines præparent. Peractio uero die iudicii, mundo innouato, maius lumen recipiet, ut dicit glo. super Mar. Tertium quod præcedit vltimum aduentum Christi, est ignis cui uehementi flagratione, unde in ps. 96. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Vbi notandum quod ignis iste quatuor habet effectus. Primus est, quod mundum purgabit, vnde glof. super illud 1. Corin. 7. Præterita figura huius mundi, id est, pulchritudo, nam substantia huius mundi mundanorum ignem conflagratione peribit. Et super illud 2. Thes. 1. In flamma ignis dantis iudicium dicit, glof. quod ignis erit in mundo, qui præcedet toti tantum spatium aeris occupans, quantum occupauit aqua diluuii qui ardebit terram & crassitudine eius. Purgabit autem mundum a culpæ infectione, & impuritate commitione, quæ sunt contrarie dispositiones ad quandam gloria perfectionem, quam Christus in aduentu suo mundo conteret, ut sensus carnis gloriolatus delectabilis in ipso mundo Deum contempletur. Secundus effectus eius est, quod bonos purificabit, ut dicit glof. super illud 2. Thes. 1. In flamma ignis, quod ille ignis purificabit electos Domini Iesu. vnde boni, in quibus nihil purgandum inuenitur, nullum dolorem ex igne sentient, sicut nec pueri feruntur in camino. Dan. 3. quæuis eorum corpora nec feruentur integra, sicut puerorum seruata fuerunt, & diuina virtute fieri poterit, unde sine doloris cruciatu resolutionem corporum patientur. Aug. Hoc erit incendium mundum dantis, quod fuit caminum tribus pueris, in quibus fuerit aliquid purgandum per illum ignem, aliis uero nullam molestiam ingeret. Sunt autem tres causas, quare subit illi qui uoluerint purgari poterunt. Vna est, quia pauca in eis purganda reperientur, cum terroribus, & persecutionibus præcedentibus fuerint præpurati. Secunda est, quia uoluntarie sustinebit. Poena autem uoluntaria in hac vita suscepta, multo plus purgat quam poena post mortem inflata, sicut patet in martyribus, quod si quid in eis purgandum fuerit, passionis flamma tollitur, ut dicit August. cum tamen poena martyrum fuerit breuis in comparatione ad penam quæ in purgatorio sustinetur. Vnde August. Hoc erit incendium mundi ut supra, & tamen iste ignis recuperabit in incensione, quantum amittit in temporis abbreviatione. Tertius effectus est quod malos cruciabit, unde in psal. 96. Ignis ante ipsum præcedet, unde dicit glo. super illud psal. ibidem Ignis in conspectu eius exardescet. Ignis iste materialis erit, quod comburet facies huius mundi, & mali punientur, boni uero purgabitur: poena uero terreat, quos præmia non inuitant. Quartus effectus huius ignis, secundum doctores, est quod tam bonorum quam malorum corpora incinerabit, & quantum ad omnes prædictos effectus præcedit iudicium: quantum uero ad inuolutionem malorum, & cruciatum etiam iudicium sequetur, unde etiam propter diuersa officia huius ignis præcedentis & subsequentis iudicium, dicuntur esse duo ignes, sicut tangitur in glof. super illud 1. ad Cor. 3. Vniuscuiusque opus quale fuerit, ignis probabit, glo. modo prædicto a doctores exponitur. Similiter concomitantia aduentum iudicis tria sunt. Primum est mortuorum resurrectio: unde 1. Thes. 4. Quoniam ipse Dominus in iusu, & i uoce Archangeli &c. (usque primi.) Vbi circa resurrectio nem tria notantur, uidelicet Dominum diuinæ uirtutis imperantis, mysterium Archangeli cooperantis, signa iudicis ueniens & suscitantis. Primum ibi Quoniam ipse Dominus in iusu, unde Dam. Crede resurrectionem futuram diuinam uoluntate, uirtute, & nutu. Vbi circa resurrectionem tria tangit, scilicet uoluntatem diuinam, quæ imperat, uirtutem quæ exequitur, & facilitatem exequendi in hoc, quod nutum adiunxit ad similitudinem

nem eorum que in nobis sunt. Illud enim valde facile nobis est facere, quod statim ad nutum nostrum fit. Nutus autem diuini, ex quo resurrectio fiet, nihil aliud est quam signum ab eo datum, cui tota natura obediet ad resurrectionem mortuorum, de quo patebit infra. Secundum ibi. In uoce archangeli. Vnde August. in 3. de trinitate dicit, quod corpora crassiora & inferiora per subtiliora, & potentiora quodam ordine reguntur a Deo per spiritum rationalem uitæ: & hoc etiam Gre. in 4. dialogorum tangit. Vnde in omnibus quæ corporaliter a Deo fiunt, uirtus Dei ministerio angelorum. In resurrectione autem est aliquid ad transmutationem corporum pertinens, scilicet collectio cinerum, & eorum præparatio ad reparacionem humani corporis. Vnde quantum ad hoc in resurrectione uirtus Dei ministerio angelorum: sed anima sicut immediate a Deo creata est, ita immediate a Deo corpori iterato uenit sine aliqua operatione: similitur etiam gloria corporis ipse faciet abque ministerio angelorum, sicut & animam immediate glorificat. Et istud angelorum ministerium uox dicitur, secundum vnam expositionem, quam tangit magister sententiarum, in 4. dist. 43. Istud autem ministerium erit principale uirtus archangeli, scilicet Michaelis, qui est princeps ecclesie, sicut fuit synagoga, vt dicitur Dan. 5. qui tamen agit ex influentia uirtutum, & aliorum superiorum ordinum. Vnde quod ipse faciet, superiores quodammodo faciunt, similiter inferiores angelis cooperantur et circa resurrectionem singulorum, quorum custodia deputati fuerunt, & sic uox illa potest uirtus, vel plurium angelorum dici. Math. 24. dicitur. Mittet angelos suos cum tuba, & uoce magna. glo. tam aperta & intentata uoce, quod ubique a mortuis audiat, & congregabit electos a quatuor uentis, id est, a quatuor climatibus mundi, scilicet Oriente, Occidente, Aquilone, Austro, vt dicit R. emig. Tertium ibi. In tuba Dei descendet de celo. Vbi notandum, quod Christus dicitur descendere in tuba, tum propter sui aduentum euidentiam, quia manifeste ueniet, vt dicit glof. Vnde dicit Gregorius, quod tubam sonare, nihil aliud est quam efficium vt iudicem filium demonstrare: tum propter suæ uocis efficaciam. Vnde in psal. 67. Dabit uocem suam uocem uirtutis, id est, efficaciam resuscitandi mortuos, qui prius ut agnus sine uoce eorum tendente se obmutauit, vt dicit glo. & secundum hoc sonus tubæ est uox Christi imperantis, ut quidam exponunt: tum etiam propter quandam conuenientiam ad uisus tubæ in ueteri testamento. Tubam enim congregabant ad concilium, commouebant ad prælium, & uocabantur ad festum. Resurgentes autem congregabuntur ad concilium iudicii, ad prælium quo orbis terrarum pugnet contra insensatos, & ad festum æternæ solemnitatis. Cum igitur Christus sic descendit in iusu, & uoce archangeli, & in tuba Dei, tunc mortui resurgent. Quod autem Apostolus subiungit: Deinde nos qui uiuimus, nõ sciet intelligendum est, quod uiui reperi non moriantur, sed vt glo. ibidem dicit, in ipso raptu mors eorum erit, & resurrectio, vt quasi anima per soporem egressa de corpore, eidem in momento reddatur: tunc uentilabitur area ministerio angelorum, & triticum separabitur a palea, quia boni, secundum Apostolum, rapientur in nubibus obuiam Christo in æra impiis in terra remanentibus. Notandum uero quod licet determinata hora temporis future resurrectionis pro certo non potest sciri, tamen satis probabiliter a quibusdam dicitur, quod resurrectio erit quasi in diluculo sole existente in oriente, luna in occidente, quia tali dispositione creduntur sol & luna creata, vt sic eorum circulatorum compleatur pentus ad reditum ad idem punctum, vnde de Christo dicitur, quod tali hora resurrexit. Secundum quod committatur iudicis aduentum, est meritum retributio, vnde in psal. 61. Tu reddes uicuique iuxta opera sua. 2. Corin. 10. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat unusquisque, glo. A similitudine messorum, propria corporis prout gessit sue bonum, siue malum. glo. Hic enim omne meritum comparatur, quo post hanc uitam possit quispiam releuari, vel grauari: quia uero meritum retributio per iudicium fiet, ideo de ipso iudicio uideamus. Vnde sciendum, quod post iudicium singulare quod erit in obitu cuiuslibet, restat aliud iudicium uniuersale, quod erit in nouissimo die: quia licet per mortem uita hominis temporaliter terminetur secundum se, remanet tamen ex futuris secundum quod dependens. Vno modo secundum quod adhuc uiuit in memoriis hominum, in quibus quandoque cõtra ueritatem bonæ fide remanet, vel male. Alio modo, in filiis qui sunt quasi aliquid patris, secundum illud Ecclesiast. 30. Mortuus est pater illius, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se: & tamen multorum bonorum suorum, sicut ex deceptione Atrii, & aliorum seductorum pullular error infidelitatis vsque ad finem mundi, & usque tunc proficit fides ex prædicatione Apostolorum. Quarto modo,

A quantum ad corpus, quod quandoque traditur honorifice sepulture: quandoque uero remanet in sepulchro, & tandem intumescit, & resoluatur omnino. Quinto modo, quantum ad ea in quibus homo suum affectum defixit, pura in quibusdam temporibus rebus, quorum quædam citius finiuntur, quædam diutius durant. Omnia autem hæc subduntur estimationi diuini iudicii, & ideo de his omnibus perfectum & manifestum iudicium haberi non potest, quantum ad huius temporis cursum durat, & propter hoc oportet esse finale iudicium in nouissimo die, in quo perfecte id quod ad vnumquemque hominem pertinet quocumque modo, perfecte & manifeste diiudicetur. Sed circa hoc iudicium tria possumus considerare, scilicet iudicis æquitate, iudicantium cum Christo dignitate, & iudicandorum ueritatem. De primo dicitur in psal. 25. Iudicabit populos in æquitate. glo. in futuro iudicio, & Matthæi 25. Cum uenerit filius hominis in maiestate &c. Ibi iudicis æquitas designatur. Primo, quo ad bonum & malorum separationem, ibi. Et separabit eos quasi pastor segregat oues ab hædis, id est, bonos a malis, vt dicit glo. Secundo, quo ad meritum discussionem, cum dicitur bonis. Esuriui, & dedistis mihi manducare &c. Tertio, quo ad sententiæ illationem, cum dicitur bonis. Venite benediciti malis uero. Ite maledicti. Sciendum uero quod totum iudicium & quo ad discussionem, & quo ad accusationem malorum, & commendationem bonorum, & quo ad sententiam de utriusque mentaliter perficietur. Si enim uocaliter singulorum facta narrarentur, inestimabilis longitudo temporis ad hoc exigeretur, sicut etiam dicit Augustinus 20. de ciuitate Dei, quod si liber ex cuius scriptura omnes iudicabuntur, vt dicitur Apocaly. 20. carnaliter cogitetur, quis eius magnitudinem, & longitudinem ualeat estimare? At quanto tempore legi poterit, in quo scriptæ sunt uia uniuersorum? Non enim minus tempus requiritur ad narrandum oretenus singulorum facta, quam ad legendum, si essent in libro materiali scripta, vnde probabile est, quod illa quæ dicuntur Matthæi 25, non uocaliter, sed mentaliter intelligenda sunt & perficienda. Fiet ergo uirtute diuina, ut statim uicui que occurrant bona, uel mala pro quibus est præmiandum, uel puniendum, & non solum uicuique de seipso, sed etiam de alio. Vnde dicitur 1. Corin. 1. Veniet dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum. glo. id est, peccatorum, & manifestabit consilia cordium. glo. quæ gesta & cogitata, bona, uel mala, tunc erunt aperta & nota omnia omnibus. Apocaly. 10. Vidi mortuos magnos, & puillos stantes in conspectu throni, & libri sunt aperti. glo. id est, conscientiarum singulorum, quæ aperta erunt omnibus. De secundo, scilicet iudicantium cum Christo dignitate, dicitur Mat. 19. Sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel, vbi dicit glo. quod per duodecim sedes uicueitas mandatorum intelligitur. Notandum uero quod quidam iudicabunt sola comparatione, scilicet boni minus bonos, mali magis malos, secundum illud Matthæi 12. Vni Niuiuitæ surgent in iudicio, & cõdemnabunt generationem istam, non potestare, sed comparationis exemplo. Quidam uero iudicabunt per solam approbationem, & sic omnes iusti iudicabunt, secundum illud Sapient. 3. Iudicabunt sancti nationes. Quidam uero iudicabunt quasi iudicariam potestatem accipientes a Christo, secundum illud Matthæi 19. Sedebitis super sedes &c. Ad cuius euidentiam sciendum, quod cum iudicare importet actionem in alium procedentem, ideo proprie loquendo iudicare dicitur, qui sententiam loquendo in alium conuertit, sed hoc dupliciter contingit. Vno modo ex propria autoritate, & hoc est illius proprie qui habet in alios dominium & potestatem, cuius regimini subduntur omnes qui iudicantur, & sic iudicare est solius Dei. Alio modo, est sententiam alterius autoritate latam in aliorum notitiam ducere, quod est sententiam latam pronuntiare, & hoc modo perfecti uiri iudicabunt, quia ducunt in cognitionem diuinæ iustitiæ, aut quod iuste eis pro meritis debeatur, vt ipsa reuelatio iustitiæ iudicium dicatur. Vnde Ricar. de sancto Vic. Iudices coram iudicandis decretorum suorum libros aperire, est ad eorum cordium inspectionem inferiorum quorumlibet uisum admittere, sensumque suum in his quæ ad iudicium pertinent, reuelare. Sciendum uero quod hæc dignitas ad illos pertinet, qui relictis omnibus Christum sunt secuti. Vnde Mat. 19. Petro quærenti, Ecce nos relinquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? dixit Iesus. Amen dico uobis &c. Vnde Gregorius. Quisquis stimulo diuini amoris exciatus hic possessa reliquerit, illic proculdubio culmen iudicariæ potestatis obtinebit, vt simul tunc iudex cum iudice ueniat, qui nunc consideratione iudicis spontanea, se pauperem castigat. Quia enim pauperes uoluntarii soli Deo adherentes nõ impediunt rerum sollicitudinibus a perceptione sapientiæ, nec retrahuntur rerum cupiditatibus a zelo iustitiæ, & quia etiam depreffione paupertatis merentur culmen honoris, & excellen-

dem, Ideo idonei, & digni iudicantur potestatem iudicialiam posse. De tertio, scilicet iudicandorum veritate dicit Gregorius, quod in iudicio erunt quatuor ordines. Alii enim iudicantur, & pereunt; alii non iudicantur, & pereunt; alii non iudicantur, & regnant; alii non iudicantur, & regnant. Ad cuius evidentiam sciendum, quod ad iudicium tria videntur concurrere. Primo quidem quod iudici presentetur iudicandus; secundo, quod eius merita discutiantur; tertio, quod sententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni & mali a primo homine vsque ad vltimum Christi iudicio subduntur, vt dicitur 2. Corinth. 5. Oportet omnes nos assistere ante tribunal Christi: a quorum generalitate non excluduntur etiam paruuli, qui vel sine baptismo, vel cum baptismo disceserunt, vt dicit glossa, ibidem. Quantum vero ad secundum, scilicet ad meritum discussionem, non omnes iudicabuntur nec boni, nec mali. Ibi enim necessaria est discussio iudicis, vbi bona malis permiscetur. Vbi vero est bonum absque permissione mali, vel malum absque permissione boni, ibi discussio locum non habet. Bonorum igitur quidam sunt qui totaliter bona temporalia contemnunt, solum Deo vacantes, & his quae Dei sunt. Quia ergo peccatum committitur per hoc, quod spreto incommutabili bono bonis commutabilibus adheretur, nulla videtur in his notabilis commissio boni & mali, non quod absque peccato viuant, cum ex eorum persona dicatur. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, sed quia in eis leuia quaedam inueniuntur quae feruore charitatis quodammodo consumuntur, vt nihil esse videantur, unde hi in iudicio non iudicabuntur per meritum discussionem. Qui vero terrenam vitam agentes saecularibus intendentes vtuntur quidem non contra Deum, sed eis plus debito inhaerent, habent aliquid mali bono fidei, & charitatis admixtum secundum aliquam notabilem quantitatem, vt non de facili apparere possit quid in eis prauealeat: unde tales iudicabuntur: tamen quantum ad discussionem meritum, similiter etiam est ex parte malorum. Notandum quod principium accedendi ad Deum, est fides, secundum illud ad Heb. Accedentem ad Deum, oportet credere, qui ergo fidem non habent, nihil boni in eis inuenitur, cuius aliqua mala permissio faciat eorum dubiam damnationem, & ideo damnabuntur absque meritum discussionem. Qui vero fidem habet, caritatem autem non habet opera bona, nec aliquid unde Deo coniungatur, huius necessaria est meritum discussio, vt euidenter appareat quid in eo praeponderet bonum, vel malum: unde talis cum discussionem meritum damnabitur, sicut rex terrenus qui peccantem cum audientia damnat, hostem vero sine omni audientia. Quantum vero ad tertium, scilicet sententiae prolationem, omnes iudicabuntur, quia omnes ex ipsa sententia vel gloriam, vel poenam reportabunt. Unde dicitur 2. Cor. 5. Vt referat vnaquisque propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum. Tertium vero quod comitatur aduentum iudicis, est mundi inuolutio, de qua dicitur Isa. 65. Ego creabo caelos novos, & terram nouam, & non erunt priora in memoria, Apoc. 21. Vidi caelum nouum, & terram nouam. Ad cuius evidentiam sciendum, quod omnia corpora esse facta propter hominem creduntur, unde & omnia dicuntur ei subiecta. Seruiunt autem ei dupliciter. Vno modo ad suam sustentationem corporalis vitae: alio modo ad profectum cognitionis diuinae, in quantum homo per ea quae facta sunt, inuisibilia Dei conspiciat, vt dicitur ad Rom. 1. Primo ergo ministerio creaturarum homo glorificatus nullo modo indigebit, cum eius corpus omnino incorruptibile sit futurum virtute diuina id faciente per animam quam immediate glorificat. Secundo etiam ministerio non indigebit homo quantum ad cognitionem intellectum, quia tali cognitione Deum sancti videbunt immediate per essentiam, sed ad hanc visionem essentiae diuinae oculis carnis attingere non potest; & ideo vt eius solatium etiam sibi congruens de visione deitatis praebatur, inspiciet deitatem in suis effectibus corporalibus, in quibus manifesta indicia diuinae maiestatis apparebunt, & praecipue in carne Christi, & post haec in corporibus beatorum, & deinceps in omnibus aliis corporibus: & ideo oportebit, vt etiam alia corpora maiorem influentiam a diuina bonitate suscipiant, non tamen speciem variantem, sed addentem cuiusdam gloriae perfectionem, & haec erit mundi inuolutio: unde similis mundus inuolabitur, & homo glorificabitur.

Explicit opusculum sexagesimum beati Thomae de Aquino, de humanitate Christi.

MAGISTER, quod est mandatum maximum in lege dicit Iesus. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Hoc est magnum & primum mandatum hoc inquam, est maximum. Magnum, quia mandat hoc lex naturalis in mentibus omnium creaturae rationalis diuinitus indelibiliter impressa. Maius, quia remandat, & repetens iterum remandat lex Moysaica a Deo data, & per angelos ordinata. Deut. 6. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Diliges dominum Deum tuum &c. (vsque ab ostiis domus tuae.) Maximum, quia illud confirmat lex euangelica per ipsum Dei filium tradita. Mat. 22. Diliges Dominum Deum tuum. Marc. 12. & Luc. 10. & hoc est primum mandatum. Primum tripliciter, primum in intentione iubentis. Finis enim in quolibet, ea quae ad finem sunt, in intentione praecedunt. 1. Tim. 1. Finis praeccepti est charitas. Finis non terminans, vel consumens, sed consummans, ad quem omne praecceptum ordinatur. Roma. 13. Plenitudo legis est dilectio, psal. 118. Omnia consummationis vidi finem. Item primum in necessitate obseruationis. Sunt enim, vt voluit magister, praeccepta quaedam prima, quaedam secunda, quaedam tertia, quaedam quarta necessitatis. Prima necessitatis sunt, sine quibus Dei similitudo non saluatur, quae a principio naturaliter obligant & in generali, & in speciali, tale est diligere Deum. Secunda necessitatis sunt, quae a principio, & naturaliter obligant in generali, & non in speciali, vt est satisfacere pro peccatis. Tertia necessitatis sunt, quae ex actu humano obligant, sicut votum: vel quae obligant quosdam, sed non omnes, aut etiam omnes in casu, sicut consilia. Quarta necessitatis sunt, quae prelati ecclesiarum instituant, scilicet quae in statu Papa, aut Archiepiscopus in provincia sua, aut episcopus in diocesi sua, aut abbas in abbacia sua. Prima necessitatis est, contra quod omnino dispensari non potest nec ab homine, nec a Deo. Item, primum est in ordine dignitatis. Hic enim actus dignissimus est, cuius dignitas cognoscitur ex tribus, ex subiecto, vel potentia a qua egreditur actus: haec est voluntas summa, & dignissima potentia animae. Item, ex habitu, vel dono potentiam informantem, & super se eleuante: hoc est charitas quae est summum donum, quod pater, quia ab ipso summo ordo denominatur, scilicet Seraphin. 1. ardens. Itē ex obiecto, quia in summum bonum dirigitur, scilicet in Deum.

Diliges dominum Deum tuum &c. Duplex est dilectio. Vna concupiscentiae, qua diligimus illud quod nobis volumus, & desideramus, vel honores: alia amicitiae, qua diligimus illud cui bonum volumus, vt amicos, vtraque dilectione diliges dominum Deum tuum. Nota autem tria circa actum dilectionis, scilicet antecedentia, concomitantia, consequentia. Antecedentia considerari oportet vt ea quae ad hunc finem sunt. Nam vt ait Arist. Ponentes finem aliquem, quomodo, & per quae intendunt: & si plura videntur fieri, per quid facilius, & melius intendunt. Si autem per vnum perficitur, quomodo per hoc erit, & illud per quod, vsquequo perueniatur ad primam causam quae vltimum erit de intentione. Antecedit igitur naturaliter cognitio, & necessario dilectionem, & concupiscentiam apprehensio: ratio est, quia vires ordinatae sunt cognitio ante affectum, & in motibus & motoribus ordinatis destructo priori destruitur quod posterius est. August. Inuisa possumus diligere, incognita nequaquam. Vis ergo Deum amare, & concupiscere, prius oportet cognoscere. Igitur secundum philosophum, delectabile apprehensum mouet apprehensum vt delectabile. Summum igitur delectabile oportet praeprehendere cogitando, vt possumus diligere appetendo. Apprehendimus autem sensibile auditu, visu, & nonnumquam gustu. Vt bi gratia. Vinum quod est sensibile exterius, alio modo apprehendo audiens narrari de ipso, vinum illud est bonum, magis autem cum video, quia visus secundum Arist. plures rei differentias apprehendit, & ideo tertius iudicat de re, magis autem cum praegusto: tunc enim est maxima coniunctio sensibilis ad sensum. Similiter intellectus de summo bono intelligit aliquid, aut per alium, & sic quasi per auditum: aut per se, & sic quasi per visum, sed plenius

sed plenius apprehendit, cum affectus aliquo modo contingens, vel modice experitur. Audire autem est incipientium, videre proficientium, gustare perfectorum. Incipiens vis audire vt concupiscentiam, videre vt moueris, quare vt audias: quare enim famulus pro potu frigidus, quere igitur & tu interroga a Deo & Dei hominibus, a Deo in oratione. Boet. Quid nam agendum censet, vt illius boni summi sedem inuenire mereamur? Inuocandum, inquit, omnium rerum patrem, sine quo nullum rite fundatur principium. Ab hominibus in sermone, hinc sequitur motus. Isa. 55. Audite audientes me, & comedite bonum. Proficiens vis audire, vt possit appetere, vaca vt videas, psal. 45. Vacate & videte, vt vaces, negotia postponere. Quoniam igitur secundum Arist. vltimum de intentione, primum est in executione, primum pro loco & tempore negotia intermitte vt vaces. Ansel. Eya nunc homuncio, fuge paululum occupationes tuas, & absconde te modicum a tumultuosis cogitationibus tuis, abice nunc onerosas curas, postpone laboriosas distentiones tuas, vaca aliquantulum mente Deo, & requiesce aliquantulum in eo, fuge occupationes operationum in homine exteriori, absconde te a tumultu phantasiae, abice curas rationis, postpone distentiones voluntatis, & uacua aliquantulum mente vt vide quomodo vaces, nec derideant hostes Sabbathata tua. Vaga ergo vt videas, vide intellectum vt concupiscentiam affectum, carum vt perfecti gustate, & videte, quoniam factus est Dominus: gustate vel modice ad probandum, & videbitis quia bona est negotiatio eius, & satisfactis alia bona praeparate istius. Ricar. Non potest, vt arbitror, ad perfectum exteriorum bonorum fastidium pertinere, qui interiorum dulcedinem bonorum nondum meruit gustando sentire. est igitur ordo inter hos apprehensionis modos. Nam auditus ordinatur ad visum, vt patet in regina Saba, quae audita fama Salomonis appetebat videre quod audierat. Homo igitur post inceptum proficiens, ab auditu ad visum transiens, dicitur in prophetis. Isa. 47. Si cur audiuimus, sic vidimus. Visus autem ordinatur ad gustum, quod contra cuidam dicitur in lib. 4. Re. 7. Videbis, & inde non comedes. Fac tamen interim quod licet tene medium, & ex parte profectum, vide & cogita Deum, non vt Dominum, vel vt iudicium, sed vt quendam rem summe bonam & delectabilem, Anselmus. Excita nunc anima mea totum intellectum tuum, & cogita quantum potes quale, & quantum sit, illud bonum. Cognosce & cogita quod ipse praecellit omne concupiscentiam, delectat praeter omni delectabili, quod patet inuocando. Concupiscentiam superbia honores, avaritia diuitias, & res, accidia commodum & quietem, gula & luxuria voluptatem, ex his sequitur ira contra laedentem nos in his, quia ira est vindex legis concupiscentiae, vt dicitur Philo sophus, & sequitur inuidia contra habentem, haec Greg. Si quae desideramus, illi inuidemus qui accipit ea penitus, vel partem accipiendo, quantitate nobis restringit. In concupiscentia igitur horum est peccatum, non quia ipsa sit mala, sed quia pro his desiderantur meliora. August. Peccatum non est appetitus rerum materialium, sed defectio meliorum. Deus est igitur effectus honoris incommutabilis praeter omni re honorante excellenter honorans. 1. Regum. 2. Qui me honorificauerit, honorificabo eum me honorificat qui me honori temporali eligendi praepositio: sed secundum Arist. si simplex ad simplex, & magis ad magis, & maxime ad maximum, vt si voluptas bonum maior voluptas magis bonum, & sic maxima voluptas maximum bonum. Igitur si honor bonus sicut vique bonus est, & ideo appetibilis est, summum honor est summe bonus, & ideo summe appetendus. Item, Deus est res incommutabilis, & substantia omnem habentem se excellenter ditans. August. Res quibus fruendum est pater & filius & Spiritus sanctus eadem Trinitas, quaedam summa res est communis omnibus fruendis ea, hic si considerans hanc substantiam boni incommutabilis praeter omni re substantia boni commutabilis concupiscentiae. Item, si reru substantia bona, & ideo appetenda, & summa substantia est summe bona, & ideo est summe appetenda. Item, Deus quies incommutabilis, & commodum excellenter quietas. August. Recitasti nos Domine ad te, & in quietum est cor nostrum donec requiescat in te, non talis quies accidit, de qua etiam in quietudo ortum habet. August. Stando lassatus eras, sedendo reuerteris, & huius sedendo lassaris, & quicquid est vbi fatigato, succurrit, alia fatigatio exoritur. Item, si commodum bonum & quiete, & summa quies est summe bona. ergo summe appetenda. Item, Deus est voluptas incommutabilis excellenter delectans. psal. 40. Torrente voluptatis tux potabis eos. Igitur si voluptas est bonum & appetibile, & summa voluptas est summe bona, ergo est summe appetibilis: hac inductione instantiam non habente, infertur illud vniuersale. Prouerb. 3. Omnia quae desiderantur, huic non valent comparari. Contingit autem comparari tripliciter, secundum maius, & minus, & equale. Comparatur maius ad minus & excedit, vt trubicum ad bicubicum, talis est illa comparatio, Sap. 7. Lucet comparata inuenitur prior. Itē, minus ad

A maius, & exceditur, vt monocubicum ad bicubicum, talis illa. Deutero. 1. Filios Enachim vidimus ibi, quibus comparati quasi locustae videbamur. Item, aequale equali, vel simile simili, quod neque excedit, neque exceditur, talis illa. Comparatus est iumentis insipientibus. Omnino ergo quae desiderantur, huic summa desiderabili comparari non possunt, quia nec minor, nec maior, nec equalia sunt, quia respectu eius omnino nihil sunt Hieronymus, Deus solus vere est, cuius essentiae comparatum nostrum esse non est. Comparatur igitur vnitatis millenario, sicut pars tota non in infinitum minor, sed nec punctum linea, nec centrum puncta toti sphaera circumferentiae, quorum vtrumque finitum in se, sed respectu puncti infinitum, & ideo incomparabile. Minus autem comparabilis est creatori creatura, vt ipse bono simpliciter infinito, quae est bonum simplex & finitum. Confer ergo nunc homo, & vide quid concupiscentiae. Concupiscentiae enim bonum. Nam vt ait Augustinus, Bonum est aurum, bonae diuitiae. Si igitur vnam marcam argenti concupiscentiae quia bonum, marcam auri tanto magis concupiscentiae, quanto magis bonum. Quicquid igitur milies melius esset, milies plus concupiscentiae ratio persuaderet, & tamen vnitatis pars est aliquota millenaria, & ideo comparabilis ipsi deo. Deus cui omnia quae desiderantur comparari non possunt, illa marca infinitas melior, & ideo infinitas concupiscentiae bilior. Similiter de quolibet concupiscentiae simile fit iudicium. Omnia ergo huic non valent comparari, quomodo igitur singula valent? Cuncta igitur bona simul appellatur valde bona, vt dicitur Gen. 1. Singula non valde, sed tantum simpliciter bona: minus enim singula bona sunt, quam omnia collecta, sed vt dicit Philosophus. Omnia praereminantia vna duorum, vel plurium, hoc duorum est praereligendum, vel praeroptandum quod est praereminans. Quomodo ergo praeroptandum aliquid nihil, ens non ens, infinitum bonum finitum? Anselmus. Cur ergo per multas vagaris humuncio, quare bonam animam tuam & corporis? Ama vnum bonum, quod omne est bonum, & satis est desideratum si implex bonum quod est summum bonum, & sufficit. Item, ritum libonorum concupiscentiae diuersi, solis vnus omnium Deus. Melior ergo & concupiscentiae bonum quam vniuersus, causa quam effectus, imo incomparabiliter melior, cuius bonitate secundum Boetium, paulisper disputationis gratia intellecta dicimus, iam nihil erit bonum, & ideo nihil concupiscentiae. Igitur quod per se tale, magis tale quam quod per accidens, & ideo magis concupiscentiae, psal. 83. Quapropter concupiscentiae & deficit aia mea in terra domini. Sed nota, quod duplex est concupiscentiae, una est absteris, hoc mouet ad habendum: altera rei praesentis casus fructum em per praesentiam concupiscentiae, & ideo delectatur & fruatur concupiscentiae. Haec igitur mouet ad delectandum, vt patet in vino, quod concupiscentiae diligo cum abest, & ideo mouet ad operandum pro pretio, quo emam ad praeparandum vas quo recipiam, & cum abest, non cesso concupiscere, secundum hoc est ch iustas viae diligens & concupiscentiae Deum vt absentem, & ideo eliciens motus, & mouens ad opera meritoria sed charitas patre diliges & concupiscentiae vt praesentem, & ideo delectas, & fructum em causans. Ecclesia. 24. Qui edunt me adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient, sed desiderium perit cum anima sitim suam, quae bonum naturaliter appetit, per aquam praesentis insipide delectationis boni commutabilis extinguit. Bene autem sitis accenditur, cum dulcedo summi boni, vel modice praegustatur, quae tamen praegustatio mirabiliter & sitim crescere facit, & tamen ipsi aliqua liter satisfacit. Augustinus. Angeli illo fruente iam beati sunt, quo & nos frui desideramus: & quantum in hac vita fruimur, tanto peregrinationem nostram, & tollerabilius sustinemus, & ardentius finire cupimus.

His in apprehensione antecedentibus irritatur affectus, & si potentia uoluntatis per habitum amoris disposita sit, in actum exit, & mouens delectabile apprehensum diligens concupiscentiae. Quem dilecti onis motum tria concomitantur, scilicet qualitas, quantitas, & relatio. Qualitas, scilicet nobilitas & excellentia bonitas, quae dissimilis est omnibus motibus aliis, & nobilior genere, vt ipse prodiens nobilissima potentia, scilicet voluntate, quae Deo naturali ordine proxima, & ideo liberissima ab omni coactione creaturae iurisdictionis exempta. Item, a nobilissimo habitu, scilicet amore, qui summum Dei donum, etiam personae diuinae, meruit aequiuocum esse. Duplex est autem habitus amoris. Vnus naturalis, qui vnus & summus est, tamen trinitatem in anima perficiens, vt dicit Augustinus, quae sunt mens, noxia, & amor. Boetius. Inferna est bonis naturaliter summi boni cupiditas & dilectio. Alius gratuitus, & infusus, qui omnium gratuito summi dignitate, proprie dicitur charitas. Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.

nobis, secundum autem Diony. Optimi optima est adducere. a subiecto igitur qualificetur & denominetur actio. Aristote. Non enim quia bonum facimus, boni sumus, sed quia boni sumus bonum facimus. Optima igitur & nobilissima actio dilectio, sed quia motus denominatur a termino in genere suo, summe bonus est motus, cui summum bonum inquantum tale est obiectum & terminus. In productione igitur actus istius anima nobilissima est, quia cognoscendo coniungitur, amando unitur illi bono, quod i termino nobilitatis & bonitatis nobile est. Cognoscibile enim cum sit perfectio cognoscetis in esse suo, quo nobilior cognoscibile est, eo nobilior & perfectior, cum dilectio & amor transformet amate in amatum cum forma Dei sit nobilissima, anima amans Deum sit nobilissima. Item, concomitatur & quantitas mensurans motum dilectionis, qui tripliciter mensuratur, scilicet intentionem, durationem, & numerum, vel multitudinem. Congit enim concupiscere summum bonum intentione vehementer, vehementius, vehementissime: duratione diu, diutius, diutissime: multitudine, saepe vel frequenter, saepius, saepissime, & secundum hoc dilectio actus maior est, vel est minor dilectioe. Igitur si non potest concupiscere vehementer, saltem durat parumper, quod si non diu continuare potest, quoniam cognoscit Augustinum in viatore sunt cogitationes volubiles, & consequenter necessariae affectiones, saltem sicut repetendo frequenter. Nam quo frequentius, eo consequenter vehementius concupiscit: & quo vehementius, eo diutius. Sed vide quid impedit, sicut se habet diligere ad cognoscere, sic diligere perfecte quod est in patria, ad cognoscere perfecte, sic diligere actum ad cognoscere actum. Scimus autem plura, sed in religiosis vnum solum, ut dicit Aristote. Verum est essentia, & ideo diligere possumus actum vnum solum. Termini autem oppositi distinate sunt creator & creatura, inter quos sita est anima. Augustinus. Anima media inter Deum & creaturas posita conversione ad Deum illuminatur, melioratur, & perfectitur. Conuersio ad creaturas obtenebrat, deterioratur, corrumpitur, & Philosophi posuerunt animam creati in horizonte eternitatis & temporis, quae cum creaturam actum cognoscit, & per consequens actum diligit creatorem, tunc actum cognoscere, & per consequens actum diligere non potest. Item, vnitatis motus causatur ab unitate mobilis, temporis, & termini. Cum igitur anima mobilis sit simplex inter terminos oppositos, simul & semel moribus diuersis eiusdem generis moueri non potest, unde dum motu affectionis mouetur ad creaturam, tunc motu affectionis moueri non potest ad creatorem. Diliges autem dominum Deum tuum vnum, scilicet praemultis. Augustinus. Vnum est necessarium, praepositum enim vnum multis, &c. Anselmus. Cur ergo per multa vagaris hominibus? Hugo. Cor hominis quod prius amori diuino fixum stabile persistit, & vnum amando vnum permansit, postquam per desideria terrena desuere coepit quasi in tot diuisum est, quot ea sunt quae concupiscit. Concomitatur & relatio motum concupiscentiae, secundum quam refertur in finem. Scis qui desideras, restat propter quid. Deus summum bonum est subiectum, in quod delectando moueris, sed quis finis, vel propter quid ipsum appetis. Vt propter seipsum, nam hoc est proprium amoris Dei, quia idem ei obiectum & finis, non sic in virtutibus alius. Nam fides quae etiam theologica est, ipsum primum verum habet pro obiecto, bonum summum pro fine, unde credit primum veritati, & credendo mereatur accipere & participare bonitatem, sed amor amat bonum propter bonum. Sed restat scire quod bonum propter bonum appetitur, aut propter se, aut propter aliud maius. Non enim maius propter minus, sed potius econuerso appetitur. Nota igitur trinam relationem: est enim secundum Aristote. desiderium desiderari duplex. Nam huius ut finis, huius viae ad finem, verbi gratia. Desidero vinum, desidero pretium quo emam vinum, si d aliter vinum, aliter pretium, & magis vinum quam pretium, quia & pretium propter vinum. Arist. Propter quod vnuquodque, & ipsum magis. Similiter amans appeto Deum, appeto virtutem, sed Deum ut finem, virtutem ut ad finem. Aug. Virtutes si propter se appetantur, nec ad aliud referantur, inflatae sunt, & ideo non iam virtutes, sed vitia appellanda sunt. Sic & a quibusdam propter Deum aliqua temporalia appetuntur, sed quia facile ibi incuratur ordinis rectitudo, quam desleclit concupiscentia, corrigit & ad finem dirigit castigans disciplina. Psal. 17. Disciplina tua correxit me in finem, sic & Apostolus desiderium habet dissolui, & esse cum Christo, primum desiderans propter secundum. Item, alia relatio desiderii ad desideratum. Est enim desiderium huius per se, huius per accidens, secundum Aristote. ut in vino appetitus dulcis. Nam in vino dulce per se appetitur, unde non desiderabitur si accecit. Tertia relatio est qua dulce appetitur ut delectet. Vide ergo ordinem & relationem dicentem primo, pretium desidero propter vinum, scilicet ad habendum vnum, secundo vinum desidero, quia dulce propter dulce: tertio dulce ut quo delectet, quia delectatio delectatio quia est pars

fo mulcebris & qualitas derelicta in mea dulcedine vini, est finis simpliciter secundum talem viam, quia haec delectat formaliter vel ut forma, vinum autem dulce materialiter, sed vinum ut obiectum commune. & ideo per accidens, dulce autem ut materia vel obiectum proprium & immediatum: & ideo per se in parte similiter in parte, secus est in proposito. Prima relatio totaliter similis, tertia omnino contraria, secunda medio modo. Primo, igitur sicut appeto vinum & pretium propter vinum, sic appeto Deum ut finem, virtutes & omnia meritoria & utilia ut ad finem, & inter haec quod fini propinquius est melius est secundum Aristote. & ideo appetibilis. Secundo vinum appeto, quia dulce, etiam refertur motus iste ad alium finem, & est vinum ut obiectum, dulce ut finis, & causa huius est, quia dulcedo vini in re & ratio ne differat a vino, licet fundatur in ipso, ut accidens in subiecto, quia si dulcedo vino essentialis esset, idem esset rem diligere vnum quia dulce, & diligere vnum quia vinum, propter hoc in proposito partem sic, partem aliter. Omnia enim quae in Deo sunt, idem sunt secundum rem, & essentialia sunt non accidentalialia, sed ratione differunt, non ratione diffinitionis, sed ratione speculationis. Nam ut dicit Aristote. causa prior & superior est narratione, quia superior est cognitio, sed per effectus utriusque cognoscitur. R. o. i. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque uirtus, sic secundum effectus aliquantulum habetur: effectus autem diuersi sunt. Dicitur ergo Deus ens absolute, comparatiue uero bonus, quia se communicat & diffundit iustus, quia pro meritis retribuit: saeuus, quia punit: misericors, quia parcat. Omnia haec in re unum & idem sunt, & diuina sunt essentia, & ideo ratione differunt: sed quia Deum non secundum quod est, sed secundum quod speculamur, & cognoscimus secundum alium & alium, aliter, aliter & aliter nominamus, & differetem speculationis, differens sequitur effectus. Deum ergo ut Deum ueneror, & reuereor, ut iustum vel seuerum tremo & vereor, ut bonum vel dulcem amo & concupisco. Quod si idem esset ratione, sicut idem est re misericordem, vel bonum esse & iustum, vel seuerum esse, idem tamen speculationis sequeatur idem tamen affectionis, & sic diligere Deum quia seuerus, sicut diligo & appeto, quia dulcis & bonus. Nunc autem illud contremisco, istud concupisco, appeto ergo Deum, quia bonus & suauis, & refertur iste motus ad idem re, & aliud ratione. Tertio dulce vinum appeto, ut delectet. In proposito uero opposita est relatio: nam Dei bonitatem non referimus ad nostram delectationem, scilicet creatam beatitudinem, vel qualitatem, sed potius econtra. Causa autem huius dissimilitudinis patet sic. Omne receptum est in recipiente per modum recipientis, & non per modum recepti. Igitur si receptum est minus nobile, recipiente, nobilitatur in ipso, non aut si nobilior ipso. Sicut ergo species rei uisibilis recepta in oculo & perficies ipsam inesse, nobilior est, & melior in oculo quam in materia propria, sic dulcedo rei gustabilis recepta in gustu melior & nobilior est quam in sua materia: & ideo dulcedo vini melior est in eo quem delectat, quam in uino. Bonum autem referri habet ad melius, & non econtra, ideo appeto dulcedinem vini propter delectat. Econtra summum bonum & infinitum, quod beatificare & delectare habet affectum ab affectu, recipitur per modum affectus, scilicet finito, & excedit infinite. Sicut ergo minus bonum ad maius bonum, sic beatitudo ad creatam in anima per influentiam beatitudinis increatae, & summi boni ad ipsum summum bonum quod in se est referenda. In infinitum ergo maior debet esse motus quo appeto Deum & summum bonum, quam ille quo appeto vitam aeternam creatam & fruicionem meam. Nam & istud appeto propter illud, istud ut finem quo quiesco, illud ut finem in quo quiesco. Nota ergo quod lex sensus habet haec propositio. Iste diligit Deum propter Deum. Primo diligit Deum propter Deum, supple habendum, ut habere Deum, vel frui Deo sit finis in quo quiescit, ut iste vadit ad tabernam propter vinum, scilicet bibendum, bibitio et delectatio plus placet illi quam vinum, et sic diligere est malum, et peccatum, quia refertur creator ad creaturam. Secundo diligit Deum propter Deum, scilicet habendum, ut habitus Dei, uel fructio creatura sit finis, non in quo quiescit, sed quo quiescit. Beatitudo enim creatura propter appeti ut finis quo quiescamus, quia ipsa habita, nihil creatum amplius appetimus: sed non debet poni finis in quo non in ipsa quiescamus, sed per ipsam in Deo. Tertio diligo Deum propter Deum, ut propter, notet causam efficientem, hinc motiuam, et ut sit sensus, Deus sine dulcedo Dei est causa mouens istum ad diligendum Deum, sic ille diligit illum propter beneficia sua quae confert ei, iste motus est magis amicitiae, quam concupiscentiae. De hoc Io. ut. Diligam Deum, quia ipse prior dilexit nos, et ita meruit redamari. Ber. Dignus plane Deus qui redamatur, praefertim si aduertamus quis, qualis, quantumcumque amaerit. Quarto ut per propter, notetur causa finalis, est sensus, diligo Deum propter

pter Deum, illud est propter praecipuum Dei, & honorem ipsius. Sexto diligo Deum propter Deum, id est, non propter illud, ut notetur exclusio finis ulterius, & omnis commodi mei, ergo est gratissime amare. Primum ergo malum, tria sequentia bona, duo vltima optima. Ber. Non sine premio diligitur Deus, & si absque praemii intuitu sit diligendus, psal. 72. Quid enim mihi est in caelo, & a te &c.

CAP. IIII.

Dilectionem concupiscentiae secundario quidem plura: principaliter uero quingue consequuntur, scilicet motus, dolor, timor, consolatio, & delectatio. Sicut enim corpora quaedam mouetur in loco, ut ipsa, quaedam extra locum, ut in motu recto, ut homo sedens mouetur in loco cum surgit, extra locum cum procedit: sic ipsa dilectio concupiscentiae motus est essentialis, sed quali motus surgentis. Delectabile enim apprehensum mouet, sed hunc motum sequitur alius motus quasi procedentis, & ipse duplex. Primus quo mouetur ad habendum: alius secundus quo mouetur ad merendum, qui secundus est intentione, sed prior in esse, vel in executione, sicut viam diligens prius mouetur motu desiderii ad habendum, vel bibendum: sed quia non habet, mouetur secundo ad illud per quod habeat, & iste motus multiplicatur si plura sint ad habendum necessaria, unde mouet homo linguam, ad petendum vel interrogandum, manum ad operandum pro pretio, pedes eundo ad tabernam, & sic de aliis, qui motus omnes sunt propter primum petendum ad terminum. Vnde & terminus primum est nobilior est, & prior in intentione terminis omnium posteriorum, sicut motus motibus, secundum illud: propter quod vnumquodque tale &c. Sic apprehensa suauitate & dulcedine Dei, mouetur concupiscens, hoc est diligere: sed est motus continuus habeat principium, medium, & finem, hunc motum sequitur motus quasi processus, non sicut alius alius, sed sicut pars parte, medium principium, hoc est motus ad habendum, vel fruendum: sed quia non possum habere, vel frui sine meritis, secundum moueor me ad merendum, qui motus multiplicatur secundum quod multis modis mereri cogit. Ex hac parte accidit motus impletionis praepceptorum affirmatiuorum, tamquam eorum quae sunt ad habendum necessaria: consiliorum, tamquam eorum quae sunt vitia: prohibitionum, tamquam motus ab his quae impediunt, hinc est motus ad amandum proximum, quia praecipuum, secundum hoc Gro. dicit. Charitas Dei generat amoris proximi, qui motus est principium, & causa omniui motuum, qui ordinant ad proximum, etiam extenso nomine motus ad moueri a malo, & moueri ad bonum, secundum hoc dicit Ro. 13. Plenitudo legis est dilectio. Na non adulterabis &c. Et si quid est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur. Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Motus igitur primus, scilicet, dilectionis Dei in voluntate, ut ens in subiecto, causat alium motum, scilicet dilectionis proximi in eodem subiecto. Cum voluntas habeat imperium super potentias inferiores, & in perfluentiam mota mouet inferiores potentias, etiam organicas in comparatione ad Deum propter se primo, & principaliter: in comparatione ad proximum propter Deum secundario, & consequenter, secundum hoc mouet linguam ad Deum laudandum, orandum, & similia: aures ad audiendum de ipso: oculos ad intuumendum vestigia eius, scilicet creaturas, & sic de aliis membris, & actibus, sed inter hos motus est ordo. Verbi gratia. Cum lingua mouetur ad orandum, uenit peccati ante omnia peti, & hunc motum motus confessionis naturaliter praecedit quo se peccator recognoscit & arguit, & sic de aliis. In comparatione ad proximum voluntas mota mouet organa multipliciter, ut pariter, pedes ad eundem ad visitandum proximum, manus ad dandum, vel ad uiuandum, oculos & aures ad similia &c. linguam ad consolandum, corripiendum, instruendum, excusandum, & similia. Hinc patet quod omnes virtutes moerens sunt, & quasi moerens moti ad alia, & secundo mouent: charitas autem est quasi motor primus. Secundo dilectionem sequitur dolor: nam quo magis mouetur ad habendum, eo magis affligit dolor de dilatione, secundum illud. Spes quae differitur affligit animam, quo magis appeto conjunctionem, eo magis doleo, & affligit de distantia. Tre. i. Idcirco plorabo, & oculus meus deducens aquas, quia longe factus est amae consolator conuertens animam meam &c. Tertio sequitur timor, nam quo magis concupisco habere, eo magis timeo perdere: quo magis coniungo, eo magis separari. Poeta. Res est solliciti plena timoris amor. Hic timor nobilissimus inter omnes timores viae, & vtilissimus in patria, tamen secundum hunc actum eua cuandus, solo ibi reuerentia actu contentus. Quarto sequitur consolatio ex appropinquatione, sicut exhilarat eluuiens uisus, vel odorato cibo, ut pote adhuc distans, sed tamen vicino, hinc intenditur motus: sicut uolens mouetur lapis, quo

vicinior est centro. Ber. Qui amat ardetius, currit velocius. Quinto sequitur delectatio de adoptione. Proverb. 13. Desiderium si compleatur, delectat animam. Est enim delectatio secundum Aristote. coniunctio conuenientis cum conuenienti. Deus igitur sicut praecellit omne concupiscibile, sic delectat praeter omni delectabili, & hoc tripliciter: quia generalius, in timis, durabilis. Alia enim delectant particulariter, ut sapida solum gustum, non autem auditum: sonora auditum, non autem visum, sic de singulis. Deus autem generaliter, quia generale bonum ipse est, & omnis boni particularis causa. Ansel. Si enim singularia bona delectabilia sunt cognita intente, quam delectabile sit illud bonum, quod continet in se iucunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus ex parte, sed tantum differentem, quantum differat creator a creatura. Item, alia delectant superficialiter, & quasi exteriori, Deus autem intime, & ideo profundius: solus enim Deus substantiam animae substantialiter penetrat, & ideo medullitus delectat. Aug. Cum in haeseto tibi ex omni mente mea, nunquam erit labor, & dolor, sed tuta erit uita mea, tota plena te. Idem. O Domine Deus quid est quod amo cum te amo, non speciem corporis, nec decus temporis, nec candorem lucis istis amicis oculis, non dulces melodias cantilenarum omnimodiarum, non florum & aromatum sauae odorem suauitatem, non manna & mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus, non hoc amo cum Deum meum amo, & tamen amo quam lucem, quamdam uocem, & quamdam odorem, & quamdam cibum, & quamdam amplexum. Non amo Deum meum lucem, uocem, odorem, cibum, amplexum exterioris hominis, sed interioris hominis mei, ubi fulget anima mea: quod non capit locus, & ubi sonat quod non rapit tempus, ubi olet quod non spargit status, ubi sapit quod non minuit edacitas, ubi haeret quod non diuulsi fatigat, hoc est quod amo cum Deum meum amo. Aug. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini sui, & non timebit, sed habebit se optime in optimo. Item, alia delectant transitorie & terminabiliter, Deus autem aeternaliter. Aug. Miser est omnis animus uinctus amicitia rerum inferiorum, & dilaniatur cum eas amittit, te uero nemo amittit, nisi qui dimittit, & ratio est, quia omnis creatura de se mutabilis est, sed quantam anima fatiata calcabit fauam, anima quae creaturas diligens concupiscit, quoniam concupiscibile praesens est, & ideo in motu ipsum facilius consequitur, consequens & adipiscens fruitor & delectatur, quo plenior bono creato, tanto minus elurit increatum, & ideo ieiunandum ab his, ut illud concupiscatur, psal. 76. Renuit consolari anima mea. Aug. Caetera creatura uilescit, ut creator in corde dulcescat: sed quoniam indelectabilis melius est facere quam scire, vel facturi esse, ideo anima concupiscit concupiscitiam re specum boni incommutabilis, unde psal. 118. Concupiuit anima mea desiderare &c. econuerso dicitur respectu boni commutabilis male. psal. 105. Concupierunt concupiscentiam in deserto.

CAP. V.

Diliges dominum Deum tuum etiam dilectione amicitiae. Haec est dilectio qua diligimus illud, cui bonum volumus. Haec ergo, Dominum diliges, praeter omnibus, & etiam pro teipso, & hoc dupliciter. Quantum ad obiectum maius, ut ei uelis maius bonum, quod tibi ipsi, vel cuiquam. Item, quantum ad modum uolendi, ut magis uelis ei bonum quam tibi, vel cuiquam, quod dignum est. Nam potentia uolendi ab ipso est, & ideo sua est: & a te non est, sed tibi concessa. potius ergo uult, & magis uult bonum ei a quo est, quam eia quo non est. Sed nota quod dominus relatiue ad se uolum dicitur, quia dominium & homagium relationem faciunt: nam & illum dominum appello, cuius homo sum, & si seruus non sum. Item nonnumquam aliquis homo sit alterius hominis, non quia illi sibi quicquam de bonis suis porrigat, sed ille bona propria illi assignat, & recipit in feudum ut homo fiat, utique in tali casu potius homo meus esset, quam econuerso: nam plus a me habet quam ego ab ipso, ipse a me rei meae non suae proprietatem habet & dominium, & ego ab ipso rei meae solummodo possessionem & usum, & tamen dominium hunc appello. Verum multo potius homo Dei sum, a quo sum omnino quod sum, habeo totum quod habeo, expecto totum bonum quod habeturum sum. Dominus ergo & Deus meus est, glorioseque non immerito liberum me esse & nobilem, ut pote immediate imperatori summo subiectum, cum etiam angelus non sit mihi dominus, sed conseruus. Caeterum alia relatio est qua refertur homo, vel seruus ad dominum, alia qua amicus ad amicum, & nobilior secunda quam prima. Aug. Obstupescit igitur anima mea dignatione Dei tui erga te, nobilitauit te o homo Deus inferius constituens dominum irrationabilem. psalm. 8. Omnia subiecit sub pedibus eius. Qui Opusc. S. Tho. Aquin. L dominaris

dominaria brutis, non mirum esset si angelorum saltem Sera- phim dominio subderetis. Sed nunc non sic, sed nobilis es in re- latione ad superius, solus Deus vere est dominus tuus. Sed di- latate usque ad mortem pæ admiratione, cui debueras seruus esse, iubet ut sis amicus. Diliges, inquit, dominum tuum &c. Ioann. 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Stude igitur amicus esse ei a quo amaris, seruus esse ei cui obligaris.

C A P. VI.

Nota igitur quod animam rationalem est considerare tripli- citer, scilicet in quantum natura est, in quantum delibera- tiva, & in quantum gratificata. Secundum hoc tripliciter in ani- ma Dei amicitia generatur. Est enim secundum Ansel. triplex exitus rerum in esse, scilicet naturalis, voluntarius, & mirabi- lis. Anima igitur ut natura, efficitur amans innumeris, & afflu- entibus beneficiis, hoc pater. Nam & carnis beneficium sibi amplectatur, & ouis sola æstimatiua non discretionis utens lupi fugiens, pastorem ut beneficium sequitur. Ioan. 10. Cum pro- prias oues emiserit &c. & oues illum sequuntur, sic in anima per beneficia Dei amicitia quasi quodam exitu naturali genera- tur. Anima ut deliberatiua amans Deum efficitur infinitis, & euidentiis præminentis. Nam in deliberatione recta præmi- nens prælegitur, & præamatur, secundum Aristot. Nullus dubi- tat utrum beatitudo, vel diuitia præminentes sint magis elige- ndæ propter nimiam præminentiam beatitudinis ad diuitias. Sic nemo deliberans dubitat an creator amandus sit præ creatu- ris: hic exitus amicitia quodam modo est uoluntarius. Anima ut gratificata, amans efficitur per gratia influentiam: nam Deo influente gratificatur, & informatur animæ substantia per gra- tiam vna vni, scilicet Deo per vnam: & sicut Deus dans animæ primum esse creauit substantiam, & concreauit ei potentiam, sic dans secundum esse influit gratiam substantiæ animæ, & chari- tatem virtutem summæ potentia. Item, sicut voluntas proce- dit a substantia animæ, sic charitas ex gratia, sed & aliæ virtu- tes in potentia ex gratia sunt: sed omnes præter charitatem in- formes sunt, & sine gratia esse non possunt. Influxa ergo a Deo essentia, & forma, & gratia in substantia animæ influitur, & habitus charitatis in potentia voluntatis, & hic est amicitia: exi- tus mirabilis. Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nos- tris &c. Item hic, quoniam super naturam est, postulatione & oratione opus est magis quam deliberatione.

C A P. VII.

Primus ergo exitus amicitia est quasi naturalis, secundum quem in anima proportionabiliter quodam modo generatur hæc nobilissima forma accidentalis, sicut in materia naturaliter generatur forma substantialis, quod patet sic. Generatio natu- ralis fit per coactionem, & hoc per contactum: contrariū enim contingens contrarium agit in ipsam & alterat, & si in agen- do praualeat, sibi assimilatur, ut patet cum ignis agit in terram, & caliditate frigiditatem expellens, frigidam facit calidam, & eū actus continuatur, tandem necessitas dispositionem sequitur, & in summo calens terra ignis efficitur, & ex altera fit altera, cum generatio alterationem comiteretur. Sic Deus amans hominem non amantem, imo amicus inimici. Rom. 5. Cum inimici esse- mus &c. Ardenter amans ut ignis est. Deut. 4. Deus noster ignis consumens est. Homo autem frigidus, & non amans ut terra: vnde Gen. 3. Terra es, & in terrâ ibis &c. Qui ignis terræ appro- pinquans beneficiis ipsam tangit, & sic tangendo disponit ad for- mam suam, scilicet amicitiam, & primo calefaciens alterat, se- cundum illud psal. 143. Tange montes, & fumigabunt. Tādē frequen- ter, & continue agens, quia non cessat, vel ad momentum a be- neficiis, tandem terram igneam reddit, & inimicitiam expellens, formam amicitia in corde hominis introducit. Soph. 3. In igne zeli mei deuorabo terram. Luc. 12. Ignem veni mittere in ter- ram: & quid volo nisi ut accendatur? Breuiter igitur quoniam natura est vis iusta rebus ex similibus similia procreans, natu- raliter quodammodo amicitia Dei in nobis amicitiam generat, cum amicum etiam si nolis tandem amare cogaris. 1. Ioann. 4. Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.

C A P. VIII.

Secundus exitus est quasi voluntarius, cum homo Deum dili- gere incipit, & in amicum suscipit quasi per voluntariam elec- tionem. Deut. 26. Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, sed electionem deliberatio antecedit. Ad habendum igitur ami- cum voluntas deliberat, & tandem eligit. Seneca. Tu cum ami- co tuo omnia delibera, sed de ipso primum: prius vide an tibi in

amicitia aliquis recipiendus sit, & cum eum placuerit fieri, toto illum pectore admite. Deliberare est diuersa librare, eligere est duobus præiacentibus præoptare alterum alteri. Ecce modo duo libranda, Deus & homo, creator & creatura, quem horum in amicum eligamus, in libra hominis ponderant multum qua- dam generalia, & præcipue tria, scilicet naturæ conformitas. Prouerb. 13. Omne animal diligit sibi simile, nec est per se vera, & ideo magis simile sibi magis. Prouerb. 27. Volatilia ad similia sibi conueniunt &c. Item præfentialitas. Vnde arguit. 1. Ioan. 4. Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Hæc præponderat quandoque consanguinitati. Prouerb. 27. Melior est victus iuxta, quam frater procul. Item vtilitas, secundum illud Poeta. Vultus ami- citias vtilitate probat. Quadam specialia multum præponderat in libra hominis, & præcipue tria, ut consanguinitas, secundum quam præponderat pater extraneo, & similia. Item vxor paren- tibus. Gen. 2. Relinquit homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ. Item fidelitas, item amicitias, item gratiositas. 1. Macha. 10. Apus es ut sis amicus Regis. Prouer. 18. Vir amicitias ad societatem magis amicus est quam frater. Ex opposito in libra ex parte Dei præponderant multa, quæ si præ- ponderant, faciunt deliberationem. Deliberationem sequitur ele- ctio, qua Deus homini præoptatur, & in amicum eligitur. Can- tic. 5. Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex mili- bus. Vide nunc, & pone in libra Dei etiam ea quæ in hominis libra præponderant, & primo specialiter & proprie ea quæ ho- mo non habet, sed solus Deus propter quæ sit merito diligen- dus.

C A P. IX.

Ergo amicus hominis propter naturæ conformitatem, quia homo est, ne in hoc præponderaret, & ideo prælegitur ho- mo Deo, Deus factus est homo. Vnde filium hominis Christus creberrime se appellat. Hic ergo magis amandus est quam ali- quis homo propter tria, scilicet causam, statum, & durationem. Primo propter causam, amicus igitur es hominis, qui tecum sit, vel factus est homo, potius eius qui propter te factus est homo, utique propter te, scilicet redimendum morte humanitatis, pro- pter te nutrimentum sacramentum corporis, & sanguinis. Aug. Ut panem angelorum manducaret homo, creator angelorum fa- ctus est homo. Item propter te erudiendum exemplis, & beati- ficandum dupliciter duobus naturis, ut ingredieris, & egredieris, & pascua inuenies, secundum illud Ioan. 10. Ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Secundo propter sta- tum: amicus es hominis qui simplex homo, ergo debes esse ami- cus potius eius qui summus est homo, cum etiam inter homi- nes magis appetas esse amicus magnatorum. Item propter du- rationem amicus es hominis, qui quotidie corrumpitur, & ten- dit ad hoc ut desinat esse homo, quia mortuus homo, non est homo, sed potius eius amicus sis, qui resurgens ex mortuis iam non moritur, & ideo incorruptibilis, & nunquam desinens esse homo. Sed dices, Sic diligo Christum hominem, sed non sic Dei. Vide quod & Deum sic. Si amari possit imago depicta, nonne magis amaret imaginem in mente artificis, & pictoris secundum quam facta est, quam imaginem aliam pictam sibi necessario ma- gis dissimilem cum qua est? Sic si propter conformitatem homi- nis amicus esse volo, conformitatem inquam in genere logico, & prædicabili, merito ideam meam secundum quam in mente Dei sum, & vita sum, magis amo. Ioan. 1. Quod factum est in ipso vita erat.

C A P. X.

Amicus es hominis, quia præfens. In hoc autem Deus præ- ponderat tripliciter, quia præfens est intime, tempore, & vbi que: homo vero præfens est quasi præ sensu ens, quia iuxta te, sed Deus præfentior, quia intra te. Aug. 4. confel. Intimus cor- di est, & cor aberrauit ab eo. Sed dices, quomodo non sentio si præfens est? Respondeo, nec in homine hoc habes, cuius corpus tantummodo vides, quia si sine anima præfens esset, malles ab- esse. Patet ergo præfentiam animæ amici tui te magis amare, quam cum non videas, ex motibus corporis præfentem intelligis, & verbis qualitate eius erga te tibi signantibus non demon- strantibus credis. Sic licet prohibente statu via Deum qui est in te præfens per essentiam, videre non valeas in se: per effectus tamen causam interim potes cognoscere, & videre, donec in- tellectu confortato, & mundato facie ad faciem intueri liceat, & cognoscere posteriora per priora, effectum per causam, creaturam per creatorem. Item homo præfens quoadquæ, & quan- doque absens est necessario, sed nunquam Deus absens est tibi:

tibi licet tu quandoque elongans te absentes. Aug. 10. confel. Inus eras, & ego foras, & tibi te quærebam & in ista formosa quæ fecisti deformis irryebam, mecum eras: & tecum non eram. Ea me tenebat longa a te, quæ si in te non essent, non essent. Itæ homo cuius amicus es, alicubi tibi est, præfens, alicubi absens. Deus vbi que tibi est præfens. Aug. Veritas vbi que præfens omnibus consensuibus te &c. Vnde cum moriens præfens amicum, qua tunc maxime indigeres, habere non possis, huius amici præfentia consolabiliter poteris. psalm. 22. Si ambulem in medio vmbra mortis &c.

C A P. XI.

Amicus es hominis, quia vtilis. In hoc autem tripliciter præ- ponderat Deus. Vide enim circa hominæ vtilem quam B magna vtilitas, quam multa, & quam diuturna, excedit Deus quantitate continua, & discreta, & duratione, quia ab ipso tibi vtilitas maior multiplicior & diuturnior. Quod ut saltem in ge- nere pateat, nota quod trina est generalis vtilitas, quam ab ami- co habere volens, ipsum amas, scilicet adeptio boni sui, inten- tio boni tui, diminutio, vel annihilatio mali tui. Amicus ergo es qui tibi communicat bona sua. Prouer. 19. Multi colunt perso- nam potentis, & amici sunt bona tribuentis. Præponderat euidenter Deus qui tibi communicans, & dat sua, & se. Donat in- quam dona digniora in substantia, maiora in quantitate conti- nua, plura in discreta quantitate, permanentiora in duratione & tempore, meliora in relatione ad finem, oportunitiora secun- dum quando & vbi quia secundum Aristot. vnoquodque in quo tempore & loco plus valet, magis est eligendum. Roma. 8. Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis propter nos tra- didit illum, quomodo non omnia cum illo nobis donauit. Ia. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum &c. Quis amicum suum suum, vel spiritum suum tibi donaturus est ut Deus fecit. Cæterum de donis datis, magna & multa dona- uit in præterito, donat & donare non cessat in præfenti: sed ma- xima & plurima donabit in futuro. Cæterum quod homo ami- cus tibi dat potius est mutuum quam donum: quia redditionem expectat. Luc. 11. Quis vestrum habet amicum, & ibi ad illum media nocte, & dicit, Amice accommode mihi tres panes. Sed se- cundum Aristot. Donum est datio irredibilis. Hoc in illo amico solum modo locum habet, qui bonorum nostrorum non eget. Amplius autem idipsum bonum quod amicus tibi dat, non ab ipso est, sed a summo bono, a quo velut a fonte boni per illum fluit ad te. Quem nunc potius amas, an fontem effluentem, an canalem tibi deferentem, quem nimirum etiam ipse Deus, ut author ad te dirigit potius quam ad alium inclinandum voluntatem habentis, ut tibi dare velit qui dedit facultatem qua tibi dare pos- sit. Prouerb. 27. Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Dei, quocumque voluerit inclinabit illud: amicus est homi- nis secundum qui tecum sciens bona tua, & communicans ipsa ti- bi reddi iucundiora. Seneca. Nullus boni sine socio iucunda est possessio, vnde secundum Aristot. magis est eligendum quod co- ingit amicos participare, quam quod non. Cæterum hoc ami- cos non prodit, quoniam in hoc secundum superficiem non dif- fert si quis amicus a vero. Ecclesiast. 12. Non agnoscitur in bonis amicus. Non agnoscitur inquam, verum amicus personæ vel rerum, tuus vel tuorum. Nam prius inuenies inter homines qui dili- gat propter tua te, quam qui tua propter te: quoniam est amicus so- cius mensæ, & non permanet in repose necessitatis. Poeta.

Cum fueris felix multos numerabis amicos, Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Verus autem amicus esset, si bono tuo propter te congauderet, etiam si participaturus non esset. Aristoteles. Amicos iustos es- se volumus etiam si media sint. Sed in hoc nullus ad amicitiam tibi Deo aptior, qui sciens bona tua utpote dona sua, & de his tibi congaudet, & dans communicare a te, vel participare non eget. Ioan. 2. Gaudeo propter vos, ut credatis. Amicus est homi- nis tertio qui tecum participans mala tua annihilat, vel ad minus diminuat, & talem quæret. Querendus enim est, quia difficillius inuenitur, quam primus vel secundus, quamuis vtro- que magis iste sit necessarius. Sed in hoc tertio signo multi de- ficiunt, quia prima duo fecerunt. psalm. 37. Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt: amici communicantes mihi bona sua, proximi participantes bona mea. Verum dignus Dei in hoc tertio signo evidens est, qui cum in natura propria facta bona mala tecum commu- nicare non possit, naturam tuam assumptit, in qua tibi compa- tiens, & penæ tuæ socius fines, misero tibi consolationem fa- ceret, & per naturam suam bonam tandem malum tuum annihili-

laret. Sunt autem secundum Aristotelem quinque mala & ter- ribilia, scilicet opinio mala, inopia, ægritudo, inimicitia, mors, in quorum ultimo evidens est fortitudo. Vide in his malis tuis Christum tecum participantem. De primo, Math. 27. Sedu- sor ille dicit Io. 7. Quidam dicebant, quia bonus est, alii autem non, sed seducit turbam. Luc. 19. Venit filius hominis querere & saluum facere quod perierat, & vocatur homo vorax, & pota- tor vini, publicanorum & peccatorum amicus. De secundo, Luc. 9. Vulpes foueas habet, & volucres cæli nidus, filii? &c. 2. Corin- th. 8. Videte fratres gratiam Dei, quoniam cum diues esset, pro- pter nos egenus factus est. Ut illius inopia nos diuites effemus. De tertio, Esa. 53. Vere sanguines nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Item, viderimus eum nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitates. De quarto, Ioan. 15. Nunc autem videntur, & oderunt & me, & patrem meum. De quinto, Cant. 8. Fortis est ut mors dilectio, quoniam maio- rem dilectionem hac nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ecce mors, & talis mors. Quid ultra facere de- buit tibi, & non fecit? quid ultra debuit pati tecum & non sur- stituit? Præ omnibus igitur vtilis, & ideo propter vtilitatem præ omnibus etiam amabilis: amplius autem quia tua mala te- cum sentiens, ea tibi alleviat in præfenti, & eadem annihilat be- na sua tibi plene impatiens in futuro.

C A P. XII.

Inter specialia ponderantia etiam consanguinitas præponi- ter amicitias, quia vir amabilis ad societatem magis ami- cus erit, quam frater: & hoc in tribus est, quæ sunt hæc, gratio- sitas in vultu, Hæter. 2. Indicibili pulchritudine omnium oculis gratiosa videbatur, & ideo amabilis, Eccle. 40. Gratiam, & speciem desiderat oculus, Item, affabilitas in conuictu, vel verbo. Prouer. 22. Propter gratiam laborum habebit amicum regem. Item, mansuetudo in gustu, vel actu. Eccle. 10. In mansuetudine tua opera perferre, & super hominum gloriam diligere. Econtra Prouer. 22. Noli esse amicus homini tracundo, Præponderat in his Deus per ordinem. Nimirum enim salax gratia, & vana pulchritu- do, quam confert sanitas, complexionis bonitas, & iuuenilis ætas. Apparet enim quoniam auferit ipsam vel ægritudo fugans sanitatem, vel senectus excludens iuuentutem, vel mors dissi- uens complexionem. Cæterum amabilis ille qui gratiosior in sa- cie, cuius facies plena est gratiarum, in quem desiderant angelis prospicere, cuius pulchritudo non languescit, sed inueniens salu- uos reddit. Genes. 32. Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Non tenebit, sed iuuenescere facit. psal. 102. Qui replet in bonis desideria tua renouabit ut aquila iuuentus tua. Non moritur, sed viuificat in æternum. Ioan. 17. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Tibi ergo tibi domine dixit cos- meum exquirit te facies mea. Aug. Videbimus, & amabimus, & laudabimus. Item, amabilis ille qui affabilior in sermone. Exo. 19. Loquebatur dominus Moysi, sicut loquitur homo ad amicum suum. Affabilis ergo non solum iustus, quinimo & in- iustus, ut pote cui ponitur quod sit publicanorum, & peccato- rum amicus. Plane valde affabilis, cuius verbum non est retho- ricum, vel transitorium, sed æternum, quod ut caperetur, Ver- bum caro factum est, & habitauit in nobis. Item, mansuetus in actione Esa. 11. Ego quasi agnus mansuetus.

C A P. XIII.

Consanguinitas præponderat multum, hoc tripliciter secun- dum tres lineas consanguinitatis, scilicet ascendentem, in qua, ut proximos diligit parentes, scilicet patrem & matrem, & plusquam auum, vel auiam. Descendentem, in qua proximi, scilicet filius filia. Transuersalem in aqua frater, & foror in li- nea ascendenti pondera Deum erga patrem sic. Ex duabus par- tibus consto, anima & corpore, quarum vna corruptibilis, alia incorruptibilis Sapient. 9. Corpus quod corrumpitur, aggra- uat animam &c. Aristot. Hoc solum est separabile, sicut incor- ruptibile a corruptibili, vna imperans, alia obsequens natura- liter. Vna assimilans brutis, alia associans angelis. Salust. Omnis nostra vis in animo & corpore sua nobis cum diis, corpus cum bestiis commune, animi imperio corporis seruitur magis videtur. Tripliciter igitur nobilior est anima quam habeo a Deo crean- te, quam corpus quod a patre generante. Quod enim horum a quo habeatur imago vtriusque testatur, cum corpus patris anima Dei præferat imaginem, quam nimirum Deus immediate sibi similem, & bonam fecit, quæ corpus ad vitam animando perfectit, quam versa vice corpus infecit, & ream ac pecca- torum. Opule. S. Tho. Aquin. 1. a. titulum

tricem efficit. Veruntamen & ipsum corpus, quod a patre genante natura dedit. Deus natura principaliter cooperans utroque parente nesciente, & ad hoc insufficiente organizauit. 2. Mach. 7. Nescio enim qualiter in vtero meo &c. Amo ergo patrem, a quo solummodo habeo materiam corporis, causam libidinis, originem reatus: potius amabo patrem qui corpus formauit, animam inspirauit. Deuter. 32. Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te, fecit corpus, creauit animam, possedit utrumque. Item, in linea transuersali fratres amantur vt proximi, & specialius diligunt se gemelli, sed filius Dei amabilior frater tibi, amas fratrem qui tecum diuidit, diuidendo dimittit tibi paternum affectum. Nam secta bipartita cum mens discumbit amore, alterius vires subtrahit alter amor. Genes. 37. Videntes Ioseph fratres sui, quod a patre &c. Diuidet etiam & dimittet diuidendo paternum censum. Luc. 12. Magister dic fratri meo vt diuidat mecum possessionem: amas specialiter tecum genitum, qui statim natus tibi quasi iniurius dimittit lac maternum, & adherens vberi occupat locum tuum. Hunc fratrem ama potius, per quem erga te creuit quantum ad affectum amor paternus, per quem heres efficeris, & ad paternum censum admittis, quamuis patri rebellans exhaerediti merueris, per quem nullum bonum tibi debitum dimittitur, sed multiplex bonum indebitum tribuitur. Postremo tradit frater fratrem in mortem: sed hic pro fratribus semetipsum tradidit in mortem. Genes. 45. Ego sum frater vester Ioseph, nolite timere &c. Hebr. 2. Non confunditur eos fratres vocare. In linea descendenti vt proximus amatur filius, ergo volens Deus etiam sic ab homine amari, vt proximus factus est filius hominis, quod etiam de se sapissime repetit, ne tanta sanguinitatis propinquitas dari obliuioni possit: sed dicit, filius quidem est hominis, nec ramen meus, sed Virginis, audi. Quicumque fecerit voluntatem patris mei &c. Voluntatem viri prouocantis faciens aliqua virgo fit mulier, ac deinde mater: tu voluntatem Dei facito, Christi mater eris & virgo. Amat ergo mater filium, & quidem tenerius quam pater. 2. Reg. 1. Sicut mater vnicum amat filium, ita te diligebam: amat filium quem concipit cum sorde, pregnant cum pallore, non sine timore parit cum periculo vitæ, educat cum sollicitudine & labore, qui ingratus post omnia vix præceptis cogitur, promissis allicitur honorem rependere parentibus. Honora, inquit, patrem & matrem, vt sis longæuus super terram. Tu ama potius filium, quem spiritus sancto superueniente in vtero mentis concipis mundus, gestas iucundus, parit securus, educas facilius, qui fit senectutis tuae baculus, cæcipientis oculus, qui filiali fide in morte tua meminerit tui, cum etiam in morte sua matris oblitus non fuerit. Verum inter sponsum & sponfam non est accipere graduum distantiam, cum duo faciant iam carnem vnã, & duo animi in vnã foderentur amicitiam: pp quod dicit Ephes. 5. Viri diligite vxores vestras. Et, Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adheret vxori suæ, & erunt &c. Sed quantum res significata præcellit signum, tantum amor & vnitas Dei ad animam, amorem sponsum ad sponfam, animam ad Deum, sponfam ad sponsum. Sacramentum enim magnum est: ego autem dico inter Christum & ecclesiam, inter Deum & animam. Vide euidenter. Tria sunt bona matrimonii, fides contra adulterium, inseparabilitas quæ dicit sacramentum contra diuortium, proles contra sterilitatis opprobrium: sed in hoc coniugio fides inuolabilior, inseparabilitas maior, proles vtilior. Fides inuolabilior Dei ad animam. Osee 2. Sponsabo te mihi in fide. Cant. 2. Dilectus meus mihi, & ego illi. Quinimo fidelior est spõso omni qui fidelis est etiam animæ fidem nõ seruanti. Esai. 57. Iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum. Hierem. 3. Tu fornicatas cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me. Quare hoc certe vt per virum fidelem sanctificetur mulier infidelis, adultera per misericordem maritum, peccatrix anima per Christum. Sed obiciet, Non sola solus vnica vnici cum scilicet primum sit, Qui amas animas quasi non vnã, sed plures. Sed scripsi est, Ad. 4. Multitudinis credentium erat cor vnũ, & anima vnã. Numquid propterea sponsum non vnã sponfam amat, si in ipsa caput, & manus, & pedes, & cætera membra diligit? An indignabitur caput sponse fidem debitam sibi violari, si deprehenderit in sibi pedes vnitos amari? Amplius nõ diminuitur in indiuiduo species, licet ipsam participent plures, nec plenus indiuiduo species inesse, si sola inesse. Sic miro modo Deus te, o anima mea diligit, totus rotam vt non minus diligit te diligens tecum & aliam, aliam inquam a te in substantia, vnã autem tecum in charitate & amicitia, nec plus te amaret, si solam amaret, quinimo si tibi focas non dedisset, minus fortitan quam nunc amare posset. Non sic Iacob, cui permissum est plures sponas habere, nec tamen datum est vt vnã quamque ipsarum posset vt solam totus amare. Cæterum hoc video in Deo

esse omnipotentia, & omnipotentis bonitatis. Augustin. in confel. O tu bone omnipotens, qui sic vnquemque nostrum curas, tamquam solum cures: & sic omnes, tamquam singulos. Item, inseparabilitas maior. Illi enim duo vnũ carnaliter effecti inseparabiles dicuntur, quia dum viuunt, nequeunt separari, sed & necessario separantur, quia necessario moriuntur. Roma. 7. Si dormierit vir eius, soluta est a lege viri. Verum inter te o anima mea, & Deum, matrimonium quod in baptismo initiatum, in bona vita ratum, in patria fuerit consummatum, post illius vnus primum consortium impossibile est esse diuortium: veritatem & nõ dic cū Apostolo. Rom. 8. Quis nos separabit a charitate Christi, Tribulatio, an angustia? Cæterum quod subiungitur, rapto & vnito cõgruit. Cæterum suum quod neq; mors, neque vita, neque instantia &c. poterunt nos separare a charitate quæ est in Christo Iesu. Itẽ, proles vtilior & multiplicior, bonorum scilicet operum. Pœccat enim sponsum sponfam, Deus animam per gratiam, progrediturque proles ab ambobus vnitis nõ ab altero tantum, sed a matre vt a principio materiali, a patre vt formali, & ideo principali: sic & proles operum non a gratia sola, nec a libero arbitrio solo, sed a libero arbitrio, vel voluntate vt a principio materiali & incompleto, a gratia vel a Deo vt a completo vel formali, & ideo principali. Ioann. 10. Sine me nihil potestis facere, 1. Cor. 15. Abundantius omnibus laboranti, non autem ego, sed gratia Dei mecum. Hęc vtilis proles quæ matrem non perimit, sed ei vitam æternam acquirit: sicut econtrario concupiscentia cum conceperit parit peccatum, peccatum autem cum fuerit consummatum generat mortem. Psal. 7. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Hic non Bennoni filius doloris, sed si prius foret filius laboris, postmodum filius gaudii & honoris: quoniam & si mulier cum se parit, tristitiam habet, cum autem peperit, iam non meminit præfura propter gaudium.

C A P. XIII.

Amandus est Deus propter fidelitatem.

Quoniam amico fidelis nulla est comparatio, amari solet & merito amatur qui fidelis in amicitia comprobatur. Fidelis est autem qui stabilis, & immutabilis est. Sunt autem tria amici fidelitatis experimenta, scilicet nouitas, prosperitas, aduersitas. Fidelem amicum mihi hunc aestimo, quem in his erga me immutabilem inuenio, a cuius animo me nouus amicus superueniens nõ excludit, immo nec a gradu, vel loco quem in animo mihi dedit, immo qui propter superuenientem nouum non reputer me antiquum. Quod enim antiquum & senescit, prope interitum est, nisi forte ad modum vini me quanto antiquorem, tanto reputer amicum puriorem. Ecclesiast. 9. Ne dimittas amicum antiquum, nõ nouus enim non erit ei similis: nouum nouum amicum nouus veteresceat, & cum suauitate bibes illud. Luc. 5. Nemo bibens veteresceat, & vnitas Dei ad animam, veteres melius est. Item, quem prosperitas sua inseparata non redit mihi extraneum, nec diuersitas meae inopinata me sibi ingrati, sed implet illud Ecclesiast. 22. Fidei posside cū amico tuo in paupertate ipsius, & vt in bonis illius coheres sis. Cæterum homines multi misericordes vnitas, & in vno. Virum autem fidelem quis inueniet? Luca. 18. Cum venerit filius hominis putas inueniet fidem super terram? Ecce enim omnis homo mendax, & mutabilis, mutatur nouitate. Gaudet enim nouitate moderni, & nouis superuenientibus vetera proiciunt, & si forte aliquantulum fidelis esse volens nõ proiciat me propter nouum ex animo, quodammodo tamen subordinat gradum, vel postordinat loco, dicens mihi, da locum huic nouo: sed ille euangelicus inuitator eum quem locum dare iubet, amicum non nominat, sed absolute dicit. Da huic locum, illum vero amicum dicit quem ascendere facit. Amice, inquit, ascende superius, amari me scirem si in affectum cuiusquam ascenderem. Si vero nõ in beor locum habitu dare, quid ex hoc possum conuincere? saltem medium teneat in gradu, nõ me dimittat, nõ ægre feram si noui vtpote dignum amplius supponat. Cæterum non est Deus ut homo, vt mutetur nouitate, sed vt amicus stabilis & fidelis elegit sine initio, quos diligit sine fine, nulli excludens pro alio, oēs volens superius ascendere, nulli alteri loci dare, de hoc Prou. 17. Omni tẽpote diligit qui amicus est, imo iste amicus ante omne tempus, & post omne tempus. Ioann. 13. Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos, non in finem terminationem, sed in finem consummantem. psal. 118. Omnis cõsummatio nis vidi sine, latum mandatum tuum nimis. Item mutatur & prosperitate, quoniam honores mutant mores, & succedentibus prosperis, pincerna sui obliuiscitur interpretis. Gen. 40. Itẽ mutantur aduersitate, nam quos felices diligunt, miseros nec cognoscunt

cognoscunt. Iob. 2. Audientes tres amici &c. (vsque eleuantes autem oculos suos procul non cognouerunt eum.) Verum apud patrem luminum non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, quoniam nec sua sublimitas eam tibi extraneum, nec tua humilitas te sibi efficit alienum. psal. 137. Quoniam excelsus dominus & humilia respicit. Vbi amor, ibi oculus: vide de hoc exemplum grossum, & ideo sensui aptus in Christo, quæ prosperitas sua non mutauit in amicitia. Nam quos in fratres & amicos mortalis & passibilis elegit, glorificatus, & immortalis factus fratres nihilominus recognouit. Ioan. 20. Vade, dic fratribus meis. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Deum meum & Deum vestrum. Confundere nunc aia mea, confundere de infideli amicitia, quæ si impassibilis esses, & de vita corporis diuina nõ dicã perpetua certa esses, fortasse ipsum quem nõ te diligere aestimas, vix cognosceres velles. Itẽ, nec mutauit Christum, nec dimittit amicitia affectum mutatio status in amico, qui aduersitate repentina factus est alter ex altero, inferior ex inferior. Io. 11. Diligebat Iesus Mariam, & Martham, & Lazarum, amabat sanum, sed quid ægum? audisti domine, ecce quem amas in firmatur, quæ amas in presenti, nõ iam vt in præterito amasti. Amavit igitur & in firmum, secuta est mors, creuit miseria, non decreuit amicitia. Lazarus, inquit, amicus noster dormit, amicus noster, non quia amet cum sit mortuus, sed quia ametur. Cedit tempus, corrumpitur corpus, ad tumulam venit Christus, Tolli te, inquit, lapidem, ait, Domine iam sciet. Ecce iam tempus est vt erga tam miserã amicitia cessaret. Et si mutabilis esset, nec Iesus & turbatur, hoc scio: si naris obstruxerit, nescio: ecce inquit, quomodo amabat eum. O Iudei non amatis qui nec de amicitia loqui proprie scitis, quinimo, ecce quomodo amabat eum, vt sit in amando præsens perfectum, cuius scetus est signis non præteritum imperfectum. O si ad talem miseriam Christus deueniret, quã paucos amicos retineret. Captus quidem, sed nõ mortuus fuerat, cum ille suus amicus sciret eum non tantum nõ amasse, sed nec nosse iurabat. Eya nunc homo stultissime si fidelem quæris amicum, cur non amas hunc, qui mutatus in honore non mutatur ab amore, qui te mutat per miseriam, non mutat amicitia. His omnibus hinc inde collatis, & in libra positæ deliberat animam, post deliberationem eligit, & sic tandem confirmatur amicitia. Cæterum hæc analogice quidem, & communia Deo & homini quæ Deus homini contulit, volens etiam hominem amari, sed in his eisdem ineffabiliter hominem excellit uolens hoi prægari. Sed quis pöderat ibi quæ de Deo sũt propria? omnipotentiam, omniscientiam, summã bonitatem, & similia? Nimium hæc digne librari non possunt, vtpote quæ incomprehensibilia & immensa, libram non tantum angustis cordis humani, sed etiam angelici intellectus excedunt. In summa tamen ad uerte quis in amicum eligi dignior debeat creator an creatura, dominus an seruus, princeps an uasallus, omnipotens an infirmus, immensus an modicus, omnisciens an stolidus, diues an egenus, & postremo, vt multa transeam, summe bonus & beatus, an miser & malus?

C A P. XV.

Tertius exitus est tertius modus quasi mirabilis, cum Deus animam quam per se solus subito mirabiliter creãdo facit, per se solus subito mirabiliter gratificando reficit, & in ipsa charitate efficit, ad quod nec natura potentia, nec voluntatis industria sufficit. Vno ergo modo efficitur Deus amicus noster quasi postulatus, quia pro amicitia sua infundenda orare debemus. Secundo modo vt electus, in quem vel omnes, vel ad minus plures voces desideriorum, & virtutum concordant. Nam si sensualitas sola discorderet, & amicos eligeret alios, non obstarat: quia eligendi non habet quod perdat: dicit male eligendo. Veruntamen si & ipsa assentiat, & omnes voces habeantur, vt ibi Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deu viũ, ps. 33. tunc indubitanter electus confirmabitur. Quamdiu autem vires inferiores excipiunt contra electionem superiorum, quãuis non sit rationabilis exceptio, tamen differunt confirmationem, donec post litem diuiniã sensualitas succumbat, et victa cedat, vel transiens per arbitriũ forsitan electioni consentiat. Sed si ratio in lite religiose præualerit vt eius electus, & electio exceptionem transcendat in expensis, merito sensualitas condemnatur, vt opera penitentia, pro satisfactione portet, pro eoque rationem lite indebita fatiguit. Hęc autem validissima contra electionem rationis obstat exceptio, si nimis vltra tempus debitum dilata sit electio. Secundum hoc non in peccantibus primo, quia ratio recta tẽpus negligit, & differit eligere personam eligibilem, & idoneam in amicum: sensualitas præueniens non eligendum eligit, & rationem ad consensum allicit & trahit. In penitentibus contra eligentem & electum, & electione excipitur, & lis mouetur, & cum in conuictione cassatur electio, ratio partem sensibilem ad consi-

tendum mouet, quæ in satisfactione restituit expensas. In incipientibus ratio vult eligere, sed reclamatione sensibiles. Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, in perfectis, imo perfectissimi, caro assentit in morientibus his deciditur, & sensualitati silentium imponitur, & electus rationis in amicum sibi perpetuum confirmatur. Primo autem modo habetur in intrusus, sicut in generatione violenta per actionem prædominantis vna forma destruitur, & alia generatur, & inducitur.

C A P. XVI.

De exitu charitatis.

Quoniam vt dicit Hiero. Omnis res per quasumque causas generatur, per easdem dissoluitur, veritas. In contrarium, & secundum Philosophum, idem est causa contrariorum, huius per præsentiam, illius per absentiam. Quot modis, & quibus amicitia generatur, eisdem & tot corrumpitur. Exit ergo charitas in esse modo quasi supernaturali, scilicet cum dat, vel infunditur postulat, econtrario definit esse cū peccat deest influenti. Quo cõtra apostolus. Ad Heb. 12. Videte ne quis deest gratia Dei. Sicut ergo sol lucet in aere, cã est efficiens & cõseruans luminis, & ideo cessante causa, licet influentia solis, cessat eius effectus, scilicet luminositas aeris, sic Deus continue influens, causa est in animo charitatis. Sed si sole stante, & effluente lumine aer mortuus recederet, ipse sibi tenebræ causa esset, & quod intus erat non subtrahitur, sed corrumpitur quãdo non continua ar, sic verus sol fons caloris, & lucis cognitionis & dilectionis litæ, quia immobilis effluit, quia diues & liberalis. Sed si animus mouens gratia se absentat, vel nubem peccati interponat, quod in fluxum erat corrumpitur, quia non continuatur. Secundo modo charitas exit in esse modo quasi voluntario, cum per deliberationem Deus homini præponitur, & in amicum eligitur: econtrario corrumpitur, & definit esse, cum anima nomen Dei in vanum accipit, & quasi sine re in nubem ponit cui hominem, vel aliam creaturam cum circumstantiis generalibus, vel specialibus aggrauantibus proponit, & declinans adhuc hominem, vel creaturam aliquam Deo eligendo præponit, generalia librat illa in Osee 2. Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas, & oleum &c. Et hæc nescitur, quia ego dedi eis frumentum, vinum, & oleum &c. Quod si scire, & aduerte se vult. Deus præponderat illi. Specialia ponderant illi, de quibus Matth. 23. Qui amat patrem, aut matrem super me, non est me dignus. Tertio modo charitas exit in esse quasi naturaliter, cum simile a simili generatur, & anima beneficiis Dei continue gratanter accipiens amantem redamare cogitur, econtrario definit esse, & corrumpitur, cum animo ingrata beneficio paulatim torpens ad frigiditatem primam reuertitur. Hiero. 3. Quomodo si contempserit mulier amatorem suum sic contempserit me dominus Israel. Matth. 24. Quoniam superabundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Incipit iniquitas in cogitatione, crescit in delectatione, abundat in consensu, superabundat in actu, vel in viã. Nota igitur, Cor hominis, vel animus quantum ad statum viæ habet se ad charitatem sicut materia ad formam elementarem, per quam appetitus eius non terminatur totaliter, & ideo possibilis est generatio, & corruptio circa ipsam. Quantum autem ad statum patriæ est sicut materia quatuor elementa, quæ contenta est forma sua, vtpote terminante appetitum eius, & non mouet ad aliam, & ideo non incidit corruptio circa ipsam. Sic corruptibilis est in via charitas circa cor: incorruptibilis in patria ex simili causa. Quoniam igitur, secundum Philosophũ, omnes transientes secundum aliquam similitudinem transeunt, licita sit translatio vbi aliqua, & si non omnimoda similitudo. Sunt autem quatuor elementa vnã communem materiam habentia, cuius pars vni formæ, pars subiicitur alteri, inter quas est pugna, & actio, & passio mutua. Ignis calidus, Deus benedictus, & diligens, aer humidus, carnales amici nostri, quibus humore sanguineo communicamus, aqua fluida bona temporalia, terra deformis & quasi sæx elementorum vitia, & peccata. Cor igitur amando vitia & peccata, fit quasi terra. psal. 10. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Diligit illi malitiam super benignitatem. Amãdo temporalia, immoderate tamen, circa Deum fit quasi aqua. psal. 4. Filii hominũ vsque quo graui erit de. Amando amicos carnales, pure naturaliter fit aer. Greg. Sunt qui diligunt proximos, sed per affectum cognitionis, & carnis. Amãdo Deus fit ignis. Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio &c. Lampades eius, lampades ignis: primus amor mortalis: secundus venialis: tertius debitus, sed tamẽ indifferens, quia naturalis: quartus meritorius, cum sit gratuitus. Ignis aerem vt ignis bolum fecum habentẽ amplectitur, & facillit est ibi transiit. Aquam vt magis distantem tolerat, quam impugnatam dimittit, sed ab igne non exinguitur propter distantiam. Cantic. 8. Aquæ multæ

non poterit extinguere charitatem. Sapientia. 19. Aqua extinguens naturam non obliuiscitur, sed cauendum ne aqua crescens horrida ignis attingat, quia tunc igne ardescit et extinguit aqua, cum amor temporalium venialis excresecendo fit mortalis. Terrae vero sic ignis contrariatur, ut ipsam vel corrumpat, vel corruptatur. Tria igitur sunt simul in vno animo, ut in vna communi materia, sed in parte alia & alia, quae tandem in ignem omnia conuertuntur. Sic feruet ignis agens in aquam, tandem etiam propter Deum tantum diligit temporalia, factusque est ignis de aqua. Calefacit ignis aerem tandem, & cogatos tantum propter Deum diligit, & sic ignis fit ex aere. Terra autem incensa quae igni, & si non naturali oppositione, tamen locali positione & distantia maxime est remota, in hac metaphora secum comparatur in eodem animo aqua & aere, sed fugat penitus, vel fugit ignem quae secundum suas qualitates. Sic fecit aerem, frigiditatem, & grauitatem, & alias in aqua, & aerem agit, eaque tandem in suam naturam conuertit. Quasi n. terra ex aqua generatur, cum amor temporalium rerum primum venialis ens postmodum ingrossatur, & mortalis efficitur, sed & aer in terram degenerat, cum amor naturalis nimietate in culpam declinat, secundum illud. Matth. 10. Qui amat patrem, aut matrem pluiquam me, non est me dignus.

De augmento charitatis.

CAP. XVII.

In charitate notanda sunt quatuor, essentia, habitus secundum se, radicatio, vel inherencia in subiecto, motus, vel actus, & feror in motum, vltima tria augeri possunt & minui. unde per veniale diminuuntur, ex quibusdam etiam causis augentur, & intenduntur. Primum autem corrumpi potest, & augeri, non autem minui. quod patet, quia minimam habens charitatem, venialiter peccare potest, quod veniale si habitum charitatis minueret, iam aliquid minimo minus esset. Arist. Nihil minus minimo est, augeri tamen potest, cuius augmenti causam nota & effectum. Circa causam nota. Regulariter omnis res per quascumque, & ex quibuscumque causis generatur, ex eisdem si est nutritibilis nutritur, si augmentabilis augetur. Habetur autem charitas, & generatur, quia Deus dat, & homo recipit. Duplex igitur causa, vna propria, & propter quam, influentia dantis, alia propria, & sine qua non, dispositio recipientis, quae dispositio conuersio est animae ad Deum per potentias, secundum quas est imago Dei. Nota igitur, Deus est diues, cuius diuitiae communicatae non minuuntur, ideo dare potest. Arist. Primum principium est diues per se, & diues in aliis est & bonus: bonum autem est diffusum suum, & ideo liberalis, & ideo dare vult, & quia vult dare. Sed quia actio actiuorum est in patiente dispositio, actio dico quae est ad aliud, sicut sol lucet semper, non semper illuminat, ignis calet semper, sed non semper calefacit nisi dispositum, sic Deus effluit se per, sed non influit nisi recipienti & disposito. Influit enim dare, sed cuius est dare, eius est & augere, vel magis dare. Vnde dicitur, Luc. 17. Adauge nobis fide. Verum quia receptum est in recipiente per modum recipientis, non recepti, quod Deus sine mensura effluit, tu cum mensura recipis. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum, & tamen vnicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi. Accipe ergo magis, & sic augetur quod acciperis, quoniam augmentum est praerexistens additio qualitatis, ut dicit Arist. Sed nota, est gratia magna, & est maior gratia: gratia datur sine merito, sed non sine dispositione, quae quandoque large meritum congrui appellatur. Sicut igitur formam naturalem introducendam antecedit positio nuda, dispositio, & necessitas, quorum primum & vltimum intelligitur simplex, & quasi punctale: medium autem habens latitudinem, quam contingit dispositio plus & plus, ut sic haec est potentiam animae liberum arbitrium accipere, ut nudum, ut dispositum, quae dispositio est per conuersionem ad Deum in visu, vel actu, secundum quod patet ex naturalibus & gratis datis. Quando autem facit totum quod potest, & quod in se est, tunc est necessitas ad habendam gratiam, non necessitas coactionis Deo debitum imponens, sed necessitas immutabilitatis, quia necesse est Deum esse Deum, & ideo bonum, & ideo effluentem, & ideo accipienti dante: imo nec hanc vltimam dispositionem, & necessariam liberalissimum dator expectat, sed aliquo modo conuertenti se, & disponenti, & si non secundum totum, quod in se est, multoties dat. Iaco. 1. Qui dat omnibus affluenter. Aug. Anima instrumenta cognoscendi, & diligendi Deum habet a natura: cognitionem tamen veritatis, & ordinem dilectionis a gratia. Vasa namque quae creatrix gratia creauit, ut sint adiutrix gratia replet, ne vacua sint. Haec similitudo causae leuitatem. Aug. Tu quos implet, subleuas eos, & quia tui plenus non sum, oneri mihi sum. Sicut vesica plena corpore leui sursum mouetur, e contrario vas plenum cor-

pore graui grauat, sic & creatura. psalm. 4. Filii hominum vsque quo graui corde. Maior autem gratia dupliciter dicitur. Primo, in comparatione ad minorem ab altero habitam: haec sine meritis habetur, sed non sine dispositione maiori, vt patet in paruulis differentibus in substantia naturalium, sed in differentiis in visu, vel actu ipsorum, & ideo aequae dispositis, & aequae indispofitis aequalis in baptismo datur gratia: adultis attritis dissimiliter dispositis non in substantia naturalium, sed in conuersione ipsorum ad Deum per actum, & vsu sine meritis infunditur gratia dissimilis. Maior, vel minor, quod ostendit dissimilitudo conuersionis. Ansel. Gratia datur secundum praepurgationem, vel in comparatione ad minorem praehabitam: haec est meritum, quoniam conuersio qua talis anima ad Deum conuertitur & disponitur, gratuita est, non tantum naturalis, vel gratiae gratiae, & ideo meritoria. Vnde optime dicit Aug. Relat ut intelligamus spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri, vt plus habeat, & plus habendo plus diligit. Item Aug. Gratia meretur augeri non gratia substantia, quoniam haec non est meritoria, sed vsus. Quoniam igitur natura omnium constantium causa Deus est, & ratio magnitudinis, & augmenti similiter, & constantium per alias causas. Constituit n. terminos eius, qui praeteriri non poterunt. Iob. 14. Vnde dicit Aug. Charitas vt praecipitur nascitur: cum fuerit nata, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: cum fuerit perfecta, dicit. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Signa autem, vel effectus augmenti charitatis tria sunt. Primum maior perfectio subiecti, s. potentiae: haec est causa propria, necessaria, & immediata, & in genere causae formalis, vt patet. Virtus enim est quae habentem perficit, & haec est per se. Et ideo si simplex ad simplex, & magis ad magis. Sicut ergo qui habet gratiam est Deo gratus, & qui maioris magis, sic habens charitatem, Deo charus est, & qui maiorem magis. Prouer. 8. Ego diligentes me diligo, magis & magis. Secundum est maior impermissio contrariis. Sunt autem contraria charitatis duo. Timor, & cupiditas. Timor autem alius feruili, cui opponitur amor charitatis, vt calidum frigidum, & ideo non comparantur se similitur. Alius initialis, cui opponitur vt extremum medio, vt calidum tepido: & ideo ex his quasi fit in istis excellentiis relegatis non habitis, sed haberi possibilibus, vt in elementis contrariis in misto conuenientibus. Caeterum si calor augetur in misto, fortius pugnat contra frigidum, & citius praedominabitur, & ideo in istis dissoluetur, & similitur ex parte frigiditatis similitur omnino in proposito. I. Ioan. 10. Perfecta charitas, foras mittit timorem, & econuerso. Timor initialis ex crescentis inquantum timor, & de-generans in feruilem, foras mittit charitatis amorem. Verum timor castus crescente charitate crescit vt eius effectus. Nam quae magis amo, magis reueretur, magis offendere uereor. Cupiditas alia mortalis, cui opponitur charitas, vt album nigro, alia venialis, vel etiam innata, cui opponitur vt album pallido, albu & nigrum mutuo se expellunt, sed album pallido quodammodo per miscetur. Albus est ergo nigro impermissus, & albus quocumque nigro impermississimum est, sic nigrum in proposito. Aug. Concupiscentia, cui quae nati sumus, minui potest, nisi niri dum viuimus. Quod si praualuerit concupiscentiae cupiditas, expellitur charitas. Matth. 25. Quoniam superabundantia iniquitatis refrigerat charitas multorum. Tertium est maior extensio actus proprii. I. dilectionis, quod signum tenet alius paribus, aliter enim falleret. Hunc enim actum habet forma cum subiecto, charitas cum potentia: & ideo sicut virtus visus coniuncta organo expeditur, & impeditur secundum ipsum, unde aequae bona potentia visiva in iuvene & sene, non tamen aequae vident organo impedierte, sic potentia subiecti charitatis potest ex toto ligare, & profusus non erit hic actus, vt patet in paruulo furioso & dormiente, & alius potest occupari, vel expediti: & secundum hoc accidit maior, vel minor actus. Vnde maior est alicuius viatoris charitas charitate alicuius comprehensoris, non tamen plus diligens actu, sed aliis paribus tenet. Qui maiorem habet charitatis habitum, maioris elicit actum dilectionis: & qui magis diligit Deum sine amando eum, sine concupiscendo ipsum, magis vult, & qui magis vult, magis operatur si potest. Vnde sicut voluntas mortis est virum inferiorum, sic charitas omnium virtutum: vnde, Charitas patiens est, benigna est &c. Augetur autem radicatio duratione, secundum illud. Charitas autem proficit, aut deficit. Ephes. 4. In charitate radicati &c. Radicatur potentia in charitate, & charitas in potentia, sicut est digitus in anulo, & anulus in digito. Cui igitur charitas in potentia continetur possessionem, quodammodo tendit ad faciendam praescriptionem, vt quo diutius influit, difficilius expelli possit. Item, motus crescit ex frequentatione. Arist. Actus desiderii suum simile, & tale additum tali fit magis tale. Item, feruor duplex est. Alius enim sensuualis, vel sensibilis, qui generatur, & augetur quandoque ex dispositione complexionis, vnde aliis paribus feruentius amat sanguineus quam melancholicus. Quandoque ex recentia, vel nouitate actionis, vnde feruentius amat

amat nouitius, quam ipse idem prouectus. Alius intellectuualis, haec generatur & augetur ex eo quod potentia affectiua expedita & libera aliquid per cognitionem apprehendit circa amatum, ex quo irritatur, & fortificatur ad amandum, unde feruentior contemplatiuus, actio, maioris charitatis, comprehensor minor viatore maiore.

CAP. XVIII.

Quomodo diligendus sit Deus.

Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Diligere cum sit actio, egreditur a substantia mediante vi, vel potentia, quia haec tria secundum Deum, ordinate se habent substantia, virtus, & operatio. Praecipitur igitur haec actio dilectionis, secundum quod conuenit homini non Angelo proprie, qui nec cor habet, nec animam. Homo autem substantia composita essentialiter ex duobus, scilicet, corpore inter cuius membra cor principale est, & spiritu, qui simplex in substantia, respectu sit duplex. Habet enim respectum ad corpus quod perficit, & viuificat, sic dicitur, anima habet respectum ad Deum, cuius imago est naturaliter: sic dicitur spiritus, vel mens, vel intellectus, & secundum hoc potest esse separata vt angelus. Tota igitur substantia hominis quodammodo obligatur, cum praecipitur. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: vt siue in corpore sit, siue extra: siue coniuncta anima sit, siue separata, ad diligendum sit obligata. Sed quia inter substantiam & operationem intercedit potentia, secundum illud, 9. Metaph. Omne agens habet potentiam in qua potest. Additur tamen hic, ex omnibus viribus tuis. Luc. 10. vel ex tota fortitudine tua, Matt. 22. Et ex tota virtute tua.

CAP. XIX.

Quid sit ex toto corde Deum diligere.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Corde, & opere contingit mereri, & demereri: sed inter haec primum est cor, quod inquit super alia in malo, & bono. Matt. 15. De corde exeunt cogitationes male. Matt. 12. Bonus homo de bono thesaurio suo profert bona. Ex corde ergo iubemur diligere, vt ordo influentiae ostendatur. Sine opere etenim sermo non diligit Ioan. 3. Charissimi non diligamus verbo, neque lingua, & sed opere, & veritate. psalm. 77. Dilixerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiri sunt ei. Sine amore autem cordis, casta sunt verba, & opera. 1. Cor. 13. Si linguis hominum loquar &c. Et si distribuero &c. Natura autem humani cordis cognata est actio dilectionis, vt patet sex proprietatibus eius. Est enim cor in complexione calidum & sicum, haec est ignea natura, sicut naturale igni calere est, ita naturale est cordi amare ardere. Hugo. Vita cordis amor est, & ideo impossibile est vt sine amore sit cor, quod viuere querit. psalm. 38. Concaluit cor meum intra me &c. Calidum consequitur leue, & sursum mobile, sed heu, filii hominum vsquequo graui corde, graues nimirum, quia frigidit. Mar. 24. Quoniam superabundant iniquitatis. Item secundo est cor in substantia solidum, ne facile a voluptate dissoluatur, quo contra Iudith Cor Holofernis concussit. Item tertio quo ad formam, inferius acutum, superius latum: inferius acutum, vt ad temporalia, hic & inferiora modice attingat, superius latum, vt ad caelestia dilatet affectum. Isa. 60. Mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Item quarto interius concanum, in signum quod per creaturas sufficienter impleri non valet. Ber. Capacem quippe Dei rationalem animam quicquid Deo minus est, non implet. Item duplici motu mouetur continue, scilicet contractionis, quo expelluntur fumositates superfluae: & dilatationis, quo attingitur aer ad mitigationem nimii caloris innati. Ex corde ergo amat, qui prudenter discernens expellit superflua, & impeditur, & attrahit necessaria ad amandum adiuuantia. Augusti. Prudentia est amor, ea quibus adiunatur, ab his quibus impeditur, prudenter discernens. Cor ergo quod est secundum Philosophum originale domicilium vitae, naturali excitatur praepcepto, vt suo modo cooperetur ad eliciendum actum vitae gratituae. I. Ioan. 3. Nos scimus quoniam transfacti sumus de morte ad vitam, quasi diceret. Qui non diligit, manet in morte. Est etiam secundum Arist. primum organum sentiendi, & ideo congrue primi materiae actio ab ipso, & per ipsum debet sensibilis fieri. Sed nota, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, non dimidio. Diuisio cordis causat mortem. Osee. 10. Diuisi est cor eorum, nunc interibunt.

CAP. XX.

Quid sit ex tota anima diligere Deum.

Diliges dominum Deum tuum ex tota anima, oportet ergo nosse quid sit anima. Arist. Anima est actus primus corpo-

ris organici, id est, forma completa, & perfectio dans corpori esse, & vitam. Est autem duplex esse, naturale, & moris: & cum viuere viuentibus sit esse, secundum Arist. similiter duplex erit vita. I. naturalis, & moralis. Primum esse, & primum vitam habet corpus ad animam tamquam a sua forma substantiali & completa. Secundum esse, & secundam vitam habet anima a Deo summa & prima forma, & sui effectiue completiua. Est ergo quodammodo Deus anima, si loqui liceat in proprie. Considera ergo te, o anima, secundum quod es anima. I. in quantum habes corpus animare, & cogeres ex hoc animam tuam. Deum amare. Vide tres status tui corporis, animandi, animati, exanimis. I. status in fieri, in esse, post esse. In animando tria sunt, potentia susceptiua animae, naturalis appetitus ad habendum, virtus dispositiua organizans embryonem, & disponens tandem ad suscipiendum. Completa vero dispositio animatur corpus, & sequitur esse post fieri, & est status secundus, in quo anima adueniens corpori vt forma materiae, & ut perfectio perfectibili dat ei tria, viuere, sentire, & moueri: moueri non tantum secundum locum & situm, sed etiam secundum operationem, & nutrimentum, & augmentum. Caeterum si ex aliqua causa vel corruptantur organa necessaria, vel soluitur harmonia in medio vnionis, soluitur vnio, & separatur anima, exanimis corpus: & est status tertius in quo corpus deterioris conditionis efficitur, quoniam esset nondum animatum amittens irreuerperabiliter in vitam naturam tria praedicta. I. motum, sensum, & vitam. Et quod in primo statu tendebat naturaliter ad esse completum, continua dispositio relabatur nunc ad non esse continua corruptione. O anima mea, qualis es ad corpus, talis quodammodo ad te Deus tuus. Ab ipso habes in primo statu tria. Primum, potentia susceptiuam, quia sui capax es, & ab ipso solo perfectibilis es: habes & naturalem appetitum, quoniam omne incompletum appetit suum complementum, & omne imperfectum perfectibile appetit suam perfectionem, omnis materia suam formam. Habes & virtutem dispositiuam, s. potentias naturales, fac ergo anima tua vitam habendam quod facit corpus suum. Sicut per virtutem dispositiuam continue sine interpositione se disponit, vt suscipiat te suam vitam, sic tu per naturales potentias ad vitam tuam te dispones quod si feceris, cum sufficienter te dispoferis, animaberis, perfecteris, compleberis. Aug. Anima media est inter Deum & creaturas posita, conuersione ad Deum illuminatur, melioratur, & perficitur: conuersione ad creaturas obtenebratur, deterioratur, corrumpitur. Eris ergo anima in statu secundo habens a Deo tuo tria, quae das corpori tuo vitam, sensum, & motum morale. Et quandoque corpus te vult abicere, tunc liceat & tibi vitam tuam. I. Deum abicere. Quod si hoc est impossibile, fac vitam animae tuae. I. Deo quod corpus suum. Appete continuare coniunctionem, horre pra omnibus separationem. I. Io. 4. Deus charitas est &c. Caeterum si solum fuerit, quod abicit, medium vnionis spiritualis harmoniae temperantiae, scilicet charitas, & gratia non abicit te, sed abicitur a te anima tua: & tunc sequitur status tertius miserabilis prorsus & longe dicitur. I. primus, in quo vita & sensus, & motus debito careas, & de die in diem corruptione crescat vilior has. Soluitur hic medium vnionis extremae, & contempers charitas & gratia, cum praedominatur morbida, & distemperans concupiscentia, quae cum ex conuersione ad sensibilia nata sit in anima, ex eisdem nutritur & augmentatur, donec tandem charitatis praedominetur: & sic per ipsam anima corrumpitur. Aug. Anima media inter Deum & creaturas posita &c. Miraculum est si redeat anima ad corpus quod ipsa deseruit, mirabilius quod ad animam quae ipsam deseruit redit Deus, mirabilius quidem si esset rarius, sed nunc propter frequentiam mirabile desit esse. Quae nimirum frequentia probat, quod paratior est Deus vniri animae, quae penitus non indiget, quam anima corpori quo multipliciter eget. Tali ter igitur ex anima Deus diligitur. Ber. Valde mihi amandus es domine, per quem sum, viuo, & sapio, quasi diceret anima, valde a corpore amor, quod habet ista a me. Valde ergo mihi amandus es domine, cum habeam ista potiora a te.

CAP. XXI.

Quid sit diligere ex tota mente.

Diliges dominum Deum tuum ex tota mente, vel intellectu. Substantia illa quae in quantum alligatur corpori quod amat, anima dicitur secundum se ratione abfoluionis, quia separabilis est, & separata manet vt angelus, spiritus vocatur, qui spiritus a theologis mens, a philosophis intellectus vocatur. Arist. enim vocat spiritum angelicam intelligentiam in hi, de caelestibus, vt ibi. Omnis intelligentia est plena forma: spiritus humanum intellectum in lib. de animalibus, vt ibi. Solus intellectus est ab extrinseco: quandoque etiam intellectus nominat potentiam eiusdem substantiae. Similiter mens, quandoque est nomen potentiae, quandoque autem substantiae, vt ibi. Renouamini spiritu Opule. S. Tho. Aquin. I. 4. q. 118.

su mentis vestre. glo. Spiritu qui est mens ita nunc sumimus. Ex hac ergo substantia iubemur diligere Deum: quoniam in quantum spiritus est primo proprie diligere Deum potest. Hæc enim diuina imago substantiæ substantia est, aut substantiæ diuine imago simplex inuisibilis, & incorruptibilis, & ideo valde nobilis, omne sensibile, & omne corruptibile notabilitate, & naturali bonitate transcendens, & ipsam solum modo summum bonum & simplex inuisibile, & immutabile complectere, & perficere potest. Hoc igitur ei solummodo propter se absolute amandum, & desiderandum est. Aristot. Nam vniuersumque desiderare quod melius est. Noli ergo, o homo, noli fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: & ideo inuoluuntur sensibilibus. Aristot. Non habenti intellectum omnino insatiabilis est appetitus delectabilis: sed attende nobilitatem intellectus substantiæ, & contemne sensibilia, & intellectuali bono intende clamans cum propheta. 1. Benedicam domino qui tribuit mihi intellectum.

Quid sit diligere Deum ex totis viribus.

C A P. XXII.

Dilige dominum Deum tuum, & ex omnibus viribus tuis hoc quo ad potentiam, quæ interdicit ad actum immediate. Sunt autem tres virium differentie in homine, scilicet rationales, sensibiles, & vegetabiles. Rationales sunt proprie hominis, hæc diuiduntur in intellectum & affectum, vel aliter in voluntatem, & memoriam, & intelligentiam. Voluntas, vel affectus summum est in anima, & Deo simillimum, & proximum & immediatum. In hac enim libertas, quæ cogi non potest, imperium super alias vires omnes habet. Hæc subiectum charitatis est, & ideo huius est diligere primo, & per se. Voluntate ergo Deum diligis dilectione concupiscentia, cum ipsum vis. Esa. 26. Anima mea desiderauit te in nocte, hæc est bona voluntas, imo optima quæ vult summum bonum. Luc. 2. In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Pax eis, quia nemo diminuit quod volunt. Item, dilectione amicitie cum voluntatem tuam suæ conformas: quia amicorum est idem velle. & nolle, hæc est recta voluntas. Mar. 3. Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in caelis est, ipse meus frater, foror, & mater est. Voluntas & affectus idem sunt in re. Motus autem affectus affectio est, hæc quadruplex est, scilicet spes, vel concupiscentia, gaudium, timor, & dolor. Istorum autem omnium radix est amor. Igitur si diligis dominum ex affectu dilectione concupiscentiæ, primo concupiscentis & speras, vt hæbeas. Psal. 83. Concupiscit, & deficit anima mea in atria domini, sed quantum concupiscis, tantum secundo gaudes cum habueris, Ioan. 3. Amicus autem spon si qui stat & audit eum, gaudet gaudet & c. Gal. 5. Fructus spiritus, gaudium, pax. Augusti. Quis bene gaudet, qui bonum non diligit vnde gaudet? quantum gaudes, tantum tertio times amittere, & quarto doles si amiseris. Greg. Nihil sine dolore amittitur, nisi quod sine amore possiderit. Tre. 1. Idcirco ego plorans, & oculus meus & c. De his August. super Ioan. Affectioes nostræ motus animarum sunt, cupiditas animi progressio, læticia animi diffusio, tristitia animi contractio, timor animi fuga est. Item dilectione amicitie, si diligis Deum affectu, concupiscentis & vis, & appetit ei bonum, scilicet gloriam, & honorem, & similia: & magis quam tibi, cum diligas eum plus quam te, Psal. 113. Non nobis domine, non nobis & c. Secundo quantum appetis, tantum gaudes. Philipen. 1. Siue per veritatem Christus, siue per occasionem annuntietur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Tertio quantum gaudes, tantum times. Quarto doles tantum si vadit contrarium, hic est zelus. Eze. 9. Signa Tau super frontes vitorum gementium, & dolentium. Vis intellectiua diuiditur in memoriam & intelligentiam, quæ vis affectui & voluntati immediate deseruit & supponitur. Vnde & actus eius præcedit voluntatis actum, vt Ioannes Christi præcurator dominum. In hac ergo, & in omnibus inferioribus viribus est dilectio, & charitas vt in signo, non vt in subiecto, & motus earum sunt charitatis imperatiue, non electiue. Igitur penes intellectum est vis inquirens incognita, scilicet ingenium, intelligens inquisita, hæc proprie intelligentia, sed vis qua conseruamus intellecta hæc est memoria. Sic igitur charitas fit in voluntate, & Deum diligis ex affectu, diligis & intellectu dilectione concupiscentiæ, vt inquiras voluntati, & affectui ingenio tuo illud summum bonum, quid sit, quomodo, & per quæ haberi possit, & si plura, per quæ facilius. Facilius enim oratio quam legendo. Boe. Quid nunc agendum censes, vt illius summi boni sedem inuenire mereamur? Inuocandum, inquit, omnium rerum patrem, sine quo nullum rite fundatur principium. Item, si amitti potest, quomodo conseruari oportet? Ps. 33. Inquirentes dominum, non minuentur omni bono. Anselmus.

Excita nunc anima mea totum intellectum tuum, & cogita quantum potes quale, & quantum fit illud bonum. Secundo, vt inquisitum bonum intelligas. Tertio, intellectum in memoria conserues, vt voluntas inueniat cui affici velit. Psal. 144. Memoriam abundantie suauitatis tue eructabunt. Item, dilectione amicitie dilige ex intellectu, vt amicum inquiras ingenio si absens est. Cantic. 7. In lectulo meo per noctem quaesui. August. Quærite quod peritis, sed ibi non est vbi quaeritis, beatam vitam quaeritis in regione mortis, non est illic. Item vt inquisitum intelligas Ioan. 3. Amicus spon si stat, & audit & c. Quo contra Esa. 1. Cognouit vos possessorem suum, & assinus præsepe domini sui. Psal. 141. Considerabam ad dexteram, & videbam & c. Item intellectum in memoria reponas. Ecclesi. 37. Ne oblitiscaris amici tui in animo tuo, nec immemor & c. Vis sensibilibus diuiditur in apprehensiuam & motiuam: apprehensiuam duplex, exterior quæ in quinque sensibus, interior, scilicet imaginatio, & sensus communis. Diliges ergo ex sensibili in actibus sensuum exteriorum dupliciter, scilicet cohibendo visum, ne videat non videnda, iubendo vt videat videnda: ex auditu similiter dupliciter, & ex odoratu, gustu, & tactu. Item, in actu sensus interioris dupliciter, cohibendo imaginationem ne imaginetur non imaginanda, & præcipiendo ut imaginetur imaginanda. Si vis scire quæ sint sentienda, quæ non, nota regulam, Sensus est propter intellectum, intellectus propter effectum qui est charitatis subiectum, immmediate se habens ad summum bonum, & finem vltimum. Sicut igitur ordinatur potentia ad potentiam, sic actus ad actum, obiectum ad obiectum. Nihil ergo debet sensus recipere, quod per intellectum receptum affectum ab obiecto suo, scilicet summo bono, possit auertere. Grego. Non licet intneri, quod non licet concupisci. Iob. 31. Pepigi fœdus cum oculis meis. Aristot. 11. Meta. Quædam non videre melius est, quam videre: ea vero sensibus apprehendenda sunt, quæ licite & vtiliter imaginari possunt, & quæ imaginatio intellectui offeratur, intellectus affectui, ad actum amoris fortius eliciendum, & obiectum suum citius adipiscendum. In hac via amor, & charitatis præceptum implet alia & affirmatiua, & negatiua ad sensus pertinentia, vt est illud, Si oculus tuus nequam scandalizat te, & similia. Motiua similiter duplex, interior, & ista imperans: & exterior exequens motum. Diliges igitur ex motiua exteriori, vt ex amore moueas pedes per vim gressibilem ad ambulandum debite, & ex eodem amore cohibeas ne moueantur indebite. Item, manus similiter amor moueat, & contineat: linguam etiam, & vniuersaliter membra corporis, scilicet charitatis præcepta pleraque decalogi & affirmatiua, & negatiua. Honora patrem, & matrem, Non occidas, Non furtum facias, Non falsum testimonium diceres & c. Dilige etiã ex motiua interiori irascibili, & concupiscenti li, vt irascibilem amor manufactudine temperet, vt dissimulet dissimulanda, ne irrationabiliter irascatur, quoniam charitas non irritatur. Humilitate premat, & timeat timenda, ne presumptuose efferatur, quia charitas non inflatur, zelo inflamans animã: & confidentia coroboret, vt audeat audienda, ne terrore frangatur, quoniam charitas omnia sustinet, & audacem facit amor. Augustin. Fortitudo est amor facile tolerans omnia propter id quod amatur. Diliges & ex concupiscentiâ dupliciter, scilicet cohibendo ne concupiscat quæ impediunt, iubendo vt concupiscat quæ nutriunt charitatem. 1. Cor. 12. Non sumus concupiscentes malorum. psal. 118. Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Diliges & ex vi vegetabili, vt ex amore ordines nutritiuam per abstinentiam, & generatiuam per continentiam: nutritiuam quidem temperabis ministrans temperatam, ne corpus deficiat amantis animæ organum, amputans voluptatem, ne proferuat in domini sui, scilicet spiritus, detrimentum. Eccle. 33. Cibaria, & virga, & onus asino: panis, & disciplina, & opus serui, idest, corpori proprio. Ad Ro. 13. Carnis curam ne feceritis. Generatiua quæ nunquã bona fide mafuecit cognata libidinis, semper suspecta est habenda charitati, quam sepe facilius est uiolenter restringere, quam imperanter domare, cui amor charitatis adhibet continentiam castitatis, quæ coniugium permittit infirmis, vt minus bonum post coniugium viduitatem consulit, vt magnum bonum: firmis autem virginitatem consulit, vt maius bonum. 1. Corin. 7. Beatior autem erit, si sic permanferit secundum consilium meum, De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus.

C A P. XXIII.

Diligendus est Deus ex tota uirtute tua.

Dilige dominum Deum tuum ex tota uirtute tua, Matt. 23. Et ibidem Et ex tota fortitudine tua. Nota, differunt vis & virtus

virtus. Vis enim idem est quod potentia: sed secundum Philosophum, virtus est vltimum potentie, vnde equus habet vim eundi, virtutem currendi, verum ipsa potentia vis gressibilis dicitur quasi a gradendo, non a currendo. Quælibet igitur potentia habet vltimum, & ideo uirtutem & fortitudinem, quæ licet secundum rem idem sint, tamen distinguuntur secundum rationem posuit, vt sit virtus vltimum potentie ad agendum, & fortitudo vltimæ potentie ad sustinendum. Diliges ergo dominum non tantum ex vi, sed etiam ex virtute, cum diligendo & laborando ex periculis summum potentie, quod si in hoc summo & vltimo termino actum dilectionis ferre continuare, tunc non tantum ex virtute, sed etiam ex tota uirtute diligeres. Verum hoc uia non est, nec esse potest. Igitur vt uirtus potentia secundum aliquid quod potest, etiam minimum potentia est, vel vis: secundum autem summum vel maximum quod potest, virtus est. Inter vim & uirtutem quantum proficias uideris, quia & si nec modum diligendi ex uirtute in uia contingat attingere, contingit tamen magis & magis propinquare, secundum quod in maioribus & pluribus actibus uirtutes studueris exercere, vt proponas cum propheta de futuro dicens. Omnia ossa mea dicit. Domine quis similis tibi: & mortuus suis gloriæ cum Iacob de præterito dicens. Nostri quod totis uiribus meis seruierim tibi. Pone ergo te in terminis extensionem potentie, vt re. mi. fa. sol. 1a. Totum hoc extensum potentia, vel vis est, solum, la, uirtus est. In hac spiritali musica potentiarum earum actiones diuidit, & erubescit semper in grauibus & infimis Deo sol. fa. re. cum uideris multos in seruitio diaboli etiam quasi uoces mutare, qui non tantum, la, tenent ut faciant totum quod uolunt, sed mutando cantant, & cum diaboli adiutorio faciunt quodammodo plusquam possunt. Hierer. Plus fecit quam potuit, propterea perit. Esa. 48. Superbia eius, & arrogantia eius plusquam fortitudo eius, eo quod non sit iuxta eam uirtus eius, Q. Simon dormis, & Iudas non dormit, sed festinat.

Diligere ex tota fortitudine quid sit.

C A P. XXIII.

Dilige dominum ex tota fortitudine tua. Aristot. Nullus magis sustinet terribilia quam fortis. August. Fortitudo est amor facile tolerans omnia propter id quod amatur, qui omnia dixit, nihil excepit. Quingue autem distinguit Aristot. terribilia, scilicet: mala opinionem, inopiam, ægritudine, inimicitiam, mortem vltimum & maximum, & in hoc sustinendo proprie patet fortitudo. Diliges ergo dominum Deum tuum fortiter, primo vt pro ipso sustineas: inopiam rerum, si oportuerit. Can. 8. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro charitate, quasi nihil despiciet eam. Matth. 5. Inuenta sapiens negociator uia pretiosa margarita vendidit omnia quæ habuit, & emit eas. Sic fortis ille omnia arbitrabatur vt serua, vt Christum lucrificeret. Philip. 3. Non dū fortiter, sed heu nimis debilitat diligit Deum, qui nauauit peccando perdere Christum summum bonum, quod modicum corruptibilis substantiam necessario periret. Item diligens Deum fortiter, studendo, si oportebit, malam opinionem, & infamiam patienter sustinere cum illo qui dixit. Mihi autem pro minimo est vt a uobis iudicer, aut ab humano die per infamiam & bonam famam. Nisi sic fortis fueris, detractorem falso te fama priuantem & de infamia maculantem, amare uix poteris, quem tamen nisi diligas, manes in morte. Item, diliges Deum fortiter sustinendo pro ipso, si oportet, inimicitiam & damnum fauoris, omnes in Deo habeas: amicos generaliter, quosdam & specialiter: sed inter hæc Deum diliges fortiter, vt pro nullius amicitia generali, vel speciali acquirenda, ipsum offendas. Non sic fortiter dilexit Adam qui offendit Deum propter Euam. Augustin. Amicabili quadam beneuolentia plerumque fit vt offendatur Deus, ne offendatur amicus: sed qui amat patrem, aut matrem, filium aut filiam super me, non est me dignus. Item, diliges dominum fortiter sustinendo pro ipso ægritudine: hic iam agitur in personam. Vocatur autem ægritudo omne incommodum corporis citra mortem. Fortiter uirtus mel diligit, a quo ne uerberibus si immineant, nec spinis si interpositæ sibi obuiant, auelli poterit: sic Deum fortiter dilexerunt, & diligunt, qui cū Apostolo dixerunt & dicunt. Quis nos separabit a charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio, an gladius & c. Item vltimo Deum fortiter diliges, mortem pro ipso si oportuerit, imo si locus fuerit, sustinendo, hoc est proprie ex fortitudine diligere. Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio. Io. 15. Maiorem hæc dilectionem nemo habet, vt animam suã ponat quis pro amicis suis. Cercus sum, inquit ille, neque mors, neque uita, poterunt nos separare a charitate Dei. De hoc Ber. Dilce christiane a Christo quomodo diligas Christum, dilce amare dulciter, prudenter, & fortiter: dulciter, ne illeceus, prudenter ne deceptus, fortiter ne oppressus ab amore Christi auertaris. Possumus ergo et debe

mus nunc in uia diligere dominum Deum nostrum ex corde et anima, ex mente & intellectu, quæ comprehendunt totam compositam diligentis substantiam: et ex uirtute, et ex fortitudine, quæ comprehendunt substantiam potentiam. Possumus quidem diligere, sed ex parte, quæ imperfectio essentialis est statui uis, sed totum et omne quod secundum Aristot. idem sunt quod perfectum est, possibile et debita sunt patriæ. Nam cum uenerit quod perfectum est, euacabitur quod ex parte est. Propterea Aug. dicit hoc præceptum non impleri in uia, sed in patria. Datum tamen est uiatoribus, ut suo modo impleant, & sciatur, quo tendere debeant, quia non recte currunt, si quo currendum est, nesciant.

Quæ uirtus in uia nec Deum uidere, nec plene in ipso possimus delectari.

C A P. XXV.

Intellectus in uiatore non potest Deum, quamuis sit præsens, uideri in essentia propter suam debilitatem, quæ causatur ex tribus, scilicet conditione nature. Nam ordo est inter esse primum, scilicet nature, et esse ultimum quod est esse gloria, ubi et intercidit esse gratiæ. Quia igitur creaturam rationalem creati Deus talem, quæ beatitudinem haberet ex merito, non ex natura, cum in uisione essentia beatitudo consistat & fruatur, non potest ad hoc natura intellectus de se, & ideo per gratiam eleuatur in uia plus & plus, ut per gloriam consummatus plene uideat in patria in hoc communicat nobiscum intellectus angelicus in statu nature, licet maior sit sua naturalis cognitio quam nostra. Item, ex unione ad corpus. Licet enim non sit alligatus organo per quod agat, tamen propter unionem permittit se quodammodo phantasia. Aristot. Dispositio intellectus qui est in anima, ad illud quod est in natura ualde manifestum, similis est dispositioni oculorum uespertilionis ad lucem solis. In hoc communicat nobiscum primus homo pro primo statu, tamen sem quod nobilior erat corpus, cui erat unitus, eo minus impediebatur intellectus. Sapient. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Item & tenebra culpe, quæ quantumcumque minima impedit, quia intellectum illi lucem in proportionabilem reddit. Aug. Summum bonum non nisi purgatissimis mēbris cernitur. Igitur anima separata a corpore, ubi reunita eidem incorruptibili, & non impediunt mun data ab omni tenebra, etiam uenialis, eleuata per gratiam potest dominum uidere per essentiam.

De dilectione affectus circa Deum.

C A P. XXVI.

Sicut Deum prima ueritas est obiectum intellectus & finis, & ideo quies eius, sic Deus summum bonum est obiectum, & finis affectus, & quies, quod bonum cum sic præsens affectui, quia ubique, tamen affectus non delectatur usque ad quietem, sed parum. Causa huius triplex. Imperfectio ex conditione nature, ex qua est improporcionabilis per naturam, nisi eleuetur super se, & perficiatur per gratiam creatam, scilicet charitatem, vt intellectus per fidem: & hoc est, quia creatus est quasi circa finem, per meritum ascensus in finem. Item, alligatio ad corpus an male, in quo anima mouens secundum indigentiam eius, & consequens in termino motus delectationem sensibilem & naturalem, retrahit & impedit, ne tota uirtute moueat potentias superiores ad sua obiecta, & ideo minus consequitur delectationem spirituales. Grego. Tanto qui que a superno amore distinguitur, quanto inferior delectatur. Aug. Cetera creatura uilescat, vt creator in corde dulcescat. Item, infectio culpe, quæ relinquit in affectu quasi contrariã qualitatem: quod patet sic, Corpus, quia animale, concupiscit præter spiritum, quia infectum & uirtutum concupiscit aduersus spiritum, ex primo est delectatio naturalis, quæ clausa terminis suis non est mala, nec illicita, sed necessaria & debita: ex secundo est delectatio innaturalis ex adptione superflui & uoluptatis, non tantum necessitatis, hæc quandoque uenialis, quandoque mortalis. Hinc palatus affectus infectur, ne Deo delectabiliter pascatur. Augustin. Palato non sano poena est panis, qui sano est suauis. Primum commune nobis & angelis in primo statu: secundum nobis, & adde in primo statu: tertium proprium huic statui, scilicet nature lapsum. Primum impedimentum tollitur a charitate, secundum a morte, quia licet anima in resurrectione uirtute denuo corpori, non tamen anima. Tertium habet duo, scilicet substantiam culpæ, & uenialis, vel reliquias: reliquias expurgantur per penam, substantia per charitatem, vel gratiam. Sed substantiam delectationis moralis tollit etiam charitas minima, uenialis autem perfecta, & magis le-

undum quod magis perfecta. Est autem secundum Philosophum delectatio coniunctio conuenientis cum conuenienti, & ideo maior delectatio tripliciter, vel quia magis coniungitur cum magis conuenienti, vel propter vtrumque. Est autem delectatio in Deo alia naturalis, alia gratuita. Naturalis sequitur cognitionem naturalem, gratuita gratiam. Inuenitur pater ex his, quare delectatione naturali vnus angelus alio, angelus homine, vnus homo alio actualiter in Deo magis delectetur, & quare in Deo delectari potest creatura rationalis, & non irrationalis, cum tamen summum bonum essentialiter fit in vtraque indissimiliter quo ad se, licet dissimiliter particeps. Boe. Omne receptum est in recipiente per modum recipientis, non per modum recepti Aristoteli. Primum uno modo se habet ad omnia, sed non omnia similiter se ad ipsum. Ex his similiter pater cõferenti, quare delectatione gratuita magis delectetur in Deo actualiter minimus cõprehensor, quam maximus viator in quantum talis: magis actualiter imperfectus liber & sine uenialibus, quam perfectus occupatus & contra habens venialia.

CAP. XXVII. De diuersitate vidensium Deum.

Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Sicut ergo lux corporalis per se ipsam visibilis indissimiliter lucet vbiq;e, quam tamen quadam vident, quadam non vident diuersitatis causa in ipsis existente, non in luce, similiter Deum non videntium, quinque sunt differentie. Non uidet lapis, & omne insensibile, cui tamen lux præsens est: item catulus ante diem non item dormiens, vel aliter oculos clausos habens: item cæcus: quinto talpa. In lapide non vidente nec aptitudo, nec potentia, nec pœna de non videndo. In catulo & talpa aptitudo, sed non potentia exquisita, expedita scilicet, nec pœna, sed differentia abique potentia, quia catulo ad tempus, talpæ semper, in dormiente aptitudo & potentia, sed non pœna, in cæco aptitudo & pœna, sed non potentia, scilicet, expedita. Thobias. 5. Quale mihi gaudium est, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? Lux enim oculorum lætificat animam, sic Deum verum solem. Primum lucem vbiq;e fulgentem, indissimiliter quantum in se est, non uidet creatura irrationalis, vt lapis: anima vel intellectus paruuli nascentis, vt catulus: sine baptismo morientis vt talpa: adulti peccatoris viatoris, vt dormiens expersisibilis: damnati vt cæcus. Videntium vero lucem alia vident ipsam in fonte, scilicet solem in sua sphaera, vt aquila, alia tantum in subiecta natura, scilicet aere, vel corpore resplendente, similiter contingit videre Deum. Primum proprium est comprehensorem, qui vident Deum facie ad faciem in sua essentia: secundum viatorum, qui vident per speculum & similitudinem. Videre autem corporale egreditur non a potentia vltima tantum, nec ab organo corporali tantum, sed a coniuncto ab organo materialiter, a potentia formaliter. Melius igitur videre est tripliciter, vel propter melius organum, vt linc quam homo, iuuenis quam senex, vel propter meliorem potetiam similiter, sic melius homo quam brutum etiam linc, vel propter vtrumque, similiter est de intelligere Deum. Nota igitur regulas. Ex æqualibus causis æquales effectus, ex inæqualibus inæquales. Regula in comparatione ad cognoscendum Deum, Præminetia in gratia est præminetia simpliciter, in natura secundum quid. Videre igitur Deum non est gratiæ tantum, sed nec naturæ tantum, sed naturæ vel intellectus gratificati. In quibus duobus, scilicet natura & gratia, æquale maius & minus faciunt multas differentias videtium. Verbi gratia, Petrus cõparatus ad alium, aut æqualis est in vtroq;e, aut inæqualis in vtroq;e, aut partim æqualis, partim inæqualis. Secundum, mēbrū habet quatuor differentias, nam cui Petrus est inæqualis in vtroque, aut est in vtroque maior, aut in vtroque minor, aut maior in naturalibus & minor in gratuitis: aut e conuerso, maior in gratuitis & minor in naturalibus. Tertium similiter quatuor. Nam cui Petrus est partim æqualis, partim inæqualis, aut est æqualis in naturalibus & maior in gratuitis, aut æqualis in naturalibus & minor in gratuitis, aut æqualis in gratuitis & maior in naturalibus, aut æqualis in gratuitis & minor in naturalibus, & secundum hoc differunt visiones & viatorum, & comprehensorum: hoc patere potest aliquo modo in proportione supposita. Sed nota, nobilitas intellectus alia essentialis a creatore in dita absolute secundum quod vnus angelus excellit alium, & vna anima aliam naturaliter: alia accidentalis, hæc duplex. Vna ex unione ad corpus nobilior, unde Aristoteles. Anima coniuncta corpori complexionem corporis imitatur. Acutus enim quidam in vere, quidam in æstate, quidam in hyeme speculantur, secundum instrumenti complexionem. Arist. Fortes carne, duri mente molles autem carne bene apti mente. Alia ex vtu, vel actu quo acquiritur est ars, vel habitus perferens potentiam intellectus, utraque accidentalis nobilitas viget, & sic opinamur, cui acabitur in patria cum corpus glorificabitur, & acquiritur scientia destruc-

tor, & remanebit sola nobilitas prima per gratiam perfecta, & habitus gloriæ de nouo infusus in patria consummata. Nota, charitas autem omne peccatum. Salomon, Vniuersa delicta operit charitas. i. Pet. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. Vel conferat meritum. Si linguis hominum loquar & angelorum. Hiero. Quilibet motus eius valet regnum caloris, Qui dederit calicem aque frigida &c. Facit participare omne bonum per compassionem & gratitudinem, vel est finis omnium præceptorum. Finis præcepti est charitas de corde puro. Vel est summum donorum &c. Augustinus. Nullum donum maius est charitate, hoc solum est quod diuidit inter filios regni, & filios perditionis. Dantur & alia per Spiritum sanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt. Vel est effectus sacramenti sacramentorum. Corpus enim suum dedit nobis in augmentum charitatis: vel denominatur a summo choro angelorum, vel est actiua in summum bonum.

DE DECEM GRADIBVS AMORIS, SECVNDVM BERNARDVM.

T dicit Bernardus Magna res est amor, sed sunt in eo gradus. Loquendo ergo aliquantulum magis moraliter quam realiter, decem amoris gradus distingui posse possumus, per quos contingit a statu via ad statum patriæ scandere ordinate, quos gradus cognosces per actus. Primus, in quo facit languere utiliter. Secundus, in quo querere incessanter. Tertius, in quo operari indefinenter. Quartus, in quo sustinere infatigabiliter. Quintus, in quo appetere impatienter. Sextus, in quo currere velociter. Septimus, in quo audere uehementer. Octauus, in quo stringere inamissibiliter. Nonus, in quo ardere suauiter. Decimus, in quo assimilari totaliter. Est igitur primus gradus, in quo charitas facit languere utiliter. Cantic. 5. Nuntiare dilecto, quia amore lægueo. Super hunc gradum anima pedem affectus ponit, cum primo amare Deum incipiens a peccato languescit, uerum infirmitas hæc non est ad mortem, nisi forte ad mortem mortis, scilicet peccati mortalitatis. O infirmitas, glo. non periculosa. Libenter ergo cum Apostolo gloriabor in infirmitatibus meis. Nimirum utilis infirmitas hæc multipliciter. Primo, quia animæ auferit gressum ad illicita. Secundo, mutat situm vt iacet prona per humilitatem, quæ statim erecta per elationem. Tertio, mutat gustum vt amare facit peccatum quod ante libuit, sapit aliquantulum summum bonum quod ante non sapuit. Item, mutat pulsam in brachio operis, cuius causa est spiritualis mutatio cordis. Cantic. 8. Pone me vt signaculum super brachium tuum. Igitur per brachium de corde datur iudicium. Item, mutat uulcum. Poeta, Palliat omnis amans, color hic est aptus amanti. Hic vique mutatio dexteræ excelsi omnis naturæ creatæ virtutem excellens, & ad illum solum pertinens, qui pluuiam voluntariam gratiæ segregabit hereditariæ suæ vt infirmetur, & ipse perficiet eam, quoniam virtus in infirmitate perficitur.

Secundus Gradus.

Secundus gradus est, in quo facit querere incessanter. Gregor. Vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis. Super hunc gradum pedem anima ponit, cum per infirmitatem prius mutata Deum quem quæsiuit aliquo modo in lecto ægritudinis, conualescens ad bonum frequenter & diligenti discursu rationis inquirat dicens. In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea: quæsiui infirma infirmiter, iugam & circumibo ciuitatē totam creaturæ vniuersitatem, per viicos & plateas quærā quem diligit anima mea. psal. 140. Quærite faciem eius semper, semper quærite, sed non inuenietis vbiq;e. Augu. Quærite quod quæritis, sed ibi non inuenietis vbi quæritis: beatam vitam quæritis in regione mortis, non est illic, quomodo enim beata, vbi nec uita? O anima mea, si sapiēter, & cum hoc diligenter quæres, hoc tribus signis ostenderes, primo quia lumē peteres, ne tenebris impediereris. psal. 66. Deus miserere nos, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, & miserere nos, vt cognoscamus in terram uiam suam. Secundo, scientes interrogares, vt ad inueniendum expedereris. Math. 2. Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? Cantic. 3. Inuenerunt me vigiles, num quem diligit anima mea vidistis? Tertio in nullo, quod a requisito aliud est, scilicet, sed sine mora transiens ad aliud oculos proiceret, donec tandem quæsitum inuenires, vt illa quæ inclinauit se, & uidens in monumento dilecti sui etiam angelos, nec alloquitur ipsos, nec diu intueatur, sed respondens interrogantibus breuiter ab ipsis se auerit, & sequitur. Et conuersa Maria vidit Iesum stantem. Cantic. 3. Paululum cum per transiissem eos, inueni quem diligit anima mea.

Tertius

OPVSCVLVM

Tertius gradus.

Tertius gradus est, in quo amor facit operari indefinenter. Greg. Nūq; est amor Dei otiosus. Operatur, n. magna, si est: si autem operari renuit, amor nō est, nimirum, Probatio dilectionis exhibitio est operis. Beatus uir, inquit Propeta, qui timet Deū in mandatis eius cupit nimis psal. 111. si vult nimis qui timet, quātū uolet i mandatis qui amat? Dilectio. n. primogenita ē filia gratiæ, & iō prior & potior timore. Ego, inquit, mater pulchre dilectionis, & deinde timoris. Timor ergo amorē sequit, vt posterior dignitate priorem, & tamen qui timet, cupit nimis in mandatis opere implēdis. Amor ergo amplius uolet & amplius facit. Nec primus quidem gradus sine opere est penitus, sed ualde dissimilis huic. Super hunc enim gradum anima proprie pedem ponit tripliciter, cum operatur magna & reputat parua, operatur multa & reputat pauca, operatur diu & reputat breue, & uidentur ei pauci dies præ amoris magnitudine. Bernard. Labor meus uix est vnus hora, & si plus est, non sentio præ amore. Nec mirum si amor multa operare pauca reputet, cum in mandatis & si multa faciat, tamen cupiat, quoniam in mandatis eius cupit nimis. Si punctus ad omnia haberet concupiscentiam ad quæ habet potentiam, non reputaret multas de se fluentes centum, vel mille lineas, cum habeat potentiam ad infinitas, ceterum amor uolentior est quam potentior. Nec mirum si nō reputet amor opus magnum, non amanti enim aliquid magnum est, amanti nihil. Seneca, Cogitare præter animum principaliter nihil est mirabile, cui magno nihil est magnum, magnum autem est qui magnum amorem habet. Ber. Qui magnam habet charitatem magnum est, qui modicum modicus est, qui nullam nullus est. Augu. Nihil maius est animo habente charitatem, præter eū qui dedit charitatem. Nec mirum si non reputet se amor diu feruisse, etiam multo elapso tempore, cum hoc appetat semper & sine fine facere. Nam in comparatione xpi omne tempus est sicut ad lineam punctus. Vbi nōc sunt qui in hoc tertio gradu pedem ponunt, qui non in hoc tertio gradu deficiant pauca tamē est charitas, quæ opera sua numerat, vt multa parua quæ ponderat, vt magna vel difficilia: breuis amor qui mensurat vt longa, sed uos qui tertium gradum calcatis, cum omnia bene feceritis, dicite, serui inutilis amoris. Desidat quippe, vt dicit Greg. facit in opere bono minor amor Dei, si audem minus amor sui, sed & si non sit desidia in operando, caueatur superbia in reputando.

Quartus gradus.

Quartus gradus est, in quo amor facit sustinere infatigabiliter. Augu. Omnia grauiā & immania facilia & prope nulla facit amor, gloss. super illud. Ioan. 21. Ducet te quo tu nō vis, quantum magis sit molestia mortis, vincit eam uis amoris. Mortis secundum Aristot. vltimum est & maximum inter terribilia & finitenda. Igitur si uincit amor mortem, & infatigabiliter sustinet, quanto magis ea quæ circa mortē. Verum hic gradus eleuatus ualde & prædictis facis altior, & ideo ascensor rarior. Nā & ille præcipuus amator quia omnia relinquerat bene respōdens, clauiger deputatus fuerat, in montem cæcenderat, in hoc gradu stare se credidit. Paratus sum, inquit, recum in carcerē & in mortē ire, sed eadem nocte patuit, qd nondum in eo pedem posuerat: probatio quidem dilectionis exhibitio est operis, sed ualidior probatio sustinentia tribulationis. In hoc gradu existens dominus specialiter semper meminit. Hiero. 2. Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam & charitatē desponsationis tuæ, quando secuta est me in deserto, meminit inquam, & uisit hic amicum. psal. 90. Cum ipso sum in tribulatione, vtiq;e gradus ille utilis est & necessarius, quia secundum Aristot. difficile facili magis eligendum. Magis enim amamus, cum habemus quod non est facile sumere.

Quintus gradus.

Quintus gradus amoris est, in quo facit appetere impatienter. Hiero. Hoc habet impatiens amor, ut qd desiderat semper inuenire se credat. Amor impatiens non accipit ex difficultate remediū, neque ex impossibilitate solatiū. Amor impatiens, quod amat non potest videre. Nimirum enim ubi amor, ibi oculus, sicut in naturalibus appetitus uehementiam causat inanitiō & præiustatio. Stomachus enim sentiens se exinanitum appetit, qd si elca, uel uideri, uel odorari contingat, appetitus crescit. Aristot. Videt quis aliquos, quando famelicit, lætari odore ciborum, quod si cibis appetibilis fuerit aliquo modo gustatus, irritatur appetitus amplius, sic aīa exinanita a bono sensibili & mutabili, & præiustans aliquo modo bonum immutabile pedem cum impetu eleuans de quarto gradu quintū cogit et impatienter appetere, secundum illud. Ecl. 24. Qui edunt me, adhuc esuriēt, imo sic nō carum elurit, sed & bolissimum patitur summi boni

hiat & inhiat, concupiscit & deficit. psalm. 83. Concupiscit & deficit anima mea in acria Domini. Accipe Rachel em impatiens desiderii ex plar. Da mihi inquit līt eros, alioquin morior, præ impatiencia silentis uidi, morientes uidisse me non meminisse, quid uita carnis, quid molestius morte? Non ergo impatiens desiderat, qui minatur etiam uitam abicere, si desiderū non obtineat, malens non esse, quam sine eo quod appetit esse, & sic, quam illo carere, sed uide anima mea, mori uult illa, nisi deperat quod quando datum fuerit morietur, uerua est enim in partu Benjamin. Cum quanta ergo impatiencia & uehementia tibi est appetendum, quo dato non morieris, sed uiues in æternum. Dicit ergo laudabiliter in hoc gradu impatiens anima, summum bonū melius est tu mihi, qd decem filii. Da ergo te mihi, alioquin moriar.

Sextus gradus.

In sexto gradu facit currere uelociter. Bernard. Qui amat ardentius, currit uelocius, & apprehendit citius. Nā qui in quinto gradu famem patiuntur ut canes, restat ut sextum ascendant & circumuecti cūntatem, totum scilicet uniuersum, nec tantum circumuecti, sed circumcurrant, ut in creaturis moram nō faciāt, sed post creatorem discurrant. Ad hunc gradum pertinet illud psalm. 190. Quemadmodū desiderat ceruus ad fontem aquarum sic desiderat anima mea &c. Velox est ceruus, piger asinus, desiderat ergo ut asinus ille, de quo in Prou. 22. Desideria occidunt pigri, desiderat ut ceruus ille qui dicit, Cucurri in siti, sed quō cucurri? respondit, sine iniquitate cucurri direxi. Directus autem est cursus a summo deorsum, vel ab imo sursum. Exultat enim quidem ad currendam uiam, a summo, e. g. e. & occ. e. Igitur si desideraueris ut ceruus ad fontes aquarū, si in hoc desiderio quasi in siti cucurris, & dixeris a summo usq; deorsum quinq; in genere inuenies differentias substantiarum, quasi quinq;e fontes aquarum, scilicet corpus quintum, quod quinta essentia a Philosophis dicitur, sub qua elementū ignis, sub quo aer, sub quo aqua, sub qua terra. Primus sum limpidissimus, ultimus turbidissimus: hos si transcurreris uelociter, & cursum currens direxeris ab imo sursum, inuenies alia quinq;e genera substantiarum, uelut quinq;e fontes aquarum, primo mistum, secundo uegetabile, tertio sensibile, quarto rationale, quinto substantiam separatam, scilicet intelligentiam, uel angelum. Primus turbidissimus, ultimus limpidissimus, si in hoc gradu fueris, nusquam cum mora bibes, sed subito gustu quodammodo probans & experiens, quia summum bonum non sunt, & ideo siti tua non sufficiunt, transibit & dices. Sititit anima mea ad Deum fontem uitium.

Primus fons

Primus fons a summo bono deorsum directe currenti occurrere est corpus quintum in quatuor calos distinctum, scilicet empyreum, christallinum, lydeum, & celum planetarum. Igitur ut dicit Aristot. Substantia materia cum forma causa est omnium actuum & passionum. Fons igitur dicitur metaphorice ois substantia, cum de ipsa fluunt accidentia, ut de causa effectus, de fonte riuus. Ad primi igitur fontis superficiem philosophi uenerunt, fundum non inuenerunt, quia christallinum & empyreum ignoraauerunt. De ipso tamen quod inuenerunt, biberunt, de riuulis accidentium ex substantia fonte fluentium diuersas scientias in intellectu potabiles hauerunt, & de unico riuulo motus huius substantiæ & partium eius bibit Ptolomæus Astronomiam hauriens mathematicæ. Aristoteli scientiam libri de celo & mundo hauriens physice. Verum quia omnia disposita sunt in numero pondere & mensura, Euclides in substantia & ista & alia considerans quantitatem continuam mensuræ abstraxit mathematicæ, & hausit scientiam geometricæ. Alius autem ad riuulum discretæ quantitatis intellectum posuit, & de rebus numero, arithmeticam bibit. Alius gerosus, scilicet proportionem leuitatis & grauitatis & harmoniam proportionalis substantiæ distrahendo didicit, & musicam bibit de pondere. Biberunt omnes hi de multis aliqua & consopiti sunt, satiati non sunt. Impossibile enim est humano intellectui per scientiam creaturæ satis fieri. Verumtamen & parum est, quod biberunt respectu eius quod dimiserunt, quia nec Geometer dimensus est cali altitudinem, nec Arithmeticus dinumerauit stellarum multitudinem. Ceterum de christallino non gustauerunt, cum & ipsum lydeum conriguum in substantia sit, & ideo sine uirtute & operatione nō sit, & aliis accidentibus scabillibus, & ideo intellectui potabilibus. Prorsus autem indigni fuerunt attingere fontis fundum limpidissimū, scilicet empyreum a face materie inter omnia corpora puratissimum, quod sit tamen positione vltimum, & ideo locans non locatur. Nam primum nobilitate summum sine emanationibus non est, sed effluit uirtute sua, etiam uique ad intimum

terra

terre centri punctum. A risto. Omnis causa primaria plus est influens super causam, quam causa secundaria vniuersalis. Ceterum totum hoc finitum est, quia creatum est, & ideo intellectui sufficere non potest, quia solo Deo infinito entre perici natus est: ex quo concludo, quod si totus fons iste cum omnibus suis riuulis totaliter in fauces accenditur, stare ergo ibi non potest, sed vterius currit in sitis: sed ex quo hic remedium suis non inuenit, currit deorsum & dirigit, & ad alium fontem venit.

Secundus fons.

Secundus fons huic cōtinguus, & ab ipso influentiam virtutis recepiens, nec tantum proprius, sed & primi fontis riuulus super inferiores fontes influens, est substantia ignis cum accidentibus ab ipsa deriuatis, valde quidem nobilis, sed valde inferior primo vt positione, sic & substantiali nobilitate, quantitate, & virtute, & breuiter omnibus accidentium riuulis valde dissimilis. Nihilominus tamen etiam de hoc fonte naturales philosophi gustauerunt, qui naturalia ignis accidentia ex substantia manantia aliqua aequaliter perceperunt, & sitim inquisitionis quodammodo etiam calore ignis refrigerauerunt, & quod biberant digerentes, aliqua de igne scripserunt, quod calidus, splendidus, & & lauis, & sursum mobilis inter elementa subtilissimus, vt actiuissimus, quia virtuosissimus loco & nobilitate supremus: aliqui sitibundi non contenti venis accidentium inuestigantes caput, & principium venarum ex partibus essentialibus, scilicet materia & forma, ipsum componi intellectu viderunt, alii in partes quantitatis ipsam fontis substantiam diuidentes, hoc cælum in ipso igneum & olympicum distinxerunt. Sed & quidam non tantum biberunt, quinimo & in fonte isto submersi sunt, qui ignem pro Deo coluerunt, sicut in primo fonte quidam qui solem & lunam, vel gyrum stellarum rectores terrarum Deos putauerunt. Venit ergo etiam ad hunc fontem in directo cursu suo anima, sitiens respicit, sed respicit, non sicut talia, & ideo non moratur, sed cogente siti ad alia currit, sed directe currit, & ideo ad tertium fontem venit.

Tertius fons secundo contiguus, sed inferior ipso & in se, & in riuus est elementum aeris cum suorum accidentium riuulis, qui quanto nobis vicinior, tanto ad hauriendum facilior: ceterum fons iste non tam nobilis quam necessarius & vtilis, nimirum est substantia, sine qua uiuere non possunt animalia. Hæc est enim que introcedit ad habendum vitalem flatum, cedit ad incelsum, introcedit ad sensum, circuncedit ad locum: & cū fons de eodem foramine aquas contrarias non solet emanare, mirabiliter in hoc fonte secundum diuersam necessitatem bibentium diuersificantur riuuli accidentium. Nam cum sit semper naturaliter calidus, sit quandoque actualiter nunc calidus, nunc frigidus, vt ætatem & hyemem habeamus, & eodem tempore simul, sed in diuersis partibus suis hic calidus, hic frigidus sit quandoque tenebrosus, quandoque luminosus, vt diem & noctem habeamus, vt utroque tempore nunc sublimior, & ideo clarior & effectiue latior, nunc grossior & obscurior, & ideo tristior. Sit quandoque quietus & tranquillus, quandoque concitus & tempestuosus, vt impressiones in ipso generabiles, nives scilicet & imbres quandoque habeamus, quandoque careamus. Dudum ad hunc fontem Aristo. os aperiebat, vt potaret antequam secundum & tertium librum meteororum ebiberet. Sed illi in fonte hoc de quantitatis riuulo gustauerunt, qui cælum aerium, & cælum æthereum distinxerunt. Sunt multa valde alia in hoc fonte, quæ in tellectus bibit post inquisitionem inueniendo, & corpus realiter viens imbibit naturaliter delectando, sed & quandoque inebriatur cum in his libidinose delectatur. Ad hunc ergo fontem in cursu suo veniens anima sitiens, corpori quidem suo uelut equo indulget potum necessarium, sed dedignatur vt Iacob cū equo bibere, & ideo festinat transcurrere, cum sitiat fontem viuum.

Quartus fons, a quo & omnes alii metaphoricè mutant nomen fontis, est substantia aquæ quæ contiguatur aeri superioris & terræ inferioris, cuius naturam & nobilitatem in accidentibus manifestat locus eius, & ita ex his duabus ripis cognoscitur fontis fluxus, de cuius riuulis naturalibus bibit realiter animale corpus utendo: sed de accidentibus a substantia manantibus bibit figuratim intellectus, post sitim inuestigationis in cognitione delectando. De quo aliquantulum Aristo. bibet, cui sicut patet in 2. meteororum maris & fluminum fluxus influxerat. Si tunc etiam huius fontis riuulus, qui inuestigauerat quomodo sit aqua diaphana per naturam in proprio loco sphaerica, per figuram fluxibilis, & ideo omnium liquidum primordiale principium male terminabilis proprio termino, bene alieno, & habilis ad recipiendum impressiones magis quam ad retinendum, secundum qualitates primas frigida & humida, & ideo proprium appetibile sitis. Est enim sitis, vt ipse diffinit, appetitus frigidi & hu-

midii. Item quod ignis extrinsecus, sordium purgatiua, vegetabilium irrigatiua, natalium proprie contentiua. Qui nimirum fons plus aliis fontibus ripas suas transiens, venas terræ penetrat vt subtilior & uirtuosior, non ut grauior, & per uirtutem corporis quinti tractus sursum aliam ripam uiolenter traahit, aerem intrans ut forior, non ut leuior, ibidem uel in naturam fontis illius mutatus aer efficitur, uel peregrinationis suæ signa referens in forma niuis, uel grandinis, uel alterius impressionis ad propria reuertitur. Bibant hæc qui non sitiant alia, sed transcurrat, hæc & similia Deum fontem viuum sitiens anima.

Sequitur hunc fontem quintus & loco, & natura ultimus omnium fontium turbulentiissimus: hoc est elementum terræ quod secundum Aristo. minimum habet de specie, & plurimum de materia, & ideo tax elementum omnium reatum. Sine riuus tamen hic fons non est, quia substantia creata sine accidentibus nulla est. De quibus riuulis Aristoteles aliquid gustare curauit, cum in libro meteororum terræ motu inuestigauit. Verum multi quasi substantiam fontis quantumcumque exculatam glutine conantur, qui terram non tantum intellectu gustantes, sed & toto affectu haurientes bibunt, nec fatiantur, sed ad ultimum suffocantur. Absit, absit ab anima has faeces non dico gustare, sed vel respicere, quæ fontem viuum cepit, Deum scilicet rito cursu inquirere.

Is decursus, quia fontem viuum anima non inuenit, eos patrum desiderii fauces affectus nupquam apponit. Nimirum ergo dilacione porus & ex uehementia cursus sitis crescit, sed & ex siti cursus incenditur natura, quo amplius sitit, uehementius currit incipit. Non stat ergo anima, sed continuat cursum, & ab imo diligit sursum, cui ascendenti primum occurrit fons primus nobilis ualde, scilicet substantia mista, in quo fluunt omnes fontes prædicti, elementa quatuor secundum substantiam, quinta essentia secundum uirtutem: quoniam elementa cum sint contraria in misto, non fœderarentur nisi per naturam lucis conciliarentur. Hic fons quantumuis in genere, multis tamen constat ex partibus, quæ partes sunt aurum, argentum, & omnia mirabilia, & generaliter singula mista, quis autem inuestigabit omnia? Quod si propter infinitatem non contingit etiam dudum haurientes exhaurire species mistorum, quanto minus riuulus accidentium, cum multa ualde & pene innumera sint accidentia singulorum? Nihilominus tamen ad hunc fontem potandum, sed non epotandum tres celebres potatores accedunt, physicus, mechanicus, & auarus. Bibit ergo de purissimo physicus naturalis, qui intellectu speculando considerans haurit misti præcedentem causam, & subsequenter naturam, sic Aristoteles qui propinauit quod biberat in quarto meteororum determinans naturam corporum mineralium. Propinauerunt & alii scribentes de uirtutibus gemmarum, quomodo lapis alius ferrum trahit, alius sanguinem stringit: uerum infiniti riuuli transferunt, de quibus nunquam gustauerunt. Bibit post hunc de puro quidem, sed non tã puro, artifex manualis, qui intellectu pratico hauriens & manū adhibens de materia naturali formam extrahit artificialem, nunc deponendo, ut in figura iconifonis & calaturis, nunc apponendo, ut in picturis, nunc componendo, ut aurum cum gemma, ut compleatur annuli forma, nunc alterando accidentia remanente substantia, ut cum uariat figuram & facit scyphum de massa argenti, nunc etiam, quod plus est, ipsam resoluendo & mutando substantiam, ut faciat ex alia aliam, non aliam naturalem, quod est impossibile, quamuis præsumperit hoc ars alchimie, sed aliam artificialem, ut uitrum ex cinere, panem ex aqua & farina. Bernar. Verū mechanici potatores bibunt in ordine alius prius, alius post: prius enim ars molendinaria granum conterens farinam facit, post ars pistoria panem de farina, unus bibens ante lapidem de minera extrahit, & solum calore artificialiter in ære uertit, alius haurit post, & arte sua æs in uaria uasa cōuertit, alius arte miranda de cinere nitrum efficit, alius fenestram quam amplus mireris, de uitro conficit. Et cum propter necessitatem hominis ars tota mechanica sit inuenta, posterior artifex semper si ni propinquior, & ideo melior. Multi autem horum præter indigentiam necessitatis, etiam curiositatis sitim patientes, bibunt & tebibunt quotidie, nouas formas artificiales ex naturalibus materiis hauriunt, sed semper latitant in infinitate. Et quoniam, vt dicit Aristoteles, impossibile est infinita pertransire, necesse est ante potatores quam potum deficere, qui cum sitiant noua semper inquirere, restantur se inuentione bibitis fatiatis non esse. Bibit post hæc de grossissimo, & ideo turpidissimo possessor temporalis, qui non intellectu, sed corrupto affectu per auaritiã sitim mistorum substantiam, aurum, scilicet & argentum & alia, ideo inquirens haurit ut biberet, sed hydropicus factus ex nimio potu aquæ, bibens amplius sit, quia quo plus habet, plus concupiscit. Vnde, Crescit amor nummi &c. Sitit miser iste mistorum corpora, secundum quod sunt naturaliter, & aurum & aurea, & argentum & argentea, utpote cuius sitis maior, & ideo insatiabilior.

bilior: quoniam cum non possit adipisci solus & ebibere omnia multis aequè sitientibus & secum bibentibus, crepabit miser ante, & morietur quam satietur. Quapropter sapiens est anima quæ hunc fontem in cursu sitis suæ respicit quidem, sed despicit, quoniam alium incomparabilem cōcupiscit. Omnia inquitin detrimendum fecit, & arbitror vt stercorea vt Christum lucrifaciã & fontem viuum tandem bibam.

Fons tertius.

Sequitur fons in ascensu secundum primo contiguus, scilicet substantia vegetabilis, fons nimirum mirabilis, qui primum includat in se, sicut ternarius binarium, & quadrangulus triangulum. Primi igitur fontis naturam secundum sorbet, nomen absorbet, & gloriatur nomine proprio, quod sibi nõ dat incorporata substantia, quæ in ipso mirabiliter unita commisso per naturam lucis melius temperato sibi dat essentiam propriam & vegetabilem vitam, ex qua primo & per se duo celebres potentiarum riuuli deriuantur, scilicet nutritiua quæ conferret & generatiua quæ simile generet. Genesis 1. Germinet terra herbam uirentem cuius semen &c. Sed & hic fons etiam præter riuulos accidentium & naturalium proprietatum a substantia manantium late diffunditur per uenas differentiarum in capite innumerabilium specierum, quoniam substantia vegetabilis una genere generali in multa diuiditur genera subalterna. Vterius subdiuiditur in species specialissimas plures, & pene innumeras: amplius uero in indiuidua, indiuidua sine numero. Aristotia, in Elench. Sunt autem nomina finita, rerum uero multitudo infinita, & quoniam impossibile est infinita pertransire, impossibile est & hunc fontem ebibere. Igitur anima non discurrens post hæc infinita deorsum, sed ad caput fontis cursum dirigitens sursum, vt subito transire possit, miratur tamen prædictos tres præcedentes fontes potatores etiam huius fontis uenas & riuos cum maligno appetitu bibentes. Bibit enim primo philosophus naturalis de limpidiissimo causis huius substantiæ, differentias aliquas essentia, & naturas, hic physicus pura speculatione cōtēctus. Sic Aristo. bibit, & vt naturalis librum de plantis aliis propinauit. Bibit ex eadem uena in parte aliter medicus, qui speculationem inrendit ad opus: sic Macer inter vires herbarum de quibus aliquid biberat, etiam aliis scribendo propinat. Sed & Galenus & Hippocrates multas propinauerunt vegetabilium naturas his qui non habuerunt per se, in quo haurient de ipso puteo naturæ. Qui uim purioris pineræ, quandoque de potu nõ sufficienter iudicantes, falsum pro uero aestimauerunt, & sicut ipsi biberant, sic in uasis librorum suorum aliis miserunt. Bibunt post hos artifices mechanici profus ex eodem foramine eodem modo & ordine quo de fonte primo. De eodem foramine, quia non de limpidiissimo vt philosophi, nec de grossissimo vt cupidi, sed de medio bibere fontem conserui. Eodem etiam modo, quia deponendo, apponendo, componendo facit de lignis lignea, sicut potator mechanicus primi fontis de lapidibus lapidea. Eodem etiam modo, quia nunc substantiam mutando ut in materia transeunte, nunc tantum accidentia alterando, ut in materia permanente. Eodem etiam ordine, quia unus bibit ante qui de lino fila facit, alius post qui de filis panum textit, tertius ad huc posterius, qui de pannis uelut componit. Bibit tertio cupidus ex eodem foramine eodem modo, cū eadem sitis ariditate, eadem infatigabilitate, eadem ebibendi impossibilitate qua prius. Nimirum autem ad augmentum sitis multum facit etiam ipsa delectabilitas, fontis amenitas, substantiæ vegetabilis, mirabilis diuersitas, & diuersa uilitas, uirtutum naturalium diuersitas, & delectabilis speciositas, colorum mirabilis diuersitas, & affectiua suauitas odorum in radicibus, in floribus, in fructibus. Ideoque uidit mulier lignum, quod esset pulchrum uisus, & ad uescendum suauis & uisidit, & concupiuit, & dedit uitro, & ipse comedit. Hæc si sic ad fontem istum se iam natura curauit non insecta, & reata, quid faciet curua & insecta? nimirum vt aestimo, bibens bibit. Mirabile igitur in his quod natura dedit, mirabile & quod ars addidit, ars inquam non tantum per industriam deseruiens necessitati, sed per curiositatem per suam blandiens uoluptati, sed & idola singens miseriam caritati. Quid ergo mirum sillicite hic & retinent animam uiui ontis ignaram? Præsertim sitit & impedit & ad bibendum inclinat caritas, nisi erigatur, & ad transcurrendum expedit illa minuta charitas.

Fons tertius.

Sequitur continue fons tertius includens præcedentem, vt supra figuram, numerusque posterior prioris, substantia sensibilibilis a qua præter nutritiuam & generatiuam sibi cum vegetabilis communis, sed in ipsa nobilioris gemini riuuli proprii deriuantur, scilicet potentia apprehensibilis & motiua. Igitur fons ille uisus in ortu, multiplex in fluxu, & cum substantia sit causa siue

subiectum, siue fons accidentium, fundus abundantia accidentium sit fons iste profundus generum & specierum & indiuiduorum latitudine, ripas numeri transiens, & continue generationis latitudine usque ad mundi terminum se extendens. Diuiditur ramè in quatuor principalia capita fons iste sensibilibis substantia, scilicet in reptilia, gressibilia, natantia, uolantia. Fons iste quanto nobilior, tanto potatoribus desiderabilior. Accedunt ergo sitibundi tres potatores prædicti etiam hunc experiri, quasi ab aliis nec dum satiati. Excipiuntur a fonte, excipiunt sub tria foramina distinctione, de quorum summo haurit philosophus, quorum vnus Aristot. scilicet fontis huius gustans dulcedinem, diutius immoratur quam in aliis fontibus, sed plus haurit, & amplius propinquit, scribens librum magnum de animalibus, alium de sensu & sensato, alium de somno & uigilia, alium de morte & uita. Cum autem secundum Ambrosium. Omnis mora longa sit desiderio, morosum essent animæ fontem uitium desideranti, de omnibus his non dico inebriari bibendo, sed vel hæc experiri gustando, bibant ea qui nesciunt dulciora. Ex eodem quidem foramine, sed inferiori, bibit cum physico medicus, considerans sensibilibis secundum convenientiam & disconuenientiam ipsorum ad esum rationalium, bibit in theorica, propinquit in practica. Bibunt ex secundo foramine artifices mechanici, modum & ordinem & gradum habentes. Modum in componendo, apponendo, deponendo, mutando, & alterando ordinem secundum prius & posterius secundum naturam graduum, secundum sub & supra, quantum ad dignitatem. Nam alii biberunt artem sensibilibis palcendi, alii capiendi, alii occidendi, alii ad esum præparandi. Quibus alii in ordine succedunt, & partim animalis partes singuli singulas rapiunt, & quod biberunt in theorica, propinquit in practica. operanturque alii de pilis, alii de pellibus, alii de cornibus, alii de ossibus, alii de aliis partibus, quorum omnium Reipublicæ quidam propinat necessaria, quidam uero utilia, & si non uisita que necessaria, quidam pro parte uilia, sed pro maiori parte superflua, quidam uero penitus superflua facientes & uana, vt talos, & consimilia. Ad foramen vltimum vltimum ille cupidus potator accedit, qui nulli propinaturus substantias sensibiles animo sitit, sensibus haurit & quædam ambit ex spiritali auaritia ad habendum quædam, & ex carnali concupiscentia ad summum. Quanta autem sit sitis auaritiæ, furta probant & rapinæ, & populus ille qui carnaliter flagrauit desiderio carnium, sero prodidit appetitum. Decidunt & morantur potatores primi & medii, & merguntur vltimi. Nam qui uolunt diuites fieri, &c. Quæ mergunt hominem in interitum & c. Tim. 6. Sed animæ currit, & ad fontem viuum, facilius est per hunc fontem transire, quoniam omnia subiecta sunt sub pedibus eius, oues & boues uisus uersi, insuper & pecora campi.

Fons quartus.

Sequitur fons quartus immediate substantiæ sensibilibis rationis, quæ animal rationale dicitur, a quo per ordinem primus fons totaliter absorbetur. Nimirum fons iste mirabilis, & præ omnibus prædictis sitibilis, utpote cuius nobilitate dissimilis, quem natura inchoat ponens fundum corporis, creator solus cōsummat creans & infundens substantiam animæ rationalis: quæ præter communes sibi & præmissis fontibus intellectum & affectum quasi proprios ebullit riuos mirabiles. Fons iste & si angustus uideatur, eo quod in modo aliorum nõ dilatetur per species, nihilominus ramen latus est ualde per indiuidua plurima, & omnem speciem specialissimam excellit, ac latitudine excedit, excedit & durationis longitudine interminabili, præcedit nõ tantum per generationis continuam lineam usque ad terminum mundi fluens, sed per regenerationem vltima tantum temporis aut interminabilitate excedens. Hic est igitur homo, qui cum sitie tamè scaturit mirabiles fluuios statuum, scilicet statum naturæ, statum culpæ, statum pœnæ, statum gratiæ, & statum gloriæ. Quorum primus fluit cum omnibus, secundus, autem & tertius fluunt ex opposito contra quartum & quintum, nam illi fluunt deorsum, isti saluunt sursum. De his fluuiis omnibus multi multa que sitierant inuestigando, biberant inueniendo, in uasis uerborum propinauerunt docendo. Tres tamen inuenies generales huius fontis potatores cum tribus diuersis hauritoriibus substantiam sensibilem rationalem. scilicet hominem, haurientes, quorum primus patiens sitim concupiscentiæ haurit cū affectu corrupto: secundus sitibundus scientiæ, haurit cum intellectu studio: tertius summus propter æstum charitatis & sitim amicitia, haurit cum affectu gratuito & uirtuoso. Venit ergo primus, cuius affectus est per superbiam spiritualem, aut per concupiscentiam carnalem, sed si tunc vas per superbiam currit ad fontem, venit ad hominem, tentat modis omnibus haurire de fundo cordis placentiam, & fauorem, de ore famam & laudem, de operis superficie

Superficies reuerentiam & honorem. Sed stultum nimis est hic stare, quoniam cōtinue & de facili fons ille turbatur, ex quo oportet ut amatum pro dulci sumatur. Nam homo nunquam in eodē statu permanet, sed mutatus subito reprobatur quod approbavit, vituperatur quod laudauit. Insecutus autem per concupiscentiam carnalem alia via & ex alia causa venit ad fontem, scilicet ut hauriat ab homine voluptatem, quæ inchoatur in visu, progreditur in auditu, consumatur in tactu, vilia hæc & sæculta valde, & ideo brutis relinquenda, rationalibus contemnenda. Accedit ad fontem superius potator secundus, venit cui vase suo intellectus, si uisiosa sitit, haurit & sibi, & aliis, Sed alius haurit de substantia animæ, & potentis, secundum quod sunt absolute, & propinat nobis in tertio de anima, & in scientia metaph. Alius haurit de corpore, & propinat scientiam medicinæ propter humanum corpus determinatæ ægrum & sanum. Alius haurit de humanis moribus, & propinat vtilem doctrinam Ethicæ distinguens bonum & malum eligendum & spernendum, Alius haurit de sermonibus, & propinat scientiã triniã, docens quod didicit distinguere per Grammaticam congruum ab incongruo, per Logicam verum a falso, per Rethoricam ornatum ab inornato, Horum igitur aliorum etiam currenti animæ vile est gustare, sed sitis vini fontis non permittit ebibere, quia non patitur diu stare. Accedit tertio & summo loco potator ille cum affectu virtuoso, considerat quæ in summo fonte, inmensa hominis mentem, cognoscit vini fontis imaginem. Nimirum delectatur & bibit, & ex potu sitis crescit, omniaque inferiora præ isto fonte parit pendit, nec tamen hic sistit, sed imaginem propter rem diligens, rem imaginis vehementius concupiscit. Augusti. si placet corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem, ne in his quæ tibi placent, tu displiceas, si placet animæ, in Deo amentur, quia & ipsæ mutabiles sunt, & ex illo fixo stabilitur: alioquin irænt & perirent, in illo ergo amentur.

Fons quintus.

Sequitur fons quintus in ascensu summus, quartum non includens, sed limpeditate & nobilitate excedens, ad fontem vniuersali imaginis magis accedens: qui ab ipso simplicissimo simplex, a purissimo purus immediate, sed inordinate profuit, statimque subito bipartitus est, & pars vna miserabiliter refluxit in mare mortuum, & pars alia miserabiliter refluxit in suū principium fontem vitium. Cæterum fons ille altus est, nec omnes in quo hauriant habent. Haurit tamen & alii propinquant de hoc fonte Aristoteles considerans, & describens intelligentias, quantum ad esse primum in libro de causis, haurit & propinquant Dionysius in Hierarchia sua describens esse secundum. Sed & moderati multi multa propinauerunt, quæ magis gustauerunt opinando, quæ biberent sciendo. Verum & hunc fontem transcurrit aia sitibunda dicens. Psal. 41. Sititit anima mea ad Deū fontem vitæ creaturæ magis propriæ sunt riuus quæ fontes aquarum, quorum veritas, bonitas, & vita aliunde est deriuata, ut uena ab illa fonte li veritate, bonitate, & uita. Aduertens ergo anima, quod per causam effectus plene & certe cognoscitur, & haurit fonte de ueritate omnibus cognitio habeatur, venarum haurit non contenta elamar. Da fontē lustrare boni, da luce repta. In te conspicuos animi configere uultus.

Septimus gradus.

Septimus gradus est, in quo amor facit audere uehemēter. De hoc nota tres potentia partes rationales animæ, scilicet rationalis, irascibilis, & concupiscibilis, sunt quasi tres sorores vnius substantiæ, quasi eiusdem matris filie, quarum prior rationalis apprehensiuæ & cognitiua est, & ideo præcedere habet: alie due non tantum sorores, sed & gemellæ sunt, quia ambæ motiue, & ideo diligentius se adiuuant, quàm Maria & Martha, quarum vna motiua & actiua, altera quiescens & contemplatiua, potior tamen & dignior concupiscibilis. Hæc tres sorores tres habitus per se diuisos ducunt, quasi tres maritos, nam rationalis, scientiæ, concupiscibilis amor, irascibilis auius nubit. Igitur concupiscibilis mota sororem mouet, & audacia ex amicitia exultat: vtrique autem rationalis apprehensiuæ cum sua cognatione deseruit. Facta ergo apprehensione, irascibilis aut disconfortatur, aut confortatur. Si apprehensum est disconfortatum, irascibilis statim in principio timens fugit. Augu. Timor animi fuga est. In medio si continuatur & augetur disconfortatio, timor crescit & pusillanimitas fit, quæ si intendatur tandem in termino desperatio sequitur. Si autem apprehensum sit confortatum, irascibilis in principio sperat, in progressu audet, in termino summe confortata certa & securus fit. Igitur anima Deum apprehendens, si apprehendat sub conditionibus disconfortatiuis, timet, sunt autem sex species timoris secundum Damascen. Segnicies: hæc est timor fa-

ture operationis: erubescētia est timor in expectatione conuicti: verecundia est timor in turpi actus: timor est timor ex inconfutata: admiratio est timor ex magna imaginatione: agonia est timor per casum, scilicet per infortunium. Timentes enim infortunata accidens agonizamus. Deus ergo influens mediante rationali apprehensiuæ super irascibilem motiui apprehenditur, aut in comparatione, aut absolute. Si in comparatione, si ut iubens, se quitur segnicies: si ut cognoscens transgressionem, sequitur verecundia: si ut redarguens, sequitur erubescētia: si ut puniens, sequitur agonia, siue respectu poenæ damni, siue respectu poenæ sensus. Si absolute, aut apprehenditur aliquod magnum, ut maiestas Dei, & similia, & sequitur admiratio: aut aliquod raram, ut ciuitas in vnitatē, & similia, & sequitur stupor: oia hæc timor. Timor animi fuga. Anima igitur irascibilis disconfortata, & ideo non audens, exemplum habes in Exodo. 3. Moyse perrexit ad videndum rubum & respondit dominus, ne appropies huc. Sic dominus animæ loquitur ne appropiet, cum insit in apprehensum, secundum conditionem irascibilis disconfortatiui maiestatem, scilicet vel aliam, & ideo anima sistit quæ procedere non audens. Et ait dominus, solve calcamentum de pedibus tuis, quasi diceret animæ. Affectus tuus nisi nudetur ab habitu bruta pelle pecuali, discōuenit huic itineri. Et addit, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, quasi diceret, ego sum cuius vna essentia Deus, & Deus, & Deus: cuius tres personæ, quod innuit copula, quæ diuersitatem exigit. Aliter enim susceperit dicitur. Ego sum Deus Abraham, & Isaac, & Iacob. Hæc igitur loquitur Deus cogitationi apprehendenti ipsum esse vnum, & trinum, & sequitur stupor timoris irascibilis motiue. Vnde abscondit Moyse faciem, nec audebat respicere contra dominum, hoc per se patet ex pertis. Quandoque etiam timor, vel stupor intenditur, ut in anima contemplante ex pusillanimitate amentia sequitur, ut figuratur in Hester. Vno enim Rege in throno maiestatis, Regina corruit & pene exanimata est, & 3. Regum. Regina Sabba videns & stupens sapientiam & gloriam Salamonis, non habebat ultra spiritum. Verum quando amor claudit oculum rationalis apprehendentem Deum ut disconfortantem, & Deus imprimi in apprehensiuæ secundum conditiones confortantes, post apprehensionem irascibilis confortata mouetur progressionē, & primo erigens se sperat. 1. Corinthiorum. 13. Caritas omnia sperat, crescit confortatio, & fit audens. Poeta. Audacem faciebat amor. Vide de hoc in amore libidinoso honoris rerum, vel uoluptatis. 2. Esdræ. Accipit homo gladium, & facit furta &c. & leonem videt &c. & amabili suæ auferet. Tandem quando summe confortatur securatur. 1. Ioannis. 4. Perfecta charitas foris mittit timorem. Romanorum. 7. Certus sum quod neque mors, neque uita &c. poterit nos separare a charitate quæ est in Christo. In hac vita sperare multorum, audere paucorum, securitas paucissimorum, immo nullorum nisi excellentissime priuilegiatorum. Augustinus. In hac vita, quæ tota plena periculis est, nemo debet esse securus, ne qui ferri potuit ex deteriori melior, fiat ex meliori deterior. vide exemplum huius euidentis in Genes. 47. Non se ultra poterat cohibere &c. (vsq; illuc) post quæ ausi sunt loqui ad illum. Historia oculi legat, affectus exponat. Sic enim omnino Deus facit animæ in hoc septimo gradu positæ, stupet anima Christi imprimente in cognitiuâ se filii Dei esse. Ego sum Ioseph filius ascrescens, filius naturalis, & ideo patri æqualis, non potens crescere. Sed in tua apprehensione crescens & accrescens, sed exercens inde stupor qui est species timoris, sitiens animam & ligans, unde nec poterat respondere frater Ioseph &c. timore perterriti. Variatur impressio inuariato imprimente: inuariat apprehensio immutato apprehendente. Apprehenditur Ioseph secundum conditiones confortatiuas, verba amplexus, oscula, & stertus. Verba triplicia, quia primo aduocat, ad quos ille clementer, accedit, inquit, hoc dissimile illi, ne appropies huc. Secundo con sanguinitatem memorat. Ego sum frater vester: hoc dissimile illi, ego sum Deus patris tui. Tertio culpam excusat, non vestro consilio, sed Dei voluntate &c. Nec durum vobis videatur, quod uendidistis &c. hoc dissimile illi. Solue calcamentum de pedibus tuis. Ibi quasi inculpatur affectus interior pecualis: hic excusatur etiam actus exterior bestialis. Nō contentus est amor mouere linguam ad benigne loquendum, mouet & brachia ad amplexandum, & oculos ad stendum, uel potius cerebrum liquefacit, & resoluat ad lacrymandum. Vnde. Cumque amplexatus recidisset in collum Benjamin, sicut recidisset, inquit, quasi non accessisset ad collum, sed cecidisset, nec tantum cecidisset, sed iterum atque iterum cadens, recidisset, mouet & labia ad osculandum unde osculatus est Ioseph omnes fratres suos, & plorauit super singulos. Et sequitur, post quæ ausi sunt loqui ad eum. Cui illic dicitur, quod non audebat Moyse vel respicere contra Deū, Omnia tempus habent, tempus timendi, & tempus audenti. Post quæ inquit ausi sunt loqui ad eum, post quæ, non ante

quæ. Cum ergo has impressiones a Christo interiori senseris, audet & loquere quod vis. Senseris inquam tripliciter ut illi, scilicet auditu, visu, & actu. Cui audieris primo, accedite ad me, scilicet dissimulatem, quod est lux inaccessibilis siltens Moyse. Ne appropies huc ad rubum, scilicet ubi lux est flamma sine combustione, sed clementer se tibi capabilem præbentem, & te ab se mulcebrat sua clementer allicientem. Cum audieris secundo, Ego sum frater vester, quasi tacentem relationem superpositionis, secidum quam est Deus patris tui, sicut dicit Moyse, & infonantem auribus cordis tui relationem quasi æquiparantia, secundum quam est similis tibi homo hominis filius, & ideo frater tuus. Cum audieris tertio, nec durum vobis videatur, quod ven didistis me, quasi non solum non redarguentem affectum superficialiter brutalem sicut in Moyse, solue calcamentum de pedibus tuis, sed conscientia tuæ remittentem & annihilantem actū quemlibet totaliter bestialem, sicut audiuit Magdalena post la crymas, Mulier remittitur tibi peccata tua, & beati certe quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum recta sunt peccata. Beatus vir cui nō imputatur dominus peccatum, psal. 31. Item cum videris visu spiritali qui non fallitur in obiecto nō presumpuose, & phantastice imaginando, sed humiliter & certissime interficendo oculos sensu erga te distillare. Non adhuc quidem curiose consideras quid reliqueris, ut in Job. 11. Videns iniquitatem nonne considerat? nec furiose flammantes in testimonium indignationis, ut ibi, oculi eius velut flama ignis, & in Hester. 1. Ardentibus oculis tororem animi indicauit, sed effluentia cuiusdā miri humoris prodierit vehementiam intimi amoris, & ostendens euidētissime summum archanum diuini capitis erga te liquefactum esse. Cum videris secundo brachia Iesu laxari ad ample xandum, quasi oblita percussiois quæ merueris peccatis grauioribus, oblitaque & castigatiois quæ debetur minoribus gladio carentia, sed nec baculum, nec virgam habentia, vireq; suas in te non blactendo, non dilringendo, sed alringendo exercentia. Postremo cum senseris tactu qui cognoscit de proximo & in coniunctione maxima, labia illa Iesu labia distallantia myrrhā primam, vel non myrrham, sed mellis stylam primam, pollata olim animæ tuæ labia non abominari, sed mirabiliter ipsis imprimi, ineffabiliter osculari, quasi oblita inuentionis, exploratoris estis, oblita combinationis, per salutem Pharaonis non exhibitis. Deinde & quasi oblita iustionis, non iudicem vel dominū, vel magnum præterdendere merendum, sed spontum amantem te nerrime, & teneriter reamandum. Post quæ, inquit, ausi sunt loqui ad eum, sic audet illa quæ loquitur. Osculetur me oculo oris tui. Bernardus. O sancta anima reuerentiam habe, quia ipse est dominus Deus tuus fortasse non osculandus, sed adorandus, fateor: quæ honor Regis iudicium diligit, sed præceps amor nec iudicium prætolatur, nec consilio temperat, nec pudore frenatur, nec rationi subicitur. Scito tū quæ ad præceptum disponeris, si hunc septimum presumpseris antequam sex priores transieris.

Octauus gradus.

Octauus gradus est in quo facit stringere indissolubiliter. Omnia quidem precedentia fieri possunt in distantia, vnde hic primū est coniunctio amantis cū amato. Qui n. strin git tenet, qui tenet tangit, qui tangit non distat, languens distat, similiter & querēs nec enim langueret & quæret nisi distaret, sed & currens distat, & ideo currit ne distet, & sic de aliis. Stringens autem non adhuc distat, sed astat, vel magis instat. In precedentibus ergo gradibus anima amat & amatur, querit & queritur, vocat & vocatur. In hoc autem gradu quodam modo & in dissimili modo rapit & rapitur, tenet & tenetur, stringit & stringitur, & vna vni per amoris copulam sociatur. Dionys. Amor est copula amantis cum amato. Trina quidē copula tribus personis traditur, scilicet coninconditionalis a Grammatico, verbalis a Dialactico, carnalis a Iurista, vel Ethico, qui iudicare habet de matrimonio. Prima copulat dictionem dictioni quandoque congrue, quandoque incongrue. Secunda prædicatum subiecto quandoque vere, quandoque false. Tertia sexum sexui, femi nam viro quandoque bene, quandoque male, nec talis copula hæc, sed omnem artem & facultatem transcendens, copulat animam Deo, creaturam creatori, finitum infinito semper congrue, semper vere, semper bene, hoc igitur est alringere. Sed nota aliud est pedem ponere in gradu, aliud statuere. Ponens enim nonnum quam retrahit & deponit, statuens autem figit. propter quod. Dan. 9. Daniel vir desideriorum, &c. Et sta in gradu tuo, quasi dicit. Non tantum calca super gradum, sed sta & firmate super ipsum. In hoc gradu quidam sunt hospites & transitorii, quidā vero incolæ & mansionarii, vt hospites, ad hunc gradum eunt, & redeunt, qui stringit & postea dimittit. Mansionarii autē sunt, qui insolubiliter stringunt ut illa. Inueni quem diligat anima mea, tenui illum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, nō offendet te donec &c. Nō enim ponit post

sed negat ante, nam non ideo vult introducere non dimissum, vt dimittat introductum, quinimo quando hac cautela foris inuētum introduxerit, plenius tenebit, fortius stringet, & minus dimittet. Primi autem, scilicet hospites, sunt in triplici differentia, quia tribus modis dimittitur Christus. Primo enim dimittitur non volens a volente, cum brachia quæ strinxerat charitas, distringit carnalitas, vel remissa tepiditas, sic demittere est amittere. Augu. Te nemo amittit, nisi qui dimittit &c. Sic autē dimissus & quasi coactus recedere, cogitur nimum dimissorem dimittere. psalm. 80. Audi populus meus, & contestabor te, Isaac, si audieris me, non &c. Ego enim sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti in præterito. Dilara os tuum, & implebo quicquid appetis in futuro, & non audiuit populus meus vocē meā, & dimisit eos secundum desideria cordis eorū. Secundo dimittitur volens non a volente, cum brachia stringentis affectus corporis corruptibilis infirmitas laxat, necessitas relaxat, Genes. 3. Dixit angelus ad Iacob. Dimitte me, iam enim ascendit aurora, respondit. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Hoc dimittere est contemplationem ex carnis necessitate remittere, sic tamen dimissus dimittenti benedictionem præstat, & nomen mutat, quod totum tibi plenius exponit, & planius modica experientia, quàm longa verborum sententia. Tertio dimittitur volens a volente, cum præuidetur vtilitas, & sequitur quasi tracta voluntas, hoc tale dimittere est contemplationem ex vtili cantā intermittere, vt vel opposita iuxta se posita & maiora, & minora clarius videantur, vt feruentius appetat, iucundius recipiat, firmius stringatur, cuius carentia qualis sit agnoscitur: vide hoc euidētē in Thob. 5. Hen me fili mi, vt quid te misimus peregrinari baculi senectutis nostræ, qui sustentat impotentiam nostrā. Lumen oculorum nostrorum, quod illuminat impotentiam nostram, solatium vitæ nostræ, quod solatur tristitiam, & hoc in præsentia. Spem posteritatis nostræ, spem in futuro, & breuiter omnia in te vno habentes, non te debuimus dimittere a nobis, sic dimissus, sic cum stetu desideratus, cum desiderio expectatus, rediens refert antidotum cæcitatē, remedium paupertatis, qui legit intelligat. Omnia autem in vno habemus, de quo Roma. 8. Proprio filio suo non peperit, quomodo autem non cum illis omnia nobis donauit? Hunc igitur dimittere non debuimus, quod si dimittimus, sic dimittamus: sic rediturum expectemus, & tunc sic recipiemus.

Nonus gradus charitatis.

Nonus gradus est in quo facit ardere suauiter. Non omnia qui calet ardet, nec omnis qui ardet bene ardet, & bene ardet qui suauiter ardet. Nota ergo originem ardoris, & differentiationem in esse naturali, & secundum hoc procedit in esse moralis. Origo ardoris est calor, nam omne ardens est calidum, sed non e converso. Calor autem est qualitas corporis inter primas elementares qualitates nobilissimam, naturaliter sursum mouens, homogœna congregans, heterogœna disgregans quæ secundū se directē, sed non immediatē frigiditati opponitur, quæ deorsum mouet homogœna disgregat, heterogœna congregat. Est enim calor in corpore quandoque naturalis & innatus, quandoque accidentalis vel aduentitius, & illa quandoque conueniens, quandoque disconueniens, secundum hoc autem calor spiritus est amor, & hic duplex, alius innatus: alius additus: & iste duplex. Alius conueniens, & hic est charitas, alius disconueniens, & ideo spiritus distemperans, & iste cupiditas. Plane ergo hæc qualitas spiritus, scilicet amor inter primas spiritus qualitates prima & nobilissima, 1. Corinth. 13. Maior horum est charitas, prima sursum mouet vt calor. August. Vnaquæque res suo pondere ad locum suum tendit. Pondus ignis, & olei, & vniuersaliter calidiorum secundum se sursum, lapidis & grauium omnium deorsum: quod autem est pondus in corporibus, hoc est amor in spiritibus. Et in hoc motu, quod amor naturalis inchoat, charitas consummat, quæ non permittit spiritū quiescere extra Deum, sicut calor ignem citra horizonta extra naturalem, & locū proprium. August. Fecisti nos Domine ad te, & inquietus est cor nostrum, donec requiescat in te. Item heterogœna iste calor disgregat, heterogœna valde spiritus, & corporalia corruptibile, & incorruptibilia perpetuum, & temporalia dissocia: ergo hoc calidum charitatis. Sed homogœna congregat coniungens spiritum a corporalibus segregatū cū spiritu incorporeo. 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est coniungens incorruptibile incorruptibili a corruptibilibus segregatū, scilicet animā incorruptibilem a corruptibilibus primo bono. Itemque perpetuum a temporalibus segregatum perpetuo & æterno. August. Iunge te æterno, & æternus eris. Nota ergo sicut in naturalibus, ita & in moralibus tria sunt, scilicet frigus, tepor, & calor, & tepidum est medium inter extrema quæ opponuntur vt contraria. Per tepidum est transitus a frigido ad calidum, & sic tepidum laudabile aliquantum et bonum, quia via est et dispositio ad generationem

ne rationem caloris, sed non sufficiens, quia frigus in ipso non moritur, sed remittitur. Augustinus. Non moritur frigus, nisi in calore. Frigus igitur est status caloris proflus amoris ex parte. Tempus status gratia gratis data: calor gratia gratum facientis, ubi primo frigus expulsum a contrario perimitur, & moritur. Est & per tepidum reditus a calido ad frigidum, & sic vituperabile. Apoc. 3. Quia tepidus es, incipiam te emouere de ore meo. Item, in calido tres sunt diuersitates, scilicet calens, feruens, & ardens. Calor initium, feruor incrementum, ardor complementum. Distinguntur ergo ut maius & minus. Nam feruor est calor valde intensus: ardor est feruor summe intensus. Calor ergo in positivo, feruor in comparatiuo, ardor in superlatiue, calens incipientem, psalm. 8. Concaluit cor meum intra me: feruent proficientes. Roma. 12. Spiritu feruentes, Domino feruientes: ardent perfecti. psalm. 38. In meditatione mea exardescit ignis. In ardore iam, & tunc primo ignis forma & forma & natura est. Vnde in 1. Metaphysic. Ignis est in fine caliditatis. Sunt autem tres species ignis, secundum Aristot. scilicet carbo in materia terrea, flamma in materia aerea, lux in materia propria. Tres ergo sunt ardoris differentie secundum tres status, scilicet penitentium, actiuorum, & contemplatiuorum. Status penitentium habet ardorem carbonis, ubi est ignis in materia terrea. Isai. 64. Stabuerit Dominus fordes filie Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicii, & spiritu ardoris. Verum in hoc statu, scilicet penitentia, inueniuntur nonnulli tepentes, pauci vero calentes, pauciores feruentes, paucissimi ardentes. Accipe tamen exemplum ardoris a Magdalena, de qua Gregorius. Incendit plene Maria peccati rubiginem, quae ardet valde per amoris ignem. Greg. Disce quo dolore ardet, quae flere inter epulas non erubescit. Item, illa usque progrediente in itinere bonae actionis habet ardorem flammae, quae magis in sum tendit, & de carbone quidem nascens patre suo nobilior est in materia, clarior in forma. Verum & in hoc statu inuenies non omnes ardentes, sed quosdam tepidos, alios calidos, paucos feruos, rarissimos ardentes, de quibus Luc. 24. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis de Iesu dum nobis loqueretur in via, & aperiret scripturas? Vide ibi, & disce quales inueniantes, & ex quibus causis ardent. Vide in his duo, scilicet motum, & actum. In motu considera quatuor concurrentia, quod ibant duo simul, quales ex discipulis, quando ipsa die, quo in Emmaus, in numero eorum societas. Propheta. Nunquid ambulabunt duo pariter nisi conueniat eis? vtile melius est duos simul esse, quam unum. Vnus enim quomodo calefiat? & si non calefiat qui vnus & singularis est, quomodo ardebit, in professione humilis docilitas, ex discipulis, inquit, non ex magistris, in tempore lumen discretionis, ibant enim in die non in nocte. Qui enim ambulat in tenebris, nescit quo vadat, in termino desiderium perfectionis. Ibant in Emmaus, quod interpretatur desiderium consilii. Illic eunt, qui non contenti implere mandata, desiderio mouentur etiam ad implenda consilia. Item, actus eorum triplex describitur, scilicet quid cogitarent corde, quid dicerent ore, quid facerent opere. Cogitabant autem passionem Christi, & ideo tristes, non facultate gaudentes. Vnde, Ambulantes, & illis tristis? conferebant in verbo non de vanis aliquibus, sed de his omnibus quae acciderant, scilicet de passione Christi. Quo contra, Ioannis. 9. Ipsi de mundo sunt, & ideo de mundo loquuntur. Exhibebant in facto hospitium peregrino, ut pateret ipsorum tristitiam non fuisse accidiam quae ad diuini boni inducit. Nimirum talibus viatoribus Iesus propinquat, simul vadit, increpat nonnunquam, scripturas aperit, & sic ardorem causat, nec tamen agnoscitur, donec panis frangatur. Tertius est status quiescentium in pace contemplationis, hic habet ardorem lucis: sed tamen & inter contemplatiuos inuenies calentes feruentes, per paucos autem ardentes. Tales illi in Hierusalem sedentes, & ignem diuinum excipientes. De quibus Gregorius. Dum Deum in ignis visione suscipiunt, per amorem suauiter arserunt. Primi ergo ardent multum vtiliter, sed & multum poenaliter. Secundi magis vtiliter, & minus poenaliter. Tertij maxime vtiliter, & minime poenaliter, & ideo suauiter. Hi, scilicet suauiter ardentes in hoc nono gradu sunt Seraphim, in proximo cognationis gradu atinentes, de quibus dicit Dionysius. Seraphim est calidum feruidum & superferuidum, haec est visio magna ardor sine poena, suavis non grauis, ita ut Moyses miraretur quod rubus arderet, & non comburetetur.

Decimus gradus.

In decimo gradu facit similari totaliter. Sed nota tres sunt similitudinis differentie. Prima fundatur super proportionem: sic nigrum in comparatione ad congregare proportionabiliter, si mile est albo comparato ad disgregare. Proportionalem ergo similitudinem disparata etiam opposita habere possunt. Secunda

Fundatur super communem qualitatem, sic album albo similitur. Aristoteles. Similitudo est eadem rerum differentium qualitas. Tertio fundatur super receptionem, sic cera similitur obliquilo, speculum rei oppositae, cuius speciem recipit, aqua rei obiectae, oculus rei visae. Secunda similitudo expressior quam prima, tertia quam secunda. Similitudine proportionis similitur anima Deo per naturam, & hoc multipliciter, quod patet sic. Diuina enim essentia potest considerari dupliciter, vt comparata ad personam, & vt comparata ad creaturas: comparata ad personas quarum est, & in quibus est. Representat anima in suprema sui portione tripliciter, scilicet trinitatem personarum in vnitatem essentiae, trinitatem potentiarum in vna mente, item originem & ordinem. Origine, quia sicut pater origo filii, & ambo simul spiritus sancti, similitur memoria origo intelligentiae, vtraque voluntatis. Item aequalitatem aequalitate, & circumiunctione, vt totum probat Augustinus. Item ad creaturas comparatur dupliciter, vt causans, & cooperans. Vt causans, tripliciter. Efficienter, & sic ab vno Deo omnia, & quodammodo similitur secundum tenentem proportionem ab vno homine omnis homo. Formaliter, sic idea omnium in Deo spiritualium, & corporalium: similitur intellectus aptus est omnibus simulari ideis recipiendo, quas habet Deus non receptas. Aristoteles. Intellectus quodammodo est omnia finaliter. Ecclesiasticus. 8. Vniuersa propter semetipsum creauit altissimus. Aristoteles. Sumus quodammodo nos finis omnium. Item vt cooperans. Sic Deus in vniuerso totus, & in qualibet eius parte totus, similitur anima in corpore. Sed nota hic, similitudo recipit maius, & minus. Est enim duorum similitudo parua conuenientia proportionalis in aliquibus paucis, vel modicis: magna in multis, maius in pluribus, maxima in plurimis. Item similitudine qualitatis, similitur anima Deo partim per naturam, partim per gratiam. Sed prenoRANDUM illud Augustini. Credamus Deum sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, & cetera. Est ergo bonitate bonus, cuius bonitas non est qualitas accidentalitatis, sed veritas substantialitatis. Anima autem est bonitate, qualitate, & accidente, tamen propter actum consimilem bonitatis huius & illius improprie, & analogice, & exiliter valde, bono Deo bona anima similitur dicitur. Fecit enim Deus hominem ad imaginem & similitudinem ingratum. Diuina igitur essentia quam vt comparatam representat anima similitudine proportionis vt absolutam, imaginatur aliquantulum similitudine qualitatis. Est enim Deus bonus, simplex, insensibilis, immortalis. Fecitque hominem ad suam imaginem, secundum animam hominem simplicem insensibilem, quae scilicet in substantia sua sentire non potest immortalem. Augustinus. Anima non est imago, si mortis termino clauderetur, naturalia haec & ideo inuisibilia. Accedit gratuita naturalibus, accrescit imagini similitudo, Deo sapientia, iusto, & benigno, simul sit anima sapiens iusta, & benigna, & sic de aliis. Dionysius. Oportet eum qui cum benigno Deo loquitur, configurare se maxime similitudinem, vt est possibile, sibi que conuenientem esse benigne operationis. Secundum hoc dicit dominus. Mat. 5. Effloresce per se, sicut & pater vester perfectus est. Effloresce misericors, sicut & pater vester misericors est, & in lege. Sancti citius, quia ego sanctus sum. Haec similitudo habet exordium in natura, incrementum in gratia, complementum in gloria, quando beati eritis, & ex hoc bene similes. Sed ex hoc secunda similitudinis species in qualitatibus, & naturae, & gratiae, & gloriae recipit magis & minus. Nam sicut albo summe parum album, & parum simile, & minus minus, & minime minime, & multum album simile, & plus plus, & maxime maxime. Sic cum Deus omnia in termino habeat & in summo immo & ultra terminum, summe simplici anima per naturam simplex similitur, & minus minus, & magis magis & cetera. et sic de aliis naturalibus. Item, summe benigno anima per gratiam benigna simul & minus minus, & magis magis, & sic de aliis gratuitis. Item, summe beato anima per gloriam beatam similitur, & minus minus, & magis magis. Excedit autem similitudo similitudinem tripliciter, scilicet quantitate continua tantum, vel discreta tantum, vel vtraque. Proprie loquendo, primum dicitur magis simile, secundum plus simile, tertium magis & plus fortasse. Secundum haec angelus, & anima in Dei similitudine habent se vt excedentia & excessa. In tertia similitudine quae plenissima est, anima Deo similitur non iam imitatione, sed receptione, hoc inchoat cognitio, consummat dilectio. Sed vtrumque recipit magis & minus, hoc incipit in via, compleuit in patria, vtroque magis & minus. De cognitione. 2. Cor. 3. Nos reuelata facie gloriae domini speculantes, in eandem imaginem transformamur. 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Sicut est, non sicut facit, vt modo videmus cum Deum non secundum essentiam, sed secundum effectum cognoscimus, & ei similes modo non sumus, sed tunc erimus, cum in speculum animae quasi propriam speciem proiecit, & in intellectu secundum essentiam cadet.

cadet. De amore Hugo. Scio anima mea, quia quicquid diligit, vi amoris in eius similitudinem transformatur. Fit autem huiusmodi assimilatio quandoque ex sola oppositione, vt patet in speculo, & specie: quandoque ex impressione, vt patet in cera, & sigillo. Prima assimilatio fieri potest inter distantia, secunda solum inter coniuncta. Primam gignit intellectus cognoscens, secundam affectus amantis. Augustinus. Anima eo imago Dei est, quod ipse capax & participes esse potest, capax cognoscendo, participes amando. Quoniam igitur intellectus praecedat affectum, cognitio amorem necessarium, necesse est vt prius speciem Dei capiat in intellectu, Deo vt speculum assimilandum, quam participet affectus, a Deo praesente vt cera sigillandum. In primo diuersificatur similitudo vt fit completior, vel incompletior ex duplici causa, scilicet qualitate recipientis, & distantia recepti. Trias ad minus qualitas in recipiente exigitur ad hoc vt aptum sit ad plenam & euidentem recepti similitudinem. Prima, vt sit terminatum, quod deficit in aere, & ideo licet prius in ipso recipiat species quae ipso mediante deferretur ad speculum, vel ad oculum, non tamen euidenter est in seipso. Quod autem fit in ipso, patet sic. Sit a, b, c, d, aer medius contiguus rei in a, speculo in d, non potest esse species in speculo, nisi prius fuerit, & sit in medio. Secunda, vt stabile & quietum, non mobile, vel fluidum, quod deficit in aqua, quae licet euidenti similitudine recepta speciem representet, propter motum tamen integram representat vt fractam, quietam vt mota. Tertia, vt fit tersum, quod deficit in terra, & quolibet opere corpore, vnde haec recipit vmbra non speciem: omnia haec in speculo. In vna recipit anima cognitua diuinam speciem naturaliter recepta est, quasi aerea per vacuum interminatum vanitatis. Psalm. 93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt. Rom. 8. Vanitatis subiecta est omnis creatura. Psalm. 38. Vniuersa vanitas, omnis homo viuens, & quasi aqua per motum, & fluxum instabilitatis. Augustinus. Cogitationes viae totum sunt volubiles, & quasi terra opaca, & inderecia per grossitatem cuiusdam materialitatis, sed in futuro erit vt speculum, quando vanitatem excludit completus, & terminans veritas, fluiditatem sicut quiescit stabilis. Non enim erunt tunc cogitationes volubiles, vt vult Augustinus. Opacitatem absterget, & superficie tersa reddet mundissima limpiditas, de qua. Marc. 5. Beati mundi corde, quonia ipsi Deum videbunt. Distantia autem rei speciem proficiens, & speculi recipientis causat etiam diuersitatem similitudinis. Nam quo minor distantia, maior similitudo. Vera enim facies resultat, & tota secundum veritatem in speculo etiam distante, sed in minus distante plenius secundum quantitatem. Cuius ratio patet in naturalibus, quia nulla res materialis proieciens speciem, proiecit eam sub pararellis: unde oculus videt rem sub triangulo, cuius angulus est in oculo basis in re visa, eodem modo & speculum recipit obiecta. Causa huius est, quia res habet quantitatem ratione materiae, specie autem ratione formae, quae simplex est, & indifferens secundum se: elongatio autem a materia & in specie, causat contractionem quantitatis. Quanto autem magis distat speculum, magis concurrunt lineae terminales, sub quibus proiectur species, ex quo non sunt aequae distantes, & tanto minor recipitur species: vnde patet esse possibile, quod duorum speculorum speciem aliquam recipientium vnum recipiet, & representet totam, aliud non tota, & tamen secundum magis recipere quam primum. Igitur in proposito, & si in Deo non sit quantitas materialis, est tamen quantitas virtualis, vel potius immensitas, quam speculum gloriificati intellectus cum dimensum sit & finitum, non potest recipere infinite. Totam ergo secundum veritatem recipit Dei faciem, cum simplex sit non habens partem & partem: sed recipit tamen non secundum infinitam quantitatem recepti, sed secundum aliquantam capacitatem recipientis. Et licet in oibus speculis resultat Dei facies secundum plenitudinem veritatis, tamen secundum minorem, vel maiorem distantiam recipientis & recepti est maior vel minor contractio quantitatis. Quod ergo minime distat, plenissime representat, & intellige distantiam non spatij localis, sed aptitudinis. Dionysius. Quilibet ornatus circa Deum diuiniore est magis alio distante, & lucidiora simul & magis illuminatiua quae propinquiora sunt vero luminari, & non accipies hoc localiter, sed secundum diuinam similitudinem & propinquitatem. Verum quia regulariter in comprehensibus, quantum quisque cognoscit, tantum diligit, quantum ergo recipit Dei faciem superficies terti, & specularis intellectus, tantum sigillatur ex impressione faciei eiusdem profunditas molis & cerei affectus, & sic similitudo consummatur, cum anima secundum intellectum & affectum in Deum transformatur. Gradus ergo decimus in quo amor facit assimilari totaliter ultra Seraphim, est qui iam similitur excellenter, vtpote quibus in summo conuenit angeli distinctio, quam ponit Dionysius. Angelus est imago Dei, manifestatio oculi luminis, speculum clarum, clarissimum, immaculatum, incoquina-

tum, incontaminatum, totum, si conueniens est dicere, suscipies in te pulchritudinem omniformis deformitatis, munde resplicere faciens in se bonitatem silentii. Fecit ergo summus artifex in ostentationem plenioris artis suae speculum vnum clarissimum clarus, Seraphim rebus & purius, & tanta puritate, vt purius intelligi non posset, nisi Deus esset, personam scilicet gloriosissimae Virginis. De quo Anselmus. Decibat vt illius conceptio hominis de matre purissima fieret ea puritate qua maior sub Deo nequit intelligi. De huius speculi formatione, Bernardus. Hanc Domine fecisti imaginem bonitatis tuae, in ea valde artifex ostendens magisterium pietatis tuae, sed rursus ex isto mirabiliter produxit aliud nobilissimum, quod ineffabiliter in vnitatem diuinam personae assumptum vt coniuncta summa & immediatissima facie diuina ipsam plenissimam & totali similitudine representat. Nec iam dicatur homo diuinus, vt a Deo sigillatus, sed homo Deus vna persona gemina natura. Sit ergo a, intellectus animae Christi, b, anima beatae Virginis, c, summus angelus de Seraphim, d, summus de Cherubim, e, summus de Thronis, f, summus de Dominationibus, g, summus de Principatibus, h, summus de Potestatibus, i, summus de Virtutibus, k, summus de Archangelis, l, summus de Angelis. Diuina igitur essentia per naturam cognoscitur, & in vnitatem dilectionem recipitur, & aliquasi similitudine representatur ab omnibus his vt facies speculis, non secundum indifferentem essentiae veritatem, sed differentem quantitatem, secundum capacitatis & aptitudinis diuersitatem. Quamuis ergo in Deo vnus sint essentialia omnia, & ideo idem virtus & essentia simplex, tamen essentia & virtus est infinita. Ex quo accidit vt etiam cognoscibilis sit & apprehensibilis non sit, & ideo infinitum a finito totum cognoscitur & amatur, quia simplex, sed non totaliter, quia non infinite, humanitati vero infinite solum respectiue, scilicet in comparatione ad omnem creaturam. Omnis enim creatura esse & fines humanitas illa in esse, cognoscendo, & diligendo quodammodo infinite excessit, quae ad ipsum vere infinitum in vnitatem personae accessit. Intelligit igitur specula nouem sub nouem diuersis gradibus faciem aliam ipsam recipientia, & representantia. Vltimum representabit vere faciem secundum quod est, sed non vere quanta est, quia & essentia nati, & essentiam, & numerum & figuram oculorum, genas, facie latitudinem mentum & frontem longitudinem terminantes. Omnia haec in secundo non plura, sed maiora, nec in summo plura, sed maxima: sic omnino in proposito. In l. recipit diuina essentia, potentia, bonitas, & omnia essentialia Trinitatis personarum, & omnia ad beatitudinem facientia. Sed & ipsum eadem recipit, & non plura, sed maiora, quia maius est, sed tamen non infinite infinita recipit, quia & ipsum finitum est. In g, autem vniuersi communis est finis, & in cognitione & dilectione eius communis est terminus diuinam similitudinis. Verum ipsum a, vniuerso melius, quia finem hunc infiniti vnione transcendit, ibi per copulam admittitur, vbi omnis creatura excluditur, cum Trinitas sibi soli & homini assumptio nota, & per consequens amata esse dicitur. Pro solo igitur a, amore decimum gradum fecit, quia infinita cognitione, & dilectione amato non quidem equauit, sed quodammodo totaliter similitur, cui ipsum personaliter vniuit. Sed & mirabiliter inter a, & c, b, medium intercessit, persona scilicet gloriosissimae Virginis, quae in cognoscendo & diligendo omnium quidem creaturarum personarum communitatem inaccessibiliter excessit, sed ad personam increatae vnitatem rationabiliter non accessit.

DE DILECTIONE PROXIMI.

C A P. I.

Vult Dominus, cuius ignis est in Sion, scilicet ecclesia militans, per fidem speculante: & caminus in Hierusalem in ecclesia triumphante, iam pacem videntem. Hic ignis ibi locus ignis, non tamen vacuus locus, nec caminus extinctus. Dicit autem Aug. Vnaquaeque res suo pondere ad locum suum tendit, pondus autem ignis sursum. Ignis ergo amoris hinc est quasi violenter, illic quasi naturaliter. Illinc vero mittitur huc: hinc vero mouet illuc. Trem. 1. De excelso misit ignem in ossibus meis. Et i. Ezech. 10. Ignis de medio Cherubin accipitur, & datur manus viri lineis induti. Ignis vero inferius & ignis superius: quia Opusc. S. Tho. Aquin. M. Deum

Deum & in via amamus, & in patria amabimus: sed sursum so-
lummodo proprius ignis locus, & ideo precipitur, Diliges Do-
minum tuum &c. Quod mandatum secundum Augustinum,
hic implere non possumus, cum non sit ignis locus. Sed ideo ac-
cipimus ut ad caminum tendere sciamus, ubi totaliter ardendo,
mand. ut quod hic accipimus, & seruate incipimus, sine deserta-
tione impleamus. Nota ergo quinque conditiones illius ignis.
Est in materia nobilis, in forma cognoscibilis, in quantitate ma-
gnus, in virtute inextinguibilis, in pondere stabilis. Primum
quidem amor in patria, ignis in camino est, & in materia nobi-
lis, cum eius materia sit ipse Deus, quem tunc sic amabimus, ut
nihil amemus, nisi quod ipse sit, vel ab ipso, in ipso, secundum
ipsum, & ad ipsum sit: hic vero diuersorum ignium sunt diuersae
materiae. Alii enim aliud amant, & hoc quod est causa amoris,
hoc materia ardoris. Vide ergo quomodo alii pro materia ignis
simul boum in larem cordis componunt, alii coruones, alii strami-
na, alii ligna vitridia, alii carbones. Voluptuosi simul boum
inceperunt, quia vitia & peccata, & ea quae brutalia sunt, arden-
ter diligunt. Verum hic ignis scidus, & tantum insciens, quia
tum calefaciens. Item in affectionibus auarorum congesti sunt
in pabulum ignis cespites terrestrium, id est, temporalium bono-
rum, alii de straminibus, & calamis qui vacui sunt igne fa-
ciunt, qui vanos honores diligunt. Ignis stramineus letabilis
quidem dicitur, sed durabilis non esse cognoscitur. In momento
flamma in altum consurgit, sed continuo euanescit. Lux clara, sa-
mae secularis procul aspiciunt, & repente non nisi fauilla nigra
& inuisibilis inueniunt, quam hic ventus dispergit, ut locus eius
iuuenni non possit. psal. 36. Vidi impium super exaltatum, & ele-
uatum sicut cedrus libani, & transiit, & ecce non erat quaeuis,
& non est inuentus locus eius. Nonnulli etiam de spiritibus, & tri-
bulis, quae nec sine poena trahi possunt, incendium faciunt, sci-
licet inuidi & inuidi, qui vindictam appetunt, & poenas alio-
rum ardent concupiscunt. Item, alii ligna viridia incendunt,
qui uxorem & filios nimis ardent diligunt. Hic ignis fumum
generat, qui & faciem animae denigrat, & oculos cognitionis ve-
hementer deturpat. Item, alii carbonibus in lare cordis ignem af-
fectionis nutriunt, qui bonos homines diligunt, qui more carbo-
num in oculis carnalium nigri sunt, & despecti: sed siccitate lau-
dabili & aliis conditionibus ad ignem sunt aptissimi. Verum
ut audiam, & de igne carbonum caput frangitur, nisi sale aspergan-
tur. O quantorum capita insensibiliter fracta sunt, & in qua-
dam periculosa insaniam inciderunt, qui sine sale discretionis
etiam bonos homines dilexerunt, qui spiritu coeperunt, & carne
consummauerunt. Ceterum in camino patriae ignis in materia
nobilis est, ubi pure Deus diligitur: in seipso, sed & forte nihil ni-
si Deus diligitur in proximo. Deuter. 4. Deus noster ignis con-
sumens est. Mira res. materia ignis nostri tantum agit cum patri
debeat, Deus noster non solum amatur, sed & amat, & quia arde-
ter amatur, ipse est materia igne nutritus: sed quia ardentius
amat, ipse est ignis consumens. Finitum enim quantumque
magnum, infiniti comparatione consumitur. Item, est & ille
ignis in forma cognoscibilis, quia non in cineribus sepelitur, sed
effusione flammae omnibus aperitur. Cantic. 8. Fortis est ut mors
dilectio. Lampades eius lampades ignis atque flammam. Mo-
do quid ignis charitatis cinere cooperit inuisibilis est a Deo,
ut & ipsum hospitem domus lateat, vitum super larem cordis
aliquid de igne charitatis habeat, & tunc aliquid non
est, ubi tamen est: & e conuerso nonnumquam praesumitur esse,
ubi in veritate non est. Ecclesiast. 9. Sunt iusti atque sapientes,
& opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo vtrum amo-
re an odio dignus sit. Item, est in quantitate magnus, modo pa-
rum cognoscimus, & ideo parum diligimus, & ideo parum igni-
culum habemus, vix manum plenam, ut signatur in Ezech. 10.
Precipit Dominus viro qui indutus erat lineis dicens. Sume
ignem de medio rotarum, quae sunt inter Cherubim, & ingressus
ille stetit iuxta Rotam, & extendit Cherub manum de medio
Cherubim ad ignem qui erat inter Cherubim, & dedit in manus
eius, qui indutus erat lineis, qui accipiens ingressus est, & appa-
ruit in Cherubim similitudo, & manus hominis subtus pennas
eorum. Cherubim plenitudo scientiae. Cherub ergo nobis ignem
mensurat, & vix manum plenam dat, quia parua cognitio, &
ideo parua dilectio. 1. Corinth. 13. Nunc cognosco ex parte, sed
cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est,
& tunc perfecte videbimus, perfecte amabimus, & vehementer
ardebimus. Ioan. 17. Notum feci eis nomen tuum, & notum fa-
ciam, ut dilectio qua dilexisti me in ipsis sit, & ego in ipsis. Nec
mirum, si magnus ignis efficitur, ubi de rot cordum milibus qua-
si in finibus laribus amoris flamma effunditur, & in vnum ignem
charitatis inconfuse confunditur. O si interim plenam nobis Che-
rub mensuret, ut video, quatuor ad hoc habere oportet, scilicet,
ut viti simus, lineis induamur, ingrediamur, iuxta rotas stemus.
Ergo igitur uir uiriliter consistat, induere lineis continentiam, in-

Fregere in interiora conscientiae, ita iuxta rotas scripturae, sic alii
quid de igne accipies quo accepto egredieris, & alios incendes.
Item, est in virtute inextinguibilis ignis extra caminum, ignis
charitatis extra calum, ut uosus quidem valde, sed tamen ex-
tinguibilis est, & quam frequenter extinguitur uelut penuria li-
gnorum, nunc mundantia aquatum, cum vel defuit necessaria,
vel adfuit contraria. Propter b. 27. Si defecerit lingua bonorum
operum, extinguitur ignis. Similiter, quent ardentem extinguit
aqua fluida, scilicet conuersione, ita quidem modo, sed quo-
modo in futuro, ita hic, sed qualiter in camino virtus ignis in-
extinguibilis est, nota. Cant. 8. Aqua multae non poterunt ex-
tinguere charitatem, nec flumina obruere illam. Ex illo sequit-
ur alia condicio illius ignis, scilicet quod sit duratioem perpe-
tuum, & hoc est quod dicit Apostolus. 1. Cor. 13. Caritas num-
quam excedit. Item, est in pondere stabilis. Pondus naturale
quod rem ad locum proprium inclinat, in eodem loco rem sistit,
& extra illum quietescere non permittit. Sicut igitur lapis, quem
pondus suum deorsum mouet, in centro accipit quietem, sic
ignis semper in motu est, & semper suo pondere sursum te-
dens in horizontem sphaerae suae eodem pondere fixus adspicitur
stabilitatem, ibique ab aliena materia absolutus, & propria co-
tentus, in actione sua uniformiter se habet. Nam extra sphaeram
suam secundum diuersas materias foris conditiones diuer-
sas, & pro diuersis conditionibus multiformiter diuersificatur
in actionibus. Nunc enim impeditur, nunc exceditur, & secun-
dum hoc motus eius nunc tardior, nunc uelocior: nunc minu-
tur, nunc augetur, & ex hoc actus eius nunc debilior, nunc for-
tior. Sic sic omnino ignem amoris pondus suum mouet & agi-
tat, donec in camino patriae fissat. Hic ergo charitas mouet ad
opera, per quae sursum ueniat, & sic est meritum praemii, ubi
sine opere in amari praesentia delectatur, & sic est praemii meriti.
Hic ergo locus motus & actus, & passus. Nam ignis charitatis
& mouere habet, & moueri potest: mouere habet, ut dictum est, ad
opera: moueri potest quia quaeque species motuum, motu
generationis de non esse ad esse, motu corruptionis de esse ad non
esse, motu augmenti cum intenditur, motu diminutionis cum ha-
bitus per peccatum corruptus in contributione minor reuertitur, mo-
tu alterationis vel ad expedita feruet, vel impedita torpet: & se-
cundum hoc in motu quem elicit, & in actu quem efficit, fortior,
uel debilior est. Nihil horum patitur ignis in sua sphaera, chari-
tas in patria. In camino ergo patriae locus est stabilitatis, ubi po-
dere suo ignis iste sistitur, ut nec moueat ulterius, nec mouetur.
Non enim ibi uictus mouere habet ad operationem difficilem,
sed beatificare habet per fruitionem Dei iudicibilem: nec moue-
ri potest, quia nec generari in non habente, nec corrupti in habete,
nec augeri in minoribus, nec minui in maioribus, omnia uel
si de hypophania ad epiphania ascendere per amoris augmentum,
nec illi possunt descendere per ipsius detrimentum: sed nec altera-
ri potest, cum nec impediri, nec expediti valeat, sed semper aequo
expedita in eodem statu, in eodem actu, in eodem seruoere stabilis per-
seuerat. Hic est caminus Hierusalem, ad quem mouet & eleuat bo-
nos ignis charitatis, cui ex opposito caminus Babylonis opponi-
tur, ad quem permittit & agitat malos ignis cupiditatis, de quo
Matth. 13. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iusto-
rum, & mittet eos in caminum ignis. Ibi erit actus & ardor dentium,
hic erit risus & iubilus gaudentium, ibi paniter ardent corpo-
ra damnatorum materiali igne inextinguibilis gehennae: hic
lauciter ardent animae bonorum spirituali igne interminabilis
amicitiae. O si modo respicere deus oculis cordis, qualis erit
ille respectus quo electi respiciant sine timore gaudentes, de ca-
mino palatii regalis illos miseris sine spe dolentes in camino
carceris gehennalis.

C A P. I I.

Secundum autem simile est huic. Diliges proximum tuum
sicut teipsum. Similitudo est rerum differentium eadem qua-
litas. Mandatum igitur primum est quo iubemur diligere Deum,
& secundum quo proximum: quoniam duo mandata sunt num-
mero differentia, & ordine differunt non solum iubendi, sed
etiam implendi, quoniam illud primum, & istud secundum non
secundum prius & posterius in tempore, sed in dignitate & neces-
sitate: quia dignius, potius, intentius & fructuosius diligimus rem,
quam eius imaginem, Deum quam hominem, multa tamen conue-
nientia & similitudo mandati secundi cum primo. Et est triplex
conuenientia. Nam idem est actus in specie, qui utrobique recipi-
tur, scilicet dilectio. Idem numero habitus charitatis, a quo uterque
actus elicitur, & vnus idemque finis, scilicet, Deus, in quem uterque
dirigitur, quia propter Deum & Deus, & proximus diligitur. Cui
ergo proximus diligitur propter Deum, solus Deus diligitur pro-
pter seipsum. Aristoteli. Vbi vnum propter alterum, utrobique vnus
tantum. Primum igitur mandatum & actus quidem nobilitate, &

& obiecti dignitate, & implendi necessitate praecedit omnia &
excedit, ad cuius similitudinem secundum per multas communes
cum ipso qualitates praesentibus aliis mandatis plenius, & pro-
pius accedit. Secundum ergo simile est primo. Primo quidem in ob-
ligatione, quia mandatum est sicut primum, non consilium, & ideo
non per suadet ad placitum, sed imponitur ad debitum, Ioan. 13.
Hoc est praeceptum meum, ut diligatis inuicem &c. De uirginibus (ait
Apost. 1. Cor. 7.) praeceptum domini non habeo, consilium autem do &c.
Et dominus. Matth. 19. iuueni ait, Si vis perfectus esse, uade & ue-
de &c. Professio ergo castitatis, & abdicatio proprietatis, & quae-
dam similia consulantur, ut uilia. Dilectio autem proximi, sicut di-
lectio Dei mandatur, & precipitur ut necessaria. Itemque man-
datum aliud diuini, aliud humani. Secundum simile est primo,
in auctoritate, quia diuini & non humani, & ideo omnibus
humanis praedicitur, cum minor in maiorem impertum non ha-
beat. 1. Ioan. 3. Hoc mandatum habeamus a Deo, ut qui diligit
Deum, diligit & fratrem suum: a Deo, inquit, non ab homine. Obe-
dire autem oportet Deo magis, quam hominibus: & ideo tradicio-
nes humanae tanquam uanae non obligant, quae huic diuino mandato
directe, uel indirecte obuiant, Matth. 23. Quare uos transgredi-
mini mandatum Dei propter traditionem uestram? Na Deus di-
xit, Honora patrem &c. Vos autem dicitis, Manus quodcumque est
est me, tibi prodest, & irritum fecistis mandatum Dei propter tradi-
tionem uestram, Col. 2. Si mortui estis ab elementis mundi huius,
quid adhuc requam uis decernitis? Ne tetigeritis &c. Quae sunt
omnia in interitum secundum praeceptum, & doctrinas hominum.
Item mandatum diuini aliud ceremoniale, ut de oblatione uis
tulae ruse, & similia. Aliud iudiciale, ut de emptione serui, & te-
leonaria, ut de erutione oculi, & similia. Aliud morale, directe
pertinens ad ueritatem morum & uitae, ut decalogus: omnia haec
diuina. Sed Christus Deus & homo legisse nos, rex nos, &
iudex nos, figurat per ueritatis exhibitionem adimplet, cer-
emonialia generaliter abrogauit, iudicialia derogauit, moralia
prorogauit: & secundum hoc finis legis Christus ad iustitiam omni-
credentibus, rigor & mansuetudine temperans, iudicialibus deroga-
uit. Matth. 5. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo &c. Quae autem
dico uobis, non resistere malo. Moralia equidem confirmando &
amplius interpretando, moralia prorogauit, unde audistis, quia
dictum est, Non occides. Ego autem dico uobis, nolite irasci &c. Non
enim ueni soluere legem, sed adimplere. Moralia igitur inter man-
data diuina firmissima & dignissima sunt. Morale autem est man-
datum primum, sed & in hoc simile est illi secundum, & ideo non
tollicitur abrogatione, non stringitur, vel minuitur derogatione,
sed extenditur prorogatione. Matth. 5. Audistis quia dictum est,
Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum. Ego autem
dico uobis, diligit inimicos uestrum. Hinc etiam mandatum di-
ligendi proximum nouum dicitur, non quia de nouo mandatum,
sed quia nouis difficultibus noua interpretatione oppositum, & no-
uis exemplis noui hominis euidentiis declaratum. Nouum in-
quod ad differentiam ueteris, quae & ueteribus data sunt, & uetu-
state sua abrogata sunt, Ioan. 13. Mandatum nouum do uobis &c.
Dicens nouum, ueteritatis prius. Quod autem antiquae & senes-
centae, prope interitum est. Item mandatum nouae legis aliud est
naturale, quia naturae indicum, cum natura est conditum: aliud
est positum, prima precipiuntur, quia bona: secunda bona sunt,
quia praecipia, ut sunt mandata de sacramentis, baptismo, con-
firmatione, & quibusdam aliis, quibus potentia suam Deus praes-
alligauit. In quibusdam etiam consuetudo bona pro lege habetur,
& mandato aequiualet: quoniam longae & bonae consuetu-
dinis non est leuis auctoritas. Inter haec ergo naturale magis est
firmum, & amplius necessarium. Et in hoc iterum primum man-
datum, & secundum similia sunt, quia origine conueniunt.
Vtrumque .n. naturale, non positum, uel consuetudinale. Id .n.
naturale est, quod natura docuit omnia animalia. Omne animal,
natura docente, diligit simile sibi, & ipsa etiam uoluntaria conue-
niunt ad sibi similia. Vnde Laelius philosophus. Ipsi in nobis in-
telligimus a natura signi sensum diligendi. Ex his sequitur, quod
mandatum hoc idem sit apud oes. Nam ut dicit Boetius, quae natura
est, idem apud omnes: consuetudine uero quae apud aliquos per-
mutatur. Item, mandatum aliud conditionale, aliud absolutum:
conditionale dicitur, quod sub conditione explicita uel implicita
imponitur, ut illud. Vouete & reddite: & illud, Paenitentiam
agite. Nam si uoluerimus, tenemur reddere, & si peccauerimus,
praecipitur paenitere. Et si conditio non existat, praecipitur non
obligat. Boet. Paenitentia malum factum comitatur, quod non
in sapiente non contingit, non conuenit, nec paenitentia. Absolu-
tum autem est, quod non conditione suspenditur, sed pure & praes-
cipue indicitur. Si mirum iubemur diligere Deum, sic & dili-
gere proximum. In hoc ergo similia sunt mandatum primum
& secundum, quia utrumque non conditionale, sed absolutum, &
ideo conditionalibus preferendum. Item mandatum aliud af-
firmatiuum, aliud negatiuum. Affirmatiuum, quod est de bono

Afaciendo, & proprie vocatur praecipitum: aliud negatiuum quod
est de malo cauendo, & dicitur prohibitio. Primum autem man-
datum affirmatiuum est, sed & secundum simile est huic, quia
& ipsum affirmatiuum est, & ideo negatiuus dignus est: quia
plus est bonum facere, quam malum non facere. Omne enim
mandatum affirmatiuum inferit, & implicat negatiuum, sed non
e conuerso. Vnde qui iubetur diligere, consequenter prohibetur
odire: non autem e conuerso, & sic de aliis. Affirmatiuum ergo
dignus negatiuo. Item, mandatorum aliud generale, quod om-
nes astringit: aliud speciale, quod aliquos tantum. Distinctur
enim in mandatis in sexu, quia quaedam obligant mares, & non
obligant feminas, quaedam e conuerso, ut illud. Mulieres in ecclesia
taceat. 1. cor. 14. In statu, quia quaedam praeterea sunt, alia subditi-
tantum. In conditione, nam aliud dominos, aliud seruos. In
professione, aliud clericos, aliud laicos. In fortuna, aliud diuites,
aliud pauperes, & sic de aliis hominum differentis, sed manda-
tum primum generale est, & secundum simile illi, & sine differ-
rentia & distinctione obligans omnes naturam rationalem par-
ticipantes, & libero arbitrio uentes. 1. 10. 3. Qui non diligit, ma-
net in morte. Nullus excipitur omnino, nec angelus, nec homo.
Huic generali nullum derogat speciale: nec solum generale est
in subiectis, sed latum etiam in obiectis. Generale respectu eorum
quae iubemur amare, latum respectu eorum quae iubentur ama-
ri. psalm. 118. Latum mandatum tuum nimis, glo. Latum man-
datum charitatis est, in qua nulla sunt angustiae, in qua uisuer-
sa lex pendet & prophetae. Sicut igitur omnis homo in qua expleo
ne iubetur diligere, ita & omnis diligitur domesticus, extraneus,
amicus, & inimicus. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ori-
genes. Vos benigni, vos imitatores mei diligite inimicos uestrum,
sive paganos, sive hereticos, omnes amate, erga omnes benigni
estote. Et cum terna sit dimensio, scilicet in longum, latum, pro-
fundum, latum mandatum charitatis, & non profundum dicitur,
quia ad damnatos amandos non extenditur. Itaque, mandatum primum
lucidum, ut & interpretatione non eget, ut plerumque in sim-
plicibus planius quam sapientibus liqueat, & hoc ad differentiam
mandatorum, ut leguntur obliuiscite, uel ambiguitate difficultum.
Sed & secundum est simile huic, lucidum ualde, nil obcurum
continens, admonitione magis, quam expositione indigens. psal.
18. Praeceptum domini lucidum, illuminans oculos. Item, man-
datum primum perpetuum, ut si uicem non habeat, & hoc ad diffi-
rentiam temporalium. Temporalia autem sunt, quae uel relaxantur
pro tempore, ut ea in quibus quandoque dispensatur, uel
mutantur in tempore, ut mandatum de iabbario: uel terminantur
cum tempore, ut mandatum de fide, spe, & patientia, a quibus ab-
soluuntur, cum uidentes erimus quod credimus, tenentes quod
speramus. Credere ergo & sperare ueteris non cogemur sum-
mo bono fruente, & nihil de cetero mali patientem. Secundum au-
tem simile est huic, ad quod ita ligatur in uia, ut non absolua-
mur in patria, ad quod sic tenemur omni tempore, ut tenemus
illud etiam post omne tempus in aeternitate, & tunc amplius eo
ligemur, cum a plerisque aliis absoluentur. Proverb. 17. Omni
tempore diligit qui amicus est: sed non semper credit qui fidelis
est. 1. Corin. 13. Charitas numquam excedit. Ex his patet ali-
qualiter quale sit mandatum primum, & huic quam simile sit se-
cundum, quia ut breuiter epilogetur, utrumque est praecipitum ad
differentiam consiliorum, utrumque praecipitum diuini ad dif-
ferentiam humanorum, utrumque morale ad differentiam cere-
monialium, utrumque ueritale ad differentiam positum, utrum-
que absolutum ad differentiam conditionalium, utrumque affir-
matiuum ad differentiam negatiuum, utrumque generale ad dif-
ferentiam specialium, utrumque lucidum ad differentiam obscuro-
rum, utrumque perpetuum ad differentiam temporalium. Graec. Cum
cuncta facta eloquia dominici sunt plena praecipitis de dilectione
quasi de singulari mandato Domini dicit, Ioan. 13. Hoc est praecipitum
meum, ut diligatis &c. Quia quicquid praecipitur, in tota chari-
tate solidatur. Praecepta ergo dominica & multa sunt, & vnus
multa per diuersitatem operis, vnus in radice dilectionis.

C A P. I I I.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Primum, aduerte quo-
modo teipsum diligere debeat, & consequenter quae sunt
proximi tui ex teipso cognoscas. Diligere aliquem, est uelle ei
bonum, igitur diligere seipsum, est subitum uelle bonum. Sed re-
fert non modicum quod bonum mihi uelim, & unde, & quo-
modo uelim, quod obiectum terminet, quae origo principiet,
& quis modus ipsum uel e forme. Primum ergo in obiecto di-
stinguere, quia aliud est bonum increatum, quod est primum
& summum bonum, & ideo a diligente seipsum primo & summe uo-
ledum: aliud creatum, quod ideo bonum est, quia summo bono
probit ut a principio, & ad ipsum refert ut ad finem. Ge. 1. Vidit
Deus cuncta quae fecerat, & erat ualde bona. Dion. Optimi est
Opusc. S. Tho. A. quia. M 2 optima

optima adducere. Quamuis autem horum bonorum sit quaedam analogica convenientia, multa tamen differentia. Nam primum bonum est bonum essentialiter, secundum participatiue. Primum finis, secundum ad finem. Primo fruendum, & ideo illud propter se appetendum, & volendum. Augu. Frui est amo re alicui rei inhære propter seipsum. Secundo vrendū; & ideo propter aliud appetendum, August. Vri est id quod in vium venerit referre ad optinum id quo fruendum est. Verum inter vilia ordo est. Nam quædam secundum se magis, quædam minus ad finem dirigunt, & ideo secundum se quædam magis, quædam minus vilia, & volubilia sunt. Vnde sicut in scibilibus, secundum Arist. plurima propter se nolumus quidem scire, propter aliud autem volumus, vt per hæc aliquid aliud cognoscamus: ita & in volubilibus aliqua non propter se, sed propter aliud volumus. Bonum autem creatum aliud natura, aliud fortuna, aliud gratia, aliud gloria, quorum quodlibet multiplex esse cognoscitur, si a generibus ad species descendatur: sed bona hæc omnia, quoniam non summe bona sunt, magis & minus recipiunt, & regulariter vnunquodque eorum tanto melius, quanto summo bono propinquius. Bonum aliud simplex bonū, aliud secundum quid, vt quoddam bonum est cum determinatione diminuerit, vt bonum nunc vel hic, vel huic. Nota ergo pro regula, cum diligere se sit sibi bonum velle, velle sibi bonum simpliciter est diligere se simpliciter, & velle sibi bonum secundum quid, est diligere se secundum quid. Verbi gratia. Bonum est aurum, vt dicit Augu. Bonæ diuitiæ, bonæ possessiones. Vel le ergo sibi aurum & diuitias, est bonum sibi velle, non tamen est hoc simpliciter se diligere, sed tantum secundum quid, quia & bonum volitum bonum est secundum quid, bonum hic non vbique, nunc non semper, huic bene venci non cui libet abutēti. Gratiam autem & gloriam sibi velle, cum hæc simpliciter bono sint, est simpliciter se diligere. Et quia bono creato malum opponitur, cum multa sint bona, multa & mala. Aliud enim est malum culpæ, a iudicium, quorum quolibet multiplex, vt patet speculanti. Et sicut est bonum bono melius, ita & malum malo peius. Et est malum aliud simpliciter, aliud secundum quid. Nota ergo, recessus ad vnunquodque oppositorum est recessus ab alio, unde si me diligens, bonum mihi volo, consequenter malum oppositum mihi nolo. & sicut inter bona quæ mihi volo, quædam propter se, quædam propter alia appeto, quædam magis, quædam minus volo, ita & inter mala quæ nolo, quædam propter se, quædam propter alia, quædam magis, quædam minus fugio. Sed vt dicit Aristot. in secundo cæli & mundi, quando vnunquodque contrariorum ponitur oppositum alteri, est cognitio eorum velocior. Nota ergo, et quod est diligere contrarium est odire, sicut ergo bonum sibi velle, vel malum sibi nolle est se diligere, ita bonum sibi nolle, & malum sibi velle est se odire. Nam si oppositum de opposito, & propositum de proposito. Sunt autem contraria mediata hæc duo habentia neutrum pro medio, sicut velle & nolle medium habent nec velle, nec nolle. Et sicut volendo sibi bonum simpliciter, vel secundum quid, contingit se simpliciter, vel secundum quid diligere: ita bonum tale, vel tale nolendo, & malum simpliciter, vel secundum quid volendo contingit se odire simpliciter, vel secundum quid. Nihil autem prohibet contraria eidem inesse, sed non eodem modo, sed alterum simpliciter alterum secundum quid, vt patet quia athiops est albus dentem secundum quid, & niger simpliciter: & cignus econuerso albus simpliciter, & tamen secundum oculum niger secundum quid. Sic aliquando simpliciter me diligens, secundum quid odio, aliquando econuerso. De primo. Luc. 14. Si quis venit ad me, & nō odit &c. Adhuc autem, & animam suam. Greg. Bene animam nostram odimus, cum eius appetitum frangimus, cum eius desideris nō acquiescamus. Ioan. 12. Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam, quam nisi simpliciter diligeret, ad tantum bonum non custodiret. De secundo. psal. 10. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Ioan. 12. Qui amat animam suam, perdet eam. Aug. Noli amare ne perdas, noli amare in hac vita, ne perdas in vita æterna; cum diligere se sit sibi velle bonum, secundum multiplex velle, multiplex est diligere, triplex autem velle distinguit August. super illud Aposto. Vel le mihi adiacet. Est enim velle naturæ, velle vitii, & velle gratiæ. Velle naturæ per se impotens est, nec sufficit ad meritum, sed vincitur a velle vitii, nisi velle gratiæ subueniat, sed velle vitii fugat, & velle naturæ liberat. Igitur secundum triplex velle triplex est dilectio, scilicet naturalis, libidinosa, & gratuita. Prima indifferens, de qua Aposto. Eph. 5. Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam. Secunda mala, de qua Aposto. 1. Tim. 3. In nouissimis diebus instabit, tæpora periculis, & erunt homines seipsum amantes. Tertia bona, de qua dicitur. Diliges proximum tuum sicut teipsum, verum quodlibet velle geminum, & consequitur diligere bipartitum. Est enim

naturam considerare dupliciter. Primo vt naturæ est, & sic habet velle naturæ: secundo vt deliberatiua, & sic habet velle rationale. Vnde Dama, distinguit voluntatem duplicem. Naturalē qua volumus nobis bona naturalia, sicut esse, viuere, & intelligere, & similia, quæ non possumus non velle: & rationalem, quæ possumus aliquid velle, & aliquid nolle. Item, vitium aliud sensualitatis, aliud rationis, & secundum hoc velle vitii duplex, vel vitiatæ sensualitatis, vel vitiatæ rationis. Item, gratia duplex, scilicet gratis data, & gratum faciens, unde & duplex vel le gratiæ. Sex ergo differentiæ ipsius velle, sex constituunt differentias in diligere, quorum primum est pure naturale, hoc indifferens est, quia propter naturalia nec laudamur, nec vituperamur. Item, necessarium est, quia potentia naturales non habent se ad opposita, sed ad alterutrum determinate. Vnde sicut necessarium est se amare, sequitur quod impossibile est naturaliter se odire, August. super illud Ioann. vlt. Duce quæ tu nō vis. Amorem vitæ, nec Petro senectus abstulit. Item, commune est rationabilibus & brutis, & etiam quodammodo inanimatis, quia sequitur naturam communem, de qua Aristot. Natura inquirimus desiderare quod melius est, melius autem esse quam non esse, & cum esse sit quoddam bonum, & omnia naturaliter bonum appetunt, omnia suo modo se diligunt. Secundum deliberatiuum est, siue rationale est, hoc proprium est naturæ rationalis in quantum talis sic diligere se præcipitur naturali iure, cuius transgressio sufficit ad demeritum, sed obseruantia per se nō sufficit ad meritum. Et quia potentia rationales habent se ad opposita, hoc modo possum me diligere, possum & odire, vt patet in his qui bonū, quod naturaliter necessario sibi volunt, hoc ex deliberatione nolumus, & malum oppositum sibi volunt, vt qui seipsum occidunt, vitam nolentes, & mortem volentes, naturæ legem se odiendo transgredientes, & de eo ipso mortaliter peccantes. Similiter, omnes homines secundum Aristot. naturaliter se desiderant, & tamen quidam ignorantiam affectant. Quia vero natura non stetit in sua rectitudine & integritate, sed vitiatæ est & corrupta, ex corruptione eius surgit velle vitii, in quibus homo bonum vult vitiose, & diligit se libidinose. Vult in quibus sibi bonum sensibile, vt honores ex vitio superbia, diuitias ex vitio auaritiæ, voluptates ex vitio carnalis concupiscentiæ, & sic de aliis: & hæc quidem omnia bona sunt, & ratione qua bona appetuntur, & delectantur adæpta, sed naturæ rationali mala, quia disconuenientia. Natura enim rationalis non his sensibilibus bonis delectanda est, sed posterioribus, scilicet intelligibilibus, a quibus se auertit, cum ad ista fruenda se conuertit, & ideo peccat, quia male se amat, & verius se odit, quam diligit, quia plus sibi nocet, quam profit. Ioan. 12. Qui amat animam suam, perdet eam. Boe. Vos de mente consimiles a rebus infimis ex celerentis naturæ ornamenta captatis, nec intelligitis quantum conditori vestro iniuriam faciatis, ille genus humanum terrenis omnibus prællare uoluit, & uos dignitatem uestram infra infima, quæque detruditis. Nam si omne quod cuiusque bonum est, id eo cuius est constat esse pretiosius, cum utilissima rerum bona uestra esse iudicatis, eisdem uoluntis uestra existimatione submittitis. Augu. in confes. Bonum quod amaris a Deo est, sed quoniam ad illud bonum nō referretur quod bonum est & suauis, sed amarum erit iuste, quia iniuste amat, deserto illo a quo est quicquid bonum est. Sed quia semper accessus ad unum oppositum est recessus a reliquo, quando si amans me uolo mihi bonū sensibile, nolo & fugio malum oppositum, ut humiliationem, paupertatem, & similia. Est igitur tertium diligere, quod libidinose me diligo, cū sine consensu rationis per uitium sensualitatis hæc bona sensibilia mihi uolo, non em exigentiam naturalis necessitatis, uel prudentiæ oportuna utilitatis, sed em concupiscentiā uoluptatis. Quartum est cum uitio sensualitatis ratio uitiosa consentit, & hoc se diligit, qui plena uoluntate hæc omnia sibi non ad utendum, sed ad fruendum, & abutendum improbe concupiscit. Sap. 2. Venite, & fruamur bonis quæ sunt. Vtrumque horum malum est & peccatum, sed primum ueniale, & ideo prohibet. Secundum mortale, & ideo prohibet. Hic est amor sui de quo dicit Augu. qd est fundamentum ciuitatis diaboli. Ex eo. n. qd diabolus primato amore nimis se amauit, bonū excellentiæ immoderate sibi appetiuit, & sic æternæ confusionis Babyloniæ sibi & suis imitatoribus inchoauit. Itē, de hoc Greg. dicit, qd sicut in bono opere desiderium facit minor amor Dei, sic fraudem nimis amor sui. Fraudem. n. facit in opere Dei, qui uel uires subtrahit, eo qd diligens se uult sibi bonū cōmodi, per uitium accidiæ, uel opus ad utilitatem propriā conuertit, uolens sibi bonum laudis per uitium uanæ gloriæ. Cauendus igitur ualde talis amor, qui & malum incitat, & bonum uitiat. Cæteri gratia naturā uitiatā reparat, & eleuat curuata, & perficit imperfectā. Duplex autē est gratia, vna gratis data, & hæc multiplex est, sed hic ex causa accipe pro gratis data uirtutes informes. Alia grati faciens, ut gratia charitatis, hæc uera gratia dicitur, quia per hanc primum

homo

homo Deo gratis efficitur. Quintum ergo diligere est secundum velle gratiæ gratis data, cum rationem naturalem & naturam rationalem uirtus adiuuat, vt malas & deformantes circumstantias actui dilectionis per uitium additas abiciat, & bonis aliquibus ipsum ueliat. Et si enim uirtus informis, quia informis, non utiquequeque sufficit ad meritum, eo tamen quod uirtus est, atq; vitium, & cauet demeritum. Vnde humilitas etiā informis non permitens hominem bonum pompæ per superbiam sibi velle, dimittit vitiosum diligere, & inde est quod dicit Grego. Qui non amat gloriam, non sentit contumeliam, & sic de uirtutibus aliis, & uitiis similiter iudicamus. Sextum autem diligere ex charitate procedit, quod primum filios regni a filiis conditionis diuidit, & ad meritum sufficit. Virtus enim charitatis omni arte certiori uelle vitii penitus fugans, & uelle naturæ penitus liberans, ueliat actum dilectionis omnibus circumstantiis debitis & necessariis, vt diligit homo quod debet, quatum, & quomodo, & cuius gratia debet, & sic de aliis, quod debet, quia se hominem, scilicet corpus & animam, sed propter animam corpus, & ideo magis animam quam corpus, quamuis dicat Greg. Nemo proprie ad semetipsum habere charitatem dicitur, sed dilectionem, ipse in alterum tendit, vt charitas esse possit, quod suppledo verificatur, quia homo per charitatem non tantum seipsum, sed & proximum diligit, & etiam cum seipsū diligit, idem est secundum rem dilectum & diligens, alterum tamen secundum rationem, vt agens & patiens. Item, quomodo debet, vt sapienter. Svt cum se diligens bonum sibi uelit, magis bonū magis uelit, & minus minus, & minimū minime, & maximū maxime. Tria autē distinguit Augu. bonorum genera, scilicet bona magna, minima, & mediocria. Virtutes, inquit, quibus recte uiuitur, magna bona sunt. Species autem quorumlibet corporum, sine quibus recte uiui potest, minima bona sunt. Potentiæ uero animi sine quibus recte uiui non potest, media bona sunt. Quid ergo tibi, & proximo eligas, vel respicias, discreta edocet chartas. Vnde etiam secundum Ber. Zelus sine discretionem errat, quod si errat, a charitate degenerat. Item, quibus quanto ne plus, vel minus debito, scilicet ut minus diligit se quam Deum, & magis quam proximum, hoc spectat ad ordinem charitatis, de quo August. Ille est qui inordinatam habet dilectionem, aut qui diligit quod non est diligendum, aut non diligit quod est diligendum, aut aq; diligit quod minus, vel amplius diligendum, aut minus vel amplius quod aq; diligit. Item, cuius gratia, id est, propter quid, vt scilicet propter Deum, quem cum summe præ omnibus dilectis charitas diligit, etiam propter ipsum diligit quicquid amat. Cum diligere se sit bonum sibi velle, refert quomodo uelis, utrum uoluntate habituali, an actuali. Si actuali, utrum absoluta, vel conditionali. Si absoluta, utrum semiplena, de qua dicitur. Prouerb. 13. Nemo non uult piger, an plena quæ pro facto reputatur, secundum illud Augu. Si desit facultas, non queritur nisi uoluntas. Omnes igitur, vt ait August. uolunt esse beati. Beatiudo autem est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Omnes igitur sibi bonum uolunt, & simpliciter bonum, & ita omnes simpliciter se diligunt: sed plerique non plene se diligunt, quia illud plenum bonum semiplene sibi uolunt. Plene autem uoluntatis hæc sunt experimēta. Aut enim est respectu habitū, aut respectu habendi. Si respectu habendi, quicquid actuali absoluta, & plena uoluntate mihi uolo, id si possum acquirere acquirero, & quo plenior uoluntas, eo amplius quid possum examino, quid possum per me, & quid per aliū, quid possum uirtutibus, quid ingenio & artibus, quid possum facilius, quid uix, vel difficilius. Item, si impeditur fuero, doleo, & quo uoluntas plenior, amplior & dolor. Item, si adeptus fuero, gaudeo, & plenitudo inuenditatis respondet plenitudini uoluntatis. Item, eius oppositum nolo, & ideo si possum effugere effugio: quod uero habitū plenæ uoluntate mihi uolo, id si possum conseruare conseruero, & quanto uoluntas plenior, tanto sollicitudo conseruantis diligentior. Omnibus igitur præmissis collatis, patet esse tres diuisiones generales dilectionis sui. Nam alia simpliciter, alia secundum quid. Item alia naturalis, alia libidinosa, alia gratuita. Item alia plena, alia semiplena. Dilectio autem sui naturalis semiplena est, & non plena. Dilectio autem sui libidinosa, secū dum quid est, & non simpliciter. Dilectio autem sui gratuita, & simpliciter est, & plena. Vtrum ergo ex charitate teipsum diligas, & uelle gratiæ bonum tibi uelis, ex bono uolito, & ex uolendi modo aliquo qualiter conlicere potes.

C A P. I I I I.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Duplex est proximitas, vel propinquitas, vna extrinseca secundum conuenientiam

localē, secundum quam procul dicitur, quod in spatio locali distat multum, prope quod parum, propius quod minus, proximum quod minime. Alia intrinseca secundum conuenientiam realem, secundum quod procul est quod parum conuenit, prope quod multum, propius quod plus, proximum quod plurimum, de hac dicitur. Diliges proximum tuum &c. Sed nota, quod superlatiuus quandoque idem significat quod suus positius cum hoc aduerbio summe, & tunc proprie ponitur, nec recipit magis & minus: quandoque idem quod positius cum hoc aduerbio ualde, & tunc proprie recipit magis & minus, ita hic. Vnde inter proximos alius magis, alius minus proximus est. Est autem hæc realis conuenientia generaliter in tribus, in natura, in mutua indigentia, & in gratia, & secundum hæc multiplicatur proximitas. Natura autem hominis bipartitur, quia naturaliter ex corpore & anima componitur: hinc surgit duplex conuenientia, & consequitur proximitas gemina. Vna generalis, qua ratione spiritus cum omnibus rationalibus conuenit, & cōformitate naturæ proximi tibi proximus efficitur. Quia si enim procul a te est natura entis inanimati, prope te natura vegetabilis, propior natura sensibilis, proxima rationalis. Conformitate ergo naturæ rationalis mutuo sibi proximi sunt omnes naturam rationalem participantes anima intellectiua & intelligentia, scilicet homo & angelus, non distincto utrum bonus vel malus sit. Porphyrius. Sumus enim rationales & nos & dii, sed mortale nobis additum separat nos ab his: sed hæc proximitas magis & minus recipit. Nam cum spiritus angelicus, & spiritus humanus specie differant, propior est homo homini, & anima animæ quam angelus animæ: similiter si angelorum aliqui ab his specie differunt, si qui specie conueniunt, naturali conuenientia mutuo sibi propiores sunt. Alia specialis, quæ ratione corporis cum cōsanguineis conuenit. Quamuis, n. omnes tecū ab eodē primo parente descendendo quodammodo generaliter cognati sint, tamen quantum ad speciale sanguinis propinquitate, quidam tibi quasi procul sunt, quidam prope, quidam propiores, quidam proximi. Et proximi tripliciter, vel in linea ascendente, sicut pater & mater, vel in descendente, vt filius & filia, vel in trā fuerali, vt frater & soror. Ad hanc proximitatē reducitur legitima affinitas uelut ad suam originem, sed hæc magis & minus recipit. Comparamus enim interdum proximos lineæ ascendentes ad proximos descendentes. Parentes nostros, & nonnunc quàm hæsitamus quos præponere in diligendo, vel postponere debeamus omnibus aliis circumstantiis paribus. Item, in linea trā fuerali proximus est frater. Sed differenter prope est mihi frater meus ex matre tantum, propior frater ex patre tantum, proximus frater ex utroque. Itē, sicut humo est per naturam, ita indigens es per necessitatem, & carentiam. Vnde sicut forma conuenit materiæ quàm perficit, & econuerso, sic tibi conuenit, & proximus sit qui beneficium impendit, proprie enim cogitando propior uolendo, proximus faciendo. Luc. 10. Quis tibi uideatur proximus fuisse illi qui incidit in latrones? & ait. Ille qui fecit misericordiam: qui fecit, inquit, non tantum cogitauit, vel proposuit. Hac cōuenientia proximus est angelus homini quæ custodit, magister discipulo quæ instruit, & generaliter quilibet alii cui beneficium impendit. Appellatio autē proximi relatiua est: non enim aliquis proximus nisi proximo. Mutuo ergo proximi sunt, & conueniunt, & qui impendit, & qui recipit beneficium. Petenti enim beneficium impendere, quasi prope est qui indiget, propior qui magis, proximus qui maxime. Geminatur autem quodammodo hæc propinquitas, cum mutua est necessitas, & mutua benefaciendi facultas. Vnde cum uterque proximorum alterius beneficio in aliquo indiget & recipit, in aliquo abundat & indigenti impendit, secundum illud. 2. Corinth. 8. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat: secundum hanc proximitatem omnem contingit reducere societatem. Beneficium enim mutuo impendit & recipit ut vxori, & vxor uiro, dominus seruo, seruus domino, & sic de aliis oibus aliqua societate cōuenientibus, de quibus Propheta Amos. 3. Nūquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Sed nota sicut secundum magis & minus diuersificantur beneficia, sic & ista proximitas. Sicut es homo per naturam, sic gratus & bonus per gratiam, in qua qui tecum conueniunt, & boni sunt, & proximi tui sunt. Tibi enim actualiter bono quasi prope est aliquis per potentiam nudam, qua fieri potest bonus, propior per dispositionem, proximus per necessitatem, quæ coniuncta est actu. Sed & hic sunt gradus, quoniam inter bonos alius minus, alius magis bonus, hoc modo proximi sunt comprehensores uirtutibus bene iustis, quia vna est in specie, licet statu differens gratia gratificans utroque. Item, & angeli hominibus, qui licet specie distent, & differant quo ad naturam, eadem tamen in specie sunt eorum gratuita. Large autem hoc modo tripliciter

Opusc. S. Tho. Aquin. M 3 est tibi

se tibi aliquis proximus, vel in re, sic quilibet uere bonus: vel opinionione, sic quilibet qui ne citur malus, & ideo presumitur bonus: vel spe, sic quilibet uitor malus, de quo cum non sit desperandum, & si modo sit malus, speratur tamen futurus bonus, & ita spe conuersionis est proximus, secundum hoc dicit magister in sententiis, quia proximus dicitur quatuor modis, conformitate naturae, propinquitate sanguinis, beneficii exhibitione, spe conuersionis. Prima proximitas & secunda natura, & forma cuius virtute agitur, scilicet caritas vel gratia, quae circumscripta non esset debitus agens. Virtus enim est quae habet rem perfectam, & eius opus bonum reddit. Arist. Non quia bonum facimus boni sumus, sed quia boni sumus bonum facimus. Secundo quid agat, quia diligit, haec est debita actio quam & natura docet, & lex iubet, lex naturalis, & lex scripta, & uetus, & noua. Ro. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit. Haec est dilectio amicitiae, quae in duobus modibus intra consistit. Mouetur enim amans in dilectum, & pro dilecto. Primus motus est complacentia, quae affectus amantis amico per recordationem intellectum actualiter uenienti statim occurrit, & ut placenti se aperit, & ut conuenienti coniunctus esset, & quadam dilectione stringit. Prouerb. 27. Ne obliuiscaris amici tui in animo tuo. Matt. 17. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Hoc tamen sic non in Deo intelligas ut in homine. Secundus est a concupiscentia, quae mouet pro amico, cum ipsi bonum uolo. Aristot. Amicos iustos esse uolumus. Tertio circa quid agat, quia circa proximum, haec est debita materia. Sed nota, sicut uisio habet uanam materiam propriam, vel obiectum super quod transit, scilicet colorem, & aliam communem, scilicet substantiam, uel quantitatem coloris substantiam, sic dilectio ex charitatis habitu prodians, habet proximum proximitate quarta pro materia principali & propria, aliis autem proximitatibus proximis habet pro materia communi secundaria. Sicut ergo non coloratum non uideatur, sic omne illud in quo est proximitas debet, si ex charitate non diligitur, sicut sunt damnati, qui quantumcumque confanguiui, uel benefici fuerint, ex charitate non diliguntur, quia beati non sunt, nec heri possunt: & ideo cum charitate habentibus, nec potentia, nec actu conueniunt, sed fortassis naturalis amore amantur, ad quae & naturalis compassio sequitur, de qua dicitur Luc. 16. Inter nos & uos & c. Et qui ad uos transire uolunt & c. Actus ergo dilectionis mittitur a natura subiecti respectu conditionum naturae obiecti, progreditur in gratia in subiecto respectu conditionum gratiae in obiecto, consummatur in gloria subiecti respectu conditionum gloriae obiecti. Charitas ergo facit diligere proximum in quantum iudicialis uel iustus per gratiam, beatificabilis uel beatus per gloriam, & in hoc forsitan tenet regula Aristot. Si simpliciter simpliciter & c. Quis ex dilectione naturali feratur instantio. Quarto quo, uideletur instrumentum. Nota, potentia animae sunt ueluti instrumenta eius ad agendum. Augustinus. Anima instrumentum cogitandi, & diligendi habet a natura. Duo autem sunt genera instrumentorum, secundum duas differentias potentiarum, scilicet animales & spirituales. Instrumentum igitur dilectionis est potentia uoluntatis, siue affectus. Signum autem dilectionis est operis effectus. Est autem affectus duplex, sicut uoluntas. Vnus animalis siue sensibilibus, uel brutus, qui coniungitur phantasiae, & communis est homini & brutis, ex hoc est dilectio sensibilibus. Alius rationalis siue spiritualis, qui coniungitur intellectui, qui communis est angelo & homini. Ex hoc est dilectio intelligibilis. Sed non sufficit potentia ad actum, nisi disponatur per habitum. Potentiam ergo uoluntatis ad eliciendum actum dilectionis disponit habitus amoris. Hic autem est duplex. Vnus naturalis, qui conuincitur contra mentem & notitiam, secundum August. Alius gratuitus, qui conuincitur contra fidem & spem, secundum Apostolum. Haec est caritas. Quo ergo diligendum est materialiter potentia uoluntatis, & formaliter habitu charitatis? August. in confesso. Alio non est uera amicitia, nisi tu domine cum agglucines inter haerentes tibi charitate diffusa in cordibus eorum. Quintus, cuius gratia, haec est causa finalis. Debito sine charitas motum nescit, quia proximum non ut fruens, sed ut uens diligit, hic non adhaeret amore. homini propter seipsum, sed refert ulterius ad finem ultimum. Deum, quiescitur summum bonum quo solo fruendum est, quia propter se amandum. Na & si dicat Apostolus homini. Ego te fruatur, addit tamen in domino. Aug. Qui homine in Deo fruatur, Deo potius quam homine fruatur. Sexto, quantum. Nota, duplex est quantitas in dilectione, una mensuras quasi extra, scilicet duratio, alia mensuras intra. scilicet magnitudo: & haec duplex, intentionis, & extensionis: facit ergo charitas proximum diligere quantum debet. Quantum duratione, quia semper, id est, finaliter. Prouerb. 17. Omnitempore diligit qui

luntas deliberatiua per habitum charitatis tres primas proximitates secundario, sed quartam principaliter considerantis adiuua omnibus debitis circumstantiis uelut & merito uero producit. Septem autem generales circumstantias enumerat Aristot. in ethicis. Quis, quid, circa quid, quo, cuius gratia, quatum, & quo modo. Haec per ordinem in actu dilectionis huius inuenies. Primo quis agens, quia anima gratificata in quantum talis, in quo tangitur & subiectum agens, scilicet rationalis anima natura, & forma cuius virtute agitur, scilicet caritas vel gratia, quae circumscripta non esset debitus agens. Virtus enim est quae habet rem perfectam, & eius opus bonum reddit. Arist. Non quia bonum facimus boni sumus, sed quia boni sumus bonum facimus. Secundo quid agat, quia diligit, haec est debita actio quam & natura docet, & lex iubet, lex naturalis, & lex scripta, & uetus, & noua. Ro. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit. Haec est dilectio amicitiae, quae in duobus modibus intra consistit. Mouetur enim amans in dilectum, & pro dilecto. Primus motus est complacentia, quae affectus amantis amico per recordationem intellectum actualiter uenienti statim occurrit, & ut placenti se aperit, & ut conuenienti coniunctus esset, & quadam dilectione stringit. Prouerb. 27. Ne obliuiscaris amici tui in animo tuo. Matt. 17. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Hoc tamen sic non in Deo intelligas ut in homine. Secundus est a concupiscentia, quae mouet pro amico, cum ipsi bonum uolo. Aristot. Amicos iustos esse uolumus. Tertio circa quid agat, quia circa proximum, haec est debita materia. Sed nota, sicut uisio habet uanam materiam propriam, vel obiectum super quod transit, scilicet colorem, & aliam communem, scilicet substantiam, uel quantitatem coloris substantiam, sic dilectio ex charitatis habitu prodians, habet proximum proximitate quarta pro materia principali & propria, aliis autem proximitatibus proximis habet pro materia communi secundaria. Sicut ergo non coloratum non uideatur, sic omne illud in quo est proximitas debet, si ex charitate non diligitur, sicut sunt damnati, qui quantumcumque confanguiui, uel benefici fuerint, ex charitate non diliguntur, quia beati non sunt, nec heri possunt: & ideo cum charitate habentibus, nec potentia, nec actu conueniunt, sed fortassis naturalis amore amantur, ad quae & naturalis compassio sequitur, de qua dicitur Luc. 16. Inter nos & uos & c. Et qui ad uos transire uolunt & c. Actus ergo dilectionis mittitur a natura subiecti respectu conditionum naturae obiecti, progreditur in gratia in subiecto respectu conditionum gratiae in obiecto, consummatur in gloria subiecti respectu conditionum gloriae obiecti. Charitas ergo facit diligere proximum in quantum iudicialis uel iustus per gratiam, beatificabilis uel beatus per gloriam, & in hoc forsitan tenet regula Aristot. Si simpliciter simpliciter & c. Quis ex dilectione naturali feratur instantio. Quarto quo, uideletur instrumentum. Nota, potentia animae sunt ueluti instrumenta eius ad agendum. Augustinus. Anima instrumentum cogitandi, & diligendi habet a natura. Duo autem sunt genera instrumentorum, secundum duas differentias potentiarum, scilicet animales & spirituales. Instrumentum igitur dilectionis est potentia uoluntatis, siue affectus. Signum autem dilectionis est operis effectus. Est autem affectus duplex, sicut uoluntas. Vnus animalis siue sensibilibus, uel brutus, qui coniungitur phantasiae, & communis est homini & brutis, ex hoc est dilectio sensibilibus. Alius rationalis siue spiritualis, qui coniungitur intellectui, qui communis est angelo & homini. Ex hoc est dilectio intelligibilis. Sed non sufficit potentia ad actum, nisi disponatur per habitum. Potentiam ergo uoluntatis ad eliciendum actum dilectionis disponit habitus amoris. Hic autem est duplex. Vnus naturalis, qui conuincitur contra mentem & notitiam, secundum August. Alius gratuitus, qui conuincitur contra fidem & spem, secundum Apostolum. Haec est caritas. Quo ergo diligendum est materialiter potentia uoluntatis, & formaliter habitu charitatis? August. in confesso. Alio non est uera amicitia, nisi tu domine cum agglucines inter haerentes tibi charitate diffusa in cordibus eorum. Quintus, cuius gratia, haec est causa finalis. Debito sine charitas motum nescit, quia proximum non ut fruens, sed ut uens diligit, hic non adhaeret amore. homini propter seipsum, sed refert ulterius ad finem ultimum. Deum, quiescitur summum bonum quo solo fruendum est, quia propter se amandum. Na & si dicat Apostolus homini. Ego te fruatur, addit tamen in domino. Aug. Qui homine in Deo fruatur, Deo potius quam homine fruatur. Sexto, quantum. Nota, duplex est quantitas in dilectione, una mensuras quasi extra, scilicet duratio, alia mensuras intra. scilicet magnitudo: & haec duplex, intentionis, & extensionis: facit ergo charitas proximum diligere quantum debet. Quantum duratione, quia semper, id est, finaliter. Prouerb. 17. Omnitempore diligit qui

qui amicus est. Amplius quantum intentione, quia magis quam corpus proprium. Vbi quidam distinguunt inter corpus passibile, & impassibile, dicentes proximum amandum corpore proprio passibile, sed minus impassibile, sed indistincte dicitur Aug. Amplius autem homo diligendus est, quam corpus nostrum, quia propter Deum omnia diligenda sunt, potest nobiscum. Deo per frui, quod non potest corpus & c. De hoc Ioan. 1. q. Maiorem habet dilectionem nemo habet & c. Item quantum, quia multo magis quam res nostras. Greg. Praedicatorum sancti, ut possent proximos perfecte diligere, studuerunt in hoc saeculo nihil amare, nihil uel affectu possidere. Greg. Dum re diligimus temporalis, ueram amicitiam charitatem, dum pro re uera re. Pax a corde cum proximo seinditur, apparet quod plus res quam proximus amatur. Amplius quantum minus, quam nos. Aug. de doctrina christiana. Quatuor diligenda sunt ex charitate. Vnum quod supra nos, scilicet Deus: alterum, quod nos minus: tertium quod iuxta nos est, scilicet proximus: quartum quod infra nos, scilicet corpus. Sicut igitur Deum nobis, sic nos & proximum proponimus in amando, ad minus in uia secundum omnes, quamuis secundum aliquos non sic forsitan in patria. Vnde Anselm. In illa perfecta charitate innumerabiliu angelorum & hominum, ubi nullus minus diligit alium quam seipsum, non aliter quisque gaudebit pro singulis, quam pro seipso. Ex hac positione plura sequuntur. forsitan uera, sed ualde inopinata, & ideo peccant. Amplius quantum in infinitum minus quam Deum, cum non sit diligendus nisi propter Deum: & propter quod unumquodque cale, & ipsum magis. Aug. Deus propter se homini amplius diligendus est. Amplius quantum in comparatione uini ad aliterum. Ex diversis causis, alium alii aequo, uel minus uel magis, & hoc tripliciter. Vel secundum intentionem, & sic magis diligo illum cui magis uolo bonum, & minus cui minus, & aequo cui aequo. Vel secundum intentionem, sic magis diligo illum cui magis uolo bonum, uel plura, uel secundum uolumus, uel magis quantum fundatur ordo charitatis ad proximum, quae secundum diuersas causas alios alius magis, uel minus diligit, & secundum hoc proponit, uel postponit. Aug. Ille est qui ordinat & c. De hoc tamen ordine proximorum diligendorum, tam in uia, quam in patria, quadam superficialiter aduersa a sanctis dicta inueniuntur, quae secundum diuersas opiniones diuersimode determinantur. Septimam quoque. Nota, modus aliquando significat mensuram, & sic dicitur quantitate. Aug. Modus modo nomen imponitur. Aliquando dicit quodammodo formam, & sic dicitur qualitate, ita hic sumitur, unde contra quantum dicitur. Debito modo modo charitas diligit proximum, secundum illud Ioan. 12. Mandatum nouum dabo uobis & c. Christo ergo in amando proximum conformari debemus, ut eo modo quo ipse dilexit, diligamus: hic autem modus in multis est. Quo modo igitur diligendum est? primo discrete non factus, quae discrete in tribus est. uel discernas in amando inter substantiam & substantiam, inter substantiam & accidens, inter accidens & accidens. Primo inter substantiam & substantiam. Duplex enim est in homine proximo substantia, scilicet corpus & anima: anima propter Deum, corpus propter animam est amandum, & ideo magis anima quam ipsum corpus. Aristot. Propter quod unumquodque & c. August. Si placent corpora, Deum & c. Si sic discrete diligit, & corpus non propter se, sed propter animam, in differenter amas masculinum & feminam, cum in anima conueniant, licet in sexu corpore differat. Iterum inter substantiam & accidens: substantia enim & natura semper bona, quia a Deo, & ideo semper amanda. Accidens aliquando malum, & contra Deum, & ideo odium. Aug. Sic diligendi sunt homines, ut eorum non diligantur errores. Greg. Et diligamus in proximis quod sunt, & odio habeamus, quod in tenere Dei obsequio. psal. 138. Nonne qui oderunt te domine oderam & c. Cum igitur in eodem subiecto sint natura & culpa, opus Dei & opus hominis, cauendum est discrete, ne uel propter malum bonum odias, uel propter bonum substantiam malum diligas, sed discrete singula singulis reddas amorem naturae, & odium culpae. Luc. 14. Si quis uenit ad me, & non odit patrem & matrem & c. Greg. Constat quia amando debet odisse proximum, qui sic eum odit, sicut seipsum. Item, inter accidens & accidens. Accidens enim quaedam sunt bona, & ideo amanda, uel uirtutes & gratia: quaedam sunt mala, & ideo amanda, & non amanda, uel uicia: quaedam indifferentia, uel naturalia, sicut pulchritudo, facundia, & similia, uel aduenientia, uel opulentia, potentia, & similia. Haec omnia quae in uno subiecto unum sunt, facile in eorum decipiunt, ut nonnumquam aliquis credat se ex charitate diligere Susannam, quia timet Deum, & diligit forsitan ex carnalitate, propter id quod praemittit, pulchram nimis. Sed si inter accidens discernis hominem bonum, in quantum huiusmodi ex charitate diligit, non curans utrum senex, iuuenis, pulcher uel deformis, pauper uel diues, & sic de aliis. Ioan. 3. Omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo. Mito. Illa necessitudo & c. Et hominem in quantum patet

agor non diligit, sed misericorditer odit. Boetius. Dilige, ipse bonos, & misere malis. Aug. Omnis peccator in quantum peccator, non est diligendus, sic Christus dilexit, qui Petri amicum suum propter aliud & aliud accidens, nunc beatus dicit, nunc sathanam appellat. Amplius, quomodo? spirituales, uel carnaliter. Sic Christus dilexit, qui Petri Ioani praeposuit, & ad mare uocatus respondit. Quae est mater mea & c. Quicumque fecerit uoluntate patris mei & c. Sed & omnes amicos suos tribulationibus transitoriis exposuit, magis uolens eis bonum spiritui uile, quam bonum carni delectabile. Apoc. 3. Ego quos amo, arguo & c. Prouer. 3. Quem diligit dominus, corrumpit & c. Quomodo contra Grego. Sunt qui diligunt proximos & c. Hi uimurum & proximos diligunt, & tamen illa supernae dilectionis praemia non affequantur, quia amor suum non spiritualiter, sed carnaliter impendant. Amplius, quomodo? ueraciter non fictiue, uel simulate. Ro. 8. Dilectio sine simulatione. 2. Cor. 6. In charitate non ficta. 1. Ioan. 4. Non diligamus uerbo neque lingua, sed opere & ueritate. Prouer. 17. Simulator ore decipit & c. Ioan. Senior. Gato, quae ego diligo in ueritate. Est autem ueritas adaequatio signi ad signatum. Nota igitur, sicut intellectus habet signa, sic affectus ueritas. Nota & signa intellectum sunt uoces. Aristot. Sunt ea quae sunt in uoce earum quae sunt in anima passionum uoces. In hoc signo ueritas est, cum significat esse quod est, uel non esse quod non est. Aristot. Contingit enuntiare quod est & c. Et quia ueritas dicitur, in maiore minus, & in toto pars intelligitur, & ueritas signum est quod esse partem significat, cum totum est. Vnde si quatuor currentibus dicta quatuor currere uerum significo, similiter si dicam tres currere, uerum significo, & adaequatur signum signato. Fallitas autem est in signo, cum deficit adaequatio, quod fit tripliciter. Vel cum significatur plus esse, quod est, uel si tantum quatuor currentibus, dicam, tres currunt. Vel cum significatur esse quod non est, uel non album, dicam album, uel significatur id cui contrarium est, uel si albi dicam nigri esse, sic omnino est in signis affectuum & amoris. In his est ueritas, cum signum adaequatur signato, uel totum significat, uel partem in toto. Ueraciter ergo diligit, qui uel tantum interius diligit, quantum se diligit per familiaritatis signa exterius ostendit. Vel plus diligit quam ostendat, quia totum affectum significare, uel non potest, uel nescit, uel ob aliquam causam non uult. Vnde nec fallaciter Christus dilexit, qui quaedam signa dilectionis exterius maiora Ioanni, quem minus quam Petrus, quem magis dilexit, ostendit, quia Ioannem non minus dilexit quam ostendit, licet Petrus plus dilexit quam foris significaret. Nec significauit magis se diligere Ioannem quam Petrum, sed magis significauit in quibusdam se magis diligere Ioannem, quam significaret se diligere Petrum. Est autem salutas in signo dilectionis tripliciter. Magna cum significatur plus esse, quam est, uel cum diligens significat se magis diligere, quam diligit. Major cum significatur quod non est, uel cum diligens se diligere significat. psal. 77. Dilixerunt Deum in ore suo. Maxima, cum ostenditur id cuius contrarium est, uel cum odians amorem praedicit. Prou. 27. Meliora sunt uulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. Abac. 2. Vt qui potum dicit amico miteses. O quam ueraciter Christus nos secundum ueramque naturam amat, qui essentialem, & ideo infinitam dilectionem ostendit, quia uel Deum nos diligit beneficiorum effectibus, magnis quidem ualde, & pene innumeris, sed tamen finitis, & ideo infinitum non plene significans ostendit: quinimo hanc dilectionem totam, & tantam, quanta est, plene significare creaturam per effectum aliquem tota ipse omni potes potenter non potest, quia causa immensa effectus ex necessitate mensuram habens, aequari non potest. Sed & humanae dilectionis affectum, quamuis magnum esse erga nos plurimam, & maximam in nobis, & pro nobis ut homo faciendo & patiendo significauerit, tota tamen & perfecta ueritas affectus ostensa non est, quia effectibus signantibus adhuc maior est. Ecclesiastic. 25. Beatus qui inuenit amicum uerum. Si beatus qui inuenit, qualis est qui perdit? Amplius quomodo? effectiue non tepide. Grego. Probatio dilectionis exhibitio est operis. 2. Reg. 15. Ostendisti amicitiam & fidem. O quam efficaciter Christus nos dilexit & diligit, qui humanae dilectionis affectum tantis effectibus ostendit. Ioan. 15. Maiorem hanc dilectionem nemo habet & c. 1. Ioan. 4. Si Christus nos dilexit, et nos debemus ipsum diligere. Si Christus pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam etc. Amplius, quomodo? gratis non meretricarie, uel non hominem propter res, uel dona, sed potius e conuerso. Aristot. Amicos iustos esse uolumus etc. Quo contra, Prouer. 19. Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. & c. ideo dicitur Ecclesiastic. 2. Non agnosceatur in bonis amicus. Beatus. Cum fueris felix, multos numerabis amicos. Tompore & fueris in uulnera, solus eris. Non ita Christus. psal. 135. Bonorum meorum non indiges. Amplius quomodo? stabili, non mutabili, uel transitorio. Sic Christus. Ioan. 13. Cui dilexisset suos, sine dilexisset, opul. S. Tho. Aquin. M. 4. Prouer.

Prou. 17. Omni tempore diligit qui amicus est. Si omni, ergo tempore prosperitatis propria, & tempore aduersitatis aliena. Quo contra. Ecclesiast. 6. Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam. Vides igitur quemadmodum motus dilectionis amicitie in proximum producat a natura, in quantum talis bonus bonitate natura. A natura deliberatiua bonus in genere: a natura adiuua per gratiam gratis datam, bonus ex aliqua circumstantia a natura eleuata per gratiam gratum facientem, bonus meritorie. Verum ex natura vicio libidinis deprauata, quasi ex radice corrupta oritur dilectio inordinata, qua proximum diligendo peccamus, & si citra Deum, venialiter si aequo, vel supra, mortaliter. **Matt. 10.** Qui amat patrem, aut matrem supra me &c. Cum autem dilectio, & amicitia in duratione sua habeat principium, medium, & finem, quandoque in principio, quandoque in medio, & quandoque in fine viciatur, unde aliquando dilectio ex vicio libidinis nascitur. Nonnumquam etiam amicitia qua sine vicio naturaliter, vel spiritualiter inchoatur, subintrat in vicio carnaliter terminatur. **Gala. 3.** Sic stulti facti estis, vt cum spiritu coopereritis carne consummami. **Poeta.** Cœpisti melius quam desinis, vltima primis Cœdunt, dissimiles hic vir, & ille puer. Quandoque etiam licet vix & raro contingit econuerti. Sic **David** Berabe primus illicite in adulterio, postmodum debite dilexit in matrimonio. Sed vix bono peraguntur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.

C A P. V I.

Diligetur etiam proximus dilectione concupiscentia. Nota propinquitas secundum conuenientiam realem duplex est. Vna logica, quæ est inter similia substantialia, vel accidentaliter forma conformia, hanc operatur dilectio amicitie. Alia Physica, qualis est inter materiam & formam, quæ multo appetitu adiuuicem inclinatur, donec naturaliter in termino conuenientie vniantur, hæc est inter masculum & feminam. **Genes. 2.** Erunt duo in carne vna, super hanc fundatur dilectio concupiscentia. Sicut enim naturaliter concupiscit homo conueniens nutrimentum nutritiuum ad conseruationem individui, sic & generatiua ordinata ad conseruationem speciei. Hæc dilectio est appetitus, vel desiderium quod semper bonum est bonitate natura, sed in genere moris aliquando est bonum. In genere ex circumstantia, vel meritorie aliquando malum ventaliter, vel mortaliter. Quando vero bonum, vel malum, & quando magis, vel minus bonum vel malum cognoscitur distinguendo principia a quo est, sine vel terminum ad quem est, materiam in qua, & modum, vel formam secundum quam est. Principium a quo est motus iste est natura. Hæc autem duplex est, scilicet sensualitas, & ratio. Sensualitas dupliciter consideratur, vt brutalis, & vt humana. Humana tripliciter consideratur, vt inlicita & innocens, vt viciata fomite & corrupta, vt reparata per gratiam & exercitium boni. Et consideratur dupliciter in motu, quia mouet aut per se, aut imperio superioris virtutis, scilicet rationis. Ratio dupliciter consideratur, vt natura, & vt deliberatiua. Hæc triplex in statu, vt inlicita vel viciata fomite, vel luxuria, vel vt reparata, hoc dupliciter, vel per gratiam gratis datam, scilicet per virtutem castitatis informis, & pollice, de qua Agit Aristotele, in Ethicis. Vel per gratiam gratum facientem, scilicet castitate formatam. Quo ad terminum, vel quo ad finem distinguitur, quia desiderium multiplex secundum Aristotele. Huius vt finis, huius vt ad finem. Finis duplex est. Primus quid intendis facere, secundus quid consequi, vel acquirere. Intentione faciendi terminari videtur in commissione: intendere consequendi in prole, voluptate, vel simili. Potest ergo esse appetitus, & desiderium, vel ipsius finis, vt coeundi & generandi, vel similitum: vel eius quod ad finem, vt videndi, & alloquendi, versus. Vilius alloquium, & oscula factum. Regulariter, cuius finis malus, & illicitus, & ipsum. Vbi ergo coitus illicitus, & igitur ipsum malum, & ad hunc finem relata: sed secus est si ad hunc finem non referantur, sed sitatur in ipsis, tunc enim iudicabuntur secundum se. Secus si ad finem alium fortasse bonum referantur, cum de se indifferentia sint. Vnde dicitur. Qui viderit mulierem non absolute, sed ad concupiscendam eam, mœchatur. **Augu.** Feminas videre non prohibemini, sed appetere &c. Non solum affectu, sed aspectu appetitur, & appetit concupiscentia feminarum &c. **Regula Aristot.** Quod fini bono proprius est, melius est in quantum tale, quod malo peius. Bonum est igitur homini mulierem non tangere, sed & non sine causa audire, vel videre. Vox enim blanda, & nequam digitos habet. **Job. 31** Pepigi sœdus cum oculis meis &c. **Grego.** Nō licet intueri quod non licet concupiscere. Quo ad materiam supposita vniitate nature, diuersitate personæ, vna specie duobus indiuiduis distinguitur inter masculum & feminam sexu, inter suam & non suam lege, & sic de aliis materiis circumstantiis, ex quibus

fit actio licita vel illicita. **Ephes. 5.** Viri diligit vxores. **Prover. 5.** Sena charissimam tibi, in amore illius delectare iugiter. Quo ad modum vel ad formam distinguitur inter voluntatem feminam plenam & plenam, inter appetitum moderatum & immoderatum, & hoc vel parum vel multum, vt secundum hoc vel minus vel minus malum veniale, vel mortale. Regulariter item est iudicium generale plenæ voluntatis, & actus. Vnde prohibiti actus prohibita est voluntas, prohibiti prohibita, liciti licita, debiti debita. Sed nota hunc motum dilectionis proprie loquentem non est habitus charitatis, cum ipse secundum diuersitatem personarum, & statum imperat, tentat, vel tolerat, vel amputat, vel fugiens declinat.

C A P. V I I.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio gratia, est actio vel motus, causas habet & effectus. Causarum quatuor sunt genera, efficiens, materialis, formalis, & finalis. Efficiens causa est vnde principium motus, secundum Aristotele, hæc in motu dilectionis duplex est. Motor primus qui mouet non motus, scilicet Deus. **Boetius.** Stabilisque manens dat cuncta moueri. Hic est Deus qui dat mandatum de diligendo, vt debeamus. **Ioan. 15.** Hoc est præceptum meum: i. **Ioan. 4.** Hoc mandatum habemus a Deo, non ab homine vel angelo, sed a Deo, vt qui diligit Deum, diligit &c. Item addit exemplum, vt sciamus. **Ioan. 13.** Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. Item donat & spiritum, & charitatis habitum, vt possimus. **Augu.** In terra datur spiritus sanctus, vt diligatur proximus. Item promittit præmium vt velimus: comminatur supplicium, ne omittamus operatur motum, vt cooperantes agamus. **Ioan. 15.** Sine me nihil potestis facere. Motor secundus qui mouet motus, est anima rationalis in quantum talis, quæ a Deo gratia per formam gratia que inest substantia per potentiam liberi arbitrii, vel voluntatis dispositam habitu naturalis amoris & charitatis producit hunc actum. Cum ergo cogitatio apprehendens obiectum, vel materiam debitam conferendo, aduerit conditiones eius ipsam disponentes respectu motiua, & motum prouocantes. Sunt enim decem mouentia per modum efficientis, sex proprie, & quatuor improprie. Proprie mouet Deus pater, & filius, & spiritus sanctus, qui tres sicut vnus Deus, vnus creator, & ita vnus motor mouens in hoc motu mirabiliter, insensibiliter, suauiter, & vtiliter. Item substantia anima, forma gratia, potentia voluntatis. Voluntas enim est instrumentum seipsum mouens, secundum Damasc. Habitus naturalis amoris, habitus gratuiti amoris, scilicet charitas improprie, & large mouet obiectum dispositum. Delectabile enim apprehensum mouet, sic & amabile, in quantum tale apprehensum intellectu, mouet affectum, & sic intelligendo quasi motus ad animam in diligendo quasi motus ab anima. Item finis Aristot. Finis factiuus non est nisi secundum metaphoram. Principiat enim motum finis, prout est in intentione & spe, terminat autem motum & quietat, prout est in adceptione & re. Item mandatum. Item exemplum. **Poeta.** Segnius irritant animum deprensa per aures &c. Vtrumque ergo iritat, & ita mouet, licet alterum magis altero. **Seneca.** Homines magis &c. Ad Hebraeos 10. Considerantes in vicem in prouocatione charitatis. Circa materiam nota. Dilectio cum sit accidens, non habet materiam ex qua, sed in qua, & in quantum est accidens vel forma accidentalis, sic subiectum in quo est, & quod informat, & est eius materia. In quantum vero est actio vel motus, sic materia eius dicitur obiectum proprium in quod est. Obiectum autem considerari potest dupliciter, scilicet secundum substantiam, vel secundum rationem obiecti, vt patet in colorato, quod est obiectum visus, & materia visionis in quantum coloratum, non in quantum substantia. Est autem duplex habitus amoris, scilicet naturalis, & gratuitus: & secundum hoc duplex actus, & duplex materia, vel obiectum. Ex habitu naturalis amoris dilectione amicitie diligo me. principaliter & sum me, etiam plus quam Deum. Ex habitu amoris gratuiti, ergo uerso Deum principaliter & summe, & Deum plus quam me. Propria ergo materia amoris naturalis ego: gratuiti Deus, vterque amor intuetur proximum. Habet enim proximum conuenientiam mecum, secundum hanc cedit in materiam amoris naturalis habet conuenientiam cum Deo, secundum hanc in materiam gratuiti, scilicet charitatis. **Augu.** de vera religione. Non sic homo ab homine diligendus est, vt diliguntur carnales fratres, vel filii, &c. Nec hoc inhumanum videri debet. Magis enim inhumanum est non amare in homine quod homo est: sed amare quod filius est. Hoc enim est non in eo amare quod ad Deum pertinet, sed amare illud quod ad se pertinet. Similiter si me ipsum apprehendere tanquam alium, possum ad me vel ad Deum referre, & secundum hæc pro materia amoris naturalis vel gratuiti habere. Nota tamen, quod dicitur diuersi artificio

ex VII.

exvna eademque materia diuersimode operantur, & sicut vnam & eandem lineam aliter considerat physicus, aliter mathematicus: sic amor naturalis, & gratuitus conueniunt in substantia dilecti quasi in communi materia, sed differunt in ratione diligendi & modo, quasi in operis forma. Nota etiam, quod sicut ignis aquam alterans naturaliter frigidam, actualiter contra naturam suam calidam facit, & tamen humidam dimittit, licet ipse sicut calidus, ita etiam sicut sit: sic gratia charitatis in naturam alterans in amore eius quadam tollit, & ad contrarium actum ipsam eleuat supra se, & quasi contra se quadam secum com paritur, quæ & si sint cum ea, non tamen ab ea sicut ab igne est, sp aquam calefacit, calefacta autem humectat, hoc tamen non est ab igne, sed a se. Cum igitur amor gratuitus primo, & principaliter, & summe diligit Deum pura charitate, nec in me ipso, nec in proximo aliquod diligo nisi Deum, quamuis naturalis amor quadam non quidem mala, sed imperfecta bona admisceat in statu vite, quæ charitas non caulat, sed tolerat, & euacuat forsitan in statu patriæ. **1. Cor. 13.** Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur &c. Conditiones igitur proximi per relationem ad Deum sunt ratio gratuite diligendi ipsum. Hæc diuersificantur secundum triplex esse nature, gratia, & gloria. Quo ad esse nature, quarum in proximo confidero. Primum est, quod ille quem ex charitate summe diligo, eum fecit, & vtiue diligit quem fecit. **Sap. 11.** Diligitur autem effectus necessarius ab eo qui causam efficientem diligit, vt liber, vel scriptura, vel amorem scriptoris: pictura ob amorem pictoris, & generaliter omne opus ob amorem amati officis diligitur. Quamuis autem Deus oia fecerit, & omnia diligit, ideo qui gratia, & intime diligit ipsu, omnia generaliter diligit propter ipsum. Hominem tamen specialiter, & angelum, id est, rationalem creaturam ex arte generalia quasi specialius factam, iuxta illud **Gen. 1.** Faciamus hominem ad imaginem &c. Secundum, quod amicitissimi mei imago, est ipsum mihi in multis representans, vt patet supra in 10. gradu amoris magis debeat amare. Chara igitur sunt mihi generaliter omnia etiam irrationabilia, quia dicuntur & sunt charissimi mei quasi velligia, cum quodlibet ipsorum sint ens, sit vnum, verum, & bonum, & ideo quod ad illum qui summa & prima essentia est vnitas, & veritas, & bonitas. Sed hæc differret mihi sunt chara, sicut differret secundum magis & minus impressa sunt eis chari mei velligia. Specialiter tamen charus angelus, & homo in quo carissimi mei imago est. Sicut enim honor imaginis ad prototypum pertinet secundum Damasc. & amor. Diligitur imago Christi per hominem picta in tabula, vel panno debili, & hominem solum non Deum, imo corpus hominis tantum non animam exiliter representans. Similiter imago matris Mariæ cū puero incisa in ebore, vel fusa in metallo. Quantum ergo diligenda est ab amatore Dei hæc indelebilis & incorruptibilis imago Dei facta secundum Deum & a Deo representans non puerum cum matre, sed filium cum patre, & spiritum sanctum cum vtroque. Quam clarum speculum esset, quod amanti cernere se per amati speciem representaret. Tertium, quod amicitissimus meus in ipso est non tantum, vt causa in effectu, quæ ingreditur aliquando secundum virtutem, non secundum substantiam, scilicet efficiens, & finalis, non ut rex in regno, qui est secundum potentiam solum, & non semper secundum personalem præsentiam, non ut accidens in subiecto, quod separabile est & continetur & continet, indiget & indiget, non vt sigilli forma in cera quæ deleri potest, non vt facies in speculo, non vt species rei cognita in cognoscente, sed verissime, plenissime, & intime in substantia, virtute, & operatione intimius quam anima in corpore. Quod si in omnibus sit, & ob hoc omnia mihi chara sunt, quia tamen receptum est in recipiente per modum recipientis in rationabilibus firmius inest, quia perpetua, plenius, quia magis capacia, & ideo magis amabilia. Et licet omnino econuerti in ipso sint, & ideo amabilia specialius, & durabilius, & plenius, tamen rationabilia: & ideo magis amanda, quia in amicitissimo meo, ad **Ro. 10.** Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. **Act. 17.** In ipso enim uiuimus, mouemur, & sumus. Quo ad esse gratia sunt quatuor, quæ super præmissa quatuor fundantur. Primum quod amicitissimus meus ipsum, perfecti informando, & reformando per gratiam, qui ipsum fecerat formando per naturam. Ex quo sequitur, quod sit amicitissimi mei famulus, & filius, & ideo necessario amandus. **Ioan. 5.** Omnis qui diligit eum qui genuit &c. Item amicus amans, & amatus. **Ioan. 16.** Iam non dicam vos seruos &c. Item sponsa. **Osee. 2.** Sponsabo te mihi in fide &c. **1. ad Cor. 6.** Qui adheret Deo, vnus spiritus est. Secundum quod amicitissimo meo cuius imago est per naturalia, similitudo etiam est per gratuita, per iustitiam iusto, per benignitatem benigno, & sic de aliis. **1. Cor. 11.** Imitatores Dei. Estote sicut filii charissimi, **Luc. 6.** Estote misericordes &c. **Matth. 5.** Estote perfecti. Tertium quod amicitissimus meus in ipso est secundum

effectus gratia multipliciter, vt hospes in domo. Chara mihi domus, cuius hospes charissimus, vt hortulanus in hortu euolans, & destruens, vt pontifex in templo consecratus aspergendo, scribendo, & vngendo &c. vt magister in schola docens, vt spofus in thalamo quietes, vt gemma in annulo ornans, & similia. Quartum est, quod ipse est in amicitissimo meo speciali modo. **1. Ioan. 4.** Deus charitas est &c. Manet inquam mirabiliter, quia multo coniunctius, multoque vtilius sibi quam membrum in corpore, palmas in vite, planta in terra, piscis in aqua, animal spirans in aere, carbo in igne, liquor in vase, scriptura in libro, locatum in loco conueniente & proprio. Et tamen in his omnibus non possum non diligere quod manet, si illum diligere in time in quo manet. **Augu.** Si placent animæ, in Deo amantur &c. Ex præmissis collige quatuor conditiones in proximo quo ad esse gloria, quæ sunt materia & ratio diligendi gratuite. Est enim gloria gratia consummata. Secundum hæc igitur video, quod amicitissimus meus ipsum perficit vltima perfectione, & ipse amicitissimo meo similis est vltima assimilatione, & amicitissimus meus in ipso, & ipse in amicitissimo meo vltima completissima & inseparabili vnione. His omnibus quo ad amorem gratum tenet regula. Si simplex ad simplex &c. Præter hæc oia ratio gratuite diligendi proximum est voluntas amicitissimi mei hoc volentis, & hoc iubentis, qui & si carulum, vel lapidem, vel minus aliquid propter ipsum diligi non quidem mandasset, sed voluntatem suam tantummodo, vel nutu minimo infundasset, charitati pure perfectæ, & non impedita satis præceptum esset. **1. Pet. 3.** Castificantes corda vestra in obedientia charitatis, non tantum necessitatis. Vnde etiam ob hoc charitas damnatos simpliciter non amat, quia amicitissimi sui æternæ voluntas omnino concordat. **Cant. 1.** Recti diligunt te. **Augu.** Recti sunt qui voluntatem suam dirigunt secundum voluntatem Dei, quæ regula est, & voluntatem meliorem præponunt vtilitati suæ. De qua forma nota, sicut substantiarum duplex est forma, vna quæ est extra, scilicet forma exemplaris secundum quam facta est. Exemplar enim & idea cuiuslibet rei factæ, siue artificialis, siue naturalis formaliter est in mente factoris, & secundum quod distinguit. **Augu.** Arcam in mente, & arcam in opere. Alia quæ est intra est duplex substantialis dans esse primum, & simplex, vt in homine anima, vel humanitas: & accidentalis dans esse secundum, & secundum quid, vt quantitas, qualitas, & similia, sic & actio. Dilectio igitur cum sit actio ad substantiam relata, cuius accidens est forma eius, sed secundum se considerata quasi triplicem formam habet. Exemplarem in mente diuina: uidet enim Deus cum proximum diligo, & videt non solum in intellectu speculatiuo, sed etiam in practico. Ipse enim facit me diligere, & sicut vtiue quod facit, cum volens faciat, & ideo non ignorans, sicut autem per ideam non quæ sit in ipso ab actione creata, sed quæ sit actionis causa, Substantialem hæc est bonitas gratuita inseparabilis, quod sic patet. Actio in alia bona, alia mala in genere moris, quamuis omnis bona in genere nature. Malorum alia mala in se, vt occidere hominem: alia secudum se, & hæc est mala formaliter, vt mendacium, furum, & similia quæ non solum dicunt actionem, sed concernunt deformitatem: & ideo hæc ita sunt mala, vt non possint fieri bona, vel saltem non mala, licet aliqua magis, aliqua minus mala, ita ex opposito in bonis. Cum igitur charitas sit forma omnium virtutum, & actus eius tantummodo bonus est formaliter in se, & secundum se, & ideo non potest non esse bonus bonitate gratuita, quæ in viatore non est meritoria. Omnium autem aliarum virtutum actus informes esse possunt, nec necessario meritorii sunt. **Aug.** Dilectio Dei & proximi, propria & specialis virtus est bonorum, cum cæteræ virtutes bonis & malis possint esse communes. Accidentalem formam habet hic est feruor, & hic duplex, scilicet feruor in actu, & in affectu. Feruor autem alius sensualis, alius intellectualis, vel rationalis. **Cant. vlt.** Lampades eius lampades ignis atque flamma. Et videtur primus esse, quasi accidens separabile, sed secundum quasi inseparabile. Stan te ergo bonitate gratuita in actu dilectionis quasi substantiali forma feruor em diuersas causas ad modum accidentis nunc inre ditur, nunc remittitur, nunc adesse, nunc abesse videtur. De fine loquitur **Arist. in 7. Meth.** dicens, quod omne agens habens intellectum, non agit illud quod agit, nisi propter rem aliquam, quæ est vltimum actionis. Vltimum enim est finis ad quem intenditur. Dicitur autem finis dupliciter, respectu scilicet respectu præcedentis, hoc est secundum quid absolute, hoc est simpliciter, & hoc est vere vltimum, quia non refertur, nec ordinatur ulterius. Primo modo sic ipsum diligit esse finis, nam ad ipsum ordinari habent omnes actus cognitiuæ, & inferiorum potentiarum, sicut potentia ad potentiam, & habitus ad habitum. Volo enim proximum noscere, vt agnatum diligam, quia secundum **Augu.** annuis possumus diligere, incognita nequaquam. Sicut

igitur secundum Aristo. somni finis est vigilia, sentire vero & sapere vigilie finis, omnibus quidem inest alterum horum. Bona enim hæc, finis autem optatum. Sic diligere quod his melius finis est horum. Ipsum autem diligere vltimus ordinatur, donec ad finem finium veniatur. Habet autem actio diligendi duplicem finem. Primus est id quod intendendo facere diligendo proximum: intendo autem diligendo implere Dei mandata. Iacob. 2. Si tamen legem perfecteris legalem ad Roma. 13. Qui diligit proximum, implet legem. Imitari Christi exemplum. 1. Corin. 11. Efficitur imitator Dei, sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione. Exercitare in actu habitum donatum. 2. Corin. 6. Videte ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Dare exemplum, & prouocare proximum ad bonum. 1. Thimo. 4. Exemplum est fidelium in charitate. ad Hebr. 10. Considerantes in vicem prouocantes in charitate. Luca. 10. Vade & tu fac similiter. Et horum finis honorare Deum, & dominum meum charissimum. Honorate charissimi Deum meum, ad cuius gloriam si referre debeo quod manduco & bibo, multo potius quod diligo. Ad hoc vltimum charitate ordinante tendunt omnia præcedentia, & vniuntur in ipso. Nec ista ita in numerum ponuntur cum actu diligendi, sic ut connumerantur in supposito genus cum specie, vt animal cum homine, nec sicut intentio, vel intellectus cum re, vt homo cum Sorte: nam vbi vnum propter alterum, in vitroque vnum. Secundus finis est id quod intendendo consequi vel acquirere. Hoc est autem vitare supplicium, vt finis a quo assequi præmissa, vt finis ad quæ. Vitatur autem per dilectionem supplicium, vel pœna duplex: præfens quæ est in odio, & inuidia concomitans & annexa, vt accidens inseparabile. versus. Iustus inuidia nihil est, quia proximus ipsum Auctorem rodit, cor cruciatque fuit: futura quæ infligetur pro dilectionis omissione, & oppositi commisione, vt quæ multiplex valde. Præmium similiter duplex, præfens & futurum. In presenti quidem multiplex est utilitas: primum quidem quoniam si gratiæ diligatur proximus, habetur ex hoc certitudo vitæ æternæ. Sicut enim vita naturalis quæ habet corpus ab anima, cognoscitur, & diffinitur sensu & motu, sic & vita gratiæ, quæ habet a Deo substantia animæ. 1. Ioan. 3. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad uitam. Nota, sicut effectus per causam demonstratione propter quid, sic scio quod luna eclipsatur, quoniam terra interponitur. Causa perfectum demonstratione quia, terram interponi scio, quoniam luna eclipsatur, ita hic per motum gratiæ dilectionis quasi per proprium effectum vitæ gratiæ viueri cognoscimus. Dicitur ergo, Scimus quoniam translati sumus &c. quasi diceret, non optinamus tantum. Opinio enim est acceptio unius partis contradictionis cum formidine alterius: scientia vero sine formidine, quoniam translati sumus: hæc ergo mutatio non liberat arbitrium, sed dextera excelsi: de morte ad vitam, cum a priuatione ad habitum non sit regressus per naturam. Quoniam diligimus fratres, dilectione gratuita. 1. Ioan. 3. Qui non diligit, manet in morte. Amplius operimentum culpa. 1. Petr. 4. Ante omnia mutam in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum: quod patet. Peccatum in proximum ex eo quod non diligentes ipsum, omnimodis faciendæ: & ex eo quod odientes, commisimus cauenda: sed dilectio superueniens hæc omnia operit non solum vt non appareant, si cur hypocrisis operit, & abscondit peccata, sed etiam vt non existant. Forma enim superueniens deformitatem operit, vt nec appareat, nec existat. Prouer. 10. Odium suscitatur rixas, & vniuersa delicta operit charitas: Amplius illuminatio intellectus. 1. Ioan. 2. Qui odit statum suum, in tenebris ambulat &c. Et econverso Qui diligit fratrem, in lumine est. O quam vile est in hoc lumine esse, non solum enim clarum, sed dulce lumen, & delectabile &c. In hoc lumine multa necessaria videt homo de faciendis, & cauendis pro proximo quod fieri, vel non fieri conueniat: ex debita necessitate, quid ex congrua æquitate, quid ex metâ & libera voluntate. Videt quomodo diligendo sic proxi vni, vt non oblit alteri, secundum illud. Noli heri pro amico inimicus proximi. 2. Corin. 8. Non ut alius sit remissio, vobis autem tribulatio. Videt quomodo erga eundem proximum non mitis charitatis affectum pro loco, tempore, & causa iuratur vultum, & exhibitionis effectum, videt & plura his similia, in quibus vitæ certior est omni arte, & vinctio diuina docens de omnibus effector et conditione humana, quæ desit in pluribus. Sed nota, quod differunt lumen videre, & in lumine esse. Lumen quasi effectus qui aliqua de dilectione cognoscit per literarum scientiam, vel exempla dilectionis aspicit per diligentium præsentiam: in lumine vero est, qui diligit effectum, vel saltem affectum. Nota ergo quatuor differentias. Quidam enim vident lumen, sed non sunt in lumine, de quibus Isa. 42. Qui videt multa, nonne custodiet? Quidam econverso, psal. 70. Quoniam non cognouit literarum, introibo in potentias domini: Aug. Surgunt in dicit, & calum rapiunt, & nos cum literis nostris sine corde sumus. Quidam neu

trum, qui dicere possunt. In tenebris sedeo, & lumen cæli non videro. Tob. 5. Quidam vtrumque. psalm. 15. In lumine tuo videbimus lumen. Amplius, delectatio affectus. Motui enim dilectionis quasi inseparabiliter annexa est delectatio, sicut oppositi, opposito, scilicet pœna odio. Gala. 5. Fructus autem spiritus sicut charitas, gaudium &c. Amplius, verum testimonium est, quod finis filii nobilissimi patris. 1. Ioan. 5. Qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est. Marth. 5. Diligite inimicos vestros, vt sitis filii patris vestri, filii non serui. Seruus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Filii non nepotes, vel pronepotes quasi amittentes gradu remoto, sed proximo. O vere appetenda nobilitas, cuius tam mira dignitas, tam multa utilitas. Nam si filii, & hæredes. Amplius, proprium indicium, quod finis discipuli magistri sapientissimi. Ioan. 13. In hoc cognoscet omnes, quia mei estis discipuli &c. quasi diceret. In aliis bonis operibus opinabuntur, & præsumunt, sed in hoc cognoscet, quia mei estis discipuli non mundi, non carnis, vel diaboli, sed nec hominis, vel angeli, nec ipsius Cherubin, qui dicitur plenitudo scientiæ, sed mei qui sum fons sapientiæ. Sed nota, cognoscitur quodque res per communia, & hæc cognitio est imperfecta interdum per propria, hæc perfecta. Licet enim ignorans communibus res ignoretur, non tamen scitis scitur, sed solis propriis. In hoc igitur quasi in proprio iudicio cognoscet omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adiucium. Non in hoc si multum ieiunaueritis, quia etiam pharisæi & discipuli Ioannis ieiunauerunt frequenter. Non in hoc si multas cerimonias seruaueritis, vt discipuli Moysi. Ioan. 9. Nos Moysi discipuli sumus: nec etiam in hoc saltem si omnia reliqueritis. Hierony. Hoc etiam Socrates Philosophus fecit, & sui discipuli: tamen Christus dicit. Nisi quis renouauerit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus &c. Igitur renouauerit omnibus ad minus affectum superius est, & quasi commune ad discipulum esse. Postea autem superiori, non ponitur interius, quæ minus destructo deest: quæ nec cognitio illo cognoscitur, sicut ignorato ignoretur. Diligere autem gratiæ proximum: est proprie proprium discipulorum Christi, sicut simile hominis conuenientia, & soli, & semper, quia nunc & in futuro. Amplius est effectus meritum, vt augeatur mihi gratia, & inuentia datoris liberalissimi. Sicut enim peccatum est pœna peccati præcedentis, sic & meritum causa sequentis meriti. De primo. Apoc. 22. Qui in fordidus est, fordescat adhuc. De secundo. Io. 1. plenitudine omnes, acceptimus gratiam pro gratia. Ratio autem merendi primo principaliter consistit in actu dilectionis. Grego. Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis &c. Quia vero secundum Ecclesiast. Amor proximum probatus est non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, etiam ipsi qui diliguntur interdum ad augmentum meriti adiuant. Ad Ephes. 1. Ego audiens fidem vestram quæ est in Christo Iesu, & dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus (Dominus Iesu Christi pater) gloriæ dei vobis spiritui sapientiæ & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri. Sub his sepe generalibus utilitatibus dilectionis proximi, innumeras speciales inuenies, si a genere ad species diuidendo descendas, & ex adiunctis adiuncta, ex antecedentibus consequentia meditando perpendas, hoc quidem in presenti. Quis autem in futuro finis assequendus, quod præmium dilectionis proximi quis estimare potest? Magnum quidem, & multiplex bonum creatur tibi, & in teipso pro amato etiam non elido, & in ipso si electus proxime datur. Aug. Si quis alius esset quem omnino sicut te diligeres, tandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum, quia minus pro eo quam pro te gauderes. Si vero duo, triplicarentur &c. Sed de bono simpliciter increto maximum est gaudium omnibus. Aristot. Summum & vltimum bonum finis est omnium finium: quod secundum Aug. verius cogitatur, quam dicitur, & verius est quam cogitatur & dicitur.

C A P. VIII.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Non dicit quantum, Roma. 12. Qui diligit proximum, legem impleuit. In duobus enim mandatis dilectionis vniuersa lex pendet, & propheta. Naturalis, scripta vetus, & noua; quorum unum quodque ad aliud naturali & artificiali ordine refertur, sicut exemplum ad exemplum, inter quæ assimilatio est non necessaria ad æquationem, quod patet sic: quia sicut secundum exemplum domus aliquante & aliquante potest fieri domus similis, maior tamen vel minor, vel equalis: sic in istis non oportet, quod ista assimilatio sit per omnia æquata. Item, sicut domus per se dicitur recto, & sermo vltimo verbo, & uas decem pugillo capiens impletur pugillo notissimo: sic tamen lex in mandato secundo dilecto proximo. Lex autem vniuersalis in parte vltima duo habet generalia

generalia mandata, quæ ex hoc vno nascuntur, & proximum diligendo totaliter impletur, vnum affirmatiuum. Marth. 12. Quæcumque vultis vt faciant vobis homines &c. Quæcumque licita, decentia, expedientia, vultis voluntate rationali, ratione distinguente inter debita & indebita. Debita necessitatis, & honestatis indebita, bona quæ consuluntur, & indifferentia quæ in lege non continentur, vt faciæ vel dimittant, corde, ore, vel opere, vobis vel pro vobis homines, non bruti, homines inquam homines, & vos facite illis in casu simili, facite inquam voluntarie, & pleno affectu, & si poteritis opere & effectu. 1. Ioan. 2. Non diligamus verbo &c. Secundum hanc regulam dilectio proximi causaliter & effectus imperando omnes motus virtutum tendentes ad proximum & interiores, & exteriores. Verbi gratia, motus misericordie. Nam qui habuerit substantiam huius mundi &c. quomodo charitas Dei manet in eo? Amans enim proximum apprehendens per cognitiuam misericordiam eius, secundum affectum necessario mouetur motu compassionis, & est hæc misericordia. Aug. Cum ipsi patimur miseriam, ex compassione diffimus misericordiam. Ex hac compassione si sit sufficiens, est velle releuare pro posse: & hoc est releuare. Primi duo motus interiores sunt, tertius exterior, qui cum fiat per corpus secundum diuersitatem, & multitudinem organorum sit multiplicatio motuum. Mouentur enim oculi ad flendum. Tob. 13. Flebam quondam super eo qui affligit &c. Aures ad audiendum, & lingua ad consolandum & docendum, manus ad dandum vel ad adiudandum, pedes ad ambulandum & uisitandum &c. Ecclesiast. 7. Non te pigeat visitare infirmum &c. Sed hoc exemplum vult etiam in humilitate, & aliis virtutibus charitatis imperium & processum motuum. Ad Gal. 5. Per charitatem spiritus seruitus inuicem. Causa similiter omnes affectiones ad proximum: nam ei quem diligo bonum volo, & cui bonum volo illud ei cupio, & quasi doleo dum ei abest, gaudeo dum adest. Timeo ne oppositum, scilicet malum ei eueniat, doleo si euenerit, & omnia hæc proportionantur secundum tantum & quantum. Aug. Quantum quisque diligit alium, tantum eius bono congaudeat. Distingue tamen in affectione sicut in dilectione, inter ea quæ procedunt ex affectu partis sentiente coniuinctio phantasia secundum se, & ea quæ ex affectu partis intellectiua coniuinctio intellectui secundum se, & ea quæ procedunt ex affectu partis intellectiue. Cognitio intellectiua secundum se est, & quæ affectum naturalem & humanum præcedunt est cognitio humana, & rationis discernentis. Primum animale, & per brutum. Secundum spirituale, & quasi angelicum quod sequitur animam separatam. Tertium humanum proprie, & ideo secundum Aristot. corruptum corruptum homine. Aristoteles in primo libro de anima. Intelligere & amare ac odire &c. Ecclesiast. 9. Viuentes sciunt, interdum igitur sensibilibus minus gaudeo, vel doleo de eo quod intelligibiliter plus diligo. Aliud negatiuum quod ab alio rationabiliter odit heri corde, ore, opere tibi, vide tu alteri facias voluntate, ore vel opere, affectu vel effectu: Tob. 4. Secundum hanc regulam dilectio proximi causaliter reprimitur, & cohibet omnes motus, & actus vitiorum respectu eius. Verbi gratia. Superbia, quæ proximum deprimi vt præcellam. Quo contra. Charitas non inflatur, nõ est ambitiosa. Auaritia, nõ querit quæ sua sunt. Ira, nõ irritatur, omnia suffert, omnia sustinet. Ephes. 4. Supponentes inuicem in charitate. Grego. Quem minus amamus, minus etiam toleramus. Grego. Quia ab amore recedere laeta charitas nescit. Inuidia, congaudet aut veritati. Greg. Semper inuidia a bona voluntate discordat: & sic de aliis vitiis generalibus, & specialibus respectu proximi deordinantibus. Cohibet enim dilectiones motus omnium vitiorum tam interiores quam exteriores, qui multiplicantur per genera secundum multitudinem organorum. Ligat enim vniuersaliter omnia membra officialia exteriora, vt oculos, aures, manus, linguam, pedes &c. Et sic implet omnia præcepta negatiua in exterioribus de proximo data. Marth. 19. Non occides, non adulteras, &c. Et si quod aliud est mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ligat etiam interiores, quæ diuersificantur secundum diuersitatem potentiarum. Ligat igitur potentiam motiuam, scilicet voluntatē, vel affectum, ne moueatur volendo malum proximo, & sic implet. Non concupiscas uxorem proximi tui, & similia: vel afficiendo, ne de bono proximi quem diligo, timeorem, & uel dolorem habeam, de malo spe, vel lætitiâ. 1. Cor. 13. Non gaudet super iniquitate. Ligat etiam aliquo modo cognitiuam. 1. Cor. 13. Non cogitat malum pœnæ vel culpæ, hoc perfectum est valde. Si enim malum culpæ, vel pœnæ proximo non cogitat, sequitur necessario quod non vult, nec facit, nec optat. Si malum culpæ proximi non cogitat, sequitur quod non iudicat de malo dubio, vel occulto, non despicit de præterito certo, non damnat de presenti, non præsumit reme re de futuro. Distingue tamen in hac regula inter prohibita quæ

facere de proximo est mortale, & cohibita quæ veniale, & diffusia quæ facere non culpatur, sed non facere consilium, & laudatur, & indifferentia regulam non contingit. Charitas enim incipiens diligendo proximum sufficienter canet prima, proficiens diligenter laborat contra secunda, perfecta etiam sollicita est circa sequentia. Et secundum hoc quandoque vinctioe docente a licitis quibusdam quasi ab illicitis cohibet ne proximum quem diligit scandalizet. 1. Corin. 8. Si quæ scandalizet fratrem meum &c. infra. Iam non secundum charitatem ambulat. Secundum hoc sententia Apostoli generaliter. Rom. 13. Nemini quicquam debeatis &c. glos. Carera ita soluere debetis, vt nihil teneamini, charitatem autem ita vt semper teneamini.

C A P. X.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. In terra, in celo, in via, in patria: sed aliter hic ubi charitas multipliciter impeditur, aliter illic ubi penitus expedita. ubi enim semper pure & sinceriter, semper feruetur vniuersaliter, sepe æqualiter, semper manifeste & efficaciter, semper mucuo & familiariter. Hic autem multiformiter, quia vult minus, nunc magis, nunc nihil, ubi minor est spiritus. Charitatis habitus gratia impetente, & maior crescente, & nullus deficiente. Hic habens charitatem licet semper diligas habitus, sapius tamen impeditur non diligas actu. Est autem dilectio motus ab amante in amabile, a subiecto in obiectum, sicut visio actu est visus super visibile. Sicut ergo visio, sic & dilectio impeditur potest vel in subiecto, vel in obiecto, vel in utroque, quod patet sic. Diligere gratiæ in oia est actus partis motiue humanæ, scilicet voluntatis vel affectus, quam necessario præcedit actus cognitiuus, scilicet rationis vel intellectus. Aug. Inuisa possumus diligere, incognita nequaquam. Quia igitur impeditur priori & posteriori, regulariter omne quod impedit, vel perpetuo, vel ad tempus actuali cognitionem impedit consequenter & dilectionem. Secundum hanc causam infantes, dormientes, dementes, & occupati aliis actibus intendentes vel oppositis, vel desperatis impediuntur, ne actualiter diligant aliquem proximum, & actu diligens vnum, ne tunc actu diligant alium. Posita vero cognitione, aut apprehenditur proximus sub conditionibus affectum respicientibus, aut non. Et hoc aut quia sine, si sine, aut quia in ipso simpliciter non sunt, sicut in damnatis: aut quia secundum quid sunt mali, vt in præfenti, aut quia sunt boni: ratio tamen auertit nec deliberat, sic super proximum non sit dilectionis motus, sicut abstracto colore super corpus non fertur visus, si autem sub conuenientibus affectui charitate informato, vt sunt illæ quæ dictæ sunt in causa materiali & conuenientibus, & sic actu cognitiuus sequitur dilectio actualis, aut sub oppositis & disconuenientibus, & tunc sequitur cognitionem motus oppositi, scilicet odire. Diligere enim & odire sunt motus oppositi contrarie, qui causantur a contrariis, & causant effectus contrarios, & in eodem subiecto respectu eiusdem obiecti mucuo se impediunt: inter hæc est medium per abnegationem vtriusque, scilicet nec diligere, nec odire. Igitur quotiens dicitur vnum oppositorum, & reliquum. Sicut ergo contingit diligere diligendum & non diligendum, sic & odire odendum, licet bonum. Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odierit &c. Greg. Diligamus quod sunt, & odio habeamus quod in Dei nobis irinere obstitit. Et odire non odendum, licet malum aliquando veniale & sic cohibendum, & sic impedit feruorem dilectionis: aliquando mortale, & sic prohibitum, & sic impedit actum penitus, quia expellit habitum. Non dicitur vero diligendum est dupliciter, negatiue sic nec bonum, nec malum, sic dormientis: priuatiue sic malum sic omittentis. 1. Ioan. 1. Qui non diligit manet in morte. 1. Ioan. 4. Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligit? Nota igitur vbiunque diligere est bonum, odire est malum, & conuerso, vbiunque bonum diligere, non odire bonum, sed minus. Vbi odire malum & non diligere priuatiue similiter malum, sed minus. Regulariter igitur omne quod motum odij causat vel impedit, motum oppositum, scilicet dilectionis impedit, & quicquid tollit odium, est huius impedimenti remedium. Hic puritas & sinceritas plurimum impeditur, quia in dilectione proximi motui charitatis & gratiæ semper, vel sepius motus naturæ animalis, & quandoque motus somitis admiscetur, vt proximus charus mihi primo quidem & principaliter propter Deum, sed aliquantulum plus charus: secundario propter aliquam meam utilitatem & commodum, & adhuc aliquantulum plus propter quandam carnalem affectum. Talis dilectio pro prima parte est omnino bona & laudabilis, pro tertia vitiosa & venialiter culpabilis, pro media indifferens. Arist. Propter naturalia nec laudamur, nec vituperamur, ac si in vno vase multo vino forti modicum vini debilis vel minimum aquæ effundatur,

itur, & ad partem magnam faciendam multo critico pars filiginis & modicum ordi componatur, & ad denarios fabricandos cupri, vel plumbi minimum miscetur. Inter hæc quantum potes intente distingues, sollicitè cauens ne vel modica spernens, paulatim crecentibus ipsis principale corrupti negligenter permittas, vel cursus nimis appetens purum, & abhorrens omne mistum, sic modicum perfectionis immoderate restringas, vt totum extinguas. Qui n. nimis emungit, elicit sanguine. Prou. 30. Hic repide proximus diligitur, quia seruo multipliciter impeditur. Feruet aut animus in diligendo proximum cum deuotus est circa ipsum, & promptus & suo modo agilis propter ipsum, sicut in naturalibus calidum & feruidum naturaliter, & leue est consequenter. Hugo. Deuotio est seruo bonæ voluntatis, quem mens occultare non valens, certis manifestat indicis. Sed nota, seruo qualificans diligentis animum & dilectionis actum in patria est sicut seruo ignis existens in materia, & sphaera propria, qui magnus purus & perperuus. Sed seruo in via sicut calor ignis in materia aërea, quem quædam faciunt, & generant vel per se, vt carbo in cenis alium incendit: vel per accidens, vt collisio, vel frictio. Quædam nutriunt, vt ligna, & alia materialia, quæ sicut diuersa sunt, sic differenter nutriunt, vt pater. Si in ignem mittas ligna, stipulam, & oleum, & sic de aliis, hæc consequenter augent ignem. Quædam excitant, vt status & motus: quædam conseruant, vt cinis carbones, hæc omnia circa seruum dilectionis in via spiritualiter contingunt. Quandoque per sensibilia, vt sunt beneficia. ad Ro. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum &c. (vt que carbones ignis.) Item per mutua obsequia. ad Rom. 12. Honor in uicem peruenientes. glof. Aliter non est fraternus amor, nisi mutuis se prouentiant obsequiis, & sic de aliis. Quandoque per intelligibilia. Impeditur ergo seruo primum quidem ex absentia horum, deinde de penitentia oppositorum. Sed nota, sicut cognitiua partis sensitiuæ ordinatur ad cognitiuam partis intellectuæ, ita & affectiua ad affectiuam, & vtrobique cognitiua ad affectiuam. Vnde sicut ratio per sensum quandoque procurat intellectui splendorem in cognoscendo. Rom. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, ita & per affectum inferiorem quandoque spirituiorem seruum in diligendo. Grego. Regnum calorum idcirco terrenis rebus &c. quasi conficitur in calefactis &c. Sic Helicæus Psalterem canere fecit, & ad harmoniam secutus est prophetia. Et sicut hi duo affectus quia coordinati sunt mutuo seruescunt, ita quandoque vicissim tepescunt: sicut de vtroque simile potes videre in duabus candelis, quarum vna ardens, aliam si adiungatur accendit, quæ ipsam si exincta fuerit, reincendit. Hic dato etiam quod actualiter proximum diligam sinceriter & seruentur, impeditur tamen ne euidenter. Homo enim solum videt in facie: Deus autem intuetur cor, & ideo hic an diligam aliqueum, & quantum, & quomodo, præsumptibile quidem est homini, sed euidenter soli Deo. Sed in calo secundum Augu. uniuersumque mentem ab alterius oculis corpulentia non abscondit, & ideo ibi ubi nuda sunt omnia, nec similitudo, nec præsumptio locum habent. Impeditur autem etiam ne efficaciter, quia multotiens vel non possum, vel nescio bonum facere proximo in effectu, quod tamen ei volo, & vehementer desidero in affectu. Postremo impeditur hic multipliciter ne diligam mutuo, & familiariter: quandoque enim diligo me non diligentes, vt bonos aliquos non cognoscentes me, & ideo non diligentes ego ex fama, vel aliter cognosco, & diligo: vel malos aliquos etiam odientes me, quos tamen propter Deum diligo. Marth. 5. Diligite inimicos vestros psal. 34. Retribuebant mihi mala pro bonis &c. Quosdam negatiue non priuatiue non diligo actu me forsitan diligentes, cum non cognoscam, & tunc est dilectio tantum, sed non mutua, & ideo proprie loquendo, non amicitia. Dilectio enim est motus ab amante in amatum, ab vno in alium: amicitia vero est copula vinculum, vel colligatio duorum, vel plurium mutuo amantium secundum motum reciprocum. Vnde videtur relationem dicere, & si superpositionis, vel suppositionis, sed æquiparantia sicut societas, licet quædam non æquiparetur dilectio hinc inde, sicut illud Apolto. 2. Cor. 1. Licet vos plus diligens, minus diligat &c. Sicut similitudo est relatio æquiparantia inter duos albos, licet alter magis, alter minus sit albus. Cum igitur super duos mutuo amantes fundetur amicitia, secundum illud Greg. minus quam inter duos charitas haberi non potest: destructio vno relationum, cessat relatio, scilicet amicitia, non autem dilectio. sicut si duorum alborum similitudo vnus desinit albus esse, cessat similitudo, licet maneat alterius albedo. Quandoque etiam est mutua dilectio, sed quodammodo variatur mutui solutio. Nam inter plures me amates, & dilectionem quasi mutuo mihi dantes, quandoque plus amo eum qui minus amat me, quam alium qui magis, & econuerso. Multos igitur hic diligo cum quibus proprie loquendo amicitiam non habeo, quamuis large omnia qui vel diligit, vel

F diligitur, amicus vocetur. Quorundam autem proprie amicitiam, cum quibus diuersis causis impeditibus hic familiaritatem habere non possum, & societas nostra fit cum patre & filio. Ecclesiast. 2. 8. Quemcumque cognoueris obseruare timorē Dei, cum illo astidus esto, cuius animus est secundum animum tuum. Ezech. 27. Accelerunt ossa ad ossa &c. Seneca. Pares cum paribus facillime congregantur: hoc Christus, in cuius persona vna familiarissimè sunt vnita, petiuit simplicissime, Ioann. 17. Pater sancte, serua eos in nomine tuo &c. vt sint vnum, sicut &c. & infra. Non pro his rogo tantum &c. vt omnes vnum sint &c. Et ego claritate &c. Vt vnum sint, & infra. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnu. Nota, quod quinquies repetit vnum. Item, meruit penalisissime. Ioann. 11. Iesus moriturus erat vt filios Dei qui dispersi fuerant, congregaret in vnum, sicut lineæ iuncta circumferentiam sparsæ congregaret in centri cum puncto. Sic igitur amicitia initiatur in dilectione, completur in familiaritate: familiaritas vero incipit & proficit in via, proficit in patria. Hæc enim mutabilis virtus, & per consequens amissibilis. Lælius. Cum consiliatrix amicitie virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si a virtute defecerit, ubi imitabilis ubi non distinguitur fibula constringens mentes, non antiquatur cementum compaginans voluntates, non soluitur bitumen affectus conglutinans, non diuiditur punctus animos continuans.

C A P. X.

Contra omne dilectionis impedimentum ex quatuor consuetudinibus, sufficiens trahitur remedium, quæ sunt meditatio, doctina, oratio, & exercitium, quoniam ergo non intellecti nulla est curatio morbi, a meditando incipit. Meditare ergo primo dilectionis mandatum, & debicum exemplum diligentem Christi capitis, & membrorum, diligendum fructum & præsentem, & futurum quam iustum & rationabile, quam facile & delectabile & vile sit proximum diligere. Aug. potest mihi aliquis dicere, non possum vigilare &c. numquid potest dicere, non possum amare? Meditare postmodum tuum in diligendo defectum, quam raro, quam puro, quam tepido affectu diligis, quam modico effectu affectum offensis, quam diminute amantibus te vicem rependis. De hinc meditare, & causam defectus, scilicet ipsi impedimentum cum circumstantiis eius quid sit, vnde sit, quantum sit, magnum vel paruum, vnum vel plura, & his similia, his propria meditatione inuenies, præmissa oratione aliqua hæc duo conuenerit, de hinc ad doctrinam recurre, scriptam quæ in lib. oculis legitur obicitur, dictam quæ ab ore loquentis per aures ingreditur. unge ergo si scis, intellige & retine. Luc. 10. In lege quid scripserit: ut quomodo legis? Diliges. Verum, vt dicit Hieron. habet nescio quid latentis energie viua vocis actus &c. Greg. Collocutionis vox pluiquam lectiois sermo corda torpente excitat, & ideo a mortua pelle ad viuum hominem recurre, Deum in homine consule, aperi impedimentum, quare medicamentum, auscultate intente non hominem de se mendacem, sed per hominem Deum veracem respondentem, docentem, consulentem, exhortantem, & discere diligenter, ne sensu proprio pro tollendo impedimento tali forsitan vtrius remedio, de quo postmodum nascatur impedimenti maioris occasio, sicut auctans contra æstum aqua se infundit, & exinde postea magis æstuat. Post hæc orando ad Deum conuenerit penitus gratias agens, laudans, & obsecrans, & ora desideranter, supplicia humiliter, confidenter, & frequenter, vt qui mandatum dedit interpretetur tibi canonem quem condidit, det quod iussit, conseruet quod dedit, auget & perficiat quod incipit, expedit impedimentum, compleat incompletum. Postremo quod aperitur discenti, quod datur oranti, exerce in actibus cordis, oris, & operis. Exercitium enim est causa potentia, vt probat Arist. Afluere enim contemnerit terribilia, & sustinere, sumus fortes, & flentes maxime possumus sustinere, sic & in castitate exemplificat similiter: ergo in charitate, ad Rom. 9. Nemini quietam &c. glof. Cætera ita soluitur, vt non debeat aliquis charitatem ita soluitur, vt semper eam debeat. Sola. n. charitas est quæ etiam reddita semper detinet debitorem. Redditur, n. dum impenditur, debetur etiam cum reddita fuerit: quia nullum tempus est, in quo impendenda non sit: nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur. Habendo enim redditur non carendo, vt pecunia.

C A P. X I.

In his duobus mandatis tota lex pendet & propheta. O charitas ordinis, regula electorum, lex vniuersalis vniuersos ligans, virtus virtutum, canon canonum, lex legum non constituto populi, sed principis placitum, sententia regis regum, quæ non solum edidit vel condidit iubendo, sed & edixit & pro-

rum, non subdola & palpans aduolutio, sed Dei timor, & diuinarum scripturarum studia conciliant. 1. Ioan. 1. Et vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra fit cum patre & filio. Ecclesiast. 2. 8. Quemcumque cognoueris obseruare timorē Dei, cum illo astidus esto, cuius animus est secundum animum tuum. Ezech. 27. Accelerunt ossa ad ossa &c. Seneca. Pares cum paribus facillime congregantur: hoc Christus, in cuius persona vna familiarissimè sunt vnita, petiuit simplicissime, Ioann. 17. Pater sancte, serua eos in nomine tuo &c. vt sint vnum, sicut &c. & infra. Non pro his rogo tantum &c. vt omnes vnum sint &c. Et ego claritate &c. Vt vnum sint, & infra. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnu. Nota, quod quinquies repetit vnum. Item, meruit penalisissime. Ioann. 11. Iesus moriturus erat vt filios Dei qui dispersi fuerant, congregaret in vnum, sicut lineæ iuncta circumferentiam sparsæ congregaret in centri cum puncto. Sic igitur amicitia initiatur in dilectione, completur in familiaritate: familiaritas vero incipit & proficit in via, proficit in patria. Hæc enim mutabilis virtus, & per consequens amissibilis. Lælius. Cum consiliatrix amicitie virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si a virtute defecerit, ubi imitabilis ubi non distinguitur fibula constringens mentes, non antiquatur cementum compaginans voluntates, non soluitur bitumen affectus conglutinans, non diuiditur punctus animos continuans.

A mulgavit personaliter docendo, & adimpleuit seruando. Isa. 33. Dominus legifer noster Dominus rex noster &c. Deut. 33. Dominus de Sinai venit &c. in dextera eius ignea lex. Dilixit populos &c. quasi lex terrena, mandata iudicialia ad modum terræ grauiæ, præmentia non præmiancia, obruentia non eruentia, quæ si lex aquea mandata ceremonialia, quasi lex aërea cætera moralia, sed amandi lex ignea lucens, incendens, fursum mouens, carbo incipientibus, flamma proficientibus, lux perfectis, hoc est lex in dextera, non tantum in corde eius ad dictandum, & diu dicandum: prius enim est, vt dicit. August. iudicare de lege, quam secundum legem. Erit autem lex, vt dicit Ildo. iusta, honesta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco, temporibusque conueniens, necessaria, vitis manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, sed communi vtilitate vtilitate conscripta, quæ singula huic conueniunt singulari excellentia non tantum in labiis ad iudicandum, ad docendum, ad exhortandum, secundum illud psal. 93. Beatus quem tu erudieris domine, & de lege tua &c. Tob 11. Vtinam Deus loqueretur tecum, &c. Et intelligeres quod multiplex sit lex eius, sed in manu, & non in sinistra, sed in dextera ad implendum, ad cooperandum, ad præmiandum. psal. 83. Etenim benedictionem dabit diglissator &c. Ecce lex domini conuertens animas, mater & origo legum diuinarum. Magistra & domina humanarum rationabilium, & æquarum: hostis iniquarum, cuius obseruancia per gratiam in hac vita initiatur, & continuaque vlque ad mortem in alia vita consummatur, eum in ea deseruentem miles de no uitio profectus, de sponsa sobarrhata, fit coniux consummata, per Iesum principem summæ maiestatis: abbatem summæ sanctitatis, solum diuinæ charitatis, qui cum Deo patre, & spiritu sancto viuunt &c.

Explicit opusculi Sexagesimum primum Beati Thomæ, de dilectione Dei & proximi.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXII. DE DIVINIS MORIBVS.

RECTI estote, sicut & pater vester celestis perfectus est. In sacra scriptura nihil nobis impossibile consiluit, vel præcipuit. In hoc verbo domini Iesu non sunt nobis præcepta facta diuina, vel mores diuini, ad quos nempe perfecte potest attingere, sed inuitamur vt ad eos imitandos pro possibilitate nostra accedere studeamus, quia hæc possumus mediante gratia, & debemus, & nihil dignius, vt dicit Ioannes episcopus, quam vt homo sui conditoris fit imitator, & secundum modum propriæ facultatis diuini operis excutor.

Deus immutabilis est.

Est igitur vnus mos, siue perfectio in Deo, quod immutabilis in sua natura, ipso testante in propheta. Ego sum Deus, & non moror, & beatus Iaco. 1. Apud quæ non est transmutatio, & ideo immutabilia sunt opera eius secundum essentiam, scilicet angelus, anima, cælum, & quatuor elementa, & si quandoque mittit angelos, quandoque non mittat: aliquando subtrahat gratiam hominibus, aliquando conferat: quandoque peccata vindicet, quandoque dissimulet, mutabilitas est in creaturis, nullatenus in creatore. Præcipue vero in nouissimo die ordinatio sua circa bonos & malos immutabilis permanebit, cum bonis mercedem supra meritum, malis poenam citra merita mensurabit, & sic & nobis studendum esset ad mentis constantiam, vt nec aduersis fracti, nec prosperis illesi aliquatenus uia rectitudinis flexeremur, sicut beatus Tob 27. Iustificatio inquit, quæ cepi tenere, non deserat, sed & Apolt. Rom. 8. Certus sum, quod neque mors, neque vita &c. poterunt nos se parare a charitate Dei. Sed, heu, nimis inconstantes sumus in sanctis meditationibus, ordinatis affectionibus, in conscientie securitate, in recta uoluntate. Heu, quam subito mutatur de bono in malum, de spe in timorem iniustum, & econtrario de gaudio in dolorem intustum, & econtrario, de taciturnitate in loquacitatem, de maturitate in leuitatem, de charitatem in rancorem, vel inuidiam, de seruore in accidiam, de humilitate in uanam gloriam, uel superbiam, de mansuetudine in iram, de spirituali læticia, uel amore in carnalem, ita quod nunquam vno momento

momento in eodem statu stabiles permanemus, nisi quod, heu, constantes sumus in inconstantia, in infidelitate, in ingratitude...

Bonum Deo placet.

Aliud est mos in Deo, siue perfectio, quod omne bonum sibi ex natura placet omni tempore, & omni loco siue in angelis, siue in hominibus, siue in aliis creaturis...

Deus prouidet omnia.

Alius mos, siue perfectio est in Deo, quod omnia futura bona & mala prudenter prouidet, & antequam omnia fiant cognoscit...

Deus patiens est.

Alius modus, siue perfectio est in Deo, quantumcumque a creatura sua offenditur, & contemnitur, numquam tamen ipsam naturam odit...

hominis dilectionem vitia, diligamus, nec propter detestati- nem vitorum naturam hominis detestemur, sed naturam diliga- mus, vitia detestantes.

Iustitia Dei.

Alius mos in Deo, quod numquam ex parte ipsius vnus de alterius malitia recipit detrimentum, nihil enim nocet san- cto Michaeli casus Luciferi, nec Iudae malitia beato Petro...

Resistendo Dei.

Alius mos est in Deo, quod numquam propter misericor- diam iustitiam deserit, nec propter iustitiam misericordiam dei cingit. Numquam enim aliquem iudicat, vel condemnat...

Patientia Dei.

Alius mos est in Deo, cum omnes sancti, & omnes creatu- rarum aliquando clamant vindictam Dei contra peccatorem, sicut in Apoca. 6. legitur, quod omnes clamabant, vsquequo domi- ne verus & sanctus non iudicas, & vindicas sanguinem nostrum...

Liberalitas Dei.

Alius est mos Dei, siue perfectio, quod creaturis communi- cat quicquid communicabile & ab eis receptibile est, etiam singulis momentis communicat, cum habilitatem inuenit...

aliis, aures ad audiendum confessiones, os ad predicandum, ad dan- dum consilia, pedes ad ambulandum, cor ad meditandum...

Placibilitas Dei.

Alius est mos Dei, quod graues & multas iniurias suas sta- tim paratus est remittere, cum quis firmiter cessare, & ve- raciter emendare proponit, immo propter vnicum gemitum cor- dis contriti obliuiscitur, sicut dicit scriptura, quod postea nun- quam damnat vltimendo, si se permauerit, nec impropereat...

Misericordia, vel sufficientia Dei.

Alius est mos in Deo, quod a nemine quicquam exigit su- pra posse in ieiuniis, orationibus, vigiliis, & elemosynis, ca- stigantibus corporalibus, disciplina regulari, & similibus, & si desicit in magnis operibus ad diluenda peccata, sufficit Deo in minimis, scilicet in lacrymis ex eo de procedentibus, vt de Eze- chia legitur, cuius lacrymas respexit dominus, & 15. annos...

Compassio Dei.

Alius mos est Dei, quod nulli imputat defectus corporis naturales, sicut est caecitas, surditas, membrorum deformi- tas, qualicumque vel defectus naturales in anima, sicut est stoliditas, defectus intelligentiae, ingenii, memoriae, rationis, aut timor naturalis...

Largitas Dei.

Alius mos est in Deo, quod vnicuique gratiam praestat se-

cundam suam capacitate, sicut legitur in euangelio, Quod vni de- dit quinque talenta, alii duo, alii vnum, vnicuique secundum pro- priam virtutem. Vnde quanto magis cor hominis per charitatem Dei & proximi dilatur, & quanto amplius per bonas medita- tiones, per seruantes orationes, per iusta desideria, per opera hu- militatis & supererogationis habilitatur, tanto maiorem gratiam Deus omnipotens largitur, & quanto diligentius collata gratia conseruatur, & ea quilibet vitur ad laudem Dei & vni- uersitatis vtilitatem, tanto ad vberiores gratiam praeparatur in praesenti, & gloriam in futuro. Dilatandum est igitur cor nostrum, & frequenter desiderio praeparandum, vt Deus diues in omnes qui inuocant illum secundum suam magnificentiam abundan- ter super nos possit effundere gratiam suam. Quicumque etiam contingit dispensare bona spiritualia in praedicatione, & in con- siliis, aduertat diligentissime, ne sanctum det canibus, & margaritas proiciat ante porcos, sed dies diei eructet verbum, & nox nocti indicet scientiam, hoc est perfectis perfectior, imperfectis minus perfecta, tamquam prudens dispensator prouideat, sicut Apoll. 1. Cor. 2. sapientiam loquatur inter perfectos, sed simpli- cibus nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Temporalia ve- ro vnicuique indigent secundum capacitatem, id est, secundum puram necessitatem, & non amplius subministrat.

Discretio Dei.

Alius mos est Dei, quod ab eo plus exigit, cui plus com- mitit, sicut dicitur in euangelio, Luc. 12. Cui enim abundantius prouidet in temporalibus, ab eo exigit vt abun- dantius procuret elemosynas pauperibus, & cui maiorem con- fert facultatem, & corporalem fortitudinem, ab eo ieiunio- rum, vigiliarum, orationum, peregrinationum, & bono- rum operum magis expedit exercitium. Item, cui plurima & graua peccata dimittit, seu a peccatis custodit, maiorem dile- ctionem, & digniores praerogatiue fructus ab eo requirit. Item, cui excellenter dona gratuita, scilicet virtutes, & meliora natura- lia, scilicet ingenium, intellectus, memoria voluntas, arbitrii li- bertas, & membrorum integritas, & spiritualia plura & digno- ra, scilicet deuotio, securitas conscientiae, frequentior confiden- tia, spirituale gaudium, maturitas sermonis, ad perfectionem si- delitatis, diligentia ad bona opera, pura intentio, zelus animarum, seruo orationis, a Deo frequentius conceduntur, ab eo frequen- tiores gratiarum actiones merito exquiruntur. Item, quem plus benignus Deus ad cognitionem bonitatis, aeternitatis, immen- sitatis, omnipotentiae, largitatis, charitatis, sapientiae, misericor- diae, iustitiae, veritatis, fidelitatis, patientiae, humilitatis, suauita- tis & nobilitatis suae plenius & frequentius admittit, ab ipso abundantius laudem, & frequentius, & frequentius requirit. Item, quem ad quarendam & cognoscendam maiorem per- fectionem illuminat, vt eam opere compleat, & in cognitionem ma- gis, & magis proficiat, ab ipso magis expostulat, nihilominus na- cesse est, vt ipse ad eandem cognoscendam & imitandam verbis & exemplis, orationibus, & desideris, quocumque habiles cog- noscit quantum potest inducat. Prouidendum igitur nobis est, vt singula praedicta dona nobis commissa cum vltimo domino se- feramus, ne in ratione reddenda quod nobis commiserat, auferri iubeat, & cum seruo pigno recondeat domini talentum in su- dario, in tenebras nos miserabiliter mitti iubeat exteriores.

Iustum iudicium Dei.

Alius est mos Dei, quod facta hominum non iudicat sicut apparent exterius, sed secundum intentiones cordium in- terius omnia discernit in sua immensa & ineffabili sapientia, ideoque opera secundum intentionem puni grauer, vel remu- nerat excellenter. Similiter, secundum visionem oculorum, aut secundum auditum aurium iudicare non conuenit opera homi- num, sed siue benignum vultum, siue seriosum nobis ostendat, siue blande, siue asper e nobis loquantur, siue dent manoscula, siue non dent in omnibus quantum possumus, non tantum quod fiat, sed etiam qua intentione fiat studeamus aduertere, & secun- dum talem intentionem regere nos debemus. Potius autem susci- nenda sunt ab amicis veris qui bona intentione emendandi gratia dura verba loquuntur, quam blanda verba & dulcia ab eis qui non vere diligunt, nec aliquem fructum intendunt, sed tantum placere contendant quia meliora sunt vulnera diligen- tis, dicit Salomon, quam fraudulenta oscula odientis.

Veritas Dei.

Alius mos est in Deo, siue perfectio, quod verax est in promissis. Facilius est enim ipso teste, calum & tetram tran- sire,

Sic, quam vnicum verbum suum falsificari, vel mutari non enim accepit dominus Iesus verba in vento, sicut nos factus, sed singula verba que loquebatur in tempore, dicta sunt ab æterno in sua sapientia. Sicut autem verificauit verba prophetarum ardua de ipso prædicentium, scilicet incarnationem, caritatem, passionem, resurrectionem, ascensionem, spiritus sancti missionem: ita complebit resurrectionem generalem promissam, & iudicium futurum, & soluet promissum pauperum, cum eos ad iudicium duodecim tribus Israel in iudicio super sedes duodecim sublimabit: & promissum lugentium, cum ipsos sicut mater filios personaliter consolabitur: & promissum humilium & superbiorum, cum eos secundum quod humiliati & despecti sunt, exaltabit, & superbos quantum se glorificauerunt humiliabit, & promissum oppressorum, cum de mandato Dei colla opprimentium conculcabit. Nam fidelis Deus in omnibus verbis suis, & quæcumque promissit, potens est facere: sic & nos veraces esse decet, vt promissum, quo nos in baptismo patris nostri obligauerunt, fideliter serueremus, scilicet tenere totam fidem catholicam, & renuntiare diabolo & p̄p̄is eius, implere decem præcepta. Insuper quæ postea sponte promissimus, sive obedientiam, sive continentiam, sive abstinentiam, sive religionem, & similia. Item, veraces esse debemus ad proximum, vt sit sermo noster est, non est. i. o. quod loquimur corde intendamus, vt si quicquam alicui promissimus, aut si alicui mortuo, aut vivo in aliquo obligati sumus, soluere non tardemus, quia veritatem requirit Deus, & retribuet etiam dante veritatem contententibus. Heu heu quam odiosa est veritas, quæ optima est, per quam est omnis salus: qui autem odit veritatem, odit Christum, immo etiam sunt veritatis proditores, vnde. Io. Chryso. Non solum ille proditor est veritatis, qui palam pro veritate mendacium loquitur, sed etiam ille qui veritatem libere non pronuntiat, quam libere pronuntiare oportet: aut non libere veritatem defendit, quam libere defendi conuenit, proditor veritatis.

Deus non est personarum acceptor.

Alius mos est in Deo, quod non est personarum acceptor, sicut dicitur Act. 10. Neque enim in veteri lege potentes, & nobiles, sed humiles constituit iudices super populum suum, sicut Moysen, & Iosue, Gedeon, & similes: neque postea elegit ad regnum potentes & nobiles, sed de humili stirpe gemini Saul filium Cis, & David minimum inter fratres de pascuis ouium in regem sublimauit. In primitiua et ecclesia non potentes sapientes & nobiles, sed p̄f̄catores ignobiles constituit principes super omnem terram, ipsi regimē ecclesiæ committendo, & quæ stulticia sunt mundo, elegit, scilicet idiotas, vt confundat sapientes, sicut dicit Apost. 1. Cor. 1. Itē, hodie nulli conferunt gratiam gratuitam propter potentiam, nobilitatem, fortunam, aut pulchritudinem corporalem, sed in omni genere qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi, sicut dicit Pet. Act. 10. Nec soli diuites, potentes, & formosos vocat ad cælum, sed etiam pauperes, cæcos, & claudos, debiles, infirmos, & ignobiles compellit intrare, & humiles personæ maxime proficiunt in ecclesia Dei, & in gratiis spiritualibus abundant. In postremo etiam iudicio personarum regum & principum non accipiet, sed magnum & paruum æqualiter iudicabit: nec secundum potentiam, nobilitatem, aut pulchritudinem, sed secundum humilitatem, & charitatem, & vnumquemque in gloria sublimabit. Similiter nec nos personam cuiusque debemus accipere, quia vt dicit Gre. hominem ad hoc quod homo est, id est, quia ad imaginem Dei factus est, debemus honorare non ob aliquid quod circa ipsum est, id est, propter diuitias, vestes pretiosas, potentiam, nobilitatem, amicorum & cognatorum multitudinem. Nam acceptio personarum in sacra scriptura pro magna imperfectione reputatur. Absit etiam vt prædicator vitam diuitum, nobilitatem, & potentiam habentium hic consolationem suam in prædicatione commendet: vitam vero pauperum & afflictorum hic gementium irrationabiliter reprehendat. Absit etiam vt confessor propter iuuentutem, pulchritudinem, potentiam, diuitias, & nobilitatem, & propter suum lucrum & commodum potius audiat quam altum, vel ad ipsum eam cum labore, aut plus temporis expendat cum ipso, quam cum fene, paupere, infirmo, ignobili, qui forte amplius indigeret: sed talibus hac intentione amplius est insistendum, quia possunt magis quam alii peccare, & plures ad peccandum inducere. Absit etiam vt dantes elemosynas pauperum personas accipiant, sed ubi maior est indigentia, maior & frequentius detur elemosyna: & quia ad maiorem perfectionem proficere cognoscuntur, maiori subsidio adiuuentur. In omnibus tamen secundum doctrinam Apostoli, Rom. 13. cui debemus timorem, timorē, & cui honorem honorem, & cui amorem amorem & cui familiaritatem familiaritatem, ratione maioris sanctitatis, vel prælationis, vel ratione ordinis clericalis.

Alius est mos Dei, quod ipsi cura est de omnibus creaturis, et de minimis quam de maximis animalibus natalibus uolatilibus, et de passeribus, quorum duo ueneunt dipondio, nec vnus est in oblivione coram Deo. Item, de magnis & paruis veribus, hæc enim omnia in esse conseruat, eisque vitam necessariam continet subministrat. Itē, de quatuor elementis curam habet, & omnia quæ ab eis nascuntur, vel nutriuntur, sive vegetantur, ut herba & arbores, sive uiuant, vt cetera animalia. Præcipue uero gerit curam hominum, quos ad imaginem & similitudinem suam fecit, quos membra dilecti filii sui constituit, & templum spiritus sancti ordinauit, singulis singulos angelos ad custodiam deputans, in carne & sanguine pretioso uigenti sui resciciens, quodque præstantius est, peccatoribus inimicis suis uita necessaria prouidet abundantius quam amicis. Item, curam gerit animarum, quibus oblationes sacerdotum proficiunt ad penarum remedium, licet ipsi sacerdotibus ex eisdem oblationibus indigne offerentibus damnatio generetur. Similiter per desideria trahant, & per suffragia militantis ecclesiæ adiuantur: & licet homines orationibus, elemosynis, ieiuniis, peregrinationibus extra charitatem factis propria peccata delegeri non sufficiant, pietatem tamen credi potest quod ex eisdem mitigationem, & abolitionem penarum ex benignitate Dei suscipiunt, cum pro eis fructus uiuentis in hoc sæculo merentur. Angelorum curam etiam magnam habet, quos in tanta beatitudine creans, absque omni mali experientia conseruat immunes, & conseruat. Similiter & nos curam gerere debemus quarumlibet creaturarum, vt singulis secundum Dei ordinationem utamur, ne in die iudicii ipsas in malicia nostra testimonium habeamus. Item, curam omnium hominum, vt commodum & incommodum singulorum nobis medullitus assumamus, ipsosque ab iniusticia retrahentes desideris, orationibus, & bonis exemplis in domino confortemus. Item, curam animarum in purgatorio, vt ipsarum penas operibus misericordie frequenter mitigare curemus. Item, curam angelorum, vt præmium quod ipsis ex eorum obsequio & custodia de nostro profectu debetur, ex culpa nostra ipsis nullatenus subtrahatur. Item, curam Dei pro omnibus gerere debemus sollicite, vt semper & ubique quicquid ei de nobis maxime placeat, & ad quæ nos maxime ordinare, ite, exequamur.

Aequanimitas Dei.

Alius est mos Dei, quod nunquam turbatur: & licet scriptura saepe referat de ira & furore Dei, nequaquam credendum tamen est ipsum posse turbari, sed cum peccata uindictat, vel ex iusticia gratiam subtrahat irati & turbati. Ipse uero impassibilis non habens contrarium, & tanta simplicitatis, & tanta sibi iucunditas, & felicitas est in natura, quod in ipso nulla turbatio locum habet. Similiter & nos quantumcumque possumus, turbationem nostram uitare debemus, quia modica, vel potius nulla gratia quietere potest in anima turbata. Ad uitandum ergo turbationem, necessaria est uigilantia circa Deum occupatio, & dilectio fortis ut mors, quæ uirtutem mortis operetur in nobis, vt nulla opera proximorum uidentes non uideamus, & uerba noxia, vel nobis contraria audientes, non audiamus: nec corda nostra in talibus occupemus, sed simus quasi cæci & surdi, & quasi muti, & quasi non habentes corda, sicut Dauid de se dicit. Psal. 37. Ego tãquam surdus, & sicut mutus. & c. instans tibi fideliter, & seruenter his quæ Dei sunt, & alios in omnibus proprie conscientie relinquentes sine iudicio prælatorum, sive extreme uindictæ Dei dicentis, Mihi uindictam, & ego retribuam eis in tempore. Similiter & aliorum turbationem quantumcumque possumus, uitare debemus, ne ipsi nos e contrario perturbent, vt saepe fieri solet, vt ex hoc remordentem conscientiam ipsi habeamus. Quicquid in sanctis meditationibus, iustis desideris, orationibus, aliisque bonis operibus subtrahatur uirtutibus, sive in cælo, sive in terra, bonis & malis, sive in purgatorio nobis turbationem ex iusta causa pro uentibus, omnipotens Deus amator iustitiæ inultum in nouissimo die non reliquet.

Deus non querit commodum suum.

Alius est mos Dei, quod in omnibus operibus suis, & ordinatione nihil commodi sui respicit, sed pure & principaliter æterna & immensa bonitatis sue abundantiam, & hoc ad humanam & angelicam creaturam uilitatem. In creatione quippe, & conseruatione cælorum, quatuor uel octo rotarum, & omnium que in eis sunt, non considerat suum commodum, sed hominum & angelorum fructum. Similiter quicquid ordinar in creaturis quibuscumque, sive sit tempestas, sive iustitias, sive penuria fructuum, sive abundantia, sive sanitas, sive pestilentia: quicquid etiam

etiam facit circa homines conferendo gratiam, sive subtrahendo, sive permittit eos sanos esse, fortes, debiles vel infirmos, pauperes sive diuites, uiuere sive mori, sive permittit regnare bonos, sive malos, in ueri, sive affligere pauperes, sive iulle iudicare, sive iudicium peruertere, omnia ordinat, omnia facit, omnia permittit propter tuam inæstimabilem bonitatem, & hominum communem uilitatem. Similiter in omnibus desideris, orationibus, ieiuniis, elemosynis, uerbis, nobis, & in aliis omnibus quæ facimus, dimittimus, sustinemus a Deo, pura debet esse intentio nostra, ut nec placentiam, nec displicentiam hominum, aut nostrum commodum attendamus, aut gratiam in presentem, aut gloriam in futuro, sed tantummodo pure, & principaliter propter Dei admirabilem bonitatem, & secundario proximorum salutem: sed quanto magis & purius partem Dei respiciamus, & quanto minus nostram, & aliorum uilitatem attendamus, tanto acceptabilius est Deo, & tanto uirtutibus fructuosius opus nostrum. Heu, quantum Deo deperit, & uirtutibus, quod in factis nostris aliquid respicitur, nisi pure Dei bonitatem. Cum enim uentilabo suo separabit paleam a tritico, sicut dicitur Mat. 3. per sapientiam suam puram diuidet ab impuro, sive solum triticum in horreum assumet, palea comburente, id est, solum id quod propter Deum factum est pure, vel dimissum, vel passum in cælo remunerabitur, & uirtutibus uile red dicitur, dicente propheta 17. Rescribet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.

Deus omnia bene fecit.

Alius est mos Dei, quod omnia opera sua in summo bene fecit: opus quippe cæli, & terræ, angelorum & hominum, & aliarum creaturarum: adeo benefecit, ut melius exogitari non possit. Similiter opus redemptionis, quod nemo alius in cælo, nec in terra facere potuit, sicut legitur in Apoc. In summo bene fecit prudenter vincendo diabolum in ligno quo uicerat, sub humana fragilitate semper cælans diuinam potentiam: quia si demones cognouissent, ut dicit Apost. 1. Cor. 2. numquam dæmones eruchissent, id est, crucifigi peruersissent. Similiter quicquid hodie facit, sive peccata uindictat, sive dissimulat propter penitentiam, sive gratiam subtrahat electis, sive cetera sive fidelis animæ quandoque se familiarem, quandoque alienum exhibeat, sive sit uer, sive pluuia, sive aura frigida, sive calida, sive siccata sic uia sive madida, sive fructus terræ abundet, sive pereat, pro illo tempore melius fieri non posset, quia ex nimia charitate & benignitate immensa sua sapientia singula debito tempore operatur, Opus uero remuneracionis in summo benefecit, cum singulis peccatis, & singulis membris que fuerunt arma iniquitatis, redderet iustam penam pro quantitate, & qualitate commissionis, & tamen singulis bonis uoluntatibus, uerbis, factis, & exemplis iustam mercedem restitueret pro quantitate charitatis. Similiter & nos diligentiam apponere debemus, vt singula opera nostra quantum uquam melius possumus, faciamus ex omni uirtute domini nostri Iesu Christi, & cum omni desiderio triumphantis, & militantis ecclesiæ, & sub nomine creatoris, quasi tota salute nostra, & omnis laus Dei, & uirtutibus uilitas ex vno opere dependeat, quasi nunquam ad id opus reuertari, neque opus aliud postmodum incepturi. Quotiens enim aliquid opus facimus, aut ad aliud opus feruenter properantes ex solo desiderio alterius operis, statim laceseit animus in opere in quo sumus, uerbi gratia. Cum sumus in oratione, vel in alio opere, & proponimus scribere, vel aliud opus facere, statim orationem minuit, noster affectus, & citius absoluitur ab incepto.

Benignitas Dei.

Alius est mos Dei, quod nullum iudicat secundum præteritam, vel futuram malitiam, vel bonitatem quam ipse cognoscit in homine, sed secundum præteritam iustitiam: sicut Paulum non damnauit propter præteritam malitiam, nec Iudam saluauit propter præteritam iustitiam. Sed nos miseri, quantumcumque aliquis proficiat in uirtutibus vel sanctitate, frequenter tamen præteritæ recordamur iniustitiæ: si autem iustus cadens a uia iustitiæ in aliquo semel exierit, & si respiciat, nequaquam tamen sanctitatis præteritæ recordamur.

Miserericordia Dei.

Alius est mos Dei, quod nunquam bis puniunt idipsum, si uia peena sufficiat, & si sequitur correctio inter flagella. Nos autem miserimi pro uia nobis illata iniuria, centum si

A. etiam possibile, grauiore molestias inferremus.

De conformacione animæ ad Deum.

Fidelis anima toto nisu conformare se debet prædictis diuinis moribus pro posse suo. Quanto enim conformior erit in istis anima creatori suo in seculo, tanto conformior erit in futuro: & quanto conformior, tanto beator, & tanto laudabilior Deo, & uirtutibus uilitas: iam gaudendum est fidelis animæ, quia prædictos mores Dei habebit in æterna uita, cum ei similes erimus, & uidebimus eum sicuti est.

Oratio.

Ela pissime Deus, qui animam nostram tuam imaginem absque nostro desiderio impressisti, petimus per omne quod tu es, cum omni quod tu es, prædictos mores misericorditer imprimere nobis digneris, ne in uanum circa nos laboraueris, ne in uacuum, immo periculose uiamus, si non tuum seruitium circa nos ad finem debitum perducamus.

In omnibus non possumus Deum imitari.

Sunt & alii mores in Deo, in quibus non est imitandus, sed potius admirandus, scilicet quod ipse solus occulta cordium scrutatur, solus seipsum perfecte cognoscit, & amat, & fruatur ac laudat, ipse sibi solus sufficit, & non indiget extrinseco: ab ipso solo omne bonum procedit, omnium beatitudo in ipso solo consistit, ipse solus habet immortalitatem, & inhabitat lucem inaccessibilem, ipse solus de nihilo aliquid fecit, ipse solus omnia in esse conseruat, ipse solus peccata condonat, ipse solus scit horam iudicii, ipse solus scit numerum electorum, benedictus Deus, Amen.

Explicit Opusculum sexagesimum secundum B. Thoma de diuinis moribus.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM SEXAGESIMUM
SIMVM TERTIVM.
DE BEATITVDINE

BEATI qui habitant in domo tua domine. Domus Dei est æterna beatitudo, quam naturaliter omnis homo desiderat, vt dicit August. Illa beatitudo consistit in Dei cognitione, dilectione, fruitione, uisione, laude, gratiarum actione, & congratulatione. In presentem uita cognoscitur Deus per speculum, & in ænigmate, vt dicit Apost. 1. Cor. 13. per fidem, vel per creaturas obscure. Nam magnitudine, pulchritudine, bonitate creaturæ, vt dicitur in libro Sap. cognoscibiliter creator poterit intueri: vnde dicit Aug. Qui fecit magna, maior est: qui fecit pulchra, pulchrior est: qui fecit bona, optimus est.

CAP. I.

Primum principale cognitionis per Deum.

Sed in illa beatitudine cognoscitur Deus facie ad faciem, sicut dicit, hoc est, Deus per Deum. Vnde psal. 35. In lumine tuo uidebimus lumen, hoc est, Deum patrem in filio Deo, & filio Deo in patre Deo, & spiritum sanctum in utroque. Hæc tanta res est, vt dicit Aug. vt in eius cõparatione nihil sit totum. De isto dicit Apost. 1. Cor. 13. Tunc cognoscem sicut cognitus sum. Deus enim cognoscit nos non per creaturam, sed per se Deum: ita & ipsum similitur cognoscemus. Tunc oculo ad oculum Deus manifestabitur.

Opus S. The. Aquin.

bitur in omni diuina natura sua, scilicet potentia, sapientia, bonitate &c. de quo dicit Isa. 45. Vere tu es Deus absconditus. Hanc cognitionem non operabitur angelus in angelo uel in homine, uel homo in angelo uel homine, dicente domino per Eie remiam. 31. Non dicit uir fratri suo, Cognosce dominum. A minimo enim usque ad maximum omnes cognoscent me, dicit dominus: sed solus filius Dei operabitur in quolibet angelo, & homine illam cognitionem, quia ipso teste, Nemo nouit patrem, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare, sicut dicit in Ioa. 15. Pater quos dedit mihi, uolo ut ubi ego sum, & illi sint mecum, ut uideant claritatem meam. Claritas filii, est claritas patris. Hanc ergo beata cognitio iustitiam consummatam facit & immortalitatem adducit, iuxta illud Sapient. 15. Nolle te consummata iusticia est, scire iustitiam uirtutem tuam, id est, totam diuinam naturam, totam sapientiam, potentiam, bonitatem tuam, quae radix est immortalitatis. De hac gloria cognitione glorandum est electis, iuxta illud Hier. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec dixit in diuitiis suis, nec fortis in fortitudine sua, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me.

Secundum principale cognitionis ad Deum.

Item cognoscitur ibi Deus ad Deum. In illa beata cognitione quicquid cognoscitur in Deo, uel de Deo, ducit ad Deum, & in Deum, siue sit potentia, sapientia, bonitas, charitas, & similia. Tanta est enim in Deo iucunditas & amabilitas, ut cognitus ab anima statim ipsam ad se trahat, eamque uehementer in se absorbeat ad similitudinem adamantis, qui uirtute sua fortiter ferrum ad se trahit. Hoc testatur spiritus sanctus in Canticis. Oleum effulum nomen tuum: ideo adolescentula dilexit eum, hoc est: Tanta est suauitas quae a te domine incessanter effunditur, quod ad amorem tuum feruentes & fortes animae pertrahuntur. Sic cognoscens dominum Saulus per uocem dicentem, Ego sum Iesus Nazarenus, mox tractus fuit ad obediendum diuinae uoluntati dicens. Domine, quid me vis facere? Sic & beata maria Magdalena, ut cognouit quod Iesus accubuit in domo Pharisaei, statim uenit in feruore, afferens alabastrum unguenti preciosi.

Tertium principale cognitionis propter Deum.

Item, cognoscitur ipse Deus propter Deum: nam finis cognitionis ipse est. Licet enim anima ex illa cognitione percipiat aeternam beatitudinem, sicut dominus testatur Ioa. Hanc est. uita aeterna, ut cognoscens te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum: illam beatitudinem non percipit finaliter pro uirtute sua, sed pro manifestatione gloriae Dei, ut glorificetur in anima beata trinitas. Ibi limpide cognoscit anima quod intellectus capere non potest, uidelicet quomodo aeternus Deus & immensus, Deus unus est in substantia, & trinus in personis. Item, lucide cognoscit quomodo filius aeternaliter nascitur a patre, & quomodo spiritus sanctus continue procedit equaliter ab utroque. Nec tamen una persona maior, uel minor est altera, nec dignior uel prior, nec posterior est altera, sed in singulis aeternitas uera, coequalis maiestas. Item, ibi perspicue cognoscit anima quomodo diuinitas, & humanitas inseparabiliter unita est in una persona Iesu Christi, & quicquid Deus habet per naturam, habet ille homo per gratiam. Et in hac cognitione trinitatis & unitatis, diuinitatis & humanitatis Christi, maxima eius beatitudo consistit. Item, teste Salomone, omnium operum Dei nemo rationem aliquam inuenire poterit in hac uita: & quanto magis inuestigare laborat, tanto minus inueniet. Illic uero manifeste cognoscit anima omnia opera diuina & maxima, & omnium rationem, creationem caeli & terrae, & omnium elementorum ex nihilo, distinctionem ordinum angelicorum, sapientissimam doctrinam donorum gratuitorum naturalium: nam singuli angelis specie, & numero differunt sicut stellae. Et in singulis operibus diuinis delectabitur anima supra modum, cognoscens opera Dei esse optima suo tempore, & optimo modo facta, teste Damasceno. Si diuina uoluntas est prouidentia, omnino necesse est quae prouidentia sunt, secundum certam rationem, & ut optima & Deo decentissima fieri, & ut non est melius fieri. Itaque aperte uidebit anima singula dona a fonte diuino fluentia, non sic effluere tanquam ab ipso recedat, sicut ritus a fonte recedit, sed semper in ipso integraliter manet, sicut lucerna non amittit suam plenitudinem ex eo quod lucerna alia accenditur ab ipsa, & sine sui diminutione omnibus lumen communicat, & diuiditur in multa sine omni sua mutatione & sui diminutione. Ideoque sine damno omnibus desiderantibus dat affluenter, ut dicit beatus Iacob. Alioquin si ex donatione pauperior fieret, sicut homo qui quod dat non retinet, iam non esset summae perfectus,

Immo continue sua perfectio minueretur. Similiter dona sua semper noua sunt, quia non est ibi praeteritum & futurum, sed semper praesens, & quod semel dat, semper dat: alioquin mutatio esset apud Deum, ideoque semper merito gratitudo debet esse tanta nobis de singulis donis Dei, sicut cum ipsa percipimus prima hora. Ex eadem ratione singula opera Dei noua sunt, & quicquid semel facit, semper facit propter immutabilitatem suam: unde pater dicit ad filium. psalm. 2. Ego hodie genui te, licet multis annis ante fuerit facta diuina generatio, & humana. Ideo cum eadem gratitudine nobis semper, debet esse praesens, sicut quando primus fecit & ea gratitudine omnia opera sua facit. Item, lucide uidebit anima quod hic occultum est, quomodo Deus ipse idem immutabilis, simplex & indiuisibilis, secundum magis & minus participatur ab angelis, & sanctis: secundum quod magis & minus diuinis moribus simulantur, ad instar solis, qui unum magis, alium minus calefacit. Similiter ad instar cibi, qui uni est occasio infirmitatis, alii sanitatis, qui uni est saporis, alii in saporis, secundum quod plus uel minus natura illorum cum cibo illo conuenit, uel cum sole. Item, ibi cognoscet anima summam bonitatem & sapientiam Dei principium esse omnium creaturarum, & operum diuinorum. Nam bonitas Dei producit in esse creaturas: sapientia uero constituit doctrinam in eis. Ex summa igitur sapientia & bonitate inseruabili facit auram nunc frigidam, nunc calidam, nunc siccam, nunc madidam, nunc procellosam, nunc tranquillam. Ex eadem sapientia & bonitate facit unum diuitem, alium pauperem, unum fortem, alium debilem & infirmum, & alium deformem. Ex eadem sapientia & bonitate modo facit unam creaturam sensibilem, aliam rationalem, aliam sine ratione, uni dat unam formam, aliter aliam: ideoque teste Ecclesiastico. 1. Opera Dei omnia bona sunt, & non est dicere, Hoc est nequius illo. Omnia enim tempore suo comprobantur, nec est interius peior caelo, dicente Isidoro. Sicut caelum sideribus, ita infernus damnatis hominibus & demonibus ornabitur: equaliter enim commendat iustitiam iudicis iniquorum deuastatio, sicut innocentum defensio. Item, licet teste Aposcolo, incomprehensibilia modo sunt iudicia Dei de damnandis, & inuestigabiles uiae eius de saluandis: ibi tamen comprehendit anima quod uirtute uis domini fuerunt misericordia & ueritas ad iudicandum. Misericordia restrinxit iustitiam, ne minus seuerer ageret, iuxta illud Tho. 3. Cum iratus fueris, misericordia recordaberis. Et iustitia temperauit misericordiam, ne nimis parcere: nam facultas ueritatis incitatum tribuit delinquendi. Iustitia semper misericorditer puniit, & misericordia semper secundum iustitiam parcat. O quam occulta sunt in praesenti diuina iudicia. Quis inuestigare poterit, cui dixerit dominus. Malach. 1. Iacob dilexi, & Esau odio habui, antequam nati essent, quod uirtutum deestaretur in Esau, & quam uirtutem diligeret in Iacob, cum nullum iudicet, nisi secundum presentem iustitiam. Similiter cum duo pueri portantur ad baptismum unus natus de fidelibus moritur ante baptismum descendens in limbum: alter natus de infidelibus post baptismum moriens, statim euolat ad caelum. Similiter quare dominus Iesus uni latroni tantam gratiam dedit, alteri uero nullam. Similiter quare Iudam finaliter cadere permisit, & nullum alium apostolorum. Et quare ab uno diu graua, & multa peccata sustinet ut a Dauid, alium uero post primum peccatum damnat sicut Saul. Hanc soluit glo. super Genes. dicens Nouit dominus cui parcat usque ad commutationem in melius, sicut pepercit Aaron, quem non perdidit cum aliis in confusione uiculi aurei: sic pepercit Ezechias, contra quem dederat sententiam mortis, & tamen postea 5. annos ad uiuendum dedit. Item, nouit cui parcat ad tempus, quamuis praesentem eum in melius eum non mutari: sicut peccatoribus ante diluuium dedit c. annorum spatium penitendi, & postea omnes homines perdidit per diluuium, praeter 8. Item, nouit cui non parcat, ut nec mutationem eius expectet, sicut igne, & sulphure cito perdidit Sodomitas, Datam & Abiron terra uiuos absorbit in momento. Hanc omnia lucide uidebit in speculo aeternitatis, & quicquid augere potest suam beatitudinem, & de singulis habebit gaudium cum electis. Item, cognoscet ibi anima quomodo sapiens Deus omnia opera diuina, angelica, & humana semper conuertit ad optimum, hoc est, manifestationem gloriae suae, & angelis, & hominibus ad fructum diuinae naturae, uel sapientiae. Et licet malum in se nec speciem habeat, nec originem, singula tamen mala opera ordinat ad magnum bonum sapientissimus Deus, qui in domo sua nil inordinatum derelinquit. Miserabilem, & irreuerabilem casum angelorum, & obstitatam malitiam eorum ordinauit ad exercitium, & coronam iustorum, iuxta illud Ber. Iucundum Dei iudicium est, quod superbus ille humilium malleator, ipso nesciente fabricat

eius

eis coronas perpetuas, ipsos impugnando. Similiter uincem ossum solius hominis ad conuertit in admirabilem totius humanae naturae exaltationem. Ex hoc enim humana natura diuinae naturae inseparabiliter unita est in persona domini Iesu non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. De quo Chrysostomus. Reuera magnum & mirabile est, carnem nostram sursum sedere, & ab angelis & archangelis adorari, quod nequaquam factum fuisset, si Adam non peccasset: unde Leo papa. Si homo ad imaginem Dei factus in sua natura honore perisset, nec diabolica fraude deceptus in lege sibi posita deuiasset, creator mundi creatura non fieret, nec sempiternus temporalitate subiret Deus, nec aequalis Deo patri filius uideretur, & similitudinem carnis peccati assumeret. Similiter iniquam uenditionem Ioseph mutauit in salutem maximam fratribus uenditoribus & Aegyptio, qui si uenditus non fuisset, tota Aegyptus, & circumiacentes prouincia inedia perisset, quod propriis fratribus ueniens in Aegyptum pro anno composita testabatur dicens. Nolite timere, pro salute &c. & ipsa similitudine testabantur respondentes ei, Salus nostra &c. Similiter graue uisum peccatum quod ab initio factum fuit, cum de consilio, & inuida promotione Iudaeorum uenditus fuit filius Dei, & traditus, & blasphematus, ad mortem turpissimam, condemnatus, crucifixus, inter latrones suspensus. Hoc malum pessimum ordinauit dominus uisus ad peccati destructionem, angelicam reparationem, diabolicam potestatis diminutionem, angelicam limbo ereptionem, caelestis ianuam aperitionem, & resurrectionem, & ut quilibet peccator multo facilius quam antiqui patres sanctissimi promereri posset immidiam transire post praesentem misericordiam ad diuinam fructuonem. O ineffabilis sapientia, quae tantum malum conuertit in tantum bonum. Similiter illud graue peccatum beati Petri pro prima negatione dominum conuertit ad bonum magnum peccatoribus, ut apud eum quiesceret ecclesia caput habere deberet, ubi eorum compassioem & misericordiam inuenirent. Dicit enim Ecclesiast. 34. Qui non est tentatus, qualis sit. Et qui non est expertus, pauca cognoscit. Quomodo enim medicus qui non patitur, comparari potest aegroto. Non comparatur famelicus iuratus, neque peccatori iustus, ex eodem casu beati Petri dominus Iesus praesumptionem omnibus hominibus amputauit. Similiter graue peccatum in filiis beati Thomae redigebat dominus Iesus ad bonum totius ecclesiae. Magis enim credi oportebat de resurrectione dominica beato Thomae ex visu & tactu circiterium, quam beatae Mariae Magdalenae, quae solis uerbis crediderat angelorum. Similiter postquam Saul conuertit Deus in salutem omnibus ecclesiis, cum profraus sanguisimus persecutor, factus est euangelii fidelissimus praedicator. Valde enim laudabile fuit nomen domini seruorum regibus, Iudaeis, & gentibus constanter annuuntiare, quod tanto feruore in Damasco expugnare uenerat & delere. Similiter graue peccatum, & contumeliam quam sustulit in nuntius suis prophetis, apostolis, martyribus, conuertit in fulcimentum nostrae spei cunctis fidelibus. Nisi enim fidei catholicam sanguine defendissent, nequaquam dominum Iesu nomen ad nos cum hinc catholica cum tanto robore peruenisset, unde Isa. 1. Nisi dominus reliquisset nobis remans, supple in Apostolis, & martyribus, sicut Sodoma fuisset, & quali Gomorra, &c. Ita etiam sapiens qui olim conuertit aquam in uinum, mutabit omnem tentationem & tribulationem huius uisum in statum aeternae gloriae, & reponderat aeterna & immensa mercede, iuxta illud Apost. 2. Cor. 5. Id. n. quod in praesenti momentaneum & leue est tribulationibus supra modum in sublimitate aeternum pondus gloriae operatur in nobis. Ibi enim cognoscet anima uehementem diligentiam creatoris circa salutem generis humani, quae in primo apparuit cum unumquemque hominem ad imaginem & similitudinem suam fecit. Deinde unicuique angelum deputauit, qui eum in materno uero custodiret, natum ab insolito daemone defendere, necessaria corporis singulis momentis conuenientissima ministraret, deinde ab originali peccato uide baptismatis animam emundauit conferens spiritum sanctum cum omnibus donis suis, & singulis uirtutibus, in filium quoque adoptauit, postmodum in adolescentia, quandoque in somno, quandoque interna inspiratione ad aeternam salutem mutauit. Foris autem per creaturas quas singulis sic instituit, ut ad inuisibilem creatorem animam introducant efficacissima exempla mortuorum hominum, & uiuorum. Similiter per sacram scripturam quae nobis uiam caelestem lucidissime demonstrat, qualiter homo se habere debeat ad Deum, qualiter ad proximum, qualiter ad amicos, quomodo ad inimicos, qualiter ad praedatos, qualiter ad subditos, qualiter ad uentos, qualiter ad mortuos: sed quia non omnibus scripturam intelligit, addidit doctores & nuntios fidelissimos, qui eam exponunt uniuersis fideliter & deuote. In eadem scriptura per praedatores nunc inquit terret,

nunc blanditis & promissis allicit miseris peccatores ad salutem. Qui nuntii dum quandoque ab exteriorum sollicitudine in contentatione diuina quiescunt, quod Deo placet super omnia, ad inuendam tamen diligentiam suam circa peccatores, qui forte nunquam curant saluari, aduocat multitudinem nuntiorum ab ea quiete quae sibi delicias facit ad sollicitudinem nuntiorum, dicens in Canticis. 5. Aperi mihi foror mea, quia caput meum plenum est rore, quod Graec. ex parte dicens. Dum sponsa dormit, dilectus eius aperit pulsas, quia dum mens hie per otium, intendit Christus multa opera peccatorum in hoc mundo tolerat, quia nisi spirituales uiri ad doctrinam se accingant, nunquam seiplos carnales cognoscent, uel corrigere curant. Vult igitur sponsus ut aliquando otium dimittatur, & ad edificationem proximorum spirituales quique sollicitentur, quia dum perfecti uiri sibi solum per interiore quietem intendunt, dolet sponsus quod seculares magis ac magis ad peiora conuertunt, dum eum propter silentium spiritualium minus ac minus cognoscent. Quoniam autem hic omnia pro salute minime sufficerent propter diuersa & graua uulnera peccatorum, ideo Deus pater ineffabili motus diligentia, misit uicarium filium suum, qui diligeret, considerans quomodo in singulis membris omnipotentem Deum peccatores offenderent, abundantiore emananda quam meruerat genus humanum, exhibuit in eruce in membris singulis Deo patri, in qua cum clamore ualido, & lacrymis in membris singulis vulneratus, salutem perditam humani generi restituit, a patre pro sua reuerentia exauditus. Et ne salus obtepta periret, uerba sua, mores, & exempla conscribi fecit in quatuor euangelis, ex quorum imitatione salutem perpetuam mereretur. Super haec omnia pro manifestatione diligentiae suae, sanctissimum corpus suum & sanguinem consecrauit, & uim dedit consecrandi non tantum uni homini bono, nec tantum uno tempore, uel uno loco, immo sacerdotibus criminosis eandem conuulit potestatem, ut omni tempore, & loco in eucharistia, & sacramentis caeteris consolationem spiritus, & peccatorum medicinam homines inuenirent. Si enim tantum perfecti episcopi & sacerdotes, crisma, & corpus domini consecrare possent, impunerables homines sine extrema uisione, & uia co morerentur. Insuper praedatos spirituales & seculares constituit, qui etiam inuitos cogere ad obseruantiam praecipuum, & manifestis criminibus penis uariis, & sententis mortis subditos coercent. Haec omnia sine adiutorio nostro & desiderio facere potuit, & fecit, & nihil omisit eorum quae necessaria fuerunt ad nostram salutem, teste domino in Isaia 2. Quid ultra debuisti facere tibi, & non fecisti praeter hoc solum quod non uoluerit ad caelum nos non trahit, hoc ideo dimittit, quia iustitia sua non conuenit inuitum aliquem coronare, cui liberum arbitrium dederit, in hoc hominem sibi asimilans quod a nemine cogi potest. Unde August. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Creauit te nolentem, non iustificabit nisi uolentem: & quia consensum liberae uoluntatis exigit, ideo fere tota salus hominum perit. Veniet tempus cum apparebit innocentia creatoris circa salutem humani generis: licet Deus apud plures iudicetur reus, quasi saluare nolit quos redemit, quando manifestabitur cum quanto seruo filius Dei pro salute suorum inimicorum laborauit. In tota enim machina mundi, teste Ber. non tantum laborauit. In aliis enim operibus dixit, & facta sunt pro hominis uero salute sustulit in uerbis contraditores, in factis obseruatores, in morte illiciosos. Qui etiam in testimonium diligentiae suae cicatrices uulnerum ad caelum duxit, quibus iram patris fortius mitigaret, & gratiam peccatoribus impetraret.

C A P. II.

Primum principale dilectionis per Deum.

Ex illa cognitione beata amabitur Deus per Deum ab anima glorificata, hoc est, per spiritum sanctum. Quicquid autem creatura facit sub nomine creaturae, imperfectum est. Illud enim impetrauit dominus Iesus fidelibus suis, cum dixit ad patrem, Notum feci eis nomen tuum per fidem, & notum faciam per speciem, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit. Et dilectio qua pater diligit filium, est aeterna & immensa, per spiritum sanctum, qui est nexus ueritatis. Eadem dilectio, dicit glo. qua pater diligit filium, est in omnibus iustis: per eandem enim anima glorificata diligit Deum, & diligitur a Deo, alioquin anima, teste August. non quiescit nisi in Deum, ad quem facta est, nunquam uere & perfecte quiesceret, nisi creatori suo in amore uicem rependeret. Cum autem teste Ber. Deus animam amet, aeternitas amat, immensas amat, cuius magnitudinis non est finis, cuius sapientia non est numerus, necesse est animam Deum immensam, & aeternaliter amare, si debet in Deo perfecte quiescere. Hoc non fit nisi per Opusc. S. Tho. Aquin. N. 2. spiritum

norat patrem, ubi omne malum, omnis indignatio, & sror, & amaritudo abidat. De hac amaritudine dicit Job. 3. Quare data est mihi lux, & uita his qui in amaritudine anime sunt, qui querunt mortem, & non inueniunt? Omne uiuens fugit mortem propter acerbitatem mortis: ibi autem mori desiderant propter amaritudinem uitae, & fugierit mors ab eis. Eya quanta miseria ubi mors depascit eos, tamen mori nequeunt? Ibi in ueritate sine fine uiuunt, sine fine moriuntur: ibi odiunt Deum & seipfos, & nunquam ueniunt in ueniam ante Deum, sicut uulnerati dormientes in sepulchris, quorum non est memor amplius. Ansel. Ibi tormentum sine fine, sine interuallo, sine temperamento: ibi torrores horribiles, qui nunquam laescunt, nunquam miserentur, timor conturbat reum, conscientia confundit, cogitationes increpant, fugere non licet, ligatus manibus proiciuntur in tenebras exteriores. De hoc dicit in Ecclesiast. 40. Factus est super impios cataclismus, id est, diluuium uniuersale peccatorum, Promisit etiam bonis in euangelio quod super omnia bona sua constituet eos, & unquam. Quae ista bona sunt, dicit Isa. 64. Oculi non uiderunt Deum absque te, quae preparasti expectantibus te. Sed de his nemo scit, nisi qui accipit, & qui dat: unde August. Facilius inuenitur in aeterna uita quid ibi non sit, quam quid ibi sit. Non erit ibi lassari & dormire, non erit ibi esorire, & sitire, non erit quiescere, & senescere, & crescere: quia nasci non erit ibi, ubi uini integri manent, tamen sibi aliquantulum tangit quid sit in uita aeterna in libro de corpore & anima misera uita. O caro, inquit, illam uitam amplecti debuit, ubi uita est sine morte, inuentus sine senectute, lux sine tenebris, gaudium sine tristitia, pax sine discordia, uoluntas sine iniuria, regnum sine disunctione, hoc est Deus summus & incommutabile bonum carnis principio & fine, in quo omne bonum & immensum naturaliter & aeternaliter, a quo omne bonum fluit temporaliter. Ibi dicit Aug. Nihil extra quod appetatur, nihil intus quod fastidiatur. Nulli boni deerit neque bonis, neque malis: ex his paradisi patet quia fidelis Deus in omnibus uerbis suis. Modo etiam multa latent sub pallio, & infinita quae uidentur ualde bona, & non sunt, & infinita uidentur mala quae iusta & bona sunt, sed in iudicio in omnibus ueritas patet, quando Deus manifestabit consilia cordium, unde in Eccl. 11. In fine hominis denudatio operum eius. De quo August. dicit. Multa facta quae ab hominibus improbanda uidentur, testimonio tuo, domine, probata sunt, & multa ab hominibus laudata te teste damnantur, cum se pe se aliter habeat species facti, & aliter animus facientis, atque aliter articulus occultus temporis. Et ibi aliam animam inflammas ad Dei amorem, scilicet diuina misericordia, de qua in ecclesiast. 2. Secundum magnitudinem eius, sic & misericordia eius cum ipso est, sed magnitudinis eius non est finis dicit psal. 114. Et dñs. Hier. 23. Caeli & terrae ego impleo: ita & misericordia sua mensura non habet, & omnia implet quae sunt in caelo, & in terra, & sub terra. In caelo apparet eius misericordia, in angelis & sanctis, quia singulis contulit beatitudinem plusquam meruerunt, quam sperauerunt, quam desiderauerunt, quam cogitauerunt. In terra lucet eius misericordia circa bonos, quia eos prouenit per gratiam, ut bonum uelint, & subsequitur per gratiam ut bonum uoluntum perficiant, & in bono opere perseuerent, quibus tantum unitus est per misericordiam, ut quicquid eis sit in bono, uel in malo, sibi reputet esse factum, iuxta quod ipse dicit. Qui tangit uos, quasi qui tangit pupillam oculi mei. Item, Qui uos recipit, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit: & qui uos spernit, me spernit. Et quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, ubi dicit glo. Minimi sunt, qui nihil penitus habent in hoc mundo, & iudices erunt cum Christo. Et Saulo persequenti Christianos dixit. Quid me persequeris? cum ipsum nunquam tangeret, sed fideles. Circa malos in terra similiter lucet eius misericordia, cum eis diu patitur, quos iuste subito damnare deberet pro primo peccato, & quodcumque necessitas cogit ad penitentiam, nec uita enormitas, nec horae extremas, si pura sit uoluntas commutatio, excludit a uenia, sed mater charitas in sinus amplissimos filios prodigos recipit penitentes, immo dicit Ber. Plene & misericorditer indulget Deus, non damnat ulciscendo, nec improperat confundendo, nec minus diligit imputando. In inferno etiam lucet eius misericordia circa demones, & damnatos homines, eo quod singulos punit circa condignum. In tantum enim contrariatur uicium summo bono, quod Deus sapientissimè cogitare non potest penam aliquam mortali peccato digne respondentem. Cum Deus immensus sit, & omnipotens qui, grauissime peccatum offenditur, cumque omnis pena taxari debeat secundum conditionem eius qui offenditur, & cum Deus omnia disponat in numero, pondere, & mensura, nequaquam possent ad digne puniendum mille inferni unico uicio respondere. In

purgatorio, similiter apparet eius misericordia ex eo quod ibi purgat animas, quae sine purgatione claritatem uultus eius minime ferre possent, qui etiam ex immensa misericordia ordinantur, ut quibus propria defunt merita, alienis suffragiis adiuentur. In hoc apparet maxima eius misericordia, cum Deus non exaudiat peccatores pro seipso, sicut dicit in euangelio. Omnia tamen ualent eis qui sunt in purgatorio, quae a peccatoribus inimicis Dei sunt pro ipsis. Et cum sacerdos in mortali peccato Missam celebrat pro defunctis, licet in tali opere damnationem eternam mereatur, ipsis tamen ualeat ad poenarum diminutionem. Deus enim non recipit illud sacrificium in persona sacerdotis mali, sed in persona eorum, qui in charitate de hoc seculo migrauerunt. Similiter licet eius misericordia circa eos qui sunt in limbo, quia nulla pena corporali punit illos, uidelicet fame, siti, uel frigore, calore, lassitudine, labore, uel aegritudine, quia etiam potius uolunt esse quam non esse nec isti, nec illi qui sunt in inferno Deum non possunt arguere, quia non fecit eis iniuria, quibus non tenetur dare gloriam sempiternam. Vnde dicit glo. supra illud. An non habet potestatem sigulus &c. Totum genus humanum in apostolica radice damnatum est, ut etiam si nullus inde liberaretur, nemo tamen posset vituperare Dei sententiam, unde tamen dominus dispensauit, ut nec omnes damnaret, nec omnes liberaret. Si enim omnes liberaretur, lateret quid peccato per iustitiam deberetur: si uero damnarentur, lateret quid gratia largiretur. Et aliud animam ad amandum Deum inflammas, scilicet Dei iustitia, quae primo ibi apparuit, cum quosdam angelos sponte auerentes se a summo & eterno bono nullo extrinseco impellente in miseriam aeternam deiecit: alios uero adherentes summo bono mox in gratia confirmauit. Post hoc iustitia Dei apparuit, quando ex prauaricatione Adae solius totum genus humanum penalitibus diuersis & morti subiecit, & merito quidem. Nam sicut omnes homines, si solus Adam in praepro deo continuo persequitur, aeternae uitae gloriam perciperent, ita omnes homines de limbo eius procedentes merita mortis sententiam acceperunt. Sed in hoc etiam apparuit diuina iustitia, quod angeli a nullo inuari poterant, nec debebant, qui per se absque ulla extrinseca tentatione ceciderunt. Homo uero per uirtutem alterius inuari poterat, & debebat, qui per fraudulentiam alterius suggestionem ceciderat. Et hoc est factum per dominum nostrum Iesum Christum. Benedictus Deus in aeternum. Item, ubi apparuit iustitia Dei, quae nunc occulta est, quae re uini dat gratiam, alteri negat, sicut dicit Apollolus de Elau, quod propter unam eam uendit primogenita sua, & postea cupiens hereditate benedictionem, reprobus est, quamuis cum lacrymis inquisisset eam. Sed propter lacrymas Ezechiae regis, sententiam mortis, quam contra ipsum tulerat, subito reuocauit, quindecim annos uita ipsius adiciens, faciensque magnum prodigium in sole, quod per decem lineas quas iuerat, retrocessit. Si uero dicitur David perentem ueniam, peccatum indultit. Sauli uero si peteret, non indultisset pro uindicta peccati regnum illi tradidit quem odit. Similiter quibusdam dat ex occulto iudicio quandoque magnum & multiplicem gratiam, quos scit secum aeternaliter non mansuros, ut Iudas, de quo dicit Pet. Sortitus est forte ministerii huius in signis, & prodigiis faciendis. Alii uero dat minorem gratiam, quos scit secum finaliter permanuros, unde glo. super id Rom. 2. Quem uult, indurat: obdurat non in partem do malitiam, sed non impartiendo misericordiam his quibus non esse impartiendam occulta aequitate, & ab humanis sensibus remotissima iudicat. Circa eos qui sunt in purgatorio lucet Dei magna iustitia, quod electos suos tantam aspirantem permittit ibi pro suis reatibus sustinere, qui in hac uita breui tempore per modicam sententiam omnia peccata teste August. poterant abolere, de qua asperitate dicit August. Ignis purgatorius, & si aeternus non sit, excellit tamen omnem poenam, numquam in carne inuenta est tanta poena, licet martyres innumerabiles passi sunt tormenta. Item, iustitia summa apparebit in extremo iudicio, cum nullius personam accipiet, sed iudicabit paruum & magnum, cum nullius acquiescet precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima, de quo in ecclesiast. 11. Cuncta quae sunt adducet Deus in iudicium pro omni errato siue bonum, siue malum sit. Vbi dicit glo. quod etiam pro uerbo otioso etiam ignoranter prolato. Vnde August. in 2. lib. de domo disciplinae Dei dicit. Quid faciemus in die illa, cum coeperit sedere aduersus nos, & disceptare, atque ante faciem nostram peccata nostra statuere, accusatores acerbissimos adhibere, & omnia ista quae nobis contulit beneficia, comparare cum nostris sceleribus? Omnia enim appendentur in statera iustitiae, uerba, & facta, & cogitationes nostrae. Non erit tempus olei mutandi a prudentibus uirginibus, uel coparandi a uendentibus: non erit tempus ullius dilationis, sed terribile, & iustum iudicium de omnibus predictis in hac uita merito esset Deus ab anima super omnia diligendus.

Primum

Primum principale fructus per Deum.

Ibi etiam fruatur anima Deo per Deum. Fruitur est delectatio proueniens ex coniunctione intellectus & affectus in Deum. Cum enim anima frigit intellectum in aeternitatem, immensitatem, omnipotentiam, sapientiam, bonitatem, largitatem, charitatem, nobilitatem Dei &c. statim affectus animae delectatur in singulis intellectus. Non solum autem delectatur in singulis quae in Deo sunt, immo etiam fruatur Deo in singulis angelis & sanctis, & singulis uirtutibus & donis eorum gratuitis, & naturalibus. Et ita secundum Apost. 1. Cor. 13. Deus erit oia in omnibus. id est, ipse in omni quod ipse plene & proprie possidebitur in singulis quae ab ipso sunt, scilicet in angelis, & sanctis. De hac fructione dicit Isa. 50. Tunc uidebis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Uidebis intellectum diuinam naturam, & diuina opera, & afflues deliciando in singulis, & mirabitur cor tuum trinitatem in unitate, & unitatem in trinitate, & singula opera diuina, & quomodo in singulis ipse sit totus, & dilatabitur cor tuum ad suscipiendam Trinitatem cum omni quod habet, & potest. Hanc delectationem non operabitur in anima neque fides, neque spes, neque deuotio, neque aliqua uirtus, sicut modo operatur delectationem in anima, sed ipse Deus, sicut ipse per Isa. testatur. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego ipse cor solabor uos: quia deliciae meae esse cum filiis hominum. Ad hanc delectationem uocabat dominus olim per prophetam Isa. dicens. 56. Omnes scientes uenite ad aquas, & qui non habetis pretium, uenite, bibite ab aque uilla commutatione uinum & lac. Vinum diuinitatis, & lac humanitatis: & postea cum magno desiderio personaliter inuauit. Stabat enim in die magne festiuitatis, ubi multi conuenerant, & clamabat Io. 7. Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Et in Mat. 11. Venite ad me oes qui laboratis, & onerati estis, & ego ipse reficiam uos, non per aliquos ministris, sed per me ipsum. Et in Apoc. gratis offert delectationem dicens. Qui uult accipiat aquam uitae gratis, neminem ad hoc cogens, quod in hac uita tam frequenter exhibuit, fideliter ibi dabit.

Secundum principale fructus ad Deum.

Ibi anima fruatur Deo ad Deum. Omnis quippe delectatio quam percipit anima in creaturis in hac uita quam plurimum elongat a Deo, quia non tota reuertitur in Deum, sed haeret aliquantulum in creaturis, iuxta illud Greg. Anima sine delectatione nequaquam esse potest, aut enim delectatur in inferioribus, aut in summis. Et quanto actiori cura inardescit ad infima, tanto corpore damabili frigidescit a summis. Cessante uero omni delectatione circa creaturas, in futuro introducer dominus Iesus fidelem animam in delectatione solius creatoris, per illud uerbum psal. 36. Delectare in domino &c. Quae delectatio hic tam modica quae tota intrat in animam, illic uero tanta est quod non potest tota in animam intrare, sed anima increbit in illam, iuxta illud Aug. Non totum gaudium intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Quod autem ex delectatione creaturarum anima im pediat a delectatione creatoris, hoc praestigium est in Iudaeis, quibus nequaquam dedit manna durante farinae circa triginta dies, quam tulerant ex Aegypto, quae cessante praestitit eis panem de caelo habentem in se omne delectamentum, & omnem saporem suauitatis, & uisus cuiusque uoluntati deferens ad id quod quisque uolebat conuertebatur. Eya quanta erit delectatio in creatoris, qui tantam delectationem posuerat in pane? Hoc manna permittit dominus Iesus in Apoc. 2. Nemo nouit nisi qui accipit, id est, ex perit, hoc est ille solus qui gustat iuxta illud psal. 33. Gustate, & uidebit quonia suauis est dñs. Amantibus nota est dulcedo quae uentibus est abscondita & incognita. Aliquantulum tamen explicat August. quae sit illa multitudo dulcedinis, haec est summus Deus, de quo sic dicit in lib. de Trini. Quicquid amabitur aderit, & summus Deus summum bonum erit, atque fruendum amantibus praesto erit, quodque omnino beatissimum erit, ita semper forte certum erit. O quanta iucunditas ex Dei praesentia, ubi tanta est ex Dei memoria in hac uita. Vnde Aug. Quid est quod in dilecti mei recordatione quandoque me tangere solet, & tam vehementer, & tam suauiter me afficit, ut a meipso quodammodo alienari & attrahi incipiam, subito totus innotor & immutor, & bene mihi esse incipit plusquam dicere sufficio. Ambr. de eodem. Memoria tua super mel dulcis, meditatio de te plus quam cibus suauis.

Tertium principale fructus propter Deum.

Ibi etiam anima fruatur Deo propter Deum, hoc proprium est frui rei amore inhazere propter seipsum, non propter aliud.

commodum. Delectatio qua anima Deum comprehendit, accendit eam ad desiderium multo uehementius diuinae gloriae manifestationem quam propriam beatitudinem. Valde enim manifestatur diuina gloria, dum se fidei anime Deus exhibet ad fruentium, & tanta puritate afficitur anima circa Deum, si uinum deberet eligere de duobus, uel aeterna carere beatitudine, uel diuinam uoluntatem in se, uel in aliis impedire, multo libentius uellet aeterna feliciter prouari, quam Dei uoluntatem in aliquo retardare, & magnam sibi reputaret beatitudinem cum proprio detrimto diuinam in omnibus implere uoluntatem. Sic Eleazarus, sicut scriptum est in lib. Machabaeorum, potius uoluit in inferno puniri, quam pro timore mortis mandatum legis transgredi. Eya quam iustum est ut creatura multo abundantius intendat in omnibus creaturis quam sibi: qui tam fideliter curam generis humani peregit, qui pro homine factus homo, ut per hoc fieret homo Deus, qui tam dura sustinuit uulnera, qui in uerbis habuit conditores, in factis obseruatores, in morte illesos. Vnde Apost. Qui uiuit, non sibi uiuat, sed ei qui pro oibus mortuus est. Cui si uellet homo uicē rependere, non posset, teste Job, unum pro mille respondere. Hoc etiam testatur Ber. dicens. In opere creationis me mihi dedit, in opere redemptionis ubi se mihi dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus me pro me debeo, & his debeo. Quid ergo retribuam Deo digne pro se? Nā si milleies me rependere possem, quid sum ego ad Deum? Ibi etiam fruatur anima bonitate Dei. Deus bonus est, & ualde bonus, & solus bonus, & super omnia bonus. Quod bonus sit, & multum bonus, testatur pariter omnes creaturae ab ipso procedentes. Nā scriptum est Gen. 1. Vidit Deus cuncta quae fecerat, & erat singula per se bona, in uisum bona ualde. Vnde sicut unaquaque arbor ex fructu bono bona cognoscitur, ita omnis creatura bona, & multum bona Deum bonum, & ualde bonum efficaciter protestatur. Item, ipse solus bonus est, iuxta illud uerbum Domini Iesu, cum quidam responderet, Nemo bonus, nisi solus Deus, seipsum & spiritum sanctum non excludens, cum uergetur sit solus & uerus Deus, & solus Deus naturaliter est bonus. Bonitas creatorum uisibilium & inuisibilium non est ipsi innata, sed ab ipso solo duxit originem, iuxta illud Iac. 1. Omne datum optimum, scilicet naturale: & omne datum perfectum, scilicet gratuitum, descendens a patre luminum. Item, super omnia bonus est, iuxta illud August. Neque ulla anima poterit cogitare uere aliquid quod sit melius, qui es summum bonum & optimum bonum. Omnis enim bonitas caelestium & terrestrium comparata diuinae bonitati, malitia est. Haec immensa bonitas neque scribi, neque dici potest, neque cogitari. Si enim omnes caelestes spiritus & maligni, & omnes animae creatae & creandae scribere uellent bonitatem diuinam, & si quilibet haberet maris abundantiam pro incausto, & caelum pro pargamento, tam immensus est Deus, quod antequam medium partem bonitatis scriberet, mare cuiuslibet esset siccum, & caelum cuiuslibet esset repletum, quod nec capere unam literam posset, sed uerbum eius est dictum quam scriptum. Et si omnes stellae, & singulae guttae pluuiarum essent linguae, & proponerent diuinam bonitatem eloqui, tam ineffabilis est bonitas Dei, antequam tertiam partem bonitatis enarrarent, omnes pariter essent mutae. Citius uero est aliquid cogitare, quam uel dictum, uel scriptum. Vnde si tota arena maris, & singulae semina orae de terra essent corda, & uellent scribere bonitatem Dei, tam superbonus est, antequam decimam partem bonitatis eius intelligerent, omnia corda citius scinderentur. Haec immensa & aeterna bonitas principium est, & causa omnium creaturarum, ad cuius fructum aeternam angelis, & homines creati sunt. Vnde August. Credimus rerum creaturarum, uisibilium & inuisibilium, caelestium terrestrium non esse causam nisi bonitatem creatoris, qui est Deus unus & uerus. Cuius tanta est bonitas, ut summe bonus beatitudinis suae, quae aeternaliter beatus est, aliquid uelit esse particeps, quam uidit communicari posse, & minui omnino non posse. Illud ergo bonum, quod ipse erat & beatus erat, sola bonitate non necessitate aliis communicare uoluit, quia summi boni erat prodesse uelle, & omnipotentissimi nocere non posse, quia non ualeret aliquis beatitudinis eius particeps existere, nisi per intelligentiam, quae quanto magis intelligitur, tanto plenius habeatur. Fecit Dominus rationalem creaturam quae summum bonum intelligeret, & intelligendo amaret, amando possideret, possidendo fruere, & sic aeternaliter beatificaretur. Ibi etiam fruatur anima condelectatione patris, & filii, & spiritus sancti, quae summum bonum est, & uita aeterna. Deus pater supra modum delectatur in beatitudine filii, & filius similiter in beatitudine patris, & pater & filius in beatitudine sancti spiritus, & similiter spiritus sanctus in beatitudine utriusque. Quilibet trium personarum delectatur tantum in altera, quantum in seipso, nam omnium trium una est & eadem beatitudo, Et haec condelectatio est eis ex mutua & uerissima charitate, Opu. S. Tho. Aquin. N. 4. vna.

Ynaqueque trium personarum dicit alteri verbum illud in Ios. quod dixit Dominus Iesu patri. Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, ideo quicquid tu es, ego sum. Et quicquid ego sum, & vere tu es. Ad desiderium huius condelectationis inuitat fideliter fideles suos Dominus Iesus, Petre, inquit, ut gaudium vestrum plenitudo sit, & accipietis. Plenitudo aeterni gaudii est fructio condelectationis sanctae Trinitatis. Hæc est torrens voluptatis, de quo Dauid dicit psal. 35. De torrens voluptatis tuæ potabis eos, Qui torrens dicitur propter abundantiam, quæ in Deo est. Vnde vero producat ille torrens, dicit psal. ibid. Apud te est fons vitæ. Fons vitæ est Dei aeterna & immensa largitas, a qua fontis est gaudium sempiternum. Nec sufficit semel, aut bis, aut mille fies potare de isto fonte, ideo fidelis anima aeternam habebit in illo fonte quietem, & beatissimam mansionem, cum vniciuque dicit Dñs. Intra in gaudium Domini tui. In hac vita gaudium totum diuinum intrat in gaudentes, quia modicum est, & momentaneum quod hic percipitur. Illic vero non totum gaudium intrabit in gaudentes, sed totum gaudentes intrabunt in gaudium, vt dicit August. Qui in hac delectatione sanctae Trinitatis fruatur, semper quid est quod illi erit, & quid est quod illi non erit? Certe quicquid videri erit, & quicquid noster non erit, dicit beatus August. Ibi erit anima valde delectabitur in continua visione delectabilis vultus Dei, de qua dicit glo. super psalmos, quod visione nihil delectabilius, quia semper amabunt quem semper videbunt. In ea tanta est delectatio, quod teste August. si posset mali, mallet esse in penis & Deum videre, quam esse extra penas & Deum non videre. Illa enim facies delectabiliter mirabilis est, & plena gratiarum. Itaque omnis pena eorum citius deleretur ex incuitu faciei, quam vna scintilla in medio maris extrinqueretur. Similiter, nimis delectabiliter in vultu corporeo Iesu Christi, in quem teste beato Petro Angeli desiderant prospicere, vbi eam suam desiderii ponit glo. dicens. Tanta est eius, qui pro nobis passus est, hominis gloria posterior, vt etiam angelicæ virtutes in celo, quæ sunt aeterna felicitate perfectæ, non solum immortalis deitatis magnificentiam, sed etiam eius humanitatis claritatem semper aspiciere gaudeant. Sed cur cernere eius faciem desiderant, & nunquam cernere cessant? nisi quod contemplatio diuinæ præsentiae adeo angelos beatificat, vt semper eius visa gloria faciantur, & semper eius dulcedinem quasi nouam insatiabiliter exsurgant? Ibi ergo angelicæ virtutes, & beatæ animæ semper exsurgunt, & semper iactantur, de qua facietate Greg. Ne sit in delirio anxietas fatiantur, ne autem in satietate sit fastidium, fatiari desiderant. Desiderant ergo sine labore, quia desiderii satietas comitatur, & fatiantur sine fastidio, quia satietas ex desiderio semper accenditur, ibi singula spura singulæ, singulæ lacrimæ, singulæ guttæ sanguinæ, quæ tempore passionis per illam venerandam faciem desuebant, singulis angelis, & sanctis dicitur. Ibi dicitur in Apoc. illuminabit eam. Vultus istius agni est cadore lucis aeternæ, & speculū sine macula, vt dicitur in lib. Sap. qui olim dixit ad patrem. Io. 17. Quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, & ibi dicit glo. Claritatem quam dedisti mihi, des singulis ad fructum aeternaliter. Similiter in hac vita continue deberemus frui Deo tanquam re plenissime propria in omnibus operibus, & ad omnia opera in omnibus donis, & ad omnia dona. Ad hoc enim teste Iñ. filius Dei datus est nobis proprie ad fruendum. Magna cecitas, & nimia stultitia est in multis qui semper Deum querunt, continue ad Deum suspirant, frequenter Deum desiderant, quotidie in oratione ad Deum clamant, & pullant, cum ipsi, secundum verbum Apostoli, sint templum Dei viuus, & Deus veraciter habitat in eis, cum anima ipsorum sit sedes Dei, in qua continue requiescit. Quis vnquam nisi stultus querit instrumentum foris scienter quod habet reclusum, aut quis vtiliter vti potest instrumento quod querit, aut quis confortatur cibo quem appetit, sed non gustat? Sic etiã vita cuiuslibet iusti Deum semper querentis, sed nunquam fruētis, & omnia opera eius minus perfecta sunt.

C A P. IIII.
Primum principale vnionis per Deum.

Ibi etiam vnitur Deo per Deum, cum consuetudines, & mores

Dei nos incessanter tenere, vel habere dignoscitur, cum diuinae voluntati & exemplis Iesu Christi sanctissimis conformatur, cum singulis virtutibus & donis spiritus sancti secundum ordinationem Dei aeternam perfruatur, cumque diuinæ potentie sapientie bonitatis veritatis, & totius diuinæ beatitudinis participans efficiatur. Hæc vnio præfigurata est in libro Regum, vbi anima Ionathæ conglutinata est anime Dauid, & dilexit eum quasi animam suam, quando fidelis anima sic Deo coniungitur, quomne communicabile percipit per gratiam, quod Deus per naturam, quia Deus pater dicit vniciuque fidelis. Filii, tu mecum semper es, & mea omnia tua sunt. Ideoque singuli electi sunt dii, iuxta quod i psal. 81. dicit. Ego dixi diis electis, hæc vnio fidelis anime ad Deum fit per Dei filium, quia ideo naturam assumptam humanam, vt per ipsam eandem transiret ad vnionem diuinam, hanc vnionem impetrauit filius Dei in oratione deuotissima, dicens ad patrem. Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnus sint, & iterum ego in eis, & tu in me, vt sint cõsummati in vnum. Ibi est cõsummata vnio, vbi pater & filius vnus sunt, & filius existens caput Ecclesie cum membris suis, id est, cum cunctis fidelibus, ad paternam transit vnionem.

Secundum principale vnionis ad Deum.

Ibi anima vnitur Deo ad Deum, & illa vnio animæ fidelis cõ Deo non habet interpolationem, sed iugiter fidelem animam cõstringit ad Deum, quia per Deum fit, de qua dicit Dominus. Iterum video vos, scilicet in morte vel in extremo iudicio, & Gaudium vestrum nemo tollet a vobis, videre Iesu Christi nihil aliud est, quam fidelis anima inseparabiliter vniri Deo patri. Gaudium animæ est quod nemo aufert delectabiliter vniri, & taliter vniri, vt prædictum est sanctæ Trinitati. In mundo vero vnio ad Deum miserabilis, & inconflans est, quæ nunquam in eodem statu permanet, teste Iob, quæ ex facili leuissimis tentationibus a Deo penitus separatur, quæ etiam a familiaritate Dei peccatis venialibus elongatur. Eya quam vehementer suspirandum esset ad illam beatam vnionem, quantum putas delectationem anima fidelis sentiet in illa beatissima vnione, quæ tantam percipit suauitatem in Domini recordatione, de qua psal. 78. Renuit consolari anima mea, in aliquibus transitoris. Memor fui Dei, & delectatus sum, sed quid sequitur illam delectationem? respondit Iñ. Memoria memor ero, de illius vnionis delectatione, & tabesceat in me anima mea, in eo quod elongor ab eius fructu: vnde Greg. super illud Cant. Meliora sunt vbera tua vino, quia in aeterna per speciem & per sublimitatem contemplationis transcenditur quicquid de te modo per fidem, vel per scripturam scitur. Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata, id est, bona illa quæ per contemplationem præparas, omnia huius vitæ transcendunt munera.

Tertium principale vnionis propter Deum.

Item, anima fidelis vnitur ibi Deo propter Deum. In illa namque vnione non attendit anima principaliter quod sibi vile est, sed pure super omnia quod Deo magnificum est. Valde enim magnificum est Deo, & honorificum homini vniri Deo in aeterna beatitudine. Vnde Iob. 7. Quid est hoc, quia magnificas est illa magnificentia manifeste pronuntiabant omnes electi Dei, iuxta illud psal. 114. Magnificentiam glorie sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt. Mirabilia sunt infimum vnire summo, & aeternaliter coniungere veritatem aeternam vanitati. Est autem Deus verax, secundum Apost. Ro. 3. Et omnis homo mendax: & vanitas secundum psalmum. Magna mirabilia sunt, quod illa vnione obliuiscitur nature suæ, hoc est quod semper super se reflectitur querens propriam vtilitatem suam, & non alterius, vbi vero nihil querit, nisi quod est laudabile creatori. Ibi anima vnitur Deo in libertate, quæ est de præcipuis donis inter omnia Dei dona, licet libertas in hoc mundo sit initium omnis mali. De hac dicit Apost. Ro. 8. Creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertate æstimatorum. Vera libertas est in calis, vbi nemo ligatur peccatorum vinculis, quæ vera vincula sunt, iuxta illud Proverb. 5. Iniquitates suæ capient impius, & funibus peccatorum suorum quicquid constringetur. Quod autem peccatis inuoluitur liberi non sunt, omnino testatur Dominus in Io. qui facit peccatum, non est liber, sed seruus peccati, vnde dicit Ansel. Peccare non est libertas, nec pars libertatis. Post enim peccare potius est non esse, quam posse. Quisque enim hoc quod potest quod ei non expedit, quanto magis hoc potest, tanto magis aduerfitas & peruerfitas possunt in illum. Heu, quanta facit, & sustinet miser homo pro explenda libidine quæ, grauissima essent ei qui ex corde peccata odiret non in promptu est, quia grauitur peccatorum vinculis constrictus est. Item, ibi facit quilibet quicquid vult, quia nihil mali vult, sed omne, bonum quod Deo placet

placet, quia radix omnium operum est ibi charitas, de qua dicit August. Habe charitatem, & fac quicquid vis. Item, ibi habet qui liber quicquid vult, quia nihil mali vult: nam velle quod non decet, est esse miserum, vt dicit August. in lib. de Trinit. Itæ, vbi que vult vnusquisque, ibi est, hoc est Deo, qui est vera quies anime, de qua nunc dicit anima aliquando, in page in idipsum, id est in eo qui est immutabilis, dormiam & requiescam, & psal. 114. Conueterere anima mea in requiem tuam, id est in Deum. Si militer vbi vult esse spiritus, protinus erit & corpus, dicit August. Item, ibi nemo turbat alium, sed sedebit, dicit Dominus per Iñ. Populus meus in pulchritudine pacis &c. Quoniam teste psal. 147. Confortauit seras portarum Hierusalem, & benedixit filiis suis in ea. Item, ibi nullus alteri subiicitur. Nam teste Apostolo, ibi cessabit omnis prælatio, sed soli Deo omnes subiecti sunt, cui sui subiicere, & seruire est vere regnare. Item, ibi nihil extra Deum desideratur. Nam ipse est finis omnium desideriorum, vt dicit Ber. Item, ibi voluntas cuiusque per omnia semper, & vbi que complebitur, iuxta illud August. Omnipotentibus erunt voluntas suæ, sicut Deus suæ, quia nihil aliud volunt quam quod Deus vult, & quod ipse vult, non potest non esse. In his omnibus vera libertas comprehenditur. Differt autem libertas vnus ab alterius, sicut differunt claritas corporum, & incrementa virtutum. Quanto enim claritas in hoc mundo quicquid sit seruus omnium propter Deum, sicut Apost. qui cum esset liber, fecit se seruus omnium, quantoque magis homo seipsum stringit sponte in viis præceptorum, & semitis consiliorum sacre scripturæ obseruatione regulari, castigacione corporali, tanto liberior erit in patria caelesti; & quanto minus quilibet occupat vanitatum, sollicitudinibus officii, administratione rerum temporalium: & quanto quis minus appetit dignitatem, & honorem, secularem prælationem, hominum laudem, inimicorum vindictam, temporalium rerum affluentiam, carnalem amicitiam, secularem læticiam, hominum placentiam, & similia, quæ ab legantur a Deo, tanto liberior in mundo, & tanto liberior fit in celo. Horum singularum appetitus hic & in futuro valde cuiuslibet diminuit libertatem. Item, anima Deo vnitur in perfectione ipso Deo iubente, Perfecti estote, sicut & pater vester &c. In duobus diuina perfectio cõprobatur in odio vitiorum, & in amore virtutum. Bonus Deus odit vitium, quia bono malo contrarium est, sicut lux tenebris & aqua igni: & quia vitia Dei habitationem polluant in anima, scilicet, conscientia puritatem, quia lumen mentis obsecant, scilicet rationem, ne verum a falso discernatur, vel inuide veritas cognoscatur secundum quam vivere oportet, quia liberum arbitrium lubuerunt, ne melius bonum a vitio eligatur. Omnia grauita dispergant, scilicet virtutes, quibus homo Deo gratus efficitur, quia dona naturalia corrumpunt, in quibus est imago Dei in anima, scilicet memoria, intelligentiam, voluntatem, quia affectiones anime a Deo auerunt. Superbia, timorem &c. Per quas Deus delicias habet in aia, ipso teste, Prou. 8. Deliciae meæ esse cum filiis hominum, quia omnia bona opera vna in charitate facta mortificant. Similiter Deus amat virtutes, & omne bonum semper & vbi que, quia quilibet diligit naturaliter sibi simile, & quia ipse summe bonus est, ideo summe amat bonum. Amat autem ideo virtutes, quia vitium enecat, quia firmiter Deo animam iungunt, quia ad omnem gratiam spirituales habitant, quia opera peccatis mortificata viuificant, quia hominem interius in affectionibus, exterius in moribus secundum diuinam voluntatem ordinant: ita etiam sancta & perfecta anima vehementer in patria odit vitia, & amat virtutes, & omne bonum, sed hic oportet addiscere in hac vita, vt sciat in aeterna vita, aliquis abstinere a vitis, qui tamen ea non odit. Ille vero peccata odit, quia ea nunquam, nisi cum amaritudine mentis recogitat, qui semper cum dolore cordis de peccatis loquitur, & audit loqui, cui grauis est pena videre delinquentes, vel ipsos audire, vel cum ipsis conuersari, vel cum eis sedere, qui nunquam sponte præsens est vbi vita committuntur: & si quandoque cogitur ibi esse ex hoc grauis sibi crevit assiduo spiritus, qui detestatur omnia incantata peccata, sicut sunt superflua ornamenta, & organica instrumenta. Idem nunquam in vita sua præstat doctrinam, & similiter auxilium, vel fauorem, exempli, vel occasionem aliquam ad peccandum, sed semper, & vbi que peccata dissuadet, & prohibet, quantum potest; hæc omnia verba signa sunt odii. Qui vero delectabiliter cogitat de peccatis, vel audit loqui, vel de ipsis loquitur, aut vider delectabiliter delinquentes, vel ibi libenter seder vbi exerceret, vel aliquos excitat doctrina, consilio, auxilio, aut fauore, exemplo, vel aliqua occasione ad peccandum, nec oēs etiã a peccatis prohibet, aut dissuadet, quantum potest, ille nullatenus adhuc odit peccatum. Anima autem in hac vita debet addiscere virtutes, amare & bona opera, vt sciam sciat aeterna vita. Aliquis exercet se in operibus virtutum, nec tamen amat virtutes, ille solus amat virtutes & opera virtutum, qui non propter

timorem alicuius penæ, nec propter fauorem, vel placentiam hominum, nec propter aliquod temporale lucrum, sed pure & simpliciter propter Deum in bonis operibus continue exercet, qui pro virtutibus obtinendis incessanter toto nisu laborat, qui mente vehementer affligitur, eo quod in virtutibus incessanter crescere se non sentit, & quod bona opera secundum voluntatem suam, & secundum ordinationem diuinam semper, & vbi que non perficit, qui veraciter congratulatur omnibus spiritalibus gratias & virtutes habentibus, & in virtuos operibus iugiter se exercens, qui omnia impedimenta virtutum & bonorum operum quasi venenosa fugit, qui nullum a virtutibus quacumque occasione retrahit, nec bona opera cuiquam prohibet, vel dissuadet: sed omnes ad hoc promouet doctrinis, consiliis, & auxiliis, exemplis, minis, promissis, orationibus, desideris, quantum potest: quanto amplius quisquam in amore virtutum & odio vitiorum crescit, tanto se perfectionem esse cognoscat in hac vita presentis, & futura. Ibi etiam anima vnitur in beatitudine, nam quicquid beatitudinis habet Deus per naturam ipsam habet, per gratiam hoc impetrauit Dominus Iesus dicens, Pater, quos dedisti mihi volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum, vt videant claritatem meam quam dedisti mihi, & dedi eis. Claritas a patre filio collata est aeterna beatitudo, quæ dedit singulis electis suis. Deus autem summe perfectus est in beatitudine, quia omne bonum immensum naturaliter & aeternaliter in se habet, & nullum bonum extra seipsum querere oportet, & nullius bono, nullius auxilio, aut consilio indiget, cum nihil boni sibi desit, & nemo quicquam boni sibi auferre possit. Nam bonum suum sibi innatum est, & natura nullum sibi subiectum ex facili derelinquit, & a nemine cogi potest, quia omnipotens est: & nemo super ipsum est, nemo sibi equalis est, & a nullo turbari potest, quia mirisimus, & nihil contrarietatis habet, & nunquam mutari potest in sua beatitudine, quia idem semper est, sicut ipse dicit Malach. 1. Ego Deus & nõ mutor, & nihil sibi præteritum est, aut futurum, sed semper præsens, singula horum pertinent ad beatitudinem veram. In hac ergo beatitudine anima vnus sit cum Deo, quæ ibi nullus indiget creatura. Nam oēs bonum in se continentem continet, cui nemo aliquid boni auferre potest, promittente domino Iesu. Io. 17. Gaudium vestrum nemo tollet a vobis, gaudium anime est vnio ad Deum in illa beatitudine. Item, ibi nullus cogere potest, quia nihil aduersitatis est ibi, nam omnia aduersa superauit: ibi nunquam mutari potest, nam semper in eodem seruire beatitudinis est: sicut, heu, in hac vita anima misera nunquam in eodem statu permanet, sed semper mutatur de spe in timorem, & e contrario, de amore in odium, & e contrario de bono in malum, & e contrario, de facili turbatur, ex facili amore, vel timore, vel fauore cogitur, ex facili gratia sibi auferitur. Indiget etiam continue consilio, & auxilio angelorum, & hominum, & nihil boni per se habet, nec quid boni per se potest, ideo misera anima semper suspirare debet ad illam beatitudinem cum Apostolo dicens. Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis huius, & c. Dauid. ps. 41. Quam do veniam, & apparebo ante faciem Dei meæ

C A P. V.

Primum principale laudis per Deum.

Ibi etiam anima laudat Deum ex omnibus viribus suis. Ad hoc in. creata est, vt dicit Dominus per Iñ. 43. Populum istum formauit mihi, laudem meam narrabit. Ad hoc monet Ecclesiast. 43. Laudate Deum quantum potestis adhuc superuolebit, adhuc dignior est omni laude. Ad hoc monet Ioan. in Apoc. 5. Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius. Ista laus erit per Deum vnigenitum filium Dei, per quem etiam maiestatem Dei omnes angeli laudant, vt cantatur in præfatione, quia vnionem habet cum ipso in quantum est creatura, sicut & ipsi, hæc laus est tanto amabilior sanctæ Trinitati, tanto vtilior communitati, quam facit anima per Dei filium, quam si faceret per seipsum, quanto creator dignior est creatura: ita laus est anime resecio, cui nulla similis videtur delectatio, vt dicit Cassiodorus. Hac laus procedit ab anima ex nimio seruire charitatis, & ex nimia delectatione ad Deum. O quanta iucunditas vbi omnibus sanctis vna est lingua iubilationis indefessa, vt dicit Ber. Vbi omnes sancti, & angeli concorditer Deum laudant, & tamen dissimiliter, sicut enim differunt in cognitione & amore, ita etiam in laude, hoc opus laudis diuinæ nõ abstrahit, nec elongat a Deo, nec generat laudanti fastidium, licet sit opus contritum, sicut alia opera ex continuatione sepe ingerunt tædium in hac vita: & hæc est ratio, quia laus Dei non tantum est operatio, sed & remuneratio, vt dicit Cassio. super psalmos & de perceptiõne muneris, & pmi nemo lassatur. In laude vero Dei ipse actus est merces, vt dicit glo. quædam super psalterium.

Secundum

Laus ista ducit animam incessanter propter sui detestationem in Deum, & ad Deum, & fidelis anima vere tanto est beator, quanto in laude Dei frequentior: ideoque sicut homines naturaliter semper appetunt beatitudinem, ita & laudem. Hanc laudem continuam promittit Dominus per Isa. 62. Tota die ac nocte non tacebunt laudantes nomen Domini.

Ibi etiam anima laudat Deum propter Deum. Licet enim anima fidelis in laude Dei sine detestatione magna nequaquam esse possit, nullatenus tamen ibi Deum desiderat laudare propter proprium commodum, sed pure & simpliciter propter Deum, qui aeternaliter ordinavit ab anima se semper laudari non propter suam, sed propter animae beatitudinem ampliandam: illa puritas aeterna causetur ex huius vitae puritate. Quanto enim anima fidelis in laude Dei propriam partem minus respicit, & quanto amplius Dei partem quaerit in hoc mundo, tanto laus eius appareat hic purior, tanto erit excellentior, tanto erit visior communitati & iucundior, & tanto consequenter Deus qui talem dedit puritatem, apparebit gloriosior. Eya quantum delectabitur anima in Deo, & Deus in anima, quando secundum diuinam generationem singula membra corporis, & singula vires animae in laude Dei continue mouebuntur. Ibi laudabit anima singula per se quae sunt in Deo per naturam, scilicet potentiam, sapientiam, bonitatem &c. Et totam virtutem suam effundet super singula in laude. Similiter laudabit singula in omnibus simul. scilicet potentiam in sapientia, bonitate, charitate, &c. Et sic singula in omnibus coniunctim. Item laudabit omnia simul in singulis singillatim, scilicet potentiam, sapientiam, bonitatem, largitatem, misericordiam, & iustitiam. In potentia singillatim, in sapientia singillatim, in bonitate singillatim, & de aliis. Haec signata sunt quatuor alleluia in Apoc. 19. Alleluia est laus humanis verbis inexplicabilis. Ibi non laudabit anima omnia quae in Deo sunt successiue, scilicet modo potentiam, modo sapientiam, modo bonitatem, & sic de aliis: quia ibi non est successio temporis, & quia omnia videt simul, & cognoscit in Deo, & amat, & fruitur, ideo etiam simul omnia laudabit, item, non laudabit anima ea quae in Deo sunt, vnum minus, aliud magis, sed aequaliter omnia, quia aequae immensa sunt singula in Deo, & aequaliter laude digna. Similiter anima cognoscit ibi, & amat singula per se, quae in Deo sunt, & singula in aliis singillatim, & singulis in omnibus communitate, & omnia simul in singulis. Similiter fruitur ibi, & vnitur singulis per se, & singulis in aliis singillatim, & singulis in omnibus in communi, & communitate omnibus in singulis singillatim. Ex hoc delectabitur anima supra modum, ita quod hoc simile: hic esset faciendum. Ibi laudabit anima Deum in singulis actibus, & in singulis momentis secundum dignitatem suam, ut impletur illud Prophetici psal. 17. Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua. Si enim non sufficeret digne laudare Deum in uno actu laudis, similiter nec in alio posset, nec in tercio, & sic de aliis, & sic careret pleno gaudio, quod promittit dominus Iesu fidelibus suis. Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum plenum sit, Io. 15. Gaudium plenitudo non anima percipit, quando Deum in singulis actibus suis, & in singulis momentis secundum condescensionem suam laudat. Etiam ibi non compleretur desiderium animae, quod promittit. psal. 102. Replebitur in bonis desiderium tuum. Fidelis igitur anima hic semper desiderat ut Deum secundum maiestatem suam in futuro aeternaliter laudare valeat. Ibi laudabit anima diuinam potentiam, quae in sua natura nobis incognita in hoc mundo, aliquantulum tamen est diuinis operibus patefacta. Primo magna Dei potentia manifesta fuit, cum Deus ex nihilo cuncta fecit. Dixit enim & facta sunt. Idem, tanta velocitate fecit omnia, sicut si aliquis vnicum proferret verbum: & licet omnes mirentur potentiam & magnitudinem creatoris ex magnitudine creaturae, magis admirandum est quod ex tanta potentia tam modica processerunt, & nimis mirabile est quod superbonus Deus, cuius natura est diffundi et communicare bonitatem sibi innatam tam diu potuit continere, quod non fecit creaturas, quae bonitate sua & beatitudine fruerebantur. Postea apparuit eadem potentia cum omnia viuientia delectant aquis diluuii praeter ea quae in arca ipso iubente praeservata saluabantur. Item, lucebat potentia sua in diuersis miraculis in Aegypto, & cum populum suum per mare rubrum transiit sic eo vestigio cunctis Aegyptiis insequentibus, descendens in profundum quasi lapis: & cum eum populum, scilicet sexcenta milia, & amplius per annos quadraginta vno cibo pavit, scilicet manna. Item, centum octoginta quinque milia quasi vna hora per vnicum angelum interfecit. In nouissimis vero temporibus valde effluxit diuina potentia, quando creator potuit fieri creatura, impassibilis potuit pati, immortalis potuit mori, inuisibilis potuit videri,

ri, immutabilis potuit & potest sub speciebus panis & vini ab homine sacramentaliter manducari & bibi. Haec enim non sunt impotentia, sed verissima & maxima potentiae argumenta. Similiter in hoc tempore valde clarescit diuina potentia in hoc, quod Deus omnipotens detestans peccata, & vindicans in tertiam & quartam generationem, continere potest vindictam contra tot Paganos, Iudeos, Haereticos, falsos Christianos, quorum nihil indiget, ipsum continue tam grauiter offendentes, quos in uno momento delere posset sine suo danno: vnde illud. Deus qui omnipotentia tua parcendo maxime & miserando manifestas &c. Et in li. Sap. 12. q. omnium Deus es, omnibus te parcere facit. Fragilitatis indicium est subito contra inimicos expetere vindictam, sicut fortissimus Sanson fecit: sed melior est patiens viro fortis, & qui dominatur animo suo, dicit Salomo, expugnatore urbium.

Ibi anima fidelis refert gratias Deo pro singulis donis naturalibus & gratuitis animae & corporis, pro singulis spiritualibus & temporalibus, spiritualibus & communibus collatis, & conseruatis in terra, & conseruandis in patria, nec gratias ager modo pro illis, modo pro illis donis successiue, sed pro omnibus simul quae vnquam effluxerunt a Deo, & effluxissent si habilitatem alicubi reperissent. Haec gratiarum actio erit per Deum Dei filium, sicut Apostolus dicit: Gratias ago Deo meo per Iesum Christum, per ipsum solum gratias refero praesumo, cui sola veraciter cognita est magnitudo, & multitudo donorum, & nobilitas, & vtilitas ipsorum: & per magnitudinem virtutum suarum respondere praesumo magnitudini donorum: & per multitudinem virtutum suarum multitudini donorum, & vtilitatem donorum digne offerre praesumo Deo patri placentiam filii, cui olim dixit Matth. 12. Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi, id est, beneplacitum meum summe peccati. Beneplacitum Dei patris in filio est pro vniuersis donis suis digna gratiarum actio.

Ista gratiarum actio vehementer ducit ad Deum. Quanto namque amplius dantis qualitas, & affectus sinceritas, quantitas donorum, & vtilitas ipsorum ibi ab anima ponderatur, tanto anima Deo gratior efficitur: & quanto omnipotenti Deo fit gratior, tanto fit omnipotenti semper propinquior, ibi tantum anima gratulatur diuinam sapientiam, quae singulis creaturis conuenientissime singula dona reddit & distribuit, quod pro singulis donis angelorum & sanctorum vberiores gratias reddit, quam ipsa sola percepisset, & potius singula dona efflueret in singulis quam omnia in se sola: sicut nemo in aliqua parte corporis membrorum aliud esse vult, quam diuina prouidentia ordinavit, teste Apost. 1. Cor. 12. In vno corpore multa membra habemus: oia autem membra eundem actum non habent, ita corpus Christi mysticum, quod est ecclesia, ex diuersis angelis, & sanctis, & ex diuersitate donorum constituitur. Si ergo totum corpus esset oculus, uel manus, ubi corpus? & si vnus tantum haberet omnia dona, & officia, ubi esset ecclesia? Nec tamen sequitur ex hoc, quod animam amplius afficiat praemium accidentale, id est gratitudo, quam habet ex donis aliorum, quam substantiale, id est gratitudo, quam habet ex donis propriis, cum ex vno substantiali magis beatificetur, quam ex omnibus accidentalibus, sed ex parte qua considerat ordinationem Dei sapientissimam, & optimam, vult singula dona esse in singulis potius quam in se sola, sed ex ea parte qua bonum proprium naturaliter magis appetit quam aliorum, potius vult omnia se habere quam alios: sed ubi gratia superat naturam, fidelis anima diuinam ordinationem magis quam propriam vtilitatem amplectitur.

Ibi etiam anima gratias ager Deo propter Deum. Non enim fidelis anima principaliter ad gratias agendum ibi mouebitur, eo quod ex gratiarum actione gratia Deo efficitur, sed pure mouebitur ex diuina largitate, ex qua omnia dona effluxerunt ab initio, & effluent absque fine: & quanto anima minus sibi, & magis Deo intendit in gratiarum actione, tanto beator erit, licet illam beatitudinem principaliter non intendat, & tanto eius beatitudo communitati iucundior, & tanto Deo gloriosior. Ibi anima gratias ager Deo, quia ei imaginem sanctae Trinitatis impreficit, iuxta illud psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Et quia spiritum sanctum cum donis suis & omnibus virtutibus in baptismo contulit, & quia eam corpore, & sanguine

sanguine suo delectabili saepe reficit, & quia ei sacram scripturam concessit diuinam naturam occultam manifestantem, omnem voluntatem suam manifestantem, indicantem nobilitatem, & vtilitatem omnium donorum demonstrantem, viam certissimam ad caelestia ostendentem per exempla sanctissima Iesu Christi: & quia sine meritis suis fidem Christianam sibi dedit, qua credere posset factae scripturae promissis & minis, consiliis & doctrinis.

Ibi etiam anima continue congratulatur Deo in omnibus operibus suis paruis & magnis, in omnibus iudiciis circa bonos & malos, in omnibus moribus suis perfectissimis, in omnibus exemplis Iesu Christi sanctissimis, in omni beatitudine & perfectione sua, quae consistit in potentia, sapientia, bonitate aeterna & immensa, &c. Similiter in omnibus non succedit, nam haec omnia praedicta perfectissima in Deo esse cognoscit: & haec gratulatio erit per Deum Dei filium, in quo solo vere gaudere Deo possumus, qui solus beneplacitum patris semper in summo perficit, & perficit, sicut ipse testatur Io. 8. Quae placita sunt ei facio semper: & David dicit de omnibus aliis, ps. 13. Omnes declinauerunt &c. Vique ad vnum, id est Iesum Christum, & Salomon. Eccl. 7. Vnum virtum ex oibus reperi, qui super Deo patri per omnia, & in omnibus complacere. Mulierem autem non inteni.

Haec congratulatio vehementissime ducit in Deum, & ad Deum propter delectationem, quae in ipsa est. Si enim omnia corda essent vnum cor, inuestigare non posset quantam delectationem haberet anima in congratulatione Dei. Specialiter congratulatur Deo de redemptione generis humani, ad quam inuitat Dominus Iesus oes amicos, dicens, Lu. 15. Congratulamini mihi omnes, quia inueni drachmam quam perdi. Drachmae perditio fuit totius generis humani a congratulatione sepeperio: drachmae inuentio fuit Christi per passionem eiusdem congratulationis recuperatio. Et notabile est, quod non dicit se emisse, sed inuenisse, licet pretioso sanguine, & aspera passione genus humanum comparauit, quia tantum desiderauit salutem generis humani, quod inuentionem reputauit in modo se posse hominem a potestate diabolica liberae, & ad beatitudinem aeternam ad quam creatus fuerat, reuocare. Similiter notabile est, quod etiam omnes angelos conuocat ad congratulandum, non drachmam, non homini, sed sibi quasi homo Dei Deus esset, & tota salus diuina in ipso inuentione dependere, & quati sine ipso beatus esse non posset.

Ibi etiam anima congratulatur Deo non propter se, sed propter Deum. Tanta enim puritate anima afficitur in congratulatione Dei, quod potius vult ipsum esse beatum, quam seipsum esse beatum: immo anima fidelis mallet eligere omni beatitudine se semper carere, quam Deum alicuius beatitudinis & perfectionis defectum habere. In omnibus his septem membris praedictis Deus ipse est causa efficiens, materialis, formalis, & finalis: ipse est causa mouens animam ad cognoscendum, ad amandum, ad fruendum, viuendum, laudandum, gratias agendum, & congratulandum. Similiter ipse est materia in se habens totum quod prouocare potest animam ad cognoscendum, amandum &c. Hoc est sapientiam &c. Item, ipse est causa formalis informans animam, qualiter se habere debeat in Dei congratulatione, amore, &c. Similiter ipse est finis, ad quem tendit tota cognitio &c. De his septem potest intelligi illud Salomonis, Prou. 9. Sapientia diuina aedificauit sibi domum, excidit columnas septem. Domus est caeli empyrei creatio septem columnarum excilio est sepiiformis praedicta gratia, in qua consistit plenissima vera beatitudo. Qualiter autem vnusquisque se habere debeat in hac vita, ut ad illam beatitudinem pertineat, docet Ansel. dicens. Tantum desiderium tibi esse debet in hac vita perueniendi ad quod factus es, tantus dolor quod nondum ibi es, & tantus timor quod non peruenies, quod nullam debes sentire letitiam, nisi tantum de his quae dant spem, vel auxilium perueniendi. Circa praedicta debet versari intentio nostra, & totum negotium nostrum in hac vita, sicut seruis suis fidelibus committit Dominus Iesus in Luca, 19. dicens. Negotium illi dum venio, singulis de commissis sibi negotiis singulos iudicare. Obsecro ergo te Domine propter omnem beatitudinem tibi in-

nam, praesta cunctis fidelibus in hac misera vita in praedictis crescere de hora in horam, ut manifestetur abundantia gloriae tuae per infinita saecula saeculorum. Amen.

Explicit Opusculum sexagesimum tertium, Beati Thomae de beatitudine.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM LXIII. DE MO-

DO CONFITENDI, ET

DE PURITATE

conscientiae.

CONFITENDI fundamentum, & ianua virtutum, omnisque gratiae, ac spiritualis consolationis principium est conscientiae puritas, ac cordis munditia, ad quam principaliter & praecipue per puram ac veram ac integram & perfectam confessionem peccatorum acceditur, nobis qui vocati sumus ad statum gratiae, & ad acquirendas virtutes, ac vitanda vitia de sufficienti confessione, ac modo confitendi, vt deet viros ad statum perfectionis electos, cum summa diligentia, & sollicitudine continua praeter ceteris mortalibus principaliter est videndum.

Confessio debet esse pura.

Est igitur primo videndum, quod confessio debet esse pura, quia peccata debent simpliciter dici absque duplicitate, & excusatione, sicut homo credit ea manifesta esse coram Deo. Nec debent verba dici palliantia, aut cooperientia, vel inuenientia peccatum, sicut faciunt multi magnas phylacterias, & historias longas dicentes: antequam peccatum explicet, & his per illas ostendant se minus culpabiles de peccato, quod quidem peccatum in fine illorum verborum superfluum excludunt. Vitanda sunt igitur superflua, & excusatoria verba, sed pure dic peccata tua ac simpliciter te accusa. Similiter non debet dici quod cadat in infamiam alicuius, aut quod possit praedicti confessori occasionem turbationis contra aliquem, aut materiae contemnenda. Vnde si ex pedire nominare peccata alterius confitendo propria, tunc taliter explicentur, quod confessor nullo modo possit intelligere personam cum qua peccasti, nec posse venire in notitiam complicitis in peccato, sicut si dederit Petro occasionem peccandi cum peccauit, non debes nominare, sed sufficit tibi dicere, Fui causa committendi tale peccatum cuidam personae.

Vera.

Confessio debet esse vera, ita quod nulla falsitas dicatur scilicet, nec aliquid dubium affirmetur, sed certa vt certa, & dubia vt dubia sunt dicenda: & ideo quando confiteris, non dicas, Dico meam culpam si sed tale quid, aut si dedi materiam turba-tionis tali, aut fecissem tale peccatum si potuissem: sed dic simpliciter, feci sic & sic, & appetui sic & sic, habui voluntatem deliberatam faciendi tale peccatum, & non dimisi nisi quia non potui, uel quia nesciui, uel quia timui verecundiam, aut poenam temporalem. Sunt tamen quidam qui nescientes, aut verecundantes, aut non curantes specificare peccata, aperte mentiuntur in confessione quam faciunt, dicendo quaedam generalia ad quandam cautelam, quibus comprehendant peccata omnia quae fecerunt. Dicunt enim, Dico culpam meam de quinque sensibus meis male custoditis, scilicet visu, auditu &c. Et tamen si interrogarentur de quolibet per se, inuenirentur non offendisse in alio praemissorum istorum praedictorum, maxime postquam confessi fuerint: & sic dicunt etiam de septem vitis capitalibus, cum tamen non offenderint in omnibus, sicut sonant verba eorum. Talis ergo modus, ab his maxime qui saepe confitentur, est vitandus: sed dicant vera & necessaria, & dimittant falsa & superflua. Similiter ante confessionem diligenter seipsum examinent, & dicant primo omnia vitiosa & graua, quae pro certo noverint se fecisse, ita quod sub humilitatis specie, aut causa quacumque nullatenus mentiantur: sed postea possunt dicere generalia & leuia, quae non possunt specialiter explicare, sicut sunt cogitationes otiosae, verba otiosa, negligentia & pigritia circa orationem, amissio temporis, distractio cordis dicendo horas, vel orando, ingratitude beneficiorum Dei, superflua cura de corpore, & de rebus temporalibus, turbationes leues contra proximum, iudicium leue alieni cordis, despectio proximi quo ad personam, &c.

& vitam, siue mores, nō contentari de omnibus quæ Deus fecit, aut fecit, aut fieri facere permittit, & his similia, quæ cum sint inevitabilia ab anima infirma, non possunt in numero declarari, sed potius expedit ea quotidie delere cum lacrymis, aut per ipsam infirmitatem animæ recognoscere, & in humilitate debita permanere.

Integra.

Confessio debet esse integra, vt omnia peccata quæ habes in memoria, aut quæ oblitus fueras confiteri, & modo recordaris, integre confitearis, nec dicas partem vni confessoris, & partem alteri, quia nullo modo debes diuidere: Hoc faciunt illi qui timent despici a confessore, vel reputari minus boni, plus timentes humanam verecundiam, quàm diuinam offensam: & plus amant laudem extrinsecam, quàm intrinsecam pacis mentis & conscientie puritatem. Similiter si oblitus es quando confiteris aliqua peccata, & postea die sequenti, vel alia die recordaris, si potes, debes recurrere ad eundem confessorem, vt confitearis si potes habere copiam, aut alium, alioquin sufficit tibi bona voluntas: quod si non ex obliuione, sed ex malicia, & verecundia oblitus es, vel omisit confiteri aliquod peccatum, teneris recurrere ad primum confessorem, & si vis recurrere ad alium teneris confiteri omnia peccata prius confessa, & illud quod prius omiseras, & omnia quæ postea commisit prima confessione facta, & teneris confiteri de mediocri, aut simulatione quæ commisit, quid dediti intelligere cōfessorii tuo, q̄ primo integre fuisti cōfessus.

Locus.

Item confessio debet esse plena, quia debet continere circumstantias grauantes peccata, quæ sunt locus in quo peccasti, quia grauius est peccare in ecclesia, aut in loco sacro quàm in domo: & grauius est cogitare aliquod inhonestum quādo dicis missam vel officium, vel quando horas quādo scribis, & grauius est respicere, vel tangere animo impudico corpus hominis sub pannis, quàm manum vel pedem, quia magis libidinosa delectatio est tibi. Et sic facies differentiam inter locum & locum.

Tempus.

Tempus in quo peccasti, quia grauius est caueri a Missa, vel orari in die dominico, vel in festo solemni, quàm in die alio simplici: & grauius est quodcumque peccatum in magna solemnitate quàm alio tempore: & grauius est nō uacare orationi, vel esse dissolutum in lingua, vel relaxatum in gula quando homo debet communicare, & in die quo homo communicat, quàm in alio tempore.

Coram quo.

Gravius est dicere, & facere aliquid coram eo qui potest ex hoc sumere occasionem peccandi quàm illud dicere, & facere occulte: & grauius est simulare se esse patientem habendo iram in corde, quàm ostendere se esse turbatum sicut est, non dūdo tamen alicui per hoc turbationis, vel mali exempli occasionem, vt dicit Grego. Et ideo non sufficit dicere, fui iratus de verbo mihi dicto, sed debet dicere & addere, Et simulavi me esse patientem in verbis & signis exterioribus, vt reputar humilis vbi erā superbus, ita quod cum illa simulatione addidi mendacium ad iram quam occultavi. Adhuc est grauius tangere Bertam osculando, quàm ipsam in eodem loco tangere cum pede: quia iste modus tangendi est magis impudicus. Vnde nō sufficit dicere, Terigi Bertam impudice, sed oportet dicere locum corporis si tetigisti manum, uel pedem supra pannos, uel ad nudum, & dicas modum, scilicet cum ore, manu, vel cum pede & cetera.

Mora que contrahitur.

Quoniam tibi maius est peccatum, vbi maior thora contrahitur siue sit delectatio corporalis, siue mentalis, siue irā, siue odium teneas per mensem, aut annum: & diligenter est mora examinanda in peccato cogitationis, quia videndum est si in ipsa mora ratio succubabat sensualitati consentiendo in opus voluntate deliberata si posset, & tunc nō est minor culpa, quàm si peccatum opere perfecisset, quia sic voluntas pro facto reputatur. Si autem succubabat ratio consentiendo in delectatione sensualitati tantum, quàm non vult in opus procedere, sed vult tantum interius in delectatione voluptari: tunc licet tibi non sit plenus consensus, tamen est tibi peccatum mortale, sicut dicit Aug. sed est minus graue, quàm primum, vbi est consensus in delectatione, & in opus. Si vero in neutrum consentit, sed tibi facit moram inuita, quia scilicet nesciuit, vel non potest expellere, tunc dicat occasionem datam: quāuis hæc sententia facis dura

locum habeat in peccatis carnalibus, siue criminalibus, potest etiam notificari in homicidio, & in aliis multis peccatis. Quicquid autem sit, expedit conscientia munda facere prædictam examinationem in quibuscumque cogitationibus viciosis morose multum pertrahit.

Quotiens.

Nam grauius est facere quodcumque peccatum cum corde, aut cum aliquo sensu corporis bis, quàm semel: & ideo si potes recordari, debes specificare vices cogitationum malarum, aut motus libidinosos in carne, & voluntatem faciendi aliquod peccatum, aut quotiens iteratim respicere in faciem alicuius propter delectationem visus: aut quotiens turbasti aliquem, aut murmurasti, & sic de aliis, quod si non es memor de numero, dic bona fide, secundum quod iudicas te totiens iterasse peccata. Et attende quod cogitationes leues, & leuia verba non sunt numero explicanda, nisi essent occasione alicuius grauis peccati, vel vitij, aut essent de se in aliquo genere septem vitiorum capitalium: si tamen propter aliquam cogitationem leuem haberes nimis longam distractionem mentis in oratione, vel in psalmodia, credo quod bonum esset explicari si esses memor, propter magnum dispendium quod facit. Si etiam propter aliquod verbum solatiofum, vel leue aliquando turbaris, aut oritur aliqua mala suspitio, aut aliquod malum, tunc debet specificari propter malum ipsius effectus, sic quod talia otiosa & leuia sunt specificanda, quādi propter ea incurritur aliquod graue vitium, vel delictum, aut datur alicui materia peccandi Sufficit ergo dicere simul omnes distractiones mentis habitas in oratione, & in officio propter cogitationes leues, sic dicendo. Dico meā culpam de nimia distractione, & mentis euagatione quam habui in oratione, audiendo Missam, & dicendo horas, propter cogitationes inuitas, & otiosas, in quibus cor meum nimis occupauit, sic quod tibi non fui inuentus vt debui, & potui. Cogitationes autem viciosas procurari, & cum delectatione receptæ, oēs sunt explicandæ quantum potest homo, quantum ad quantitatem, moram, & vices, vt supra dictum est. Cogitationes vero quantumcumque male & vitiosæ, si non sunt studiose procuratæ, nec cum delectatione receptæ, nec cum mora seruatur in corde, nec dediti occasionem veniendi propter tibi & potius intemperantiam, aut propter occasionem, sed subito venerunt, & recesserunt, & displicentiam habuisti in illis, & statim quando sensisti, vt potuisti, expulisti, aut expellere procurasti occupando te in lectione, aut in meditatione sancta, tales dico non sunt confitendæ, quia non solum in istis homo non offendit, sed multum meretur tamquam pugil, pugnator, & victor: vnde Hierony. Ille prædicatur beatus, qui statim vt cepit cogitare, cogitatus interficit, & allidit ad petram, id est, Christum. Sed hodie quidam tales cogitationes consistunt potius ad laudem, & vanam gloriam, vt confessor reputet eos spirituales, cum tamen talia essent occultanda, & in confessione taceanda, quia solum consistens debet se simpliciter ostendere peccatorem: vnde tales sunt thesauri Dei latrones, quia vanæ gloriæ appetitores, & ideo pena latronum sunt puniendi. Nam de talibus cogitationibus, quibus sic resistitur, dicit Apost. 1. Cor. 10. q̄ Deus facit cōtentatione prouentū: quod ideo dicit, quia homo talibus resistit de mere, & ideo intelligi q̄ digni sūt suspitio, qui sub specie charitatis, aut petedi cōtū, aut alterius causæ coloratæ, quæ soli Deo sūt aperta, manifestat, & appetit maliciose, & sub dolo.

De motibus vanæ gloriæ.

Quia grauius est habere vanam gloriam de gratia spirituali a Deo recepta, quàm de hominis opere manuali. Vnde cōfiteri habes de vanâ gloria, aut spirituali, aut corporali: & grauius est dolere de bono spirituali alterius q̄ de bono corporali ipsius: quia primus dolor est de inuidia fraternæ gratiæ, quæ est peccatū in spiritu sanctum, quia est irremissibile. Secundus dolor est simplici procedit inuidia, & ideo non sufficit dicere, Dolui de bono alterius propter inuidiam, sed debes specificare si de bono spirituali, vel corporali. Et eadē ratione grauius est gaudere de spirituali damno proximi, sicut de peccato quod fecit, aut de ipsius infamia, aut quia amisit Dei gratiam, quā habebat, quàm gaudere de temporalis damno ipsius. Cavendum tamē est qualiter confitearis prædictum peccatum vanæ gloriæ de gratia spirituali, ne forte incurras maiorem vanam gloriam in confitendo illam delectum. Nam dādo intelligere confessori, quod habuisti vanam gloriam, quia fuisti visus orare, vel in Missa plorare, vel laudatus quod bene prædicaveras, quod ex hoc potest incurriere vanam gloriam, siue peccatum vanæ gloriæ, quod confessor ex hoc reputet te spirituale. Debes igitur caute explicare confessori tuo gratiam tibi a Deo datā in oratione, seu lacrymis & huiusmodi. Potes tamen dicere sic, Dum dicerem, uel audirem missam, vel præ-

predicarem, feci actum aliquem propter quem personæ aliquæ me videntes cogitauit quod crederent me habere aliquem spiritualem gratiam ibidem. Et quia in ipsa cogitatione habui complacentiam & consensum, nec dolui, ideo me accuso. Vel sic. Appetui quod aliqui sic crederent me habere, cum non haberem, & ad hoc credendum feci aliquos actus cum simulatione, & idem intelligas de aliis peccatis. Similiter eautē confitearis vanam gloriam quam habuisti in exercendo aliquos actus virtuosos. Sufficit tibi non explicando dicere, Feci aliquem actum, propter quem non appetui in totum laudem Dei, sed potius hominum, quia non solum volui reputari ab illo cui feci, vel dixi quoddam bonum, sed etiam appetui, vt alius publicaretur. Et nota, quod cogitationes de vanâ gloria non sunt confitendæ, nisi quando est tibi complacentia, & consensus, & delectatio morosa. Si autem quando veniunt cognoscis eas non debere venire, & ex hoc statim displicet tibi quod veniant, ac per hoc statim recurras ad Deum, vt eas expellat, aut saltem te contentent non sint, his certus quod in eis non peccas, sed potius per eas coronā acquiris. Dic ergo statim in corde tuo, quando sentis eas, Deus in adiutorium meum intende, vel, Domine, vim patior, responde pro me. Et caueas ne pro huiusmodi tepe tuofitates, seu tepe tuofas cogitationes dimittas aliquod bonum opus incipere, vel incipit continuare, ex quo principale motuum est bonum, sicut hodie multi faciunt credentes spiritui diffidentia, qui faciunt credere quod perdunt quicquid agunt, quod in bonis actibus suis cogitationes vanas contrahunt. Respondeas ergo tali spiritui, Nec propter te facio, nec facere volo istud bonum, nec propter te dimittam. Vnde quantumcumque habes in istis cogitationibus aliquando complacentiam & consensum, dolens, & pure confitearis, nec propter hoc cesses a bono propter Deum principaliter incepto, sed pugna viriliter, & constant, orando Deum, vt custodiat tuum opus. Si autem naturaliter es passio-natus & stimulatus de vanâ gloria, sicut sunt quidam qui nihil boni quasi faciunt, aut dicunt sine ipsa, tunc consulo tibi vt non delecteris in loquendo multum de Deo, aut de vita spirituali, docendo alios sub specie charitatis, quia pro certo sub hoc velo charitatis, later dulce venenū: sed potius esse securus, & magis expediens humiliare, & silere a bonis, ne forte curando infirmiter, quia mens tua adhuc eget custodia, & strenuum necessarium est linguæ tuæ, donec illa pectus in corde tuo fluctuare nō cessat: alioquin sicut dixi, saluando & sanando alios, tuam destruis sanitatem. Ex parte crede, nam docere, & curare alios, est tibi perfectiorum. Si vero necessitas inuitabilis, vel magna, vel rationabilis congruentia loquendi occurrat, tunc loquendi est taliter, quod ita te sicut & alios videaris arguere, & docere. Et quia tibi etiam non deerit spiritus vanæ gloriæ, cupiens per hunc modum loquendi reputaberis humilis & discretus. Si etiam occurrat tibi loqui quando tacebis, vel quando de locutione humili ter excusabis, nescio aliud tibi remedium nisi confessionem puram, & lacrymas adhibere contra hanc maledictam pestilentiam. Est autem valde timendum, ne timore despectionis humanæ totiens hoc vitium confiteri negligas, quotiens ab ipso te noueris superari, vel vt minus verecunderis, mures sapius confessorem, imo vt plus confunderis, studeas eidem sepius, & claris solite confiteri. Sic enim virtute humilis confessionis perficitur. ille citius expellitur. Et si etiam tux confessioni se ingerat, vt de pura, & humili confessione appetas commendari, certe si te senseris vulneratum, nō timeas in fine confessionis detegere ipsum vulnus.

De inobedientia.

Est sciendum, quod grauius est esse inobedientem, vel irreuerentem patri, vel matri proprio, quàm illi cui non sic te netur obedientiam, vel reuerentiam exhibere. Et grauius est turbare vnum sanctum hominem, aut deridere ipsum, quàm hominem vitiosum. Et grauius est prouocare vnam personam religiosam ad aliquod peccatum, quod est contra professionem eius, quàm vnam personam secularē inducere ad idem peccatum. Et grauius est inspiciere vnam iuuenē impudice religiosam mulierem, quàm secularē, quia secundum beatum Grego. Non licet inuerti, quod non licet concupisci. Et ideo dico esse grauius illud vitiose respicere, quod est grauius concupiscere vitiose. Hoc idem intelligo de tactu, & quocumque actu, & verbo impudico. De conditione personæ cum qua peccasti sufficit exemplum iam dictum. Non ergo sis contentus dicere, Non bene custodiu visum, aut dicere, Iteravi plures aspectus in faciem cuiusdam personæ cum complacentia, & imaginatione impudica, sed qualiter & conditionem personæ. Et si de visu sic expedit dicere, multo magis de verbo impudico dante prouocationem ad peccatum, & de tactu, aut commotione carnis libidinosa habita ex allocutione, vel appropinquatione ad corpus alicuius.

De intentione habita in peccatis.

Gravius est facere quodcumque peccatum cum intentione peccandi, seu prouocandi aliquem ad simile, aut aliquid aliud peccatum, quàm ad faciendum sibi ipsi tantum, vt si noueris defectum alicuius, facias ipsum despici, aut minus reputari propter inuidiam tuam, vel aliam malitiam. Aut si fecisti aliquem actum cum oculis, aut manibus aduersus aliquem, vel aliquam personam, vt prouocares eam ad malum, & sic de aliis peccatis studiose factis, non tantum in damnum facientis, sed etiam in proximi detrimentum. Quæ quidem peccata non sufficit confiteri, nisi explicentur intentiones maliciose. Tales recte asimilantur demonibus, & sunt inimici Christi, quia suadent animam perdere, pro quarum salute Christus sanguinem suum effudit. Item, descensus de peccato in peccatum est diligentius perscrutandus: non est ita graue vnum peccatum simplex, sicut est illud cuius occasione plura alia peccata sunt commissa. Vnde si studiose fecisti aliquem defectum tali modo, quod alius fuit culpatus de hoc, & non excusasti innocentem, sed permisisti eum in iuste pati: vel si pro defensione vnius mendacii verba iniuriosa protulisti, aut incurristi plura alia mendacia: aut pro excusatione vnius mendacii, commisisti perurium, & ob hoc fuit suspitio de alio, vel facta iniusta punitio super aliquem, aut ortus est odium, aut turbatio aliqua inter aliquos, omnia hæc, & similia quæ ex peccato primo sunt consecuta, debent cum primo principali peccato plenius explicari.

De occasione & causa peccatorum.

Similiter de plenitudine confessionis est dicere non solum circumstantias prædictas, vel similes, sed etiam occasiones, & causas peccatorum, propter quas incurrit ipsa peccata, videlicet quia negligisti ea vitare, sicut potuisti & sciuisti. Huiusmodi autem cause sunt taliter dicendæ, quod te cum peccatis accuses, & non excuses, sicut quidam faciunt imponentes culpam diabolo, sicut Eua quæ dixit, serpens decepit me. Dicunt enim, Me tantum tentauit de tali peccato, quod oportuit me consentire, nec potui me defendere vllō modo. Sed ista non est confessio, nec expressio causæ peccati, imo est excusatio tui, & accusatio diaboli illius, qui forte non est culpabilis tibi. Non enim omne peccatum fit semper ex suggestione diaboli, nec omnis tentatio est a demone. Sed secundum beatū Iacobum 1. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, vel illectus. Multi ergo mentiuntur dicentes, Demon me seduxit ad tale peccatum, q̄ sibi consensit, quia sola sua concupiscentia tentatus cecidit. Et ideo oportet dicere, Cum sentirem me stimulari ad tale peccatum perpetrandum, fui negligens in evitando occasiones me incitantes ad hoc, scilicet locum, tempus, & personam: & fui negligens in adiuuando me cum ieiunio, & oratione, & aliis necessariis sicut sciuisti, & potui. Vnde propter negligentiam, & malitiam meā commisi ipsum peccatum, potius eligens seruire diabolo, superbiæ & carni meæ hoc iuggerenti, quàm spiritui sancto mihi per illud non facere inspiranti. Aliqui vero imponunt culpam proximo, sicut fecit Adam quando dixit Deo, Mulier quam dediti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Dicunt enim, Quædam persona tantum instet mihi rogando & blandiendo, & aliqua dona dando, quod nullus de mundo potuisset se defendisse, sic quod oportuit me finaliter consentire. Aliqui dicunt, Quidam dixit mihi tantum malum de quodam, quod fecit me murmurare de illo, & illum despiciere. Sed hæc est vitiosa confessio. Dic ergo sic de primo, Cum viderem expresse, quod locutio & conuersatio cum quadam persona esset mihi inutilis, & periculosa, & sentirem affectum cordis ad ipsam personam, aut ipsius ad me non esse purum, nec secundum Deum, sed potius secundum carnem, & in conspectu & in præsentia eiusdem haberem nimiam complacentiam & sensualem, & ex hoc semper haberem imaginationes impudicas de illa cum libidinosis motibus carnis, & ita propter hoc debebam fugere eam, nihilominus fui secutus voluptatē carnis intantum, quod ad talem actum deueni cum ea, vnde me & ipsam illaqueauit. De secundo sic dices. Audiens dici aliqua mala de quadam persona, facilius ea credidi quàm credidissem bona si audissem propter leuitatē cordis mei & defectum charitatis: & quando debui compati murmuranti, & excusare in corde meo omnia de quo ille murmurabat, ego statim murmuravi cum illo confirmando malum de quo dicebat, vel addendo ad illud quod dicebat, ac per hoc dedi tibi occasionem magis murmurandi. Et nota, quod hic non debet quis murmurantem nominare, nec famam de quo murmurauit, nec personam de qua murmurauit, quando scilicet talis nominatio esset in excusationem sui, vel infamiam proximi. Item, si te accuses de turbatione proximi, aut de turbatione habita contra aliquem principaliter propter defectum eius, non debes exprime-

mere illum defectum, ne per hoc offendas te habuisse rationabiles causas turbationis, & sic videaris mirus peccasse, aut motus zelo iustitiae. Sunt enim quidam qui dicunt in confessione, Videtur mihi tale defectum, vel iudici dei tale verbum, & de hoc sibi valde turbatus, quia erat contra honorem Dei, contra bonos mores, & in malum exempli aliorum. O stulte hypocrita quid dicis? nam te simpliciter laudas, & nihil penitus confiteris, taces peccatum: tum quod fecisti videndo alienum defectum, & non tuum qui forte fuit grauior quam iste defectus alterius, quia de speixisti peccantem cui debebas compari, & mentiris dicendo te fuisse turbatum propter amorem Dei & proximi, cum tamen fueris turbatus propter superbiam tuam, & quia non habes charitatem proximi quae non permittit aliquem contra proximum turbari. Sic ergo dicas, Videni vel audiens fieri vel dici aliquid quod iudicauit esse malum, & forte esse peius quam fuit propter malitiam meam, quae non permittit me excusare factum vel intentionem dicentis vel facientis sicut poteram, & debebam, non fuit motus ad compatiendum illi, vel ad orandum pro ipso, sicut de huius ex charitate sed magis sui commotus ad iram contra ipsum, contemnendo & iudicando ipsum & apperendo statim punitionem eius, vel habere potestatem puniendi, & hoc accidit mihi propter duritiam cordis mei, & quia non recognosco patientiam Dei quae supponit me in grauioribus peccatis abque vlla punitione, & sic de aliis. Sunt alii qui se clarius laudant in confessione dicentes, Per gratiam Dei satis bene custodivi me a tali tempore, vel citra a tali & tali peccato. Nam bene continuauit officium, missas, praedicationes, & orationes meas, faciant qui volunt facere mala, quia ego intendo bene facere facta mea, & me custodire a peccatis melius quam faciat maior pars vicinorum meorum. Et quia prius me permitterem occidi quam facere tale peccatum, & in me non sentio alium defectum, nisi quia sum ingratus de beneficiis Dei, nec sum sufficiens ad regratiandum Deo, qui me liberauit ab his peccatis, quae faciunt multi alii. O Deus isti sunt similes Pharisaei, qui ascendit in templum ut oraret, cuius oratio fuit tota sui exaltatio super alios. Sic & isti qui debent se simpliciter accusare in confessione, super alios se laudant narrando bona quae faciunt. De superbia autem & praesumptione quae latet interitus, nihil dicunt. Sunt alii qui confitendo peccata suae gratiam culpam imponunt Deo, sic enim dicunt, Dominus Deus dedit mihi naturam ita peruersam & promptam ad tale peccatum, quod non possum mihi cauere. Isti dicunt cum Adam qui dixit, Mulier quam dedisti mihi &c. Quasi diceret, si non dedisses mihi non peccassem. Sed isti aperte mentiuntur. Nam secundum Gregor. Diabolus non potest vincere nisi volentem, cum tamen de ipso dicatur, quod non est potestas super terram, quae illius potestati valeat comparari, ergo multo minus potest quis violentari a concupiscentia naturali. Sunt alii qui dicunt, Fui deceptus a tali tentatione, quia Deus noluit me adiuuare, cum tamen se peccata pigritiam suam & negligentiam, qua noluerunt vitare occasionem peccandi, & perseverare in oratione. Afferunt enim Deum impium & mendacem, qui tamen dicit in psalmo. 90. Clamabit ad me & exaudia eum. Et alibi. Mat. 11. Venite ad me oes qui laboratis. Et alibi. Petite & accipietis. Et Apoll. 1. Cor. 10. Redes. Deus qui non patietur vos tentari ultra quam potestis, sed faciet cum tentatione prouentum. Sciunt ergo quod ideo relinquantur a Deo, quia insipide & sine fide orant, nec volunt pugnare contra seipsum, nec perseverare patienter postulantem auxilium Dei sicut decet, sed volunt habere gratiam statim sine labore, petentes etiam illam a domino non humiliter, sed praesumptuose tamquam digni, ac si esset Deus obligatus eis. Orant etiam cum securitate quadam, ut exaudiantur statim ut ipsi volunt, & non sicut ipse vult, sicque putantes ipsum ducere ad auxiliandum, & potius prouocant ad derelinquendum, quia superbe & praesumptuose accedunt ad ipsum. Causa ergo lapsus eorum est superbia, & negligentia sua, quam debent simpliciter accusare.

Occasiones quae dantur aliis in peccando.

Vnt etiam in confessione explicandae occasiones datae aliis ad peccandum: quia omnium peccatorum homo est particeps, quibus occasionem praebuit malitiose, vel non malitiose. Vnde confiteri debes, si malitiose vel ignoranter dedisti alicui occasionem peccandi, nec nominare debes directe, vel indirecte personam cui dedisti causam, sed sola occasio est dicenda. Peccatum vero quod factum est ab alio occasione tua, potest dici explicitate, quando est notum confessori, non illum qui fecit. Alioquin dic solam qualitatem delicti, sic dicendo, Feci fieri peccatum quoddam mortale, vel graue propter talia verba quae dixi, aut propter tale malum exemplum quod dedi. Item, si habuisti turbationem cum socio in itinere, vel in aliquo opere, aut propter socium dixisti male officium, quia male proferbat, non debes dicere, Socius meus

turbauit me in tali facto, aut dixi male officium meum propter defectum socii mei, quia sic accusas socium, in cuius notitiam confessor potest venire. Dic ergo, Turbationem habui cum aliquo propter mea superbia, quia ipsi dixi verba iniuriosa, & ipsi prouocauit ad dicendum mihi. Et si est illius culpa, dic Habui turbationem cum quodam propter impatientiam meam, quia nolui supportare eum in charitate propter aliqua verba ab eo dicta, vel Dixi male officium cum aliquo in tali hora, & dicente mihi conscientia vt redirem, propter pigritiam meam non redixi.

De pollutione.

SI habuisti pollutionem carnis vigilando, dic causam expressis. Si dormiendo, dic causam quam dedisse tibi credis. Causae possunt esse cibus & potus, intemperantia diei praecedentis, aut alio modo. Aut si dicendo ipsum propterea non dabis intelligere confessori vim dictum praeteritorum, cogitationes inhonestae habitae ante dormitionem, quas explicare potes, potissime quando somnias ea quae praecogitasti. Nec sunt recitanda somnia vitiosa vel inhonesta, nisi ante cogitasses ea, aut post somnum cum delectatione, & mora, & motu carnis cogitasses. Et sunt dicenda tamquam cogitata, magis quam somniata. Si vero somniasti te habere aliquem actum impudicum cum persona ad quam habes sensualem affectum, aut quae ante confexisti oculo impudico, hoc debes exprimere, vt causam illius somni. Et quia homo plus in talibus delectatur, & multi post somnum gaudent de tali somniaste: vbi vero non fuerit aliqua de praedictis causis, vel similibus, nihil de somnio est dicendum, quia nulla culpa est ibi, sufficit dolere in corde. Et ad quietandam conscientiam, potes dicere, Inhonestum habui somnium, cui si dedissem causam quam nescio, tunc dico culpam meam.

De causa pollutionis.

Secundum sanctos patres triplex est causa pollutionis nocturnae. Prima procedit ex voracitate gulae, & superabundantia cibi & potus, quae est diligerenter examinanda ab illis qui vocati sunt ad spirituales exercitia. Nam quandoque accidit aliquos relaxari in gula nimis aliquo tempore, & postea quando abstinere polluntur in somnis, credunt quod hoc non accidit ex culpa immoderantiae, sed potius ex debilitate & necessitate naturae, sed errant, quia debent cauere, & indicare ne veniat ex iniuriantia satanas praeterita. Quod enim fuerat per voracitatem & ingluuiem congregatum in medullis, necesse est ut aliquando per prurium, vel per insensibilitatem corporis ieiunio afflicto egeratur, propter quod non solum abstinendum est a delicatis cibis, verum etiam a vilibus, & cum aequali continentia temperandum est: imo panis & aquae frigiditas est timenda, vt possit in nobis acquisita puritas permanere. Isti ergo qui nondum aequalis continentiae & moderantiae gratiam sunt adepti, non minus perfectam pollutionem considerant, quae ipsis etiam hominibus abstinentibus sic accidit. Secunda causa est, quando per incuriam & immunditiam mentis elabitur. Nam mens spiritualibus exercitiis vacua, & disciplinis interioribus non intentata, sensu corporis per vanas & immundas cogitationes euagatur, ex quibus merito culpa elicitur humores. Et ideo volentibus obuiare, necesse est priuare, & hanc causam eradicare, videlicet mentis torporem excutere, & sensus refranare, ne mens ad vana & noxia discurrat, & illis affuefacta ex cessibus ad immundissima incitamenta luxuriae somnias perturbetur. Praedicta ergo negligentia acquirendi munditiam, & euitandi immunditiam, in confessione pure explicetur. Tertia causa potest esse, quando illius demis inimici inuidia pollutio procuratur. Dum enim videt sanctum virum, per sollicitum victus moderationem, & integram & perfectam ac frequenter peccatorum confessionem perpetuam munditiam puritatem acquirere, conatur eius conscientiam perturbare, maxime in diebus illis quibus considerat diuino aspectui complacere, fluxus illius emissionem pollucere, vt sic a sancta communione trahatur. Quibusdam vero contingere dicitur ex debilitate naturae, quae non est ita fortis & valida, sicut antiquitus dicitur existisse. Hanc causam potest quis in seipso aduertere, quando in illo turpi, moderamine victus frequentius plus solito polluitur absque turpi somni interuentu, sicut ego quosdam cognoui hac peste certis temporibus ter & quater hebdomada foetidari, quamuis non minus praedictae illufioni possit ascribi.

Vtrum propter pollutionem nocturnam sit vitanda sacris altaris perceptio.

Secundum patrum sanctorum sententiam, vigilanti circumspectione cauendum est ad communionem salutaris conuiuii accedere tempore, quo sensus nos somni illufione pollutos. Sed si

Sed si hostis inuidia valiter menti nostrae illuserit, vt nobis caelestis remedii subtrahat medicinam, dummodo nullus reprehensibilis interuentus pruritus, aut oblectationis assensus, si fluxus ille fuerit naturali necessitate profusus, aut impugnatione hostis antequam procuratus, & absque sensu voluptatis adductus, debemus ad gratiam salutaris cibi nihilominus accedere confidenter. Quod si creditur euensse occasione vitiosa, die illa debet se humiliter subtrahere ab altari, ne in nobis verificetur sententia Apostoli. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indigno, iudicabit sibi manducare & bibere, non diiudicans corpus Domini. non faciens differentiationem inter perceptionem cibi caelestis, & carnalis: nec iudicans ipsum corpus domini esse tale, quod non nisi pure mente & carne liceat manducare. Et ideo subinfertidem Apostolus. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi, quasi diceret. Multi ex hac praesumptione, & manducatione indigna spiritualiter infirmantur, & somno mortali dormiunt multi per peccatum quod ex ipsa indigna manducatione & assumptione incurunt. Probat autem scriptum homini, exa miner seipsum homo antequam sacramentum percipiat, & illud genit se videat, vtrum sit mundus vel immundus, vtrum deus vel indeuotus, vtrum reuerens vel irreuerens, vtrum timens vel praesumens, accedat etiam si certus sit, vt certum se putet quod non sit vitiose pollutus, vel aliquo tali peccato infectus. Non enim debet volens istum caelestem panem sumere esse contentus se non habere peccatum morale, neque praecedenti nocte vitiosa occasione fuisse pollutum, quia licet haec duo reddant quemlibet vel praesumens, accedat etiam si certus sit, vt certum se putet quod non sit vitiose pollutus, vel aliquo tali peccato infectus. Non enim debet ab hoc subtrahere reuerentiam, quae explicare non audeo, quia a sanctis & doctoribus ipsa expressa non reperitur illustra-tione gratiae Dei ea securus simpliciter relinquentia decreuit. Id tamen quod pro meipso retineo, est verbum illius qui hoc in scripturis praesumens, quem non credo illud frustra protulisse. Dixit enim. Haec quotienscumque feceritis, in meam memoriam facietis. Ex quo quidem verbo arguo mihi ipsi, quod quotiens volo id agere quod ille instituit, & modo praedicto reliquit, nec quam sine remotione conscientiae ac praedictio animae timore ad illum posse accedere, nisi praememorata ipsius instituentis charitate, ac eius passione & morte, in cuius memoria perpetue recolendam, illud sacramentum debere confici & percipi ipse clare afferit, & iniunxit. Considerans insuper circa huius sacramenti primordia lotionem pedum factam non absque mysteriorum, & sacramentum ibidem fuisse dictum a domino. Si non laetor te, non habebis partem mecum. Agnosco per haec, & iudico non sine praesumptionis & grauis offensa periculo aliquem vel le habere partem secum ipsum sacramentum sumendo, non praehabita alicuius gratiae spiritualis lotionem, quam quidem lotionem non solum pro compunctionem & lacrymas puto fieri, verum etiam pro intentionem mentis deuotionem & fidem, in qua ipse dominus vocat & inuitat animam & trahit, & quodam modo cogit ad ipsum cibum angelicum & caelestem. Vnde & ipse dixit illis quos lauerat. Iam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis: non dixit, propter aquam qua loti estis, sed propter sermonem. Hoc autem est verbum fidei quod praedicamus, secundum Apostolum. Vnde in actibus Apostolorum legitur. Fide purificans corda eorum. Hanc autem deuotionem & fidem celebrantis, seu sacramentum sumens credo esse illam quae celebrat, & quae facit ipsum sacramentum percipi cum effectu, sicut & verba Christi sunt illa quibus consecratur, & transubstantiatur panis, & vinum in corpus & sanguinem Christi, quam quidem deuotionem voco Dei gratiam quae praesentit & disponit, subleuatque & infundit. Ad hoc ergo sacramentum cum instantia formentis & assidue orationis procuremus modo praedictio vocari a domino, videlicet praehabita ipsius memoria, atque compunctionis, & deuotionis, & fidei lotionem, ad quae nos praeparari oportet per mentis & corporis munditiam, & per linguam & sensum refranationem, & per nostratum passionum continentiam ac moderationem.

De fluxu libidinis.

Præmittendum quoque non est, quod quibusdam continet interdum conscientie dubietas & perturbatio magna, vnde ipsi vigilantibus absque vlla commotione carnis, & cogitatione immunda, humor quidam per membrum secretum egreditur sine delectatione, & quasi insensibiliter, ita vt multi de hoc non perpendunt, nisi cum pannos senserunt madefactos. Cuius causam aliqui ignorant, turbantur & errant putantes se pollutos esse. Et ideo sciendum, quod illius humoris effusio non est pollutio quia vt dicunt medici, sine libidinis delectatione & carnis motione nullus potest pollui vigilando. Ad ipsius tamen effusionem humoris, videtur naturalis conditio causam exhibere primariam, sed deinde id aliud quod ad naturam di-

sponte causa vitiosa & euitabilis perficit & consumit. Quibusdam hoc prouenire agnouit propter solam praesentiam & allocationem alicuius personae, in cuius conspectu habuit complacentiam sensualem & vanam, seu ad quam inordinato amore afficitur, aut per tactum impudicum leuem, aut imaginando aliquos actus impudicos fortiter & inuolens. In his enim casibus, & aliis similibus, multi inueniuntur habere calefactiones, & commotiones carnis libidinosas, diciturque humorem emittere vel sint non sint: sed eas causas, & similes quae sunt euitabiles, debet quilibet fugere & euitare pro posse maxime qui sentit de hoc se passionatum, seu ad hoc naturaliter inclinatum, sicut ex vicio mentis, sicut ex debilitate naturae: & qui occasiones huiusmodi non euitauerit pro posse, vel iuxta posse relinquentes amicitiam, & familiaritatem personarum, ad quas inordinate afficitur, fugiendo etiam allocutiones & aspectum personarum, licet non credant ipsum per dictam effusionem peccare mortaliter, nisi forte alter concupisceret, aut impudice tangeret personam quae est causa istius effectus, tamen credo eum grauius peccare, & magis peccati mortalis periculo, & ideo consilium dedit, quod absque dilatione inuolens ipse sibi violentiam faciat in hac parte fugiendo personas huiusmodi, atque cum eis omnino oportunitatem loci & temporis euitet. Hic itaque praedictus fluxus, qui a quibusdam vocatur libido, si potest euitari ipsius occasio, & si studiose non euitetur, est omnino confutendus cum suis occasionibus, & negligentia habita circa ipsas. Si vero contingit ex causa quae vitari non potest, sicut quando audiuntur verba impudica ex casu, vel loquuntur cum persona, vel sedet iuxta eam, de cuius praesentia habet complacentiam vanam, & ab ea separari non valet. In his & similibus credo sufficere, quod tam de occasione habita, & impotentia vitandi, quam de fluxu illius libidinis doctor est simpliciter habendus: quia tam dubitare de talibus quae spectant ad conscientiam puritatem est quandoque valde proficuum, potest hoc confiteri propter quietudinem mentis, & pacem, quamuis ex pedire non credam.

Complacentia habita in memoria peccati.

Sciendum est, quod quando cogitas de iniuriis receptis, & in illa memoria turbaris intra te cum aliqua mora, & appetis vindictam fieri, aut factam esse, aut dolere quod non fuit facta per te, aut per alium: aut imaginaris aliquid facere, aut aliquid motum tenere animo vindictae, haec omnia sunt euitanda, & alia quaecumque similia, si sentis in mente tua ratione istius iniuriae. Si autem rememorando mala praeterita quae fecisti, non haberes dolorem, sed potius delectationem in eis, & propter hanc delectationem facis moram ibidem, non credo expedire quod specifics ipsa peccata rememorata, si alias integre confessus es ea, & si non habuisti aliud quam delectationem in mente, sufficere dices, Mihi venerunt ad memoriam quaedam vindictae, vel iniuriae quas feci, vel quaedam peccata graua quae commisi, de quibus non solum non habui dolorem in tali cogitatione, sed de ipsis cum multa complacentia cogitauit, & si aliud tibi occurrit in carne, vel in mente propter dictam complacentiam quod tibi videtur aggravare peccatum, ipsum etiam debes confiteri. Verbi gratia. Si de peccato luxuriae per te factum habuisti memoriam, & de hoc habuisti motum carnis & penitentiam, quia ipsum peccatum non fecisti pluries vel cum pluribus, tunc enim deber sic dicere, Ex imaginatione quam habui de quodam peccato luxuriae, habui motum carnis & complacentiam in mente, & appetui illum fecisse multoties, & cum multis personis, & sic non oportet te indicare confessori te iam fecisse illud peccatum, nisi forte alias idem indicasses, & nisi pro maiori humilitate & merito velis ipsum ei similiter explicare. Si autem recordaris te habuisse opportunitatem faciendi aliquid peccatum quod non fecisti, & in illa recordatione non gaudes te euasisse illud peccatum, nec regratiaris Deo qui custodiuit te ab ipso, & abstulit opportunitatem & voluntatem faciendi ipsum, omnia ista sunt plenius referenda: videtur enim in hoc magna ingratiitudo, & peccati commissio voluntaria. Sed si in praedicta recordatione peccatorum, & maxime carnalium, non posses vitare complacentiam, & motus carnis, dum uelles castudie recolere, causa te ipsum excitandi ad compunctionem & dolorem, consuilo tibi quod non ea specialiter recolas, nec etiam alia peccata quae non potes sine complacentia recolere, sicut est vindicta facta per te, vel per alium de inimico tuo, aut damnus, aut mors eius quem occidisti. Debes ergo omnia peccata tua si vis confiteri generaliter, sub duobus, scilicet superbia, & delectatione carnis, confitendo dicendo sic, corde meditando, & ore proferendo, Dico meam culpam de superbia quam habui contra Deum & proximum, irascendo, inuidendo, alios prouocando, mundi gloriam appetendo, proximos iudicando, sed deieceram contemnendo, me ipsum bonum reputando, alios vilificando. Dei operibus

operibus, ac iudiciis, & eius permissionibus murmurando, bonas eius in spirationes, & omnia beneficia negligendo, impetus vitiosos secundo, blasphemando, & nomen Dei in vanum profrendo, & linguam meam contra veritatem per mendaciones & simulationes, per duplicitates & adulationes, per iuramenta, & multa alia verba vitiosa laxando, otiose ac accidiote viuendo, de me nimis confidendo, de fide dubitando, de oculis Dei operibus rationem praesumptuose quagrendo, plus quam oportet sapere de Deo, & de proximo, & de saculo scire cupiendo, gratia Dei non humiliter affectando, dona Dei occulta temerarie propalando, non in veritate, sed in hypocrisis & falsitate coram Deo & hominibus ambulando, & multa alia per superbiam mentaliter, & corporaliter exercendo.

De tempore mortis.

Postquam confessus es, dic animae tuae maxime quando te vides proximum morti. O anima mea, egressus tuus appropinquat, & prope te terminus tuus. Superbia, & finis delectationis huius mundi, & miseræ carnis tuae, quam delectationibus corporalibus pertulisti plus ipsam amando quam Deum, plus tibi compatiendo quam tibi, plus laborando pro ipsa quam pro te, plus obediens eius concupiscentiis, quam diuinis inspirationibus, & consiliis, scilicet dum cōsensisti sibi satisfacere in delectationibus gulae, & luxurie multis diuersis modis opere, & voluntate, atque satiare eius visum, auditum, gustum, tactum, & odoratum, quantum, & qualiter potuisti, cōsensisti amori ipsius carnis amittere partem maximam tui temporis superflue dormiendo, & acquiescendo in multis operationibus vitiosis, ac occupando, in nimia cura, & sollicitudine rerum temporalium, & corporalium te exercendo plus propter auaritiam, & delectationem, quam propter necessitatem. Cōsensisti eius pigritiae quam habuit semper ad operandum bonum, & eius sollicitudini quam habuit ad peragendum malum quod potuit, in his fuit vita mea, in his expendi tempus meum. Vbi ergo es o vanitas mea, & superbia mea, quo perrezistis delectationes carnis meae? quid mihi attulisti? quid mihi reliquistis pro subiectione, & obedientia qua vobis tot annis deseruisti? Pro vobis commutavi vitam aeternam, amisi Deum, & acquisiui infernum, perdididi gaudia infinita, & lucratus sum lamenta aeterna. Priuatus sum societate sanctorum, & angelorum, & merui fieri socius ciuim infernorum. Considera ergo, o anima mea, quale te fecit Deus, quia ad imaginem, & similitudinem suam, & modo sic es denigrata peccatis, nec aliquam virtutem in te agnosces. Considera in te potius imaginem tentatoris tui, qui te depinxit colore superbiae, gulae, luxuriae, auaritiae, vanae gloriae, inuidiae, accidiae, & ingratiitudinis, & negligentiae, odii, & vindictae. Tibi suavitatem contempitum Dei, & opposuit amorem saeculitatis induxit contra proximum ad murmurandum, iudicandum, decipiendum, despiciendum, contemnendum, detrahendum, & aliorum defectus ponderandum, & tua gratia vitia non videndum. Non video ergo, o anima mea, nisi vt prouoceris ad gemitum, fletum, planctum, tristitiam, & lamentum, & clamor humiliter, & seruerent ad dominum. Domine, ne in furore tuo arguas me &c. Misere-re mei Deus secundum, &c.

De cogitationibus inhonestis.

Plerique dubitant, si cogitationes inhonestae sint exterius explicandae. Credo quod hoc facere sit puritatis, & perfectionis, & magni meriti, sed non credo esse necessitatis semper, nisi quando ex nimia mora facta in cogitatione illa homo sentit se inclinari ad faciendum & perficiendum cogitatum, si oportunitatem haberet quam vellet, aut si pollueretur ex illa vehementi cogitatione morosa, aut si inordinate afficeretur ad aliquam personam, & de ipsa multo molesteretur in cogitatione habendo motus carnis, & imaginando habere aliquos actus impudicos cum ipsa persona. Hunc enim affectum inordinatum debes exprimere cum cogitationibus & motibus carnis procedentibus, dicendo ex ipso affectu sic. Habui affectum sensualem & inordinatum ad quandam mulierem, vel quandam iuuenem talis conditionis, & hunc affectum concepi ex cōplacencia habita in aspectu & colloquutione praesentia corporali ipsius de ipso, vel de ipsa. Habui tot vitibus ac multotiens imaginationes turpes, respiciendo cum oculis corporeis vel mentis faciem, vel aliam partem corporis eius, & imaginando cum ipsa persona habere amplexus & oscula, vel talem actum impudicum, & in his feci moram per marginem spatium habendo ibi motus carnis libidinosos. Et specialiter accidit mihi in oratione existendo, aut missam dicendo, & semper fuit negligens ad laborandum pro posse ad expellendum talia propter nimiam delectationem, quam habebam ibidem, nec curavi, quantum potui, resistere oculis ab aspe-

ctu illius personae, quando habui praesentiam eius. Quicumque igitur tales, & tali modo cogitationes & affectus exprimeret vitiosos, ab eis cito liberaretur, dummodo cum tali confessione continuaret orationem, & custodiam sensum, quia daemones non possunt sustinere humilitatem pure confessionis, cum sit superbus & immundus, & omnes humilitatis & immunditiae inimicus. Et ideo non est melior & facillior ad euadendum tentationes superbiae & luxuriae, & omnis cogitationes vitiosas cum suis circumstantiis cōcurrentibus in carne, vel in mente quae saepe & clare detegere confessori, & totiens exprimere, quotiens renouantur.

De motibus carnis.

Sciendum est quod motus in carne, qui non prouenit ex cogitatione impudica abique voluntate & sine causa, scilicet visus, vel auditus sine aliqua causa extrinseca inhonesta, sine dubio prouenit ex nimia repletione prius facta in cibo & potu. Quidam tamen putant, quod prouenit ex nimia vigilia, quod potest esse, maxime quando constat eis quod non prouenit eis ex aliqua causa praedicta. Et ideo oportet hominem esse parcum in dicta quo ad qualitatem & quantitatem, quando de talibus molestatur contra voluntatem & cum dilplicitia. Nam intra corpus oritur causa, quia secundum Hiero. venter & genitalia proxima sunt, Et hoc intelligo, quod non a causa exteriori, & tunc oportet cauere ipsum ab aspectibus, colloquutione, & ab approximatione personarum, in quarum praesentia sentit se sensualiter delectari, alioquin ille qui videtur motus naturalis, fieret vitiosus. Et quamuis sit securum confiteri tales motus procedentes sine causa vitiosa, quorum intemperata videtur causa, dum tamen per ipsos non turbetur amor & desiderium puritatis in corde, corporalis castitas non maculatur. Si vero procedunt a causa vitiosa, confitenda sunt, causa, locus, & tempus, mora contra tracta in eis, & vitis mortuum, sicut supra de circumstantiis peccatorum dictum est, non enim sufficit generaliter dicere culpa de motibus, sed debes dicere sic. Dum essem in ecclesia, vel in oratione, vel dum audirem missam, aut praedicationem, cogitavi tale actum turpem, aut habui memoriam alicuius personae, in cuius aspectu iam habui vnā concupiscentiam, aut inordinatum amorem: aut aspexi in ecclesia talem personam cum cōplacencia impudica, cuius causa habui motus carnis impudicos toties, & per tantam moram. Et si dixisti illi aliqua verba gratiosa proluxe, aut fecisti aliquid seruicium malitiose, vt scilicet haberes cōplacenciam libidinofam, & motus carnales per maiorem moram, totum confiteri debes, maxime quia si verba non dixisses, aut seruicium non fecisses, sic proluxe, de istius praesentia delectationem non habuisses.

De periculo familiaritatis dominarum, vel mulierum.

Quoniam multi videntur negligere vt agnoscent affectus suos vitiosos, & per consequens non curant confiteri, cum tamen diligenter sunt percurandae, & cum suis vitis orientibus ex ipsis exprimendis, ideo praetermittere non intendo, quod multi nimis afficiuntur ad seipsos, quidam ad aliquas personas, quidam ad honores, quidam ad diuitias temporales. Et quia haec sunt sicut murus inter Deum & animam, ideo nullus homo habens aliquid de praedictis, potest in via Dei proficere, nec habere puram orationem, & maxime quando est carnalis affectio ad personam, & de hac intendo loqui modo. Nam talis affectio multos spirituales sub specie amicitiae spiritualis a statu orationis impedit & impedit. Hae est inquirendo mentis pessima, orationem mentis, & oris inficiens & dispergens, & affectus contrarios orationi in mente generat & exercet. Nam sicut oratio pura mente purificat & illuminat, laetificat, fortificat, & impinguit: sic carnalis affectio & immunda mentem inficit & obscurat, contristat, debilitat, & ficcat, & corpus eiusdem maledictionibus implicatur. Et quoniam spirituales loquor, propter quos ista scribantur, nouerint ipsi, quod licet carnalis affectio sit omnibus periculosa & damnosa, eis tamen perniciosa est magis, maxime quando conuersantur cum persona quae spiritualis videtur: nam quamuis eorum principium videatur esse purum, frequens tamen familiaritas domesticum est periculum, delectabile detrimentum, & malum occultum bono colore depictum: quae quidem familiaritas quanto plus crescit, tanto plus infirmatur principale morium, & vitiosaque puritas maculatur. Non tamen de hoc statim pendunt, quia sagitta prius a principio non mittit sagittas venenatas, sed solum aliquantulum vulnerantes, & amorem augumentantes. Ad tantum vero in breui deueniunt, ut iam non velut angelus sicut ceperat se inuicem alloquantur & videant, sed tanquam carne vestitos se mutuo intueantur, & sentiant mentes quibusdam commendationibus, ac verbis bladiatoriis, quae videntur ex prima deuotione procedere

procedere. Exinde vnus incipit appetere alterius praesentiam corporalem, quia forma, vel species corporis in utriusque mente concepta incitat eos ad volendum praesentiam corporalem, qua insit eis praesentia mentalis, sicque spiritualis deuotio paulatim conuertitur in corporalem & carnalem, & sic ipsorum mentes quae solebant in oratione cum Deo abique intermedio loqui, nunc inter se & Deum alter ponit alterius corporalem effigiem, quae uelant & obtenebrant ponentes sibi ipsi faciem Dei cum facie creaturae: & non minus horrendum est, cum huius proprium errorē percipere & emendare deberent, in ipsius potius nutrimento erroris totum illud iudicant ex maxima charitate procedere, cuius merito puto & sibi inuicem mentientes, referunt quod in oratione vnus alteri praesentatur magis eis delectabile, ac si pro se inuicem orare cogantur gratia & uirtute diuina, ac per hoc consolationem simpliciter sensualem, quam habent in illarum praesentatione de se inuicem facta in oratione praedicta, affirmat & affirmant, ac asserunt esse spiritalem gratiam & diuinam. Quales autem illusiones recipiunt a sagittario supra dicto specialiter mulieres, quae citius fidem adhibent illusioni mentali, est et horribile, & quasi impossibile declarare. Sentiant namque in oratione praefata & praesentatione mentali calorem quendam ignium a sagittario illo illarum, quem credunt & dicunt esse ignem charitatis a spiritu sancto transmissum, nolentem coniungere spiritum vnus spiritum alterius unculo charitatis, cum inde sit ignis libidinosus amoris, prout sequentia manifestant: & tamen deliberant se tamquam spirituales vnitos posse securus ac prolixius simul loqui, atque in hoc tempus non perdere, sed lucrari. Proinde modis insolis, & cautelas mirabiles adiuuenerunt, quibus procurant simul colloqui & frequenter, allegantes vnus alteri causas utilitatis ac necessitate depictas, cum tamen in ueritate nihil aliud sit causa, nisi vnus cuius ratio iam succumbit. Sic itaque carnali concupiscentia, seu cōplacencia excecata tempus, quod olim conseruauerunt in oratione expendere, ac spiritualiter occupare, nunc in huius familiaritatibus, & colloquiis perdit, & sic (quod dolendum est) allocutiones diuinas pro carnalibus commutantes, ammodo nisi mora ferotina cogente, aut alia inuitabili causa, non possunt ab inuicem discedere, & tunc inuicem & tristes discedunt. Haec autem tristitia est certissimum indicium, quod carnis unculo sunt alligati, & per hoc uentaciones & consolationes diuinae a carnalibus & diabolicis discernuntur. Denique quauis leuiter exponant periculum, & multa mala incurrant, dum eorum obtenebratis conscientis iudicant tamquam spiritualibus sibi quaedam esse licita, quae fieri nequeunt absque periculo & peccato, tamen melius esse non multa de hoc calamo exarare, haec tamen tacere non ualeo, quin aliquid referam, maxime quia non longe a temporibus istis similia contigerunt. Tandem spirituales praedicti quaeque se deduci permittunt, ut se inuicem familiariter tangat sub specie charitatis, referat sibi inuicem immensum cordis amorem, quod impudenter charitatem appellant. Sed in hac referatione amoris est summum periculum, quia ex hoc fabricantur sagittae, quae mentes eorum uulnerant mortaliter, ac uenenant. Et quod super omnia uidetur mihi horrendum, Deo, angelis, hominibus, ac daemones, fuerunt uel aliqui spirituales nomine spiritu luxuriae imbutae, quae in excitationem suae libidinis praesumpterunt dicere se habuisse in illis actibus impudicis magna sententiam de Deo: quod nihil aliud iudico esse, nisi quoddam incitamentum inducium ad familia securus incurrant, & peiora perpetranda. Dic mihi qui talibus credis & adhaeres. Si isti sunt uere spirituales ut asseris, quid aliud loqui, aut facere debent, nisi quod a spiritu sancto procedere potest, uel procedit? Ab illo autem nihil procedit noxium, sed solum quod utile & honestum. Quid, ad spiritum sanctum de tactibus & osculis, aut qualem honorem inde consequitur Deus, & quae utilitas, aut quae necessitas tibi ad salutem uel alteri, ut hos tactus facias, uel patiaris? Quae cōuentio spiritus ad libidinem carnis? Quae igitur tua praesumptio, ut hanc contumeliam inferas spiritui sancto, attribuendo sibi tuam impudicitiam ferocem, quae uix daemones patitur? Quae, inquam, temeritas tua mulier hypocrisis a facie Dei proiecta, ut dicas delectationem carnis libidinofam esse gratiam & consolationem diuinam? Recede ergo fera pessima de sinibus meis, quia daemones nequeunt tuam praesentiam sustinere. Haec itaque, fratres charissimi, non incogre huic operi sunt inserta, ut sciat unusquisque, quod haec uenenosa affectio sub colore spiritus acquisita, summe impedit puritatem confessionis, & cordis munditiam, ut sic hanc fugiat tamquam uitiosam rugiginem, quae uix potest aboleri de mente, si alicui fuerit applicata, praecipue quia tales personae quandiu sunt haec sagittae percussae, quasi numquam pure & integre confitentur, eo quod ipsum morbum despectabilem in persona spirituali uerecundantur totiens detegere plene & integre confessori, quia uerentur exprimere aliquas circumstantias tali affectioni annexas, quas uel tacent, uel exprimunt imperfecte, utentes uerbis operientibus

dictum morbum, sic occupationem mentis quasi continuam eia ca personam dilectam & in oratione, & in cunctis actibus suis, & imaginationes turpes de ipsa uana cōplacencia cordis in memoria & aspectu mentali ipsius, & negligentia in euadendo eius praesentiam, & colloquuntur quae ipsi experiuntur. Propterea saepe mutant confessorem, aut uellent mutare si possent, sic quod tristes sunt & accidioti frequenter tam ratione affectionis fluctuantis in mente, quam ratione confessionis imperfectae, de qua ipsi merentur contristantur. Sed quod peius est, cum ipsi debent quare medicos spirituales, cautos, & peritos ac experitos, qui scirent illam aegritudinem & causas eius agnoscere, & congruum remedium adhibere, non solum non faciunt, sed potius si semel ad aliquem talem peruenierint, ipsum extunc fugiunt, nec reuertuntur ad ipsum. Quare ergo cōfessores idiotas & simplices, qui nec morbum intelligunt, nec causas eius agnoscunt, nec ideo sciunt congruam adhibere medicinam. Tantum de hac materia dixisse sufficiat, ut per hoc animetur per uiam puram & immaculatam incedere, & fugere periculum pestem familiaritatem mulierum spiritualium, quae non melius quam fugiendo uitatur. Satis enim posset quis hac sagitta percussus se ieiunare, uigiliis, ac disciplinis assilgere & orare, quia si non fugiat personam, & omnem occasionem despiciat, numquam curabitur ab illo morbo, sed magis augebitur illud uulnus. Propter quod sequamur auxilium, sicut cōsiliium B. Hiero. dicentis. Feminam quam uides bene conueniunt, mente dilige, non corporali frequentia: quia initium libidinis in uisitacione mulierum est, & mundus cum mulieribus non melius quam fugiendo uincitur, quia cum caeteris uicis & morbis quis possit resistere, huic tamen non potest nisi per fugam. Et alibi, Si mulier potuit uincere eum, qui iam erat in paradiso, non est mirum si eos impediatur qui nondum ad paradysum peruenierunt. Et idem. Solum cum sola non sedas in secreto abique arbitrio & teste. Et iterum. Ne sub eodem tecto cum muliere maneris, nec in praeterita castitate confidas, quia nec tu Sansone fortior, nec Salomone sapientior. Si forte dicas, iam corpus mortuum est, dico tibi quod diabolus uiuit, cuius flans prunas extinguitas ardere facit. Item dicit. Oes uirgines Christi & puellas aut aqua liter dilige, aut aequaliter ignora. Item, beatus Aug. dicit. Sermo breuis & rigidus cum mulieribus est habendus. Nec tamen quia sanctiores fuerint, ideo minus cauenda. Quo enim sanctiores fuerint, eo magis alliciunt & sub prexetu blandi sermonis immiscet se uicis impudicissimae libidinis, crede mihi. Episcopus sum, Episcopo loquor, non mentior. Cedros Iybanis, id est, contemplationis altissimae homines, & gregum arietes, id est, magnos prelatos ecclesiae sub hac specie corruisse reperi, de quorum casu non magis praesumebam, quam Hieronymus, & Ambrosius, sicut etiam ait Bernardus. Quotidie conuersaris cum muliere, & continens uis putari? Esto quod sis, maculam tamen sub spiritio nis portas, scandalum mihi es. Tolle materiam & causam sciam mali: quia uae homini illi per quem scandalum uenit.

De uerbis otiosis.

Sciendum quod uerba uitiosa & grania distincte sunt consideranda secundum differentias suas, & cum circumstantiis & occasionibus eorumdem. De murmuracione quae fit quando narratur defectus personae absentis si confiteri habes, dic utrum uere, uel false, & propter quam causam, scilicet propter odium, uel uindictam si induxisti, uel inducere cogitasti aliquem ad hoc, uel despectum ex hoc, si alicui ex hoc nocuisti, uel alicui audienti generasti rēdium de illo de quo dixisti, uel aliquid male accidit, aut uelle accidere desiderasti. Non ergo sufficit dicere, Multotiens murmuravi, & de multis, nisi ista explices. Non tamen dicas defectum de quo murmurasti si est uerum, nec nomen personae, sed dicatur qualitas personae aggrauans peccatum, sicut si de patre tuo, de sancto uiro, de prelato, & propter quam causam. Et si defectus est falsus, confiteri debes defectum & personam cui falsum imposuisti. Et debes reuocare coram illis, coram quibus propalasti, maxime si defectus illi esset grauis. Sunt tamen quidam, ut minus dilplicant confessori, exprimunt personam cui fecerunt iniurias, uel de qua murmurauerunt, quando ipsa persona reputatur mala quasi ab omnibus, uel quasi omnibus odiosa, ut per hoc iudicentur minus peccasse. Sed hoc est uitiose dictum, quia debent in cordibus suis reputare, & per confessionem ostendere se ipsos esse peiores quam illa persona, quam in sui excusationem nominare praesumunt. Quidam adhuc peius faciunt, qui ut placeant confessori, personam exprimunt de qua murmurauerunt, aut offenderunt, auferendo rem, aut impediendo eius bonum, quia sciunt illam personam displicibilem confessori. Isti grauius peccant sic confitendo, quam sic peccati confessio, quia contra charitatem proximi dupliciter peccant, quia faciunt confesorem de peccato gaudere quod confitentur, & de iniuria quam alteri inferunt, & sequitur quod non doleant de

peccato quod confitentur, sed potius gaudeant, putantes per hoc captare benevolentiam confessoris, quae grauior q̄ detractio est: quoniam detractio est quoddam homicidium spirituale occultum, sicut quando aliquis audit aliquem laudari de aliqua virtute, & fiducia, conatur auferre de corde laudantis, aut cui iussit audientis, illam bonam opinionem quae habetur de illo, negando illud, & potius defectum istius declarando, aut hypocrisiam appellando, quia dicit q̄ quicquid facit pro humana laude facit. Hoc autem vitium facit pp̄ inuidiam aut vanam gloriam. Nam detractor querit laudari super alios, & potissimum super illum cui detrabit, aut timet minus reputari, q̄ ille qui laudatur. Et inde oritur graue p̄ccm̄, quia affectant mortē aut expulsiōem, aut tribulationem; aut casum illius de cuius laude tritantur. Et statim sunt dispositi ad audiendum hoc de ipso eum gaudio, quod vitium nonnullos spirituales pullat, qui nondum paraclatum receperunt. Quidam autem ore nō murmurant, nec detrahunt alijs, ne & ipsi despiciantur aut murmurent de ipsis: appetunt tamen illud ab alijs fieri. Et omnia talia cum motibus & causis sunt confitenda integre.

De mendacio.

DE duplicitate quae dicitur mendacium, quaedam est quando lingua & intentio non concordant, quia facit in eligit & credi, quod non est. Tales duplicitates sunt quandoque proditoriae, sicut fuerunt in Iuda, quando dixit: Aue rabbi. Iste mel in ore gerit, & retro pungere querunt, sicut fecit Iudas in am post osculum fecit capi Christum.

De simulatione.

DE simulatione quae est in verbis, signis, & operibus exterioribus cuius contrarium est in mente. Hoc est proprium hypocrite. Est autem simulatio falsitas veritate depicta, vel vitium verbis & actibus virtuosus operum. Simulatio in verbis est, q̄ dicit te insipientem & vitiosum, vt per hoc humilis reputeris. Et cum hoc praestigis, vt sic non credatur, nec reputeris, quia appetis virtuosus, & sufficiens reputari, & e contrario turbas si talis reputaris. Est ergo humilitas in verbis, superbia in mente. Simulatio in opere est, q̄ fit actus virtuosus, vt accquiratur fama solum. Simulatio in signo est, quando praetenditur honestas in sensibus, sed cor est plenum in honestate, nec trahitur quis ab opere, nisi quia caret opportunitate qua vellet. Sic quidam religiosi de die q̄ videntur, vt putentur sancti & honesti, sensus suos valde componunt, & maxime in officio & in choro in inclinationes profundas & similia faciēdo, sed de nocte nulla signa deuotionis ostendunt, dum non sentiunt se videri. Sic quidam se macerant abstinendo, vt religiosi appareant & iudicentur. Aliqui exteriori apparent patientes subridendo, qui tamen pleni ira & tristitia, dolent de iniuria eis facta. Et sic omnis hypocrita est simulator, duplex & falsus, & per consequens proditor & inimicus veritatis. Et ideo quia huic vitio multa sunt annexa alia, cum diligenti examinatione debent in confessione euomere virus suū. Mendacia sunt secundum suas species constituenda. Quaedam sunt alijs noxia, & haec grauiora non noxijs. Quaedam deliberate prolata, grauiora illis quae profertur a casu: quaedam iocosa ad gaudium procouocantia: quae tñ a viris perfectis sunt agenda. Qui vero dicunt mendacia per quandam inadvertentiam, sicut narrantes historias, aut multum aut prolixè loquentes, debent confiteri quae noscunt falsa. Qui vero in praedicationibus narrant miracula non vera, aut historias derisivas seu fabulas, aut textum sanctae scripturae trahunt in debite, vt coaptent verba, male faciunt, & confiteri debent, quia tot varietates sunt in sacra scriptura, quae possunt dici: quoniam mendacio non eget deus. Adulator verba blanditoria ad complacendum proferens, vel vt commendetur, vel vt beneuolus fiat, vel vt seruitium recipiat, sunt confitenda tamquam mendacia exprimendo intentionem qua habuerunt in praedictis, & potissime qui adulantur gestibus corporis & actibus manuum & oculorum, vt ostendant affectionem & compassionem ad aliquem, quia tales omnes mendaces & falsi.

Eruditio utilis ad omnia ista supradicta.

VT autem scias melius confiteri, studeas semel in die examinare quomodo tempus expendisti, & discurre per singulas horas cogitando in quibus fuisti, aut quibus personis, quid cogitasti, quid dixisti, quid audiisti, quid fecisti, vt cognoscas relaxationes linguae, cordis, & sensuum, in quibus & quomodo offendiisti, aut dedisti alijs materiam offendiendi, & sic ordina in mente tua, sicut ea fueris memor commississe, quia memor explicabis omnia quorū fueris memor, & illa pluries pertracta & ordinate repete in mente tua, nec te pigeat in tali

Examinatione exerce, quia pax & laetitia mentis, quam inde consequeris, excedit omne mundanum gaudium: q̄ si absque difficultate magna & cum multa tranquillitate animi istum modū volueris obseruare, stude in paucis delinquere, vt pauca possis recollere & confiteri. Confessorem eligas compassiuū, probatum in tentationibus, & in via continentiae se exercitantem, cui sepe confitearis, & aperias omnes defectus clare & lucide, & stimulos quibus molestaris. Sit ille charitativus, & humilis, discretus, & intelligens, sic, q̄ possis ad ipsum confidenter recurrere, & sciar tibi remedium adhibere. Aliiter autem si caecus caeco ducatum praestet, ambo in foueam cadunt. Ad ista melius obrinenda, necessaria est tibi solitudo, quae est via primaria ad cordis munditiam, & tutela ad custodiam. Vnde si es religiosus, si pacem quaeris, hinc minis egredieris, versus Caela quasi caeli tibi sit, quae caelica cernas. Hic legas, hic oies, mediis, crimina plangas. Pax est in cella, foris autē plurima bella. Si autem es secularis, fuge confortia, quantum potes, nisi pro euidenti vtilitate, aut necessitate. Expedi etiam vt portes in corde propositum tibi cauendi pro posse ab omni offensa dei & proximi, & debes armare te cum oratione dicēdo, Deus in adiutorium meum intende, quia sine auxilio dei, impossibile est te a quantumcumq; peccato liberari. Et quamuis deus permittat, quantumcumque ipsum rogaueris in oratione, ne in aliqua peccata incidas, nō tamen propter hoc desistas a bono proposito bene operandi, quia hoc deus permittit, vt cognoscas te in firmum, & continue diuino auxilio indigere, nihilque boni per te ipsum posse perficere, quantumcumque cupias & proponas. Propter quod oportet semper orare & non deficere. Ille autem semper orat, qui non cessat bene facere & mala vitare desiderat. Si autem ab incepto bono desisteres, eo q̄ in oratione non exaudieris, tunc est signum, q̄ spiritualis aedificij, quod est conscientiae puritas, caes principio, cui est annexa cognitio propriae vilitatis, ad quod consequitur virtus humilitatis, quae mentem in bono confirmat. & facit hominē contentari de omnibus iudicijs & permissionibus diuinis, circa omnes creaturas & se. Dum enim in veritate te ipsum agnoscis, omnibus compararis, nullum odis, nulli inimicaris, plus gaudes de passionibus & penis corporalibus, quam de consolationibus carnalibus, quia te vides ista meruisse, esse vitia, haec autem periculosa. Si ergo omnia praeter peccatum diligis, nihil praeter peccatum timeas, nihil te praeter deum afficiat, nihil te nisi culpa contristet: & quoniam cognitio & accusatio sui ipsius quae acquiritur per mentis munditiam in solitudine, & mentali oratione acquiritur, necesse est, vt qui illis ad hanc puritatem peruenit, solitudinem velut matrem ois munditiae amplectatur, sibi in lectioe & sui cordis seruatione, sic se quotidie exerceat, q̄ omni otiositate vitata, omniaq; humana verecundia postposita, ad pietatē & integritatem & plenam confessionem, nunc se praeparet & disponat.

Modus cognoscendi seipsum.

POSTremo qui vult ad sui perfectam cognitionem cito & facilliter venire, ac perfecte pacem conscientiae possidere, Primo, cor suum spoliare omni amore & affectione sensuali a quantumq; persona & re temporalis, sic q̄ intra deum & cor suum nullum sit medium impediens, & nihil diligit extra deum, & tunc talis affectio non erit medium impediens, sed adiuuans & coaptans. Secundo, exuat cor suum ab amore inordinato ad seipsum, videlicet quod non sit fur & larro honoris & laudis, appetendo aliquod de his quae debentur soli deo simpliciter, nihil etiam terrenum appetat, nisi pro dei seruitio, & vilitate animae suae vel proximi, abneget propriam voluntatem, cupiat alienum velle potius, quam suū perficere, nec a voluntate dei, ac eius permissione animus tuus discordet. Tertio, ad suae conscientiae stimulum frequenter se exerceat, memorando praeterita delicta, se ipsum arguendo de negligentia, concupiscentia, & nequitia. De negligentia quidem se arguat, si cor suum non bene custodiuit, si tempus suum inutiliter expendit, si opera sua in finem debitum non reduxit. Adhuc si fuit negligens in oratione, & in lectioe, & boni operis executione, quorum vnum non sufficit in altero. Adhuc si fuit negligens ad agendum penitentiam de commissis, ad resistendum tentationibus a deo permittis, ad proficiendum in bonis sibi ostensis. De concupiscentia autem se reprehendat, cogitando si in se viuuit, aut vixit concupiscentia & voluptas appetendo dulcia, & mollia, & cibaria lapida, vestimenta delictiosa, & oblectamenta luxuriosa, cum omnia in primo motu sunt fugienda. Item si viuuit in se, vel vixit concupiscentia curiositatis, appetendo scire occulta dei, aut creaturarum, videre pulchra, habere pretiosa, & similia quae omnia procedunt ex auidia. Item si in se viuuit, aut vixit concupiscentia

vanitatis

vanitatis appetendo humanum fauorem, vel honorem, laudem, propriam gloriam, haec omnia quae faciunt hominem vanum sunt fugienda a quocumque, & maxime religioso, qui debet ambulare in veritate coram Deo & hominibus in cunctis bonis operibus suis, & ordinare cor, verba, & opera in laudem Dei, & aedificationem proximi, & vtilitatem sui, nihil extra Deū vilitatis appetendo. De nequitia vero se arguat, cogitando si in se viuuit, aut vixit iracundia in verbo, in animo, vel in exteriori signo, & si aliquem ad iracundiam prouocauit. Hoc autem vitium non potest corrigi, nisi per spiritum veritatis, vt. si homo consideret quid meruit per peccatū mortale, ac per hoc bonitatem Dei atterat, & patientiam, quae ipsum sustinuit vsq; nunc, nec adhuc eū damnare vult, cum iuste possit ac poterit quouens mortaliter deliquit. Cum ergo veritas ingreditur animam, & ibi permanet, omne cor impatiens & iriosum, efficitur humile & mansuetum, & omne cor durum, & ipsum effici turpius & compassiuum. Haec autem virtus ingreditur solimodo in cor mundatum. Item cogiter si in se viuuit, aut vixit nequitia inuidiae, quae de bono alterius contristatur, & de malo iucundatur, quod vitium directe contra dicitur Spiritui sancto: & ideo ex inuidia oritur p̄ccm̄ in Spiritu sancto, quod dicitur inuidia, contra quod scriptū est in Math. An oculus tuus nequā est, quia ego bonus sum? & ideo p̄ccm̄ hoc non remittitur in hoc saeculo, neque in futuro. Item, cogiter si in eo est, vel fuit nequitia accidia, quae consergit ex tadio boni, aut ex otiositate nimia, aut ex timore, vel dolore aliquid mali. Et ex hoc oriuntur pessimae suspitiones, malignae cogitationes, blasphemiae, diffidentia de Deo, & finalis desperatio. Ad hanc pessimam ueniunt insolentia dediti, & qui se negligunt in bonis exerce, & tempus suū utiliter se pendere: necnon qui nimis est uitiolosus, ambitiosus appetendo excessiue honore, talis quod appetit supra meritū suū sufficientiae, numquam habet quod appetit, sed peius est iusto Deo iudicio, tanto magis ad ima trahuntur, quanto magis seipso eleuauerunt & procurauerunt per alios trahi sursum. Qui ergo hoc vitium vitare desiderat, studeat otium evitare, ac mētis & corporis superare pigritiam, eorumque occasiones praescindere, quae sunt amor quietis, & immoderantia uictus, propter has duas causas & peccata pessima perpetrata sunt. Ex his occasionaliter uenit ira Dei super Sodomā & Gomorram. Idcirco sancti patres fugientes de hoc saeculo ad desertum, contra illud vitium accidia quae insitit & dissipat omne bonum, statim armis temperantiae, & occupationis, & continentiae, ne otiositatem radicem omnis mali incurrerent, se principaliter munitebant.

Peccatorum origo.

OMnium uitiorum capitalium unum est initium, scilicet ingratitude. Duplex enim radix est, scilicet timor male humilians, & amor male inflans. Triplex sumentum est, scilicet concupiscentia carnis, & oculorum, & superbia uita, septiforme caput est superbia, ira, inuidia, accidia, auaritia, gula, luxuria, inter quae sunt quinque peccata spiritalia, & duo carnalia, cum tamen peccatum mortale nō sit aliud quam recessus a Deo per ipsum contemptum in se, vel in suo praeepto. Contemptus autem dei fit superbia: igitur necesse est, ut omnis peccati mortalis culpa sumat initium a superbia. Quia uero nullus contemnit Deū, nisi suum praeeptum, nisi quia aliquid ab ipso timet perdere, aut uellet acquirere: ideo oportet q̄ omne peccatum actuale trahat originem ab hac duplici radice, aut amoris, aut timoris. Omnis autem timor habet ortum ab amore, quia nullus timet perdere nisi quod amat: & ideo amor & timor ab eodē fouentur. Et quia amor inordinatus est respectu boni temporalis, & illud est interius excellentia, & exterius pecunia, inferius carnis lasciuia, ideo tria sunt sumenta peccatorum uitiorum actualium, & radicalia, ad quae dum anima inordinate fertur, omnia peccata actualia ordinantur: & quia hoc fit secundum septiformem modum, ideo sunt septem peccata capitalia, ex quibus generatur uarietas peccatorum.

Peccata in Spiritu sanctum.

QUamuis omne p̄ccm̄ sit contra Deum trinum & unū, ap propriatur tñ Deo aliquod p̄ccm̄ esse in patrem, aliquod in filium, aliquod in Spiritum sanctum. P̄ccm̄ autē in Spiritu sanctum est irreuerentia in hoc saeculo, & in futuro, non quia in hoc saeculo non possit dimitti, sed quia non dimittitur nisi rano, aut uix in hoc saeculo quantum ad culpam, & modicum in futuro, quantum ad penam. Huius autē peccati sex sunt differentiae, inuidia fratris gratiae, impugnatio ueritatis agnitae, desperatio, praesumptio, obstinatio, & finalis impenitentia. Pri mum est contra charitatem Dei, in quantum dolet q̄ dominus

Deus est bonus, qui ex bonitate sua dat gratiam, & est contra charitatem proximi. Secundum est contra ueritatem fidei, quae est fundamentum nostrae salutis. Tertium est contra misericordiam Dei, quia credit se plus peccasse, q̄ Deus possit parcere. Quartum est contra iustitiam Dei, quia tñ praesumit de misericordia Dei, q̄ credit se non debere puniri de peccatis, ac per hoc se relaxat ad peccandum, & penitere non curat. Quintum est contra gratiam penitentialem, quae facit resistere a peccatis commissis. Sextum est contra gratiam penitentialem, quae facit praecauere a committendis, scilicet dum q̄ ipse finalis impenitentia dicitur propositum non penitendi, sic nō est species peccati in Spiritu sanctum: secundum autem qd̄ finalis impenitentia dicit continuationē peccati usq; in finem, sic est sequela omnium mortalium peccatorū quae in hac uita non remittuntur, & maxime omnium specierum peccati in Spiritu sanctum, & sic omne p̄ccm̄ initium sumit a superbia, & finem habet a finali impenitentia, in qua qui deuenit, puniuntur in gehennam, a qua finali impenitentia nullus peccans mortaliter potest liberari, nisi interueniat gratia mediatoris Christi.

Peccati descriptio.

VM omne peccatū dicat recessum uoluntatis a suo primo principio, in quantum ipsa uoluntas nata est agi ab ipso, & secundū ipsum, & pp̄ ipsum: ideo omne peccatū est inordinatio mentis, huc uoluntatis, circa quam natae sunt esse uirtutes & uitia. P̄ccm̄ igitur actuale est actualis inordinatio uoluntatis: uel em̄ a uig. P̄ccm̄ actuale est dictum, uel factum, uel cōcupitum contra legem Dei. Inordinatio autē ista, aut est tanta, q̄ ordinē exterminat iustitiae, & sic dicitur p̄ccm̄ mortale, qd̄ nātum est a ueritate uitam ab anima ipsam separando a Deo, per quem uiuificatur anima iusti: aut est tā modica, q̄ ordinē istū nō perimit, sed aliquantulum perturbat, & sic dicitur ueniale p̄ccm̄, quia de ipso cito possumus ueniam obtinere pro eo q̄ ipsum non tollit gratiam, nec per ipsum incurrit impenitentia Dei. Ordo autem iustitiae est, ut bonū aeternum praeretur bono temporali, & bonum honestum praeretur utili, & Dei uoluntas praeretur uoluntati propriae, & iudiciū rationis praeretur sensualitati humane: & quia lex Dei praecipit hoc, & uetat oppositum: ideo q̄ aeterno temporale, honesto utile, sensualitas rationi, & uoluntas propria praeretur Dei uoluntati, committitur p̄ccm̄ mortale, de quo dicit Ambr. q̄ est praeratio legis Dei, & caelestium inobedientia mādatorum. Haec autem committitur, q̄ omittitur, quod lex praecipit, siue sit quod lex uetat. Ex quo oritur duplex genus peccati, scilicet delictū, & omisium: quando uero bonum temporale plus debito modo diligitur, sed non praeretur aeterno, & honesto praeretur utile, & uoluntas naturalis plus debito amatur, sic tamen q̄ non praeretur diuinae, & caro concupiscit, non tamen praeretur iudicio rectae rationis, tunc est peccatum tantum ueniale, qualescet hoc sit praeter legem diuinam, non tñ est directe contra eam. Sensualis autem appetitus non praeretur rectae rationi, nisi quando ratio ei consentit: & ideo peccatum mortale non committitur sine consensu. Si autem sensualitas inordinate moueatur, cum ista inordinatio ad malum declinet, & hic ratio non consentiat ad aliquod peccatum, quia aliquo modo laedit ordinem iustitiae, & quia in statu innocentiae non mouebatur sensualitas, nisi secundum motū rationis: ideo stante hoc non poterat ibi esse ueniale peccatum. Nunc autem quia rationi repugnat sensualitas uelimus nolimus, ideo necesse habemus committere ueniale peccatum aliquod per primos motus: & licet quaedam particulariter, ac singillatim possint deuitari, omnia tamē nullo modo possunt caueri, quia sicut peccata sunt, ita & poenae peccati originalis & actualis: & ideo merito dicuntur uenialia, quia haec ipsa digna sunt uenia. Verū quia ratio his consentire non compellitur, si post consensum delectationis consentiat in opus, tunc est plenus consensus, ac per hoc est peccati consummatio, quae prouenit usq; ad supremam portionem rationis, ex qua pender plenitudo consensus. Quia uero non solum consensu in opus, uerum etiam in delectatione consensus est, in quo inferior pars sequitur sensualitatem, ideo si in delectationem sensualem ratio sensualitati consentiat & succumbat, propterea sit subuersio ordinis recti, & sic fit subuersio iustitiae, propter quod committitur peccatum mortale, quantum minus graue, quia non solum imputatur inferiori parti rationis, sed etiam superiori, quae debuit compescere & cohibere inferiorem ne consentiat.

Confessio, siue humiliatio sui ipsius.

ECce descripti cor mundū & conscientiam puram. Vis ergo immundus & maculatus multum me sciens obredere, & Opus. S. Tho. Aquin. Q. a. incip.

meipsum nesciens, alienos defectus diiudicans, & meos non inspicens, uita & occasiones uitorum uobis aperiens, & ipsa uita in meipso cottigere negligens, festucam in oculo alieno prospiciens, & in meo trabem non considerans, alienae uitae dux esse presumens, & moderamina uitae propria non tenens, omnium mores discutiens, & meos non deserens, erga meipsum cecus permanens, & circa alios oculus exiens: fraternam in charitate coactus: quia omnium fratrum animas sincere amplector, eo maxime quo eas sentio perfectae cordis affectare munditiam mundumque cor sollicitate ac studiose perquirere, quo ipsam attingere ualeatis, ut supra scriptum est, uestra charitativa dilectio humiliter & benigne suscipiat ubique, sicut in speculo & exemplo uerissimo uiam & ianuam per quam ingredieris animam in atrium domus dñi, quod est conscientiae puritatis diligentissime speculetur firmiter attendentes, quod ad dictum animum nullus unquam in hac uita peruenit, nisi modo predicto seipsum agnosceret studeat secundum uocatum seruare, & per conscientiam mundam & immaculatam seruare, & per conscientiam puram, ueram, & integram superius memoratam. Ipse namque modus confitendi super humilitate perfecte fundatur, procedens ex filiali dei timore, qui non patitur in corde habitare peccatum, nec circumstantias peccati, quibus putet deum offensum: dummodo statim euomat per confessionem secundum sui possibilitatem & notitiam habitam de offensa, & huiusmodi sollicitudo seruandi cor mundum & conscientiam puram, est signum congruum & euidentis, quod quis inter dei electos filios computetur. Vnde talis anima secure potest dicere. Domine dilexi decorem domus tuae, id est, munditiam animae meae, & locum habitationis gloriae tuae, id est, puritatem conscientiae, & ratio, quia in uoluntate tua prestiti decori puritatis meae, & in iusticia apparebo purus & mundus in conspectu tuo, & satior cum apparuerit gloria tua, ad quam nos perducat ipse deus qui uiuit & regnat &c.

Explicit Opusculum sexagesimumquartum, B. Tho. Aquin. de modo confitendi & puritate conscientiae.

EIVSDEM DOCTORIS OPUSCULVM LXV.

DE OFFICIO SACERDOTIS.

VIA sacerdotis officium circa tria principaliter uersatur, uidelicet circa diuinorum officiorum celebrationem, ecclesiasticorum sacramentorum collationem, & populi instructionem de his omnibus aliqua per ordinem sub breuitate ad laudem & gloriae dei, & saluatoris domini nostri Iesu Christi, & communem utilitatem & maxime simplicium sacerdotum eruditionem, prout occurret nobis ex inspiratione domini & de sanctis & sanctorum patrum, & sanctorum constitutionum regulis melius & subtilius describemus.

De horis canonicis.

Diuina quidem officia in septem horas canonicas distinguuntur. scilicet matutinam, primam, tertiam, sextam, nonam, uesperas, & completorium. Has septem horas debet sacerdos quolibet die domino reddere horis competentibus, ut 9. dist. presbyter mane, & extra de ce. mis. presbyter, nisi esset infirmus, in quo casu excusatur. 9. di. Clericus uisum. Ex quo patet, quod non debet miscere horas sub una oratione, sicut quidam faciunt & male sed singulas horas dicat & distincte. Si uero iusto impedimento detentus, horis competentibus non possit reddere, reddat postea quod poterit. ar. de do. & con. tu. Cum dilecti. Debet autem ipsas reddere in ecclesia si potest, iuxta illud. In ecclesijs benedicite deum: aliter reddat ubique, & non esse, quod commode poterit. Ad has septem horas tenetur sacerdos, & alij clerici constitui in sacris ordinibus, siue habeant beneficium, siue non, & omnes illi qui percipiunt ecclesiastica stipendia in quocumque ordine sint. arg. extra, de pos. c. 1. & ad Heb. 2. Sicut autem ecclesiastici redditus deputati, ut ex eis sustententur qui in ecclesia reddunt domino diuina officia, ut extra de cler. non re. in eccl. uel pra. c. Cui ad hoc, & de ui. & ho. cler. c. Cum ab omni. In modo uero & ordine officandi, qualibet ecclesia se conformare debet ecclesiae matri, id est, Metropoli, ut de col. di. 2. Instructio. & 22. dist. De his diebus tamen dominicis, 18. psal. & 9. lectiones, & 9. psal. dicimus alijs diebus minus solennibus, & profectis, 12. psal. & tres lect. In septimana uero paschali, & in septimana pentecost. 3. psal. & 3. lect. dicimus. Illi uero qui in alijs diebus tantummodo 3. psal. & 3. lect. celebrare uolunt, non ex regula sanctorum patrum, sed ex fastidio & negligentia probantur hoc face

re, & de col. di. 7. In die resurrectionis, nec debet praetermittere officium mortuorum, quod dies solemnis non impedit, ut extra de ce. mis. Quidam c. Cui creatura: missas quidem non celebrat, nisi ieiunus, & semel in die, excepto die natalis domini, in quo tres missae celebrantur, ut de col. di. 1. Nocte uarietatis sanctae, si uero necessitas imminet, puta quia oportet sacerdotem celebrare pro defuncto, uel pro sponsalibus, uel seruitio, & pro die: tunc potest bis celebrare, ut de col. di. 1. Sufficit, & extra, de ce. mis. Consultauit. Debet autem uero sacerdos perfundere digitos postquam accepit totum eucharisticum sacramentum, & illud sumere, nisi eodem die aliam missam debuerit celebrare, quia si uini perfusionem eodem die perciperet, non posset postea celebrare, ut puta non ieiunus, ut extra, de ce. mis. Ex parte uestra. Debet autem sacerdos ponere in sacrificio missae, panem azymum intermentatum, scilicet hostiam de puro frumento, non de alio blad, & uinum aqua mistum, ut de col. dist. 2. in sacramento, & debet plus ponere de uino, & longius de aqua, ut extra de ce. mis. permissio. Et quoties celebrat sacerdos, toties sanguinem & corpus domini accipiat, ut de col. di. 2. Relatum. Pareat autem sacerdos calicem per se, uel pareat ipso praesente, uel faciat parari coram se, non committat ulli scolari suo, ne omittat uinum, uel aquam ex obliuione, sicut iam plures scilicet fecerunt. Si uero non habeat uinum, potest uuas maturas in calice comprimere, & illud expressum aqua mistum consistere, ut de col. di. 2. Cum omne crimen. Missam tamen celebret in ieiunio in hora nona, alias missas celebret in mane ab aurora usque ad tertiam, ut de aqua. di. 1. Ieiunus, & c. Solet. Celebrat autem in ecclesia, & non in alijs locis, ut de col. di. 1. Sicut non alij. Si uero cogat necessitas, puta quia est in itinere potest celebrare sub diuo: Ita tamen, quod habeat supra altare, tabulam per episcopum consecratam, ut de col. di. 2. Concedimus. Debet autem illa tabula esse lapidea, non lignea, ut de col. di. 1. Altaria. Calix uero in quo consistitur, debet esse aureus, argenteus, uel stanneus, ut de col. di. 1. Calix. Corporale uero debet esse album, uel colore tinctum, ut de col. di. 1. Consulto. Debet etiam omnia ista, scilicet calix, uestes & utensilia altaris in quibus sacrificatur, consecrari, & per episcopum benedici, ut de col. di. 1. c. 1. ut extra, de sac. un. Cui uenissent. Quae postquam fuerint nimia uetustate consumpta, comburantur, & cineres in loco mundo iacentur, ut pedibus transeuntium non coinquinentur, ut de col. di. 1. Altaris palla. Habeat autem sacerdos crucem ad altare cum celebrat, quia in illo mysterio passio Christi representatur in memoria dñice passionis, sicut in reuerentiam passionis Christi facimus festum de sancta cruce, ut de col. di. 3. Crucis dñi, & c. Sextam. Debet autem sacerdos uerba canonis missae ab illo loco qui prae dicitur, quam pateret, usque in finem consecrationis, cum summa diligentia & sollicitudine profere, ut non erret in eis, & non omittat aliquid ibi, nec reiteret, quia cetera quae praecedunt & quae sequuntur, sunt de solennitate missae, sed illa uel de substantia missae, uel de quibus fit consecratio corporis & sanguinis Christi, illis omissis non fieret consecratio, ut de col. di. 2. Panis in altari est. Debet autem sacerdos perire totam formam uerborum illorum in consecratione panis, usque hic. Hoc est, corpus meum, & tunc, scilicet quia iam facta est consecratio corporis Christi & ipse dominus noster Iesus Christus est in altari inter manus sacerdotis, cui angelis sanctis, ut de col. di. 2. Quid sit sanguis. Sacerdos se reuerenter inclinet adorans uerum corpus Christi. Et postea eleuet in altum spectante populo, ut populus simul adoret. Alias si ante consecrationem eleuaret, faceret ydolatriam populum, & populum ydolatria deciperet. Habeat autem sacerdos lumen accensum, quod consistit & cum sumit sacramentum eucharistiae in missa, & quod portat illud ad iherosolimam, ut extra, de cel. mis. Sane, & c. Literas, & si distillauerit aliquid de sanguine, labat illud si potest, & si ceciderit in ligno uel lapide, uel in terra, radat illud sacerdos & comburat & intrus altare abscodat. Si uero ceciderit in pannu, lauaret illud tribus uicibus, sumens locuram in calice, & ponat pannu iuxta altare, ut de col. di. 2. Si per negligentiam. Debet autem abstinere a celebratione, si habet conscientiam mortalis peccati, nisi consistat primo, ut 1. q. 1. Sacerdos. Si uero ex culpa sua ceciderit in pollutione nocturnam, puta quia cogitauit peccatum ex delectatione, & ex hoc pollutus est, debet abstinere donec consistatur. Si uero sine culpa sua, puta ex natura superfluitate eodem die celebrare potest. Si uero ex alia leui causa, puta ex superflua potatione, seu ingurgitatione, eodem die abstinere debet, nisi imminet necessitas, & non habeat alij sacerdos, ut de col. di. 6. testum. Abstinere etiam sacerdos si sit in notoria fornicatione, ut 1. di. Qui sciunt, quia peccat ipse mortaliter celebrando, peccat etiam qui audit missam ab eodem, ut 22. di. nullus clericorum, & c. Quae sit. Abstinere autem, si sit suspensus, uel interdictus, aut excommunicatus, quia esset irregularis per hoc. Et quia talis suspensus est quo ad se, &

se, & quo ad alios, peccat qui a tali recipit ecclesiastica sacramenta scienter: si tamen sit ligatus minori excommunicatione, non est suspensus quo ad alios, quia licet ipse peccet in consecrando ecclesiasticum sacramentum, non tamen peccat in hoc, qui ex fide ab ipso recipit, ut extra, de cler. ex. mi. si. Celebrat, de coha. cle. & mu. Vltra. Et pp hoc, quando dicitur sacerdos communitate excommunicatus in uerbis, uel in alijs, faciat se absolueri a quo eum; sacerdos si potest. Si uero sacerdos in ipsa celebratione recordatur alicuius peccati mortalis, consecratur si potest, uel saltem conetur, & perficit. Si uero non potest confiteri, nihilominus consecrat, quia grauius peccaret, si deluderet populum, ut extra, de ce. mi. c. Cum homine. Si uero in ipsa celebratione sacerdos intercipit in aliqua passione, & non possit perficere, alius sacerdos incipiat, ubi ipse dimisit, & perficit, ut 7. q. 1. Nihil. Debet etiam sacerdos habere scholarem in missa, qui iuret ipsum, quia illud officium facere non potest solus, extra, de si. pres. Propoluit. Immo debet habere duos si potest ad minus, uel illa saluatio, dñi uobiscum, uerificetur, extra, de col. di. 1. Hoc quoque. Debet autem sacerdos pro pecunia celebrare, & locare operas suas ad annu uel mensum uel ad diem, sicut uoluerit, si ad hoc non tenetur ratione beneficij uel officij, extra, de pra. Signatum, & 12. q. 2. Charitatem, quia si tenetur, non potest sine peccato pecuniam petere, uel aliquo modo exigere, ut extra, de si. Cum in ecclesie corpore, tamen sponte oblata potest pecuniam recipere, ut 1. q. 2. Quam pio. Vnde sacerdos pro diacono ecclesiae suae non potest ex pacto exigere, nec pignora petere, ut 1. q. 1. Placuit ut unusquisque: sed pro diacono aliorum ecclesiarum potest, quia ad hoc non tenetur, sed si uolunt soluere, soluunt quod in talibus est consuetudo, sacerdos postquam fecerit suum officium, libere & absolute potest illud petere, & ad soluendum illud per superiorem compellere, extra, de si. Ad audientiam. Tamen non potest sacerdos illa intentione celebrare uel officiare, ut ex hoc pecuniam consequatur, quia peccaret mortaliter, licet non sit simonia, ut extra, de si. Tu nos. Pecunia ergo non debet esse causa celebrandi, sed occasio excusans & in ducens. Causa, n. debet esse id, ad quod talia sunt inducta, seu instituta. Si uero offerentes habeant corruptam intentionem, credentes talia obtinere pro pecunia, non obest sane intentioni sacerdotis, ut 1. q. 1. Iudices. Ita tamen, quod sacerdos intentione sua, uel in ipsa pecunia non offendat. Cauet autem sacerdos ne recipiat oblationes pro defuncto excommunicato, uel praeciso, uel qui decessit in peccato mortali notorio, quia pro talibus non debet orare. 90. dist. c. Oblationes, & 13. q. 2. Pro obuentibus. Si uero in confessione uerax fides decessit, et si sit in inferno, quia dubium est, tamen licet orare pro ipso, quamuis non possit proficere ei. 1. q. 2. Non extimemus. Tales, n. non debent sepeliri in cimiterio ecclesiae, immo si possent discerni sepeliri, debent exhumari & eijci extra cimiterium, extra de sepulchris sacris, cimiteria in quibus corpora mortuorum excommunicatorum sunt sepulta, debent reconciliari aspersione aquae benedictae, sicut fit in dedicationibus ecclesiarum, extra de consec. uel altar. consulti. Solum tamen catholici sepe liendi sunt apud ecclesias, ut fideles euntes & redeuntes orent pro ipsis, ut 1. q. 2. Non extimemus. Viri autem celebrare quoti die, uel ex reuerentia aliquando abstinere sit melius sacerdoti, hoc relinquitur in intentione sua, ut faciat in quo Deo credat magis uel melius placere, & ponitur exemplum de Zachaeo & Centurione, quorum unus sacerdos recipiendo, alter pp reuerentiam abstinendo, dicens. Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, de col. dist. 2. Quotidie. licet mulier quae patitur menstruum si uult communicare & intrare ecclesiam ex deuotione, non est prohibenda, sed si ex reuerentia uult abstinere, est laudanda, ut 7. di. Ad eius uox. Ex negligentia tamen nunquam sacerdos debet omittere, ut extra, de cele. mis. Cum creatura.

De sacramentis ecclesiasticis.

Vltro de officijs ecclesiasticis, uidentur est de sacramentis ecclesiasticis, quae sunt septem, scilicet baptismus, confirmatio, penitentia, eucharistia, extrema unctio, ordo, coniugium seu matrimonium. Et primo de baptismo, qui ordine prior est, & necessarium est. 17. dist. Verum. Est, n. ianua, seu fundamentum sacramentorum, extra, de pres. non bapt. Veniens. Vnde si quis omisso baptismo ordinatur, non recipere characterem, ut 1. q. 1. Siquis confugerit, ut si quis presbyter deprehenderet se non esse baptizatum, debet baptizari, & iterum ordinari, extra, de pres. non bapt. Veniens. Consistit autem hoc sacramentum in duobus in elemento aquae, & forma uerborum, ut 1. q. 1. Debra ha. & extra, de bapt. & eius effectus. Non ut apponeret. In aqua n. debet baptizari, non in alio liquore, & undecumque sit illa aqua sufficit siue de mari, siue de fonte, siue imbribus, siue de glacie resoluta. Forma uerborum est illa quam Dominus dedit

A Apostolis dicens. Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, extra, de baptis. & eius effectus. Non ut apponeret, ita quod nihil mittatur de his uerbis: & si omiserit aliquod de tribus personis, non dicitur baptizatus, de col. dist. 4. In synodo. Nec debet omitti hoc uerbum, dum dicitur, ego baptizo te, extra de baptis. & eius ef. Si quis puerorum. Si tamen corripuit uerba sacerdos ex ignorantia latinae locutionis, non nocet sacramento, de consec. dist. 4. Reulerunt. Ex satisfactione autem debet immergere ter, secundum huius nostrae regionis consuetudinem, de consec. dist. 4. De terna. Et debet formam uerborum ore exprimere, & dum dicit uerba baptizando, debet immergere in aqua, ut 1. q. 1. Detrahe. Cetera uerba quae adhibentur ante & post oleum & crisma, non sunt de substantia baptismi, sed de solennitate. Si tamen sacerdos illa omittat ex contemptu, peccat grauiter, quia sunt introducta ex generali consuetudine ecclesiae, de consec. dist. 4. Siue paruuli, & generales consuetudines seruari debent, sicut euangelia, ut 1. di. Ecclesiasticum. Sit autem sacerdos cautus, ut per se immergat, & per se eleuet puerum de sacro fonte propter contingens periculum pueri, & postea tradat eum altantibus, & sciat se patrem spiritualem pueri & compatrem parentum ex sola immersione, sicut alij elenantes. 20. q. 1. Omnes, ita quod filia carnalis sacerdotis contrahere non potest cum baptizato ab ipso, & matrimonium contractum & consummatum dissoluetur, sicut inter filios duorum comparatum, extra de cog. spi. Ex literis. Si uero imminet necessitas, uel in timore baptizandi, non possunt solennitates obseruari, quia timetur de morte baptizandi, tunc sacerdos habeat aquam paratam in fonte uel in uase & immergat puerum ter in aqua dicendo. Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & postea si habeat opportunitatem repetat ea quae omisit extra de sac. vn. c. Pastorali, & c. Presbyter. Si uero contingat imminere necessitate, quod puer baptizatus sit per aliquam mulierem uel laicum, quia sic fieri aliquando consuevit presbytero absente, sacerdos in tali casu, quia probabiliter dubitat, baptizet eundem sub ista forma uerborum. Si tu es baptizatus, non te baptizo: sed si non es baptizatus, ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ut extra de baptis. & eius ef. De quibus, si autem puer inueniatur in platea, uel coemeterio, & dubitetur utrum sit baptizatus, sicut saepe fit de expositis & proiectis, baptizari debet, de consec. dist. 4. Paruulus. Si uero aliquis magnus & adultus uenit ad baptizandum, quem sacerdos pro mole corporis non possit immergere, tunc sacerdos fundat aquam super corpus eius dicens, ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & sic recipit baptismum. Tali. n. adulto non imponitur pena de commissis ante baptismum: sufficit. n. tali peccatori baptismi sacramentum ad remissionem peccatorum omnium tam originarium, quam actualium, ut de col. di. 4. Sine penitentia. Requiritur tamen in eo cordis contritio, sine qua non sequeretur ueniam de actualibus peccatis, ut de col. di. 4. Omnis. Et talis adultus debet respondere de fide per se non per alium, cum sacerdos querit de articulis fidei dicens. Credis in Deum patrem & c. Credis & in Iesum Christum & c. ut de consec. dist. 4. Paruulus. Sed paruuli respondent per alios, quia per se non possunt hoc profere, de consec. di. 4. Paruulus. Habeat autem sacerdos orarium, sine stolam ad collum est baptizatus, 13. di. Eccl. Habeat etiam cereum accensum, ut ostendatur sub typo luminis corporalis lux illa quae illuminat oem hominem uenientem in hunc mundum, sicut 21. di. Clericos, uel clericos, ut ex hoc apud hostes fides augeat: similiter extra, de ce. mis. Sane. Admonet autem sacerdos parochianos suos, ut in septimana ante passionem domini nostri mirent pueros suos, ut instruantur de symbolo, de col. di. 4. Ante baptismum, & c. Ante 20. dies. Credo quod si sacerdos sit in tali loco, quod non possit habere aquam de fonte, uel de riuo, uel alij, desolat terram, si possit inuenire, & si non poterit habere, imploranda est bonorum omnium largitoris gratia, ut 20. di. De quibus. Si n. sacerdos facit quod potest, & quod non potest committit Deo, tu ne ipse supplet defectum, ut 22. di. Qui queritur. Paruuli delati ad baptismum respondent per alios, quia per se non possunt. Idem est de mutis, surdis, & aegrotis, qui per se non possunt, ut de consec. di. 4. paruuli. Potest autem dari baptismus quocumque eadem hora quando natus est puer, ne interueniente morte, paganus mori ualeat, qui redimitur per baptismum, ut de consec. dist. 4. Beati. Generalis autem baptismus non debet celebrari, nisi in sabbatho sancto, & sabbatho pentecost. ut de consec. di. 4. Duo est pora. Nemo autem potest baptizare seipsum: sed alter debet esse baptizans, & alter baptizatus, ut extra, de bapt. & eius of. Debitum. Ista duo sunt necessaria homini ad salutem, fides & sacramentum, sed ubi alterum deest ex necessitate, ipse Deus supplet quod deest, in puero supplet fidem, in adulto supplet sacramentum: ubi utrumque deest, anima in aeternum damnatur, ut de consec. di. 4. Firmissimi. Copatent uero qui consistunt ad puerum in baptismo, Opus. S. Tho. Aquin. O 3 tenen-

tenentur instruire ipsam puerum iam adultum de fide & charitate, vt de conse. di. 4. Vos autem omnia. Cauere autem debet sacerdos, ne vit teneat filium vxoris sue ad baptismum, siue habeat de se, siue de alio, neq; vxor filium viri sui. Si tamen factum fuerit ex simplicitate, vel ex malicia, non sunt propter hoc separandi, vt 30. q. 1. dictum, & extra. de cog. spi. c. si quis. Si tamen pater vel mater filium suum baptizauerit in mortis articulo, cum non potest habere alium qui baptizaret, non sunt separandi: nec aliquo modo peccauerunt, vt 30. q. 1. ad limina. Potest autem ille idem, qui tenuerit puerum ad baptismum tenere ad christum, cum ex pluribus filiis aliquis compater fieri possit. De conse. dist. 3. In catechismo. Ille tamen qui non baptizatur, vel confirmatur, nec ad baptismum, nec ad crisma tenere potest, vt de conse. dist. 4. In baptismate.

De sacramento confirmationis.

DE sacramento confirmationis, siue chrismationis, breuiter transeamus, prout spectat ad sacerdotem, quia illud sacramentum spectat ad collationem episcopi. Presbyter. n. vngit puerum sacro chrismate iam baptizatum in vertice, sed episcopus vngit eum sacro chrismate in fronte, vt de col. di. 5. nouissime. de hoc plene tractatur extra. de sa. vn. c. Cumque venisset, & in hoc sacramento contrahitur compaternitas, sicut in baptismate, vt de conse. dist. 4. In catechismo. 30. q. 4. Si quis ex vno. Debet n. sacerdos mouere parochianos suos, vt filios suo chrismati faciant, quia in confirmatione vel chrismatione pleni efficiuntur christiani, de col. di. 1. Omnes fideles, quia licet omnino sacramenti non obicit puero morienti ad salutem, prodest tamen viuentibus, quia dat robur ad agones & prelia huius mundi de con. fe. di. 5. Spiritus sanctus. Obicit tamen presentibus si omittat ex contemptu, quia peccant grauius, cum sit sacramentum necessitatis.

De casuela in confessione habenda.

DE penitentia multa in libris sanctorum patrum & scriptis inueniuntur doctorum declarata. Quaedam tamen que in usu ordinario magis occurrunt, duximus prelibanda, debet namq; sacerdos aduertere vtrum iurisdictionem habeat in illum vel in illam, quando audit eius confessionem, puta si est parochianus eius, alias si esset alterius, non possit ipsum absolueri, sine petita & obtenta licentia illius sacerdotis cuius parochianus existit, vt de conse. di. 7. placuit, & extra. De pe. & re. omnis vtriusque sexus, nisi in articulo necessitatis, puta si penitens & percussus vel infirmus ad mortem non possit haberi proprius sacerdos, in tali casu possit cuiuslibet confiteri et laico, & obtinere veniam ex desiderio sacerdotis constituto laico turpitudinem criminis, vt de pen. di. 6. c. 1. Circa penitentiale iudicium, duo sunt necessaria sacerdoti. s. munditia vite, & scientia discernendi inter lepram & lepram. Munditia vite necessaria est, vt in nullo eorum sit iudicandus, que in alijs est iudicare paratus, iuxta illud domini, Qui sine peccato est, prius in illam lapidum mittat. Scientia iudicandi similiter necessaria est, vt cognoscat quid debet iudicare, vt de pe. di. 5. c. 1. circa medium, vt ex errore non imponat falsas penitentias, per quas anime ad inferna trahuntur, vt de pe. di. 5. c. Fratres, quia iuxta sententiam veritatis, si cecus cecum prelsumat ducere secum, in foueam ductor primus cadit inde secutor, vt 38. di. c. Ipsis, & de pe. di. 6. c. 1. In primo autem inquirat sacerdos diligenter in confessione peccata & circumstantias peccatorum. s. tempus, modum, locum, & causam &c. Vt penitentes ex ignorantia vel verecundia non celerit in confessione peccata, vt de pen. dist. 6. c. 1. circa finem. extra. De pen. & re. omnis vtriusque sexus. Et dum penitens confitetur, sacerdos se exhibeat beneuolus & affabilem & humanum, vt penitens non impediatur in confessione sua ex austeritate sacerdotis, & audita confessione, confortet ipsum vtendo diuersis experimentis ad sanandum agrotum, nunc leuando, & consulendo per spem venie & gaudii eterne vite, postea terrendo per penas eterne, & incendia gehenne ostendendo: sicut videtur expedire, vt de pe. di. 6. c. 1. In fine, & extra. De pe. & re. Omnis vtriusque sexus sicut videmus in medico corporali, qui freneticum per leuia mitigat, & ad sanitatem reducit, & gulosum animu a vino & a carnibus asperere prohibet, ne per ea incurrat mortem. In quolibet autem peccato penitentia est arbitraria, vt sacerdos consideret qualitatem peccati & peccantis, vt si est senex, aut iuuenis, aut diues, aut pauper, debilis, aut furus, si est bene compos, aut compunctus & alia, & omnibus bene consideratis, imponat ei penitentiam, & prout in arbitrio suo viderit expedire, vt 26. q. 7. tempora. Et de pe. dist. 1. Invenitur, ita tamen, quod iuuenibus maxime mulieribus non imponantur ieiunia & vagationes pp etatis fragilitatem vt 50. dist. penitentes, quia in eundo & redeundo

audit & videt aliquid, per quod mulieriuuenis colligit venenum mortis, & in fundit alijs, quia non solum tactu & eius affectu, sed etiam aspectu quocumq; appetitur, & quisque appetit concupiscenciam seminarum, vt 32. q. 5. non solum. Malculis aut iniungat penitentiam, s. genu flexiones, & alias satisfactiones in ecclesia faciendas, ad tollendam malam consuetudinem de non veniendo ad ecclesias diebus dominicis & festiuis. Sit aut sacerdos ita cautus, vt non imponat penitentiam, ita grauem & austeram penitentiam, vt penitens totum dimittat, sicut adolescens qui falcem deiecit a tergo, quem super humeros portat: non potuit, vt 26. q. 4. alligant, sed nec ita leuem imponat, ne peccator contemnat peccatum, & vt ex leuitate penitentia relabatur libentius ad peccatum, vt 50. di. c. 1. Faciat ergo quoddam temperamentum ex misericordia & seueritate, vt penitentia non sit nimis dissoluta, nec nimis rigida, vt 10. q. 5. Sunt namq; tñ tutius est ponere minorem debito, quam maiorem, quia melius excusatur apud deum pp multam misericordiam, quam per nimiam seueritatem, vt 26. q. 4. Alligant, in si, quia talis defectus in purgatorio supplebitur. 25. dist. qualis, & c. se. tñ reiterant peccatum, grauior est penitentia iniungenda. Vultus n. iteratum si incurrat, grauius est ad sanandum, vt de pe. dist. 4. Inanis est penitentia. Vt aut sacerdos ad ista sit doctus & cautus, medietur scripturas sacras & dicta sanctorum, in quibus ista inueniat. Na pp hoc dñs ponit verba sua in ore prophete, & post committit tibi curam animarum, dicens ad Hier. Ecce dedi verba mea in ore tuo, Ecce constitui te super gentes & regna, vt 36. di. c. Ecce. Certe cu videbimus medicos corporu reuoluere quotidie, & legere libros physicales & medicinales corporum in quibus docentur curare corpora mortura magna stultitia est non legere libros sanctorum medicinales animarum in quibus docentur curare animas in eternum victuras. Maius est damnum vnius anime, quam de morte inenarrabilem corporu, vt 24. q. 3. Si habeas, circa finem. Instruat sacerdos conscientiam, vt confiteatur omnia peccata pure, & sine palliatione, vt sicut peccata sunt in conscientia conscientis per memoriam, ita sint in ore ipsius per confessionem, nec diuidat confessionem pp verecundiam, vt vnu confiteatur vni & aliud alteri, vt de pe. di. 7. c. 1. Vt cautus, & vt confiteatur per se non p nuntiu, vel per scripturam, vt de pe. dist. 1. qui penitet in principio. Veritatem dñi sacerdos inquirat de peccatis, aut de circumstantijs peccatoru, ita caute inquirat, vt non instruat eum ad peccandum, quia nulli debemus parare laqueu 17. di. De viduis, sub nullo. Debet aut sacerdos monere parochianos suos, & si opus fuerit cogere, vt salte semel confiteantur in anno, & coeant in resurrectione dñi, extra. de pe. & re. Omnis vtriusque sexus. Si vero sacerdos timeat scandalum alicuius potentis de populo, & timeat probabiliter, vt peius inde oriatur, salte denuntiet rectoribus ac superioribus, vt per illos tales potentis inducantur ad penitentiam, vt que non pot facere per se, faciat per aliu. Sufficit n. sacerdoti, vt faciat, qd potest. Si aut penitens voluerit de aliquo peccato satisfacere, & in aliquo pcto remanere, puta ab vsuris, & non a fornicatione, sacerdos non debet omnino illam confessionem spei nere, & sic secretu dimittere a se inconsultum: sed ipsam audire, dare sibi consiliu, vt ieiunet vel elemofynas & alia bona faciat & exerceat. Non tñ illi absoluat, nisi de omnibus confiteatur & satisfaciat, extra. de pe. & re. q. quidem. Dñs. n. noster totu hominē sanauit, & nullu sanauit, que non omnino liberauit. de pe. di. 3. Sunt plures. Denuntiet tñ, qd illa bona que facit in mortali peccato, non profunt sibi ad vitam eternam: sed ad hoc profunt, vt disponent & habitent ad penitentiam, vt legitur de Cornelio. 26. di. Deinde profunt et ad primum temporale de pe. di. 3. Quid ergo, vel ad suppliciu in inferno, de pe. di. 3. Si quis aut. Curet aut sacerdos residere in tali loco, qd audit confessionem maxime mulieru, qd ab alijs videatur manifeste, sed a nemine audiat, ne laici qui clericis opido sunt infesti, & sunt prout ad suspicandum mali ex sinistra suspitione cordis percuciantur: sed a nullo audiantur que ibi dicuntur, vt illud iudicium soli sacerdoti confessori, & penitenti confitenti sit notu. Sufficit aut in illo diuino officio testimonium dei, & sanctoru angeloru qui illic assistunt, & cora quibus illud iudicium agitur, vt de pe. di. 1. Quem penitet, & 50. dist. De his vero. Sacerdos aut summa cura & sollicitudine curare debet, ne reuelat aliquid de his que dicta sunt sibi in confessione, neq; p verbu, neq; per aliud signu, sed si dubitat de aliquo peccato, & super hoc vult consulere magis peititū, ita caute quartat consiliu de pcto, vt nullus aliquid perpdat de peccatore, alias esset in ea deponitionis, vt de pe. di. 6. Sacerdos, & extra. de pe. & re. vtriusque sexus, exhibeat se sacerdos multa maturitate ne verbosus, aut loquax sit ne pp hoc videatur, ut suspectus in confessione, nec sedeat in conuiuijs in multitudinem frequenter loquentiu, ne aliqd uerbu ercat ex ore suo, qd noccat ipsi de reuelatione confessionis, & si audiat uerbu iniuriosum a parochianis

ni s suis non reddat eis vicem pro vice, ne pp hoc infametur reuelasse confessionem peccati. Cauet aut sacerdos, ne dum audit confessionem mulierum, respiciat vultum earum, nec aduertat qualitate membrorum: propter quod bonu est & congruu, vt mulier teneat in confessione locu magis imu, & sacerdos magis altu, vt non de facili se videat mutuo, ne insidiant diabolo illa impediatur in confessione propter verecundiam, & sacerdos insidietur ex illicita cogitatione: propter quod etiam sacerdos expedita confessione iuuenularum mulierum non immoretur illa immiscere verba que confessionem perturbant, vel non adiuuet, nec vltra quam necesse est excogitare confessionem earum inquirendo vitiose motus membrorum suorum & vsus, quia vbi talis elca iacet, antiqui hostis stimuli non desunt ad tentandum. 81. dist. Oportet. Nec recipiat sacerdos manus mulieru inter manus suas, sicut aliqui stulti faciunt, vel fecerunt, nec aliquo modo tangat mulierem: quia bonum est omnino sacerdoti non tangere, vt 32. dist. Hospitolum. Timeat autem sacerdos inuigilationem versuti hostis, qui cum habeat mille nocendi modos, conatur a principio ruina sue charitatem hominum, & bona opera perturbare, vt 16. q. 2. Vitis. Debet autem sacerdos omni tempore dare penitentiam postulant, & in vltime artic. vite. de pen. dist. 6. in p. in. & 26. q. 6. Si presbyter. Nec contrahat moram quod docuere aduocatus fuerit ad penitentiam imponendam, aliter puni ri debet. Sed si infirmus petit penitentiam, & antequam sacerdos veniat ad eum sit mortuus, vel amiserit loquelam, sacerdos habeat eum pro confesso, & post morem absoluat eum, vt de pe. di. 1. multiplex. vt extra de sen. exc. A nobis. Si autem aliquis confiteatur aliquod peccatum de quo satisfacere non potest, puta rapuit aliena, que pre nimia paupertate reddere non potest, sacerdos iniungat sibi penitentiam, dicat tamen sibi, quod si veniat ad pinguiorem fortunam restituat ablatum, si restitui potest, vt 14. q. 6. Si res aliena. Item, si mulier sibi supposuit partum alienum, vt bona viri sui conuoluerentur ad alias, vel suscepit filiam de adulterio qua nutritur de bonis viri sui, in hoc casu audiat confessionem eius sacerdos, & similibus casibus, si qui tales occurrant, & absoluat eam, vt extra de penit. & re. officii. Item, si mulier habeat certam & discretam conscientiam ex causa probabilis & vera, quod vir eius sit cōsanguineus eius, & ob hoc non vult contra conscientiam reddere debitum viro suo excommunicato, sacerdos audiat confessionem suam, & absoluat eam, & comunicet illi in occulto iudicio aſarum, vitabit ipsam in publico, extra de rest. spo. Litera, extra de sen. exc. in quibusdam. Si autem aliquis confiteatur sacerdoti aliquod peccatum, vel furtum, de quo satisfacere non possit, aut non vult, & mulier, aut dñs res furtiuas petat excommunicato inde fieri, sacerdos debet excommunicare in gñe, non in specie, sed dicat, Excommunico illu, vel illam qui fecit tale furtu, non notando personam. Persona non debet notari expresse, nisi conuictus sit aliquis in iudicio extra de offi. iu. or. Si sacerdos: & quocumque sacerdos exco municat alique, scribat causam quare excommunicat, & in scriptis profertur, aliter infirmit in illam constitutionem, extra de sen. exc. Medicinalis. Cauet autem sacerdos vt non recipiat ad confessionem exco municatos, interdictos, anteq absoluantur: quia cu tales sunt remoti a sacramentis ecclesie, non possent eos absolueri durate vinculo interdicti, vel exco municationis: sed si sit exco municatus ab ipso sacerdote, vel ab antecessore suo, pot ipsum absolueri premissa satisfactione, & penitentia impendere, vt 1. 1. q. 3. si Episc. Si aut sit exco municatus a sacerdote alio, non possit ipsum absolueri iure ordinario, sicut nec possit alioru parochianos exco municare, vt extra de sen. exc. A nobis: tñ in artic. mortis pot vel possit simplex sacerdos a quacumque exco catione absolueri, extra de sepulc. vlr. Pot aut sacerdos de oibus peccatis venialibus & mortalibus prius penitentiam iniungere, & absolueri fideliter confitentes, vt extra de pen. & re. Deus, nisi prohibeatur ab hoie vel a iure, vt si sint enormia crimina, in quibus requiritur maior penitentia, & illa pro quibus requiritur solennis penitentia. Solemnē. n. penitentia imponit episcopus, non simplex sacerdos, 50. di. In capite quadragesime. Instruet aut sacerdos parochianos suos, vt addiscant symbolu. s. Credo in Deu & Patre noster, & confessionem: ista tria debent scire qui nesciunt legere, extra de pe. & re. Deus qui ecclesiam. Et quando homines intrat ecclesiam aspergat aqua benedicta, qua sacerdos habet semper in ecclesia parata, quia in cōspersione aqua benedicta remittuntur per gratia peccata venialia, & debilitatur potentia inimici vt de col. di. 3. Aqua. Et quado sacerdos audit confessionem alicuius, post audita confessionem iniungat ei penitentiam salutare, deinde faciat confessionem generale. s. Confiteor Deo. Et dum facit confessionem, instruet confitentem stare flexu ad terram pro reuerentia absolutiois, vt ex hoc fides & deuotio augeatur penitentis, finita confessione, dicat sacerdos. Misereatur tui omnipotens Deus &c. Indulgentia &c. Et absoluat eum a peccatis, & ab exco municatione restituens ipsum ecclesie sacramentis, Ca

reat aut sacerdos, vt si quis vult confiteri ei alio audire, non recipiat eum, sed quolibet audiat separatim, ne vnu audiat confessionem alterius nisi solus face do, vt extra de pe. & re. Omnis. De sacramento Eucharistie. DE sacramento Eucharistie plura dicam sub eruditione simplicium sacerdotu. Videamus ergo, quoniam iste tractatus excedit intellectum humanum, & hoc sacramentum percipitur potius fide, quam doctrina, iuxta illud dictum Domini, Nisi credideritis, non intelligetis. Plus enim in eo operatur credulitas mentis, quam perceptio corporis, vt de conse. distinctio. 2. ad quid. Hoc sacramentum Eucharistie sequitur penitentiam, quia non debet sacerdos vere penitentibus illud denegare, vt de penitenti. distinctio. 1. Neminem. Est enim sacramentum humane reconciliationis ad Deum, in eo quod filius Dei assumptus carnem humanam, & fecit se vnum nobiscum, vnde dicitur Emanuel, quod est nobiscum Deus. In eo vero quod nos sumus corpus Domini & sanguinem eius, efficiunt vnum cum ipso, & sic per ipsum tendimus ad vnitatem cum patre, & sic per Christum mediatorem reconciliamur aeterno patri, vt de conse. di. 3. In Christo pater. Sic ipse saluator dicit ad patrem. Volo pater, quod fideles sint vni nobiscum, sicut vni nos sumus: vt extra de sum. tri. & sic. cat. damnamus. Nec debet solum istud sacramentum ministrari per Episcopum, vel per presbyteru: potest n. per diaconu ministrari, vt de conse. dist. 2. peruenit, & 93. di. c. presente. & c. diaconos. Est n. sacramentum necessitatis, sicut baptismus, & penitentia, vnde dicitur viaticu a sanctis patribus, vt 26. q. 6. qui recedunt: quia maxime dari debet morientibus, sicut viatoribus transuentibus: vt extra de pe. & re. q. vitæ. Vnde sacerdos debet esse sollicitus, vt post penitentiam receptam comunicet infirmu, vt sine cōmunionem non recedat, vt extra de pe. & re. Deus qui ecclesiam. Ideoque sacerdos debet feruare Eucharistiam, & habere paratas hostias consecratas pro infirmis cōmuni candis, de conse. dist. 2. presbyteri: quam reponat in loco mundo & singulari, vbi alia cōmunia non ponuntur, de quibus comunicet infirmu quandocumque fuerit oportunitas. Et quando ibit sacerdos ad comunicandum, portet plures hostias in eundo & redeundo, vt populus se inclinans adoret verum corpus Christi, quod portatur manibus sacerdotis. Portet autem sacerdos illud publice honeste, & honorifice ante pedes, indutus veste sacerdotali, cum reuerentia & timore, cum gaudio mundo & decenti, precedente ministr o cu latera cu lumine, vel cum candela. Doceat autem sacerdos populum in ecclesia, vt quando leuatur corpus domini manibus sacerdotis in altari, & quando portatur ad infirmum, omnes se reuenter inclinent flexis genibus adorantes, vt extra de ce. mis. Sane. Reponat aut sacra Eucharistia, & crisma & oleu in loco claufo, & consignato clau, vt non possit aliqua temeraria manu extrahi, vt extra de custo. Buc. c. 1. Curet autem sacerdos hostias consecratas reponere in loco decenti, vbi non marcescat: & si locus esset adeo humidus, quod non possent ibi durare, recenscat eas & reuoluat frequenter, quia ex hac causa sacerdos potest etiam in tempore generalis interdicti semel in hebdomada celebrare, ianuis tamen clauis, campanis non pulsatis, interdictis & exco municationis excludis, vt extra de sen. exc. om. Permittimus. Quod si marcescerent & vererarent, sicut in aliquibus locis aliquando factum est, prout audiuius, iam desineret ibi esse corpus Christi, vt de conse. di. 2. Qui bene: vnde talis hostia non debet dari comunicanti. Item dari debet corpus Christi ieiuno stomacho ante cibum in honore tanti sacramenti, non post. de conse. di. 2. liquido. Si vero timeatur de morte, dari potest quandocumque ante, & post. Quado vero oportet sacerdotem veteres hostias renouare, & consecrare de nouo, sumat hostias veteres & comedendo consumat ieiuno stomacho, vel post missam celebratam antequam sumat perfusionem, seu abluitionem digitorum. Illud idem faciat quado superiunt hostie consecratæ cōmunicationi populi, sicut in festo natalis domini, vel resurrectionis, vel in aliiis festiuitatibus, quibus comunicatur, vt de conse. dist. 2. tribus gradibus. Debet aut sacerdos dare panem seorsu, & calice seorsum, nec debet Eucharistiam vino intingere, vt de conse. di. 2. cum omne. Cauet autem sacerdos, vt numquam porrigat sano, vel in firmo hostiam non consecratam pro corpore Christi, quia non debet populu deludere, cum falsa remedia sint veris periculis grauiora, vt extra de ce. mis. de homine. Habeat aut sacerdos horatiu, siue hostiam ad collum suu, quando comunicat alique, vt 23. di. ecclesia sica. Si vero aliquis sit infirmus, ita quod non possit hostiam totam sumere, quia forte parit in guttore, sacerdos frangat hostiam & sumat inde aliquam particulam, & det ei aliam particulam, quia pro quolibet parte sumitur corpus Christi, quia in sacramento per patres manducatur, & manet totum integru, ut de col. dist. 2. Quia manducatur. Siue plus, siue minus quis inde percipiat, oēs equaliter, integri me sumunt generaliter, & spaliter. Opulc. S. Tho. Aquin. O 4 vnuquisque,

Unusquisque, ut de conse. dist. 2. Quid sit sanguis. Cum autem sacerdos communiat sanum vel infirmum, debet in porrectione sacra Eucharistia facere signum crucis cum ipsa hostia in facie recipientis dicens, Corpus & sanguis domini nostri Iesu Christi conferet & custodiat te in vitam eternam. Cum vero porrigit calicem, dicit. In nomine domini nostri Iesu Christi: quia illud est purum vinum cum aqua, & non sanguis, cum non sit consecratum mystica prece sacerdotis. Sanguis enim datur cum corpore per modum unionis, quia non est corpus sine sanguine. Ideo debet dicere sacerdos qui porrigit Eucharistiam, Corpus & sanguis domini nostri Iesu Christi conferet te in vitam eternam, Amen. Secus est in sacramento altaris, ubi sacerdos recipit seorsum sanguinem sub specie vini, tunc ipse recipit verum sanguinem Christi prece mystica consecrati: ante consecrationem erat unum, post consecrationem vero est sanguis, quia benedictio consecravit, ut de conse. dist. 2. Nos autem. Debet autem sacerdos monere communi- cantes, ut sumant de calice tribus vicibus ad minus, non propter aliquod mysterium, sed ut bene lauentur ora sumentium, ne remaneant aliqua reliquia inter dentes communicantium, vel gingivas, & ut maleficæ mulieres non possint ita de facili referre in ore corpus Christi ad aliquod eorum maleficium perpetrandum, sicut sapius intelleximus, quod plures maledicæ fecerunt. Debet autem teneri dum communicant, aliquod gauisus ante peccus sub mento saltè ante caput illius gauisus, in quo sacerdos tenet Eucharistiam ambabus manibus expansis, ut si tora ceciderit hostia, vel aliqua particula, non possit cadere in terram, vel conculcari: non est enim sine culpa, quando corpus Christi ex negligentia cadit in terram, ut de consec. dist. 2. Qui bene. & 1. q. 1. Interrogo. Si vero aliqui pueri de parochia sacerdotis venerint ad communicandum in festo natiuitatis, vel resurrectionis domini, & tantæ adhuc innocentie sint, quod nullo adhuc grauari sint graui peccato, & sint tantæ discretione & compun- ctionis, quod sumant cum aliqua reuerentia & timore, potest sacerdos dare eis corpus Christi post aliqualem confessionem, quæ inducit in illis deuotionem & assuetudinem confitendi: quia licet non habeant, aequalem discretionem confitendi & contred- di, tamen in ipsis operatur sacramentum, cum non inueniat obi- cem malitie in eis, ut extra. de bap. & eius effectu. Maiores, in fine. Si autem indiscreti fuerint, & malitiosi, ut pote in quibus malitia excedit ætatem, non debet sacerdos indiscretis talibus dare corpus Christi. Paruulis vero in morte, quod fumere illud non possunt, debet sacerdos in ipsis articulo vinum cum aqua in calice pro confirmatione porrigit, non quod sit sacra- mentum, sed fides & assuetudo sacramenti. Illud autem credo, & rogo omnino vitandum, quod quidam sacerdotes facere con- sueverunt, ut videlicet quando portant Eucharistiam ad infirmum, non portant vinum de ecclesia sua, sed accipiunt de domo infir- mi. Portet ergo sacerdos vinum de ecclesia sua cum ipsa eucharis- tia de segete sua si habet, ad domum infirmi: si vero non habet, acquirat unde possit, vel emat, & ab ecclesia sua deferat ad infirmum, ne per hoc lædatur in tanto sacramento fides illius infir- mi, qui sic mortaliter & perniciose sumeret, cum in illo sacramen- to plus operetur fides percipientis, quam sacramenti perceptio, ut de conse. dist. 2. Ut quis. In omnibus enim sacramentis, & in illo præcipue, quia magis caligat oculus rationis, debemus infor- mare viros, & mulieres ad fidem & deuotionem non solum per verba, sed etiam per actus nostros exteriores, ut extra de celeb. mis. Sane. Sed si sacerdos sit suspensus, vel excommunicatus, aut interdictus, vel remotus a collatione & perceptione huius sacra- menti, in hoc casu peccat sacerdos in conferendo, & peccat ille qui scienter recipit ab eo. Si vero probabiliter ignoret de facto, non peccat, ut extra. de cleri. interdic. vel ex. minif. Apostolic. Si vero sacerdos ligatus sit minori excommunicatione tantum, peccat sacerdos in conferendo, sed non peccat ille qui recipit, quia in casu sacerdos, & si sit remotus a perceptione sacramen- torum, non tamen a collatione, ut extra, de cle. interdic. vel ex. mini. cali. celebrat.

De sacramento infortionis.

Extrema vntio debet dari adultis infirmis, penitentibus, & penitentibus, de quorum morte timetur. Sanis enim, & pue- ris, & non penitentibus dari non debet: & debet dari ab Epi- scopis, vel presbyteris, & non ab aliis, ut 95. dist. Quod illud & c. sequenti. Constat autem hoc sacramentum in vntione quæ fit ex oleo sancto, & oratione quæ funditur a presbytero super infirmum, ut c. præallegato. Debet autem adhiberi in hac vntio- ne oleum benedictum per episcopum, quod dicitur oleum infir- morum, & non oleum catechumenorum, quia illud adhibetur in sacramento baptismi, extra, de sacra. vntione. Cum venissent. Vn de peccant sacerdotes qui inungunt de alio oleo: peccant etiam in illa capitula, qui voluit dare illud oleum capellanis suis cum

alio oleo, facientes quædam diuisionem sacramentorum ex auaritia, vel ex iactantia, quia faciunt illos errare, dum vngunt infir- mos de oleo catechumenorum. Si vero sacerdos deprehenderit se errasse, & ex errore de alio oleo vnxisse, debet adhuc de alio oleo debito vngere, & supplet quod omisit, ut extra. de sacra. vntione. c. 1. Et ille sacerdos qui inungit, debet super infirmum fundere orationem: non enim vnus debet inungere, & alius ora- tionem dicere, sicut quidam fatui sacerdotes facere consueue- runt, ut non sit diuisio sacramenti, ut 23. dist. Quorundam: possunt tamē alii sacerdotes simul cum ipso sacerdote inungere & ora- te orare. Et debent etiam plures sacerdotes adhiberi in collatio- ne huius sacramenti, si fieri potest: nec hic est taxatus numerus quor sacerdotes debeant interesse, quia sufficiens duo, si plures haberi non possunt: possunt etiam communicare centum si voluit: sed quando non possunt esse plures sacerdotes, potest vnus sacerdos cum scholare suo, & ex causa potest solus sacerdos illud sacra- mentum conferre infirmo, ut extra. de verborum significatione. Quæ sunt. Debet autem sacerdos istud oleum, & aliud oleum, & crisma die 5. feriæ hebdomadæ sanctæ per singulos annos de anno in annu renouare ad sacramenta conferenda, & vetus in ecclesia cõcrema re, ut de conse. dist. 3. Literis: & de oleo nouo per Episcopum bene dicto baptizare, & inungere, & nõ de veteri, alias esset grauius puniendus, nisi hoc faceret ex graui necessitate, ut de conse. dist. 4. Si quis de oleo. Et si oleum, vel crisma ex frequenti vsu defice- ret, potest sacerdos adhibere oleum non consecratum oleo conse- crato, & totum efficitur consecratum, ut extra. de consec. eccle- siæ, vel alta. Quod in dubiis. Nec debet sacerdos in collatione hu- ius sacramenti pecuniam exigere, nec aliquo modo perere, quoniam hoc esset simoniacum, sponte tamen oblatum potest reci- pere. In nullo enim sacramento permittitur pecuniam postulare, sed dari. ut 1. q. 3. c. vii. Si vero infirmus voluerit alios clericos præter clericos ecclesiæ suæ conuocare ad ipsum inungendum, sacerdos parochialis ecclesiæ licet non debeat pecuniam perere, potest tamen denuntiare sibi, & dicere, Ego & socii mei nihil pe- timus, parati sumus sine aliqua satisfactione. Aliis vero cõ sunt extranei, est honestum, & consuetum ut aliqua elemosyna tri- buatur. Item, potest illud sacramentum iterari, sicut & peniten- tia. Nam ista tria sacramenta, scilicet baptismus, confirmatio, & ordo iterari non possunt, reliqua possunt iterari, quæ sunt qua- tuor: quia, n. iterat morbus peccati, necesse erat ut posset iterari medicina sacramenti. Prodest autem istud sacramentum ad duo. Primo, quia citius sanatur infirmi si sint conualuiti, secundo quia tollit peccatum veniale, sicut patet autoritate Iacobi, un- de sumitur illud sacramentum, ubi dicitur, Iac. 5. Alleluia eum Dñs, & si in peccatis fuerit, dimittentur sibi. Si autem infirmus qui petit vntionem, amiserit notitiam vel loquelam antequam sa- cerdos veniret ad eum, nihilominus vngat eum sacerdos, quia in tali casu debet etiam baptizari, & a peccatis absolui, ut extra. de bap. & eius effect. Maiores. Potest autem corpus defuncti laua- ri, ut moris est apud quosdam, etiam si eadem die qua natus de- cesserit, quia talis lotio non obest defuncto nec prodest, sed pro- dest viuus qui per hoc reddunt testimonium fidei suæ, quia tale corpus in generali resurrectione habet resurgere, ut 12. quæst. 2. Non extimemus.

De sacramento ordinis.

De sacramento ordinis dicendum est, quod nouem sunt ordi- nes ecclesiastici, ad quos clericus finaliter promouetur, ut 25. dist. Perlectis, in quorum collatione talis est ordo. In primis enim tonsura efficitur clericus, ut extra, de arate & quali. ord. præd. Cõ cõtingat, qui aliter dicit psalmista. 25. dist. Perlectis, ubi ad Pfalmistam: deinde efficitur hostiarius, deinde exorcista, deinde lector, deinde acolytus, deinde subdiaconus, deinde dia- conus, deinde presbyter, deinde episcopus. ut 77. dist. c. 1. Ad instar cælestis militiae, ubi sunt nouem ordines angelorum, in quibus alii, maiores, alii minores, & dum minores exhibent reuerentiam maioribus, & maiores minoribus dilectionem impendunt, fit in eis vera cõcordia ex diuersitate contentione, ut 79. dist. Ad hac autem, possunt autem semper recipi minores ordines, sed sacri ordines non possunt recipi nisi septies in anno, videlicet, in qua- tuor sabbathis temporis, & in sabbatho sancto, & in sabbatho ante dominicam de passione domini, ut extra. de rep. & dif. de eo. Sacros autem ordines dicimus a subdiaconatu & supra, ut 32. dist. Erubescant. Isti enim qui ad hos ordines promouentur, coguntur omnino continere, & profiteri castitatem. ut 38. dist. Nullum fa- cere subdiaconum. Debet autem quilibet clericus a suo episco- po ordinari, vel de licentia sui episcopi, ut 9. q. 2. lug. Si vero alii quis clericus de ignorantia, vel obliuione omnino aliquo medio fecerit se ad altiorem ordinem promoueri, debet se abstinere ab executione illius ordinis, donec tempore debito & statuto ad hoc receperit ordinem quem omisit, ut 52. dist. Sollicitudo. Et nota

nota, quod d quilibet prædictorum ordinum habet priuilegium fori sui & e normitatis, unde non potest conueniri nisi in foro ec- clesiæ: & qui cumque percutit aliquem clericum, eo ipso incidit in excomm. unicationem, a qua non potest absolui, nisi in articulo mortis, vel auctoritate Papæ, ut 17. q. 4. Si quis suadente. Et de- bet deferre consilium rotundum, non quadratum, vel fenestratam deluper caput ad modum spheræ, alias debet puniri, ut 23. di. Pro- hibete. Aliter non conceditur eis ministrare ad altare, nisi cum consura, & veste congrua, ne faciant inde scãdalum altis. 23. dist. c. Presbyter. Debent etiam benedicere mensam, quando cumque comedunt, & cibo sumpto gratias referre Deo, ut 43. dist. Non liceat.

De sacramento matrimonii.

De sacramento matrimonii pauca dicemus, quæ spectant ad officium sacerdotis. Est enim sacramentum laicorum, & laici enim concessum est vxores ducere, filios procreare, terram colere, & temporalia possidere. Clerici conuenit ab omni strepi- tu temporalium cessare, vacare cõ temptationi & orationi, quod designat rasura capitis, & corona quàm habet in signum regni quod expectatur in Christo, vt ipse in sorte domini electi, ut 12. quæstio. 1. Duo sunt tamen quidam clerici possunt habere tempo- ralia ad communem utilitatem indigentium exemplo domi- ni. 12. q. 1. Habebat & dominus, & 12. q. 2. Aurum ecclesiæ habet. Quicquid enim habent clerici de redditibus, debet esse pauperum, & domus eorum debent esse communes ad susceptionem peregrinorum, ut 16. q. 1. c. vii. Aliter autem si ex auaritia retinent & accumulunt, apud strictum iudicem rei sunt omnium illorum quibus conuenire possunt, ut 47. dist. Sicut hi. Cle- rici in minoribus constituti possunt contrahere matrimonium si contrahere volunt, sed in sacris ordinibus a subdiaconatu, & supra numquam, ut 32. dist. De illo cler. perdit tamen bene- ficiam clericus coniugatus: quia non potest habere ecclesiam, & vxorem, seu beneficium ecclesiasticum cum vxore, & extra de cleric. coniuga. Ioan. Potest autem redire ad clericatum si habeat vnica uxorem, tamen virginem, ut 32. dist. Nemo. Ad sacerdotem pertinet curare ne in parochia sua contrahantur clandestina matrimonia, & incestuosa, & ideo interuenire debet publica sponsalia, & alia solemnitates consueta, per quas exclu- duntur & reuelantur ista impedimenta, propter quæ celebrat sacerdos Missam specialem, in qua benedicit sponsam cum spon- so, ut 30. q. 5. per totum. Requiritur tamen quod sponsa benedi- catur per sacerdotem si sit virgo, ut habet in se signaculum sacra- menti: signat enim ecclesiam quæ virgo Christo nupsit, & virgo in fide permanet, iuxta illud Apost. 2. Cor. 11. Despõdi. n. vos vni viro virginè castã exhibere Christo, ut notatur extra de biga. Debitum, propter quod etiam mulier corrupta non potest in sacra virginem consecrari, ut 2. q. 5. Ille autem, & 26. dist. Acutus, & ita quàm ad hoc requiritur maior castitas in muliere quàm in viro. Prius tamen quam sponsalia contrahan- tur, sacerdos denuntiet publice in ecclesia personam, inter quas matrimonium debet contrahi, ut quicumque scierit aliqua im- pedimenta, infra certum terminum dicat, aliter sacerdos non ce- lebrat sibi Missam, quia grauius puniretur a iure extra de clan- desti. spõsa. Cum inhibito. Illud autem non omitto, quod quan- do sacerdos celebrat Missam sponsalium, facta consecratione an- tequam dicat, pax domini, benedicat spõsam cum sponso, & per- acta benedictione redeunt ad altare recepturi corpus & sangui- nem in altari. Ego autem laudo, & tutius reputo meo iudicio, ut sacerdos prius sumat corpus & sanguinem domini, propter peri- culum quod posset interuenire in tanto strepitu hominum de corpore Christi, & propter periculum conscientie sacerdotis, & sic peracto illo diuino mysterio, sacerdos vadat ad benedicendū illos, sed ante benedictionem sacerdos interroget illos vtrum vnus consentit in alterum per verba de præsentibus, & velit ipsam in coniugem habere, & hoc factò fundat benedictionem super capita amborum, principaliter tamen super mulierem ratione cuius celebratur Missa, & datur benedictio, sicut patet ex verbis & forma ipsius benedictionis. Et data benedictione, sicut moris est, sacerdos accipiat manum dexteram sponsæ in manu sua in- uoluit pallio quo induitur, & assignet eam sponso per verba consueta, & factò signo crucis dimittat eos in pace. In his solen- nitatibus maxime attenditur consuetudo, quia in quibusdam ec- clesiis hæc solemnitas non seruatur. Debet etiam sacerdos cura- re, ut aliquis de parochia non contrahat cum consanguinea sua, vel affine sua vique ad quartum gradum, nec in ipso gradu, ut extra. de consan. & affi. nõ debet, & 35. q. 1. Aequaliter. Si au- tem ab vna parte in quinto gradu, ex altera vero in secundo, vel in tertio, vel quarto possunt contrahere, quia quolibet gradu remo- tior quis distat a stipite, tanto gradu distat a quolibet per aliam lineam descendentiū ab eodem, ut extra. de consan. & affi. ca.

vlc. Nec debet aliquis contrahere cum affine data consanguineo suo, & hoc si sponsalia contracta fuerint post septennium, quia tale matrimonium non potest contrahi, & contractum dirimitur, extra. de spõ. impu. c. Literas. Nec inter filios duorum compa- trum potest contrahi matrimonium, si per eos, vel per alterum eorum compaternitas est contracta, ut extra. de con. spiritali super eo. Nec debet contrahere cum adultera quàm duxit de facto viuente vxore sua, vel cui dedit fidem contrahendi post mortem vxoris suæ, ut extra. de eo qui duxit in matri. quàm pol- luit per adulterium, ca. vlt. Secus si vxor secunda nescia fuit de prima vxore. Nam in hoc casu post mortem primæ vxoris rema- net matrimonium cum secunda, nec dissoluitur ad petitionem viri, ut extra. de eo qui duxit in matri. c. 5. & penult. Nec debet quis contrahere mortua vxore cum illa, cuius filium vxor sua dum viueret de sacro fonte leuauit, secus si aliqua leuauit filium ipsius vxoris suæ tantum, quia cum illa possit contrahere, ut 30. q. 4. Qui spirituales, & ca. Post vxoris, quia vir & mulier cõ- municat sibi actiones, & non passionem, ut ibidem notatur: vxor enim viro acquirit compaternitatem, & vir uxori post contractū matrimonium, & consummatum tam in baptismo, quàm in confirmatione sciri crismatis agendo, id est, tenendo filium alterius ad baptismum, vel ad crisma, scilicet patiendo. i. si eius filius, vel filia teneatur. Dicit enim magister Hugo, quod non solum in baptismo, sed in omnibus præluudiis contrahitur compaternitas, ut 3. q. c. 1. Vin. & alii dixerunt quod non, ut extra. de cog. spiritu. contracto. Sed quia adhuc sub iudice lis est, ideo de ipsis præluudiis quæ præcedunt baptismum, & eorum captio, aliqua differamus. Cum puer defertur ad ecclesiam baptizandus, sacer- dos primo sufflat in modum crucis in faciem ipsius pueri, ut pro- prium sacerdotis mysterium spiritus sancto cedat fugiens mali- gnus spiritus, ut de conse. dist. 4. Postquam. Post sufflationem ve- ro signatur baptizandus signaculo sanctæ crucis tam in fronte, quàm in toto corpore, & ut tunc diabolus recognoscens signacu- lum suæ mortis, sciat eum iam esse signatum per signaculum alienum, ut de conse. dist. 4. Postea. Signatur deinde pabulo salis in ore, ut sapientie sale conditus, fœtoris careat iniquitatis, ne putrefiat vermibus peccatorum, ut de conse. dist. 4. Ex hinc posita tanguntur nares, & aures baptizandi de salua sacerdotis, & dicitur ei verbum, quod dominus dixit quando sanauit infir- mum mittens digitum suum in auriculam dicens. Effusa, quod est aperire, ut aperiantur nares ad recipiendum notitiam Dei, & aperiantur ei aures ad audiendum mandata Dei, ut de conse. dist. 4. Postea. Deinde vngitur in pectore de oleo sanctificato, ut cor illius confortetur in fide sanctæ Trinitatis, ut nullas reli- quias latentis inimici remaneant in ipso. Vngitur etiam inter scapulas, seu spatulas de eodem oleo sanctificato, ut per Dei gra- tiam roboretur ad bona opera faciendã, ut de consecratione di- stinctione 4. Deinde post baptismum iam receptum vngitur in vertice, siue cerebro sacro crismate, ut regni Christi parti- ceptus fiat, & sit paratus reddere rationem de fide quam suscipit in baptismo, ut de consecra. dist. 4. Postquam. Et nota quod ante baptismum vngitur oleo sancto, sed post baptismum de cri- smate sacro, quia sic est Christianus a Christo, ideo vngitur crif- mate, quia dicitur a Christo, ob hoc etiam omnes baptizati dicitur Christiani, quasi vncti extra de sacra. vntio. Cum venisset. Circa instructionem populi, duo sunt necessaria, scilicet do- ctрина, & vita pura, ut doceat populum verbo & opere, ad i- fic. t exemplo. Debet enim frequenter exponere verba sacra scri- pturæ, id est, sanctorum patrum exempla, prout iuxta congrui- tatem temporis & moris viderit expedire ad cognitionem veri- tatis, & per exempla suæ conuersationis & vitæ edificare audi- tores, & approbare quod dicit in cordibus auditorum ad amo- rem & affectionem veritatis, ad quod designandum in Exod. vestimentis sacerdotis tintinnabula inserta leguntur, ut audian- tur sonitus, quando ingrediuntur sanctuariū in conspectu Do- mini, ut nõ moriatur, quia contra se iram iudicis cælestis erigit, nisi vita sacerdotis simul cum linguæ sonitu vniformiter clami- tet, modumque teneat in prædicando, ut iuxta capacitatem au- dientum prædicet vtilia, & intelligibilia, non alta quæ non pos- sunt intelligi, vel quæ aliquo errore vulnerent conscientias au- dientium: neque superflua, quæ fastidium generant, aut tardium in animas auditorum. 43. dist. Sit rector. Non enim sufficit vita bona sine doctrina. Si enim sacerdos ex ignorantia, vel negligetia non prædicet populo suo veritatem, nec exponat eis viam sa- lucis, reus erit apud Deum animarum illarum quæ sub ipso pe- rierunt ex defectu doctrinæ. 43. dist. Fessus, & 50. dist. Si quis dia- conus. Si vero sacerdos diligeret doceat populum, & quantum in se est annuntiet eis viam salutis, & illi non acquiescentes ei pereant, sacerdos sine culpa erit in die iudicii apud Deum, & illi soli remanenti sunt in pœnis, ut 47. dist. c. vlt. Aliter autem quan- tumcumque sacerdos sit bone vitæ, non sufficit ei ad salutem, si curam habeat animarum: ex sola enim negligentia, quàm ha- bet

bet ad subditos, damnaretur, ut 40. dist. Sic propterea Heli sacerdos in se sanctus fuit, sed quia filios non erudiuit in omni disciplina & correctione, superius cecidit, & mortuus est, ut extra de simo. Licet Heli in prin. Nec iterum sufficit doctrina sine vita. Si enim sacerdos mala vitæ sit, perdit fructum doctrinæ, quia cum ipse sit criminofus, non habet frontem corripiendi criminofum, ut 25. dist. c. vlc. Laici enim de facili corrumpuntur per ex- pla malæ vitæ sacerdotis, & ex hoc contemnunt verbum Dei, & sacrificium, & ex prauis exemplis sacerdotis peiores fiunt, ut 50. dist. De his vero. Culus enim vita despiciunt, restat ut eius prædicatio contemnatur, ut in quæst. quarta idem testatur. Tor enim sacerdotes digni sunt mortibus, quor ad subditos perditionis exempla transmittunt, ut 11. quæst. quarta præcipue. Sacerdos autem qui nec habet regimem in se, nec rationem, nec delicta detestatur, nec filiorum crimen corripit, canis impudicus dicendus est magis quam Episcopus. 2. q. 4. Qui nec sic ergo patet, quod sacerdos debet vitæ quæ habere, scilicet paritate vitæ, & doctrinam, quantum cum sit hoc difficile. Nā vt dicit Aug. Nihil in hac vita, & maxime in hoc tempore difficilius officio Episcopi, vel presbyteri, si perfectorie, vel adu- latorie res agatur: sed apud Deum nihil beatus, si eo modo mi- sitent, quo noster Imperator iubet, vt 40. dist. Ante omnia. Do- minus noster Iesus Christus, qui est fons omnium bonorum, de cuius plenitudine omnes accipiunt, tales faciat sacerdotes no- stris temporibus, quales descripti sunt, qui cum patre, & filio, & spiritu sancto viuunt, & regnant per infinita secula saculo- rum, Amen.

Explicit opusculum sexagesimum sextum. De officio sacerdotis.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXVI. EXPOSITIO MISSAE, QUID SIGNIFICANT ILLA QUAE FIUNT IBI.

N virtute sanctæ crucis, & sacramenti altaris magna est convenientia, & magna efficacia, cum per vtrumque excludantur contraria, & renouetur & sanctificetur ecclesia. Duplici autem ratione renouamur, vt scilicet prius exuamur a vetustate, deinde induamur nouitate. Septem sunt quæ in sacramento altaris attenduntur vniuersaliter, scilicet quæ sit causa Missæ, quæ differentia, quis finis, quæ virtus, quis ordo, quæ ratio, & quæ utilitas. De causa missæ. Causa Missæ est tripartita, scilicet honor sanctorum, salus viuorum, & requies defunctorum. Præmittitur autem quali prologus oratio, & invocatio Tri- nitatis, in quo præbatur, & ostenditur quæ sit causa missæ sequens. Suscipe sancta Trinitas, &c. Ibi continetur, ut sanctus proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, defunctis ad requiem. Tripartita est ergo differentia: nam secundum differen- tiam partium ecclesiæ tres sunt missarum differentie, ut scilicet alia dicatur pro sanctis, alia pro uiuis, alia per defunctis fide- libus. Sunt enim tres partes ecclesiæ, scilicet pars in exultatione, pars in peregrinatione, & pars in expectatione. In exultatione sunt sancti, qui Christi vestigia sunt secuti: in peregrinatione, sunt viui, subiacentes varietati, & tribulationi: in expectatione sunt fideles defuncti, qui expectant opem, & requiem. Secundum harum trium partium differentiam, sunt tres differentie finium missarum, & officiorum. Alium enim finem habet missa pro san- ctis, quia Ite missa est: alium finem missa pro uiuis, quia Benedi- camus domino, & alium finem missa pro defunctis, quia Requi- escant in pace. In fine missæ pro sanctis, inuitamur ad illam glo- riam, in qua sancti iam requiescunt per Ite missa est. q. d. hostia a patre nobis missa est, uel a nobis ad patrem remissa est, ideo festinate ingredi ad illam requiem. Finis uero missæ pro uiuis hor- tatur nos qui sumus in hac peregrinatione, ut demus iugiter. Deo benedictionem, & gloriam. Luxta illud. psalm. 113. Nos qui uiuimus, benedicimus domino, &c. In fine missæ pro defun- ctis, eis optamus requiem per Requiescant in pace, quod in prin- cipio petimus: similiter per Requiem æternam, &c. De uirtute missæ crux Christi est, quæ sacramentum est altaris, & quæ sacra- mentum ecclesiæ consecrat & sanctificat, de ordine crucis in serie canonis. Et nota quod septem ordines crucis in serie cano- nis sunt, quos spiritus sanctus multa sapientia ordinauit. Primus ordo est, a, Te igitur clementissime pater, usque ad, Quam oblationem: secundus est a, Quam oblationem, usque ad, Qui pridie: & tertius est a, Qui pridie usque ad Vnde, & memo-

res: quartus est ab, Vnde & memores usque ad, Per quem hæc omnia: quintus est a, Per quem hæc omnia, usque ad, Per ipsum. Sextus est a, Per ipsum, usque ad, Pax dominis: septimus est a Pax dominis, usque ad finem Missæ. In singulis autem ordinibus sunt causæ profundæ, & ratione, quæ rationabiles mouent quæstio- nes, quas spiritus cui uult claudit, & cui uult aperit. In primo ordine canonis tria apponimus, & pro tribus rogamus Deum, & tria petimus, & ideo tres cruces facimus.

Quare ibi ponimus panem, uinum, & aquam.

Tria apponimus, id est, panem, uinum, & aquam. Quare au- tem ista tria potius quam alia apponuntur, quæstio oritur. Tripartita uero causa. Prima causa, quia inter omnia humana uita sustentanda necessaria, præcipua sunt panis, uinum, & aqua, & magis communia, & utiliora, & magis necessaria: pro- pterea potius debuerunt apponi, quam alia, & in illud quod me- lius & utilius est omnibus, & super omnia ad uitam capescen- dam magis necessarium transformari, id est, in corpus & sangui- nem Christi. Secunda causa est, quia in his res ipsa, & uirtus sacra- menti intelligitur, sine qua ad hoc sacramentum indigne ac- ceditur, & ad iudicium non ad salutem sumitur. In aqua enim intelligitur fides quæ latet, & nutritur in aquis. In uino, quod lætificat, & accendit, intelligitur spes. In pane, qui confirmat & reficit, intelligitur charitas. Vel in pane qui corroborat, intelli- gitur pater, qui est omnium fortitudo. In uino, quod lætificat, in- telligitur filius qui est gaudium omnium nostrum, quod nemo tollet a nobis: In aqua quæ mundat, & lauat intelligitur spiri- tus sanctus, unde Eze. 36. Effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris: uel in aqua intelligitur munditia castitatis, in pane fortitudo & opera pie- tatis, in uino quod accendit rectitudo intentionis. Hæc enim tria accedentibus ad altare, ita necessaria sunt, ut sine his cū salu- te nemo accedere possit, ideo in eminentiori loco paratur altare, ut aciesuri his gradibus studeat seipsum preparare: unde in 4. or- dine canonis an equam dicimus. Panem sanctum uitæ æternæ, & cal. salutis perpe. pro necessario offerimus hostiæ puræ, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, sed de his in consequentibus dicendum est. Tertia causa est, quare prædicta tria apponuntur, scilicet panis, uinum, & aqua, quia pro tribus generibus homi- num rogamus, etiam tria nobis donari petimus. Igitur secundum hoc, tria panem uinum & aquam ponimus, pro tribus au- tem rogamus. Primo, simul generaliter pro omnibus, ubi dici- mus, In primis quæ tibi offerimus pro ecclesia, &c. Secundo, pro familiaribus nostris absentibus, ubi dicimus, Memento domine famulorum famularum, &c. Tertio, pro circumstantibus, ubi di- cimus, Et omnium circumstantium. Tria etiam petimus, primo ut dies nostri disponantur in pace: secundo, ut eruantur ab æter- na damnatione: tertio, ut mereamur numerari in domino gra- ge, quæ omnia ibi habemus ubi dicimus, Dieque nostris in tua pace disponas, atque ab æterna dānatione nos eripi, & in electo- rum tuorum iubeas grege numerari. Quia ergo tria ponim, tria ro- gamus, tria petimus, propterea tres cruces facimus, ut per uirtu- tem crucis primo quæ apposita sunt benedicantur: secundo, ut hi pro quibus apponuntur roborentur: tertio autem, ut quæ pe- timus, impetrentur. Quare primo tres cruces facimus. Soluta er- go est hæc quæstio, quare in hoc ordine tres cruces sunt, ut quæ- do dicim, Hæc dona, hæc muna, hæc sancta sacrificia illibata, scilicet maiestati diuine, vt hæc dona referantur ad naturam, hæc muna ad gratiam, hæc sancta sacrificia illibata ad incor- ruptionis gloriam. Quare autem hoc sacramentum iteretur, uel quomodo bene sumatur, uel quid bene sumptum operetur, uel quare sub hac specie sacramenti ueritas lateat, rationabiles quæ- stiones oriuntur.

Causa quare hoc sacramentum iteretur.

Quare hoc sacramentum iteretur, triplex est causa. Prima est, ut qui quot die labimur, per hoc quotidie releuemur. Secundo, ut sicut in medio paradisi erat lignum uitæ, ita sit cor- pus Christi assidue in medio ecclesiæ, quo criminaliter peccan- tes arceantur, donec per penitentiam satisfaciunt ad hoc, & per hoc reconciliati reuertantur, uel redeant. Tertia est, ut per hoc unum corpus efficiamur cum Christo, & mediāte Christo, unum efficiamur cum Deo: unde Ioan. 5. Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. De- inde bene sumitur, si quis per fidem in regram confessionem pur- ram, & penitentiam dignam ad hoc preparatur. Deinde sum- ptum tria operatur. Primo peccata purgat, secundo uirtutes ro- borat, tertio in uitam æternam relucit. Ioan. 6. Qui mandu- cat carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Quare hoc sacramentum speciebus

speciebus sit tetelatum. Quare sub specie sacramenti ueritas late- at, uel ueletur, triplex est causa. Prima est interrogatio fidei. Se- cunda augmentum meriti. Tertia defectus infirmi. Primo enim homo fidem interrogat, ut interrogando probet & consentiat. Se- cundo, ut per fidem probatum maius meritum acquirat. Tertio, ut nostræ infirmitati pareat, dum seipsum in suæ maiestatis cla- ritate non manifestat: sed sub quodam uelamine occultat. In pri- mo ordine, petimus ut quæ apposita sunt benedicantur. In secū- do uero petimus, ut quæ in primo benedicta sunt, in uerum, & summum sacrificium transformentur. Quare secundo facimus quinque cruces. Quinque uero cruces facimus: quia quæ benedi- cta sunt in id transformari petimus, quod in quinque præcellit omnibus, scilicet in triplici prærogatiua & charitate gemina: ideo dicimus, benedictam: omni scilicet plenitudine gratia- rum, & ascripta, patma dignitate & honore. Ratam, summa & æterna potestate: sed quia hic triplex prærogatiua parum nobis prodesse, nisi charitatem geminam exhiberet, propterea dici- mus, ut nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii tui domini nostri Iesu Christi: cuius charitas gemina fuit, quam habuit ad patrem & gregem, patri obediendo, & pro grege moriendo, uel charitas gemina, quæ corpus & animam posuit. Aliet, uel ideo quinque cruces facimus, ut ex prædictis quinque necessaria nobis impetremus, scilicet, ex participatione sanguinis remissionem peccatorum, ex participatione corporis, unitatem & societatem sanctorum, ex summa & æterna potestate, timo. em & sollicitu- dinem mandatorum, ex summa dignitate & honore, honestatem uitæ & morum, & ex plenitudine gratiarum impetremus pleni- tudinem præriorum.

Quare tercio duas cruces facimus.

In tercio ordine petimus, ut quæ in primo & secundo benedi- cta sunt, in uerum & summum sacrificium corporis & sangui- nis Christi. transformentur: & ideo duas cruces facimus. Et nota, quod iste ordo breuior est, quam alius: sed profundior & ma- gis sapiens plenus: unde in hoc duplex quæstio mouetur: prima est quare non nisi due cruces fiant: secunda quare in hoc or- dine potius, quam in ceteris substantia panis, & uini in uerū cor- pus Christi & sanguinem transeat. Solutio primæ quæstionis est: quia nulla alia nisi hominis natura sola duplex redimenda erat, scilicet corpus & anima. In hoc autem ordine, nostra redemptio & reparatio celebratur, per quam humana natura liberatur, & ideo duplex crux fit hic propter redemptionem duplicis natu- ræ. Solutio secundæ quæstionis est: quia triplex est ordo, scilicet nature, iustitiæ & gratiæ. Ordine nature hos præcedit fructum, ordine iustitiæ pœna sequitur peccatum, ordine gratiæ superabū- dat gratia peccatorum, & misericordia impeditur, ubi nullum præ- cedit meritum, & ideo nec natura potuit, nec iustitia debuit, ut panis & uinum fieret corpus uel caro & sanguis: sed solâ gratia diuina hoc potuit & noluit, hoc fecit & facit. Sicut autem sunt tria tempora: scilicet tempus ante legem, tempus sub lege, & tem- pus post legem, uel tempus gratiæ. Venit dominus Iesus Christus qui hoc sacramentum celebrat & instituit, sicut & in hoc ter- cio ordine canonis de pane & uino, corpus & sanguinem conse- crat & conficit. Et nota, quod hæc tria ad hoc sacramentum sunt necessaria, scilicet ordo, actio, & intentio. Ordo, ut sit sacerdos, actio, ut uerba proferat, quæ Christus dixit in cœna, intentio, ut ad hoc proferat, & hæc tria requiruntur in aliis sacram. is, præ- terquam in baptismo qui est necessitatis. Quandoque uero pro- feruntur uocose uerba pertinentia ad sacramenta, uel ad instruendū ignaros, & non habent tunc efficaciam illâ uel effectum sacramen- ti. In quarto ordine præsentem uero & summum sacerdote, iâ apud patrem inno resunt preces nostræ præsentem summa, & uera ho- stia, iam minor prætenditur mora, trium magnum quæ fecit celebratur memoria, ut tam per eum, quam per ea quæ fecit pa- tris hęcatur clementia.

Quare quarto sunt quinque cruces.

Quinque ergo cruces facimus, non quod eum qui præfens est sanctum sanctorum sanctificemus, sed ut per eius præsentiam offeramus & sumamus hostiam salutarem, & eidem cōfor- mati sanctorum confortis mereamur admitti: dominus enim Ie- sus Christus in passione sua fuit hostia pura, in resurrectione fuit hostia sancta, in ascensione hostia immaculata, panis uitæ æter- næ esurientibus, calix salutis perpetuæ, iustitiæ facientibus. ei ergo assimilari & conformari debemus, qui ad ipsum offerendum & sumendum accedimus.

Quare sacerdos extendit brachia per modum crucis.

Sed quia hoc non potest fieri nisi passionem, resurrectionem, & ascensionem eius studeamus imitari, propterea trium istorū

A memoriam facimus, cum dicimus: unde & memores domine nos- cui serui, sed & plebs tua sancta eiusdem Christi filii domini dei nostri tam beatæ passionis, nec non ab inferis resurrectionis, sed & in caelos gloriose ascensionis, ut scilicet ex imaginatione pas- sionis per munditiam castitatis, sumus puri, & offeramus hostiam puram, ex imitationem resurrectionis obtineamus uirtutem & fortitudinem intentionis & offeramus hostiam immaculatam, ex perceptione panis sancti, uitæ æternæ obtineamus uirtutem & fortitudinem charitatis, & participatione calicis salutis perpetuæ, obtineamus magnitudinem & æternitatem. Tria ergo in hoc ordine sancto præcedere inuimus, quia tria prædicta necessario primum offer- re debemus, ut ad panem sanctum uitæ æternæ, & ad calicem sa- lutis perpetuæ digne perueniamus. Alia ratio, quare quinque sūt cruces in isto quarto ordine. uel ideo quinque cruces facimus, quia propter quinque rogamus, & quia quinque petimus propter quin- que rogamus. Primo generaliter pro fidelibus uiuis omnibus ibi. Supra quæ propitio a sereno uultu respicere digneris. Secūdo spe- cialiter pro altaris sacrificio participantibus: ibi supplices te ro- gamus, & c. ut quotquot, &c. Tertio pro defunctis familiaribus, ibi, memento etiam domine famulorum famularumque tuarū, &c. Quarto generaliter pro fidelibus defunctis omnibus, scilicet ipis & omnibus in Christo, &c. quinque petimus: duo, scilicet nobis, id est, uiuis, & tria fidelibus defunctis, duo nobis, scilicet ut omni benedictione cœlesti & gratia repleamur. Tria fidelibus defunctis, scilicet refrigerii sedem, quietis beatitudinem, & lumi- nis claritatem. Ideoque in hoc quarto ordine de omnibus patri- bus qui ante legem fuerunt, scilicet Abel, Abraham, Melchise- dech præcipue ponitur memoria: quia in eorum personis & sacri- ficis, persona & sacrificium Christi præfigurabatur.

Quare ponuntur duo ordines sanctorum noui testamenti, primo & quarto ordine, & maiores in primo & plures.

Sed quare in hoc ordine, & in primo ordine canonis duo ordi- nes sanctorum noui testamenti ponuntur, in primo uero ordi- ne plures & maioris auctoritatis sancti commemorantur? Quia cum in isto officio & ministerio, mirabilia & incomprehensibi- lia agantur, id est, substantia panis & uini in ueram carnem & ne- rum sanguinem Christi consecratur, maioribus & pluribus an- xillis indigemus. In hoc uero, id est, in quarto ordine, id est, post consecrationem & pauciores, id est, 15, & minores sancti ordinā- tur, ut per uirtutem sacramenti, quod tractamus & offerimus, eorum adiuti precibus, & meritis, 15, charitatis gradibus ascen- damus, & inuicti ad sanctorum consortium transeamus. Mul- to ergo maius est & mirabilius substantiam panis & uini in ue- rum corpus & sanguinem Christi conuerti, quam in sanctorum consortium admitti.

Quare quinto sunt tres cruces.

In quinto ordine, ut petitionum nostrarum consequamur effi- caciā, capiamus beneuolentiam triplicem: quia commenda- mus personam patris, personam filii, & personam spiritus sancti. Commendamus personam patris per ineffabilem potestatem, ubi dicimus, domine sanctæ pater, &c. personam spiritus sancti per multiplicem largitatem, ubi dicimus, & prestas nobis, personam filii, ubi dicimus per quem hæc omnia, per mirabilem sapien- tiæ profunditatem, quæ ita ordinauit canonem, ut ad uerbum crea- tionis crucem non faciamus, ad tria autem consequentia facia- mus, scilicet sanctificas, uiuificas, benedictis. Et quare ter? hæc est causa: quia humana natura ex statu pristinæ conditionis, nec habuit profectum uirtutis, nec stabilitatem boni operis: nec con- summationem beatitudinis. Ex prima ratione creationis polle- bat naturali ratione, gaudebat arbitrii libertate, per se autē non poterat stare nec proficere sine gratia adiutrice, & sanctæ crucis uirtute. Ex uirtute autem sanctæ crucis & gratiæ adiutricis stabi- lis efficitur & benedicta, propterea ad primum uerbum creatio- nis non facimus signum crucis. Et adhuc tria facimus, sanctifi- cas, scilicet fide & remissione peccatorum, uiuificas, scilicet sacra- mento fidei & uirtute bonorum operum, benedictis, scilicet pleni- tudine gratiarum & consummatione bonorum. Ideo, ergo tres cruces facimus: quia per eius uirtutem & amorē, tria obtinemus, quibus super omnia indigemus, uel commendamus personam fi- lii per multiplicem potestatem, ostendentes eum esse primo, deū naturæ, secundo deum uenit, tertio fontem uitæ, quarto regem gloriæ. Prima potestas est: quia potest omnia ex nihilo creare, se- cunda est: quia potest peccata dimittere: tertia est, quia potest gratiam & uirtutem dare & augere: quarta, quia potest emenda- tos uel perseverantes in bono gloria & beatitudine coronare. Et per quem domine hæc omnia semper bona creas, ecce deus natu- re, sanctificas, ecce deus uenit, uiuificas: ecce deus fons uitæ, & plenitudo uirtutis & gratiæ, benedictis: ecce rex & corona crea-

na gloria. In sexto ordine per eum qui uenit in sexta etate, & per uirtutem crucis eius, iam plenius omnem ueritatem cognoscimus, & per eum Deum patrem honoramus & glorificamus, ubi maior sumpta fiducia & audacia, ut ad summam pacis omnium petitionum pertingamus & brauium, colligimus orationem, Pater noster &c.

Quare est ibi tanta diuersitas in crucibus.

In hoc enim ordine quinque cruces facimus, ut per uirtutē, & amorem crucis, quinque gradus in cognitionem ueritatis ascedamus, sine quibus salui esse non possumus. Primus gradus est fidei de æternitate patris, secundus de æqualitate filii, tertius de unitate essentia, quartus est de modo essendi, quintus de unitate spiritus sancti cum utroque, id est, cum patre & filio. Et nota, quod in hoc ordine longe alius modus & alia ratio quam in aliis ordinibus obseruatur, eo quod in crucibus faciendis magna diuersitas ostenditur, & corpus Domini integrum manu tenetur, & in eodem oratio dominica continetur, unde & inde multe questiones oriuntur. Prima questio est, quare in crucibus faciendis tanta diuersitas ostenditur. Sed quare diuersitas ostenditur? prima est, quia crux ex utraque protenditur ultra calicem, secunda quia calicis coequatur, tertia est quia infra calicem coarctatur, quarta & quinta quia ante calicem deprimitur. In prima ergo cruce æternitas filii cum patre intelligitur, in secunda æqualitas, in tertia unitas spiritus sancti, in quarta & quinta quod est æternus & unus Deus. In eo autem quod dicitur, Per ipsum, intelligitur creatio. In eo quod dicitur, Cū ipso, intelligitur operatio, in eo quod dicitur, In ipso, intelligitur conseruatio. Per filium enim pater creatur & creat uniuersam creaturam, cum filio pater & cum spiritu sancto regit & disponit & conseruat: unde dicitur, Est tibi Deo patri omnipotenti in unitate spiritus sancti omnis honor & gloria.

Quare corpus Christi integrum tunc in manu tenetur.

Secunda questio est, quare corpus Christi integrum in eisde crucibus faciendis manu tenetur, quod ideo fit, quia in sexta etate ita integer & perfectus homo apparuit, & ipsum per factum & integrum exhibuit, & pro nobis se obtulit, ideo in sexto ordine cum integrum manu tenemus, quem fide & opere perfecte imitari debemus.

Quare oratio dominica dicitur hic.

Tertia questio est, quare in hoc ordine potius quam in aliis dicatur oratio dominica. Dicendum, quod ideo fit, quia in sexta etate Dominus iste ueniens, orationem dominicam docuit, & ideo in sexto ordine conuenientius quam in aliis ponenda fuit, septimus ordo a pace incipit, & ad pacem tendit: unde, Pax Domini, est enim pax inordinata superbiorum, qui contempno superiorum obediunt inferiori. Est pax simulata proditorum, Hierem. 20. Ecclesiast. 12. est pax immunda fornicatorum, est pax celebra rebellium & schismaticorum, est pax gratiosa iustorum. Hæc est pax Domini ordinata quæ ordinem diligit, uera quæ nemine fallit, munda quæ omnia inquinamenta refugit, pudica & æterna quæ finem nescit. In hoc autem ordine questiones multe oriuntur, quæ spiritus sancto reuelante soluuntur. Prima questio est, quare tres cruces fiant ibi. Pax Domini, &c. Solutio hæc est, quia tres sunt uitæ humanæ naturæ, prima est anima simul cum corpore, secunda est animæ relicto corpore, tertia est resumpto corpore. In prima uita pax est necessaria, quæ longe facit a crimine, in secunda quæ longe facit a terrore, tertia quæ longe facit ab utroque consummata gloria & beatitudine, & ideo dicimus, Pax domini fit semper uobiscum. Secunda questio est, quare iste nō supra, uel extra calicem, sed tātum intra fiant. Solutio, quia nec in septima etate quando accipitur ab octaua pax consummata, nō erit quidem unde exterius sit dolendum, sed unde interius potius sit gaudendum, propterea cruces nō extra, sed intra faciunt. Tertia questio est, quare tertia particula dominici corporis manu tenetur in crucibus faciendis. Solutio, tertia pars dominici corporis quam manu tenemus cum cruces facimus, pars est ecclesiæ quæ est in exultatione, & gaudet cum Christo in æterna beatitudine. Quarta questio est, quare eadē particula factis crucibus descendit in calicem. Solutio, Dicendum, quia laborem signat & imitationem dominicæ passionis, habet suum interius, & suum exterius. Exterius præsertim & tribulationem, interius gaudium & consolationem: propterea tertia particula descendit in calicem, quia post laborem cum Christo in æternam recipiet requiē. Quinta questio est, quare duæ partes extra calicē remaneant. Solutio, duæ partes dominici corporis quæ extra calicem remaneant, duæ partes sunt ecclesiæ, una pars quæ est in peregrina-

tionem, alia quæ est in expectationem. Sexta questio est, quare agnus Dei dicitur ter, & quare in duobus primis est conuenientia, & quare in uno sit differētia, ibi Dona nobis pacē Solutio, tria sunt tempora, quorum duo sunt tempora misericordiæ, tertium est pacis & iustitiæ. Quia ergo in tempore tribulationis, speratur & expectatur misericordia, in tempore uero resurrectionis pax conseruatur atque iustitia: propterea quādo dicitur, Agnus Dei, &c. in duobus primis est conuenientia, in tertio uero est differētia.

Explicit opusculum sexagesimum sextum, de expositione Missæ.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM OCTAVVM.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE AD TEMPVS, ET EST ABSQVE DVBIO

Sancti Thomæ.

CHARISSIMO in Christo fratri Iacobo Viterbien. Lectori Florentino, frater Thom. de Aquil. salu tem. Recepti literas uestras in quibusdam calibus, super quibus electi Capuani & meam sententiam petebatis, super collatione habita cum electo Capuano eodē, & post cum domino Hugone Cardinali, duxi ad primum casum taliter respondendum. Quod supposito quod ista conseruatio de dilatione solutionis usque ad spatium trium mensium, sicut proponitur, sit ad commune bonum mercatorum, scilicet pro expediendis mercariis, siue mercationibus, & non in fraudē usurariam introducta, uidetur esse distinguendum: quia aut uendit uenditor mercationes ad terminum prædictum ultra quantitatem iusti pretii propter expectationem, aut secundum iusti pretii quantitatem. Si primo modo, non est dubium usurarium esse contractum, cum expectatione tēporis sub pretio cadat. Nec potest esse excusatio, si secundus uenditor sit primi minister, cum ad nullam causam liceat pro tempore expectationis pecuniæ ad pretium auferri. Si autem secundo modo, non est usura. Non obstat si pro minori daret, si statim sibi pecunia soluatur, quod per simile potest in aliis debitis uideri: quia si alicui debeatur aliquid ad certum terminum, quando cumque de eo quod est sibi debitum dimittitur, si sibi citius soluatur, immunitas est a peccato usurarii talis. Licet enim plus debito accipere propter temporis dilationem usuram sapiat, minus tamen accipere, ut sibi citius soluatur, usuram non sapit, maxime ex parte eius qui minus recipit: quamuis ex parte eius qui minus dat, ubi citius soluatur, uideatur esse aliquis modus usuræ, cum spatium temporis uendat: unde etiam in casu proposito, plus esset de usura timendum emptori, qui ut ante tres menses minus soluatur, iusta æstimatione pannos emit, quam uenditori qui minus appetit ut citius soluatur. Ex quo patet quid sit ad secundum casum respondendum, uel dicendum: quia si mercatores Tuscie porrant pannos de nundinis Lirinatis, ut usque ad tempus resurrectionis expectent pretium, plus uendant pannos, quam debeant secundum commune forum, non est dubium esse usuram: si autem non plus quam ualent, plus tamen quam acciperent si eis statim soluatur, non est usura. In tertio casu similiter uidetur, si illi qui pecuniam mutuo cum usuris accipiunt, illam usuram recuperare uolunt plus uendendo pannos quam ualent propter expectationem prædictam, non est dubium esse usuram, cum manifeste tempus uendatur: nec excusantur propter hoc quod uolunt se conseruare indemnes, quia nullus debet seruare in demeritatem mortaliter peccando. Et licet alias expensas licite factas, puta, in portatione pannorum, possint licite recuperare de eorum uenditione, non tamen possunt recuperare usuras quas dederant, cum hæc fuerit iniusta datio, & præsertim etiam cum dando usuras peccauerint tamquam occasione peccandi usurariis præbentes, cum necessitas quæ ponitur, ut scilicet honorabilius uiuant, & maiores mercationes faciant, non sit talis necessitas, & sufficiat ad excusandum peccatum prædictum. Patet enim a simili, quia non possit quis in uenditione pannorum recuperare expensas quas incaute & imprudenter fecisset: patet etiam ex prædictis, quod in quarto casu quærebatur.

Nam

Nam ille qui ad certum terminum debet, si ante terminum soluit ut ei de debito aliquid dimittatur, usuram committere uidetur: quia manifeste tempus solutionis pecuniæ uendit, unde ad restitutionem tenetur. Nec excusatur per hoc, quod soluendo ante terminum grauetur, uel quod ad hoc ab alio inducitur: quia eadem ratione possent usurarii excusari omnes, ualete.

Explicit Opusculum sexagesimum septimum, De uenditione ad terminum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM OCTAVVM.

EPISTOLA EXHORTATORIA S. THOM. AD QVENDAM, IN QVA PROPONIT idoneum modum salubriter acquirendi scientiam siue humanam siue diuinam.

VIA questio a me in Christo mihi charissime Ioannes, qualiter te studere oporteat in thesauro scientiæ acquirendo: tale a me tibi super hoc traditur consiliū, ut per riuulos nō statim in mare eligas introire, quia per faciliora, ad difficiliora oportet deuenire. Hæc est ergo monitio mea & instructio tua. Tardiloquum te esse iubeo, & tarde ad locutorium ascendentem, conscientia puritatem amplectere, orationi uacare non desinas, cellam frequenter diligas, si uis in cellam uinariam introduci. Omnibus te amabilem exhibe, nihil quare penitus de factis aliorum, nemini te multum familiarē ostendas, quia nimia familiaritas parit contemptum, & subtrahit a studio materiam subministrat, de uerbis & factis secularium, nullatenus te intro mittas. Disce suscipere super omnia fugias: sanctorum & bonorum imitari uestigia non omittas, non respicias a quo audias: sed quicquid boni dicatur, memoriae recommeda. Ea quæ agis & audis, fac ut intelligas, de dubiis te certifies, & quicquid poteris in armario mentis reponere, satage sicut cupies uas implere. Altiora te ne quaeris. Illa sequens uestigia frondes & fructus in uineam domini Sabaoth utiles, quando uitam humeris proferes ac produces, hæc si sectatus fueris, ad id attingere poteris, quod affectas.

Explicit Opusculum sexagesimum octauum, De modo acquirendi scientiam.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM NONVM.

EXPOSITIO IN LIBRVM BOETII, DE HEBDOMADIJS.

REACVRRE prior in domum tuam, & illic aduocare, & illic lude & age conceptiones suas. ecclesiast. 32. Habet hoc priuilegium sapientiæ studiū, quod opi suo prosequendo magis ipsa sibi sufficiat. In exterioribus enim operibus, indiget homo plurimorum auxilio. Sed in contemplatione sapientiæ tātō aliquis efficacius operatur, quanto magis solitaria secum commoratur. Et ideo sapiens in uerbis propositis hominem ad seipsum reuocat dicens. Præcurre prior in domum tuam, id est, ad mentem tuam ab exterioribus sollicitate, redevas, antequam ab alio occupetur, per cuius sollicitudinem distraharur, unde dicitur. Sapient. 8. Intrans in domum meam conuiescam cum illa, id est, cum sapientia. Sicut autem requiritur ad contemplationem sapientiæ, quod mentem suam aliquis præoccupet, ut totam domum spm contemplatione sapientiæ impleat, ita etiam requiritur, quod ipse totus per intentionem interius adsit, ne scilicet, eius intentio ad diuersa trahatur, & ideo subdit. Et illic aduocare, id est, totam intē-

tionem tuam ibi cōgrega. Sic igitur interiore domo totaliter euacuata, & homine totaliter per intentionem in ea existente, quid agendum sit exponit subdens. Et illic lude. Vbi considerandum est, quod sapientiæ contemplatio conuenienter ludo cōparatur, propter duo, quæ est in ludo inuenire. Primo quidem, quia ludus delectabilis est & contemplatio sapientiæ maximam delectationem habet: unde ecclesiast. 24. dicitur ex ore sapientiæ. Spiritus meus super mel dulcis. Secundo quia operationes ludi nō ordinantur ad aliud, sed propter te queruntur. Et hoc idem competit in delectationibus sapientiæ. Contingit. n. quæque, quæ aliquis apud seipsum delectat in consideratione eorum, quæ concupiscit uel quæ agere proponit. Sed hæc delectatio ordinatur ad aliquid exterius, ad quod nititur peruenire: quod si deficiat uel tardetur delectationi huiusmodi adiungitur non minor afflictio, secundum illud Prouerb. 14. Ritus dolore miscebitur. Sed delectatio contemplationis sapientiæ in seipsa habet delectationis causam, unde nullam anxietatem patitur, quasi expectans aliquid, quod desit. Propter quod dicitur Sap. 8. Non habet amaritudinem conuersatio illius: nec tedium conuersus illius, scilicet sapientiæ. Et ideo diuina sapientia suam delectationem ludo comparat. Prouer. 8. Delectabar per singulos dies, ludens coram eo, ut per diuersos dies, diuersarum ueritatum considerationes intelligatur: unde & hic subditur. Et illic age cōceptio nes tuas: per quas, scilicet homo cognitionem accipit ueritatis.

Postulas a me, ut ex hebdomadibus nostris, eius quæ rationis obscuritatem quæ continet modū quo substantiæ in eo, quod sunt bonæ sunt, cū non sint substantia bona, digeram, & paulo euidentiùs monstrum. Idque eo dicit esse faciendum, quod nō sit omnibus notum iter huiusmodi descriptionum. Tuus uero testis ipse sum, quàm hæc uuaciter fueris ante complexus. Hebdomadas uero ego ipse mihi commentor, potiusque ad memoriam meam speculata conseruo, quā cuiquam participo. Quorum lasciuia ac petulantia, nihil a ioco risuque patitur esse conuinctum. Pro hinc tu ne sis obscuritatis breuitatis aduersus, quæ cum sint archanistida custodia: tamen id habent commodi, quod cum his solis qui digni sunt loquuntur, ut igitur in Mathematica fieri solet ceterisque disciplinis, proposui terminos regulaque quibus cuncta quæ sequuntur, efficiam. Communis animi conceptio, est enūtiatio quam quisque probat auditam. Harum duplex modus est. Nam una ita communis est, ut omnium sit hominum, ueluti si hanc proponas. Si a duobus æqualibus æqualia demas, quæ relinquuntur æqualia esse, nullus id intelligens negat. Alia uero est doctorum tantum, quæ tamen ex talibus communis animi conceptionibus uenit, ut est quæ incorporalia sunt in loco non esse. Et cetera quæ non uulgus sed docti comprobant. Huius ergo exhortationis sectator Boetius de suis conceptionibus librum nobis edidit, qui de hebdomadibus, dicitur, id est, de editionibus: quia iſt Græco, hebdomada idem est, quod edere. In quo quidem libro Boetius duo facit. Primo enim præmittit proœmium. Secundo procedit ad operis tractatum ibi. Diuersum est esse & id quod est, &c. Circa primum tria facit. Primo ostendit de quo sit intentio, secundo quomodo sit tractandum ibi. (Idque eo dicit esse faciendum, &c.) Tertio tradit ordinem quo procedendum est, ibi. (Vt igitur mathematica fieri solet.) Scribit autem hunc librum ad Ioānem diaconem Romanæ ecclesiæ, qui ab eo

eo petierat, ut ex suis hebdomadibus, id est, editionibus disliceret & exponeret quandam difficilem questionem, per quam soluitur quaedam apprensio contrarietas. Dicitur enim quod substantia creatae inquantum sunt, bonae sunt, cum tamen dicatur quod substantia creatae non sunt substantialia bona, sed hoc dicitur solius Dei proprium esse. Quod enim conuenit alicui inquantum est, uidetur ei substantialiter conuenire: et ideo si substantia creatae inquantum sunt, bonae sunt, consequenter uidetur quod sint substantialia bona. Deinde cum dicitur, [Idque eo dicitur esse] ostendit per quem modum hic tradere uelit, id est, non plane, sed obscure. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quod intendit obscure dicere: secundo ostendit hunc modum esse sibi assuetum. ibi. [Hebdomadas uero.] tertio ostendit quod hic modus debeat ei esse acceptus, ibi. [Pro hinc tu ne scis.] Dicit ergo primo, quod ille ad quem scribit haec, ita petebat praedicta esse scribenda, quod uia eorum quae hic scribenda sunt, non esset omnibus nota, qui non eodem desiderio ad haec afficiebantur quo ipse, cui Boetius testimonium perhibet, quod praedicta fuerit uiuaciter ante complexus, id est, uel perspicaciter intelligendo, uel feruenter desiderando. Deinde cum dicitur, [Hebdomadas uero.] ostendit hunc modum etiam sibi esse conuenientem, & dicit, quod ipse solitus erat sibi commentari, id est, exponere uel excogitare quaedam hebdomadas, id est, editiones, seu conceptiones, quas potius conseruabat eas considerans ad sui memoriam, quam participem eorum faceret aliquem illorum qui propter sui lasciuiam & petulantiam, id est, luxuriam & leuitatem nihil aliud a ioco & risu patiuntur esse coniunctum, id est, ordinatum, uel constructum. Detestantur enim si quis aliquem sermonem coniunxit, aut ordinauerit non ad ludum, sed ad seriam pertinentem. Deinde cum dicitur, [Pro hinc tu & c.] concludit ex praemissis, quod obscurum sermonem debeat gratanter suscipere, utpote qui talem sermonem ipse petierat, & hoc est quod dicitur [prohinc] quia scilicet hoc fecisti ne iter nostrarum descriptionum esset omnibus peruium, ne sis aduersus, id est, contrarius obscuritatis breuitatis, id est, obscuritati praesentis libri, quae est breuitati coniuncta. Ex hoc enim quod aliqua breuiter dicuntur, magis solent esse obscura. Obscuritas autem cum secretum fideliter custodiat, hoc affert utilitatis, quod loquitur solum cum illis qui digni sunt, id est, cum intelligentibus & studiosis, qui digni sunt ad secreta sapientiae admitti. Deinde cum dicitur, [Ut in mathematica fieri solet.] ostendit quo ordine sit procedendum, ut patet per ea quae sunt per se nota. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ordinem procedendi, secundo notificat illa ex quibus procedere intendit, ibi. [Communis conceptio.] Dicit ergo primo quod ipse intendit primo proponere quaedam principia per se nota, quae uocat terminos & regulas. Terminos quidem, quia in huiusmodi principis stat omnium demonstrationum resolutio. Regulas autem, quia per eas dirigitur aliquis in cognitionem sequentium conclusionum. Ex huiusmodi autem principis intendit concludere & facere nota omnia quae consequenter tractanda sunt, sicut fit in geometria, & in aliis demonstratiuis scientiis, quae ideo dicuntur disciplinae, quia per eas discipulis aggregatur scientia ex demonstratione quam magister proponit. Deinde cum dicitur, [Communis animi conceptio est] notificat principia per se nota, & primo per definitionem, secundo per diuisionem, ibi. [Harum autem duplex est modus.] Circa primum considerandum est quod huiusmodi principia

quae sunt termini, quia regulae demonstrationum sunt, uocantur communes animi conceptiones. Diffinit ergo animi conceptionem communem dicens. Communis autem conceptio est enunciatio quam quisque probat auditam, id est, quam quilibet approbat statim ut ea audit. Aliae enim propositiones quae his demonstrantur, non statim ex ipso auditu approbantur, sed oportet per alia aliqua fieri nota. Hoc autem non est procedere in infinitum, unde oportet peruenire ad aliqua quae statim per se sunt nota: unde dicuntur communes animi conceptiones, & communiter cadunt in conceptione cuiuslibet intellectus, cuius ratio est, quia praedicatum est de ratione subiecti, & ideo statim nominato subiecto & intellecto quid sit, statim manifestum est praedicatum ei in esse. Deinde cum dicitur, [Harum autem duplex est modus.] diuidit praedicta principia dicens, quod praedicatum communium animi conceptionum duplex est modus. Quaedam enim animi conceptiones sunt communes hominibus omnibus, sicut ista. Si ab aequalibus aequalia auferas, quae relinquuntur sunt aequalia. Alia uero animi conceptiones sunt communes solum doctis, quae deriuantur a primis animi conceptionibus, quae sunt omnibus hominibus communes. Et huiusmodi est, incorporalia non esse in loco, quae non approbatur a uulgo, sed solum a sapientibus. Huius autem distinctionis ratio est, quia cum communis animi conceptio, uel principium per se nota sit aliqua propositio ex hoc quod praedicatum est de ratione subiecti, si illud idem quod significatur per subiectum & praedicatum cadat in cognitionem omnium, consequens est quod huiusmodi propositio sit per se nota omnibus, sicut quid sit aequale notum est omnibus, & similiter quid sit subtrahi, & ideo praedicta propositio est in omnibus per se nota. Et similiter, Omne totum est maius sua parte, & alia huiusmodi, sed ad apprehendendam rem incorpoream solus intellectus sapientium confurgit. Nam uulgatum hominum intellectus non transcendunt imaginationem, quae est solum corporaliu rerum, & ideo ea quae sunt propria corporum, puta, esse in loco circumscriptiue, intellectus sapientium statim remouet a rebus incorporeis, quod uulgus facere non potest.

Diuersum est esse, & id quod est, ipsum enim esse non est. At uero id quod est accepta essendi forma est atque consistit, quod est participare aliquo potest, sed ipsum nullo modo aliquo participat. Fit enim participatio cum aliquid iam est: est autem aliquid cum esse susceperit, id quod est, habere aliquid praeterquam quod ipsum esse potest. Ipsum uero esse nihil aliud praeter se habet admittum, diuersum est tamen esse aliquid in eo quod est, & esse aliquid. Illic enim accidens, hic substantia significatur. Omne quod est participat eo quod est esse ut sit. Alio uero participat ut aliquid sit, ac per hoc id quod est participat eo quod est esse ut sit, est uero ut participare alio quolibet possit. Omni composito aliud est esse, aliud ipsum est, omne simplex esse suum, & id quod est unum habet. Omnis diuersitas discors, similitudo uero appetenda est. Et quod appetit aliud, tale ipsum naturaliter esse ostenditur quale est illud ipsum quod appetit. Sufficiunt igitur quae praemisimus, a prudente uiro interprete rationis suis unumquodque aptabitur argumētis.]

Supra Boetius dixerat hoc ordine se processurum, ut prius praemitteret quosdam terminos & regulas, ex

ex quibus ad ulteriora procederet, & ideo secundum ordinem praetaxatum, primo incipit praemittere quosdam regulas, siue conceptiones quasdam sapientium, secundo ex illis incipit argumētari, ibi. Questio uero huiusmodi est, sicut ante dictum est ille propositiones sunt maximae, quae uidentur terminis quos omnes intelligunt. Ea autem quae in omni intellectu cadunt sunt maxime communia, quae sunt ens, unum, & bonum, & ideo ponit hic Boetius primo quasdam conceptiones pertinentes ad ens, secundo quasdam pertinentes ad unum, ex quo sumitur ratio simplicis & compositi, ibi. Omni composito, &c. tertio ponit quasdam conceptiones pertinentes ad bonum, ibi. Omnis diuersitas discors. Circa ens autem consideratur ipsum esse quasi quidam commune & indeterminatam, quod quidem dupliciter determinatur: uno modo ex parte subiecti, quod esse habet: alio modo, ex parte praedicati: utpote cum dicimus de homine uel de quacumque alia re, non quidem, quod sit simpliciter, sed quod sit aliquid, puta album uel nigrum. Primo ergo ponit conceptiones, quae accipiuntur secundum comparationem esse ad id, quod est. Secundo ponit conceptiones, quae accipiuntur secundum comparationem eius, quod est esse simpliciter, ad id, quod est esse aliquid, ibi. Diuersum est tamē. Circa primum duo facit: primo ponit differentiam eius quod est esse, ad id quod est: secundo manifestat huiusmodi differentiam ibi. Ipsum n. esse. Dicit ergo primo quod diuersum est esse, & id quod est. Quae quidem diuersitas non est hic referenda ad res de quibus adhuc non loquitur: sed ad ipsas rationes seu intentiones. Aliud autem significamus per hoc quod dicimus esse, & aliud significamus cum dicimus currere, & aliud per hoc quod dicitur currere. Nā currere & esse significatur in abstracto, sicut & albedo, sed quod est. i. ens & currere significatur, sicut in concreto, uel ut album. Deinde cum dicitur. Ipsum n. esse: manifestat praedictam diuersitatem tribus modis, quorum primus est, quia ipsum esse non significatur sicut ipsum subiectum essendi, sicut nec currere significatur sicut subiectum currendi: unde sicut non possumus dicere quod ipsum currere currat, ita non possumus dicere quod ipsum esse sit, sed sicut id ipsum quod est significatur sicut subiectum essendi, sic id quod currit significatur, sicut subiectum currendi, & ideo sicut possumus dicere de eo quod currit, siue de corrente, quod currat in quantum subiicitur cursui & participat ipsum, ita possumus dicere quod ens siue id quod est, sit, in quantum participat actu essendi, & hoc est quod dicitur. Ipsum esse non est, quia non attribuitur sibi esse sicut subiecto essendi: sed id quod est accepta essendi forma. i. suscipiendi ipsum actum essendi, est atque consistit. i. in seipso subsistit. Non n. ens dicitur proprie & per se nisi de substantia, cuius est subsistere. Accidentia n. non dicuntur entia quasi ipsa sint, sed in quantum eis subest aliquid, ut postea dicitur. Secundam differentiam ponit, ibi. Quod est participare. Quae quidem differentia sumitur secundum rationem participationis. Est autem participare quasi parte capere, & ideo quae particulariter recipit id quod ad alterum pertinet, uniuersaliter dicitur participare illud, sicut homo dicitur participare animal, quia non habet rationem animalis secundum totam communiter, & eadem ratione Sortes participat hominem, similiter etiam subiectum participat accidens, & materia formam, quia forma substantialis uel accidentalis, quae de sui ratione cois est, determinatur ad hoc uel ad illud subiectum, & similiter etiam effectus dicitur participare suam causam, & praecipue quae non adaequat uirtutem suae causae, puta si dicamus quod aer

participat lucē solis, quia non recipit eam in ea claritate qua est in sole. Praetermissio autem hoc tertio modo participandi, impossibile est quod secundum duos primos modos ipsum esse participet aliquid. Non n. potest participare aliquid per modum quo materia uel subiectum participat formam uel accidens, quia ut dictum est, ipsum esse significatur, ut quiddam abstractum, simili ter autem nec potest aliquid participare per modum quo particulariter participat uniuersale. Sic n. est ea quae in abstracto dicuntur, participare aliquid possunt, sicut albedo colorem, sed ipsum esse est coisissimum: unde ipsum quidem participat aliis, non autem participat aliquid aliud, sed id quod est siue ens, quauis sit communissimum, tamen coeuiue dicitur, & ideo participat ipsum esse, non per modum quo magis commune participatur a minus communi, sed participat ipsum esse per modum quo concretum participat abstractum. Hoc est ergo quod dicitur, quod id quod est, i. ens participare aliquo potest, sed ipsum esse nullo modo participat aliquo, & hoc modo probat ex eo quod supra dictum est. i. quod ipsum esse non est. Manifestum est n. quod id quod non est, non potest aliquo participare: unde consequens est quod participatio conueniat alicui cui iam est: sed ex hoc aliquid est, quod suscipit ipsum esse, sicut dictum est, unde reliquitur quod id quod est, aliquid possit participare, ipsum autem esse non possit aliquid participare. Tertia differentia ponit ibi. Id quod est habere. & sumitur ista differentia per admissionem alicuius extranei. Circa quae considerandum est, quod circa quodcumque abstracte considerata, hoc habet ueritatem, quod non habet in se aliquid extraneum, quod. i. sit praeter essentiam suam, sicut humanitas & albedo, & quaecumque; hoc modo dicuntur. Cuius ratio est, quia humanitas significatur ut quo aliquid est homo, et albedo quo aliquid est album. Non est autem aliquid homo formaliter loquendo, nisi per id quod ad rationem hominis pertinet, & similiter non est aliquid album formaliter, nisi per id quod pertinet ad rationem albi, & ideo huiusmodi abstracta nihil alienum in se habere possunt. Aliter autem se habet in his, quae significatur in concreto. Nā homo significatur, ut qui habet humanitatem, & album, ut quod habet albedinem. Ex hoc autem quod homo habet humanitatem uel albedinem, non prohibetur habere aliquid aliud, quod non pertinet ad rationem horum, nisi solum quod est oppositum his, & ideo homo, & album possunt aliquid aliud habere quod humanitatem uel albedinem. Et haec est ratio, quare albedo uel humanitas significatur per modum partis, & non praedicatur de concretis, sicut nec sua pars de suo toto. quia igitur sicut dictum est, ipsum esse significatur ut abstractum, id quod est ut concretum, consequens est uerum esse quod hic dicitur, quod id quod est potest aliquid habere, praeterquam quod ipsum est. i. praeter suam essentiam, sed ipsum esse nihil habet admittum praeter suam essentiam. Deinde cum dicitur, Diuersum tamen est esse, ponit conceptiones quae accipiuntur secundum comparationem eius quod est esse simpliciter, ad id, quod est esse aliquid, & primo ponit utriusque diuersitatem, secundo assignat differentias, ibi. Illic n. accidens. Circa primum considerandum est, quod ex quo id quod est potest aliquid habere praeter suam essentiam, necesse est quod in eo consideretur duplex esse: quia n. forma est principium essendi, necesse est quod secundum quolibet formam habitam, habens aliquamter esse dicatur. Si ergo forma illa non sit praeter essentiam habentis, sed constituat eius essentiam, ex eo quod habet talem formam, dicitur habere esse simpliciter, sicut homo ex hoc quod habet animam rationalem. Si uero sit talis forma quae sit extranea ab essentia habentis eam, secundum illam formam non dicitur habere esse simpliciter, sed esse aliquid, sicut

out secundum albedinem homo dicitur esse albus, & hoc est quod dicit, quod diuersum est esse aliquid, qd non est esse simpliciter: & qd aliquid sit in eo quod est, qd est propriu esse subiecti. Deinde cu dicit. (Illic.n. accidens.) Ponit tres differentias inter premissa, quarum prima est qd illic. ubi dicitur de re qd sit aliquid, & no qd sit simpliciter, significatur accidens, quia forma que facit huiusmodi esse, est preter essentiam rei. Hic autem cum dicitur esse aliquid in eo qd est, significatur substantia, quia. f. forma faciens esse constituit essentiam rei. Secundam differentiam ponit ibi. (Omne quod est participat.) Vbi dicit qd ad hoc qd aliquid sit simpliciter subiectum, participat ipsum esse: sed ad hoc qd sit aliquid, oportet qd participet alio aliquo, sicut homo ad hoc qd sit albus, participat non solum esse substantiale, sed etiam albedinem. Tertiam differentiam ponit ibi. (Ac per hoc.) Quae quidem accipitur, secundum ordinem utriusq; & concluditur ex premissis. Est autem haec differentia, qd primo oportet ut intelligatur aliqd esse simpliciter, & postea qd sit aliqd, & hoc patet ex premissis. Na aliquid est simpliciter per hoc qd participat ipsum esse, sed qd ia est. f. per participationem ipsius esse, restat ut participet quocumque alio, ad hoc. f. qd sit aliquid. Deinde cum dicit (omni copposito) ponit conceptiones de copposito & simpliciter que pnter ad ratione unius. Est autem considerandū quae supra dicta sunt de diuersitate ipsius esse, & eius quod est, est secundum ipsas intentiones, hic aut ostendit quomodo applicetur ad res, et primo ostendit hoc in coppositis, secundo simplicibus, ibi. (Omne simplex) Est ergo primo considerandum, qd sicut esse & quod est differunt in simplicibus secundū intentiones, ita in coppositis differunt realiter, quod quidem manifestum est ex premissis. Dicitur enim supra qd ipsum esse neque participat aliquid ut eius ratio constituitur ex multis, neq; habet aliquid extraneum admistum ut sit in eo coppositio accidentis, & ideo ipsum esse non est coppositum. Res ergo copposita non est suū esse, & ideo dicit qd in omni copposito aliud est esse, & aliud ipsū coppositum, quod est participandum ipsum esse. Deinde cum dicit. (Omne simplex.) ostendit qualiter se habet in simplicibus, in quibus necesse est qd ipsum esse, & id quod est, sit unū & idē realiter. Si. n. esset aliud realiter id quod est, et ipsum esse, ia non esset simplex, sed coppositum. Est tamen considerandum, qd cu simplex dicatur aliquid ex eo qd caret coppositione, nihil p hiber aliquid esse secundum quid simplex, in quantum caret aliqua compositione, quod tamen no est omnino simplex: unde ignis et aqua dicuntur simplicia corpora, in quantum carent compositione quae est ex contrariis, quae inuenitur in mistis, quorum tñ unū quodcumq; est coppositum tum ex partibus quantitatis, tum etiam ex forma & materia. Si ergo inueniantur aliqua formae non in materia, unaquaeq; earū est quidem simplex quantum ad hoc quod caret materia, & per consequens quantitate quae est dispositio materiae: quae tamē qualibet forma est determinatiua ipsius esse, nulla earum est ipsum esse, sed est habens esse. Puta secundum opinionem Platonis, ponamus formam immaterialem subsistere quae sit idea, & ratio hominum materialium, & aliam formam quae sit idea, & ratio equorum, manifestum erit qd ipsa forma immaterialis subsistens, cum sit quiddā determinatum ad speciem, non est ipsum esse commune, sed participat illud, & nihil differt quantum ad hoc si ponamus illas formas immateriales altioris gradus quam sint rationes horū

sensibilem, ut Arist. uoluit. Vnaquaeq; illarum in quantum distinguitur ab alia quadam specialis forma est participans ipsum esse, & sic nulla earū erit uere simplex. Id autem erit solum uere simplex, quod non participat esse non quidem inherens, sed subsistens. Hoc autem non potest esse nisi unum, quia si ipsum esse nihil aliud habet admistū preter id quod est esse, ut dictum est, impossibile est id quod est ipsum esse multiplicari p aliquid diuersificans: & quia nihil aliud preter se habet admistum, consequens est quod nullius accidentis sit susceptiuum. hoc autem simplex unum, & sublime est ipse Deus. Deinde cum dicit. (Omne diuersitas) ponit duas conceptiones pertinentes ad appetitum, ex quo diffinitur bonum. Nam bonum dicitur quod omnia appetunt. Est ergo prima conceptio, quod omnis diuersitas est discors, & similitudo est appetenda. Circa quod considerandum est, quod di discordia importat contrarietatem appetitus: unde illud dicitur esse discors, quod repugnat appetitui. Omne autem diuersum in quantum huiusmodi, repugnat appetitui, cuius ratio est quia simile augetur & perficitur suo simili. Vnum quodque autem appetit suum augmentum & perfectionem, & ideo simile in quantum huiusmodi est unicuique appetibile, et pari ratione diuersum repugnat appetitui, in quantum diminuit & perfectionem impedit, & ideo dicit quod omnis diuersitas est discors. i. ab appetitu discordans: similitudo uero est appetenda. Contingit tamen per accidens, qd aliquis appetitus abhorret simile, & appetit diuersum, huc contrarium. Nam sicut dictum est, unū quodque primo & per se appetit suam perfectionem, quae est bonum unicuiusq; & est semper proportionatū suo perfectibili, & secundum hoc habet similitudinē ad ipsum. Alia uero quae sunt exteriori appetuntur, uel refutantur in quantum conferunt ad propriam perfectionem: a qua quidem deficit quandoq; aliquid per defectum, quandoque autem per excessum. Nam propria perfectio unicuiusque rei in quadam commensuratione consistit, sicut perfectio corporis humani consistit in commensurato calore, a quo si deficiat, appetit aliquod calidum, per quod calor augetur. Si autē superexcedat, appetit contrarium, scilicet frigidū, per quod ad temperamentum reducat, in quo consistit perfectio conformis naturae. Et sic etiam unus singulus abhorret alium, in quantum scilicet aufert ei perfectionem desideratam, scilicet lucrum. Secundam autē conceptionem ponit ibi. (Et quod appetit) quae concluditur ex premissis. Si enim similitudo per se est appetenda, consequenter id quod appetit aliud, ostenditur tale naturaliter esse quale est hoc quod appetit, quia scilicet naturalem inclinationem habet ad id quod appetit, quae quidem naturalis inclinatio quandoque sequitur ipsam essentiam rei, sicut graue appetit esse deorsum secundum rationem suae essentialis naturae: quadoque uero consequitur naturam alicuius formae superuenientis, sicut cum aliquis habet habitum acquisitum desiderat id quod conuenit ei secundum habitum illum. Vltimo autem epilogat, & dicit qd sufficiunt ad propositum ea quae praemissa sunt, & qd ille qui prudenter interpretatur rationes dictorum, poterit unū quodq; eorum adaptare congruis argumentis, applicando scilicet ea ad debitas conclusiones, ut patebit in sequentibus.

Quaestio uero huiusmodi est, ea quae sunt, bona sunt: tenet enim omnis sententia doctorū, omne quod est ad bonum tendere: omne autem tendit ad simile. quae

quae igitur ad bonum tendunt, bona sunt. Sed quemadmodum bona sunt, inquirendum est, utrumne participatione, an substantia. Si participatione, per se ipsa nullo modo sunt bona: nam quod participatione album est, per se. i. in eo qd ipsum est, album non est, & de ceteris qualitatibus eodē modo. Si igitur participatione sunt bona, ipsa per se nullo modo bona sunt. non igitur ad bonum tendunt: sed concessum est. non igitur substantia bona sunt, sed substantia: quorum uero substantia bona est, id quod sunt, bona sunt. Id autē quod sunt, habent ex eo quod est esse: esse igitur ipsorum bonum est. Omnium igitur rerū ipsum esse bonū est: sed si esse bonū est, ea quae sunt, in eo qd sunt, bona sunt, idēq; est illis esse quod bona esse. substantia igitur bona sunt, quā nō participant bonitatem. Qd si ipsum esse in eis bonū est, non est dubiū quin substantia cum bona sint, primo sint bono similia, ac per hoc ipsum bonū erunt. Nihil enim illi preter se ipsum simile est, ex quo fit ut omnia quae sunt, Deus sint, qd dictū nefas est. non sunt igitur substantia bona, ac per hoc non his est esse bonum: nō igitur in eo qd sunt, bona sunt. Sed nec participant bonitate: nullo enim modo ad bonum tenderent: nullo igitur modo bona sunt.

Premissis quibusdā principijs qd sunt necessaria ad propositae quaestionis discussionē, hic accedit ad quaestione propositā, & circa hoc tria facit. Primo proponit quaestione: secundum adhibet solutionē, ibi. (Huc quaestioni talis poterit) Tertio excludit quādam obiectiones cōtra solutionē, ibi. (At non alba) Circa primā duo facit. Primo praemittit quid quaestio praesupponit: secundo quid in quaestione ueretur dubiū, ibi. (Sed quae admodū bona sunt) Dicitur ergo sic esse ad propositā quaestione accedendū, ut praesupponamus qd omnia ea quae sunt, bona sunt: & ad hoc probandū inducit rationem secundū praemissa, quae talis est. Vnū quodque tendit ad suum simile. Vnde supra praemissum est, qd appetit aliud, tale ipsum esse naturaliter ostendit, quale est hoc ipsum quod appetit: sed omne quod est, ad bonum tendit. Et hoc quidem inducit secundum communem doctorum sententiam. Vnde & in principio ethicorū. Philosophus dicit, qd bonum euariant sapientes esse id quod omnia appetunt. Est enim proprium obiectum appetitus bonum: sicut sonus proprium obiectum est auditus. Vnde sicut sonus est qui percipitur ab omni auditu, ita oportet bonum esse in quod tendit omnis appetitus, & ita cum cuiuslibet rei sit aliquis appetitus uel intellectiuis, uel sensitiuus, uel naturalis, consequens est qd quaelibet res appetat bonum, & ita concluditur qd omnis res sit bona, quod quaestio intenta supponit. Deinde cu dicit. (Sed quemadmodum bona) Ostendit quid dubium in quaestione ueretur. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quaestione: secundo obijcit cōtra utrūq; membrorū quaestionis, ibi. (Si participatione) tertio ex hoc ulterius procedit ad excludendū primā suppositionē, ibi. (Non ergo sunt i eo qd sunt) Dicit ergo primo, quod supposito omnia esse bona, inquirendum est de modo, quomodo. f. bona sunt, dicitur autem aliquid de aliquo dupliciter. Vno modo substantialiter, alio modo per participationē. Est ergo quaestio, utrum entia sint bona per essentia, uel per participationē. Ad intellectū huius quaestionis considerandū est, qd in ista quaestione praesupponitur qd aliquid esse per essentia, & per participationē sint proposita, & in vno quidem supradictorū participationis modorum manifeste uerū est. f. qd illud modū quo subiectū dicit participare accidēs, uel mate

ria formam. Est enim accidens praeter naturam subiecti, & forma praeter ipsam substantiam materiae: sed in alio participationis modo, quo. f. species participat genus, hoc uerū est qd species participat genus, hoc etiā uerū est qd sententia Platonis, qui posuit alia esse ideā animalis & bipedis hominis: sed qd sententia Arist. qui posuit qd homo uere est id quod est animal, quasi essentia animalis non existente praeter differentia hominis, nihil prohibet id qd per participationē dicitur, substantialiter praedicari. Boetius autē hic loquitur qd illū participationis modū, quo subiectū participat accidens, & ideo ex opposito diuiditur id qd substantia liter & participatiue praedicat, ut patet per exempla quae subsequenter inducit. Deinde cu dicit. (Si participatione) obijcit cōtra utrumque membrū quaestionis. Et primo contra hoc, qd res sint bonae per participationē. Secūdo, cōtra hoc qd sint bonae qd sunt substantia, ibi. (Quorum uero substantia) Dicit ergo primo, qd si omnia sunt bona per participationem, sequitur qd nullo modo sint bona per se, & hoc quidem uerū est, si per se accipitur inesse qd ponit in diffinitione eius de quo dicit, sicut homo per se est animal. Quod nō ponitur in diffinitione alicuius, pnter ad essentiam eius, & ita nō dicitur de eo per participationē, de qua nūc loquimur. Si uero accipitur per se qd aliu modū prout. f. subiectū ponit in diffinitione praedicti, sic esse falsum qd hic dicit. Nam proprium accidens qd hic modū per se inesse subiecto, & tamen participatiue de eo praedicatur. Sicut igitur Boetius hic accipit participationē, prout subiectū participat accidens, per se autem quod ponitur in diffinitione subiecti, & sic ex necessitate sequit, qd si res sint bonae per participationē, qd nō sint bonae per se, & hoc manifestat per exemplum. Nam id quod est album per participationē, non est album per se. i. in eo qd est ipsum, qd pertinet ad primum modū dicendi per se, & simile est de alijs qualitatibus. Sic igitur si omnia entia sunt bona per participationē, sequitur qd non omnia sunt bona per se. i. per suā substantiam. Ex hoc ergo sequitur, qd substantiarū entiu non tendant ad bonum, cuius cōtrarium superius est concessum. f. qd omnia in bonum tendant. uidef ergo qd entia nō sunt bona per participationē, sed per suā substantia. Deinde cu dicit. (Quorū uero substantia) obijcit in cōtrariū in hūc modū. Illa, quorum substantia bona est, necesse est qd bona sint qd sunt ipsum qd sunt. Hoc enim ad substantia cuiuscumq; rei pertinet, qd concurrat ad suum esse: sed qd aliqua sint, hoc habent ex eo qd est esse, dictū est enim supra qd est aliquid cum esse susceperit. sequitur igitur ut eorū quae sunt bona qd sunt subiectū, ipsum esse sit bonū. Si igitur omnia sunt bona secundum suam substantiam, sequitur quod omnium rerum ipsum esse sit bonū: & quia praemissa ex quibus argumētando processit, sunt conuertibilia, procedit e cōuerso. Sequitur, n. e cōuerso, quod si esse omnium rerū sit bonum, qd ea quae sunt, in quantum sunt, bona sint, ita. f. quod idē sit utriusque rei esse, & bonū esse. sequit igitur qd sint substantia bona ex hoc qd sunt bona, & tamen nō per participationē bonitatis. Ex hoc autē quid incōueniēs sequatur, ostendit subdens, & dicit qd si ipsum esse rerū omnium sit bonum, cum ex hoc sequatur, quod sint substantia bona, consequens est etiam quod sint primo bono similia, quod est substantiale bonum, & cui idem est esse & bonum esse, & ex hoc ulterius sequitur quod omnia sint ipsum primum bonum, quia nihil preter se ipsum est simile illi. f. quod eorū ad modū

bonitatis. Nihil autem aliud præter primum bonum eodem modo est bonum, sicut ipsum, quia ipsum solum est primum bonum, dicunt in aliqua ei similia, in quantum sunt secundario bona derivata ab ipso primo & principali bono. Si ergo omnia sunt ipsum primum bonum, cum ipsum primum bonum nihil sit aliud quam Deus, sequitur quod omnia entia sunt Deus, quod dicere nefas est. Sequitur igitur & ea quæ præmissa sunt esse falsa. Non igitur entia omnia sunt substantialia bona, neque in eis ipsum esse est bonum, quia ex his conclusum est quod omnia sunt Deus: & ulterius sequitur quod non omnia sint bona in quantum sunt. Deinde cum dicitur (Sed neque participant) procedit ulterius ad removendam primam suppositionem, & dicit quod si huic quod est entia non esse substantialiter bona, adiungatur alia conclusio quæ supra inducta est, scilicet quod entia non sunt participative bona, quia per hoc sequeretur quod nullo modo ipsa ad bonum tenderent, ut supra habitum est, videtur ulterius posse concludi, quod nullo modo entia bona, quod est contra id quod supra præmissum est.

H Multa sunt quæ cum actu separari non possunt, animo tamen cum cogitatione separantur, ut & triangulum, vel cætera a subiecta materia nullus actu separari, mente tamen segregans ipsum triangulum, proprietatemque eius præter materiam speculatur. Amoveamus igitur primi boni præsentiam paulisper ex animo, quod quidem esse constat, idque ex omnium doctorum in doctoremque; sententia, barbararum quoque, gentium religionibus cognosci potest. hoc igitur paulisper amoto, ponamus omnia esse quæ sunt bona, atque ea quæ consideremus quemadmodum bona esse possent, si a primo bono minime defluxissent, hic intueor in eis aliud esse, quod bona sunt, aliud quod sunt. Ponatur enim una eademque substantia bona esse gravis, alba, rotunda, tunc aliud esse illa ipsa substantia, aliud eius rotunditas, aliud color, aliud bonitas. Nam si hæc singula idem essent quod ipsa substantia, quod idem esset gravitas quod color, bonum quod album, & quod rotundum, quod fieri natura non sinit. Aliud igitur tunc in eis esset esse, aliud aliquid esse, at tunc quidem bona essent, esse tamen ipsum minime haberent bonum. Igitur si nullo modo essent non a bono, bona quidem essent, ac non idem essent quod bona, sed eis aliud esset esse, aliud bona esse. Quod si nihil omnino aliud essent nisi bona, neque gravis, neque colorata, neque spacij dimensione distincta, neque vlla in eis qualitas esset, nisi tantum bona essent, tunc non res, sed rerum viderentur esse principium, nec potius videretur, sed videretur. Vnum enim solumque est huiusmodi, quod tantum est bonum, aliudque nihil sit: quæ quoniam non sunt simplicia, esse omnino non poterant, nisi ea id quod solum bonum est esse voluissent, idcirco quoniam esse eorum a boni voluntate defluxit, bona esse dicuntur. Primum enim bonum in eo quod est, bonum: secundum vero bonum quod ex eo fluxit, cuius ipsum est bonum, ipsum quoque bonum est: sed ipsum esse omnium rerum ex eo fluxit quod primum bonum, & quod bonum tale, ut recte dicatur in eo quod est, bonum est, ipsum igitur eorum esse bonum est. Tunc enim in eo quod essent, non essent bona, si a primo bono minime defluxissent.]

F ibi (At non alba) Circa primum tria facit. Primo, præmittit quædam suppositionem: secundo, ostendit quid illa suppositione facta sequatur circa bonitatem rerum, ibi. (Hoc igitur paulisper.) Tertio, ostendit qualiter se habeat bonitas rerum secundum rei veritatem nullam suppositionem factam, ibi. (Quæ quoniam non sunt simplicia.) Circa primum duo facit. Primo, præmittit quiddam quod est necessarium ad ostendendum quod possit fieri talis suppositio: secundo, suppositionem inducit, ibi. (Amoveamus igitur.) Dicit ergo primo, quod multa sunt quæ non possunt actu separari, quæ tamen animo & cogitatione separantur, cuius ratio est: quia alio modo sunt res in anima, & alio modo sunt in materia. Potest ergo esse quod aliquid ex eo ipso modo quod est in materia, habet inseparabilem coniunctionem ad aliud, & tamen secundum quod est in anima, non habet inseparabilem coniunctionem ad ipsum, quia ratio unius est distincta a ratione alterius, & ponit exemplum de triangulo, & alijs mathematicis: quæ a materia sensibili actu separari non possunt, cum tamen mathematicus abstrahendo mente consideret triangulum, & proprietatem eius præter materiam sensibilem, quia ratio trianguli non dependet a materia sensibili. Deinde cum dicitur. (Amoveamus igitur.) ponit suppositionem quæ intendit, ut scilicet quod consideratione mentis amoveamus ad tempus præsentiam primi boni a cæteris rebus, quod quidem possibile est secundum ordinem cognoscibili quo ad nos. Quamvis enim secundum naturalem ordinem cognoscendi Deus sit primum cognitum, tamen quod ad nos prius sunt cognitæ effectus sensibiles eius: & ideo nihil prohibet in consideratione nostra cadere effectus summi boni, absque hoc quod ipsum primum bonum consideremus, ita tamen primum bonum remoueamus a consideratione mentis, quod omnino constet nobis illud esse. Hoc enim cognosci potest ex ceteris omnium sententia tamen doctorum quod idolorum: & ulterius etiam ex ipsius religionibus gentium barbararum, quæ nullæ essent nisi Deus non esset. Deinde cum dicitur. (Hoc igitur paulisper.) ostendit quid hæc suppositione facta sequatur circa bonitatem rerum. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat quod intendit: secundo, probat quiddam quod supposuerat, ibi. (Quod si nihil aliud) Dicit ergo primo, quod remoto per intellectum primo bono ponamus quæ cætera sunt bona, quia ex bonitate effectuum devenimus in cognitionem boni primi. Consideremus ergo qualiter possent esse bona, si non processissent a primo bono. Hæc autem suppositione facta videtur in eis aliud esse ipsa bonitas, & ipsum eorum esse. Si enim ponatur una & eadem substantia esse bona, alba, gravis, rotunda, sequetur quod aliud in illa re esset eius substantia, aliud rotunditas, aliud color, aliud bonitas. Intellegitur enim bonitas uniuscuiusque rei virtus ipsius, per quam perficit operationem bonam. Nam virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ut per Philosopherum patet in li. ethi. Quod autem ista sit aliud quam substantia rei, probat per hoc quod singula præmissorum si essent idem quod rei substantia, sequeretur etiam quod omnia illa essent eadem adiuncta. scilicet quod idem esset gravitas quod color, & quod bonum, & quod album, & quod rotunditas, quia quæ vni & eidem sunt, sibi inuicem sunt eadem: hoc autem natura rerum non patitur, quod omnia illa sint idem. Relinquitur igitur quod præmissa suppositione facta aliud esset in rebus ipsum esse, & aliud aliquid esse, puta: vel bonum: vel album, vel quicquid taliter dicitur. & sic prædicta positione facta res essent quidem bone, non tamen ipsum eorum esse esset bonum. Sic ergo si alio quo modo essent non a primo bono, & tamen in se essent bona, sequeretur quod non idem esset in eis quod substantia, &

alia, & quod sunt bona, sed aliud esset in eis esse, & aliud bonum esse. Deinde cum dicitur. (Quod si nihil aliud) probat quod supposuerat, scilicet quod prædicta suppositione facta aliud esset in eis bonum esse, & aliud simpliciter esse, vel quicquid aliud esse: quia si nihil aliud esset in eis, nisi quod sunt bona, ita scilicet quod neque essent gravis, neque colorata, neque distincta aliqua spacij dimensione, sicut sunt omnia corpora, nec esset in eis vlla qualitas, nisi hoc solum quod bona essent, tunc non videretur quod essent res creatæ, sed quod essent ipsum primum iterum principium: quia id quod est ipsa essentia bonitatis est primum rerum principium, & per consequens sequeretur quod non oporteret dicere pluraliter de omnibus eis quod videretur esse principium rerum, sed singulariter quod videretur esse primum rerum principium, tamquam res bone omnes essent simpliciter vnum, quia solum unum est quod est huiusmodi, ut sit tantummodo bonum, & nihil aliud: hoc autem patet esse falsum. ergo & primum, quod res creatæ amoto primo bono, nihil aliud essent quam hoc quod est esse bonum. Deinde cum dicitur. (Quæ quoniam non sunt simplicia) ostendit quid sit iudicandum de bonitate rerum secundum veritatem, & dicit, quia res creatæ non habent omnimodam simplicitatem, ut scilicet nisi aliud sit in eis quam essentia bonitatis, nec etiam omnino esse possent in rerum natura, nisi voluissent ea esse Deus qui est id quod solum est, in quantum scilicet est ipsa essentia bonitatis, sequitur quod quia esse rerum creatarum defluxit a voluntate illius qui est essentialiter bonum, ideo res creatæ bonæ esse dicuntur. Primum enim bonum scilicet Deus in eo quod est, bonum est, quia est essentialiter ipsa bonitas: sed secundum bonum quod est creatum, est bonum secundum quod fluxit a primo bono, quod est per essentiam bonum. Cum igitur esse omnium rerum fluxerit a primo bono, consequens est quod ipsum esse rerum creatarum sit bonum, & quod vnaqueque res creata in quantum est, sit bona: sed sic solum res creatæ non essent bonæ in eo quod sunt, si esse earum non procederet a summo bono. Redit ergo eius solutio ad hoc quod esse primi boni est secundum propriam rationem bonum, quia natura & essentia primi boni nihil aliud est quam bonitas: esse autem secundi boni est quidem bonum, sed secundum rationem propriam essentiam, quia essentia eius non est ipsa bonitas, sed vel humanitas, vel aliquid aliud huiusmodi: sed esse eius habet quod sit bonum ex habitu ad primum bonum, quod est eius causa, ad quod quidem comparatur sicut ad primum principium, & ad ultimum finem per modum quo aliquid dicitur sanum, quod aliquid ordinatur ad finem sanitatis, ut dicitur medicinale secundum quod est a principio effectus quoque artis medicinæ. Est enim considerandum secundum præmissa, quod in bonis creatis est duplex bonitas. Vna quidem secundum quod dicuntur bona per relationem ad primum bonum, & secundum hoc esse eorum, & quicquid in eis a primo bono est bonum, alia vero bonitas consideratur in eis absolute, pro ut scilicet vnum quod dicitur bonum in quantum est per se factum in esse, & in operari: & hæc quidem perfectio non competit creatis bonis secundum ipsum esse essentiam eorum, sed secundum aliquid superadditum quod dicitur virtus eorum, ut supra dictum est, & secundum hoc ipsum esse non est bonum, sed primum bonum habet omnimodam perfectionem in ipso suo esse, & ideo esse eius est secundum se & absolute bonum.

A quoniam non quoquomodo sunt res, ipsum esse eorum bonum est: sed quoniam non potest esse ipsum esse rerum nisi a primo esse defluxerit, ita bono, idcirco ipsum esse bonum est, nec est simile ei a quo est. Illud enim quoquomodo sit bonum, est in eo quod est. Non enim aliud est præter quod bonum: hoc autem nisi ab illo esset bonum, fortasse esse non posset, sed bonum in eo quod est esse non posset, tunc enim participaret foris tam bono, ipsum vero esse quod non haberet a bono, bonum habere non posset. Si igitur sublato ab his primo bono mente & cogitatione ista, licet essent bona, tamen in eo quod essent bona, & esse non possent: & quoniam actu non potuerunt existere, nisi ea quod verè bonum est produxisset, idcirco & esse eorum bonum est, & non est simile substantiali bono id quod ab eo defluxit: & nisi ab eo fluxisset, licet essent bona, tamen in eo quod sunt, bona esse non possent: quoniam & præter bonum, & non ex bono essent, cum illud ipsum primum bonum, & ipsum esse sit, & ipsum bonum, & ipsum esse bonum: at non alba in eo quod sunt alba, esse oportebit ea quæ alba sunt, quoniam ex voluntate Dei fluxerunt, vel essent alba minime. Aliud enim est esse, aliud album esse, hoc ideo quoniam qui ea ut essent effecit, bonus quidem est, minime vero albus. Voluntate igitur boni concitata est ut essent bona in eo quod sunt: voluntate vero albi non concitata ut talis esset proprietas, ut esset album in eo quod est, neque enim ex albi voluntate defluxerit. Itaque quia voluit ea esse alba qui erat non albus, sunt alba tantum: quia vero voluit ea esse bona qui erat bonus, sunt bona etiam in eo quod sunt. Secundum igitur hæc rationem cuncta oportet iusta esse, quoniam iustus est ipse qui ea esse voluit: nec hoc quidem. Nam bonum esse ad essentiam, iustum vero esse ad actum respicit. In Deo autem idem est esse quod agere. Igitur idem est esse bonum quod iustum, nobis vero non est idem esse quod agere, non enim simplices sumus. Non igitur nobis idem est bonos esse quod iustos, sed idem nobis est esse omnibus in eo quod sumus. bona igitur omnia sunt, non autem iusta. Amplius, Bonum quidem generale est, iustum vero speciale, nec species descendit in omnia, idcirco alia quidem iusta, alia aliud, omnia igitur bona finis. Postquam determinavit veritatem præmissæ questionis, hic soluit obiectionem, ex qua concludatur quod bona creata sunt bona in eo quod sunt similia primo bono. Et circa hoc duo facit. Primo soluit obiectionem. Secundo, colligit quæ dicta sunt, ibi. (Si igitur sublato &c.) Dicit ergo primo quod ex præmissis patet hanc questionem esse solutam, ideo enim non sunt similia primo bono, per hoc quod sunt bona, in eo quod sunt, quia ipsum esse rerum creatarum non est bonum absolute quocumque modo se habeat, sed solum secundum habitum ad primum bonum. Sed quia ipsum esse rerum creatarum non potest esse nisi deriuentur a primo bono, idcirco ipsum eorum esse bonum est: nec est tamen simile in bonitate primo bono, quia illud absolute est bonum quomodocumque se habeat, quia nihil est in eo aliud nisi ipsa essentia bonitatis: & hoc ideo est, quia non est in eo perfectio per additionem, sed in suo simplici esse habet omnimodam perfectionem, ut dictum est. Sed bonum creatum foris situm potest esse bonum etiam in se considerandum, etiam si desuper impossibile quod non procederet a primo bono, scilicet bonitate quæ sibi competere absolute: sed sic non est bonum in eo quod est, quia tunc est bonum per participationem bonitatis superaddite, sed ipsum esse eius non est bonum, si a bono non deriuaretur, ex cuius habitu ipsum esse

Qua in re soluta est questio. Idcirco enim licet in eo quod sunt, bona sunt: non sunt tamen similia primo bono, quia sunt bona, sed aliud esset in eis esse, & aliud bonum esse. Deinde cum dicitur. (Quod si nihil aliud) probat quod supposuerat, scilicet quod prædicta suppositione facta aliud esset in eis bonum esse, & aliud simpliciter esse, vel quicquid aliud esse: quia si nihil aliud esset in eis, nisi quod sunt bona, ita scilicet quod neque essent gravis, neque colorata, neque distincta aliqua spacij dimensione, sicut sunt omnia corpora, nec esset in eis vlla qualitas, nisi hoc solum quod bona essent, tunc non videretur quod essent res creatæ, sed quod essent ipsum primum iterum principium: quia id quod est ipsa essentia bonitatis est primum rerum principium, & per consequens sequeretur quod non oporteret dicere pluraliter de omnibus eis quod videretur esse principium rerum, sed singulariter quod videretur esse primum rerum principium, tamquam res bone omnes essent simpliciter vnum, quia solum unum est quod est huiusmodi, ut sit tantummodo bonum, & nihil aliud: hoc autem patet esse falsum. ergo & primum, quod res creatæ amoto primo bono, nihil aliud essent quam hoc quod est esse bonum. Deinde cum dicitur. (Quæ quoniam non sunt simplicia) ostendit quid sit iudicandum de bonitate rerum secundum veritatem, & dicit, quia res creatæ non habent omnimodam simplicitatem, ut scilicet nisi aliud sit in eis quam essentia bonitatis, nec etiam omnino esse possent in rerum natura, nisi voluissent ea esse Deus qui est id quod solum est, in quantum scilicet est ipsa essentia bonitatis, sequitur quod quia esse rerum creatarum defluxit a voluntate illius qui est essentialiter bonum, ideo res creatæ bonæ esse dicuntur. Primum enim bonum scilicet Deus in eo quod est, bonum est, quia est essentialiter ipsa bonitas: sed secundum bonum quod est creatum, est bonum secundum quod fluxit a primo bono, quod est per essentiam bonum. Cum igitur esse omnium rerum fluxerit a primo bono, consequens est quod ipsum esse rerum creatarum sit bonum, & quod vnaqueque res creata in quantum est, sit bona: sed sic solum res creatæ non essent bonæ in eo quod sunt, si esse earum non procederet a summo bono. Redit ergo eius solutio ad hoc quod esse primi boni est secundum propriam rationem bonum, quia natura & essentia primi boni nihil aliud est quam bonitas: esse autem secundi boni est quidem bonum, sed secundum rationem propriam essentiam, quia essentia eius non est ipsa bonitas, sed vel humanitas, vel aliquid aliud huiusmodi: sed esse eius habet quod sit bonum ex habitu ad primum bonum, quod est eius causa, ad quod quidem comparatur sicut ad primum principium, & ad ultimum finem per modum quo aliquid dicitur sanum, quod aliquid ordinatur ad finem sanitatis, ut dicitur medicinale secundum quod est a principio effectus quoque artis medicinæ. Est enim considerandum secundum præmissa, quod in bonis creatis est duplex bonitas. Vna quidem secundum quod dicuntur bona per relationem ad primum bonum, & secundum hoc esse eorum, & quicquid in eis a primo bono est bonum, alia vero bonitas consideratur in eis absolute, pro ut scilicet vnum quod dicitur bonum in quantum est per se factum in esse, & in operari: & hæc quidem perfectio non competit creatis bonis secundum ipsum esse essentiam eorum, sed secundum aliquid superadditum quod dicitur virtus eorum, ut supra dictum est, & secundum hoc ipsum esse non est bonum, sed primum bonum habet omnimodam perfectionem in ipso suo esse, & ideo esse eius est secundum se & absolute bonum.

esse rerum creaturarum est bonum. Deinde cum dicit. **F** (Si igitur sublato) Colligit in vnu quæ dicta sunt, & dicit, quod si a rebus per intellectum remoueat primum bonum, omnia alia licet detur quod essent bona, non tamen possunt esse bona in eo quod sunt: sed quia non poterunt esse in actu, nisi in quantum sunt producta a primo bono quod est vere bonum, ideo etiam esse eorum est bonum, & tamen esse fluens a primo bono non est simile primo quod est substantialiter bonum, a quo nisi fluxissent, licet essent bona, non tamen essent bona in eo quod sunt, in quantum. Non essent ex primo bono, cum tamen ipsum bonum primum sit, & ipsum esse, quia eius esse est substantia sua: & ipsum bonum, quia est ipsa essentia bonitatis: & ipsum esse bonum, quia in eo non differt esse, & quod est. Deinde cum dicit. (At non alba) Mouet duas obiectiones contra predicta, quarum secundam ponit, ibi. (Secundum igitur hanc rationem) Circa primum ponit talem obiectionem. Dicitur est quod omnia in eo quod sunt, bona sunt, quia ex voluntate primi boni processit ut essent bona. Numquid ergo omnia alba in eo quod sunt, alba sunt, quia ex voluntate Dei processit ut alba essent? Sed ipse respondet quod minime hoc oportet, quia his quod sunt alba, aliud est esse simpliciter, quod competit eis secundum principia essentialia, & aliud est ex quo sunt alba, & huiusmodi differentia inter album & bonum ratio est: quia Deus qui fecit creatura bona & alba, est quidem bonus, non est autem albus. Sic igitur ad voluntatem primi boni consecutum est, ut creatura essent bona in quantum voluit ea esse bona: & quod essent bona in eo quod sunt in quantum sunt a bono producta, quia esse rerum creaturarum ex hoc ipso quod est a bono, habet rationem boni, ut dictum est, sed voluntate Dei non est consecuta talis proprietas, ut id quod est creatum in eo quod est sit album, propter hoc quod non defluxit ex voluntate albi: sicut bona fluxerunt ex voluntate boni, ut posset dici quod esse eorum est album in quantum sunt a primo albo. Sic igitur manifestum est, quod quia Deus qui non est albus, voluit aliqua esse alba, potest quidem hoc solum dici de eis quod sunt alba, non autem eo quod sunt: sed quia Deus qui est bonus, voluit omnia esse bona, ideo sunt bona in eo quod sunt in quantum. Non esse eorum habet rationem boni propter hoc quod est a bono. Deinde cum dicit. (Secundum igitur hanc rationem.) Ponit secundam obiectionem. Posset enim aliquis dicere, Omnia sunt bona in eo quod sunt, quia ille qui est bonus, voluit ea esse bona: pari ratione omnia oportet esse iusta, quia ille qui est iustus, voluit ea esse. Sed ipse respondet quod hoc non sequitur duplici ratione. Primo quidem, quia hoc quod est bonum, significat naturam quandam, siue essentiam. Dicitur enim quod Deus est ipsa essentia bonitatis, & vnaquaque res secundum perfectionem propriæ naturæ dicitur bona, sed iustus dicitur per respectum ad actum, sicut & qualibet virtus. In Deo autem idem esse quod agere, unde in ipso idem est bonum esse quod iustum esse, sed nobis non est idem esse quod agere, quia deficiamus a simplicitate Dei: unde nobis non est idem esse bonos & iustos, sed esse conuenit nobis omnibus in quantum sumus, & ideo etiam bonitas omnibus nobis conuenit, sed actus quem recipit iustitia non conuenit omnibus, nec in his quibus conuenit est idem quod esse ipsorum: unde relinquitur quod non omnia sunt iusta in eo quod sunt. Secundam rationem ponit, ibi. (Amplius bonum.) Bonum, n. est quoddam generale, cuius quoddam species est iustitia, sicut &

ceteræ virtutes. In Deo autem inuenitur omnis ratio bonitatis, & ideo non solum est bonus, sed iustus. Non autem omnes species bonitatis inueniuntur in omnibus, sed diuersæ in diuersis: & ideo non oportet quod species quæ est iustitia, deriuetur ad omnia entia, sicut deriuatur bonitas. Unde entium quedam sunt iusta, quedam vero habent aliam speciem bonitatis, & tamen omnia sunt bona in quantum deriuantur a primo bono, & in hoc terminatur expositio huius libri Benedictus Deus per omnia, Amen.

Explicit opusculum sexagesimum nonum, videlicet ex postulo primi libri de hebdomadibus.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM SEPTVAGESIMVM

PRAECLARE QVAESTIONIBVS,

SVPER LIBRVM DE TRINITATE.

A In initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, Sapient. 6. Naturalis mentis humana intuitus pondere corruptibilis corporis aggrauatus in prima veritatis luce, ex qua omnia sunt facile cognoscibilia, designari non potest, unde oportet quod per naturalis cognitionis progressum ratio a posterioribus in priora deueniat, & a creaturis in Deum. Roman. 1. Inuisibilia ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, in lecta conspiciuntur. & Sapientia 13. A magnitudine speciei creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. & hoc est quod dicitur Iob. 36. Omnes homines videt eum, vniuersumque intuetur procul. Creaturæ enim per quas naturaliter cognoscitur Deus, in infinitum ab ipso distant. Sed quia in his quæ procul videntur, facile visus decipitur, idcirco ex creaturis in Deum cognoscendum tendentes, in errores multiplices inciderunt: unde Sapient. 14. dicitur, quod creaturæ factæ sunt municipale pedibus insipientium. & in psal. 63. Defecerunt scrutantes: & ideo Deus humano generi aliam tutam viam cognitionis prouidit, suam notitiam per fidem mentibus hominum infundens: unde dicitur 1. Corint. 2. Quæ Dei sunt nemo nouit nisi spiritus Dei: nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum, & hic est spiritus quo efficiuntur credentes 2. Cor. 4. Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est. psal. 115. Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur. Sicut ergo naturalis cognitionis principium est creaturæ notitia a sensu accepta, ita cognitionis desuper data principium est primæ veritatis notitia per fidem infusa, & hinc est quod diuerso ordine hinc inde procedit. Philosophi enim qui naturalis cognitionis ordinem sequuntur, præordinant scientiam de creaturis scientiæ diuinæ, sicut naturalem metaphysicæ: sed apud theologos proceditur e conuerso, ut creatoris consideratio considerationem præueniat creaturæ. Hunc ergo ordinem secutus Boetius ea quæ sunt fidei tractare intendens, in ipsa summa rerum origine principium suæ considerationis instituit, sicut Trinitate vnus simplicis Dei, unde ei cõponit verba præmissa (Ab initio &c.) In quibus verbis circa præsens opusculum, quod ad Symacum patritium vrbis cõposuit, tria possunt notari. Sicut materia, modus, & finis. Materia quidem huius operis est vnica diuina essentia trinitas personarum, quæ confluit ex prima natiuitate,

uitate, qua diuina sapientia a patre æternaliter generatur. Prouer. 8. Nondum erat abyssi, & ego iam cõcepta, eram. & psal. 2. Ego hodie genui te. Quæ quidem natiuitas initium est omnis natiuitatis alterius, cum ipsa sola sit naturæ perfecte capiendæ generatrix: omnes autem alie imperfecte sunt, secundum quas genitum, aut partem substantiæ generantis accipit, aut solam similitudinem: unde oportet quod a prædicta natiuitate omnis alia natiuitas per quandam imitationem deriuetur. & Phil. 3. Ex quo omnis paternitas in celo & in terra nominatur, & propter hoc dicitur filius primogenitus omnis creaturæ. Col. 1. Ut natiuitatis origo & imitatio designetur, non eadem generationis ratio: & ideo conuenienter dicitur. Ab initio &c. Prouer. 8. Dominus possedit me in initio viarum suarum, nec solum creaturarum est initium prædicta natiuitas, sed etiam Spiritus sancti, qui a generatione genitorum procedit. Pro hoc autem quod non dicitur initium natiuitatis inuestigabo, sed ab initio designatur, quod in huiusmodi natiuitatis initio, eius perscrutatio non finitur, sed quod ab hac incipiens ad alia procedit, eius namque doctrina in tres partes diuiditur. Prima namque de trinitate personarum, ex quarum processione omnis alia natiuitas & processio deriuatur, continetur in hoc libro quem præ manibus habemus, quantum ad id quod de trinitate & vnitate sciendum est. Alia vero loquemur ad Ioannem diaconum ecclesiæ Romanæ. Scribit de modo prædicandi quod vniuersum in personarum distinctione & essentia vnitate, qui sic incipit. Quæro an pater. Secunda vero pars est de processione bonarum creaturarum a Deo bono, in libro qui ad eundem Io. scribitur de hebdomadibus, qui sic incipit. Postulas a me. Tertia vero pars est de separatione creaturarum per Christum. Quæ quidem in duo diuiditur. Primo namque proponitur fides quam docuit Christus, qua iustificamur in libro qui intitulatur de fide christiana, quia sic incipit. Christiana fides. Secundo explanatur, quid de Christo sentiendum sit. Sicut quomodo duæ naturæ in vna persona conueniant, & hoc libro de duabus naturis, & vna persona Christi, ad eundem Io. scripto, qui sic incipit. Anxie te quidem. Modus autem tractandi de trinitate duplex est, ut dicitur Aug. 1. de trin. s. per autoritates, & per rationes, quorum vtrumque Aug. complexus est, ut ipsemet dicit. Quidam enim sanctorum patrum, ut Ambr. & Hilarius, alterum tantum profecuti sunt, scilicet per autoritates. Boetius vero eligit prosequi secundum alium modum, sicut secundum rationes, præsupponens hoc quod ab alijs fuerat per autoritates profecutum. Et ideo modus huius operis designatur in hoc quod dicitur. Inuestigabo in quo rationis inquisitio designatur. Ecclesi. 39. Sapientiam. s. trinitatis notitiam antiquorum, quam antiqui sola autoritate asseruerunt, exequitur sapiens. in ratione inuestigabit. Unde in proemio præmittit. (Inuestigata diuinitate.) Finis vero huius operis est, ut occulta manifestentur, quantum in via possibile est. Ecclesi. 24. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, & ideo dicitur. (Ponam in lucem scientiam illius.) Iob. 38. Profunda fluminum scrutatus est, & abscondita, produxit in lucem. *Textus.*

Inuestigatam diuinitatem quæstionem quantum nota. Iste mentis igniculum illustrare lux diuina dignata est formatam rationibus literisque mandata offerendam. Vobis communicandam que curauit, tam vestri cupidus in dicitur, quod nostri studiis inuenit. Quia in re quod mihi sit animi quodies filo excogitata comendo, tunc

ex ipsa difficultate materia, tunc ex eo quod dicitur, id est, vobis tantum colloquor intelligi potest. Neque enim famæ iactatione & inanibus vulgi clamoribus excitamur, sed si quis est fructus exterior, hic non potest aliam nisi materiæ similem sperare sententiam. Quocirca igitur a vobis deici oculos partim ignaua segnitie, partim callidus liuor occurrat, ut contumeliam videar diuinis tractatibus irrogare, qui talibus hominum monstris non agnoscenda hic potius quam conculcanda proiecerim. Idcirco stylum breuitate contaho, & ex intimis sumptis philosophiæ disciplinis notorum verborum significationibus velo, ut hic mihi tantum vobisque, si quando ad ea conuerteritis oculos colloquantur: ceteros vero ita submouimus, ut qui capere intellectu nequiverit, ad ea etiam legenda videantur indigni. Sane tantum a nobis oportet queri, quantum humana rationis intuitus ad deitatis valet celsa conscendere. Nam ceteris quoque artibus idem finis est constitutus, quouique potest via rationis accedere. Neque enim medicina ægris semper affert salutem. Sed nulla erit culpa medentis, si nihil eorum quæ fieri oportebat omiserit, idemque in ceteris. At quantum hæc difficilior quæstio est, tantum facilius debet esse ad veniam. Vobis tamen illud etiam inspiciendum est, an ex beati Aug. scriptis semina rationum in nos venientia fructus attulerint. Nunc de proposita quæstione hinc sumamus initium. Huic ergo operi proemium præmittit, in quo tria facit. Primo breuiter causas operis prælibat, in quo reddit auditorem docilem. Secundo exultationem subiungit, in quo reddit auditorem beniuolum, ibi. (Idcirco stylum.) Tertio ostendit sui operis originem, & quæ si doctrinam esse sancti. Aug. in quo reddit auditorem attentum ibi. (Vobis tamen id inspiciendum.) Proponit autem quatuor causas operis, in prima pariter. Primo materialem, cui dicitur. (Inuestigatam diuinitatem quæstionem.) s. de trinitate personarum vnus Dei in duo & difficultatem materiæ insinuat, quæ diuina inuestigatione indigni: & studij diligentiam, quæ ipse eam diuinitate inuestigauit, ut intelligatur inuestigatam a nobis, quamuis etiam intelligi possit inuestigatam a pluribus, quia a principio nascentis Ecclesiæ hæc quæstio ingenia fidelium maxime fatigauit. Secundo tangit causam efficientem & proximam, siue secundariam, cum dicitur. Quantum mentis nostræ igniculum.) Et primam siue principalem ibi. (Illustrare lux diuina dignata est.) Proxima quidem causa huius inuestigationis fuit intellectus authoris, qui recte igniculus dicitur. Ignis enim ut dicit Dionys. 1. s. cæle. hierar. maxime competit ad significandas diuinas proprietates, tum ratione subtilitatis, tum ratione luminis, tum ratione virtutis actiue propter calorem, tum ratione situs & motus. Quæ quidem maxime Deo conueniunt, in quo est summa simplicitas, & immaterialitas, perfecta, charitas, omnipotens virtus, & altissima sublimitas. Angelis autem competit mediocriter, sed humanis metibus infirmo modo, quare propter corpore conueniunt puritas inquinata, & lux obscurata, & virtus debilitata, & motus in summo retardata, unde humana metis efficacia recte igniculo comparatur. Unde nec ad huius quæstionis veritatem inquit dam sufficit, nisi diuina luce illustretur. & sic diuina lux est causa principalis, mens autem humana causa secundaria. Tertio tangit causam formalem, cum dicitur. (Formatam rationibus) & tangit modum agendi, quantum ad via. Primo, quantum ad hoc quod argumens

tando procedit. & ideo dicitur [formatam rationibus.] Quæstio namque quandiu probabilibus rationibus sub dubio agitur, quasi informis est nodum ad veritatis certitudinem pertingens, & ideo formata dicitur, quando ad eam ratio additur, per quam certitudo de veritate habetur: & in hoc prouidit intelligentia, quia quod credimus, debemus auctoritati, quod intelligimus rationi, vt Aug. dicit. Secundo, in hoc quod non solum verbis differuit, sed etiam scripto mandauit, vt dicit. [Literisque madata.] In quo prouidit memoria. Tertio, in hoc quod non ad præsentem per modum doctrinæ, sed ad absentem per modum epistolæ conseripsit. Sic enim & Arist. diuersimode libros suos composuit, quosdam quidem ad præsentem, qui ab ipso audiebant, & hi libri dicuntur auditi, sicut dicitur liber de naturali auditu; quosdam autem ad absentem scribens, sicut libros de anima conscriptos esse significatur in 1. ethi. vbi nominantur exteriores locutiones, vt commentator. Græcus ibidem dicit. Vnde sequitur. [Offeredā vobis quasi maiori ad iudicandū, communicandāque curauit, quasi socio ad profectū.] & in hoc iudicium requirit. Vnde sequitur, [Tam vestri cupidus iudicij, quam mei studiosus inuenti.] Ex hoc enim quod fuit studiosus ad inueniendam prædictā quæstionem rationibus formauit: ex hoc vero quod fuit cupidus iudicij Symachi, ei formatam obtulit. Quarto tangit causam finalem, cum dicit. [Qua in re quid mihi sit animi]. i. quem finem intendam ex supradicta re. [Quotiens excogitata animo de prædictis vel quibuscūq; alij stylo commendo, intelligi potest ex duobus, tum ex difficultate materiæ, tum ex eo quod colloquor non multitudini, sed viris sapientibus, id est vobis tantummodo.] Nō enim hunc librum scripsit, vt recitaret multitudini, quod quandoq; sit propter vulgi fauorem, sed tantum vni sapienti, vnde sequitur. [Neque enim excitamur: sed scribendum, famæ iactatione]. i. cōmēdatione, & clamoribus vulgi, sicut poetæ recitantes carmina in theatris inanibus, quia tales clamores frequenter sine ratione sunt. Et sic mouet finem inconuenientem, & subiungit finem debitum, in sinuans quidem finem principalem qui est interior. s. perceptio diuinæ veritatis, & explicans finem secundarium, scilicet iudicium sapientis. vnde dicit. [Sed si quis est fructus interior] quasi dicat principaliter incitat me fructus interior, sed si aliquis est exterior, hic non potest aliam expectare vel sperare sententiam, nisi materiæ similem, id est, conuenientem; quasi dicat. Non aliud necessarium requiro pro fructu exteriori, nisi quod deceat tantam materiam, de qua iudicium concedi non debet neque ignauiter pigris, neq; callide inuidis, sed solum beneuolo sapienti. vnde sequitur. [Quocumque igitur a vobis deieci oculos]. i. ad quoscumque respexi nō ad vos tantum. [Cōsiderationi meæ occurrat partim] id est, in aliquibus ignaua. i. stulta segnitias, id est, pigritia: partim liuor, id est, inuidia calidus, id est, astutus ad nocendum in tantum vt contumeliā videatur irrogare diuinis tractatibus, qui hæc, s. diuina proiecerit, id est, inordinate exposuerit talibus monstris hominum. Monstra dicuntur homines qui in corpore humano congerunt bestiale, per peccatum similes effecti bestiis in affectu, non agnoscenda potius quam conculcanda, quia non tā quærit agnoscere, quam vituperare quemcumque dicuntur propter inuidiam. vnde Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas. [Ne

ergo si aliter facere videat, quod proiecerim & c. id circo stylū.] Hæc est secūda pars proemij, in qua subiungit excusationem. Et primo excusat operis difficultatem. Secundo, operis imperfectionem. (Sane tantū a nobis & c.) Tangit autem triplicem difficultatem, quam sponte huic operi adhibet. Prima est ex breuitate scripturæ. vnde dicit. Idcirco stilum breuitate cōtraho, secundum illud Horatij. Dum breuis esse laboro, obscurus fio. Secunda, ex subtilibus rationibus quas inducit. vnde dicit. [Ex itimis disciplinis philosophiæ sumpta] quæ sunt disciplinæ a sensibus abstractentes, quarum principijs & conclusionibus vitur, & metaphysicæ & logicæ. Tertia, ex nouitate verborum. vnde dicit. [Velo significatiōibus nouorum verborum.] Quæ quidem noua dicuntur vel quantū ad materiam, quia alij tractatores huius quæstionis non sunt vsi talibus verbis: vel quantum ad illos qui legunt, qui talibus verbis non sunt assueti. Tres autem has difficultates quartæ addit, quam supra tetigi, quæ est materiæ difficultas, vt in his quæ in hoc libro scribuntur, statim sapientibus colloquatur, qui hæc intelligere poterunt, sicut est author ipse, & ille ad quem liber scribitur. Alij vero qui capere intellectu nō possunt, a lectione excludantur. Non enim libenter leguntur quæ non intelliguntur. Et quia ratio ex præcedentibus connectitur, præmisit. [Idcirco] quæ est nota cōclusionis. Litera plana est. (Sane tantum a nobis.) Hic excusat operis defectum, quia, si non debet requiri ab eo in hoc opere plus certitudinis quam quantum ratio humana valet ad alta deitatis conscendere, quod probat per locū a minori in alijs artibus, in quibus iste terminus vniciue artificij constituitur vt tantū faciat, quantum humana ratio finit. Nō enim semper medicus curat, sed si nō omittit de his quæ facere debet, sine culpa erit, & similiter est in alijs artibus: unde & in hoc opere vbi est materia difficilis sensum humanæ naturæ excedens, magis debet authori venia dari, si non ad perfectam certitudinem quæstionē deducat. Deinde cum dicit. [Votis tamē.] Dicit cuius auctoritatem instruendo sequatur. s. Aug. Non vt ea tantum dicat quæ in lib. Aug. inueniuntur, sed quia ea quæ Aug. de trinitate dixit. s. q. in absolutis diuinæ personæ conueniunt, & in reatiuis distinguuntur, accipit quasi semina & principia, quibus vitur ad quæstionis difficultatem enodandam, & sic ipsa veritatis explicatio per multas rationes sunt fructus ex seminibus August. in ipso prouenientes: qui autem sine conuenientes & vberes ei ad quem scribit, inspiciendum cōmittit ad præpositam quæstionem accedens. **H**ic incidit duplex quæstio. Prima, de diuinorum cognitione. Secunda, de eorum manifestatione. Circa primum quæruntur quatuor. Primo, Vtū mēs humana ad cognitionem veritatis noua illustratione diuinæ lucis indigeat. Secundo, Vtrum possit ad Dei nouitiam peruenire. Tertio, Vtrum Deus sit primum quod a mente cognoscitur. Quarto, Vtrum ad diuinæ Trinitatis cognitionem mēs humana peruenire per naturalem rationem sufficiat. **A**d primum sic proceditur. Videtur quod mens humana in cognitione veritatis cuiuslibet indigeat noua illustratione diuinæ lucis. 2. Corin. 3. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est: sed perceptio cuiuslibet veritatis non potest esse sine cogitatione: ergo humana mens non potest veritatem aliquam cognoscere, nisi de nouo illustratur a Deo. Item, facilius est aliquam veritatem ab alio adiscere; q̄ per seipsum inspicere. Vnde qui per seipsum sciunt præferuntur alijs, qui ab alijs adiscere possunt in 1. Eth. Sed non potest homo ab alio adiscere, nisi mens eius interius doceatur a Deo, ut dicit Aug. in li. de magistro. & Greg. in home. Penth. ergo nec per seipsum potest aliquis veritatem inspicere, nisi de nouo lumine mens eius illustretur a Deo. Item, sicut se habet oculus corporalis ad corporalia intuentia, ita intellectus ad intelligibilem veritatem inspiciendam, vt patet in 3. de aia. Sed oculus corporalis non potest videre corporalia, nisi illustretur a sole materia li. ergo nec intellectus potest veritatem inspicere, nisi lumine solis inuisibilis qui est Deus, illustretur. Item, illi actus in nobis esse dicuntur, ad quos exercendos in nobis principia sufficienter habemus: sed in nobis non est omnino cognoscere veritatem, cum quandoque multi laborent ad veritatem cognoscendam, qui tamen eam cognoscere nequeunt. ergo non habemus in nobis sufficientia principia ad veritatem cognoscendam. ergo oportet ad hoc quod eam cognoscamus ab exteriori nos iuuari, & sic idem quod prius. Item, magis dependet operatio mentis humanæ a luce diuinæ, quam operatio creaturæ sensibilis, vel inferioris a luce corporis celestis: sed corpora inferiora quàmuis habeant formas que sunt principia naturalium operationum, non tamen possent operationes suas perficere, nisi lumine stellarum superueniente iuuaretur, vnde Dio. 4. c. de di. no. dicit, quod lumen solis ad generationem corporum visibilium cōfert, & ad vitam ipsa mouet & nutrit & auget. ergo nec menti humanæ sufficit ad videndam veritatem lumen naturale, quod est quasi forma ipsius, nisi aliud lumen superueniat scilicet diuinum. Item, in omnibus causis ordinatis per se & non secundum accidens, effectus non procedit a secūda causa, nisi per operationem primæ causæ, vt habetur in prima propositione de causis. Sed mens humana ordinatur sub luce increata ordine essentiali & non accidentali. ergo operatio mentis humanæ que est eius effectus proprius, scilicet cognitio veritatis, non potest prouenire ex ea nisi operante prima luce increata: eius autem operatio non videtur esse aliud nisi illustratio. ergo & c. Item, sicut se habet voluntas ad bene volendum, ita intellectus ad recte intelligendum: sed voluntas non potest bene velle, nisi diuina gratia adiuuetur vt dicit Aug. ergo nec intellectus potest veritatem intelligere, nisi diuina luce illustretur. Item, id ad quod vires nostræ non sufficiunt, reprehensibiliter nostris viribus ascribimus: sed reprehensibile est quod aliquis scientiam veritatis suo ascribat ingenio, quinimmo iubemus illā Deo ascribere, secundum illud Ecclesiastici vlti. Danti mihi sapientiam, dabo gloriam: ergo ad cognoscendam veritatem, vires nostræ non sufficiunt, & sic idem quod prius. Sed contra, mens humana illustrata est diuinitus lumine naturali, secundum illud. psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Si igitur hoc lumen quod creatum est non sufficit ad veritatem cognoscendam, sed requirit nouam illustrationem, pari ratione lumen super additum nō sufficit, sed in digebit alio lumine, & sic in infinitū, quod nūquam compleri potest, & sic impossibile est cognoscere aliquam veritatem. ergo oportet stare in primo lumine, vt, si mens lumine naturali sine aliquo lumine superaddito possit veritatem videre. Item, sicut visibile in actu sufficiens est ad hoc vt moueat visum, ita

intelligibile sufficiens est vt moueat intellectum si sit proportionatum: sed mens nostra habet in vnde possit facere intelligibilem in actu. s. intellectum agentē, & tale intelligibile est ei proportionatum. ergo non indiget aliqua noua illustratione, ad hoc quod veritatem cognoscat. Item, sicut se habet lux corporalis ad visibilem corporalem, ita se habet intellectus ad intelligibilem visibilem. Sed quilibet lux corporalis quantumcumque sit parua, facit aliquid videri corporaliter ad minus seipsum. ergo & lux intelligibilis quæ est menti connaturalis sufficit ad veritatem aliquam cognoscendam. Item, omnia opera artificialia ex cognitione alius cuius veritatis dependēt, cum eorum principium sit scientia. Sed quædam sunt opera artificialia, in quæ potest liberum arbitrium per seipsum secundum Aug. vt edificare domos & huiusmodi. ergo ad aliquam veritatem cognoscendam sufficit homo sine noua illustratione diuina. Respondeo. Dicendum, quod hæc est differentia inter virtutes actiuas & passiuas, quod passiuæ nō possunt exire in actum propriæ operationis, nisi moueantur a suis actiuis, sicut sensus nō sentit nisi moueat a sensibili, sed virtutes actiue possunt operari sine hoc quod ab aliquo moueantur, sicut patet in viribus actiue vegetabilis: sed in genere intellectus inuenitur duplex potentia actiua. s. intellectus agens, & passiuus. s. intellectus possibilis. Quidam igitur potuerunt, quod solus intellectus possibilis est potentia actiua, intellectus vero agens erat quedam substantia separata & hæc est opinio Auer. s. in quā opinione sequitur quod anima humana nō possit in actu propriæ operationis, quæ est cognitio veritatis exire, nisi lumine exteriori illustretur, illius. s. substantiæ separatæ, quam dicunt intellectum agentē. Sed quia verba Philosophi in 3. de anima, magis videntur sonare, quod intellectus agens sit potentia actiua, & huic etiam auctoritas scripturæ consonat, quæ lumine intellectuali nos insignitos esse profitetur, cui Philosophus comparat intellectum agentem, ideo in anima ponitur respectu operationis intelligibilis, que est cognitio veritatis & potentia actiua & passiuus. Vnde sicut aliqua potentia actiua naturalis suis passiuis cōiuncta, sufficiunt ad operationes naturales, ita etiam anima hominis habens in se potentiam actiuam & passiuam, sufficit ad perfectionem veritatis. Cum autem quilibet virtus creata sit finita, erit eius efficacia ad determinatos effectus limitata. Vnde in aliquo effectu non potest, nisi noua virtus addatur. Sic igitur sunt quedam intelligibiles veritates, ad quas se extendit efficacia intellectus agentis, sicut principia quæ naturaliter homo cognoscit, & ea quæ ab his deducuntur, & ad hæc cognoscenda non requiritur noua lux intelligibilis, sed sufficit lumen naturaliter inditum. Quædam vero sunt ad quæ principia prædicta non se extendunt, sicut sunt ea quæ sunt fidei, & rationis facultatē excedentia, vt futura contingentia, & alia huiusmodi, & hæc cognoscere mens humana nō potest, nisi diuinitus nouo lumine illustretur, superaddito lumini naturali. Quàmuis autem non requiratur noui luminis additio ad cognitionem eorum ad quæ naturalis ratio se extendit, requiritur tamen diuina operatio: præter operationem enim quæ Deus naturas rerū instituit, singulis formas & virtutes proprias tribuens, quibus possent suas operationes exercere, operatur etiam in rebus opera prouidentia, omnium rerum virtutes ad actus proprios dirigendo & mouendo. Ita enim vniuersa creatura diuinæ gubernationi subiicitur, sicut instrumenta subdunt gubernatio

Opusc. S. Tho. Aquin. P. 4. ni ar.

ni artificis, & qualitates naturales virtuti animæ nutritiæ, vt dicitur 2. de anima. Vnde sicut ex calore naturali sequitur opus digestiua secundum regulam quã imponit calori ipsa vis digestiua, & omnes virtutes inferiores corporum operantur, secundum quod dirigitur & mouentur ex virtutibus corporum cœlestium, ita omnes virtutes actiua creaturæ operantur secundum quod dirigitur & mouetur a creatore. Sic igitur in omni cognitione veritatis indiget mens humana diuina operatione, sed in naturaliter cognitio non indiget noua luce, sed solo motu, & directione eius. In alijs autem etiam noua illustratione. Et quia Boet. de talibus loquitur, ideo dicit quantum diuina lux &c. Ad primum ergo dicendum, quod quibus nihil minus sufficientes cogitare ex nobis sine operatione Dei, non tamen oportet quod in qualibet nostra operatione nouum lumen nobis infundatur. Ad secundum dicendum, quod secundum hoc Deus nos interiorius docet in naturali cognitione, quod naturale lumen in nobis causat, & illud dirigit in veritatem: in alijs vero etiam lumen nouum infundendo. Ad tertium dicendum, quod oculus corporalis ex illustratione solis corporalis non consequitur lumen aliquod sibi naturale, per quod possit facere visibilia in actu: sicut consequitur mens ex illustratione solis increati, & ideo oculus indiget semper exteriori lumine, & nõ mens. Ad quartum dicendum, quod lumen intellectuale vbi est purum sicut in angelis, sine difficultate omnia cognita naturaliter demonstrat, ita quod in eis est omnia naturalia cognoscere: in nobis autem lumen huiusmodi est obumbratum per coniunctionem ad corpus & ad vires corporeas, & ex hoc impeditur, vt non possit libere veritatem etiam naturaliter cognoscibilem inspicere, sicut illud Sapient. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitationem. Et ex hoc est, quod non est in nobis omnino veritatem cognoscere, sicut propter impedimenta. Sed vnusquisque hoc magis vel minus habet in potestate, secundum quod lumen intellectuale est in ipso purius. Ad quintum dicendum, quod corpora inferiora quamuis indigeant ad hoc quod operentur corporibus superioribus, vt ab eis moueantur, non tamen indigent ad proprias operationes perficiendas, quod nouas formas ab eis recipiant. Et similiter non oportet quod mens humana quæ mouetur a Deo ad cognoscendum naturaliter cognita, noua luce perfundatur. Ad sextum dicendum, quod sicut dicit Aug. 8. super Gene. ad literam, Sicut aer illuminatur a lumine presente, quod si fuerit absens continuo tenebratur, ita mens illustratur a Deo, & ita est lumen naturale semper Deus in anima causat, nõ aliud & aliud, sed idem: nõ enim est causa fieri eius solum, sed etiam esse ipsius. In hoc ergo continuo Deus operatur in mente, quod in ipsa lumen naturale causat & ipsum dirigit, & sic mens non sine operatione causæ primæ in sua operationem procedit. Ad septimum dicendum, quod voluntas numquam potest bene velle sine diuino instinctu: potest autem bene velle sine gratiæ infusione, sed non meritorie. Et similiter intellectus non potest sine diuino motu veritatem quamcumque cognoscere, potest autem sine noui luminis infusione, quamuis non ea quæ naturalem cognitionem excedunt. Ad octauum dicendum, quod hoc ipso quod Deus in nobis lumen naturale conferuando causat, & ipsum dirigit ad videndum, manifestum est, quod perceptio veritatis sibi præcipue debet ascribi, sicut operatio artis,

magis ascribitur artificio quam arti. Ad secundum sic proceditur, videtur quod Deus nullo modo possit cognosci a nobis. Illud enim quod in summo gradu nostræ cognitionis nobis incognitum remanet, nullo modo est a nobis cognoscibile: sed in perfectissimo gradu nostræ cognitionis Deo nõ coniungimur, nisi quasi ignoto, vt dicit Dionys. 1. ca. Mystice theologia. ergo Deus nullo modo, est a nobis cognoscibilis. Item, omne quod cognoscitur per aliquam formam cognoscitur: sed sicut dicit Aug. Deus omnem formam nostri intellectus subter fugit, ergo nullo modo est a nobis cognoscibilis. Item, cognoscens & cognoscibilis, oportet esse aliquam proportionem, sicut & potentia cuiuslibet ad suum obiectum: sed inter intellectum nostrum & Deum nulla potest esse proportio, sicut nec inter infinitum & finitum, ergo intellectus nullo modo potest Deum cognoscere. Item, cum potentia & actus reducantur in idem genus, vt pote quæ diuidunt omnia genera entis, nulla potentia potest in actum, qui est extra genus suum, sicut sensus non potest cognoscere substantiam intelligibilem: sed Deus est extra omne genus, ergo non poterit aliquo intellectu cognosci, qui sit in genere aliquo, sed noster intellectus est homini, ergo &c. Item, remoto primo, necesse est omnia consequentia remoueri: sed primum intelligibile est quidditas rei, unde quod quid est, dicitur esse proprium obiectum intellectus in 3. de anima, & quid est, est medium demonstrandi an est, & omnes alias rei conditiones: sed de Deo non possumus scire quid est, vt dicit Damascenus. ergo nihil possumus de Deo cognoscere. Sed contra. Rom. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Item, Hier. 9. In hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me. Sed hoc esset inanis gloria, nisi eum cognoscere possemus, ergo Deum cognoscere possumus. Item, nihil diligitur, nisi cognitum, vt patet per Aug. in 2. de Trinitate. Sed Deum diligere iubemur, ergo eum cognoscere possumus, cum nõ præcipiatur impossibile. Respondeo. Dicendum, quod dupliciter aliqua res cognoscitur. Vno modo per formam propriam, sicut oculus videt lapidem per speciem lapidis. Alio modo, per formam alterius similem sibi, sicut cognoscitur causa per similitudinem effectus, vt homo per formam suæ imaginis. Per formam autem suam aliquid dupliciter cognoscitur. Vno modo, per formam quæ est ipsa res: sicut Deus cognoscit semper essentiam suam, & angelus seipsum. Alio modo, per formam quæ est aliud ab ipso siue abstracta sit ab ipso, quando scilicet forma est immaterialior quam sit ipsa res, sicut forma lapidis abstrahitur a lapide, siue sit impressa intelligenti ab eo, vt pote quando res est simplicior, quam similitudo per quam cognoscitur, sicut Auicenna dicit, quod intelligentias cognoscimus per impressionem earum in nobis. Quia igitur intellectus noster secundum statum viæ habet determinatam habitudinem ad formas, quæ a sensu abstrahuntur, cum comparatur ad phantasmata vt visus ad colores, vt dicitur in tertio de anima, non potest ipsum Deum cognoscere in hoc statu; per formam quæ est essentia sua, sed sic cognoscitur in patria a beatis. Similitudo etiam quamcumque imperfecta ab ipso in intellectum humanum, non sufficit ad hoc vt faciat eius essentiam cognosci, cum in infinitum excedat quamlibet formam creatam, ratione cuius, intellectui nõ potest esse Deus per formas creatas peruius

peruius, vt August. dicit. Nec etiam in statu viæ huius cognoscitur Deus a nobis per species pure intelligibiles, quæ sint aliqua similitudo ipsius propter conaturalitatem intellectus nostri ad phantasmata, vt dictum est. Vnde relinquuntur, quod solum per formam effectus cognoscatur. Effectus autem est duplex, quidam qui adæquatur virtuti suæ causæ, & per talem effectum cognoscitur plene virtus causæ, & per consequens quidditas eius: alius effectus est, qui deficit a prædicta æqualitate, & per talem effectum non potest comprehendere virtutem agentis, & per consequens nec essentia eius: sed cognoscitur de causa tantum quod est. Et sic se habet cognitio effectus, vt principium ad cognoscendum, de causa an est, sicut se habet quidditas ipsius causæ cum per formam suam cognoscitur. Hoc autem modo se habet omnis effectus ad Deum: & ideo non possumus in statu viæ pertingere ad cognoscendum de ipso, nisi quia est. Et tamen cognoscatur quia est, vnus alio perfectius cognoscitur, quia causa tanto ex effectu perfectius cognoscitur, quanto ex effectu magis apprehenditur habitudo causæ ad effectum, quæ quidem habitudo in effectu non pertingente ad æqualitatem suæ causæ, attenditur secundum tria, scilicet secundum progressum effectus a causa, & secundum hoc quod effectus consequitur de similitudine causæ suæ, & sicut hoc quod deficit ab eius perfecta consecutione, & sic tripliciter mens humana proficit in cognitione Dei, quamuis ad cognoscendum quid est, nõ pertingat, sed an est solum. Et primo secundum quod perfectius cognoscitur eius productio, res, efficacia. Secundo prout nobiliorum effectuum causa cognoscitur, quia cum eius similitudinem altiori modo gerant, magis eminenciam eius comedant. Tertio, quod magis ac magis cognoscitur elongatus ab his omnibus, quæ in effectibus apparet. Vnde dicit Dionys. de di. no. quod cognoscitur ex omnium causâ & excessu & ablatione. In hoc autem profectu cognitionis, maxime iuuatur mens humana, cum lumen eius naturale noua illustratione confortatur: sicut est lumen fidei & doni sapiencie & intellectus, per quod mens supra se in contemplatione eleuatur, in quantum cognoscit Deum esse supra omne id, quod naturaliter apprehendit. Sed quia ad eius essentiam videndam penetrare nõ sufficit, dicitur in seipsum quodammodo ab excellenti lumine reflecti, & hoc est quod dicitur Gen. 32. super illud, Vidi Dominum facie ad faciem, in glossa Grego. Visus animæ, cum in Deum intenditur, immensitate coruscatione reuerberatur. Ad primum igitur dicendum, quod secundum hoc dicitur in finem nostræ cognitionis Deum tamquam ignotum cognoscere, quia tunc maxime mens in Dei cognitione perfectissime inuenitur, quando cognoscitur eius essentiam esse supra omne id, quod apprehendere potest in statu huius viæ, & sic quamuis maneat ignotum quid est, scitur tamen quia est. Ad secundum dicendum, quod ex hoc quod diuina essentia formam nostri intellectus subterfugit, apparet quod non potest cognosci quid est, sed solum an est. Ad tertium dicendum, quod proportio nihil aliud est, quam habitudo duorum adinuicem conuenientium in aliquo, secundum quod conueniunt aut differunt. Possunt autem intelligi aliqua esse conuenientia dupliciter. Vno modo ex hoc, quod conueniunt in eodem genere qualitatis vel qualitatibus, sicut habitudo superficiem ad superficiem, aut numerum ad numerum, in quantum vnus excellit aliud: vel æquatur ei, vel etiam caloribus ad calorem, & sic nullo modo potest esse aliqua proportio prius

inter Deum & creaturam, cum non conueniant in aliquo genere. Alio modo possunt intelligi conuenientia, ita quod conueniunt in aliquo ordine, & sic attenditur proportio inter materiam & formam, faciens & factum, & talis proportio requiritur inter cognoscens & cognoscibile: cum cognoscibile sit quasi actus potentia cognoscens, & sic est proportio creaturæ ad Deum, vt causati ad causam, & cognoscens ad cognoscibile, sed secundum infinitum excessum creatoris super creaturam, non est proportio creaturæ ad creatorem, vt recipiat influentiam eius secundum totam virtutem eius, neque vt ipsum perfecte cognoscat, sicut ipse seipsum perfecte cognoscit. Ad quartum dicendum, quod intellectus & intelligibile sunt vnus generis, sicut potentia & actus. Deus autem quamuis nõ sit in genere intelligibilium, quasi sub genere comprehensus, vt pote generis naturam participans, pertinet tamen ad hoc genus vt principium. Eius autem effectus nõ sunt extra genus intelligibilium, vnde & hic per effectus, & in patria per essentiam cognosci poterit: & præterea intelligibile videtur magis dici per remotionem, quam per positionem. Ex hoc enim vnus quodque est intelligibile, quod est a materia immune & separatam. Negationes autem in diuinis verificantur, quamuis affirmationes sint incompactæ, vt Dionys. dicit in 2. ca. hæc. Ad quintum dicendum, quod quando aliquid cognoscitur, non per suam formam sed per suum effectum, forma effectus supplet locum forme ipsius rei, & ideo ex ipso effectu scitur an causa sit.

Ad tertium sic proceditur, videtur quod primum quod a mente cognoscitur siue percipitur, sit ipse Deus. Illud enim in quo omnia alia cognoscuntur, & per quod ex omnibus quæ cognoscimus iudicamus, est primo cognitum a nobis, sicut lux est prius nota oculo, quam quæ per lucem videntur, & principia intelliguntur prius quam conclusiones: sed omnia in prima veritate cognoscuntur & per ipsam de omnibus iudicamus, vt August. dicit in li. de trinitate. & de vera religione. ergo prima veritas est primum cognitum a nobis. Item, quando sunt plures causæ ordinatæ, prima causa influit prius in causatam, quam causa secunda, & vltimo dimittit ipsum, vt dicitur in li. de causis: sed cum scientia humana sit causata a rebus, scilicet vel intelligibile est menti humanæ causa intelligendi, ergo primum intelligibile prius influit in ipsam: sed influxus intelligibilis in intellectum, in quantum huiusmodi est vt intelligatur, ergo Deus, qui est primum intelligibile, ab intellectu nostro prius intelligitur. Item, in omni cognitione, in qua ea quæ sunt priora & simpliciora prius cognoscuntur, id, quod est primum & simplicissimum, primo cognoscitur: sed in cognitione humana ea, quæ prius occurrunt, sunt priora, & simpliciora vt videtur, quia ens, est illud quod primo cadit in conceptione humana, vt Auicenna dicit, esse autem est primum inter creata. ergo & cognitioni humanæ primo occurrit Deus, qui est simpliciter primum & simplicissimum. Item, finis qui est vltimus in consecutione, est primus in intentione: sed Deus est vltimus finis humanæ voluntatis, ad quem omnes alij fines ordinantur, ergo est primus in intentione: sed hoc non potest esse nisi sit cognitus, esse quod primo occurrit cognoscendum est Deus. Item, id, quod non indiget aliqua præcedente operatione ad hoc quod circa ipsum sit, operatio alicuius operantis, prius cadit sub operatione illius operantis, quam hoc quod indiget aliqua operatione alia, sicut lignum iam dolatum prius

prius cadit sub operatione facientis scannum quam lignum adhuc non dolatum: sed res sensibiles indigent quod abstrahantur a materia per intellectum agentem antequam intelligantur ab intellectu possibili. Deus autem per seipsum maxime est a materia separatus, ergo ipse prius intelligitur ab intellectu possibili, quam res sensibiles. Item, naturaliter cognita & quae non possunt intelligi non esse, sunt illa, quae primo nostra cognitioni occurrunt: sed cognitio existendi Deum omnibus est naturaliter inserta, ut Damasc. dicit. Nec potest Deus cogitari non esse, ut Anselmus dicit, ergo Deus est primum quod a nobis cognoscitur. Sed contra. Secundum Philosophum, omnis nostra cognitio ortum habet a sensu: sed Deus est maxime remotus a sensu, ergo ipse non est primo cognitus a nobis, sed ultimum. Item, secundum Philosophum, ea quae sunt posteriora secundum naturam, sunt prius nota quoad nos, & minus nota secundum naturam, sunt magis nota quoad nos: sed creaturae sunt posteriores, & minus notae secundum naturam quam ipse Deus, ergo ipse posterior notus quoad nos. Item, id quod promittitur ut ultimum praemium non est primum quod praecedit omnia merita: sed cognitio Dei promittitur nobis, ut ultimum praemium omnis cognitionis & actionis, ergo Deus est primo a nobis cognitus. Respondetur. Dicendum, quod quidam dixerunt quod primum quod a mente humana cognoscitur etiam in hac vita, est ipse Deus qui est veritas prima, & per hunc omnia alia cognoscuntur. Sed hoc aperte est falsum, quia cognoscere Deum per essentiam est hominis beatitudo, unde sequeretur omnem hominem beatum esse. Et praeterea, cum in divina essentia omnia quae dicuntur de ipsa sint unum, nullus erraret circa ea, quae de Deo dicuntur, quod experimento patet esse falsum, & iterum ea, quae sunt prima in cognitione intellectus, oportet esse certissima, unde intellectus certus est se ea intelligere, quod patet in proposito non esse. Repugnat etiam haec positio auctoritati scripturae, Exod. 33. Non videbit me homo & viuet. Unde alij dicunt, quod diuina essentia non est primum cognitum a nobis in via, sed influentia luminis ipsius & secundum hoc Deus est primum quod a nobis cognoscitur. Sed hoc etiam stare non potest, quia prima lux influxa diuinitus in mentem, est lux naturalis per quam constituitur vis intellectiva. Haec autem lux non est primum cognita a mente, neque cognitione qua scitur de ea quid est, cum multa inquisitione indigeat ad cognoscendum quid est intellectus: neque cognitione qua cognoscitur an est, quia intellectus nos habere non percipimus, nisi in quantum percipimus nos intelligere, ut patet per Philosophum, 9. Eth. Nullus autem intelligit se aliquid intelligere, nisi in quantum intelligit aliquid intelligibile. Ex quo patet quod cognitio alicuius intelligibilis praecedat cognitionem qua quis cognoscit se intelligere, & per consequens cognitionem qua quis cognoscit se habere intellectum, & sic influentia lucis intelligibilis naturalis, non potest esse primum cognitum a nobis, & multo minus quilibet alia influentia lucis, & ideo dicendum, quod primum cognitum hominum potest accipi dupliciter, aut secundum ordinem diuersarum potentiarum, aut secundum ordinem obiectorum in vna potentia. Primo quidem modo, cum cognitio intellectus nostri tota detineretur a sensu, id quod cognoscibile est a nobis, a sensu est primo notum nobis, quam id, quod est cognoscibile ab intellectu, scilicet singulare vel sensibile

intelligibile. Alio modo, scilicet secundum ordinem obiectorum in vna potentia cuilibet potentiae est cognoscibile primo suum proprium obiectum. Cum autem in intellectu humano sit potentia actiua & passiua, obiectum potentiae passivae, scilicet intellectum possibile erit id, quod est actu per potentiam actiua, scilicet intellectum agentem, quia potentiae passivae debet respondere suum actiuum. Intellectus autem agens non facit intelligibilia formas separatas, quae sunt ex seipsis intelligibiles, sed formas quas abstrahit a phantasmatibus, & ideo huiusmodi sunt, quae primo intellectus noster intelligit. Et inter haec illa sunt priora, quae intellectui abstrahenti primo occurrunt. Haec autem sunt quae plura comprehendunt, vel per modum totius vniuersalis, vel per modum totius integralis, & ideo magis vniuersalia sunt primo nota intellectui, & composita componentibus, ut diffinitum partibus diffinitionis. Et secundum hoc, quaedam imitatio intellectus in sensu est, qui etiam quodammodo abstracta a materia recipit. Etiam apud sensum singularia magis communia sunt nota primo, ut hoc corpus quam hoc animal. Unde patet quod Deus & alia substantiae separatae nullo modo possunt esse primo intellecta, sed intelliguntur ex alijs, ut dicitur Rom. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Ad primum ergo dicendum, quod ex verbis illis Aug. & similibus, non est intelligendum quod ipsa increata veritas sit proximum principium, quo intelligimus & iudicamus, sed quia per lumen nobis inditum quod est eius similitudo, cognoscimus & iudicamus. Nec hoc lumen habet aliquam efficaciam, nisi ex prima luce: sicut in demonstrationibus secunda principia non certificant, nisi in virtute primorum. Nec tamen oportet quod etiam ipsum lumen inditum, sit primo a nobis cognitum. Non enim eo alia cognoscimus, sicut cognoscibili quod sit medium cognitionis, sed sicut eo, quod facit alia cognoscibilia, unde non oportet quod cognoscatur, nisi in ipsis cognoscibilibus: sicut lux non oportet quod videatur ab oculo, nisi in ipso colore illustrato. Ad secundum dicendum, quod non omnium causarum ordinarum, est influentia vnius rationis in ultimum effectum. Unde non oportet quod primum intelligibile, hoc modo influat in intellectum nostrum, quod intelligatur, sed quod praestet intelligendi uirtutem. Vel dicendum, quod quamuis Deus sit in ordine intelligibilium primum simpliciter, non tamen est primum in ordine intelligibilium nobis. Ad tertium dicendum, quod quamuis illa quae sunt in genere prima eorum quae intellectus abstrahit a phantasmatibus, sint prima cognita a nobis, ut ens & unum, non tamen oportet quod illa quae sunt prima simpliciter, quae non continentur in genere proprii obiecti, sicut & ista. Ad quartum dicendum, quod quamuis Deus sit ultimus finis in consecutione, & primus in intentione appetitus naturalis, non tamen oportet quod sit primum in cognitione mentis humanae quae ordinatur in finem, sed in cognitione ordinantis, sicut & in alijs quae naturali appetitu tendunt in finem suum. Cognoscitur tamen a principio, & intenditur in quadam generalitate, prout mens appetit se bene esse & bene intelligi, quod tunc solum est cum Deum habet. Ad quintum dicendum, quod substantiae separatae quae abstractione non indigeant ad hoc quod intelligantur, tamen non sunt intelligibiles per lumen intellectus agentis, unde non primo ab intellectu nostro cognoscuntur. Ad sextum dicendum, quod Deus esse quan-

esse, quantum est in se, est per se notum, quia sua essentia est suum esse, & hoc modo loquitur Anselmus. Non autem nobis qui eius essentia non videmus, sed tamen eius cognitio nobis innata dicitur esse, in quantum per principia nobis innata de facili percipere possumus Deum esse.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod ad cognitionem diuinam trinitatis mens humana per naturalem rationem sufficiat. Quicquid enim conuenit enti in quantum est ens, oportet maxime in primo ente inueniri: sed trinitas conuenit enti in quantum est ens, cum in omnibus entibus inueniatur, eo quod omnia habeant speciem, modum, & ordinem, ut Augustinus dicit, ergo naturali ratione sciri potest quod in Deo sit trinitas. Item, nulla perfectio est subtrahenda Deo: sed ternarius est numerus perfectionis omnis rei, ut dicitur 1. celi & mundi, ergo trinitas Deo est attribuenda, & sic idem quod prius. Item, omnis inaequalitas ad aequalitatem reducitur prior, sicut multitudo ad unitatem: sed inter Deum & primum ens creatum est inaequalitas, ergo oportet praecedere aliam aequalitatem, quae cum non sit nisi plurium, oportet esse aliquam pluralitatem in diuinis. Item, omne aequiuocum reducitur ad vniuocum: sed exitus creaturae a Deo est aequiuocus, oportet ergo ante hunc ponere processionem uniuocam, qua Deus procedit a Deo, ex qua trinitas personarum sequitur. Item, nullius boni sine consortio potest esse iucunda possessio: sed in Deo est ab aeterno iucundissima boni possessio, ergo habet eternum consortium, quod non est nisi diuinarum personarum, quia nulla creatura est aeterna, ergo oportet in deitate plures personas ponere. Item, quod Deus sit intelligens ratione naturali potest haberi: sed ex hoc quod est intelligens sequitur quod, verbum concipiat, quia hoc est commune omni intelligenti, ergo naturali ratione potest cognosci filij generatio, & eadem ratione amoris processio. Item, Ricardus de sancto Victore, in lib. de trinitate dicit. Credo sine dubio ad quorumlibet explanationem, quae necesse est esse non modo probabilia, sed etiam necessaria argumenta non deesse: sed Deum esse trinum & vnum esse necessarium, quia est aeternus, ergo ad hoc sunt rationes necessariae, & sic idem quod prius. Item, Platonici non habuerunt cognitionem de Deo nisi per rationem: sed ipsi posuerunt ad minus duas personas, scilicet patrem, & mentem ab ipso genitam, qui omnium rerum rationes continent, quod nos dicimus de filio, ergo & ratione naturali potest personarum pluralitas cognosci. Item, Philosophus in primo de caelo & mundo dicit, Per hunc quidem numerum adhibuimus nosmetipsos magnificare Deum creatorem & c. & sic idem quod prius. Item, de Deo in statu viae nullo modo possumus cognoscere quid est, sed solum an est: cognoscimus autem aliquo modo Deum esse trinum & vnum, quia per fidem, ergo hoc non pertinet ad quid est Dei, sed ad an est ipse: sed an est, possumus naturali ratione cognoscere de Deo, ergo & Deum esse trinum & vnum naturali ratione sciri potest. Sed contra. Fides est de non apparentibus rationi, ut patet Heb. 11. sed Deum esse trinum & vnum est articulus fidei, ergo ad hoc videndum ratio non sufficit. Item, omnis ratio naturalis ex primis principijs naturaliter cognitis efficaciam habet: sed Deum esse trinum & vnum non potest deduci ex principijs naturaliter cognitis, quae a sensu accipiuntur, cum in sensibilibus nihil simile inueniatur, ut sint tria supposita vnius essentiae, ergo Deum esse trinum & vnum non potest sciri per rationem. Item, Ambrosius. Quicumque impossibile

est generationis secrete secretum, mens deficit, vox silet non solum mea, sed etiam angelorum. ergo ratio naturalis non sufficit ad cognoscendam generationem diuinam, & per consequens nec trinitatem personarum. Respondetur. Dicendum, quod Deum esse trinum & vnum est solummodo creditum, & nullo modo potest demonstratiue probari, quamuis ad hoc aliquales rationes non necessariae, nec multum probabiles nisi credenti haberi possint: quod patet ex hoc quod Deum non cognoscimus in statu viae nisi ex effectibus, ut ex dictis patere potest. Et ideo naturali cognitione de Deo cognoscere non possumus nisi quod percipitur de Deo ex habitu effectuum ad ipsum, sicut ea quae designant causalitatem ipsius, & eminentiam supra creatam, & quae remouent ab ipso imperfectas conditiones effectuum: trinitas autem personarum non potest percipi ex ipsa causalitate diuina, cum ipsa causalitas communis sit toti trinitati. Nec etiam dicitur secundum remotionem tantum, unde nullo modo potest demonstratiue probari Deum esse trinum & vnum. Ad primum ergo dicendum, quod ea quae in creaturis sunt plura, in Deo vnum sunt secundum rem: & ideo quis in quolibet ente creato inueniat aliqua trinitas, ex hoc tamen non potest necessario concludi, quod in Deo sint aliqua tria, nisi secundum rationem, & haec pluralitas non sufficit ad distinctionem personarum. Ad secundum dicendum, quod perfectio ternarij inuenitur in Deo, etiam secundum essentiae unitatem, non quia ipsa essentia numeretur, sed quia virtute continet omnes numeri perfectionem, ut dicitur in arismetria Boetij. Ad tertium dicendum, quod etiam remota distinctione personarum est aequalitas in diuinis, secundum quod eius sapientia eius potentiae aequatur. Vel potest dici, quod in aequalitate est duo considerare, scilicet pluralitatem suppositorum inter quae attenditur aequalitas, & unitatem qualitatis quae est causa aequalitatis. Reductio igitur inaequalitatis ad aequalitatem non fit ratione pluralitatis suppositorum, sed ratione causae, quia sicut unitas est causa aequalitatis, ita inaequalitas est causa pluralitatis. Et ideo oportet quod causa aequalitatis sit ante causam inaequalitatis, non quod ante quilibet inaequalitas sint aliqua aequalia: alias oporteret in ordine numerorum esse aliquid ante unitatem & dualitatem quae sunt inaequalia, vel in ipsa unitate inueniri pluralitatem. Ad quartum dicendum, quod quamuis omne aequiuocum reducatur ad vniuocum, non tamen oportet quod generatio aequiuoca ad vniuocam reducatur, sed ad generans quod est in se vniuocum. In rebus enim naturalibus videmus quod generationes aequiuocae sunt priores generationibus vniuocis, eo quod causa aequiuocae habet influentiam super totam speciem, non autem causa vniuocae, sed solum super vnum in diuiduum, unde sunt quasi instrumenta causarum aequiuocarum, sicut corpora inferiora corporum superiorum. Ad quintum dicendum, quod ex hoc non potest homo habere vitam iucundam sine consortio, quia non habet in se unde sibi quantum ad omnia sufficiat, & propter hoc animalia quae habent in se omnia unde sibi sufficiant, consortium vitae non requirunt, sed sunt solitaria: Deus autem est maxime sibi sufficiens, unde remota distinctione personarum, adhuc manet in eo iucunditas summa. Ad sextum dicendum, quod in Deo idem est intellectus & intellectum, & ideo non oportet quod ex hoc quod intelligit, ponatur in eo aliquid conceptum realiter distinctum ab ipso, sicut est in nobis: trinitas autem personarum requirit distinctionem

distinctionem realem. Ad septimum dicendum, quod intellectus illius verbi apparet ex hoc quod sequitur; quamuis contingat nostram industriam latere. omnia ergo necessaria in seipsis sunt vel per se nota, vel per alia cognoscibilia, non tamen oportet quod ita sit quo ad nos: unde non possumus ad omnia necessaria probanda secundum nostram industriam rationes necessarias inuenire. Ad octauum dicendum, quod Platoniorum positio nihil facit ad propositum secundum rei veritatem, quamuis videatur facere secundum verba. Non enim posuerunt quod illa mens esset eiusdem essentiae cum Deo patre, sed quod esset quaedam alia substantia separata a prima procedens, & tertiam ponebant animam mundi, ut patet per Macrobius. Et quia omnes substantias separatas deos vocabant, inde est quod istas vocabant seu dicebant, tres deos, ut dicit Aug. 10. de ciui. Dei. Quia tamen non ponebant aliquid Spiritui sancto simile, sicut patri & filio. Anima enim mundi non est nexus illorum duorum secundum eos, sicut Spiritus sanctus patris & filii: ideo dicitur in tertio signo defecisse, id est, in cognitione tertiae personae. Vel dicendum, sicut communiter dicitur, quod cognouerunt duas personas quantum ad appropriata potentiae & sapientiae, non autem quantum ad propria. Bonitas autem quae Spiritui sancto appropriatur, maxime respicit effectus quos illi non cognouerunt. Ad nonum dicendum, quod Arist. non intendit dicere, quod Deus sit magnificandus ut trinus & vnus, sed quia ternario numero sacrificiorum & orationum ab antiquis honorabitur propter ternarii numeri perfectionem. Ad decimum dicendum, quod omnia quae in Deo sunt, vna & simplex eius essentia sunt: sed ea quae sunt in ipso vnum, sunt in intellectu nostro multa, & propter hoc intellectus noster potest apprehendere vnum illorum sine alio. Inde est quod in statu viae de nullo eorum possumus cognoscere quid est, sed solum an est, & contingit quod cognoscatur, an est vnum eorum, & non alterum: sicut scit aliquis an sit sapientia in Deo, qui tamen non cognoscit an sit omnipotentia, & similiter potest ratione naturali sciri an Deus sit: non autem an sit trinus & vnus.

Deinde queritur de manifestatione diuinae cognitionis. Et queruntur quatuor. Primo, Vtrum diuina liceat inuestigare tractare. Secundo, Vtrum de diuinis quae fidei subsunt possit esse aliqua scientia. Tertio, Vtrum in scientia fidei quae est de Deo, liceat rationibus philosophicis vti. Quarto, Vtrum diuina sint velanda nouis & obscuris verbis.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod diuina inuestigare non liceat arguendo. Ecclesi. 3. Altiora te ne quaeris, &c. sed diuina sunt maxime homine altiora, & praecipue ea quae sunt fidei. ergo huiusmodi scrutari non licet. Item, poena non inferatur nisi pro culpa: sed sicut dicitur Prou. 2. 5. qui scrutator est maiestatis, opprimitur a gloria. ergo scrutari ea quae ad diuinam maiestatem pertinent, est illicitum. Item, Ambrosius. Tolle argumenta vbi fides queritur: sed in diuinis, maxime circa trinitatem requiritur fides. ergo in hac materia non licet per argumenta veritatem inquirere. Item, Amb. de generatione diuina loquens, dicit. Scrutari non licet mysteria superna, licet scire, quod natus sit, non licet discutere quo modo natus sit. ergo eadem ratione nec aliquid eorum quae ad trinitatem pertinent, licet argumentis inuestigare. Item, Grego. in Hom. in 8. Paschae. Fides non habet meritum, vbi humana ratio praebet experimentum;

sed malum est fidei meritum euacuare. ergo non licet rationibus de his quae sunt fidei scrutari. Itē, omnis honorificentia Deo debetur: sed secreta per silentium honorificatur. vnde dicit Dion. in fine cæl. hiera. Super nos secretū silentio honorificantes. & huius consonat quod dicitur in psal. 64. secundum litteram Hiero. Tibi silet laus Deus, i. ipsum silentium est laus tua Deus. ergo debemus a persecutione diuinorum siles. Itē, nullus mouetur ad infinitū, ut Philosophus dicit. 1. cæ. & mun. quia omnis motus est propter consecutionem termini, qui non inuenitur in infinito: sed Deus in infinitum distat a nobis. cum ergo persecratio sit quidam motus rationis in id quod persecratur, videtur quod diuina persecrari non debeamus. Sed contra est quod dicitur. 1. Pe. 3. Parati semper ad satisfactionem omni posceti vos. rationem de ea quae in vobis est fidei & spe: sed hoc non potest fieri, nisi ea quae sunt fidei argumentis persecratur. ergo persecratio per argumenta de his quae sunt fidei est necessaria. Item, vt dicitur. Ti. 1. Ad episcopum pertinet, vt sit potens exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere: sed hoc non potest fieri nisi argumentis. ergo in his quae sunt fidei argumentis oportet vti. Item, Aug. dicit 1. de tri. Adiuuante domino Deo nostro suscipiamus & eam quam flagitant rationem, quod trinitas sit vnus Deus. ergo trinitatem potest homo rationibus persecrari. Item, Aug. contra Felicianum. Quia non nimis inconuenienter duo ista discernis cum ratione praemissa etiam testimonia non omittis, fateor securum quo ipse probaueris, quod rationibus & auctoritatibus utar, & sic idem quod prius. Rñdeo. Dicendum, quod cum perfectio huius consistat in cognitione ad Deum, oportet quod hoc ex omnibus quae in ipso sunt quantum potest ad diuinam innatur & adducatur, ut intellectus contemplationi, & ratio inquisitioni diuinorum uacet, secundum illud. psalm. 72. M. hi adhaerere Deo bonum est. Et ideo Philosophus in 10. Ethic. excludit dictum quorundam, qui dicebant quod homo non debebat de rebus diuinis intrinsece, sed solum de humanis. sic dicens, oportet autem non secundum suades humana sapere hominem ut mortalia mortalem, sed in quantum conuenit mortale facere, & omnia facere secundum optimum eorum quae in ipso. Tripliciter tamen potest homo in hoc peccare. Primo ex presumptione, quia. s. sic ea scrutatur aliquis quasi ea perfecte comprehensus; & huius presumptio arguitur. Job. 11. Forsitam vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies, & Hil. dicit. Ne te inferas in illud secretum & arcana inopinabilis natiuitatis, ne te immergas summam intelligentiae comprehendere praesumens, sed intellige incomprehensibilia esse. Secundo, ex hoc quod in his quae sunt fidei ratio praecedit fidem, non fides rationem, dum scilicet aliquis hoc solum vult credere quod ratione potest inuenire, cum debeat esse econuerso, vnde Hil. Credendo inquire, percurrere, perisite. Tertio ultra modum suae capacitatis ad diuinorum persecrationem se ingerendo. vnde Ro. 12. Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Non omnes eandem mensuram sunt consecuti. vnde de aliquid est ultra modum vnus, quod non est ultra modum alterius. Ad primum ergo dicendum, quod illa dicuntur altiora homine quae capacitatem eius excedunt, non quae sunt digniora secundum naturam: quia his quae sunt digniora, quanto magis homo seruat suo modo in-

do intendit, tanto magis proficit, sed etiam in minimis considerandis dum aliquis modum suae capacitatis excedit, de facili incidit in errorem, vnde gloss. ibidem dicit. Haeretici duobus modis sunt. s. cum de creatore, vel de creaturis ultra modum intendentes, in errores incidunt, & a veritate discedunt. Ad secundum dicendum, quod persecrari est quasi ad finem scrutari: hoc autem illicitum & praesumptuosum est, ut aliquis sic diuina scrutetur, quasi ad finem comprehensionis venturus. Ad tertium dicendum, quod vbi fides queritur, argumenta tolluntur quae fidei aduersantur, & eam praecedere conantur non illa quae eam modo debito sequuntur. Ad quartum dicendum, quod non licet hoc modo scrutari diuina mysteria, ut ad eorum comprehensionem intentionem habeatur, ut patet ex hoc quod sequitur. Licet scire quod natus sit & c. Ille enim modum natiuitatis discit, qui querit quid sit ipsa natiuitas, cum de diuinis possumus scire quid non sint, & non quid sint. Ad quintum dicendum, quod duplex est humana ratio. Vna demonstratiua cogens intellectum ad credendum, & talis non potest haberi de his quae sunt fidei, sed potest haberi ad euacuanda ea quae fidem destruant, vel impossibilem auferunt. Quamuis enim ea quae sunt fidei sunt demonstrari non possint, non tamen possunt demonstrari improbari. Si autem talis ratio ad probandum ea quae sunt fidei induceretur, euacuaretur meritum fidei, quia iam assentire his non esset voluntarium, sed necessarium. Ratio autem persuasoria sumpta ex aliquibus similitudinibus ad ea quae sunt fidei inducta, non euacuat fidei rationem: vna non facit ea esse apparentia, cum non fiat resolutio vsque ad prima principia, quae intellectum videntur. Nec iterum meritum fidei euacuat, quia non cogit intellectum ad consentiendum, unde assensus remanet voluntarius. Ad sextum dicendum, quod Deus honoratur silentio, non quod de ipso nihil dicamus, vel inquiramus, sed quia intelligimus nos ab eius comprehensione defecisse, vnde Ecclesiastici. 43. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit adhuc. & Admirabilis magnificencia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: maior est, non omni laude. Ad septimum dicendum, quod cum Deus in infinitum a creatura distet, nulla creatura mouetur in Deum, ut ipsi adhaeretur, vel recipiendo ab ipso, vel cognoscendo ipsum. Hoc igitur quod creatura in infinitum distat, non est terminus motus creaturae, sed quaelibet creatura mouetur ad hoc quod Deo assimiletur plus & plus quantum potest: & sic etiam humana mens debet semper moueri ad cognoscendum de Deo plus & plus secundum modum suum. Vnde dicit Hilarius. Qui pie infinita persequitur, & si non contingat aliquando, tamen proficiet prodeundo.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod de diuinis quae fidei subsunt, scientia esse non possit. Sapientia enim contra scientiam diuiditur: sed sapientia est diuinorum. non ergo scientia. Item, sicut dicitur 1. posteriorum. In qualibet scientia oportet de subiecto supponere quid est: sed de Deo nullo modo possumus scire quid est, ut dicit Damascenus. ergo de Deo scientia haberi non potest. Itē, cuiuslibet scientiae est partes & passionis sui subiecti considerare: sed Deus cum sit forma simplex nec partes habet, quas diuidat, nec passionibus aliquibus subijci potest. ergo de Deo non potest esse scientia. Itē, in qualibet scientia ratio praebet assentum. Demonstratio enim facit i scientijs scibili bus assentire: sed in his quae fidei sunt oportet esse econ-

uerfo. s. quod assensus fidei praecedat rationem, ut dictum est. ergo de diuinis praecipue quae fidei capiuntur, non potest esse scientia. Itē, omnis scientia procedit ex principijs per se notis, quae quisque probat audita, aut ex principijs quae ab his fidei habent: sed articuli fidei qui sunt prima principia in fide, non sunt huiusmodi, quia nec sunt per se nota, neque ad se nota resoluui possunt demonstratiue, ut dictum est. ergo de diuinis quae fide tenentur, non potest esse scientia. Itē, fides est de non apparentibus: sed scientia est de apparentibus, quia per scientiam appareret ea quae per scientiam traduntur. ergo de diuinis quae fide tenentur, non potest esse scientia. Itē, cuiuslibet scientiae principium est intellectus, quia ex intellectu principiorum venit in scientiam conclusionum: sed in his quae sunt fidei intellectus non est principium, sed finis, quia vt dicitur Isaia. 7. Nisi credideritis, non intelligetis. ergo de diuinis quae fide tenentur, non potest esse scientia. Sed contra est quod dicit Augustinus 12. de Trinitate. Huius scientiae tribuo illud tantum quo fides saluberrima quae ad vera beatitudinem ducit, gignitur, defenditur, roboratur. ergo de his quae sunt fidei est scientia. Item, Sapiens. 10. Dedit illi scientiam sanctorum, id est, fidei, quia de alia intelligi non potest, nisi de ea qua sancti ab impijs discernuntur, quae est scientia fidei. Item, Apostolus de cognitione fidelium loquens. 1. Corin. 8. dicit. Non omnium est scientia, & sic idem quod prius. Respondeo. Dicendum, quod cum scientia ratio consistat in hoc quod ex aliquibus notis alia ignota cognoscantur: hoc autem in diuinis contingat, constat quod de diuinis potest esse scientia. Sed diuinorum notitia dupliciter potest estimari. Vno modo ex parte nostra, & sic nobis cognoscibilia non sunt nisi ex creaturis, quarum notitiam a sensu accipimus. Alio modo ex natura ipsorum, & sic ipsa sunt ex seipsis maxime cognoscibilia, quamuis secundum modum suum non cognoscantur a nobis, tamen a Deo cognoscuntur, & a beatis secundum modum suum. & sic de diuinis duplex scientia habetur. Vna secundum modum nostrum, qua sensibilem principia accipit ad notificandum diuina, & sic de diuinis Philosophi scientiam tradiderunt, philosophiam primam diuinam scientiam dicentes. Alia secundum modum ipsorum diuinorum, ut ipsa diuina secundum seipsa capiuntur, quae quidem perfecte nobis in statu viae est inpossibilis, sed sit nobis in statu viae quaedam illius cognitionis participatio & assimilatio ad cognitionem diuinam, in quantum per fidem nobis insulam inhaeremus ipsi primae veritati propter seipsam. Et sicut Deus ex hoc ipso quod cognoscit se, cognoscit alia modo suo, id est, simplici intuitu non discurrendo: ita nos ex his quae fide capimus primae veritati inherendo, venimus in cognitionem aliorum secundum modum nostrum, scilicet discurrendo de principijs ad conclusiones. Vnde primo ipsa quae fide tenemus, sunt nobis quasi prima principia in hac scientia, & alia sunt quasi conclusiones. Ex quo patet quod haec scientia est altior illa diuina, quam Philosophi tradiderunt, cum ex altioribus principijs procedat. Ad primum ergo dicendum, quod sapientia non diuiditur contra scientiam, sicut oppositum contra oppositum, sed quia se habet ex additione ad scientiam. Est enim sapientia, ut dicit Philosophus. 6. ethicorum, caput omnium scientiarum regulans omnes alias in quantum de altissimis principijs est: propter quod etiam Dea scientiarum dicitur. 1. metaph. & multo magis haec quae non solum de altissimis, sed ex altissimis est. Sapiens autem est ordinare, & ideo ista scientia altissi-

ma, quæ omnes alias ordinat & regulat, sapientia dicitur, sicut in artibus mechanicis sapientes dicimus illos qui alios regulat, ut architectos: scientiæ vero non men alijs inferioribus relinquitur. & secundum hoc scientia dividitur contra sapientiam sicut proprium contra diffinitionem. Ad secundum dicendum, quod sicut supra dictum est, quia causa cognoscuntur per suos effectus, effectus cognitio supplet locum cognitionis quidditatis causæ quæ requiritur illis scientijs quæ sunt de rebus quæ per se ipsas cognosci non possunt: & sic non oportet quod de hoc quod de diuinis scientiis habeamus, præciatur de Deo quid est. Vel potest dici quod hoc ipsum quod scimus de Deo quid non est, supplet in diuina scientia locum cognitionis quid est: quia sicut per quid est distinguitur res ab alijs, ita per hoc quod scitur quid non est. Ad tertium dicendum, quod partes subiecti in scientia non solum sunt intelligendæ partes subiecti, vel integrales, sed partes subiecti sunt omnia illa quorum cognitio requiritur ad cognitionem subiecti, cum omnia huiusmodi non tractentur in conscientia, nisi in quantum habent ad subiectum ordinari: passiones etiam dicuntur quæcumque de alijs obari possunt siue negationes, siue habitudines ad alias res. Et talia multa de Deo probari possunt & ex principijs naturaliter notis, & ex principijs fidei. Ad 4. dicendum, quod in qualibet scientia sunt aliqua quasi principia, & aliqua quasi conclusiones. Ratio ergo quæ inducitur in scientijs præcedit assensum conclusionis, sed sequitur assensum principiorum cum ex eis procedat. Articuli autem fidei in hac scientia non sunt quasi conclusiones, sed quasi principia quæ etiam defunduntur ab impugnantibus, sicut & Philosophus. 4. meta. disputat contra negantes principia: & manifestatur per aliquas similitudines, sicut principia naturaliter nota per inductionem, non autem ratione demonstratiua probantur. Ad 5. dicendum, quod etiam in scientijs humanis traditis sunt quedam principia in quibusdam earum quæ non sunt omnibus nota, sed oportet ea supponere a superioribus scientijs: sicut in scientijs subalternatis supponuntur & creduntur aliqua a superioribus scientijs subalternantibus, & huiusmodi non sunt per se nota nisi superioribus scientijs. Et hoc modo se habent articuli fidei, qui sunt principia huius scientiæ ad cognitionem diuinam, quia ea quæ sunt per se nota in scientia, quam Deus habet de seipso, supponuntur in scientia nostra, & creditur ei nobis hoc indicanti per suos nuntios, sicut medicus credit physico quatuor esse elementa. Ad sextum dicendum, quod apparentia scientiæ procedit ex apparentia principiorum. Unde scientia non facit apparere principia, sed ex hoc quod apparent principia, facit apparere conclusiones: & per hunc modum scientia de qua nunc loquimur, non facit apparere ea de quibus est fides, sed ex eis facit apparere alia per modum quo de primis certitudo habetur. Ad septimum dicendum, quod cuiuslibet scientiæ principium est intellectus semper quidem primus, sed non semper proximum, immo aliquando fides est proximum principium scientiæ, sicut patet in scientijs subalternatis: quia earum conclusiones, sicut ex proximo principio procedunt ex fide eorum quæ supponuntur a superiori scientia, sed sicut a principio primo, ab intellectu superioris scientiæ, qui de his creaturis per intellectum superioris scientiæ: & similiter huius scientiæ principium proximum est fides, sed primum est intellectus diuinus, cui nos credimus, sed fides est in

nobis, ut perueniamus ad intelligendum quæ credimus, sicut si inferior scientia addicat superioris scientia, tunc fit ei intellectus & scita, quæ prius erat tãtũmodo credita. Ad tertium sic proceditur. Videtur quod in his quæ sunt fidei non liceat rationibus physicis uti. 1. 1. 1. 1. Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sapientia verbi, glossa in doctrina philosophorũ, & super illud. Vbi inquisitor huius sæculi dicit glossa. Inquisitor est qui naturæ secreta rimatur, tales non recipit Deus inter prædicatores, & super illud. 1. Cor. 2. Sermo meos & prædicatio mea, non in persuasibili bus, dicit glossa. Et si persuasibilia fuerint verba, non tamen per humanam sapientiam, ut verbum pseudoapostolorũ. Ex quibus omnibus videtur quod in his quæ sunt fidei non liceat uti rationibus physicis. Itẽ, Isa. 17. super illud. Nocte vastata est Ar. dicit glossa. Ar. i. aduersarius. s. scientia secularis, quæ aduersaria est Deo, ergo &c. Item, Amb. dicit. Secretissimum fidei a physicis argumentis est liberum, ergo ubi de fide agitur, philosophorum rationibus & dictis uti non licet. Item, Hiero. refert in epistola ad Eustochium, se in visione diuino iudicio verberatum, pro eo quod in libris legerat Ciceronis, & qui astabant precabantur ut veniam tribueret adolescentiæ, exacturus deinde cruciatum, si in libris gentilium aliquando legisset: unde de obtestas nomen Dei clamauit. Si vniquam habuerit seculares codices, si legero, te negaui. Si ergo non licet in eis studere, ergo multo minus licet eis in diuinis tractatibus uti. Item, sapientia secularis in scriptura per aquam frequenter significatur: sapientia vero diuina per vinum, secundum Isa. 1. vituperabantur caupones aquam vino miscentes, ergo vituperabiles sunt doctores sacre scripturæ physica documenta miscentes. Item, sicut dicit Hiero. in glossa. 2. Cum hereticis nec nomina debemus habere communia: sed heretici vtuntur ad fidei corruptionem physicis argumentis, ut habetur in glo. Prouer. 7. & Isa. 17. ergo catholici eis in suis tractatibus uti non debent. Item, quælibet scientia principia habet propria, ita & sacra doctrina articulos scilicet fidei: sed in alijs scientijs non recte proceditur, si sumantur alterius scientiæ principia, sed oportet in vnaquaque ex proprijs procedere, secundum doctrinam Philosophi. 1. posteriorum. ergo nec in sacra doctrina recte proceditur. Itẽ, si alicuius doctrina in aliquo repudiatur, eius autoritas inualida erit ad aliquid confirmandum: unde dicit Augu. quod si in sacra doctrina concesserimus aliquid esse falsitatis, peribit eius autoritas ad fidei confirmationem: sed sacra doctrina philosophorum doctrinam in multis repudiat, quia in multis errasse inueniuntur, ergo eorum autoritas non est efficax ad aliquid confirmandum. Sed contra Apostolus Ti. 1. vitur Epimenidis poetæ versiculo dicit. Crete ses semp mendaces, malæ bestiarum &c. & 1. Cor. 15. verbis Menandri. Corruptunt bonos mores colloquia mala. & Act. 17. verbis Arati. Ipsi scilicet Dei, & genus sumus. ergo & alijs diuinæ scripturæ doctoribus licet physicis argumentis uti. Item, Hieronymus in epistola ad magnum vrbis Romæ oratorem, enumeratis pluribus scripturæ doctoribus, ut Basil. Grego. subiungit qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atque sententijs suos respercerunt libros, ut nescias quid in eis primũ mirari debeas, vtrũ eruditionem sæculi, vel scientiam scripturaru: quod non fecissent, si non liquisset, vel inutile fuisset. Item, Hieronymus in epistola ad Pamachium de dormitione Pauli. Si ad-

Si adaueris mulierem captiuam, scilicet sapientiam A. saecularem, & pulchritudine eius captus fueris, de calua eam, & illecebras crinium atque ornamenta verborum cum tenacibus vnguibz seca, laua eam prophetalit vitio, & requiescens cum illa dicit. Sinistra eius sub capite meo, & dextra illi amplexabitur me, & multos tibi captiua fetus dabit, ac de Moabitide efficietur tibi Israelites. ergo fructuosum est ut aliquis sapientia saeculari vtatur. Item, August. 2. de Trinitate dicit. Non ero segnis ad inquirendam scientiam Dei siue per scripturam, siue per creaturam: sed cognitio Dei per creaturam in philosophia proponitur, ergo non est incoueniens quod aliquis in sacra doctrina rationibus philosophicis vtatur. Item, August. lib. 2. de doctrina christiana. Philosophi autem si qua forte vera, & fidei nostræ accomoda dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquã ab iniustis possessoribus in nostrum vsum assumenda. & sic idem quod prius. Item, super illud Daniel. 1. Proposuit autem Daniel & c. glossa. Si quis impeditus mathematicæ artis contra mathematicos scribat, aut expertis philosophiæ contra philosophos agat, quis etiam ridendus, vel ridendo non rideat: sed oportet doctores sacre scripturæ quandoque contra philosophos agere, ergo oportet eos philosophia uti. Respondeo dicendum, quod dona gratiarum hoc modo naturæ additur, quod ea non tollunt, sed magis perficiunt: unde & lumen fidei quod nobis gratis infunditur, non destruit lumen naturalis cognitionis nobis naturaliter inditũ. Quamuis autem naturale lumen mentis humanæ sit insufficiente ad manifestationem eorum quæ per fidem manifestantur, tamen impossibile est quod ea quæ per fidem nobis traduntur diuinitus, sint contraria his quæ per naturam nobis sunt indita, oportet enim alterum esse falsum: & cum vtrumque sit nobis a Deo, Deus esse nobis author falsitatis, quod est impossibile: sed magis cum imperfectis inueniatur aliqua imitatio perfectorum, quamuis imperfecta in his quæ per naturalem rationem cognoscuntur, sint quedam similitudines eorum quæ per fidem tradita sunt. Sicut autem sacra doctrina fundatur super lumen fidei, ita philosophia super lumen naturale rationis: unde impossibile est quod ea quæ sunt philosophiæ, sint contraria eis quæ sunt fidei, sed deficiunt ab eis. Continent tamen quasdam similitudines eorum, & quedam ad ea præambula sicut natura præambula est ad gratiam. Si quid autem in dictis philosophorum inueniatur contrarium fidei, hoc non est philosophiæ, sed magis philosophiæ abusus ex defectu rationis. Et ideo impossibile est ex principijs philosophiæ huiusmodi errorẽ refellere vel ostendendo omnino esse impossibile, vel non esse necessarium. Sicut enim ea quæ fidei sunt non possunt demonstrari probari, ita quedam contraria his non possunt demonstratiue ostendi esse falsa, sed potest ostendi non esse ea necessaria. Sic igitur in sacra doctrina philosophia possumus tripliciter uti. Primo ad demonstrandum ea quæ sunt præambula fidei, quæ necessaria sunt in fidei scientia, ut ea quæ naturaliter rationibus de Deo probantur, ut Deũ esse, Deum esse vnum, & huiusmodi vel de Deo, vel de creaturis: in philosophia probata quæ fides supponit. Secundo ad notificandum per aliquas similitudines ea quæ sunt fidei, sicut August. in lib. de Trinitate vitur multis similitudinibus ex doctrinis philosophicis sumptis ad manifestandum trinitatem: ergo ad resistendum his quæ contra fidem dicuntur siue ostendendo esse falsa,

siue ostendendo non esse necessaria, tamen vtentes philosophia in sacra scriptura possunt dupliciter errare. Vno modo vtendo his quæ sunt contra fidem, quæ non sunt philosophiæ, sed potius error, vel abusus eius, sicut Orig. fecit. Alio modo, ut ea quæ sunt fidei includantur sub mens philosophiæ, ut si nihil aliquis credere velit, nisi quod per philosophiam haberi potest, cum econuerso philosophia sit ad metas fidei redigenda, secundum illud Apostoli. 1. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Ad primum ergo dicendum, quod ex omnibus illis verbis ostenditur quod doctrina philosophorum non sit vtendum quali principali, ut scilicet propter eam credatur fidei: non tamẽ remouetur quin ea possint uti sacri doctores quasi secundaria. Unde ibidem super illud. Perdam sapientiam sapientium & c. glossa. Non ideo hoc dicit, ut veritatis intelligentia possit a Deo reprobari, sed quia eorum prudentia reprobat, qui in sua eruditione confidunt. Ut tamen totum quod est fidei, non humana potentia, aut sapientiæ tribueretur, sed Deo, voluit Deus vt primitiua apostolorũ prædicatio esset in infirmitate & simplicitate, cum tamen potentia & secularis sapientiæ stẽta superueniens ostendit per victoriam fidei mundum esse Deo subiectum: & quantum ad potentiam, & quantum ad sapientiam. Ad secundum dicendum, quod sapientia secularis dicitur contraria Deo quantum ad eius abusum, sicut ea heretici abutuntur, non quantum ad eius veritatem. Ad tertium dicendum, quod sacramentum fidei pro tanto dicitur esse liberum a philosophicis dictis, quia sub philosophiæ mens non coarctat. Ad quartum dicendum, quod Hiero. adeo afficiebatur ad aliquos libros gentilium, quod sacram scripturam quodammodo contemnebat: unde ipse dicit. Si quando in memet reuerfus prophetas legere cepissem, sermo horrebat in cultus: & hoc esse reprehensibile nullus ambigit. Ad quintum dicendum, quod ex tropicis locutionibus non est assumenda argumentaria, ut dicit Magister 6. distin. 1. lib. Et Dio. dicit in epistola ad Titum, quod symbolica theologia non est argumentatiua, & præcipue cum hoc non sit expositio alicuius authoris: & tamen potest dici quod quando alterum duorum transit in naturam alterius, non reputatur mixtum, sed quando vtrumque a sua natura alteratur. Unde illi qui vtuntur philosophicis documentis in sacra scriptura redigendo in obsequium fidei, non miscnt aquam vino, sed conuertunt aquam in vinum. Ad sextum dicendum, quod Hieronymus loquitur de illis rationibus quæ ab hereticis sunt inueniẽte accomodate suis erroribus: philosophicæ autem doctrinæ non sunt tales, immo solum in errorem ducunt, & ideo non sunt propter hoc vitandæ. Ad septimum dicendum, quod scientiæ quæ habent ordinem ad inuicem, hoc modo se habent, quod vna potest uti principijs alterius, sicut scientiæ posteriores principijs priorum scientiarum siue sint superiores, siue inferiores: unde metaphisica quæ est omnibus superior, vtitur his quæ in alijs scientijs sunt probata. Et similiter theologia cum omnes alie scientiæ sint ei quasi famulantes & præambule in via generationis, quamuis sint dignitate posteriores, potest uti principijs omnium aliarum. Ad octauum dicendum, quod in quantum sacra doctrina vtitur physicis documentis, propter se, non recipit ea propter autoritatem dicentium, sed propter rationem doctorum, unde benedicta recipit, & alia respuit: sed quando vtitur eis propter aliquos errores refe-

res refellendos, vitur eis in quantum sunt in auctori- tatem alijs quæ refelluntur, quia testimonium ad- uersarij efficacius est.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod diuina in scientia fidei non sint obscuritate verborum velanda, quia vt dicitur Prouer. 14. Doctrina prudentum facilis, ergo sine obscuritate verborum proponi debet. Item, Ecclesia. 4. Non abscondas sapientiam tuam in decore suo. & Prouer. 11. Qui abscondit frumenta. gl. pradicacionis, maledicetur in populis. ergo, verba sacre doctrine non sunt velanda. Item, Matth. 10. Quod dico vobis in tenebris, glo. in mysterio. Dicite in lumine. glo. aperte. ergo obscura fidei sunt magis referenda, quam occultanda difficultate verborum. Item, doctores fidei sunt sapientibus & insipientibus debitores, vt patet. Ro. 1. ergo ita debent loqui, vt a magnis & paruis intelligantur, id est, sine obscuritate verborum. Item, Sap. 7. dicitur. Quam sine fictione dicitur, & sine inuidia communico: sed qui occultant, non communicant. ergo videatur inuidia rei. Item, Aug. 4. de doctrina christiana. Expositores sacre scripture non ita loqui debent, tamquam scriptos exponendos simili auctoritate proponant, sed omnibus sermonibus suis primitus: & maxime vt intelligantur laborant ea quantum possunt, perspicuitate dicendi, vt multum tardus sit qui non intelligat. Sed contra est quod dicitur Matlh. 7. Nolite sanctum dare canibus & c. glo. Res absconsa audius queritur, celata venerabilis conspicitur, diu qua sita charius tenetur. Cum igitur sacra documenta expediat summa veneratione intueri, videtur quod expediat ea obscure tradi. Item, Dyo. 1. c. ecclæ. hierat. Omnem sanctam laudem non tradas alteri præter æque ordinatas Dei formas, id est, diuinas laude, quibus omnia sacramenta complectitur, nõ tradas nisi tibi similibus: sed si verbis conspicuis scriberentur, omnibus paterent. ergo secreta fidei sunt obscuritate verborum velanda. Item, Luc. 8. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, id est, intelligentiam scripturarum, vt patet per glo. ceteris autem in parabolis. ergo oportet verborum obscuritate aliqua a multitudine velare. Respondeo Dicendum, q. verba docentis ita debent esse moderata vt proficiant, non noceant audienti. Quædam aut sunt quæ audita nulli nocent, sicut ea quæ omnes scire tenentur: & talia non sunt occultanda, sed manifeste omnibus proponenda. Quædam vero sunt quæ propoita manifeste auditoribus nocent: quod quidem contingit dupliciter. Vno modo, si arcana fidei infidelibus fide abhorrentibus denudentur: eis enim venient in detestum, & propter hoc dicitur. Mat. 7. Nolite sanctum dare canibus: & Dio. 2. c. cæl. hierat. Audi sancte dicta, diuinus diuinorum in doctrina factus, & mentis occulto sancta circumabscondens ab immunda multitudine vt quàm vniformita custodi. Secundo aut modo, si aliqua subtilia rudibus proponantur, ex quibus perfecte non apprehensis materiam sumunt errandi: vnde 1. Cor. 3. Non potui vobis loqui tamquam spiritualibus, sed quasi carnalibus: tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Vnde super illud Exo. 2. 1. Si quis aperuerit cisternam, dicit glo. Greg. Qui in sacro eloquio iam alta intelligit, sublimes sensus coram non capientibus per silicium tegat, ne per scandalum interius aut fidelem paruulum, aut infidelium qui credere potuisset, interimat. Hæc ergo ab eis, quibus nocent, occultanda sunt: sed in collocacone potest fieri distinctio, vt eadem sapientibus seorsum

manifestentur, in publico taceantur. Vnde Aug. 4. de doctr. christiana. Sunt quædam quæ vi sua non intelliguntur, aut vix intelliguntur quantalibet, & quantalibet dicentis plenissime versentur eloquio, quæ in populi audentia, vel raro si aliquid viger, vel nõquã omnino mittenda sunt: sed in scribendo non potest talis distinctio adhiberi, quia liber conscriptus ad manus quorumlibet peruenire potest, & ideo sunt occultanda verborum obscuritate, vt per hoc prolio sapientibus qui ea intelligunt, & occultentur simplicibus qui ea capere nõ possunt. Et in hoc nullus grauatur, quia qui intelligunt, lectioe detinentur, qui vero nõ intelligunt, non coguntur ad legendum. Vnde Aug. in eodem. In libris autem qui ita scribuntur, vt ipsi sibi quodammodo lectorum teneant cum intelliguntur, cum autem non intelliguntur molesti nõ sunt nolentibus legere, non est hoc officium deserendum, vt vera quauis ad intelligendum difficillima ad aliorum intelligentiam perducamus. Ad primum igitur dicendum, q. auctoritas illa non est ad propositum. Nõ. n. intelligitur q. doctrine prudentium sit facilis actus, id est, q. facilius doceantur, sed passiuè, quia facilius docentur, vt patet per glo. Ad secundum dicendum, q. auctoritates illæ loquuntur de illo qui abscondit ea quæ manifestanda sunt, vnde Eccles. 4. præmittitur. Ne timeas verbum in tempore salutis. Per hoc autem nõ remouetur, quin ea quæ sunt occulta debeant obscuritate verborum celari. Ad tertium dicendum, q. doctrina Christi est publice & plane docenda, ita q. vnicuique sit planum id quod expedit ei scire, non autem vt publicentur illa quæ scire nõ expedit. Ad quartum dicendum, q. doctores sacre scripture nõ sunt ita sapientibus & insipientibus debitores, vt eadem proponant vtrisque, sed ita q. vtrisque proponant quod eis expedit. Ad quintum dicendum, q. nõ ex inuidia subtilia multitudini occultantur, sed magis ex debita discretione. Ad sextum dicendum, q. Aug. loquitur de expositoribus qui ad populum loquuntur, nõ de his qui scripto tradunt, vt patet ex consequentibus.

Chrisiane religionis reuerentiam plures vsurpant, sed ea fides pollet maxime ac solitarie, quæ tum propter vniuersaliu præcepta regularu, quibus eiusdem religionis intelligitur auctoritas, tum propterea q. eius cultus p omnes fere mundi terminos emanauit, catholica, vel vniuersalis vocatur, cui hæc doctrinæ sententia est, Pater, inquit, est Deus filius, est Deus, spiritus sanctus est Deus, igitur pater, filius, & spiritus sanctus Deus vnus, non tres dii, cuius coniunctionis ratio est indifferentia. Eos. n. differentia committatur, qui vel augent, vel minuunt, vt Ariani, qui gradibus meritorum trinitatem variantes distrahunt, atque in pluralitatem deducunt. Principium. n. pluralitatis, alteritas est. Præter alteritatem. n. hæc pluralitas quid sit, intelligi potest. Omnium namque rerum, vel quorumlibet tum genere, tum specie, tum numero diuersitas constat. Quotiens enim dicitur idem, totiens & diuersum prædicatur. Idem vero dicitur tribus modis, aut genere, vt idem homo quod equus, quia his idem genus vt animal: vel specie, vt idem Cato, quod Cicero, quia eadem species, vt homo: vel numero, vt Tullius Cicero, quia vnus est numero. Quare diuersum erit vel genere, vel specie, uel numero dicitur, sed numero differentiam facit accidentium varietas. Nã tres homines neq. genere, neq. specie, sed suis accidentibus distant. Nam si velanimò cuncta ab his accidentia separemus, tamen locus cunctis diuersus est, quem

est, quæ vnũ fingere nullo modo possumus. Duo. n. corpora vnũ locũ non obtinent, qui est accidentis atq. ideo sunt numero plures, qm accidentib. plures sũt. **P**ost proemiu hic Boetius incipit tractatũ de trinitate personarũ, & vnitate diuine essentia: & diuiditur liber iste in duas partes. Primo, proficitur ea q. pertinet ad vnitate diuine essentia: contra Arianos. Secũdo, ea quæ pertinent ad trinitate personarũ contra Sabelliu, ibi. (Sed hoc interim ad eã.) Prima in duas. Primo, pponit catholica fidei sententiã de vnitate diuine essentia. Secũdo, inuestigat propositã sententia veritate, ibi. (Age igitur ingrediamur.) Prima in duas. Primo, describit fidei conditione, cuius sententiã psequi intendit. Secũdo, proponit descriptã fidei sententiã de pposito, ibi. (Cuius hæc de trinitatis.) Describit autem eã dupliciter, scilicet cõparatione heresum quib. ppropollet, & proprio nomine, quia catholica, vel vniuersalis vocatur. Dicit ergo plures. i. diuersarum hæresum sectæ vsurpat. i. in debite sibi attribuit reuerentiã christianæ religionis. i. quæ christianæ religioni debetur, vt. i. si omnes subdantur. i. Ioannis. 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides in ista. Vel reuerentiã quam christiana religio Deo exhibet credendo his quæ diuinitus sunt prædicata, sed ea fides pollet maxime & solitarie. Hæc duo adiungit, vt discretione faciat eius quod est fm veritate, & eius quod est fm opinionem. fm. n. reuerentiã heretici christiani nõ vsurpant ad doctrina Christi recedant, scilicet quãtũ ad hoc catholica fides solitaria pollet: sed fm apertã & hominũ opinionem heretici christiani dicuntur, quia saltẽ voce nomen Christi cõstituitur, & quantũ ad hoc fides catholica nõ sola, sed magis pollet ipsa. n. comunitus & diffusus est. recepta. vnde subdit. Que vocatur catholica in græcos uel vniuersalis in latino, quod idẽ est: catholica. n. græce latine vniuersale dicitur, cuius nominis assignat duas rones quæ cens. (Tum propterea præcepta vniuersaliũ regularũ.) Præcepta. n. quæ fides catholica proponit, nõ vni ratiõ genũ obseruãda, sed omnibus proponit: in quo præcipue differt a lege Moysi, quæ vni tantũ populo præcepta proponebat. Similiter etiã singula hæreses suis tantũ scilicet auctoribus præcepta adcommoãdã tradunt: sed fides catholica de omnibus curã gerens, omnibus præcepta adcommoãda tribuit nõ solũ continentibus, vt Manichæi, sed etiã coniugatis: & nõ solũ innocẽtib, vt Nouatiani, sed etiã pœnitẽtib, quibus illi salutẽ deneget. Vnde subdit. Quibus. i. vniuersalib. regulis intelligitur auctoritas eiusdẽ religionis, quas omnes ei subditi esse debent. Vel dicuntur vniuersales regula, quia nihil eis falsitatis, aut iniquitatis admiscetur i quocumq. articulo, siue in quocumq. casu. Deinde subiungit aliã causã dicens. (Tum propterea, quia eius cultus per oes fere mundi terminos emanauit) quod planũ est fm illud. psal. 18. In omnẽ terrã exiuit sonus eorum & c. (Cuius hic de trinitatis.) Hic ponitur prænotare fidei sententiã de proposita questione. Et circa hoc tria facit. Primo, proponit catholica fidei sententiã de vnitate trinitatis. Secundo eiusdẽ sententiã rationem, ibi. (Cuius coniunctionis.) Tertio ostendit prædictæ rationis cõuenientiã, ibi. (Principium enim pluralitatis.) Proponit aut catholica fidei sententiã per mō dõm cuiusdam argumenti, eo q. fides dicitur argumentum non apparentium. Hebr. 1. 1. in quo quidem argumento, ex hoc q. diuinitas singularis personis cõsormiter attribuitur, concluditur q. de omnibus non pluraliter, sed singulariter hoc nomen Deus prædicatur. Deinde huius sententiã ratione af

signat. Et primo, ponit rationem: secundo per contrarium exponit, ibi. (Eos enim.) dicit ergo. Cuius coniunctionis. i. coniunctæ argumentationis ratio est indifferentia. i. deitatis in tribus personis, quã fides catholica cõsistit. Ex hoc enim est q. ex præmissis prædicta conclusio sequitur, quia indifferentis deitas tribus personis indifferentiter attribuitur: quam quidem rationem per contrarium exponit dicens. Eos enim cõmittatur differentia deitatis. i. qui vel augent, vel minuunt. i. qui ponunt vnã personã maiorem aliã, vel minorem, vt Ariani ponentes patrem maiore filio. Vnde subdit. Quis. i. Ariani variantes trinitatem gradibus meritorum, dignitatum, dum patri filium subiiciunt, spiritum sanctum vtrique. Distrahunt. i. in diuersa trahunt: deitatem in eis diuidendo, atque in pluralitate deducunt. Ex diuisione enim sequitur pluralitas. Econuerso vero catholici æqualitatem personarum cõsistentes in differentiam profertur, & per consequens vnitatem. Deinde ostendit præmissam rationem esse cõuenientem dicens. (Principium. n. & c.) & præmonstrat præmissam rationem necessitatem. Secundo, quiddam quod in sua demonstratione suppositum fuerat probat, ibi. (Omnium namq.) Circa primum duo facit. Primo, ostendit q. alteritas est principium pluralitatis, alteritatem intelligens differentia quã aliqua inter se altera cõstituitur. Et manifeste dicere alteritatem, quã alteritatem: quia non solum substantiales differentie pluralitate cõstituitur, quãrum est facere aliud, sed etiam accidentales, quãrum est facere alterum: ad alteritatem vero sequitur alteritas, non econuerso. Ex hoc autem habetur ratio Arianiõ deducendi. Si enim alteritas est principium pluralitatis, & posita causa ponitur effectus, ergo ponentibus eis alteritatem per augmentum & diminutionem, sequitur pluralitas diuinitatis. Secundo, proponit alteritatem esse proprium principium pluralitatis, quia præter eam pluralitas intelligi nõ potest, ex quo habetur ratio catholice coniunctionis: remota enim propria causa tollitur effectus. Si igitur in tribus personis non est alteritas aliqua deitatis, nõ erit pluralitas aliqua, sed vnitas. Deinde probat quod supposuerat, scilicet alteritatem esse proprium principium pluralitatis, cum dicit. (Omnium namq.) & est ratio sua talis. Omnium rerum genere, vel specie, vel numero differentium, est aliqua alteritas, siue differentia causa pluralitatis, vel diuersitatis: sed omnes res plures siue sint tres, siue quotlibet, sunt diuersæ, vel genere, vel specie, vel numero, ergo omnium plurium principium est aliqua alteritas. Circa hanc rationem tria facit. Primo, ponit maiorem: secundo, probationem, ibi. (Quotiens,) & est probatio. Quotiens dicitur idem, totiens dicitur diuersum, sed idem dicitur tribus modis. i. genere, & spẽ, & numero. ergo & diuersum. Primam supponit ex hoc quod dicitur in 1. top. 1. q. quotiens dicitur unum oppositorũ, totiens & reliquũ: & ex hoc q. dicitur 1. d. meta. q. idẽ & diuersum sunt opposita. Secundam manifestat per exempla, & supponit eam per hoc quod dicitur 1. top. Tertio vero probat maiorem quãtum ad id quod circa eam poterat esse dubium, ibi. (Sed numero differentiam.) Quod enim diuersitatis illorum quæ sunt diuersa genere, vel specie principium sit aliqua alteritas, manifestũ est ex ipso nomine. Ex hoc etiam aliqua sunt diuersa genere, q. est eis genus alterũ: & diuersa specie, q. sub altera specie cõtinentur. Sed in his quæ dicitur esse diuersa numero, nõ est manifestũ ex ipso nomine q. aliqua alteritas sit principium pluralitatis, Opul. S. Tho. Aquin. Q immo

immo videtur magis econuerso fm nomē, q̄ pluralitas quę in numero designatur, sit principium diuersitatis, cū ita dicantur esse aliqua diuersa numero fm nomen, sicut genere, vel specie: & ideo ad verificandā maiorem sui syllogismi, ostendit q̄ hanc etiam differentiam qua aliqua dicuntur differre numero, facit aliqua alteritas, siue varietas: quod probat p̄ hoc q̄ in tribus hominibus qui conueniunt genere & specie, & differunt numero, inueniuntur altera accidentia, sicut in homine & boue species altera, & in homine & lapide genus alterum. Vnde sicut homo & bos distant specie, ita duo homines distant accidentibus. Et quia posset aliquis dicere q̄ varietas accidentium nō est causa pluralitatis fm numerū, quia remotis accidentibus vel fm rem, vt separabilibus: vel animo & cogitatione, vt inseparabilibus, adhuc remanet substantia cum accidente quod adest & abest prater subiecti corruptionem: ideo huic responsioni obuiat dicens, q̄ quis omnia accidentia possint saltem rōne animo separari, tamen alicuius accidentis diuersitas nullo modo potest etiam animo a diuersis indiuiduis separari. s. diuersitas locorum. Duo. n. indiuidua non possunt esse in eodē loco nec fm rē, nec fm animi fictio nē, q̄ hoc nec intelligi, nec imaginari pōt. Vnde cōcludit q̄ ex hoc sūt aliq̄ hoies plures numero, q̄ sunt accidentibus p̄ s. i. diuersi, & i hoc terminat inia hi^o partis.

Hic est duplex q̄. Prima de his q̄ pertinent ad fidei communionem: secunda, de his quę pertinent ad causam pluralitatis. Circa primum quærūtur quatuor. Primo, Vtrum humano generi sit fides necessaria. Secūdo, Quomodo se habet fides ad religionem. Tertio, Vtrum cōuenienter vera fides catholica, vel vniuersalis nominetur. Quarto, Vtrum hęc sit vere fidei cōfessio, q̄ pater & fili^o & spū sctūs singulus est De^o, & tres sūt vn^o De^o absq̄ oīs inēqualitatis distātia.

Ad primum sic proceditur. Videtur q̄ non fuerit necessarium humano generi fidē habere. Vt n. dicitur Eccles. 6. Quid necesse est hoi maiora se quærere? quasi dicat nihil: sed ea quę fide creduntur, maiora sunt homine, vt pote rationem eius excedentia, alias ad ea cognoscenda sufficeret ratio causans scientiam, nec requireretur fides ergo non fuit necessariū homini, vt ea quę sunt fidei extra doceretur. Item, naturam humanam Deus in sua cōditione perfecte instituit, Deut. 3. 2. Dei perfecta sunt opera: sed ex his q̄ menti humanę in sua conditione sunt indita, non potest homo pertingere ad ea quę sunt fidei cognoscenda, alias posset per scientiam haberi, quę causatur ex eo q̄ cōclusiones resoluntur in principia naturaliter nota. Cum ergo perfectum dicatur aliquid cui nihil deest eorum quę debet habere, vt dicitur 5. meta. videtur q̄ homo fide non indigeat. Item, vnusquisq̄ sapiens ad perueniendum in finem viam eligit breuiorem: sed difficilius videtur creaturę ea quę super rationem sunt credere, & valde periculosum hominibus, cum multi a statu salutis decidant per hoc q̄ non credunt. ergo videtur q̄ Deus qui est sapientissimus, non debuit viam fidei preparare hominibus ad salutem. Item, vbicumque est acceptio aliquorum cognitorem sine iudicio, est via facilis ad errorē: sed nō habemus aliquid in nobis, per quod possimus iudicare de his quę per fidem accipimus, cū naturale iudicium ad hmōi nō se extendat, vt pote rationē excedentia. ergo patet via facilis ad errorē, & ita videtur hoi potius esse noxiū q̄ vile, vt dirigatur in Deū per fidē. Itē, vt dicit Dion. Malum hois est prater rationē

esse: sed hō fidei inhærēs a rōne discedit, & in hoc cōtinueat rōnē continere. ergo vt q̄ via illa sit hoibus mala. Sed cōtra Heb. 1. 1. Sine fide impossibile est placere Deo: sed hoc est maxime hoi necessariū vt Deo placeat, sine quo nihil pōt boni facere, vel habere. ergo fides ē maxime hoi necessaria. Itē, hoi est maxime necessarium cognoscere veritatē, cum gaudiū de veritate cognita sit beatitudo, vt Aug. dicit: sed fides colat credentes in veritate, & in eis veritatē, vt dicit Dion. 7. c. de di. no. ergo fides est hoi maxime necessaria. Item, id sine quo non potest cōseruari humana societas, est hoi maxime necessarium, & toti generi humano, cū hō sit talia politicum, vt dī 8. ethi. sed sine fide humana societas seruari non pōt, quia oportet vt vnus hō alteri credat i promissis, & i testimonijs, & in alijs hmōi quę sunt necessaria hoi ad cōmanendū. ergo fides humano generi est maxime necessaria. Rādeo. Dicendum, q̄ fides habet aliquid cōe cū opinione, & aliquid cum scientia & intellectu, rōne cuius ponitur. mediū inter opinionē & intellectū, siue sciētā ab Hugone de san. Viēt. Cum intellectu autē & scientia cōs habet certum & fixum assensum: ut ab opinione differt, quę accipit alterum oppositorū cū formidine alterius, & a dubitatione quę fluctuat inter duo contraria: sed cum opinione cōe habet q̄ est de rebus quę nō sunt intellectu naturaliter possibilia, in quo differt a sciētā & intellectu. Quod autē aliquid non sit apprensus humano intellectui, pōt cōtingerē ex duobus, vt dicitur in 2. meta. s. ex defectu ipsarum rerum cognoscibilium, & ex defectu intellectus nostri. Ex defectu quidem rerum, sicut in singularibus & cōtingentibus quę a nostris sensibus sunt remota, sicut sunt facta hominū, & dicta, & cogitata: quę quidem talia sunt, vt vni hoi possint esse nota, & alij ignota. Et quia in cōiuctu hominū vnus homo oportet q̄ alio vtatur sicut seipso, in quibus ipse sibi nō sufficit: ideo oportet q̄ ster illis quę alius scit, & sunt sibi ignota, sicut his quę ipse cognoscit: & inde est q̄ in hominū cōuersione est fides necessaria, quā vnus homo dictis alterius credit, & hoc est iustitię fundamentum, vt Tullius dicit in li. de officijs: & inde est q̄ nullū mendaciū est sine peccato, cum per omne mendaciū huic fidei tam necessaria derogetur. Ex defectu vero nostro sunt non apparentia, vt res diuinę & necessaria, quę sunt fm naturam maxime notā. Vnde ad horum inspectionem non sumus statim in principio idonei, cum oporteat ex minus notis & posterioribus secundum naturam ad magis nota & priora naturaliter peruenire. Sed quia ex nullo horū quę vltimo cognoscimus, sunt nota ea quę primo cognoscimus, oportet nos etiam primo aliquam notitiā habere de illis quę sunt per se magis nota, quod fieri non potest nisi credendo. Et hoc etiā patet in ordine scientiarum, quia scientia quę est de causis altissimis, s. metaphisica, vltimo occurrit homini ad cognoscendū, & tñ in sciētis p̄ambulis oportet q̄ supponantur quędam quę in illa plenius innotescunt: vnde quęlibet scientia habet suppositiones, quibus oportet addiscētē credere. Cū igit finis humanę vitę sit beatitudo, quę consistit in plena cognitione diuinorū, necessarium est ad humanā vitā in beatitudinem dirigendam statim in principio fidem diuinorū habere, quę plene cognoscenda expectantur in vltima perfectione humana. Ad quorum quędam cognoscenda plene possibile est homini peruenire per viam rationis in statu vię: & horum quāuis possit haberi

haberi scientia, & a quibusdam habeatur, tamen necessarium est habere fidem propter quinque rationes, quās Rabbi Moytes ponit. Primo, propter profunditatem & subtilitatem materia, per quam occultantur diuina ab hominum intellectu. Vnde ne sit homo sine qualicumque horum cognitione, prouisum est ei vt saltem per fidem diuina cognoscat. Vnde Ecclēstias. 7. Alta profunditas, quis cognoscat illam? Secūdo, propter imbecillitatem intellectus humani a principio. Non. n. prouenit ei sua perfectio, nisi in fine: & ideo vt nullum tempus sit vacuum a Dei cognitione indiget fide, per quam ab ipso principio diuina accipiat. Tertio, propter multa p̄ambula quę exiguntur ad habēdum cognitionem de Deo fm viā rationis. Exigitur, n. ad hoc fere omnium scientiarū cognitio, cū omniū finis sit cognitio diuinorū: quę quidem p̄ambula paucissimi comprehendunt, vel consequuntur. Vnde ne multitudo hominum a diuina cognitione remaneat vacua, prouisa est ei diuina via per fidem. Quarto, quia multi hominū ex naturali complexione sunt indispōiti ad perfectionem intellectus consequendā fm rationem, vel viam rationis: unde vt hi diuina cognitione non careat, prouisa est via fidei. Quinto, propter occupationes plurimas, quibus oportet homines occupari: unde impossibile est q̄ omnes consequantur per viam rationis id quod est de Deo necessarium ad cognoscendū, & propter hoc est via fidei procurata, & hoc quantum ad illa quę sunt ab aliquibus scita, & alijs proponuntur vt credenda. Quando vero diuinorum sunt, ad quę plene cognoscenda nullatenus ratio humana sufficit, sed eorum plena cognitio expectatur in futura vita, vbi erit plena beatitudo, sicut trinitas & vnitus vnus Dei: & ad hanc cognitionem homo perducitur nō ex debito suę naturę, sed ex sola diuina gratia. Vnde oportet q̄ ad huiusmodi etiam scientię perfectionem quędam suppositiones ei primo credendę proponantur, ex quibus dirigatur in plenā cognitionem eorum quę a principio credit, sicut etiam in alijs scientijs accidit, vt dictū est, & ideo dicitur Isa. 7. fm aliam translationem. Nisi credideritis, non intelligetis. Et huiusmodi suppositiones sunt illa quę sunt credita quantum ad omnes, & a nullo in hac vita sunt scita, uel intellecta. Ad primū igitur dicendū, q̄ licet ea quę sunt fidei sint maiora homine, viribus naturę consideratis, non tamen sunt maiora homine diuino lumine illustrato, & ideo nō est necesse hoi, vt huiusmodi propria virtute quęrat, sed est ei necessarium, vt ea diuina reuelatione cognoscat. Ad fm dicendū, q̄ Deus in prima rerum conditione hominem perfectum instituit perfectione naturę, quę quidem in hoc consistit, vt homo habeat omnia quę sunt suę naturę debita: sed supra debitum naturę adduntur postmodum humano generi aliquę perfectiones ex sola gratia diuina, inter quę est fides, vt patet Ephe. 2. vbi de fide dicitur, quod est Dei donū. Ad tertium dicendum, quod cuilibet in beatitudinē tendenti necessarium est cognoscere in quibus beatitudinem quærere debeat, & qualiter: quod quidem facilius fieri non potest, quā per fidem, cum rationis inquisitio ad talia peruenire non possit, nisi multis p̄cognitis, quę non est facile scire. Nec etiam potuit cum minori periculo, cū humana inquisitio propter imbecillitatem intellectus nostri sit facilis ad errorē, & hoc etiam aperte ostēditur ex ipsis philoſophis, qui per viam rationis finē humanę vitę quęretē

tes, & modum perueniendi in ipsum non inuenientes, in errores multiplices & turpissimos inciderūt, adeo sibi inuicem dissentientes, ut uix duorum, aut trium esset de his per omnia communis una sententia, cum tamen per fidem uideamus in una sententiam etiam plurimos conuenire populos. Ad quartū dicendum, quod quādoquē acceptis aliquo modo assentitur, oportet esse aliquid quod inclinet ad assensum: sicut lumen naturaliter inditum in hoc quod assentitur primis principijs per se notis, & ipſorum principiorum ueritas in hoc quod assentitur conclusionibus scitis, & aliquas uerifimilitudines in hoc q̄ assentimus his quę opinamur: quę si fuerunt aliquantulum fortiores, inclinant ad credendum, prout fides dicitur opinio iuuata rationibus, sed id quod inclinat ad assentiendum principijs intellectis, aut conclusionibus scitis, est sufficiens inductiuum, unde cogit ad assensum, & est sufficiens ad iudicandū de illis quibus assentitur. Quod uero inclinat ad opinandum qualitercumque, uel etiam fortiter, non est sufficiens ductiuum rationis, unde non cogit, nec per hoc potest haberi perfectum iudicium de his quibus assentitur. Vnde & in fide qua in Deū credimus, non solum est acceptio rerū quibus assentimus, sed aliquid quod inclinat ad assensum, & hoc est lumen quoddam quod est habitus fidei diuinitus menti humanę infusus: quod quidem sufficientius est ad inducendum quā aliqua demonstratio, quā & si numquā falsum concludatur, tamen frequenter in hoc homo fallitur, quod putat esse demonstrationem quod non est. Sufficiens etiam quā ipſum lumen naturale, quo assentimus principijs, cum lumē illud frequenter impediatur ex corporis infirmitate, ut patet in mentecaptis. Lumen autem fidei, quod est quasi sigillatio quędam primę ueritatis in mente, non potest fallere, sicut Deus non potest decipere, uel mēiri, unde hoc lumen sufficit ad iudicandū. Hic tamen habitus non mouet per viam intellectus, sed magis per viam uoluntatis: unde non facit uideri illa quę creduntur, nec cogit assensum, sed facit uoluntarie assentire. Et sic patet quod fides ex duabus partibus est a Deo, scilicet ex parte interioris luminis quod inducit ad assensum, & ex parte eorū quę exteriorius proponuntur, quę ex diuina reuelatione initium sumpserunt, & hęc se habent ad cognitionem fidei, sicut accepta per sensum ad cognitionem principiorum, quia utriusque sit aliqua cognitionis determinatio. Vnde sicut cognitio principiorū accipit a sensu, & tñ lumen quo principia cognoscunt est innatū: ita fides est ex auditu, & tñ habitus fidei est infusus. Ad quintū dicendū, q̄ uiuere fm rōnē est bonū hois in quātū est homo: uiuere autem prater rationē potest vno modo sonare in defectū, sicut est in illis qui uiuūt fm sensum, & hoc est hominis malū. Alio modo sonare in excessum, vt cū homo diuina gratia adducit in id qd̄ est supra rationem: & sic p̄ter rationē uiuere non est hominis malū, sed bonū supra hominē. Et talis est cognitio eorum quę sunt fidei, quę & ipsa fides non omnibus modis sit prater rationē: hoc. n. naturalis ratio habet, q̄ assentiendū est his quę a Deo dicuntur.

Ad secūdo sic proceditur. Videtur quod fides a religione distinguenda nō sit, quia vt dicit Aug. in Ench. fide, spe, & charitate colendus est Deus: sed cultus Dei & actus religionis, vt per diffinitionem Tulij patet, q̄ dicit, Religio est quę cuidā superiorū naturę, quam diuinam uocat, cultum ceremoniamque

Opus. S. Tho. Aquin. Q. 2. assert.

affert ergo fides ad religionē pertinet. Itē, dicit Aug. de vera relig. q. vera religio est qua vnus Deus colitur, & purgatissima pietate, vel puritate cognoscitur: sed cognoscere Deum est fidei, ergo fides sub religione cōtinetur. Item, offerre Deo sacrificium, est opus, vel actus religionis: sed hoc pertinet ad fidem, quia, vt dicit Aug. 3. de ciui. Dei. Verum sacrificium est, omne opus qd agitur, vt sancta societas in hāreamus Deo: prima autem in hāfio hominis ad Deum est per fidē, ergo fides p̄cipue ad religionem pertinet. Item, Io. 4. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eam, in spiritu & veritate oportet adorare, magis autem adoratur Deus, cum ei prosternitur intellectus, quam cū ei prosternitur corpus: sed per fidē ei subternitur intellectus, dum se omnino subijcit ad assentiendū his, quae de Deo dicuntur, ergo fides ad religionem maxime pertinet. Item, omnis virtus quae Deū habet pro obiecto, est virtus theologica: sed religio habet Deū pro obiecto, non enim nisi Deū cultū, debitū offert: ergo est virtus theologica: sed magis videt pertinere ad fidem quam ad aliquam aliarum, cum non dicatur esse extra religionem christianā, nisi quae sunt extra fidem, ergo religio videtur esse idem quod fides. Sed contra est, quod Tullius in 2. veteris rethoricae, ponit religionem partem iustitiae, quae est virtus moralis, ergo cum fides sit virtus theologica, religio erit alterius generis q̄ fides. Item, religio consistit in actu qui est ad proximū, vt patet. Ia. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem haec est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum: sed fides non habet actum nisi qui est ad Deum, ergo religio est omnino a fide distincta. Item, religiosi dicuntur cōmuniter, qui quibusdā specialibus votis astringuntur, non autem soli illi dicuntur fideles, ergo nō est idē fidelis & religiosus, ergo nec idem fides & religio. Respondeo, Dicendum, quod sicut patet per Aug. 1. o. de ciui. Dei. Theosebia quae cultus Dei dicitur, religio, pietas, & latia, ad idem pertinere intelliguntur. I. ad Deum colendum. Cultus autem cuiuslibet rei impenitus nihil aliud esse videtur quam debita operatio circa id adhibita, & ex hoc diuersimode dicuntur aliqui colere agros, parētes, patriam, & alia huiusmodi, quia diuersis diuersae operationes coaptantur. Deus autem non hoc modo colitur, quod ei nō sita operatio aliquid profit, aut subueniat sicut i praedictis est, sed solum in quantum ei nos subdimus, & subditos demonstramus. Hic ergo cultus diuinus absolute theosebiae nomine designatur: sed religio importat quandam religionem, p̄m qd homo se astringit quodammodo ad cultum istum, vnde dicit Aug. in lib. de vera relig. Religio a religando dicta creditur, vel etiam a recte eligendo, vt dicit, 4. de ciuitate Dei. Ex propria enim electione aliquis ligatur se ad aliquid faciendum. Oportet etiam nos reeligere quae amissimus negligentes, vt ibidem dicit: & inde est quod illi qui vitam suam totam, & seipos ad diuinum obsequium votis quibusdam obligant, religiosi dicuntur: sed pietas animum colētis respicit, qui nō sicte, nec mercenatio affectu ei obsequit. Et quia his quae sunt supra nos, quasi quaedam veneratio diuina debetur, beneficia etiam quae miseris exhibentur, sunt quasi quaedam sacrificia Dei, secundum illud Hebraeorū vltimo. Beneficentiae & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Hinc est quod nomen pietatis & religionis ad opera misericordiae transferretur, & maxime ad beneficia quae in parentes,

& patriam exhibentur: sed latia importat debitum cultū, siue rationem cultus, ex hoc. q. sumus seruicius quem colimus, non hoc modo quo homo seruus hominis dicitur propter quoddamq; accidentia, sed delictum, sed quia totū qd sumus, ei debem⁹ tamq; creatori: aade & latia seruus dicitur nō quodlibet, sed illa rātum qua homo seruus Dei est. Sic ergo religio consistit in operatione, qua homo Deum colit se ei subijciēdo, quae quidem operatio debet esse cōueniens, & ei qui colitur, & colenti. Ipse autem qui colitur, cū sit spiritus, ac potest corpore, sed sola mente contingit, & sic cultus eius principaliter in mentis actib⁹ consistit, quib⁹ mēs ordinat in Deū: & hi sunt p̄cipue actus theologiarum virtutum, & fm hoc dicit Aug. q. Deus colitur fide, spē, & charitate: & his adiunguntur actus donorum ordinātum in Deum, vt sapientie & timoris. Sed quia nos qui Deum colimus, corporei sumus, & per corporei sensus cognitionē accipimus, inde est q. ex parte nostra requiruntur ad cultum praedictum etiam aliae corporales actiones, tum vt extōto quod sumus Deo seruimus: tum vt per huiusmodi corporalia nosmetipos, & alios excitemus ad actus mētis ordinātos in Deum. Vnde dicit Aug. in lib. de cura pro mortuis habenda. Orātes de membris sui corporis faciunt quod supplicanti bus congruit, cum genua figūt, cum manus extendunt, vel etiam se prosternunt solū, & si quid aliud visibiliter faciunt, quāuis eorum inuisibilis voluntas & cordis intentio Deo nota sit, nec ille indigeat his indicijs, vt anim⁹ pandat humanus: sed hinc magis seipsum incitat homo ad orandum, gemendū humiliter, atque seruētus. Sic ergo oēs actus quibus se homo subijcit Deo siue sint mentis, siue corporis, ad religionē pertinent. Sed quia ea quae proximis propter Deum impediuntur, ipsi Deo impediuntur, constat quod ad eandem pertinet subiectionē, in qua cultus religionis consistit, & sic diligenter consideranti apparet omnem actum bonum ad religionem pertinere. Vnde Aug. dicit quod verū sacrificiū est omne opus q. agitur, vt sancta societas in hāreamus Deo, tamē quodam ordine. Primo enim & principaliter ad cultum praedictum pertinent actus mentis ordinati in Deum. Secundo, actus corporis qui ad hos excitandos, vel designandos sunt, vt prosternationes, sacrificia, & huiusmodi. Tertio, ad eundem cultum pertinent omnes actus alij in proximam ordinati propter Deum. Et tamen sicut magnanimitas est quaedam virtus specialis, quae omnium virtutum actibus vtatur fm specialem rationem obiecti, vt pote coniectans magna in actibus omnium virtutum: ita etiam religio est specialis virtus in actibus omnium virtutum specialem rationē obiecti cōsiderans. Deo debitū, sic, n. est iustitiae pars. Illi tamen actus specialiter religioni assignantur, qui nullius alterius virtutis sunt, sicut prosternationes, & huiusmodi, in quibus secundario cultus Dei consistit. Ex quo patet q. actus fidei pertinet quidem materialiter ad religionem, sicut & aliarum virtutum, & magis in quātū fidei actus est primus motus mentis i Deū, sed formaliter a religione distinguitur, vt pote aliā rationē obiecti cōsideras. Cōuenit et fides cū religione p̄ter hoc in quātū fides est religionis causa & principiu. Non. n. aliquis eligeret cultū Deo exhibere, nisi fide teneret Deū esse creatore, gubernatore, & remuneratore humanorū actū. Ipsa tamen religio nō est virtus theologica: habet. n. pro materia quasi oēs actus, vt fidei, vel virtutis alteri⁹, quos

Deo

Deo tamquam debitos offert, sed Deum habet pro fine. Colere enim Deum est huiusmodi actus vt Deo debitos offert. Et p̄ hoc patet respōsio ad obiecta oia. Tertiu sic proceditur. Videtur quod fides christiana catholica non debeat nominari: quia cognitio debet esse cognoscibili proportionata. Non. n. quilibet quolibet mō cognoscit: sed fides est cognitio Dei, qui nō est vniuersalis, neq; particularis, ut Aug. dicit in lib. de trini. ergo nec fides debet dici vniuersalis. Item, de singularibus non potest haberi cognitio nisi singularis: sed fide quaedam singularia facta tenemus, vt passionem Christi, resurrectionē, & huiusmodi, ergo fides non debet dici vniuersalis. Item, ab eo quod est commune multis non debet alicui eorum nomen proprium imponi, cum nomen causa innotescenda rei imponatur: sed quilibet traditio, vel secta proponit ea quae tradit vt vniuersaliter ab oibus credenda, vel obseruanda vt vniuersaliter vera: ergo non debet fides christiana specialiter catholica dici. Item, idolatria ad omnes mundi angulos peruenit: sed christiana fides nondum inuenitur ad oēs mundi fines peruenisse, cum aliqui barbari sint, qui fidem Christi non cognoscūt, ergo secta idolatrie magis debet dici catholica quam christiana fides. Item, quod non conuenit omnibus, nō potest dici vniuersale: sed fides christiana a multis non recipitur, ergo inconueniēter vniuersalis, vel catholica dicitur. Sed contra est quod dicit Aug. 1. de vera religione. Tenenda est nobis christiana religio, & eius Ecclesia: communicatio quae catholica est, & catholica nominatur, non solum a suis, verum etiam ab omnibus inimicis. Item, vniuersale & commune idem esse videtur: sed fides christiana ab Apostolo fides communis dicitur. Tit. 1. Tito dilecto filio secundum communem fidem, ergo conueniēter catholica dicitur. Item, quod vniuersaliter omnibus proponitur, maxime debet dici vniuersale: sed fides christiana omnibus vniuersaliter proponitur, vt patet Matt. 23. Docete omnes gentes, & ergo ipsa merito debet dici catholica, vel vniuersalis. Respondeo, Dicendum, quod fides hōis quilibet alia cognitio duplicem habet materiam, scilicet in qua, id est, ipsos credētes, & de qua, id est, res creditas, & ex parte vniuersalitate materiae fides christiana catholica dici potest. Ex parte quidem credētium: quia illam fidem veram asserit Apostolus. Ro. 3. quae relictata est a lege & prophetis. Cum autem prophetarum temporibus diuersae gentes diuersorum deorum cultibus insisterent, solus vero populus Israel Deo vero cultum debitum exhiberet, & sic non esset vna vniuersalis religio, praedixit per eos Spiritus sanctus cultum veri Dei ab omnibus esse assumendum. Vnde Isa. 45. Mihi curuabitur omne genu, & confitebitur omnis lingua: quod quidem per fidem & christianam religionem impletur. Vnde merito catholica nominatur, vt pote a cuiuslibet conditionis hominibus recepta. Et sic illi qui ab hac fide & religione cōmuniter promissa & recepta in quasdam sectas declinauerunt, non catholici, sed quasi a communione diuini, haeretici nominantur: sed ex parte rerum etiam creditarum, in fide christiana veritas catholica inuenitur. Fuerūt namque antiquitus diuersae artes & vijs, quibus hominibus quantum ad diuersa prouidebatur, vel prouideri credebatur. Quidam nāq; bonum hominis in solis corporalibus ponebant, vel in diuitijs, aut honoribus, aut voluptatibus. Quidam autem in solis animi bonis, vt in virtutibus moralibus, vel intellectualibus. Quidam autem vt Aug. dicit lib.

de ciuitate Dei existimabant deos esse colendos propter corporalia bona istius vitae. Quidam vero propter bona quae sunt post hanc vitam. Porphyrius etiam ponebat quibusdam gentilibus theletis animae imaginatiuam partem purgari, & nō totam animam, dicebatque, vt Aug. dicit 1. de ciuitate Dei, nondum receptam esse vnam sectam, quae vniuersalem viam contineat animae libertatem. Haec autem est religio christiana, vt Aug. dicit ibidem. Ipsa enim docet Deum esse colendum nō solum propter aeterna, sed etiā propter temporalia beneficia: nec solum in spiritualibus, sed etiam in vtu corporalium hominem dirigat, & beatitudinē animae & corporis re promittit. Et ideo regulae eius vniuersales dicuntur, vt pote totam vitam hominis, & omne quod ad ipsam quolibet modo pertinet, continentes & ordinates: & has duas rationes vniuersalitati assignat Boetius, vt in littera patet. Ad primum igitur dicendum, quod quāuis Deus in se nec vniuersalis, nec particularis sit, est tamē vniuersalis omnium rerum causa & finis, & sic cognitio quae de ipso habetur, ad omnia quodammodo vniuersalis est. Ad fm dicendum, quod illa particularia facta tenet fides vt vniuersalia remedia ad totū genus humanū redimēdū & liberandū. Ad tertium dicendum, quod aliae sectae hoc sibi vendicare nituntur, quod est proprium fidei christiana, sed non possunt p̄tingere, unde eis propria vniuersalitati non competit nomen. Ad quartum dicendum, quod idolatria nō erat vna religio, sed apud diuersos diuersa, cum diuersi diuersos deos colendos sibi instituerent: nec iterum ipsa ab omnibus nationibus est recepta, cum a veri Dei cultori bus fuerit reprobata, & etiam a sapientibus gentium, qui dicebant huiusmodi ceremonias esse obseruandas tamquam legibus iustas, non tamē dijs placitas, vt de Seneca dicit Aug. lib. de ciuitate Dei. Ad quintum dicendum, quod christiana fides nō dicitur catholica, vel vniuersalis propter singula generū, sed propter genera singulorum, quia ex omni conditione hominum ei aliquid adhaerent.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod non sit fidei catholica confessio, quod pater & filius & Spiritus sanctus sint vnus Deus. Quia vt ipse Boetius dicit, ad inaequalitatem sequitur pluralitas deorum: sed catholica scriptura quae est caput catholicae religionis, vt dicit Aug. de vera religione, ponit inaequalitatem patris & filij, vt videtur per hoc q. dicitur. Ioan. 1. 4. Pater maior me est, ex persona filij, ergo non est cōfessio catholicae fidei quae dicit. Item, 1. Cor. 15. Cum subiecta fuerint illi omnia, scilicet filio, tunc & ipse filius subiectus erit illi, patri, qui sibi subiecit omnia, & sic idem quod prius, Item, orare non est nisi inferioris ad superiorem: sed filius orat pro nobis. Ro. 8. Christus Iesus, qui etiam interpellat pro nobis: similiter & Spiritus sanctus, ibidem. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, ergo filius & Spiritus sanctus sunt patre inferiores secundum confessionem catholicae fidei, & sic idem quod prius. Io. 17. dicit filius loquens ad patrem. Vt cognoscant te solū verū Deū, & quē misisti Iesum Christum, ergo solus pater est verus Deus, nō ergo filius & Spiritus sanctus, ergo vñr esse creatura, & sic idē qd prius. Itē 1. ad Ti. 1. 3. vlt. dicit Apostolus. Quē, scilicet Christū, suis temporibus ostendet beatus, & solus potens, rex regum, & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitē, & lucē habitat inaccessibile, ergo haec oia soli patri cōueniūt, & sic idē qd prius. Itē Marci 13. dē Deo ait illa, vel hora nemo scit, neq; angeli in caelo, neq; filius

Opul. S. Tho. Aquin. Q. 3. lius

1^a, nisi p^r. ergo maior est scientia patris q^u filij. ergo & maior essentia, & sic idem quod prius. Itē, Mat. 20. Sedere ad dexteram meam, vel ad sinistram meam non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a parte meo. ergo filius non est æqualis potestatis patri. ergo &c. Item, Coll. 1. dicitur de filio, quod est primogenitus omnis creaturæ: sed cōparatio non est nisi eorum quæ sunt vnius generis. ergo filius est creatura. Itē, Eccle. 24. dicitur ex persona diuinæ sapiētiæ: Ab initio & ante sæcula creata sum, & sic idē quod prius. Item, ille qui clarificatur minor est illo qui clarificatur: sed filius clarificatur a patre, vt patet Io. 1. 2. ergo filius est minor patre. Itē, mittens maior est eo qui mittitur: sed pater mittit filium, vt patet Gal. 4. Misit Deus filium suum &c. Et etiam mittit spiritum sanctum Io. 14. Paraclitus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ergo pater maior est filio & spiritu sancto. Et sic ista sententia quam dicit, non videtur esse fidei catholicæ. Sed contra est, quod dicitur Io. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt &c. Ex quo habetur q^u filius sit æternus, alias non esset in principio: & q^u sit patri æqualis, alias non esset Deus: & q^u non sit creatura, alias per ipsum omnia facta non essent. Item, cum filius sit veritas, de se mentitus nō est: sed filius dicebat se patri æqualem. Ioan. 5. Patrem suum dicebat Deus, æqualem se facies Deo. ergo ipse est æqualis patri. Itē, Philip. 2. Nō rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: esset autem rapina si arbitraretur & nō esset. ergo est æqualis Deo. Item, Io. 10. Ego & pater vnū sumus, & Ioā. 14. Ego in patre, & pater in me est. ergo vnus alio maior non est. Itē, Ro. 9. Ex quibus Christus qui est super omnia Deus benedictus. ergo nullus superior eo est, & sic non est minor patre. Item, 1. Io. vlt. Dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum, & simus in vno filio eius: hic est verus Deus & vita æterna. ergo non est minor patre. Item, ostenditur q^u Spiritus sanctus sit verus Deus, & æqualis patri per hoc quod dicitur Phil. 3. secundum græcam litteram. Nos sumus circūcisio, qui spiritui Deo seruiamus, & intelligitur de seruitute latræ, vt in græco patet. Et talis nulli creaturæ debetur. Deut. 6. & Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. ergo Spiritus sanctus non est creatura. Item, membra Christi non possunt esse templum alicuius qui sit minor quàm Christus: sed corpora nostra quæ sunt membra Christi secundum Apostolum, sunt templum Spiritus sancti, vt dicitur 1. Cor. 6. ergo Spiritus sanctus non est minor Christo, & sic nec patre, & ita verū est quod auctor dicit esse catholicæ fidei sententiam. Respondeo. Dicendum, q^u Arrianorum positio inæqualitatem in diuinis personis constituens, nō est catholice fidei confessio, sed magis gētilis impietas, quod sic patet. Apud gentiles enim omnes substantiæ immortales dij dicebantur: inter has autem dicebāt, vel ponebant Platonicus tres personas principales, vt patet per Aug. de ciuita. Dei. li. 10. & per Macrobiū super somnium Scipionis. s. Deum omnium creatorē, quem dicebant tantum patrem propter hoc, quod ab ipso omnia deducebantur, & quandam inferiorē substantiam, quam patetnam mentem, siue paternum intellectum dicebāt, plenam omnium rerum ideis, & hanc factam a Deo patre dicebāt, & post hæc ponebant animam mundi quasi spiritum vitæ totius mundi. Et has tres substantias tres principales Deos nominabant, & tria principia, per quæ anime purgarentur. Origenes autem platonice documentis insistens, arbitratus est hoc modo in fide ponendum esse, quia dicitur, Tres sunt qui testimonium dant in celo. 1. Ioā. vlt. sicut Platonicus tres principales substantias posuerunt, unde posuit solum esse creaturam, & minorem patre in lib. qui dicitur Periarcho. i. de principijs, vt patet per Hiero. in quadam epistola de erroribus Orig. Et cum ipse Alexandria docuerit, ex eius scriptis suum errorē Arrius hausit. Et per hoc dicit Epiphanius, q^u Orig. fuit pater Arrii & fons. Tantum ergo christianæ & catholicæ fidei positio Arrii est contraria de Trinitate, quātum error Gētilium, qui creaturas deos dicentes, eis latræ seruitutem exhibebant. Quod arguit Apostolus Ro. 1. dicens, q^u coluerunt & seruiuerunt creaturæ potius q^u creatori. Ad primum ergo dicendum, q^u sicut dicit Aug. 2. de trinitate. De patre & filio dicitur aliquid in scripturis tripliciter. Quædam namque vnitatem substantiæ & personarum æqualitatem ostendunt, vt ego & pater vnū sumus. Quædam vero filium minorē ostendunt propter formam serui, secundum quam factus est seipso minor, secundum illud Phil. 2. Semetipsum exinanit, ut formam serui accipiens. Quædam vero ita dicuntur, ut neque minor, neque æqualis ostendatur, sed tantum q^u filius sit de patre, sicut Io. 6. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Ipse autem primæ authoritates sunt catholicis in adminiculum ad defensionē veritatis. Sed ea quæ secundo & tertio modo dicuntur in scriptura, assumpserunt hæretici ad sui erroris confirmationē, sed vane. Non enim quæ de Christo dicuntur secundum humanam naturā, sunt referenda ad eius diuinitatem, alias sequeretur q^u fm deitatem esset mortuus, cum hoc de ipso fm humanitate dicitur. Similiter nec ostenditur pater minor filius, quia filius sit ex patre, quia filius omnia a patre quæ pater habet accepit, vt habetur Io. 16. & Mat. 11. Vnde per hoc ordo originis non inæqualitas diuinitatis altrui potest. Quod ergo dicitur, Pater maior me est, dictum est de filio secundum humanam naturam, secundum Aug. vel secundum Hilarium fm diuinam, ita q^u maioritas non importet inæqualitatem, quia filius non est minor patre, cui datum est nomē super omne nomē, sed importat authoritatem principij, secundū q^u hoc quo filius est æqualis patri, habet a patre. Ad secundum dicendum, q^u filio subiecit omnia non solum pater, sed etiam ipse sibi ipsi secundū illud Phil. 3. Scdm virtutem qua potēs est subijcere sibi omnia, hoc est, secundū deitatem qua æqualis est patri. Vnde cum dicitur quod Christus erit subiectus, non fit comparatio filij ad patrem secundum deitatem, sed magis secundū humanitatem filij ad deitatem patris, quæ toti Trinitati communis est. Et tunc apparebit maxime secundū humanā naturā diuinæ subiectus, q^u diuina natura perfecte cognoscetur, nō tali subiectione, sicut quidā hæretici dixerunt, q^u ipsa natura humana a diuina assumpta trāseat in diuinam, sed fm q^u minor est patre humanitate, quod maxime apparebit cū regnū. i. fideles tradet patri, non sibi adiudicēs, sed ad patris visionē adducens, qua visione etiā ipsius deitas videbitur. Ad tertium dicendum, q^u secundū Aug. 3. de trinitate. Ex hoc filio orat, quo minor est patre: quo vero qualis est patri, exaudit cum patre. Sed Spiritus sanctus interpellare dicitur, in quantum nos interpellantes facit, & nostris orationibus efficaciam præstat. Ad quartum dicendum,

dicendum, q^u secundum Aug. 6. de trini. Solus vnus verus Deus non est tantum de patre intelligendum, sed similis de patre & filio & spiritu sancto, qui dicitur solus vnus verus Deus, quia nihil præter Trinitatem illam est verus Deus. Vnde sic est intelligendum, vt cognoscant te patrem, & quem misisti Iesum, esse vnum solum verū Deum, & tacet de spiritu sancto: quia cum sit nexus amorum, ex vtroq^u; intelligitur. Ad quartum dicendum, q^u secundum Aug. 1. de trinitate, verbum illud nō est intelligendum de sola persona patris, sed de tota Trinitate. Tota enim Trinitas est beata & potēs, tota etiam Trinitas filium ostēdit. Si tamen dixisset, quem ostēdit pater beatus & solus potēs &c. non propter hoc separaretur filius, sicut nec pater separatur, cū dicitur Ecclesiastici 24. ex persona filij qui est Dei sapientia, Gyrus celi circuiui sola: & hoc ideo quia in his quæ ad essentiam pertinent, pater & filius sunt omnino vnū, & ideo quod de vno dicitur per dictionem exclusiuam, non remouetur ab alio, sed solum a creaturis. Ad sextum dicēdū, quod filius non solum secundum diuinam naturam scit diem & horam illam, sed etiam secundum humanam, quia anima eius scit omnia. Dicitur autem ideo diem illam nescire, vt dicit Aug. 1. de trini. quia non facit nos scire eam: unde de hoc quærentibus dixit. Non est vestrum nosse tempora &c. Act. 1. per quem modum dicit Apostolus 1. Cor. 2. Non iudicauim scire aliquid inter vos &c. Quia, scilicet eis dicere noluerat, quia capaces non erant: vel hoc intelligendum est de filio non in persona capitis, sed in persona membrorum, quia ecclesia nescit, vt Hier. dicit. In hoc autem q^u pater solus dicitur scire, ostēditur etiam filius scire secundum prædictam regulam. Ad septimū dicendum, q^u sicut dicit Aug. 1. de trin. sic exponendū est verbum illud. Non est meum dare vobis, id est, nō est humanæ potestatis hoc dare, vt per hoc intelligatur illud dare, per quod est Deus & æqualis patri. Ad octauum dicendum, quod secundum Aug. 1. de trini. hunc apostolicum locum hæretici non intelligentes, in contumeliam filij Dei sæpe prorumpunt dicentes, & astruentes quod creatura sit, minus considerantes verborum vim. Primogenitus quippe dictus est, & non primus creatus, vt & genitus pro natura diuina quā habet, & primus propter perpetuitatem creditur. Quāuis autem filius non sit de genere creaturarum, tamen secundum Basilium habet aliquid cum creaturis commune. Accipere a patre: sed hoc habet præ creaturis, quia per naturā habet quæ a patre accepit, & propter hoc potest ordo inter geniturā filij, & creaturarum productionem notari. Ad novū dicendum, quod illud verbum, & omnia similia quæ de sapientia Dei leguntur, vel sunt referenda ad sapientiam creatam, sicut sunt angeli: vel ad ipsum Christū secundum humanam naturam, & sic dicitur ab initio, vel initio creatus, quasi ab æterno prædestinatus creaturam assumere. Ad decimū dicēdū, q^u sicut dicit Aug. 2. de trin. ex hoc quod pater clarificat filium, nō ostenditur filius minor patre, alias etiam esset spiritus sancto minor, quia dicit filius de spiritu sancto, Ioannis 16. Ille me clarificabit. Illa enim clarificatio non ostendit aliquid in persona filij fieri, sed vel in notitia hominum, secundum quod clarificare est ipsius notitiam claram facere: vel i corpore assumpto, prout refertur ad claritatem resurrectionis. Ad vndecimū dicēdū, q^u filius & spiritus sanctus dicuntur missi a patre non q^u essent vbi prius non fuerant, sed

vt aliquo modo quo prius non fuerant, q^u est fm aliquem effectum in creatura. Vnde per hoc q^u filius & spiritus sanctus dicuntur a patre missi, non ostēditur trinitatis inæqualitas, sed ordo originis, quo vna persona est ab alia: unde pater nō mittitur, quia non est ab alio vt efficiētiā ab alio habens respectu illius effectus, secundum quem persona diuina mittitur. Deinde quæritur de his quæ ad causam pluralitatis pertinent. Et quæritur circa hoc quatuor. Primo, Vtrum alteritas sit causa pluralitatis. Secundo, Vtrum varietas accidentium faciat diuersitatem fm numerum. Tertio, Vtrum duo corpora possint esse, vel intelligi simul esse in eodem loco. Quarto, Vtrum varietas loci aliquid operetur ad differentiam fm numerū. Ad primum sic proceditur. Videtur q^u pluralitatis causa non sit alteritas. Vt enim dicitur in arithmetica Boetij. Omnia quæcumque a summa rerū natura cōstructa sunt, numerorum videtur esse ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar: & hoc consonat ei quod dicitur Sapientia 11. Omnia in pondere, numero, & mensura dispositi. ergo pluralitas, siue numerus est primum inter res creatas, & non est eius aliqua causa quæren da. Item, dicitur in lib. de causis, Prima rerum creatarum est esse: sed ens primo diuiditur per vnū & multa. ergo multitudine nihil potest esse prius nisi ens & vnū. ergo non videtur esse verū, q^u aliquid aliud sit eius causa. Item, pluralitas vel circuit omnia genera, fm q^u diuiditur contra vnū, q^u est conuertibile cum ente: vel est in genere quæritatis, fm q^u conditū dicitur vni quod est principium numeri: sed alteritas est in genere relationis, relationes autē nō sunt causæ quantitates, sed potius e conuerso, multo etiā minus relatio est causa eius quod est in omnibus generibus, quia sic esset causa substantiæ. ergo alteritas nullo modo est causa pluralitatis. Itē, contrariorum contrariæ sunt causæ: sed identitas & alteritas, siue diuersitas sunt oppositæ. ergo habet oppositas causas: sed vnitas est causa identitatis, vt patet in 5. meta. ergo pluralitas, vel multitudo est causa diuersitatis. ergo alteritas non est causa pluralitatis. Itē, alteritatis principium est accidentaliter differentia: huiusmodi. n. differentie fm Porphyrium faciunt alterum: sed non in omnibus in quibus est pluralitas, inuenitur accidentaliter differentia, nec etiam differentia qualiscūq^u. Quædam enim sunt quæ accidentibus subijci nō possunt, vt formæ simplices: quædam vero sunt quæ in nullo conueniunt, unde non possunt differentia dici, sed diuersa, vt patet per Philo. 10. meta. ergo non omnis pluralitatis causa est alteritas. Sed cōtra ē, q^u Damasc. dicit, q^u diuisio est causa numeri: sed diuisio in diuersitate, vel alteritate consistit. ergo diuersitas, vel alteritas principium pluralitatis est. Itē, Isid. dicit, q^u numerus dicitur quasi nutus nemeris. i. diuisionis, & sic idem quod prius. Itē, pluralitas nō cōstituitur nisi per recessum ab vnitatem: sed ab entitate nō recedit aliquid nisi p diuisionē, cū ex hoc aliquid dicat vnū, q^u ē indiuisum, vt patet 10. meta. ergo diuisio pluralitatem cōstituit. & sic idē quod prius. Respondeo. Dicendum, q^u sicut dicit Philo. 10. meta. Plura dicitur aliquid ex hoc quod est diuisibile, vel diuisum. Vnde omne illud quod est causa diuisionis, oportet ponere causam pluralitatis. Causa autem diuisionis aliter accipienda est in posterioribus & compositis, & in primis & simplicibus. In posterioribus nāq^u; & compositis causa diuisionis quasi formalis. i. ratione cuius

Opus. S. Tho. Aquin. Q 4 sit di-

fit diuifio, est diuerfitas simpliciu & primoru, quod F
 patet in diuifione quantitatis. Diuiditur enim vna
 pars lineæ ab alia per hoc quod diuerfum habent fi-
 tu, quod est quasi formalis differetia quantitatis con-
 tinuæ positionem habentis. Patet etiam in diuifione
 substantiaru. Diuiditur enim homo ab asino per hoc
 quod habet diuerfas differentias constitutiuas; sed
 diuerfitas qua diuiduntur posteriora composita secu-
 dum priora & simpliciora, præsupponit pluralitatem
 primorum & simplicium. Ex hoc enim homo & as-
 nus habet diuerfas differentias, quod rationale & ir-
 rationale non sunt vna, sed plures differentie. Nec po-
 test semper dici quod illius pluralitatis sit alia diuer-
 fitas aliqua prior & simplicior causa, quia sic effet
 abire in infinitum. Et ideo pluralitatis & diuifionis
 priorum & simplicium oportet alio modo causam
 assignare. Sunt enim huiusmodi secundum se ipsa di-
 uifa. Nō potest autem esse, quod ens diuidatur ab ente
 in quantum est ens: nihil autem diuiditur ab ente
 nisi non ens. Similiter etiā ab hoc ente non diuiditur
 hoc ens, nisi per hoc quod in hoc ente includitur ne-
 gatio illius entis. Vnde in primis terminis propo-
 sitiones negatiue sunt immediatæ quasi negatio vnius
 sit in intellectu alterius. Primum etiam causatum in
 hoc facit pluralitatem cum causa, quod non at-
 tingit ad eam. Et secundum hoc quidam posuerunt
 quodam ordine pluralitatem ab ipso vno causari, vt
 ab vno procedat primo vnum, quod cum causa plu-
 ralitatem constituat, & ex eo iā possunt duo procede-
 re, vnum secundum ipsum, aliud secundum coniun-
 ctionem eius ad causam: quod dicere non cogi-
 mur, cum vnum aliquid possit primum in aliquo
 imitari, in quo alterum deficit ab eo: & deficere, in
 quo alterum imitatur, & sic possunt inueniri plures
 primi effectus, in quoru quolibet est & negatio cau-
 sæ, & negatio effectus alterius secundum idem, vel se-
 cundum remotiorem distantiam in vno & eodem.
 Sic igitur patet quod pluralitatis, vel diuifionis ratio
 prima, siue principii est ex affirmatione & negatione,
 vt talis ordo originis pluralitatis intelligat, quod pri-
 mo sint intelligenda ens & non ens, quibus ipsa pri-
 ma diuifa constituantur, ac per hoc sunt plura. Vnde
 sicut primum ens in quantum est ens, statim in-
 uenitur pluralitas primorum simplicium. Hanc autem
 pluralitatem sequitur ratio diuerfitatis, secundum
 quod manet in ea suæ causæ virtus, scilicet
 oppositio entis & non entis. Ideo enim vnum
 plurium diuersum dicitur alteri comparatum, quia
 non est illud. Et quia causa secunda non producit ef-
 fectum nisi per virtutem causæ primæ, ideo plurali-
 tas principiorum non facit diuifionem & pluralita-
 tem in secundis compositis, nisi in quantum manet
 inter ea virtus oppositionis primæ, quæ est inter ens
 & non ens, ex qua habet rationem diuerfitatis, & sic di-
 uerfitas primorum facit diuerfitatem secundoru. Et fm
 hoc verum est quod Boetius dicit, quod alteritas est
 principii pluralitatis. Ex hoc enim alteritas in aliqui-
 bus inuenitur, quod eis diuersa insunt. Quamuis au-
 tem diuifio præcedat pluralitatem primorum, non
 tamen diuerfitas, quia diuifio non requirit vtrum-
 que conuiforum esse, cum diuifio sit per affirm-
 ationem & negationem: sed diuerfitas requirit vtrumque
 esse ens, vnde præsupponit pluralitatem. Vnde nullo
 modo potest esse, quod pluralitatis primorum causa sit
 diuerfitas, nisi diuerfitas pro diuifione sumatur. Lo-

quitur ergo Boetius de pluralitate compositoru, quod
 patet ex hoc, quod inducit probationem de his quæ sunt
 diuersa vel genere, vel specie, vel numero, quod non
 est nisi compositorum. Omne enim quod est in ge-
 nere, oportet esse compositum ex genere & differen-
 tia. Eos autem qui ponunt patrem & filium inæqua-
 les Deos, sequitur compositio saltem ratione, in qua-
 tum ponunt eos conuenire in hoc, quod sunt Deus,
 & differre in hoc quod sunt inæquales. Ad primum
 igitur dicendum, quod numerus in verbis illis ostenditur
 esse prior rebus alijs creatis, vt elementis, & alijs hu-
 iusmodi: non autem alijs intentionibus, vt pote affir-
 matione, & negatione, aut diuifione, & huiusmodi.
 Nec tamen quilibet numerus est prior creatis om-
 nibus, sed numerus qui est causa omnis rei, scilicet
 ipse Deus, qui fm Augustinū est numerus omni rei
 speciem præbens. Ad fm dicendum, quod pluralitas com-
 muniter loquendo, immediate sequitur ens, non ta-
 men oportet quod omnis pluralitas, & ideo non est in-
 conueniens, si pluralitas posteriorum causetur ex di-
 uerfitate primorum. Ad tertium dicendum, quod sicut
 vnum & multa, ita idem & diuersum non sunt pro-
 pria vnius generis, sed sunt passionis entis in quan-
 tum ens, & ideo non est inconueniens si aliquorum
 diuerfitas aliorum pluralitatem causet. Ad quartum
 dicendum, quod omnem diuerfitatem præcedit ali-
 qua pluralitas, sed non omnem pluralitatem præce-
 dit diuerfitas, sed aliqua pluralitas aliqua diuerfitas.
 Vnde & vtrique verū est. scilicet multitudo diuerfitatē fa-
 cit cōter loquēdo, vt dicit Philosophus, & quod diuer-
 fitas in compositis facit pluralitatē, vt dicit Boetius
 hic. Ad quintum dicendum, quod Boetius accipit alteri-
 tatem pro diuerfitate quæ constituitur ex aliquibus
 differentijs siue sint accidentales, siue substantiales.
 Illa autem quæ sunt diuersa & non differentia, sunt
 prima, de quibus hic Boetius non loquitur.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod varietas
 accidentium non possit esse causa pluralitatis se-
 cundum numerum. Philosophus enim dicit 5. meta-
 phy. quod numero sunt vnum quorum est materia vna.
 ergo & numero plura, quorum materia plures, ergo
 diuerfitatem in numero non facit varietas acciden-
 tium, sed magis diuerfitas materia. Item, dicit Philo-
 sophus 4. metaphyl. quod idem est rebus causa substan-
 tiæ & vnitatis: sed accidentia nō sunt indiuiduo cau-
 sa substantiæ, ergo nec vnitatis, ergo per consequens
 nec pluralitatis secundum numerum. Item, omnia ac-
 cidentia cum sint formæ, ex seipsis sunt communica-
 bilia, vel communia & vniuersalia: sed nihil huius-
 modi potest alteri esse causa indiuiduationis, vel pri-
 cipium, ergo accidentia non possunt esse indiuidua-
 tionis principium: sed aliqua sunt secundum nume-
 rum diuersa, in quantum in sua indiuiduatione diui-
 dentur, ergo accidentia non possunt esse causa diuer-
 sitatis fm numerū. Item, sicut ea quæ in genere substā-
 tiæ differunt genere, vel specie, differunt fm substātiā,
 & non solū fm accidens, ita & ea quæ differunt secu-
 dum numerum: sed aliqua dicuntur diuersa genere,
 vel specie per id quod est in genere substantiæ non
 per accidentia, ergo similiter dicuntur diuersa nume-
 ro, secundum illud quod est in genere substantiæ, &
 non secundum accidentia. Item, remota causa remo-
 uetur effectus: sed omne accidēs cōtingit a subiecto
 remoueri vel actu, vel cogitatione. Si igitur accidēs effet
 principii pluralitatis fm numerū & diuerfitatis, con-
 tingeret eadem esse quandoque, vnum secundum nu-
 merum

merū, quādoque diuersa actu, vel cogitatione. Item,
 posterius numquam est causa prioris: sed inter om-
 nia accidentia primum locū tenet quantitas, vt Boet.
 dicit in libro. prædicamen. inter quantitates autem
 numerus prior est, cū sit simplicior & magis abstractus.
 ergo impossibile est quod aliquid aliud accidēs sit prin-
 cipium pluralitatis secundum numerum. Sed cōtra
 est, quod dicit Porphyrius, quod indiuiduū facit collectio
 accidentium, quæ in alio reperiri non possunt: sed id
 quod est principii indiuiduationis, est principium
 pluralitatis fm numerum, ergo accidentia sunt prin-
 cipium pluralitatis fm numerum. Item, in indiui-
 duo non inuenitur nisi materia, forma, & accidē-
 tia: sed diuerfitas formæ nō facit diuerfitatem fm nu-
 merum, sed secundum speciem, vt dicitur. 10. meta.
 Diuerfitatem vero secundum genus facit diuerfitas
 materia. Dicit enim Philos. 10. meta. quod in genere
 differunt, quorum non est materia communis, nec ge-
 neratio adinuicem, ergo diuerfitatem fm numerum
 nō potest facere nisi diuerfitas secundum accidentia.
 Item, id quod inuenitur commune in pluribus spe-
 cie differentiibus, non est causa diuerfitatis fm nu-
 merum, quia diuifio generis in species præcedit diui-
 sionē speciei in indiuidua: sed materia inuenitur cō-
 mune in diuersis secundum speciem, quia eadem
 materia contrarijs formis subditur, alias habentia cō-
 trarias formas adinuicem non transmutantur, ergo
 materia non est principium diuerfitatis secundū nu-
 merū, nec forma, vt primo tactū est. ergo relinquitur
 quod accidentia sunt huius diuerfitatis causa. Item, in
 genere substantiæ nihil inuenitur, nisi genus & diffe-
 rentia: sed indiuidua vnius speciei non differunt ge-
 nere, nec substantialibus differentijs, ergo non diffe-
 runt nisi accidentalibus differentijs. Respondeo. Ad eni-
 dentiam huius quæstionis, & eorum quæ in litera di-
 cūtur, oportet videre quæ sit causa huius triplicis di-
 uerfitatis quæ in litera assignatur. Cum enim indiui-
 duo compositio in genere substantiæ non sint nisi
 tria. scilicet materia, forma, & compositum, oportet ex ali-
 quo istorum cuiuslibet harum diuerfitatum causas
 inuenire. Sciendum igitur, quod diuerfitas secundum ge-
 nus reducitur in diuerfitatem materia: diuerfitas ve-
 ro secundum speciem in diuerfitatem formæ, sed di-
 uerfitas fm numerū partim in diuerfitatem materię,
 & partim in diuerfitatem accidentis. Cum autem ge-
 nus sit principium cognoscendi, vt pote prima diffini-
 tionis pars, materia autem secundum se sit ignota, non
 potest secundum se ex ea accipi diuerfitas generis,
 sed solum illo modo quo cognoscibilis est. Est au-
 tem cognoscibilis dupliciter. Vno modo per ana-
 logiam, siue per comparationem, vt dicitur in 1. phy.
 Hoc est vt dicamus hic esse materiam, vel quod mate-
 ria hoc modo se habet ad res naturales, sicut lignum
 ad lectum. Alio modo, cognoscitur per formam per
 quam habet esse actu. Vnum quodque, n. cognoscitur se-
 cundum quod est actu, non secundum quod est in
 potentia, vt dicitur 9. meta. & secundum hoc sumi-
 tur duplex diuerfitas generis ex materia. Vno modo
 ex diuersa analogia ad formam, & sic penes materiā
 distinguuntur prima rerum genera. Id enim quod est
 in genere substantiæ comparatur ad materiam sicut
 ad partē sui: quod vero est in genere quantitatis non
 habet materiam partem sui, sed cōparatur ad ipsam
 sicut mensura, & qualitas sicut dispositio. Et his duo-
 bus generibus mediantibus oia alia genera cōsequū-
 tur diuersas comparationes ad materiā, quæ est pars

A substantiæ, ex qua substantia habet rationem subie-
 cti, secundum quam ad accidentia comparatur. Alio
 modo, penes materiam sumitur generis diuerfitas, se-
 cundū quod materia est perfecta per formā. Et cū ma-
 teria sit potentia pura, & Deus sit actus purus, nihil
 aliud est materiam perfectam, nisi actus purus, nihil
 aliud est materiam imperfectam, nisi actus imperfectus.
 licet imperfecte, vt. scilicet id quod est iam compositum
 ex materia & forma, sit medium inter potentiā
 puram, & actum purum. Non autem materia ex om-
 ni parte equaliter recipit similitudinem actus primi,
 sed a quibusdam imperfecte, a quibusdam vero per-
 fectius, vt pote quædam participant diuinam simili-
 tudinem, secundum quod tantum subsistunt; quædam
 vero fm quod viuunt, quædam vero fm quod cognoscunt,
 quædam vero fm quod intelligunt. Ipsa igitur similitu-
 do primi actus in quacūque materia existens, est forma
 eius. Sed forma talis in quibusdā facit esse tatum, in
 quibusdā esse & viuere, & sic de alijs in vno & eodē.
 Similitudo enim perfectior habet omne id quod habet
 similitudo min⁹ perfecta & adhuc amplius. Aliquid
 igitur inuenitur cōmune in vtraque similitudine, quod
 in vna substernitur imperfectioni, & in alia perfectio-
 ni, sicut materia substernitur actui & priuationi,
 & ideo materia simul accepta cum hoc cōmuni, est
 adhuc materialis respectu perfectionis & imperfe-
 ctionis prædictæ, & ex hoc materiali sumitur genus,
 differetia vero ex perfectione & imperfectione prædi-
 cta. Sicut ex hoc cōmuni materiali, quod est habere
 vitam, sumitur hoc genus quod est animatū corpus:
 ex perfectione vero superadita, hæc differentia, sen-
 sibile: & sic diuerfitas talium materialium inducit di-
 uerfitatem generis, sicut animalis a plāta. Et propter
 hoc dicitur materia esse principium diuerfitatis secu-
 dum genus, & eadem ratione forma est principii di-
 uerfitatis fm speciem, quia a prædictis formalibus quæ
 habent ad dita materialia unde genera sumuntur, per
 cōparationē formæ ad materiā sumuntur differentiæ
 quæ constituunt species. Sciendū tñ quod illud mate-
 riale, unde sumitur genus, habeat se formā & materiā,
 logicus cōsiderat gen⁹ solū ex parte eius quod formale
 est, vñ ei⁹ diffinitiones dicuntur formales, sed naturalis
 cōsiderat genus ex parte vtriusque. Et id cōtingit quod
 quod aliquid cōicit in genere fm logicū, quod nō cōicit
 fm naturalē. Cōtingit. n. quod quod illud de similitudi-
 ne primi actus quod cōsequit res aliqua in materia
 tali, aliud cōsequit sine materia, aliud in alia materia
 oīno diuersa. Sicut patet quod lapis in materia quæ est fm
 potētia ad esse, pertingit ad hoc quod subsistat, ad quod idē
 pertingit sol fm materiā, quæ est in potētia ad ubi, & nō
 ad esse, & angelus oī materia carēs. Vnde logicus iue-
 niēs in his oibus illud ex quo genus sumebat, ponit
 oia hæc in uno genere substantiæ. Naturalis vero & me-
 taphysicus qui cōsiderat principia rerū oia nō inueniē-
 tes cōueniētia in materia, dicūt ea differre genere, fm
 hoc quod dicitur. 10. meta. quod corruptibile & incorruptibile
 differunt genere, & quod illa cōueniūt genere, quorū ē ma-
 teria vna & generatio adinuicē. Sic igitur patet quod ma-
 teria facit diuerfitatem in genere, forma diuerfitatem in
 specie. Inter indiuidua vero eiusdem speciei, hoc modo cō-
 sideranda est diuerfitas fm Phil. 7. meta. quia sicut par-
 tes generis & speciei sunt materia & forma, ita indi-
 uidiui sunt hæc materia, & hæc forma. Vnde sicut di-
 uerfitatē in genere, uel specie facit diuerfitas materia,
 uel formæ absolute, ita diuerfitatē in numero facit hæc
 forma

forma & hæc materia: nulla at forma inquantu hmoi
est hic ex seipsa. Dico at inquantu huiusmodi propter
animam rationalem, quæ quodammodo ex seipsa est
hoc aliquid, sed non inquantum forma. Intellectus
vero quamlibet formam quam possibile est recipi in
aliquo, sicut in materia, vel sicuti subiecto, natus est
attribuere pluribus, quod est contra rationem eius
quod est hoc aliquid, unde forma fit hic per hoc quod
recipitur in materia: sed cum materia in se considera
ta sit indistincta, non potest esse quod formam in se rece
pram indiuiduet, nisi secundum quod est distingui
bilis. Non enim forma indiuiduatur per hoc quod
recipitur in materia, nisi quatenus recipitur in hac
materia, vel illa distincta & determinata ad hoc, &
nunc. Materia autem non est diuisibilis nisi per qua
tatem. Vnde Philo. dicit. r. ethi. quod submotam quanti
tate remanet substantia indiuisibilis: & ideo materia
efficitur hæc & signata secundum quod est sub dimensio
nibus: dimensiones autem istæ possunt dupliciter co
siderari. Vno modo secundum earum terminationem,
& dico eas terminari secundum terminatam mensu
ram & figuram, & sic ut etiam perfecta collocantur
in genere quantitatis, & sic non possunt esse princi
pium indiuiduationis: quia cum talis dimensionum
terminatio varietur frequenter circa indiuiduum, se
queretur quod indiuiduum non remaneret idem nume
ro semper. Alio modo possunt considerari sine ista
determinatione in natura dimensionis tantum, quibus
nunquam sine aliqua determinatione esse possunt, si
cut nec natura coloris sine determinatione albi &
nigri, & sic collocantur in genere quantitatis ut im
perfectum. Et ex his dimensionibus interminatis effi
citur hæc materia signata, & sic indiuiduat formam,
& sic ex materia causatur diuersitas secundum nume
rum in eadem specie. Vnde patet quod materia secun
dum se considerata non est principium diuersitatis
secundum speciem, nec secundum numerum: sed si
cut est principium diuersitatis secundum genus prout
subest communi formæ, ita est principium diuersitatis
secundum numerum prout subest dimensionibus
interminatis: & id cum hæc dimensiones sint de gene
re accidentium, quæque diuersitas secundum nume
rum reducitur in diuersitatem materiæ, quandoque
in diuersitatem accidentium, & hoc ratione dimen
sionum prædictarum. Alia vero accidentia non sunt
principium indiuiduationis, sed sunt principium co
gnoscendi distinctionem indiuiduorum. Et per huc
modum etiam alijs accidentibus indiuiduatio attri
buitur. Ad primum igitur dicendum, quod cum dicit
Philo. quod numero sunt vnum, quorum est materia
vna, intelligendum est de materia signata quæ subest
dimensionibus, alias oporteret dicere, quod omnia ge
nerabilia & corruptibilia sunt vnum numero, cum
eorum sit materia vna. Ad secundum dicendum, quod dimen
siones, cum sint accidentia per se, non possunt esse princi
pium vnitatis indiuiduæ substantiæ: sed materia prout
talibus dimensionibus subest, intelligitur esse princi
pium talis vnitatis & multitudinis. Ad tertium dic
endum, quod de ratione indiuidui est, quod sit in se indiui
sum, & ab alijs diuisum vltima diuisione. Nullum au
tem accidens habet in se propriam rationem diuisio
nis, nisi quantitas: unde dimensiones ex seipsis ha
bent quandam rationem indiuiduationis secundum
determinatum situm, prout situs est differentia quan
tatis, & sic habet duplicem rationem indiuiduatio
nis. Vna ex subiecto, sicut & quodlibet aliud accidens

aliæ ex seipsa, inquantu habet situm, ratione cuius in ab
strahendo a materia sensibili imaginamur hanc lineam,
& hunc circulum. Et ideo recte materiæ conuenit indi
uiduare omnes alias formas ex hoc, quod subditur
illi formæ, quæ ex seipsa habet indiuiduationis ratio
nem, ita quod etiam ipsæ dimensiones terminatæ quæ
fundantur in subiecto iam completo, indiuiduantur
quodammodo ex materia indiuiduata per dimensio
nes interminatas præintellectas in materia. Ad quartum
dicendum, quod illa quæ differunt numero in genere
substantiæ, non solum differunt accidentibus, sed etiam
forma & materia: sed si quæratur quare hæc forma
differt ab illa, non erit alia ratio, nisi quia est in alia
materia signata. Nec inuenitur alia ratio, quare hæc
materia sit diuisa ab illa, nisi propter quantitatem:
& ideo materia subiecta dimensionis intelligitur esse
principium huius diuersitatis. Ad quintum dicendum,
quod ratio illa procedit de accidentibus completis,
quæ sequuntur esse formæ in materia: non autem de
dimensionibus interminatis, quæ præintelliguntur
ante ipsam formam in materia. Sine his enim non po
test intelligi indiuiduum, sicut nec sine forma. Ad sex
tum dicendum, quod numerus formaliter loquendo,
est prius quam quantitas continua: sed materialiter
quantitas continua est prior, cum numerus ex diuisione
continui relinquatur, ut dicitur 4. phys. & secundum
hanc viam causat diuersitatem secundum numerum
diuisio materiæ secundum diuisiones. Ad rationes
in contrarium patet qualiter sunt cõcedendæ, & qua
liter falsum concludunt.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod duo corpo
ra possint intelligi simul esse in eodem loco. Om
nis enim propositio videtur esse intelligibilis, in cu
ius subiecto non includit oppositum prædicati, quia
talis propositio non habet repugnantiam intellectuam:
sed hæc propositio. Duo corpora sunt in eodẽ loco,
non est huiusmodi, alias nunquam posset fieri mira
culose, quod patet esse falsum in corpore Dominico,
quod exiit clauso Virginis utero, & intrauit ad disci
pulos ianuis clausis. Non enim Deus potest facere quod
affirmatio & negatio sint simul vera, ut dicit Aug. cõ
tra Faustum ergo potest aliquis intelligere, vel saltem
in intellectu fingere duo corpora simul esse in eodẽ
loco. Item, a corporibus glorificatis non remouetur
natura corporeitatis, sed solum corpulentie: sed non
remouetur ab eis ista conditio, quod possunt esse cõ alijs
in eodem loco per dotem subtilitatis, ut a multis di
citur. ergo hæc conditio non sequitur naturam corpo
reitatis, sed corpulentie, siue grossitiei cuiusdam, ergo
non est impossibile intelligi duo corpora simul
esse in eodem loco. Item, Aug. dicit super Gene. ad li
teram quod lux in corporibus primũ locũ tenet: sed lux est
simul in eodẽ loco cõ aere. ergo duo corpora possunt
esse simul in eodẽ loco. Item, quælibet species ignis,
ut dicit Philosoph. 5. topicor. ergo lux est corpus, &
sic idẽ quod prius. Itẽ, in ferro ignito simul est ignis &
ferrũ: utriusque autẽ est corpus. ergo possibile est si
mul esse duo corpora in eodẽ loco. Itẽ, elemẽta in mi
sto non sunt corrupta, alias mistũ non sequeretur domi
nantis motũ: sed omnia quatuor elemẽta sunt corpo
ra, & simul sunt in qualibet parte misti. ergo possi
bile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item,
quod duo corpora non sint simul in uno loco, hoc non po
test cõuenire corporibus ratione materiæ, cõ materiæ
sem se non debeat locus, nec ratione formæ propter idẽ,
nec ratione dimensionis, cõ dimensiones non replent locũ,
quod

quod patet ex hoc quod quidam locũ ubi non erant nisi solũ
dimensiones, dicebat utaqũ esse. ergo hoc non conuenit cor
pori nisi ratione aliquorum accidentiũ posteriorũ, quæ
non sunt omnibus communia, & quæ possibile est a
corporibus separari, & sic videtur quod duo corpo
ra possint simul esse in eodẽ loco. Item, semper astrólogos
qui sequuntur Prolongum, sex planetarum corpora
mouentur in epicyclis, qui sunt circuli intersecantes
sphaeras extrinsecas planetarum. ergo oportet quod
planetæ corpus aliquando perueniat ad locum sectio
nis: sed non potest dici quod ibi sit aliquid vacuum, cum
vacuum natura non patiatur, neque quod substantia
sphaerarum sit diuisibilis, vt intelligatur cedere cor
pori planetæ quando peruenit illuc, sicut cedit aer la
pidei, cõ in calidũ sit solidissimi quasi ex ære facti, vt di
citur Job. 37. ergo oportet quod corpus planetæ sit simul
cum corpore sphaeræ in eodem loco, & sic falsum di
cit Boetius; quod nunquam duo corpora obtinent locũ
vnu. Sed cõtra est quod si duo corpora sint in eodẽ loco,
eadẽ ratione & quælibet: sed aliquid corpus quantum
cumque in magnũ potest diuidi in parua cuiuslibet
quantitatis semper aliquid numerũ: ergo sequitur quod in
paruissimo loco continebitur maximũ corpus, quod
videtur absurdum. Itẽ, impossibile est inter duo puncta
signata esse plures lineas rectas: hoc autem sequi
tur, si duo corpora sint in eodẽ loco. Signatis. n. duo
bus punctis ex duabus partibus loci oppositis, erit
inter ea duarũ linearũ rectarũ signatarũ in duobus corpori
bus locatis. Non enim potest dici, quod inter illa duo pun
cta nulla sit linea, neque quod vnus locati linea magis
sit inter ea quam alia, neque quod sit ibi aliqua vna linea
præter corpora locata quæ sit inter duo puncta loci,
quia sic illa linea esset non in subiecto. ergo impossi
bile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item,
demonstratum est in geometria, quod duo circuli non se
contingunt nisi in puncto: sed si ponamus duo cor
pora simul esse in eodem loco, sequetur quod duo cir
culi contenti in eis se semper totam contingant, ergo im
possibile est duo corpora simul esse in eodem loco.
Item, quæcumque vni & eidem loco eadem, ipsa sibi
inueniunt eadem: sed cum oporteat vnam esse di
mensionem loci & locati ex eo, quod non est ponere dimen
sionẽ sine subiecto, si duo corpora sint simul in eodẽ
loco, sequetur dimensiones vtriusque corporis esse eadẽ
cõ dimensionibus loci. ergo sequetur eas esse eadẽ
adinueniunt, quod est impossibile. Respondeo. Dicendum,
quod in his quæ apud nos sunt, quæ omnes esse corpora
cõstitunt ad sensum videmus, quod adueniẽte vno cor
pore ad aliquẽ locũ, aliud corpus ab illo expellitur. Vn
de experimento patet talia corpora duo in eodẽ loco
esse non posse. Quidam autẽ dicunt, quod non prohibetur
duo horũ corporũ ab hoc quod sint simul propter corpo
reitatẽ, vel propter aliquid quod sit de ratione corporis
inquantu corpus: sic. n. omnino sequeretur duo corpora
prohiberi ab hoc quod est esse simul. Sed dicitur quod prohi
bentur ab hoc propter corpulentiam ipsorũ: sed quicquid
sit hoc, quod corpulentiam nominat siue densitas, siue im
punitas, siue corruptibilitas aliquorũ corporum, vel
etiã aliqua natura specialis naturæ generali corporei
tatis superaddita non potest esse causa huiusmodi pro
hibitionis. Inuenitur. n. duplex comparatio corporis
ad locũ. Vna, semper quã ponit in hoc loco, vel illo deter
minato: & hæc comparatio sequitur naturam specialem huius
vel illius corporis. Sicut quod grãbia ex natura grauitatis
sunt deorsum, leuia aut sursum. Alia vero compara
tio est semper quã dicitur simpliciter in loco esse: & hæc compa

ratio sequitur corpus ex ipsa natura corporeitatis non pro
pter aliquid additũ. Secundũ hoc. n. corpus est in loco,
quod se loco cõuenitur: hoc autẽ est semper quod est dimen
sionatũ dimensionibus æqualibus, & similibus dimen
sionibus loci: dimensiones autẽ insunt cuiuslibet cor
pori ex ipsa corporeitate. Esse autem plura corpo
ra in eodem loco, vel non esse, non respicit locum de
terminatũ, sed absolute: unde oportet quod causa huius
impedimẽti referatur ad naturam corporeitatis, ex qua
corpori omni inquantu est corpus, natũ sit esse in loco.
Et si vltima sphaera non sit in loco, hoc non est nisi quia
nihil potest esse extra ipsam, non aut propter defectum
prædictæ aptitudinis. Et ideo alij cõcedunt simpliciter
quod nulla duo corpora possint esse in eodẽ loco, & ra
tionẽ eius referunt ad principia mathematica, quæ oportet
saluari in omnibus naturalibus, vt dicitur 3. cõ. &
mun. Sed hoc non videtur conueniens, quia mathe
maticis non competit esse in loco, nisi improprie & si
militudinarie, ut dicitur. 2. de generatione. Et ideo ra
tio prædicti impedimenti non est sumenda ex princi
pijs mathematicis, sed ex principijs naturalibus, qui
bus proprius locus debet. Præterea, rationes mathematicæ
sufficiunt concludunt in materia ista. Et si. n. mathe
matica saluentur in naturalibus, tã naturalia addunt
aliquid sup mathematica. s. materiã sensibilem, & ex hoc
addito potest assignari ratio alicuius in naturalibus, cui
us ratio in mathematicis non poterit assignari. In ma
thematicis. n. non potest assignari ratio diuersitatis
harũ duarũ linearũ, nisi propter situm: unde remota
diuersitate situs, non remanet pluralitas linea
rum mathematicarũ, & similiter nec superficialium,
aut corporum. Et propter hoc non potest esse, vt cor
pora mathematica sint plura, & sint simul: & simili
ter de lineis & superficialibus. Sed in corporibus na
turalibus possent aduerlario assignari alia ratio di
uersitatis. s. ex materia sensibili, etiam remota diuersi
tate situs. Et ideo ratio illa quæ probat duo corpo
ra mathematica non esse simul, non est sufficiens
ad probandum duo corpora naturalia non esse simul.
Et ideo accipienda est via Auicennæ, quæ vitur in sua
sufficiencia in tractatu de loco, per quã assignat cau
sam prohibitionis prædictæ ex ipsa natura corporei
tatis per principia naturalia. Dicit enim quod non po
test esse causa huius prohibitionis, nisi illud cui pri
mo & per se conuenit esse in loco: hoc autem est quod
natum est replere locum. Formæ autem non compe
tit esse in loco, nisi per accidens, quãuis aliqua for
mæ sint principium, quo corpus inclinatur ad huc,
vel illum locum: similiter nec materia per se confi
data, quia sic intelligitur præter omnia illa genera, vt
dicitur. 7. metaphys. Vnde oportet quod materia se
cundum quod subest ei, per quod habeat primam com
parationem ad locum, hoc prohibeat, comparatur
autem ad locũ, prout subest dimensionibus: & ideo
ex natura materiæ subiectæ dimensionibus prohiben
tur plura corpora esse in eodem loco. Oportet enim
plura esse corpora, in quibus forma corporeitatis in
ueniatur diuisa, quæ quidem non diuiditur nisi per
diuisionem materiæ, cuius diuisio cõ sit solũ per di
mensiones, de ratione quarũ est situs, impossibile est hæc
materiam esse distinctam ab illa, nisi quando est distin
cta semper situm, quod non est quando duo corpora po
nuntur esse in eodem loco: unde illa duo corpora es
sent vnum corpus, quod est impossibile. Cum igitur
materia dimensionibus subiecta inueniat in quibuslibet
que corporibus, oportet quælibet duo corpora prohi
beri

berit ex ipsa natura corporeitatis si simul sint in eodem loco. Ad primum igitur dicendum, quod dupliciter potest dici aliqua propositio non intelligibilis. Vno modo, ex parte intelligentis, qui deficit intellectu, sicut hec propositio. In tribus personis diuinis est vna essentia: & huiusmodi propositio non oportet quod implicet contradictionem. Alio modo, ex parte ipsius propositionis, & hoc dupliciter. Vno modo, quia implicat contradictionem absolute, sicut. Rationale est irrationale, & huiusmodi nullo miraculo verificari possunt. Alio modo, quia implicat contradictionem aliquo modo, sicut ista. Mortuus redit ad vitam virtute. s. propria: cum ponatur per hoc quod dicitur mortuum omnino principio vite destitutum: & talia possunt verificari miraculo superiori virtute operante, & similiter est in propositio. Sicut enim duobus corporibus non in eodem loco positus potest aliqua naturalis causa diuersitatis inueniri, sic diuina virtus potest ea, quibus sint vnita in situ, in sua distinctione conseruare, & sic miraculose fieri potest duo corpora esse in eodem loco. Ad secundum dicendum, quod quicquid sit illa corpulentia quae dicitur remoueri a corporibus gloriosis, tamen planum est quod corporeitas ab eis nunquam remouebitur, & ideo nec causa naturaliter prohibens aliquod eorum simul esse cum alio in eodem loco: sed solum miraculose hoc esse poterit, quod sint simul cum alijs corporibus in eodem loco. Ad tertium dicendum, quod lux non est corpus, sed qualitas quaedam, ut Damascenus dicit, & etiam Auicenna. Augustinus autem lucem nominat ignem ipsum, quod patet ex hoc, quod lucem eodem modo contra aerem, aquam, & terram. Ad quartum dicendum, quod tres species ignis a Philosopho assignatae sic sunt intelligendae, ut per lucem intelligatur ignis in propria materia existens dato etiam, ut quidam dicunt, quod ignis in propria sphaera non luceat. Lucis enim non est lucere, sed quod eius participatione alia luceant. Et similiter ignis etiam in propria sphaera non luceat, tamen eius participatione alia fulgentia hant. Per flammam autem intelligitur ignis in materia aerea, per carbonem in materia terrea. In materia autem aqua non potest ignis inualescere intantum quod ignis naturam habeat, quia aqua habet omnes qualitates oppositas igni. Ad quintum dicendum, quod in ferro ignito non sunt duo corpora, sed vnum corpus habens quidem speciem ferri, sed aliquas proprietates ignis. Ad sextum dicendum, quod etiam ponatur elementa in corpore misto remanere secundum suas formas substantiales, non tamen ponatur esse plura corpora in actu, alias nullum corpus mistum esset vere vnum, sed est plura potentia, & vnum actu. Probabilior tamen videtur opinio Commentatoris, scilicet. cum quilibet hic opinionem Auicennae improbat, ait elementorum formas in misto non remanere, nec totaliter corrumpi, sed fieri ex eis vnam mediam formam, in quantum suscipiunt magis & minus: sed cum forma substantialis suscipere magis & minus sit absolum, videtur eius dictum intelligendum hoc modo, quod forma elementorum suscipiunt magis & minus non secundum se, sed secundum quod manent virtute in qualitatibus elementaribus quasi in proprijs instrumentis, ut sic dicatur, forma secundum se non remanent, sed solum prout sunt virtute in suis qualitatibus, ex quibus sit vna media qualitas. Ad septimum dicendum, quod quamuis dimensiones secundum se non possint replere locum, in corpore naturale ex hoc quod eius materia intelligitur subiecta dimensionibus, habet quod repleat locum.

Ad octauum dicendum, quod opinio Ptolemaei de epicuricis & eccentricis non videtur consonare principijs naturalibus, quae Aristoteles ponit, & ideo illa opinio sententiaribus Aristotelis non placet: si tamen suscipiatur, nulla necessitas sit quod duo corpora sint in eodem loco, quia secundum tenentes illam opinionem, triplex in corporibus caelestibus substantia distinguitur, scilicet substantia stellarum quae est luminosa, & substantia sphaerarum quae est diaphana & solida non diuisibilis, & substantia alia quae est inter sphaeras diuisibilis & inspersibilis ad modum aeris, quamuis incorruptibilis. Et per hanc substantiam defenduntur, ne oporteat eos ponere substantiam sphaerarum diuidi, aut duo corpora esse in eodem loco.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod loci varietas nihil faciat ad diuersitatem secundum numerum. Causa enim diuersitatis secundum numerum est in ipsis quae numero differunt: sed locus est extra locata, ergo ex diuersitate locorum non potest esse causa diuersitatis secundum numerum. Item, res non est completa in esse nisi per hoc, quod est ab alijs distincta, sed locus aduenit post esse completum, unde & motus ad locum est motus perfecti secundum substantiam, ut dicitur. 9. phys. ergo non potest ex loco sumi aliqua causa distinctio in corporibus locatis. Item, distinctio secundum numerum est inuariabilis circa ipsa distincta: sed a causa variabili non procedit effectus inuariabilis. ergo cum locus varietur circa locatum, non potest esse quod diuersitas secundum locum sit causa diuersitatis secundum numerum. Item, remota causa remouetur effectus: sed aliquando a duobus corporibus remouetur per miraculum distinctio secundum locum, ut prius dictum est, & tamen non remouetur distinctio secundum numerum. ergo distinctio secundum locum non est causa diuersitatis secundum numerum. Item, diuersitas secundum numerum non solum inuenitur in corporibus, sed etiam in substantijs incorporeis: sed in eis diuersitas secundum locum non potest esse causa diuersitatis secundum numerum, cum ipsa incorporalia in loco non sint, ut ipse Boetius dicit lib. de hebdomadibus. ergo diuersitas secundum locum non potest poni causa diuersitatis secundum numerum naturaliter, ut ipse videtur dicere. Sed contra est, quod ea quae differunt secundum numerum, differunt accidentibus: sed nullius accidentis diuersitas ita inseparabiliter se habet ad diuersitatem in numero, sicut diuersitas locorum. ergo diuersitas in loco maxime videtur facere ad diuersitatem in numero. Item, diuersitas locorum secundum speciem concomitatur diuersitatem corporum secundum speciem, sicut patet in grauiibus & leuibus. ergo & diuersitas locorum secundum numerum, in diuisibiliter concomitatur diuersitatem corporum secundum numerum, & sic idem quod prius. Item, sicut tempus est mensura motus, ita locus est mensura corporis: sed motus diuiditur numero secundum tempus, ut dicitur. 5. phys. ergo & corpus diuiditur numero secundum locum. Respondeo. Dicendum, quod sicut ex supradictis patet, diuersitas secundum numerum causatur ex diuisione materiae sub dimensionibus existentis. Ipsa etiam materia secundum quod sub dimensionibus existit, prohibet duo corpora esse in eodem loco, in quantum oportet duorum corporum distinctas esse secundum materiae. Et sic patet quod ex eodem causa diuersitas secundum numerum, ex quo causatur necessitas diuersitatis locorum in diuersis corporibus. Et ideo ipsa diuersitas locorum in se considerata, est signum diuersitatis secundum numerum, & alijs

de alijs accidentibus per dimensiones primas terminatas supradictum est: sed si diuersitas loci consideretur secundum causam, sicut planum est quod diuersitas loci est causa diuersitatis secundum numerum: & ideo Boetius dicit, quod varietas accidentium facit diuersitatem secundum numerum. Omnibus alijs remotis in locorum diuersitate hoc inueniuntur verificari: contra, quia si nullum aliud accidens quod exterius apparet in re completa est ita propinquum ad causam diuersitatis secundum numerum, sicut diuersitas locorum. Ad primum igitur dicendum, quod rationes illae collatae, quod diuersitas loci non est causa diuersitatis secundum numerum, sed per hoc non remouetur, quia in causa diuersitatis locorum sit causa diuersitatis secundum numerum. Ad quartum dicendum, quod omnes effectus causati in se habent magis dependentiam a Deo, quae etiam ab ipsis causis secundum se remoueri possunt: quos uult. Ad quintum dicendum, quod in substantijs corporeis diuersitatem secundum numerum sequitur diuersitas secundum speciem, excepta anima rationali, quae sequitur diuisione materiae sibi dispositae. Alii autem loquuntur, Boetius de diuersitate secundum numerum, ubi est eadem species. Ad primum in contrarium dicendum, quod diuersitas accidentium propter dimensiones interminatas non facit diuersitatem in numero sicut causa, sed dicitur facere sicut signum demonstrans, & sic maxime diuersitas loci facit, in quantum est propinquum signum. Ad secundum dicendum, quod diuersitas locorum secundum speciem, est signum diuersitatis corporum secundum speciem, sed non causa. Ad tertium dicendum, quod cum diuisione temporis causatur ex diuisione motus, diuersitas etiam temporis non est causa diuersitatis motus, sed signum: & similiter est de loco in comparatione ad corpus.

Geigitur ingrediamur, & unumquodque ut intelligi atque capi potest, discutiamus. Nam sicut optime dictum videtur, eruditi est hominis unumquodque ut ipsum est, ita de eo fidem capere tentare. Nam cum tres sint speculatae partes, naturalis in motu, in abstracta. Considerat enim corporum formas cum materia, quae a corporibus actu separari non possunt, quae corpora in motu sunt, ut cum terra deorsum, & ignis sursum fertur, habetque motum forma materiae coniuncta. Mathematica sine motu in abstracta. Haec enim formas corporum speculatur sine materia, ac per hoc sine motu, quae formae cum in materia sunt, ab his separari non possunt. Theologia sine motu abstracta atque separabilis. Nam Dei substantia & materia, & motu caret. In naturalibus igitur ratio naturaliter, in mathematicis disciplinabiliter, in diuinis intellectualiter veritari oportebit, neque deduci ad imaginationes, sed potius ipsam inspicere formam. Proponit supra Boetius sententiam catholicam fidei de unitate trinitatis, & rationem sententiae profectus est. Nunc intendit procedere ad inquisitionem praedictorum: & quia secundum sententiam Philo. 2. meta. ante scientiam oportet inquirere modum sciendi, ideo pars haec diuiditur in duas. In prima ostendit Boetius modum proprium huiusmodi inquisitionis, quae est de rebus diuinis. In secunda vero secundum modum praesignatum procedit ad propositum inquisitionis. Secundo, modum congruum inquisitioni praesenti ostendit, ibi. (Nam cum tres.) Dicit igitur, Ex quo constat hanc esse sententiam catholicam si

dei de unitate trinitatis, & in differentiam esse rationem unitatis (Age) ad uerbum exhortandi (ingrediamur) id est, inquiramus interius ipsa intima rerum principia considerantes; & veritatem quasi velata & absconditam perscrutantes, & hoc modo conuenienti, vnde subdit. (Et unumquodque dicendum discutiamus, ut possit intelligi atque capi, id est, per modum quo possit intelligi & capi. Et dicit hec duo, quia modus quo aliqua discutuntur, debet congruere & rebus, & nobis. Nisi enim rebus congrueret, intelligi non posset: nisi congrueret nobis, nos capere non possemus, ut pote res diuinae ex natura sua habent, & non cognoscuntur nisi intellectu. Vnde si aliquis vellet aliter sequi imaginationem in consideratione eorum non posset intelligere, quia ipse res non sunt sic intelligibiles. Si autem quis velit res diuinas per seipsas videre, & ea certitudine comprehendere, sicut comprehenduntur sensibilia, & demonstrationes mathematicae, non posset hoc modo capere propter defectum intellectus sui, quamuis ipsae res sint secundum se hoc modo intelligibiles. Et quod modus congruus est inquisitione qualibet obseruandus, probat inducendo auctoritatem Philosophi in 1. ethico, cum dicit. Nam sicut optime dictum videtur ab Aristotele in principio ethico. (Eruditi hominis est unumquodque ut ipsum est, id est, per modum congruum ipsius rei ita de eo fidem capere tentare.) Non enim de omnibus potest equalis certitudo & evidentia demonstrationis seruari, & sunt haec uerba Philosophi in 1. ethico. Disciplinati enim est intantum certitudinem inquirere circa unumquodque genus, in quantum natura rei recipit. Deinde cum dicit. (Nam cum tres) inquit modum congruum suae inquisitioni per distinctionem a modis qui in alijs scientijs seruantur: & quia modus debet esse congruus rei de qua est perscrutatio, ideo diuiditur haec pars in duo. Primo. n. distinguit scientias secundum res, de quibus determinant. Secundo ostendit modos singulis rebus congruos, ibi. (In naturalibus igitur.) Circa primum tria facit. Primo, ostendit de quibus considerat naturalis philosophia. Secundo, de quibus mathematica, ibi. (Mathematica.) Tertio de quibus considerat diuina scientia, ibi. (Theologia autem.) Dicit ergo, bene dictum est, quod unumquodque ut est, ita de eo debet fides capi. (Nam cum tres sint partes speculatae. s. philosophiae) hoc dicit ad differentiam ethicam, quae est operatiua, siue practica, in omnibus requiritur modus competens materiae. Sunt autem tres partes praedictae, physica siue naturalis, mathematica, diuina siue theologia. Cum inquam sint tres partes, naturalis quae est vna de tribus, est in motu in abstracta, id est, versatur eius consideratio circa res mobiles a materia non abstractas, quod probat per exempla, ut patet in litera. Quod autem dicit (habetque) motum forma materiae coniuncta, sic est intelligendum ipsum compositum ex materia & forma, in quantum huiusmodi modi habet motum sibi debitum, vel ipsa forma in materia existens est principium motus: & ideo eadem est consideratio de rebus secundum quod sunt materiales, & secundum quod sunt mobiles. Deinde exponit de quibus sit mathematica, dicens (mathematica est sine motu) id est, sine motu, & modum considerationis, in quo a naturali differit abstracta, id est, considerat formas quae secundum se sunt a materia abstractae, in quo conuenit cum naturali, quod quomodo sit exponit, haec. s. mathematica speculatur formas sine materia, ac per hoc sine motu: quia vbicunq; est motus, est materia, ut probatur in 1. metaphy. Eo modo. n. quo habent

habent materiam, ibi est motus: & sic ipsa speculatio mathematica est sine materia, & sine motu, quæ formæ. s. de quibus mat. speculatur cum sint in materia, non possunt ab his separari sine esse, etiam sine speculatione sunt separabiles. Deinde ostendit de quibus est diuina, ibi (Theologia). i. tertia pars speculatiua, quæ dicitur diuina, vel metaphysica vel prima philosophia, est sine motu, in quo conuenit cum mathematica, & differt a naturali, (Abstracta). s. a materia atque inseparabilis, per quæ duo differt a mathematica. Res. n. diuinæ sunt sine esse abstractæ a materia & motu, sed mathematicæ non abstractæ, sunt autem consideratione separabiles: sed res diuinæ inseparabiles, quia nihil est separabile, nisi quod est coniunctum. Vnde res diuinæ non sunt consideratione separabiles a materia, sed sine esse abstractæ: res vero mathematicæ e contrario, & hoc probat per Dei substantiam, de qua diuina scientia considerat principaliter, vnde & nominatur inde. Deinde cum dicit. (In naturalibus) ostendit quis modus sit congruus prædictis partibus. Et circa hoc duo facit. Primo, concludit modos congruos singulis partium prædictarum, & huius partis dispositio requiritur disputationi. Secundo, exponit vltimū modū qui est proprius præsentati aliariū, & hoc dupliciter. Primo, remouendo id quod est impedimentum, ibi. (Neque oportet in diuinis deduci ad imagines) vt scilicet de eis iudicandis sequamur iudicium imaginationis. Secundo, ostendendo id quod est proprium, ibi. (Sed potius ipsam inspicere formā sine motu & materia) cuius conditionem consequenter exponit ingrediens ad propositam quæstionem.

Ita est duplex quæstio. Prima, de diuisione speculatiuæ scientiæ, quæ in litera ponitur. Secunda, de modis, quos speculatiuæ scientiæ attribuit. Circa primum quærentur quatuor. Primo, Vtrum sit conueniens diuisio, qua diuiditur speculatiua in has tres partes, naturalem, mathematicam, & diuinam. Secundo, Vtrum naturalis philosophia sit de his quæ sunt in motu & materia. Tertio, Vtrum mathematica consideratio sit sine motu & materia. Quarto, Vtrum diuina scientia sit de his quæ sunt sine materia & motu.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod speculatiua inconuenienter in has tres partes diuidatur. Partes enim speculatiuæ sunt illi habitus qui partem animæ contemplatiuam perficiunt: sed Philo. in 6. eth. ponit quod scientificū animæ, quod est pars eius contemplatiua, perficitur habitibus tribus. s. sapientia, scientia, & intellectu. ergo ista tria sunt partes speculatiuæ, & non illa quæ in litera ponuntur. Item, Aug. dicit 8. de ciui. Dei, quod rationalis philosophia, quæ est logica, sub speculatiua philosophia, vel contemplatiua continetur. cum igitur mentionem de ea non faciat, videtur diuisio insufficientis. Item, communiter diuiditur philosophia in septem artes liberales, inter quas neque naturalis, neque diuina continetur, sed sola rationalis, & mathematica, ergo naturalis & diuina non debuerunt poni partes speculatiuæ. Item, scientia medicinæ maxime videtur esse operatiua, & tamen ea ponitur vna pars speculatiua, & alia practica. ergo eadem ratione in omnibus alijs scientijs operatiuis aliqua pars est speculatiua, & ita debuit in hac diuisione fieri mentio de ethica, siue moralis, quæ sit actiua propter partem eius speculatiuam. Itē, scientia medicinæ quædam pars philosophiæ est, & sunt quædam aliæ artes quæ dicuntur mechanica, vt scientia de agricultura, & alchimia, & huiusmodi. Cui igitur istæ sunt operatiuæ, non videtur

debuere naturalis absolute sub speculatiua poni. Item, totum non debet diuidi contra partē: sed diuina scientia videtur esse vt totum respectu physicae & mathematicæ, cum subiecta illarum sint partes illius scientiæ. s. diuinæ, cuius subiectum est ens, cuius pars est substantia mobilis, quæ considerat naturalis, & similiter quantitas quæ considerat mathematicus, vt patet 3. meta. ergo scientia diuina non debet diuidi contra naturalem & mathematicam. Item, scientiæ diuiduntur sicut res, vt dicitur 3. de aia: sed philosophia est de ente, est. n. cognitio entis, vt dicit Dionysius in epistola ad Policarpum. Cui ergo ens primo diuidatur in potentiam & actum per vnum & multa, per substantiam & accidens, videtur quod per huiusmodi deberent partes philosophiæ distingui. Item, multæ aliæ diuisiones sunt entium, de quibus sunt scientiæ magis essentielles quæ illæ per mobile & immobile, per abstractū & non abstractū, vt potest per corporeū & incorporeū, animatū & inanimatū, & alia huiusmodi. ergo diuisio partium philosophiæ magis debet accipi per huiusmodi differentias, quæ per illas quæ hic tanguntur. Item, illa scientia, a qua aliæ supponuntur, debet esse prior eis: sed omnes aliæ sciæ supponuntur a scientia diuina, quia eius est probare principia aliarum. ergo debuit scientiam diuinam alijs præordinare. Itē, mathematica prior occurrit ad discenda quæ naturalis, eo quod mathematica facile possunt adiscere pueri, non autem naturalis, nisi prouentū, vt dicitur 6. eth. Vnde & apud antiquos hic ordo in adipsicēdis scientijs fuisse dicitur obseruatus, vt primo logica, deinde de mathematica, tertio naturalis, postea moralis adisceretur, & tandem diuinæ scientiæ homines studerent. ergo mathematicam naturali scientiæ præordinare debuit. Sed contra, quod hæc diuisio sufficiens sit probatur per Philo. 6. meta. ubi dicit quod tres erunt philosophiæ & theoricæ, mathematica, physica, & theologia. Item, 2. phy. & communiter sine Philo. ponuntur tres modi scientiarum, qui etiam ad has tres videntur pertinere. Item, etiam Ptolemæus in principio almagesti hac diuisione vitur. Respondendo, Dicendum, quod theoreticus, siue speculatiuus intellectus, in hoc proprie ab operatiuo, siue practico distinguitur, quod speculatiuus habet pro fine veritatem quæ considerat, practicus autem veritatem considerat tam ordinatam in operationē tãquã in finē: & ideo dicit Philo. 3. de anima, quod differunt adinuicē sine: & in 2. meta. dicitur, quod finis speculatiuæ est veritas, finis operatiuæ, siue practicæ actio. Cum igitur oporteat materiam finis esse proportionatam, oportet practicarum scientiarum materiam esse res illas quæ a nostro opere fieri possunt, vt earum cognitio in operationē quasi in finem ordinari possit. Speculatiuarum vero scientiarum materiam oportet esse res quæ a nostro opere non fiunt: unde earum consideratio in operationē ordinare non potest sicut in finem, & sine harum distinctionē oportet scientias speculatiuas distingui. Sciētiā tamen, quæ quæ habitus, vel potestias penes obiecta distinguunt, non distinguuntur penes quilibet differentias obiectorum, sed penes illas quæ sunt per se obiectorum in quantum sunt obiecta. Est enim animal, vel plantæ accidit sensibili in quantum est sensibile, & ideo penes hoc non sumitur differentia sensuum, sed magis sine differentias coloris & soni: & ideo oportet scientias speculatiuas diuidi per differentias speculabiliū, in quantum sunt speculabilia. Speculabili autem sine quod est obiectū speculatiuæ potentia, aliquid cōpetit ex parte potentia intellectiua, & aliquid ex parte habitus scientiæ

scientiæ quo intellectus perficitur. Ex parte quippe intellectus cōpetit ei quod sit immateriale, quia & ipse intellectus est immaterialis: ex parte vero scientiæ cōpetit ei quod sit necessarium, quia scientia de necessarijs est, vt probat primo posteriorū. Omne autē necessarium in quantum huiusmodi, est immobile: quia omne quod mouetur in quantum huiusmodi, possibile est esse & non esse vel simpliciter, vel sine quod, vt dicitur 10. meta. Sic igitur speculabili quod est obiectū speculatiuæ scientiæ, per se cōpetit separatio & a materia, & a motu, vel applicatio ad ea: & ideo sine ordinē remotionis & a materia, & a motu scientiæ speculatiuæ distinguuntur. Quædam igitur sunt speculabilia, quæ dependent a materia sine esse, quæ non nisi in materia esse possunt, & hæc distinguuntur, quia dependent quædam a materia sine esse & intellectu, sicut illa in quorū diffinitione ponitur materia sensibilis: vnde sine materia sensibili intelligi non possunt, vt in diffinitione hominis oportet accipere carnē & ossa, & de his est physica, siue scientia naturalis. Quædam vero quæ dependunt a materia sine esse, non tamen intellectu, quia in eorū diffinitionibus non ponitur materia sensibilis, vt linea & numerus, & de his est mathematica. Quædam vero sunt speculabilia, quæ non dependunt a materia sine esse, quia sine materia esse possunt, siue numeri sunt in materia, sicut Deus & angelus: siue in quibusdam sunt in materia & in quibusdam non, vt substantia, qualitas, potestias & actus, vnum & multa, & huiusmodi, de quibus oritur est theologia. i. diuina scientia, quia propriū cognitorū est ea esse Deus. Alio nomine dicitur metaphysica. i. trãphysica, quæ post physica discenda occurrit nobis, quod ex sensibilibus cōperit in insensibilia deuenire. Dicitur etiã philosophia prima, in quantum scientiæ aliæ ab ea principia sua accipiunt ea sequuntur. Non est autē possibile, quod sint aliquæ res quæ sine intellectu dependent a materia, & non sine esse, quia intellectus, quantum est de se, immaterialis est: & ideo non est quartū genus philosophiæ præter prædicta. Ad primum igitur dicendum, quod Philo. 6. ethi. determinat de habitibus intellectualibus, in quantum sunt virtutes intellectuales. Dicitur autē virtutes, in quantum perficiunt intellectū in sua operatione. Virtus. n. est quæ bonū facit habentē, & opus eius reddit bonū: & ideo sine quod diuersimode perficitur huiusmodi habitus speculatiuus, diuersificat huiusmodi virtutes. Est autē alius modus quo pars anime speculatiua perficitur in intellectu, qui est habitus principiorū, quo aliquid ex seipsis nota sunt, & alius quo cognoscuntur conclusiones ex huiusmodi principijs demonstratæ, siue demonstratio procedat ex causis inferioribus, sicut scientia: siue ex causis altissimis, sicut sapientia. Cum autem distinguuntur scientiæ vt sint habitus quidam, oportet quod penes obiecta distinguantur. i. penes res, de quibus sunt scientiæ, & sic distinguuntur hic, & in metaphysica tres partes philosophiæ speculatiuæ. Ad secundum dicendum, quod scientiæ speculatiuæ, vt patet in principio metaphysicæ, sunt de illis quorū cognitio quæritur propter seipsas. Res autē de quibus est logica, non quæritur ad cognoscendū propter seipsas, sed vt administrat quoddam ad alias scientias. Et ideo logica non cōtinetur sub philosophia speculatiua quasi principalis pars, sed quasi quoddam reductū ad eam, prout ministrat speculationi sua instrumenta. s. syllogismos, & diffinitiones, & alia huiusmodi, quibus in speculatiuis scientijs indigemus. Vnde & sine Boet. in commen. sup. Porphy. non tamen est scientia, quæ scientiæ in se sunt. Ad tertium dicendum, quod septem liberales artes non sufficienter diuidunt philosophiā theoreticam. sed vt dicit Hag. de. S. Victor. in 3. sui didascalō, prætermisiss quibusdam alijs cōnumerat,

quæ his primū erudiebatur, qui philosophiā discere volebat, & ideo in triuū & quadriuū distinguuntur, eo quod his quasi quibusdam vijs viua animus ad secreta philosophiæ introeat. In hoc est cōsonat verbis Philo. quod dicit in 2. meta. quod modus scientiæ debet quæri ante scientias, & Commentator ibidē dicit, quod logica quæ docet modū omnium scientiarū, debet quis ante oculos alias scientias addiscere, ad quæ pertinet triuū. Dicitur etiam in 6. ethi. quod mathematica potest fieri a pueris, non autē physica quæ ex perimētū requirit, ex quo datur intelligi quod primo logica, deinde mathematica debet adisci, ad quæ princeps quadriuū, & ita his quasi quibusdam vijs preparatus ad alias physicas disciplinas. Vel ideo hæc inter ceteras scientias artes dicitur, quia non solum habet cognitionē, sed opus aliqd, quod est immediate ipsius rationis, vt constructionem, syllogismū, & orationē formare, numerare, mēsurare, melodias formare, cursus syderū cōputare. Aliæ vero scientiæ vel non habent opus, sed cognitionē tantū, sicut scientia diuina & naturalis, vnde non est artis habere non possunt, quæ ars dicatur factiua, vt dicitur 6. ethi. vel habet opus corporale, sicut medicina, alchimia, & huiusmodi. Vnde non possunt dici artes liberales, quia huiusmodi actus sunt hominis ex parte illa qua non est liber. s. ex parte corporis. Scientia vero moralis, quæ sit propter operationem, tamen illa operatio non est actus scientiæ, sed actus virtutis, vt patet 5. ethi. unde non potest dici ars, sed magis in illis operationibus se habet virtus loco artis: & ideo veteres diffinerunt virtutē esse artē bene recteque viuendi, vt dicit Aug. 10. de ciuit. Dei. Ad quartū dicendum, quod sicut dicit Auic. in prin. suæ meta. aliter distinguitur theoreticū & practicum cum philosophia diuiditur theoreticā & practica, aliter cum artes diuiduntur in theoreticas & practicas, aliter cum medicina. Cuius philosophia vel artes per theoreticū & practicum distinguuntur, oportet accipere diffinitionē eorū ex fine, vt practicum dicatur id quod ordinat ad operationē: theoreticū vero quod ordinat ad solā cognitionē veritatis. Hoc tamen interest, cum hoc diuiditur philosophia totalis & artes, quia in diuisione philosophiæ habet respectus ad finē beatitudinis, ad quā tota humana vita ordinat. Vt. n. dicit Aug. 10. de ciuit. Dei, ex verbis Varronis. Nulla est huiusmodi alia cum philosophia nisi vt sit beatus. Vnde duplex felicitas a philosophis ponitur, vna cōtemplatiua, & altera actiua, vt patet 10. ethi. sine hoc philosophiā in duas partes distinxerunt, morale dicitur practica naturalis, & rationale dicitur theoreticā. Cuius vero dicitur, Artium quædam speculatiuæ, quædam practica, habet respectus ad aliquos speciales fines illarū artium, sicut si dicamus agriculturā esse artē practica, dialecticā vero theoreticā. Cuius autē medicina diuiditur in theoreticā & practica, non attenditur diuisio sine fine. Sic. n. tota medicina sub practica cōtinetur, vt potest ad operationem ordinata: sed attenditur prædicta diuisio sine quod ea quæ in medicina tractantur, sunt propinqua, vel remota ab operatione. Illa. n. pars medicinæ dicitur practica, quæ docet modos operationis ad sanationes, sicut quod talibus apostematibus sunt talia remedia adhibenda. Theorica vero dicitur illa pars quæ docet principia, ex quibus homo dirigitur in operatione, sed non proxime, sicut quod virtutes sunt tres, & quod genera febrium sunt tot. Vnde non oportet vt si alicuius actiua scientiæ aliqua pars dicatur theoretica, quod propter hoc illa pars sub speculatiua scientia ponatur. Ad quintū dicendum, quod aliquid scientia continetur sub alia dupliciter. Vno modo vt pars ipsius, quia scilicet subiectum eius est aliqua pars subiecti illius, sicut planta est quædam pars corporis naturalis

naturalis. Vnde & scientia de plantis continetur sub naturali scientia vt pars. Alio modo continetur vna scientia sub alia vt ei subalternata, quando scilicet in superiori scientia assignatur propter quid eorum de quibus scitur in scientia inferiori solum, quia sic musica continetur sub arismetica. Medicina igitur non ponitur sub physica vt pars. Subiectū n. medicinae non est pars subiecti scientiae naturalis sicut illa rōne qua est subiectū medicinae. Quāuis n. corpus sanabile sit corp^o naturale, nō tñ est subiectū medicinae, prout est sanabile a natura, sed prout est sanabile p artē. Sed quia in sanatione quae fit p artē, ars est ministra naturae, quae ex aliqua naturali virtute sanitas pficit auxilio artis, inde est quod pp quid de operatione artis oportet accipere ex proprietatibus rerum naturalium. Et propter hanc medicinam subalternat physicae, & eadem ratione alchimia, & scientia de agricultura, & omnia huiusmodi. Et sic reliquitur, quod physica sicut se, & sicut omnes partes eius est speculativa, quāuis aliqua operatiue subalternatur ei. Ad sextum dicendum, quod quāuis subiecta aliarum scientiarū sint partes entis, quod est subiectum metaphysicae, nō tñ oportet, quod alia scientia sint partes eius. Accipit n. vna quaeque scientiarum vnam partem entis sicut specialem modum considerandi alium a modo quo consideratur ens i metaphysica: vnde pprie loquedo, subiectū illius non est pars subiecti metaphysicae, sed hac rōne considerata ipsa est specialis scientia alijs conuulsa. Sic autem posset dici pars ipsius scientiae, scientia quae est de potentia, vel de actu, vel quae est de vno, aut aliquo huiusmodi, quia ista habet eundem modum considerandi cū ente, de quo tractatur in meta. Ad septimum dicendum, quod illa partes entis exigunt eundem modum tractandi cū ente communi, quia etiam ipsa non dependent a materia, & ideo scientia de ipsis nō distinguitur a scientia quae est de ente communi. Ad octauum dicendum, quod illa diuersitates rerum quas obiectio tangit, non sunt differentiae per se earum in quantum sunt scibiles, & ideo penes eas scientia non distinguatur. Ad nonam dicendum, quod quāuis scientia diuina sit prima omnium scientiarum, naturaliter tamen quo ad nos aliae scientiae sunt priores. Vnde dicit Auicē. in prin. suae meta. Ordo illius scientiae est vt adiscatur post scientias naturales, in quibus sunt multa determinata, quibus ista scientia vtitur, vt generatio & corruptio, & motus, & huiusmodi. Similiter et post mathematicā. Indiget n. hac scientia ad cognitionem substantiarum separatarum cognoscere numerum & ordinem orbium caelestium, quod non est possibile sine astrologia, ad quam tota matematika praerigitur. Aliae vero scientiae sunt ad bene esse ipsius, vt musica, & morales, & huiusmodi. Nec tñ oportet quod sit circulus, quia ipsa supponit ea quae alijs probant, cū ipsa aliarū principia probet: quia principia quae accipit alia scientia, sicut naturalis a prima philosopho, nō pbāt ea quae idē prim^o philosopho accipit a naturali, sed probant per aliqua principia per se nota. & sic philosopho primus nō probat principia quae tradit naturali per se nota, & sic non est aliquis circulus in definitione. Praeterea, effectus sensibiles ex quibus procedunt naturales demonstrationes, sunt notiores quo ad nos in principio: sed cum per eos peruenimus ad cognitionem causarū primarū, ex illis apparebit nobis pp quod illorū effectū, ex quibus pbabunt demonstratione quia & sic scientia naturalis aliquid addit scientiae diuinae, & tñ p ea sua principia notificant. Et inde est quod Boetius

ponit vltimo scientia diuina, quae est vltima quo ad nos. Ad decimū dicendum, quod quāuis naturalis philosophia post mathematicā discenda occurrat, eo quod vniuersalia ipsius documenta indigent experimēto & tempore, tamen res naturales, cum sint res sensibiles, sunt naturaliter magis notae, quā res mathematicae a materia sensibili abstractae. Ad sicut proceditur. Videtur quod scientia naturalis non sit de his quae sunt in motu & materia. Materia n. est in diuiduationis principium: sed nulla scientia est de indiuiduis, sed de vniuersalibus, sicut sententiam Platonis, quae ponitur in Porphyrio: ergo scientia naturalis non est de his quae sunt in materia. Item, scientia ad intellectum pertinet: sed intellectus cognoscit abstracto a materia & conditionibus materialibus: ergo de his quae nō sunt a materia abstractae, nulla scientia esse potest. Item, in scientia naturali agitur de primo motore, vt patet 3. phy. sed ipse est immūnis ab omni materia, ergo scientia naturalis nō est de his solum quae sunt in materia. Item, omnis scientia de necessarijs est: sed omne quod mouetur in quantum huiusmodi, est contingens, vt probatur 9. meta. ergo nulla scientia potest esse de rebus mobilibus, & sic nec scientia naturalis. Item, nulla vniuersale mouetur, homo n. vniuersalis non sanatur, sed hic homo, ut dicitur in principio meta. sed omnis scientia de vniuersalibus est. ergo naturalis scientia non est de his quae sunt in motu. Item, in scientia naturali determinatur de quibusdā quae nō mouentur, sicut est anima, ut probatur in principio de anima: & terra, ut probatur in 2. caeli & mundi, & omnes formae naturales, non sunt, nec corrumpuntur, & eadem ratione nō mouentur nisi per accidens, ut probatur in 7. meta. ergo non omnia de quibus est philosophia, sunt in motu. Item, omnis creatura est mutabilis, cū natura immutabilis soli Dei conueniat, ut Aug. dicit. Si igitur ad naturalem pertinet consideratio de his quae sunt in motu, eius erit considerate de omnibus creaturis, quae expresse factum esse apparet. Sed contra. Ad philosophiam naturalem pertinet de rebus naturalibus determinare: sed res naturales sunt in quibus est principium motus, ubicumque autem est motus, oportet esse materiam, ut dicitur in 10. meta. ergo scientia naturalis est de his quae sunt in motu & materia. Item, de his quae sunt in motu & materia oportet esse aliquam scientiam speculatiuam, alias non esset perfecta traditio philosophiae, quae est cognitio entis: sed nulla alia scientia speculatiua est de his, quia nec mathematica, nec metaphysica. ergo de his est scientia naturalis. Item, hoc apparet ex his quae dicit Philosopho. 6. meta. & 2. physicorum. Respondeo. Dicendum, quod propter difficultatem huius questionis coactus fuit Plato ponere ideas. Cum n. ut dicit Philosopho. 1. meta. crederet omnia sensibilia semper in fluxu esse, sicut opinione Cratuli Eracliti, & ita extimauerit scientiam de ipsis esse nō posse, posuit qualdā substantias a sensibilibus separatas, de quibus essent scientiae, & darentur definitiones: sed hic defectus accidit ex eo quod non distinxit quod est per se ab eo quod est per accidens, & ideo sicut accidens salūtur plerūque, etiā lapides, ut dicitur in elech. Vt autem probat in 8. meta. cū in natura sensibili inueniat & ipsum integrum. i. cōpositū, & ratio. i. forma eius, per se quidē generat & corrūpit ipsum cōpositū, nō autem ratio sine forma, sed per accidens. Non enim sit dominum esse, sed hac dominum, ut ibi dicitur. Vnūquodque autem potest considerari sine omnibus his quae ei non per se comparatur, & ideo formae & rationes rerū quae sunt in motu

motu existentium, prout in se considerantur, sine motu sunt: & sic de eis sunt scientiae & definitiones, vt ibidem Philosophus dicit. Non autem scientia sensibilem substantiarum fundatur super cognitione aliarum substantiarum separatarum a sensibilibus, vt ibidem probatur. Huiusmodi autem rationes quas considerant scientiae quae sunt de rebus, cum considerentur absque motu, oportet etiam quod considerentur absque illis secundum quae competit motus rebus mobilibus. Cum autem omnis motus tempore mentiretur, & primus motus sit motus localis, quo remoto nullus alius motus in eis, oportet quod secundum hoc sit aliquod mobile, quod est hic & nunc: hoc autem sequitur rem ipsam mobilem, secundum quod est indiuidua per materiam existentem sub dimensionibus designatis. Vnde oportet quod huiusmodi rationes, secundum quas de rebus mobilibus possunt esse scientiae, considerentur absque materia signata, & absque omnibus his quae consequuntur materiam signatam. Non autem absque materia non signata, quia ex eius notione dependet notio formae quae determinat sibi materiam: & ideo ratio hominis quam significat diffinitio, secundum quam procedit scientia, consideratur sine his carnibus, & his ossibus, non autem sine carnibus & ossibus absolute. Et quia singularia includunt in sui ratione materiam signatam, vniuersalia vero materiam communem, vt dicitur 7. metaph. ideo praedicta abstractio non dicitur formae a materia absolute, sed vniuersalis a particulari. Possunt igitur huiusmodi rationes sic abstractae dupliciter considerari. Vno modo secundum se, & sic considerantur sine motu & materia signata, & hoc non inuenitur in eis, nisi secundum esse quod habent in intellectu. Alio modo secundum quod comparantur ad res, quarum sunt rationes, quae quidem res sunt in materia & motu, & sic sunt principia cognoscenda illa, quia omnis res cognoscitur per suam formam: & ita per huiusmodi rationes immobiles, & sine materia particulari consideratas, habetur cognitio in scientia naturali de rebus mobilibus & materialibus extra animam existentibus. Ad primum igitur dicendum, quod materia non est indiuiduationis principium, nisi secundum quod est sub dimensionibus signatis existens, & sic etiam scientia naturalis a materia abstractit. Ad secundum dicendum, quod forma intelligibilis est quidditas rei: obiectum autem intellectus est quid, vt dicitur 3. de anima. Quidditas autem cōpositi vniuersalis, vt hominis, vel animalis, includit in se materiam vniuersalem, non particularem, vt dicitur 7. metaph. Vnde intellectus communiter abstractit a materia signata & conditionibus eius: non autem a materia communi in scientia naturali, quāuis etiam in scientia naturali non consideretur materia: nisi in ordine ad formam: vnde etiam forma per se est de consideratione naturalis quā materia. Ad tertium dicendum, quod de primo motore non agitur in scientia naturali tāquam de subiecto, vel parte subiecti, sed tāquam de termino ad quem naturalis scientia perducit. Terminus autem non est de materia rei cuius est terminus, sed habet aliquam habitudinem ad rem illam, sicut terminus lineae non est linea, sed habet aliquam habitudinem ad eam: ita & motor primus habet aliquam habitudinem ad res naturales, est tamen alterius naturae ab eis. Habet enim habitudinem ad eas in quantum influunt eis motum, & sic cadit in consideratione naturalis,

non secundum ipsum, sed in quantum motor. Ad quartum dicendum, quod scientia est de aliquo dupliciter. Vno modo primo & principaliter, et sic scientia est de vniuersalibus rationibus super quas fundatur. Alio modo est de aliquibus secundario, & quasi per reflexionem quādam, & sic de rebus illis est quarum sunt illae rationes, in quantum rationes illas applicat ad res etiam particulares, quarum sunt adminiculo inferiorum virium. Ratione enim vniuersali vritur sciens & vtre scita, & vt medio sciendi. Per vniuersalem enim hominis rationē possum iudicare de hoc, vel de illo. Rationes autem vniuersales rerum sunt omnes immobiles, & ideo quantum ad hoc omnis scientia de necessarijs est: sed rerum quarum sunt illae rationes, quaedam sunt necessariae & immobiles, quaedam contingentes & mobiles, & quantum ad hoc de rebus contingentibus & mobilibus dicuntur esse scientiae. Ad quintum dicendum, quod quāuis vniuersale non moueatur, est tamen ratio rei mobilis. Ad sextum dicendum, quod anima & aliae formae naturales, quāuis non moueantur per se, mouentur tamen per accidens: & in super sunt perfectiones rerum mobilium, & secundum hoc cadunt in consideratione naturalis. Terra autem quāuis secundum se totam non moueatur, quod accidit ei in quantum est in loco naturali, in quo quiescit per eandem naturam, per quam mouetur ad locum: tamen partes eius mouentur ad locum, quando sunt extra locum propriū, & sic terra ratione quietis totius, & motus partium, cadit in consideratione naturalis. Ad septimum dicendum, quod mutabilitas illa quae competit omni creaturae, non est secundum aliquem motum naturalem, sed secundum dependentiam ad Deum, a quo si deleterentur, deficerent ab eo quod sunt. Dependētia autem ista pertinet ad considerationem metaphysicē potius quā naturalem: creaturae autem spirituales non sunt mutabiles, nisi secundum electionē. Talis mutatio non pertinet ad naturalem, sed magis ad diuinā. Ad tertium sic proceditur. Videtur quod mathematica consideratio non sit sine materia de his quae habent esse in materia. Cum enim veritas consistat in adaequatione rei ad intellectum, oportet esse quācumque res aliter consideratur quā sit, falsam considerationem. Si ergo omnes res quae sunt in materia, considerantur sine materia in mathematica, eius consideratio erit falsa, & sic nō erit scientia, cum omnis scientia sit verorum. Item, secundum Philosophum 1. posterior. Cuiuslibet scientiae est considerare subiectum & partes subiecti: sed omnium materialium secundum esse materia pars est. ergo nō potest esse quod aliqua scientia consideret de his quae sunt in materia absque hoc quod materiam consideret. Item, omnes lineae rectae sunt eiusdem speciei: sed mathematicus considerat lineas rectas numerando illas, alias nō consideraret triangulum & quadrangulum. ergo considerat lineas secundum quod differunt numero, & conueniunt speciei: sed principium differendi his quae secundum speciem conueniunt, est materia, vt ex praedictis patet. ergo materia consideratur a mathematico. Item, nulla scientia quae penitus abstractit a materia, demonstrat per causam materialelem: sed in mathematica sunt aliquae demonstrationes, quae nō possunt reduci nisi in causam materialelem. sicut enim demonstratur aliquid de toto ex partibus. Partes n. sunt materia totius, vt dicitur 2. physicoe. unde & in 2. posterior. reducit ad causam materialelem demon

Ratio, qua demonstratur quod angulus qui est in semicirculo est rectus ex eo, quod utraque pars eius est semirectus, ergo mathematica non omnino abstrahit a materia. Item, motus non potest esse sine materia: sed mathematicus debet considerare motum, quia cum motus mensuretur secundum spatium, eiusdem rationis & scientia videtur considerare quantitatem spatij quod pertinet ad mathematicum, & quantitatem motus, ergo mathematicus non omnino dimittit considerationem materiae. Item, astrologia quaedam pars mathematica est: & similiter scientia de sphaera mota, & de ponderibus, & musica, in quibus omnibus sit consideratio de motu, & rebus mobilibus, ergo mathematica non abstrahit totaliter a materia & motu. Item, naturalis consideratio tota est circa materiam & motum: sed quaedam conclusiones demonstrantur communiter a mathematico & naturali, puta, utrum terra sit rotunda, & utrum sit in medio caeli, ergo non potest esse quod mathematica abstrahat omnino a materia. Si dicatur quod abstrahit tantum a materia sensibili, contra. Materia sensibilis est materia particularis, quia sensus particularis est, a qua omnes scientia abstrahunt. ergo mathematica consideratio non debet dici magis abstracta, quam aliqua aliarum scientiarum. Item, Philosophus in 2. physic. dicit tria esse negotia. Primum est de mobili & corruptibili: secundum de mobili & incorruptibili: tertium de immobili & incorruptibili. Primum autem est naturale, secundum mathematicum, tertium diuinum, ut Ptolomus exponit in principio Almagesti, ergo mathematica est de mobilibus. Sed contra est, quod Philol. dicit in 6. metaph. Item, quaedam res sunt quae quamuis sint in materia, non tamen recipiunt in sui definitione materiam, & curum in hoc differt a simo: sed philosophia est de omnibus entibus considerare, ergo oportet de hoc ente esse partem aliquam, & haec est mathematica, cum ad nullam aliam pertineat. Item, ea quae sunt priora secundum intellectum, possunt sine posterioribus considerari: sed mathematica sunt priora naturalibus quae sunt in motu & materia, habent. n. se ex additione ad mathematica ut de in 3. caeli & mundi, ergo mathematica consideratio potest esse sine motu & materia. Rudeo. Ad eundem huius quaestionis oportet scire quomodo, intellectus per suam operationem abstrahere potest. Sciendum igitur secundum Philol. 3. de anima, quod duplex est operatio intellectus. Vna quae dicitur intelligentia indiuisibilium, qua cognoscitur de vnaquaque re quid est. Alia vero est, qua componit & diuidit, scilicet enuntiationem negatiuam, vel affirmatiuam formando, & haec quidem duae operationes, duobus quae sunt in rebus respondent. Prima quidem operatio respicit ipsam naturam rei, secundum quam aliqua res intellecta aliquem gradum in entibus obtinet, siue sit res completa ut totum aliquod, siue incompleta, ut pars, vel accidens. Secunda operatio respicit ipsum esse rei, quod quidem resultat ex aggregatione principiorum rei in compositis, vel ipsam simplicem naturam rei concomitatur, ut in substantijs simplicibus. Et quia veritas intellectus est ex hoc, quod conformatur rei, patet quod secundum hanc secundam operationem intellectus abstrahere non potest vere, quod secundum rem coniunctum est, quia in abstrahendo significatur esse separationem secundum ipsum esse rei, sicut si abstraho hominem ab albedine dicendo, Homo non est albus, significo separationem esse in re. Vnde si secundum rem homo & albedo non sunt separata,

erit intellectus falsus. Hac igitur operatione intellectus vere abstrahere non potest nisi ea quae sunt secundum rem separata, ut cum dicitur, Homo non est albus. Sed secundum primam operationem potest separare ea quae secundum rem separata non sunt, nec tamen omnia, sed aliqua. Cum enim vnaquaeque res sit intelligibilis secundum quod est actus, ut dicitur 10. metaph. oportet quod ipsa natura, siue quidditas rei intelligatur vel secundum quod est actus quidam, sicut accidit de ipsis formis & substantijs simplicibus: vel secundum id quod est actus eius, sicut substantiae compositae per formas suas: vel secundum id quod est ei loco actus, sicut in materia prima per habitudinem ad formam, & vacuū per priuationem locati, & hoc est illud, ex quo vnaquaeque natura suam rationem sortitur. Quando ergo hoc per quod constituitur ratio naturae, per quod ipsa natura intelligitur, habet ordinem & dependentiam ad aliquid aliud, tunc constat quod natura illa sine illo alio intelligi non potest, siue sit coniuncta coniunctione illa, qua pars coniungitur toti, sicut pes non potest intelligi sine intellectu animalis, quia id a quo pes habet rationem pedis, dependet ab eo a quo animal est animal: siue etiam sit coniuncta per modum quo forma coniungitur materiae, sicut pars compositi, vel accidens subiecto, sicut simum non potest intelligi sine naso: siue etiam sint secundum rem separata, sicut pater non potest intelligi sine intellectu filij, quamuis illae relationes inueniantur in diuersis rebus. Si vero vnum ab altero non dependeat secundum id quod constituit rationem naturae, tunc vnum non potest ab altero abstrahi per intellectum ut sine eo intelligatur, non solū si sint separata secundum rem, ut homo & lapis, sed etiam si secundum rem coniuncta sint, siue ea coniunctione qua pars & totum coniungitur, sicut litera potest intelligi sine syllaba, & animal sine pede, sed non econuerso: siue etiam sint coniuncta per modum quo forma coniungitur materiae, & accidens subiecto, sicut albedo potest intelligi sine homine, & econuerso. Sic igitur intellectus distinguit vnum ab altero aliter & aliter secundum operationes: quia secundum illam qua componit & diuidit, distinguit vnum ab alio per hoc, quod intelligit vnum alij non in eodem. In operatione vero qua intelligit quid est vnum quodque, distinguit vnum ab alio, dum intelligit quid est hoc, nihil intelligendo de alio, neque quod sit cum eo, neque quod sit ab eo separatum. Vnde ita distinctio non proprie habet nomen separationis, sed prima tantum. Haec autem distinctio recte dicitur abstractio, sed tunc tantum quando ea, quorum vnum sine alio intelligitur, sunt simul secundum rem. Non enim dicitur animal a lapide abstrahi, si animal ab intellectu lapidis intelligatur. Vnde eum abstractio non potest esse, proprie loquendo, nisi coniunctio secundum rem, secundum duos modos coniunctionis praedictos, scilicet qua pars & totum coniungitur, siue forma & materia, duplex est abstractio: vna qua forma abstrahitur a materia, alia qua totum a partibus. Forma autem illa potest abstrahi a materia, cuius essentia ratio non dependet a tali materia. Ab illa autem materia non potest forma abstrahi per intellectum: a qua sua essentia ratio dependet. Vnde cum omnia accidentia comparentur ad substantiam sicut forma ad materiam, & cuiuslibet accidentis ratio dependeat ad substantiam, impossibile est aliquam talem formam a substantia separari, sed accidentia adueniunt substantiae quodam ordine. Nam primo aduenit ei quantitas, deinde

de

de qualitas, deinde passiones & motus. Vnde quantitas potest intelligi in substantia antequam intelligatur in ea qualitates sensibiles, a quibus dicitur materia sensibilis: & sic secundum rationem suae substantiae non dependet quantitas a materia sensibili, sed intelligibili tantum. Substantia enim remota accidentibus non remanet nisi intellectus comprehensibilis, eo quod sensibiles potentiae non pertingunt usque ad substantiae comprehensionem. Et de his abstractis est mathematica, quae considerat quantitates, & ea quae quantitates consequuntur, ut figuram, & huiusmodi. Totum etiam non a quibusdam partibus abstrahi potest. Sunt enim quaedam partes, a quibus totius ratio dependet, quando scilicet hoc est esse toti tali, quod ex talibus partibus componi, sicut se habet syllaba ad litteram, & mistum ad elementa: & tales partes dicuntur speciei & formae, sine quibus totum intelligi non potest, cum ponantur in eius diffinitione. Quaedam vero partes sunt quae accidunt toti in quantum huiusmodi, sicut semicirculus se habet ad circumulum. Accidit enim circulo, quod sumantur per diuisionem duae eius partes aequales, vel inaequales, vel etiam plures: non autem accidit triangulo, quod in eo designentur tres lineae, quia ex hoc triangulus est triangulus. Similiter etiam per se competit homini quod inueniatur in eo anima rationalis, & corpus compositum ex quatuor elementis, vnde sine his partibus homo intelligi non potest: sed hic oportet poni in diffinitione hominis, vnde sunt partes speciei & formae, sed digitus, pes, manus, & huiusmodi sunt praeter intellectum hominis, vnde ex illis ratio essentialis hominis non dependet, vnde sine his intelligi potest: siue enim habeat pedes, siue non, dummodo ponatur coniunctus ex anima rationali & corpore composito ex quatuor elementis propria commixtione, quam requirit talis forma, est homo. Et haec partes dicuntur partes materiae, quae non ponuntur in diffinitione totius, sed magis econuerso, & ita se habent ad hominem omnes partes signatae, sicut haec anima, & hoc corpus, & hoc os, & huiusmodi. Haec enim partes sunt partes materiae, quae quidem sunt partes Soritis & Platonis, non tamen hominis in quantum est homo: & ideo potest homo abstrahi per intellectum ab illis partibus, & talis abstractio est vniuersalis a particulari. Et ita sunt duae abstractiones intellectus. Vna quae respondet vnioni formae & materiae, vel accidentis & subiecti, & haec est abstractio formae a materia sensibili. Alia quae respondet vnioni totius & partis, & huic respondet abstractio vniuersalis a particulari, quae est abstractio totius, in qua consideratur absolute natura aliqua secundum suam rationem essentialem ab omnibus partibus, quae non sunt partes speciei, sed sunt partes accidentales. Non autem inueniuntur abstractiones eis oppositae, quibus pars abstrahitur a toto, vel materia a forma: quia pars non potest abstrahi a toto per intellectum, si sit de partibus materiae, in quarum diffinitione ponitur totum: vel potest etiam sine toto esse, si sit de partibus speciei, sicut linea sine triangulo, vel littera sine syllaba, vel elementum sine misto. In his autem quae secundum esse possunt esse diuisa, magis habet locum separatio quam abstractio. Similiter autem cum diciuntur formam abstrahi a materia, non intelligitur de forma substantiali: quia forma substantialis & materia sibi correspondens, dependent adinuicem, ut vnū sine alio non possit intelligi, eo quod proprius actus in propria materia sit: sed intelligitur de forma accidentis

tali, quae est quantitas & figura, a qua quidem materia sensibilis per intellectum abstrahi non potest, cum qualitates sensibiles non possint intelligi non praeter intellecta quantitate, sicut patet in superficie & colore: nec etiam potest intelligi esse subiectum motus, quod non intelligitur quantum. Substantia autem quae est materia, intelligibilis esse potest sine quantitate: vnde considerare substantiam sine quantitate, magis pertinet ad genus separationis quam abstractionis. Sic igitur in operatione intellectus triplex distinctio inuenitur. Vna secundum operationem intellectus componentis & diuidentis, quae separatio dicitur proprie, & haec competit scientiae diuinae, siue metaphysicae. Alia secundum operationem, quae forma quidditates rerum, quae est abstractio a materia sensibili, & haec competit metaphysicae. Tertia secundum oppositionem vniuersalis a particulari, & haec competit etiam physicae, & est communis omnibus scientijs, quia in omni scientia praetermittitur quod est per accidens, & accipitur quod est per se. Et quia quaedam non intellexerunt differentiam duorum vltimorum a primo, inciderunt in errorem, ut poneret mathematica, & vniuersalia a sensibilibus separata, ut Pythagorici & Platonici. Ad primum igitur dicendum, quod mathematicus abstrahens, non considerat aliter quam sit. Non enim intelligit lineam esse sine materia sensibili, sed considerat lineam & eius passiones sine consideratione materiae sensibiles, & sic non est dissonantia inter intellectum & rem, quia est secundum rem id quod est de natura lineae, non dependet ab eo quod facit materiam esse sensibilem, sed magis econuerso: & sic patet quod abstrahentium non est mendacium, ut dicitur 2. phys. Ad secundum dicendum, quod materiale non solum dicitur cuius pars est materia, sed et id quod in materia esse habet, secundum quem modum linea sensibilis materiale quoddam dici potest. Vnde per hoc non prohibetur quin linea sine materia sensibili intelligi possit. Non enim materia sensibilis comparatur ad lineam sicut pars, sed sicut subiectum in quo esse habet, & sic est de superficie & corpore. Non enim mathematicus considerat corpus quod est in genere substantiae, prout eius pars est materia, sed secundum quod est in genere quantitatis tribus dimensionibus perfectum, & sic comparatur ad corpus quod est in genere substantiae, cuius pars est materia physica, sicut accidens ad subiectum. Ad tertium dicendum, quod materia non est principium diuersitatis secundum numerum, nisi secundum quod in multas partes diuisa in singulis partibus formam recipiens eiusdem rationis plura indiuidua eiusdem speciei constituit. Materia autem diuidi non potest nisi ex praesupposita quantitate, qua remota, substantia omnis indiuisibilis remanet, & sic prima ratio diuersificandi ea quae sunt vnius speciei, est penes quantitatem. Quod quidem quantitati competit in quantum in sua ratione situm, quasi differentiam constitutum habet, quod nihil est aliud quam ordo partium. Vnde etiam abstracta quantitate a materia sensibili per intellectum, adhuc contingit imaginari diuersa secundum numerum vnius speciei, sicut plures triangulos aequilateros, & plures lineas rectas aequales. Ad quartum dicendum, quod mathematica non abstrahit a qualibet materia, sed solum a materia sensibili. Partes autem quantitatis a quibus demonstratio sumpta quodammodo, sicut a causa materiali sumi videntur, non sunt materia sensibilis, sed pertinent ad materiam intelligibilem, quae etiam in mathematicis inuenitur, ut patet 7. meta. Ad quintum

Opus S. Tho. Aquin. R 2 dicen-

dicendum, q̄ motus secundum naturam suam non pertinet ad genus quantitatis, sed participat aliquid de natura quantitatis aliunde, secundum qd̄ diuisio motus sumitur ex diuisione spatii, vel ex diuisione mobilis: & ideo considerare motū non pertinet ad mathematicum, sed tamen principia mathematica ad motū applicari possunt: & ideo secundum hoc q̄ principia quantitatis ad motum applicantur, naturalis considerare debet de diuisione & cōtinui, & motus, vt patet in 6. physicor. Et in scientiis mediis inter mathematicam & naturalem tractatur de mensuris motuum, sicut in scientiis de sphaera mota, & in astrologia. Ad sextum dicendum, q̄ in compositis simplicia saluantur, & proprietates eorum, licet per aliu modū. Sicut proprias qualitates elementorum, & motus ipsorum proprii, inueniuntur in misto, quod tamen est compositum proprium non inuenitur in simplicibus. Et inde est, q̄ quanto scientia aliqua abstractiora & simpliciora considerat, t̄o eius principia sunt magis applicabilia aliis scientiis: vnde principia mathematica sunt applicabilia naturalibus, non autem econuerso, propter quod physica est ex suppositione mathematica, sed non econuerso, vt patet in 3. celi. Et inde est, q̄ de rebus naturalibus & mathematicis ordines scientiarum tres inueniuntur. Quaedam. n. sunt purae naturales, quae considerant proprietates rerum principiorum in quantum huiusmodi, sicut physica, & agricultura, & huiusmodi. Quaedam vero sunt pure mathematicae, quae determinat de quantitibus absolute, vt geometria de magnitudine, arithmetica de numero. Quaedam vero sunt mediae, quae principia mathematica ad res naturales applicat, vt musica & astrologia, quae t̄o magis sunt affines mathematicis, quia in earum consideratione id quod est physici, est quasi naturale: qd̄ autem mathematici, quasi formale. Sicut musica considerat sonos non in quantum sunt soni, sed in quantum sunt secundum numeros proportionabiles, & sic est in aliis: & propter hoc demonstrant conclusiones suas circa res naturales, sed per media mathematica: & ideo nihil prohibet si in quantum cum naturali comunicant, materia sensibilem respiciunt. In quantum enim cum mathematica comunicant, abstractae sunt. Ad septimum dicendum, q̄ scientia mediae, de quibus dictum est, communicant cum naturali, secundum id qd̄ est materiale in earū consideratione, differunt aut̄ finis qd̄ in earum consideratione est formale: & ideo nihil prohibet has scientias interdum cum naturali eadem habere conclusiones, non tamen per eadem demonstrant, nisi secundum quod scientia sunt mistae, & vna interdum vtitur eo quod est alterius, sicut rotunditatem terrae naturalis probat ex motu grauium, astrologus per considerationem lunarium eclipsum. Ad octauum dicendum, q̄ sicut dicit Commentator ibidē, Philosophus non distinguere intendit ibi scientias speculatiuas, quia de quolibet mobili, siue sit corruptibile, siue incorruptibile, determinat naturalis. Mathematica autem in quantum huiusmodi, nō considerat aliquod mobile. Intēdit autem distinguere res de quibus scientia speculatiuae determinat, de quibus seorsum, & secundū ordinem agendum est, quauis illa tria genera rerū tribus scientiis applicari possint. Entia. n. incorruptibilia & immobilia praecise ad metaphysicū pertinent. Entia vero mobilia & incorruptibilia propter sui vniformitatem & regularitatem possunt determinari & quantum ad suos motus per principia mathematica, quod de immobilibus corru-

ptibilibus dici non potest: & ideo secundum genus entium attribuitur mathematicae ratione astrologiae: tertium vero remanet proprium soli naturali, & sic loquitur Ptholomaeus.

Ad quartum sic proceditur. Videtur q̄ scientia diuina nō sit de rebus a motu & materia separatis. Scientia. n. diuina maxime videtur esse de Deo: sed ad Dei cognitionem pertingere non possumus nisi per effectus visibiles, qui sunt in materia & motu constituti. Rom. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt in intellectu cōspiciuntur & c. ergo scientia diuina non abstrahit a motu & a materia. Item, illud cui motus aliquo modo conuenit, non est omnino a motu & a materia separatum, sed motus aliquo modo Deo conuenit: vnde dicitur de sapientia diuina. Sap. 7. quod est mobilis & mobilior oībus mobilibus. Et Aug. dicit 8. super Gen. quod Deus mouet se sine tempore & loco, & Plato pōnit primum mouēs mouere seipsum. ergo scientia diuina, quae de Deo determinat, non est omnino a motu separata. Item, scientia diuina non solum habet considerare de Deo, sed et de angelis: sed angeli mouentur secundum electionē, quia de bonis facti sunt mali, & secundum locum, vt patet in illis qui mittuntur. ergo illa de quibus scientia diuina considerat, non sunt omnino separata a motu. Item, vt videtur Commentator dicere in principio physico. Omne qd̄ est, aut est materia pura, vel forma pura, vel compositum ex materia & forma: sed angelus nō est forma, quia sic esset actus purus, quod est solius Dei, nec est materia pura. ergo compositum ex materia & forma, & sic scientia diuina non abstrahit a materia. Item, scientia diuina quae ponitur pars tertia speculatiuae philosophiae, est idem qd̄ metaphysica, cuius subiectū est ens, & specialiter ens quod est substantia, vt patet in metaphysica: sed ens & substantia nō abstrahit a materia, alias nullum ens inueniretur q̄ haberet materiam. ergo scientia diuina nō est a materia abstrahens. Item, s̄m Philosophum. 1. posterior. ad scientiam pertinet considerare non solum subiectū, sed et partes & passiones subiecti: sed ens est subiectū scientiae diuinae, vt dictum est. ergo ad ipsam pertinet considerare de omnibus entibus: sed materia & motus sunt quaedam entia. ergo scientia diuina ab eis nō abstrahit. Item, sicut dicit Commentator. 1. physico. scientia diuina demonstrat per tres causas. scilicet efficientem, formalem, & finalem: sed causa efficiens non potest considerari sine consideratione motus, similiter nec finis, vt dicitur in 3. meta. vnde in mathematicis quia sunt immobilia, nulla demonstratio p̄ hmōi causas datur. ergo scientia diuina non abstrahit a motu. Item, in theologia determinatur de creatione caeli & terrae, & actibus hominum, & multis hmōi, quae in se materiam & motum continent. ergo non v̄ theologia a materia & a motu abstrahere. Sed cōtra est, quod dicit Philosophus 6. metaph. q̄ prima philosophia est circa separabilia. scilicet a materia, & immobilia: prima aut̄ philosophia est scientia diuina, vt ibidem dicit. ergo ipsa est abstracta a motu & a materia. Itē, nobilissima scientia est de nobilissimis entibus: sed scientia diuina est nobilissima scientia. Cum igitur entia immaterialia & immobilia sint nobilissima, de eis erit scientia diuina. Item, Philosophus dicit in principio meta. q̄ scia diuina est de primis principiis & causis: hmōi aut̄ sunt immaterialia & immobilia. ergo de talibus est scientia diuina. Respondeo. Ad euidentiam huius questionis scire oportet quae scientia debet dici scia diuina

diuina, Sciendum igitur q̄ quaeq̄ scientia considerat aliqd̄ genus subiectum, oportet q̄ consideret principia illius generis, cum scientia non perficiatur nisi p̄ cognitionē principiorū primorū, vt patet per Philosophum in principio physicorū: sed principiorum sunt duo genera. Quaedam. n. sunt quae sunt in seipsis: quaedam naturae cōplete, & sunt nihilominus principia aliorū, sicut corpora caelestia sunt quaedam principia corporum aliorū inferiorū, & corpora simplicia corporū mistorū, & ideo ista non solum cōsiderantur in scientiis vt principia sunt, sed etiam vt sunt in seipsis res quaedam: & p̄ hoc de eis non solum tractatur in scientia quae considerat ipsa principia, sed habent etiam scientiam per se separatam, sicut de corporibus caelestibus est quaedam pars scientiae naturalis praeter illā, in qua determinatur de corporibus mistis. Quaedam aut̄ sunt principia, quae non sunt naturae cōplete in seipsis, sed solum sunt principia naturarū, sicut vnitas numeri, & punctus lineae, & forma, & materia corporis physici, vnde hmōi principia non tractantur nisi in scientia quae agit de principiat. Sicut aut̄ vniuersus iusque generis determinati sunt quaedam cōia principia quae se extendunt ad omnia principia illius generis. ita & omnia entia secundum qd̄ in eate cōsistunt, habent quaedam principia, quae sunt principia omnium entium: quae quidem principia possunt dici cōia dupliciter s̄m Auicē. in sua sufficientia. Vno modo, per praedicationem, sicut cum dico, q̄ forma est communis ad omnes formas, quia de qualibet praedicatur. Alio modo, per causalitatem, sicut dicimus solē vnū numero esse principiu ad omnia generabilia. Omnium aut̄ entium sunt cōia principia non solum s̄m primū modum, quod appellat Philosophus in 1. metaph. omnia entia habere eadem principia s̄m analogiam: sed et s̄m s̄m modum, vt sunt quaedam res eadem numero existentes omnium rerum principia, prout scilicet principia accidentium reducuntur in substantias, & principia substantiarum corruptibilium in substantias incorruptibiles, & sic quodam gradu & ordine, in quada principia omnia entia reducuntur. Et quia illud quod est principium essendi omnibus, oportet esse maxime ens, vt dicitur 2. metaph. ideo hmōi principia oportet esse completissima, & p̄ hoc oportet ea esse maxime actū, vt nihil, vel minimum habeant de potentia, quia actus est prior & potentior potentia, vt dicitur 10. meta. Et propter hoc oportet esse ea sine materia quae est potentia, & absque motu qui est actus existentis in potentia, & hmōi sunt res diuinae: quia si diuinum alicubi existit, in tali natura immateriali & immobili maxime existit, vt dicitur 6. meta. Hmōi ergo res diuinae, quia sunt principia omnium entium, & sunt nihilominus in se naturae cōplete, dupliciter tractari possunt. Vno modo, prout sunt principia cōia omnium entium: alio modo, prout sunt in se res quaedam. Quia aut̄ hmōi prima principia quauis sint in se maxime nota, t̄o intellectus se habet ad ea, sicut oculus nocturnus ad lumen solis, vt dicitur 2. meta. per lumen naturalis rationis peruenire nō possumus in ea nisi secundum quod in ea per effectus ducimur: & hoc modo philosophi in ea perueniunt, sicut dicitur Ro. 1. Inuisibilia Dei & c. Vnde & hmōi res diuinae non tractantur a philosophis, nisi prout sunt rerū omnium principia: & ideo pertractantur in illa doctrina, in qua ponuntur illa quae sunt cōia omnibus entibus, quae habet subiectum ens in quantum est ens, & haec scientia apud ipsos scientia diuina dicitur. Est aut̄

tem alius modus cognoscendi hmōi res nō s̄m quod per effectus manifestantur, sed secundum quod ipsae seipsas manifestant. Et hunc modum ponit Apostolus. 1. Cor. 2. Quae Dei sunt nemo nouit, nisi spiritus Dei. Nos autem & c. Et ibidem, Nobis autē reuelant & c. Et per hūc modum tractantur res diuinae secundum quod in seipsis subsistunt, & non solum prout sunt rerum principia. Sic igitur theologia, siue scientia diuina, est duplex. Vna, in qua considerantur res diuinae non tamquam subiectum scientiae, sed tamquam principium subiecti, & talis est theologia, quae philosophi prosequuntur, quae alio nomine metaphysica dicitur. Alia vero quae ipsas res diuinas considerat p̄ seipsas vt subiectum scientiae, & haec est theologia, quae sacra scriptura dicitur: vtraque autem est de his quae sunt separata a materia & motu secundum esse, sed diuersimode secundum quod dupliciter potest aliquid a materia esse separatum & motu secundū esse. Vno modo sic, q̄ de ratione rei quae separata dicitur, sit q̄ nullo modo a materia & motu esse possit: & hoc modo Deus, & angeli dicuntur esse a materia & motu separati. Alio modo sic, q̄ non sit de ratione eius q̄ sit in materia & motu, sed possit esse sine materia & motu, quauis quandoq̄ inueniatur in materia: & sic ens, & substantia, & potentia, & actus sunt separata a materia & motu, quia secundum esse a materia & motu non dependent, sicut mathematica dependent, quae nunquam sine materia esse possunt, quauis sine materia sensibili possint intelligi. Theologia ergo philosophica determinat de separatis secundo modo, sicut scilicet de principijs subiecti. Theologia vero sacra scripturae tractat de separatis primo modo, sicut de subiectis, quauis in ea tractentur aliqua quae sunt in materia & motu, secundū quod requirit rerum diuinarū manifestatio. Ad primum igitur dicendum, q̄ ea quae nō assumunt in scientia nisi ad manifestationem rerum aliorum, non pertinent per se ad scientiam, sed quasi per accidens. Sic. n. in mathematicis quaedam naturalia assumuntur, & per hunc modū nihil prohibet in scientia diuina esse quaedam quae sunt in materia & motu. Ad secundum dicendum, q̄ moueri Deo nō attribuitur proprie, sed metaphorice, & hoc dupliciter. Vno modo, secundū qd̄ improprie operatio intellectus, vel voluntatis motus dicitur, & s̄m hoc dicitur aliquis mouere seipsum, quando intelligit & diligit se. Et per hunc modū potest verificari dictū Platonis, qui dicit q̄ primus motor mouet seipsum, quia, si intelligit & diligit se, vt Commentator dicit in 8. physico. Alio modo, secundū quod ipse effluxus causarum a primis causis potest nominari processio, siue motus quidam cause in causatum, in quantum in ipso effectu relinquuntur similitudo cause, & sic causa quae prius erat in seipsa, postmodum sit in effectu per similitudinem suā. Et hoc modo Deus qui suam similitudinem in omnibus creaturis impartitus est, quantum ad aliquid per omnia mouet, vel ad omnia procedere dicitur: quo modo loquēdi vtitur frequenter Dionysius. Et secundum hunc modum videtur intelligi qd̄ dicitur Sap. 7. quod omnibus mobilibus mobilior est sapientia, & q̄ attingit a fine vsq̄ ad finem. Hoc aut̄ non est proprie moueri, & ideo rō non sequitur. Ad tertium dicendum, q̄ scientia diuina quae est per inspirationem diuinam accepta, nō est de angelis sicut de subiecto, sed solum sicut de his quae assumuntur ad manifestationem subiecti. Sic igitur in sacra scriptura agit de angelis sicut & de ceteris creaturis: sed in scientia diuina quam philosophi tradūt, Opus S. Tho. Aquin. R 3 conti-

consideratur de angelis quos intelligentias vocant ea dem ratione qua & de causa prima, sunt est Deus, inquantum scilicet ipsi sunt principia secunda salte p motu orbium, quibus nullus quidem motus physicus accidere potest. Motus autem qui est secundum electionem, inducitur ad illud modum quo operatio voluntatis, vel intellectus motus dicitur, quod est improprie dictum sumpto motu quasi metaphorice. Motus autem quo dicuntur secundum locum moveri, non est secundum circumscriptionem localem, sed secundum operationem que exercetur in hoc, vel in illo loco: aut secundum aliquam aliam habitudinem quam habent ad locum omnino æquiuocam ad illam habitudinem, quæ habet corpus locatum ad locum: & ideo patet quod eis non conuenit motus secundum quod naturalia in motu esse dicuntur. Ad 4. dicendum, quod actus & potentia sunt communiora, quam materia & forma: & ideo in angelis & si non inueniatur compositio materiae & formæ, potest tamen in eis inueniri potentia & actus. Materia enim & forma sunt partes compositi ex materia & forma: & ideo in illis inuenitur tamen compositio materiae & formæ, quarum una pars se habet ad aliam ut potentia ad actum. Quod autem potest esse, potest et non esse: & ideo possibile est unam partem inueniri cum alia, & sine alia, & ideo compositio materiae & formæ non inuenitur secundum Comem. 1. ca. & mun. & 7. meta. nisi in his quæ sunt per naturam corporalia. Nec obstat quod aliquod accidens in aliquo subiecto perpetuo conseruetur, sicut figura in celo, cum tamen corpus celeste impossibile sit esse sine tali figura: quia figura, & omnia alia accidentia consequuntur substantiam sicut causam, & ideo subiectum se habet ad accidentia non solum ut potentia passiva, sed et quodammodo ut potentia actiua, & ideo aliqua accidentia naturaliter perpetuantur in subiectis suis. Materia autem non est hoc modo subiectum formæ, & ideo omnis materia quæ substat alicui formæ, potest et non subsistere nisi fortassis a causa extrinseca continetur: sicut virtute diuina ponimus aliqua corpora que ex contrariis composita sunt, esse incorporalia, ut corpora resurgentiū. Essentia autem angeli secundum suam naturam est incorruptibilis, & ideo non est in eo compositio formæ & materiae. Sed quia angelus non habet esse a seipso, ideo se habet in potentia ad esse quod accipit a Deo, & sic esse a Deo acceptum comparatur ad essentiam eius simplicem ut actus ad potentiam. Et hoc est quod dicitur, quod sunt compositi ex quo est, & quod est, ut ipsum esse intelligatur quo est, ipsa uero natura angeli intelligatur quod est. Tamen si ex materia & forma essent angeli compositi, non tamen ex materia sensibili a qua oportet mathematica esse abstracta, & metaphysica separata. Ad 5. dicendum, quod ens & substantia dicuntur esse separata a materia & motu non per hoc, quod de ratione eorum sit esse sine materia & motu, sicut de ratione asini est sine ratione esse, sed propter hoc quia de ratione eorum non est in materia & motu esse, quantum quandoque sunt in materia & motu, sicut animal abstrahit a rationali, quantum aliquod animal sit rationale. Ad 6. dicendum, quod metaphysicus considerat etiam de singulis entibus non secundum proprias rationes, per quas sunt tale, vel tale ens, sed secundum quod participant communem entis rationem, & sic etiam pertinet ad eius considerationem materia & motus. Ad 7. dicendum, quod agere & pati non conuenit entibus secundum quod sunt in consideratione, sed secundum quod sunt in esse. Mathematicus autem considerat res abstractas in consideratione tamen, & ideo illæ res prout cadunt in consideratione mathematici non possunt esse principium & finis motus, & ideo mathematicus

non demonstrat per causam efficientem & finalem. Res autem quas considerat diuinus, sunt separatae existentes in rerum natura, tales autem possunt esse principium & finis motus: unde nihil prohibet quin per causam efficientem & finalem demonstrat. Ad 8. dicendum, quod sicut fides quæ est quasi habitus theologiae, habet pro obiecto ipsam veritatem primam, & tamen quædam alia ad creaturas pertinentia in articulis fidei continentur, inquantum contingit aliquo modo veritatem primam, per eundem modum theologia est principaliter de Deo sicut de subiecto: de creaturis autem multa assumit ut effectus eius, vel quomodolibet habentia habitudinem ad ipsum.

Deinde queritur de modis quos speculatiue scientiæ attribuit. Et circa hoc queruntur quatuor. Primo, utrum oporteat versari in naturalibus rationabiliter, & in mathematicis disciplinabiliter, & in diuinis intelligibiliter. Secundo, utrum in diuinis sit omnino imaginatio relinquenda. Tertio, utrum intellectus non ster possit ipsam diuinam formam inspicere. Quarto, utrum hoc possit fieri per viam alicuius scientiæ speculatiue.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod non oporteat in naturalibus rationabiliter versari. Philosophia enim rationalis contra naturalem diuiditur: sed rationabiliter procedere videtur ad rationalem punere proprie, ergo inconuenienter attribuitur naturali. Item, Philolophus sequitur in lib. Phys. distinguit processum ad aliquas conclusiones rationales & physicas, ergo non est proprium naturalis scientiæ rationabiliter procedere. Item, quod commune est omnibus scientiis, non debet vni appropriari: sed qualibet scientia procedit ratiocinando, discutendo, vel ex effectibus in causis, vel ex causis in effectum, vel ex aliquibus signis, ergo non debet naturali appropriari. Item, ratiocinatio contra scientificum diuiditur in 6. ethi. sed scientia naturalis ad scientificum pertinet, ergo ei non conuenienter attribuitur procedere rationabiliter. Sed contra est, quod dicit Boet. 5. de consolatione. Ratio cum quod vniuersale respicit nec imaginatiua, nec sensu vires, imaginabilia & sensibilia tamen apprehendit: sed imaginabilia & sensibilia comprehendere ad solum naturale pertinet, ergo rationalis processus conuenienter naturali attribuitur. Item, de spiritu & anima, quod ratio circa formas corporum versatur: sed considerare corpora maxime pertinet ad naturale, ergo rationabiliter procedere conuenienter attribuitur naturali. Vltimus vero quod inconuenienter dicitur mathematicam disciplinabiliter procedere. Disciplina enim nihil aliud est, quam acceptio scientiæ: sed in qualibet parte philosophiæ accipitur scientia, quia omnes demonstrationes procedunt, ergo procedere disciplinabiliter est eodem omnibus partibus philosophiæ, & ita non debet appropriari mathematicæ. Item, quantum aliquid est certius, tanto facilius est ut de eo sit disciplina: sed naturalia sunt certiora, ut videtur, quam mathematica, quia capiuntur sensu, a quo omnis nostra cognitio oritur, ergo hic modus conuenit magis naturali, quam mathematico. Item, ut videtur, 5. metaphys. Initium scientiæ est a quo fit facilius disciplina: sed initium adiscendi accipitur a logica, quæ oportet præaddiscere mathematicæ, & ceteris alijs, ergo disciplinabilis modus magis conuenit logicæ. Item, modus scientiæ naturalis & diuinæ assumitur a potentiis animæ, sicut a ratione & intellectu, ergo similiter & mathematicus modus ab aliqua potentia animæ assumi debet, & sic non conuenienter ponitur modus eius disciplinabiliter procedere. Sed contra. Disciplinabiliter procedere est demonstratiue procedere, &

per

per certitudinem: sed ut dicit Ptholomæus in principio almagesti, solum mathematicum genus, si quis huius diligentiam adhibeat, inquisitionis firmam stabilitatemque fidem incedentibus necessariam dabit, vel ut demonstratione per indubitabiles vias facta, ergo disciplinabiliter procedere, & maxime proprium est mathematicæ. Item, hoc patet per Philosophum in pluribus locis librorum suorum, in quibus mathematicas scientias disciplinas vocat. Vltimus videtur quod non sit conueniens modus diuinæ scientiæ intelligibiliter procedere. Intellectus enim secundum Philosophum est principiorum scientiæ conclusio: sed non omnia quæ traduntur in scientia diuina sunt principia, sed quædam etiam conclusiones, ergo intellectualiter procedere non est conueniens scientiæ diuinæ. Item, in illis quæ omnem intellectum excedunt, intellectualiter versari non possumus: sed diuina excedit omnem intellectum, ut Dionysius dicit. 1. c. de di. no. & Philo. in lib. de causis, ergo intellectualiter tractari non possunt. Item, Dionysius 7. c. de di. no. dicit, quod angeli habent intellectualiter virtutem in quantum diuinam cognitionem non congregat ex sensibilibus, aut a rebus diuisis, sed hoc est supra potestatem animæ, ut ibidem dicit. Cum igitur diuina scientia de qua hic agitur, sit scientia humanæ animæ, videtur quod non sit proprius modus eius tractare intellectualiter. Item, theologia præcipue videtur esse de his que sunt fidei: sed de his que fidei sunt, intelligere est finis. Item, secundum aliam litteram. Nisi credideritis, non intelligetis, ergo hic modus non debet poni sicut modus theologiæ, sed sicut finis. Sed contra est, quod dicitur lib. de spiritu & anima, quod intellectus est spirituum creatorum, intelligentia vero ipsius Dei: de his autem est præcipue scientia diuina, ergo intellectualiter procedere videtur esse ipsius proprium, modus scientiæ debet respondere materiam: sed res diuinæ sunt res intelligibiles per seipsas, ergo modus conueniens diuinæ scientiæ est intellectualiter procedere. Respon. Dicendum ad primam questionem, quod processus aliquis quo proceditur in scientiis, dicitur tripliciter rationalis. Vno modo ex parte principiorum quibus proceditur, ut cum aliquis procedit ad aliquid probandum ex operibus rationis, cuiusmodi sunt genus, & species, & oppositum, & huiusmodi intentiones quas logici considerant: & sic dicitur aliquis processus rationalis, quando aliquis vitur in aliqua scientia propositionibus que traduntur in logica, prout scilicet vitur in logica, prout est docens in alijs scientiis. Sed hic modus procedendi non potest competere proprie alicui particulari scientiæ, in quibus peccatum accidit, nisi ex propriis procedatur: conuenit autem hæc proprie fieri in metaphysica & logica, eo quod vtraque scientia communis est, & idem subiectum quodammodo habent. Alio modo dicitur processus rationalis ex termino in quo sistitur procedendo. Vltimus enim terminus, ad quem rationis inquisitio perducere debet, est intellectus principiorum, in qua resoluendo iudicamus: quod quidem quando fit, non dicitur processus, vel probatio naturalis, sed demonstratio. Quando autem inquisitio rationis vsque in vltimum terminum non perducit, sed sistitur in ipsa inquisitione, quando scilicet querenti adhuc manet via ad vtilitatem: & hoc contingit quando per probabiles rationes proceditur, quæ natae sunt facere opinionem ut fidem, non autem scientiam: & sic rationalis processus distinguitur contra demonstratum. Et hoc modo procedi potest rationabiliter in qualibet scientia, ut ex probabilibus parerit via ad necessarias conclusiones:

nes: & hic est alius modus logicæ, quo logica vitur in scientiis demonstratiuis, non quidem ut est docens, sed ut vitur: & his duobus modis denominatur processus rationalis a scientia nostra. his enim duobus vitur logica, quæ rationalis est scientia, in scientiis demonstratiuis, ut dicit Commentator. 1. physicor. Tertio modo dicitur aliquis modus rationalis a potentia rationali, in quantum procedendo sequitur proprium modum anime rationalis in cognoscendo, & sic rationabilis processus est proprius scientiæ naturalis. Scientia naturalis in suis processibus seruat proprium modum rationalis anime, quantum ad duo. Primo quantum ad hoc, quod sicut anima rationalis a sensibilibus que sunt magis nota quo ad nos accipit cognitionem intelligibilem, quæ sunt magis in natura, ut patet. 1. physicor. ita scientia naturalis procedit ex his que sunt nota magis quo ad nos, & minus nota secundum naturam: & demonstratio quæ est per signum, vel per effectum, magis vitur in scientia naturali. Secundo, quia habet id quod est proprium rationis, sicut est de vno in aliud discurrere, & hoc magis in scientia naturali seruetur, ubi ex cognitione vnus in cognitionem alterius deuenitur, sicut ex cognitione effectus in cognitione cause. Et non proceditur solum ab vno in aliud secundum rationem, quod non est aliud secundum rem, sicut si ab animali proceditur ad hominem. In scientiis enim mathematicis proceditur per ea tantum quæ sunt de essentia rei, cum demonstrant solum per causam formalem: & ideo non demonstratur in eis aliquid de vna re per aliam rem, sed per propriam definitionem illius rei. Et in demonstrationibus aliquæ demonstrationes de circulo ex triangulo, vel econuerso, hoc non est nisi in quantum in circulo est potentia triangulus, & econuerso. Sed in scientia naturali in qua fit demonstratio per causas extrinsecas, probatur aliquid de vna re per aliam omnino extrinsecam: & ita modus rationalis in scientia naturali maxime obseruatur, & ideo scientia naturalis inter alias est intellectu hominis magis conformis. Attribuitur igitur rationabiliter procedere scientiæ naturali non quia ei soli conueniat, sed quia ei præcipue competit. Ad 1. igitur dicendum, quod ratio illa procedit de processu, qui dicitur rationalis secundum primum modum: sic enim rationalis modus proprius est rationali scientiæ & diuinæ, non autem naturali. Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de processu illo qui dicitur rationalis secundo modo. Ad 3. dicendum, quod in omnibus scientiis seruetur quantum ad hoc modus rationis, quod procedatur de vno in aliud secundum rationem, non autem quod procedatur de vna re in aliam, sed hoc est proprium naturalis scientiæ, ut dictum est. Ad 4. dicendum, quod Philosophus ibi pro eodem ponit ratiocinatum & opinatum, unde patet quod pertinet ad secundum modum assignatum. Ratiocinatio uero, vel opinatio attribuit Philosophus ibidem agibilia humana, de quibus est scientia moralis ratione sua contingentiæ: unde potest ex dictis colligi, quod primus modus rationabilis est maxime proprius scientiæ rationali, secundus morali, tertius naturali. Ad secundam quæstionem dicendum, quod procedere disciplinabiliter attribuitur mathematicæ non quia ipsa sola disciplinabiliter procedat, sed quia ei præcipue competit. Cum igitur discere nihil aliud sit quam ab alio scientiam accipere, tunc dicimus procedere disciplinabiliter, quando processus noster ad certam cognitionem perducit, quæ scientia dicitur: quod quidem

Opusc. S. Tho. Aquin. R. 4. con-

contingit in mathematicis scientijs. Cum .n. mathematica sit media inter naturalem & diuinam, ipsa est vtraque certior. Naturali quidem, quia eius consideratio est a motu & a materia absoluta, cum naturalis consideratio in materia & motu versetur. Ex hoc autem quod consideratio naturalis est circa materiam, a pluribus dependet, scilicet a consideratione materiae & formae, & dispositionum materialium & proprietatum quae consequuntur formam in materia. Vbi cumque autem ad aliquid cognoscendum oportet considerare plura, est difficilius cognitio: unde in 1. posteriorum dicitur, quod minus certa scientia est quae est ex additione, ut geometria ad arithmetica. Ex hoc vero quod eius consideratio est circa res mobiles, & quae non vniuniformiter se habent, eius cognitio est minus firma, quia eius demonstrationes, ut in maiori parte sunt ex hoc, quod contingit aliquando aliter se habere: & ideo quanto aliqua scientia magis appropinquat ad singularia, sicut scientiae operariae, ut medicina, alchimia, & moralis, minus possunt habere de certitudine propter multitudinem eorum quae consideranda sunt in talibus scientijs, quo quodlibet si omittatur, frequenter erratur, & propter eorum variabilitatem. Est autem processus mathematicus certior quam processus diuinae scientiae, quia ea de quibus est scientia diuina, sunt magis a sensibus remota, a quibus nostra cognitio oritur sumit & quantum ad substantias separatas, in quarum cognitionem insufficienter inducunt ea quae a sensibus accipiuntur: & quantum ad ea quae sunt communia omnibus entibus, quae sunt maxime vniuersalia, & sic maxime remota particularibus cadentibus sub sensu. Mathematica autem ipsa sub sensu cadunt, & imaginationi subiacent, ut linea, figura, numerus, & huiusmodi: & ideo intellectus humanus a phantasmatibus accipiens, facilius eorum cognitionem accipit & certius quam intelligentiae alicuius, vel etiam quidditatem substantiae, potentiam, & actum, & huiusmodi, & sic patet, quod mathematica consideratio est facilius & certior quam naturalis & theologica, & multo plus quam alia scientiae operariae, & ideo ipsa maxime dicitur disciplinabiliter procedere, & hoc est quod dicit Ptholomeus in principio almagesti. Alia duo genera theoricorum potius quis opinione, quam conceptionem scientialem dicat: theologum, quod propter inapparentiam eius & incomprehensibilem: physicum vero propter materiae instabilem & immanifestum. Solus autem mathematicus inquisitionis firmam stabilemque fidem intendenti dabit, vel utique demonstrationes per indubitabiles rationes manifestans. Ad 1. ergo dicendum, quod quamuis in qualibet scientia disciplina accipiatur, tamen in mathematicis facilius & certius, ut dictum est. Ad 2. dicendum, quod quamuis naturalia sensui subiacent, non tamen propter sui fluxibilitatem habent magnam certitudinem, cum extra sensum sunt, sicut habent mathematica, quae sunt extra motum in materia sensibili esse, & sic sub sensu & imaginatione cadere possunt. Ad 3. dicendum, quod in addiscendo incipimus ab eo quod magis facile, nisi necessitas aliud requirat: quandoque enim necesse est in addiscendo non incipere ab eo quod est facilius, sed ab eo cuius cognitione cognitio sequentium dependet: & hac positione oportet in addiscendo a logica incipere, non quia ipsa sit facilius scientijs ceteris, habet enim maximam difficultatem, cum sit de secundo intellectus: sed quia alia scientiae ab ipsa dependent, in quantum ipsa docet modum procedendi in omnibus scientijs.

Oportet enim primo scire modum scientiae quam scientiam ipsam, ut dicitur. 2. meta. Ad 4. dicendum, quod a potentis animae sumitur modus scientiarum propter modum quem habent potentiae animae in agendo: unde modi scientiarum non respondent potentis animae, sed modis quibus potentiae animae procedere possunt, qui non solum diuersificantur penes potentias tantum, sed etiam penes obiecta, & sic non oportet quod modus cuiuslibet scientiae denominetur ab aliqua potentia animae. Potest tamen dici, quod sicut modus physicae denominatur a ratione, secundum quod a sensu accipit, modus autem scientiae diuinae ab intellectu, secundum quod in Deo aliquid considerat: ita etiam modus mathematicae attenditur secundum quod accipit ab imaginatione. Ad tertiam questionem dicendum, quod sicut rationabiliter procedere attribuitur naturali philosophiae, quia in ipsa obseruatur maxime modus rationis, ita intellectualiter procedere attribuitur diuinae scientiae, eo quod in ipsa obseruatur maxime modus intellectus: differt autem ratio ab intellectu, sicut multitudo ab unitate. Unde dicit Boetius. 4. de consol. Quod similiter se habet ratio ad intellectum, sicut tempus ad aeternitatem, & circulus ad centrum. Est enim rationis proprium circa multa diffundere, & ex eis vnam simplicem cognitionem colligere. Unde dicit Dionysius. 7. cap. de diu. nom. quod animae secundum quod habent rationabilitatem diffundunt circueunt veritatem, & in hoc deficiunt ab angelis: sed in quantum conuoluunt multa ad vnum, quodam modo angelis aequantur. Intellectus autem econuerso per prius vnam & simplicem veritatem considerat, & in illa totius multitudinis cognitionem capit, sicut Deus intelligendo suam essentiam omnia cognoscit. Unde Dionysius dicit ibidem, quod angelorum mentes habent intellectualitatem, in quantum vniuniformiter intelligibilia diuinorum intelligunt. Sic igitur patet quod rationalis consideratio ad intellectualem terminatur secundum viam resolutionis, in quantum ex multis ratio colligit vnam & simplicem veritatem. Et rursum, intellectualis consideratio est principium rationalis secundum viam compositionis, & inuentionis, in quantum intellectus in vno multa comprehendit. Illa igitur consideratio, quae est terminus totius humanae rationationis, maxime est intellectualis consideratio: tota autem rationis consideratio resoluentis in omnibus scientijs, ad cognitionem diuinae scientiae terminatur. Quandoque enim ratio, ut prius est dictum, procedit de vno in aliud secundum rem, ut quando est demonstratio per causas, vel per effectus extrinsecos, componendo quidem proceditur a causis ad effectum quasi resoluendo, cum proceditur ab effectibus ad causas, eo quod causas sunt effectibus simpliciores, & magis immobiliter & vniuniformiter permanentes, resoluendo autem quando econuerso. Vltimus igitur terminus resolutionis in hac via est cum peruenitur ad causas supremas maxime simplices, quae sunt substantiae separatae. Quandoque vero proceditur de vno in aliud secundum rationem, ut quando est processus secundum causas intrinsecas. Componendo quidem, quando formis maxime vniuersalibus in magis particularia proceditur: resoluendo autem, quando econuerso, eo quod vniuersalia sunt simpliciora. Maxime autem vniuersalia sunt, quae sunt communia omnibus entibus, & ideo terminus resolutionis in hac via vltimus est consideratio entis, & eorum quae sunt entis in quantum huiusmodi.

Hac

Hac autem sunt de quibus diuina scientia considerat, ut supra dictum est, substantiae scilicet separatae, & communia omnibus entibus: unde patet quod sua consideratio est maxime intellectualis. Et inde etiam est, quod ipsa largitur principia omnibus alijs scientijs, in quantum intellectualis consideratio est principium rationaliter, propter quod dicitur prima philosophia: & nihilominus ipsa addiscitur post physicam & ceteras scientias, in quantum intellectualis consideratio est terminus rationalis, propter quod dicitur metaphysica quasi transphysica, quia post physicam resoluentem occurrit. Ad primum igitur dicendum, quod intellectualiter procedere non attribuitur scientiae diuinae quasi non ipsa ratiocinetur procedendo de principijs ad conclusiones, sed quia eius ratiocinatio est intellectuali consideratione propinquissima, & conclusiones eius principijs. Ad secundum dicendum, quod Deus est supra intellectum omnem creatum quantum ad comprehensionem: non autem supra intellectum increatum, cum ipse seipsum intelligendo comprehendat. Est vero supra omnem intellectum viatoris quantum ad cognitionem qua cognoscitur quid est, non autem ad cognitionem qua cognoscitur an est. A beatis autem cognoscitur etiam quid est, quia vident eius essentiam: & tamen scientia diuina non est solum de Deo, sed etiam de alijs quae intellectum humanum etiam secundum statum viam non excedunt, quantum ad quid est cognoscendum de ipsis. Ad tertium dicendum, quod sicut supra dictum est, humana cognitio, vel consideratio quantum ad sui terminum pertingit quodammodo ad angelicam cognitionem non secundum aequalitatem, sed secundum quandam assimilationem. Unde dicit Dionysius. 7. cap. de diuin. nomin. quod animae multorum ad vnum conuolutione ex intellectibus aequalibus angelis in quantum animabus est proprium & possibile, sunt dignae habitae. Ad quartum dicendum, quod cognitio etiam fidei maxime pertinet ad intellectum. Non enim eam rationis investigatione accipimus, sed simplici acceptione intellectus ei assentimus. Dicimus autem ea non intelligere, in quantum intellectus plenam eorum cognitionem non habet: quod quidem nobis in praemio reponitur.

Ad secundum sic procedit. Videtur quod in diuinis oportet ad imagines deduci. Scientia enim diuina numquam competentiis traditur quae in sacra scriptura: sed in sacra scriptura in diuinis deducimur ad imagines, dum diuina nobis sub figuris sensibilibus describuntur, ergo oportet in diuinis ad imaginationes deduci. Item, diuina non capiuntur nisi in intellectu, unde & in eis intellectualiter versari oportet, ut dictum est: sed non est intelligere sine phantasmatibus, ut dicit Philosophus. 1. & 3. de anima, ergo in diuinis oportet ad imaginationes deduci. Item, diuina non bis maxime innotescunt per illustrationem diuini radij: sed sicut dixit Dionysius. 1. c. ca. hier. Impossibile est nobis aliter suplicere diuinum radij, nisi varietate sacrorum velaminum circuelectu, & sacra velamina vocat sensibilibus imagines: ergo in diuinis oportet ad imaginationes deduci. Item, circa sensibilia oportet imaginabiliter versari: sed diuinorum cognitionem ex sensibilibus effectibus accipimus, sicut illud Romanus. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt in relecta conspiciuntur & cetera. Ergo in diuinis oportet ad imagines deduci. Item, in cognoscitiuis maxime regulamur per id quod est cognitio nis principij, sicut in naturalibus per sensum, a quo nostra cognitio incipit: sed principij intellectualis cogni-

tionis in nobis est imaginatio, cum phantasmatibus hoc modo comparent ad intellectum nostrum sicut colores ad visum, ut dicitur. 3. de Anima. ergo in diuinis oportet ad imagines deduci. Item, cum intellectus non utatur organo corporali, ex laesione organi corporalis non impeditur actio intellectus, nisi quatenus ad imaginationem conuertitur: sed per laesionem organi corporalis, scilicet cerebri, impeditur intellectus in consideratione diuinorum. ergo intellectus diuina considerans, ad imagines deducitur. Sed contra est, quod dicit Dionysius. 1. c. mysticae theologiae ad Timotheum loquens. Tu, inquit, o amice Timothee, circa mysticas visiones sensus derelinque: sed imaginatio non est nisi sensibilem, cum sit motus factus a sensu secundum actum, ut dicitur. 2. de Anima. ergo cum diuinorum considerationes sint maxime mysticae, in eis non debemus ad imaginationes deduci. Item, in cuiuslibet scientiae consideratione, vitandum est id quod errorem facit ea: sed sicut dicit Augustinus in libro de Trinitate primo error circa diuina est eorum, qui ea quae de corporibus nouerunt, ad res diuinas transferre conantur. Cum ergo imaginatio non sit nisi corporaliu rerum, videtur quod non debeamus ad imagines deduci. Item, virtus inferior non se extendit ad id quod superioris est proprium, ut patet per Boetium 5. de consolatione: sed cognoscere diuina & spiritualia ad intellectum pertinet, & ad intelligentiam, ut dicitur in libro de spiritu & anima. Cum igitur, ut ibi dicitur, imaginatio sit infra intelligentiam & intellectum, videtur quod in diuinis spiritualibus non debeamus ad imaginationes deduci. Respondeo. Dicendum, quod in qualibet cognitione duo est considerare, scilicet principium, & finem siue terminum. Principium quidem ad apprehensionem pertinet, terminus autem ad iudicium, ibi enim cognitio perficitur. Principium igitur cuiuslibet nostrae cognitionis est in sensu, quia ex apprehensione sensus oritur apprehensio phantasmatibus, quae est motus a sensu factus, ut dicit Philosophus, a qua iterum oritur apprehensio intellectualis in nobis, cum phantasmatibus sint intellectualis animae ut obiecta, ut dicitur 3. de anima: sed terminus cognitionis non semper est vniuniformiter. Quandoque enim est in sensu, quandoque in imaginatione, quandoque in solo intellectu. Quandoque enim proprietates & accidentia rei quae sensu demonstrantur, sufficienter expriment naturam rei, & tunc oportet quod iudicium de re vera, quod facit intellectus, conformetur his quae sensus demonstrat de re: & huiusmodi sunt omnes res naturales, quae sunt determinatae ad materiam sensibilem, & ideo in scientia naturali terminari debet cognitio ad sensum, ut scilicet hoc modo iudicemus de rebus naturalibus, secundum quod sensus ea demonstrat, ut patet 3. caeli & mundi: & qui sensum negligit in naturalibus, incidit in errorem. Et haec sunt naturalia quae sunt concreta cum materia sensibili & motu & secundum esse, & secundum considerationem: Quaedam vero sunt quorum iudicium non dependet ex his quae sensu percipiuntur, quia quauis esse sint in materia sensibili, tamen esse diffinitiuam rationem sunt a materia sensibili abstracta. Iudicium autem potissimum de vnaquaque re fit esse diffinitiuam rationem: sed quia esse diffinitiuam rationem non abstrahit a qualibet materia, sed solum a sensibili, & remotis conditionibus sensibilibus, adhuc remanet aliquid imaginabile, ideo in talibus

talibus oportet quòd iudicium sumatur secundum id quod demonstrat imaginatio, huius autem sunt mathematica. In mathematicis enim oportet cognitionem secundum iudicium terminari ad imaginationem, non ad sensum, quia iudicium mathematicum superat apprehensionem sensus: unde non est idem iudicium quandoque de linea mathematica, quod est de sensibili, sicut in hoc quòd linea recta tangit sphaeram solum secundum punctum, quod conuenit rectae lineae separatae, non autem rectae lineae in materia, ut dicitur in 1. de Anima. Quae iam vero sunt quae excedunt & id quod cadit sub sensu, & id quod cadit sub imaginatione, sicut illa quae omnino a materia non dependet neque secundum esse, neque secundum considerationem, & ideo talium cognitio secundum iudicium non debet terminari ad imaginationem, neque ad sensum. Sed tamen ex his quae sensu, uel imaginatione comprehenduntur, in horum cognitionem devenimus uel per viam causalitatis, ut cum ex effectu causam cognoscimus, quae non est effectui commensurata, sed excellens: uel per excessum, uel per remotionem, quando omnia quae sensus, uel imaginatio apprehendit, ab huiusmodi rebus separamus: quos modos cognoscendi diuina ex sensibilibus ponit Dionysius, libro in de diuinis nominibus. Vt ergo possumus in diuinis sensu & imaginatione sicut principis nostrae considerationis, sed non sicut terminis, ut scilicet talia iudicemus esse diuina, qualia sunt quae sensus & imaginatio apprehendit. Deduci autem ad aliquid est ad illud terminari: & ideo in diuinis neque ad sensum, neque ad imaginationem debemus deduci: in mathematicis autem ad imaginationem, & non ad sensum: in naturalibus autem etiam ad sensum. Et propter hoc peccant qui uniformiter in tribus his speculationibus procedere nituntur. Ad primum igitur dicendum, quod sacra scriptura non proponit nobis diuina sub figuris sensibilibus, ut intellectus noster ibi maneat, sed ut ab his ad inuisibilia ascendat: unde etiam per uisum rerum figuras tradit, ut minor prebeat in talibus occasio remanendi, ut Dionysius. 2. c. cael. hier. Ad secundum dicendum, quod intellectus nostri operatio non est in presenti statu sine phantasmate quantum ad principium cognitionis, non tamen oportet ut semper nostra cognitio ad phantasmata terminetur, ut scilicet illud quod apprehendimus, iudicemus esse tale, quale est phantasma per quod apprehendimus. Ad tertium dicendum, quod auctoritas illa Dionysii loquitur quantum ad principium cognitionis, non quantum ad terminum ad quem effectibus sensibilibus uenimus tribus modis praedictis, scilicet in cognitionem diuinorum: non autem ita quòd oporteat iudicium formari de diuinis secundum modum quem habet ipsi sensibiles effectus. Ad quartum dicendum, quòd ratio illa procedit quando principium cognitionis est sufficienter ducens in id cuius cognitio quaeritur, & sic est principium sensus in naturalibus, non autem in diuinis, ut dictum est. Ad quintum dicendum, quòd phantasma est principium nostrae cognitionis, ut ex quo incipit intellectus operatio non sicut transiens, sed sicut permanens, ut quoddam fundamentum intellectualis operationis: sicut principia demonstrationis oportet manere in omni processu scientiae, cum phantasmata comparentur ad intellectum uel obiecta, in quibus inspicit omne quod inspicit uel secundum perfectam representationem, uel secundum negationem. Et ideo quan-

do phantasmatum cognitio impeditur, oportet totaliter impediri cognitionem intellectus in diuinis. Patet enim quòd non possumus intelligere Deum causam corporum esse, siue supra omnia corpora, siue absque corporeitate, nisi imaginemur corpora, non tamen iudicium diuinorum secundum imaginationem formatur. Et ideo quamuis imaginatio in qualibet diuinorum cognitione sit necessaria secundum statum uiae, numquam tamen ad eam deduci oportet in diuinis.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quòd non possumus ipsam formam diuinam ad minus in statu uiae inspicere. Dicitur enim Dionysius in prima epistola ad Gaium. Si aliquis uidens Deum intellexit quod uidit, non ipsum uidit, sed aliquid eorum quae sunt eius quae existunt & cognoscuntur: sed forma diuina est ipse Deus, ergo non possumus ipsius formam diuinam inspicere. Item, forma diuina est ipsa diuina essentia: sed Deum per essentiam nemo in statu uiae videre potest, ergo nec eius formam inspicere. Item, quicumque inspicit formam alicuius rei, aliquid de ipsa re cognoscit: sed secundum Dionysium. 1. c. mysticae theologiae. Intellectus noster secundum quòd melius potest Deo uenit, quando eius nihil omnino cognoscit, ergo non possumus diuinam formam inspicere. Item, sicut dictum est, totius nostrae cognitionis principium est a sensu: sed ea quae per sensum cognoscimus, non sunt sufficientia ad demonstrandum formam Dei, nec etiam aliquam substantiarum separatarum, ergo non possumus ipsam diuinam formam inspicere. Item, secundum Philosophum. 2. metaphysicae, intellectus noster se habet ad rerum manifestissima sicut oculus noctuae ad solem: sed oculus noctuae nullo modo potest videre solem, ergo intellectus noster nec formam diuinam, nec alias formas separatas quae sunt naturae manifestissima. Sed contra est, quòd dicitur. Ro. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius & diuinitas: nihil aliud est forma diuina, quam ipsa deitas, ergo ipsam formam diuinam cognoscere in intellectu aliquo modo possumus. Item, Genes. 32. super illud. Vidi Dominum facie ad faciem, dicitur Gregorius. Nisi homo illam. scilicet ueritatem diuinam utcumque conspiceret, non eam conspiceret se non posse sentire, sed nos sentimus diuinam essentiam non posse perfecte cognoscere, ergo aliquo modo ipsam conspiciamus. Item, Dionysius. 2. c. cael. hier. dicit, quod humanus animus affuescit extendi per uisibilia in supermundanas altitudines, quae nihil aliud sunt, quam formae separatae, ergo formas separatas possumus aliquo modo cognoscere. Respon. Dicendum, quod dupliciter aliquid cognoscitur. Vno modo, dum scitur de eo an est: alio modo, dum sciamus quid est, oportet quod intellectus noster feratur in ipsius rei quidditatem, siue essentiam uel immediate, uel mediantibus aliquibus quae sufficienter eius quidditatem demonstrant. Immediate autem ferri non potest intellectus noster secundum statum uiae in essentia diuina, & alias separatas essentias, quia immediate extenditur ad phantasmata, ad quae comparatur sicut uisus ad colorem, ut dicitur 3. de Anima. Et sic immediate potest concipere intellectus quidditatem rei sensibilibus, non autem alicuius rei intellectualis. Unde dicit Dionysius. 2. c. cael. hier. Quòd nostra analogia non ualet immediate extendi in inuisibiles contemplationes: sed quaedam inuisibilia sunt, quorum quidditas & natura

natura perfecte exprimitur ex quidditatibus rerum sensibilibus notis, & de talibus intelligibilibus possumus scire quid est, sed mediate: sicut ex hoc quod scitur quid est homo, & quid est animal, sufficienter innoscitur habitudo unius ad alterum, & ex hoc scitur quid est genus, & quid est species. Natura autem sensibiles intellectus non sufficienter exprimit diuinam essentiam, neque etiam aliquas essentias separatas, cum non sint unius generis naturaliter loquendo: & quidditas, & omnia huiusmodi nomina fere aequiuoce dicuntur de sensibilibus, & de illis substantiis. Unde similitudines rerum sensibiliu ad substantias immateriales translatae uocatur Dionysius. 2. c. cael. hierar. distimiles similitudines. Alio modo intellectualibus habentibus quae aliquo modo sensibilibus distributa sunt: & sic per uiam similitudinis non sufficienter illae substantiae ex his innoscuntur. Neque etiam per uiam casualitatis, quia illa quae ab illis substantiis inueniuntur effecta in his inferioribus, non sunt effectus adequantes eorum uirtutes, ut sic perueniri possit ad sciendum quod quid est de causa. Unde de substantiis illis immateriale secundum statum uiae nullo modo possumus scire quid est non solum per uiam naturalis cognitionis, sed nec etiam per uiam reuelationis: quia diuinae reuelationis radius ad nos peruenit secundum modum nostrum, ut Dionysius dicit. Quamuis enim per reuelationem eleuemur ad aliquid cognoscendum, quod alias effectus nobis ignotus, non tamen ad hoc quod alio modo cognoscamus nisi per sensibilia: unde Dionysius. 1. c. cael. hierar. dicit, quod impossibile est nobis aliter superlucere diuinum radium, nisi circumuelatum uarietate sacrorum uelaminum. Via autem quae est per sensibilia non sufficit ad ducendum in substantias supernaturales secundum cognitionem quid est. Et sic restat, quòd formae immateriales non sunt nobis nota cognitione quid est, sed solum cognitione an est, siue naturali ratione ex effectibus creaturarum, siue etiam ex reuelatione quae est per similitudines a sensibilibus sumptas. Est tamen sciendum, quod de nulla re potest sciri an est, nisi quoquo modo de ea sciatur quid est uel cognitione perfecta, uel cognitione confusa. Unde dicit Philosophus. 1. physiconum, quòd diffinita sunt praecognita partibus diffinitionis. Oportet enim scientem hominem esse, & quaerentem quid est homo, per diffinitionem scire quid hoc nomen homo significat. Nec hoc esset aliquo modo nisi aliquam rem conciperet, quam scit esse, quam uis nesciat eius diffinitionem. Concipit enim hominem secundum cognitionem alicuius generis proximi, uel remoti, & aliquorum accidentium quae extra apparent de ipso. Oportet enim diffinitionem cognitionem, sicut & demonstrationem, ex aliqua praesensenti cognitione initium sumere. Sic ergo de Deo, & de alijs substantijs immaterialibus non possumus scire an est, nisi sciremus quodammodo de eis quid est sub quadam confusione. Hoc autem non potest esse per cognitionem alicuius generis proximi, uel remoti, eo quòd Deus in nullo genere est cum non habeat, quod quid est aliud a suo esse, quod requiritur in omnibus generibus, ut dicit Auicenna. Aliae autem substantiae immateriales creatae sunt quidem in genere. Et quamuis logice considerado conueniant cum istis sensibilibus in genere remoto, quòd est substantia, naturaliter tamen quando non conueniunt in eodem genere, sicut nec etiam corpora caelestia cum istis inferioribus. Corpora enim & incorporea non sunt eiusdem generis,

ut dicitur 10. meta. Logicus enim considerat absolute intentiones, secundum quas nihil prohibet conuenire materialia immaterialibus, & incorruptibilia corruptibilibus. Sed naturalis & philosophus primus considerant essentias secundum quod habent esse in rebus, & ideo ubi inueniunt diuersum modum potentiae & actus, & per hoc diuersum modum essendi, dicunt esse diuersa genere. Similiter etiam Deus non habet aliquod accidens, ut infra probabitur. Aliae uero immateriales substantiae si habent aliqua accidentia, non sunt nobis nota, & ideo non possumus cognoscere, quòd confusa cognitione cognoscantur a nobis substantiae immateriales per cognitionem generis & apparentium accidentium: sed loco cognitionis generis habemus in istis substantiis, cognitionem per negationem, ut cum scimus quòd huiusmodi substantiae sunt immateriales & incorporeae non habentes figuras, & alia huiusmodi. Et quanto plures negationes de ipsis cognoscimus, tanto minus est confusa earum cognitio in nobis, eo quòd per negationes sequentes prior negatio contrahitur & determinatur, sicut genus remotum per differentias. Unde etiam corpora caelestia in quantum sunt alterius generis ab istis inferioribus, a nobis ut plurimum per negationes cognoscuntur, utpote, quia neque sunt graua, neque sunt leuia, neque calida, neque frigida. Loco autem accidentium habemus in praedictis substantiis habitudines earum ad substantias sensibiles uel secundum comparationem causa ad effectum, uel secundum comparationem excessus. Ita ergo de formis immaterialibus cognoscimus an est, & habemus de eis loco cognitionis quid est, cognitionem per causalitatem, & per excessum: quos etiam modos Dionysius ponit in lib. de di. no. Et hoc modo Boetius intelligit inspicendam diuinam formam per remotionem omnium phantasmatum, non ut sciat de ea quid est. Et per haec patet solutio ad obiecta, quia primae rationes procedunt de cognitione quid est perfecta: aliae uero de cognitione imperfecta, qualis dicta est.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod ad formam Dei inspicendam per scientias speculatiuas perueniri possit. Theologia enim pars est scientiae speculatiuae, ut hic Boetius dicit: sed ad theologiam pertinet ipsam formam diuinam inspicere, ut hic dicitur, ergo ad cognoscendam diuinam formam potest perueniri per scientias speculatiuas. Item, de substantijs immaterialibus in aliqua scientia speculatiua determinatur, quia in scientia diuina: sed quaecumque scientia determinat de aliqua substantia, inspicit formam eius, quia omnis cognitio est per formam, & omnis demonstrationis principium secundum Philosophum est quod quid est, ergo inspicere formas separatas possumus per scientias speculatiuas. Item, ultima felicitas hominis secundum Philosophum consistit in intelligendo substantias separatas. Cum enim felicitas sit operatio perfectissima, oportet quòd sit optimorum sub intellectu cadentium, ut potest accipi ex Philosopho in 10. ethicorum. Est enim felicitas illa, de qua philosophi loquuntur, operatio a sapientia procedens, cum sapientia sit perfectissima uirtus perfectissima potentiae, scilicet intellectus, & haec operatio est felicitas, ut dicitur 10. ethicorum, ergo per sapientiam intelliguntur substantiae separatae: sed sapientia est scientia quaedam speculatiua, ut patet in principio metaphysicae, & in 6. ethicorum, ergo

ergo per scientias speculativas possumus intelligere substantias separatas. Item, frustra est qd non potest per...

notitia naturaliter habet, & hmoi sunt principia demonstrationum indemonstrabilia, ut est, Omne totum est maius sua parte, & hmoi, in que omnes demon...

quibus ad eam possumus perungere. Quamvis. n. homo naturaliter inclinatur in finem ultimum, non tamen potest naturaliter illum consequi, sed solum per gratiam, & hoc est propter eminentiam illius finis.

Explicit opusculi septuagesimum, videlicet preclara questiones divi Tho. Aquin. super Boet. de Trinit.

INCIPIT INDEX EARVNDEM

QVAESTIONVM.

- Questio prima, De divinarum cognitione. Vtrum mens humana ad cognitionem veritatis indigeat non illustratione divinae lucis. Vtrum mens humana possit ad Dei notitiam pervenire. Vtrum Deus sit primum quod a mente cognoscitur. Vtrum ad divine Trinitatis cognitionem mens humana per naturalem rationem pervenire sufficiat. Questio secunda, De manifestatione divinae cognitionis. Vtrum divina liceat investigando tractare. Vtrum de divinis que fidei subsunt, possit esse scientia. Vtrum scia fidei que est de Deo, liceat rationibus physicis uti. Vtrum divina sint velanda nomen & obsequis verbis. Questio tertia, De his que pertinent ad cognitionem fidei. Vtrum humano generi fides sit necessaria. Vtrum fides sit distinguenda a religione. Vtrum fides christiana convenienter nominetur catholica, vel universalis. Vtrum hoc sit vera confessio, quod Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt unus Deus. Questio quarta, De his que ad cam pluralitatis pertinent. Vtrum alteritas sit causa pluralitatis. Vtrum varietas accidentium faciat diversitate secundum numerum. Vtrum duo corpora possint esse, vel intelligi simul in eodem loco. Vtrum varietas loci aliquid operetur ad differentiam secundum numerum. Questio quinta, De divisione speculativae scientiae. Vtrum sit conveniens divisio, qua dividitur speculativa in tres partes, naturalem, mathematicam, & divinam. Vtrum naturalis philosophia sit de his que sunt in motu & materia. Vtrum mathematica consideratio sit sine motu & materia. Vtrum divina scientia sit de his que sunt sine materia & motu. Questio sexta, De modis quos speculativa scia attribuit. Vtrum oporteat versari in naturalibus rationabiliter, in mathematicis disciplinabiliter, & in divinis intelligibiliter. Vtrum in divinis sit omnino imaginatio relinquenda. Vtrum intellectus nosster possit ipsam divinam formam inspicere. Vtrum hoc possit per viam alicuius scientiae speculativae.

Explicit Index questionum divi Tho. Aquin. super Boet. de Trinit.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM SEPTVAGESIMVMPRIMVM,

DE VITIIS ET DE VIRTVTIBVS,

NVMERO QVATERNARIO

PROCEDENS.

CAP. I.

Quatuor sunt virtutum species, scilicet Prudentia, ex hac memoria, intelligentia, providentia, dignitas. Iustitia, ex hac religio, pietas, gratia, veritas. Fortitudo, ex hac magnificentia, confidentia, poten...

tia, perseverantia. Temperantia, ex hac continentia, obedientia, elementia, & modestia. Prima praedictarum virtutum hominem ad agnitionem perducit: secunda dilectionem Dei & proximi servat: tertia vincit aduersa, mortemque contemnit: quarta voluntatem reprimat, & temperat omnia. Prima intelligit, secunda diligit, tertia victoriam praestat, quarta modum ponit in omnibus. Haec quatuor virtutes mores ornant, merita praebent, diabolum vincunt, caelum aperiunt: quod agit prudentia in praecavendis insidiis, hoc temperantia in saborniendo miseris: quod agit fortitudo in tolerandis molestiis, hoc agit iustitia in coercendis vitis. Possimus autem & aliter dicere, quod quatuor sunt honestarum species, nam virtus & honestum, licet nomina sint diversa, res tamen & substantia prorsus est eadem: & est honestum, quod sua vi nos trahit, & sua dignitate nos allicit: virtus vero secundum Senecam, est habitus animi in modum naturae rationi consentaneus.

De prudentia. Quatuor sunt virtutes cardinales, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia, & iustitia. Quatuor sunt quae prudentia nos edocet, scilicet praeterita recordari, dispendia praesentia, futura praevidere, & dubia suspendere. In quatuor fortitudo nos instruit, scilicet prosperos in superbiam non erigi, aduersos ad sima non detradi, iniuria non sumere vindictam, & iucundam non deducere vitam. In quatuor temperantia nos admonet, scilicet circuncidere superbia, restringere desideria, ab illicitis abstinere, & blandimenta reicere. In quatuor iustitia nos edocet, scilicet honeste vivere, alterum non laedere, sobrie iudicium discurrere, & vitiosque ius suum tribuere. De his quae ex fide, & spe, & charitate proveniunt. Quatuor sunt quae ex fide proveniunt, scilicet vitae rectitudo, animae pabulum, Dei cultus, & paradisi praemium. Quatuor sunt quae ex spe procedunt, scilicet iustitia cordis, animae sobrietates, releuatio laboris, & vitae longinquitas. Quatuor sunt quae ex charitate proveniunt, scilicet reuerentia erga Deum, & proximum diligere, releuare oppressum, & errantem corrigere. De his quae proprie virtutes inducunt. Quatuor sunt quae prudentiam inducunt, scilicet in sententiis hinc scientis studium, in rebus experimentum, nocturna discussio, & prudentiam imitatio. Quatuor sunt quae temperantiam inducunt, scilicet aegritudinis formido, acquirendi cupido, Dei obsequium, & hypocrisis vitium. Quatuor sunt quae constantiam inducunt, scilicet timor pudicus, timor supplicii, spes laudis, ac spes compendii. Quatuor sunt quae prudentiam, iustitiam, & temperantiam gignunt, scilicet amor, odium, timor, compendium, scilicet breuis, vilis, & leuis sermo. Quatuor sunt quae perfectum hominem reddunt, scilicet Deum colere, proximum diligere, facere quod sibi vellet fieri, & alteri non inferre quod sibi nollet inferri. De his quae ex vitis proveniunt. Quatuor sunt quae ex ira proveniunt, scilicet mentis turbatio, sui ignorantia, indecens factio, & iniqua sententia. Quatuor sunt quae ex superbia procedunt, scilicet ingratitude servitium, oppressio proximi, linguarum detractio, & rixae promotio. Quatuor sunt quae ex invidia procedunt, scilicet dolor invidi, invidiosus exitium, dissensio populi, & eversio vrbium. Quatuor sunt quae ex auaritia procedunt, scilicet rapina, perituria, fraudes, & homicidia. Quatuor sunt quae ex luxuria proveniunt, scilicet corporis & animae pollutio, sensuum debilitas, diminutio patrimonii, & acceleratio senii. Quatuor sunt quae ex vitio gula emergunt, scilicet corporis aegritudo vel vitium, opum consumptio, delectatio nimia, & mors praematura. Quatuor sunt quae ex accidia procedunt, scilicet vita tristis, calamitas, contemptus, & egeitas. De his quae vitia generant & minuunt. Quatuor sunt quae hominem in superbiam provehunt, scilicet census, potentia, dignitas, & parentela. Quatuor sunt quae superbiam minuunt, scilicet paupertas, oppressio, senium, & aegritudo. Quatuor sunt quae iram pariunt, scilicet derisio, contumelia, ingratitude, & iniustitia. Quatuor sunt quae iram minuunt, scilicet dulces colloquium, vindicta, satisfactio, & penitentia. Quatuor sunt quae auaritiam inducunt, scilicet penuriam formido, defectus oppressio, alieni inuidia, & filiorum copia. Quatuor sunt quae auaritiam minuunt, scilicet diuitiarum copia, salubris iuuentus, cum largis conuersatio, & proclis defectus. Quatuor sunt quae luxuriam allicit, scilicet vitia granda, delicata cibaria, mulierum familiaritas, & suavis oronitas. Quatuor sunt quae luxuriam minuunt, scilicet aquae usus & ciborum frigiditas, mulierum salutaria, sanguinis minoratio, & laboris assiduitas. Quatuor sunt quae vitium gula inducunt, scilicet assuetudo tabernae, imitatio gulosorum, redditum copia, & quies continua. Quatuor sunt quae gula vitium minuunt, scilicet lucri anxietas, famis inuasio, saporatio corporis, & penuriae afflictio. Quatuor sunt quae inuidiam perimunt, scilicet honestas

noris cupido, desiderium lucri, alterius felicitas, & cum vitio odium. Quatuor sunt quae inuidiam euellunt, scilicet ab homine potentia priuatio, penuria euentus, sensuum elisio, & virtutum defectus. Quatuor sunt quae accidiam producant, scilicet loca obscura, quies solitaria, ramor displicibilis, & cogitatio debilis. Quatuor sunt quae accidiam minuunt, scilicet conuersari cum delictis, assuetudinem gaudentibus, insistere conuitiis, & interesse dulcibus melodiis.

C A P. II.

De his quae vite diuersis hominibus conueniunt, & primo de his quae conueniunt cuilibet praesidentibus.

Quatuor sunt quae rite cuique regnanti conueniunt, scilicet paterno regimine subditos regere, meritis amicos acquirere, placabilem se praebere quibuscumque orantibus, cum clementia iustitiam ministrare delinquentibus. Quatuor sunt quae ab aduocatis seruari congruunt, scilicet aduersarium patienter audire, audita perigli mente discutere, discutis congruentem exhibere responsum, obiecta pro parte sua allegando concludere. De litigante. Quatuor sunt quae per litigantem seruari congruunt, scilicet in proponendo humilitas, in respondendo suauitas, in negando curialitas, in exponendo largitas. Quatuor sunt quae per rebellionem seruari congruunt, scilicet in officio assiduitas, in scribendo velocitas, in mercede curialitas, in notando veracitas. Quatuor sunt quae per rectorem loci seruari expediunt, scilicet pacis observatio, victualium procuratio, condecens prolatio, & iustitiae exhibitio. Quatuor sunt quae per rectorem familiae obseruari conueniunt, sub timore congruo familiarum retinere, alimenta iuxta reditus exhibere, mores quoscumque iustos docere, & in docendo hilarem se temporaliter exhibere. Quatuor sunt quae militi congruunt, scilicet sensus, probitas, celsus, & largitas. Quatuor sunt quae conueniunt praecipue domicello, scilicet in seruando curiositas, in agendis velocitas, in datus affabilitas, in gestis hilaritas. Quatuor sunt quae dominum praecipue conueniunt, scilicet in facie membrisque formositas, in corpore castitas, in gestibus honestas, & in domo curiositas. Quatuor sunt quae domo maxime congruunt, scilicet dominae suae curam habere, secreta non pandere, pudicitiam conseruare, & domus negotia fideliter procurare. Quatuor sunt quae medico congruunt, scilicet morbi causam diligenter inquirere, saepius aegrotantem visitare, medicinas prout congruit exhibere, & aegrum instantius confortare. Quatuor sunt quae per aegrum praecipue seruari expediunt, scilicet ut medico suae medentia obediatur, in necessariis largiter expendatur, ut fide medico adhibeat, & ut se confortet non morando in otio, & quinto ipse aeger medicum sollicite exploret, & supplicando. Quatuor sunt quae potissime praetolo conueniunt, scilicet in ministeriis assiduitas, in gestibus honestas, in regimine curiositas, in correctione benignitas. Quatuor sunt quae subiecto religioso conueniunt, scilicet ut monasterio sollicite imaneatur, & obedientia praetolo praestet, orationibus vacet. Quatuor sunt quae scholari maxime congruunt, scilicet doctori reuerentiam exhibere, attentionem sedulam in scholis habere, audita saepius repetere, & retinere, & in dubiis attente prudentiores consulere. Quatuor sunt quae doctore congruunt, scilicet dicenda prauidere, cui dicat inspicere, quantum dicat animaduertere, & dicta ordinate proferre. Quatuor sunt quae praecipue conueniunt cuilibet auditori, scilicet dicentem audire patienter, audita discutere sapienter, & sapida aliis tradere, & insipida consessim obliuisci. Quatuor sunt quae maxime prudenti conueniunt, scilicet virtuosos colere, bonos attollere, oppressos releuare, & errantes corrigere. Quatuor sunt quae maxime prudentis famam elidunt, scilicet enormia scienter fieri & committere, iustitiam negare merentibus, alios indecenter despiciere, & passim referentibus credere. De consulentibus. Quatuor sunt quae cuilibet consulenti expediunt, scilicet dicta partium audire, actos solentiter discutere, salarium a partibus aequaliter & congrue exigere, & consulari legaliter consilium impendere. Quatuor sunt quae concionatori praecipue congruunt, scilicet placita suauiter populo & dulciter pandere, dictis dicenda seriatim annexere, idem non saepius dicendo repetere, & ut breuitate. Quatuor sunt quae potissime mercatoribus conueniunt, scilicet ut in contrahendo sit discretus, in vendendo curiosus, in mercibus legalis, & contrahentibus sit affabilis. Quatuor sunt quae adolescenti congruunt, scilicet audire patienter, respondere prudenter, neminem laedere, & cuilibet seruire libenter. Quatuor sunt quae doctore quae plurimum expediunt, scilicet sensus magnus ad expendendum, multitudine genitum, victualium armorumque copia, & conditionum aduenturiorum noticia. Quatuor sunt quae gerentibus guerram ma-

xime considerari congruunt, scilicet quis est qui guerram gerit, contra quem gerit, causam propter quam gerit, & quis effectus guerrae quaeritur. Quatuor sunt quae praecipue procedunt ex guerra, scilicet rerum & bonorum consumptio, & destructio personarum, periclitatio prolis nascitura, impedimentum & error mulierum. Quatuor sunt quae maxime expediunt duci, siue magistro militum, scilicet generis nobilitas, patria dilectio, cordis securitas, & in bello discretio. Quatuor sunt quae praecipue conueniunt pacis cultori, vel saluatori, scilicet non inuadere, habere patientiam, foedera colere, de cunctis iustis constantiam iniustis iustitiam exhibere. Quatuor sunt quae subiectis potissime congruunt, scilicet in licitis rectori parere, ciuitati recte consulere, bonos hiis attollere, & malos conari opprimere. Quatuor sunt quae tyranno subiectis omnino expediunt, scilicet proceres & milites honorare, neminem offendere, sobrie loqui, & sollicite demorari. Quatuor sunt quae inter caetera a peiore siue peccati considerari expediunt, scilicet quis est a quo petitur, causam quare petitur, quis effectus sequitur si hoc quod petitum est, vel negetur. Quatuor sunt quae petitus in petente maxime considerare habet, scilicet quis est qui petit, quid est quod petit, quare petit, & effectum negat, vel concessa petitionis.

C A P. III.

De diuersitate hominum.

Quatuor sunt hominum genera facilliter beneficia obliuiscencia, scilicet puer cum adoleuerit, humilis cum sublimata fuerit, superbus superbia innodatus, incarceratus a carcere liberatus. Quatuor sunt genera hominum aliis rite ex merito praereminentium, scilicet reges in subditos, parentes in liberos, mariti in vxoribus, & magistrum in scholaribus. Quatuor sunt genera hominum aliis iniuste praesidentium, scilicet pecuniosi, fallaces, superbi, & audaces. Quatuor sunt genera hominum plura quam lucrentur asserentium, scilicet rector ex regimine, cultor agorum ex semine, mercator suarus ex mercimoniis, sacerdos ex officio. Quatuor sunt genera hominum Deo & mundo displicentium, scilicet pauper elatus, diues ferens mendacia, senex luxuriosus, & semmans inter fratres discordias. Quatuor sunt genera hominum summa egentium prouidentia, scilicet sacerdos in penitentia, iudex in sententia, medicus in egrotis, diues in thesauro. Quatuor sunt opera elemosinaria, scilicet erogare pauperibus, vindictam dimittere laudentibus, correctionem adhibere peccantibus, errantem reuocare ab erroribus. Quatuor sunt genera hominum in penuriam delabentium, scilicet prodigus, gulosus, piger, & rixosus. Quatuor sunt genera hominum diuitias acquiruntium, scilicet fallaces, avari, discreti, & curiosi. Quatuor sunt genera hominum pertinaciter obitatorum, scilicet tyrannus in retentione domini, haereticus in prauidate fidei, assuetus verbis improperii, & possessor alienae rei. Quatuor sunt genera amicorum praecipuorum, vel principalium, scilicet amicus fortunae, amicus mensae, amicus fidei, & amicus seruituti. Primi fortuna recedente profugiunt, secundi mensa cessante euancescunt, tertii perdurant perpetuo, vltimi perdurant seruituti durante. Quatuor sunt genera hominum principatum acquiruntium, scilicet pecuniosi, audaces, curiosi, & sagaces. Quatuor sunt genera hominum facilliter amicitias acquiruntium, scilicet largi, potentes, mites, & affabiles. Quatuor sunt genera hominum quibus iniustus confertur beneficium, scilicet debitor cum vltimo liberatur debito, puer cui verberatur delicto, letargus cum excitatur a somno, freneticus cum paraliticatur membra. Quatuor sunt genera hominum amicos inmerito perditium, scilicet diues oppressus penuria, potens priuatus potentia, senex grauatus senio, & fortunatus praesens infortunio, hos etiam iuuenes despiciunt. Quatuor sunt quae rite congruunt ieiunanti, scilicet manducare cum modestia, deuotare vitia, reminisci caelestium, & erogare pauperibus. Quatuor sunt genera hominum diuersimode felicitum, felix quidem cum seruitio efficaciter incumbit, felix qui retum cautus patenter intelligit, felix qui mundi munera deuotate potuit, felix quem alterius pericula cautum fecerunt. Quatuor sunt genera hominum quadrisarie infelicitum, scilicet infelix qui in enormi peccato succumbit, infelix qui dum benefacere potuit desinit, infelix qui doceri potuit & doceri spreuit, infelix qui docere nouit & facere negligit.

C A P. IIII.

De his quae impellunt hominem ad regimen.

Quatuor sunt quae ad regimen vniuersumque impellunt, scilicet honor, compendium, vindicta, & seruitium. Honor

nor ut acquiratur, compendium ut extorqueatur, vindicta ut sumatur, seruitium ut conferatur beneficium. Quatuor sunt quae homini dolorosissima existunt, scilicet filiorum interemptio, possessionum perditio, inimicorum exaltatio, & amicorum oppressio. Quatuor sunt quae ad delictum hominem impellunt, scilicet luxum, timor, spes, & amor. Quatuor sunt homini omnino necessaria, scilicet ignis, ferum, aqua, & tabernaculum. Quatuor sunt quae ex singulis elementis viuunt, scilicet hallex ex aqua, salamandra ex igne, talpa ex terra, galmeon ex aere. Quatuor sunt quae plus aliis conferunt quam sibi, scilicet aues cum nidificat, apes cum mellificat, boues cum arant, & oues producendo vellera. Quatuor sunt animalia plus homini conferentia, scilicet sues, boues, gallinae, & anseres. Quatuor sunt, quorum defectus plurimum obest, scilicet victualium inopia, census indigentia, frenus penuria, & amicorum carencia. Quatuor sunt quorum copia frequenter affigit, scilicet mulierum abundantia, ciborum affluentia, vrborum copia, & malorum adhaerentia. Quatuor sunt quae homini grauius existunt, scilicet viuere & non gratificari, rogare & non exaudiri, benefacere & non praemiari, ex peccare & non veniri. Quatuor sunt quae homini durissima sunt, scilicet iacere in aegritudine, in summa paupertate degere, imprudenti subiacere domino, & in carcere commorari.

C A P. V.

De his quae homini grata existunt.

Quatuor sunt quae homini gratiora persistunt, scilicet prudentibus laetari filiis, iudiciis abundare diuitiis, excellentiam dignitatem assequi, & inimicorum vindictam nasci. Quatuor sunt quae ante rei factum expediunt, scilicet examinatio principum, discussio medi, prauidio finis, & consilium sapientum. Quatuor sunt quae post factum nihil proluunt, scilicet sensus, penitentia, examinatio, & tristitia. Quatuor sunt quae homini laeta sunt & digna laudibus, scilicet verbis quemcumque honorare, veritate frui, neminem offendere, & cum bonis ambulare. Quatuor sunt quae in felicitatem saepe afferunt, scilicet filiorum multitudo, diuitiarum affluentia, violentus dominatus, & laeta conscientia. Quatuor sunt quae laudabilem rei affectum ostendunt, scilicet consilii petico, proprio sudore nutritio, vtilis compari, & elemosinas largiri. Quatuor sunt quae subito homini auferunt, & numquam restitui possunt, scilicet etiam fama alicuius falsa religione denigrata, virginitas cum aduersu perditur, anima cum a corpore separatur per mortem, & membrum cum abscinditur. Quatuor sunt quae numquam homini auferri possunt, scilicet scientia thesaurus, animi voluntas, corporis tactus, & gustus sapidus: vel sic & breuius, scientia, voluntas, tactus, & sapiditas. Quatuor sunt quae conferri possunt, & conferri non desunt, scilicet scientia cum doctore, flamma cum impenditur, assurrectio corporalis, & curialitas verbalis. Quatuor sunt quae in omni negotio discutendo nec essentia existunt, scilicet quid oportet secundo necessitate non, quid liceat secundum aequitatem, quid debeat secundum honestatem, & quid expediat secundum utilitatem. Quatuor sunt quae collegam respuunt, scilicet dominatus in vrbe, amplexus coniugis, quaestus acquisitio, & in scutella sine in scissorio amelicus. Quatuor sunt quae socium cupiunt, scilicet in discrimine versans, in supplicio afflictus, in itinere means, in dignitate praeditus. Quatuor sunt quae conueniunt plurimum puerili aetati, nam irascuntur repente, reconciliantur sermonibus, obliuiscuntur facile, & celebrantur coequalibus. Quatuor sunt quae adolescentes faciunt, scilicet abueuntur patrimonio, castigari spernunt, inuoluuntur vitiis, & lucra negligunt. Quatuor sunt quae iuuenes peragunt, scilicet quaerunt diuitias, delectantur honoribus, quaerunt amicitias, & abstinent se a turpibus. Quatuor sunt quae maxime senes peragunt, scilicet salubriter consulant, petentibus gelide vel tepide tribuunt, parentibus praeterea referunt laudibus, & praeterea opprimunt affatibus. Quatuor in incommoda senes principaliter assequuntur, scilicet sensum elisio, saeva tenacitas, virium oppressio, & vana timiditas. Quatuor sunt quae laedunt vel nil conferunt, scilicet incensura sterilis, iridens tristitia, colligatus in vanis, & mordens inuidia. Quatuor sunt quae communiter insunt hominibus, scilicet displicenti affectio, habendi cupiditas, sensus proprii credulitas, & habitus parilitas in duello. Quatuor sunt quae senioribus proprie congruunt, scilicet verba promere fructifera, consilia praebere salubria, concordiam procurare discordibus, doctrinam largiri simplicibus. Quatuor sunt quae iunioribus potissime congruunt, scilicet seniorum verba menti recondere, ipsos fideliter parere, sobrie dicenda, pandere, & obsequium praebere merentibus. Quatuor sunt quae ducibus belli expediunt, scilicet

acet hostium acies discutere, praerogatiua belli grandis praereligere, in bello suos alacriter exhortari, & hostes expugnare viriliter. Quatuor sunt quae communiter hominibus insubstantia existunt, scilicet acquirendi voluntas, oculi inuitus, scientiae cupiditas, & aurium placidus auditus. Quatuor sunt mundi opera valde abusua, scilicet christianus contentiosus, pauper superbus, senex sine religione, & femina sine pudore. Quatuor sunt valde in saeculo abusua, scilicet domus sine veritate, plebs sine disciplina, populus sine lege, & adolecens sine obedientia. Quatuor sunt quae terram concutunt, scilicet seruus cum regnauerit, stultus cum saturatus fuerit, mulier odiosa cum nupierit, & ancilla cum domina hares exiterit. Quatuor sunt quae hominibus summe graui existunt, scilicet cum familia demense viuere, iniquis hiis abundare, soliti lucrum perdere, & soliti dominum subistere. Quatuor sunt quae fortissimo principum praecipue expediunt, scilicet patientia in adiuu indisciplinabilem, affabilitas in verborum relatu, honorem ut congruit deferre cuilibet, amicitiam cuiuscumque nasci.

C A P. VI.

De scientijs vtilioribus.

Quatuor sunt scientiae praeter caeteras adfiscenda, scilicet theologia, leges, philosophia, & decreta. Prima est animae pabulum, & pontificatus viaticum: secunda defectus vitios: tertia contra morbos subsidium, ingenii remedium, & amicorum praesidium: quarta sublimatio humilium, & dignitatis seu honoris initium. Quatuor sunt artes homines in assidua penuria & miseria nutriendes, scilicet grammatica, dialectica, arithmetica, & geometria. Prima artium est principium, sed sensus claudit hostium. Secunda verum a falso instruit siue discernit, sed in persona est ridiculum. Tertia docet numerum, sed numerorum nescit computum. Quarta mensuram terrae variat, sed nummis priuata exulat. Quatuor sunt quae inducunt hominem ad scientias, scilicet amor inanis gloriae, legendi delectatio, acquirendi cupiditas, & diuina inspiratio. Quatuor sunt praecipua dona fati, sine fortuna, scilicet vxor prudens, lingua facunda, naturalis sensus, & mundana gratia. Quatuor sunt quae doctorem ad bene legendum alliciunt, scilicet multitudo scholarium intelligentium, salarium stipendium, scientiae acquisitio, & honoris consecutio. Quatuor sunt quae praecipue in ore sapientis disconueniunt, scilicet enormia sublimata laudibus, decencia supprimere affatibus, super ignotum scienter contradicere, & impertinens cum vitio delectare. Quatuor sunt quae hominis sensum perimunt, scilicet mulierum dilectio, crudelitas & subita aduersitas, timoris oppressio, & nimia prosperitas. Quatuor sunt materies hominum, quae in diuitiis dominari nequeunt, scilicet rixosus, imprudens, tyrannus iniuste obtinens, & effrene diffundens gratiam. Quatuor sunt quae sensum acunt, scilicet lucrandi desiderium, nocturna discussio, conferre cum prudentibus, muneris oblatio, vel temperatus victus. Quatuor sunt quae nos in delectis nutriunt, scilicet delectatio delectatio, conuersatio peccantium, reatus impunitas, & gula indulgentia, vel commilli compendium. Quatuor sunt quae praecipue verecundiam inducunt, scilicet accessio penuriae, illatio iniuriae, alium deprecari, & a turba depelli. Quatuor sunt quae verecundiam propellunt, scilicet paucitas sensus, diuitiarum cumulus, eminent scientia, expellens potentia, vel nitida conscientia. Quatuor sunt quae pater circa filium procurare debet, scilicet ipsum moribus instruere, artibus edocere, sub iugo retinere, & competenter alere. Quatuor sunt quae filius tenetur facere suo patri, scilicet illum reuereri, eidem totaliter obedire, illum in nullo contristari, & senem optime procurare. Quatuor sunt quae hominis fortune profunt, scilicet in acquiendo curiositas, in conseruando parcitas, iustitia potiri, & in offensis abstinentia. Quatuor sunt quae quilibet considerare debet in uxore accipienda, scilicet pulchritudo, nobilitas, pulchri mores, & diuitiae. Quatuor sunt in quibus homines potissime delectantur, scilicet in voce iucunda & suauitate, venusta facie, cibis & potibus exquisitis, & locis amoenis. Quatuor sunt quae nobis bona subito auferunt, scilicet incensuram, tyrannus, diluuium, & grando. Quatuor sunt praerogatiuae dotes hominis, scilicet corporis pulchritudo, animi scientia, fama laudabilis, & facundia. Quatuor sunt quae ante tempus hominem occidunt, scilicet vxor formosa, tristis familiaritas, immoderatus cibus & potus, & aer corruptus. Quatuor sunt quae vitam producant, scilicet sobrie viuere, cum dilectis habitare, motus corporis exercitio moderato, & hinc amantibus & puris. Quatuor sunt quae abscondi dequeunt, scilicet nullus, amor, ignis, ira immoderata, & dolor. Quatuor sunt quae ex lingua discreta procedunt, scilicet amoris indultio,

viru praconium, viuendi instructio, & solentis praemium. Quatuor sunt quae ex lingua praua proueniunt, scilicet zizaniz semen, fame detractio, nequam interpretatio, & malorum instructio. Quatuor sunt quae visum delectant, scilicet venusta facies, colorum varietas, ornatus exterior, & aeris serenitas. Quatuor sunt quae auditum delectant, scilicet vox suavis, ornata locutio, rumor placidus, & honesta praedicatio. Quatuor sunt quae gustum delectant, scilicet sapor dulcis, aer bonus, coctio referata, & stomachus exoneratus. Quatuor sunt inter caetera reprobandi crimina, scilicet proximum sine causa odire, lingua aliis detrudere, aliena iniuste tollere, & iniuriam alteri irrogare. Quatuor sunt inter caetera enormia crimina, scilicet ciuitatis desolatio, maris & feminis foeda coniunctio, homicidii perpetratio, & socii detractio. Quatuor sunt quae periculosa perfestunt, scilicet sub tyranno viuere, ventis se committere, in acie debellare, & cum furioso conuersari. Quatuor sunt quae homini difficillima existunt, scilicet aliena possidere & ea restituere, contumelias audire & tacere iniustitiam irrogari, & hoc debere pati, desiderabilia tractare & non frui. Quatuor sunt in mundo praecipue mirabilia, scilicet solem diei spatio mundum gyrare, aquam terram inundare, tot facies hominum distantes sub eadem effigie cernere, & tot vita distantes eundem finem petere. Quatuor sunt quae ad guerram hominem inducunt, scilicet thesauri abundantia, ambitio dominandi, vindictae desiderium, & rerum coniunctio. Quatuor sunt quae guerram auerunt, scilicet vindictae contemptio, defectus victualium, pecuniae penuria, & guerrandi tedium. Quatuor sunt quae homines plurimum cupiunt, nec habere queunt, scilicet sufficientia pecuniae, scientia perfecta, quies continua, & perenne gaudium. Quatuor sunt excellentes & repentinae laetitia, scilicet de carceribus egredi, sponsae copulari, miles fieri, & dignitate ingredi. Quatuor sunt opera stupenda, scilicet quod tyrannus odiosus populum ingentem suspederet, quod in belli confectum minimus numerus obtineat, quod pauperes auferant diuitias diuitibus, & quod multitudo genitum inuigilet fraudibus. Quatuor sunt circa quae quasi omnes insistant, scilicet in quaestu pecuniae, in potestatis ascensu, in familiae regimine, & in malorum accusatione. Quatuor sunt in quibus homines maxime in curam afflictionum detruduntur, scilicet ut diu uiuant, ut penuriam euitent, ut fugiant dedecus, & ut prolem habeant. Quatuor sunt quae ut plurimum deuitari expediunt, scilicet passim credere cuiilibet, nec frustra fatigari quibuslibet, non dolere sepius praeteritis, nec optare quod nequit haberi. Quatuor sunt quae valde sanitati officunt, scilicet superflua mulierum commistio, nimia cibi ac potus assumptio, nimium sigus, & nimietas laboris. Quatuor sunt difficilis cognitionis homini, scilicet auium volatus per aera, nauium processus per aequora, via colubri per nemora, & via pueri in sua adolescentia. Quatuor sunt quae nullo modo ab homine deuitari possunt, scilicet aduentus senectutis, mortis accessus, familiaris elio, & displicibilium inuasio. Quatuor sunt quae suo cultori male retribunt, scilicet ouum cum in pera recluditur, ignis cum in sinu receditur, serpens cum in gremio gubernatur, & nequam cum beneficio eleuatur. Quatuor sunt quae seruando inimicitiam pariunt, scilicet amico pecuniam mutare & eam repetere, pro eo fideiobere & solum requirere, annuatim largiri & desistere seruire alicui, & ab eo similiter seruitium non posse percipere. Quatuor sunt quae plura reperiuntur quam opinentur, scilicet inimici, peccata animi, atans, & debita. Quatuor sunt quae minus reperiuntur quam opinentur, scilicet amicorum numerus, bonitas, potentia, & sensuilitas. Quatuor sunt insatiabilia, scilicet ignis, terra, infernus, & vulua. Quatuor sunt quae hominem de propria sede depellunt, scilicet fumus, stillicidium, foetor, & femine litigium. Quatuor sunt quae maxime hominem attrahunt ad ciuitatis habitaculum, scilicet iustitiae conseruatio, ciuium bonitas, quaestus adueniens, & victualium copia. Quatuor sunt quae hominem ad propriam reducunt patriam, scilicet vxoris dilectio, domus amoenitas, defectus fodalum, & temporis aduersitas. Quatuor sunt quae hominis conditionem ostendunt, scilicet sermonis prolatio, corporis habitus, animi promotio, & gestorum exteriorum effectus. Quatuor sunt quae virum prudentem esse imminet, scilicet discretus sermo, honesta conuersatio, conseruatio scientiae, & moderatio sui ipsius. Quatuor sunt quae maxime hominis vitia tegunt, scilicet in expendendo largitas, in dictis affabilitas, in gestis honestas, & in agendis calliditas. Quatuor sunt quae veritatem aperunt, scilicet rei aspectus, substantiae tactus, auditus veridici, & tentatio gustus. Quatuor sunt quae virum curialem efficiunt, scilicet diuitiarum copia, honoris ambitio, sensus integritas, & seruitii receptio, vel amoris modus. Quatuor sunt quae maxime hominem incurialem reddunt, scilicet nimia paupertas, auaritia, pecunia, & inuidia. Quatuor sunt vitia quae virtutes simulant,

scilicet astutia simulat prudentiam, obstinatio simulat constantiam, auaritia simulat continentiam, & crudelitas simulat iustitiam. Quatuor sunt quae praecipue conueniunt dominantibus, scilicet virtuosos atollere, malecos opprimere, virtutes colere, & releuare oppresses. Quatuor sunt bona quae maxime ex pace proueniunt, scilicet ciuitatis augmentum, vberitas victualium, diuitiarum acquisitio, & laetitia ciuium, & his contraria quatuor ex guerra. prodeunt. Quatuor sunt quae maxime diuitiis peragunt, scilicet fidem acquirunt, gentes augumentant, infimil extollunt, & inimicum opprimunt. Quatuor sunt mala praecipua quae ex penuria prodeunt, scilicet secleris imitatio, personae cotemptus, corporis afflictio, & familiae interitus sine perditio. Quatuor sunt quae praecipue amicitia generant, scilicet beneficium, familiaritas, similitudo, & facundia, siue affabilitas. Quatuor sunt quae maxime odium pariunt, scilicet turpiloquium, offensio, auaritia, & derisio. Quatuor sunt quae ad dignitatem quemquam prouehunt, scilicet census, scientia, vis, astutia. Quatuor sunt quae caecant oculos iudicis, scilicet amor, odium, lucrum, & timor. Quatuor sunt quae subuertunt animi rationem, scilicet amor inordinatus, ebrietas vini, auaritia, & odium. Quatuor sunt quae diuitias afferunt, scilicet fundus siue possessio, scientia, negotiatio, & calus siue fortuna. Quatuor sunt quae diuitias acquisitas destrunt, scilicet guerra, gulositas, ludas, & luxuria. Quatuor sunt quae ciuitatem summe defendunt, scilicet pax, scientia, amor, & iustitia. Quatuor sunt quae vrbem ciuissime destrunt, scilicet guerra, inuidia, defectus victualium, & iustitiae exilium. Quatuor sunt opera maxime laudanda, scilicet pacis inductio, iustitiae obseruatio, releuare oppressum, & egenum sustentare. Quatuor sunt in quibus nobiles quondam praecipue delectabantur, scilicet ire venatum, delectari honoribus, seruire quibuslibet, insudare laudibus. Quatuor sunt in quibus nobiles maxime nunc insistant, scilicet in uadere aliena, dominari affinis, inuigilare quaestibus, & largitatem spernere. Quatuor sunt quae scholarem potissime ad scientiae apicem perducunt, scilicet aere vigili audita percipere, percepta solerti studio discutere, & discreta memoratua mente recondere, recondita cuiilibet dicendo doctrinaliter diffundere. Quatuor sunt quae faciunt nobilem esse ciuitatem, scilicet antiqua conseruatio, ciuium nobilitas, campestris victorie, & conseruatio foederum. Quatuor sunt quae rem rite perficiunt, scilicet artis doctrina, prudentium imitatio, vsus obseruantia, & decora prolatio. Quatuor sunt liquores praeter ceteris necessarii, & vtiliores, scilicet aqua, vinum, mel, & oleum. Quatuor sunt quae ab hinc quae assiduo vsu ab aliquo sciri non possunt, scilicet facti grammatice, ornae scribere, rite ratiocinari, & metricos versus componere. Quatuor sunt quae rite penitentibus sunt summe necessaria, scilicet oris confessio, cordis contritio, operis satisfactio, & boni continuatio, siue perseverantia in bono. Quatuor sunt quae mutationem saepe recipiunt, scilicet voluntas in muliere, ventus in vere, fors in prosperis, & turbatio in aduersis. Quatuor sunt quae huiusmodi praelato conueniunt, siue expediunt, scilicet lapsum statum conspiciere, in melius sperare dari, stipendia modica peragere, vtiliter niti ad lucra. Quatuor sunt verba a quolibet praecipue notanda, quod scilicet largitas non durat, sensus non semper securat, curialitas nonnumquam fallit, & mensura nil omittit. Quatuor sunt quae in proditore semper reperies, scilicet mel in ore dulcissimum, sel in opere mortiferum, sub risu blandissimum in vultu, & sagacissimum in actu. Quatuor sunt quae sepius hominem decipiunt, scilicet va horum dulcedo, lucrandi cupiditas, receptio mulieris, & paucitas intellectus. Quatuor sunt quae morte peiora existunt, scilicet tenem paupertate opprimi, hominem carere sensibus corporeis, peccatorem inuolutum peccatis, & argum in carceribus detentum. Quatuor sunt in quibus delectantur maxime populares, scilicet artium claritudo, victualium vberitas, nobilium oppressio, & variata nouitas. Quatuor sunt loquelae praeter aliis placibiles, scilicet Francigena in Gallia, in Lombardia pedemontis prolatio merica, & profaica in Alemania, composio didamnis in Apulia. Quatuor sunt vrbes ceteris praecinentes, scilicet Parisus in scientiis, Salernum in medicinis, Bononia in legibus, Aurelianus in actoribus. Quatuor sunt vrbes praeter aliis grandiores, scilicet Parisus in Francia, Mediolanum in Lombardia, Florentia in Tuscia, Roma in Italia. Quatuor sunt maxime ciuitates inter alias excellentes, scilicet Ianua, Venetia, Constantinopolis, & Pisa. Prima gaudet diuitiis, secunda victualibus non ex se, sed aliunde, tertia in mercimoniis, quarta magnis ciuibus. Quatuor fuerunt homines ceteros alios excellentes, scilicet Salomon vniuersali sapientia, Arist. in philo. Virgil. in poesis, & Hypocras in phisic. vel Gratianus in decretis. Quatuor fuerunt strenuissimil milites praeter alios excellentes, scilicet temporibus Alexandri Magni, Popinus caesor, & tempore quo Gallia capta Roma cepitolium obsidebant, Puerius,

sius, Camillus, tempore belli punici, Scipio, deinde Iulius Caesar. Quatuor sunt quae tyranni praecipue peragunt, scilicet bonos destruunt, pauperes odium, malos extollunt, virtutes enervant. Quatuor fuerunt olim crudelissimi tyranni, scilicet Herodes in Iudea, Nero in Roma, Attyla in Gallia & Italia, & Aclmus in Marchia, & Lombardia. Primus proprio se occidit gladio. Secundus occisus fuit a populo. Tertius subito mortuus. Quartus in bracha nuda Mediolani laetifera faucibus, & in Sencino castro Cremonae est sepultus. Quatuor sunt homines qui ut plurimum dominari satagunt, scilicet pauperes ut aliena rapiant, diuites ut acquirant defendant, laeti ut se ulciscantur, boni ut urbem a malis tueantur. Primi cuiilibet sunt laetiferi, Secundi possunt tolerari. Tertii saepe damna inferunt, ultimi utilitatem conferunt. Quatuor sunt quae praecipue tyrannos regnare impediunt, scilicet ciuium concordia, diuitum copia, prouiso prudentum, & audacia potentum. Quatuor sunt opera tyranni inter alia, scilicet inter ciues seignata producere, prudentes opprimere, exinanite diuites, & depellere potentes. Quatuor sunt mores qui praecipue tyrannus insunt, scilicet in crudelibus actionibus sunt praecipites, in decetium auditione impatientes, omnia progredi uolunt ex se, & a nemine uolunt redargui. Quatuor sunt quae mulieres inter alia summe cupiunt, scilicet a formosis amari iuuenibus, filiis pluribus polleere, pretiosis ornari uerbis, & domui praeter ceteris dominari. Quatuor sunt quae uelutibus ualde perstunt, scilicet maritum suum extraneis uti amplexibus, domui multum tempus promouere, sanctis egere uictu & uestitu, & ipsorum mortem prouidere. Quatuor sunt quae optime iudici conueniunt, scilicet benigne audire, prudenter respondere, sobrie discutere, & solenniter iudicare. Quatuor sunt quae Deo, & hominibus summe placida existunt, scilicet fratrum concordia, proximorum amor, coniugum consensus, & lapsum reparatio. Quatuor sunt quae rei euentum prauum manifeste indicant, scilicet consilium deserre, male inchoare, ultra vires aggredi, & comunia consequi. Quatuor sunt quae pretio comparari uel extrinseci non possunt, scilicet scientia, sanctas, libertas, & uirtuositas. Quatuor sunt quae absque graui labore acquiri non possunt, scilicet gradus laus, excellens in moribus scientia, magnus census, & potentia. Quatuor sunt quae sine pretio, & difficultate acquiri possunt, scilicet cotemptus sui, fatuitas, uilis penuria, & infirmitas.

Explicit Opusculum septuagesimum primum. S. Tho. Aquin. De uirtutibus & uitiis.

INDEX CONCORDANTIARVM S. THO. IN QVIBVS CONCORDAT SE IPSVM IN PASSIBVS CONTRARIIS.

- Trum Deus sit subiectum Theologiae.
- Trum beatitudo consistat in actu uoluntatis uel intellectus.
- Trum sui sit actus uoluntatis in ordine ad intellectum.
- Trum diuersitas rationum, quae est in attributis, sit tantum ex parte nostri, siue ex parte rei.
- Trum Deus cognoscatur in patria per speciem suam.
- Trum in una specie non possunt multiplicari indiuidua nisi ratione materiae aut potentiae.
- Trum Deus esse unum possit demonstrari ratione & fide teneri.
- Trum omnia nobiliora modo sint causa, quam in causato.
- Trum oportet, quod illud, quod sit de nobilitate creaturae sit de nobilitate creatoris.
- Trum materia multiplicetur per aduentum formarum.
- Trum Deum esse sit per se notum.
- Trum memoria sit praeritorum.
- Trum esse sit accidens.
- Trum potentia & actus sint unius generis.
- Trum potentia sit de genere actuum aut qualitatibus.
- Trum unus articulus fidei possit probare alium articulum.
- Trum liber de spiritu et anima sit Aug. aut alicuius Cisterciensis.
- Trum in Deo sit transcendentia.
- Trum materia indiuiduetur per accidentia, aut per se sit principium indiuiduationis.
- Trum dimensiones interminate sint in materia, aut materia

- nuda sine omni forma, possit diuersitatem habere.
- Trum anima sit tota in toto, & in qualibet eius parte.
- Trum anima uniuersatur corpori mediocribus dispositionibus.
- Trum philosophi diuinam naturam cognoscentes, diuinam generationem, quae pater natura generat filium, cognouerunt.
- Trum una pars sit in potentia ad aliam, uel omnes partes sint in potentia respectu totius.
- Trum potentia generandi, sit essentia uel proprietates.
- Trum per naturam immutabilitatis & temporis, aut naturam interminabilitatis, & Eth. ipsius nominis perueniatur ad naturam aeternitatis.
- Trum spiritus sanctus, per hoc differat a filio, quia esse ab altero per generationem, & esse ab eo per spirationem non possunt uni conuenire.
- Trum pater & filius sint spiratores spiritus sancti, aut unus spirator.
- Trum charitas pertinet ad praemium essentiale.
- Trum beatitudo consistat in actu intellectus uel uoluntatis.
- Trum mundum esse perpetuum sit problema neutrum.
- Trum possint esse infinitae anime actu.
- Trum uti sit actus uoluntatis.
- Trum actio reflexa differat ab actione, secundum rectum, id est, an eadem actione intelligitur intelligibile, & ipsa intelligere.

Explicit index. EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEPTVAGE-SIMVM SECVNDVM. DE CONCORDANTIIS, IN QVO CONCORDAT SEIPSUM IN PASSIBVS APPARENTER CONTRARIIS.

ER TRANSIBVNT plurimi, & multiplex erit scientia, Dan. 13. In uisione prophetica, quae usque ad tempus statutum signari & claudi praecipitur, docetur in Christo omnes thesauros sapientiae, & scientiae esse absconditos, donec se manifestauerit electis, unde tunc non erit multiplex scientia, cum medium fuerit unum, & sufficiens ad alia cognoscenda, secundum numerum enim mediolorum inuenitur numerus scientiarum, medium enim erit essentia diuina cui omnes beati sine medio creaturae coniunguntur, unde uni non aderit alio mediante, quod unus alium doceat, unde Hieremias, scriptum est. In illa die non docebit uir fratrem suum, & proximum suum dicens. Cognosce Dominum, a minore enim usque ad maximum, omnes cognoscent me, dicit Dominus, & hoc in plena luce perficietur, quae nihil tenebrarum, & erroneum patitur, unde propter huius luminis uirtutem, nulla opinio locum habebit, sed erit una scientia omnium certissima, quae erit gloria beatorum. In hoc enim gloriabitur, qui gloriatur scire, & nosse me. Praedictum igitur lumen dupliciter nobis in uia communicatur, uno modo modice, & quasi sub paruo radio, & hoc est lumen naturalis intellectus, quod est quaedam participatio illius lucis aeternae, multum tamen distans, & ab illa deficiens, unde propter nimiam distantiam est quasi umbra, cui modicum luminis est admixtum, & ideo in hominibus ratio inuenitur, quae est umbra intelligentiae, & inde est, quod sunt diuersae opiniones apud homines propter defectum plenae lucis in cognoscendo, quae tamen penitus auferentur, cum illa lux radiare coeperit. Alio modo communicatur nobis in abundantia quadam, & quasi in quadam solis praesentia, & ibi actus mentis nostrae reuerberatur, quia supra nos est & super sensum hominis quod nobis ostensum est, & hoc est lumen fidei, quae nullam patitur opinionem infra suos terminos. Totum enim certissimum est quod fides habet, ex quacumque enim parte ad fidem acceditur, omnis intellectus captiatur in obsequium Christi, nec Opus S. Tho. Aquin. S mirum

mirum cum eiam veritas creata cogat intellectum sibi assenti-
re. Diverſitas igitur opinionis ſiqua fuerit, extra terminos fidei re-
neatur infra terminos enim fidei unius, & unius moris habitent
fideles Chriſti. Quæ namque offenſa in ſcripturis hominum in
veniuntur, error ſcilicet contra ipſam veritatem, ſicut in doctri-
nis hæreticorum contra fidem inveniuntur, de quibus eſt certum
quod falluntur in ratione humana, quia argo, contra fidem non
ſunt fundata ſuper prima principia, vel lumē naturale, quia Deus
& fidem, & naturalem ſcientiam homini tradidit. Eſt & alia
offenſa in ſcripturis, & quidem ſatis frequens, difficultas. ſed ve-
nienti in mentem authoris, quod dicitur eſſe incantum a quoli-
bet ſtudioſo. Pauci enim, vel nulli aliquid ſcripſerūt, qui ab hoc
impunes ſint, quia ſecundum Auguſt. de Tri Numquam ſuit ali-
quis qui in omnibus ab omnibus intelligeretur. Sperantes igitur
cum Dei adiutorio in operibus noſtris primam offenſam euāſi-
ſe, aliter a quantum poſſibile eſt vitare deſideremus: unde qua in
diuerſis locis poſita ſunt eadem, duntaxat quæ occurrerunt nobis
debet huiusmodi cogitationibus quæ inter ſe aliquibus videtur
diſſona, quibus mens noſtra non ſatis eſt nota. ſic concordare
in tendimus, ut quomodo unum quodq; in ſuo loco accipi de-
beat ſine difficultate ſciri poſſit. Supplicantes ut ſi quid aliquis
inuenierit a nobis non concordatum, ſi ei non ſit magna cauſa di-
ſcendi, ex qua ſecundum Hila. accipienda eſt intelligentia dicto-
rum diſcretorum, & magis exercitatum conſulat. Si vero nō ſue-
rit inuentum, quod ſimul utrumq; ſtare poſſit, id illorum eligat
quod magis veritati conſonum iudicauerit, alterum vero renoca-
remus, ſi talis nobis diſcordia occurreret.

In primo igitur ſententiarum diximus ſubiectū theologiae poſ-
ſe ſic ſue accipi, ſi quis hoc uellet: in prima uero parte Dei
eſt ſubiectum theologiae memorauimus, quod uerum eſt, eſt for-
malis ratio obiecti in theologia ſit a Deo, & tale uerum eſt ſubie-
ctum. Aliud uero de his quæ materialia ſunt, in telligi po-
teſt dicendum eſſe ſubiectum, uel niſi forte per accidens, ſed quia
reuerſentia doctorum qui talia dixerunt, in aliquo derogare ode-
rim. Conſequenter in eod. lib. diximus ſui eſſe actum uoluntatis
& in ordine ad intellectum: in 4. uero ſenten. & in 2. parte ſum.
& in ſumma contra Gentiles, & in aliis quaſi frequenter poſui-
mus beatitudinem conſiſtere in actu intellectus eſſentialiter, que
ſibi in nullo repugnant, ſed addendum fuiſſe, quod ſui non eſt
ille actus absolute in quo conſiſtit beatitudo, ſed ſupra ipſum ad-
dit. Sui enim completur actum intellectus in quo eſt eſſentia
beatitudinis, & omnem actum qui ſequitur quaſi perfectionem
aliam addens ſuper actum intellectus, ut puta delectationem, &
huiusmodi quæ perficit operationem intellectus beati, ſecundum
Apoſtolum. Sed hoc ideo dictum eſt, quia ratio naturalis ſubter-
uit fidei, unde eſt dictum per fidem acceptum hoc, ſcilicet quod ſi-
des ſupponit Deum eſſe unum tanquam ratione oſtenſum, Deū
ſcilicet eſſe unum: uel ideo dicit poſſit ut fiat reſolutio ad diuer-
ſos, quia uni poſſet de hoc fieri demonſtratio, alteri uero non,
quem per fidem necesse eſt ad hoc accedere. In eadem iterum
quaſtione dicta ſunt duo, quæ ſibi uidentur repugnare. Vnum
eſt, quod omnia nobiliori modo ſunt in cauſa ſua quam in ſuo
cauſato. Aliud eſt, quod nō oportet quod illud quod eſt de nobi-
litate creatura ſit de nobilitate creatoris, quæ nō ſunt op poſita,
quia primum dictum eſt cauſaliter, aliud uero formaliter. Iterum
ibidem in fine quaſtionis dictum eſt, quod materia multiplica-
tur per aduentum formarum, quod uerum eſt de multiplicatio-
ne ſpecierū, quarum principia ſunt formæ, alias n. oſtenſum eſt
frequenter formas multiplicari per materiam, quæ eſt multipli-
catio indiuiduorum in eadem ſpecie. Inſra autem dictum eſt
Deum eſſe non eſſe per ſe notum, & idem poſitum eſt in prima
parte, & in libro contra Gentil. ubi actum eſt de ratione Anſel-
mi, qui ex ſignificatione ipſius termini proceſſit, ut uideatur, quā-
tamen ſignificationem non ponit Dionyſius, qui nomen diu-
norum ſignificationes pertractauit, ut credimus, nec aliquis exce-
pto Anſelmo. Vnde ſufficeſt ibi dicere quod dicit Auguſtinus
in libro de doctrina Chriſtiana, quod licet omnes Latini cum au-
dierint illud nomen excentur ad cogitandam quandā naturā,
quod potius factum uideatur ex quodam uſu quam ex ipſa ui uo-
cabuli. Et ideo ibidē poſuit, quod nō in ſtreptu iſtari duarū ſimili-
tudinū Deus cognoscitur ipſe, quā tamē cōuenit in platione ter-
minorū principii p ſe noti, niſi fuerit tale per ſe notū, quod nō ni-
ſi paucis, & ſapientibus eſt per ſe notū, ut incorporalia nō eſſe in
loco, ut dicit Boetius in lib. de hebdomadibus, de quo tamē alii
rudes, ſper rationē doceri poſſunt, quo tamē ipſa platio uoca-
buli nō docet hæc, per quæ modū poſſet dici ſapientibus de Deo,
Deū eſſe per ſe notū, non aut ſimpliciter ex ipſa platione nomi-
nis, ideo ipſe nō eſt ſui omnib; manifeſtauit, ut ſcripſit eſt. Quod
autē poſtea ſcriptum eſt, memoria quæ eſt altera pars imaginis,
non eſt præteritorū, abſtrahit ab omni tempore, cum ſit in intel-
lectu, & ideo in parte ſenſitiua, diſſentire ut ei quod dictum eſt
in

G

H

I

K

L

aliqua naturarum, ſed una natura ſimplex conceptioni nulli pro-
portionata, ſed excedens omnem conceptionem; & ſic non deroga-
gat ſimplicitati: ſicut enim in aliis diuerſitas naturæ, ita in Deo
ſumma perfectio reſpondet multis & diuerſis conceptionibus. Et
iſto modo iſta diuerſitas non tantum eſt in ratiocinante, ſed in ip-
ſa re, quia temper accipitur eadem natura ſimplex in concep-
tione poſteriori ut excedens priorē, unde pluralitas rationum ex
parte Dei eſt ut quoddam excedens in perfectione, & non ut ha-
beat diuerſas naturas. In eadem uero quaſtione dictū eſt, quod
bonitas, & ſapientia, & huiusmodi in Deo ſunt ſecundum ue-
riſſimam ſui rationem, & ideo bonitas non eſt ratio ſapientia,
ſecundum quod huiusmodi. Vnde concludetur, quod abſolu-
te ſunt in Deo ſecundum diuerſam rationem, quæ diuerſitas
non eſt tantum apud ratiocinantes, ſed apud proprietatem rei.
In prima autem parte ſumme, ubi ſcilicet quaeritur, an nomina
dicta de Deo, & de creaturis dicantur uniuoce, illud ſatis deſecl-
ratum eſt, quia non ſunt intentione ibidem ponere in Deo aliquæ
diuerſitates rationum abſolutarum, ſed hoc inuenitur in ipſa
proprietas rerum, & ideo poſitum eſt, ſecundum quod huius-
modi. Nihil autem eſt accipere a proprietate rerum quod nō
ſit in Deo multo nobiliori modo. Et ideo connotatio in creaturis
non eſt cauſa quod talia ſint in Deo, ſed eſt conſequentia. Non enim ideo
Deus bonus eſt, quia hoc reperitur in creatura, ſed creatura bona
eſt, quia Deus bonus eſt. Dicitur autem, dictum eſt conſequentia
ter quod Deus & angeli cognoscuntur a nobis per ſpecies im-
preſſas, & non abſtractas, non oſtendunt quod Deus uideatur in
patria per ſpeciem ſuam: nam in primā parte ſumme oſtenſum
eſt hoc eſſe impoſſibile, ſed in ui cognoscitur quandoq; Deus
non per ſpeciem a creaturis acceptam, ſed intentione a Deo forma-
tam, unde in reſponſione ad quaſtionem dicebatur, quod non quaere-
batur de uifione Dei per eſſentiam. In q. de Trin. Dei di. 2. arg. 6.
diximus in una ſpecie non poſſe multiplicari indiuidua, niſi ratio-
ne materia, uel aliquid potentia, ubi inuenitur multiplicatio-
nem indiuiduorum eiuſdem ſpeciei fieri poſſe per aliquā poten-
tiam, quæ non ſit materia, quæ quāuis poſſit reperiri ſine ma-
teria ut in angelis, tamen ſecundum eam nō ſit multiplicatio in-
diuiduorum in eadem ſpecie, ut tot ſint ſpecies, quot indiuidua
in eis, ut oſtenſum eſt frequenter. Hoc enim dictum eſt, quia
nondum inuenitum erat aliquid ad oſtendendum potentiam non
multiplicare indiuidua in eadem ſpecie, quod tamen multi tene-
bant. Quod autem in reſponſione eiuſdem quaſtionis dictū eſt,
Deum eſſe unum demonſtrari ratione, & fide teneri, non oſten-
dunt aliquid ad fidem pertinere quaſi articulos eius, quod etiā
poſſet demonſtrari, cum hiſde ſit de non apparentibus, ſecundum
Apoſtolum. Sed hoc ideo dictum eſt, quia ratio naturalis ſubter-
uit fidei, unde eſt dictum per fidem acceptum hoc, ſcilicet quod ſi-
des ſupponit Deum eſſe unum tanquam ratione oſtenſum, Deū
ſcilicet eſſe unum: uel ideo dicit poſſit ut fiat reſolutio ad diuer-
ſos, quia uni poſſet de hoc fieri demonſtratio, alteri uero non,
quem per fidem necesse eſt ad hoc accedere. In eadem iterum
quaſtione dicta ſunt duo, quæ ſibi uidentur repugnare. Vnum
eſt, quod omnia nobiliori modo ſunt in cauſa ſua quam in ſuo
cauſato. Aliud eſt, quod nō oportet quod illud quod eſt de nobi-
litate creatura ſit de nobilitate creatoris, quæ nō ſunt op poſita,
quia primum dictum eſt cauſaliter, aliud uero formaliter. Iterum
ibidem in fine quaſtionis dictum eſt, quod materia multiplica-
tur per aduentum formarum, quod uerum eſt de multiplicatio-
ne ſpecierū, quarum principia ſunt formæ, alias n. oſtenſum eſt
frequenter formas multiplicari per materiam, quæ eſt multipli-
catio indiuiduorum in eadem ſpecie. Inſra autem dictum eſt
Deum eſſe non eſſe per ſe notum, & idem poſitum eſt in prima
parte, & in libro contra Gentil. ubi actum eſt de ratione Anſel-
mi, qui ex ſignificatione ipſius termini proceſſit, ut uideatur, quā-
tamen ſignificationem non ponit Dionyſius, qui nomen diu-
norum ſignificationes pertractauit, ut credimus, nec aliquis exce-
pto Anſelmo. Vnde ſufficeſt ibi dicere quod dicit Auguſtinus
in libro de doctrina Chriſtiana, quod licet omnes Latini cum au-
dierint illud nomen excentur ad cogitandam quandā naturā,
quod potius factum uideatur ex quodam uſu quam ex ipſa ui uo-
cabuli. Et ideo ibidē poſuit, quod nō in ſtreptu iſtari duarū ſimili-
tudinū Deus cognoscitur ipſe, quā tamē cōuenit in platione ter-
minorū principii p ſe noti, niſi fuerit tale per ſe notū, quod nō ni-
ſi paucis, & ſapientibus eſt per ſe notū, ut incorporalia nō eſſe in
loco, ut dicit Boetius in lib. de hebdomadibus, de quo tamē alii
rudes, ſper rationē doceri poſſunt, quo tamē ipſa platio uoca-
buli nō docet hæc, per quæ modū poſſet dici ſapientibus de Deo,
Deū eſſe per ſe notū, non aut ſimpliciter ex ipſa platione nomi-
nis, ideo ipſe nō eſt ſui omnib; manifeſtauit, ut ſcripſit eſt. Quod
autē poſtea ſcriptum eſt, memoria quæ eſt altera pars imaginis,
non eſt præteritorū, abſtrahit ab omni tempore, cum ſit in intel-
lectu, & ideo in parte ſenſitiua, diſſentire ut ei quod dictum eſt
in

in quaſtionibus diſputatis, ubi dictum eſt, eandem memoriam
reſpicere præterita: ſed hoc dictum eſt per ſimilitudinem quan-
dam, quæ reſpicere quod eſt talis memoria, præſupponitur in-
tentioni intellectus ordine quodam, ſicut inter præteritum & fu-
turum præſens ordo inuenitur. Vel ideo dictum in telligi poſſe,
quia intellectus poſſibilis ſpecies eſt in et in tempora, cum ſit lo-
cus ſpecificarum, ſecundum Philoſophum, ſed ad eas non redit niſi
per ſpecialitates, quæ ſunt in parte ſenſitiua ubi etiam illa me-
moria ponitur. Conſequenter dictum eſt, eſſe non eſſe accidens
in q. utrum eſſentia animæ ſit ſua potentia, in ſolutione ſecun-
di argumenti, & ideo in mente ſequitur eſſentia animæ, quia oſtē-
ſum ſuit effectum immediatum proportionatum eſſe ſua cauſe.
In quaſtionibus uero diſputatis, dictum eſt eſſe angeli eſſe acci-
dens: talia frequenter inueniuntur eſſe dicta in diuerſis locis,
quæ ſic intelligi debent. Eſſe enim habet compositionem ad
principium eſſendi & ad ipſum quod eſt, ſic ſcilicet ſit ſuum eſ-
ſe, quod in Deo ſolum habet locum. Et hoc patet, ſi ſuum eſſe albi,
albi non eſt accidens habito reſpectu ad albedinē, ſed eſt princi-
pium eſſe albi, in quo ſolum eſſentialiter eſt albedo. Ad ipſum uero
ſubiectum comparatum, eſſe album eſt accidens, per quē mo-
do eſſe rei animæ habito reſpectu ad principium ut eſt princi-
pium talis eſſe, eſſe non eſt accidens, quia natura eius ut princi-
pium eſt, ſi in homine ſaluatur, ſcilicet eſſe. Primum enim princi-
pium formale eſſendi eſt ipſum eſſe, per quod qualibet forma
dicitur cauſare eſſe. Vnde forma non dat eſſe ſua materia: quæ di-
citur actus, niſi per ipſum eſſe, quod eſt etiam actus ipſius formæ,
quod tamen dicitur ſequi ipſam formam, & in ordine unio-
nis ita le habet, quod eſt absolute nulli materiae uicium, cum
in nullius compositione cadat, & ideo per formam necesse eſt eſ-
ſe tribui materiae & non per ſe, inde eſt quod reſpicendo ad or-
dinem inhærentia, forma eſt principium ipſius eſſe: reſpicendo
uero ad ipſam actualitatem materiae, ſua compositio eſt eſſe priuſ
quam ipſa forma. Sic igitur ſi ſua reſpectus ad ipſum principium
eſſendi in composito, eſſe non eſt accidens: ſi uero ſua reſpectus
ad ipſum quod eſt, ut ad angelum, uel ad quodcumque aliud, il-
lud eſt eſt accidens, quia ipſum quod eſt intelligi poſſet & diſ-
ſini per propoſitionem indicantem quod quod eſt, etiam ſi nō
ſit, nec per aliquam dici poſſet ipſum eſſe, cum ſuum eſſe non ſit
ipſum eſſe, unde in angelo licet idem ſit id quod eſt, ſupponitur
ſcilicet & ipſum principium eſſendi, non tamen propter hoc
quod accidentaliter ſe habet reſpectu unius eſt accidens reſpectu
alterius: diſſentunt enim in angelo eſſe, & ſupponitur ſecundum
rationem, & hoc ſufficit ad propoſitum. Quod autem dictum
eſt ibidem ad idem genus pertinet potentiam & actum, & per
hoc oſtenſum eſt potentiam animæ eſſe accidens, quia operatio
ſua eſt accidens, plus concludere uideatur: per hoc enim non ſolū
potentia animæ accidens eſt oſtenditur, ſed ad prædicamentum
actionis pertinere, quod uerum eſt, ſic enim principium actio-
nis per reductionem ad idem genus cum actione pertinet. Sed
hoc non ſufficit ad propoſitum oſtendendum, quia nihil prohibet
aliquid eſſe per ſe in genere aliquo, & per reductionem in alio,
ſicut albedo uel ſcientia eſt per ſe qualitas, ſed per naturam al-
terius ad relationem pertinere, ſeu ſpectat. Ex quo oſtendi uideatur
potentiam animæ ut operans eſt in genere actionis per ſe, ta-
men in genere qualitatibus ſed ueniuntur duo principia ſecun-
dum ordinem in agendo, & non ſecundum ordinem ad eſſendi,
alterum necesse eſt accidens, ut patet de forma ſubſtantiali in
igne, & de eius calore. Cum ergo eſſe animæ ſit primum eſſendi
principium, & potentia proximum, ex quo eſſe animæ eſt in
genere ſubſtantia, potentia erit in genere accidentis, ſcilicet qua-
litatis. Quod autem poſitum eſt pro exemplo quomodo ex arti-
culis fidei poſſet argumentum ſumi ad probandum ipſos articu-
los fidei, ſic facit Apoſt. 1. Cor. 15. ubi ex reſurrectione Chriſti p
buit reſurrectionem communem futuram, non ita intelligitur
quin reſurrectio communis ſit articulus fidei, cum in Symbo.
Apoſt. ponatur inter articulos fidei, unde reſurrectio probari
non poſſet, licet per unum articulum alius defendi poſſet apud
alium qui unum concedit alio negato: unde non placet nobis,
quod dictum eſt in prima parte ſumme, quod Apoſtolum arguit
ex reſurrectione Chriſti ad reſurrectionem communem proban-
dam, quia eius oppoſitum expreſſe dictum eſt paulo ante, ubi
dictum eſt, quod Theologia non argumentatur ad principia ſua
probanda, quæ ſunt articuli fidei, & hoc uerum eſt: ideo hic ſu-
per primū librum melius dictū eſt. Vbi autem de ſui dictū eſt,
intitularur liber de ſpiritu & anima Auguſt. in quaſtionibus uero
de anima, dictum eſt, quod ille liber cuiusdam Ciliſtrienſis eſt,
quæ ſimul ſtare non poſſunt, ideo ultimum ueracius dictum pu-
tamus. Poſtea dictum eſt, quod res eſt de tranſcendentibus, &
ideo communiter ſe habet ad reſoluta & ad abſoluta, unde poſ-
ſunt dici tres res in diuinis propter diuerſitatem relationis, quæ
ibi poſſunt inueniri, & non propter abſoluta: quod non ideo di-
ctum eſt, quod in Deo ſunt tranſcendentia in quantum tranſcen-

dentia, ſed ideo dictum eſt quod ſicut alia nomina tranſump-
tue dicuntur de Deo, ita & illa, & tanto conuenientius, quanto
indeterminatius ſe habent ad res. In prima parte dictum eſt ma-
teriam indiuiduare per accidentia quedam, cum tamen frequen-
ter inueniatur dictum materiam eſſe principium indiuiduatio-
nis, quæ ſic intelligi habeat. Certum enim eſt ibi indiuiduatio-
nem originari ubi terminatur actio ipſius intellectus abſtrahē-
tis: hoc autem eſt quiddam ipſa ſingularis ut ſingularis eſt, quæ
accipitur a ratione particulari quæ eſt in ſiſma hominis, loco cur-
tus in bruis eſt eſtimatiua, ipſa uero accidentia a ſenſu capiuntur,
unde apud nos duo parti. ipant ad indiuiduum in genere ſub-
ſtantia, ſcilicet ſubſiſtere in primo gradu ſubſtantiæ, quod eſt fun-
damentum omnium aliorum proprium, unde & prima ſubſtan-
tia a philoſopho uocatur, quia non eſt aliqua ſubſtantia prior de
qua prædicatur, ſed ſola materia per quam indiuiduatur. Diui-
ſio enim formalis eſt per ſuppoſita cuius ſpecie ſalutis eſt quod
ſenſu demonſtratur hic & nunc, eadem uicinitas quæ eſt inter
rationem particularem hominis, & ſenſum ſuum, cuius ſolus eſt
diſſerentia loci & temporis percipere, necesse erit inter quid-
dam particularem ut particularem eſt, ut ſua accidentia per quæ
ad locum & tempus determinatur. Quantum igitur ad hoc &
nunc pertinet, quantitas indiuiduationis eſt principium: quan-
tum uero ad ipſam talem quidditatem ſpectat, materia eſt princi-
pium indiuiduationis: impoſſibile eſt tamen materiam uniri
formæ ſine quantitate, quia primus gradus materiae per formā
eſt corpus, licet ipſa quantitas non ſit principium eſſendi ſui ſub-
iecti. Conſequenter, cum de ſimplicitate animæ ageretur, in pri-
mo ſententiarum materiam nudam ab omni formā nullam di-
uerſitatem habere dictum eſt, quia eſt ſubſtantialiter præcedit om-
ne eſſe accidentale. In ſecundo uero ſenten. & 4. & in lib. contra
gentil. dictum eſt diſſerentia in determinatas eſſe in materia.
Aliter enim non poſſunt diuerſe formæ in materia recipi, ſi nul-
la penitus in ea diuerſitas eſſet, has autem diſſerentias 7. metha.
remouimus, hic autem ita accipi debet. Cum enim de reſurrectio-
ne ageretur in quarto, & quantitas diſſerentia ſit principium in-
diuiduationis, ut dictum eſt, non reſurrexerit idem indiuiduum
numero, niſi redirent eadem diſſerentia numero, quod nō poſ-
ſet contingere per agens naturale, ſed per agens diuinum. Vnde
cum non ſit in homine niſi una formā tantum, anima, quæ quā-
ta non eſt per ſe, uel per accidens, ſicut alia forma naturales ſunt
ſolum a parte materiae, ponendæ ſunt diſſerentia hæ non aliter
conſtare quàm in potentia. Et ideo non placet, quod uſi ſumus
materia comment. in 2. ſent. cū de eis eſſet ſermo, ne propter hoc
uideamur eas ponere modo commentariis. De hoc et in noſtris
quaſtionibus agitur, ubi quaeritur de ueritate, utri diſſerentia pro-
uidencia diſponantur corpora inferiora per corpora caeleſtia. Ibi
enim arguitur ſuper opinionem cōmen. & ſedetur, quod diſſerentia
intelliguntur in materia ante formas naturales non actu cōple-
to, ſed in actu incōpleto, & ideo ſunt prius in uia generationis,
cuius ratio eſt, quia cū forma aliqua perficit materiam ſecundum
diuerſos gradus, in gradu primo qui eſt imperſectior, ſequuntur
diſſerentia. Et quia hic gradus incōpletus actus eſt reſpectu gra-
dus perfectioris erit prior in uia generationis, ideo prædictæ di-
ſſerentia in uia generationis præcedunt formas naturales ſecun-
dum gradus perfectos. Propter gradum naturæ perfectum di-
cuntur formas naturales ſecundum quod in gradu naturæ perfectio-
res eſt principium motus & actionis. Nihil enim mouet & agit ali-
quid niſi in gradu naturæ perfectio existens, cū natura ſit princi-
pium motus: licet diſſerentia tales originentur in tali gradu tā-
tum, tū in ſubiecto ſunt in ipſa re perfectæ, & non tū in ipſo
gradu imperſectio, & iſto modo poſſet opinio. cōmē. ſaluari, ſi ta-
mē opinatus fuiſſet illas per generationē rei reſultare, & nō præ-
dere omne formā ſubſtantialem. Et per hunc modū poſſet ſaluari
quod dicit materia non poſſe ſpoliari ſiſ diſſerentia, quæ cū
materia nō ſit ſine forma, impoſſibile eſt eā eſſe ſine primo gradu
quæ facit forma. Primus autem gradus eſt corporeitas, unde nō
eſt materia niſi in corporibus, ſed ponere aliqua eſſentia quā-
titatis ſequi materia, & ab ea nō ſpoliari materia, impoſſibile eſt,
& opinio antiquorū negantiū formas ſubſtantiales, ut dī in 7.
meta. Iſto igitur modo ubicumq; aliquid de hoc inuenit, expo-
natur. Conſequenter dictū eſt, quod in omni materia ſm capacitate
ſua perfectio inſunditur, in quo inuē uideatur formā ordinari ad
materia, & eonuerto, cum tamen forma ſit ſinis propter quæ
materia ſic, uel ſic diſponitur, & hoc frequenter inuenitur dictū,
utrumque enim horum uerum eſt. Nā agens diſponit materiam
ut ſit apta recipere formā, & illo modo forma ſinis eſt, & iterum
receptum eſt in recipiente per modum recipientis, & ſe limita-
tur forma ſecundū capacitatem materiae, & ſic eſt ordo forma ad
materia. Conſequenter, cum quaeretur utrum anima ſit in
qualibet corporis parte tota, in ſolutione ſecundū argumenti di-
ctū eſt, quod perfectibile debet eſſe proportionatum ſua perfectio-
ni. Et ideo ſua partes in animali perfectio diſſerentia: propter di-

functionem potentiarum anime perfecte, quae potentia ille est
sent perfectiones talium partium, quod uerum est de perfectione
accidentali, per quam partes immerite se habent ad operan-
dum, non autem de perfectione substantiali, quia illae potentiae
non sunt formae substantiales, imo quilibet pars habet esse ab ip-
sa essentia animae, unde licet unum sit esse ipsius totius & cuiusli-
bet partis, quia una tantum est forma, diuersae tamen sunt perfe-
ctiones in diuersis partibus, quae sunt principia immediata opera-
tionum determinatarum. Unde uisua potentia non est forma
substantialis oculi dans ei esse substantiale, licet perficiat eum
ad uidendum, sed ipsa essentia animae propter sui perfectionem:
unde una forma est constituens animal omnibus modis quibus
constitui potest, unde nisi fuerint diuersa organa, quor ipsa neces-
sario requirit, non haeret animal per aliquid eius, unde nulla
pars animalis perfecta est animal nec actu, nec potentia. Anima
uero in animalibus imperfectis non requirit tantam diuersitatem
in partibus, uel in organis, quia non est in eis multitudo operatio-
num, & quia non requirit tantam diuersitatem in partibus, ideo
tallum corpus non est omnino unius formae, ut ibi dictum est,
quia non constituit animal omnibus modis quibus constitui pot-
est, quia animal potest fieri per aliquid eius. Si enim diuidatur
animal anulofum, ut ibi dicitur, forma quae prius erat in actu una,
iam fit multiplex in actu: unde certum est quod partes in toto erant
animalia in potentia, quod non contingit in animali perfecto: &
ideo non est tanta unitas talis formae, quanta animae perfecta, &
propter hoc dictum est, quod corpus in talibus est quasi unius
formae, non quod intellexerimus ibi esse plures formas nisi in po-
tentia, quae ad actum per diuisionem ducuntur. Quod ergo de uir-
tate formae in diuersis locis diximus, necessarium credimus, &
eius contrarium impossibile, sed de hoc qui in uno loco nos respec-
xit, non statim sententiam ferat, cum multa in unum contulerit,
inconueniens reperiet. In prima parte dictum est, animam non
uniri corpori medianibus quibusdam dispositionibus, in primo
uero sententiarum dist. 2. solutionis generalis, argumē, ultimū dictū
est dispositiones manere cum forma substantiali. Et frequenter
fermo de hac materia reperitur, & haec sibi repugnare uidentur.
Inuenitur etiam quod dispositiones praecedentes in aduentu for-
mae substantialis corrumpantur. Primo ergo sciendum, quod pri-
ma duo sibi non repugnant: quia quando agens intendit suam
similitudinem in materiam aliquam imprimere, uirtus sua im-
mediata est ipsi materiae, quam accidens quod agit in uirtute
formae substantialis, quia uirtus agentis coniungit secundum eū
passo, forma autem substantialis sequitur suam uirtutem, & non
ipsum accidens. Et ideo si quando ex aere generatur ignis, dice-
retur idem calor manere qui disponit aere ad ignem, quod ta-
men impossibile est. Nam propter hoc loqueretur forma ignis re-
cipi in materia mediante calore. De secundo, scilicet quomo-
do dispositio maneat, cum frequenter inueniatur dictum, disposi-
tionem corrumpi in aduentu formae substantialis, in solutione
primi argumenti praedictae quaestiones sufficienter dictum est. Cō-
sequenter, cum quaereretur utrum pater genuit filium naturā,
distin. 6. in solutione tertiū argumenti dictum est, quod philoso-
phi ideo non cognouerunt diuinam generationem, licet cogno-
uerent diuinam naturam, quia non comprehenderunt eam. Si
autem comprehenderent naturam Dei, & generationem nouis-
sent. Ex quo uidetur quod nec beati in prima illam generationē
sciant, quia constat quod non comprehendunt naturam Dei, licet
idem in prima parte summae, & in quaestionibus nostris do-
cuius, quod possit concordari per hoc ut uidetur, quia compre-
hendere dicitur, ut dicitur in prima parte summae, pro termino
scilicet insecutionis, quando scilicet tenetur, & sic beati in patria
habent meritum spei, & noscunt illam ineffabilem generationē,
& sic philosophi non comprehenderunt diuinam naturam, un-
de non attigerunt ad illam generationem. Alio modo dicitur cō-
prehendere proprie, quod est concludere aliquid in terminis cō-
uenientis, & ideo illo modo nihil comprehendit Deum, quia ip-
se excedit omnem intellectum: & licet sic non comprehendat-
ur, tamen generatio illa per primam comprehensionem satis
manifestatur beatis, & sic in prima parte summae dictum est
de comprehensione. Sed hoc non sufficit ad illa concordandum,
quia in prima parte dictum est, quod qui ipsum comprehendere
sciret, sciret rationes omnium rerum quae ab ipso productae sunt,
quod necesse est intelligi de illa comprehensione, quia nullum eum
comprehendit, sicut ipse seipsum, unde beati in patria omnes ra-
tiones quae in ipso sunt, non cognoscunt, & si ipsum comprehend-
ant primo modo, & idem dictum est in primo sententiarum,
per quod manifestum est comprehendere non posse accipi primo
modo, sed secundo. De hoc enim dicitur ibidem, quod tunc om-
nia opera diuina cognoscunt, unde melius fuisse sic distinctum
esse, quod cognoscere naturam diuinam est duplex. Vno modo
per reuelationem, & sic non cognouerunt philosophi, quia tunc
cognouerunt ipsam generationem, quia fides dicit Deum esse

eternū, trinum, & unum. Alio modo per effectus & cetera quae
dicuntur ibidem, inuenitur in prima parte summae, ubi de di-
uina simplicitate agitur, quaestione 3. solutione generali 7. ar-
gumento quod quandoque una pars est in potentia ad aliam,
sicut materia ad formam, uel omnes partes sunt in potentia res-
pectu totius: alibi reperitur frequenter, ideo omnes partes di-
cit in potentia esse in toto, non respectu totius, sed ut per se
sint actu, & uerumque uerum est, omnis enim potentia ad actum
ordinatur. Actus autem dupliciter, participatiue, & simpliciter,
unde cum partes dicuntur esse in potentia respectu totius, non
est intelligendum, quod partes se habeant potentialiter ad
actum participatum, nam in toto existentes habent illum actū,
respectu enim eiusdem nihil est simul actū & potentia. Hoc igitur
per similitudinem dictum est, quia in perfectum respectu
perfecti se habet sicut potentia respectu actus, partes enim sunt
deficientes a perfectione totius. Respectu uero actus absoluti,
proprie sunt in potentia, quia nulli nondum habent in toto exis-
tentes, & hoc modo in 1. physico. expositum est a nobis quo-
modo partes sunt in potentia respectu totius. Consequenter,
ubi de potentia generandi quaesitum est, dictum est quod essen-
tia ut est paternitas, est principium quo pater generat, & ideo
potentia est quasi medium inter essentialem & respectiuum m. In pri-
ma uero parte summae eodem argumento dictum est potentiam
generandi esse essentiam principalem, nec etiam essentiam, in-
quantum est idem relatio, ut ex aequo utrumque significet,
quia ut ibidem dicitur, paternitas non est quo pater generat, cū
sit quasi quaedam forma individualis, & ita illa ualde sibi repu-
gnare uidetur: nec solum illa, imo etiam ea quae in eadem par-
te dicuntur, nisi intelligantur: eadem namque quaestione argu-
men. 4. dicitur quod potentia nihil aliud est nisi principium actio-
num notionalium, & cum pater sit principium generationis, &
pater & filius principium spirationis in patre erit potentia ge-
nerandi, in patre & filio potentia spirandi. In quaestione uero
36. argumen. 4. dicitur, quod sicut pater & filius sunt unus Deus
propter unitatem formae significatae per hoc nomen Deus, ita
sunt unum principium propter unitatem proprietatis significa-
tae per hoc nomen principium, ubi ex prelo dicitur principium
significare proprietatem, non essentiam. Si igitur sic arguatur,
principium significat proprietatem non essentiam, cuius oppo-
situm dicitur directe argumento eiusdem quaestione, ut allega-
tum est prius. Ad horum igitur essentiam considerandum est,
quod proprietates personales est semper constituentes primo,
& distinguens postea naturaliter, & prout est constitutus, se ha-
bet per modum differentiae, siue formae particularis, cuius est ef-
fectus incommunicabilis. Et isto modo idem est cum essentia, sed
ratione differens, unde non potest esse principium quo aliquid
producat, quia in ipso non fit assimilatio, cum sit incommu-
nicabilis: & ideo dicitur in summa, quod essentia non est prin-
cipium quo filius generatur secundum quod est cum paterni-
tate, paternitas namque constituit, & distinguit patrem, ut di-
ctum est. In quantum autem constituit, ut proprietates particu-
laris est, & sic nullo modo erit principium quo pater generat,
aliter generat patrem: in quantum uero distinguit, est relatio
originis, sed in relatione est duo consideranda, id scilicet unde re-
latio est, & hoc sequitur actionem ipsam secundum modum in-
telligendi in diuinis: unde nec est sic paternitas principium quo
pater generat, quia sic paternitas sequitur eius generare. Aliud
autem est intelligere in relatione, scilicet quod est prater quod
in omni relatione reperitur in diuinis, tamen idem est utrum-
que: in creaturis uero reuera differunt. Essentia igitur diuina
est id quod est in paternitate prater id quod refertur, & ead-
em essentia est id quod est in filiatione prater id quod refertur:
& certum est, quod alia ratione est essentia in paternitate prater
id quod refertur, & alia in filiatione. Essentia igitur secun-
dum quod est id quod est in paternitate prater id quod refertur,
est principium quo pater generat, non autem omnino secun-
dum quod est prater id quod refertur, sed secundum quod est
prater id quod refertur in paternitate tantum, unde essentia est
quasi principium primum, paternitas uero proximum, sicut hu-
manitas. Apud nos enim humanitas & potentia generatiua sem-
per communicatur, sed potentia generatiua non est semper, &
ideo potentia ex aequo significat essentiam & relationem, im-
mo principaliter essentiam, quia essentia communicatur, & hoc
pertinet ad naturam principii generationis. Quod autem & pa-
ter, & filius dicuntur unum principium, non est eo quod conue-
niant in aliquid quod personas eorum constituit, sed quia conue-
niunt in una relatione respectu spiritus sancti. Ex quo manifestum
est quod id in quo conueniunt, cum non sit particulare constitutiuum,
potest esse principium productionis personarum, licet forma par-
ticularis constitutiuum non possit. Ista autem notio licet sequatur
relationem in quantum est relatio fundata super actum, praecedit
tamen in quantum est idem cum patre & filio: sed quia non particu-

lariter se habet ad eos, quia non constituit eorum personas, po-
test esse principium quo spirant, sed non communicatur quod est
propter oppositionem ad spirationem passiuam, & ideo essentia
non est id quod est prater relationem in communi, tamen spirati-
one est principium, quo pater & filius spirant spiritum sanctum.
Ibidem in scripto in fine eiusdem articuli dictum est eandem ef-
fectionem essentiae & proprietatis patris, ubi nomine proprietatis
non est intelligenda forma particularis, sed magis hoc est di-
ctum ad similitudinem proprietatis speciei. Talis enim proprie-
tas magis conuenit cum essentialibus rei, quam proprietatis indi-
uidui. Paternitas enim in Deo similitudinem habet cum forma
particulari rei in quantum talis est, non est de intellectu essen-
tiae rei, sicut haec anima non est de intellectu hominis, haberet
etiam conuenientiam cum proprietate speciei quae concomita-
tur essentiae semper, & hoc modo ultimo potest esse eadem actio
essentiae & proprietatis patris, sed essentia communicatur, prop-
rietatis uero non, quod est propter oppositionem quam habet in
se cum sit relatio. Diligenter igitur ubi talia inueniuntur, hoc mo-
do distinguantur, & nihil dubitatis erit deinceps. Consequen-
ter, cum de aeternitate ageretur in primo sententiarum per ethy-
mologiam nominis ipsius, & per naturā interminabilitatis pro-
cessum est. In prima uero parte summae per naturam immutabili-
tatis & temporis perentum est ad naturam aeternitatis. Et in
1. lib. contra gentes, ex immutabilitate Dei ostensa in 14. ar. & in
25. statim enim aeternitatem intulimus, uterque enim modus sa-
tis conueniens est doctrinae. Consequenter, cum de spiritu sancto
ageretur, dictum est d. 10. ar. uel quod esse ab altero per generatio-
nem, & esse ab eo per spirationem non possunt unum conuenire, ut
per hoc solū differret filius a spiritu sancto, licet spiritus sanctus
non sit ab eo. Et statim post d. 11. ar. 1. ostensum est filium & spi-
ritum sanctum non posse ab inuenire distinguere per diuersum mo-
dum procedendi a patre, sed requiritur ad eorum distinctionem
quod alter eorum sit ab altero. Et iterum d. 13. ar. 2. dictū & osten-
tum est, quod non esset differentia inter processionem quādam
alter eorum esse ab altero. De hoc etiam in lib. contra gentes, suffi-
cienter disputatum est. In prima uero parte sum. q. 36. ar. 2. uide-
tur recte contrarium dici ei quod dictum est d. 10. ar. ult. id est,
sententiarum. In summa autem dicitur, quod si in filio & spi-
ritu sancto non esset inuenire nisi duas relationes quibus uterque
referretur ad patrem, ille quidem inuenire non essent oppositae, si-
cut nec duae, quibus pater referretur ad filium & spiritum sanctum,
unde distingueretur filius & spiritus sanctus prater illas duas
relationes oppositas, & hoc firmiter tenemus. Cū enim oppositae
relationes quae tantum in una persona sunt patre, scilicet non
opponantur, non est sufficiens ratio quare alia duae in alia perso-
na esse non possint. Numquam autem hoc melius ostendimus, q̄
d. 13. ar. 2. ubi necessario ostensum est ipsas processionem non posse
differre a se nisi per personas praecedentes. Ex quo manifestū est
personas non differre per processionem ipsas, alias foret circulus
in demonstratione ipsius. Quod ergo dictum est d. 10. ar. ult. An-
concordat, & uerum est secundum quod persona differunt penes
attributa, ad quae etiam peruenit philosophi, licet attributa
proprie sint naturae non personarum, uel penes appropriata et,
Dicere enim generationem differre a processione spiritus sancti,
quia generatio est actus naturae, processio uero uoluntatis, cum
natura & uoluntas sint de absolutis, in quibus nulla est differen-
tia realis, sed tantum rationis, nihil aliud est, quam filium & spi-
ritum sanctum differre secundum attributa. Ea enim quae natu-
rae sunt, attribuntur filio, quia de ratione filii est similitudo in
natura, & ea quae amoris spiritus sancto, unde secundum hoc non
differet filius a spiritu sancto, nisi secundum rationem tantū, quae
diuersitas rationis non causabit maiorem diuersitatem quam ip-
sa sit. Si uero dicitur quod est differentia secundum appropriata,
quia ea quae sunt intellectus, uel naturae appropriantur filio,
& ea quae uoluntatis sunt, spiritus sancto, et sic differunt ab inueni-
ent secundum appropriata, adhuc sequitur quod aliunde differant
realiter, quia differentia per appropriata supponit differentia se-
cundum propria. Verbum igitur Ansel. intelligi debet de differē-
tia illa quae est penes attributa, uel appropriata. Ad idem dicitur
ergo in 1. sent. d. 10. ar. ult. ubi dicitur, illa duo unum non posse con-
uenire, nisi uidelicet secundum rationem, & non erit ad id quod
dicitur in prima parte summae aliqua oppositio, unde exempla
posita non sunt conuenientia, quia natura & ars differunt reali-
ter, similiter putrefactio & seminatō. In diuinis autem non est
aliqua realis differentia absolute. Consequenter, dictum est pa-
terem & filium esse spiratores spiritus sancti, non spiratores. In pri-
ma uero parte summae concessum est eos esse unum spiratorem, &
utrumque; namque uerum est: spirator enim nomen uerbalē est, &
nomen substantiuum, nomen autem substantiuum sequitur for-
mam a qua imponitur in unitate & pluralitate. In diuinis autē
una est forma siue sit essentia, siue natura, siue notio illa cōm-

nis patri & filio, unde pater & filius debent dici unus spirator, p-
pter naturam nominis substantiuam: & quia idem nomen est uer-
bale, trahitur magis ad significandum per rationem actus, actus
autem distinguuntur penes supposita quorum sunt. In diuinis
autem duo supposita spirant, unde pater & filius sunt duo spira-
tores, non unus. Consequenter d. 25. ubi quaeritur an diuinam p-
sonam mittantur ad beatos in patria, dictum est in responsione ad
quaestione, quod charitas pertinet ad praemium essentiale. In
4. uero lib. sen. & in 2. 2. & in 3. contra gentes, quod essentia beati-
tudinis posita est in actu intellectus: frequenter etiam in aliis lo-
cis, ubi de hoc principaliter non intendebatur, idem dictum est,
de hoc in nullo dubitamus, cum & ueritas euangelica hoc do-
ceat. Ioan. 17. Haec est uita aeterna &c. Hoc etiam non solum or-
do intellectus ad uoluntatem, sed etiam ordo meriti ad praemium
ostendit: meritum enim & praemium se habent per modum dati
& accepti. In comparatione enim ad illum a quo est meritum in
ratione accepti, praemium uero in ratione datur: in comparatione
ad ipsum qui meretur, meritum est ut datum, & praemium ut ac-
ceptum. Datum n. dicit diuersitatem inter dantem & eum cui
datur, sed non inter dantem & id quod datur, quia idem potest
dare se. Acceptum uero non dicit diuersitatem inter accipientē
& id quod accipitur, quia aliquid potest accipere se, sicut omnis
creatura accipit se a Deo, Angelus autem non solum esse suum,
sed etiam seipsum accipit a Deo. i. essentiam suam, cum tamen ip-
se sit essentia sua. Praemium igitur aeternum necessario erit ut ac-
ceptum ab eo qui meruit, meritum uero ut datum ab eodem: un-
de cum actus intellectus sit ab intellectu, actus uero uoluntatis
sit a uoluntate, ratio uidetur docere meritum principaliter confi-
tere in uoluntate, praemium uero in intellectu: quāro uero plus
bonae uoluntatis habuimus & amoris, tanto capacior erit intel-
lectus, & plus praemii recipiet. Amor enim dilatat intellectum
& uoluntatem. Cum autem aliquis amat intelligere aliquid, quā-
to plus amat, tanto plus & facilius intelligit, & ideo angeli su-
piores nomen acceperunt, non ab eo per quod acceperunt,
quod habent, sed ab eo per quod id meruerunt: per hoc enim
excitantur ad merendum gradum quem ipsi habent. Hoc tamen
nomen specialiter impostum est propter accessum quendam spe-
ciale illius ordi. ad diuinā, sic enim dicitur ultimo capitu-
de diuinae sapientiae. Ordo diuinae sapientiae est coniungere si-
nes prius, principium secundorum, & hoc pater discurrendo
a summo rerum usque ad infimum. In diuinis autem personis
non est ultimum, cum non sit ibi ordo prioris & posterioris, ta-
men spiritus sanctus dicitur tertia persona, in quantum est a duo-
bus, ideo ordo supremus in creaturis per similitudinem quādam
ad spiritum sanctum quasi uiciniore ostenditur, unde a proprie-
tate spiritus sancti nominatur, ipse enim amor dicitur: uel ideo sic
nominatur, quia ignis diuinas proprietates maxime significat,
ut dicitur in 1. libro contra gentes, hierarchie, & ideo uocatur Seraphim,
ideo ardentes propter accessum ad Deum, & hoc ex nominibus
angelorum non potest sumi, ratio cogens ad ostendendum in qua
potentia beatitudo essentia, licet consistat. Quod ergo dictum est
primū sententiarum dist. 5. non ostendit, quod essentia beati-
tudinis sit in uoluntate, sed quod charitas pertinet ad substantiā
gaudii, quia inseparabiliter concomitatur illam uisionem bea-
tam, quod tamen non est uerum de multis aliis gaudiis acciden-
talibus, sicut est de notis illorum quae sciuntur per species crea-
tas, & ideo sibi succedunt: & ideo dilectio & amor non ita distat
a gaudio essentiali, sicut notitia talium rerum, & pro tanto dictū
est charitatem pertinere ad praemium essentiale & spirituale. Cō-
sequenter, cum de Trinitate mundi ageretur, diximus in 2. sen-
tentiarum, neutram partem habere rationes necessarias: & idē
in prima parte summae asseruimus, & in 2. lib. contra gentes, & de
hoc etiam speciale tractatum fecimus, in quo ostendimus non
sibi repugnare esse a Deo secundum totam substantiam, & non ha-
bere durationis principium, hoc enim maxime impediret proces-
sum Philosophi, qui dicit ad neutram partem rationes haberi.
Ex repugnantia enim intellectuum est potissima demonstratio
ducens ad impossibile, sicut potissima demonstratio ostensiva est
per intellectum fieri rationem indicantem quod quid est, unde
cum uentum fuisset ad solutionem rationum utriusque partis, illā
de infinitate animarū aliis praeculimus in difficultate, non quod dif-
ficile sit ei respondere, sed quia tot in eius solutione passi uisus
inconueniens, q̄ ipsa praetendat. Magis n. fidei derogat unum esse
intellectum, quod ponit Auerroys, quia sic periret diuersitas pra-
miorum, & in hunc defectum uenerunt Auerroystae Parisiis no-
stris temporibus, contra quos scripsimus de unitate intellectus,
quam ponere infinitas animas actu, quod posuit Algazel in me-
taphysica sua, quia licet essent in finita, non pp hoc aequiparen-
tur Deo in ordine rerum infinitarum in infinita, foret ista infini-
tas subiecta infinitati diuinae. Nihilominus & hoc contra fidem
est, & contra scripturam generalem a qua fides in hoc exordium
Opus S. Tho. Aquin. S 3 sumptis,

dicitor usura usurarum, quæ proprie dicitur improbum scenus, iuræ etiam hominem reddit infamen. De qua tertia questione 7. Infames sine ponderis, distinctione questione 7. Tria. Et hæc dicitur usura usurarum, quia etiam ipsa usura quæ forti accidit, alias usuras parit secundum proportionem ad partem fortis. Sunt etiam duo modi usurarum, alii a prædictis a iure condemnati, scilicet usura quæ dicebatur centesima, quæ per annum æquabatur forti tantum, Alia vero dicebatur emiola, ab emi, quod est medium uel malum, & olon, quod est rotum annum, quia per annum pariebat medietatem fortis tantum. De his habetur 47. dist. cap. Quoniam multa. Ex his ergo liquet in qua materia usura cõtingat, & quæ & quot sunt species, huc modo eius secundum auctores.

C A P. III.

Quomodo in solo actu mutui primo per se accidit usura.

Cum autem uideamus superabundantias particulares ex multis rebis quæ nec nomen, nec uitium tenent usura, ut ea quæ multiplicatur ex feminibus, & etiam quæ aliqui lucrantur humanis laboribus, & iustis contractibus, iam declarandi sunt actus, per quos, & in quibus superabundantia rerum, nomen & uitium usurae sibi acquirat. Quod autem principaliter ex actu, & per actum commutatiuæ iustitiæ: qui dicitur mutuo rem dare uel accipere, superabundantia nomen habeat usurae, probatur, primo per doctores sacre scripture. Legitur enim in exod. 22. capit. sic. Si pecuniam mutuo dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor. Et sequitur. Nec usuris opprimes eum. Item Deuteronomii, 23. Fratri autem tuo, absque usura id quo indiget commodabis. Ratione uero sic declaratur. Quia cum de usura sit sermo, secundum quod dicit incrementum ex usu alicuius rei elicatum, attendendum est, quod unusquisque rei possesse ab homine, duplex potest esse usus, uidelicet 1. Politicorum, Vnus & proprius est ipsius rei usus, quo ipsa res referatur ad necessitatem humanæ uitæ. Verbi gratia. Calciamenti calcatio. Alius est usus non proprius rei, licet per se in sit, sed quo per ipsam rem, commutatiue acquiritur alia. Verbi gratia. Calciamenti commutatio per uenditionem, uel permutationem, ut cum pecunia, uel alia res per ipsam acquiritur. Cum igitur usus primo modo dictus per finem sui conuenientem determinetur, eo quod omnia quæ possideri possunt, propter hominis utilitatem & uitam facta sunt & creata, consequitur, quod omnis exerescentia rerum, ex usu huiusmodi rerum genita, boni ratione habet & non mali de se, propter quod ex tali usu usura quæ est exerescentia habens rationem malam, per se non innascitur. Est ergo consequens, quod ex usu rei secundo modo dictæ est usus, qui est ex commutatione rei ad alterum. Hic autem modus, adhuc dupliciter contingit, quia aut deest ad finem conuenientem, aut præter finem conuenientem. Si primo modo, tunc adhuc potest fieri commutatio per modum debiti & conuenientem fini. Et hoc est dupliciter. Vnus & primus modus est, per modum liberalitatis solum, ut in datione gratuita. Et iste modus de se nullam parit exerescentiam: eo quod liberaliter transferatur ad alterum possessio rei, & usus eius. Alius modus & debitus est per modum æquitatis & iustitiæ, ut quando aliqua res & usus eius commutatur, & transferatur per adæquationem iustam alterius rei uel usus, siue sit pro nummismate, siue pro alia re, siue pro labore corporali. Et notandum, quod res quandoque simul cum usu eius transferuntur iuste, ut in uenditione, & emptione, & permutatione. Aliquando uero solus rei usus, & non possessio rei, sicut & in accommodatis rebis & locatis. In his ergo quæ liberaliter transferuntur iuste, si ad finem conuenientem sibi transferantur, nihil reprehensibile naturaliter inuenitur. Finem autem conuenientem dicimus, utile & necessarium uitæ humanæ. Ex his concluditur, quod omnis superabundantia, ex usu rerum per modos prædictos innata, in relatione ad finem conuenientem, caret ratione usurae. Si autem sit præter finem conuenientem, uel debitum modum, sic est usura. Quare oportet, quod ratio usurae inueniatur primo & per se in actu aliquo prædictorum, in quantum caret modo debito, uel sine conueniente, uel utroque. Constat autem, quod proprius usus rei & per se est in relatione ad finem conuenientem. Quare cum in relatione ad finem conuenientem omnis usus fortior rationem boni simpliciter, consequens erit, quod in abstractione a sine conuenienti fortior rationem mali communiter, non huius uel illius specialiter. Specialis ergo ratio usurae secundum quod condemnatur, ut uitium, non erit ex relatione usus rei ad finem. Potest enim quis usuras querere, sicut & furari, ut habet necessitate uitæ humanæ. Sed non propter hoc excusatur a

uitio usurae uel furti. Quare ex modo indebito circa aliquem usum rerum, accidit ratio usurae. Præterea per superabundantiam quæ ex mutuo ratione mutui accidit, usura utrumque modum debitum corrumpit simul, quia illa, scilicet superabundantia quæ ex collatione gratuita accidit, non habet uitium, quia non corrumpit liberalitatem: si enim corrumpere liberalitatem, iam non fuisset collatio gratuita. Similiter illa superabundantia quæ ex iusta permutatione seu uenditione accidit, non habet uitium inæquitatis: alias, non fuisset uenditio iusta uel permutatio. Illa uero sola superabundantia quæ ex mutuo ratione mutui procedit, liberalitatem & iustitiam corrumpit. Liberalitatem quidem, quia mutuum gratuitum fieri debet de natura mutui. Hoc enim significatur, Luca 6. Mutuum date, nihil inde sperantes. Item hoc significatur ratione nominis, quia mutuum datur, quando meum uel tuum mihi uel tibi datur. Item iustitiam corrumpit, quia in mutuo dati redditio designatur. Et idcirco ubi plus redditur, iniqua litas paritur. Ex his apparet, quod in solo actu mutui, circa commutationem rerum, primo & per se inest ratio usurae, secundum quod a doctoribus proprie accipitur, ut superabundantia ex usu rerum condemnabilis. Inuenitur autem similitudo uitii huius & in aliis contractibus, per quandam assimilationem superabundantiarum ad hoc uitium, ut infra dicitur.

C A P. IIII.

Quomodo usura est peccatum mortale secundum legem diuinam.

Iam ex dictis potest aduerti, unde ratio uitii in usura huiusmodi sit. In omni enim actu hominis malum accidit, aut natura, aut lege. Natura, quando præter naturam actus factus ad finem conuenientem naturæ non refertur. Ratio enim boni a sine conuenienti inest omnibus. Lege uero malum incidit, quando contrarium sit legi scriptæ uel in scriptis. Et utroque prædictorum modorum inuenitur malum in usura. Nam si proprius usus rerum ad finem conuenientem determinetur per naturam ipsarum, etiam commutatio ipsarum quæ inuenit eam propter usum proprium ipsarum, ad eundem finem referri debet de natura ipsius. Quare si fiat præter finem conuenientem, & non referatur ad finem propter quem est, erit de natura sua habens rationem mali. Vbi cum uero sit permutatio rerum propter augmentationem ipsarum, & multiplicationem, iam sit præter finem conuenientem, quia ubi inuenitur augmentatio & multiplicatio, ibi finis conueniens esse non potest. Quod facile uidere possumus in homine auaro, & usurario, qui semper aliquid desiderat ad diuitiarum suarum cumulos magis ac magis sen. per augendos & multiplicandos, & tamè numquam saturatur: quanto enim locupletior est, tanto pecuniarum situndior, & si scriptis philosophorum credimus, tam illi deest quod habet, quam quod non habet, & ideo in opibus cumulandis per usuram nullus finis reperiri potest conueniens: & in usura in infinitum intenditur, quia quanto magis acquiritur, tanto magis intenditur, & magis rationem infiniti habet, sicut etiam determinat Philosophus in 1. Politicorum cap. 5. Quæcumque enim sunt ad finem aliquem, finita sunt. Cum ergo usura dicat superabundantiam & incrementum ex usu rei productum, per intentionem & rationem ipsius nominis, necessario dicit id, quod est præter finem commutatiuæ naturalis, quæ tantum est propter necessitatem uitæ humanæ, quæ de se finita est in suis indigentis. Et hanc rationem ponit Philosophus non tantum in usura proprie dicta, quam uocat Thokos, id est, partum nummismatis, sed etiam in omni commutatiua, in qua tantum lucrum, & multiplicatio rerum intenditur propter se, & non propter necessitatem uitæ. De qua dicit Philosophus in 1. Politicæ, capitulo 5. in fine, ubi sic dicit. Duplici quidem existente lucratiua, quam uocat crismaticam, hæc quidem Kalpica. i. augmentatiua pecuniarum propter ipsam pecuniam, hæc autem iconomica. i. quæ seruit ad regimen domus & ciuitatis, uel ad bonum commune, & hæc quidem natiocina. i. quæ acquiritur iconomice seruiat laudata, & ideo laudata, quia finita, & ad debitum finem secundum naturam ordinatur: translatiua autem uiruperata iuste. Translatiuam dicit alteram commutatiuam, per quam res transferuntur de uno ad alium, non propter proprium usum rerum, & necessarium uitæ, sed solum gratia lucri, ut semper multiplicentur diuitiæ. Et quia translationis huius gratia factum est nummisma, sicut dicit ibidè Philosophus, ideo huiusmodi uitium magis apparet in translatione nummismatis, pro multiplicatione ipsorum. Et ideo sequitur, quod non est secundum naturam translatio huiusmodi, quæ est ad congregandum pecuniam, per translationem pecuniarum. Et hoc est quod sequitur. Sed ab-

inuenit est, quia scilicet translatio sit pecunia pro pecunia, & non pro alia re necessaria uitæ humanæ: & ideo rationabilissime odio habetur talis commutatio, quæ dicitur obolastica, id est, vbi datur obolus, id est, partum pondus & determinatum pro alio eiusdem generis ad augmentum. Et hæc odio habetur: quia ab ipsa sit possessio nummismatis, & vt eius us ad aliud, ad quod non est factum per naturam: quia factum est translationis gratia, id est, vt per ipsum fieret translatio aliarum rerum, secundum quod ad uitam necessariæ sunt, & non secundum quod ad conuersionem, & ad affectum sunt auaritiæ. Et statim Philosophus descendit ad huiusmodi lucra, secundum quod specialiter sunt per usum proprie dictam, quam uocat Thokos graecæ, id est, partum latine, eo quod nummisma seipsum parit in usura, id est, quia propter translationem sui ipsius, multiplicatur & augmentatur. In mutuo uero transferuntur nummismata propter se tantum, & non propter finem necessarium uitæ, de ratione mutui. Vnde Philosophus ibidem dicit. Thokos autem sit nummisma etiam nummismate. Itaque & maxime præter naturam & rationem ista pecuniarum acquisitio est, scilicet quæ est per thokos, id est, in mutuo pecunia pro augmento pecuniarum. Et dicit maxime, respectu illius acquisitionis quæ fit in contractibus aliis, causa cupiditatis tantum, quæ mala est, & contra naturam: adhuc peior est, quæ fit per exercitium turpitudinis corporalis: sed ista est maxime contra naturam, quia obligat reum ad restitutionem acceptorum, quod non faciunt primi duo modi, sic ergo patet, quomodo natura inest malum in usura, & propter materiam secundum Philosophum. Alia ratione possunt ostendere in usura malum incidere specialiter, propter naturam actus proprii ex quo incidit, qui est dare mutuo. Cum enim mutuo dare sit actus proprius, ex cuius corruptione generatur usurae uitium, ut in præcedenti capitulo declaratum est, & huiusmodi actus, sit actus liberalitatis & gratiæ, ut ostendimus, necessario quicquid a sui accidit, quod liberalitatem tollit, ipsum actum a natura sua auertit, & per consequens virtutem iustitiæ uniuersalis corrumpit. Quare rationem iniuriæ habet, & sic rationem culpæ. Quod autem dare mutuo rem suam alteri sit liberalitatis & gratiæ actus proprius, patet primo ex genere actus qui est ipsa datio, quæ designat liberalitatem dantis. Quod autem liberalitatem tollit, aut violentiam ex terrioris agentis, aut necessitatem naturæ interioris, aut debitum importat æquitatis. Quicquid enim transferatur ab uno in alium per violentiam, non datur sed aufertur. Quod autem similiter transferatur per necessitatem naturæ, sicut in successioneibus hereditum, non datur, sed relinquitur. Item quod transferatur per debitum æquitatis, sicut in iustis uenditionibus & permutationibus rerum, & remuneratione laborum, magis redditur quam datur. Quare in illa translatione in qua actus dandi proprie debet attendi, nullo modo liberalitas debet corrumpi: sed huiusmodi actus, scilicet dandi, uere attenditur in actu mutui, sicut probant auctoritates utriusque legis. Quare si aliqua circumstantia addatur huiusmodi actui, quæ liberalitatem dandi corrumpat, erit huiusmodi actus malus, & uiciosus, & peccatum. Talis autem circumstantia additur, quando cumque datio mutui sit pro aliquo lucro, siue in spe, siue in re, eo quod illud, quod pro lucro fit, non pro pura liberalitate fit. Ex quo sequitur, quod semper ibi malum & peccatum est, non solum ex natura finis & materiae suæ, sed etiam ex natura actus proprii, circa quem fieri habet. Tertia ratio etiã non minor assignatur ab aliis, scilicet ex parte iniustæ possessionis usurarum. Quicquid enim acquiritur ut possideatur, & iuste possidetur non ualet, male acquiritur & male possidetur, & peccatum in acquirente & in possidente generat: sed sic est in usura, ut declarabitur. Quare usura peccatum est. Quicquid enim sit illud de non suo, sine iusto titulo, & per fraudem rei non suæ, iniuste acquiritur, & iniuste possidetur: sed in usura est res facta sua de non sua, sine iusto titulo, & per fraudem rei non suæ, ut patebit statim. Quare iniuste acquiritur & iniuste possidetur. Huius autem ostensio est: quia translatio rei de domino in dominum, non potest fieri iusto titulo, nisi tribus uis, scilicet aut per ius naturæ, quando scilicet res deuoluitur a patribus, uel parentibus in filios & heredes per mortem, qui modus non est in translatione usurae, aut per ius gratiæ & liberalitatis, quando, scilicet dominus rei dat gratis alteri, quod suum erat. In hac autem uia, uidetur aliquoties usura excusabilis, eo quod uoluntarie dicitur dare dominus incrementum usurae usurario: sed hoc non ualet excusare, eo quod usurarum uocamus eum qui non mouet gratis, sed pro spe alicuius incrementi, quod tunc accipit, uel sperat accipere. Et licet accipiens mutuo libenter det ei aliquid incrementum, uel dare uelit, tamen ex parte accipientis uel sperantis huiusmodi incrementum, tollitur ratio gratiæ & liberalitatis, quantum ad ipsum a quo est actus huiusmodi: & ideo non sit iure liberalitatis, quod accipit, quantum est ex parte ipsius accipientis: & ideo quantum ad ipsum, non serua-

tur ius gratiæ. Aut potest fieri suum, de non suo, iure æquitatis, quod est, quando secundum æquitatem iuris, sit recompensatio alicuius rei, sicut in uenditionibus & emptionibus rerum, uel laboris: sicut quando laborantibus redditur merces laboris. Constat autem, quod etiam in hac uia, non potest inueniri usura, in ratione iustæ possessionis & acquisitionis. Primo, quia huiusmodi contractus, non habet rationem uenditionis & emptionis, nec permutationis, sicut apparet ex forma uerborum, & ex translatione pecuniarum, uel rei datæ mutuo, quæ de sui natura data est, siue determinata numero, pondere, & mensura. Et non pendet ex uoluntate transferentis, propter quod si ultra exigitur, quam datur, iniusta est cõmensuratio. Nihil enim in re data cõparatur ipsi incremento, quod ultra accipitur, non gratis, nec iure naturæ. Secundo etiam apparet iniquitas, in acquisitione usurae, quia fraude fit de non suo suum. In usura ergo est uitium siue malum, per uiam huiusmodi æquitatis. Quod sic patet. Fenerator, n. rem, uel pecuniam transferens, ut per translationem aliquid plus recipiat, quam dederit, semper aliquam æquitatem in acceptione superabundantiæ præterdit, quæ non potest esse nisi tempus illud in quo huiusmodi gratiam facit, & expectat receptionem fortis. Et hoc patet, quia secundum prolongationem temporis, uel abbreviationem augmentatur superabundantia usurae, uel minuitur, ergo fenerator de tempore recompensare intendit illud, quod plus accipit, quam dederat. Tempus autem commune est, nec est propria possessio alicuius, sed a Deo datur æqualiter. Quare huiusmodi fenerator de re non sua, & quæ est æqualiter accipientis & dantis, & gratis a Deo omnibus datur intendens æquare & recompensare rem acceptam, fraudem facit & proximo cuius est tempus, quod sibi uendit: & Deo cuius rem, gratis datam sub pretio ponit. Constat autem, quod nec labore aliquo sit recompensatio in contractu uel acquisitione usurae, quia tantum lucratur fenerator dormiens, sicut uigilans: & in diebus solemnibus, sicut in feriis communibus. Quare ex his omnibus consequens est, quod superabundantia usurae nullo iure, uel iusto titulo acquiritur uel possidetur. Quare & malum est de sui natura & uituperabile, quia uoluntate sit humana. Ex prædictis etiam liquet, quare quædam usura in sacra scriptura, & etiam in legibus humanis concessa sunt tanquam licita, quia quando cumque usura potest accipi, ut sua res aliquo iusto titulo, erit sine scrupulo in culpabilis acceptio. Et hoc est, quando res uolenter detinentur, & sunt aliorum secundum ueritatem, per usuram acquiruntur, uel detinentur. Quod autem malum uituperabile sit usura, & quare, iam dictum est. Sed quantum & quale sit, erit declarandum. Nam secundum theologiam, usura condemnatur tanquam peccatum mortale & graue. Vnde Ezechiel. 18. Qui uniuersa hæc detestanda fecerit, morte morietur: & enumeratur in prædictis usura. ergo usurae uitium est detestandum, & æterna morte dignum. Præterea. Ambrosius in libro de bono mortis, & habetur 17. q. 4. Si quis usuras acceperit, & rapinam facit, uita non uiuet. Sed aduertendum est, quod usura differt a furto & rapina: quia furtum & rapina nullam habent speciem æquitatis, eo quod per uolentiam occultam & apertam committuntur. Nec præterdunt in republica aliquam utilitatem: sed potius pacis rei publicæ subuersionem. Usura uero utilitatem speciem æquitatis præterdit: quia uidetur equum & iustum, ut beneficio exhibito reddatur aliquod emolumentum, quamuis secundum rei ueritatem non debeatur tali beneficio aliquid ex iustitia, nisi tantum ex gratia, quod est beneuolentia & gratiarum actio. Similiter in usura aliqua utilitas uidetur pretendi reipublicæ, quia per ipsam retinentur multe hereditates, & uitantur damna quamplurima, propter quod etiam leges humanæ eam permittunt & non puniunt, sicut puniunt & prohibent furta & rapinam. Ex his igitur patet, quod usura sit malum uituperabile secundum legem naturæ, & peccatum mortale secundum legem diuinam, & quod sit species quædam siue modus de genere rapinæ & furti.

C A P. V.

Quomodo in usura non transferatur dominium, secundum legem diuinam.

Cum autem dictum sit, quod usura in genere furti & rapinæ continetur, ut specialis modus, & huius non potest habere rationem, nisi propter detentionem alicuius rei alienæ inuito domino, non immerito queritur a peritis, utrum usura sit uera res aliena, & non sit uera possessio accipientis. Et ex hoc communiter a doctoribus solet queri, utrum in usura transferatur dominium: & quia huius questionis duplex reperitur determinatio inter doctores: quia quidam eorum, qui theologice magis procedunt, simpliciter affirmant in usura non transferri dominium: alii uero qui iura scripta, & humanas leges attendunt, simpliciter

In alia re, siue possessione, habeat & vsum & fructum illius de iure: & ideo qui emit agrum, vel equum vt plus percipiat in fructibus ratione fructuum, & ratione vsus equi quem emit, nihil accipit plus, quam accidat sorti, quia totum est de sorte, scilicet fructus & vsus. Est etiam secundo aduerendum, quod fructus & vsus rerum possunt augeri & minui in pretio secundum diversitatem temporum. Et hoc potest accidere ipsi rebus tripliciter, sine eo quod tempus sit causa per se. Vno modo, quando non fuerint ratio huiusmodi augmenti in vsu rei. Alio modo propter ipsarum rerum paucitatem & abundantiam. Res enim quae per vsum suum minuuntur, secundum tempus naturaliter consumuntur, & sunt pauciores; quoniam magis elongantur a sua origine, sicut bladum naturaliter magis abundat in autumno, quam in vere. Alio modo hoc accidit ex ipsarum rerum natura, quae secundum tempus recipiunt incrementum valoris, vt apparet in facis, lyliis, & animalibus. Tertio modo, ex natura rei relaxa ad loci conditionem. Est ergo generaliter tenendum, quod in omnibus contractibus, in quibus accipitur plus a vendente, vel emente quam dederit, & non fuerit ratio huiusmodi augmenti in vsu rei, siue in natura ipsius rei, nec producta fuerit ex temporis aliqua conditione existente in ipsis rebus, sicut apparet in tribus modis praedictis, sed accidit incrementum ex dilatione temporis concessa a vendente, vel emente, vt per hoc plus accipiat, tunc talis superabundantia accepta super datum vsura dicitur, & vsura tenet vitium, quia sine iusta ratione generatur in talibus contractibus & mutuis. Et hoc vocatur apud iuris peritos, & etiam vulgariter, vendere, vel emere ad credentiam. Si autem accipitur plus quam datur simpliciter propter extimationem vendentis, vel ementis ampliore in vno tempore quam in alio, propter aliquam trium causarum praedictarum, vel etiam propter dilationem rei in vno tempore quam in alio, tunc potest fieri sine vitio vsurae, quia superabundantia huiusmodi recompenatur ex ampliori valore rei in se pro tempore, pro quo accipitur huiusmodi superabundantia, & non accipitur pro temporis dilatione. Est tamen aduerendum, quod in his contractibus licet excusari possint a vitio vsurae secundum rationem dictam, tamen non excusantur omnino a vitio cupiditatis, propter quod dicitur in canone turpe lucrum, vt habetur 14. q. 4. cap. Si quis clericus. Et capitulo, Quaecumque temporum mensis. Et dicitur turpe lucrum, quia ratione temporis accidit sicut vsura, licet differenter. Vel turpe lucrum dicitur ratione finis, quia tales contractus non sunt vt in pluribus propter vitam humanam necessitatem, seu utilitatem, sed magis propter dititiam augmentacionem, quam cupiditas facit, quae non habet finem, quia avarus non impletur pecunia: & ideo rationem vitii habent. Si tamen huiusmodi contractus ordinentur ad vitam vitam humanam, excusantur ab omni turpitudine, sicut habetur in capitulis allegatis. 14. q. 4. Et per hoc etiam ostenditur, quod in huiusmodi non fit vsura, quia vsura non excusatur etiam quantumcumque ordinatur ad vitam necessitatem. Ex his etiam potest patere, quod non tantum ex dilatione temporis, sed ex natura rei relaxa ad temporis conditionem potest accidere vsura. Et similiter ex natura rei relaxa ad loci conditionem. Quando aliqua res datur mutuo, siue pecunia aequales reddenda in specie, & numero, pondere, & mensura. Et tamen quia mutuanus sperat eandem rem numero plus valentem in tempore determinato quo debet reddi, vel in loco, & propter hoc ipse mutuanus reddendam ad tale tempus, vel tale locum, vt in tempore determinato, vel in determinato loco sibi reddatur, dico quod sibi manifeste est vitium vsurae: quia plus speratur ex mutuo, vel causa mutui, quam datur. Et eadem ratione potest incidere vitium vsurae in aliis contractibus, in quibus plus accipitur quam datur simili ratione, vt verbi gratia, si quis bladum, vel vinum vendiderit, vel emerit in aliquo tempore vt plus accipiat in alio, quam dederit tantum ratione temporis, vel loci, licet etiam res pro tempore illo tantum valeant, iam propter intentionem vsurarium, fit vitium vsurae. Quod tamen poterat fieri bene, si tantum rei natura attendatur, & non temporis, vel loci causa, quae nullo modo sunt aliquid de re: & ideo nec vitia tem, neque caritatem faciunt in rebus per se. Hinc liquet, quod in eodem contractu secundum speciem potest incidere vitium vsurae ex intentione corrupta, & vitium avaritiae sine vitio vsurae ex turpitudine lucri. Et alias etiam potest fieri sine omni vitio, quando fit propter necessitatem vitii. Ex dictis etiam dissolvitur dubitatio, quae a quibusdam mouetur, vitium scilicet per anticipationem temporis generari possit vitium vsurae, sicut per dilationem, vel prolongacionem, ut verbi gratia. Aliquis debet alteri centum solidos perfoluendos post annos, vel annuatum ad duos, vel tres terminos, & creditor vult remittere debitori tertiam, vel quartam, vel quintam partem, si soluat ei in principio anni, siue ante terminum positos, quando petierit. Constat autem quod in hoc casu plus accipitur quam datur ratione temporis, verbi

gratia. Debitor iuste debebat centum solidos, & propter anticipationem temporis tantum soluit octoginta. Accipit ergo ultra id quod datur, ultra octoginta, uiginti: quia creditoris erant illi uiginti, & sunt facti debitoris ratione temporis anticipari. Ratione ergo regulae datur de causa vitii in usura, quae est quando plus accipitur quam datur causa temporis, videtur quod huiusmodi casus fit vsurarius. Sed hic potest cadere excusatio usurae dupliciter. Vno modo, quando gratis & liberaliter creditor huiusmodi superabundantiam tribuit debitori, & debitor non causa temporis accipiat. Alio modo, quando debitor per damnum propriae rei recompenat huiusmodi superabundantiam, ut quando non potest habere pecuniam sine alicuius rei propriae alienatione & damno, ex qua soluat creditori quod petit ante terminum solutionis, alias est casus vsurarius. Specialis autem difficultas uidetur in contractibus illis, in quibus res emuntur, vel uenduntur, quae ex temporis processu recipiunt incrementum valoris, vel utilitatis, sicut sunt facis, ferus animalium, fructus arborum, spolia sylvarum: quia enim huiusmodi res uenduntur & emuntur, ut frequenter ante tempus suae utilitatis, vel usus, & minus emuntur quam sint ualiturae in tempore suae receptionis & usus, quae ratio est non immerito, utrum plus accipere pro eis, vel sperare pro tempore suae receptionis faciat vsurarium contractum. Quam quidam determinantes distinguunt, quia aut emens ex tempore emptionis iam habens dominium talis rei qualicumque sit, recipit periculum supra se, aut periculum remanet in forte uenditoris. Si primo modo, uolunt contractum esse licitum propter periculum, sicut locans rem suam, & aliquid ultra recipiens excusatur propter hoc, quia periculum rei remanet in locante, ut habetur dist. 88. Emens. Si uero secundo modo, tunc condemnant contractum: sed si rei ueritas attendatur, huiusmodi distinctio hic non habet locum. Si enim locans accipit aliquid ultra rem locatam, hoc habet rationem aequitatis, quia illud recompenatur per usum rei locatae qui est proprietatis locantis, & pertinet ad eius sortem, id est ad rem locatam, cuius proprietatis simpliciter manet apud locantem: & ideo periculum etiam ipsius remanet apud locantem. Sed quando quis uendit rem aliquam, non usum tantum ipsius, sed proprietatem etiam, constat quod transfertur de iure periculum rei in ementem. Quando ergo sic uendens res huiusmodi tenet periculum penes se, iam sic non transfertur dominium, & ideo non est permutatio uenditionis iusta: sed constat quod emens iam transitu lit dominium pecuniae quam dedit, quare magis habet rationem mutui. Et si plus speratur propter tempus futurum determinatum quam sit datum, sequitur quod sit vitium usurae. Et ideo si praedictio aliter mihi uidetur esse distinguendum in praedictis contractibus, & praecipue quia uidentur non de facili immutare periculum rei in uenditione spoliatorum, siue memorum, sicut in aliis. Possunt enim huiusmodi res emi, uel tantum necessaria ad usum uitae ementium, uel causa lucri tantum. Si primo modo, nullum est vitium, quamuis plus ualitur sint probabiliter tempore suae receptionis, dum tamen estimatio iusta sit facta tempore contractus, quae est secundum legem naturae, & etiam consuetudinem humanam in hoc, quod tantum iuste gli mari potest fieri uitae humanae, quantum necessarium est eius usui, & hoc uel simpliciter, uel pro tempore aliquo determinato. Et quia simpliciter apud sapientes plus estimatur res perfecta quam imperfecta, & pro tempore determinato estimatur res, quam uedi potest inter hoies, & ideo licet tales res minus uideantur imperfectae quam sint ualiturae perfectae, non uidetur mihi quod aliquis praeter sortem amplius accipiat, quia fors uendita est ipsius ementis, cum incremento suae ualitudinis acque utilitatis. Si autem secundo modo, id est, causa lucri fiant huiusmodi contractus, potest adhuc in eis tantum turpe lucrum iudicari causa cupiditatis, quae oritur ex conditione temporis, sicut supra dictum est de aliis. Et potest iterum in eis incidere vitium, & hoc quando huiusmodi horum operatur tantum ex tempore, & periculum tollitur, uel excusatur dubitatio non potest de periculo, utrum magis ex parte rationis temporis res possint ualere. Haec in tantum dicitur, ut uniuersaliter circa naturam contractuum, in quibus uidetur: posse aliquoties utrum incidere.

C A P. IX.

Quomodo in emptione reddituum ad vitam incidat vitium vsurae.

Quoniam autem in praecedenti capitulo de aequitate, & iustitia contractuum simpliciter secundum propositum nostrum discussum est, nunc post haec uidetur iustum de contractibus ad tempus factis, & non simpliciter discussum. Et circa hoc inuestigatio duplex est perutilis. Primo, utrum emere aliqua bona, uel reddere, uel possessiones ad uitam, quae est tempus indeterminate, liceat. Secundo, utrum emere aliqua praedicta ad tempus determinatum, uerbi gratia, ad 10. annos, uel ad 20.

scilicet, quae duo frequenter sunt inter homines nostri temporis. Circa primum aduerenda sunt dicta quorundam, & rationes ipsorum, qui huiusmodi contractum condemnant tantquam vsurarium. In primis autem fatemur nos nullquam legisse auctoritatem, nec audiuisse seu in canone, seu in epistolis extrauagantibus, seu in corpore legis, pro hac opinione facientem aliquid. Sed in scriptis quorundam magistrorum uideamus quae subingemus; & circa hoc ratione, quantum uiderimus dicta confirmare conabimur. Goffredus liquidem magnae auctoritatis in iure canonico summam faciens super titulos decretalium, ita dicit in titulo de vsura, cap. Is qui nauiganti. Ibi expresse dicit, quod dare certam pecuniam, siue summam pecuniae alicui ecclesiae pro aliquibus possessionibus tenendis ad vitam dantis pecuniam, & post mortem tenentis redditis ad ipsam ecclesiam, est vsurarius contractus. Et huiusmodi causam reddidit dicens, quod datus habet spem uenturi ultra id tempus quo receperit de proventibus totam sortem quam dederat, & ultra. Sola autem spes facit vsurarium, haec est ratio dicti magistri, & sententia eius. Hoc etiam quidam alius doctor theologus asserens pro sententia addit rationes, primo ostendens, quod huiusmodi contractus non potest excusari per rationem dubii, vel periculi, quia non est alterius rationis contractus in quo aliquis dedit centum lib. vt annuatim recipiat decem quandiu uixerit, & speret se uicturum ad uidecim annos & ultra: vel vt in uidecimo anno recipiat simul centum & decem libras, addita etiam conditione, quod si ante moriatur, quod nihil accipiat de tota summa. Constat autem in hoc secundo contractu esse vitium vsurae, nec tollitur propter rationem dubii, vel periculi, sicut probatur per illud capitulum. Nauiganti. Quare similiter in primo contractu erit vitium vsurae, nec tollitur ratione dubii, cum semper sit ibi spes accipiendi plus. Per hanc rationem uult idem doctor, quod tam uendens, quam emens peccent uitio vsurae, quia secundum hanc rationem, sicut emens accipit in spe plusquam dederat, sic & uendens, quia sperat, vel saltem optat cito finem emens, et si acciderit in primo anno eum mori, vel secundo, constat quod plus accepit quam dedit. Hoc autem vitium in uendente nullus quidem quem audierim uerbo, vel scripto uiderim, usque ad vsuram augeat. Idem etiam doctor theologus opinionem huiusmodi, quasi sententiam confirmare uidetur ex Philosophi dictis, qui in duobus locis, uidelicet 10. ethicor. & in primo politicae, loquitur de ratione nummismatis, ostendens quod inuenio nummismatis facta est translatio in gratiam, hoc est, vt per ipsum alia res quae ne cessaria sunt ad vitam hominis transferatur: & ideo quando fit nummismatis translatio ad alterum, vt seipsum augeat & multiplicet, fit thokos, id est, vitium vsurae, ut apparet ex dictis Philosophi. Quare cum in emptione reddituum ad vitam fiat translatio pecuniae ad hoc vt seipsum multiplicet, uidetur semper & naturaliter esse vitium vsurae. Praeterea, ex lege diuina uidetur haec sententia data Leuit. 24. ubi dicitur. Quando uendes quippiam cuius tuo, vel emes ab eo, non contritis proximum tuum, sed iuxta numerum annorum in bilibei emes ab eo, quod iuxta susceptionem fructuum uendit tibi. Hoc autem exponens glossa ibidem, sic loquitur. Quando uendes &c. Hic secundum literam moraliter informat, vt in contractibus proximis compatimur, ne quis nimium molestus de pauperum necessitatibus negotietur, ne si uideat possessiones aliorum acquirere, sed indigentibus commodare, & commodata paulatim ex fructibus agrorum recipere. Ex hac auctoritate & glossa uidetur: quod quando quis emit possessiones proximi sui, percepta forte ex proventibus fructuum, non liceat ementi aliquid ultra recipere: sed omnis emens ad vitam possessiones, vel redditus sperat ultra sortem datam aliquid accipere, & recipit si uiuat ultra secundum quod sperat, ergo illicitus est contractus, etiam secundum legem diuinam. Hoc idem uidetur per ea quae dicta sunt de causa vsurae, quia in talibus contractibus semper aliquod speratur, vel accipitur ultra quam datur causa solius temporis: sed haec causa facit contractum vsurarium. Horum autem & tantorum uitorum sententia non audent falsam asserere, cum tantorum & multorum antiquorum & modernorum dissimulatione contraria sententia reneatur, uidetur congruum etiam ratione circa hanc questionem discutere ueritatem, quantum nostrae Deus dederit paruitati. Sciendum autem in primis, quod cuiusdam famosi doctoris in iure uideamus sententiam, qui huiusmodi contractum condemnabat non tantquam vsurarium, sed tantquam uitiosum propter circumstantiam peccati annexam, scilicet in uendente, qui uendens optabat mortem emptoris, sed & si hoc malum sit, non tamen est ex natura contractus, sed accidit ab extra, & ideo propter hoc non debet condemnari contractus: unde secundum praedictum doctorem, si fierent huiusmodi contractus uide secundum praedictum doctorem, si fierent huiusmodi contractus ad vitam uenduntur, non essent mali. Inuestigando ergo quid iustitiae possit inesse in huiusmodi contractibus, & utrum licite fieri possint, & quomodo contradicentium rationes soluantur, Dicimus pri-

mo, quod qui dominus est alicuius rei, dominus est & vsus eiusdem rei. Dicimus etiam secundo, quod dominus uerus alicuius rei potest eam transferre in alterum gratis, vel etiam pro pretio, & pro commutatione alterius rei. Dicimus insuper tertio, quod dominus potest transferre vsum & fructum propriae rei. Dicimus etiam quarto, quod uerus dominus rei sicut potest dare, vel vendere proprietatem rei, vel vsum, seu fructus alicuius possessionis simpliciter quantum ad omne tempus, sic potest dare, vel vendere quantum ad tempus determinatum, vel particulare. Omnia ista probantur per ueram rationem dominii. Est etiam animaduertendum, quod in mutuo pensari debet tantum rei substantia, & valor eius secundum rationem substantiae, & non secundum rationem usus rei, uel fructus, eo quod gratis fieri debet secundum rationem mutui: & ideo nihil ultra ualorem rei sperare debet mutuanus ex vsu rei mutuae, quia ratione substantiae transfertur mutuum, & non ratione usus: alius est autem in accommodatis ad vsum. Substantia enim rei in se non recipit magis & minus, sed in contractu uenditionis & emptionis pensatur non tantum substantia rei, sed etiam eius fructus & vsus: sed ex fructu rerum & vsu ipsarum contractus quod valor ipsarum naturaliter inter homines atgetur & minuitur, quare de natura huiusmodi contractus potest quis sperare ultra id quod datur, vel etiam timere ne minus accipiat quam dederit: & ideo mercatores sperare possunt lucrum ex mercatione, quod non possunt dantes mutuo. Aduerendum est etiam, quod sicut Philosophus dicit, & pertractat in sua politica in primo, omnis rerum commutatio inter homines fit propter necessitatem uitae humanae: & ideo requiritur, quod commutatio ipsarum fieri debeat in magis & minus habere in valore, secundum quod magis & minus habent de utilitate & necessitate ad uitam humanam. Variatur autem huiusmodi utilitas multipliciter in magis & minus. Vno modo ex tpe: alio modo, ex loco: alio modo, ex ipsarum conditione: alio modo, ex ipsarum rerum natura. Quia ergo in uenditione transfertur rei substantia cum vsu eius vel simpliciter, vel ad tempus. Et qui simpliciter, uel ad tempus, & qui simpliciter constat quod plus recepturus sit emens sine culpa, propterea quia utilitas rei, & fructus eius translata sunt quantum ad omne tempus cum rei substantia. Quando autem in uenditione transfertur tantum rei substantia cum utilitate eius ad aliquod tempus, & non simpliciter, non est iustum secundum rei naturam, quod tanti res ualuerit, cuius rei substantia ad tempus possidetur, sicut illa quae semper possidetur, quia non sequitur ex ea tanta utilitas humanae uitae possidenti, etiam si plus accipiat, vel speretur accipi quam datum sit, non sequitur aliqua iniustitia, & praecipue quando emens habet intentionem emendi pro necessitate & utilitate uitae, & non ad lucrum, uel augmentum pecuniae, quod etiam in emptionibus aliis facit peccatum, secundum Philosophum. Vendentes autem vt in pluribus semper attendunt aliquam utilitatem, vel domus suae, uel ecclesiae, uel ciuitatis, & non causa lucri faciunt, quare magis excusantur. Dicimus etiam quinto, quod eo iure quo quis recipit aliquid plus ultra quam dederit in possessionibus emptis simpliciter, eo iure recipit aliquis plusquam dedit in possessionibus emptis, vel redditibus ad uitam: quia totum est de sorte, quicquid plus accipit, eo quod substantiam rei cum vsu & fructu eius emit, sicut & ille qui ad omne tempus emit. Sed dubium est adhuc secundum hanc sententiam, utrum uendens retinere possit substantiam quam accepit, quando nihil, aut parum emens superuixit post emptionem, cuius determinatio est, quare ratione dubii & periculi, quod erat de natura huiusmodi contractus sit iustum. Et haec ratio excusat in contractibus quandoque de natura ipsorum, quod non facit in mutuis, quia ibi accidit ex alio quam ex ratione mutui. Quando enim de natura contractus incidit periculum, vel dubium aequaliter, tam ex parte uendentis, quam ementis, tunc etiam iuste fieret res quae emitur, uel uenditur minoris extimationis in valore, quam si periculum, vel dubium non incidere de natura contractus: & ideo de natura sui iustus est contractus, cum ex utraque parte uerisimiliter dubium sit, utrum minus magisue recipiant, uel recepturi sint. Si enim equum homo emat, & centum libras pro eo soluit, constat quod si eadem hora post solutionem equus moriatur, nihilominus uendens centum libras iuste detinet, quamuis nihil utilitatis emptor consecutus fuerit, eo quod rem suam iuste transtulerit in ipsum ementem. Similiter ille qui possessiones uendit ad tempus indeterminate, cuius determinatio pendet a natura, & non ab homine, & tempus determinatur praeter hominis intentionem, quantum est de iure rem suam transtulit, & translatio iam ad ipsum redit ex natura contractus. Praeterea considerandum est, quod in huiusmodi uenditionibus & emptionibus ad uitam, & quae libera uoluntas uendentis & ementis de natura contractus inuenitur, & maxime quando diuites uendunt, & pauperes emunt, quod est frequentius de natura contractus, quia uterque talia facit pro utilitate

litate sua propria. Neque enim diues cogitur uendere, neque pauper emere, neque etiam pauper teneatur gratis dare aliquid diuiti, vel mutare, neque diuis tali pauper teneatur de suo aliquid dare: quare & omnis translatio facta libera voluntate dominorum iuste fit. Ex his sequitur, quod quicquid emens, vel vendens amplius accipiat quam dederit, iuste accipiat, & ut iusti factum libera voluntate dominorum: sed in mutuis non potest ista iustitia inueniri, quando aliquid amplius accipitur in lucro ex mutuo. Nam accipiens mutuum, libera voluntate accipit, sicut & is qui mutuū datur, sed accipiens mutuū nō libera voluntate, amplius promittit, vel dat, sed quasi coactus ex peruersitate mutuum dantis, qui quod gratis teneatur facere, non vult sine spe lucri facere: & ideo non potest fieri illud amplius eius qui accipit eodem iure quo mutuū, quod sibi reddat, nec alio quo iusto titulo. Ex prædictis inferatur, quod tum propter iustam estimationem rerum in tempore contractus, quia tantum res extimatur iuste, quantum ad utilitatem possidentis referatur, & tantum iuste valet, quantum sine fraude vendi potest: tum etiā propter periculum aequaliter annexum ipsi contractui per naturam eius ex parte utriusque domini: cum etiam minorve liberam voluntatem dominorum res transferentium cum suis prouentibus, sit huiusmodi contractus de natura sui a vicio vitia liber. Diximus autem de natura sui, quia per accidens potest in ipso contractu vitium turpis lucri incidere, & etiam aliquando vitium vitia. Vitium autem turpis lucri sine ratione vitia tunc in ipso incidit, quando aliquis diues sibi sufficiens ad vitam, & secundum rei naturam, & personam, & secundum statum personarum tales redditus emit ut diuitior fiat, & ut plures diuitias sine iusta & pia necessitate acquirat: & ideo turpe lucrum tunc dicitur, quia non propter finem debitum humanæ vitæ, sed propter avaritiam, cuius non est finis, exercetur. Vitium vero vitia tunc ex huiusmodi contractu potest incidere, quando homo attentus paupertate, tales redditus inuitus vendit, vel possessiones suas pro necessitate cogente: & hoc propter defectum mutui, quod non inuenit in diuitibus: tunc etiam incidit vitia, quando diuites hanc proximorum necessitatem considerantes, minus iuste extimacione dant pro possessionibus pauperum sibi acquirendis, quorum necessitates si possunt sine damno, ex charitate fraterna teneantur reuelare per mutuum. Et in hoc casu loquitur lex Moyli. Leui. 25. sicut apparet ex textu, & glossa inducta, quæ dicit, Necessitati proximorum comparandum, & ne quis de necessitatibus pauperum negotietur, sed indigentibus commoderet, & commodata paulatim de fructibus agrorum recipere. Ex his patet, quod in tali casu venditio propter defectum mutui, & emptio fit quasi loco mutationis, & etiam quod extimacio ementis est minus iusta propter necessitatem venditis: & ideo id quod plus accipit emens quam dedit, non habet iustum titulum possessionis. Vnde in hac consideratione non tantum in emptioibus ad vitam incidere potest vitium vitia, sed etiam in emptioibus simpliciter, quantum ad omne tempus. Est ergo vniuersaliter aduertendum, quod quancumque aliquis emit aliquam possessionem suam ad tempus, siue simpliciter causa lucri, quod tantum expectatur ex ipsa tantummodo ratione temporis, & non ex natura rei possessæ, in tali contractu est vitium, & huiusmodi lucrum dicitur turpe in iure. Si vero ematur huiusmodi possessio causa lucri, & fuerit minus iusta extimacio propter indigentiam vendentis, si fuerit iustum ex charitate fraterna dari mutuū proximo pauperi, ne ad summam paupertatem deueniat, sicut lex antiqua præcipiebat, tunc huiusmodi lucrum ex emptioe vitium vitia habet per equipollentiam mutationis, quia ibi plus accipitur quam datur, sine iusto titulo possidendi rem. Si vero aliquis rem alterius emat non causa lucri, sed propter necessitatem, seu utilitatem vitæ suæ, etiam si plus accipiat processu temporis quam dedit tempore contractus, cum hoc accipiat ex natura contractus per se, & per accidens ratione temporis, nullum credo fore vitium. Quomodo autem satisfaciamus dictis & rationibus aduersariorum, exponamus nunc, dicentes primo, quod dictum Goffredi nulla auctoritate canonis confirmatur: secundo quod exemplum eius: tunc veritatem habere dicitur, quando ecclesia aliqua necessitate impulsu cogitur impignorare possessiones suas, quas nō potest, nec vult simpliciter alienare. tunc enim non est venditio proprie, sed impignoratio, quia qui nō potest rem, vel possessionem aliquam vendere simpliciter, nec potest vendere eo iure ad tempus. Constat enim quod licet quedam ecclesiæ multa possideant, tamen alienare ius possidendi non possunt sine auctoritate & consensu superioris prælati nec simpliciter, nec ad tempus: & ideo huiusmodi venditiones ecclesiasticæ sunt impignoraciones, propter quod secundum hanc viam vitia est huiusmodi contractus, quia fructus pignorum non licet recipere ultra sortem, eo quod non sunt de natura sortis. Ad rationem vero dicti magistri de spe vitia tantum, quod amplius recipiat quam dedit, dicitur

dum quod huiusmodi spes, vel receptio amplioris non facit vitium vitia, nisi quando illud quod speratur, vel recipitur amplius fori accidit, & non est de natura sortis. Aliiter enim omnis emens agros, vel animalia, vt plus recipiat in prouentibus processu temporis, vel in ipsi rebus venditis in alio tempore, est vitia vitia, quod est absurdum dicere, quia sic omnis mercator esset vitia vitia. Sed in venditionibus iustis, quando aliquis dominus transferat dominium suum rei cum vitia vitia & fructu simpliciter, siue ad tempus, constat quod omnis prouentus rei venditæ est de natura sortis, & non accidens sortis, quare talis spes, vel amplior receptio non facit contractum vitia vitia, & hoc dico salua reuerentia tanti magistri. Ad id vero quod adducitur ab alio doctore theologo, videtur nobis respondendum, quod est dubium duplex, scilicet excusans, & dubium non excusans. Dubium enim: tunc excusans, quando tollit inæqualitatem, & iustam extimacionem dati & accepti facit quantum ad rem commutatam naturam & usum, verbi gratia, quod aliquis emit decem annuatim pro centū, quos statim soluit ad vitam suam, vel alterius accipiendos. Et considerata utilitate cuiuslibet respectu possidentis, dubitatur, verisimiliter quæ sit maior minorve propter indeterminationem temporis: & ideo sic extimacio æquivalens propter dubium. Ex his iam patet, quod ratio dubii facit iustitiam extimacionis: & ideo quicquid plus vitia datur, vel accipitur hinc ab emente, siue a vendente, tamquam de propria sorte recipitur. Dubium vero quod tantum respectu lucri, vel damni potest incidere ex determinatione tempore, illud non potest excusare, quia ex eius dubio non inasistitur aliqua iusta extimacio, quia ex eius dubio nō inasistitur aliqua iusta extimacio: quia speratur aliquid plus prouenturū gratia temporis determinati tantum, quod non valet facere iustam recompensationem: & ideo patet, quomodo extra posita, non sunt eisdem rationis. Nam in eo qui sperat centū & 100. simul ex acceptum in 10. anno, iam gratia temporis determinati tantum, fit recompensatio inæqualitatis, & sic facit vitia vitia contractum: sed in alio qui non sperat se plus accepturum, nisi in tempore indeterminato, & ex re emptæ iuste secundum naturam, tunc vt ostensum est, nihil accipitur ultra sortem, sed totum speratur vt fuit, & de sorte sua nō factum suum propter rationem temporis, sed propter naturam contractus. Illud etiam quod secundo adducitur pro confirmatione huius opinionis de dictis Philosophi, sic dissoluendum est. Primo quod intentio Philosophi, vt apparet ex dictis suis, est quod nummifima inuentum est causa translationis aliarum rerum, quæ vt vitia vitia humanæ est necessarius: & ideo quancumque aliquis vitia vitia translatione nummifimatis, vt per nummifimata alia eiusdem generis multiplicentur, fit abusus nummifimatis, & inhonestus contractus, & vocatur thokos, id est, parens Dei. Hinc constat mihi, quod huiusmodi contractus, de quo est sermo, non est thokos. Primo, quia & si reditus pecunia emanatur ad vitam, tamen ex natura contractus nō habetur, quod ad hoc emanatur, vt pecunia pecunia addatur, sed vt de ipsa pecunia empta res necessaria vitæ humanæ emanet. Et hic finis contradicit fini propter quem fit thokos: alia etiam ratione adhuc purgatur a vicio thokos, quia vt in pluribus in hoc contractu non pecunia numerata, sed ipsæ res emanant, quæ vel per fructus suos referantur ad hominis usum, vt ager, & possessiones alia, vel per se ipsas vt triticum, vinum, oleum, & huiusmodi. Thokos autem est, ut dicit Philosophus, nummifima nummifimatis. Tertia ratio etiam quod thokos non fit in huiusmodi contractu, est hoc accipitur, quia tunc secundum Philosophum thokos est, quando acquiritur pecunia per pecuniam, ad similitudinem generantium similia sibi. Constat autem quod quando similia ex similibus generantur ad multiplicationem, quod generantia saluantur, & non corrumpantur in generationibus suis: sed qui dat centum libras, vt habeat decem annuatim quandiu vixerit, constat quod non est ibi ratio generationis, eo quod non manent centum libras, vel in potestate, vel dominio dantis cum sua genitura, sed penitus sunt translata: ab ipso, nec manet etiam in iure repetendi, sicut fit in thokos, quare magis debet vocari huiusmodi contractus transmutatio rei pro re, quam generatio alicuius rei ex re. Ex his apparet ratio de thokos nihil est ad propositum in huiusmodi contractibus. Ad id vero quod de lege diuina contra huiusmodi contractum propositum fuit, dicendum est primo, quod lex illa secundum litteram intellecta dicitur diuina, sed tamen est temporalis, sicut & alia leges multe, quæ tantum secundum litteram sensum in figura datæ sunt illi populo: & ideo sicut obseruantia iubilei non manet in populo christiano, ita & leges quæ per iubileum datæ erant, quarum vna erat lex adducta, sicut apparet ex textu. Et iterum si consideretur id quod morale est in lege ista, quam exponit glossa inducta, inuenitur nihil facere contra naturam horum contractuum, sed tantummodo contra peruersas intentiones diuitum ementium, qui secundum quod dicitur

est glossa Molesti, de pauperum necessitatibus negotiantur, & tunc possessiones aliorum acquirere, quando tenentur ex fraterna charitate eis indigentibus accommodare, & accommodata paulatim de fructibus agrorum recipere. Et sic euidenter apparet, quod hoc accidit in huiusmodi contractibus, & non est de natura contractus, in quo frequenter sine indigentia non vendunt, sed emunt. Et nec lex, nec glossa de se inicit vitio vitia huiusmodi contractum per naturam, sed tantum per accidens. Ad istam autem quod dicitur de ratione temporis, patet veritas, si prædicta ad memoriam reuocantur, quia tempus potest referri ad aliquas rerum permutationes, vt conferens aliquid iusti valoris, vel utferens. Et hoc modo, si causa sortis plus vendatur, vel minus, non erit huiusmodi contractus vitia vitia. Pluris enim aestimatur, & iuste mensura critici in æstate, quam in autumno: ceteris paribus, hoc est, quantum est de natura temporis: & ideo si quis accipiat plus de blado vendito pro tempore ætatis, quam dedit, quando blado emittit, non indicatur vitia vitia, dum tamen pro illo tempore solo vitia vitia vendere, & non pro alio. Hoc modo etiā patet, quod plus & iuste accipitur decem lib. ad omne tempus annuatim, quam ad aliquod tempus particulare: vel plus & iuste eadem ratione ad tempus: quia iuuenis, quam senis, & hoc ex natura temporis. Et tamen non iudicatur vitia vitia, si quis emit decem libras ad omne tempus, id quod plus recipit vel speratur recipere quam dedit, licet ex tempore illud plus sibi accidat & certitudinaliter. Quare nec similiter is qui plus recipit de eo quod ad tempus aliquod particulare emit, debet iudicari vitia vitia. Et hæc est vna causa, quia per naturam temporis facta est res sua cum suis prouentibus: & ideo totum est de sorte propter. Potest etiam in contractibus vitia vitia considerari, vt nihil conferens, vel auferens de valore redemptura temporis, sed tantum consideratur vt mensura durationis extrinseca. Quando ergo ratione temporis sic accepti aliquid plus accipitur vel speratur quam datur, iam patet vitium vitia, vel iniustitiam, quia illud plus quod ultra datum accipitur, nec ex natura rei recompensatur, nec gratis datur vel accipitur: & ideo nullo iusto titulo potest fieri proprium, sed semper est alienum. Hinc tantum de emptioe & venditione redituum & possessionum ad vitam dicta sunt a nobis. Rogantes vniuersos quos contigerit hoc opus videre, quatenus parant, si per ignorantiam male diximus, & corrigant, quia sine præiudicio & hic, & alibi semper intendimus quæ scribemus, & dicimus affirmare.

SECUNDA PARS HVIVS CAPITVLI

Quomodo liceat emere redditus ad certum tempus.

De hoc autem inuestigandum est de secunda parte huius capituli, scilicet de contractibus in quibus certi redditus, vel possessiones emanant ad tempus determinatum, verbi gratia. Aliquis habet redditus certos, ut ex parochia, vel ex præbenda, vel ex patrimonio, vel alium de. Et huiusmodi redditus vult vendere ad sex annos, vel ad decem, vel ad aliquod tempus determinatum, ut simul habeat paratam pecuniam. Et queritur verum hæc licite possint emi pro minori pretio, quam valeant in annis tot acceptis. Et videtur quod sic, quia secundum quod iam dictum est in præcedentibus, plus valoris extimatur res aliqua præsens & collecta, quam futura & diuisa. Et iterum vendens huiusmodi redditus tantam utilitatem aut frequenter maiorem consequitur ex tali venditione, quantum ex retentione rerum. Præterea, ecclesia indulget clericis etiam signatis, quod possint vendere fructus beneficiorum per triennium: hoc autem non esset, si in huiusmodi contractibus esset vitium. Sed contra hoc est aperte, quod de usura dictum est, quod in huiusmodi contractu plus accipitur, vel saltem certitudinaliter speratur ab emente quam datur, nec periculum, nec dubium iam in hoc contractu ex natura sui accidit, quare simpliciter videtur usurarius ex parte ementis. Sentimus autem sine præiudicio, quod in huiusmodi contractibus ex parte vendentis non incidit vitium, quantum est de natura ipsius contractus: quantum autem ex natura temporis, potest videri quibusdam, quod ex parte ementis sit contractus usurarius, eo quod plus receptorus est non tantum in spe, sed etiam in re, quam dedit, & hoc tantum ratione temporis. Quando autem minus quod est in dato respectu accepti, recompensatur illi respectu, ut per abundantiam accepti ex solo tempore, tunc iudicamus contractum usurarium, eo quod huiusmodi superabundantia transferitur sine iusto titulo. Mihi autem videtur etiam ex parte ementis iustum posse fieri contractum, & iustum esse quantum est de natura contractus. Potest autem fieri iniustus per accidens dupli-

ci. Vno modo, quando corrumpit charitatem debitam fratri, scilicet quando emens videt frater in necessitate pro salute corporis, seu pro salute animæ, propter quam necessitatem oportet eum vendere reditus, seu possessiones suas; tunc emens si diues fuerit, potens sine damno proximo subuenire, dico sine præiudicio, quod teneatur ei mutuū dare, & loco pignorum predictos reditus, vel possessiones accipere, donec res reperit quod accommodauerat. Et hoc probat per legem illam Leuiticæ, & glossam eius. Alio modo potest fieri iniustus contractus, ex parte ementis propter corruptionem finis debiti, qui est ad utilitatem vitæ humanæ. Vnde quando causa lucri tantum, & augmentacionis diuitiarum, vel utilitatis, & augmentacionis diuitiarum, tunc est turpe lucrum, sed primo modo reditur ad usura vitium. Sed de natura contractus habet in se vitia, quæ ipsum iustum ostendunt. Vnum est ipsa vendentis libertas, quæ potest rem suam dare gratis, vel permutare pro re minoris pretii quam sit sua res, & secundum hoc nullum incidit vitium in emente, quia id quod accipitur, totum est de utilitate libera domini. Aliud est ipsa æquitas permutationis rerum, quia quando res venditur pro tanto quanto extimatur iuste, siue a venditore & emente, siue ab his qui iustum postulant, tunc est iustitia in permutatione: sed constat quod vendens non potest plus habere pro tempore pro quo vendidit, & etiam res futura per tēpora non sunt tantæ extimacionis, sicut eadem collecta in instanti, nec tantam utilitatem inferunt possidentibus, propter quod oportet quod sit minoris extimacionis secundum iustitiam. Tertium est ipsa ratio sortis, quia quod plus accipitur quam datur, est de ratione sortis, & quod plus accipitur quod euenturum erat tempore determinationis, & ideo non ultra sortem propriam accipit, sicut nec debet emere redditus ad omne tempus. Hæc sunt rationes huiusmodi contractus iniustitiam ostendentes, per quas etiam dissoluitur ratio contractus, quæ videbatur ostendere usurarium contractum, quia si plus accipitur quam datur, hoc fit de natura rei permutata: & illud plus non est accidens sortis, sed est de ipsa sorte ementis: sicut etiam plus accipitur quam datur in his possessionibus que emanant hereditarie quantum ad omne tempus: & hæc in tantum sint dicta de his quæ ad tempus venduntur & emuntur.

C A P . X .

Quomodo est vitium vitia in vendentibus carius propter dilatare solutionem.

Quia iam diximus quod in contractibus vitium vitia tunc incidit, quando res cariores venduntur propter temporis dilationem tantum, quam extimentur in tempore venditionis, & videmus hanc rationem fere in omnibus venditionibus factis fori lignorum, qui per centenarios & millenarios generaliter venduntur, idcirco non immerito circa huiusmodi contractus inuestigandum est, utrum iustitia possit inueniri in huiusmodi contractibus, an simpliciter sint usurarii. Et videtur quod simpliciter sint usurarii, quia pro tempore carius venduntur, vel pro tempore in quo venduntur, vt in ætate vel in vere minoris utilitatis sunt, & ideo minoris valoris, quare si tunc pars illorum pro parata pecunia datur pro minori pretio, quod videtur frequenter factum, quam si non esset pecunia parata. Ergo tantum propter temporis dilationem reliqua pars carius venditur: sed hoc facit usurarium contractum, ergo &c. Item, hæc dubitatio duplicatur, quia inuenitur in dominis principalibus, qui sylvas & nemora vendunt per mensuras terræ. Et inuenitur etiam in mercatoribus, qui ab ipsis dominis emunt sylvas per mensuras, & ex ipsis fascellos faciunt, quos ulterius vendunt per numerum. Vtrique ergo propter credentiam quam faciunt usque ad tempus, vendunt carius ligna, quam valeant tempore venditionis. Si ergo ea que venduntur sunt tunc, siue ad mensuram tempus a mercatoribus, in tempore venditionis sint minoris extimacionis secundum iustitiam æquitatem quam vendantur, & ultra iustam extimacionem iniuste aliquid accipitur pro credentia ad tempus futurum, videtur sine omni excusatione esse contractus usurarium, quod potest probari extra eodem, cap. Consulto, ubi expresse dicitur contractus usurarius, quando aliquis merces suas longe maiori pretio distrahit, si ad solutionem prolixi temporis dilatio prorogatur, quam si in continenti pretium persolueretur, & quod eorum quæ taliter sunt accepta, compellendi sunt ad restitutionem. Sed contra hoc est consuetudo generalis, quæ videtur & toleratur ab ecclesia. Præterea, secundum iustitiam unaquæque res plus debet esse pretii & extimacionis, & in tempore & pro tempore usus ipsius quam in alio tempore in quo non est ita conueniens & necessarius usus eius: sed vendentes sylvas, & fascellos, & huiusmodi, vendunt persolueda in tempore quo est ipsum usus conuenientior, quam sit in tempore venditionis ipsorum, quare carius possunt extimari & vendi, quam

quam valeant pro tempore uenditionis. Et per hanc rationem credo, sine praeiudicio, posse excusari huiusmodi contractus a uicio usurae: & quando uerisimiliter est dubium, res huiusmodi plus minusue ualiturae tempore solutionis. Et hoc probatur extra eodem cap. (In ciuitate.) Non ergo propter dilationem solutionis in prolixo tempore huiusmodi res carius uenduntur, sed propter iustam extimationem rerum, quae in tempore futuro quo designata est solutio, sunt plus ualiturae probabiliter, quam in tempore uenditionis carius uenduntur, & sic non plus accipitur, quam datur ratione temporis tantum, sicut praetendebant rationes in contrarium, sed seruatur aequitas iustitiae inter datam & acceptum pro tempore pro quo fit uenditio. Vnde aduertendum est, quod credentia pretii persoluedi in tempore futuro post aliquem contractum, potest incidere in contractibus sine uicio tribus de causis. Vno modo per gratiam & liberalitatem uenditoris, scilicet quando res uenditur secundum extimationem iustam pro tempore uenditionis & commutationis ipsius rei, & ipse uenditor expectat solutionem in prolixo tempore liberaliter, propter gratiam quam habet ad emptorem. Et hoc modo caret credentia omni uicio, nec facit contractum uiciosum. Alio modo potest incidere credentia in aliquo contractu sine uicio secundum meritum & iustitiam ipsius contractus, & non per gratiam uenditoris, ut uerbi gratia, si qua res uendatur in aliquo tempore in quo non habet tantam utilitatem & necessitatem humanae uitae, sicut in futuro aliquo tempore habitura est secundum naturam temporis, & uenditor rem suam intendat uendere pro illo tempore, in quo habet maiorem necessitatem seu utilitatem, & in quo plus ualitura sit, quam ualeat in tempore quo uenditur, iustum est ex natura contractus, quod uenditor saltem expectet tempus illud pro quo facit maiorem extimationem pretii: & ideo talis credentia adhuc nullum uicium generat in contractu, nec in contractibus. Et hoc probatur extra eodem cap. (Nauiganti.) Tertio modo potest incidere credentia per accidens, scilicet ex malitia uel paupertate seu impotentia emptoris. Et hoc modo uendere carius rem suam, quam ualeat tempore uenditionis, uel etiam, quam ualitura sit probabiliter in futuro tempore, quo solummodo determinatur, potest excusari a uicio, per intentionem uenditoris, licet ipse contractus de se sit uiciosus. Si enim uenditor rem suam intendat uendere carius, non propter tempus tantum, sed tantum propter damnum, quod sibi uidet imminere ex dilatione persoluedi recuperandae, seu propter vexationem suam redimendam quam probabiliter timet futuram sibi in repetitione debiti sui, propter malitiam, uel impotentiam debitoris, tunc excusatur a uicio, & sic aequitas extimationis in huiusmodi contractibus, per recompenstationem damni, uel quando probabiliter timetur haec in credentia accidere: & tunc restitudo huiusmodi intentionis apparet, quando uenditor optaret potius non uendere talibus, quam uendere ad credentiam, & quando libentius daret alius pro minori pretio in continenti persoluedo, quam uendere ad credentiam talibus pro pretio maiori. Vno autem modo credentia facit contractum usurarium, scilicet quando propter ipsam credentiam res uenditur carius quam ualeat simpliciter, uel est ualitura probabiliter tempore solutionis, uel etiam si tantum sit ualitura uerisimiliter: tamen ipse uenditor alias res suas non uenderet, nisi plus acciperet propter ipsam credentiam. Et ex hoc liquet quando de syluis praedicti contractus per mensuras, & de lignis per fascellos possunt licite fieri, & quando & quomodo sunt usurarii. Sed de secunda parte huius capituli, uidetur dubitatio, scilicet utrum liciti sunt contractus, quando pro minori pretio in continenti persoluedo, aliqua res emuntur, uerbi gratia. Bladum in terra in tempore hyemis, & sylua adhuc per tres annos uel amplius crescitura; ante aptum tempus incisionis quam ualiturae sint iuste in tempore suae collectionis & receptionis, uerbi gratia. Bladum in terra tempore hyemis datur pro minori pretio, quam ualitura sit iuste tempore Augusti quando colligitur: & sic de syluis, & de nemoribus. Et uidetur contractus usurarius ex parte emptoris, quia pro dilatione temporis, plus est recepturus quam dedit, ut patet ex propositis exemplis. Et haec ratio facit contractus usurarios, ut saepe praedictum est. Praeterea huiusmodi contractus non possunt excusari, propter rationem dubii uel periculi, quia non dubitatur uerisimiliter, quin ualiturae sint huiusmodi res amplius in tempore suae receptionis, quam sit pretium quod datum est pro eis in tempore emptionis. Sed contra hoc est, quod uniuersumque rei estimatio iusta dependet ab utilitate uel ueritate ipsius rei, sed constat quod non est tanta utilitas uel necessitas alicuius rei imperfectae, sicut est eiusdem perfectae: quare nec recte tanti pretii estimanda est, cum adhuc est imperfecta, & longe a perfectione sua, sicut cum iam est perfecta, sed huiusmodi res emuntur in tempore suae imperfectionis, quare debent estimari minoris pretii quam sint ualiturae in tempore suae perfectionis. Praeterea, illud

quod per naturam temporis accretit rei alicui, iuste est illius cuius est ipsa res, ut si quis emit terras fructiferas uel arbores, uel animalia fructifera, quae quid uenit per naturam temporis, & non tantum per exercitium laboris, iuste sit illius cuius sunt huiusmodi terrae &c. Quare cum per naturam temporis legetes in terra latet, ueniunt ad maiorem ualorem, & similiter syluae, sequitur quod quicquid prouenit ultra pretium datum, iuste sit illius qui emit ipsa, & cedit in propriam sortem: quare nihil accipit ultra sortem, licet plus accipiat emens quam dedit. Et haec credimus sine praeiudicio melioris sententiae. Hoc autem dicimus, quantum ad naturam contractus, licet tamen per accidens, per intentionem ementis possit esse turpe lucrum, quando scilicet tantum intenditur ab emente augmentatio lucri & diuitiarum, proueniens ex natura temporis, sine exercitio laboris, & sine dubio periculi probabiliter possibilis euenire. Et alio etiam modo potest esse contractus usurarius, quando scilicet aliquis cogitur talia uendere ante tempus congruum esse necessitate, propter quam emptor fraternam charitatem tenetur uenditori mutuum dare, si indiget & uoluerit: sed si attendatur natura contractus secundum se, non pro dilatione temporis plus accipitur ab emente, sed pro natura & utilitate rei facta uel ducta ex natura temporis.

C A P. XII.

Quomodo in his qui committunt mercatoribus pecuniam uel aliam rem pro certa parte lucri, est uisum iustitiae.

Vnde de his qui committunt bonae fidei aliorum ad lucrum quaestio est. Et haec quaestio duplicatur, quia aut quaeritur de commissione nummifimatum, aut de commissione aliarum rerum, quae per se ueniunt in usum hominis, ut sunt agri animalia, & horti. Quae ad primam quaestionem, uidetur quibuldam usurae uicium incidere. Primo, quia nihil uidetur differre secundum naturam rei committere pecuniam bonae fidei alterius, & mutuae eadem, sed qui dat mutuo, pecuniam propter lucrum aliquod, etiam si periculum propriae sortis super se accipiat, usura uisum committit, ut habetur extra eodem capitulo. (Nauiganti.) Quare simpliciter qui committit pecuniam bonae fidei alterius (sive lucri, sive usurae) committit. Hoc etiam secundo uidetur, quia quod ex lucro sic speratur, uel accipitur ultra sortem, accipit quod nullo iusto titulo possidere potest, quia nec gratis datur, nec labore proprio redditur, nec per alteri recompenstatum, quae simpliciter iuste possideri possunt. Praeterea, & si in commissione aliarum rerum quae ex se fructuum pariunt, potest excusatio ualere, tamen quia pecunia de se nihil parit utilitatis ultra seipsam, uidetur quod sicut in commissione pecuniae propter lucrum, semper sit hoc, quod est uisum usurae secundum Philosophum, hoc est partum sex nummifimatis ex nummifimato quod est contra naturam eius. Ad hoc mihi uidetur dicendum, quod aut commissio sit pecuniae, ita quod transferatur dominium in toto uel in parte rei commissae in potestatem eius cui committitur, aut ita sit commissio, quod non transeat dominium, sed remaneat tota res commissa in dominio committentis. Primo modo est uisum usurae, eo quod speratur lucrum iam de re non sua, quia iam erat translata per commissioem in dominium alterius & in hoc assimilatur mutuo, ut ratio prima approbat. Sed secundo modo potest sperari lucrum sine uicio usurae, quia tunc commissio est pecunia uel res alia sicut seruo & ministro, qui de re domini negotiantur ad utilitatem domini sui: & ideo committens potest sperare lucrum, sicut ex re sua: & sic non accidit fori, nec possidetur sine iusto titulo, quia sicut rei propriae partum recipit, non tamen partum nummifimatis ex nummifimato immediate. Sed partum ipsarum rerum, quae per nummifimata sua sunt acquisita iusta commutatione. Quia autem supra dictum est in toto uel in parte, ideo dictum est, quia si aliquis committit centum alicui, ita quod medietatem ei mutuet, & aliam medietatem suo retineat dominio, ita tamen quod de illis centum debeat negotiari ad lucrum ille cui committitur, dico quod hoc lucrum iam habet uisum usurae, propter hoc quod non tantum ex re commissae speratur, sed etiam pariter ex re mutuata & commissa. Sicut enim in logica, locutio fallax iudicatur propter falli subiectionem, licet ueritatem directe significet, sicut si dicatur, homo uolans est animal, ita in moralibus actio uiciofa iudicatur, quando uicio permiscetur, ut est in proposito casu. Ex dictis iam liquet ueritas secunda quaestio, scilicet quando res fructuosae ad lucrum committuntur. Notandum tamen, quod in his rebus commissis ad lucrum magis & minus liquet iustitia permutata, quia quando ager uel terra committuntur excolenda ad lucrum, satis apparet iustitiam, eo quod ibi non transferatur dominium, & nihil ultra percipitur de fructu propriae rei. In animalibus uero, ut quando oues, uel boves, uel porci

porci committuntur nutriendi propter lucrum, non ita liquet iustitiam, quia aliquando solet in huiusmodi commissionibus fraus usuraria permisceri, ut quando excluditur periculum principalis commissi a committente, uerbi gratia, Aliquis dat centum oues ad nutriendum propter lucrum, ita tamen quod centum oues sibi semper saluae maneant quicquid contingat. In hoc casu potest incidere fraus usurae, & hoc quando ultra istam extimationem taxat ipse committens sibi portionem lucri, propter quam non recompensatur labor & sollicitudo nutriendi secundum iustam extimationem. Sicut etiam & alia fraus in talibus fieri, quae diues alicui pauperi mutuatur centum libras, ut ex eis oues, uel boves nutriendos emat, ad lucrum illius qui mutuum dedit, & ad lucrum ipsius aliamini. Dico sibi fraudem usurae permiscam esse, eo quod iam radix huiusmodi lucri ex mutuo oritur: & ideo uicio usurae inculpatur huiusmodi commissio. tunc ergo huiusmodi commissiones licite fieri possunt, quando mutuum, uel similitudine mutui non permiscetur in talibus, sed dominium feruetur extra periculum, quod committere accidere potest: uel quando etiam dominium rei commissae communicatur ei qui eam suscipit ad lucrum nutriendi, & similitudine periculum communicatur utriusque. Et quando secundum iustam extimationem taxatur lucrum, per quod iuste recompensatur labor & sollicitudo aliamini. Et haec de materia dicta ad praesens sufficiant.

C A P. XIII.

Quomodo in commutatione campforia committatur usura.

Quomodo bona pupillorum licite committantur commutatione ad lucrum.

Quia uero quaedam in consuetudinem deducta habentur pro iustis legibus, quae magis deherent dici corruptelae quam consuetudines approbare, & hoc uidemus in hac materia usurarum secundum regiones & ciuitates, diuersas quantum ad pupillorum, & orphanorum cautelam: ideo non immerito inuestigandum censemus, utrum a uicio usurae excusari ualeant pupilli, cum ad certam perfectionem peruenierint, in qua sunt actu domini rerum suarum, & liberati secundum leges a tutoribus, & tunc proprias hereditates & bona in quibus successerant, aucta per usurarium actum, & exercitio tutorum recipiunt, uel saltem integra, & non imminuta, per huiusmodi exercitium conseruata. Solent etiam quandoque huiusmodi tutores ex bonis pupillorum lucrari, & huiusmodi etiam sub certa portione supra sortem aliquod tribuere pro paruulis nutriendis, uel etiam pro sorte augmentata: solent etiam aliquae uillae, sine ciuitate, sine oppida pupillorum bona recipere, etiam exclusis propinquis pupillorum de tutela, & pro bonis pupillorum detentis solent certam superabundantiam tribuere tutoribus per eorum annuatim, salua semper sorte pupillorum. Videtur autem in talibus pupilli excusari a uicio usurae dupliciter. Primo, quoniam non est actio ipsorum, non enim dederunt res suas, uel pecunias ad usuram: quare quicquid ultra sortem eis istud modo prouenit, non ex mutuo, nec ex dato ab eis, sed ex lucri sed sicut gratis datum accipiunt, & sic iusto titulo retinere possunt: unde Gregor. & habetur, 1. quaestio, 2. Sic nulla oblatio suscipienti maculam culpae ingerit, quae non ex ambientis petitione procedit &c. Secundo, quia cum sit paruulus, nihil differat a seruo, secundum Apostolum. Galat. 4. & ideo penes tutores residet usus iustus, uel abusus rerum paruuli, quare uidetur paruulis non imputanda culpa usurae: sed ubi non est culpa in possidendo, non competit restitutio faciendae ab illo. Contra hoc autem est, quia quod per seruum acquiritur iniuste, tamquam alienum, non potest fieri res domini sui iuste: propter eius ignorantiam qui semper teneatur ad restitutionem, quando eumque seueriter ueritate. Non possunt ergo pupilli, quando sciunt ueritatem, retinere superabundantias suarum rerum sibi per usuras acquisitas. Ad haec determinanda distinguendum est. Primo de causa & origine huiusmodi superabundantiae, quia aut acquiritur per fructus ipsarum rerum, quae sunt pupillorum, ut sunt agri, animalia &c. aut acquiritur per solam translationem rerum, & propter ipsam translationem: & quia pecunia sola translationis causa inhiatuta est, ut dicit Philosophus, ideo huiusmodi causa praecipue apparet in usu pecuniae, cuius usus est in translatione rerum fructuum. Et si primo modo aliqua superabundantia acquiratur pupillis, nullum de se habent uisum usurae, tum quia in hoc non inuenitur lucrum ex mutuo speratum, uel acceptum: tum quia nihil accidit fori, eo quod fructus ex talibus rebus partus naturaliter ipsas res comitantur, & est de natura sortis, & non accidens fori. Secundo autem modo, adhuc distinguendum est, quia superabundantia huiusmodi quae ex translatione rerum, uel pecuniae, aut datur, uel oritur, pupillis ut lucrum ex detentione rerum suarum or-

tum habens, & hoc modo non licet eis retinere, quia detentio rerum non parit rationem alicuius lucri in quantum detinentur, nisi secundum quod utilitatem habent & fructus afferunt. Si autem non datur huiusmodi superabundantia ut lucrum, sed ut gratia, uel ut donum, tunc licet retinere eis: & hoc modo procedunt duae primae rationes. Et per istam rationem excusatur consuetudo usurarium uisum in multis ciuitatibus: & huius signum, quod gratis sit datum, accipitur ex eo quod praeter uoluntatem pupillorum determinat sibi superabundantiam quam danteis, & quod nunquam repetunt, nec repeti faciunt a pupillis aliquid. Ex his liquet, quod si tutores pupillorum scienter pecuniam pupillorum dederint ad usuram per se, uel per alios, quod huiusmodi superabundantia rei est aliena, & iniuste possidetur etiam a pupillis, quando eumque seuerint, & si pupilli nolunt restituere, tutores ad id faciendum compellendi sunt.

Et autem inter hominum commutationes quoddam genus commutationis in rebus, quod campforia dicitur, quod nec mutui rationem habet, eo quod in tali commutatione lucrum non speratur ex temporis dilatione, nec iterum campfori reditur eadem fors in specie, uel in numero, uel in pondere. Dat enim pariter, & recipit sterlingos, uel monetam alicuius generis. Similiter nec habet proprie rationem commutationis, quae dicitur uenditio & emptio, quia hoc genus fit in rebus appetitabilibus, quarum pretia determinantur & mensurantur nummifimato: sed hoc genus est in sola commutatione nummifimatum diuersorum generum, propter quod sequitur quod ars campforia, quae est species commutationis, simpliciter permutatio dicitur. Sed permutatio dicitur generaliter quando aliquid accipitur loco alterius dati, & sic comprehendit omnem commutationem. Dicitur etiam permutatio, quando res determinata ad utilitatem hominum pro re altera similiter habente ex sua natura aliam utilitatem commutatur. Et sic agitur de permutacionibus in iure ciuili & canonico: sicut si quis uelit permutare parochiam pro praebenda, uel praebendam pro praebenda & similia. Tertio modo potest dici permutatio magis determinate ad materiam nummifimatis, ipsa nummifimatum commutatio. Et hoc modo dicimus campforiam esse permutacionem nummifimatum, quae causa lucri exercetur communitur. Et de hoc lucro est quaestio in isto capitulo. Vtrum iuste, uel iniuste acquiratur, & uidetur tripliciter esse iniustum secundum naturam. Primo, quia ex indebito usu rei procedit, eo quod nummifimata, secundum Philosophum, non parit nummifimata, sed campfor uisum nummifimata causa lucri. Secundo, quia actus campforius uidetur quod esse debeat ad utilitatem accipientis a campfore si est iustus, uel quod debeat fieri gratis. Tertio, quia secundum euangelium, dominus eiecit tales de templo. Dicendum igitur quod ars campforia de se est iusta. Vnde dicendum est ad primum, quod ars campforia uisum de se nummifimata ad idoneum usum. Et est ratio, quia illud plus quod accipitur a campfore in tali permutacione monetate, non accipitur ratione pecuniae quae de se est inuendibilis, sed ratione periculi, uel interesse, ut subueniatur salariis pensionum, domorum, ministrorumque, & laboribus & expensis in arte necessaria & licita, ne frustra poant operam & sudorem suum in re licita ad utilitatem aliorum. Ad secundum dicendum, quod ars campforia est iusta ex duplici uia. Primo, quia dicitur actum iustitiae & libertatis per amplioem utilitatem dari apud accipientem a campfore quam accepti ab ipso. Et iterum quia actus campforius non debet fieri gratis ex natura sua, sicut actus mutui: ideo illud quod plus accipi uidetur, transit in dominium accipientis per simplicem uoluntatem dantis. Ad id quod tertio persuadetur per euangelium dicendum est, quod dominus eiecit tales de templo ratione loci, qui tantum spiritualibus erat deputatus: & ideo contra reuerentiam loco debitam faciebant suas mercationes, & apparebat in talibus turpitudine suae cupiditatis. Vel dicendum, quod de templo sunt tales eiciendi, quia non licet ministris templi, id est, uiris ecclesiasticis talia exercere mercionia.

C A P. XIII.

Quomodo liceat committere pecuniam cuius ad munditiam, uel res alias ad lucrum.

Et igitur quaestio rursum de mercatoribus. Primo, utrum liceat alicui committere pecuniam suam alteri cuius ad munditiam ad lucrum sine uicio usurae. Et distinguendum est circa Opul. S. Tho. Aquin. T hoc,

hoc, quia aut est simpliciter commissio, quae sit propria rei bone fidei alterius, & sic non incidet vsura vitium, sicut ostendimus supra, capitulo 1. t. aut est commissio secundum quid, sed sed simpliciter translatio, sicut est in mutuo. Commissioem vero secundum quid dico, in quantum committens non retinet periculum super se rei commissae. Et hoc modo propter rationem translationis, quae debuit fieri gratis sine spe lucri incidit vitium vsurae. Et in hoc casu loquitur illa decretalis Naviganti, pp hoc vltimus si quare de his qui dat pecuniam aliquam detent minam mutuo aliis mercatoribus, tali pacto quod similem & aequalem in numero & pondere persoluent creditoribus illorum, a quibus accipiunt in nudinis aliquibus determinatis secundum locum & tempus: verbi gratia Baldusius a Gualtero accipit centum libras, sterlingorum mutuo in Francia in mense Augusti, ita quod centum libras sterlingorum soluet Baldusius pro Gualtero in Ianuario sequenti, in quibus tenebatur Gualterus suis creditoribus, vel si non creditoribus, ipsi mutuanti in tali loco, & tempore, circa hoc distinguendum est, quia aut mutuans tempore translationis estimat distam monetam plus valituram in loco aut in tempore quibus est persolunda, verbi gratia, sterlingi plus valent in Anglia, quam in Francia, & tunc nihil est ibi culpabile, vel timet probabiliter minorationem pretii sterlingorum futuram, ante tempus determinatum. Et tunc dicendum, quod mutuans committit vsuram, quia lucrum sperat ex mutuo, aut mutuans nihil lucri in mutuando intendit, sicut ex tempore, sive ex loco, sed tantum ob fauorem & gratiam proximi hoc mutuatur, & tunc nihil culpabile ex hoc incurrit: est etiam aliud quod dubitari potest circa huiusmodi materiam. Dicitur enim quod spes lucri in mutuo, facit vsuram vitium. Quare videtur quod si aliquis habens pecuniam aliquam specialem, quam timet in tempore futuro minorandam in suo pretio secundum statuta legis positam, & propter hoc huiusmodi pecuniam dat mutuo sibi reddendam in aequali pretio, quod erat tempore mutui, respectu pecuniae terrae communis estimationis, videtur quod cum huiusmodi mutuum videatur factum spe lucri, quod sit in eo vitium vsurae, verbi gratia: Aliquis habens sterlingos valentes quatuor turonenses, timet ne in futuro tempore, per auctoritatem legis positam, tantum sint valituri turonem, propter quam causam dat mutuo sterlingos, & post diminutionem pretii ipsorum notit pe nitus vult recipere sterlingos in numero & pondere, quot dederat mutuo, sed secundum pretium turonibus, cuius pretii erant tempore mutui. Ad hoc dicendum est, quod aliud est vitare damnum, & aliud sperare lucrum. Quicumque enim ex mutuo speraret lucrum, peccat vsuram vitio, secundum auctoritatem euangelii Lucae 6. Mutuum date nihil inde sperantes: sed non sic qui ex mutuo vitat damnum. Primum enim non potest fieri sine iniuria Dei, qui hoc prohibuit fieri, nec sine iniuria proximi, cui gratis debuit fieri illud ex quo lucrum speratur, quod est contra gratiam: sed secundum potest iuste fieri, eo quod per hoc non fit Deo iniuria; eo quod non prohibetur aliqua legem nec etiam proximo, quia nihil minus accipit pro tempore mutationis, quam reddere teneatur, eo quod tempore quo mutuatur, tantum valebat quantum reddere teneatur. Neque etiam propter hoc vitaretur, si tempus a mutuantem determinetur, in quo verisimile est pecuniam mutuam minus valituram, quam valeret tempore mutationis, quia ex sola dilatione temporis non accidit vilificatio, sed magis vel ex voluntate legis positam, vel ex natura pecuniae, nec in hoc damnificatur qui mutuum accipit, quia non ad hoc accipit, ut ipsum vsque ad tempus illud conferuer, in quo verisimiliter minus valitura esset, sed ut ipsa vitaretur pro tempore illo pro quo valorem suum referuaret, quem habebat eum eam in mutuo acceperat. Queritur etiam iuxta hoc de eo qui dat mutuo bladum, vel vinum, vel oleum, ad certas mensuras, & hoc in tempore quo minus valent, ut sibi reddatur in aequalibus mensuris & ponderibus, & speciebus in alio tempore, quo verisimile est res praedictas plus valituras. Et videtur ex eo quod iam diximus, quod licitum sit, sic mutuum dare, quia ibi nihil plus accipitur quam datur, eo quod huiusmodi res numero, pondere, & mensura realiter redduntur. Praeterea, in hoc dans mutuo videtur tantum vitare damnum, & non sperare lucrum, quia si res huiusmodi venderentur in tempore quo minus valent, ex hoc damnificaretur dominus ipsarum. Vnde etiam & licite potest eas vendere pro tempore illo in quo sunt valiturae verisimiliter, hoc est vsura, ut habetur extra capitulo. Naviganti. Quare videtur similiter, quod licite possit eas res numero dare reddendas sibi in tempore, quo verisimiliter plus sunt valiturae. Ad quod dicimus, quod in hoc casu conscientia aut excusat aut accusat, quia vero mutuum debet fieri gratis, & sine spe lucri, quando cumque in mutuo & ex mutuo intenditur spes lucri, tunc non caret vitio vsurae, sed sic non est in empione & venditione. Potest autem excludi spes lu-

Faci ab intentione dantis mutuo modo praedicto, dupliciter. Vno modo, quando dans mutuo paratus est omni tempore accipere rem mutatam, etiam ante illud tempus determinatum quod res verisimiliter debent esse cariores. Hoc modo spes lucri, & si per accidens intendatur, non tamen per se, quia non tollit rationem gratuiti a mutuo. Alio modo quando dans mutuo, etiam tempus illud determinavit in quo verisimiliter plus valitura erant, propter solam damni vitiationem. Tunc enim damnum vitatur, quando necessitati propriae consulens intendit conferre res suas sibi magis necessarias ad usum vitae, quas si tunc non haberet, oporteret eas alibi emere, & sic reportaret damnum de gratia mutui facta proximo: & sic intendens in mutuando excusatur ab omni vitio vsurae.

INCIPIT TERTIA PARS

ET VLTIMA HUIUS

OPERIS.

CAP. XV.

Quomodo & quare est restitutio vsurarii faciendae.

Vne autem ad id quod tertio in hoc opere declarandum proposuimus accedentes, de restitutionibus vsurarium inquirendo proficemur. Quod autem ad restitutionem vsurarium iura obligent, satis liquet ex natura ipsarum. Quia enim superius in prima parte huius operis cap. 4. declaratum est, quod superabundantia vsurarium, nullo iusto titulo possideatur, ideo iuste retineri non potest & iniuste possidetur. Sed ut dicit beatus Augustinus, quod iniuste possidetur & alienum est alicui, alteri proprium esse debet. Quare cum omnis superabundantia vsurarium sit tamquam res aliena ipsi vsurario iniuste possidenti, sequitur quod sic propria alterius, qui ipsa destitutus est, sed hoc est iustum secundum omnia iura, quod omnis res destituta contra iustitiam restituatur. Restitutio enim semper respicit destitutionem: quare secundum omnem iustitiam naturalem, vsurae restituendae sunt. Sed forte dicitur, quod huiusmodi res non sunt ab aliquo destitutae contra omnem iustitiam: praecipue, quia videtur destitutio facta voluntarie. Et etiam quia leges humanae non puniunt, quae tamen iniurias punire debent: quare non videtur esse contra iustitiam humanam. Ad quod aduertendum est, quod voluntas hominis aliquando respicit volitum propter se, aliquando propter alium. Quando autem propter se, tunc si illud volitum sit simpliciter iustum & bonum, tunc voluntas bona est, & opus ex eis procedens bonum est & iustum. Si autem sit iniustum & malum, tunc similiter voluntas est mala. Si vero respiciat volitum non propter se, sed propter alium, verbi gratia, aliquis vult proferre merces in mari, ut sic euadat periculum, illud iterum propter quod volitum dicitur aliquid, aut habet rationem iusti, aut iniusti, aut indifferentem. Et hoc modo primo iudicatur ad huc voluntas iusta & bona comparatur, sed tamen potest esse iniusta simpliciter, ut si aliquis vult furari, vel pauperibus tribuere. Sed secundo modo potest iudicari voluntas iusta & libera absolute, quando illud volitum est ex natura sua iustum & bonum, sed est comparatiue iniusta & non libera, quando illud volitum habet malum finem. Vnde quod aliquis vult dare superabundantiam de suo, de se non est malum nec iniustum: & ideo quantum ad hoc, voluntas est absoluta & libera: sed quando hoc vult dare propter rationem mutui, quod non aliter potest habere, iam huiusmodi voluntas comparata ad finem, qui de se est iniustus, contrahit rationem iniustitiae, & cadit a ratione libertatis: & quia huiusmodi iniustitia patiendi magis quam agendo incurritur, ideo in ipso dante est poena, & non culpa. Leges vero hanc aliquando considerant iustitiam, prout est conservatiua pacis exterioris inter homines: & ideo leges tales non puniunt, nisi secundum quod hanc pacem destruant. Aliquando etiam prout magis illustratur lumine fidei & iuris diuini, considerant etiam iustitiam veram & interioram: & sic leges etiam canonicae prohibent, & puniunt vsuras. Sic enim scriptum est, Isa. 32. Opus iustitiae pax: & ideo quantum pacem querunt, qui leges condunt, talem sibi vendicant iustitiam. Dicimus ergo, quod iure diuino principaliter faciendae est restitutio vsurarium, quia in scriptura sacra, quantum ad legem veterem, condemnantur dantes pecuniam ad vsuram: & ideo contra legem diuinam accipiuntur vsurae. Lex autem noua prohibet sperare aliquid ex mutuo: quare magis accipere erit contra legem euangelicam, sed quod est contra legem diuinam, secundum nullam aliam legem potest esse verum aut iustum,

stum, eo quod lex diuina sit prima & vniuersalis origo omnium legum iustarum, sicut Deus est origo omnium entium: nihilominus tamen etiam contra legem naturae, quia in hoc finis conueniens secundum naturam actus humanae vitae corrumpitur. Huic enim actui qui est mutuum dare, conueniens finis ostenditur naturaliter, scilicet communis societas, & fraterna charitas in subueniendo proximorum necessitatibus: & ideo gratius fieri debet naturaliter. Quare quodcumque huius actus sit propter spem alicuius commodi vel lucri, tunc ab eo tollitur finis qui naturaliter competit ei, & fit contra naturam, quare iuri naturali repugnat: ideo non tantum fit iniustum contra legem diuinam, sed etiam contra ius naturale.

CAP. XVI.

Quibus restitutiones sit faciendae.

Quoniam autem vsurae sunt restituendae, iam oportet inuestigare, quibus sunt restitutiones faciendae. Et videtur quod soli Deo, & ministris Dei faciendae sit restitutio: quia secundum ea quae dicta sunt in prima parte capitulo 5. In vsura non transferuntur dominium iure diuino, sed tantum iure humano: sed secundum rationem in iure faciendae est restitutio eius quod detinetur iniuste, quare videtur quod soli Deo & ecclesiae faciendae sit restitutio. Sed contra hoc est, quod Domini est terra & plenitudo eius, a quocumque possidetur iuste vel iniuste: quare nulla re potest secundum veritatem destitui. Ex quo etiam colligitur regula generalis, quod illi soli aliqua res est restituenda, qui ipsa re, vel aequivalenti destituitur iniuste. Sicut enim restitutio faciendae non est, nisi eius rei quae iniuste possessa est, sic nec alicui, vel aliquibus restituenda est, nisi illi, vel illis qui ea iniuste destituti sunt. Et ex hoc concluditur primo, quod illis solis faciendae est restitutio, qui iniuste illarum rerum domini erant, quae restituendae sunt ante destitutionem iniustam. Ex quo vltimus concluditur, quod defunctis illis qui ex pollicati fuerant, iam restitutio faciendae est eorum filiis & successoribus, qui iuste succedunt bonis defuncti ex pollicati. Si vero forte defunctus legauit omnia bona sua pauperibus, vel ecclesiae, vel personis aliis, tunc sicut per virtutem testamenti acquirunt ius in bonis praesentibus & paratis ipsius defuncti, pauperibus, vel aliis quibus legata sunt, sic & eis est ius acquiritum in his quae iure debentur ei quocumque iure: & ideo in hoc casu ab executoribus praedictis defuncti, sine illis locis, vel personis quibus omnia bona sua legauit, debet fieri restitutio quae sibi uiuenti faciendae erat. Quod si forte ignorentur successores, & verisimiliter quibus faciendae sit restitutio nescitur, vel forte non continentur esse in locis & regionibus longinquis, & sine spe reuersionis, & sine facultate mittendi, uel accedendi ad eos, tunc in primo casu ecclesiae consilium & auctoritas requiri debet, quia iam ratione iuris diuini pertinet restitutio quae debebatur homini qui erat membrum & filius ecclesiae, ad ipsam ecclesiam: vnicuique vero sua ecclesia dicitur suus episcopus. In secundo etiam faciendum est de consilio ecclesiae, hoc tamen superaddido, quod debet esse ecclesia promittente restitutionem faciendam, si necesse fuerit aliquid in futuro tempore per inopinatam reuersionem ipsorum, quibus de iure erat faciendae. Ex praedictis igitur concluditur, quod si a seruo, vel ancilla, vel a filio, vel a filia, sive a rapto, vel fure, sive ab alio vsurario, sive christiano, sive iudaeo accepta fuerint vsurae talium bonorum, de quibus constat ei qui vult restituere, quod non erant veri domini illarum rerum, quod restitutio talium non est faciendae eis, a quibus acceptae sunt, sed ipsi veris dominis & successoribus eorum, si haberi possunt. Debet tamen fieri huiusmodi restitutio caute, ne cum scandalo fiat personarum praedictarum. Si autem credatur probabiliter quod praedicti, scilicet filius de conscientia patris, & seruus de voluntate domini sui, & monachus etiam abbas sui, & raptor & vsurarius de bonis iuste possessis haec fecerunt, tunc etiam potest fieri restitutio ipsi personis iniuriatis, & similiter dicendum est de vxore uiuente marito.

CAP. XVII.

Quibus restitutio sit faciendae.

Vne a quibus restitutiones vsurarium fieri debeant, consideratio nostra necessaria est. Quod siquidem dominus omnis qui rem ab alio iniuste destitutam detinet, iuste vel iniuste detinuit, aliquando ipsam rem vel aequivalentem restituere teneatur, manifestum est ex vtroque iure tam diuino quam naturali. Primo, quia non dimittitur peccatum iure diuino, nisi restituatur ablatum, si restitui possit, ergo ab eo cui peccatum hu-

iusmodi imputatur, debet fieri ablata restitutio: sed non imputatur peccatum, nisi ei qui ab illi, vel detinet rem alterius, quae non est sua aliquo iusto titulo. ergo ab illo faciendae est restitutio. Item, ex praeccepto iuris naturalis habemus, quod Quicumque uulcis ut faciant uobis homines, & uos illis eadem faciat: sed iusta uoluntate uult spoliatus re propria ut spoliator ei restituatur. Quare similiter spoliator debet iuste restituere spoliato. Sed quis possit dici spoliator rei alienae, siue detentor in materia vsurae, ita quod teneatur ad restitutionem, in quibusdambus casibus non est ita clarum. Propter quod queritur primo de vxore vsurarii, utrum teneatur ad restitutionem pro marito vsurario defuncto. Secundo, utrum teneatur ad restitutionem eorum qui cedunt in usum vitae suae in domo mariti. Tertio, utrum hoc possit licite facere ignorante marito, & adhuc uiuente. Et quarto, de filiis & filiabus: queritur similiter de seruis & mercenariis usurariis. Eodem modo queritur quinto, de laborantibus & operariis, & mercatoribus qui labores & suas operas & suas res dant vsurariis pro lucro, utrum teneatur ad restitutionem acceptorum ab eis. Sexto, de accipientibus ab eis oblationes & elemosinas, vel munera, utrum teneatur ad restitutionem. Septimo etiam de fautoribus, qui fouent eos & defendunt in exercitio seruandi, sicut aliqua ciuitates, & aliqui principes fouent & defendunt huiusmodi actum seruandi. Ad hoc vltimum primo sciendum, quod sicut loci fuerunt, & hi qui dicuntur currere cum fure, facti iudicio condemnantur in sacra scriptura: ita omnes praedicti in quantum agunt aliquid ad vitium vsurae perpetranda, vel ut motores, vel ut auctores, vel ut participes lucri, vel ut fautores & defensores talium, vsurae uitio condemnandi sunt. Et sicut non satis fit Deo iniuria sibi illata, nisi per penitentiam, ita nec proximo de re iniuste spoliata nisi per iustam restitutionem: vnicuique vero secundum gradum sui delicti competit restitutio ablati, verbi gratia. Alius peccat in hoc tantum ut motor, & ipse teneatur mouere actorem ad faciendam restitutionem, quod si non sufficit ad hoc inducendum, debet inuocare superiores auxilium: quod si non sufficit, vel forte negligit hoc facere, pute sine praedictio, quod in hoc casu teneatur si qui motor fuit, ac restitutionem ablatorum per ipsius motionem: Et si fuerit actor vel ut principalis, vel ut adiutor, ueque teneatur ad restitutionem ablatorum omnium in solidum, ita tamen quod alitero restituentem alter abolutus est quantum ad iniuriam proximi. Si vero ut particeps fuerit tantum lucri aut scienter, aut ignoranter: si scienter, tunc iterum potest fieri iuste, aut per necessitatem corporali, quando alias commode non potest inueniri remedium, sicut accidit pauperibus mendicantibus. Et sic aliquando etiam per hoc possunt excusari filii & filiae in domo parentum vsurariarum, qui alias nequeunt victum sibi necessarium inuenire: & similiter vxor eadem necessitate potest excusari. Aut hoc fit pro utilitate spirituali, sicut & dominus cum publicanis manducabat pro conuersione ipsorum. Et hoc fit iterum iuste, aut propter recompensationem iam factam, vel silem in spe sciendam: & primo modo artifices, & laborantes, & seruiantes, possunt iuste aliquando percipere de bonis vsurariarum, quae acquirunt ab vsurariis: quia quantum accipiunt ab vsurariis, tantumdem reddunt ipsis per recompensationem operis, vel laboris, vel artificii, ita quod per hoc non sunt vsurarii impotentes effecti ad restitutionem faciendam. Nihilominus tamen huiusmodi artifices, si credant vsurarios nihil habere de bono, & eadem facilitate possunt ab aliis lucrari, peccant scienter vsurariis communicando opera sua pro lucro quod sciunt esse rem alienam, & maxime propter scandalum. Sed modo secundo etiam possunt participare filii, & filiae, & vxor in spe recompensationem in aliquo futuro tempore, quando sperant se probabiliter facultatem habituros, quae tunc non habeant quando participant. Quicumque vero participes fuerint scienter extra aliquam causam sarum distarum, siue etiam ignoranter, & aliquando huiusmodi notitiam habuerint, tales ad restitutionem teneantur pro parte illa, in qua participes existunt rei alienae. Ita ergo per hoc generale documentum potest responderi ad quaesita. Ad primum & secundum de vxore, dicendum est quod vxor vsurarii teneatur ad restitutionem pro marito defuncto, secundum quod ad eam bona male acquisita deuoluta sunt, vel quae ipsa uiuente marito talibus bonis usa est. Quod si nihil de talibus bonis ad eam deuoluitur, vel si forte de bonis quae in matrimonio atulerat, fructus erant sufficientes ipsius necessitatibus, & pro omnibus quae expendit in vita mariti, tunc non teneatur ad restitutionem aliquam faciendam, nisi fuerit vsa rebus mariti in spe recompensationis, vel nisi aliquid alienum post mortem mariti sibi retinuit: nihil autem est restituendum nisi alienum. Ad veritatem quaestionem dicendum, quod cum vxor non sit domina rerum, sed tantum uir, est tamen coniuncta viro in adiutorium, Opus S. Tho. Aquin. I 2 & ia

& in vsum rerum : quare sicut nec potest alienare res vtri ipso non volente, ita nec aliena vtri potest restituere ipso nolente. Sed sicut in adiutorium est viro data ad generationem, ita ad rem conseruationem & multiplicationem honestam & utilem, & super hoc etiam ad salutis vtri promotionem : vnde Aposto. 1. Cor. 7. Saluabitur vtriusque in fidelis per mulierem fidelis. Quare sicut de rebus propriis vtri usurarii potest facere elemosynas moderatas, viro ignorante & non prohibente, quia sic agit causam vtri, id ad quod tenetur ad salutem suam promouendam, & etiam ad bonorum suorum conseruationem & multiplicationem : sic putato sine preiudicio, quod possit facere restitutiones de rebus alienis, viro ignorante & non prohibente, quia sic agit causam vtri. Quod si viro sciente, sed dissimulante fecerit, tanto securius agere potest, quia iam est argumentum quod vtrius approbat, ex quo non reprobat. Si vero viro prohibente, vel prius, aut post modum, puniente, ita mulier fecerit, vel facere voluerit, iam non licet ei, quia sicut res sunt sub potestate vtri, ita & vxor, quare oportet eam sic subditam viro obedire per omnia secundum Apostolum. Et si non in faciendo malum, tamen obedire debet in omittendo bonum, quia non est necessarium ad propriam salutem: unde si vxor non faciat quod sibi videtur bonum, non imputatur ei ad peccatum, sed ei qui hoc ei prohibet. Ad ea que quarto & quinto adducta sunt, patet responsio ex dictis prioribus participatibus. Ad id autem quod sexto queritur de accipientibus elemosynas & oblationes & nuntia, dicendum quod tales qui ab eis recipiunt, aut sciunt eos usurarios, aut nesciunt nec tunc quando accipiunt, nec post : et si sic nesciunt, non peccant accipiendo, nec tenentur ad restitutionem. Si vero sciuerint, tunc vel post, vel necessitate compelluntur ad accipiendum, aut non : si necessitate, non peccant, nec tenentur ad restitutionem. Si vero necessitas non fuerit, adhuc aut sunt usurarii notorii, aut non notorii : si notorii, tunc omnia accipientes ab eis peccant propter scandalum, & quia ipso iure sunt excommunicati: & ideo semper restituendum est, sed non eis semper. Si vero non sunt notorii, aut aliquid creduntur habere de bono proprio preter usuram, aut nihil : si nihil, tunc restitutio facienda est ab his qui aliquid acceperunt. Si vero aliquid, tunc etiam accipi possunt sine peccato ab eis muneris, & huiusmodi, & ad restitutionem non obligantur. Ad ultimam questionem dicendum, quod ille solus tenetur ad restitutionem qui accipit, vel detinet rem alienam iniuste : vnde & si usurarius qui sola spe lucri dat mutuum, nihil ultra accepit, licet sperauerit, & si sit reus vitio usuræ, tamen non tenetur ad aliquam restitutionem. Vnde ille solus ad restitutionem tenetur, qui aliquid detinet, vel accepit de alieno iniuste. Vnde fautores & defensores usurariorum, in quantum huiusmodi sunt tantum, non tenentur ad restitutionem aliquid, nisi in quantum sunt participes lucris, scilicet quia propter hoc tenent fautores, ut ab usurariis aliquam portionem recipiant : tamen in hoc peccant contra Deum, etiam quantumcumque utilitatem regionis, vel ciuitatis intendunt, quia fouent peccatores in peccatis suis. Nec est simile de illis, quorum autoritate fit aliquid, & de his qui fouent, & defendunt, & recipiunt auctores : quia illi sunt causi per se actus mali, isti vero non sunt causa ipsius actus, sed accidentium ipsi actui ad eius conseruationem & fructum ampliore.

C A P. XVIII.

Qualiter restitutiones fieri debent, & quo ordine.

Quoniam autem in omni re modus habendus est, nunc de modo quo restitutio usurarum facienda est, restat inquirendum. Et primo, verum publice, vel priuate, Deinde verum prius, vel posterius quam solutio debitorum, vel legatorum. Tertio, utrum prius facienda sit restitutio uni personæ quam aliæ. Et primum equaliter secundum proportionem ablatorum, vel inaequaliter possint fieri propter conditiones & necessitates personarum. Circa primum sciendum est, quod aliud necessarium est loquendo de necessitate satisfactionis, & aliud loquendo de perfectione ipsius. Ad necessitatem vero satisfactionis duo sufficiunt, unum quantum ad Deum, scilicet humilitas vix penitentia contra contemptum Dei : & aliud quo ad proximum, scilicet restitutio plena ablati iniuste contra iniuriam proximi. Sed de perfectione satisfactionis ultima exiguntur signa, scilicet & testimonio predictorum, in quibus est meritum perfecta humilitatis quantum ad Deum, & restitutio facta personalis contra scandalum ex peccato in quantum quantum ad ecclesiam. Et quantum ad hoc etiam usurario notorio non tantum est perfectio, sed etiam necessitatis salutem publicæ, & in manu ecclesiæ restitutiones faciendas promittere & firmare, quia alias prouideretur de iure sacramento salutis, & christiana sepultura. Et

propter hoc etiam dicit Apostolus. 1. ad Timot. 5. peccante in coram omnibus argue. De secundo vero quod propositum erat de ordine, sciendum est quod consueto fere in omnibus apud nos habet, quod prius persoluantur debita quæ clara sunt, & postea fiant restitutiones, & ultimo legata soluantur. Et huius consuetudinis potest esse ratio : quoniam legata sunt secundum quid donata, & non simpliciter donata. Ratio enim legati duo importat, scilicet quod non est res data simpliciter, nisi per mortem legatoris, unde semper viuente legatore potest reuocari : & quod sunt legata propter utilitatem aliquam legantis post mortem. Et ex his potest patere, quod legata in quantum huiusmodi sunt, non obligant secundum necessitatem iustitiae, sed secundum deuotionem & utilitatem legantis. Quare cum necessaria ad salutem precedant ea quæ sunt deuotionis & supererogationis, iuste soluantur debita ante legata. Sed maiori iustitia restituenda sunt ablata quam debita sint soluenda, cum in hoc impleatur iustitia tollens iniuriam factam Deo & proximo : sed in solutione debitorum nulla tollitur iniuria, sed tantum soluitur iniustitia. Quare secundum hoc videtur prius restituenda ablata quam soluenda debita. Sed contrarium fit ut in pluribus, quod tamen habere potest rationem ex duobus. Vno modo scilicet, quando debita sunt clara & manifesta, sed restitutiones non sic, sed inquirendæ sunt, & clarum semper precedit obscurum in iure humano. Alio modo, quando res qua debetur, est determinata, scilicet centum vel decem, sed restituenda non sic. Sed determinatum iure precedit indeterminatum in quantum huiusmodi. Et ex hoc concluditur quod quando restituenda sunt clara & aperta & determinata per apertam confessionem restituentis, debet iure precedere omnia debita, quod tamen raro obseruatur, quia quod iuris est, a paucis aduertitur. Et secundum dicta patet, quando prius potest restitui fieri uni personæ quam alteri, scilicet quando restitutio unius est clara & determinata, & alterius non sic cæteris paribus. Sed iterum si unus sit diues, & alter pauper, & plus indigens his de quibus restitutio facienda est, & equaliter sit clarum in utroque, adhuc prius pauper potest restitui iuste fieri quam diuiti, eo quod plus lætus est in ablatione suorum, & quia plus indiget. Tamen si uterque sit equalis conditionis, scilicet in paupertate, vel diuitiis, & equaliter clarum sit de utroque, si uni prius facta sit iniuria quam alteri, adhuc illi prius est restituendum ordine iuris naturalis, cui prius facta fuit iniuria. Item que, si per partes facienda est restitutio, unicuique proportionabiliter restituendum est secundum quantitatem ablati, ita quod si tantum est tertia pars ablatorum, vel media, vel alia quælibet pars, cæteris paribus facienda est omnibus restitutio tertiae partis omnium restituendorum, cuius ratio est ut omnibus offendantur bona voluntas restituendi omnia, si adesset facultas, & sic fit prior quilibet ad condonandum iniuriam sibi factam, quando videt voluntatem ad emendam paratam.

C A P. XIX.

Quomodo res eadem, vel æquivalens restituenda debeat.

Ed ex dictis questio oritur de materia & quantitate restitutionum. An scilicet si quis ouem, vel bouem, vel aliam quamlibet rem acceperit ultra sortem, tenetur eandem rem restituere, aut sufficiat pretium rei acceptæ restituere. Ex quibus potest videri, quod ipsam rem eandem & non tantum solam, sed duplicatam restituere tenetur, propter illud præceptum legis Moyfi Exod. 22. ubi dicitur, quod si fur tenetur restituere eandem rem in duplo, & ouem in quadruplo, bouem vero in quincuplo. Quibus dicendum est, quod aliter iudicandum est de furto & rapina, & aliter de usura : quia in usura aliquando transfertur dominium iure fori, licet non iure poli, sed nullo modo in aliis. Vnde equus furto ablatus, in cuiuscumque manum transierit, semper est restituendus, etiam in iure fori. Secundum vero non sic, si est equus per usuram acceptus : quare aliter iudicandum est in usura, & dicendum quod sufficit si fiat restitutio pretii, cuius ratio est duplex. Vna est iam dicta, quia quod accipitur ultra sortem, non auferitur per uolentiam aliquam illatam domino, sicut est in furto & rapina : & ideo proprie non dicitur ablatum, sed potius acceptum contra iustitiam naturalem & diuinam de uoluntate dantis, sed quod ablatum est idem numero restituendum est, etiam si melioratur. Alia causa etiam & ratio est ex natura permutationis, in qua ultra sortem accipitur, que est natura mutui. Sicut enim in mutuis non est necesse quod idem numero reddatur, sed tantum æquale in pretio, ita nec superabundantia accepta ratione mutui est necesse idem restituere, sed sufficit æquivalens in pretio. Quod autem in lege scriptum est de duplo, quadruplo, & quincuplo, non habet locum in usuris, sed tantum in furtis, vel rapinis, eo quod huiusmodi usura non

non destruit bonum reipublicæ de sua ratione, sicut faciunt furta & rapina, sed tantum corrumpunt bonum personale, siue fratrum bonum, & hoc non inferendo malum, sed tantum in non faciendo bene fieri debitum. Et de his alias scriptum in septimo præcepto decalogi diffusius : et ideo hæc ad præsens sufficiant.

C A P. XX.

Quomodo usura fructus & proventus sint restituendi.

Quoniam autem ut dicit dominus, non potest arbor mala fructus bonos facere : & quicquid ex mala radice nascitur, radicis naturam trahere uidetur, usum est quam pluribus quod non tantum restituenda sunt ablata, uel iniuste accepta, sed etiam quæ omnis proventus, & omnia lucra ex his prouentia sint restituenda : quia quod ex alieno uenit alicui, rationem de iure accipit alieni. Hæc uidetur expressa extra de restitutione spoliatorum c. Grauis, ubi uidetur quod oportet reddi res cum fructibus perceptis, & quæ perceptis spoliari si ipsa possiderent, et hoc etiam expresse habet lex, extra de rei uenditione. cap. Maius, ubi dicitur quod talis tenetur de omni lucra percepta, & percipienda. Sed contra prædicta uidetur esse ratio usura. Primo, quia simpliciter ibi non est ratio spoliationis uolentis, uel furtiue, de qua loquuntur prædicta iura. Secundo, quia in usuris ipsa superabundantia iura & per se est in pecunia, quæ non habet fructum quantum est de natura sua, eo quod causa tantum translationis aliarum rerum facta est. Tertio etiam generaliter in ipsa restitutione facienda tantum restituendum est damnum quod illatum est, sed tantum non est illatum damnum, ut in pluribus, quantum prouenit commodum furi de re furtiua & spoliata, eo quod fur labor proprio, & solertia rem furtiuam multiplicauit, quod non sufficit possessor uerus. Quid autem uidetur nisi super his dicendum. Dico sine preiudicio, quod aliter est dicendum de restitutionibus usurarum, & aliter de restitutionibus furti & rapinae. Iudicium est restituendum, quod nullo iure sit suum nec diuino, nec humano. Et ideo iniuria fit non tantum apud Deum retine res sic ablatas, & rerum fructus & usus, sed etiam apud hominem fit iniustum tam iure fori communis, quam iure consuetudinis personalis. Sed non sic est in usuris, quia licet sint contra ius diuinum, & contra ius naturale naturæ spiritualis, quod respicit solum debitum gratiæ & charitatis, tamen non est directe contra ius humanum, quod respicit generaliter reipublicam, utilitatem & iustitiam : et ideo quo ad hoc transfertur in eis dominium, nec habent rationem ablatorum. Constat autem quod iura allegata de rebus per uolentiam ablati loquuntur, in quibus nulla radix iuste possessionis inuenitur. Hoc tamen generaliter aduertendum est, quod in omni restitutione facienda omnis fructus, & omnia lucra ex eo quod proueniunt ex re restituenda secundum quod iniuste possidentur huiusmodi fructus & lucra : & ex eo quod proueniunt ex re male decepta secundum iustitiam diuinam, habent rationem alieni, secundum rationem beati Aug. Quare secundum Deum retineri non possunt, nisi autoritate diuina. Iterum secundum aduertendum est, quod hoc solum restituendum est homini, in quo facta est ei iniuria de re sua. Sunt autem quedam res quæ de natura sua habent in possidendo fructum & utilitatem, aut quia multiplicantur & augentur ex natura temporis, aut quia excoluntur solertia humani ingenii & laboris, ut terra et agri, & huiusmodi res restituendæ sunt homini cum suis prouentibus : quia in hoc homo cui facta est iniuria de re sua, ablati damnicatur non solum quantum ad rei substantiam, sed etiam quantum ad rei usum, & fructum ex ipsa prouenientem : et sic possunt, & debent intelligi iura allegata. Tertio etiam aduertendum, quod illi semper restituenda est restitutio, qui passus est iniuriam & damnum. Si ergo aliquid passus sit iniuriam, & non damnum, illi non est facienda de iure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus iniuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem. Vnde qui proximum uerberat in nullo eum damnificando, non tenetur ad aliquam restitutionem realem : quia omnis restitutio realis facienda alicui commensurari debet secundum quantitatem damni illati. Hinc est quod lex Moyfi generaliter omnem furem cuiuscumque rei, quæ usum habet & utilitatem, condemnabat ad restitutionem dupli, unum scilicet propter rei substantiam, & aliud propter rei ablatæ usum : ex quo concluditur quod in omni restitutione facienda homini, debet considerari damnum tam rei, quam usus qui ex re prouenit ex natura rei. Si ergo aliquid lucrum prouenit usurario ultra rem, & rei usum naturalem ex propria operatione & solertia eius, in quo non est alius damnificatus, dico sine preiudicio, quod non tenetur restituere homini huiusmodi lucrum, uerbi gratia. Homo usurarius centum marchas accepit habuit ex usuris, ex quibus formauit imaginem quam uendit centum & decem marchis, credo sine præ

iudicio, quod illas decem marchas supererogantes non tenetur restituere ei a quo prædictas centum marchas habuit, tamen non potest eas retinere secundum Deum, quia contra Deum de re aliena sibi acquisiuit. Et ideo sola auctoritas ecclesiæ ad restituendum vel distribuendum talia requirenda est. Ex his autem oritur questio, si quis quantumcumque rem furtiuam statim uendat post furtum, aut conuertat in alium proprium, ipsam statim totam conueniendo, & non statim restituat, sed post tempus eam velit restituere, utrum tenetur ad omnes fructus vsu quos percepisset uerus dominus in tempore illius more, uerbi gratia. Aliquis furatus est pullam equinam, aut vitulum, quem uerus dominus vsque ad annos perfecti ualoris custoditurus erat, sed fur statim uendit, & liberauit se a furto. Queritur utrum fur tenetur restituere pulli ualorem tantum, uel etiam equi perfecti ualorem, quod uidetur secundum iura allegata. Præterea, tenetur restituere iuxta secundum legem, ergo multo magis damna illata. Iuxta hoc etiam queritur de pecunia ablata, aut etiam iniuste possessa, quare potest contingere, quod ille a quo est ablata, siue iniuste accepta, mercando ex ea auxisset eam, aut fortasse propter eius defectum uendit possessionem suam, & ex hoc damnum multum accepit. Vtrum detinet, & accipiens huiusmodi pecuniam sine iusto titulo, tenetur ad omnia lucra quæ uerus possessor ex ea fecisset, siue ad omnia damna quæ ex inde accidit : uero dominus ad plenam restitutionem. Ad hæc duo dicimus sine preiudicio, quod ad restitutionem alicuius rei faciendam, duo principaliter consideranda sunt, scilicet valor rei quæ principaliter ablata est uel accepta iniuste, & damnum quod illatum est iniuriæ passio. Propter primum dico quod eadem res quæ ablata fuerat, restituenda est, aut æquivalens, & similis in specie & valore. Sed quantum ad secundum est notandum, quod aliquando dicitur damnum illatum proprie & per se, & aliquando per accidens tantum, & non per se : si primo modo, tunc tenetur res ad restitutionem damni cuiuscumque sit, secundo modo non tenetur ipsi passio damnum. Et ad intelligendum prædicta, ponamus exempli causa casus. Si quis damnum passus pro pecunia sibi ablata in hoc quod ex ea uolebat emere necessaria sibi ad vitam, siue soluere emptam, siue debita, pro cuius spoliatione incurrit damnum, quia propter eius defectum oportuit eum uendere possessiones suas sibi uiles, aut accipere pecuniam mutuo ad uitam, aut aliud in commodum incurrit, dico quod huiusmodi damnum per se incidit ex furto, uel rapina, et ideo restituendum est ipsi qui passus est. Præter hæc, potest incidere ibi damnum per accidens, quando scilicet ex pecunia ablata locum quod intendebat non acquisiuit, & nihil aliud passus est damnum, dico sine preiudicio, quod lucrum tale non est restituendum ei qui passus est dicitur huiusmodi damnum. Si uero sint res quæ sunt ablatæ, quæ ex sui natura possunt secundum naturam temporis augeri & crescere in pretio, tunc tenetur spoliator restituere pretium ipsarum rerum, quod ualituræ erant secundum naturam rei & temporis, in tempore quo uult restituere eas, & per hoc patet responsio ad prædictas questiones. Et istud etiam in usuris est semper aduertendum, quantum ad res quæ accipiuntur pro usuris.

C A P. XXI.

Quomodo quis cogendus sit, ad restitutionem usurarum.

Quoniam autem restitutiones usurarum, & a quibus, & qui passus, & ex quibus, & quomodo facienda sunt, superius diximus in hoc primo capitulo, quomodo cogendi sunt a legibus, & a canone declarare uolumus. Et primo supponendum est, quod culpa secundum quod est contra charitatem Dei, coactione non tollitur, nec expiatur, sed solum penitentia uoluntaria, & ualere emendatio, sed culpa quæ contra charitatem proximi directe committitur, etiam legibus tam diuinis quam humanis coercenda est. Quia ergo uisum usura directe est contra charitatem Dei, qui ipsam in lege sua prohibet & condemnat, & etiam contra charitatem proximi, quibus pœnis sit coercendum, uideamus. Ad quod intelligendum, sciendum est quod generaliter pœna publica solum uisum publicis sunt infligenda, & ideo usurarii publici pœna iuris coercendi sunt, & aliquando propter contumaciam committentem, et etiam pœna iudicis adiungenda. Pœna uero iuris triplici coercetur, scilicet quod prohibentur ad sanctam communionem recipi : et ne similiter recipiantur eorum oblationes in altari : et ne recipiantur in christianorum sepultura. Et hæc tria habentur extra cap. Quare in omnibus fere, et in super additur pœna his qui contra fecerunt, scilicet suspensio, nisi per arbitrium episcopi sui prius satisfecerint, et in super et per accidens consequitur tales nota infamia, vnde & usurarii publici quando propter uluras pecunias ab alio, quibus dederunt, repellunt, repellunt per exceptionem, donec prius ipsi de usuris

satisfecerint. extra, eod. cap. Quia frustra legis. Specialiter autem super his pœnis possunt clerici iure ab officiis suspendi, si fuerint usurarii. extra, eodem cap. Plures clericorum. Contumaces vero qui nec propter pœnas prædictas corriguntur, debet & potest iudex per suspensionis & depositionis sententiam coercere: laicos vero per excommunicationis sententiam cohibere, vt habetur extra eodem cap. Prædicta. Item, si non sufficit iustitia ecclesiastica, debet iustitia laicalis in auxilium aduocari. extra, Deinde. Cū vero ab homine, dist. 17. Nec licuit. In foro autem penitentiali, ubi de correctione peccati agitur, maxime in quantum est contra legem Dei, sic compellendi sunt usurarii ad restitutionem, ut beneficium absolutionis eis denegetur, nisi restitutionem faciant plenam, quantum potuerint, aut dilationē petierint ab his quibus tenentur restituere. Aut si pauperes & impotentes sunt ad restitutionem faciendam, promittant Deo & cōfessori suo, quod si aliquando ad frugem prosperitatis uenirent, se restituros pro sua facultate. Aut certe remissionem postulabunt ab his, quibus restituere tenentur, alias non debent absolui in foro penitentiæ. Et hæc omnia probantur beati Augu. auctoritate, qua dicitur quod non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Sicut ergo cōfessor ostendit absolutum a Deo quem, absoluit uerbo, ita non debet absolueri uerbo, nisi cum uideret signa restitutionis fiendæ in confitete, quæ signa determinata sunt in his quæ prædiximus

secundum diuersos status restituentis. Hæc sunt dicta circa usurarium vitium, quantum ad ipsas usuras in communi, & usurarios contractus, & usurarum restitutiones, quantum Deus meæ paritati dignatus est donare. Quod si quid male, uel minus bene dictum est, ueniam peto, correctionem sustineo: scio enim quod homo sum infirmus minor ad intellectum iusti iudicii, & legum, & ignorantia tenebris circumdatus & inuolutus. Quare ipsum lumen uitæ, quod in tenebris lucet, semper imploro ut illuminando cor meum, tenebras peccatorum & errorum in me purget, & ad perfectionem æternæ uitæ perducere dignetur. Qui uiuit & regnat cum patre luminum, æterno connexus & consubstantiali Sancti Spiritus amore, Deus unus in sæcula sæculorum, Amen.

*Explicit Opusculum septuagesimum tertium, & ultimum
Sancti Thomæ de Aquino Sacri ordinis Fratrum
predicatorum, de usuris in communi, de
usurarum contractibus in mutuo, uel
datione & emptione, et de usurarum
restitutione.*

F I N I S.

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T,

Omnes sunt quaterniones, præter I, qui est diurnio.

R O M A E,

Apud Iulium Accoltum, M D L X X.

